

FORMALITATES IVXTA DOCTRINAM ANGELICI DOCTORIS D. THOMAE AQVINATIS,

AB ADMODVM REVER. PATRE
MAGISTRO AQVARIO
IN ALMO GYMNASIO NEAPOLITANO
METAPHISICES PVBLICO PROFESSORE,
COMPILATAE.

Nunc demum opera Admod. R. P. ALPHONSI de MARCHO
Auerfani, in Regio Conuentu Sancti Dominici de Neapoli
Baccalaurei ordinarij finitæ, & in lucem editæ.

NEAPOLI, Apud Constantinum Vitalem. Anno Domini 1605.

CVM LICENTIA SVPERIORVM.

ILLVSTRISSIMO, AC REVERENDISS. D.
 D. IO. ANDREAE PROCHNICO,
 ABBATI SIECIEHOVIENSI,
 PRAEPOSITO CRACOVIENSI.

MI ET MI
 SER. AC INVICTISS. SIGISMVNDI III.
 POLONIAE AC SVETIAE REGIS
 IN REGNO NEAPOLITANO NVNTIO,
 DOMINO SVO COLENDISSIMO.

F. Alphonfus de Marcho Auerfanus, in Generali Studio Regij Con-
 ventus S. Dominici de Neapoli, Baccalaureus ordinarius, S.E.P.

DIVVS Thomas Aquinas, Illustrissimum orbis decus (Il-
 lustrissime Prochnici) Doctor Ecclesiae, Theologiae parans, Heret-
 icorum malleus, vivens et vita functus communis praecceptor,
 multa de harmonica hoc Universitatis opere, nimirum de eius
 auctore Deo Vno & Trino, de creaturarum varietate, de na-
 tura veritatis, et gratiae ac gloria misterijs, de orbe instituto,
 de statuto, et instaurato; deq; hominum moribus, virtutibus,
 vitijs, et alijs veraciter, distincte, et profundo docuit; distans, disputavit et scripsit, ut in
 vniuerso procedunt. Haec plusquam Salomon hic Innocentius V. Pontifex Maximus com-
 munit. Nec iniuria quidem. Etenim sicut Regina suorum, sua deserens, et alia non
 complacens, oculo pedens, utriusq; tempestatibus, et in se ac nostra, cum beatitatis lau-
 rae, dupliciq; virginitatis et Doctoratus aureale, Doctorum fulget cuneo; in omni
 fequentiarum genere plusquam Salomon, ceteriq; Doctores, satius explicatusq; differens.
 Quaeque hanc, in eo primario quo veteres sapientias diuinarum, humanarumq; scientia-
 rum praecpta et maxime tradidit, sub Minerva peplo ea in medium protulisse, ut
 aptorum doctrinam, per quaedam inualuata perspectam, admirarentur omnes, ad discerere
 parca. Etiam El esidius, Supbo, Orpheus, ceteriq; Gentilitatis vates, quadam quasi
 furoris, afflatu exagitati, necia adhibentes integumenta, rerum omnium aliqualem do-
 cturam, licet inuadere cogitauerunt.

✠ Mer-

*Mercurius ter maximus, ex Habreis diuinorum cognitionem mutuatus, in Pymar-
 dro & Asclepio occlusorem habuit eloquentiam, vt nihil obscurius excogitari effingiq;
 possit. Pythagorici numeros venerati sunt, ad quos rerum omnium referebant causas.
 Et Plato, postquam multos in disputatione, & dialogo scripsit libros, in illo sermone
 quem Timens habuit, contestatus est causas rerum diuinarum in occulto esse, ideoq;
 inuenire difficile, & cum iam inueneris, indicare in vulgus nefas. Et Peripateticorum
 Princeps, conquerenti Alexandro Magno illi Macedoni, quod de rerum principijs librū
 in apertum retulisset, respondiisse fertur, A nemine qui ipsum non audierit, intelli-
 gi posse. Verū si ad Nostrates nimirū ad Catholicos, tum Græcos, tum vero Latinos Do-
 ctiores diuino per fusos rore, & in sacris eloquijs edoctos coniciamus oculos, veluti vo-
 litantes nubes cernemus, caelestibus imbribus, verbo, vita, manu, & studio Mundum ir-
 rigantes, sacras scripturas enodantes & docentes, veritatem defendentes, proque ipsa
 pugnantes, & fidei hostibus occurrentes, sermonis altitudine atque obsito dicendi gene-
 re, vt nihil difficilius latentiusque comperti fuerimus. At D. Thomas noster matuti-
 nus Lucifer, inter has gloriæ nebulas, quasi Luna plena, sapientia & moribus, & veluti
 Sol oriens Mundo, lucis & veritatis radios emittens, fulget in Templo Dei. Vnde ve-
 ram doctrinam docuit, falsam profligauit, difficilia plana fecit, confusa distinxit, dis-
 sona conciliauit dubia dissoluit perplexa digessit, Herculeam heretica prauitatis necauit
 Hydram, & in Sanctorum Patrum axiomatibus ex abditissimis latebris veritatem in
 lucem protulit, vt Ecclesia montes, & Religionis, de superioribus suis irrigauerit, fecun-
 daueritque. Non desuere tamen plerique propria gloriæ cupidi, qui nihil honoris sibi
 comparare arbitrati sunt, nisi Angelico Doctore contradixissent, eiusdemq; verbis &
 scriptis commaculassent doctrinam. Impudentia (cui nec addi potest) sanè erubescenda,
 aduersus veritatis Magistrum, Angelicum Doctorem ex Joanne XXII. plusquam Sa-
 lomone, ex Innocentio V. lumen Ecclesiæ, ex Pio V. interpretatem diuinæ voluntatis,
 ex Clemente VIII. vna mente atque voce conclamatum. His adde valde mirandum,
 nihil iuniores argutulos oblatrassent, quod Sanctissimus Præceptor non presenserit, & præ-
 clarissime expurgauerit, veluti Caiotani, Capreoli, Thomæ Anglici, Ioannis de Nea-
 poli, Heruei Britonis, & quamplurimorum ipsius & extra scholam Thomisticam testan-
 tur monimenta, qui eiusdem mistici Salomonis mille clypeis armati, D. Thomam cum
 D. Thoma explicantes, concilians & tuentes, his occurrerunt hostibus, atque deuictos
 prostrarunt. Et inter multos, non infimi gradus Aquarius noster elites in Thomisticis
 campis conficiens, in mundansq; sulcos enituit, Commentarijs in lib. 4. sent. Dilucidatio-
 nibus Metaph. & Additionibus super lib. de physico auditu, & de Anima post Ferrar.
 cæterisque opusculis editis, typisq; mandatis. Hic doctissimus humilissq; pater, com-
 pilauit denique iuxta D. Thomam sententiam, Formalitatum, id est distinctionum, &
 identitatum, atque de Significationibus terminorum doctrinam, licet eam morte præuen-
 tus perficere nequiverit. Quare in ultimis constitutus, coram postis Patribus, propter
 ea studia quæ mihi cum illo communia erant, iterum atque iterum rogans & imperans
 coegit me, vt nouum Formalitatum opus, tanquam nouum partum in lucem ederem, &
 promulgarem. Cuius petitioni & volens & debens libenter acquieui. Itaq; quod
 Mæcenas in me viuens vita functus exoptabat, quamprimum perficere curavi. Ab-
 solutumq;*

*Solutumq; opus, ac triplici Tomo digestum, Aquarj rore perfusum, ut vel sic fons par-
uus in Fluvium scatebraret maximum, cui illud dicarem, Terfluuius Prochnicius in
utroque homine integerrimus, natura, fortuna & intellectus bonis donatus, nobilita-
tis, dignitatis, & probitatis radijs emicans optabatur, & solus occurrit, cui Patris
Aquarj ac meum elaboratum dicere fas est, & debeo. Tuae enim virtutes, nimirum
Q. Flaminei clemētia, gratitudo Mitridatis, Silla Aggrigentini liberalitas, Scipionis
auctoritas, Valerij Publicolae humilitas, Pompei pietas, Aetily Reguli veracitas, su-
ma Metelli, Scauola fortitudo, Seleuci iustitia, Cambysis iudicium, & Amor patriae
Marci Curij, & in me meamq; Dominicanā Religionem pietas & observantia, Illu-
strissimo D. Joannes Andrea, in quo Prochnicia proles aucta fulget, & Ducum de
Bybel praedecessorum tuorū illustrata splendet posteritas, efflagitabāt me quotidie gra-
ti animi rependere debitum, quod ex parte iam mihi cōtigit, ut vel sic nouerint omnes
accepti beneficij me haud inmemorem fuisse. Et pro posse sat sit, voluisse hoc nouum,
compilatum, elaboratumq; Formalitatum opusculum, & sub Illustrissimo Nomine tuo
dicatum in lucem edere. Suscipe igitur, Prochnici Illustrissime, munusculum gratan-
ter oblatum, & quod tuum est protege, ac vita comite maiora dum tibi debita promit-
to, Vale & viuere in Domino diu felix, Ex Regio Conuentu Sancti Dominici de
Neap. Die 10. Maij, M DC V.*

Illustrissima ac Reuerendiss. D. Tuae

Humilis Seruus

Fr. Alphonfus de Marcha Auerfanus.

IN AVCTORIS LAVDEM
EPIGRAMMA

R. P. LECTORIS, F. JGNATII FELKEL. O.P.

AR RIPIT Iliadem mendacibus æra pennis
Iuppiter infringens, ac super astra ponis.
Inuitaq; Deo nectar Iunone ministrat
Perpetuum magni stans Iouis ad cyathum.

Et noster celeres in sidera Aquarius iuit
Gressus, perpetuis vivere temporibus.

Inuito nobis nectar Plutone ministrat,
Formalitatum dogmata dans cyathis.

Dicite quis melior, quis longo carmine dignus,
Si fuerat priscis fabula longa puer?

FORMALITATES
IUXTA DOCTRINAM
S. THOMAE DE AQUINO.

Collectæ per R. P. F. Matthiam Aquarium, Sacræ Theologiæ
Magistrum, ac Regium, & publicum Metaphysicum
in almo Gymnasio Napolitano.

PROLOGVS.

QUONIAM formalitatum ac distinctionum
cognitio non minus difficultatis, quam utili-
tatis habet plurimum, nostrumq; intellectum
ad omnium rerum contemplationem expedi-
tum, promptumq; reddat, ad veritates cum
creatas, tum verò diuinas rimandas extollar,
atque Enciclopedia quadam ceteras perlustres scientias: idcirco
ad has formalitates (post tot, tantasque formalitates in Scotis &
schola, & Auerroistarum) iuxta Thomistica dogmata, in quibus
Catholica veritas, Theologica assertio, D. Thomæ sensus, et Peri-
patetica sententia cernitur, post elaboratas Metaphysicas dilucida-
tiones omninò nostra se conuertat attentio, ne his ignoratis per ab-
rupta gradiamur, et profundam, sinceramq; Angelici Doctoris
doctrinam omni ex parte minimè calleamus. Nam qua doctrina
est ista formalior? qua distinctionibus plenior? qua autem clarior?
quæne locupletior? Itaq; ut ipsam facilius eius professores consequi,
atque perpendere possint, breuem ex ea libellum de formalitatibus
collegimus, Logicis, ac Philosophis, et Theologis satis utilem: in quo
per capita, & alphabetum, distinctiones, et nominum significatas,
ac contradictiones, necnon & terminorum Logicalium cognitio-
nem, cum memoria artificialis compèditolo (quo facilius ea, quæ ad-
notata sunt, lectores retinere valiant.) iuxta vires tamen nostri in-
genij perstrinximus. In quibus omnibus, si defecerimus, correcto-
ribus ut adiutoribus gratias agemus.

FORMALITATES

SENTENTIAM PRIMAM

De numero distinctionum.

De numero di-
stinctionum.

Opinio 1.

Opinio 2.

Opinio D. Tho-
mae 3.

Abbas fuisse sententias peritissimorum Doctorum circa di-
stinctionum numerum, nemini obscurum esse debet. Nam ali-
qui octo esse distinctionum genera docuerunt. nempe distin-
ctionis rationis, distinctionis ex natura rei, distinctionis Do-
dalis, distinctionis formalis, distinctionis realis, distinctionis
essentialis, distinctionis se totis subiective, & distinctionis se
totis obiective. *(Sed non omnia in)*

Alij vero doctores, qui Nominales appellari solent, tria tm
distinctionum genera esse adstant, scilicet distinctionis ratio-
nis, distinctionis formalis, & distinctionis realis.

Sententia tamen Dni Thomae semper, & vbique locorum suae doctrinae fuit, duo tan-
tum esse distinctionis genera, realis videlicet & rationis. quae lex Aristotele, & alijs Pe-
ripateticis non cognouit, nisi duplex ens, nempe reale & rationis, vt ipsemet Aristoteles
professus est, 5. met. tex. 13. & 6. met. tex. 8. Num ens sufficienter sine partibus est per ens in
anima, quod est ens rationis, & per ens extra animam, quod est ens reale. Et 4. met. tex. 4.
declarans passionem ensis, in eadem hinc vult idem & diuersum, seu identicum, & distin-
ctum esse affectiones ipsius entis, ex consequenti identitas, & diuersitas, seu distinctio non
poterit esse, nisi realis, aut rationis ad mentem Aristotelis, & omnium bonorum Peripat-
eticorum. *(Sed non excedatur ab eo. res quoque con-
uertitur cum ente, 4. met. tex. 4. sic quoque, & distinctio realis conuertitur debet cum distin-
ctione rerum: namque omne non idem alteri, aut re, aut ratione est non idem. sic etiam
omne distinctum, aut re, aut ratione distingui debet, quia omnis distinctio est, non iden-
titas: quandoquidem omne differens, seu diuersum, & distinctum, & differens, aut ratione
diuersificatur, differt, & distinguitur, quae praeter opus intellectus distinguitur, & differt,
atque diuersificatur, & sic re & realiter)*

Aliqua esse ea-
dem & diuer-
sa varijs mo-
dis.

Adde qd si datur aliqua identitas quae non est rationis, ipsa non erit per opus intelle-
ctus, neq; realis, quia non habet extrema distincta realiter, ergo datur diuersitas, seu di-
stinctio, & differentia, quae non est realis, neq; rationis. Patet hic discursus, quia quot modis
dicitur vnum oppositorum, tot modis dicitur & relinquitur. sed identitas, & distinctio sunt
opposita, igitur sicut multiplicatur identitas, ita multiplicatur & distinctio. Hinc Arist-
5. met. tex. 14. distinguit. Aliqua esse eade secundum accides, vt album & musicum: aliqua
esse eadem specie, vt Socrates & Plato aduersus esse eadē genere, vt homo, & leu aliqua esse
eadem analogia, vt accides & substantia in ente. Sic etia aliqua sunt diuersa, & distincta
per accides: & aliqua distincta, & diuersa numero: & aliqua specie: & aliqua genere. quod
patet etiam ex his qd supra dicitur. *(Sed non excedatur ab eo. res quoque con-
uertitur cum ente, 4. met. tex. 4. sic quoque, & distinctio realis conuertitur debet cum distin-
ctione rerum: namque omne non idem alteri, aut re, aut ratione est non idem. sic etiam
omne distinctum, aut re, aut ratione distingui debet, quia omnis distinctio est, non iden-
titas: quandoquidem omne differens, seu diuersum, & distinctum, & differens, aut ratione
diuersificatur, differt, & distinguitur, quae praeter opus intellectus distinguitur, & differt,
atque diuersificatur, & sic re & realiter)*

Omnis multi-
tudo partici-
pat unitate
aliquo modo.

Verum licet ens reale multipliciter subdividatur, ita etiam & distinctio realis (cum
sequatur in sui ens) multifariam parti potest. Quandoquidem aliqua dicitur distinctio
realis, apud S. Thomam, quae est inter rem, & rem existentem, sicuti duo individua eius-
dem speciei: *(Sed non excedatur ab eo. res quoque con-
uertitur cum ente, 4. met. tex. 4. sic quoque, & distinctio realis conuertitur debet cum distin-
ctione rerum: namque omne non idem alteri, aut re, aut ratione est non idem. sic etiam
omne distinctum, aut re, aut ratione distingui debet, quia omnis distinctio est, non iden-
titas: quandoquidem omne differens, seu diuersum, & distinctum, & differens, aut ratione
diuersificatur, differt, & distinguitur, quae praeter opus intellectus distinguitur, & differt,
atque diuersificatur, & sic re & realiter)*

Distinctionis
realis.
Prima ratio.

Secunda.

Est & alia distinctio realis, quae est inter rem includentem aliquid reale, & non inclu-
dentem illud. Verum quia id quod induditur, duobus modis esse potest, vel reale intrin-
secum, sicuti est rationale in homine; vel reale extrinsecum, vt disciplinabile: hinc fit, vt
in aliqua distinctio realis inter rem includentem aliquid intrinsecum, & inter rem exclu-
dentem illud: & hoc modo animal & homo distinguuntur realiter. homo enim intrinse-
ce, & actu includit rationale, quod tamen animal non includit: Et est doctrina Porphyrij
in praedicabilibus cap. de differentijs; Differentia est quae species abundat in genere.

Tertia.

Tertia ergo est distinctio realis inter rem includentem aliquid extrinsecum, & inter rem
exclu-

excludentem illud, sicut homo & disciplinabile distinguuntur realiter hac distinctione: nam disciplinabile differt ab ipso homine, fingendo q. disciplinabile fit eadem res, quod natura hominis, quia includit extrinsecè disciplinam, vt actū per quem definitur, quam quidem disciplinam homo in sua definitione nō includit: propterea homo & disciplina hic hac distinctione reali distingui dicuntur. Hoc etiam modo suppositum, & natura dicuntur distingui in substantijs separatis: quia suppositū vt sic includit subsistere, quod est per se existere, non tamen intrinsecè: sed quodammodo quasi vt proprium actū per quem possit definiri, si definitur. Natura autem non includit huiusmodi actum subsistendi. In substantijs verò materialibus suppositum, & natura distinguuntur distinctione reali intrinsecè, quia suppositum, puta Sortes, distinguitur à natura sua per hoc quod includit materiam indiuidualem, scilicet has carnes, & hac ossa intrinsecè: quam quidem materiam indiuidualem non includit natura ipsa: ipsum quoque suppositum includit accidentia sua extrinsecè, quae tamen neque includuntur ab ipsa natura: & ideo natura & suppositum in rebus materialibus distinguuntur realiter intrinsecè, & extrinsecè.

Suppositū & natura quomodo distinguuntur in Angelis.

Ponitur & alia distinctio realis in doctrina S. Thomae, quae dicitur realis realitate essentiae: & hac distinguuntur diuersae res essentialiter: quemadmodū dulcedo, albedo, & rubedo in pomo, dicuntur distingui hac distinctione reali realitate essentiae, non autem realitate existentiae: quia cum alia sit essentia albedinis, & alia dulcedinis, & alia rubedinis, non tamen albedo per se existit sine dulcedine, & rubedine in pomo. Hac distinctione reali distinguitur anima à suis potentijs, vt scribit ipse S. Thom. 1. par. q. 77. ar. 1. vbi disputat, vtrum essentia ipsius animae fit sua potentia? & asserit, q. impossibile est essentiam animae esse potentiam suam: & multis rationibus ibi probat, sicuti & de spiritualibus creaturis, ar. 11. & 1. lib. sent. dist. 3. q. 4. ar. 2. & in quolibetis, quolib. 10. ar. 5. & in quaestionibus disputatis de anima, art. 19. vnde hac distinctio est famosa in doctrina S. Thomae.

Potentia distinguitur realiter ab essentia.

Ponitur quoq; alia distinctio realis respectiua apud S. Thom. vt patet 1. par. q. 28. ar. 3. vbi quaerit, vtrum relationes quae sunt in Deo realiter adinuicè distinguantur: & concludit, q. in Deo est realis distinctio, non quidem secundum rem absolutam, quae est essentia in qua est summa vnitas, & simplicitas, sed secundum rem relatiuam, seu respectiuam. Et sic dixit Boetius in lib. de Trin. quod substantia in diuinis continet vnitatem, & relatio multiplicat trinitatem: vnde si relationes non distinguerentur ab inuicem realiter, non erit in diuinis trinitas realis, sed rationis tantum, quod est haeresis Sabelliana.

Distinctio rationis est duplex.

Alterum verò membrum distinctionis, quod dicebatur distinctio rationis, est duplex, vt docet ipse S. Thomas 1. par. q. 5. art. 1. vbi disputat, vtrum bonum differat secundum rem ab ente. Et in 1. sent. dist. 8. q. 2. art. 3. & in disputatis de veritate Dei, q. 21. ar. 1. & 8. ponit eandem doctrinam propter auctoritatem Boetij, in lib. de hebdomadibus, vbi dicit. In reor in rebus aliud esse quod sunt bona, & aliud esse, quod sunt. Ex quibus locis habetur, q. aliqua est distinctio rationis, secundam rationem significatam, seu conceptam, quae dicitur distinctio rationis ratiocinatae apud Thomistas, & secundum modum significandi, veluti homo & humanitas, lignum & dolabile, Deus & Deitas, quae differunt nominibus definitiuis, & modo significandi: & in tantum distinguuntur istae propositiones secundum rationem, quod haec propositio est haeretica, Deitas generat Deitatem: & ista est propositio catholica, Deus generat Deum, vt patet in principio decretalium de summa Trinitate, & Fide Catholica. Sic etiam ponit S. Thom. 1. par. q. 11. art. 1. & 1. sent. dist. 24. ar. 3. & 4. met. lect. 2. quod vnum & ens differunt secundum rationem significatam, & ratiocinatam, quia vnum addit supra ens negationem diuisionis: vnum enim nil aliud significat, quam ens indiuisum: & propterea dicendo ens vnum, nō est nugatio. Est & alia distinctio rationis, quae dicitur secundum rationem concipientem, seu significantem: & est illa in qua intellectus vtitur vno loco duorum, dicendo, Sortes est Sortes: quia de vna re potest intellectus formare diuersos conceptus, propter vim, quam habet ipse intellectus: idcirco potest & inuenire diuersas distinctiones rationis concipientis, seu ratiocinantis: vnde non est eadem distinctio rationis, quando dico, homo est homo: nam homo predicatum distinguitur ab homine quod est subiectum: & quando dico, homo est animal rationale, animal enim rationale distinguitur ab homine distinctione rationis, sicut definitū distinguitur à sua definitione distinctione rationis ratiocinatae, & ratiocinatae. Ex his ergo concludere apud Diuum Thomam dari distinctionem realem realitate existentiae: & distinctionem realem inter rem includentem aliquid intrinsecè, & excludentem illud: & inter rem includentem aliquid extrinsecè, & excludentem illud: ite sunt tres distinctiones reales.

Deus Deū generat, est Catholicū dictū.

Definitio, & definitū quomodo distinguuntur.

FORMALITATE

Quarta est distinctio realis realitate essentiae. Quinta est distinctio realis respectu
 Sexta est distinctio rationis ratiocinatio. Septima est distinctio rationis ratiocinatio.
 Additur quoque & distinctio modalis, quam docet S. Thomas lect. 9. 1. Periherm. quando
 dixit, quod Sortes currit tarde, & Sortes non mouetur velociter, distinguuntur distinctio
 ne modalis, & ouum est animal in potentia, & ouum non est animal in actu, distinguuntur
 distinctio modalis. Et hic numerus distinctionum colligitur ex doctrina S. Thomae.

CAPITULUM SECVNDVM.

De qualitate huius doctrinae.

Hae doctrinae de formalitatibus est tota fere Metaphysica, & funda-
 tur super 4. metaph. tex. 4. vbi Aristoteles asserit, Metaphysicam con-
 siderare ens, & passiones eius tam simplices, vt sunt, vnum, verum,
 bonum, aliquid, & res: quam etiam distinctas, vt diuersum, idem,
 simile, dissimile, aequale, & inaequale. Et super 5. met. tex. 7. & 14. vbi
 docet vnu in substantia facere idem, in quantitate aequale, & in quali-
 tate simile. Et super 7. met. tex. 20. vbi disputat de quod quid erat esse,
 an sit idem, vel diuersum ab eo cuius est: Sic etiam super 10. metaph. & 8. & 10. vbi con-
 siderat quid sit idem, aequale, simile, pluralitas, & diuersitas, diuisibile, & inaequale.

*Diuisio, et di-
 stinctio, quo-
 modo differat*

Hae omnia sunt fundamenta huius doctrinae, quae particulariter docet, quae sit diuisio,
 quae distinctio, quae non identitas, quae se habent sicut magis commune, & minus commu-
 ne: quia omnis diuisio est distinctio, & non e contra, & omnis distinctio est non identitas,
 & non e contra. Nam diuisio est per partes materiales quantas, aut inter partes entita-
 tiuas non quantas. Primo modo diuiditur aliqua linea, in partes suas: secundo modo di-
 uidentur partes entitativae materiae, in diuersas portiones materiae. Nam si ab ipsa se-
 cluderetur saltem per intellectum quantitas, & quaelibet forma substantialis, posset fieri
 diuisio ipsius materiae inter partes entitativas: ex quo sequitur, quod omnia illa quae di-
 uidentur, necessario distinguuntur, sed non e contra, quia multa distinguuntur, quae non
 diuiduntur, vt duo Angeli, & duae animae: sic etiam intellectus, & voluntas dicuntur di-
 stinguuntur inter se, sed non diuiduntur, sicut etiam quando dicimus, Sortes est Sortes, Sortes vt
 subiectum distinguitur a Sorte, vt praedicatum, sed non diuiditur. Omnis etiam distinctio
 est non identitas, sed non e contra, quia distinctio debet habere ambo extrema positiva,
 sed non identitas sufficit, vt habeat vnum tantum extremum posituum, quemadmodum
 lux dicitur non esse eadem tenebrae, sic etiam habitus non est idem cum sua priuatione:
 hic, vnum extremum est posituum, pura lux, & habitus alterum vero extremum est pri-
 uatiuum, scilicet tenebrae, & priuatio. Et ex hoc fundamento deducitur, quod distinctio non
 est quoddam absolutum, sed quid respectuum, & de praedicamento ad aliquid, vt patet ex
 definitione sua. Ad aliquid enim dicitur quorum esse est ad aliud se habere, sed distinctio
 est huiusmodi, nam omne distinctum ab alio necessario est distinctum. Et deinde omnia
 opposita possunt esse simul distincta per comparisonem ad diuersa, & illa dicuntur esse
 relatiua, sed idem & diuersum sunt huiusmodi: verbi gratia, aliquod potest esse idem ali-
 cui, & distinctum ab alio, sicut magnum per respectum ad granum milij, & paruum per re-
 spectum ad montem magnum. Ex quibus clare patet distinctionem non esse de genere ab-
 solutorum, sed quid respectuum. Et ne decipiaris, Nota, quod non est respectuum praedica-
 mentale, sed transcendens, quia distinctio competit enti, antequam descendat in decem
 genera, igitur distinctio non potest esse respectus praedicalis, sed erit transcendens,
 cum circuet omne genus, immo competit etiam Deo glorioso, vt patet de distinctione
 diuinarum Personarum, vt probat S. Thomas, prima parte, quest. 30. de mente Athana-
 sia. Alia est persona Patris, alia Filij, alia Spiritus sancti. Et, 1. sent. dist. 2. q. 1. ar. 4. & de pote-
 tia Dei, q. 9. ar. 5. & opusculo 3, cap. 30. & in quolibetis, quolibet 7. q. 2. ar. 1. & 4. contra
 Gentiles, cap. 5. & in pluribus alijs locis docet S. Thomas distinctionem conueniri diuinis
 Personis, & diuinis relationibus, non tamen diuisionem, & diuersitatem: vnde videndum
 est nomen alieni, discrepantis, & diuisionis, & confusi, & multipliciter, a mysterio san-
 ctissimae Trinitatis, sed vt unum distinctionem, & si forte fortuna aliquis Doctor authenticus
 vsus fuerit nomine differentiae, debet sumi differentia pro distinctione, vt notat idem
 S. Tho-

*Distinctio est
 quid respecti-
 uum.*

*Distinctio est
 petis Deo, non
 aut diuisio.*

S. Thomas 1. parte, q. 31. ar. 2. & 1. sent. dist. 5. q. 1. art. 1. Et cum Deus gloriosus non sit in genere, vt docuit idem S. Thomas 1. par. q. 3. art. 5. & 1. sent. dist. 8. q. 4. art. 2. & 1. contra Gentiles, cap. 17. & de potentia Dei, q. 7. art. 3. propterea dicendum est, distinctionem esse respectum transcendentem, & est respectus intrinsecus adueniens, cum talis respectus sit ille, qui oritur posito termino, & fundamento in quacunque distantia, vt paternitas inter patrem, & filium, qui pater & filius distinguuntur distinctione reali respectiva, & hæc distinctio vocatur respectus intrinsecus; respectus verò extrinsecus adueniens est ille, qui non incipit ab aliquo termino adueniente, nisi prius fiat debita dispositio; sicut posito ligno, & igne, nõ statim nascitur actio, nisi prius facta approximatione; dicitur etiam quod distinctio est respectus disquiparantiz, cum habeat extrema alterius, & alterius rationis, sicut respectus æquiparantiz ille dicitur, qui habet extrema vnus rationis, cum etiam distinctio sit terminus metaphysicalis, necessario sequitur vt sit realis vel rationis, & quia realitas descendit à re, res autem venit à ratus, rata, ratum, quod est firmus, firma, firmum, & hæc res sumitur dupliciter, vel secundum essentiam, vel secundum existentiam, existentia autem secundum doctrinam Sancti Thomæ, 1. parte, q. 29. art. 2. & 1. sententiarum, dist. 23. q. 1. art. 3. & de potentia Dei, q. 9. art. 1. idem est, quod res natura, substantia, & hypostasis, & substantia prima, & sic in Deo ponimus tres substantias, tres hypostases, & tres existentias relatas, siue, personas.

Duplex respectus, intrinsecus, & extrinsecus, secus.

Res vnde dicitur.

In Deo sunt tres substantia prima.

Res substantia, existentia, & essentia quid.

Alij verò dicunt, quod res potest esse ipsius substantia, existentia, & essentia. Res substantia, siue subsistens est illud, quod est incommunicabile, vt quo, & vt quod; & quia incommunicabile est priuatum, & priuatio intelligitur per habitum: vnde Cicero, & Plato dicuntur incommunicabiles, vt quod, quia non predicantur de pluribus, & vt quo, quia non sunt ratio essendi alicui substantialiter, vel accidentaliter, & tunc in vltima actualitate non ordinata ad vltiorem formam. Res verò existens est vniuersalis, quam subsistens, & est illa, quæ aliquid habet esse extra causam, & intellectum, vt Sorces postquam est productus, & hoc est esse entitatum, quod habet materia prima, quod est extra causam, & intellectum, & ideo dicitur, quod est res existens. Res verò essentia est ipsa met. essentia, quæ aut est in singulari existente, aut est in intellectu, vt in illo, reuert. obiectum per speciem intelligibile. Sed hoc membrum, quod ponitur ab istis, scilicet esse substantia distinctum ab esse existentia, est contra Arist. 5. met. tex. 15. vbi distinguit substantiam in duo membra tantum: in alteru quod dicitur quidditas, quam significat definitio, prout dicimus, quod definitio significat substantiam rei, quam quidem substantiam Græci vltiam vocant, & nos essentiam: aliud membrum dicitur substantia, quæ est subiectum, vel suppositum, quod subsistit in genere substantia, & hoc quidem communiter accipiendi nominari potest, & nomine significante intentionem, & sic dicitur suppositum. Nominatur autem tribus nominibus significantibus rem, quæ quidem sunt res natura, substantia, & hypostasis, secundum triplicem consideratione substantia, sic dicitur. Secundum enim quod per se existit, & non in alio, vocatur existentia, vel substantia: illa enim existere, & subsistere dicimus, quæ non in alio, sed in se existunt; secundum verò quod supponitur alicui nature communi, sic dicitur res natura, sicut hic homo est res natura humana: secundum verò quod supponitur accidentibus, dicitur hypostasis, vel substantia: vnde illud quod hæc tria nomina significant communiter in toto genere substantiarum, significat hoc nomen persona in genere rationalium substantiarum, vt ait Boetius in lib. de duabus naturis, & vna persona Christi. Nõ ergo est ponendum illud tertium membrum, quod aliqui fingunt de re existenti, quæ est extra causam suam, & intellectum, vt materia prima, quia talis doctrina expressè aduersatur Aristoteli, Boetio, & Auerro, & omnibus Peripateticis.

Existencia quid est.

Persona quid significat.

CAPITVLVM TERTIVM.

De distinctione reali realitate existentia.

DISTINCTIO realis dicitur quæ est inter rem, & rem: res verò sunt quarum vna remanere potest, alia desinente, & e contra, vt Callias & Titius: inter hæc duo datur perfecta distinctio realis realitate existentia, seu substantia, vel suppositi, & personali, Callias enim, tanquam existens, & subsistens, & suppositum, & persona potest existere absq; Titio, & e contra. Hæc distinctio habetur in predicabilibus à Porphy. c. de specie, quæ loquitur de indiuidua.

Fundamentum distinctionis realis realitate existentia.

Docuit

Docuit etiam istam distinctionem Aristoteles 5. metaph. tex. 11. ubi ponit, quæ sunt illa quæ continentur in specie, & differunt numero; & exemplificat de his individuis, quæ distinguuntur hac distinctione, ut dictum est. Ponit etiam & Sanctus Thomas hanc distinctionem 1. parte, quæst. 20. ubi disputat de amore Dei, & præsertim a. 4. in qua quærit, an Deus semper diligat magis meliora, & ponit quæstionem illam de Petro, & Ioanne, quis istorum magis fuerit dilectus à Christo, an Ioannes vel Perrus? quia Petrus fuit magis dilectus in membris suis, Ioannes vero in seipso, licet præsumptuosum sit de hoc iudicare: & ostendit, quomodo inter hæc duo datur hæc distinctio realis. Eandem doctrinam scripsit 3. sent. d. 32. q. 1. ar. 5.

Aliqui vero dicunt, declarando hanc distinctionem realem, quod illa est, quæ reperitur inter ea, quorum unum saltem per divinam potentiam manereri potest sine alio, ut paries & sua albedo, & omne accidens separabile respectu sui subiecti; vel distinctio realis est illa, quæ reperitur inter ea quorum unum per se est causa efficiens, vel finalis, & aliud est per se effectus: vel distinctio realis reperitur inter illa, quorum unum est generans, & aliud genitum: dicunt etiam, quod distinctio realis illa est, quæ invenitur inter ea quorum extrema sunt entia positiva, ita quod unum de altero non prædicatur abstractivè, & hoc pacto dicunt, quod Deus benedictus, qui est summè simplex, licet non simpliciter simplex, cum sit resolvable in plures conceptus, distinguitur realiter ab Angelo, qui est simplex, sed non summè simplex, nec simpliciter simplex, veluti ens quod habet conceptum simpliciter simplicem non resolvablem in aliquem priorem, quemadmodum etiam dicunt de ultimis differentijs, & passionibus entis. Hinc distinctio hæc realis, secundum aliquos Formalistas, coincidit cum illa distinctione quam vocant se totis subiectivè, quippe quæ distinctio est alietas inter aliqua duo extrema, quorum realitates sunt distinctæ & separata ab invicem in actuali existentia, loco, & situ: ita quod non conveniunt in aliqua realitate subiectiva, seu in actu existendi, ut duo individua eiusdem speciei.

Alij vero Formalistæ dicunt distinctionem se totis subiectivè non coincidere cum distinctione reali realitate existentie, quia corpus & anima sunt realiter distincta realitate existentie, & tamen non distinguuntur se totis subiectivè, quia non sunt actualiter separata: unde volunt, quod illa dicantur se totis subiectivè distingui, quæ in aliqua realitate potentiali contrahibili ad ipsa per aliquas alias realitates conveniunt, ut homo, & leo, quæ conveniunt in conceptu animalis, qui conceptus est contrahibilis ad hominem, & leonem per aliquas realitates, puta per differentias specificas & formales. Sed opinio istorum videtur contrariari doctrinæ, quam alibi sustinent: docent enim Deum, & creaturam se totis subiectivè distingui, quia in nulla realitate potentiali conveniunt; & prædicamenta etiam ponunt se totis subiectivè distingui, divinas quoque personas, & divina attributa hac distinctione distingui docuerunt, & tamen voluit hæc omnia convenire in conceptu quidditativo uniuoco ipsius entis: & cum hic conceptus sit quædam realitas diuisibilis, & contrahibilis ad inferiora, puta ad Deum, per necesse esse, & ad creaturam per contingens esse, sequitur ex istis, quod vel Deus & creatura non se totis subiectivè distinguuntur, vel quod non conveniant in conceptu quidditativo uniuoco ipsius entis: idem etiam dico de prædicamentis. Nec valet illud quod dicunt, differentiam esse inter uniuocè prædicatum, & esse potentiale prædicatum: dicunt enim ens esse uniuocè dictum de Deo, & creatura, siue uniuocè dictum de illis, sed non est potentiale: & propterea dicunt, quod ens non est genus ad Deum & creaturam, sed alia uniuocè prædicabilia, & stabilia per differentias sunt potentia, & sic volunt genus generalissimum vel subalternum dicere conceptum potentialem, & propter hanc potentialem in se habere autem genus continet Deum sub se, quia potentia omnis repugnat Deo; hæc enim responsio non valet, quia si illa dicuntur esse eadem se totis subiectivè, quæ conveniunt in aliquo potenciali, ergo illa dicuntur distingui se totis subiectivè, quæ nõ conveniunt in aliquo potenciali, cum dupliciter intelligi possit hæc convenientia in potenciali, secundum quod duplex est potentiale, vno modo diuisibile per differentias formales, & sic verum est quod Deus, & creatura, & prædicamenta non conveniunt in aliquo potenciali, alio modo, quod conveniunt in aliquo potenciali distinguibili per modos, puta per finitum & infinitum, per necesse esse & contingens esse, per independens esse & dependens; & sic non possunt subterfugere, quin Deus & creatura non conveniant in aliquo potenciali: sic quoque & prædicamenta necessario conveniunt in aliquo potenciali, cum distinguantur per modos, & sic accidentia & substantia se totis subiectivè distinguerentur, natura divina

...
...
...

...

...

...

Distinctio est alietas inter aliqua.

Ens nõ est genus ad Deum & creaturam.

& hu-

& humana hęc etiã modo distinguerentur, materia & forma hac distinctione differre, & breuiter omnia quę possunt conuenire in aliqua entitate potenciali distinguibili, vel per differentias, vel per modos; ideo melius est hanc distinctionem se totis subiectiue derelinquere, & inharere distinctioni reali, quam nos posuimus, quod illa est, quę reperitur inter ea, quorum vnũ potest existere alio non existenti, vt Gallias & Titius. Sed contra hanc distinctionem esset dubium de reatiuis an distinguantur distinctione reali existentia, cum vnũ reatiuorum non possit existere absq; altero, sic etiam esset dubium de tribus diuinis suppositis, an distinguantur distinctione reali existentia, cum vnũ illorum nõ possit absq; altero existere, sed hęc omnia & similia facile euadit Thomista, quia diceret, q̄ tria diuina supposita, & similiter extrema relationis non distinguuntur hac distinctione reali, cum hęc conueniat tantum illis, quorũ vnũ sine altero existere potest sed reatiua & tria diuina supposita distinguuntur distinctione reali reatiua (vt dicemus infra) quã docuit S. Thomas. 1. p. contra Sabellium q. 28. ar. 1. & 2. & per totã quæstionem, vbi declarans diuinas processiones, ostendit, quod secundũ quamlibet processionem oportet accipere duas relationes oppositas, quarum vna sit procedentis à principio, & alia ipsius principij; processio autem Verbi dicitur generatio secundum propriam rationem, quę competit rebus viuentibus, relatio autem principij generationis in viuentibus perfectis dicitur paternitas, relatio verò procedentis à principio dicitur filiatio, quę filiatio & paternitas distinguuntur distinctione reatiua, quia paternitas constituit personam Patris, & filiatio constituit personam Filij, sic etiam & processio amoris habet duas relationes, quarum altera vocatur spiratio actiua, qua Pater & Filius spirantur altera verò relatio vocatur processio; quę processio & spiratio actiua etiam distinguuntur distinctione reali reatiua, vt latius docet S. Thomas de potentia Dei, q. 2. ar. 3. & 4. contra Gentiles, cap. 14. & in quolibetis quolibet 6. ar. 14. & in opusculo 3. cap. 5. 4. & in opusculo 9. cap. 10. Multa quoque de hac distinctione loquitur Caieranus Cardinalis in expositione primę partis S. Thomę q. 32. ar. 3. vbi disputat de notionibus diuinis.

Distinctio se totis subiectiue labefactatur.

Persona diuina quomodo distinguitur.

C A P I T V L V M Q V A R T V M.

De distinctione reali, quę dicitur inter rem includentem aliquid intrinsecè, & excludentem illud.

Hęc distinctio reperitur inter hominem, & animal; homo enim includit intrinsecè, & in actu ipsum rationale, quod quidem non includitur ab animali, & sic homo, & animal dicuntur distingui distinctione reali, quę est inter rem includentem aliquid intrinsecè reale, & non includentem illud intrinsecè in actu; & sic distinctio hęc currit de omnibus inferioribus respectu superiorum, hoc enim pacto inferiora quęcunque à superioribus realiter distinguuntur dicuntur propter aliquod reale actu inclusum inferioribus ipsis, quod actu non includitur in superioribus.

Inclusio duplex.

Sed anima duerte, quod inclusio est duplex, quędam identica, vel essentialis; & quędam definibilis, seu definitiua; illa enim inclusio dicitur identica, & essentialis, quando aliqua sic se habent, quod vnũ includit aliud essentialiter, & e conuerso, vt patet in diuinis, vbi diuinę essentia includit essentialiter quodlibet attributum, & e contra; attributum quodlibet diuinę essentia includit ipsam essentiam diuinam, vel quando aliqua duo in aliquo tertio essentialiter conueniunt, vt passiones, & affectiones, ipsius entis in ipso ente. Inclusio verò definibilis, seu definitiua, est quando vnũ includitur in definitione proprię, & simpliciter alterius, vt materia includitur in definitione formę, quando dicimus, quod formę est quę dat esse ipsi materia, & materia appetit formam, vt femina virum, & genus clauditur in definitione speciei, & species in definitione generis: sed non hoc modo loquimur nos in presenti, de inclusione quã dicimus, quod rationale includitur actu in homine, sed non in animali, quia rationale, & animal primo intentionaliter non sunt reatiua; sed absoluta dicitur enim rationale includi in homine intrinsecè, quia ponitur in definitione hominis, vt constituens ipsum in esse humano, nõ tamen includitur in animali, quia non ponitur in definitione eius, animal enim nõ definitur pro rationali, hanc distinctionem posuit Porphyrius in prædicabilibus, cap. de differentia, quasi per totum, vt est

Materia appetit formam quomodo.

ut est videre apud Albertum, & Boetium, & Caietanum, in expositione illius capituli. Hanc quoque distinctionem, tanquam Peripateticam, docuit Aristoteles 3. de anima, tex. 9. ubi scripsit, quod aliud est magnitudo, & magnitudinis esse, quia aliquid clauditur in magnitudine intrinsecè; quod non clauditur in esse & quidditate magnitudinis; & sic aliud est aqua, & aqua esse; & caro, & carnis esse, ut eruditè satis exponit Averroes ibi, & 7. metaphys. tex. 34. & Alexander Aphrodisæus hoc idem exponit, de bono; & esse boni; & de benigno, & esse benigni; nam bonum & benignum claudunt aliquid, quod non claudit esse boni, & esse benigni; hanc distinctionem docuit etiam Sanctus Thomas 1. par. q. 3. ar. 3. & 1. contra Gentiles, cap. 12. & opusculo 3. cap. 10. ubi docet quomodo sit idem Deus, quod sua natura, vel essentia, & asserit, quod in rebus compositis ex materia, & forma, necesse est, quod differant, seu distinguantur natura, & suppositum: quia natura comprehendit in se illa tantum, quæ cadunt in definitione speciei, ipsa enim humanitas amplectitur in se ea tantum, quæ in definitione hominis ponuntur: his enim homo est homo, & hoc significat humanitas, sed materia individualis cum omnibus accidentibus eam indiuiduantibus non cadit in definitione speciei; non enim cadunt in definitione hominis hæc carnes & hæc ossa, aut albedo, vel nigredo, vel aliqua huiusmodi: unde hæc carnes, & hæc ossa, & hæc accidentia designant hanc materiam, non claudunt in humanitate, & tamen in eo quod est homo habet in se aliquid, quod non habet humanitas; & propter hoc non est idem homo, & humanitas, quia humanitas significatur ut pars formalis hominis, quia principia definitiæ habent se formaliter, respectu materia indiuiduantis.

Materia individualis non ponitur in definitione speciei.

Eandem doctrinam posuit ipsemet Sanctus Thomas 7. metaph. exponens tex. 20. ubi docuit aliud esse animal & esse animalis; & Callias & esse Callias; & in multis alijs locis hanc distinctionem insinuat Aristoteles, & S. Thomas; sed tunc accidit difficultas, quia ista propositio animal est rationale, cum sit in primo modo dicendi per se, sequitur quod ipsum rationale intrinsecè clauditur in ipso animali, & sic falsum est quod homo & animal distinguantur realiter hac distinctione per inclusionem unius, & exclusionem alterius. Ad quam difficultatem respondentes dicimus nullam differentiam diuisivam generis prædicari in primo modo dicendi per se de genere, quia cum per se inferat de omni, sequeretur omne animal esse rationale.

Contrahens, & contractus quomodo se habeat.

Adde etiam quia omne contrahens dicitur esse extra intellectum contracti, ut scribit Porphyrius in libro prædicamentum, peremptis differentijs diuisiuis, adhuc subintelligi potest substantia corporea animata sensibilis: sed quod est extra intellectum alicuius non prædicatur per se de illo, cum ergo rationale sit extra intellectum animalis, sequitur hæc prædicationem non esse per se, animal est rationale, quod patet ex verbis Porphyrij, c. de differentijs, dicentis, differentia est qua species abundat à genere; quid est hoc dictum, nisi quod species includit actu ipsam differentiam, quam genus non includit; igitur si eam non includit, ista non erit per se animal est rationale. Sed diceret aliquis, si ista propositio animal est rationale, non est per se, an ista alia, rationale est animal, sit per se? quia rationale per se est homo, & homo per se est animal, ergo rationale per se erit animal: & fundatur ratio ista super regulam Aristotelis in antepredicamentis, quando alterum de altero prædicatur ut de subiecto, quicquid prædicatur de prædicato, prædicabitur & de subiecto prædicati; quod autem minor sit vera, patet, quoniam prædicatum est de ratione subiecti, maior quoque patet ex se, quia ista propositio, homo est rationalis, est propositio per se in primo modo dicendi per se; non igitur & hæc erit per se rationale est homo, quoniam sicut propositio necessaria conuertitur in necessariam, præcipue in terminis conuertibilibus, sic propositio per se conuertitur in propositionem per se.

Rationale est animal, an sit per se.

Respondent Aliqui dicentes, quod ista propositio nullo modo est per se, & per hoc citant Aristotelem 3. metaph. tex. 10. ubi dicit, quod genus non prædicatur de differentiã diuisiua, quamuis ille liber nõ sit multæ authoritatis, quicquid tamen sit, propositio non est per se, quia tunc in definitione esset nugatio, quia ponendo rationem pro nominibus, & dicendo sic homo est animal rationale, & homo includit animal, & similiter rationale per se includit animal, quia prædicatur in primo modo: ergo homo est animal rationale.

Genus dicit potentiam, & differentia actum.

Adde quod genus se habet ut potentiale: & differentia ut actus quod docuit Porphyrius in prædicabilibus, cap. de differentia, quando dixit, quod genus est proportionale materia, & differentia forma, sed forma & materia, ut scripsit Aristoteles 3. metaph. tex. 16. sunt diuersa natura, & distantes, & nunquam forma includit materiam, nec e contra;

ergo

ergo definitio non includit genus, & sic genus non prædicabitur de differentia in primo modo, sed licet hi sic dicentes aliqua vera doceant, tamen in hoc quod dicunt tertium librum Metaph. non esse alicuius authoritatis, contra omnes Peripateticos loquuntur; & ideo melius dicendum est, quod ly per se, est duplex, scilicet entitativum, & prædicativum, seu Logicum, & Metaphysicum: nam Logicus prædicationes obseruat, Metaphysicus autem quidditates.

Per se quidem prædicativum est, quando prædicatum est de ratione subiecti, & subiectum de ratione prædicati, vt docuit Arist. 1. lib. Poster. cap. de Perfeitatibus, tex. 9. quod Primus modus dicendi per se est, quando definitio tota, vel pars definitionis prædicatur de suo definito. Qui quidem modus non est simplex, sed habet plures gradus, quorum Primus est, quando superius prædicatur de inferiori, puta genus de sua specie, vel species de suo indiuiduo: Secundus gradus, quando differentia prædicatur de definito, vt homo est rationalis: Tertius gradus, quando tota definitio prædicatur de definito, vt homo est animal rationale: Quartus gradus est, quando idem prædicatur de seipso, vt homo est homo. Secundus modus dicendi per se est, quando propria passio prædicatur de suo subiecto. Et hic est duplex, Primo, quando adæquata passio prædicatur de suo adæquato primo subiecto, vt homo est risibilis; Secundo, quando passio adæquata superiorum prædicatur per se de inferiori, vt Sortes est risibilis. Tertius modus dicendi per se, non est modus prædicandi, sed essendi; & isto modo omnia per se sunt, quæ per se, & non in alio existunt, sicut Deus, & omnes primæ substantiæ; quia nullo modo sunt in alio, tanquam in subiecto inhesionis. Quartus modus dicendi per se est, quando effectus formalis prædicatur de aliquo, mediante sua causa formali: vel quando actus profluens, id est progrediens à causa formali, dicitur de effectu formali, mediante causa formali; vel quando effectus prædicatur de suo immediato principio productiuo. Exemplum primi, vt homo albedine est albus; exemplum secundi, vt allium albedine disgregat, calidum calore calefacit: exemplum tertij, intellectus intelligit, voluntas vult. Hæc dicuntur esse per se prædicatiua, seu logicalia.

Per se autem entitativum, seu metaphysicum est, quando res de se, & secundum suam naturam talis est; sicut Sol per se est lucidus, Luna autem non per se, sed per alterum; & Deus per se est bonus, creatura autem non per se, sed per alterum. Vnde ly per se Metaphysicum videtur coincidere cum secundum se, & per essentiam; sed non inconuenit aliquid esse per se tale entitativum, & non prædicativum, vt hic Deus est per se Pater, eo quod paternitas diuina est essentia diuina, non tamen est per se prædicatiuè, & formaliter est per se Pater, quoniam prædicatum non est de ratione subiecti, nec econuerso, cum se habeant vt absolutum, & relatiuum; & hæc regula maximè verificatur in diuinis, dicendo, essentia diuina est paternitas, & filiatio est processio, seu Pater est Filius: istæ sunt propositiones per se metaphysicè, & identicè, sed non per se formaliter, & logicè; sic in proposito hæc propositio, rationale est animal, est etiam per se entitatiuè, non tamen prædicatiuè, seu logicè. Et in hoc decepti sunt isti non distinguentes inter per se entitatiuè, seu metaphysicè; & per se prædicatiuè formaliter, & logicè.

Per se est duplex, Logicū, & Metaphysicum.

Per se Logicum quid. Modi dicendi per se. Primus.

Secundus.

Tertius.

Quartus.

Per se Metaphysicū quid.

Essentia diuina est paternitas, quæ propositio est.

CAPITVLVM QVINTVM.

De distinctione reali, inter rem includentem aliquid extrinsecè, & inter rem excludentem illud.

Hæc distinctio reperitur inter ipsum disciplinabile, & hominem: homo enim ab ipso disciplinabili, hac distinctione distinguitur; fingendo quod disciplinabile sit eadem res cum homine, quia includit extrinsecè disciplinam & actum, per quem definitur, quam non includit homo in sua ratione. Hanc distinctionem expressè docuit Aristoteles 3. de anima, tex. 9. vbi postquam assignauit nonnullas differentias inter intellectum, & sensum, ex parte potentiarum, assignauit etiam differentias ex parte obiectorum; quia sensus cognoscit magnitudinem hanc, id est indiuiduum magnitudinis, cum conditionibus singularium; puta cum, hic, & nunc, &c, intellectus verò cognoscit magnitudinem in se; vnde necesse est dicere, quod indiuiduum magnitudinis, & magnitudo ipsa, aliqua distinctione distinguuntur, iuxta litteram Arist.

Quidditas, id cuius est quidditas, quo modo distinguuntur.

B ibi,

ibi, quia aliud est indiuiduum magnitudinis, & ipsa magnitudinis quidditas; sed non distinguuntur distinctione reali existentiae, sicuti Callias, & Titius, ut dictum est in cap. de distinct. reali; nec distinguuntur distinctione reali, sicuti homo, & animal, ut dictum est cap. de distinct. reali includente aliquid intrinsecè, & excludente illud, igitur distinguuntur distinctione reali realitate, inter rem includentem aliquid extrinsecè, & inter rem excludentem illud; indiuiduum enim magnitudinis includit hic, & nunc, quae sunt tempus, & locus extrinseca ab illo, licet aliqui dicant hanc distinctionem dici debere ex natura rei, tamen longe aberrant à veritate, quia quaelibet realis distinctio potest dici ex natura rei; Callias enim, & Titius ex ipsorum naturis distinguuntur, sic pater, & filius, sic caelum, & terra, sic Deus, & creatura: Patet, quia semotis naturis istorum entium, amplius non distinguuntur. Non ergo oportet, ut tanti faciant distinctionem hanc ex natura rei, quam ipsi dicunt Thomistas negare, & male.

Distinctio ex natura rei, quae non fit.

Hanc distinctionem ponunt Thomistae in substantijs immaterialibus, in quibus suppositum & natura non intrinsecè, sed extrinsecè, secundum rem & rationem distinguuntur, quia suppositum, ut sic includit subsistere, quod est esse per se, non intrinsecè, sed quodammodo, ut proprium actum, ad quem quodammodo deberet definiri si definiretur; natura autem non includit illum actum. Includit etiam, & suppositum substantiarum separatarum, multa accidentia spiritalia, & species intelligibiles, & operationes, & affectiones, quae sunt extrinseca ab illo supposito, & etiam à natura eius multò fortius. Patet igitur, quomodo datur hæc distinctio ad mentem Arist. & veritatis; & ratio huius etiam est, quia in substantijs separatis est compositio ex positiuo, & positiuo, quia omne causatum est compositum, ut scripsit S. Thom. p. p. q. 3. art. 7. vnde cum substantiae separatae sint causatae, necesse est ipsas esse compositas, licet aliqui 1. sent. dist. 8. q. 1. reprehendant hanc rationem, asserentes; quia si quodlibet causatum est compositum, accipiantur componenda, & tunc quaerunt, aut sunt simplicia, aut composita; si primum, falsum est omne causatum esse compositum, si verò dicetur secundum, tunc iterum quaerendum est de istis, & sic aut procederetur in infinitum, aut erit status ad res simplices componentes, & cum constet componentia esse causata, sequitur quod non omne causatum est compositum. Sed deficiunt isti in intelligendo intentionem S. Thomae, quandoquidem S. Thomas loquebatur in illa ratione, de creatura propriè sumpta, & non de creatura communiter sumpta; creatura enim propriè sumpta est res subsistens, cuius est esse, & fieri, & hæc propria dicitur fieri, & causari, ut latius docet Arist. contra Platonem 7. metaphys. tex. 43. quod compositum fit, & generatur, non autem forma, aut materia, quae sunt simplicia: creatura autem communiter sumpta dicitur, veluti pars rei compositae, & accidens, & sic omne aliud à Deo quomodocunque sumatur, potest dici causatum, sed communiter sumptum; sed melius diceretur, concausatum, & concreatum.

Creatura duplex. Propriè sumpta.

Communiter sumpta.

Opiniones de compositione Angelorum.

Prima.

Hinc excludenda est opinio illorum, qui dicunt intelligentias esse compositas ex actu priuatiuo, & actu positiuo, qui actus inveniuntur in omni ente creato. Et pro maiori intelligentia, Sciendum est, quod Doctores diuersimodè loquuti sunt de compositione substantiarum separatarum. Diuus enim August. super Genesim ad literam voluit, substantias separatas esse compositas ex materia & forma: quam opinionem sequutus etiam est Auicebron, in libro Fontis vitæ, & Boetius in lib. de vnitatem, & vno, vbi dicit Angelos, & animas esse vnum, coniunctione materiarum; sed in hac parte imitati sunt isti Platonem, sic loquentem.

Secunda.

Alij voluerunt, sicut fuit Io. de Gandauo, substantias separatas compositas esse ex materia & forma metaphysicè. Ponit enim, quod alia est compositio logicalis, quae est ex genere, & differentia; alia est physicalis, quae est ex materia, & forma, & ex partibus quantitatiuis; & alia est metaphysicalis, quae potius gradualis vocari potest secundum diuersas realitates. Non ergo est ponenda in substantijs separatis compositio physicalis, sed bene metaphysicalis.

Tertia.

Alij verò de mente Auerr. 3. de anima, com. 5. ut est Marcus Antonius Zimara theoremate 40. sustinent substantias separatas esse compositas, ex positiuo, & priuatiuo; ex positiuo, quia sunt talis naturae, ex priuatiuo, quia in quantum entia sunt, priuantur perfectione diuina. Et hanc opinionem sequutus etiam est Scotus 1. sent. dist. 8.

Quarta.

Sanctus Thomas tenet p. p. q. 50. art. 2. quod in intelligentijs, licet non sit compositio formae & materiae, est tamen in eis actus, & potentia; quod quidem manifestum potest esse, ex consideratione rerum materialium, in quibus inuenitur duplex compositio; prima quidem formae & materiae, ex quibus constituitur natura aliqua, natura autem sic composita, non est suum esse, sed esse est actus eius: vnde ipsa natura comparatur ad suum esse, sicut

sicut potentia ad actum; subtracta ergo materia, & posito quod ipsa forma subsistat non in materia, adhuc remanet comparatio formæ ad ipsum esse, & potentia ad actum, & talis compositio intelligenda est in substantijs separatis: vnde dicuntur compositæ, ex quo est, & quod est: vel ex esse, & quod est; nam quod est, est ipsa forma subsistens, ipsum autem esse est quo substantia est, sicut cursus est quo currens currit. Et hanc compositionem vocant veri metaphysicantes compositionem, cum his.

Quia duplex est compositio, altera ex his, altera verò cum his. Et vt clarius hæc intelligantur, Animaduertendum est, quod in substantijs materialibus, quatuor realiter inueniuntur distincta, scilicet materia, forma, essentia composita ex eis, & esse: in homine enim est considerare materiam in qua recipitur eius forma; & formam ipsam, quæ actualis existentia, quo homo formaliter existit in rerum natura: vnde fit vt in istis substantijs duæ compositiones pertinentes ad genus substantiæ reperiantur, quarum Prima est ex materia, & forma, seu compositio, ex his; Secunda verò dicitur ex essentia, & existentia, seu ex esse, & essentia quæ vocatur compositio cum his. Hæ duæ compositiones in aliquo conueniunt, & in aliquo discrepant: conueniunt Primò, quia vtraque constat ex actu, & potentia; materiam enim, & formam, clarum est se habere, vt potentiam & actum; essentia autem, & esse, ex eo patet, quod se habent, vt potentia, & actus, quia quidditas quælibet ex hoc ponitur in rerum natura, quod existentiam acquirit. Secundò etiam conueniunt in hoc, quod extrema vtriusque compositionis, sunt in eodem genere; tam enim materia, quæ forma hominis quàm essentia, & esse eius in genere substantiæ, & speciei humanæ reponuntur. Differunt autem in multis.

Primò, quia extrema primæ compositionis sunt partes substantiæ, & non substantia propriè loquendo, vt patet; materia enim & forma non sunt in genere substantiæ, nisi reductiue, vnde prædicationem substantiæ, quæ est genus generalissimum, non nisi in obliquo suscipiunt; extremorum verò secundæ compositionis, neutrum est pars substantiæ, sed alterum est substantia, essentia scilicet, quæ est in recta linea prædicamentali, alterum verò extra substantiam, scilicet existentia.

Secundò differunt, quia extremum illud, quod se habet vt potentia in prima compositione, est ens purè potentiale, materia scilicet; extremum verò illud quod se habet vt potentia in secunda compositione, non est purè potentia, sed ens in aliqua specie quidditatiue completum, scilicet essentia.

Tertiò differunt, quia extremum illud quod se habet vt potentia in prima compositione, non est id, quod est, nec quod fit, propriè loquendo, materia enim non fit, vt scribitur 7. met. tex. 27. eiusdem autem est esse, cuius est fieri, cum fieri terminetur ad esse; extremum verò id quod in secunda compositione se habet vt potentia, est id quod est, & fit; cum omnis factio ad compositum terminetur.

Quartò differunt, quia extremum illud quod in prima compositione se habet vt actus, non est vltima rei actualitas, sed causat alium vltiorem actum, forma enim hominis, quæ eius materiam informat, causando totum compositum, complet proprium receptiuum ipsius existentia, & sic eam causat, quæ est vltior actus; extremum verò illud, quod in secunda compositione se habet vt actus, est vltima actualitas illius generis; post existentiam enim Sortis nihil sibi substantiale amplius aduenit.

Quintò differunt, quia extremum illud, quod in prima compositione se habet vt actus, est ita actus, quod tamen comparatur ad aliud vt potentia.

Sextò differunt, quia extremum illud, quod in prima compositione se habet vt actus, est de intellectu, seu definitione rei intrinsecè; forma enim omnis intrinsecè in definitione concipitur; extremum verò illud quod in secunda compositione se habet vt actus, est extra rei quidditatè: definitio enim non significat esse, vel nõ esse, vt habetur 1. Post. t. 25.

Septimò differunt, quia ex extremis primæ compositionis, fit vnum tertium, per se vnum; ex extremis verò secundæ compositionis non fit vnum tertium, per se vnum, nec per accidens, quia non ex materia & forma, nec aggregat res diuersorum generum.

Octauò differunt, quia prima compositio vocatur ex his, & ideo fit ibi vnum tertium per se: vt Sortes fit ex materia & forma; secunda verò compositio vocatur cum his; nulla enim res datur, quæ constet ex essentia & existentia propriè loquendo; sicut datur res constans ex materia & forma, sed essentia componit cum existentia, & econuerso; & ideo dictum est, quod adunantur per se, non tamen componendo tertium.

Compositio duplex, ex his, & cum his.

Essentia non est materia, nec forma in forma.

Compositio ex his, & cum his, in quibus conueniunt, & differunt.

Materia non fit, vt quod, sed subiectum.

Esse existentia est vltima actualitas rei.

*Compositio cō-
bis, est am-
pior composi-
tione ex bis.*

Nonō differunt, quia prima compositio ad pauciora se extendit, quā secunda: extre-
ma enim primæ compositionis reperiuntur in rebus sensibilibus tantū; extrema verō
secundæ compositionis reperiuntur in rebus sensibilibus, & intelligibilibus.

Ultimō differunt, quoad passiones suas; primam enim compositionem sequuntur acci-
dentia sensibilia, puta quantitas, & transmutatio localis, & qualitas, & generatio, & cor-
ruptio; secundam verō compositionem, neq; generatio, neq; corruptio, neq; transmuta-
tio aliqua physica sequitur, sed tantū recipere, & recipi, perficere, & perfici, quia hæc
sequuntur actum, & potentiam, illa verō materiam & formam. Hæc omnia dicere volui,
vt appareat, quōd hæc distinctio supradicta non est quid fictitium, sed autoritate Peri-
patetica, & rationibus firmata.

CAPITVLVM SEXTVM.

De distinctione reali, essentiali.

*Totum distin-
guitur à par-
tibus simul
sumptis.*

VNT nonnulli definire volentes hanc distinctionem, & dicunt, quōd
illa distinguuntur essentialiter, quæ per aliquam potentiam possunt
esse separata, vt materia, & forma, accidens, & subiectum. Quæ qui-
dem definitio iudicio meo stare non potest, etiam iuxta doctrinam
illorum, in qua totum essentialiter distinguitur a suis partibus essentia-
liter; quia causatum realiter distinguitur a causa, sed sic est, quod par-
tes sunt causæ, & totum est causatum, igitur essentialiter distinguitur,
& tamen in via illorum totum non potest esse sine partibus. Præterea, omne creatum
essentialiter dependet à Creatore, & tamen in via eorum per nullam potentiam crea-
tum potest esse sine Creatore, quia nedum dependet in essendo, sed etiam in conser-
uando. Tertio, relatio essentialiter distinguitur à suo opposito, præsertim in creatis, quia
distinctio essentialis non habet locum in diuinis, cum ibi non sint duæ essentiæ, immo
quicquid est in diuinis, est idem essentialiter, vt asserit Beatus Augustinus 1. de Trin. c. 2.
eo Deus simplex est, quia est quicquid habet, excepto hoc quod relatiuè dicitur, habet
enim Deus intellectum, habet voluntatem, & est ipsemet intellectus, & voluntas: vbi at-
tende in his verbis, in quibus dicitur, excepto hoc quod relatiuè dicitur, habet enim Pa-
ter Filium, quia relatiuè dicitur, & tamen Pater non est Filius, habent Pater & Filius Spi-
ritum sanctum, & tamen ipsi non sunt Spiritus sanctus, & sic quamuis personæ diuinæ
realiter ab inuicem distinguantur distinctione reali suppositorum, non tamē distinguun-
tur essentialiter, siue distinctione reali essentialium: sic etiam paternitas, & filiatio, & spi-
ratio passiuæ, & actiuæ distinguuntur realiter, & tamen sunt eadem essentialiter. Hæc
ergo distinctio locum tenet in creaturis, & non in diuinis. Quarto, omne totum integra-
le essentialiter distinguitur à suis partibus principalibus, & tamen Deus non potest se-
parare, stante ordine naturæ per suam potentiam ipsum totum ab ipsis partibus; igitur
definitio tradita de distinctione essentiali non est vndequaue vera.

*Melius est di-
cere, hoc non
potest fieri.*

Circa quam rationem: Nota, quōd aliquæ sunt partes principales integrantes, vt cor,
caput, & epar, aliquæ verō minus principales, vt manus & pedes: Deus potest facere
quod homo viuat sine partibus minus principalibus, puta sine manibus & pedibus, sed
non sine partibus principalibus, puta sine corde & capite.

Nihilominus adducuntur duæ dubitationes contra hanc doctrinam. Altera est de
Sancto Dionysio, & de Sancto Albano, qui post decollationem receperunt capita sua
in suis manibus, & ambulabant per magna terrarum spatia; immo Beatus Dionysius per
duo miliaria portauit suum caput, donec attinxit sepulturæ locum. Altera dubitatio
est de Beata Catherina de Senis, quæ vixit sine corde, quandoquidem illud dedit sponso
suo Christo. Sed hæc obiectiones de facili soluentur; Et primo, quod progressio illorum
duorum Sanctorum dicitur, quod non fuit naturalis, nec per ipsos viuentes fiebat, sed
angelico ministerio; possunt enim Angeli corpora assumere, & in illis motum progressi-
uum causare: vel dicendo, quod hoc non est attestandum potentiæ ordinariæ Dei, sed
absolutæ. Ad illud de Beata Catherina respondent aliqui, deridentes factum illud, tan-
quam falsum & inuentum, quia cum cor sit pars integralis principalis animalis, non
potest sine illo per quamcunq; etiam potentiam viuere, propter dependentiam essentialē,
& sic

*S. Catherina
de Senis vixit
sine corde,
quomodo in-
telligitur.*

& sic non fuit verum, quod Beata Catherina dedit cor suum Christo, & Christus dederat cor suum proprium ipsi Catherinae, quod habuit in carne. Sed isti decipiuntur, quia non literaliter est intelligendum hoc dictum, sed spiritualiter, iuxta illud Prouerbiorum Salomonis cap. 9. Fili, praebe mihi cor tuum. Et iuxta dictum Saluatoris apud Matth. c. 4. Vbi est thesaurus tuus, ibi est cor tuum: & sic non sequitur quod Beata Catherina vixerit sine corde; & haec omnia diuinæ omnipotentiae sunt tribuenda, & diuino miraculo.

Habito igitur quod haec definitio distinctionis essentialis tradita ab istis, non sit vndeque vera, danda est definitio iuxta doctrinam S. Thomae, & est haec, quod Distinctio essentialis est illa, quae est inter duas essentias positiuas, quarum vna verè negatur de alia. Et hanc docuit S. Thomas p. p. q. 54. ar. 3. suae summæ Theologiae, vbi docet potentiam intellectiuam Angeli distingui essentialiter ab essentia ipsius Angeli. Et inferius, loquens de potentijs animæ nostræ, clarius ponit istam distinctionem, q. 77. ar. 1. quod impossibile est essentiam animæ esse essentiam suarum potentiarum. Ad quod probandum adducit rationem Arist. ex 9. metaph. tex. 1. ex 12. met. tex. 26. vbi ponit, quod actus & potentia sunt in eodem prædicamento, sed actus potentiarum animæ sunt in prædicamento accidentis, ergo potentiæ animæ quoque erunt in prædicamento accidentis; ipsa autem anima est in prædicamento substantiæ, igitur anima essentialiter distinguitur à suis potentijs.

Distinctio essentialis quædam sit.

Sed hanc rationem soluunt dicentes, quod potentia est duplex, receptiua, & obiectiua, & quod Aristoteles non loquitur de potentia receptiua in allegatis locis, sed de obiectiua, quæ nedum est eadem cum suo actu entitatio genere, seu prædicamento, sed etiam est eadem specie, & numero, sicut frumentum generandum, & generatum est idem numero. Sed hallucinantur, non considerando Arist. intentum, qui loquitur de potentia essentialiter ordinata ad actum, quem per se primo respicit, & loquitur de potentia receptiua & actiua, quatenus sunt principia alicuius, quod est in genere, sed constat, quod potentia obiectiua, & actus entitatio non sunt alicuius rei principium, sed sunt ipsamet res, quatenus primo erat possibilis ex causis suis, & deinde est producta extra causas. Vnde aberrant toto cælo ista, imponendo illa duo loca Arist. de potentia obiectiua, & actu entitatio, vt clarè patet ex exemplis, quæ ibi Arist. ponit de Sole, & circulo obliquo, quæ sunt principia operationum. Hanc distinctionem posuit Arist. in 1. lib. Poster. quando docuit prædicamenta debere esse impermixta; & sic etiam Simplicius docuit in expositione prædicamenti Qualitatis genera ipsa generalissima esse impermixta, quod est intelligendum essentiam vnus prædicamenti non esse essentiam alterius, sed essentialiter distingui ab inuicem. Cuius etiam distinctionis meminit Philosophus 7. met. tex. 4. vbi docuit, substantiam esse priorem accidenti cognitione, definitione, tempore, & natura. & 8. met. tex. 16. vbi docuit materiam essentialiter distingui à forma. Et clarius S. Thom. p. p. q. 47. ar. 2. vbi narrat, quod duplex est distinctio in rebus, altera formalis, in his quæ differunt specie, altera verò materialis, in his quæ differunt numero tantum. Ponit etiam & distinctionem essentialem inter lucem, & substantiam Solis. Et superius, art. 1. narrat diuersas Philosophorum sententias, de principio distinctionis rerum; nam Democritus posuit materiam solam esse causam distinctionis. Anaxagoras verò posuit intellectum distinguentem res, extrahendo quod erat permixtum in materia. Auicennas voluit distinctionem originari ex secundis agentibus, quia Deus intelligendo se, produxit primam intelligentiam, quæ quidem non est suum esse ex necessitate, incidit in compositionem potentiae, & actus; sic igitur prima intelligentia in quantum intelligit causam primam, produxit secundam intelligentiam; in quantum autem intelligit se, secundum quod est in potentia, produxit corpus cæli, quod mouet; in quantum verò se intelligit secundum illud, quod habet de actu, produxit animam cæli, & sic de alijs. Sed his opinionibus reiectis, asserit D. Thomas distinctionem rerum, & multitudinem esse ex intentione primi agentis, quod quidem est essentialiter quicquid habet, vt dictum est; in creaturis verò differt essentialiter potentia, & eius substantia quæ est subiectum potentiæ, quia nulla creata substantia potest esse immediatum principium operationum.

Potentia duplex.

Impugnatur potentia obiectiua, & actus entitatio.

Opin. Auic. de produ. Stone intelligentiarum.

Vnde provenit distinctio rerum.

Ex his sequitur, quod inter habitum, & priuationem, non est distinctio essentialis, quia non est inter duas essentias positiuas, quarum altera de altera negetur; sic etiam inter duo contradictoria non potest dici distinctionem esse essentialem, quia alterum eorum est ens, alterum verò non ens. Sed esto hic cautus, quod discrimen reperitur inter has propositiones; ista non sunt idem essentialiter, & ista differunt essentialiter, quia priuatio, & habitus, puta visus, & cæcitas, auditus, & surditas, non sunt idem essentialiter, & tamen

& tamen distinguuntur essentialiter: unde non sequitur, illa non sunt eadem essentialiter, ergo distinguuntur essentialiter, licet valeat e contrario, illa distinguuntur essentialiter, ergo non sunt essentialiter eadem: differunt ergo non esse eadem essentialiter, & distinguuntur essentialiter, sicut superius, & inferius, quia à non esse idem essentialiter non conuertitur subsistendi, consequentia.

Num anima possit esse sine suis potentijs.

Sed circa hæc quæ dicta sunt, poterit esse maxima dubitatio in doctrina S. Thomæ; An essentia animæ possit esse sine suis potentijs, quia illa quæ distinguuntur essentialiter, distinguuntur sicuti res à re, & quæ ita distinguuntur saltem per diuinam potentiam, potest vnum sine altero reperiri, & præsertim cum prius non sibi repugnet posse esse sine posteriori, sed anima prior est eius potentijs, cum sit substantia, & potentiæ sint accidentia, ergo anima sine suis potentijs esse poterit, & dabitur anima intellectiua sine intellectu, & voluntate, & memoria. Sed hanc difficultatem soluit S. Thomas, prima secundæ, quæst. 110. art. 4. vbi disputat, Num gratia sit in essentia animæ, sicut in subiecto, an in aliquo potentiali? & concludit, quod sicut per potentiam intellectiuam homo participat diuinam cognitionem, per Fidei virtutem, & per potentiam voluntatis diuinum amorem per virtutem charitatis, ita etiam per naturam animæ participat secundum quandam similitudinem naturam diuinam, per quandam regenerationem, quia gratia ponitur in essentia ipsius animæ, & virtutes, puta Fides, Spes, & Caritas in potentijs. Ex quo clarè patet virtutes Theologicales realiter distinguuntur ab ipsa gratia, cuius oppositum sentit Scot. 2. sententiarum: unde cum potentiæ animæ sint naturales proprietates speciem consequentes, anima non potest esse sine ipsis, dato etiam, dicit S. Thomas, quod anima esset sine intellectu, & voluntate actualiter, quia adhuc anima diceretur secundum suam speciem intellectualis, vel rationalis, non quia actu haberet has potentias, sed propter speciem talis essentia, ex qua natæ sunt effluere huiusmodi potentiæ: unde non concedit Sanctus Thomas de facto, quod possit Deus separare potentias ab anima, licet concedere videatur de possibili, & propterea neque concedendum est distinctionem essentialem esse inter ea quorum alterum sine altero esse potest.

Distinctio de possibili, & de facto.

C A P I T V L V M S E P T I M V M.

De distinctione reali respectiua, seu relatiua.

Hæc distinctio, quæ est realis, contenta sub primo membro distinctionis, inuenitur inter duas relationes reales, vel inter duo relatiua; puta inter patrem, & filium. Hanc posuit Aristoteles in prædicamentis, cap. de Aliquid, vbi docuit, relatiua esse quorum esse est ad aliud se habere, & posito vno, ponitur reliquum, & remoto, remouetur. Eandem etiam docuit Philosophus in Postprædicamentis, cap. de oppositis: item in 5. met. cap. de relatiuis, vbi distinguit relatiua esse triplicis ordinis. Quædam quæ sumuntur iuxta mensuram, & mensuratum, & fundantur tam super quantitatem continuam, quàm discretam; super continuam quidem, vt æquale & inæquale, duæ enim lineæ finitæ adinuicem comparatæ, sunt æquales, aut inæquales, & distinguuntur distinctione reali respectiua: super verò discretam, vt duplum, triplum, & dimidium, quæ etiam referuntur adinuicem, & distinguuntur hac distinctione reali respectiua. Relatiua verò secundi ordinis, sumuntur penes actionem & passionem, quia fundantur super potentiam actiuam & passiuam, in quantum sunt principia agendi, vel patiendi. Quæ quidem dupliciter possunt considerari; Primò, in quantum non sunt actui coniuncta, & nominantur his terminis verbalibus, 5. met. tex. 30. motiuum, mobile, actiuum, passiuum, calefactiuum, & calefactibile: Secundò considerantur, prout sunt actui coniuncta, & nominantur terminis participij, præsentis temporis potentiæ actiuæ, & terminis participij præteriti ex parte potentiæ passiuæ, vt mouens, motum, calefaciens, calefactum, causans, causatum: item in quantum non sunt coniuncta actui possunt comparari ad tempus præteritum, & futurum; ad præteritum quidem, in quantum fuerunt sub actu, vt pater, & filius, pater enim est, qui genuit, & filius qui genitus est; ad futurum autem in quantum erunt sub actu, vt ædificaturus, & ædificandum. In hoc etiã modo continentur relationes fundatæ super priuationem potentiæ, quæ dicitur in potentia, à qua deriuatur impossibile, & hoc

Relatiua triplicis ordinis. Primi.

Secundi.

Relatiua possunt comparari ad præteritum, & futurum.

& hoc siue reale, siue rationis. Dantur etiam relatiua tertij ordinis, quæ sumuntur secundum iudicans, & iudicatum: & ista fundantur super mensurationem, vel dependentiam vnius rei ab alia; vel super imitationem vnius rei ad aliam. Exemplum primi vt sensibile & sensus, scibile & scientia, intelligibile & intellectus; nam sensus quo ad actum pendet à sensibili, sensum enim habemus vt sentiamus, sic scientia nostra speculatiua pendet à scibili, sic intellectus noster, quo ad actum pendet ab intelligibili; Exemplum secundi vt imago, & imaginatum, dicitur enim imago, quia imitatur imaginatum; relationes autem huiusmodi in hoc distinguuntur à relationibus primi, & secundi modi, quia illæ sunt reales mutæ ex hoc quod vnum extremum refertur ad aliud, & econuerso, sed istæ non sunt mutæ, stat enim relatio realis tantum in vno extremo, scilicet in eo quod dependet vel imitatur.

Tertij.

Scientia et scibile, intellectus, et intelligibile sunt relatiua, et quomodo.

Alterum autem dicitur relatiuè solum, quia alterum extremum refertur ad ipsum, & ipsum est terminus talis relationis; verbi gratia, scibile dicitur relatiuè ad scientiam, quia scientia refertur ad ipsum, & quia terminat dependentiam scientiæ ab ipso; similiter imaginatum dicitur ad imaginem, quia imago refertur ad ipsum, & terminat illius imitationem. Hæc omnia relatiua, siue primi ordinis, siue secundi, siue tertij dicuntur distinguuntur hac distinctione; & sic etiam diuinæ personæ distinguuntur, vt docet Magister sententiarum 1. sent. dist. 27. & S. Thomas p. p. q. 40. licet Gregorius Ariminensis dist. 4. art. 2. insequens opinionem Præpositiui dicat, quod distinguuntur se ipsis, quia simplicia se ipsis distinguuntur: vnde cum personæ diuinæ sint simplicissimæ, concludebat eas se ipsis distinguuntur, & non relationibus; & deceptus est, quia personæ ipsæ diuinæ sunt ipsemet relationes subsistentes, propterea non repugnat simplicitati diuinarum personarum, quod relationibus distinguuntur.

Persona diuina est relatio subsistens.

Scotus quoque voluit 1. sentent. dist. 26. diuinas personas non distinguuntur hac respectiua distinctione, motus verbis Salomonis in Prouerb. cap. 30. dicentis, Quod est nomen eius, si nosci? ex hoc dicit, quod quæstio quærit dubium, & supponit aliquid certum, igitur talis sermo, & interrogatio Salomonis supponit nomen Filij, & quærit nomen proprium eius, igitur filiatio non est proprium nomen eius constitutum, propterea diuinæ personæ distinguuntur distinctione se totis subiectiue, quia talis distinctio est quando aliqua non conueniunt in aliqua realitate potentiā contrahibili ad ipsa per aliquas alias realitates; & quia Pater, & Filius, & Spiritus sanctus in diuinis non conueniunt in aliqua realitate potentiā contrahibili ad ipsa supposita diuina per aliquas alias realitates, propterea dicuntur distinguuntur distinctione se totis subiectiue. Et in hac parte fuit etiam opinio Io. de Ripa, & Liconiensis, qui voluerunt diuinas personas per absoluta distinguuntur. Quæ opinio videtur aduersari Concilio Florentino, Sessione 18. asserenti, quod sola relatio multiplicat diuinas personas, in quibus omnia sunt vnum, vbi non obuiat relationis oppositio; & Concilio Toletano 11. asserenti, quod Sancta Trinitas nec recedit à numero, neque numero comprehenditur: in relationibus enim personarum cernitur numerus. Scribitur etiam de summa Trinitate, & Fide Catholica, capitulo Firmiter, & capitulo Damnamus, diuinas personas esse discretas, & distinctas proprietatibus relatiuis; & sic omnia Concilia in professione Fidei vocant diuinas personas nominibus relatiuis. Sacræ etiam literæ idem proclamant, dum scribitur apud Matth. c. vlt. Ite baptizantes eos in nomine Patris, &c. Et apud Ioannem: Tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, &c. Non ergo asserendum videtur diuinas personas absoluta distinctione distinguuntur, sed respectiua potius.

Diuina persona non conueniunt in aliqua realitate potentiā.

Ad dictum Salomonis dicitur, quod est æquiuocatio de nomine Filij Dei; dupliciter enim potest nominari, sicut & concipi; Vno modo, secundum suum quod, quid erat, esse; & sic nullum nomen, non solum Filij, sed nec etiam ipsius Dei habere possumus: vnde Esaias cap. 54. aiebat: Generationem eius quis enarrabit? & sic Filius est proprium nomen secundæ personæ diuinæ, inter nomina parentia nobis cognitionem quia est, & cū hoc nomen proprium pertinens ad cognitionem quid est, sit ineffabile, sicut etiam Deus est nomen proprium ipsius Dei, & tamen nomen significans quid est Deus, est ineffabile. Alio modo potest nominari & concipi Filius secundum conceptus, & nomina abstrahibilia ex creaturis, vt docet S. Thomas p. p. q. 13. per totam; & sic habemus propria nomina diuinarum personarum. Nolo hic immorari recitando diuersas sententias Theologorum de distinctione diuinarum personarum, quia 1. sent. dist. 26. loquens de hac re, sex opiniones enarraui, & etiā controuersias, quæ sunt inter nostros Thomistas, dist. 26.

Filius Dei dupliciter concipitur.

dum

Opiniones sex de distinctione personarum. dum Aliqui volunt relationem dupliciter considerari posse, Vno modo, vt dicit actum; alio modo, vt dicit aptitudinem, & potentiam: tunc dicunt non primo, sed secundo modo relationes debere distinguere diuinas personas.

Aliqui verò distinguunt de personis ipsis diuinis, quod possunt considerari dupliciter, Vno modo secundum se; & sic volunt eas se ipsis distingui, quod etiam asserit S. Thomas 1. sententiarum, dist. 29. Alio modo considerantur, vt notat, & significat nobis; & sic cum non distinguantur à relationibus, nisi in modo significandi constituuntur, & distinguuntur relationibus, sicut Deus constituitur, & distinguitur Deitate à reliquis.

Aliqui verò dicunt relationem dupliciter posse considerari; Vno modo vt conceptam, alio modo vt exercitam: primo modo relatio constituit personam, non secundo.

Diuina persona distinguitur, & per origines, & per relationes.

Alij verò dicunt relationem duo significare, in, & ad, & quod non distinguit, prout dicit, in, sed prout dicit, ad. Nos verò sententiam nostram protulimus loco superius allegato de mente S. Thomæ, diuinas personas distingui relationibus, & non per origines; licet enim vtroque modo distingui videamus, prius tamen, & principalius per relationes, quam per origines, vt dicebat D. Bonauentura, secundum nostrum intelligendi modum debemus ipsas distinguere; propterea hoc nomen Pater, non solum significat proprietatem, sed etiam hypostasim: vnde proprietates, quæ dicitur relatio, est distinctiua, & constitutiua hypostasis, generans, vel genitus significat originem, quæ non est constitutiua, & distinctiua hypostasis. Et hanc respectiuam distinctionem vocat S. Thomas minimam distinctionem, q. 40. ar. 2. vt patet loco superius allegato, vbi formans hoc argumentum,

Distinctio realitatis est minima.

Abolutum est prius quam relatiuum, sed prima distinctio est distinctio diuinarum personarum, ergo diuinæ personæ cum sint prima entia, non debent distingui distinctione reali respectiua, seu relationibus, sed distinctione reali absoluta, seu per absoluta ipsa. Et respondet, quod quanto distinctio prior est, tanto propinquior est vnitati, & ideo debet esse minima; hinc est quod distinctio personarum non debet esse, nisi per id quod minimum distinguit, scilicet per relationem: vnde distinctio ista relatiua realis, est prima inter distinctiones reales; tum quia secundum veritatem ipsa est simplicior, & omnino necessaria, reliquas enim non implicat contradictionem non esse, quoniam sunt extra Deum: tum quia nihil ponit imperfectionis, aut præsupponit, & propterea ordine perfectionis est prima, & hoc ordinando distinctiones in ordine entium simpliciter, secus enim esset in ordine distinctionum vt sic, quia talis poterit esse distinctio realis realitate existentia, & essentia simul, qualis est inter Calliam, & Titium, & hæc distinctio inuestigatur per viam originis, quando scilicet vnum originat reliquum.

Distinctio respectiua inuestigatur via originis.

Sed oritur dubitatio, quia videtur diuinas relationes nedum distingui distinctione reali respectiua, sed etiam distinctione essentiali. Quod ita suaderi potest, Quæcunque distinguuntur specie, distinguuntur essentialiter, sed paternitas, & filiatio, & spiratio actiua, & processio distinguuntur specie, ergo distinguuntur essentialiter: maior patet in omnibus, quæ specie distinguuntur, puta in homine, & leone, &c. Adde sic, illa quæ distinguuntur quidditatiuè, distinguuntur essentialiter, sed paternitas, & filiatio distinguuntur quidditatiuè, igitur distinguuntur essentialiter.

Notiones in diuinis sunt quinque.

Pro solutione huius, Notandum est vnum, quod habet S. Thomas p. p. q. 39. art. 2. quod personalia aliquando dicuntur notiones, aliquando relationes, aliquando proprietates. Notiones sunt quinque in diuinis, scilicet innascibilitas, paternitas, filiatio, spiratio communis, & processio. Harum autem quatuor sunt relationes, nam innascibilitas non est relatio, nisi per reductionem. Tres autem sunt proprietates: nam communis spiratio non est proprietates, quia conuenit duabus personis, & hæc tres proprietates dicuntur personales constituentes personas, scilicet paternitas, filiatio, & processio: nam communis spiratio, & innascibilitas dicuntur notiones personarum, non autem personales, & licet spiratio actiua, & paternitas sint idem in Patre, non tamen prædicantur de se inuicem, vt dicatur paternitas, est spiratio actiua, quia significantur, vt diuersæ rationes relatiuè in actu exercito, sic etiam dico de filiatione, & spiratione actiua; & cum hæc omnia sint extra quodcumque genus generalissimum, ex consequenti sunt supra genus subalternum, & quamcunque differentiam genericam, vel specificam, & non possunt distingui, nec genere, nec specie, physicè, aut metaphysicè, sed tantum grammaticaliter; nec etiam distinguuntur quidditatiuè, capiendo quidditatem pro entitate, quæ est pluribus communicabilis,

Quidditas potest dici aliquando entitas

Sed potest dici, quod distinguuntur quidditatiuè, pro entitate hypostatica, quæ est incommunicabilis omnibus, vt quod, & vt quo; differentia enim indiuidualis potest dici entitas

entitas quidditatiua communiter sumpta non proprie; & sic patet quomodo nec specie, nec quidditatiue proprie loquendo distinguuntur.

CAPITVLVM OCTAVVM.

De distinctione negatiua, seu priuatiua.

Hac distinctio inuenitur inter illa, quorum vnum habet aliquid, alterum verò caret illo: hac etiam distinctio distinguitur ens à non ente, puta Sortes, qui est albus distinguitur à Platone, qui non est albus, & sic etiam chimera non est alba; vnde distinguitur Sortes tam à chimera, quam à non ente, quam ab omnibus alijs non habentibus albedinem, per habere albedinem & non habere: quæ distinctio iure vocari potest priuatiua, seu negatiua, non autem distinctio positiua. Hanc distinctionem negatiuam, seu priuatiuam, posuit Sanctus Thomas p.p. quæst. 36. artic. 2. & 1. sentent. distinct. 11. quæst. 1. art. 1. & 4. contra Gentiles, cap. 24. in quibus locis disputat, si Spiritus sanctus non procederet à Filio, an distingueretur ab ipso Filio? & probat multis argumentis ipsum non distingui, scilicet distinctioe relatiua & positiua, sed distingueretur tantum distinctioe negatiua & priuatiua, scilicet per habere, & non habere. Et hoc fundamentum destruit illud, quod Aliqui dicunt Spiritum sanctum distingui à Filio personaliter, etiam si ab ipso non procederet, quia Vnumquodque per id distinguitur, per quod constituitur, sed Filius constituitur in esse filij per filiationem, ergo per ipsam distingueretur personaliter à quacunque alia persona. Quod argumentum nihil concludit de distinctioe relatiua, quia non quocunque aliquid constituitur in esse relatiuo, distinguitur ab omni alio relatiuo, sed tantum à suo correlatiuo, sine ab eo cui opponitur relatiue; non enim per relationem dupli qua aliquid constituitur in esse dupli, distinguitur duplum ab omni alio relatiuo, puta à triplo, aut quadruplo, sed tantum ab ipso subduplo, quia non refertur duplum ad triplum, aut quadruplum, sed tantum ad subduplum; est enim duplum sub dupli duplum, non autem tripli, aut quadrupli: & similiter dicitur, quod filiatione Filius distinguitur tantum à Patre, non autem à Spiritu sancto, quia filiatione refertur ipse filius tantum ad Patrem, non autem ad Spiritum sanctum: Patet autem quomodo in via Sancti Thomæ datur illa distinctio priuatiua & negatiua, non autem disparata, vt Aliqui existimant. Hanc quoque distinctionem tetigit Caietanus in expositione illius art. & quæst. 2. p.p. ar. 1. vbi docet quid sit veritas positiua, & negatiua. Et fusius Capreolus 4. sent. d. 11. quæst. 1. artic. 2. vbi dicit, quòd licet Filius distinguatur à Spiritu sancto per filiationem, per habere, & non habere eandem proprietatem, & stat quod per filiationem solum distinguitur à Patre secundum oppositionem relatiuam: vnde patet, quod Filius semoto quod ab eo procedat Spiritus sanctus, distinguuntur hac distinctioe negatiua. Eandem doctrinam scripsit Capreolus eodem lib. dist. 30. quæst. 1. respondendo ad argumenta Greg. Ariminensis, & præsertim ad primum argumentum, quod adducit secundo loco, vbi dicit, quòd distinctio Sortis à Platone, aliquando non est positiua, sed negatiua, quando Sortes habet aliquid, quod non habet Plato. Quam doctrinam docuit Sanctus Thomas 4. quolibetorum, q. 4. art. 2. vbi dicit, quòd hoc modo se habent proprietates personales in diuinis, ad distinguendum personas, sicuti se habent in rebus naturalibus formæ substantiales ad distinguendas species rerum, secundum tamen quod à creaturis exempla ad Deum assumpta non omnino similia sunt. In rebus autem naturalibus distinguitur aliquid per formam suam ab alio dupliciter; Vno modo secundum directam oppositionem formæ ad formam; & hoc modo distinguitur vnaquæque res naturalis ab omnibus speciebus sui generis, quæ habent formas oppositas, secundum quod genus diuiditur oppositis differentijs, sicut Sapphyrus per suam formam naturalem distinguitur ab omnibus alijs speciebus lapidum; Alio modo distinguitur res naturalis per suam formam, per habere, & non habere; & hoc modo distinguitur ab omnibus non habentibus formam illam, sicut Sapphyrus per suam formam naturalem distinguitur non solum ab alijs generibus lapidum, sed à speciebus animalium, & plantarum. Vnde sic dicendum est, quòd Filius sua filiatione distinguitur à Patre secundum oppositionem

Distinctio priuatiua, & negatiua quando sit.

Relatiua non potest distinguere, nisi à suo correlatiuo.

Filius non distinguitur à Spiritu sancto per filiationem.

Sapphyrus distinguitur à alijs, & quomodo.

C tionem

tionem relatiuam ad paternitatem, sed à Spiritu sancto distinguitur filiatione, per hoc quod Spiritus sanctus non habet filiationem, quam filius habet. Patet igitur quid sit distinctio negatiua.

C A P I T V L V M N O N V M.

De distinctione modali.

Hæc distinctio inuenitur inter illa, quæ distinguuntur ab inuicem quibusdam modis; vel quando etiam vnamet res distinguitur à seipsa diuersimodè se habente. Hanc distinctionem tetigit Porphyrius cap. de differentia, quando dixit; communiter quidem differre alterum ab altero dicitur, quando alteritate quadam differt quocunque modo, vel à seipso, vel ab alio; differt enim Socrates à Platone alteritate quadam, & ipse à se, sene, vel iam puero, vel iam viro, vel iam faciente aliquid, vel quiescente: vnde hæc est differentia, seu distinctio modalis, qua Socrates puer distinguitur à seipso, iam viro facto, vel sene confecto, per modos quosdam, puta per pueritiam, & virilitatem, & senectutem. Hanc quoque docuit Sanctus Thomas 1. lib. Periher. lect. 9. loquens de contradictione, dicens, quod istæ duæ præpositiones, Sortes currit tardè, & non mouetur velociter, non contradicunt, quia est diuersus modus ex parte prædicati; & similiter istæ, ouum est animal in potentia, & non est animal in actu, non contradicunt quia distinguuntur per diuersos modos, scilicet actum, & potentiam, igitur datur de mente Sancti Thomæ distinctio modalis. Et p. p. quæst. 12. art. 7. vbi quærit, an videntes Deum per essentiam ipsum comprehendant? determinat negatiuè, quia licet omnes videant Deum totum, non tamen totaliter, ergo videntes Deum distinguitur distinctione modali, quia totaliter dicit modum. Hoc idem etiam docuit 4. sent. d. 49. q. 2. ar. 3. & 1. contra Gentes, cap. 53. & de veritate, q. 8. ar. 2. in responsione ad secundum argumentum, vbi ponit, quòd in visione qualibet, triplex modus considerari potest; Primus modus est ipse videntis absolutè, qui est mensura capacitatis eius; & sic intellectus Angeli totaliter videt Deum, hoc est dictu, totam vim intellectus sui adhibet ad videndum Deum. Alius modus est ipse rei in se; & hic modus nil aliud est quàm qualitas rei: cum autè in Deo non sit aliud qualitas quàm substantia, modus eius est ipsa essentia, & sic totaliter videt Deum, quia vident totum modum Dei, eodem modo, quo totam essentiam. Tertius est ipse visionis, quæ est medium inter videntem, & rem visam, & dicit modum videntis, per comparisonem ad rem visam, vt tunc dicatur aliquis alterum videre totaliter, quando scilicet visio habet modum totalem, & hoc est, quando ita est perfectus modus visionis ipse videntis, sicut est modus visibilitatis ipse rei, & hoc modo non totaliter videtur diuina essentia; quibus verbis manifestè apparet quomodo vidètes Deum distinguuntur distinctione modali: sicuti etiam quando duo cognoscunt eandem conclusionem, sed vnus cognoscit illam per medium demonstratiuum, & alius per medium probabile, distinguuntur in cognitione illius conclusionis distinctione modali; sic etiam Aquila, & accipiter in videndo aliquod coloratum distinguuntur in visione illius colorati, distinctione modali, quia Aquila fortius, & acutius videt coloratum, quàm accipiter. Hanc distinctionem modalem ponit Arist. 2. Physic. tex. 32. vbi agit de modis causarum; & 5. metaph. tex. 2. vbi ait modi causarum numero quidem multi, capitulatim pauciores. Et ibidem Alex. Auer. S. Thom. Suess. & ceteri interpretes, & Capreolus, 2. sententiarum, distinct. 13. q. 1. de mente Gottofredi, respondendo ad argumenta Durandi, quomodo materia cæli distinguitur à materia sublunarium, non enim distinguitur secundum distinctionem acceptam à forma, secundum esse ipsius formæ, sed secundum modum quo forma ipsa perficit suam materiam; omnes enim formæ generabiles perficiunt materiam sublunarium eodem modo, quia relinquunt priuationem in ea, & ideo formæ istæ generabiles habent vnâ materiam, annexa semper sibi priuatione; similiter formæ cælestes perficiunt suâ materiam eodem modo, quia non relinquunt in ea priuationem aliquam, & ideo omnes formæ cælestes habent materiam etiam vnus naturæ, & propterea materia cæli, & materia sublunaris distinguuntur hac distinctione modali, per formas. Eandem quoque distinctionem tetigit Caietanus p. p. in exposit. q. 77. in expositione tertij art. vbi docuit quo-

Quo vnus et idè distinguitur à seipso.

Ouum est animal, & non animal. non contradicunt.

In visione est triplex modus

Diuina essentia non videtur totaliter.

Materia cæli, & sublunarium quomodo distinguuntur.

quomodo potentia distinguuntur per actus, & per obiecta, declarando, quod ly Per, potest dicere aliquando proprium distinctiuum intrinsecum essentialiter, vel principium declaratiuum tantum, vel principium distinctiuum omnino extrinsecum; vel poterit dicere principium definitiuum extrinsecum quidem a re, sed intrinsecum definitioni rei, quae distinctio vocatur distinctio modalis, hoc videlicet pacto, quod potentia distinguuntur per actus a priori, non tanquam per principium intrinsecum rei, nec omnino extrinsecum, sed inclusum definitioni ipsarum potentiarum, quia potentia non sunt res absolutae ab ipso actu, & ab obiecto, sed ordinantur a natura, necessario ad actus, & ad obiecta, ut dixit Arist. 9. metaph. tex. 5. visum habemus, ut videamus: ex quibus patet quid sit modalis distinctio.

Hac propositio per, multa dicere potest

CAPITVLVM DECIMVM.

De distinctione rationis secundum rem conceptam.

Hec distinctio, quae communiter dicitur distinctio rationis ratiocinatae reperitur inter lignum, & dolabile, inter bonum, & appetibile, ut docet Arist. 1. Ethicorum, cap. 1. quod bonum est, quod omnia appetunt, ens vero est actualitas omnis rei: unde manifestum est, bonum, & ens, esse idem secundum rem, & distingui secundum rationem.

Bonum est, quod omnia appetunt.

Quam distinctionem docuit Arist. 4. metaph. tex. 3. ubi dixit, Itaque ens & vnum, idem, ac vna natura sunt propterea, quod seinuicem consequuntur, quemadmodum principium, & causa, sed non quod vna ratione significantur. Quam distinctionem dilatat Auerroes in commen. dicens, quod ens, & vnum significant eandem naturam subiecto, & duo definitione: unde qui considerat de ente debet de vno considerare. 5. etiam metaph. tex. 10. clarius eandem docuit Arist. ubi docet, quomodo vnum genus differt oppositis differentijs. Sic etiam, & 8. metaph. tex. 16. ubi docet, quomodo illa, quae non habent materiam intelligibilem, neque sensibilem, seipsis sunt entia, & vnum.

Separata seipsis sunt ens & vnum.

Sanctus Thomas hac distinctione vtitur pluribus in locis suae doctrinae, praesertim in materia de diuinis attributis, quam distinctionem aliqui ex nostris vocant virtualem, seu aptitudinalem, seu causalem: unde non inepte distinguibilitas rationis dici posset, quae quidem distinguibilitas ante omnem rationis actum poterit esse; quia cum Deus benedictus sit simplicissimus, & sit obiectum plurium conceptuum, siue actualiter, siue virtualiter, & ideo dicitur multiplex, non subiectiue, sed obiectiue verificans actu, vel virtute, plures de eo conceptiones.

Deus est obiectum plurium conceptuum.

Et radix huius distinctionis duplex esse potest. Altera est vnitas eminentissima ipsius Dei, quae non potest representari vnica ratione in creaturis, sed varijs, & multiplicibus conceptibus, etiam imperfectis: & hinc oritur tot, tantaque varietas, & diuersitas nominum, & conceptuum Dei benedicti, ut vocetur sapiens, bonus, intelligens, volens, vir, pugnator, omnipotens, &c. Altera radix est finitas intellectus creati, & proportio nostri intellectus ad sensibilia: unde cum intellectus noster dearticulatè intelligat in rebus istis sensibilibus, aliud esse iustitiam, & aliud sapientiam, & aliud intellectum, & voluntatem, sic quoque intelligit reperiri in Deo. Immo etiam intellectus Adae licet non suscepit scientiam a rebus, quia habuit scientiam infusam, ita tamen necessario intelligebat, quia intellectus suus erat proportionabilis rebus istis sensibilibus. Angelicus autem intellectus qui Deo propinquior est, non intelligit cum tanta pluralitate, & conceptuum distinctione; & quanto erit intellectus propinquior Deo, tanto cum minori conceptuum distinctione intelligit: unde intellectus diuinus vnico conceptu, & vnico verbo seipsum intelligit: & sic aliqua cognoscuntur in Deo, secundum quod sunt in ipso representata per creaturas, omnia autem alia a Deo sunt sicuti effectus in sua causa, quod non ita est de diuinis attributis: & propterea eleuatus intellectus vno proposito principio demonstratiuo, ex ipso cognitionem accipit multarum conclusionum, quod non conuenit ei, qui est debilioris intellectus: In patria autem ubi cognitione intuitiua videtur ipse Deus, non oportet vt multiplicetur varietas conceptuum, sed tunc erit verbum vnum, & nomen vnum.

Intellectus noster quare non potest superiora intelligere.

Quo alia a Deo sunt in Deo.

Sed si quis instaret contra haec, quia omnis intellectus intelligens rem aliter quam est, falso intelligit, cum ab eo quod res est, vel non est oratio dicatur esse vera, vel falsa,

sed in Deo omnia sunt vnum, & est absque omni compositione, igitur quando dicimus, quod sapientia Dei non est eius bonitas, & quod intellectus non est eius voluntas, & sic de alijs attributis, falso intelligimus.

Nota primo.
Attributū ca-
piunt duplici-
ter.

Pro explicatione huius dubitationis. Nota primò, quod attributū dupliciter capitur, vno modo, pro perfectione quidditatiua, vt substantia, spiritus, & cetera talia. Alio modo, pro perfectione qualitatiua, vt sapiens, iustus, misericors, quæ dicitur perfectio secundaria, quæ accipitur à creaturis, & attribuitur Deo, via remotiōnis, & eminentiæ. Dico via remotiōnis, quia ab accidentibus remouemus accidentalitatem, & finitatem, & alias imperfectiones, quæ sunt in sapientia, & iustitia; dico via eminentiæ, quia ablatis imperfectionibus ab his accidentibus, scilicet à iustitia, & sapientia, attribuimus ei summam, & infinitatem: & isto modo dicimus esse in Deo sapientiam summam, & infinitam, & similiter iustitiam. Dicitur perfectio secundaria, ad differentiam perfectionis primariæ, quia prima perfectio dicitur illa, quæ quidditatiuè prædicatur de Deo. Sed an quodlibet attributum habeat propriam infinitatem formaliter distinctam ab infinitate diuinæ essentiæ, est duplex opinio; altera Formalizantium tenentium, quod sic, altera verò, quam puto esse veriore, quod attributa non habent propriam infinitatem, nisi ab essentia, & sic radicaliter attributum dicitur esse infinitum simpliciter. Sed de hoc alias.

Perfectio du-
plex.

Nota 2.
Propositio af-
firmatiua ve
ra quid ha-
beat.

Sciendum est secundò, quod in qualibet propositione affirmatiua vera, oportet, quod prædicatum, & subiectum, significant idem secundum rem aliquo modo, & diuersum secundum rationem. Et hoc patet tam in propositionibus, quæ sunt de prædicato accidentali, quàm in illis, quæ sunt de prædicato substantiali: manifestum est enim quod homo, & albus, sunt idem subiecto, & differunt ratione, alia enim est ratio hominis, & alia ratio albi; & similiter cum dico homo est animal: illud enim ipsum quod est homo, verè animal est, in eodem enim supposito est natura sensibilis, à qua dicitur animal, & rationalis, à qua dicitur homo: vnde hic quoque prædicatum, & subiectum, sunt idem supposito, sed diuersa ratione; sed in propositionibus, in quibus idem prædicatur de seipso, hoc aliquo modo inuenitur, in quantum intellectus, id quod ponit ex parte subiecti, trahit ad partem suppositi, quod verò ponit ex parte prædicati, trahit ad naturam formæ in supposito existentis, secundum quod dicitur, quod prædicata tenentur formaliter, & subiecta materialiter. Huic verò diuersitati, quæ est secundum rationem, respondet pluralitas prædicati, & subiecti, identitatem verò rei, significat intellectus per ipsam compositionem, Deus autem in se consideratus omnino vnus est, & simplex, noster tamen intellectus secundum diuersas cōpositiones ipsum cognoscit, eò quod non potest ipsum, vt in seipso est videre, sed tamen quamuis intelligat ipsum sub diuersis conceptionibus, cognoscit tamen, quod omnibus suis conceptionibus respondet vna & eadem res eminentissima, & simplicissima, præbens pabulum infinitis conceptionibus: & hanc pluralitatem quæ est secundum rationem repræsentat per pluralitatem prædicati, & subiecti; vnitatem verò repræsentat intellectus per compositionem, & sic format de ipso Deo varias propositiones affirmatiuas, dicendo, quod Deus est trinus, & vnus, omnipotens, bonus, &c. & negatiuas, asserendo, quod Deus non est corpus, nō est finitus, & sic de alijs. His sic stantibus dicitur, quod illa propositio, intelligens rem aliter quàm est, falso intelligit, dupliciter potest considerari. Primo ex eo, quod hoc aduerbium, aliter, potest determinare hoc verbum intelligit, ex parte intellecti, vel ex parte intelligentis; si ex parte intellecti, sic propositio erit vera, & tunc est sensus, quicumque intellectus intelligit rem esse aliter quàm sit, falsus est; sed hoc non habet locum in proposito, quia intellectus noster formans propositionem de Deo, non dicit eum esse compositum, sed simplicem; si verò ex parte intelligentis, sic propositio est falsa, alius enim est modus intellectus in intelligendo, quàm rei in essendo: manifestum est enim, quod intellectus noster, res materiales infra se existentes, intelligit immaterialiter, non quod intelligat eas esse immateriales, sed tantum modum immaterialem habet in intelligendo; & similiter cum intelligit simplicia, quæ sunt supra se, intelligit ea secundum modum suum scilicet compositè, non tamen ita quod intelligat ea esse composita, & sic intellectus noster non est falsus formans varias de Deo propositiones.

Intellectus in-
telligens rem
aliter quàm est,
quomodo glo-
sat.

Vnde formaliter ad punctum argumenti dicendum est, quod intelligens rem aliter quàm est ex parte rei intellectæ, & ex parte obiecti, falso intelligit, sed intelligens rem aliter quàm est ex parte modi intelligendi, non falso intelligit, quia cogitur intellectus noster materialia immaterialiter intelligere, & immaterialia materialiter.

Vel

Vel dicas, quòd intelligere rem aliter quàm sit, dupliciter sumi potest, Vno modo intelligendo ipsam non eo modo quò est, non tamen quòd intelligatur sub modo sibi repugnante, vt intelligendo lineam, quæ vnitur materiæ sensibili, non tamen intelligendo huiusmodi materiam, Alio modo rem modo repugnanti suæ naturæ, vt intelligendo Deum esse corporeum. Dico ergo, quòd ille qui intelligit rem aliter quàm est hoc modo, fallitur, non autem primo modo: sic in proposito, quando intelliguntur distincta secundum rationem absque habitudine ad aliqua secundum rem distincta, non erit talis alietas. Et ad hanc distinctionem rationis secundum rem conceptam reducitur distinctio ex natura rei, quam aliqui docent asserentes, quòd illa distinguuntur ex natura rei, quæ habent esse præter opus intellectus, sicuti est inter diuinam essentiam, & relationem: nam diuina essentia est comunicabilis tribus personis, relatio verò non: & hoc Probatur, quia Pater intelligens in primo signo originis, intelligit essentiam, & paternitatem, vt duo obiecta formaliter distincta, nempe essentiam communicabilem, & incommunicabilem proprietatem, & hoc secluso omni actu intellectus, ergo distincta ex natura rei, & sic distinctio virtualis, seu rationis secundum rem conceptam & ex natura rei, coincidunt, Quòd clarius patet ex hoc, quòd Deus secundum rem, nõ est purè absolutus, nec purè respectiuus, nec mixtus, aut compositus, aut resultans ex vtroque, sed eminentissimè, & formaliter habens quòd est respectiuum, immò multarum rerum respectiuarum, & quòd est absolutum, ita in ordine formali, seu rationum formalium non purè absolutus, nec purè respectiuus, non purè comunicabilis, nec purè incommunicabilis, sed eminentissimè, ac formaliter, continens quicquid absolutè perfectionis est, & quicquid trinitas respectiua exigit. Oportet autem sic esse, quia oportet cuilibet simplicissimè rei secundum se maximè vni respondere vnã adæquatam rationem formalem, alioquin non esset per se primò vnum adæquatam intelligibile. Et hinc est, quòd tantum est vnum verbum Dei adæquans intellectionem paterni intellectus: & sic ruit ratio illa, quia Pater nõ intelligit essentiam, & paternitatem, vt duo obiecta formalia secundum se, sed vt vnum formaliter, & multa virtualiter: non itaque in illa summa re, atque ratione formali paternitas, & essentia sint virtualiter, sed ita quòd sint formaliter, & realiter, sed distinctio earum est virtualiter, quia ita ibi sunt, ac si essent distincte, & ita etiam exercent propria vtriusque, ac si essent distincte, Vnde S. Thomas p. p. q. 39. art. 1. soluens illud argumentum, affirmatio & negatio, simul & semel non verificantur de eodem, sed affirmatio & negatio verificantur de essentia & persona, nam persona est distincta, essentia verò non est distincta, ergo persona & essentia non sunt idem: dicit, quòd in quantum essentia & persona in diuinis differunt, secundum rationem intelligentiæ, sequitur quòd aliquid possit affirmari de vno, quòd negatur de altero, & per consequens quòd supposito vno, non supponatur alterum; hic non plus distinguuntur attributa inter se, quàm essentia, & relationes ex Concilio Florentino, vt declarauimus 1. sent. dist. 8. vbi sex opiniones de hac re annotaui, & quomodo diuina attributa ante omnem actum intellectus nullo modo distinguuntur actualiter, sed tantum virtualiter, seu fundamentaliter; vt verò terminant actum rationis ratiocinantis, sic distinguuntur actualiter, veluti lineæ variæ, quæ educuntur à centro, vsque ad circumferentiam; vt sunt in centro virtualiter distinguuntur, vt verò terminantur ad circumferentiam actualiter: propterea, optimè Illustrissimus D. Cardinalis Constantius Sarnanus in dilucida sua conciliatione inter Sanctum Thomam, & Scotum, asserit opinionem Scoti non differre ab opinione Sancti Thomæ, circa distinctionem diuinorum attributorum, quia vidit hic sapientissimus vir distinctionem ex natura rei, quam posuit Scotus coincidere cum distinctione rationis secundum rem conceptam, &c.

Distinctio ex natura rei ad quòd reducitur.

Distinctio virtualis quoniam fit.

Verbum Dei est vnum.

Essentia, & persona in Deo quomodo differunt.

Opinio Illustr. Card. Sarnani.

CAPITVLVM VNDECIMVM.

De distinctione formali.

Hæc distinctio formalis reperitur aliquando in eodem diuersimodè accepto, vt docet Sanctus Thomas 2. 2. q. 73. art. 2. vbi disputat. Vtrum detractio sit peccatum mortale? & asserit, quòd peccata verborum maximè sunt diiudicanda ex intentione dicentis, seu proferentis, & quia detractio ordinatur secundum suam rationem ad denigrandum famam alicuius, & quia ille propriè detrahit, qui loquitur de aliquo, eo absente, vt hac intentione denigret famam

Detractio est peccatū quomodo.

*Detrahere du-
pliciter sumi-
tur.
Formaliter.*

Materialiter.

*Formaliter,
et materialiter
quomodo
S. Thomas eius
vultur.*

*Anastasiij bap-
tismus fuit le-
gitimus, et ve-
rus.*

famam alicuius: & subdit, quòd tunc detractio est peccatum mortale, quando quis formaliter detrahit, & non materialiter. Vnde detrahere dupliciter contingit, formaliter, & per se, & materialiter per accidens: detrahere formaliter, & per se, est quando aliquis hac intentione, & hoc fine detrahit de aliquo in eius absentia, vt denigret & auferat famam illius; & hoc est peccatum mortale, & valde graue, quia inter res temporales fama videtur esse pretiosior, per cuius defectum impeditur homo à multis bene agendis; propter quod dicitur Ecclesiast. 41. cap. Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quàm mille thesauri magni, & pretiosi. Detrahere materialiter, & per accidens, est quando aliquis dicit aliqua verba, per quæ diminuitur fama alicuius, non hoc intendens, sed aliquid aliud, & est quando quis dicit aliqua verba, quæ ex se sunt infamatoria, nihilominus ille debitis circumstantijs obseruatis profert, & non illa intentione; nec illo fine, vt detrahat aliquem de quo profert; & tunc temporis prolatio illorum verborum dicitur detractio materialiter, & non est peccatum; similiter etiam quando profert quis aliqua verba detractoria ex leuitate animi, nec propter causam aliquam, illa detractio dicitur materialiter, & non formaliter. Ex quibus verbis apparet, quomodo sumi possunt circa ipsam detractioem hæc duo membra huius distinctionis, formaliter, vel materialiter. Eandem distinctionem videtur tangere Sanctus Thomas 3. p. q. 64. art. 10. vbi disputat, vtrum intentio ministrorum requiratur ad perfectionem Sacramentorum? de qua etiam materia disputat Dominicus Soto 4. sententiarum, dist. 1. q. 5. artic. 8. quod aliquis minister dupliciter potest conferre Sacramentum, seu conficere ipsum: vno modo formaliter, alio modo materialiter; formaliter quidem minister confert, & conficit Sacramentum, quando ex intentione facit, quod intendit Christus, & Ecclesia, vt scribitur in Concilio Florentino, quod requiritur intentio ministri ad conficienda Sacramenta, præter materiam, & formam ipsorum Sacramentorum, & est vt intendat facere quod Christus instituit, & quod intendat etiam facere quod facit Ecclesia; & hinc est, quòd Baptismus collatus ab Hæreticis, si intendunt facere quod instituit Christus, & facit Ecclesia, tunc formaliter baptizant, sicuti Vgo libro 2. de Sacramentis, par. 2. cap. 13. asserit de Anastasio, qui ludendo baptizauit, nihilominus quia intendebat facere quod faciebat Episcopus Alexandrinus in baptizando illos pueros, fuit declaratum, quòd ille Baptismus fuit verus, & legitimus, & formalis Baptismus: materialiter autem quis confert Sacramentum aliquot, quando facit quod ceteri ministri faciunt, nihilominus non habent intentionem faciendi quod Christus instituit, & quod facit Ecclesia. Ex quibus patet, posse sumi illa membra huius distinctionis formaliter, & materialiter. Quod clarius docet Alexander Alensis 4. par. q. 13. membro 1. artic. 1. quod conferre Sacramentum contingit dupliciter, materialiter, & formaliter, vt expositum est supra; & sic etiam dicere possumus de collatione Sacramenti Confirmationis, vt scribit Sanctus Thomas 3. par. quæst. 72. art. 1. vbi disputat, de ministro Sacramenti Confirmationis, asserens, quòd collatio huius Sacramenti Episcopis reseruetur, qui obtinent summam potestatem in Ecclesia, vt determinauit etiam Concilium Tridentinum, sessione 7. can. 3. Si quis dixerit sanctæ Confirmationis ordinarium ministrum non esse solum Episcopum, sed quemuis simplicem sacerdotem, anathema sit: vnde solus Episcopus formaliter Confirmationis Sacramentum exhibet, si autem simplex sacerdos exhiberet hoc Sacramentum Confirmationis, materialiter tantum conferret, & non formaliter, nisi hoc faceret ex commissione Summi Pontificis, vt docet ibi S. Thom. Patet ergo ex his locis, quæ sit distinctio formalis, circa detractioem, & collationem Sacramentorum, &c.

Et si quis diceret, omnis distinctio formalis est specifica, Respondet Capreolus 2. sententiarum, dist. 3. quæst. 1. ad decimum, dicens, quòd illa propositio intelligitur ab antiquis Philosophis de formis simplicibus completis, per se subsistentibus, quales sunt intelligentiæ: non ergo hæc maxima assumpta est contra id quod de distinctione formali diximus in præfenti cap.

De distinctione rationis ratiocinantis.

Hec distinctio, solet etiam vocari distinctio secundum rationem concipientem, seu significantem, & ratiocinantem, quam ponit Sanctus Thomas p.p.q. 13. art. 12. vbi dicit, quod in propositionibus, in quibus idem prædicatur de seipso, est identitas realis, & diuersitas rationis, in quantum intellectus id quod ponit ex parte subiecti, trahit ad partem suppositi, quod verò ponit ex parte prædicati trahit ad naturam formæ in supposito existentis, secundum quod dicitur, prædicata tenentur formaliter, & subiecta materialiter, vt homo est homo. Huius distinctionis meminit Arist. 1. Priorum, cap. 33. vbi dicit, quod finis reduplicationis est, vt notetur causa inhærentiæ prædicati ad subiectum, vt homo est animal in quantum homo; & 1. Posteriorum, cap. 13. vbi vult, quod demonstrationes variantur per media diuersa; & 5. Topicorum, cap. 4. loquitur de locis ex oppositis ad demonstrandum aliqua esse distincta, vt si aliquis est cæcus, ergo est non videns, & si aliquis est sanus, ergo est non æger, & si aliquis est pater, ergo non est filius, & si de aliquo dicitur esse, ergo ab eodem remouetur non esse.

Idem potest de seipso prædicari.

Aliqui dicunt, quod Arist. fecit mentionem de hac distinctione 3. Physic. tex. 18. vbi dixit, quod actio & passio sunt idem re, & distinguuntur ratione, vt doctio, & disciplina, & via Athenarum Thebas, & Thebarum Athenas. Sed decipiuntur isti, quia ibi Philosophus loquitur de distinctione rationis ratiocinatæ, & non ratiocinantis, vt docet ibi Auerroes, quod actio, & passio sunt vnum subiecto, & duo secundum quidditatem, idest definitionem, & rationem scilicet conceptam. Vbi nota, quod hæc distinctio potest reperiri inter duas secundas intentiones, vel in vna, comparando eandem sibi ipsi: verbi gratia, homo in quantum est species, & animal in quantum genus, ratione distinguuntur, similiter duæ secundæ intentiones, ratione distinguuntur, vt genus, & species: vel vna secunda intentio posita à parte prædicati, & à parte subiecti, hac distinctione distinguuntur; sic & modi grammaticales, vt est nomen, & verbum, & ens actu existens ab ente cognito potenciali, vt Sortes, & Antichristus, & duo contradictoria, vt ens, & nihil, & multa alia huius generis.

Actio & passio quomodo sunt vnum.

Sed attende hic diligenter, quod ens rationis, vt distinguitur cõtra ens reale est illud, quod in nullo est subiectiuè, sed consequitur rem, vt est obiectiuè in intellectu, in quo est quidam modus consequens naturam, vt obijcitur intellectui: verbi gratia, natura hominis si debet intelligi, oportet vt obijciatur sine conditionibus indiuiduantibus, non in quantum habet esse in Sorte, aut Platone, sed vt quoddam cõmune, & indistinctum; communitas ergo, & indistinctio consequuntur naturam intelligibilem, non in quantum habet esse in singularibus, sic enim est indiuidua, & distincta, sed in quantum obijcitur intellectui per speciem depuratam à conditionibus indiuidualibus, & repræsentantem naturam rei in vniuersali: & talem modum, idest talem communitatem, & indistinctionem, quæ cõsequuntur naturam rei obiectam intellectui, vocamus propriè ens rationis, vt distinguitur contra ens reale; quod quidem dicitur secunda intentio obiectiuè, super quam fundat intellectus conceptum generis, vel speciei: nam ex hoc quod natura rei obijcitur intellectui, vt communis, & indistincta, intellectus apprehendit eam vt prædicabilem de multis differentibus specie, vel numero. Et quod tales modi sint verè ens rationis, probatur sic, illa communitas, & indistinctio non conueniunt rei, vt habet esse in singularibus, nec causantur ab intellectu possibili, immò præcedunt actum, prius enim natura in communi, & non vt hæc, obijcitur intellectui per receptionem speciei intelligibilis, quam intelligatur, ergo illi modi nõ sunt subiectiuè in intellectu; quod enim subiectiuè est in eo, causatum est à parte intellectiua, si ergo non sunt subiectiuè, erunt igitur obiectiuè, quia non datur medium; si sunt obiectiuè in intellectu, & nullo modo habent esse in singularibus, ergo sunt verè ens rationis, vt distinguitur contra ens reale: hæc enim est definitio data de ente rationis, scilicet est illud, quod in nullo est subiectiuè, sed consequitur rem, vt est obiecta intellectui; sicut cognoscibile obijcitur potentie cognoscitiuè.

Ens rationis quid est.

Esse in intellectu dupliciter subiectiuè, & obiectiuè.

Sed

*Ens rationis
diuersimodè
nominatur.*

Sed attende, quòd talis consequutio potest fieri ad primam, & ad secundam, & ad tertiam operationem intellectus; & sic diuersimodè nominatur. Nam si fit consequutio per primam operationem, nominatur ens rationis, his terminis, genus, species, singulare, &c. si per secundam operationem, nominatur his terminis subiectum, & prædicatum: si per tertiam, nominatur his terminis, antecedens, consequens, maior, minor, syllogismus, entimema, &c. & hæc omnia considerantur in Logica: & sufficienter diuiditur. tale ens rationis per negationem, & relationem, vt ait S. Thom. de ver. q. 21. ar. 1. & Caiet. in prædicab. Ex quo patet falsitas authoris formalitatum, ponentis, ens rationis dici tribus modis; Primò, pro illo quod habet esse in anima subiectiuè, vt species intelligibiles, actus intelligendi, & habitus scientiarum; Secundo pro eo quod habet esse in anima obiectiuè, sicut vniuersalia sunt in anima per species à rebus causatas, vel à Deo impressas; Tertio modo pro comparatione passiuâ, qua per intellectum vnum obiectum cognitum comparatur alteri, & tale præcisè dependet ab actu collatiuo rationis, & tandiu est, quandiu consideratur ab intellectu. Sed quicquid sit de hoc tertio membro, dico, primum, & secundum membrum esse entia realia; species enim intelligibiles, & actus intelligendi quis negabit esse entia realia, cum dicat Arist. 3. de anima tex. 5. quod intellectus est locus specierum, habitus quoque scientiarum cum sint in prima specie qualitatis, vniuersalia quoque primo intentionaliter clarè patet esse entia realia, vt homo, & animal, &c. Erit igitur ens rationis secundum Peripateticos id quod supradictum est.

*Species intelli-
gibiles, & ac-
tus intelligen-
di, sunt entia
realia.*

Et si quis diceret, Videtur quod nullum sit ens rationis, quia vt cõmuniter dicitur ens rationis causari ab intellectu, sed nunc sic causa realis producit effectum realem, sed intellectus est causa realis, ergo producit effectum realem, ens autè rationis est effectus intellectus, igitur erit ens reale, ex consequenti non dabitur ens rationis; Respõdent Formalizantes, ens rationis causari ab intellectu non actu recto, sed actu collatiuo; actus enim rectus est, qui immediatè fertur in aliquod obiectum; actus autem collatiuus est comparatiuus, & est tunc, quando comparatur vnum obiectum ad alterum: vnde Arist. loquens de actu recto intellectus 3. de anima, tex. 28. dixit, quod est intelligentia simplicium; de actu collatiuo loquens 5. met. t. 14. dixit, quod intellectus vtitur vno vt duobus, vnde ens rationis non causatur ab intellectu, nisi per actum collatiuum. Sed hæc responsio nulla est, quia semper intellectus est causa realis, siue per actum rectum, siue per actum collatiuum, & sic effectus eius quo ad vtrumque actum erit realis, propterea sequeretur quod voluntas quoque potuisset causare ens rationis: probatur consequentia, quia voluntas habet actum rectum, & collatiuum, actus enim rectus voluntatis est, quando voluntas vult virtutes, & opera misericordiæ propter Deum, vt scripsit ipsemet Scotus 1. sentent. dist. 45. actus collatiuus est, quando comparat vnum obiectum bonum alteri meliori, vel optimo; Secundo sequitur, quod sensus quoque causaret ens rationis, quia & ipse habet actum rectum, & collatiuum, vt docuit Arist. 2. de anima, tex. 146. vbi probauit dari sensum cõmunem, qui actu recto cognoscit proprium obiectum, actu verò collatiuo cognoscit diuersitatem obiectorum propriorum sensuum: nam potentia ponens differentiam inter aliqua duo, perfectè cognoscit illa sub propria ratione, sed sensus communis ponit differentiam inter visibile, & audibile, &c. ergo cognoscit illa; non actu recto, ergo collatiuo.

*Sensus cõmu-
nis actu recto
cognoscit suū
propriū obie-
ctum.*

Adde etiam, quod bruta animalia possent causare ens rationis: consequentia probatur, quia habent actum collatiuum estimatiuè, per estimatiuam enim possunt comparare vnam herbam virentem alteri non viridi, & sic causabunt ens rationis, quod est falsum, vt scribit Caiet. in p. p. S. Thom. q. 28. ar. 1. contra Scot. 1. sent. d. 45. Idcirco dicendum est, ens rationis non causari ab aliquo, sed consequi res ipsas obiectas intellectui, vnde in nullo est subiectiuè.

Patet ergo ex dictis, quot sunt species distinctionum apud S. Thomam; ceteræ verò quas aliqui formalizantes introducunt, vel reducuntur ad supradictas, vel equiualeant nihilo, Introducunt enim Primò distinctionem realem, cuius extrema sunt distincta, tanquam res positiuæ, quarum altera de altera non prædicatur, vt duo indiuidua, quorum vnū potest per se existere sine alio secundum naturam; sed hanc etiam nos posuimus de mente, S. Thomæ. Ponunt secundo distinctionem essentialem, quæ est dependentia essentialis vnus ab altero, puta effectus à causa, quam nos supra cõmemorauimus inter potètiâs, & animam ipsam reperiri. Tertio dicunt dari distinctionem qua aliqua distinguuntur se totis obiectiuè, quæ in nulla realitate potentiali contrahibili cõueniunt, vt diuinæ personæ. Quam distinctionem posuimus de mente S. Thomæ esse distinctionem respectiuam.

*Distinctio se-
totis subiecti-
uè.*

Quartò

Quarto afferunt, distinctionem qua aliqua distinguuntur se totis obiectiue, de quibus non potest predicari aliquod predicatum quidditatiue, siue illud sit limitatum, siue transcendens; ut passiones entis a seiuicem, & ab ente distinguuntur se totis obiectiue, & omnes vltimae differentiae. Quae quidem distinctio stare non potest, quia nihil subterfugit rationem entis, & propterea vltimae differentiae & ipsae passiones entis oportet ut conueniant in ente, quia passiones entis, & vltimae differentiae sunt definibiles, vel saltem descriptibiles, ergo definiuntur, vel describuntur formaliter per ens, vel per nihil; quoniam non datur medium inter ens communissimum, & nihil: non est dicendum quod per nihil, ergo per ens, igitur ens predicabitur quidditatiue de vltimis differentijs, & de passionibus suis, quia omne definiens, siue describens, saltem intrinsece predicatur in primo modo dicendi per se, & sic non distinguuntur se totis obiectiue: vnde haec distinctio, vel non datur, vel reducenda venit ad supradictas Sancti Thomae distinctiones.

Nihil subterfugit rationem entis.

Quintam distinctionem quam appellant ex natura rei, iam dictum est coincidere cum distinctione illa, quam nos vocamus distinctionem rationis ratiocinatae, seu virtualem, & causalem, seu distinguibilitatem acutudinaliter, quando vna res simplicissima & eminentissima correspondet pluribus conceptibus, &c.

Sextam quoque distinctionem rationis, quam ipsi Formalizantes ponunt per actum collatum intellectus, vocauimus supra distinctionem rationis ratiocinantis, ad mentem Thomistarum: sed an detur aliqua alia distinctio qua distinguuntur nouem illa genera modorum intrinsecorum, scilicet finitum & infinitum, actus & potentia, necessarium & contingens, existentia, realitas, proprietates indiuidualis, seu haecceitas? modum intrinsecum vocant Formalizantes illum qui adueniens alicui formae, seu quidditati, non variat eius formalem rationem; verbi gratia signetur albedo, tunc certum est, quod aliquis modus competit secundum magis, & aliquis secundum minus, dato quod Sorti competat albedo, ut trium graduum, Platoni vero ut quatuor, vbi esset diuersa participatio albedinis, non tamen esset variatio in ista ratione formali, quoniam Sortes est vere albus, & Plato est vere albus, licet Plato albior sit Sortes; quia nullum posterius potest variare esse sui prioris, sed modus intrinsecus est posterior eo cuius est modus, scilicet quidditate, igitur modus intrinsecus non potest variare esse sui prioris, cum modus sit adiacens rei determinatio. Vnde necesse est ponere aliam distinctionem modalem qua distinguantur isti modi. Sed haec etiam modalis distinctio, ita ab istis vocata, reducitur quoque ad supradictas distinctiones, quia aut est realis, aut rationis; si primo, reducitur ad distinctiones reales; si secundo tunc reducenda venit ad distinctiones rationis: non ergo dabitur haec modalis distinctio a supradictis, nisi ut supra nos commemorauimus.

Genera modorum intrinsecorum, quae sunt.

Modus, est adiacens rei determinatio.

CAPITVLVM DECIMVMTERTIVM.

De distinctione Grammaticali.

Hae distinctio est, qua aliquae dictiones distinguuntur ab inuicem, ut docet Alexander Achillinus Bononiensis Philosophus celeberrimus, libro 1. de elementis, dub. 23. vbi asserit, quod ens, & esse, sola grammaticali distinctione separantur, quae inueniri solet inter participium, & verbum; ens enim est participium, esse vero est verbum; & sic etiam ens, ut dicit essentiam, capitur nominaliter ens, ut dicit ex esse, capitur participialiter, & sic distinguuntur sola aetate verborum sum, es, est, & existo, existis, existit, sunt verba substantiua, quae non distinguuntur distinctione reali, sed distinctione grammaticali. Hanc quoque distinctionem posuit Sanctus Thomas, 1. parte, quaest. 1. artic. 6. & 1. sententiarum, dist. 7. quaest. 2. art. 2. & de potentia Dei, quaest. 2. art. 1. vbi disputat si filius potest generare aliuu gerundium. Quia cuiusque inest potentia generandi potest generare, sed filio inest potentia generandi, ergo poterit generare aliuu gerundium. Et respondet Sanctus Thomas, quod si ly generandi sit gerundium verbi actiui, ut sit sensus, filius habet potentiam ad generandum, non est concedenda ista propositio; si vero ly generandi sit gerundium verbi passiui, sic conceditur quod filius habet potentiam generandi, id est ut generetur a patre: similiter

Eni & esse quomodo distinguuntur.

Filius non generat.

D si sit

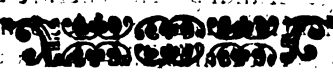
si sit secundum verbi impersonalis, ut sit sensus, filius habet potentiam generandi, id est qua ab aliqua persona generatur, sic est concedenda, quia potentia generandi significat naturam divinam in recto, & in obliquo relationem, & quia tam Filius, quam Pater conveniunt in natura divina, licet distinguantur in relationibus, propterea in Filio est potentia illa generandi, ut significat ipsam divinam naturam, est tamen cum alia relatione in Filio, & cum alia in Patre. Ex quibus nascitur, quod generandi secundum gerundium actuum vel passivum, vel impersonale, non distinguuntur, nisi distinctione grammaticali. Quod etiam Sanctus Thomas docuit 1. parte, quaest. 45. artic. 3. & 1. sententiarum, dist. 40. q. 1. art. 1. & de potentia Dei, q. 3. art. 3. de creatione, & creare, quae distinguuntur distinctione grammaticali. Et clarius idem Sanctus Thomas loquens de actibus notionalibus, q. 41. art. 1. non attribuendi sint divinis personis, in argumento 3. ita arguit: Proprium actionis est ex se passionem inferre, sed in divinis non ponuntur passionnes, ergo neque actus notionales ibi ponendi sunt. Et explicando solutionem huius argumenti, dicit, quod origo alicuius ab alio non cognoscitur, nisi per motum; quod enim aliquis res a sua dispositione remouetur, per motum necessum est remoueri: & ideo actio secundum primam impositionem nominis importat originem motus; sicut enim motus, prout est in mobili ab aliquo dicitur passio, ita origo ipsius motus secundum quod incipit ab alio, & terminatur in id quod movetur, vocatur actio: igitur remoto ipso motu, actio nihil aliud importat, quam ordinem originis secundum quod est a principio: unde cum in divinis non sit motus, actio personalis producentis personam, nihil aliud est quam habitudo principij ad personam quae est a principio, quae quidem habitudo sunt ipsae relationes vel notiones, & quia actio secundum quod importat originem motus, infert ex se passionem, sic autem non ponitur actio in divinis personis: unde non ponuntur ibi passionnes, nisi grammaticè loquendo, quantum ad modum significandi, sicut Patri attribuimus generare & Filio generari.

Origo cognoscitur per motum.

Operatum, & operans.

Res differt a suo modo.

Scotus quoque 4. sententiarum, distinctione 1. quaestione 3. articulo 1. loquens quomodo Sacramenta novae legis conferunt gratiam ex opere operato, dicit, quod operatum verius significat actionem, quam passionem, sicut operari, propterea operari & operatum distinguuntur grammaticè sicuti scire, & scire, sapientia, & sapere, cursus, & currere: quo etiam pacto voluerant aliqui essentiam, & existentiam distingui. Sed quicquid sit de re horum quaestorum, sufficit nobis, quod hanc distinctionem grammaticalem multi illustres Doctores docent, & acceptant: quia an opus operatum sit vocabulum barbarum, ut dicit Dominicus de Soto, Ego non affirmo; cum Concilium Tridentinum, sessione 7. can. 8. vtratur illo modo loquendi, dicens, Si quis dixerit per Sacramenta novae legis ex opere operato, non conferri gratiam, sed solum fidem divinae promissionis ad gratiam consequendam sufficere, anathema sit. De quaestione etiam illa, num essentia, & existentia grammaticè distinctione distinguantur, ut voluit Aureolus apud Capreolum; vel distinctione respectiva, ut dixit Henricus quolibeto 8. quaest. 3. quod creatura si refertur ad Deum, tanquam ad causam exemplarem, dicitur habere essentiam; ut verò refertur ad Deum, tanquam ad causam efficientem, dicitur habere existentiam: vel ut dixit Scotus 3. sententiarum, dist. 6. quaest. 1. quod essentia, & existentia distinguantur distinctione formali ex natura rei; ut res differt a suo modo: vel ut tenet Sanctus Thomas de ente, & essentia, cap. 3. quod distinguuntur realiter, plura diximus in distinationibus nostris 4. Met. dilucid. Patet ergo esse plures distinctiones ad naturam Sancti Thomae, omnes tamen reduci ad distinctionem realem, & rationis, & nota datur media inter istas. De quaestione illa, num essentia distinguatur ab existentia, lege S. Thomae, 5. cap. de ente, & essentia, ubi ostendit, quomodo quidditas est ipsa intelligentia, ideo quidditas vel essentia eius est ipsum quod est ipsa, & esse suum receptum a Deo est id quod subsistit in rerum natura; & propter hoc a quibusdam huiusmodi substantiis dicuntur componi ex quo est & quod est, vel ex quo est & essentia; & Caius etiam ibidem disputat contra Scotum, an esse actualis existentiae & essentia distinguantur realiter.

CAPITULUM

CAPITVLVM DECIMVMQVARTVM.

Hic ponuntur rationes probantes dari distinctionem ex natura rei.

VNT nedum rationes plurimæ, sed tractatus, & magni libri quos conficiunt Formalizantes, ad probandum dari distinctionem formalem, ex natura rei, mediam inter distinctionem realem, & rationis; immò ipsam negantes appellant exules, & alienos à veritate; & cupientes vitare Scillam, incidunt in Caribdim, in quam Aristoteles 1. Physic. tex. 21. adduxit Parmenidem & Melissum. Hi dum asserunt omnia vnum esse ens, coacti fuerunt postea negare equum esse distinctum ab albedine, & multa alia inconuenientia posuerunt, contra quos arguit Aristoteles 1. Physicorum, tex. 38. supponens primo, quòd principium maxime proprium ad disputandum contra Parmenidem, & Melissum est, quia ens dicitur multipliciter. Quo supposito arguit sic, Qui dicunt omnia esse vnum ens, aut dicunt omnia esse substantiam tantum, aut quantitatem, aut qualitatem; aut substantiam cum qualitate & quantitate; si dicunt omnia esse vnum, id est substantiam tantum, aut dicunt omnia esse equum, vel hominem, vel aliquod aliud animal, & si isti sic dicerent omnia esse equum, negarent distinctionem entium, secundum existentiam, nam Sortes existit, & equus existit; & si omnia sunt tantum homo, tunc Sortes, & equus non essent distincta realiter, & sic negando ista esse distincta realiter; coguntur negare distinctionem entium, secundum existentiam. Nec possent dicere Antiqui, quòd omnia sunt vnum, & hoc erit quantitas tantum, quia tunc aut erit hoc paruum quantum, aut hoc magnum, aut qualitas tantum, quia tunc erit aut hoc album, aut hoc nigrum, sed ista sunt impossibilia, quia tunc essent accidentia sine substantia: & ponendo, quòd omnia sunt, aut hoc album, aut hoc nigrum, negarent distinctionem entium secundum existentiam. Similiter contingit illis, qui tantum ponunt distinctionem rationis, & realem, & negant formalem, coacti sunt dicere, quòd sapientia, & essentia diuina sunt omnino eadem, & non sunt distincta, nisi per intellectum; similiter spiratio actiua, & paternitas eadem omnino erunt: idem oportet dicere de actione & passione, quod omnia erunt indistincta, & si distinguuntur per intellectum, solum erunt distincta secundum rationem, quæ omnia sunt falsa. Hinc luce meridiana clarius patet, esse & dari hanc mediam distinctionem formalem, inter distinctionem rationis, & realem, contra Thomistas, & Egidianos.

Tractatus & labor Formalizantium.

Opinio Parmenidis & Melisi. de ente.

Impossibilia qua accidebant Antiqui.

2 Præterea Aristoteles libro Prædicamentorum, cap. de qualitate, ait, quòd idem calor numero qui est in prima specie qualitatis, tanquam dispositio, est & in tertia specie qualitatis, vt passibilis qualitas, sed certum est quod idem calor numero est realiter idem, & ponitur sub diuersis speciebus, ergo oportet ponere diuersas formalitates, per quas facit diuersas species, & sic cum identitate reali oportet ponere diuersas formalitates.

3 Præterea 3. Physic. Arist. tex. 23. & 19. ait, quòd actio, & passio sunt vnum, & idem realiter numero, habent tamen quodquid erat esse alterum, & alterum distincta, sed distinctio per quodquid erat esse arguit distinctionem formalitatum, ergo cum eadem re essentialiter stabit diuersitas formalitatum.

Actio et passio sunt idem.

4 Præterea Aristoteles 5. Ethic. cap. 3. ait, quòd virtus & iustitia sunt eadem res, sed tamen sunt distinctæ secundum rationem quidditatiuè, sed distingui per rationem quidditatiuam, est distingui formaliter: ergo cum identitate reali stat pluralitas formalitatum.

5 Præterea Aristoteles 4. metaph. tex. 3. vult, quòd ens, & vnum sunt vna natura, & distincta ratione quidditatiua, & per consequens sunt eadem realiter, & distincta formaliter, igitur cum identitate rei & rei, essentia & essentia, natura & natura, stabit distinctio quidditatiua, & formalis. Et si dicatur, non soluendo, sed proteruendo, sicut consueuerunt aliqui, quòd Philosophus capit ibi ens & vnum, vt distincta secundum rationem, id est per intellectum; Contra hanc proteruiam, arguitur sic, Magis distinguitur ens ab vno, quàm ens ab ente, sed ens ab ente distinguitur distinctione rationis,

Ens et vnum sunt vna natura.

ergo oportet quòd fumatur minor distinctio ibi, quàm distinctio rationis; & per consequens fumetur ratio pro ratione quidditatiua, & non pro ratione intellectus, quæ ratio, vel distinctio quidditatiua est maior quàm ratio, vel distinctio intellectus, & hæc erit distinctio formalis, &c.

Essentia diuina nō est alia à supposito.

6 Præterea certum est, quòd essentia diuina à supposito, puta à Patre, & Filio, non est alia essentialiter, & realiter; quia si hoc iam esset, daretur, pluralitas in diuinis, quòd est hæreticum, & tamen conceditur, quòd ibi est diuersitas formalis in absolutis: nam etsi Pater dicatur ad alterum, scilicet ad Filium, & Filius ad Patrem, tamen essentia non dicitur ad aliud, quia secundum Augustinum, libro 7. de Trinitate, cap. 1. quòd ad aliud dicitur non est essentia, ergo debet intelligi formaliter, & sic cum identitate rei stabit distinctio formalis.

7 Præterea, accipio vnam rem, puta hominem, & pono in eo duas formalitates, puta rationale, & risibile, & tunc quæro de istis, secluso opere intellectus, aut verificantur duo contradictoria, aut non; non est dicendum, quòd non, quia rationale, & risibile, ita se habent, quòd vnum est propria passio, & alterum non, vnum est differentia essentialis, & alterum non, quæ ad inuicem contradicunt, ergo ista duo non erunt distincta per opus intellectus, quia de eis verificantur contradictoria, sine opere intellectus: non distinguuntur realiter, quia sunt vna res, ergo media distinctione distinguuntur, & sic dabitur media distinctio inter distinctionem realem & rationis: hæc autem non est nisi formalis, igitur &c.

Voluntas agit liberè, & non cognoscit.

8 Præterea, accipio intellectum qui est cognoscitiuus, & voluntatem, quæ non est cognoscitiua: nam dicitur voluntas nostra cæca, eò quòd agit liberè, & non naturaliter, de intellectu verò dicitur, quòd est cognoscitiuus, & discursiuus, & naturaliter agit; Tunc sic, esse cognoscens, & non esse cognoscens, sunt contra distincta, quia agere naturaliter, & non agere naturaliter, contradicunt, ergo illa super quibus fundantur talia prædicata contradictoria, non sunt distincta per intellectum, quia de his verificantur prædicata contradictoria secluso omni opere collatiuo intellectus, igitur intellectus, & voluntas non ratione distinguuntur, neque realiter, quia sunt vna res, ergo media distinctione, quæ est distinctio formalis, &c.

Vna res habet diuersas formalitates.

9 Præterea Aristoteles 6. metaphysices, tex. 2. ponit habitus scientiarum ab inuicem distingui, secundum diuersum modum considerandi, & quòd idem subiectum naturaliter consideratur in Philosophia, in Mathematica, & in Metaphysica. Nam ens, vt est mobile, consideratur à Philosopho naturali: vt est quantum, habens dimensiones, consideratur à Mathematico: & quatenus est ens, à Metaphysico. Ecce quomodo vna res numero habet diuersas formalitates. Immò homo, vt species, consideratur à Logico; vt est ens naturale, à Physico; vt quantus, à Mathematico; vt animal rationale, à Metaphysico; & vt beatificabilis, à Theologo. Hæ diuersæ formalitates constituunt diuersas considerationes, quæ quidem non sunt purè entia rationis, nec pure entia realia, igitur quædam media, quæ faciunt distinctionem formalem mediam inter distinctionem realem, & rationis.

Diuina persona sunt plures, nō plura.

10 Præterea, Aristoteles 1. Physicorum, tex. 5. ponit, quòd definitio, & definitum, sunt vna res numero, & sunt aliquo pacto distincta, sed non sunt distincta realiter, quia tunc non esset vna res numero, nec sunt distincta secundum rationem, quia definitio diuidit in singula, ait Aristoteles, ergo distinguuntur formaliter, & sic vltra distinctionem realem, & rationis, datur distinctio formalis, &c. Et hæc positio formalitatum fundatur in sacra Scriptura: nam ait Apostolus ad Rom. cap. 1. Inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Ista autem inuisibilia, aut sunt essentialia, & tunc habentur multa essentialia conspecta, & non ficta, aut personalia sunt, ista autem secundum Augustinum, & Hilarium non conceduntur plura in neutro genere, personæ enim sunt plures, & non plura, ergo &c.

CAPITVLVM DECIMVMQVINTVM.

Ponuntur hic argumenta impugnantia distinctionem formalem hanc mediam, ex natura rei.

QVOD nulla detur distinctio formalis, media inter distinctionem realem, & rationis, sed omnis distinctio necesse est vt ponatur sub altero istorum membrorum. Probatur primò sic. Nulla propria passio extenditur vltra suum proprium, & adæquatum subiectum, quia subiectum, & passio debent esse eiusdem ambitus; sed distinctio est passio entis, ergo non protenditur vltra ipsum ens; hoc autem vel est reale, vel rationis, vt scripsit Aristoteles 5. metaph. tex. 5. igitur omnis distinctio vel est realis, vel rationis, & sic nulla dabitur distinctio media inter distinctionem realem, & rationis, vt dicitur in conclusione proposita.

Propria passio alicuius subiecti, non excedit ipsum

Sed hanc rationem Formalizantes arbitrantur se soluere, dicendo, quòd distinctio non est passio vnica, & simplex entis, quia ens ad quodlibet ens comparatum non est semper distinctum, sed est aut idem, aut distinctum. Sed hæc responsio est nulla, quia dato, quòd distinctio, & identitas sit passio disincta ipsius entis, vt vult Philosophus 10. metaphys. tex. 12. eò magis concludit argumentum; quod sicuti ens non est, nisi duplex, reale & rationis, ita identitas, & distinctio non est nisi duplex realis, & rationis. Vnde videntes responsionem istam esse nullius momenti, inuenerunt aliam responsionem, dicentes, quòd omnis distinctio non dependens ab opere intellectus est realis, & rationis est illa, quæ dependet ab intellectu, modò distinctio non dependens ab intellectu, est quodam genus ad omnes species distinctionum non dependentium ab intellectu, tamen inter illas distinctiones mediat distinctio ex natura rei, & formalis. Sed hæc responsio est debilior prima, & contra Aristotelem expressè 4. metaph. tex. 14. vbi nullum medium ponit inter contradictoria, sed distinctio realis, & rationis sunt duo extrema contradictoria, igitur inter ipsas nulla alia mediat, ex consequenti fictitia est distinctio illa formalis, & ex natura rei quam ponunt esse mediam. Quod autem distinctio rationis, & realis, sint contradictoria Probo: quia illa dicuntur esse contradictoria, quorum vnum totaliter negatur ab altero, & econuerso, sed sic est quod ens reale totaliter negatur ab ente rationis, & econuerso, ergo &c. Confirmatur per rationem ipsorum probantem, non dari analogum contra Thomistas, quia æquiucum, & vniuocum sunt contradictoria, inter quæ nullum datur medium, igitur omne quod est aut est æquiucum, aut vniuocum, & sic nullum est analogum: vnde si hæc ratio concludit contra Thomistas, valet etiam & ratio adducta contra Formalizantes. Et Confirmatur sic: Formatum à Deo & non formatum, sunt contradictoria, & nullum est medium inter ea, sed ens reale est tantum à Deo formatum, ens rationis non est formatum à Deo, vt ait Franciscus de Maironis in quolib. suis, q. 6. ar. 19. diuinus intellectus non format entia rationis, sed tantum intellectus, qui est discursiuus, igitur nullum est medium inter ens reale, & rationis. Distinctio ergo formalis, & ex natura rei, aut collocabitur sub ente reali, aut sub ente rationis, vt ait Sanctus Thomas.

Ens duplex est, reale, & rationis.

Inter contradictoria non datur mediũ.

Præterea, accipio duas formalitates, & sint A, & B, vel igitur A, & B, sunt aliquæ res, vel nullæ res; si sunt aliquæ res, igitur quæ formaliter distinguuntur, realiter distinguuntur; si nihil, pro nihilo habeantur, quia quod omnino nulla res est, nihil est, per Beatum Augustinum lib. 1. de doctrina Christiana, c. 1. Patet etiam ratione, quia res, & ens conuertuntur, ex 4. met. tex. 4. ergo quod nulla res est, nullum ens est, & sic erit nihil, igitur &c. Respondent aduersarij, asserentes illas duas formalitates non esse aliquas res, sed realitates, immo magis aliquid rei; Et quando infertur, ergo distinguuntur realiter, acceptant, sumendo distinctionem realem largè pro omni distinctione, quæ est secluso opere intellectus, non tamen distinguuntur realiter, accipiendo propriè distinctionem realem, pro illa quæ est inter rem, & rem. Sed hæc responsio videtur implicare contradictionem. Primo, dicendo quod sunt realitates, & aliquid rei, sed non aliquæ res; ac si dicamus, quòd aliquid aquæ non est aqua, & aliquid vini nõ est vinum, & sic de sanguine, &c. Deinde implicat etiam ibi, quando dicunt, quòd distinctio formalis est realis, secluso opere intel-

An formalitas sit res aliqua.

intellectus, & hoc est, quòd nos dicimus distinctionem formalem, & ex natura rei claudi sub altero horum membrorum, vel realis, vel rationis, idcirco argumentum hoc concludit id quod intendebat.

Distinctio ex natura rei qd importat.

3 Præterea, illa quæ distinguuntur ex natura rei, sunt distincta realiter, patet ex virtute vocabuli, nihil enim aliud videtur esse distinctio ex natura rei, quàm distinctio realis, & e contra, sed illa quæ distinguuntur formaliter distinguuntur ex natura rei per aduersarios, igitur &c. & probatur minor, quia distinctio per formalitates est extra actum intellectus, vel non, sed ex comparatione intellectus. Patet per omnes qui ponunt istas formalitates, si secundum, videlicet quod distinctio per formalitates sit opus collatiuū, siue per operationem intellectus, tunc erit distinctio rationis, quod est contra Formalizantes, si est extra actum intellectus, igitur erit ex natura rei, & per consequens realis, quod est propositum; Respondent aduersarij ad maiorem, quod vera est, intelligendo realiter, idest per realitates, non tamen sicut res, & res; quia alia est distinctio rei, & alia ex natura rei. Sed hæc responsio interimit seipsam, quia argumentum non intendit concludere distinctionem formalem esse distinctionem realem, realitate existentia, sed esse realem, prout distinguitur contra distinctionem factam per intellectum: ita quod nihil mediatur inter distinctionem rationis, & realem distinctionem, etiam largo modo, & non proprie sumendo realitatem, vt ipsimet dicunt: ita quod hoc non possunt subterfugere, & velint nolint, oportet eos concedere quod intendit argumentum.

Alia est distinctio rei, et alia ex natura rei.

4 Præterea, sicut se habet res subiecti ad formalitatem subiecti, ita se habet res propria passionis ad formalitatem propria passionis, ergo per locum à transmūtata proportionem, sicut se habet res subiecti ad re propria passionis, ita formalitas subiecti ad formalitatem propria passionis: sed res subiecti est eadem cū re propria passionis per aduersarios, dicentes esse idem essentialiter & realiter: ergo formalitas subiecti est eadem cum formalitate propria passionis, & sic non distinguuntur, nec formaliter, nec ex natura rei. Aliqui respondentes huic argumento, negant esse locum à transmūtata proportionem, asserentes, qd debent esse res distincte, vbi debet esse proportio rerum, cum igitur res subiecti non sit alia res à re passionis, sed eadem & indistincta, ideo non potest fundare proportionem, nec per consequens erit locus à transmūtata proportionem. Sed hæc responsio est contra Arist. 2. de anima, tex. 36. vbi ponit animā esse causam corporis animati, & suarum proprietatum, in triplici genere causæ, formalis, finalis, & efficientis, modò causa realiter distinguitur à suo effectu, sed subiectum est causa efficiens, finalis, & materialis respectu suæ propria passionis determinatè, ergo realiter distinguitur à sua passione: & sic currit argumentum fundatum super locum à transmūtata proportionem. Huius etiā opinionis, quòd passio determinata, & prædicamentalis distinguatur realiter realitate essentiæ à suo subiecto, est Auerr. lib. de substantia orbis c. 2. quod dico propter passiones transcendentem, puta vnum & verum, &c. quæ identificantur cū suo subiecto, quod est ens. Huius etiā opinionis est Marcus Antonius Zimarra in contradictionibus super 4. met. Sic etiam & Porphyrius posuit quartum prædicabile esse realiter distinctum à secundo, quod est species: immò si passio nō esset realiter distincta à subiecto, nulla daretur scientia realis, quia passio realiter debet demonstrari de subiecto. Patet igitur responsionem istam esse nullam. Quod videntes, fuerunt coacti dare aliam responsionem, dicentes in argumento esse similitudinem, & dissimilitudinem; similitudo est ista, qd sicut res subiecti non potest esse sine formalitate passionis; dissimilitudo autem propter quam non valet est, quia res subiecti transit in identitatem realem cum re passionis, & e contra, formalitas autem subiecti non transit in identitatem formalem cum formalitate passionis, nec e contra. Sed hæc responsio est debilior prima, quia posito de mente Arist. & Auerr. & Zimarræ, & omnium bonorum authorum, quod passio prædicamentalis realiter distinguitur à subiecto suo, tunc res subiecti potest esse sine re passionis, quia prius, vt prius, non repugnat ei esse sine suo posteriori, sed subiectum est prius passione, & causa eius, ergo poterit esse sine sua passione. Quòd patet ex Arist. 7. metaph. tex. 4. vbi ponit substantiam esse priorem cognitione, definitione, tempore, & natura suis accidentibus. Et Auerroes in comm. dicit, quòd substantia est prior alijs prædicamentis, his prioritatibus dictis ab Aristotele: vnde Mauritius in Annotationibus marginalibus, v denique primā & secundam responsionem non euacuare vim argumenti, concedit, quòd in erebatur per commutatam proportionem, quod negauerunt illi dicentes, quòd verum est, quod sicut res subiecti est eadem cum formalitate passionis vniiformiter, idest realiter, quod si infe-

Anima est in triplici genere cause.

Res subiecti, et formalitas subiecti.

Substantia est prior accidentibus.

inferatur, fuit idem realiter, ergo formaliter est fallacia consequentis; si verò incommutata proportione inferatur, quod sicut res subiecti est eadem realiter cum re passionis, ita formalitas subiecti est eadem formaliter cum formalitate passionis, non sequitur dicere ipse.

Verum si quis diligenter consideret hanc responsionem, potius confirmat argumentum, quam ipsum dissolvit; quia si verum est, ut ipse dicit, quod res subiecti est eadem cum re passionis, & formalitas subiecti est eadem cum formalitate passionis, ergo subiectum, & passio, erunt idem realiter, & formaliter. Et hoc argumentum currit in omnibus; quia posito, quod res aquæ sit eadem cum re aeris, & formalitas aquæ eadem cum formalitate aeris, tunc aqua, & aer sunt eadem realiter, & formaliter: & sic patet vis, & robur argumenti. Quemadmodum si quis argueret, sicuti se habet potentia ad potentiam, ita sapientia ad sapientiam, sed potentia & potentia sunt idem potenter, ergo sapientia, & sapientia sunt idem sapienter: ita etiam, sicuti se habet res ad rem, ita formalitas ad formalitatem, sed res, & res, sunt eadem realiter, ergo formalitas, & formalitas sunt eadem formaliter: non est alia differentia, nisi grammaticalis, scilicet penes nomen & adverbium.

Præterea, illud quod est substantia, est vera res, sed formalitas substantiæ est substantia, igitur formalitas substantiæ est vera res; maior patet quia est prædicatio superioris de inferiori; minor quoque est manifesta ex se, quia formalitas substantiæ est quod quid erat eius, ex Arist. 7. metaph. tex. 20. igitur quod quid est substantiæ, est substantia. Tunc ultra, quæcunque per veram rem distinguuntur realiter distinguuntur, sed quæ formaliter distinguuntur, per veram rem distinguuntur, ergo quæcunque formaliter distinguuntur, realiter distinguuntur. Respondentes ad hoc argumentum, dicunt, quod formalitas substantiæ est vera res, si sit substantia in recto, unde eo modo, quo talis formalitas est substantia, est res, sed non omnis formalitas substantiæ est substantia in recto, sed aliqua in recto, & aliqua in obliquo; quare propriè non debet dici illa, quæ est in obliquo propriè substantia, sed substantiæ, & ideo non oportet quod illa quæ sunt distincta per formalitates, semper distinguantur sicut res, & res, sed sicut rei, & rei. Et quidam alius addit, quod quedam est formalitas adæquata, & quedam partialis; prima dicitur vera substantia in recto, secunda verò substantia in obliquo. Sed hæc responsio non est digna tanto viro, quia hic loquimur metaphysicè, & non grammaticè; formalitas alicuius dicitur quod quid erat esse illius adæquate, & non partialiter in recto, & non in obliquo: propterea concludit argumentum, quod si formalitas substantiæ est vera res metaphysicè, ut coguntur concedere, ergo quæ distinguuntur per veram rem metaphysicè; distinguuntur realiter metaphysicè, sed per vim argumenti, quæ distinguuntur formaliter, distinguuntur per veram rem metaphysicè, igitur omnia quæ formaliter distinguuntur, realiter etiam distinguuntur. Si autem tu fugis ad rectum, vel ad obliquum, hoc est grammaticaliter loqui, & non metaphysicè in nostro proposito.

Quæcunque habent diversas definitiones distinguuntur realiter, vel ratione; patet ista, quia definitiones diversæ, siue differentiæ, cum eisdem positæ videntur sufficere ad distinctionem realem, vel rationis, sed illa quæ distinguuntur per formalitates, habent diversas definitiones, ut dicunt ipsi Formalizantes, igitur distinguuntur realiter, vel ratione, ergo non dabitur distinctio formalis media, ut ipsi fingunt. Verum respondent ad hoc, dicendo, quod definitio est duplex; altera quæ constituitur ex genere, & differentia; altera verò quæ est ratio formalis attingibilis ab intellectu ex natura rei, & quod argumentum concludit de prima definitione, non autem de his quæ habent secundam definitionem.

Sed contra hanc responsionem instatur, quia ita se habet ratio formalis ad id cuius est ratio formalis, sicuti ratio quidditativa constituitur ex genere, & differentia: ad id cuius est talis definitio, sed per responsionem datam, illa quæ habent veras definitiones quidditativas constitutas ex genere & differentia, non sunt species, distinguuntur realiter per ipsos, ergo & illa quæ habent diversas rationes formales descriptivas, ut sunt genera generalissima, quæ non possunt propria definitione describi, sed tantum describi. Vel dicendum, si non distinguuntur realiter, distinguuntur ratione; & confirmatur, quia omnia illa quæ distinguuntur quidditative, distinguuntur realiter & essentialiter, quia quidditas, res, & essentia, idem sunt, sed quæ distinguuntur formaliter, distinguuntur quidditative secundam ipsos; formalitas enim, nil aliud est, quam quidditas rei, ergo quæ distinguuntur formaliter, distinguuntur realiter & essentialiter. Si dicis, quod non

Impugnatio Maurinus.

Potentia potenter sapientia sapienter.

Formalitas substantiæ est vera res.

Distinctio hæc est metaphysica.

Definitio est duplex.

Quæ distinguuntur quidditative, distinguuntur realiter.

ergo

ergo distinguuntur tantum secundum rationem: unde quocumque se vertunt, incidunt in foueam quam fugere intendunt.

7. Præterea accipio formalitatem subiecti, & sit A, & accipio formalitatem passionis, & sit B, tunc quero, vel A, & B, habent aliquid commune, vel nihil commune; si nihil, ergo A, & B, se totis distinguuntur, sed quæ se totis distinguuntur, realiter distinguuntur, igitur A, & B, realiter distinguuntur, sed per istos illa sunt eadem realiter, ergo illa quæ in nullo sunt eadem realiter, vel non sunt eadem realiter, erunt eadem realiter, quod manifestam includit contradictionem: si detur quod A, & B, habent aliquid commune, verum est reale, vel rationis; si sit ens reale, ergo illa sunt entia realia, & sic facient distingui realiter illa quorum sunt formalitates, scilicet subiectum & propriam passionem; si autem sit ens rationis, igitur ille formalitates erunt entia rationis, & sic faciunt illa quorum sunt formalitates distingui tantum secundum rationem, quod est contra eos, qui dicunt, quod distinctio per formalitates est maior quam distinctio rationis, cum sit media inter distinctionem realem, & rationis.

Sed respondentes dicunt, quod nihil est eis commune vniucocum, vniuocè dictum, habent tamen vnum commune, scilicet realitatem subiectiuam, in qua realiter conueniunt, & differunt, licet non quidditatiuè. Et ad illam propositionem, quæ se totis distinguuntur, realiter distinguuntur, dicunt, quod tenet contra illos, qui volunt, quod distinctio se totis obiectiuè infert distinctionem se totis subiectiuè, & omnes alias.

Addunt tertio, quod aliqua se totis esse diuersa, potest esse dupliciter. Vno modo in realitate obiectiuæ, & sic illæ formalitates subiecti, & propriæ passionis, sunt primo diuersæ, nec postea sequitur quod distinguantur realiter. Alio modo in realitate subiectiuæ, & sic realitas & formalitas subiecti, & passionis, non sunt primo diuersæ, quia conueniunt in realitate, & essentia subiecti, & passionis, & in ea identificantur realiter.

Addunt & quarto, quod formalitas subiecti & passionis, in nullo conueniunt quidditatiuè, ideo illud non est reale, nec rationis; affirmant tamen conuenire in aliquo denominatiuè, & illud est ens, vel res transcendentem; conueniunt quoque in realitate subiectiuæ.

Sed contra primum dictam arguitur sic, Magis distant Deus, & creatura, quam formalitas subiecti, & passionis, sed Deus & creatura habent aliquid commune vniucocum, puta ens, vt ait Scotus 1. sent. d. 8. q. 2. ergo multo fortius formalitas subiecti, & passionis habent aliquid commune. Deinde, conuenientia in realitate generica & specifica habent aliquid commune, ergo multo fortius illa quæ conueniunt in realitate subiectiuæ, sed formalitas subiecti & passionis per eos conueniunt in realitate subiectiuæ, ergo male dicunt, quod nihil est eis commune vniuocè.

Nec valet responsio cuiusdam Formalizantis, quod homo & risibilitas, propterea non habent aliquid commune vniuocè dictum, quia non ponuntur in recta linea prædicamentali, & per consequens nec formalitates subiecti & passionis, possunt habere aliquid commune vniuocè dictum: nam si risibilitas est idem realiter quod homo, & homo ponitur in recta linea prædicamentali, igitur & risibilitas. Quantum ad illud, quod dicunt de illatione distinctionis ad distinctionem, parum iuuat, aut nihil; quia sufficit arguenti, quod illa quæ se totis distinguuntur sint realiter distincta. Nec etiam iuuat, quod tertio loco apponunt, quod formalitates ille subiecti, & propriæ passionis, sunt primo diuersæ in realitate obiectiuæ, non subiectiuæ; quia sufficit arguenti, vt aliqua diuersitas reperiatur inter illas. Quod postremo dicunt, est maius inconueniens, & monstrum quoddam inauditum, quod istæ formalitates non conueniunt in aliquo quidditatiuè, & quod conueniunt in aliquo ente, & re transcendentem: nam secundum ipsos ens dicitur conceptum vniucocum quidditatiuum, igitur conueniunt quidditatiuè, & non quidditatiuè; & quod peius, affirmant, quod non est reale, nec rationis, & tamen est ens transcendens, sed ens transcendens circuit omnia prædicamenta, quomodo nec reale, nec rationis est, videant ipsi.

8. Præterea, si illa quæ distinguuntur formaliter essent eadem realiter, tunc ab vno & eodè sumeretur vnitas & pluralitas, quod videtur inconueniens: Assumptum probatur, quia per ipsos ab vno & eodem in quo est vnitas rei & esse, sumetur formalitas pluralitatum, & sic ab vno & eodem sumeretur vnitas & pluralitas; sed hoc est falsum, vt patet ex Arist. 2. de generatione, t. 56. vbi ait, idem in quantum idem est aptum natum semper facere idem. Respondentes ad hoc dicunt, quod ab vno & eodem non potest sumi vnitas rerum, & plura-

*Argumentum
calculatit.*

*Distinctio se
totis subiecti-
ue, & obiecti-
ue.*

*Formalitas
subiecti, et pas-
sionis conue-
niunt.*

*Ens quem ob-
ceptum dicit.*

& pluralitas rerum respectu eiusdem, & tamen ab vno & eodem potest sumi vnitas rei & pluralitas formalitatum, quæ non opponuntur, nec repugnant in eodem.

Sed pace eorum dico, quod videtur eos non percipere vim argumenti, quod loquitur in creaturis, & supponit ista quatuor esse synonyma, & idem significare, scilicet formalitas, ratio formalis, ratio quidditatiua, & quidditas ipsa, vt docet Stephanus Brulefer in suis Formalitatibus; Tunc sic, Quidditas rei, essentia rei, natura rei, sunt eadem quoad essentialia, igitur non poterit multiplicari quidditas, & essentia, & natura, & formalitas ipsius rei, & quod ipsa res permaneat vna. Nisi dicant se loqui de formalitatibus partialibus non totalibus; hoc autem non est ad propositum, quia rationes partiales, & differentia indiuiduales nullo modo sunt rationes quidditatiuæ propriæ loquendo, vt scribit ipse Brulefer in suo tractatu de Formalitatibus.

Synonyma.

9. Præterea, quæcunque distinguuntur numero distinguuntur formaliter, quia illa quæ sunt numeraliter distincta non includunt contradictionem, vnum eorum esse sine altero, & per consequens realiter distinguuntur, sed quæ distinguuntur formaliter, distinguuntur numeraliter, probatur ex dictis, quia illa quæ distinguuntur formaliter, distinguuntur quidditatiuè, & quæ distinguuntur quidditatiuè, distinguuntur specificè; quandoquidem quidditas ponit rem in esse specifico, sed quæ distinguuntur specie, distinguuntur numero, vt scripsit Aristoteles 5. metaphysices, textu 14. & cum distinctio specifica sit maior distinctiōe numerali, & maior infert minorem, sed quæcunque numero distinguuntur, realiter distinguuntur, ergo de primo ad vltimum, quæ formaliter distinguuntur, realiter distinguuntur. Argumentum hoc arbitrantur ipsi effugere hoc modo; videlicet concedendo maiorem, & negando minorem, Quod quæcunque distinguuntur formaliter, distinguuntur numero; & ad probationem illam, quæcunque distinguuntur formaliter, distinguuntur quidditatiuè, & quæ distinguuntur quidditatiuè, distinguuntur specificè, respondent dupliciter, Primo negando ipsam; secundo concedendo quoque eam, tamen non sequitur ista propositio, distinguuntur specie, ergo distinguuntur numero, quia secundum Thomistas actio & passio distinguuntur specie & genere, & tamen sunt vnus motus numero; Sed isti ita loquentes, non bene considerant vim argumenti, quæ fundatur supra doctrinam Augustini 2. libro de ciuitate Dei, cap. 6. arguentis contra Origenem, volentem inæqualitatem, & distinctiōnem rerum fuisse exortam ex libero arbitrio creaturarum, dum quædam ipsarum conuerfa sint ad Deum secundum magis, & minus, quædam autem aduersa etiam ab ipso Deo secundum magis & minus, propterea inæqualitas magna videtur in creaturis, cum à principio omnes erant æquales, ait Augustinus contra istam heresim, quid dulcius dici potest, quàm istum Solem, vt in vno mundo vnus esset, non decori pulchritudinis, vel salutari rerum corporalium, consuluisse artificem Deum, sed hoc potius euenisse, quia vna anima sic peccauerat, ac per hoc si centum animæ peccassent, centum Soles haberet hic mundus; & adeo sicut sapientia Dei est causa distinctiōnis rerum, ita & inæqualitatis; & quia distinctio in rebus non est, nisi duplex, formalis in ipsis quæ differunt specie, & materialis in his quæ differunt numero; propterea optimè sequitur, quod illa quæ differunt formaliter hoc modo differunt specie, & quæ differunt specie, differunt numero.

Distinctio numero sunt distincta formaliter.

Quæ sunt distincta quidditatiuè.

Opin. Orig. de distinctiōe rerum.

Distinctio autem est formalis, aut materialis.

Et ad illud quod secundo loco dicunt de actione & passione, quod distinguuntur specie, & tamen sunt vnus motus numero secundum Thomistas, bene dicunt, etiam secundum Auerroistas, & secundum rei veritatem, tamen non aduerterunt, quod Actio & passio possunt dupliciter considerari, Primo pro forma flua quam actio & passio dicunt in recto, vnde hæc est essentialis, actio est motus, & similiter hæc, passio est motus; & hoc modo actio & passio sunt vnus numero, & non distinguuntur specie, nec genere. Alio modo considerantur, vt dicunt respectus quorundam, quia actio est motus, vt ab hoc, & passio est motus, vt in hoc; & sic distinguuntur specie & genere, quia sunt duo predicamenta distincta. Ex his ergo apparet vis argumenti, quam isti soluentes non penetrarunt; & Confirmatur, quia ista quæ habent realiter & essentialiter diuersas formas, realiter & essentialiter distinguuntur, vt scripsit Aristoteles 7. metaphysices, text. 29. actus est, seu forma, quæ separat & distinguit, sed quæ distinguuntur formaliter distinguuntur per formas, vt diximus de mente Augustini, & pater ex significato vocis, ergo quæ distinguuntur formaliter, & essentialiter, & numero, & realiter, specificè distingui necesse est.

Actio est motus ab hoc.

10. Præterea, si illa quæ formaliter distinguuntur non distinguerentur realiter, tunc formalitas non esset principium sufficiens distinguendi aliqua realiter, sed hoc est falsum, quia per paternitatem in diuinis, quæ est quædam formalitas, Pater distinguitur à Filio realiter personaliter. Nec valet si dicatur, quod paternitas & essentia distinguuntur ex natura rei, quia hæc Responsio magis confirmat difficultatem quam soluit, quandoquidem distinctio ex natura rei est distinctio realis; & sic habetur propositum, quod illa quæ distinguuntur formaliter, distinguuntur realiter: deinde posita hac distinctione ex natura rei in diuinis, necessariò ponitur compositio; quia sicut distinctio rationis facit compositionem rationis, ita distinctio ex natura rei, & formalis, facit compositionem ex natura rei & formalem, & sic in Deo qui est summe simplex esset aliqua compositio, quod est alienum à veritate.

*Paternitas
essentia
Pater.*

*Deus est summe
simplex.*

Nihilominus inueniuntur aliam responsionem, volentes fugere vim huius argumenti, & dicunt, quod eò modo quo formalitas est principium distinctiuum, eò modo facit differre; si realiter, realiter, si formaliter, formaliter. Et ad confirmationem etiam dicunt, quod non est simile, quia in differentia rationis est aliquid actuale, puta ipsa relatio rationis, & aliquid potentiale, puta ipsam subiectam, vel fundamentum, non autem oportet quod sit ita in omni distinctione ex natura rei.

*Res facit differre
realiter.*

Sed contra hæc responsionem argumentor, quia res semper facit differre realiter, sed formalitas est res quædam, igitur semper facit differre realiter: maior patet: minor probatur, quia formalitas cum tribus modis dicatur secundum ipsos, Primò pro aliquo reperto in re ex natura rei, quod potest saltem terminare actum nostri intellectus, & hoc modo omne quod est extra nihil, formalitas dicitur, & sic formalitas potest esse modus intrinsecus; de quo Aristoteles 2. physicorum, tex. 5. dixit, modi autem causarum numero quidem sunt multi, vt prius & posterius, &c. Secundo dicitur formalitas, pro omni illo de quo dicitur aliquid quidditativè, vel denominativè, de quo loquutus est Aristoteles 2. de anima, tex. 8. dicens, quod propriè est actus est. Tertio dicitur formalitas, pro ipsa re quidditate, de qua Aristoteles 7. metaph. tex. 20. latius scripsit, sed omnibus his modis formalitas est res, igitur facit semper differre realiter; & sic argumentum principale concludit.

*Res facit differre
realiter.*

*Nec etiam valet illud,
quod dicitur ad confirmationem,
quia omnis distinctio est relatio
quædam, & si est distinctio rationis,
erit relatio rationis, & si est distinctio
ex natura rei, erit relatio ex natura rei,
sed per ipsos relatio est aliquid actuale,
& subiectum huius fundamentum est aliquid
potentiale, & vbi est actuale & potentiale,
est compositio quædam, vnde vbiunque est relatio
rationis sibi est compositio rationis,
& vbi est relatio realis, ibi erit compositio
realis, ergo vbi est distinctio ex natura rei,
ibi est compositio ex natura rei, sed in Deo summe
simplici est distinctio ex natura rei,
nullo intellectu considerante, igitur in Deo
nullo intellectu considerante, erit compositio
ex natura rei, quod est falsissimum, & contra
omnem veritatem, &c.*

*Relatio ratio-
nis quid faciat.*

Nec etiam valet illud, quod dicitur ad confirmationem, quia omnis distinctio est relatio quædam, & si est distinctio rationis, erit relatio rationis, & si est distinctio ex natura rei, erit relatio ex natura rei, sed per ipsos relatio est aliquid actuale, & subiectum huius fundamentum est aliquid potentiale, & vbi est actuale & potentiale, est compositio quædam, vnde vbiunque est relatio rationis sibi est compositio rationis, & vbi est relatio realis, ibi erit compositio realis, ergo vbi est distinctio ex natura rei, ibi est compositio ex natura rei, sed in Deo summe simplici est distinctio ex natura rei, nullo intellectu considerante, igitur in Deo nullo intellectu considerante, erit compositio ex natura rei, quod est falsissimum, & contra omnem veritatem, &c.

CAPITVLVM DECIMVM SEXTVM;

*Hic solvuntur argumenta, probantia dari distinctionem
ex natura rei.*

*Nota primo.
Forma capi-
tur multis mo-
dis.
Primo, ut*

Hic T. pro maiori intelligentia solutionum, ad argumenta proposita in 14. cap. Sciendum est Primo, quod forma & materia sunt relatiua, vt 2. physicorum, tex. 28. docuit Aristoteles, & quot modis dicitur vnum relatiuorum, tot modis dicitur & reliquum; & quia materia dicitur multis modis, sic etiam & forma. Que dicitur Primo de forma partis, de qua loquutus est Arist. 2. de anima, tex. 4. vbi posuit animam esse actum corporis physici, &c. Secundo dicitur pro forma totius, & ista est ætrea entitas, & per ipsam nihil informatur, sed est illud, mediante quo aliquid quidditativè est tale; & de hac loquutus est Aristoteles 3. physicorum, tex. 17. dicens, semper existimabitur aliqua species mouens, idest agens: quia illa forma totius est, mediante qua agens agit, & qua agens assimilatur sibi partem; & tale in quo assimilatur est ipsa natura & forma totius. Tertio modo accipitur forma, pro Deo, & intelligentijs;

Secundo.

Tertio.

gentijs; de qua loquutus est Aristoteles 12. metaph. tex. 51. in his, quæ materiam non habent, id quod intelligit, non est diuersum ab eo, quod intelligitur: & Auert. exponit ibi de formis sine materia, quæ sunt substantiæ separate. Quarto, accipitur forma pro ipso accidenti, vt voluit Arist. 5. Physic. tex. 1. quod homo transfertur de ægitudine in sanitatem, hoc est, de vna forma accidentali in alteram. Quinto, accipitur pro forma artificiali, vt dixit Arist. 2. Physic. tex. 28. quædam fiunt à natura, quædam ob alias causas. Sexto capitur pro forma, quæ est species intelligibilis, de qua Aristoteles 3. de anima, tex. 30. dixit, non lapis, sed species lapidis est in anima. Septimo capitur forma pro partibus definitionis, vt docuit Arist. 2. Physicorum, tex. 27. vnde animal rationale, quæ sunt partes definitionis hominis, possunt dici eius formæ. Et quia formaliter deriuatur à forma, veluti materialiter à materia, & essentialiter ab essentia, sicut personaliter à persona, & modaliter à modo, idcirco quot modis dicitur forma, tot modis dicitur formaliter, & e contra; sicuti quot modis dicitur modus, tot modis dicitur modaliter, & sic persona & personaliter &c.

Quarto.

Quinto.

Sexto.

Septimo.

Formaliter dicitur à forma, & materialiter à materia.

Secundò est sciendum, quòd inter Formalizantes sunt variæ opiniones, dum aliqui dixerunt tot esse formalitates in re ipsa, quot sunt formæ; puta in homine, posito, quòd si sint diuersæ formæ, erunt diuersæ formalitates, sicut vbi sunt diuersæ materialitates, est signum quod ibi sunt diuersæ materiæ, quia sicut formalitas venit à forma, ita materialitas venit à materia.

Nota 2.

Opiniones de formalitatibus diuersa.

Prima.

Aliqui dicunt, quòd ratio formalis, siue formalitas, est realitas existens in eadem re simplici ex natura rei; Et prima opinio est falsa, quia essentialia dicuntur ab essentia, & personalia à persona, sed cum vnitate essentiæ in diuinis stant multa essentialia, vt bonitas, sapientia, & iustitia, &c. & plura personalia in vna persona, sicut in Patre in diuinis, qui est vna persona, in qua est innascibilitas & paternitas, ergo etiam à simili cum vnica forma possunt stare plures formalitates.

Secunda.

Formalitas quid est, secum dum aliquos.

Tertia est opinio dicentium, quòd formalitas nihil aliud est, quàm quædam modalitas, & modus intrinsecus, qui additus alicui, non variat rationem formalem constituti per ipsum, vt infinitas addita diuinæ essentiæ non variat eius rationem formalem.

Tertia.

Quarta opinio illorum est, qui dicunt formalitatem nihil aliud esse, nisi quandam rationem quidditatuam, & definitiuam, & sic omnia superiora dicuntur formalitates inferiorum, quia superiora ponuntur in definitione inferiorum. Quæ opinio stare non potest, quia essentia diuina, & attributa diuina secundum istam opinionem, sunt formalitates quædam, & tamen nullum illorum est superius respectu diuinæ essentiæ, ergo &c.

Quarta.

Propterea sciendum est secundum S. Thom. p.p. quæst. 13. art. 12. quòd formalitas est omne id, quod se tenet ex parte prædicati, sicut materialitas est id quod se tenet ex parte subiecti: vnde ait Sanctus Doctor vbi supra, prædicata tenentur formaliter, & subiecta materialiter, propterea solet dici, quòd formalitas est omne id quod se tenet ex parte formæ, & materialitas est quæ se tenet ex parte materiæ, vel subiecti. Hoc etiam docuit idem Sanctus Thomas p.p. quæst. 47. art. 2. vbi ponit duplicem distinctionem in rebus, alteram formalem in his quæ differunt specie, alteram verò materialem in his quæ differunt numero tantum: cum autem materia sit propter formam, distinctio materialis est propter formalem, quæ quidem est principalior, & semper requirit inæqualitatem, vt patet 8. metaph. tex. 8. quod formæ rerum sunt veluti numeri: & ex hoc sequitur, quòd alia est distinctio formalis, & alia formarum: vnde duæ animæ separate non sunt distinctæ distinctione formali, sed distinctione formarum, per diuersas suggillationes ad corpora; sic etiam duæ lineæ mathematicæ distinguuntur distinctione formarum, & duo accidentia spiritalia, hac distinctione etiam distinguuntur cum habitudine tamen ad subiecta quibus insunt &c.

Sententia Diui Thomæ.

Materialitas quam sit.

Dua lineæ quomodo distinguuntur.

Quibus stantibus, Respondetur ad primum argumentum, negando quod idem contingat nobis, quod Aristoteles adducit contra antiquos, scilicet, Parmenidem & Melissum, immò eis accidit illud inconueniens, ad quod deducti sunt antiqui ab Aristotele, 1. Physicorum, tex. 60. ponentes, infinita esse principia rerum naturalium, quia non sunt ponenda plura sine necessitate, aiebat Philosophus, sed per materiam, formam, & priuationem potest sufficienter saluari generatio rerum naturalium, frustra ergo ponuntur alia principia. Eodem argumento conuincuntur ipsi Formalizantes, nam per distinctionem realem & rationis, sufficienter saluatur distinctio in rebus, frustra igitur ponitur distinctio formalis ex natura rei media inter distinctionem realem & rationis.

*Diuina attri-
buta quomo-
do distinguan-
tur.*

Et ad primum inconueniens ad quod nos adducunt. scilicet quod cogimur ponere sapientiam & essentiam diuinam esse omnino eadem, utique fatemur istam veritatem, quam omnes Patres, & recte sentientes predicant, ut scripsimus 1. sent. dist. 8. quod diuina attributa ex natura rei non distinguuntur, nisi virtualiter, & fundamentaliter, & distinctione rationis ratiocinate; actualiter verò ut terminant actum nostrum intellectus, distinguuntur distinctione rationis ratiocinantis: & sic etiam respondemus, de paternitate & spiratione actiua, nam in Deo est vna res, non purè absoluta, nec purè respectiua, sed eminentissimè, & formaliter habens, quod est absoluti & respectiui, continens virtualiter distinctionem multorum, in ordine ad intellectum nostrum, & quicquid perfectionis est, & omne quod trinitas respectiua exigit; quia Deus cum sit simplicissimus, & maximè vnus, debet ei respondere vna ratio formalis adæquata, alioquin non esset per se primo vnus intelligibile à quouis intellectu. Et de actione & passione Respondemus cum Auerr. 3. Physicorum, tex. 18. quod sunt idem secundum rem, & duo secundum rationem conceptam; nam idem motus, ut prouenit ab agente dicitur actio, ut autem recipitur in patiente dicitur passio.

Ad secundum dicitur, quod idem calor numero, ut est vnus secundum rem, consideratur diuersimodè ab intellectu, secundum rationem ratiocinatam; quatenus enim ipse calor est dispositio quedam, ponitur in prima specie qualitatis; ut verò est naturalis potentia, potens lignum comburere, sic est in secunda specie, ut verò est forma immutatus sensus, est in tertia. Nec istę sunt species specialissimę, sed subalterne; vnde Arist. secundam & quartam speciem appellauit genus. Non ergo est inconueniens eundem calorem, secundum rem diuersimodè consideratum, collocari sub diuersis speciebus subalternis; cum dicat Boetius in lib. predicamentorum, c. de substantia, quod pater ut est substantia, est in predicamento substantię; ut albus in predicamento qualitatis; ut generans in predicamento actionis; ut pater in predicamento ad aliquid &c.

*Actio et pas-
sio sunt vnus
motus.*

Ad tertium de actione & passione sepius dictum est, quod sunt vnus motus secundum rem, duo tamen distinctione rationis ratiocinate, seu significate, & conceptę; quatenus enim est huius ab hoc, dicitur actio; quatenus verò est huius in hoc, dicitur passio, ut voluit Arist. & fidus suus Commentator 3. Phys. tex. 22. vbi dederunt exemplum de doctio- ne & doctrina, & de calefactione actiua & passiuā, quę sunt vnus re & duo ratione.

Ad quartam de virtute & iustitia, Respondet S. Thomas 1. 2. q. 61. ar. 2. quem isti Formalistę nolunt legere: ibi enim S. Thomas ad mentem Aristotelis distinguit numerum virtutum moralium, secundum principia formalia, & secundum subiecta; & quod iustitia, & virtus sunt vnus secundum rem, & duo secundum rationem conceptam; & sic quoque dicitur de prudentia, fortitudine, & temperantia.

Ad quintam Respondet idem S. Thomas p. p. q. 2. art. 7. cui Formalistę nolunt adherere, ait enim Sanctus Doctor, quod ens & vnus sunt vnus et res & natura, sed sunt duo secundum rationem conceptam. Ad confirmationem, seu replicam, dicitur, quod doctrina S. Thomę non proteruizat, sed docet veritatem, quam ipsi obscurant, vtendo fallacia equiuocationis, dicendo, magis distinguitur ens ab vno, quàm ens ab ente; &c. conceditur ista maior; & ad minorem dicitur, quod Distinctio rationis est duplex, altera rationis rei ratiocinate, altera verò rationis ratiocinantis, & quod ens ab vno distinguitur prima distinctione, ens autem ab ente distinguitur secunda distinctione; quemadmodum Sortes à Sorte in hac præpositione, Sortes est Sortes, distinguitur idem à seipso secundum rationem subiecti & predicati, sicuti ens est ens. Patet igitur veritas rei, & nõ proteruia.

*Distinctio ra-
tionis duplex.
Rationis rei
ratiocinate.
Rationis ra-
tiocinantis.*

*Relatio et ef-
fentia quomo-
do differunt.*

Ad sextum respondet S. Thom. p. p. q. 39. art. 1. & ait, quod essentia & suppositum, scilicet pater vel filius, & essentia, sunt idem secundum rem, differunt autem secundum intelligentiã rationem: vnde relatio comparata ad essentiam differt ratione tantum, comparata ad oppositam relationem virtute oppositionis, habet realem distinctionem: vnde distinctio illa secundum rationem, fundatur in plenitudine diuinę perfectionis; non actu in re, sed virtualiter tantum, quę pollens distinctioni actu reperit in perfectionibus creatis; propterea de ipsis verificantur duo contradictoria, scilicet, essentia est communicabilis, relatio est incommunicabilis, quia est ibi distinctio illa virtualis, seu fundamentalis, ut dictum est.

Ad septimum dicitur, falsum esse, quod assumunt in argumento, rationale, & risibile esse idè realiter, quia distinguuntur distinctione reali, realitate essentię, ut docet S. Thomas p. p. q. 77. art. 1. ad 5. asserens, risibile esse accidens, quod consequitur speciem, quod:

Porph-

Porphyrius vocavit accidens proprium, quod est quartum predicabile; rationale vero est differentia essentialis, quae ponitur in predicamento substantiae: non ergo est mirum si de eis verificantur contradictoria ante actum intellectus, cum sint realiter distincta, & non formaliter, ut isti Formalistae arbitrantur, &c.

Contradictoria verificari possunt de aliquo

Ad octavum respondet S. Thom. p. p. q. 77. art. 1. quem ipsi non viderunt, quod voluntas, & intellectus distinguuntur realiter realitate essentiae, cum sint duae potentiae; propterea ista duo non contradicunt, intellectus intelligit, voluntas non intelligit, quia est distinctio actualis, & non identitas inter ipsas: contradictio enim debet esse de eodem secundum idem. Vide quomodo decepti sunt isti, arbitantes intellectum, & voluntatem esse unam rem, & tamen distinguuntur sicut coelum a terra.

Ad nonum respondet Auerr. 60. met. comm. 2. quod Physica, Mathematica, & Metaphysica sunt diversae scientiae, propter diversos modos definiendi; in definitione enim diuinitum sanitur Deus, & naturalium natura, & voluntariorum voluntas: Vel ut ait S. Thomas, quod isti habitus scientifici, discriminantur propter diversas abstractiones habitus enim naturalis abstrahit a materia sensibili particulari; Mathematicus a materia sensibili particulari, & vniuersali; Metaphysicus a materia sensibili & intelligibili: non est ergo propter diversas formalitates, ut isti fingunt ex natura rei.

Natura ponitur in definitione naturalium.

Ad vltimum dicitur, definitio, & definitum distinguuntur secundum rationem conceptam, quia definitum significat confuse, & indistincte illud, quod definitio significat determinate, & distincte: vnde Arist. ibidem dicit, tex. 1. sustinent autem idem hoc quoddammodo, & nomina ad rationem, ut circulus, definitio vero ipsius diuidit in singula.

Immo Illustrissimus Cardinalis Sarnanus in suo eruditissimo directorio Theologico, negat definitionem differre formaliter a definito, hac potissima ratione, Quodcumque aliqua sic se habent, quod adaequate vnu dicitur de reliquo, in primo modo dicendi per se, illa non differunt formaliter, sed ita est in proposito de definitione, & definito, ergo &c. Nec est verum, positionem de formalitatibus fundari in sacra Scriptura, quia in illis verbis Apostolus nihil aliud vult, nisi quod diuina attributa, ut virtus, sapientia, bonitas, &c. cognoscantur per creaturas, ex hoc non sequitur, ergo datur distinctio formalis, & ex natura rei. Nec potest sumi ex verbis August. dicentis, quod alio Pater est, & alio Pater est Pater, quandoquidem ibi nihil aliud vult Augustinus, nisi quod essentia, & paternitas distinguuntur secundum rationem intelligentiae, ut scripsit S. Thomas p. p. q. 39. art. 1. Sic etiam intelliguntur verba Hilarij lib. de Trin. non efficit creaturam voluntas, ut natura, sed potestas. Immo hoc est argumentum potissimum pro nobis contra Formalistas; nihil est ponendum in diuinis, nisi quod habetur, vel a ratione naturali, vel a Fide, siue a sacra Scriptura, vel ab aliquo Doctore authentico: sed istae distinctiones formales, & ex natura rei non habentur ab aliquo istorum, ergo frustra ponuntur, quod aperte docuit S. Dionysius lib. de diuinis nominibus, Vniuersaliter non est audendum aliquid dicere, nec cogitare de supersubstantiali occulta Diuinitate, praeter ea, quae diuinitus nobis ex sanctis eloquijs sunt expressa. Concludendum est igitur, hanc distinctionem formalem, & ex natura rei, median inter distinctionem realem, & rationis, non esse ponendam, cum haec duplex tantum distinctio, scilicet realis, & rationis, sufficiat, ut supra commonstrauimus.

Illustriss. Sarnanus.

Distinctio ex natura rei, non habet fundamentum.

CAPITVLVM DECIMVM SEPTIMVM.

Hic explicantur identitates, ut opponuntur distinctionibus.

VI A oppositorum est eadem scientia, ut scripsit Arist. 9. met. tex. 3. dans exemplum de medicina, quae considerat sanitatem, & infirmitatem: quot modis dicitur unum oppositorum, tot dicitur & reliquum; & quia distinctio & identitas opponuntur, idcirco post considerationem de distinctionibus, necessarium est de identitatibus pertractare. Sed sciendum est, quod semper ipsam distinctionem antecedit negatio, prius enim hoc non est illud, quam ab eo distinguatur: ipsa quoque distinctio primo & principaliter relationem significat, & necessitate quadam pluralitas comitatur distinctionem ipsam, non enim intelligi potest distinctio sine pluralitate, & identitas (ut dictum est) semper opponitur distinctioni, vnde Arist. 5. metaph. tex. 24. aiebat,

Distinctio ex identitate opponuntur.

Omni multitudine participat vno.

aiabat, vnum in substantia facit idem; in quantitate, facit æquale; in qualitate facit simile; & quia non est aliqua multitudo non participans vno, quandoquidem illa, quæ sunt multa partibus, sunt vnum toto; & quæ sunt multa accidentibus, sunt vnum subiecto; & quæ sunt multa numero, sunt vnum specie; & quæ sunt multa speciebus, sunt vnum genere; & quæ sunt multa generibus, sunt vnum analogia; & quæ sunt multa processibus, sunt vnum principio: hinc fit, vt aliqua dicantur eadem numero, vt Marcus Tull. Cic. aliqua eadem specie, vt Sortes, & Plato; aliqua eadem genere, vt homo, & leo; aliqua eadem analogia, vt accidens, & substantia. Et quia dicebamus, loquendo de prima distinctione reali, realitate existentia; seu subsistentia, quod illa distinguuntur hac distinctione, quorum alterum sine altero esse potest; vt Callias, & Titius distinguuntur hac distinctione, quia Callias potest esse sine Titio, & è contra: per oppositum dicimus, illa esse eadem; quorum alterum sine altero existere nequit, quia non distinguuntur distinctione reali existentia, cum habeant vnam, & eandem realitatem positiuam, actu existentem, in vnica existentia absoluta; quemadmodum sunt essentialia in diuinis, vt intellectus & voluntas; sic etiam & notionalia, vt generatio actiua, & paternitas. Est ergo identitas realis, opposita primæ distinctioni reali, non alietas aliquorum in existentia indiuisibili, vt dictum est de essentialibus, & notionalibus in diuinis.

Idem quidnam est.

Alia erat distinctio realis, quam diximus reperiri inter rem includentem aliquid reale intrinsecè, & rem excludentem illud, vt homo & animal; homo enim includit intrinsecè rationale, quod non clauditur ab animali. Secunda identitas opposita huic distinctioni est, non alietas, seu vnitas extremorum, siue rerum, quarum vna nihil intrinsecè claudit, quod non claudit alia; & hæc identitas reperitur inter suppositum, & naturam in Angelis, nihil enim intrinsecè claudit natura Angelica, quod non claudit suppositum Angelicum; & econuerso: vnde indiuiduatur per seipsum, & non per materiam signatam, vt sunt substantia materiales, & per hæccitantes, vt perbelle ostendit S. Thom. p. p. q. 3. art. 3. quod in separatis à materia idem est suppositum, & natura; quia indiuiduantur per seipsa; licet oppositum dicere videatur 3. p. q. 3. art. 3. quia natura Angelica est assumptibilis à diuino Verbo, suppositum verò non. Quam contradictionem alias soluentes, dicebamus, quod in prima parte Sanctus Doctor locutus est vt Philosophus, iuxta lumè naturæ, in tertia verò parte locutus est secundum Theologos, supposita fide, & reuelatione: idcirco nulla est contradictio in eius dictis, licet Caiet. aliter soluat, vt videre poteris vbi supra.

Natura Angelorum non claudit accidentia.

Tertia distinctio realis, erat inter rem includentem aliquid extrinsecè, & rem excludentem illud, qualis distinctio reperitur in Angelis, in quibus suppositum claudit multa accidentia, quæ sunt extrinsecæ ab ipso: si enim definiretur, illa accidentia non ponerentur in eius definitione, natura verò Angelorum, nec intrinsecè, nec extrinsecè claudit illa accidentia. Identitas opposita huic distinctioni est non alietas, seu vnitas aliquarum rerum, quarum vna nihil intrinsecè, nec extrinsecè claudit, quod non amplectatur altera, sicut Deus & Deitas, hæc enim nullo modo distinguuntur secundum rem, sed sunt omnibus modis idem, differunt autem solummodo ratione significandi, secundum modum abstracti, & concreti, quia in omnibus, quæ dicuntur de Deo, concretum prædicatur de abstracto; dicimus enim Deitas est Deus, & Paternitas est Pater: & hæc regula non tenet in alijs à Deo, vnde non possumus dicere, humanitas est homo, quia humanitas significatur, vt pars formæ hominis, homo autem habet in se aliquid, quod non habet humanitas, sed nihil est in Deitate, quod non sit in Deo, licet ex modo significandi differant. Et propterea, aliquando supponit pro essentia, vt cum dicitur Deus creat, quia hoc prædicatum competit subiecto ratione formæ significatæ, quæ est Deitas; quandoque verò supponit pro persona; vel vna tantum, vt cum dicitur, Deus generat; vel duabus, vt cum dicitur, Deus spirat; vel tribus, vt cum dicitur, Regi seculorum immortalis inuisibili, soli Deo, &c. & istæ prædicationes sunt formales (quod dico propter prædicationes identicas) vt Deitas est sapientia, & intellectus est voluntas, quia in Deo omnia sunt idem, ob hoc de ipso prædicationes formales, & identica fieri possunt.

Quæ sit propositio identica.

Quarta distinctio vocatur essentialis, quæ est inter duas essentias positiuas, quarum vna verè negatur de altera; vt potentia animæ, quæ ponuntur in secunda specie prædicamenti qualitatis, & anima ipsa, quæ est in prædicamento substantiæ. Identitas opposita huic distinctioni est non alietas, seu vnitas aliquarum rerum, quæ identificantur vni essentia singularissimæ; vt diuinæ personæ, quæ sunt idem essentialiter, licet comparatæ ad inuicem realiter distinguantur hypostaticè: non tamen possumus dicere, quæ differant, quia

quia differentia importat distinctionem formae: Est autem tantum vna forma in diuinis, vt patet per id quod dicitur ad Philipp. cap. 2. qui cum in forma Dei esset: & ob hoc nomen differentiae, non proprie competit diuinis, vt docuit S. Ambrosius lib. 1. de Fide, c. 3. Pater & Filius Deitate vnum sunt; nec est ibi substantiae differentia, neq; vlla diuersitas. Et si forte fortuna in aliqua scriptura authentica reperiretur, quod diuinae personae differerunt, vel sunt diuersae; sumenda est diuersitas, vel differentia pro distinctione, vt ait Damascenus lib. 1. Fidei orthod. c. 5. non differunt ab inuicem hypostases secundum substantiam, sed secundum determinatas proprietates: vnde differentia sumitur pro distinctione, sicut idem Damascenus dicit, Deum abusiue vocari substantiam, quia appropria- tiori vocabulo dicitur essentia. Et si aliquando appellatur substantia, intelligenda venit, quatenus substantia dicitur a subsistendo. i. per se existendo, non autem a subsistendo, quia Deus nec accidenti, nec alteri substat. Vel dicas, qd substantia dicitur tripliciter, primo a se, ad se, & per se; secundo per se, & ad se, sed non a se; tertio nec per se, nec a se, sed in alio: primo modo Deus est substantia, vt dixit Arist. 12. met. tex. 29. quod prima intelligen- tia est substantia; secundo modo caelum, & totus mundus est substantia, vt scripsit ip- semet Philosophus 13. met. tex. 38. Deus est a quo caelum, & natura pendet, vnde caelum est substantia, sed non a se; tertio modo species & genera sunt substantia, vt voluit Arist. in predicamentis, quod secundae substantiae sunt in alio, scilicet in subiecto inferiori, &c.

Differentia a. 1. n. q. in Deo.

Substantia di- citur tripliciter.

Quinta distinctio dicitur relativa, quae est inter duas relationes, seu relativa, puta in- ter patrem, & filium. Huic distinctioni opponitur identitas, quae est non alicuius, seu unitas rerum absolutarum, nullam importantium respectu; & haec identitas potest reperiri tum in Deo, tum in creaturis. In Deo essentialia absoluta sunt idem, seu eadē hac identitate. Haec essentialia sunt illa, quae de qualibet persona dicuntur: sygillatim, & de tribus simul, & hoc in singulari, non tamen in plurali: hinc dicimus, qd Pater est ens, Filius est ens, Spi- ritus sanctus est ens, non tamen tria entia, ita Deus est sapientia, iustitia, bonitas, & veritas, & sic de alijs, quae dicuntur essentialia absoluta, & dicuntur perfectionem; & ista talia, praecedunt notionalia ad intra, vt sunt paternitas, & filiation, seu generare, & generari, & spirare, & spirari: praecedunt etiam essentialia causalia ad extra vt est regere, gubernare, & providere, &c. Sic docet S. Thomas p. 2. q. 33. art. 2. ubi disputat, num Pater dicitur de Deo personatiter, sit prior Patre dicto de Deo essentialiter, vel coaequali & essentia, com- munita absoluta secundum ordinem intellectus nostri sunt priora, quam propria, quia includuntur in intellectu proprio: in intellectu enim personae Patris intelligitur Deus, sed non e converso; sed communita, quae importat respectum ad creaturas, per posterius dicuntur, quam propria, quae importat respectum personales, quia persona procedens in diuinis, procedit vt principium productionis creaturarum, sed haec prioritas, non est prioritas originis, vt quidam existimant, sed dicitur prioritas secundum rationem. Reperitur etiam haec identitas in creaturis, in quibus sunt praedicata absoluta, & non di- stincta alicuius distinctione relativa: immo tria illa praedicamenta sunt eadem hac iden- titate, scilicet substantia, quoniam & qualitas; praedicamentum autem ad aliquid dicit relationem, seu respectum intrinsecum ad suum contrarium: alia, sex praedicamenta dicunt respectum extrinsecum, seu (vt alij volunt) non significant pure respectum, nec pure absolutum, sed significant absolutum cum respectu suae secundum esse, sine secun- dum dici, quo respectu secundum dici, omnia entia mundi sunt relativa; quia vel sunt intelligibilia, vel sunt sensibilia, si sunt intelligibilia, dicunt respectum ad intellectum; si vero sunt sensibilia, dicunt respectum ad sensum.

Trinitas non est tria entia.

Prioritas du- plex.

Respectus du- plex.

Sexta distinctio, dicebatur distinctio rationis secundum rem conceptam, seu ratio- natam. Et huic distinctioni opponitur sua identitas quae est non alicuius, seu unitas alicuius rei, de qua absolute accepta non possunt duo contradictoria verificari, vt Sortes est idem sibi ipsi, de ipso enim Sorte non potest dici, quod sit, & non sit. Et hanc identitatem posuit Arist. 1. Poster. cap. de per se, declarans tertium modum dicendi per se, in quo po- nuntur entia solitaria simplicia, sine propositione reali, vel rationis. Ex quo sequitur, qd in omni propositione, in qua idem praedicatur de seipso, subiectum, & praedicatum distin- guuntur secundum rationem, ratiocinantem, quia, vt dixit Arist. 5. metaph. tex. 13. intel- lectus potest vno, vt, tanquam duobus, dicendo, Sortes est, Sortes; ita quod ponit tantum distinctiorem, quo ad rationem praedicari, & subiecta quantum ad vna rem; & ista iden- titas est maxima, quia omnes alias infert, & non e converso. Ex his sequitur, qd haec pro- positio est vera, illa quae sunt eadem ratione, sunt distincta, ratione, quia Sortes est idem ratione

Intellectus videtur vno vt duobus.

ratione ratiocinata sibiipfi, est tamen distinctus ratione ratiocinante, quia Sortes vt precedit copulam distinguitur a seipso, vt consequitur copulam; in hac enim propositione de vna re intellectus facit duo, scilicet subiectum & predicatum.

Intellectus de uno facit duo.

Alia est distinctio rationis ratiocinatis, que precise est per opus intellectus fabricantis propositiones, & comparantis idem sibiipfi, quas propositiones, & qua comparantur intellectus in infinitum multiplicare potest, vt docet S. Thom. de mente Auic. disputans de diuinis relationibus p.p.q. 28. ar. 4. ad 2. Ob hoc huic distinctioni, nulla identitas correspondet. Hinc Arist. 3. de anima, tex. 18. dixit, qd intellectus est omnia facere, & sic omnia potest comparare per actum suum; & infra eodem lib. tex. 21. assignat, qualiter per vnum actum, intellectus potest componere & diuidere, & complexio, & diuisio est aliud a rebus,

Complexio, et diuisio in ydo sunt.

que habent verum esse: & vult, qd complexio, & diuisio habeant esse in intellectu, & per intellectum. Ex his sequitur falsum cogitasse aliquos Doctores, distinguendo de duplici identitate rationis, fundamentalis, & actualis, que est per actum collatiuum intellectus. Hec clarum est, qd opponitur sexte distinctioni, quandoquidem illa dicuntur esse idem, vel eadem ratione, quz habent eundem conceptum omnino indistinctum a parte rei, & etiam indistinctum ex parte intellectus, vt homo est idem sibiipfi; modo identitas rationis actualis queritur cui distinctioni opponitur, non sexte, quia illi opponitur identitas fundamentalis, non septima, quia ei nulla identitas opponitur, igitur illa identitas rationis est frustra. Sic etiam ceteras identitates alienas ab his, quas nos supra annotauimus, & rationi, & Arist. repugnantem, existimamus esse; vt est illa identitas, quam vocant se totis obiectiue, quam volunt esse non alietatem extremorum in aliquo vno conceptu conuenientium, vt Deus, & creatura, que conueniant in conceptu entis predicato vniuoco, hoc autem alienum est a doctrina Arist. quod ens sit predicatum vniuocum, vt ostendimus 4. Met. dilucid. 21.

Similiter quod dicunt de identitate se totis subiectiue, quam docent esse non alietatem extremorum in aliquo conuenientium, quorum realitates simul esse possunt in eadem re, vel per identitatem realem, vel per modum informantis, vel per modum informabilis, sine (vt alij dicunt) identitate se totis subiectiue, est non alietas extremorum quidditatiue conuenientium, in aliqua potentia contrahibili, per aliquam realitatem differentiam; vt omnia, que includunt idem genus quidditatiue, dicuntur esse eadem se totis subiectiue, &c. Identitas essentialis dicunt, quod est non alietas extremorum ex natura rei actu separatorum, nec separatum separabilium, aut conseruabilium; vt homo, & animal hac identitate eadem dicuntur esse. Identitatem realem affirmant esse non alietatem extremorum ex natura rei, & vnam atq; eandem realitatem formaliter habentium positiuam, actu existentem, vniuersalem, vt omnia diuina attributa. Identitas formalis, apud aliquos est non alietas quidditatum, quarum vna aliam includit, vt superiora sunt idem, siue eadem suis inferioribus terminatiue, vel inferius est idem formaliter suum superius in re, vt homo est animal, & animal est corpus, &c. Identitas rationis, secundum exteros est non alietas quidditatis, aut formalitatis a seipsa concepta per actum rationis, cuius extrema duo non sunt, nisi per intellectus considerationem.

Identitas essentialis, quam si.

Identitas ex natura rei, est non alietas alieuius quidditatis, aut formalitatis a seipsa concepta ex natura rei, de qua absolute accepta, nullo modo possunt predicata contradictoria formari; impossibile est eundem omnino ex natura rei respectu eiusdem, & secundum idem inesse opposita quouis oppositione, contradictoria, contraria, priuatiua, relatiua, &c. Verum quia vt dicebamus supra, quecumque distinguuntur, ex natura rei distinguuntur, vt si cælum distinguitur a terra, ex natura sua distinguitur, & sic etiam, si aliqua sunt eadem, ex eorum natura sic requirente, eadem dici debent: propterea vt supra concludimus, sicuti non datur alia distinctio apud Peripateticos, nisi distinctio realis, & rationis; ita nec datur alia identitas, nisi identitas realis, & rationis; si vera est regula illa, distinctionem, & identitatem opponit, & quod modis dicitur vni oppositorum, hoc dicitur & reliquum. Et cum distinctio in genere non sit, nisi duplex, realis, & rationis, ita & de identitate dicendum venit. Vnde Arist. 1. Periher. 21. distinguit omnia, in vniuersalia, & singularia, vniuersalia autem secundo intentionaliter sunt ab intellectu, vt dixit Arist. 1. de anima, text. vniuersale animal nihil esse, aliter posterius est. Et Auerr. intellectus est, qui facit vniuersalitem in rebus; singularia clarum est, quod sunt entia realia, & vniuersalia, secundo intentionaliter sunt entia rationis, igitur cum ens non sit, nisi reale, & rationis, ergo distinctio, & identitas non erit, nisi realis, & rationis. Item 3. de anl. text. 1. Arist. dicit, de parte autem anime, que cognoscit, & sapit, huc separabili existente, huc

Identitas ex natura rei, quam si.

Distinctio est duplex.

non

IVXTA DOCT: S THOMAE.

non separabili, secundum magnitudinem, sed secundum rationem considerandum est, &c. Quibus verbis aperte Philosophus aperit, non dari aliam distinctionem, nisi realem, aut rationis, quia proponit se velle inuestigare de anima intellectiua, an sit distincta a corpore secundum rem, vel secundum rationem; si igitur daretur distinctio formalis, proponendo tractatum de anima intellectiua. Quia posset aliquis dicere, nonne datur etiam distinctio formalis, & ex natura rei? idcirco debet illam proponere, num anima intellectiua sit distincta a corpore realiter, vel secundum rationem, vel formaliter ex natura rei? Considerandum est, quod non fecerit, signum igitur est apud Arist. non esse aliam distinctionem, nisi realem & rationis; & sic etiam dicendum est de identitate: vnde Arist. 5. Met. tex. 13, & 6. tex. 8. disputas de ente, paratur ipsum sufficientissime per ens in mente, & per ens extra mentem, sive in anima, & extra animam: propterea si daretur etiam distinctio formalis, non potest aliud membrum esse, vt exponit Auer. & Alex. in com. q ens non est, nisi reale, aut rationis; sic etiam distinctio & identitas, non est nisi aut realis, aut rationis, quia, omne ens alteri enti comparatum, aut est idem, aut diuersum, nulla igitur dabitur distinctio & identitas formalis, sive ex natura rei; quae non sit nec realis, nec rationis, ad hoc enim duo membra omnia reducuntur, quae sunt distincta subiecto; puta albedo in papiro, & dulcedo in pomo, possunt esse aliquando eadem, quando reperiuntur in eodem subiecto, tamen haec distinctio, & haec identitas, reducitur ad distinctionem, & identitatem realem, similiter quae sunt distincta in forma, vt dixit Auer. 1. de ani. com. 5. 1. membra leonis non differunt a membris cerui, nisi propter diuersitatem animae cerui, ab anima leonis, & illa dicuntur esse eadem in forma, quae conueniunt in forma specificae, secundum veritatem, vt plures homines, secundum Auer. conueniunt in eadem forma numero, quia ponit vnum intellectum numero in omnibus hominibus: Aliqua dicuntur esse eadem in materia, & distincta in materia, vt mixta, quae sunt eadem in materia prima, & distincta secundum materiam proximam; Aliqua dicuntur esse eadem in re, & distincta in modo, vt dixit Auer. 7. Met. com. 23. de sanitate, quae dicitur duobus modis, de sanitate quae est in anima, & de sanitate quae est in corpore, ut sanitates sunt eadem in re, sed distinguuntur in modo, nam sanitas quae est in anima, medici, distinguitur in modo a sanitate quae est in corpore sano. Aliqua dicuntur esse distincta secundum esse, vt illa quae sunt separabilia ab inuicem, vt duo indiuidua: Et aliqua dicuntur esse eadem secundum esse, quando vnum eorum non potest seorsum existere sine altero, vt potentia animae cum ipsa anima. Aliqua dicuntur esse distincta definitione, vt species alicuius generis, & aliqua dicuntur esse eadem definitione, vt indiuidua alicuius generis. Aliqua dicuntur esse distincta habilitate, vt graue & leue, graue enim habet habilitatem & inclinationem, seu aptitudinem deorsum, leue vero sursum: illa autem dicuntur esse eadem habilitate, quae habent aptitudinem ad eundem locum, vt omnia grauiadeorsum, & omnia leuia sursum. Illa dicuntur esse distincta sibi rem demonstratam, quorum est distincta demonstratio, vt quando distinctae passiones demonstrantur de distinctis subiectis; & illa dicuntur esse eadem secundum rem demonstratam, quando ea de quibus est demonstratio non sunt duo, sed vni, vt docuit Auer. 1. Post. com. 5. Et ea dicuntur esse distincta secundum positionem, quae habent distinctos ordines partium in loco: ea vero dicuntur esse eadem secundum positionem, quae habent eundem ordinem in loco, vt dixit Auer. 4. corli, com. 12. motor & motum in lapide sunt idem secundum positionem, & differunt secundum modum. Illa dicuntur esse distincta essentialiter, quorum vnum non est de essentia alterius, vt forma hominis, & forma equi; & illa dicuntur esse eadem essentialiter, quorum vnum est de essentia alterius, vt definitio, & definitum. Illa dicuntur esse eadem secundum actum, quae sunt inseparabilia ab aliquo, vt partes alicuius continui sunt actu in continuo, & inseparabiles actualiter ab ipso, haec partes possunt dici eadem sibi potentiam, quia illud continuum est diuisibile in potentia in semper diuisibilia, oppositum huius identitatis est distinctio. Aliqua etiam possunt dici distincta secundum dispositionem, vt docuit Auer. 12. Met. com. 39. de intellectu, & intellectu, & intelligente, quod haec omnia sunt vni in separatis a materia secundum rem, sed distincta secundum dispositionem, alia enim est dispositio intellectus, alia intellectus, & alia intelligentis, & sic aliqua sunt distincta ratione, quorum est alia conceptus, alia sunt eadem ratione, quorum non est alietas, sed vnitas conceptus. Omnis ergo distinctio, vel identitas, quam intellectus imaginari, seu excogitare potest, ad haec duo membra. s. realis, & rationis reducenda venit.

Pondera arg. contra Form. materialis.

Ens aut reale, aut rationis est.

Membra leonis differunt a membris cerui.

Quae sunt eadem habilitate.

Quae sunt eadem secundum actum.

CAPITULUM DECIMUM OCTAVUM.

Hic explicantur predicationes que, & quales sint.

Predicationis
varietas.

Predicatio
causalis.

Actio est pas-
sio, quomodo
intelligitur.

Materialis.

Formalis.

Essentialis.

Predicatio
per se qua fit.

Terminus
equivocus
qui.

Vniocus.

Analogus.

Identica pra-
dicatio.

DIVERSARUM predicationum existimant esse necessarias, ad expri-
mendas formalitates ipsas: nam aliqua predicatio dicitur causalis,
aliqua materialis, aliqua vero formalis, aliqua denominativa, aliqua
essentialis, aliqua identica. Predicatio causalis est, quando causa ex-
trinseca, scilicet efficiens, predicatur de suo effectu, vel e converso, &
exempli gratia, quando dicimus, actio est passio, sensus huius propo-
sitionis est, actio est causa passionis, vel passio est actio, id est passio est
effectus causatus ab actione. Hoc modo predicationis, usus est Arist. 2. de ani. tex. 151.
in definiendo phantasmam, dicens, Phantasia est motus factus a sensu secundum actum,
quia operatio phantasiae est causata a sensu in actu. Predicatio materialis dicitur illa,
in qua predicatur materia, de eo cuius est materia, vel e converso, ut statua est aes, id est
ex arte, vel statua est argentea. Predicatio formalis denominativa dicitur illa, in qua
predicatur forma accidentalis, per modum totius designata concretae de ipso subiecto,
ut quando dicimus, homo est albus, albedo licet sit forma totius, quia tamen signifi-
catur per modum partis, scilicet abstractivè, non predicatur de homine: haec enim est fal-
sa, homo est albedo, & ista est vera, homo est albus, quia in prima, albedo est per modum
abstracti, in secunda est per modum concreti. Predicatio vero essentialis est illa, in qua
predicatur forma essentialis de eo cuius est, per modum totius, ut dicendo, albedo est
color, vel homo est animal rationale. Et quia dicebat Porphyrius in predicabilibus,
quod oportet semper aequa de aequalibus predicari, id est aequalia de aequalibus, ut homo est
risibilis, aequus est hinnibilis, vel superiora de inferioribus, ut animal de homine, & cor-
pus de animali, istae sunt predicationes per se, aut in primo, aut in secundo modo dictan-
di per se, ut homo est animal, vel homo est risibilis: quando vero inferiora predicantur
de superioribus, ut dicendo animal est homo, vel homo est Sortes, sunt predicationes
per accidens, quia accidit animali esse hominem, & homini esse Sortem, cum inferiora
non sint de essentia superiorum: & istae predicationes possunt variari, vel per vnioca-
tionem, vel per equivocationem, aut analogiam; & quia predicari equivoce, vel vnioco-
ce, vel analogice, non convenit rebus, sed terminis; non enim res significata per hoc no-
men canis, predicatur equivoce, quia neque animal latrabile, neque canis marinus, ne-
que canis celestis predicatur equivoce, sed terminus ille qui significat plures rationes
omnino diuersas, secundum quas de pluribus predicatur; nam dicimus, sydus coeleste est
canis, & piscis est canis, & animal latrabile est canis. Terminus vero vniocus est ille,
qui habet unam rationem, secundum quam predicatur de pluribus aequaliter, ita quod
illa de quibus predicatur, parificantur in illa ratione, licet unum sit perfectius altero,
comparando ipsa ad inuicem, quia res significata per terminum vniocum habet per-
fectius esse in vno quam in altero, quo pacto animal predicatur de homine, vel leone.
Terminus analogus est ille, qui dicitur de pluribus secundum unam rationem inaequali-
ter participatam, vel secundum plures non omnino diuersas, sed partim diuersas, & par-
tim easdem; sunt enim diuersae, pro quantum important diuersas habitudines; sunt etiam
aliquo pacto eadem, pro quantum habitudines significatae per eas referuntur ad unum &
idem; ut est terminus iste, sanum, dicitur de vrina sana, quia est signum sanitatis in ani-
mali, & de medicina sana, quia est causa sanitatis in animali, & de dieta sana; quia est
conseruatiua sanitatis animalis, & de animali ipso sano, prout est subiectum sanitatis.
Hanc doctrinam ponit Diuus Thomas p. q. 13. art. 5. & de veritate, q. 2. art. 11. & in
pluribus alijs locis suae doctrine, de predicatione identica, ut homo est homo, nihil dicen-
dum occurrit, nisi quod supra dictum est, &c.

CAPITVLVM DECIMVMNONVM.

Qua sint definitiones, et quot, & quales.

SOLET definiri ipsa definitio hoc modo ab ipso Boetio libello suo de definitione, vt deduxit, & accepit à Cicerone, quod Definitio illa est, quæ explicat illud de quo quæritur, vt si disputatur de lumine, definitio luminis explicat naturam luminis, de quo quæritur, & differitur. Vel, definitio est oratio, quæ explicat quid sit id quod definit; vnde vnum nomen & vna vox, non potest esse definitio: neque omnis oratio definitio est, quia narratio est quædam oratio, quæ non explicat quod definit, sed quod gestum est, & propterea ipsa narratio non est definitio, sed illa oratio est vera definitio, quæ constat ex vno genere, & ex vna differentia.

Boetius accepit à Cicerone.

Verum quia Boetius narrat quindecim species ipsius definitionis, propterea non erit inutile has omnes breuiter explicare. Prima ergo species definitionis dicitur substantialis, quia est oratio substantialiter explicans quodquid esse rei; vt animal rationale est vera definitio substantialis hominis, quia explicat naturam, quidditatem, & essentiam hominis. Secunda species definitionis dicitur, notio quædam, quia facit innotescere id, de quo homines controuersiam habent, vt si dicamus, homo est, qui exercitio præest cunctis animalibus; hæc definitio non explicat quid sit homo, sed quid agat. Tertia species definitionis est, quæ ostendit qualis sit homo, vt dicendo, homo est in quo pietas, & iustitia, & æquitas, & continentia dominatur, vel homo est vbi malitia, versutia, ceteraque vitia versantur. Quarta species definitionis vocatur descriptio, quia per quædam accidentia ostenditur, id de quo disputatur, vt si quis disputet de avaro, dicendo, quid sit? respondetur, quod est crudelis, vel luxuriosus, & est appetens non necessarij, sed sumptuosi, & deliciarum voluptates, & sic de alijs, puta de fure, & homicida. Quinta species definitionis est, varietas vocum, vt quando vnum vocabulum exprimitur per aliud, vt quid sit conticescere? respondetur, est tacere; & quid sit quando aliquis habet latus apertum? quia ipsum percussum est; & sic etiam quando terminum dicimus finem. Sexta species definitionis est, quando docemus aliquid per differentiam, vt quando quæritur, quid inter Regem interfit, & Tyrannum? & respondetur, quod Rex est modestus, & temperatus, Tyrannus verò crudelis. Septima species definitionis est translatio, vt quando dicimus, quòd adolescentia est flos ætatis, & senectus est occasus ætatis, & nobilitas est virtus maiorum apud posteros, & sic de alijs. Octaua species definitionis est per priuationem, vt quando volumus scire quid est bonum? dicimus, quòd est illud, quod non est malum; & sic definimus vnum contrarium per priuationem alterius. Et hac specie definitionis solent definiri prima entia, vt materia prima cognoscitur per negationem, quod non est quid, nec qualis, aut quanta; & Deus benedictus, quando dicimus, quid est? respondetur, quod est ille, qui nullo modo sciri potest: vnde Ansel. lib. Monolog. cap. 15. dixit, quòd Deus est, quo maius cogitari non potest: & sic Philosophi etiam dicunt, quòd Deus est, neque corpus, neque vllum elementum, neque anima, neque mens, neque sensus, neque intellectus, neque aliquid, quod ex his capi potest. Sic etiam & substantia definitur per negationem, quod non est in subiecto, neque dicitur de subiecto; & accidens definitur per negationem, quod non est, neque genus, neque species, &c. Nona species definitionis est, per quandam imaginationem, vt dicendo, Æneas est filius Veneris, & Anchisæ; & hæc quasi semper versatur circa indiuidua. Decima species est exemplaris, vt quando quis quærit, quid sit animal? respondetur, vt homo, ecce per exemplum declaratur id de quo quæritur. Vndecima est per indigentiam pleni ex eodem genere; vt si quærat, quid sit libra panis? respondetur, est cui insunt duodecim vncie. Duodecima est per laudem, vt dicendo, quid est lex? respondetur, quod est mens, animus, & consilium, & scientia ciuitatis. Decimatertia est per proportionem, & similitudinem; vt inferius est id quod respicit superius, & lex respicit animam. Decimaquarta est relatiua, vt quid est pater? est ille cui inest filius, & si quis voluisset scire, quid est dominus? respondetur, quod est ille, qui habet seruos. Decimaquinta & postrema est rationalis, seu secundum rationem rei, vt si quis quæreret, quid est dies? respondetur, est Sol super terram, & quid est nox? respondetur, quòd est Sol sub terra.

Species definitionis quindecim. Prima.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Sexta.

Septima. Translatio est species definitionis. Octaua.

Nona. Decima.

Vndecima.

Duodecima.

Decimatertia.

Decimaquarta.

Decimaquinta.

Definitio quid rei, & nominis.

Sufficit vltima differentia in definitione rerum.

His speciebus definitionis, cuncta definibilia definiuntur, & ad ipsas quoque species, & modos definiendi reducuntur omnes alie definitiones, quas aliqui dicere solent de definitione quid rei, & quid nominis, de definitione simpliciter, & de definitione per additum, & de definitione rerum completarum, & rerum incompletarum, quæ sunt formæ accidentales definibiles per additum diuersi generis; vt quando definitur accidens per subiectum, vt dixit Arist. in prædicamento qualitaris, definiendo qualitatem ipsam, dicens, qualitas est secundum quam, quales esse dicimus; vel quando definiuntur formæ substantiales, etiam per additum eiusdem generis, vt fecit Arist. 2. de ani. tex. 4. dicens, anima est actus corporis physici, organici, potentie vitam habentis, definiuit animam, quæ est forma substantialis per additum eiusdem generis. Et regula vniuersalis est de vera definitione, quia est duarum partium, puta generis, & differentie, vt docuit Auerr. 8. met. comm. 10. dicens, vnum quod significat definitio vna; est vnum per subiectum, quod est forma vniuersalis generica, & vltima differentia, a qua vltima differentia, definitio vnitatem sumit: quia & si aliquando in definitionibus ponantur plures differentie, est quia vltima non est nobis nota, sed quando vltima differentia est nobis nota, sufficit vt illa tantummodo ponatur, & hæc erit vera & essentialis, & quidditatiua definitio, vt docuit Arist. 7. met. tex. 42. quod clarè etiam scripsit Auerr. 1. Ethicorum, vbi breuiter quæ nos in hoc cap. & Boetius lib. de definitione dixit, ipse amplexus est.

CAPITVLVM VIGESIMVM.

De diuisionibus, qua, & quales sint.

Diuisio est multiplex.

Prima diuisio.

DIUISIO, vt docet Boetius Seuerinus in lib. de diuisione, est multiplex, & primo ipsius generis in species, secundo totius in partes, tertio vocis in significationes, & postremo est diuisio secundum accidens. Diuisio in se nihil aliud est, nisi distributio alicuius communis in minus communia, seu superioris in inferiora: hinc est, quod diuisio generis in suas species, & in suas differentias potest fieri aliquando in species subalternas, quando diuiditur corpus in inanimatum, & animatum; & animatum ipsum diuiditur etiam per sensitium, & non sensitium. Aliquando diuiditur ipsum animal, quod est genus per species specialissimas, quemadmodum enunciatio diuiditur ab Arist. in affirmationem, & negationem, & color diuiditur per albedinem, & nigredinem. Et diuisio semper debet fieri per duos terminos oppositos, vt quando diuiditur substantia per corporale, & incorporale: hæc enim est recta diuisio, vt docet Boetius libro illo allegato, cap. 3. Secunda diuisio est totius in partes; & quia totum multis modis dicitur, propterea hæc diuisio etiam est multiplex. Nam aliquod totum dicitur definibile, quod diuiditur in partes definitiuas, puta homo est totum definibile, & diuiditur in suas partes, quæ sunt animal, & rationale. Aliquod dicitur totum prædicatum, quod habet suas partes subiectiuas indiuiduales de quibus prædicatur, & sic etiam homo est tale totum, quod prædicatur de Sorte, & Platone, & Callia, quæ etiam dicuntur partes subiectiue ipsius hominis. Tertium dicitur totum essentialiale, quod etiam diuiditur in partes essentielles, & sic homo ipse etiam dicitur totum essentialiale, quia essentialiter componitur ex materia & forma; & sic diuiditur in corpus, tanquam in materiam, & in animam tanquam in formam. Quartum est totum continuum, quod diuiditur in partes suas integrales, veluti domus quædam, diuiditur in fundamentum, in tectum, & parietem. Quintum dicitur totum discontinuum, quod diuiditur in suas partes discontinuas, inter quas quidem non est continuitas, est tamen ordo, & proportio, & sic dicimus, quod hominum alij sunt in Europa, alij in Africa, alij in Asia; sic etiam exercitus, & populus sunt tota discontinua, nam exercitus est quodam totum discontinuum, quod distribuitur in milites, in equites, & pedites. Postremum totum est potentiale, quod constat ex virtutibus, & hoc modo de eo est facienda diuisio, quemadmodum anima ipsa est totum potentiale, seu potestatiuum, & virtuale, vt vtar verbis Boetij; & sic diuiditur anima in vegetatiuam in plantis, & sensitiuam in brutis, & motiuam in animalibus perfectis, quæ mouentur motu progressiuo, & in rationalem, seu intellectualem existentem in hominibus. Diuisio vocis in significationes fit tribus modis,

Secunda diuisio.

*Totum multiplex.
Definibile.
Prædicabile.*

Essentialiale.

Continuum.

Discontinuum.

Potentiale.

Tertia diuisio

Primo

Primo, vocis equiuocę, seu ambiguz in significata æquiuocata; vt quando dicitur, canis, in sydus cœleste, & in animal aquaticū, & in animal terrestre latrabile. Diuiditur etiam vox vniuoca in sua vniuocata, sicuti animal, quod est vniuocum, cum prædicetur secundum nomen, & rationem, de homine, leone, & capra, diuiditur in ista, & in alias species suas. Tertio diuiditur vox analogica in sua significata analogicata, sicuti sanum diuiditur in animal sanum, & vrinam sanam, & in medicinam sanam, & in dietam sanam: his modis fit diuisio vocis in suas significationes, vt docet Boet. cap. 6. libro de diuisione. Postrema & vltima diuisio est per accidens, quę quidem vt in 2. cap. scribit Boëtius, fit etiam tribus modis. Primò, quando subiectum diuiditur in accidentia, dicendo corporum alia sunt alba, alia nigra, alia neutra, & hæc diuisio debet esse per accidentia opposita, quia non esset bona diuisio ista, dicendo, corporum alia sunt alba, alia dulcia, quia ista non sunt opposita. Secundò fit diuisio per accidens, quando diuiditur ipsum accidens in ipsa subiecta, v. g. quando dicimus, accidentium, quę sunt in homine, aliqua sunt in anima, vt scientia, & virtutes, & aliqua sunt in corpore, vt fortitudo, & sanitas. Tertio potest & ipsum accidens diuidi in ipsamet accidentia, & sic erit partitio accidentis in accidentia: exempli gratia, quando dicimus, accidentium, quedam sunt dura, quedam liquida, quedam lucida, quedam tenebrosa, & sic de alijs: his enim modis potest fieri diuisio ipsa, & non alijs, vt concludit Boet. 2. cap. de diuisione.

Quarta diuisio.

Accidens diuiditur in subiecta.

CAPITVLVM VIGESIMVMPRIMVM.

De diuisionibus entis, quot, & quales sint.

ENS multis modis diuiditur, propterea necessarium fore duximus ipsos explicare, & Primo diuiditur ens per ens reale & rationis, vt docuit Arist. 5. met. tex. 13. Ens reale est, quod seclusa quacunque operatione intellectus, siue quocunque actu collatiuo cuiuscunque potentie, siue intellectus, siue cuiuscunque alterius potentie existit, vt substantia, quantitas, &c. Ens rationis est complexio, siue diuisio non existens in rebus, sed in mente; vt est propositio affirmatiua, vel negatiua, vt voluit Arist. 6. met. tex. 8. bonum & malum sunt in rebus, verum & falsum in mente obiectiue, scilicet consequenter, vt dictum est supra. Et hoc ens rationis non est in aliquo prædicamento distincto à decem prædicamentis: vt voluerunt aliqui, dicentes, quod intentiones secundę, omnia entia rationis, non sunt in aliquo decem prædicamentorum, sed sunt in vndecimo prædicamento: quia illud, quod est in prædicamentis positum ab Arist. aut est substantia, aut accidens, sed entia rationis non sunt neque substantia, neque accidens, ergo non collocantur in aliquo prædicamentorum positorum ab Arist. sed in vndecimo prædicamento. Et si dicis, ergo Arist. est diminutus, quia hoc vndecimum prædicamentum apud eum nõ reperitur, & si daretur, incompletè tradidisset nobis logicam, non ponendo illud: vel sequitur alterum, scilicet quod Scotus esset superfluus, ponendo illud. Respondent ipsi, quod Arist. assignauit tantum decem prædicamenta realia, tamen vltra hæc datat vndecimum, quod est intentionale. Et quando dicis, quod Arist. est diminutus, negatur consequentia, quia sufficiebat Arist. assignare tantum prædicamenta realia; nec Scotus est superfluus, quia non addit supra prædicamenta realia aliquod aliud reale, sed tantum intentionale, quod apprimè fuit necessarium. Sed pace istorum dixerim, nulla apparet necessitas, immo superfluitas maxima, & natura, & ars abhorret superfluitatem: quia entia rationis, & secundę intentiones sunt reductiua in prædicamentis realibus, vt docet S. Thom. p. p. q. 33. art. 4. ad tertium, vbi disputat, num esse ingenium sit proprium Patri? & vult, quod negatio reducitur ad genus affirmationis, sicut non homo ad genus substantie, & non album ad genus qualitatis, sic etiam in omni prædicamento reali sunt sue intentiones secundę; hinc vocamus substantiam genus generalissimum, ecce secunda intentio, sic corpus, corpus animatum, animal genus subalternum; homo, equus, speciem specialissimam, Sortes, & Plato indiuidua. Ecce ergo quomodo secundę intentiones sunt in prædicamento substantie: sic etiam quantitas est genus generalissimum; quantitas continua, & discreta, sunt genera subalterna; numerus, & oratio, corpus, tempus, & locus sunt species; hæc oratio, hic locus sunt indiuidua, & hæc sunt secunda inten-

Diuisiones entis. Prima, in ens reale & rationis.

An detur prædicamentum vndecimum.

Intentiones secundę, in quo prædicamentis sunt.

intentiones, siue entia rationis, quæ reducuntur ad genus quantitatis, & sic de alijs prædicamentis: non ergo fuit necessarium ponere vndecimum prædicamentum, quia sine dubio sequeretur Arist. diminutè tradidisse nobis suam logicam.

Secunda diuisio entis per quantum, & non quantum.

Secunda diuisio entis est, per quantum, & non quantum; & hac diuisione exprimitur solum ens reale, & non ens rationis, quia ens rationis, est ens imperfectum, & diminutum, dependens ab intellectu, vt docuit Auerr. 6. met. comm. 8. vnde tale ens rationis non potest diuidi per quantitatem perfectionalem & imperfectalem, sed tantum ens reale, sic diuiditur. Quantitas autem, vt notat S. Thom. p. p. q. 42. art. 1. vbi disputat, num equalitas sit in diuinis? dicit, quod est duplex, altera molis, siue dimensua, quæ in solis rebus corporalibus est, hæc non habet locum in diuinis; alia est quantitas virtutis, quæ attenditur secundum perfectionem alicuius naturæ, vel formæ, quæ quidè quantitas designatur secundum quod dicitur aliquid magis, vel minus calidum, in quantum est perfectius, vel minus perfectum in tali caliditate: huiusmodi autem quantitas virtualis, attenditur primo quidem in radice, idest in ipsa perfectione formæ, vel materiæ, & sic dicitur magnitudo virtualis, sicut dicitur magnus calor, propter suam intensiorem, & perfectionem: hinc August. 6. de Trin. cap. 3. ait, quod in his, quæ non mole magna sunt, hoc est maius esse, quod est melius, & quia in diuinis est diuina essentia, quæ est infinite quanta, hoc est

Relatio nec perfectionem, nec imperfectionem dicit.

dicit perfectionem infinitam. Sunt etiam relationes originis, quæ non dicunt perfectionem, nec imperfectionem, & ideo dicuntur entia non quanta: nam si relationes originis dicerent aliquam perfectionem, & cum alia sit relatio in Patre, & in Filio, alia etiam, & alia esset perfectio in illis, igitur Pater, & Filius non essent æquales, nec eiusdem perfectionis, & illa persona in qua sunt plures relationes, esset perfectior illa, in qua sunt pauciores, quod hereticum est dicere. Adde etiam, quod cum istæ relationes non possunt excedi, quia sunt idem realiter cum essentia diuina, quæ est formaliter infinita, infinitum autem à nullo excedi potest; nec etiam possunt excedere, quia excessus illi cõuenit, quod habet rationem mensuræ, relatio autem cum non sit ens primum, non potest habere rationem mensuræ, hinc, nec perfectionem, nec imperfectionem dicere poterunt, aliter excederent, vel excederentur: tum etiam, quia in diuinis non possunt esse plura realiter distincta formaliter infinita, sed istæ relationes sunt realiter distinctæ, cum cõstituant personas realiter distinctas: si ergo essent quantæ, ergo formaliter infinitæ, & sic plura infinita distincta realiter essent in ipso Deo, quod est falsum, ergo &c. Hinc Caiet. in p. p. q. 23. art. 2. S. Thom. sustinet, quod relatio diuina, nec perfectionem, nec imperfectionem dicit: ob hoc cogitur Caiet. acceptare hanc diuisiõnem entis, cuius oppositum videtur arguere in libello de ente & essentia, cap. 2. Sed nos latius diximus de hoc 1. sent. dist. 34. vide ibi, quia hæc diuisio entis est Theologalis, & non Physicalis, nec Metaphysicalis.

Caietanus cogitur acceptare quod negauit Tertia diuisio per finitum, & infinitum.

Tertia diuisio entis est per finitum, & infinitum; & ad hanc diuisiõnem tertiam reducitur illa, quam alij ponunt ens diuidi per Deum & creaturam; & illa, quam alij dicunt ens diuidi per ens à se, per se, & ad se, & per ens per se, sed non à se: nam ens infinitum est Deus, ens finitum est creatura; sic etiam ens à se, & per se, & ad se, est Deus ipse; ens autem non à se, est creatura, non enim sunt multiplicandæ diuisiõnes entis sine necessitate: sic etiam illa alia diuisio, quam alij existimarunt esse per ens per essentiam, & per ens per participationem, nam quid est ens infinitum, nisi Deus? sic ens à se, & ens per essentiam, quid aliud est, nisi Deus ipse? sicuti ens finitum, & non à se, & per participationem dicitur ipsa creatura; nam habens perfectionem totalem est ens infinitum per essentiam, vt Deus; habens verò perfectionem partialem dicitur creatura, quæ ideo dicitur per participationem, non quod partem capiat à Deo, sed quia deficit sibi aliquid in quantum est ens, saltem deficit sibi perfectio Dei.

Creatura quare dicitur ens per participationem.

Infinitas duplex.

Et nota, quod cum infinitas sit duplex, intensiua in vigore, & extensiua in duratione, intelligitur de prima infinitate, cuius meminit Arist. 8. Phys. tex. 78. vbi posuit primum mouens mouere motu infinito, ex consequenti mouere potentia infinita in vigore; quia illud, quod habet infinitatem durationis, habet quantitatem molis, vt est cælum, quod habet magnitudinem, & potentiam infinitam in tempore, quia potest durare per infinitum tempus: igitur cum Arist. probet 8. Phys. tex. 79. primum Motorem habere infinitam potentiam, ista potentia non erit infinita tantum in tempore, quia talis stat cum quantitate, Deus non est quantus, & habet potentiam infinitam, ergo non habet solum illam, quæ stat cum quantitate. s. potentiam infinitam in tempore, sed habet illam, quæ est infinita in vigore. Et si dicis, quod infinita potentia non stat cum magnitudine, idest non datur

datur orbis, qui componatur ex magnitudine & intelligentia, quae est infinita in potentia, sed bene datur orbis habens magnitudinem, cui, ut sic intelligatur, quae est infinita potentiae, & sic potentia infinita non informat magnitudinem, sed existit magnitudinibus & ideo Arist. non probat, quod illud, quod est infinitum potentiae non possit existere magnitudinibus, sed vult, quod illud, quod est infinitum potentiae, non potest informat magnitudinem, & sic intelligendo probationem Arist. quod non probat Deum esse infinitum in vigore, quia movet motu infinito, sed bene probat, quod est infinitum potentiae, scilicet in duratione, quae potest stare cum aliqua quantitate cui existat, sed non quod illud, quod est infinitum potentiae informat illam quantitatem. Patet igitur, quod ratio Arist. non probat infinitatem in vigore, & ex consequenti falsum est alias divisiones entis supra enumeratas reduci ad istam. Respondendo ad hoc, dicitur, quod arguens decipitur, quia in ratione Arist. debet intelligi sic illa particula, & sic, ita quod sensus est, inveniens a se tempore infinito, & vigoris infiniti inveniunt, quia si habet a se potentiam infinitam, movendi, ergo habet a se existitatem, ergo non determinatam ad certum gradum, & sic infinitam, inveniunt, & d. Deus movet tempore infinito ex se, & a se, igitur Deus est infinitus in vigore intensivo, ut ponit etiam Averr. lib. de substantia orbis, cap. 3. faciens differentiam inter infinitum actione, & velocitate, & infinitum actione, & passione in se, ut etiam est videre apud Caes. in aucta questione illa particulari, quam facit de infinitate Dei, &c.

Quarta divisio entis est in ens per se, & in ens per accidens. Quasi divisio non potest Arist. 5. met. tex. 19. Ens per se, est predicatum substantiale, sive accidentale, unde animal est ens per se, quia per se predicatur de homine, sic & rationale est ens per se, sicut etiam hoc sit accidens, est tamen ens per se, quia per se predicatur de albedine, ens per accidens, est predicatum accidentale, ut animal istum, & animal musicum, ista enim duobus accidentibus subijcitur idem subiectum, ista identitas est per accidens, sicut Averr. quia accidit unum alteri, & ambo sunt unum subiecto, quod differt a quibus, & a istis, sic etiam homo est musicus, & musicus est homo, est ens per accidens, quia homini accidit esse musicum, vel homo est albus musicus, est ens per accidens, vel albus musicus est homo: haec omnia sunt per accidens, &c.

Quinta divisio entis est in substantiam, & accidens. Hanc ponit Arist. 5. met. tex. 19. Substantia est, ut homo, animal, corpus, terra, aqua, aer, ignis, & cetera constant ex his. Accidens vero est, ut quantitas, qualitas, situs, habitus, &c. Vbi nota diligenter, quod divisio illa, qua ens dividitur in ens per se, & in ens per accidens, est alia a divisione entis in substantiam & accidens, accidens enim dupliciter capitur, Vno modo pro omni illo, quod convenit alicui, & non est de definitione quidditativa eius, & sic propria passio est accidens suo subiecto, & omne accidens commune est accidens subiecto, & omne inferiori suo superiori, unde accidit animal esse hominem. Alio modo potest capi accidens pro eo quod accidentaliter perficit illud, quod existit in se perfectum, nec necessario consequitur ipsum, sed est ei contingenter, & sic sumpsit Porphy. quando dixit, accidens est quod ad est, & ab est praeter corruptionem subiecti. Ad secundam intentionem sunt accidentia, & alia entia rationis, non est praesentis instituti, cum haec spectent ad Logicam.

Sexta divisio entis est in figuras predicamentorum, quia ens aliud predicatur in quid, seu essentialiter, ut ait Averr. 5. met. com. 14. & aliud accidentaliter, & haec divisio est secundum numerum, secundum quem dicuntur predicamenta, ut animal predicatur in quid, ut quando queritur, quid est homo? est animal: aliquando predicatur aliquid de aliquo in quantum, ratione materiae, & sic est predicamentum quantitatis: aliquando predicatur aliquid de aliquo in qualitate, ratione forme, & sic est predicamentum qualitatis, ut esse istum predicatur de homine: aliquando predicatur aliquid de aliquo cum respectu intrinseco, ut esse patrem, vel filium, &c. & talis predicatio facit predicamentum ad aliquid, aliquando predicatur aliquid de aliquo cum respectu extrinseco, & sic constituuntur sex vitiosa predicamenta, quae non dicuntur per respectum, quoniam cum motus localis sit in predicamento ubi, si predicamentum ubi, diceret per respectum, tunc motus esset primo, & per se ad relationem, quod est contra Arist. 5. Phys. tex. 10. nec dicuntur per respectum absolutum, quia tunc non distinguerentur a tribus primis predicamentis, scilicet substantia, qualitate, & quantitate, non dicuntur absolutum eum respectu ex quo, quia tunc essent entia per accidens, quia essent aggregata ex diversis: dicunt ergo respectum extrinsecum denominationum. Vbi attende, quod denominatio potest fieri tribus modis. Primo ab aliquo absoluto intrinseco ipsi denominatio, vel per identitatem, ut Socrates est substantia, vel

*Intelligentia
officitur orbi.*

*Deus movet
a se, & a se.*

*Quarta divisio
est in ens per
se, & per acci-
dens.*

*Quinta divisio
est in substan-
tiam & acci-
dens.*

*Accidens est
per duplici-
ter.*

*Sexta divisio
est in figuras pra-
dicamentorum.*

*Predicatio
est intrinseca
& extrinseca.*

*Denominatio
fit tribus
modis.*

vel

vel per aliquam indifferenciam, ut Sortes est quantus, vel qualis: Secundo ab aliquo formaliter ipse ipse denominato importante respectum intrinsecum ad terminum, ut Sortes est pater. Tertio ab aliquo extrinsecum importante respectum extrinsecum, ut Sortes est locatus; cuius sit enim locutus non esse subiectio in locatus, sed in locante, & sic se habent sex videlicet predicamenta, scilicet actio, & passio, quando, ubi, situs, & habitus: De hac re determinatur satis, cum Logici, cum Metaphysici, ut est videre apud Caiet. in post. pred. de opposit.

Septima diuisio entis est per ens actu, & per ens potentia; sine per actum & potentiam. Hanc ponit Aristot. in met. tex. 14. & dat exemplum de vidente, quod actu videt aliquam in picturam, & aliquod est videns in potentia illam picturam; & aliquod est sciens in actum, quando actu videtur scientiam, & aliquod est sciens in potentia, quia potest uti scientia; & aliquod est quiescens in actu, & aliquod est quiescens in potentia, quia ei poterit intrinsece se ipsa quiescere: & sic aliqua est substantia in actu, ut triticum, & aliqua in potentia, ut triticum in herba. Ponit etiam diuisionem istam Arist. in Metaph. 1. 2. vbi dicit, quod potentia & actus sunt eiusdem generis, sicut aliqui viderunt, dictum hoc intelligi debere de potentia obiectiua, & actu entitativo, non autem de potentia subiectiua, & actu formali, quia potentia obiectiua, & actus obiectiuus hodie sunt eiusdem generis, sed speciei, & numeri: illud enim idem, quod est in potentia, postea fit in actu, Sortes enim, qui est in potentia, non distinguitur a seipso numeraliter, ut est in actu. Non potest dictum hoc intelligi de potentia subiectiua, quia potentia subiectiua, & actus non sunt eiusdem speciei, aut numeraliter substantia, quae est subiectum accidentium, non est eiusdem generis cum accidentibus. Deinde habetur ab exemplis, quae ipse ponit de hac diuisione, ut videlicet dormiens, & videns, ad claudens oculum, & elaboratum ad illaboratum, quaeritur modo, quid potentia est ista, quando aliquis est videns, & habet potentiam ad claudendum oculum, & sic de alijs? non est potentia subiectiua, quia talis potentia manet simul cum actu, quia ex potentia subiectiua, & actu formali fit compositum per se, ut scripsit Arist. 8. Metaph. tex. 15. ergo intelligendus est Arist. de potentia obiectiua, quae non fit cum actu simul. Hanc etiam potentiam obiectiuam posuit Augustinus in conf. c. 9. vbi ponit ipsam materiam creati a Deo, sed antequam crearetur, erat in potentia non subiectiua, ergo obiectiua. Aliter Deus creasset illud, quod erat impossibile, quod non est credendum, quia Deus non creat impossibilia, & sic dicendum est de toto Mundo, antequam crearetur, tunc erat in potentia obiectiua. Sed pace istorum dico eos aberrare toto caelo: nam vbiq. locorum Arist. in doctrina sua, non ponit nisi duas potentias, actiuam & passiuam. Et patet hoc ex 3. Phys. tex. 12. vbi diuidit ens pro definitione motus in actum, & potentiam. Et 9. Met. tex. 14. & 9. etiam Metaph. tex. 13. potentia enim autem est principium transmutandi aliud, in quantum aliud, aut transmutandi ab altero in quantum ab altero; si primo, tunc erit actiua, si secundo, tunc erit passiuam, ergo obiectiua est chimerica; non Peripatetica: ita. Quod in Theologia, sit etiam chimerica, patet, quia in Theologia omne, quod est, aut Creator, aut creatura, sed potentia obiectiua neutrum istorum est, igitur & c. Si dicis, ut illi respondere solent ad vtrunq. argumentum, quod concludit de ente existente, non autem de ente non existente, quale est potentia obiectiua. Contra. Tunc sequeretur inter contradictoria dari medium, nam potentia obiectiua non est Creator, non creatura, ergo nihil erit. Deinde non sunt multiplicanda entia sine necessitate, sed ponere potentiam obiectiuam, est multiplicare entia sine necessitate, quia sufficit ponere possibile. Logicum, quod est non repugnantia terminorum. Nec argumenta illorum aliquid concludunt. Non primum, quia potentia subiectiua potest dupliciter considerari, vno modo respectu actus, quem primo, & per se respicit; & sic est eiusdem generis cum suo actu. Alio modo respectu actus, quem secundario respicit; & sic vna est potentiam subiectiuam esse subiectum accidentium. Secundum argumentum est fundatum supra exemplis, quae dantur non ut ita sint, sed ut addiscentes adiscant. Deinde, stando etiam precise in exemplis, dicimus, quod videns, est in potentia actiua ad claudendum oculum, sicut habens scientiam est in potentia actiua ad videntem illa, & sic non est necesse ponere potentiam obiectiuam. Ad tertium dicitur, quod materia prima, & totus mundus erat in potentia actiua ipsius Dei, ex parte materiae erat non repugnantia terminorum, quae dicitur possibile. Logicum. Patet ergo diuisionem istam entis, non debere intelligi de potentia obiectiua, & actu entitativo, sed de potentia subiectiua, & actu formali.

Octaua diuisio entis est per absolutum, & relatum, ens formaliter absolutum est illud, quod non est formaliter ad aliud, sicut est Deus, & omnia attributa in diuinitate, & tria genera

Locus est subiectiua in locante.

Septima diuisio per ens actu, & potentia.

Actus, et actus entitativus, sunt eadem numerata.

Subiectiua, et actus obiectiua, et actus entitativus, sunt eadem numerata.

Potentia subiectiua dupliciter considerari potest.

Octava diuisio per absolutum, & relatum.

genera generalissima tantum scilicet substantia, quantitas, & qualitas. Ens verò respectuum dicitur illud, quod formaliter est ad aliquid, sicut sunt in diuinis proprietates notionales, & relationes communes, & septem illa prædicamenta. scilicet ad aliquid, actio, & passio, quando, vbi, situs, & habitus. Hanc diuisionem, licet non ita ample posuerit Aristoteles, tamen insinuauit eam in principio prædicamentorum, vbi enumerauit omnia decem prædicamenta cum exemplis suis. Vbi nota, quòd absoluta, aliquando etiam relatiua esse possunt, licet non formaliter, hoc est quidditatiuè, bene autem denominatiuè, vt dicit Philoponus 3. de anima, comm. 4. quia omnia entia mundi, aut sunt intelligibilia, aut sensibilia; & quia intelligibile refertur ad intellectum, & sensibile ad sensum, propterea omnia entia relatiua dici possunt. Et hinc factum est, quòd relatiua quædam, sunt imposita ad significandum ipsas habitudines relatiuas, vt dominus, seruus, & pater, filius, & talia vocantur relatiua, secundum esse; quædam verò sunt imposita ad significandas res, quas consequuntur quædam habitudines, sicut mouens & motum, caput & capitatum, & alia huiusmodi, quæ appellantur relatiua secundum dici.

Septem prædicamenta dicuntur respectu.

Vbi etiã considera diligenter aliam diuersitatem relatiuorum, quia cum relatio requirat duo extrema, Tripliciter se habere poterit. Quandoq; enim ex vtraq; parte est res rationis tantum, vt quando. s. ordo, vel habitudo non potest esse inter aliqua, nisi secundum rationem apprehensionis tantum, vtpotè cum dicimus, idem eidem idem: nam secundum quod ratio apprehendit bis aliquid vnum, & statuit illud vt duo, & sic apprehendit aliquam habitudinem ipsius ad seipsum; & similiter est de omnibus relationibus, quæ sunt inter ens, & non ens, quas format ratio, inquantum apprehendit non ens, vt quoddam extremum; & idem est de omnibus relationibus, quæ consequuntur actum rationis, vt genus, species, & huiusmodi. Quædam verò relationes sunt, quantum ad vtrunq; extremum, res naturæ, quando. s. est habitudo inter aliqua duo, secundum aliquid realiter conueniens vtrique, sicut patet de omnibus relationibus, quæ consequuntur quantitatem, vt magnū, paruum, duplum, & dimidium, & huiusmodi, nam quantitas est in vtroq; extremorum; & simile est de relationibus, quæ consequuntur actionem, & passionem, vt motiuum & mobile, pater & filius, & similia. Quandoq; verò relatio in vno extremorum est res naturæ, & in altero est res rationis tantum; & hoc contingit, quodocunq; duo extrema non sunt vnius ordinis, sicut sensus, & scientia referuntur ad sensibile, & scibile, quæ quidè inquantum sunt res quædam, in esse naturali existentes, sunt extra ordinem esse sensibilis, & intelligibilis, & id in scientia quidem & sensu est relatio realis, secundum quod ordinatur ad sciendum, vel sentiendum res, sed ipsæ in seipsis consideratæ, sunt extra ordinem huiusmodi, vnde in eis non est aliqua relatio realiter, ad scientiam, & sensum, sed secundum rationem tantum, inquantum intellectus apprehendit res, vt terminos relationum scientiæ, & sensus: & propterea Arist. 5. Met. tex. 20. ait, quòd non dicuntur relatiuè, eo quòd ipsæ referuntur ad alia, sed quia alia referuntur ad ipsa; & similiter dextrum, non dicitur de columna, nisi inquantum ponitur animal ad dexteram, vnde huiusmodi relatio non est in columna, sed in animali. Hæc omnia complectuntur sub hac diuisione, &c. :

Relatio tripliciter se habere potest.

Relatio aliquid quando res natura, & aliquid quando ratio.

Nona diuisio entis est, per vnum, & multa; quam diuisionem posuit Arist. 10. Metaph. tex. 9. vbi narrat quatuor genera oppositionum, scilicet, secundum priuationem, & habitum, vt cæcitas, & visio; secundum contrarietatem, vt album, & nigrum; secundum contradictionem, vt sedens, & non sedens; secundum ad aliquid, vt pater, & filius. Et quia vnum dicitur multis modis, vt scripsit Arist. 3. Metaph. tex. 8: vt mensura & mensuratum, vnum enim habet rationem primæ mensuræ, & numerus est multitudo mensurata per vnum; vnum verò quòd conuertitur cum ente, opponitur multitudini per modum priuationis, vt indiuisum diuiso, quia illa quorum rationes sunt oppositæ, illa quoque sunt oppositæ, sed ratio vnius consistit in indiuisibilitate, ratio multitudinis diuisionem continet, sequitur inde necessariò vnum opponi multitudini, & econtra.

Nona diuisio per vnum, & multa. Genera oppositionum quoniam sunt.

Sed dices, nullum oppositum constituitur ex suo opposito, sed vnum constituit multitudinem, ergo non opponitur multitudini. Ratio hæc facit difficultatem multis, propterea sciatu, qui disputationibus vacas, quòd totum est duplex, quoddam homogeneum, quòd componitur ex similibus partibus; quoddam verò heterogeneum, quòd componitur ex partibus dissimilibus. In quo libet autem toto homogeneo totum constituitur, ex partibus habentibus formam totius; sicut quælibet pars aquæ est aqua, & talis est constitutio continui ex suis partibus: in quo libet autem toto heterogeneo, quælibet pars earet forma totius, nulla enim pars domus, est domus, nec aliqua pars hominis, est homo; & tale totum est mul-

Totum est duplex.

G

*Domus ex
quibus fit.*

est multitudo: inquantum ergo pars eius non habet formam multitudinis, componitur multitudo ex vnitatibus, sicut domus ex non domibus, non quod vnitates constituunt multitudinem, secundum id quod habent de ratione indiuisiōis, prout opponuntur multitudini, sed secundum hoc quod habent de entitate, sicut & partes domus constituunt domum per hoc, quod sunt quædam corpora, non per hoc, quod sunt non domus. Itaque formaliter respondendo ad arg. dicimus ad minorem, quod Vnum bifariam consideratur, Primo modo, vt exercet actum priuationis, Secundo modo, vt habet rationem entis formaliter, & completiue: primo modo opponitur multitudini, & non componit eam, secundo modo non opponitur, & ideo eam componit.

*Primo est
posterior ha-
bitus.*

Sed dices adhuc contra, Si vnum opponitur multitudini, vt exercet actum priuationis, ergo est posterius multitudine, & definitur per eam, quod est inconueniens, quia multitudo definitur per vnum; consequentia probatur, quia priuatio est posterior habitu, & definitur per ipsum, vel erit circulus in definitione. Nisi dicamus, diuisionem esse priorem vnitatem non simpliciter, sed secundum rationem nostræ apprehensionis, apprehendimus enim simplicia per composita: vnde definimus punctum cuius pars non est, vel principium lineæ, sed multitudo etiam secundum rationem consequenter se habet ad vnum; quia diuisa non intelligimus habere rationem multitudinis, nisi per hoc, quod vtrique diuersorum attribuimus vnitatem, tunc vnum ponitur in definitione multitudinis, non autem multitudo in definitione vnus, sed diuisio cadit in intellectu ex ipsa negatione entis, ita quod primo cadit in intellectu ens, secundo quod hoc ens non est illud ens, & sic secundo apprehendimus diuisionem, tertio vnum, quarto multitudinem; & sic patet solutio ad hanc instantiam, & quomodo hæc diuisio datur per opposita, &c.

*Decima diui-
sio per ens ab-
stractum, &
non abstractiū*

Decima diuisio entis est per ens abstractum, & ens non abstractum; quam diuisionem Arist. non videtur ita explicitè ponere, tamen aliquo pacto insinuauit 4. Met. tex. 1. vbi dicit, est autem quædam scientia, quæ speculatur ens inquantum ens, cæteræ verò scientiæ abscindunt quandam partem entis: & quia ens inquantum ens est abstractum abstractione formali, scilicet ab omni materia sensibili, & intelligibili, & tale ens consideratur ab ipso Metaphysico; ens verò non abstractum est duplex, quia vel non est abstractum à materia intelligibili, licet sit abstractum à materia sensibili, tam vniuersali, quam particulari, & tale ens quantum, quod consideratur à Mathematico, puta linea, superficies, & corpus, &c. vel erit ens, non abstractum à materia sensibili vniuersali, quamuis sit abstractum à materia sensibili particulari, & tale erit ens mobile, quod speculatur ipse Physicus; ens quoque abstractum est duplex: quia vel est abstractum per existentiam, & tale est Deus benedictus cum toto choro Intelligentiarum, vel est abstractum per indifferentiam, & tale est ens, vnum, verum, bonum, & cæteræ passiones entis, hæc dicuntur abstracta per indifferentiam, quia indifferenter reperiuntur in superioribus, & inferioribus: nam Deus est ens, res, bonus, verus, &c. sic etiam proportionaliter, lapis est ens, bonus, verus, licet diuersa ratione, hoc etiam modo dicimus de alijs rebus, tam superioribus, quam inferioribus, &c.

*Ens abstrac-
tū est duplex.*

CAPITVLVM VIGESIMVM SECVNDVM.

Hic exprimitur, & declaratur, qua sit prima entis diuisio.

*Prima diui-
sio entis, secun-
dum Scotum.*

MAXIMA est discordia inter Doctores de hæc re, querendo, quænam prima entis diuisio sit inter has decem diuisiones in præcedenti cap. assignatas. Nam Scotus in quolibetis quolib. 5. videtur velle, quod prima diuisio entis realis sit, per quantum, & non quantum; quia de ratione optime diuisionis est, quod diuisum completatur membra diuisiua, & e contra membra diuidentia ipsum diuisum, ita quod illud membrum latius non pateat, nec oppositum, sed nulla sunt entia, quæ non contineantur sub aliquo illorum duorum membrorum. scilicet aut sub quanto, aut sub non quanto, aut de quibus quantum & non quantum non prædicentur. Et si daretur aliqua alia prima diuisio, tunc sub illius diuisionis membris contineri non possent relationes originis, quæ nec quantæ, nec non quantæ formaliter sunt, nec istæ relationes continentur sub finitate, aut infinitate, quia nec finitæ, nec infinitæ sunt, ergo partitio inquantum, & non quantum,

quantum, antecedit illam, quæ est per finitum & infinitum. Præterea, accipiatur humanitas, aut quæcunque alia quidditas, in sua vltima, & maxima abstractione, adhuc illa est perfectior altera, puta leonitate, vel bouinitate, ergo &c. Tertio, accepta aliqua quidditate, in sua vltima sui abstractione, sed secundum ordinem ad Deum, & ad alias quidditates, quia species rerum, vt docet Arist. 8. Met. text. 9. sunt veluti numeri, & tunc non est infinita, nec finita, nec vna, nec plures, vt testatur Auicenna in sua Metaphysica, & in ista abstractione habet ordinem ad Deum, & est imperfectior Deo, & perfectior aliqua alia quidditate; & natura, ergo sic abstracta adhuc est quanta. Adde, quia de tali quidditate sic abstracta, est demonstrabilis quantitas virtutis: nam in tali præcisione, competit sibi definitio sua essentialis, quæ sine dubio præstantior, & nobilior est definitione leonis, ergo omnibus alijs circumscriptis homo erit quantus, & tamen sic abstractus ab vnitatem, & multitudine, & ab omni alio posteriori, &c.

*Quidditas
est perfectior altera.*

Gaietanus in p. p. S. Thomæ, in expositione primæ quæst. art. 4. videtur sentire, quod ens prima sui diuisione diuidatur per finitum & infinitum, quia sicuti est de scientia in se, ita de ente, sed scientia primò diuiditur per finitam & infinitam, & deinde scientia finita diuiditur per speculatiuam & practicam, ita etiam dicendum est de ipso ente, & de omni alia re, &c.

Scientia diuiditur per finitam & infinitam.

Ioannes Vallonis in lectura sua super Formalitates Scoti, sustinere videtur ens reale prima sui diuisione diuidi per Deum & creaturam, & non per quantum & non quantum, aut per finitum & infinitum. Ratio sua est, quia modus intrinsecus insequitur quidditatem, & est posterior ipsa, sed Deus & creatura sunt quidditates, & naturæ quædam, finitam & infinitam, quantum & non quantum, sunt modi entis, igitur prima diuisio ipsius entis realis, erit per Deum & creaturam, tanquam per quidditates & naturas, quæ sunt priora suis modis, & hoc loquendo de diuisione entis in se, & apud intellectum distinctè concipientem, & phantasmatibus non indigentem, &c.

Opin. Simplic. de diuisione entis.

Simplicius in principio libri prædicamentorum vult, quod prima diuisio entis est per primam causam, & primum causatum, & hæc est communis opinio Grecorum. Boetius contra defendit in eodem loco primam diuisionem entis fieri per substantiam & accidens, quia omne ens aut est in se, aut in alio; si primo modo, tunc est substantia; si secundo, tunc est accidens, & sic hæc erit prima diuisio entis.

Opin. Simplic. de diuisione entis.

Aliqui ex nostris, vt Spicinas 10. Met. q. 1. contendunt probare primam diuisionem entis esse per vnum & multa, quia si accipiatur aliqua natura abstracta, puta humanitas, illa est distincta à suo modo intrinseco ex natura rei, ergo est indiuisa à se, & diuisa à quolibet alio, quod non est ipsa, & sic est vna & non plures, antequam sit quanta vel non quanta, & finita & infinita, & sic de alijs modis intrinsecis, qui semper sunt posteriores distinctione illius naturæ. Nec valet responsio, si dicatur, quod in primo signo naturæ non distinguitur, nec non distinguitur, sed bene in secundo signo naturæ, vt aliqui dicunt, volentes effugere hoc argumentum, quia non potest euadi quin quidditas aliqua prior suo modo intrinseco, & distincta ex natura rei non sit in se indiuisa, aut diuisa, quia implicat oppositum dicere, ergo hæc erit prima diuisio entis.

Signa natura que sunt.

Auerro. 5. Met. comm. 13. & 6. Met. comm. 4. asserit, ens prima diuisione diuidi in ens per se, & in ens per accidens, & ibidem etiam affirmat, ens per se diuidi in decem prædicamenta, & in 9. Metaph. comm. 1. affirmat quoque ens diuidi per potentiam & actum, & in prologo 7. Metaph. scribit ens diuidi in substantiam, & accidens, quia alia est diuisio in substantiam, & accidens, & alia in ens per se, & in ens per accidens, quia diuisio entis in substantiam & accidens est de diuisionibus entis, quod est subiectum in Metaphysica, quod secundum suam absolutam considerationem non vadit quin sit substantia, aut accidens, sed diuisio entis in per se, & per accidens est diuisio penes modos prædicandi per se, vel per accidens.

Signa natura que sunt.

Unde ex varietate tot tantarumque opinionum, veritas huius rei est satis occulta, nisi dicamus, distinguendo, quod diuisio est multiplex, vt dicemus cap. de diuisionibus, quia alia est diuisio generis in species, & alia est diuisio generis in differentias, & alia est diuisio totius in partes subiectiuas, & alia subiecti in accidentia, de quibus infra sigillatim dicemus. Adde etiam, quod prius, multis modis dicitur, vt scribitur in post prædicamentis, & 5. Metaphysicæ, cap. de prioribus. Nam aliquid est prius simpliciter, aliquid est prius secundum dignitatem naturæ, & aliquid est prius secundum ordinem doctrinæ, vt clare est, ibi videre. Si loquamur de diuisione entis, secundum ordinem doctrinæ,

Veritas rei est occulta.

Prius multum modis dicitur.

*Diuisio entis
in decem præ-
dicamenta est
prima.*

Dicerem primò, quod diuisio entis in decem prædicamenta est prima; quia de ea tractat Arist. 5. Met. qui antecedit alios libros posteriores: Dico secundo, quod diuisio entis, in ens per se, & in ens per accidens, sequitur diuisionem entis in decem prædicamenta; quia de ista diuisione disputat Arist. 6. Met. ubi excludit ens per accidens à principali consideratione Metaphysic. vt scribit S. Thom. in principio illius libri: Tertio dico, quod diuisio entis in ens in animam, & in ens extra animam, sequitur illam secundam diuisionem; quia de hac disputat etiam Arist. 6. Metaph. in fine, ubi etiam excludit ens in anima, seu ens rationis à principali consideratione Metaphysic. Dico quarto, quod diuisio entis in substantiam, & accidens, iuxta ordinem doctrinæ (vt dictum est) sequitur antecedentes prædominatas diuisiones; quia de ista diuisione tractat Arist. in 7. & in 8. Met. vt perbellè docet Auerr. in prologo 7. Met. Dico quinto, quod diuisio entis per actum & potentiam, sequitur prædominatas antecedentes; quia de hac tractat Arist. in 9. lib. Met. qui appellatur tractatus de potentia & actu, qui sunt differentiæ valde oppositæ, & contingunt omnibus prædicamentis, vt scripsit Auerr. 1. de ani. com. 6. Dico sexto, quod diuisio entis per vnum, & multa, sequitur diuisiones recitatas; quia de hac disputat Arist. 10. Met. per totum: Dico septimo, quod diuisio per abstractum & non abstractum, sequitur antedictas diuisiones; nam de ista tractat Arist. 12. Met. & loquor de abstracto per existentiam, sicuti est Deus benedictus cum toto choro Intelligentiarum: Dico postremo, quod diuisio entis iuxta sententiam Peripateticorum, & iuxta opiniones antiquorum, sequitur omnes alias prædictas diuisiones; nam de ista tractat Arist. in 13. & 14. libris Metaphysicorum, si illi sunt veri & legitimi libri Arist. nam aliqui non ignobiles Metaphysici volunt esse libros editos à Theophrasto discipulo Arist. sed de hoc alias, sufficiat nobis modò exprimere ordinem diuisionum entis, de quarum vltima disputatur in illis libris, puta de ente Mathematico abstracto, & de ente ideali, iuxta opiniones Pitagoræ, & Platonis, & aliorum antiquorum.

*Abstractum
est duplex, per
existentiam,
& per indiffe-
rentiam.*

*Diuisio entis
per magis di-
stantia.*

Si autem loquamur de prima diuisione entis simpliciter: Dicerem, quod prima diuisio entis simpliciter, est per ens reale, & ens rationis; nam illa est prima diuisio inter omnes alias, quæ traditur per membra magis distantia, sed ens in anima, & extra animam, seu ens reale, & ens rationis, magis distant, quam quælibet alia entia rei per quæ traduntur aliæ diuisiones, ergo ista diuisio erit prima inter omnes, cum tradatur per membra contraria, & per membra magis distantia euacuatua diuisum: nam aliud est loqui de diuisione euacuationis, & aliud est loqui de diuisione per essentialiora, & intimiora. Præterea dico secundo, quod diuisio entis, qua genus partitur in suas species, est in decem prædicamenta, non loquendo de genere propriè sumpto, sed de genere analogo, quandoquidem in illa membra est ens primo diuisum, quibus primo competit ratio significata nomine entis, sed hæc ratio, quæ est esse, primo competit substantiæ, deinde cæteris prædicamentis, ergo hæc diuisio entis in prædicamenta decem, prout genus diuiditur in species, erit prima, sumendo genus & species largo vocabulo: Dico tertio, quod prima diuisio entis, qua genus diuiditur in suas differentias, erit ipsius entis, in ens per se, & in ens per accidens; quandoquidem illa diuisio debet esse omnium prima, quæ traditur per differentias communiore, quia diuisio tradi debet per ea quæ sunt communiora, sed hæc due differentię per se, & per accidens sunt omnibus alijs communiore, ergo ens erit primo diuisum in has duas differentias; cum illæ differentię sint communiore sub quibus aliæ continentur, sed sub his duabus differentijs, scilicet per se, & per accidens, omnes aliæ continentur, vt sunt finitum, & infinitum, actus, & potentia, per se, & per accidens, quæ omnes continentur sub ente per se, igitur hæc differentię erunt omnibus alijs vniuersaliores; & licet ens non habeat proprias differentias, habet tamen modos quosdam, quibus contrahitur ad diuersas naturas, puta ad substantiam, & ad quantitatem, & ad qualitatem, & ad cæteras alias naturas prædicamentorum.

Genus analogum.

*Genus vniuersale
cum quomodo
diuidatur.*

Et ex hac veritate excluditur quedam alia dubitatio, quam aliqui Metaphysicantes magnificiunt, asserentes, In quolibet diuisione membra diuidentia sunt extra rationem rei diuise, sed nihil potest esse extra rationem entis, igitur ens nullo pacto poterit diuidi in differentias, tanquam in membra opposita. Et non zduerterunt isti, maiorem propositionem verificari in diuisione, qua genus vniuersale diuiditur in suas differentias, puta animal in rationale, & in irrationale, falsificatur tamen in diuisione, qua analogum transcendens diuiditur in sua analogata; & ratio diuersitatis est, quia genus significat quandam naturam præcisam, quæ componit cum suis differentijs ad constituendas naturas specificas, & propterea dicitur esse extra rationem suarum differentiarum diuidentium,

sed

sed analogum transcendens, ut est ens, non significat naturam aliquam præcisam, & terminatam, sed illimitatam omnia comprehendentem, & propterea debet includi in suis differentiis, vel modis diuidentibus ipsum, præsertim cum nullam compositionem faciat cum eis: Dico postremo, quod diuisio qua ens diuiditur in suas passiones, diuisione qua subiectum diuiditur in sua propria accidentia, dicitur esse omnium prima, quia illa est prima diuisio alicuius diuisi, qua diuiditur in ea, quæ identificantur cum ipso, sed sic est, quod ens quando diuiditur in accidentia sua propria, quæ sunt passiones eius, hac diuisione diuiditur, igitur assumptum verum; quod quidem ab omnibus Philosophis comprobatur, præsertim cum ipsum ens non diuidatur in accidentia communia, quia ei nulla talia conuenire possunt.

Ens nõ significat naturam præcisam.

Et ex his quæ dicta sunt, habetur veritas huius negotij, quia inanis, & superuacanea est disputatio ista, quam Formalizantes nimis anxie perquirunt, quæ namque est prima diuisio entis, num illa quæ est per quantum & non quantum, vel illa quæ est per finitum & infinitum, aut illa quæ est per vnum & multa, quia quælibet istarum diuisio potest dici prima in suo genere, & ordine: sicuti Theologi disputant de peccatis, quod nãq; est primum, an superbia, vel cupiditas? cum de vtriusq; dicatur, initium omnis peccati est superbia, & de auaritia scribitur, radix omnium malorum est cupiditas; quæ propositiones intelliguntur in diuersis generibus, & ordinibus, sic etiam dico de istis diuisionibus entis. Si quis adhuc instaret, quærendo, inter istas diuisiones quibus ens diuiditur diuisione generis in species, vel generis in differentias, vel subiecti in accidentia, quæ nanque sit prior simpliciter? Dicas, respondendo, quod cum prius & posterius dicant comparationem, & comparatio non est, nisi inter ea, quæ sunt eiusdem speciei, ut scribitur 7. Physic. tex. 26. & cum istæ diuisiones non sint eiusdem speciei, immò sunt diuersorum generum, & rationum, propterea non potest vnica, & simplici responsione responderi, sed cum diuisione, quemadmodum dictum est. Sic istis interrogationibus satisfacere oportet.

Initium omnis peccati est superbia.

CAPITVLVM VIGESIMVM TERTIVM.

Hic exprimitur quid sit essentia, atque existentia.

QUIA hoc nomen essentia, est veluti quoddam abstractum, respectu ipsius entis, & quia abstractum & concretum sic se habent ad inuicem, quod abstractum est quid simplex, concretum verò est quid compositum, quemadmodum albedo, & album; licet enim albedo non possit intelligi sine subiecto, perfecta intellectu, tamen de se dicit puram formam non informantem subiectum, nec sibi inhzrentem, sed ipsam significat per modum per se stantis, si possibile esset, sed album dicit quid compositum, quandoquidem & si dicat puram qualitatem de suo principali significato, ut scripsit Arist. in prædicamentis, cap. de substantia, dicit tamen ipsam qualitatem, scilicet albedinem existentem in subiecto, vnde concernit subiectum, & de secundo intellectu, & significato importat, & connotat subiectum. Hoc etiam pacto se habent essentia & ens, sicuti abstractum & concretum, quia essentia, quæ est quid abstractum, dicit puram essentiam per modum per se stantis, ens verò quod est quid concretum, dicit essentiam, & esse alicuius rei: hinc essentia est quid simplex, ens verò compositum, & quia compositum est notius simplici, propterea per ens facilius cognoscitur essentia. Attende etiam, quod aliud est entitas, & aliud est essentia, quia essentia reperitur in illo ente, quod diuiditur ab Arist. 5. Met. tex. 13. per decem prædicamenta, entitas verò reperitur in priuationibus, & negationibus, quæ non habent essentiam, sed bene habent entitatem, quia quemadmodum priuationes, & negationes, dicuntur entia imperfecta, ita etiam dicuntur habere entitatem imperfectam, sed non dicuntur habere essentiam, quia essentia sumitur ab ente reali, non autem ab ente rationis.

Essentia est abstractum quoddam.

Ens est esse respectu essentia.

Priuationes non habent essentiam.

Et quia diuersæ opiniones circumferuntur de ipso ente, sic etiam & de ipsa essentia, ideo has recensere volui. Nam aliqui voluerunt, ut fuit Auicennas, ens ipsum non predicari in quid de rebus, quæ habent esse ab alio, quia in omnibus rebus, quæ habent esse ab alio, aliud est esse rei, quod ipsum nomen entis formaliter significat, & aliud ipsa essentia, siue quidditas rei, secundum quam se predicat in questione quid est; & quia solus

Deus

An ens prædicatur in quid.

Deus non est ab alio, igitur de solo Deo ens dicitur quidditatiuè, de alijs verò à Deo non prædicatur quidditatiuè, sed tantum secundum quæstionem an est: Et hanc opmionem sequutus est Caietanus in prædicabilibus in expositione cap. de genere, vbi mouet istam quæstionem, num ens prædicetur quidditatiuè? & soluendo, dicit, quòd indiget discussione Metaphysicali, veritas tamen est, quòd ens non prædicatur in quid.

Scotus tamen 1. sent. dist. 3. q. 3. asserit, ens prædicari quidditatiuè de omnibus rebus, non tamen de omnibus differentijs, nec etiam de passionibus suis, quia si de differentijs vltimis prædicaretur quidditatiuè, tunc sequeretur, quod ipsa differentiæ vltimæ essent differentes per alias differentias.

Hæc aliquando significat essentiam, aliquando existentiam.

Verum hæc duæ opiniones prænarratæ sunt extreme. Propterea media via incedendum est, distinguendo, quòd ens aliquando significat existentiam, seu actum essendi, aliquando verò significat ipsam essentiam; primo modo ens de nulla re prædicatur in quæstione quid est, præterquam de Deo: & ratio est, quia omnes res possunt esse, & non esse, siue sint differentiæ vltimæ, siue passionibus, solus Deus est necesse esse, & eius existentia est sua quidditas, quæ est actus purus, & nihil habet admixtum potentis, propterea de ipso solo ens, quod significat existentiam, prædicabitur quidditatiuè, & propterea Deus dicitur purum esse, vt ipsemet testatus est Moyssi, Exodi 3. cap. Ego sum qui sum; ens verò quod significat essentiam, prædicatur in quæstione quid est, de omnibus rebus completis, nec refert, an sint ab alio. Nec etiam valet, quòd dicit Scotus, quòd tunc vltimæ differentiæ essent differentes, quia vltimæ differentiæ sunt illa, quibus alia differant, sicut albedo non dicitur alba, sed est natura quædam, qua subiectum est album. Et ab hoc ente, quòd quidditatiuè dicitur de rebus sumitur essentia, quæ essentia aliquando vocatur quidditas, aliquando vocatur forma, aliquando verò natura: dicitur enim essentia, prout vnaquæque res per eam, & in ea habet actum essendi; dicitur quidditas, quatenus significatur per definitionem, nam sola definitio explicat quid sit res; dicitur natura, quatenus habet operationem, natura enim dicitur, quod est principium motus & quietis; dicitur forma, prout significatur perfectio, & certitudo rei.

Quatuor nomina idè realiter significant

Vnde concludo, quòd ista quatuor nomina, scilicet essentia, quidditas, forma, & natura sunt idè realiter, & differunt ratione, sicut humanitas est eadem realiter essentia hominis, quidditas hominis, forma hominis, natura hominis; sed differunt ratione ab inuicem, prout aliquod illorum nominum assumitur: nam humanitas dicitur esse essentia hominis, in quantum homo. In ea, & per eam habet quod sit homo, homo enim ab humanitate habet & per humanitatem, quod ita hoc nomine homo dicatur humanitas quoque, dicitur quidditas hominis, in quantum humanitas significatur per definitionem hominis, nihil enim aliud significatur per hanc definitionem, animal rationale mortale, nisi ipsa humanitas: dicitur etiam humanitas forma hominis, prout per humanitatem certificatur esse hominis, & distinguitur ab omni alia re, quæ non est ipse homo: postremo humanitas dicitur natura hominis, in quantum per humanitatem, homo ipse exercet suas operationes: Et hæc essentia, natura, quidditas, & forma, alio pacto reperitur in substantijs simplicibus, & in substantijs compositis; quandoquidem in simplicibus veriori, & nobiliori modo adest, secundum quod substantiæ simplices habent verius & nobilius esse; in substantijs verò compositis reperitur quidem, sed non ita excellentius, quia cum claudat materiam, & formam, est quid compositum. Non enim essentia substantiarum compositarum est forma tantum, vt voluit diuinus Plato, afferens, animam rationalem esse totam essentiam hominis, & vniuersi corpori, sicut motor mobili, & nauta navi, vt etiam voluit Auert, formam solam esse quidditatem, & materiam esse eius vehiculum. Neque etiam quidditas, seu essentia est relatio existens inter materiam & formam, vel aliquid superadditum illis, quia hoc de necessitate esset accidens extraneum à re, nec per eam res ipsa cognosceretur: relinquatur ergo, quòd essentia in substantijs compositis est quoddam compositum ex materia & forma, vt docet Boet. in libro prædicamentorum, & Avicennas in sua Metaphysica, & Arist. 9. Metaph. text. 2. vbi dicit, quòd in quidditatibus compositarum accidit error, non autem in quidditatibus simplicium, propter multitudinem partium, ex quibus sunt compositæ illæ quidditates, vnde ex earum compositione error accidere potest; qui in simplicibus cum careant partibus, locum non habet. Et ex hoc prouenit, quòd essentia substantiarum compositarum differunt, secundum signatum, & non signatum, quoniam modus signationis diuersus sit in diuersis, quia designatio individui, respectu speciei, est per materiam signatam.

Essentia substantiarum qualis est.

(Sortes

Quidditas simplex.

(Sortes enim est animalitas & rationalitas cum his carnibus & ossibus) designatio verò speciei respectu generis, est per differentiam constitutivam, quæ ex forma rei sequitur: & hæc determinatio, seu designatio, quæ est in specie respectu generis, non est per ali-

Individuum quid est.

quid in essentia speciei existens, quod nullo modo sit in essentia generis, immò quicquid est in specie, est etiam in genere, ut non determinatum, si enim animal non esset totum, quod est homo, sed pars eius, non prædicaretur de eo, cum nullâ pars integralis prædicetur de suo toto.

Animal enim dupliciter accipi potest, primo modo præcisè, ut dicit formam, ex qua oriuntur sensus; & motus, quibus animal à non animali discernitur, & sic est pars; secundo modo accipitur animal, ut dicit formam quamcunque ex qua oriuntur sensus, & motus non præcisè, & sic est totum, & dicitur genus: unde primo modo, homo est compositus ex animali & rationali, tanquam ex partibus essentialibus, & sic nec animal, nec rationale prædicantur de homine; secundo verò modo, animal prædicatur de homine, quia est totum, & genus, & sic etiam homo respectu individui, & corpus respectu animalis;

Animal dupliciter consideratur.

& hinc est, quod genericum nomen, puta animal, formaliter, & determinatè explicat materialem perfectionem hominis, scilicet sensitivam; ideo genus sumitur à materia, differentia verò nomen, puta rationale, formaliter, & determinatè explicat formalem rei perfectionem; & ideo differentia sumitur à forma, species (puta homo) indistinctè, actu tamen explicat totum: definitio autem (puta animal rationale) diuidit in singula, ut dicitur 1. Phys. tex. 5. non est ita in simplicibus substantijs, quandoquidem quidditas substantiæ simplicis est ipsummet simplex, quia non est aliquod recipiens ipsam, præsertim prima causa qui est Deus, est suum existere, & suum esse, cum sit simpliciter irreceptus: unde Deus non habet essentiam, nec rem, aut existere, quia essentia eius est ipsum esse, & existere, & ideo non est in genere; quia omne quod est in genere, habet quidditatem præter suum esse, sed Deus non habet quidditatem præter suum esse; quia est sua quidditas, & sua existentia, ut dictum est, igitur ex hoc fundamento manifestè apparet Deum non esse in genere, habet tamen omnes perfectiones, & nobilitates, quæ inveniuntur in omnibus generibus. Substantiæ verò aliæ intellectuales creatæ, ut sunt Intelligentiæ, more Philosophico loquendo, cum esse ipsarum non sit receptum in materia, est tamen receptum in earum natura, & essentia, idcirco est limitatum, & finitum; ad capacitatem naturæ recipientis; propterea quidditas ipsarum, & essentia, seu natura est etiam absoluta, & irrecepta in aliqua materia, propterea dicuntur infusæ inferius, quia earum forme, non limitantur ad capacitatem alicuius materiæ recipientis eis: sunt tamen finitæ superius, quantum ad suum esse, quod recipiunt ab ipso Deo glorioso.

Quidditas simplicium quid est.

Essentia quæ est infinita.

Et ex hoc provenit, quod in talibus substantijs non inveniuntur multitudo individuorum in vna specie, nisi in anima humana, propter corpus cui unitur; & licet individuatio eius ex corpore dependeat occasionaliter, quantum ad sui principium, non tamen quantum ad finem. Et hinc est, quod in istis substantijs creatis intellectualibus, non est eadem quidditas, quod earum esse, & existere, & ideo sunt ordinabiles in prædicamento; & propter hoc inveniuntur in eis genus, species, & differentia, tamen earum differentie sunt nobis occultæ; & licet etiam propriæ differentie essentialiter substantiarum, sensibilibus sunt nobis ignotæ, tamen significantur, & exprimentur per accidentales differentias nobis notas. Et hinc etiam sequitur, quod non eodem modo genus & differentia reperiuntur in substantijs sensibilibus, sicuti & in substantijs intelligibilibus, quia in sensibilibus genus sumitur ab eo, quod est materiale in re, differentia ab eo, quod est formale in ipsa; & sic tam genus, quam differentia in substantijs sensibilibus sumuntur à partibus quidditatis radicaliter, in substantijs verò spiritualibus, tam genus, quam differentia, sumuntur à tota quidditate: quia prout omnes sunt immateriales, sumuntur in eis genus, quod est intellectualitas, seu immaterialitas; prout verò discriminantur in intellectualitate, & in immaterialitate, secundum gradum perfectionis, sumuntur in eis differentia, nobis tamen ignota: accidentia quoque nedum substantiæ sensibilis, & intellectualis, essentiam habere dicuntur, sed eo modo, quo definitionem habent; & quia habent definitionem incompletam, ideo etiam essentiam incompletam habere dicuntur, propterea non possunt definiri, nisi in eorum definitione ponatur subiectum, tanquam additum diuersi generis.

Genus et differentia à quibus sumuntur

Et hinc est, quod in eis alio modo sumitur genus, & differentia, atque species, quam in substantijs, quia in substantijs ex materia & forma substantiali fit per se vnum, vna quædam natura ex eorum coniunctione resultante, quæ propriè in prædicamento substantiæ collocatur:

oblocatur, sicut in substantijs nomina concreta, quæ compositum significant propria in genere esse dicuntur, sicut genera, vel species, ut homo, vel animal, non autem forma vel materia est in predicamento hoc modo, nisi per reductionem, sicut principia in genere principiatorum esse dicuntur, sed ex accidente & subiecto non fit unum per se, unde non resultat aliqua natura ex eorum coniunctione, cui nature intentio generis, vel speciei possit attribui: unde nomina accidentium concretive dicta, non ponuntur in predicamento, sicut species, vel genera, ut album vel musicum, nisi per reductionem, sed solum secundum quod abstracta significantur, ut albedo & musica, & quia accidentia non componuntur ex materia & forma, ideo non potest in eis sumi genus à materia, & differentia à forma, sed oportet, ut primum genus sumatur ex ipsa modo essendi, secundum quod ens diuersimodè, secundum prius & posterius de decem generibus predicatur: sicut dicitur quantitas ex eo, quod est mensura substantiæ, & qualitas secundum quod est dispositio substantiæ, differentia verò in eis sumantur ex diuersitate principiorum ex quibus causantur. Et quia hæc principia aliquando sunt occulta: ideo eorum differentias aliquando sumimus ex effectibus accidentium, sicut congregatiuum & disgregatiuum visus, dicuntur differentia coloris, quæ causantur ex abundantia, & paucitate lucis, ex qua diuersæ species coloris causantur. Et hinc prouenit, quod aliquando accidens definitur in abstracto, quando subiectum ponitur in eius definitione loco differentia, dicendo, simitas est curuitas nasi. Aliquando verò accidens definitur in concreto, & est, quando subiectum ponitur in eius definitione loco generis, dicendo, simum est nasus curuus. Ex quibus omnibus apparet, quæ sit essentia substantiarum simplicium, compositarum, & accidentium, & quænam sit essentia in communi, quia est illud quod per se, & primo de re predicatur, ut expressit Arist. 7. Metaph. tex. 21. intelligendo per essentiam ipsam quod quid erat esse, vel essentia est illud, quod significatur per essentialem definitionem, ut docuit p. p. q. 2. art. 4. ad 3. S. Thom. vel essentia est illud, cuius actus est esse, ut scripsit idem S. Thom. sent. dist. 23. art. 1. in cor. ar.

Concreta non ponantur in predicam.

Accidens diuersimodè definitur.

Essentia creaturarum quænam sit.

Quid est illud quod primo existit.

Materia non habet existentiam.

Nunc autem de existentia dicendum est, quænam sit, de qua S. Thom. 1. contra gen. c. 26. affirmat, Existentiam creaturarum, neque esse Creatorem, neque creaturam, neque ens, sed esse concretum quid, & compositum, seu esse illud, ratione, cuius ens est id quod est. Et dico existentiam creaturarum, quia non loquimur modo de existentia Dei, quæ est ipsemet Deus et ens, & infinitus, extra quodlibet predicamentum: existentia verò creaturarum licet non contineatur per se in aliquo predicamento determinate, reducitur tamen ad illud predicamentum, in quo reperitur res sua, ut existentia substantia reducitur ad predicamentum substantia, & existentia quantitatis reducitur ad predicamentum quantitatis, & sic de alijs. Ex quia substantia diuiditur in materiam, formam, & compositum, existentia potest esse alicuius, vel tanquam principij à quo fluit, vel tanquam subiecti, non enim existentia primo & per se equaliter competit omnibus rebus, neque partibus, siue integratibus, siue essentialibus, quia res omnes præsertim vniuersales non existunt separate singularibus, ut patet ex Arist. 7. Met. tex. 41. neque enim existentia potest conuenire partibus, quia per se non existunt absque toto. Illud enim per se, & primo existit, quod per se & primo generatur, sed partes per se, & primo non generantur, sed tantum compositum, ideo ipsum compositum est quod per se, & primo existit, & est subiectum ipsius existentia, licet fluat ab ipsa forma, vel tanquam à causa disponente, vel tanquam à causa formali, ut docuit Severinus Boetius in libro de vnitatem, & vno, existentiam omnem à forma prouenire, & eam nil aliud esse, quam actum forme in materia: ut etiam Themistius docuit 2. de anima, in expositione septimi textus, à forma res omnes habent quod sint, & quod existant, & quod habeant vnitatem, quemadmodum existentia albi à albedine est, & existentia calidi est à calore, & existentia equi est à forma equi, & sic de alijs in universum. Et ex hoc colligo, materiam primam nullam habere existentiam sine forma, sed esse puram potentiam, & nullum suæ nature continere actum castis. Colligo & secundo, formam non concurrere ad existentiam in genere causa efficientis, quia causa efficiens non agit, antequam existat: unde prius est tempore, aut natura, ipsam causam efficientem existere, quam agat, sed forma sine existentia non existit, propterea impossibile est formam concurrere ad existentiam in genere causa formali, ut optime docuit Arist. 2. de ani. tex. 21. explicans, quæ ratione anima sit causa efficiens corpora vivens, forma, & animi, & dicit, quod

quod forma est causa existentiae, quia substantia, aliquando dicitur ipsa essentia, aliquando vero ipsa existentia, quae est substantia singularis, & quod proprie est, actus est, ut dicit Arist. 2. de ani. tex. 7.

Et si dicas, quod effectus formalis non differt re ipsa à forma, ut esse album non differt realiter ab albedine, sed existentia creata realiter differt ab ipsa forma, ergo non est effectus formalis ipsius formae, & praesertim cum in mysterio Incarnationis fuit anima ipsa Salvatoris nostri sine propria existentia, quia existerat existentia ipsius Verbi. Sed ad hoc respondet Capreolus 1. sententiarum, distinct. 8. quaest. 1. distinguens de effectu ipsius formae, quod est duplex, alter primarius, qui est esse essentiae, & alter secundarius, qui est esse existentiae, ut esse album respectu albedinis, & esse calidum respectu caloris, hi sunt effectus secundarij ipsius formae, sed esse disgregatum visus, est effectus primarius ipsius albedinis, & esse calefactivum, est effectus primarius caloris. Tunc dico, quod licet forma non distinguatur à primo effectu eius formali, qui est esse essentiae, nec ab eo villo pacto separari potest, distinguitur tamen à secundario effectu eius, qui est esse existentiae, & sine illo esse poterit: & hoc pacto in mysterio Incarnationis anima illa benedicta dedit esse essentiae, & tamen existit per existentiam Verbi, quia non dedit suam propriam existentiam, quae quidem existentia si proprie loquimur, non est ipsa forma, cum de ratione formae sit constituere rem intra determinatam naturam, & componere ipsam secundum essentiam, quae duo non possunt convenire ipsi existentiae. Et primo, determinare rem ad certam naturam illi convenire non potest, cum ipsa ex se sit illimitata, & à forma limitetur ad determinatum gradum alicuius naturae; neque componere illam, secundum essentiam, cum non attineat ad essentiam. Concludo ergo, existentiam ipsam esse secundarium effectum formae, non autem primarium; & hinc est, quia actus dicitur superior forma, & haec existentia dicitur actus primus, & ultimus: primus scilicet in intentione, quia id quod primo natura intendit est existentia rei; est vero actus ultimus in generatione, per hoc enim res reponitur in aliquo genere determinate, quia habet ipsam existentiam.

Effectus formalis est duplex, primarius, & secundarius.

Actus est superior forma.

Et ex hoc sequitur etiam, existentiam ipsam esse nobiliorem, & praestantioram ipsa essentia, quia semper actus est nobilior potentia, ut docet Arist. 9. Met. tex. 17. sed existentia est actus ipsius essentiae, essentia vero est eius potentia: unde clarè sequitur existentiam esse nobiliorem essentia. Quod eodem libro docuit Philosophus, dicens, posteriora generatione esse nobiliora, sed actus est posterior generatione ipsa potentia, & cum existentia sit actus, (ut dictum est) & essentia sit potentia, sequitur vetustissimum esse existentiam praestare essentiam in perfectione, & nobilitate.

Adde etiam, quod illud semper est melius, quod accedit ad rationem finis, existentia vero magis accedit ad rationem finis, quam essentia, dictum enim est, existentiam esse quid ultimum & postremum, veluti finis qui est ultima actualitas, & absolutio rei, & hinc est quod est magis appetibilis. Et si fieri posset, ut alicui homini proponeretur, si valeret separate essentiam ab existentia, nulli dubium est, quod quilibet magis appetere haberet existentiam, quam essentiam: & hoc vult Sanctus Thomas expresse, 1. parte, quaest. 4. art. 1. ad tertium, ubi dicit, ipsum esse perfectissimum omnium comparatur ad omnia, ut actus; nihil enim habet actualitatem, nisi sit in rerum natura. Etiam Dionysius de divinis nominibus, cap. 1. dicit, nullam perfectionem a Deo nobis maiorem esse collatam, quam ipsa existentia.

Existentia est magis appetibilis, quam essentia.

Et propterea si quis voluisset habere claram resolutionem de ipsa existentia, debet dicere existentiam esse primum actum impressum à Deo, cuilibet enti creato, quo primo illud constituitur extra facultatem suarum causarum; quemadmodum rosa, quae non existit, non est actu, adveniente existentia statim constituitur in actu, non secundo scilicet, quia actus secundus est operatio, sed in actu primo, qui actus primus est impressus à Deo. Quod verbum non est intelligendum, quod solus Deus conferret existentiam, quia concurrat etiam, & ageus secundum, sed dicitur quod est à Deo, quia primo & magis intimè, & propterea virtute propria imprimitur à Deo; quamvis enim homo generet existentiam sui filij, illam tamen non producit propria virtute. Et intelligitur etiam quod haec existentia imprimitur cuilibet enti creato completo, existenti in predicamento substantiae, quando est extra facultatem suarum causarum, quia tempore quo est in causis suis res, non existit: tunc enim perfecte res completa habet existentiam, quando ponitur extra suas causas, & per se ponitur in recta linea predicamentali.

Quomodo homo generat existentiam sui filij.

H Sed

Accidens est duplex.

Sed quæreret aliquis, num existentia rerum sit substantia, vel accidens? Respondeo cum Aristotele 1. Metaphysices in prologo, quod Accidens est duplex, alterum, quod distinguitur contra substantiam, ut qualitas & quantitas, & cetera prædicamenta accidentium: alio modo dicitur accidens, quod non est de essentia & quidditate alicuius, & sic omnia inferiora sunt accidentia respectu superiorum; quemadmodum animal est accidens respectu corporis, quia non est de essentia corporis, & sic homo respectu animalis, & Socrates respectu hominis: unde dicit Aristoteles, quod accidit animali esse hominem, quia homo non est de essentia animalis. Existentia non est accidens primo modo, ita ut inhæreat alicui subiecto, & superaddatur ei, quemadmodum albedo est accidens, respectu parietis, quia inest parieti existenti in actu; sed dicitur esse accidens secundo modo, quia est extra essentiam & quidditatem rei, non enim in definitione rei ponitur existentia ipsa; si quis enim voluisset definire hominem, dicit, quod est animal rationale, absque hoc quod ponat in ista definitione existentiam ipsius hominis, licet existentia rei semper reducatur ad illud prædicamentum in quo ponitur res ipsa: unde existentia hominis reducitur ad prædicamentum, in quo est homo, scilicet substantiæ, & existentia ipsius lineæ, aut superficiæ, reducitur ad prædicamentum quantitatis, & sic de alijs, ut supra dictum est.

Existentia est substantia re-dubine.

Et si quis contra hoc instaret, dicendo, Accidens est illud, quod potest adesse & abesse subiecto, absque illius corruptione, ut dixit Porphyrius in prædicabilibus, sed existentia potest adesse & abesse ipsi essentiæ, quæ est illius subiectum, absque eius corruptione, quia remanente essentia æterna & inuariabili, interdum illa existit, & interdum non; igitur existentia est verum accidens; & præsertim, quia existentia non est genus, neque species, neque materia, neque forma, neque compositum, igitur erit verum accidens. Adde etiam, quia fuit à principijs essentialibus subiecti, ergo erit accidens proprium vel commune. Sed hæc dubitationes facile solvuntur, quia in definitione accidentis data à Porphyrio, debet intelligi de subiecto completo existenti in actu, quod tamen non est ipsa essentia, & propterea existentia non est accidens primo modo, licet etiam non sit materia, neque forma, tenet tamen locum formæ, quia est id quo essentia existit, licet diuisio illa data per substantiam, & accidens intelligenda veniat, de ente quod significat essentiam, & de eo quod verè est, non autem de eo quo aliquid est, licet etiam fluat ipsa existentia à principijs essentialibus, non tamen est alterius generis ab ipsa essentia.

Existentia nõ est accidens, neque materia, neque forma.

Esset hic ventilanda quæstio illa de existentia Dei absoluta, quomodo distinguitur ab existentijs relatis, & an sit idem existentia, & subsistentia, ut tenuit Durand. 3. sententiarum, dist. 1. quæst. 2. & Capreolus eadem distinctione, quæst. vnica, art. 3. & Paludanus ibidem, quæst. 2. quæ opinio videtur S. Thom. prima par. quæst. 42. art. 4. nisi in dubio de hoc Deo à nobis esset pertractanda cap. vlt.

CAPITVLVM VIGESIMVMQVARTVM.

De eo quod est.

ARISTOTELES primo Physicorum, contextu 26. contra Parmenidem his verbis vocat ipsum ens, quod est, tamen omnes ferè Latini Interpretes, per id, quod est, intelligunt ipsum ens, quod claudit in se esse, & essentiam. Et se habent hæc tria ad inuicem, scilicet ens, esse, & essentia, sicut viuens, vita, & viuere: vita enim est principium, quo viuens viuit; essentia est principium, quo ens est, nisi quod vita, & viuere significant actum vitæ in abstracto, viuere verò in concreto. Sicut curfus, & currere: essentia tamen non semper constituit esse. Et propterea communiter Doctores solent distinguere ipsum ens, quod dupliciter sumitur, nominaliter scilicet, & participialiter. Ens nominaliter, quidditatiuè, & intrinsecè de omnibus prædicatur, quia principale significatum suum, tanquam id quod significat, est essentia, esse autem est significatum, tanquam id à quo nomen sibi est impositum; sicut lapis principaliter significat corpus durum offendens pedem, læsio tamen pedis importatur secundariò, tanquam id à quo sibi impositum est nomen. Ens verò participialiter idem sonat quod existens, quia est participium ipsius verbi sum, es, est, & hoc participium, quod est existens, importatur

Ens dupliciter sumitur.

Ens participialiter quid significat.

Importatur tanquam principale & formale significatum: illud autem quod habet esse, importatur secundario, tanquam susceptivum ipsius esse: sicut album primo, & formaliter dicit albedinem, quod est eius abstractum, secundario autem dicit ipsum subiectum, quod significat albedinem per modum inhaerentis.

Et hoc ens siue nominaliter, siue participialiter sumatur, apud diversos diversa significat: Nam aliqui dicunt, quod ens prima sua significatione dicit decem prima generum immediatè. Aliqui verò dicunt, quod primum significatum ipsius entis est quoddam disiunctum, scilicet substantia, vel accidens, ita quod quando dico, lapis est ens, significatur quod lapis habet hoc predicatum disiunctum, scilicet substantia, vel accidens. Aliqui verò dicunt, quod significatum ipsius entis est quidam gradus rei ab omni ratione actuali, vna vel pluribus, propria, vel communi vnitatem confusionis, continens implicitè omnem rem, & omnem rationem, explicitè verò nullam. Sunt & aliqui dicentes, quod significatum entis est vna ratio explicitè, dicens, omnes naturas actu, vel potentia. Sunt & alij Doctores qui tenent, quod significatum entis est quaedam entitas præcisa ab omnibus rebus; sicuti significatum animalis est natura ipsius animalis, quæ abstrahit ab omnibus inferioribus, & est prior illis, vnde datur quædam entitas præcisa & abstracta naturaliter prior substantia, & accidente, Deo, & creaturis, & ista prædicatur de omnibus. Sed hæc relinquamus: quia in præsentis libello nosolumus latius quæstiones istas disputare, cum plurima dixerimus in dilucidationibus nostris Metaphysicalibus, sed tantum intendimus veritatem ipsam sequi. Et quia communiter per significatum entis duo intelligere possumus, quorum alterum dicitur formale, alterum verò materiale, seu obiectivum significatum, seu conceptus formalis, qui est actus intelligendi secundum aliquos, & secundum Sanctum Thomam est verbum formatum de re intellecta per actum intelligendi; verbi gratia, quando intellectus intelligit naturam humanam, similitudo illius nature exprimens illam, dicitur conceptus formalis eius, significatum verò, seu conceptus materialis, & obiectivus est ipsa natura intellecta, & representata per illam similitudinem. Et quia hic conceptus, tam formalis, quam obiectalis duplex esse potest, incomplexus, & complexus, Incomplexus, seu simplex, est ille, qui respondet rei simplici, puta homini, aut leoni; complexus verò correspondet pluribus rebus, puta animali rationali, vel animali diuino in plures species, &c. si loquimur modo de significato formali ipsius entis, seu conceptu formali, sic absolute, prætere sententiam possumus, quod est abstractus, secundum rem, & secundum rationem ab omnibus inferioribus, quia talis conceptus est in intellectu, res verò sunt extra intellectum: si verò loquamur de significato materiali, seu conceptu obiectivo ipsius entis, non est vnus secundum rem, nec est abstractus, & præcisa à suis inferioribus, quia tale significatum entis est natura communis omnibus entibus, & nulla natura communis præsertim analoga est abstracta, secundum rem à suis inferioribus, sed est bene vna secundum quid. Vnde quando dico substantia est ens, nomen entis dupliciter intelligitur, vno modo absolute, pro eo cui competit esse, nullo particulari designato, propter omnimodam confusionem conceptus alio modo pro singulis membris diuidentibus ipsum ens, scilicet pro substantia, & quantitate, &c. primo modo est intelligendum significatum ipsius entis, & non secundo. Et si dicis, quod cum conceptus obiectivus correspondeat conceptui formali, cum nil aliud sit quam res, quæ intelligitur per conceptum formalem, sed conceptus formalis entis est vnus secundum rem, & præcisa ab inferioribus gradibus, ergo & conceptus obiectalis erit præcisa, aliter non esset correspondentia inter vtrumque. Dicis, quod conceptus obiectalis correspondet formali non in omnibus, sed tantum in representando, & hinc est, quod non sequitur, aliquis conceptus formalis est vnus secundum rem, & præcisa ab inferioribus, ergo & obiectalis; neganda venit consequentia, sed bene sequitur, ergo conceptus formalis representat obiectalem, & conceptus obiectalis est representatus proportionaliter, & analogicè per conceptum formalem, quia conceptus formalis entis est adæquatus ex parte rei representatæ, licet sit inadæquatus ex parte representationis: nam conceptus formalis est ad omnia, scilicet ad Deum, ad creaturas, & ad substantiam, & ad accidens; & sic etiam conceptus obiectivus est communis omnibus istis. Ex hoc sequitur primo, quod quando dico, Deus est ens, istud prædicatum; ens, non dicit naturam à liguam præcisam ab ipso Deo, & à creaturis, sed tantum dicit conceptum formalem representantem naturam ipsius Dei obiectaliter, correspondentem huic conceptui formali. Nec est inconueniens, quod tale prædicatum sit prius

Ens apud diversos diuersa significat.

Conceptus entis duplex.

Conceptus formalis entis est duplex.

Significatum entis est natura communis.

Conceptus obiectalis quomodo correspondet formali.

Deus est ens, quia est seorsum ab aliis.

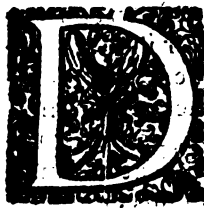
H 2 Deo,

Deo, secundum nostrum modum intelligendi, immo necessario hoc asserere debemus; quandoquidem illi, qui negabant Deum, concipiebant ens distinguibile per finitum, & infinitum; sic etiam quando dicimus, substantia est ens, accidens est ens, istud predicatum ens, est prius illis subiectis, secundum nostrum modum intelligendi, ut docet Sanctus Thomas in prologo de ente & essentia, de mente Auicennæ, quod ens & essentia, sunt quæ primo intellectu concipiuntur. Sequitur etiam & tertio, quod ens nominaliter sumptum, & non participialiter, ut dixit Caietanus 4. cap. de ente, & essentia, est illud, quod diuiditur per decem genera rerum, ut docet Capreolus 1. sentent. dist. 3. & Ferrarioris 1. contra gent. cap. 26. Sequitur & quarto, transcendentia esse sex, ut docet Sanctus Thomas in opusculo 42. cap. 2. contra nonnullos, dicentes, quatuor tantum esse transcendentia, ens, bonum, vnum, & verum: & contra Laurentium Vallam, lib. 1. suæ Dialecticæ, ponentem tantum vnum esse transcendens, scilicet rem: & contra Philippum Mocenicum in sua vniuersali institutione, contemplatione 3. par. 1. cap. 2. scribentem esse decem transcendentia, scilicet ens, virtutem, veritatem, bonitatem, existentiam, durationem, vnitatem, perfectionem, plenitudinem, vim. Nec valet dicere, opusculum 42. non esse opus S. Thomæ, quia sic de facili possumus dicere, & dubitare de omnibus eius operibus. Patet ergo quid est ens, & quid est eius significatum, iuxta viscera doctrinæ Sancti Thomæ.

Numerus transcendentium quis est.

CAPITVLVM VIGESIMVMQVINTVM.

De Uno.

DIVERSI diuersimodè loquuti sunt de ipso Vno. Nam Boetius in libello de vnitae & vno, cap. 1. inuestigans quid sit vnitae, & vnum? dixit, Vnitae est qua vnaquæque res dicitur esse vna, sicuti Aristoteles in prædicamentis definiens qualitatem, dixit, qualitas est secundum quam qualis esse dicimur. Alij verò considerantes naturam vnitatis, ut fuit Henricus quolibeto 2. dixit, quod vnitae est privatio diuisibilitatis in se, & communicabilitatis in alio, & sic etiam vnum est indiuisum in se, & alteri incommunicabile. Sanctus Thomas 10. Metaphysicæ, lect. 4. & 1. sentent. dist. 24. quæst. 1. & 1. par. q. 11. art. 2. dixit, Vnum est illud, quod est in se est indiuisum, & diuisum à quolibet alio. Verum quia vnum & vnitae poterit aliquando esse id quod aliquid dicitur esse vnum numeraliter in prædicamento quantitatis, & hoc vnum dicitur esse principium numeri, & de genere quantitatis, de hoc non loquimur in præsentiarum: sed aliud est vnum & vnitae, quod dicitur transcendens, quod conuertitur cum ente, & naturam huius intendimus inuestigare in præsentia. Sed attende, quod transcendens tribus modis dici potest, Vno modo secundum nobilitatem, & sic tantum Deus dicitur transcendens, quandoquidem sua entitate, & actualitate transcendit, & superat omne ens. Alio modo transcendens dicitur, secundum transcendentiam prædicationis, quia prædicari potest de omni ente, primo intentionaliter, & secundo intentionaliter, secundum quandam vniuersalitatem prædicabilitatis; & sic concipi, dicitur esse quoddam transcendens, quia omnia entia, tam primo intentionaliter, quam secundo intentionaliter, possunt aliquo pacto ab intellectu concipi, licet diuersimodè, & ideo concipi, seu conceptio potest dici quoddam transcendens. Alio modo & tertio, aliquid dicitur transcendens, secundum formalem prædicationem, primo intentionaliter, & sic vnum, ens, verum, bonum, res, aliquid, sunt transcendentia. Sed quæreret aliquis, cum ens sit subiectum aliorum transcendentium, quem ordinem tenent inter se cetera transcendentia, quæ sunt passionis, & affectionis ipsius entis? Pro hac dubitatione est necessarium scire, quod passionis entis dupliciter considerari possunt, Vno modo quantum ad res significatas, alio modo quantum ad formales rationes eorum; primo modo vnum istorum non est prius altero, quia omnia dicunt vnam, & eandem naturam, & nulla natura est prior seipsa, propterea quantum ad istum modum vnum transcendens, non est prius altero: si autem secundo modo consideretur, cum ratio formalis alicuius nil aliud sit, nisi conceptus sub quo res significatur, & quia vnus conceptus potest esse prior altero dupliciter, vno modo secundum se, alio modo per comparisonem ad intellectum, & quia

Vnum dicitur indiuisum, & diuisum.

Transcendens dicitur tribus modis.

Vnum transcendens non est prius altero quomodo intelligitur.

& quia conceptus vnus, seu non formalis eius, non clauditur formaliter in conceptu boni, nec econtra, ideo intellectus potest indifferenter quemlibet istorum conceptuum formare, alio non formato, & quia illud quod primo cadit in intellectu est ens, secundum verò est non ens, quia concipitur quod ens non est non ens, tertium quod concipitur est diuisio, quia hoc ens est diuisum à non ente, & à quolibet alio, quartum est vnum, quia concipitur hoc ens non esse diuisum in se per plura, quorum hoc non sit aliud. Et si quis diceret, ergo ex hoc discursu sequitur, quod conceptus non entis, & conceptus negationis erunt priores conceptu vnus, & sic non ens, & diuisio, erunt primæ passionis entis. Dicis tu, quod non valet hæc consequentia, quandoquidem nihil non potest esse passio entis, quia non dicit aliquid positium, & quia non ens, & diuisio dicunt puram negationem, ideo non sequitur, quod sint passionis entis. Sed cum vnum dicat aliquid positium, & eandem naturam cum ipso ente materialiter, sequitur quod ipsum sit prima passio, & affectio entis, ratione rei, & naturæ significatæ, non propter rationem formalem suam: ens autem cum sit subiectum omnium suarum passionum, erit prius illis, vnum verò sequitur immediatè ipsum ens, & antecedit verum, & bonum, quia prius est aliquid in se, quàm referatur ad aliquid vterius; sed vnum competit omnibus rebus, vt in seipsis, verum autem, & bonum competunt rebus, vt referuntur ad alterum; nam verum refertur ad intellectum, bonum autem ad appetitum, ergo ratio formalis vnus erit prior ratione formali ipsius veri, & boni, licet verum etiam sit prius ratione formali ipsius boni, quia intellectus est prior appetitu; & ratio formalis veri pertineat ad intellectum, ratio verò formalis boni, pertineat ad appetitum: & hinc est, quod verum est prius ipso bono, bonum autem antecedit aliquid, & aliquid antecedit rem: & hic est ordo inter ipsa transcendentia.

Ens est subiectum suarum affectionum.

Ex quo patet primo, quod nunquam significatum vnus transcendentis, est aliquid reale positium, vt quidam arbitrati sunt, vnum addere ipsi enti aliquid reale positium, quia si adderet aliquid positium formaliter distinctum ab eo, non dixisset Arist. 7. Metaph. tex. 3. vnum, & ens dicere vnam, & eandem naturam, licet dicat quid distinctum formaliter, & secundum rationem, quia vnum quatenus, vnum nil aliud est, nisi ens indiuisum à se, & diuisum à quolibet alio, & sic formale significatum vnus, est negatio diuisionis, & entitas. Propterea non est negatio dicendo, ens vnum, quia vnum addit supra ens negationem diuisionis, vt latius probat Sanctus Thomas p.p. quæst. 11. art. 1. & 1. sententiarum, dist. 24. quæst. 1. artic. 3. & Albertus 4. libro Metaphys. tract. 1. cap. 1. & Alexander Alensis p.p. quæst. 13. membro 1. & omnes ferè boni authores: nam omne ens, aut est simplex, aut compositum; si simplex, est indiuisum actu, & potentia; si est compositum, non habet esse quandiu partes eius sunt diuisæ, sed postquam constituunt, & componunt ipsum compositum, propterea esse cuiuslibet rei, siue simplicis, siue compositæ consistit in diuisione; & hinc est, quod vnumquodque sicut custodit suum esse, ita custodit suam vnitatem.

Vnus formaliter non dicit positium.

Sequitur secundo, quod rectè dicitur, Deus est vnus, & summe vnus, quia est indiuisus. Nec sequitur, ergo in Deo est aliqua priuatio; quia ista negatio diuisionis nullam imperfectionem ponit in ipso Deo, quandoquidem sicuti appellatur infinitus, immensus, inestimabilis, inculpabilis, impeccabilis, quæ omnia prædicta dicunt negationem, tamen ista negatio intelligitur maxima perfectio, ita etiam dicitur indiuisus, & vnus, ob summam, & infinitam perfectionem, quæ in ipso reperitur.

Sequitur & tertio, vnum, & multitudinem formaliter sumpta, opponi priuatiuè, & non contrariè, vt docuimus 10. Metaph. dilucidatione 2. de mente S. Thomæ, Caietani, & omnium Thomistarum sequentium doctrinam germanam Angelici Doctoris, licet quidam eruditissimus Hispanus nomine Didacus Masius Valentinus Vilarealensis 3. libro suo de ente & eius proprietatibus, existimans iuxta sententiam Sancti Thomæ loqui, & conuersus est ad doctrinam aduersariorum, asserens vnum, & multitudinem opponi oppositione aduersa & contraria, contra communem opinionem sui Magistri Sancti Thomæ, & Aristotelis, ratione quadam friuola, Quia vnum & multitudo habent contrarias formas: igitur debent opponi contrariè, Quæ est nullius momenti, quia forma vnus non est, nisi eius ratio formalis, quæ est indiuisio, vt ipsemet docuit libro suo, & forma multitudinis est diuisio, at diuisio, & indiuisio, vt docet S. Tho. p.p. q. 11. ar. 2. & Caietanus ibi opponitur sicut habitus, & priuatiuè, non ergo oppositione contraria, sed priuatiua opponuntur. Ideo sequenda est rei veritas Sancti Thomæ, & relinquenda doctrina aduersariorum, quam

Vnus & multitudo opponitur priuatiuè contra Didacum Valent.

*Didacus Mas-
sius Valenti-
nus reproba-
tur.*

quam profitetur hic Reuer. Didacus Masius Valentinus 3. illo libro suo, de ente & proprietatibus eius. Nec iuuat sibi autoritas Sancti Thomæ 1. sententiarum, distinct. 24. art. 3. in responsione ad quartum, vbi dicit, quod Vnum dupliciter dicitur, scilicet quod est principium numeri, & quod conuertitur cum ente: loquendo de vno quod est principium numeri, ponit aliquid additum supra ens, quod dicitur vnum, scilicet rationem mensuræ, & sic habebit disparatam oppositionem ad alios numeros, & talis oppositio reducitur ad contrarietatem; si autem loquimur de vno quod conuertitur cum ente, sic vnum habet rationem priuationis respectu diuisionis, quæ saluatur in multitudine, & ita opponitur multitudini, sicut priuatio habitui: vnde patet, quod Sanctus Thomas loquitur de vno, quod est principium numeri, quando dicit, quod vnum & numerus opponuntur oppositione contraria, & conclusio nostra 10. Met. dilucidatione 2. loquitur de vno transcendentem, propterea sine ratione hic Doctor reprehendit nostrum dictum, Sed non est mirum, quia deceptus est ex dicto Lauelli 10. Metaph. q. 5. vbi & ipse Lauellus dixit conclusione sua quarta, vnum & multa non opponi pure priuatiue, sed etiam contrarie, sequens & ipse doctrinam aduersariorum, impugnantium veram, sinceram, & getmanam doctrinam Thomisticam.

*Lauellus deci-
piatur.*

CAPITVLVM VIGESIMVMSEXTVM.

De Vero.

*Varia defini-
tiones de ve-
ritate.*

VERITATE solent Doctores de ipso vero loqui: nam Diuus Augustinus in libro de vera religione, cap. 2. reprobatur quandam definitionem de vero, quam solebant antiqui exprimere, dicendo, Verum est id quod videtur, quia secundum hoc lapides qui sunt in abditissimo terræ sinu, non essent veri lapides, quia non videntur. Sic etiam in libro soliloquiorum, amplectitur hanc definitionem ipsius veri, Verum est id quod est. Vel dicendum, quod veritas est summa similitudo principij, quæ sine vlla dissimilitudine est. Diuus Hilarius 6. de Trinitate, dixit, Verum est declaratum, aut manifestatum ipsius rei. Diuus Anselmus libro Monologion, dixit, Veritas est rectitudo sola mente perceptibilis. Nicodemus referens verba, quæ habuit Pilatus cum Saluatore nostro Christo, quando dixit Pilatus, quid est veritas? vult Nicodemus quod Christus responderit, Veritas est in cælo, licet Euangelium Nicodemus sit apocryphum, tamen cum dicat Christus Saluator noster de seipso, Ego sum vita, & veritas, & vita, de hac poterit ipse Nicodemus intelligere. Philosophi etiam diuersi modè loquuti sunt de ipsa veritate: nam Aristoteles in postprædicamentis, dixit, quod ab eo quod res est, vel non est, dicitur oratio vera vel falsa. Et in libro Perihermenias voluit, quod circa compositionem, & diuisionem est veritas, & falsitas. Et 6. Metaph. tex. 8. ostendit, quod verum & falsum sunt in intellectu, bonum & malum sunt in rebus. Et 2. de anima, tex. 53. dixit, intellectum semper esse verorum, Auicennas dixit, quod Veritas est vniuscuiusque proprietatis sui esse, quod stabilitum est ei. Secundum communem scribentium opinionem, Veritas est adæquatio rei & intellectus, res autem simpliciter abstractæ suis proprijs intellectibus adæquantur, non suis autem non adæquantur, sed inferiorem intellectum superant; & ideo ipsi intellectui humano comparatæ, diminutè intelliguntur ab eo, ob hoc respectu intellectus nostri, res illæ immateriales, non habent suam propriam veritatem, res autem materiales à Deo glorioso maximè superantur, intellectui diuino vt verè sunt non comparantur vera comparatione. Adæquatio enim duplex esse potest, in actu, ob hoc scilicet vbi obiectum est actu intellectum, & in potentia, vbi obiectum non est actu intellectum, sed possibile est intelligi, vt entia intellectui humano comparata æquabilia dicuntur, quemadmodum intellectus noster possibile intelligere dicitur, non autem actu intelligens. Est autem differentia inter esse relatum, quod habet intellectus noster ad rem, & esse relatum, quod habet res ad intellectum, quia intellectus pendet à rebus, res autem non pendet ab intellectu. Et quia res duobus modis perpendi possunt, primo vt habent esse extra intellectum in suis singularibus, alio modo, vt apprehenduntur ab ipso intellectu, seu quatenus obijciuntur intellectui per speciem intelligibilem, quando igitur intellectus per speciem intelligibilem repræsen-

*Adæquatio
rei duplex ef-
se potest.*

*Quantà vim
habeat opus
intellectus.*

repræsentantem prædicatam naturæ obiectæ, inuestigat aliquod eius prædicatum, formans conceptum de natura illa, & enunciat talem conceptum, vel prædicatum de re, dicendo, cælum est corpus incorruptibile, homo est animal, inter rem ad extra, & ipsamet, vt sic apprehensam, vel conceptam ab intellectu, confurgit quædam conformitas, quæ præsentatur per hanc copulam, est, opposito autem modo confurgit difformitas, si aliter apprehendatur, vel concipiatur, quàm sit conueniens rei. Hanc igitur conformitatem communiter scribentes, vocant veritatem formaliter, difformitatem verò falsitatem, quæ quidem sunt respectus, non reales, sed rationis consequentes operationem intellectus: nam remoto intellectu, res non concipietur conformiter, nec difformiter, ex consequenti tales respectus non confurgerent.

Adde, quod eiusdem ad seipsum est respectus rationis, cum non sint extrema realiter distincta: cum igitur hic respectus sit eiusdem rei, vt habet esse ad seipsam, & vt est apprehensa ab intellectu, erit respectus rationis; & quia duo includuntur in ratione formali veritatis, scilicet absolutum, & respectus, absolutum autem aliquando est natura rei intelligibilis, aliquando est species intelligibilis, aliquando est conceptus formatus, & respectus rei ad intellecta, aliquando est ipsius intellectus ad rem, aliquando est realis, aliquando est rationis. Absolutum inclusum in ratione veritatis, & veritas fundamentaliter, sed non formaliter, est ipsa veritas in entitate rei, respectus autem inclusus dicitur veritas formaliter: & quia vnumquodque solet definiri per suum formale, hinc est, quod definitio communiter ab omnibus dari solet de veritate, Veritas est adæquatio rei & intellectus, & pro eodem sumitur adæquatio, conformitas, & similitudo. Vel dici solet, quod veritas est entitas rei, vt conformis intellectui, siue speculatiuo, siue pratico; quæ quidem aliter conformatur entitati rei, intellectui pratico, & aliter speculatiuo: nam intellectui pratico conformatur, vt causæ suæ productiue, & hinc dicitur vera domus, quando conformatur ideæ ipsius domus existentis in mente artificis, quæ est causa producendi ipsam domum, & è contra falsa domus dicitur, quando disformatur eidem ideæ existentis in mente artificis: & in rebus naturalibus dicitur verus lapis, verum aurum, quia conformantur ideis existentibus in mente primæ causæ agentis ad instar artificis; conformatur autem intellectui speculatiuo, quia ab eo cognoscitur, sicut est, difformatur quando aliter cognoscitur, quàm sit. Ex his deduco primo, quod veritas formaliter, & secundum essentiam est in solo intellectu, veritas autem rei in habitudine ad intellectum creatum est in rebus, tanquam in causa fundamentaliter, & materialiter, quando verò res referuntur ad intellectum, dum veritas ipsarum rerum dicitur reperiri in rebus ipsis formaliter, & secundum essentiam, quia intellectus diuinus est efficiens res ipsas, & sic etiam veritas transcendens & formaliter, & secundum essentiam reperitur in rebus ipsis. Correlarium hoc est Sancti Thomæ, prima parte, quæst. 16. art. 1. & de veritate, art. 2. Deduco & secundo, quod Veritas in actu exercito, & materialiter, & tanquam in subiecto, etiam in sensibus reperiri potest. Docuit hoc Arist. 2. de anima, tex. 161. vbi dixit, sensus semper esse veros circa proprium obiectum, quæ veritas non vniuersalis, sed particularis est, sicuti & sensus ipsi particulariter cognoscunt. Deduco & tertio, quod Veritas reperitur in intellectu, in prima sua operatione, vt docuit Aristoteles 9. Metaphys. contextu vltimo, vbi posuit intellectum non decipi circa simplicia, sed in actu exercito, & tanquam in subiecto: reperitur etiam in apprehensione coniuncta rebus, vt diximus de mente Aristotelis, in prologo primi Perihermen. quod circa compositionem, & diuisionem est veritas, vel falsitas: in actu etiam signato reperitur ipsa veritas, tanquam in cognoscente in ipso intellectu, qui iudicat res apprehensas: in propositionibus quoque reperitur veritas, tanquam in signo. Deduco & postremo, quod propositiones ipsæ in quibus prædicata sunt de essentia subiectorum, vt quando dicitur, homo est animal rationale, & leo est animal rugibile, & coruus crocitat, sunt sempiternæ veritatis, siue res existant, siue non existant, semper enim & ab æterno veritatem habent. Hoc quoque correlarium est S. Thomæ, p. p. q. 10. art. 3. & de veritate, q. 1. art. 5. quod etiam docet Caietanus 1. lib. Post. cap. 9. & multi alij grauissimi Doctores. Et sic apparet quid sit veritas, & in quibus reperitur, & quomodo est in intellectu, & in sensu, & in propositione.

In ratione formali veritatis duo clauduntur.

Quid est veritas.

Veritas in quo reperitur.

Quæ propositio est sempiterna veritatis.

De Bono.

I v s Dionysius Areopagita intuens naturam ipsius boni, 4. cap. de diuinis nominibus, inquit, Bonum est diffusiuum sui ipsius. Beatus verò Augustinus, libro 8. de Trinitate, docuit, bonum nihil aliud esse, nisi Deum, his verbis, Bonum hoc, & bonum illud, tolle hoc, & tolle illud, & vide ipsum bonum si potes, & ita Deum videbis, iuxta illud, Nemo bonus, nisi Deus. Aristoteles libro 1. Ethicorum, cap. 1. dixit, Bonum est quod omnia appetunt. Cicero 5. libro Tusculanorum, voluit bonum esse illud, quod ab omnibus est expetendum: appetibilitas igitur est passio ipsius boni, sicuti visibilitas est passio ipsius coloris. Verum quia appetibilitas dupliciter sumi potest, Vno modo, pro fundamento ipsius appetibilitatis, & sic appetibile fundamentaliter est de natura, & essentia boni, quod quidem secundum suam essentiam est aptum natum appeti ab ipso appetitu; & sic quando dicitur, bonum est, quod omnia appetunt, si fundamentaliter intelligatur hæc definitio, quam dedit Aristoteles, est vera; & essentialis definitio boni: si autem appetibilitas, seu appetibile capiatur pro relatione, & habitudine ad appetitum, sic potius est quedam descriptio ipsius boni, per proprietatem & passionem eius, quando dicitur, quod bonum est appetibile ab omnibus: sic etiam dicimus de visibili, respectu coloris, & de mobili respectu corporis naturalis, quod potest capi fundamentaliter, & pro relatione, & habitudine ad motum. Et quia appetitus est duplex, naturalis, & sequens cognitionem, licet in nobis appetitus naturalis origine præcedat appetitum cognoscitiuum, intellectiuum, siue animalem, non tamen simpliciter præcedit, quia Deus est cognoscens, & amans, idcirco cum ipse sit finis entium, eius appetitus est simpliciter primus: & quamuis secundum nostrum modum intelligendi, natura in Deo præcedat ratione intellectum, quia communior est natura, quam intellectus, non tamen sic est in re, quia ordo noster concipiendi nullam dignitatem asserre, aut auferre potest omnipotenti Deo. Ordinando igitur appetentia, est inuenire primum appetens, & ordinando appetibilia, est inuenire primum appetibile, & ordinando appetitus, est inuenire primam appetitionem, non bene autem adscribitur prima appetitio secundo appetenti, aut appetibili, neque primo appetenti. Secunda appetitio, aut secundum appetibile, idem secundum naturam ordinando in primo appetente erit primus appetitus, respectu primi appetibilis; ideo Deo existenti maximè bono, ipse erit maximè appetens, maximo appetitu, maximum appetibile proportionaliter: igitur appetitus intellectui: idcirco Deo existente maximè intellectu, etiam ipse erit maximè appetens, & appetitiuus, vt docuit Aristoteles 12. Metaph. tex. 36. necesse est, vt illud quod est magis bonum, sit magis desideratum, quod si motor corporum cœlestium est magis bonus omnibus, necesse est vt sit desideratus magis bonus omnibus. Vnde Auerroes considerans verba Aristotelis, dicebat, quod corpora cœlestia sunt nobilissima, & corporibus sensibilibus meliora, necesse est, quod illud bonum, quod appetunt sit nobilissimum entium, & maxime, quod appetit totum cœlum in motu diurno, vnde illud quod diligitur propter se, & desideratur inter hæc principia abstracta, quorum vnumquodque est aliquod vnum simplex, & elementum corporis, quod mouet est id, quod ex eis in fine nobilitatis & simplicitatis & vnitatis, non decet ipsum Deum amare se, plusquam ipse sit amabilis, quia error esset in Deo, nec decet Deum se minus amare, quam ipse sit amabilis, quia in eo esset defectus, cum ergo natura sua sit simplicissima, & delectabilissima, sicuti in tanto gradu est intelligens, sicuti intelligibilis; patet ergo quod appetibilitas sequitur bonitatem, & bonitas est causa quod res sit appetibilis. Verum Sanctus Thomas p. p. quæst. 5. art. 6. diuidit bonum, in honestum, quod propter se appetitur, vt sunt virtutes; & delectabile, vt est quies existens in virtutibus; & in bonum vtile, quod ratione alterius expetitur, vt medicina quæ appetitur propter sanitatem. Diuus Augustinus diuisit bonum in bonum per essentiam, quale est Deus, & in bonum per participationem, quale est creatura,

*Appetibilitas
dupliciter sumitur.*

Appetitus duplex.

Deus est maximè bonus.

Deus est intelligibilis vti intelligens.

Ter Ex his colligo primo, quod bonum non est passio entis in illa significatione, ut ens dicitur de ente reali, & ente rationis, sed solum, prout ens dicitur de ente reali, ut docuit Arist. 6. Met. tex. 8. bonum, & malum sunt in rebus, & ideo erit passio entis, prout est ex parte rei, & sic conuertitur cum ipso ente, & non differt ab eo, secundum rem, sed solummodo secundum rationem significatam, ut scribit S. Thom. p. p. q. 5. ar. 3. & 1. contra gent. c. 37. & de veritate, q. 21. art. 2. Colligo secundo, quod de ratione boni sunt duo, alterum ut materiale, quod est esse rei, & alterum formale, quod est respectus, & ordo ad appetitum; unde sicut verum respicit intellectum, sic bonum respicit appetitum, & per istum respectum distinguitur a quolibet alio transcendente. Colligo & tertio, quod solus Deus est bonus per essentiam, id est non per participationem alterius, sicut solus est ens per essentiam, creaturae vero sunt bonae per participationem, quia dependent ab ipso Deo, licet possint creaturae dici bonae per essentiam, ea ratione qua haec dictio, secundum essentiam, denotat idem quod non per accidens, sed non prout ly secundum essentiam, dicit independentiam. Colligo & postremo, Mathematica esse bona, ea ratione qua sunt entia, non autem esse bona, capiendo bonum pro existenti, & etiam ipsum ens prout existit: quia Mathematica formaliter loquendo per se non subsistunt, sed sunt abstracta, a materia sensibili, non autem sunt, ita entia Metaphysicalia, quia existunt, ut docuit Caietanus p. p. q. 5. ar. 3. Materia quoque prima est simpliciter bona, non prout simpliciter dicit tale secundum essentiam, sed quia sine addito est ordinata ad formam, & ratione illius ordinis, dicitur simpliciter bona, ut docet Ferrariensis 3. contra Gentiles, c. 20. Ex quibus patet quid sit bonum, & quid eius significata.

Bonum quomodo est passio entis.

Creatura sit bona per essentiam.

Materia est bona.

CAPITVLVM VIGESIMVM OCTAVVM.

De eo quod est dicitur Aliquid.

Sunt nonnulli docentes, Aliquid, & quid, esse synonyma, & non differre ab inuicem, nisi ut ensis, & gladius, & vestis, & iudamentum. Sed toto caelo aberrare videntur, quandoquidem cum forma sit illa quae dat esse rei, hinc, primum quod efficitur in rerum natura, est ipsum ens, quod imponitur ab esse datum a forma; & quia hoc esse sequitur indiuisio, hinc fit, ut secundum transcendens sit vnum; & quia hoc esse indiuisum est intelligibile, propterea tertium transcendens est verum; efficitur etiam hoc esse indiuisum, & intelligibile, ut sit appetibile, & sic nascitur quartum transcendens, quod est bonum: & quia Aliquid dicitur, quasi aliud quid, ex quo oritur quintum transcendens, quod dicitur Aliquid, de quo est praesens sermo. Unde distinguuntur Aliquid, & quis, & quid, & aliud: nam hoc adiectiuum aliud, est neutri generis, & habet significationem in essentia, & diuersitatem in substantia. Hinc fit, quod Theologi non vtuntur hoc modo loquendi in diuinis, ut docet S. Thomas p. p. q. 31. art. 2. & 1. sent. dist. 24. q. 2. art. 2. videlicet, quod Filius est aliud a Patre, nec Spiritus sanctus est aliud a Patre, & Filio, per rationem dictam, quia neutrum genus, quod exprimitur per aliud est informe, & significatur essentia comunis, & quia Filius non est diuersus in essentia a Patre, propterea non est aliud a Patre, licet sit alius, & alia persona, & aliud suppositum. Aliquis vero est adiectiuum masculini generis, unde dicitur aliquis, quasi alius quis, & hoc significat alietate in supposito, propterea nec aliquis, nec aliud, est transcendens, Nec etiam ipsum quid potest esse transcendens, quia quid dicit quidditatem significatam per formam principaliter, adaequate vero per formam & materiam: quandoquidem tam forma, quam materia sunt partes quidditatis, contra Auerroem, & hinc est, quod per quid, intelligimus ipsum quidditatum, quod significatur per praedicatum essentiale, vel etiam quid dicit declaratiuum, & indicatiuum alicuius rei: nam per quidditatem declaratur, & ostenditur quid sit res, puta animal rationale, quod est quid ipsius hominis, declarans, & ostendens ipsum hominem. Potest etiam ipsum quid sumi representatiue, & sic species intelligibilis, vel actus intelligendi, seu species expressa, quae dicitur verbum sunt quid, quia representant quidditatem, & substantiam rerum. Quid quoque potest sumi specificatiue, ut dixit Porphyrius c. de differentia, quod differentia specifica determinat genus, quod praedicatur in quid, unde tam differentia specifica, ut determinans, dicit quid, quam etiam ipsum genus determinatum,

Aliquid dicitur quasi aliud quid.

Aliquis quasi alius quis.

Quid, quomodo intelligitur.

terminatum, cum sint idem, in ipso homine. Potest adhuc, & ipsum quid, dici consequen-
 tiue, vt passio quidditatis, nam ad ipsam quidditatem, puta animal rationale, sequitur
 passio, quod est ipsum risibile. Patet igitur quomodo quis, quid, & aliud, non possunt esse
 synonyma, & nullum istorum est transcendens, sed aliquid, vt docuit S. Thom. opusc. 43,
 cap. 2. Et est communis sententia Philosophorum, quod aliquid est transcendens, quod
 conuertitur cum ipso ente, & significatum eius est esse diuisum ab alio: vnde quando ali-
 qua duo sunt realiter idem, vnum per respectum ad alterum, non potest dici aliquid,
 propterea ista propositio, homo, vt distinctus ab animali rationali, est aliquid, est falsa,
 quia homo, & animal rationale non distinguuntur, sed sunt idem realiter, sic etiam po-
 tentia intellectiua comparata ipsi potentie appetitiue, secundum illos qui dicunt intel-
 lectum, & voluntatem esse idem, non poterimus dicere, quod est aliquid, quia non distin-
 guuntur realiter: secundum vero ponentes intellectum, & voluntatem esse distincta entia,
 possumus dicere, quod est aliquid: & sicuti cetera transcendentia distinguuntur secundum
 rationem conceptam ab ipso ente, sic etiam & ipsum aliquid, cum ratio sua formalis di-
 stinguatur ab ipso ente, & a ceteris transcendentibus, propterea non est negatio dicere,
 ens aliquid, sicuti neque est negatio dicere, ens vnum, vel ens bonum, vel ens verum.

*Passio quomodo
do dicit quid.*

*Ens est ad-
quid, non est
negatio.*

Ex his colligo primo, quod definitum non est aliquid, respectu definitionis, quia defi-
 nitum, & definitio sunt idem secundum rem, & rationem: patet ex D. Tho. 7. Met. lect. 19.
 Sed ne decipiaris, attende, quod definitio, & definitum possunt accipi dupliciter, vno modo,
 quantum ad intentionem definitionis, & definiti, & sic definitio, & definitum distinguun-
 tur ratione: Alio modo, quantum ad naturam ipsius quod quid erat esse, & sic ipsum
 quod quid est, distinguitur ratione ab eo cuius est. Potest etiam intelligi bifariam, vno
 modo accipiendo rationem ex parte ipsius ratiocinantis, siue concipientis, & sic ipsum
 quod quid est, & id cuius est, distinguuntur ratione: alio modo accipiendo rationem pro
 definitione ex parte rei ratiocinabilis, quae scilicet habet immediatum fundamentum
 in re, & hoc modo definitio, & definitum, non distinguuntur ratione, id est definitione.

*Deus & Dei-
tas sunt idem.*

Colligo ex his secundo, quod Deitas non est aliquid respectu Dei, quia Deitas, & Deus
 sunt vnum, & idem realiter, & differunt solum secundum modum significandi ex parte
 intelligentis, & non ex parte rei intellectae: vnde cum modus significandi fundetur super
 modo intelligendi, Deus predicatur de Deitate, & Deitas de Deo, vt vnanimiter omnes
 Theologi concedunt, quod Deus est sua Deitas.

Colligo ex his postremo, quod humanitas potest dici aliquid respectu hominis, quia di-
 stinguuntur, non solum secundum modum significandi ex parte concipientis, sed etiam
 ex parte rei significatae: quandoquidem humanitas excludit omnia accidentia in sui si-
 gnificatione, quae possunt esse in ipso homine, & propterea etiam ipsa humanitas non pre-
 dicatur de homine, vt dicamus, quod homo est humanitas, & sic etiam posuissimus con-
 cedere, quod Gabriel comparatus suae Gabrielitati est aliquid, prout aliquid est transcen-
 dens: quia vt concedit S. Thom. in quolibetis, Gabriel, & Gabrielitas non sunt omnino
 idem, sed differunt secundum rationem, & modum significandi, non solum ex parte con-
 cipientis, sed etiam ex parte rei significatae: propterea non est concedenda ista propositio,
 Gabriel est sua Gabrielitas, sicuti conceditur ista, Deus est sua Deitas. Ex quibus mani-
 feste apparet quid sit aliquid, & quod eius significatum, vt est vnum ex transcendentibus.

*Gabriel vs-
Gabrielitas,
est propositio
falsa.*

CAPITVLVM VIGESIMVMNONVM.

De vltima transcendentia, quod dicitur res.

Es secundum communem scribentium sententiam, potest dici dupli-
 citer. Primo secundum Grammaticos, a ratus, rata, ratum; & quia ra-
 tum idem est quod firmum, & ideo res dicitur de entibus, quae habent
 firmam entitatem, quales sunt entia realia, vt lapis, lignum, & similia;
 Alio modo res dicitur & deriuari potest a reor, reris; & quia reor est
 verbum importans actum intellectus, & rationis, idcirco res dici po-
 test etiam de entibus rationis, vt sunt secundae intentiones. Vt ergo res
 dicitur de entibus realibus, & de entibus rationis, diuersimode est transcendens, & quia
 solum Deus benedictus habet esse firmum, & stabile, iuxta illud Boetij, Immobile que
 manens,

manens, dans cuncta movetur, idcirco ipse solus dicitur esse prima res, de qua dicitur hoc transcendens analogicè, sicuti & ens ipsum. Potest etiam & res ipsa considerari, secundum proprietates, quas habet in propria natura, vt secundum modum per quem fit apud animam, & tertio secundum proprietatem communem, quae inest ei, ab actibus animae, qui sunt subieci, predicari, componere, & dividere. Et secundum hanc triplicem accceptionem contingit rem tripliciter nominari. Vno modo per nomen quod indicat existentiam congruentem naturae scq, vt solemus dicere album, nigrum, quantum, & huiusmodi. Alio modo secundum quod anima accipit eam per modum entis, & sic vocatur res: vnde illud proprie dicitur res, quod anima cogitat, vt existens in rerum natura. Tertio modo contingit nominari per intentiones secundas, sicut dicitur genus, species, subiectum, praedicatum: & quia sic hoc nomen res dicit medium inter nomen quod dicit purè formam naturae, & nomen quod dicit formam intentionis, idcirco non tantum essentiae convenit, sed etiam personis, quam ob causam in divinis dicimus, tres res, esse tres personas, sed non tres essentias. Et huic significationi alludit ipsum nomen res, vt dicitur à reor, vt dictum est, quod dicit actum ex parte animae. Alio modo vt derivatur ab hoc quod est ratur, dicit stabilitatem ex parte naturae, & ex parte entitatis, & sic tres res dicuntur vna res summa, quae est divina essentia, vt docet Magister sent. dist. 25. 1. lib. sent. & ita tres res dicimus. Et easdem tres res, quae sunt tres personae, dicimus esse vnam quandam summam rem, vt dicebat D. Augustin lib. de doct. Christ. res quibus fruendum est, sunt Pater, & Filius, & Spiritus sanctus; & S. Tho. p. q. 39. art. 3. & 1. sent. dist. 42. q. 1. & super Boetium de Trinitate, q. 1. ar. 4. dicit, quod hoc nomen res, est de transcendentibus: vnde secundum quod pertinet ad relationem pluraliter praedicatur in divinis, secundum verò quod pertinet ad substantiam, singulariter praedicatur; & propterea dicitur, quod Trinitas divinarum personarum, est quaedam summa res vna, &c.

Solus Deus debet dici res prima.

Res est quod anima accipit eam per modum entis, & sic vocatur res.

Tres res sunt vna summa res.

Verum, quia Avicen. a. Metaph. declaravit significationem rei per id, de quo aliquid est enunciabile: vnde à posteriori docuit ipse, quia rebus accidit enunciabilitas quemadmodum respectus accidit nostro intellectui, siue sit respectus in actu, siue in appetitudine, & ideo hoc nomen res dicebat ipse esse multiplex, quandoquidem de chymera enunciatur quod est figmentum, & de vacuo, quod est locus non repletus corpore, & de Cesare, qui fuit homo, & de Antichristo, quid potest esse, & de Deglorioso, qui est summa res, enunciabilitas quoque, dicitur de malis, & de falsis propositionibus: quando ergo dicitur, quod vnaqueque res habet certitudinem propriam, quae est eius, quod dicitur, tunc est quæstio de negationibus, & de privationibus, & de modis rerum, & de appetibus, quae sunt in anima, tum respectu intellectus, vt sunt intelligibilia, tum respectu voluntatis, quae sunt voluntaria, & appetibilia, quomodo habent firmitatem & realitatem, an veluti res mobilis, vel vt res immobilis, sic etiam esset dubitari de tempore, quod non habet esse, nisi anima existens, idcirco res potest considerari sicuti & ens, cuius quo recipitur, & convertitur, videlicet secundum esse amplum, & latum, prout derivatur utroque modo à reor, & à ratur, & secundum quod proprie derivatur ab vno istorum, & sic ample, & minus ample dici poterit.

Dupliciter est res, in actu, & in appetitudine.

Res potest considerari sicuti & ens, cuius quo recipitur, & convertitur.

Ex hoc colligo primo, quod respectus derelictus in obiecto, cognoscitur per opus intellectus, aut volito per opus voluntatis, quod aliqui vocare solent relationem rationis, non potest dici res ab intrinseco, quia obiectum nominatur volitum, aut cognitum de nominatione extrinseca, accepta ab intentione in anima, aut volitione, non autem de nominatione intrinseca, à respectu existente in obiecto; non enim intellectus mox est vis emissiva, operando in eo, quod intellectus intelligit, cum non operetur extra mittendo, sed infra, & sic etiam paries dicitur visus, respectu visibilitatis extrinsecae, non autem intrinsecae, vt docet Arist. 3. Metaph. cap. de relativis. Colligo & secundo; quod quidditates in potentia obiectiva, non sunt res extra animam, sed potius sunt respectus derelicti per opus intellectus, compabantis, quia potentia obiectiva non est in rerum natura, cum non detur, nisi potentia activa, & passiva, & ista entia existentia in potentia obiectiva, potius dicuntur esse in potentia activa agentis, vel sunt possibilis logice, quatenus possibile dicit non repugnantiam terminorum, sed non dicuntur res, & entia, quae habent aliquam firmitatem, & existentiam. Colligo & postremo, de eam praedicamenta esse entia realia, loquendo primo intentionaliter, contra illos, qui asserunt praedicamenta pertinere ad ens rationis, nisi velint dicere, quod prout dicunt ordinem terminorum subiectionum, secundum sob & supra.

Denominatio duplex, intrinseca, & extrinseca.

Praedicamenta sunt realia.

100 1002
100 1002
100 1002

*Prædicamen-
ta consideran-
tur à diuersis
artificibus.*

& secundo intentionaliter sunt entia rationis, sed ipsi non habent hunc intellectum, quia dicunt prædicamenta non esse res ipsas, sed potius signa rerum: hinc non dantur prædicamenta naturalia, neque Metaphysicalia, sed tantum Logicalia, ut ipsi astruunt. Et tamen loquuntur hic contra Arist. 5. Met. ubi loquitur præcipue de prædicamentis, & in antepædicamentis expressit ipsa singula per dictiones simplices, quæ sunt entia realia; licet differenter & Logicus, & Physicus, & Metaphysicus, consideret ista talia prædicamenta, quia Logicus sub modo prædicandi, & subiiciendi, Physicus verò considerat sub modo sensibilitatis, siue mobilitatis, vel naturalitatis, secundum diuersam sententiam illorum, qui diuersimodè loquuntur de subiecto Philosophiæ naturalis, Metaphysicus verò considerat prout sunt entia abstracta ab omni materia. Ex his apparet quid sit res, ut est transcendens, & quod est eius significatum.

CAPITVLVM TRIGESIMVM.

Hic declaratur qualitas propositionum Theologicarum.

QUALITAS propositionum in Theologia est circa approbationem, & reprobationem ipsarum: nam propositio Theologica Catholica est illa, quæ habetur mediatè, vel immediatè ex diuina reuelatione. Immediatè, sicuti scribitur Ioannis primo, Unigenitus, qui est in sinu Patris enarrauit nobis, &c. Mediatè verò, ut est illa, quæ habetur 1. cap. ad Hebræos, Olim Deus loquens Patribus in Prophetis, nouissimè verò loquutus est in Filio. Propositio Catholica quoque dicitur illa, quæ non vni genti tantum, sed omnibus proponitur credenda, ut scribitur Marth. vltimo, Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos, &c. & ista propositio Catholica ex natura sui est immutabilis, & vera. Et per oppositum propositio hæretica est illa, quæ contrariatur propositioni Catholicæ desumptæ ex veteri, aut nouo testamento; ut si quis negaret istam, In principio creauit Deus cælum & terram. Vel istam, quæ habetur 2. epist. Petri, cap. 1. Non enim voluntate humana allata est Prophetia. Aliqua dicitur propositio quoque, non hæretica, sed hæresim sapiens, & ista dicitur dogma peruersum, ex quo sequitur hæresis propriè dicta. Exempli gratia, si quis diceret, Omnis homo Cracouæ existens, est in peccato mortali, ex hac sequitur, quod infans nouiter baptizatus Cracouia sit in peccato mortali, quod est hæreticum dicere.

Propositio heretica, quæ sit

Propositio impertinens.

Datur etiam aliqua propositio, quæ dicitur impertinens, & est illa, quæ licet non pertineat ad Fidem, tamen subiicitur auctoritatibus Sanctorum; ut si quis diceret, quod Ioseph sponsus B. Virginis fuit, vel non fuit mortuus tempore passionis Christi, hæc enim non pertinet ad Fidem: tamen est discrepantia inter Doctores Sanctos, quia B. Ambrosius super Lucam cap. 1. tenet, quod non erat mortuus: sic etiam & Chrysostomus: Albertus tamen Magnus super Ioannem cap. 19. tenet ipsum fuisse mortuum, & ideo hæc propositio dicitur impertinens.

Propositio temeraria.

Aliqua est propositio temeraria, & est illa, quæ asseritur aliquid tanquam certum, quod nulla ratione, seu auctoritate efficaciter probari possit, sicuti esset ista, Mundus finietur infra centum annos, quæ quidem licet vera esse possit, tamen asserere ipsam tanquam certam, est temerarium, quia de ipsa nec ratio efficax, neque auctoritas alicuius Sancti Doctoris habetur.

Erroneæ.

Datur etiam & propositio erronea, seu falsa, asserens errorem, & falsitatem, discedens à recta via, ut esset ista, Prima causa non est vigoris inhæbiti, quam si quis pertinaciter assereret, esset hæreticus; si autem sine pertinacia, non incideret in hæresim, ut dixit B. Augustinus lib. de Academicis, Errare potero, sed hæreticus non ero: quia licet omne hæreticum sit erroneum, & temerarium, non tamen è contrario, omnis propositio erronea, & temeraria est hæretica, ut docet B. Antoninus in 2. parte summa, tit. 12. cap. 5.

Iniuriosa.

Datur & propositio iniuriosa, seu contumeliosa, & est illa, quæ detrahit statui alicuius Fidelis, aut alicui notabili personæ, seu Sancto; ut est ista, Lex Moysei, suis umbris, & victimis, & terroribus fecit hypocritas: hæc enim aduersatur legi Moisaicæ, & ipsi Deo, qui huiusmodi umbram, victimas, & ceremonias legis instituit, quæ ex sua institutione ad bonum inducebant, & veritatem figurabant.

Est pro-

Est propositio scandalosa, quæ male sonat, & est offensiva piarum aurium, cum præbeat occasionem ruinae auditoribus; & facilitatem cadendi in hæresim; vt si quis diceret absolute, & simpliciter, Pater est maior Filio, non intelligendo secundum naturam humanam, vt docet Fides Catholica, scandalizaret audientes, & incideret in hæresim Arrianam, quæ hanc propositionem docebat.

Scandalosa.

Datur & propositio scismatica, siue seditiosa, quæ in ecclesia, vel in populo induceret diuisionem, & scisma: exempli gratia, si quis diceret, Malo Prælato, seu Regi non est obediendum, ista statim induceret scisma, & præsertim cum contrarietur dictis Apostoli Petri i. epist. canonica, cap. 2. Serui subditi estote in omni timore, dominis vestris, non tantum bonis, & modestis, sed etiam discolis, &c.

Scismatica.

Datur & propositio impia, sicuti & propositio pia, pietas enim, vt scribit Apost. ad Titum cap. 3. est utilis ad omnia, habet promissionem vitæ; quæ nunc est, & futuræ: vnde si quis negaret orandum esse pro animabus existentibus in Purgatorio, vel indulgentias Papæ pro illis concessas non prodesse, diceretur propositio impia, & cum pertinacia esset hæretica. Nam hæresis est error in intellectu, cum pertinacia in voluntate, siue dogma falsum contrarium Fidei orthodoxæ, vel opinio, siue assertio contraria veritati in eo qui Christianam Fidem professus est.

Impia.

Datur & propositio blasphemæ à blasphemia, quæ est irrogatio iniuriæ Deo factæ, attribuendo ei, quod non conuenit, vel remouendo ab eo, quod ei conuenit, aut attribuendo creaturæ, quod est proprium Dei: vt si quis diceret, hominem propria autoritate remittere peccata, vel Deum non esse misericordem, aut iustum; hæc enim propositiones sunt blasphemæ.

Blasphemia.

Datur propositio dubia, seu ambigua, vt si quis diceret, Relatio, & persona distinguuntur: hæc enim potest habere duplicem sensum: primum quod distinguantur distinctione formali, seu rationis ratiocinatæ, & sic est vera propositio: Alio modo quod distinguantur distinctione reali, quemadmodum distinguitur paternitas à filiatione, & sic habet sensum falsum: vnde interrogandus est ille, qui protulit propositionem istam, quia semper quando est aliqua ambiguitas, & obscuritas in propositione scripta in aliquo libro, recurrendum est ad scribentem, & docentem illum librum, sic etiam quando est prolata ab aliquo actu loquente inter aliquos, recurrendum est ad intentionem ipsius loquentis: nam etsi circa propositionem præpositam aliqui diuersimodè opinati sint, vt scribit S. Thomas p. p. q. 40. art. 1. Quidam enim dixerunt, relationes neque esse personas, neque in personis, & ideo distinguuntur persona & relatio distinctione reali. Tamen rei veritas, quam tenent omnes Catholici est, quod relationes personales sunt idem cum ipsis personis identitate reali, distinguuntur tantum distinctione formali, vt dictum est, ea ratione, qua abstractum est idem cum concreto: sunt enim ipse personæ relationes subsistentes: vnde dicitur, quod Pater est paternitas, & è contra, paternitas est ipse Pater, & Filius est filiatio, & è contra, & similiter de Spiritu sancto, & processione. Ex quibus omnibus deducit Melchior Cano Episcopus Canariensis lib. 12. de locis Theologicis, c. 7. septem esse gradus propositionum Theologicarum, Catholicarum. Primus earum est, quæ expresse habentur in sacris libris Canonice. Secundus verò earum, quæ ex istis per certam & necessariam consequentiam deducuntur, & sunt. Tertius est earum, quæ verbatenus Christus Dominus noster Apostolis, & Apostoli Ecclesie tradiderunt. Quartus earum est, quæ in Concilijs vniuersalibus sunt definitæ. Quintus earum, quæ à Sede Apostolica sunt propositæ fidelibus ad credendum. Sextas illarum, quæ de Fide, & refutatione hæresum Sancti Doctores vna mente, vnaque voce docuerunt. Postremus verò, & septimus est illarum, quæ ex 3. 4. 5. & 6. generibus, firma, & necessaria consequentia deriuantur. Et sic per oppositum septem sunt genera propositionum hæreticarum, quæ septem illis generibus propositionum Fidei repugnant. Et quia apud Philosophos, & authores Latinos communiter in vsu est, sua dogmata appellare sectas, vel hæreses, vt Stoicorum sectam, Peripateticorum hæresim, tamen dogma Christianorum non debet dici secta, vel hæresis, quia dogma Christianum non est inuentum humanum, nec iudicio humano electum est, quid credere debeat, & quid non, sed determinatur ab Ecclesia, quæ authoritate Dei proponit omni creaturæ quid sit credendum: & propterea ille, qui est baptizatus, & professus est Fidem Christianam, & ab hac vniuersali doctrina se separat, proprie Hæreticus dici debet, quia vult sequi cerebrum suum, & voluntatem, eligendo quid credendum sit sibi, & quid non, vt dixit Tertullianus in libro de præscriptione Hæreticorum; iam verò est in

Dubia.

Relatio est idem cum persona.

Septem sunt gradus propositionum Catholicarum.

Propositionum Hæreticarum genera quæ sunt.

Quis dicitur esse Hæreticus.

vis

usu Catholicorum vocari hereses, sive Hereticos, propter divisionem factam a Fide Catholica Ecclesie: unde Heresis, ut dictum est supra, est vitium non in intellectu absolute, sed in eorum motu & voluntate eligente: & ideo nulla propositio, aut sententia proprie loquendo potest dici, secundum se heretica, sed solum ut determinatur a tali adhesionem ad ipsam; quandoquidem una & eadem propositio, Verbi gratia accepti, non accingent, potest pertinere ad omnes species infidelitatis, oportet quod nullam illarum secundum se sibi vendicat; nam sententia dicta ab Heretico heretica denominatur, a Iudeo perfida; & a Pagano, Gentilis: unde propositiones ipse secundum se sunt contrarie Fidei, sic vocande sunt, quando contrariantur articulis Fidei, vel sacre Scripturę; aut determinationi Ecclesie de Fide. Et istę distinguende sunt, quia quedam sunt contrarie Fidei secundum se, & quę ad nos, quarum scilicet contrarietas ad Fidem est manifesta nobis; quedam secundum se tantum, quę scilicet contrarie sunt propositionibus veris pertinentibus ad Fidem, sed earum contrarietas non est nobis manifesta, quia Ecclesia non determinavit; sicut ista propositio, Spiritus sanctus non procedit a Patre, secundum se est contra Fidei, quia contrariatur sue contradictorie pertinenti ad Fidem, sed quando vertebatur inter ipsos fideles in dubium, erat contraria secundum se tantum; postquam autem patefacta est per determinationem Ecclesie, est contraria Fidei secundum se, & quoad nos, & sibi assensum pertinacem prestantem, post ipsius Evangelicam professionem in specie heresis reponit. Et ex his dissolvitur illa difficultas de heretico mentali; an sit verē hereticus, quia est hereticus occultus: nam occultū duplex esse potest, quoddam per se, & quoddam per accidens. Occultum per se est, quod ex sua ratione sibi vendicat non subesse cognitioni sensitiuę, a qua incipit humana cognitio, secundum quam Ecclesia iudicat: occultum verō per accidens est, quod licet sensui subiaceat, testem tamen, vel testes non habet. Actus quoque interior dupliciter exerceri potest, Primo solus, ut cum quis vult facere malum aliquid, vel odio habet aliquem, vel discredat solum in corde suo: secundo potest exerceri, ut causa commissionis, vel omissionis exterioris, ut cum quis ex odio facit, vel omittit facere aliquid extra, siue illud extra sit loquutum, siue operatio quęcunque: unde licet occultissima per accidens, ut actus interiores, prout sunt rationes exterioris commissionis, vel omissionis, subiaceat: hoc tamen iudicio, & censurę, occulte tamen per se, ut sunt actus interiores, solum ab Ecclesie iudicio, & censuris aliena sunt, nisi hominibus videri que patent, Deus autem intuetur cor: Hinc est quod hereticus per se quisque in solo corde non est excommunicatus, nec est extra penam poenarum Iuris humani: si tamen peccatum heresis non ratione censurę annexa; ut in processu annuali Romano Curie reservatur, sed si absolute esset reservatum Papę, vel Episcopo, non posset talis hereticus ab inferiori absolui, quoniam reservatio non est pœna, sed negatio, vel ademptio iurisdictionis, quę superior potest uti in quantumcunque occultis. Hinc etiam est, quod si hereticus in corde, exteriori aliquo opere, vel verbo peccatum suum exequatur, & iudicat, statim est excommunicatus, etiam si nullus iudicat, videat, aut quomodo libet percipiat, nisi ipsemet, quia tunc peccatum heresis non est occultum Ecclesie, nisi per accidens, per se enim habet, unde possit ab Ecclesia sciri, quod est peccatum exterioris: & propterea, oportet Confessores inquirere, cum penitentes tepidum Fidei, qui videri in confessionibus consentiunt contra Fidem occurrunt, an etiam secundum solam ore protulerit propositiones hereticas, quando in illis erit, vel non. Ad Patres quosdam ex his, qui sunt propositiones Catholicas, quę sunt hereticas; & quis hereticus mentalis, & occultus, & manifestus, &c. de quibus omnibus lege Concilium Tridentinum, in capitulo quod incipit, Lacet Episcopis, in irregularitatibus omnibus, & suspensionibus ex delicto ortho-pœnitentibus, excepta ea, quę oriuntur ex homicidio voluntario, & exceptis alijs adductis ad forum contentiosum dispensare, & in quibuscunque casibus occultis, etiam Sedi Apostolicę reservatis, delinquentes quoscunque sibi subditos in Diocesi sua per se ipsos, aut Vicarium ad id specialiter deputandum, in foro conscientię gratis absolviere, imposita penitentia salutari. Idem & in heresis crimine in eodem foro conscientię eis tantum, non solum Vicarijs sit permissum, &c. Et ex hoc habes, quod licet Papa coarctare possit aliorum iurisdictionem, reservando sibi aliqua peccata absolvienda, nunquam tamen Papa, vel Prelatus prudens debet sibi reservare peccata interiora subditorum, quia est inutilis talis reservatio, cum non possit Prelatus inde fieri cautior in gubernatione gregis sibi commissi, &c.

Etiam propositio variis nominibus nominatur.

Hereticus mentalis quis sit.

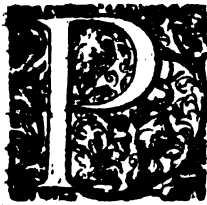
Actus interior dupliciter potest exerceri.

Reservatio in iurisdictionis non est pœna.

Decretum Conc. Trident. de absolutione heret.

CAPITVLVM TRIGESIMVM PRIMVM.

*Hic ponuntur modi, quibus Theologus vtitur
ad probandas suas veritates.*

PRIMVS & proprius, ac necessarius modus, seu via, qua Theologus vtitur ad probandas suas propositiones, est autoritas sacrae Scripturae, quae continetur in libris canonicis. Et haec methodus arguendi ex autoritate est maximè propria Theologo, eò quod principia Theologiae per reuelationem habentur, & sic oportet, quod credatur authoritati eorum quibus reuelatio facta est. Nec hoc derogat dignitati Theologi: nam etsi Boetius voluerit lib. definitionum, quod locus ab

Modus arguendi in Theologia.

authoritate est infirmissimus, hoc quod iste grauissimus vir dicit, intelligi debet de loco ab autoritate, quae fundatur super ratione humana, hic enim est infirmissimus, tamen locus ille, qui super diuina reuelatione fundatur, est efficacissimus. Scribit Sanctus Thomas prima parte, quæst. 1. artic. 8. ad secundum argumentum, asserens, Theologum vti autoritatibus Canonicae Scripturae, propriè ex necessitate arguendo: quia Fides nostra innititur reuelationi Apostolis, & Prophetis facta, qui canonicos libros scripserunt: vnde Augustinus in epistola ad Hieronymum, dicit, Solis autem scripturarum libris, qui Canonici appellantur, didici hunc honorem deferre, vt nullum authorem eorum inscribendo errasse aliquid, firmissimè credam, alios autem ita lego, vt quantalibet sanctitate, doctrinaque præpolleant, non ideo verum putem, quod ipsi ita senserunt, vel scripserunt. Et si quæris, qui sunt libri Canonici? Dicas eos esse, quos Spiritu sancto dictante sacri Authores exceperunt, & numerantur scilicet 4. Concilio Tridentini, videlicet quinque libri Moysis veteris testamenti, id est Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, Iosue, Iudicum, Ruth, quatuor Regum, duo Paralipomenon, Esdra primus & secundus, qui dicitur Neemias, Thobias, Iudith, Hester, Iob, Psalterium Dauidicum centum quinquaginta Psalmorum, Parabole, Ecclesiastes, Canticum canticorum, Sapientia, Ecclesiasticus, Isaias, Hieronias cum Baruch, Ezechiel, Daniel, duodecim Prophetæ minores, id est, Osea, Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Micheas, Naum, Abacuch, Sophonias, Ageus, Zacharias, Malachias, duo Machabeorum, primus & secundus, Testamenti noui quatuor Euangelia, secundum Mattheum, Marcum, Lucam, & Ioannem, Actus Apostolorum à Luca Euangelista conscripti, quatuordecim Epistolæ Pauli, ad Romanos, duæ ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colossenses, duæ ad Thessalonicenses, duæ ad Timotheum, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebræos, Petri Apostoli duæ, Ioannis Apostoli tres, Iacobi Apostoli vna, Iudæ Apostoli vna, & Apocalypsis Ioannis Apostoli. Argumentum ergo desumptum ab autoritate horum librorum, est necessarium in sacra Theologia, Author enim horum librorum non homo, sed Deus est, Dominus enim narrabit in scripturis populum, & Principum horum, qui fuerunt in ea, testatur Propheta, &c.

Locus ab autoritate diuina est efficacissimus.

Libri canonici qui sunt.

Argumentum necessarium in Theologia quod est.

Secundus modus, qui etiam dicitur locus. i. sedes argumenti, vel id, vnde ad quaestionem propositam conueniens trahitur argumentum, est autoritas traditionum Christi, & Apostolorum, quæ quoniam scriptæ non sunt, sed de aure ad aurem ad nos peruenerunt, viuæ vocis oracula rectissimè occupantur. Et hic etiam modus est maximè necessarius in Theologia, multa enim pertinent ad Christianorum doctrinam, & Fidem, quæ nec aperte, nec obscure in sacris literis continentur. Inter alia adsunt verba quibus in Calice consecratio fit, vniuersis, quibusque Christum Dominum vsum esse profiteamur, scilicet mysterium Fidei, & æterni testamenti, & eleuatis oculis ad Deum Patrem suum, & illa sententia, beatus est dare, quam accipere; & quod Imagines sunt venerandæ; & quod sacerdotes debent simul cum corpore assumere sanguinem, & quod Sacramentum Confirmationis, & Ordinis non sunt iterandæ, & nonnulla alia, quæ non sunt scripta in canonicis libris, sed hæc omnia per traditionem habita sunt, quod patet ex verbis Apost. 1. Corinth. 11. Cetera cum venero disponam. De eis etiam intelligitur illud, Deus auribus nostris audiuit, & Patres nostri annunciauerunt nobis, & cetera quæ sequuntur.

Traditiones Christi.

Tertius

*Ecclēsia est
Ponfa Christi*

Tertius modus, seu locus quo vtitur Theologus, est auctoritas Ecclesie, quę est sponsa Christi per fidem, iuxta illud; Desponsabo te mihi in fidem, scilicet in sempiternum, vt Christus Dominus verbis suis promisit Apostolis, eorumq; successoribus, vt scriptum est Matth. vltimo; Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, vsq; in sempiternum: propterea quicquid Ecclesia, tanquam Fidei dogma tenet, verum est, nec quicquam falsum, quod illa, aut credit, aut docet esse credendum: quia cum sit corpus Christi, vt scribit Apost. ad Ephēf. 5. ab ipso Christo, veluti a suo legitimo capite mouetur & regitur, & sic error eius in ipsum, tanquam in authorem referretur, regitur quoque a Spiritu sancto, qui est Spiritus veritatis, iuxta illud Ioan. 16. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem, & ideo errare non potest: ob id B. August. in epist. contra fundamentum, dicebat, Euangelio non crederem, nisi Ecclesia me admoneret.

*Concilia de-
beat confirma-
ri a Romano
Pont.*

Quartus locus quo Theologus vtitur, est auctoritas Conciliorum generalium, in quibus residet auctoritas Catholice Ecclesie: hæc enim Concilia confirmata auctoritate Romani Pontificis, faciunt certam fidem dogmatum Catholicorum, propterea dixit Christus Luc. 16. Qui vos audit, me audit. Et Matth. 23. Super cathedram Moysi sederunt Scribæ, & Pharisei, quęcunque dixerint vobis seruate & facite: propterea Ecclesia Catholica decreta talium Conciliorum semper accipit, & hæreticos habitos ab ipsis, tales etiam sine dubio existimauit. Concilia verò prouincialia non confirmata a Romano Pontifice, possunt errare in Fide; idcirco ex eis non sumitur argumentum necessarium, sed tantum ab illis Concilijs (etiam prouincialibus) quę auctoritate Summi Pontificis confirmata sunt. Probabile tamen argumentum sumi potest, ad suadenda dogmata Fidei, quod patet ex cap. ad abolendam de hæreticis, vbi a Lucio tertio, vinculo perpetui anathematis innodantur hi, quos vel Romana Ecclesia, vel singuli Episcopi per dioceses suas cum Concilio Clericorum, vel etiam si oportuerit vicinorum Episcoporum, hæreticos iudicauerint, &c.

*Summi Pon-
tifices habent
eam iur. pote-
statem.*

Quintus modus probandi veritates Theologicas, est auctoritas Ecclesie Romane, quę diuino priuilegio, & est, & vocatur Apostolica, in ea enim solitas & auctoritas Petri collocata est: de ipso enim Petro, eiusq; successoribus intelligenda sunt verba Saluatoris nostri, Luc. 11. Ego autem rogavi pro te, vt non deficiat fides tua; & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos: vnde defuncto Petro, diuino iure omnes illi qui ei succedunt, habent eandem auctoritatem, & potestatem, cum sint Pastores vniuersalis Ecclesie, & ad ipsos referri debent omnes causę maiores, ac difficiliores quæstiones, vt Anacletus epist. prima de oppressione Episcoporum, asserit: vnde in Nicena Synodo definitum est, non debere præter sententiam Romani Pontificis vilo modo aut Concilia celebrari, aut Episcopos damnari, cui maiora Ecclesiarum negotia ab ipso Domino speciali priuilegio tradita sunt; & Concil. Trid. sess. 25. cap. de delectu ciborum, vocat Romanam Ecclesiam omnium Ecclesiarum Matrem & Magistram, &c.

*Summi Pon-
tifices habent
eam iur. pote-
statem.*

*Summi Pon-
tifices habent
eam iur. pote-
statem.*

*Argumentum
probabile in
Theologia
quod est.*

Sextus est, auctoritas Sanctorum Patrum, hic enim modus est proprius Theologo ad probandas suas veritates, licet sit probabilis, vt notat S. Thomas p. p. q. 1. art. 8. in resp. ad secundum, dicens, quod vti auctoritatibus Sanctorum Ecclesie licet nobis, & tunc ex proprijs procedimus, sed probabiliter. In expositione verò sacrarum literarum communis omnium Sanctorum veterum opinio, & Dionysij, & Origenis, & Athanasij, Clementis Alexandrini, Gregorij Nazianzeni, & ceterorum Græcorum, & Latinorum, puta Augustini, Ambrosij, Gregorij, & Hieronymi, &c. facit certissimum argumentum ad Theologicas assertions corroborandas, quia consensus vniformis istorum, existimandus est sensus Spiritus sancti; in quæstionibus autem ad Fidem non pertinentibus, intelligendum est, quod probabile argumentum inducit, &c.

*Musica, &
Arithmetica
quomodo se
habent.*

Septimus est, auctoritas Theologorum Scholasticorum, quibus adiunguntur iuris Pontificij periti: nam doctrina istorum, quasi ex altera parte correspondet Theologie Scholasticę. Munus proprium huius loci est, quę in sacris literis & Apostolorum traditionibus addita continentur ea in lucem ponere; colligunt enim Theologi ex principijs Fidei a Deo reuelatis, conclusiones suas, atque in principijs ipsis implicitas per argumentationes, rationibus naturalibus consentaneas explicant: quemadmodum Musica facultas, ex his quę sunt in Arithmetica posita, ea ratiocinando connectit, quę sunt in numeris sonantibus; aut consona, aut dissona: ita Theologi ex his quę Fides posuit, ea quę sunt consonantia rationibus naturalibus conficiunt de Deo, rebusq; diuinis. Scholastici quoque Christi, Ecclesieq; doctrinam, quantum fieri potest ex disciplinis humanis, aut illustrare,

aut

aut conformare nituntur, vt docuit Aug. lib. 2. de doct. Christ. cap. 4. argentea & aurea, ceteramque Aegyptiorum suppellestem, etiam si accomodatam acceperimus, iure quasi nostram facere possumus, & Infidelium vsus vendicare, &c.

¶ Quartus modus est, ratio naturalis, quæ per omnes scientias naturaliter inueniatur manifestatur: hac enim naturali ratione vtuntur Theologi ad destruendas positiones oppositas conclusionibus, aut principijs Theologicis, aut ad soluendas rationes contra Theologia factas, aut ad stabilienda ea de quibus Theologia secundario est, vt Deum esse vnum, & immortalem, primam causam, actum purum, &c. Propterea Sancti Doctores, qui speculatio ingenio præditi fuerunt, vt S. Thomas, & D. Bonaventura, & consimiles, cupientes subuenire defectui humani intellectus, conati sunt adiuuare plurimas rationes naturales, vt cognoscant homines, quod ea quæ sunt Fidei non contrariantur naturalibus rationibus, & vt Fideles quoque indicent, Theologiam nostram procedere ex his rationibus veluti ex proprijs, & quandoque necessarijs, ministerialiter tamen, non ratione sui, sed propter intellectus nostri infirmitatem, vt docet S. Tho. p. p. q. 1. art. 5. quod Theologia accipit à Physicis disciplinis, non quod ex necessitate eis indigeat, sed ad maiorem manifestationem eorum, quæ in ea traduntur: vnde vtitur eis, tãquam inferioribus, & ancillis, sicut Architectonicæ vtuntur subministrantibus, vt civilis militari, & hoc ipsum, quod sic vtitur eis, non est propter defectum, vel insufficienciam eius, sed propter defectum intellectus nostri, qui ex his, quæ per naturalem rationem (ex qua procedunt aliæ scientiæ) cognoscuntur, facilius manuducitur in ea, quæ supra rationem sunt, & in Theologia traduntur.

Quæ sunt illa de quibus Theologia est secundario.

¶ Nonus est authoritas Philosophorum, qui naturam ducem sequuntur, in quibus connumerantur Iurisperiti, qui & ipsi profitentur veram Philosophiam, istorum enim omnium vnus idemque consensus certam fidem facit, eorum quæ naturali lumine cognoscuntur: vnde Arist. lib. 2. de celo, dicebat, veteres, & maiorum maximè nostrorum sententias veras esse: ergo in omni disciplina & arte, oportet addiscentem credere, necessarium est habere fidem professoribus concurrentibus in eandem sententiam. Vtuntur ergo sacri Theologi authoritatibus Philosophorum, vbi per rationem naturalem veritatem cognoscere potuerunt, vt habemus exemplum de Paulo Apostolo, qui vt scribitur in Actis Apost. c. 17. qui contra Athenien. vsus est testimonio Arati Poetæ, Genus Dei sumus, vt quidam veterum Poetarum dixerunt, si ergo genus Dei sumus, non debemus æstimare auro, aut argento, aut lapidi sculpturæ artis, & cogitationis hominis, diuinum esse simile, &c.

Iurisperiti profitentur veram Philosophiam.

Decimus & vltimus modus, est authoritas humanæ Historiæ, siue per authores fide dignos scriptæ, siue de gente in gentem traditæ, non superstitiosè, atque in aliorum gratiam, sed graui constantiq; ratione. Nam & si nullus Historicus præter Authores Sacros, certus esse possit, idest idoneus ad faciendam certam fidem in Theologia, Historici tamen graues, ac fide digni, quales nonnulli fuerunt, & in Ecclesiasticis, & in secularibus, probabile argumentum faciunt in Theologia, tum ad ea quæ sunt corroboranda, tum ad falsas aduersariorum opiniones repellendas. Et quando omnes probati, & graues Historici in eandem rem gestam concurrunt, certum argumentum adducunt ad corroborandas Theologicas veritates.

Historia fide digna, facit probabile argumentum in Theologia.

Patet ergo decem esse modos, seu locos, ac sedes quibus Theologi vtuntur ad probandas suas veritates: quorum septem propriè spectant ad Theologiam, tres verò potestremi, tanquam extranei, & probabiles, vt idem S. Tho. scripsit p. p. q. 1. art. 8. Et omnes ferè Patres vsi sunt his modis, probandi veritates Theologicas, præsertim August. de doctrina Christ. lib. 2. cap. 3. loquens nominatim de Philosophia dicit, Philosophi autem qui vocantur, si qua fortè vera, & Fidei nostræ accommoda dixerunt, maximè Platonici non solum formidanda non sunt, sed ab eis etiam, tanquam ab iniustis possessoribus in vsu nostrum vendicanda. Et Hieronymus in Epist. ad magnum Oratorem scribens, ait, Si quis artem nouerit Grammaticam, vel Dialecticam, vt rectè loquendi rationem habeat, & inter falsa & vera diiudicet, non improbamus. Et Theodoretus libro 2. de Fide, cap. 3. proclamat, Credite vestris saltem Philosophis, (ò amici,) qui vos præuia quadam traditione disponunt, atque ad nostra percipienda erudiunt. Sic & Beda in expositione primi Reg. Boetius lib. de Trin. Clemens Alex. lib. 8. from. Athanasius, Ambrosius, Chrysostomus, Dionysius Areopagita, vt ceteros relinquam, præsertim Scholasticos, qui nedum his locis vsi sunt ad probandas veritates Theologicas, sed etiam aduersarios varijs vultibus confoderunt, &c.

Grammatica & Retorica non improbat in Theologia.

Hic exprimentur modi, quibus Theologus vti potest ad solvenda argumenta contra ipsum proposita.

QUIA Theologus contra tria genera personarum disputationem habere potest, quorum primum, est natio Iudaeorum, qui acceptant Vetus Testamentum, & aduersus istos necessarijs argumentis vti poterit. Secundum genus personarum est Hereticorum, qui recipient Nouum, & Vetus Testamentum, & aduersus istos etiam potest vti necessarijs argumentationibus, quia ex vno articulo ab eis concessio poterit alium probare; vt fecit Apostolus 1. ad Cor. cap. 15. ex resurrectione Christi ab eis concessa, probauit communem resurrectionem, arguendo sic; Si Christus resurrexit, ergo & nos resurgemus: nunquam tamen Theologus probat sua principia, quae sunt articuli Fidei, sed ipsa supponit, tanquam verissima accepta ab ipso Deo mediate, vel immediate, quemadmodum etiam ceterae scientiae faciunt, praesertim subalternatae, quae non probant sua principia esse, sed supponunt ea esse vera, licet Theologia cum sit maxime sapientia, inter omnes sapientias humanas, non quidem in aliquo genere tantum, sed simpliciter, vt scribitur Deuteronom. 4. Haec est nostra sapientia, & intellectus coram populis, non arguat ad sua principia, sed ad conclusiones ex principijs, disputat tamen contra negantes ipsa, & aliquid ex eis illi concedunt: Contra vero totaliter negantes, soluit eorum rationes, quemadmodum Metaphysicus agere solet 4. Metaphysic. contra Prothagoram, Erachitam, & ceteros antiquos negantes principia Metaphysica. Tertium genus personarum sunt Gentiles, & Pagani, qui non acceptant neque Vetus, neque Nouum Testamentum, & aduersus istos non potest Theologus vti argumentis necessarijs, sed tantum rationibus naturalibus, quibus & ipsi coguntur assentire: & hinc est quod Theologus de necessitate debet habere cognitionem rerum naturalium, si aduersus istos disputare praesumat, & eo magis, quia ex meditatione creaturarum admiramur diuinam sapientiam, quia ea quae sunt per artem sunt manifestatiua ipsius artis, quia iam facta sunt ad similitudinem artis: & quia Deus benedictus sua sapientia produxit res naturales, & creaturas omnes, vt dixit Propheta: Omnia in sapientia fecisti Domine: ideirco ex consideratione istarum colligere possumus diuinam sapientiam, vt ipsemet Propheta alibi dicebat, Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscat nimis: namque consideratio creaturarum, ducit ipsos considerantes, in admirationem altissime Dei virtutis, & propterea parit reuerentiam Dei in cordibus hominum: semper enim virtus facientis eminentior intelligitur in rebus factis. Et ex hac reuerentia, & admiratione Dei procedit quidam timor reuerentialis, vt scripsit Hieremias 10. Magnum est nomen tuum in fortitudine, & quis non timebit te o Rex gentium? Consideratio etiam creaturarum ducit in amorem diuinae bonitatis, vt scripsit etiam Propheta, Delectasti me Domine in factura tua: & est necessaria ad excludendos errores, qui oriuntur circa creaturas ipsas, & ipsum Deum: Sed diuersimode Theologus, & Philosophi considerant creaturas: nam Theologus considerat ipsas, quatenus in eis resultat quaedam similitudo Dei, & ducunt in cognitionem eius, vt est quaedam causa efficiens, finalis, & exemplaris: Philosophi vero considerant ipsas secundum earum proprietates, & propterea secundum diuersa genera ipsarum constituuntur diuersae partes Philosophiae: vnde Philosophus considerat ignem, prout ei conuenit ferri fursum, & sic graue, vt conuenit ei ferri deorsum, sed Theologus considerat tam ignem, quam graue, ceterasque creaturas, prout in eis apparet vestigium, similitudo, & imago Dei, & prout sunt ipsius Dei, & creantur, & conseruantur a Deo, necnon & ad ipsum referuntur. Et ex ipsis cognitis soluit aliquas rationes, quas Philosophi adducunt contra Fidem. Nec est imputandum insufficienti ipsius Theologi, si praetermittit aliquas proprietates creaturarum, vt puta figuram coeli, qualitatem motus, passiones linearum, & magnitudinum, quas considerat Geometra, quia non habet ipse Theologus considerare, nisi ea quae spectant ad suum propositum, & propterea diuerso ordine procedit Philosophus, & Theologus in consideratione sua. Philosophus enim primo considerat de creaturis: secundo de Deo: Theologus vero opposito modo, quia

Theologus non probat sua principia sed supponit.

Theologus quare tenetur scire res naturales.

Timor reuerentialis ex quo nascitur.

Philosophus, & Theologus diuersimode considerat res naturales.

quæ sic facilius potest dissolvere argumenta, quæ ipse Philosophus poterit adducere contra Fidem, quæ innititur veritati infallibili. Et licet non sciat solvere omnes rationes, quas adducere solent Philosophi contra Fidem, scit tamen omnes esse solubiles: in actu enim exercito non quilibet Theologus hoc agere potest, sed aliqui tantum, ut fuit S. Thomas, qui in libris contra Gentiles, in actu exercito dissolvit rationes Philosophorum, quæ contra Fidem fieri solent, sic etiam D. Bonaventura, Magnus Albertus, Alexander Aletis, & ceteri Theologi, qui speculativo ingenio præditi fuerunt, fecerunt in libris sententiarum, qui duplici via dissoluerunt argumenta Philosophorum.

Theologus scit omnes rationes sibi aduersas, esse solubiles.

Docet Theologus Deum esse trinum, & vnum. Arguunt contra hoc Philosophi, Omnis vna res numero, est vna personaliter, & hypostaticè, sed Deus per vos Theologos est vna res numero, ergo Deus erit etiam vna res personaliter, & hypostaticè. Respondent Theologi, negando maiorem, afferendo instantiã, quia Deus est trinus, & vnus. Et hæc solutio est ex creditis, non enim sciunt Deum esse trinum, & vnum, nisi per reuelationem, & per Fidem, tamen istud argumentum est solubile à Theologo. Potest etiam & secunda via uti ipse Theologus, dissoluendo hoc argumentum ex propositionibus scitis, quo ad hoc, puta glorando maiorem, dicendo, quod omnis res vna numero est vna personaliter in rebus finitis, & dependentibus à Deo, non autem in re infinita, quæ est ipsemet Deus; non quod Theologus sciat demonstratiuè eius contradictoriam, scilicet quod res infinita sit plures hypostaticè, sed bene scit negatiuè, quia ipsi Philosophi nullum medium demonstratiuè, & efficax habent ad probandam illam: & hoc scire dicitur negatiuè, quia nullo medio demonstratiuo cogitur intellectus. Et hic est vnus modus soluendi argumenta Philosophorum ex scitis quo ad hoc, præter illum, qui erat ex creditis, & reuelatis in Theologia.

Theologus scit negatiuè, alia qua.

Est & alius modus dissoluendi argumenta Philosophorum, scilicet ex scitis simpliciter, ut si aliquis Philosophorum dabitur circa Sacramentum Altaris, arguendo sic: Accidentis esse, est inesse subiecto suo, sed in Sacramento Altaris videmus accidentia inherere, puta albedinem, & saporem, & cetera accidentia, quæ dicuntur esse ipsius substantiæ panis, igitur in illo Sacramento adest substantia panis, & vini, quæ sunt propria subiecta illorum accidentium, ex consequenti non est ibi corpus Christi, ut dicit Theologus: hoc enim dissolvere potest Theologus ex scitis simpliciter, distinguendo primam propositionem de inherentiã accidentis, quæ est duplex, altera actualis, altera verò aptitudinalis; ut disputant etiam Metaphysici 7. Metaphys. & quod non est necessarium, ut accidentis actualiter inhereat subiecto, sufficit autem ut inhereat aptitudinaliter: & sic dissolvit S. Thomas hoc argumentum 3. p. q. 77. art. 1. & hoc est necessarium, quia effectus magis dependet à causa prima, quàm à causa secunda, Deus autem, qui est prima causa substantiæ, & accidentis, propter suam infinitam virtutem, potest conseruare accidentis in esse, sicut per propriam causam, subtrahit substantia, per quam conseruabatur in esse per causam secundam, sicut etiam alios effectus naturalium causarum potest producere, sine naturalibus causis, sicut humanum corpus formauit in utero Virginis, sine virili semine: & propterea definitio accidentis nõ corrumpitur, quia sufficit ut aptitudinaliter inhereat. Et sic Theologus dissolvit etiam argumenta Philosophorum, non tanquam ex extraneis à sua scientiã, sed tanquam ex proprijs ministerialiter tamen, quia vitur omnibus Phisicis disciplinis, tanquam suis seruis, & ancillis, & inferioribus.

Inherentiã accidentis est duplex.

Si quis etiam Philosophus argueret contra mysterium diuinæ generationis, dicendo, Vos Theologi ponitis Patrem generare sibi Filium æqualem, cur ergo Filius cum sit perfectus sicuti & Pater, non generat eum perfectum sit vnum quodque, quando generat tale, quale ipsum est: & hoc argumentum quoque fieri poterit de Spiritu sancto. Sed respondent Theologi, ut docet D. Thomas p. p. q. 42. art. 6. quod Filius non generat, nõ quia non potest, sed quia non oportet, quia generatio significat relationem in diuinis, in quibus est eadem essentia, quæ in Patre est paternitas, & in Filio est filiatio, & sic etiam est eadem potentia, qua Pater generat, & qua Filius generatur, quia multiplicatio genitiuè est ex materia, cum igitur Filius sit inmaterialis, sicuti & Spiritus sanctus, non est necesse ut multiplicentur Filij, aut Spiritus sancti in diuinis. Hoc etiam modo dissolunt Theologi argumenta, quæ sunt circa mysterium Incarnationis Dominicæ, quia Illa, quæ distant in infinitum, dicunt Philosophi, conungi non possunt, sed diuina natura, & humana distant in infinitum, quomodo ergo sunt coniuncta in hoc mysterio? Et respondent Theologi, ut docet S. Thom. 3. p. q. 1. art. 1. quod hoc non conuenit humanæ naturæ, secundum conditionem suæ naturæ, sed conuenit Deo, secundum infinitam excellentiam

Omnis scientia seruans Theologia.

In Deo cum non sunt plures filij.

Finis et infinitum quomodo coniunguntur.

lue bonitatis, unde licet finitum, & infinitum coniungi non possint per potentiam finitam, coniunguntur tamen per potentiam infinitam ipsius Dei Opt. Max.

CAPITULUM TRIGESIMUM TERTIUM

Hic aperitur via dissolvendi omne dubitabile per formalitates predictas.

DUBITATUR aliquis, quia distinctione distinguitur essentia ab existentia remota creaturarum. Respondetur per doctrinam habitam cap. 4. quod distinguitur distinctione reali: & fundatur hac veritas in 3. de anima, tex. 9. ubi ait Arist. quod aliud est magnitudo, & aliud magnitudinis esse, & aliud aqua, & aquae esse, ubi Thomisticus apertis verbis docet, quod aliud est existentia aquae, & aliud essentia, & aliud existentia magnitudinis, & aliud essentia, quia per magnitudinem, & aqua intelligit supposita,

Suppositum est realis distinctum ab essentia.

que existunt, per esse magnitudinis, & esse aquae, intelligit Arist. essentiam, & naturam aquae. Boetius quoque in lib. de Hebdomadibus dicit, Hebdomada, quae esse rei est diversum ab eo quod est, hoc est suppositum, quod existit est distinctum realiter ab ipsa essentia. Quia illa reali distinctione distinguuntur, quorum unum intelligimus sub opposito alterius, sed possumus de facto intelligere essentiam sub opposito existentiae, intelligimus enim aliquid quando essentiam non existere, puta essentiam rose, praeteritis, quae neque est actus, neque potentia, cum non possit iterum existere per naturam, sed non existentia opponitur existentiae, ergo possumus intelligere essentiam sub opposito existentiae, & sic reali distinctione distinguuntur. Quod etiam D. Albertus Magnus dixit in lib. predicamentorum, cap. 2. ubi ait, manifeste essentiam realiter distingui ab existentia. Quam doctrinam posuit S. Thomas scilicet discipulus Alberti in libello de ente & essentia, c. 5. ut laus etiam nos comprobationibus 4. Metaph. de 4. Et est doctrina Catholica sumpta ex sacris Conciliis, praesertim ex Concilio Generali Constantinopolit. 6. ad tit. de 7. ubi his verbis loquitur de existentia Christi, Simul quippe caro, & anima rationalis, & divina Verbum exhaerens ubi apparet in Christo Deo non esse tantam unitam existentiam divinam, cum sit tantum unum personam divinam, & una est existentia humana, igitur in eo existentia, & essentia reali distinctione distinguuntur. Quod manifestius docuit Hilarius 6. lib. de Trinitate, inquit in solo Deo est substantiam non esse accidentem, in creaturis autem omnibus est accidentem. Quod antiquissimi Philosophi inter Arabes docuerunt, ut Avicenna 5. Met. c. 1, & Algazel, quandoquidem illa dicuntur distinctione reali distingui, quorum unum remanet, alter non vero praeter, sed ita est de his rebus, nempe essentia, & existentia, ut patet in mysterio incarnationis, in quo pereunte essentia humanitatis Christi, quae erat tertia essentia, remansit tamen existentia personae humanitatis. Et sic omnes fatentur dicere, qui recte philosophantur, essentiam & existentiam distinctione reali distingui. Et haec bene considerare oportet, quia multos vidi cristato capite in Philosophia se iactantes doctrinam istam ignorare.

De Christo Domino nostro est tantum una existentia.

Dominus Aureolus reprobandus.

Ex quibus excludenda venit opinio Aureoli, & Durandi, apud Capreolum 1. sententiarum, 1. distinctione & existantiam existentiam, & essentiam sola ratione distinguere, & habere se ad se mutuo, & cursum, quae significant unam & eandem numerum formam, diuina tamen ratione, nam unus significat absolute formam currendi, currendi autem absolute non significat illam, sed se ab aliquo progreditur vel possidetur, sic essentia & existentia significant eandem formam essendi, diversa tamen ratione, quia essentia significat illam absolute, existentia vero, ut ab aliquo possidetur, existere enim nihil aliud est, quam habere essentiam. Excluditur secundo opinio Henrici Gandauensis in quolibet, quolib. 8. q. 3. docentis, essentiam & existentiam inter se distinguere respectibus, & habitudinibus ad Deum, qui quidem cum sit exemplar rerum omnium, & etiam causa efficiens per creationem, quando res esse creati referuntur ad Deum, tanquam ad causam exemplarem, dicuntur obtinere essentiam, quando vero referuntur ad illum, tanquam ad causam efficientem, obtinere dicuntur existentiam, quia quod representantur per exemplaria diuina, effectus est, quod vero consentitur a Deo, est ipsa existentia efficiens. Excluditur & tertio opinio Scoti, contenta de 2. 2. q. 1. ubi dicitur existentiam distinguere ab essen-

Existere quid est.

Exemplaria diuina.

Varia opinio Scotistarum.

aliterentis; ea ratione, qua aliquid differt a suo modo, quemadmodum albedo differt a suis gradibus, qui sunt modi illius, quia essentia est ipsa res, existentia vero est modus illius, quam distinctionem aliqui ex Scolasticis vocant ex natura rei, aliqui vero formalem & aliqui realem formalem. Nos autem ex determinatione, dicitur esse etiam a existentiam reali distinctione distingui, ut latius habes a dilucidatione nostra in 4. Metaphysicos.

Poterit etiam & secundo aliquis dubitare de subiecto & passione qua distinctione distinguuntur. Ad quam dubitationem dicere poteris, quod distinguuntur distinctione reali iuxta doctrinam S. Thom. p. p. q. 77. art. 1. & de spirituali creat. art. vit. quibus in locis affirmat potentias ipsius animae se habere ad animam, sicuti accidentia propria subiecti, quae pertinent ad quartum Pradicabile; & haec accidentia propria vocantur passiones, & ponuntur in secunda specie qualitatis. Et Aristoteles de animalibus appellavit potentias ipsas partes animae. Et Dionysius de coelesti hierarchia c. 7. dixit coelestes spiritus dividi in essentiam, virtutem, & operationem. Et Augustinus de Trinitate c. 7. ubi tractat de imagine, affirmat intellectum, voluntatem, memoriam, quae sunt in homine, non esse idem quod homo, ut in Deo. Et adest ratio efficacissima, quam adducit S. Thom. in locis supra citatis, quae sumitur ex Arist. 9. Met. tex. 13. & lib. 12. tex. 26. & 28.

quod ad unum & potentia sunt in eodem genere, unde ubi actus est accidens, ibi potentia & versus ad eadem actum est accidens; cuius ratio est, quia dare esse substantiale & operari sunt duo distincti effectus, quorum primus est effectus substantialis & formalis, proveniens a forma in genere causa formalis, alter vero est accidentalis proveniens a forma in genere causa efficientis, sed potentia debet proportionari effectui, ergo substantialis per seipsum dat esse substantiale, & per virtutes sibi additas operatur. Unde manifeste apparet, potentias animae esse realiter distinctas ab anima, ex consequenti passiones sunt distinctae a subiecto, licet apud S. Thomam nunquam invenitur sub istis terminis formaliter, passio, vel proprium distinguitur a suo subiecto, sed quia (ut latius supra ostendimus) unitas, & distinctio est passio entis, sed nullum est ens, nisi quod rationis, & ens reale, iuxta decreta Arist. 7. Met. tex. 13. ergo nulla est distinctio nisi rationis, aut realis. Hinc manifeste sequitur passiones distingui a subiectis, vel seorsum rationem, vel secundum rem, sed non possunt affirmari subiectum, & passiones distingui, distinctione rationis, quia nec subiectum est de essentia passionis, nec passio de essentia subiecti, quinimodo passio est quasi effectus ipsius essentiae, igitur non solum in sensu formali est falsum, homo est risibilitas, aut homo est intellectus, vel voluntas, sed etiam in sensu identico haec est falsa, homo est res, quae est voluntas, vel homo est res, quae est intellectus, ideo passiones non distinguuntur distinctione formali, aut rationis, vel ex natura rei, sed distinctione reali, ut docet Arist. 2. de anima, te 7. 66. ubi dicit, animam esse causam corporis animati in triplici genere causa, formalis, finalis, & efficientis. Quae verba sunt modo sunt intelligenda, quia subiectum non est causa suorum passionum per actionem mediam, sicut ignis producit calorem, sed est causa pullulativa, & similitudinaria, seu per naturalem resultantiam. Et propterea optime sequitur passionem & subiectum distingui distinctione reali.

Hinc arguendi sunt Nominales, quorum princeps fuit Occham, quem ceteri Nominales venerantur: hi enim affirmant subiectum & passionem nullo modo distingui etiam ex natura rei, sed dicunt propriam passionem uno modo accipi posse dialectice, pro illis nominibus risibile, humibile, quae conjunctibiliter predicantur de nominibus specificis, & hoc modo manifestum est proprium distingui a subiecto; alio modo dicunt propriam passionem posse accipi physice pro accidente, quod consequitur essentia rei, & sic subiectum, & propria passio nullo pacto distinguuntur, quia idem est homo, quod risibilitas, nam sicut homo immediate vivit per animam, ita etiam immediate per eam ridet, intelligit, sentit, & vult. Et decipiuntur isti, quandoquidem licet verum sit, quod homo per animam rideat, intelligat, nutriatur, &c. tanquam per principium primum efficiens, tamen intelligit per intellectum, tanquam per potentiam propriam illius actus; itaque quando dicimus, quod homo per se intelligit, per se ridet, intelligitur, quod ex sua essentia fluunt illae virtutes, nec recipit illas aliunde, sicut aqua recipit calorem ex igne. Ex hoc etiam arguendi sunt quidam reales, qui affirmant passiones distingui a suis subiectis ex natura rei, seu distinctione formali, ut astringere videtur Scotus 2. sent. dist. 17. q. unica, ubi affirmat, quod secula operatione intellectus, homo & risibile habent distinctas definitiones,

1510q unu...
Proprietate
ma quibus
cantur partes
cui.

2510q unu...
passiones...
animo...

Anima tripli-
citer est causa
corporis.
non solum
per se...

Homo ridet,
quomodo in-
telligitur...
Quomodo dicen-
tium passio-
nem distingui
a subiecto ex
natura rei.

restrictiones, nam homo est animal rationale, & risibilitas est appetitudo ad ridendum: & si-
 vult non distingui passionem a subiecto distinctione reali, sed tantum ex natura rei, cui-
 ius oppositum supra ostendimus, presertim quia Deus supernaturaliter potest accidens,
 quod est risibilitas, separare a subiecto, & alterum sine altero conservare, quia cum sint
 distincti & q; & natura est de intrinseca quidditate alterius, absque dubio potest Deus
 vnam sine alia conservare, & sic realiter distinguuntur: & quamvis intellectus, & risibi-
 litas separaretur ab homine, nihilominus ipse homo adhuc esset intellectivus, & risibi-
 lis, quia essentialiter, & radicaliter inesse ei intellectus, & risibilitas, licet Caietanus
 p.p.q. 17. q. 3. ar. 3; & Capreolus 1. sentent. dist. 3. q. 3. asserere videntur, quod risibilitas
 non possit separari ab homine, quod etiam S. Thomas innuere videtur de spiritualibus
 creaturis artic. 1. vltimo, ad septimum argumentum, & Porphyrius cap. 5. libri predicabi-
 lium, dicit, nigredinem non esse propriam passionem corui, quia potest intelligi coruum
 esse, & non esse nigrum, ubi insinuat per contrarium, quod non potest intelligi hominem
 esse, & non esse risibilem, tamen hæc intelligenda sunt naturaliter, & in cognitione discursi-
 va, non autem in conceptiva, & definitiva cognitione rei. Veritas ergo est, passionem
 & subiectum distinctione reali distingui.

*Corvus potest
intelligi absq;
nigredine, non
autem homo
intelligi
absq;
risibilitate.*

Distinctio qua distinctione, materia, & forma distinguuntur ab invicem, Respon-
 det S. Thom. p.p.q. 66. ar. 1. & in disputatis de potentia Dei, q. 4. ar. 1. & de ente
 & essentia, cap. 5. quod distinguuntur distinctione essentia, non autem distin-
 ctione existentia: quia licet possint existere aliqua forma sine materia, veluti
 illa forma, que sunt propinquissime primo principio, que non indigent materia ad hoc,
 ut sint, & existant, aliqua vero forma sunt, que non possunt esse, nisi in materia, quod
 quidem accidit eis propter distantiam, quam habent a primo principio, quod est actus
 primus & purus, materia vero non potest existere sine forma, quia tunc simul esset, & non
 esset, quod implicat contradictionem. Consequentia patet, quia impossibile est effectum
 formalem separari a forma, sed existere est effectus formalis forme, hæc enim est defini-
 tio ipsius forme, Forma est que dat esse rei, ergo impossibile est ponere existentiam
 absque forma. Sicut est impossibile esse album absque albedine, ita esse in actu absq; actu,
 actus autem primus eius est dare esse idem est, quod forma. Patet ergo quod si materia
 existeret absque omni forma, tunc sequerentur duo contradictoria simul vera; ex hoc
 enim quod materia existit, sequitur, quod sit in actu, ex hoc autem quod sit absque omni
 forma, sequitur quod non sit in actu, & hoc est quod voluit Auerr. 2. Physic. commen. 12.
 dicens, materia differt a forma, sed nunquam denudatur a forma, immo cum separatur
 ab una forma, induit aliam, quoniam si denudaretur ab omnibus formis, scilicet prima
 materia, tunc quod non est in actu, esset in actu.

*Effectus forme
est materia
formalis.*

*Materialis non
potest esse sine
forma.*

Ex hac veritate excluditur opinio Scoti volentis 2. sent. dist. 12. q. 2. materiam & for-
 mam distingui distinctione reali, realitate existentia, quia materia potest esse sine forma.
 Et inter alias rationes, que adduci solent a Scoto, hæc est una precipua, Cuicumque con-
 venit actu causare pro aliquo signo, convenit & existere pro eodem signo, sed materia
 prima, in primo signo, quo recipit formam, convenit causare, ergo pro tunc sibi convenit
 existere, sed pro illo non habet existentiam forme, ergo propriam. Addunt, quia mate-
 ria autem causat compositum & recipit formam, quando existit, aut quando non existit,
 non quando non existit, ergo quando existit, ergo tunc convenit sibi propria existentia.
 Addunt etiam, quia causa non mendicat a suo effectu, sed materia causat existentiam
 compositi & forme, ergo non mendicat existentiam ab eis.

Sed hæc facile solvantur, presertim prima, quia sufficit cause pro quolibet instanti tem-
 poris, quo actu causat, habere existentiam, nec apparet necessarium, quod pro quolibet
 signo nature in se existentia sibi, quo inest causalitas: ordo enim nature talis est, in eo-
 dem instanti temporis, quo scilicet materia recipit formam, ex quibus resultat compo-
 situm, cui iam esse actualis existentia advenit, quo ipsum compositum primo, forma se-
 cundo, materia tertio existunt: unde patet, quod maior huius rationis est falsa, &c. Ad id
 quod primo addunt, dicitur, quod materia causat quando existit, quia pro omni instanti,
 quo causat, existit, sed dictum est, quod non existit, nisi post ipsum compositum & formam.
 Ad id quod secundo etiam addunt, dicitur, quod licet causa ut causa, non mendicat a suo
 effectu, tamen causa materialis mendicat a suo effectu, qui est eius causa, in altero gene-
 re causa, sed quod eadem sunt sibi invicem causa, ex 2. Physic. tex. 27. & 5. Metaph. tex. 2.

*Materia que
causat existit
post compositum
& formam.*

Ex hac

habet etiam veritate excluditur opinio Greg. Arimin. 2. sent. q. 1. art. 1. existimantis materiam distinguere a forma distinctione etiam reali, realitate existentie, quia materia habet propriam realitatem existentie, per quam distinguitur ab ipsa forma: & ratio sua est ista, Illud proprie existit, de quo verificatur propositio de secundo adiacente, sed de materia verificatur propositio de secundo adiacente, quia de materia dicitur, materia est, ergo materia habet propriam existentiam. Sed falsa est maior huius rationis, quia multa sunt, de quibus verificatur propositio de secundo adiacente, & tamen non existunt propria existentia, dicimus enim, oculus est, auris est, qualitas est, & tamen hec, & alia similia non existunt propria existentia: sic etiam dicitur, quod materia existit, vel per se, vel per formam, & quod materia non existit propria existentia, sed existentia compositi & formae, ut dictum est. Patet ergo materiam distinguere realiter a forma, non distinctione reali realitate existentie, sed essentie, nam essentia materiae, quae est potentia distinguitur ab essentia formae, quae est actus ipsius materiae.

Opinio Greg. Arim. de materia.

Essentia materiae, quae est.

Dubium est de Angelis qua distinctione distinguuntur. Ad quod respondet S. Tho. p. p. q. 50. ar. 4. & 2. sent. d. 3. q. 1. ar. 4. & 2. contra Gent. cap. 91. & de spiritual. creat. ar. 9. quod distinguuntur distinctione formali specifica, sicuti homo & deo. Et est doctrina ipsius Dionysij Arcopagite 10. cap. Angelicæ hierarchiæ, ponentis in Angelis etiam unum ordinem, primos, medios, & ultimos: unde non possunt convenire sub eadem specie, quia in illis, quæ conveniunt sub eadem specie, est invenire prius & posterius, ut ait Arist. 3. Met. tex. 15. propterea Angeli non possunt distinguere ab invicem, nisi distinctione formali specifica. Ex hac veritate excluditur opinio Scoti 2. sent. dist. 3. q. 7. arbitrantis Angelos distinguere distinctione materiali, seu numerati, seu numerica, quæ opinio est expressè contra Arist. 12. Metaph. tex. 48. vbi probat, non esse plures primos motores, sed tantum unum, quia si darentur plures primi motores, tunc haberent materiam, quandoquidem omnis distinctio numeralis, ex materia sumitur, Angeli ergo cum nullam habeant materiam, non possunt distinguere distinctione numerali, sed tantum distinctione formali specifica. Omnis distinctio sumenda est vel à forma, vel à materia, sed in Angelis non est principium distinctionis individualis, quia in eis non est materia, forma autem non potest esse principium distinctionis individualis, sed formalis specificæ, & essentialis (omnis enim distinctio, quæ radicaliter provenit à forma, essentialis, formalis, & specifica est, quia forma est principium constitutum essentie) ergo omnis distinctio in Angelis est formalis, & specifica. Nec valet responsio quam solent afferre Scotista, quod in Angelis est materia, quæ dicitur heccheitas, quia tunc ratio Arist. nulla esset, nam diceret adversarius, quod dantur plures motores primi, quia etsi in eis non sit materia, quæ est altera pars compositi, est tamen in eis materia individualis, quæ est heccheitas, ultra quod hæc responsio est contra intentionem Arist. loquentis ibi de materia, quæ est altera pars compositi, ut patet legenti tex. 49. licet de potentia Dei absoluta possint esse plures Angeli sub eadem specie, ut Ferrariensis 2. contra Gent. cap. 93. exponendo litteram S. Tho. affirmat, ex verbis eiusdem S. Tho. in opusculo 16. vbi dicit, quod licet secundum naturæ ordinem, intellectus agens non multiplicetur in pluribus hominibus, ut putavit Auerr. non inde colligitur, quod per Dei potentiam non posset multiplicari secundum numerum, sed eadem est omnino ratio in Angelis, quia potest Deus per absolutam potentiam facere, quod natura Gabrielis, quamvis de facto habeat omnem perfectionem sibi debitam, quod habeat aliam maiorem perfectionem etiam substantialem, sicut posset Deus augere, & perficere lumen Solis, quamvis habeat de facto omnem perfectionem sibi debitam in ratione luminis, quoniam in hoc nulla apparet contradictio, ergo posset similiter naturam specificam Gabrielis constituere in alio individuo: patet hoc, quia supposito, quod eadem natura specifica potest esse magis, aut minus perfecta substantialiter, nihil vetat, quod sit in pluribus individuis, ita quod in uno sit minus perfecta, & in alio magis perfecta. Et sic intellexerunt Alex. Alensis 2. p. q. 20. memb. 2. & Bonaventura 2. sent. dist. 3. q. 1. & Durand. dist. 3. q. 3. & Gabriel q. 1. & Marsilius in 2. q. 3. ar. 3. & Thomas de Argentina, dist. 3. q. 2. ita quod sententia istorum sit intelligenda de potentia Dei absoluta, ut forte Scotus intellexit in ista sua ratione, Omnis quidditas est multiplicabilis, quia non repugnat ei neque ratione perfectionis, neque ratione imperfectionis; sententia autem S. Thomæ est intelligenda de facto, & secundum doctrinam Philosophorum, ut etiam Illustris Cardinalis Sathabus in 2. d. controversia, 2. sen.

In Angelis non est distinctio numerica.

Plures Angeli possunt esse eiusdem speciei.

Omnis quidditas est multiplicabilis, quomodo intelligitur.

2. sen. Dicit enim, quod Scotus ponens pluralitatem Angelorum sub eadem specie esse possibilem, loquitur Theologicè, & S. Thom. illam negando, loquitur Philosophicè; &c.

Omnia distinctio formalis non per materiam, est specifica.

Dubium est de animabus separatis qua distinctione distinguuntur. Ad quod respondententes aliqui, dicunt distingui distinctione formali specifica, quia omnis distinctio formalis non per materiam, est specifica, sed animæ separatae distinguuntur distinctione formali non per materiam, ergo distinguuntur specificè.

Oppositum tamen est rei veritas, vt scribit S. Th. p. p. q. 36. ar. 1. ad secundū argumentum, asserens, eadem distinctione distingui animas separatas qua distinctione distinguuntur animæ coniunctæ corporibus, sed tales distinguuntur distinctione numerali, ergo & animæ separatae, etiam distinctione numerali distingui debent. Et sic etiam affirmat Scotus

2. sent. dist. 3. q. vltima, & in quolib. q. 2. sed discrepat in modo distinctionis, quia sequens opinionem suam de heccheitatibus, vult animas indiuiduari sua propria heccheitate.

2. sent. dist. 3. q. vltima, & in quolib. q. 2. sed discrepat in modo distinctionis, quia sequens opinionem suam de heccheitatibus, vult animas indiuiduari sua propria heccheitate: quandoquidem eo primo, quo aliquid est in actu extra suam causam, & intellectum, eo primo est hoc, sed anima, sicut & quælibet entitas præcipuè absoluta, seipsa, primo est in actu extra causam, & intellectū, ergo anima seipsa primo, est hæc. Maior patet, quia vniuersalitas, siue esse non hoc, non conuenit rei, nisi in intellectu, Minor etiā patet, quia res seipsa primo, recedit à non esse. Modus verò quo animæ distinguuntur in via S. Thom. est commensuratio substantialis ad hoc corpus, & non heccheitas, vt ait Scotus; animam ergo separatam ipsius Petri, & animam separatam ipsius Pauli distingui dicuntur commensurationibus suis ad propria corpora. Sed attende, qd commensuratio dupliciter sumitur, vno modo pro relatione commensurationis, alio modo pro ipsa substantiali coaptatione rei: primo modo commensuratio est res respectiua, essentialiter in genere relationis, secundo modo est res absoluta, & de prædicamento rei commensurata, & est idè essentialiter quod ipsa, sed differens ab ipsa sola ratione: & similiter dicendum est de inclinatione, aptitudine, coaptatione, sigillatione, &c. Et sic soluitur ratio Scoti, quia maior propositio est falsissima: quia licet quælibet res posita extra intellectum & causam, sit hæc, non tamen eodem primo est, & est hæc, est enim ipso esse primo, hæc autem, ipsa heccheitate; quia multa inseparabiliter sese comitantur, quæ non eodem primo habentur primo, sicut quodlibet ens aliud à Deo extra intellectum & causam est, & est dependens, non tamen eodem est, & dependet: minor quoque non valet, quia res non seipsa primo, sed per existentiam actualem distinctam realiter à se, ponitur extra nihil &c.

Commensuratio dupliciter sumitur.

Ex hoc etiam soluitur prima ratio adducta in principio, quia minor eius venit neganda, quandoquidem duæ animæ separate non distinguuntur formaliter specificè, neq; per materiam, licet sint purè formæ abstractæ à materia. Distinctio enim formalis specifica constituitur ex principijs definitiuis, quia illa quæ habent diuersas definitiones distinguuntur specie, cum saltem differentias vltimas habeant non easdem, quarū diuersitas sufficit ad diuersitatem specificam, sed talis non est inter animam Petri, & Pauli, quia habent eandem definitionem, distinctio autem formarum cum sit diuisio inter formas, vndeunque proueniens in duabus animabus separatis: vnde inuenitur in eis ex hoc, quod sunt coaptatae, & sigillatæ diuersis corporibus, propterea non est similis ratio de eis, & de alijs substantijs separatis, quæ non sunt vnibiles corporibus, veluti Angeli, qui sunt substantiæ completæ in specie, & tales distinguuntur distinctione formali specifica, qua distinctione non distinguuntur animæ ipsæ separate, sed bene distinctione formarum, vt dictum est.

Et illud quod dicitur de distinctione aptitudinis, coaptationis, sigillationis, &c. Et sic soluitur ratio Scoti, quia maior propositio est falsissima: quia licet quælibet res posita extra intellectum & causam, sit hæc, non tamen eodem primo est, & est hæc, est enim ipso esse primo, hæc autem, ipsa heccheitate; quia multa inseparabiliter sese comitantur, quæ non eodem primo habentur primo, sicut quodlibet ens aliud à Deo extra intellectum & causam est, & est dependens, non tamen eodem est, & dependet: minor quoque non valet, quia res non seipsa primo, sed per existentiam actualem distinctam realiter à se, ponitur extra nihil &c.

Duæ animæ separate, quò distinguuntur.

Et si dubitaret aliquis de duobus accidentibus eiusdem speciei in Angelis, & de duabus lineis mathematicè sumptis qua distinctione distinguuntur. Respondetur, quod distinguuntur distinctione reali realitate essentiz, non autem realitate existentiz; & hoc materialiter, non formaliter: & dico etiam materialiter, non vt venit à materia propriè dicta, quæ est altera pars rei, sed vt venit à materia communiter sumpta, quæ potest dici subiectum quoddam, seu materiale, & sic etiam distinguuntur duæ species intelligibiles, & habitus scientifici, prout reperiuntur in intellectibus diuersis, &c.

Accidentia in Angelis quomodo discriminantur.

Et si dubitaret aliquis de duobus accidentibus eiusdem speciei in Angelis, & de duabus lineis mathematicè sumptis qua distinctione distinguuntur. Respondetur, quod distinguuntur distinctione reali realitate essentiz, non autem realitate existentiz; & hoc materialiter, non formaliter: & dico etiam materialiter, non vt venit à materia propriè dicta, quæ est altera pars rei, sed vt venit à materia communiter sumpta, quæ potest dici subiectum quoddam, seu materiale, & sic etiam distinguuntur duæ species intelligibiles, & habitus scientifici, prout reperiuntur in intellectibus diuersis, &c.

Dubium est de potentijs animæ, qua distinctione distinguuntur. Respondetur, quod distinguuntur distinctione reali, realitate essentiz, tam ab anima, vt supra dictum est, quam inter se. Modus autem quo inter se distinguuntur, aliqui dixerunt, quod distinguuntur per actus, quo ad nos, & cognitionem nostram; quia vniuersaliter illud est principium notificationis aliquid, ex quo necessario sequitur illud

Dubium est de potentijs animæ, qua distinctione distinguuntur. Respondetur, quod distinguuntur distinctione reali, realitate essentiz, tam ab anima, vt supra dictum est, quam inter se. Modus autem quo inter se distinguuntur, aliqui dixerunt, quod distinguuntur per actus, quo ad nos, & cognitionem nostram; quia vniuersaliter illud est principium notificationis aliquid, ex quo necessario sequitur illud

illud alterum, & est notius quo ad nos, sed actus potentiarum animae sunt notiores nobis, quam ipse potentia, & distinctio actuum arguit distinctionem potentiarum, & ex diversitate eorum necessario concluditur distinctio potentiarum aliquo modo; aliter quilibet actus concederetur procedere à qualibet potentia, quod est falsum: non enim videtur esse ab a auditu, nec audire à visu, ergo sequitur necessario potentias distingui per actus quo ad nos & cognitionem nostram. Propterea aliqui dicunt, declarando melius istam propositionem, Potentias distingui per actus, potest multipliciter intelligi; Primo ut hec propositio, per, denotet differentiam distinctivam absolutam; & hoc non, quia differentia absolute est intrinseca rei; ut rationale est quid intrinsecum homini, non sic actus dicuntur esse respectu potentiarum; Secundo, hæc propositio, per, denotat principium declarationum, ita ut potentia distinguantur per actus, id est manifestantur distincte per actus, & per objecta à posteriori; & hæc videtur opinio superius recitata; Tertio poterit denotare principium omnino extrinsecum finale, vel efficiens; Quarta poterit denotare principium definitivum extrinsecum quidem à re, sed intrinsecum definitioni rei, ita quod potentia distinguuntur per actus à priori, non tanquam per differentias proprias intrinsecas, nec tanquam per effectus quo ad nos, aut per causas omnino extrinsecas, sed tanquam per causas inclusas necessario in definitionibus primis eorum, eo modo, quo unum relatiuorum cadit in definitione alterius, quia potentia secundum id quod est, ad actum dicitur, unde secundum suam entitatem non est res absoluta ab actu, & ab objecto, quatenus sit res absoluta à termino, ob hoc non est in genere relationis, quandoquidem potentia, & habitus, & alia huiusmodi sunt entitates quædam medie inter absoluta omnino, & respectiva totaliter, ita quod non per aliquid superadditum, sed per suas essentias essentialiter ordinem habent ad actus, ita quod absque eis intelligi etiam in prima operatione intellectus non possint, non quod sint earum differentia, sed quia earum differentia sumuntur ab ordine ad illos, ordine scilicet non relationis predicamentalis, sed transcendentalis. Et sic patet, quomodo, & qua distinctione potentia animae inter se distinguuntur, &c.

Actus est notior potentia.

Hæc propositio per, multa dicit.

Potentia essentialiter respiciunt actus.

Dubium est de passionibus, qua distinctione distinguuntur. Respondetur, quod distinguuntur distinctione reali realitate essentia: unde passiones, quæ sunt in irascibili, & concupiscibili distinguuntur distinctione formali specifica. Cum enim diversæ potentia habeant diversa objecta, necesse est passiones diversarum potentiarum ad diversa objecta referri, ob hoc multo magis passiones diversarum potentiarum distinctione formali specifica distingui oportet: maior enim distinctio objectorum requiritur ad diversificandam speciem potentiarum, quam ad diversificandam speciem passionum, vel actuum: sicut enim in naturalibus diversitas generis consequatur diversitatem potentia materia, diversitas autem speciei diversitatem formam in eadem materia, ita in actibus anime, actus ad diversas potentias pertinentes sunt non solum specie, sed etiam genere diversi; actus autem, vel passiones respicientes diversa objecta specialia comprehensa sub vno communi objecto unius potentia, distinguuntur sicut species illius generis. Ad cognoscendam ergo, quæ passiones sunt in irascibili, & quæ in concupiscibili, oportet assumere objectum utriusque potentia, objectum potentia concupiscibilis est bonum, vel malum sensibile, simpliciter acceptum, quod est delectabile, vel dolorosum, & sic passiones illæ, quæ respiciunt absolute bonum, vel malum, pertinent ad concupiscibilem, ut gaudium, tristitia, amor, odium, & similia: passiones vero illæ, quæ respiciunt bonum, vel malum sub ratione ardui, prout est aliquid adipiscibile, vel fugibile cum aliqua difficultate, pertinent ad irascibilem, ut audacia, timor, spes, & similia. Patet ergo passiones hæc distingui distinctione reali, realitate essentia, formaliter, specificè, &c.

Duplex est diversitas, generis, & speciei.

Passio multiplex, esse potest.

Dubium est de virtutibus infans, qua distinctione distinguuntur. Respondetur, quod distinctione reali realitate essentia in ordine ad eorum objecta. Et si dicis, quod idem est objectum omnium virtutum Theologicarum, puta Fidei, Spei, & Charitatis, immo & ipsius Theologia, dicitur, quod non eodem modo, quia unumquodque diversificatur secundum id, quod est formale in ipso, formale autem in unoquoque est id, quod est completivum definitionis eius, ultima autem differentia constituit speciem, unde per eam differunt definitum, sed specie ab alijs: licet ergo virtutes

Fides, Spes, Charitas, diversimodè considerantur.

L Theolo-

*Obiectum for-
male Fidei
est Deus.*

Theologiæ conueniant in obiecto materiali, non tamen conueniunt in obiecto formali; Deus enim, ut reuelans est obiectum formale ipsius Fidei, cuius assensus terminatur im- mediatè ad Deum: Theologia, & sapiëntia habet Deum pro obiecto, sed mediatè, quia per effectus & creaturas loquitur de Deo. Spes habet Deum pro obiecto, tanquã causam effici- cientem, in quantum eius auxilio innititur, & sicut vltimam causam finalem, in quantum in eius fruitione beatitudinem expectat. Charitas habet Deum pro obiecto, ut est bonum, amabile, & mouet omnes alias virtutes ad suum finem. Religio habet Deum pro fine, nõ autè pro obiecto, sed ea que offert colendo ipsum, propterea religio non est virtus Theo- logica. Timor etiam respicit pro obiecto aliquid aliud quàm Deum, vel pœnas, vel pro- priam prauitatem, ex cuius consideratione homo Deo reuerenter se subijcit, ut ait S. Tho. in disputatis, de virtutibus, q. vñica, ar. 12. Ex his apparet quomodo distinguuntur, &c.

*Ratio forma-
lis peccati,
que est*

Dubium est de peccatis, qua distinctione distinguuntur. Respondetur, q. distinguun- tur eadem distinctione, qua supra, apud omnes, licet non idem modus distin- guendi assuetur ab omnibus. Nam Scot. in 2. sent. d. 35. q. 2. existimat ratione formalem peccati esse auersionem, ideo enim est peccatum, quia est contra legem Dei, species autem ex formali ratione, & non ex materiali desumi debet: vnde peccatum habet speciem naturalem ex parte conuersionis, ergo moralem, & culpabilem ex parte auersionis habere debet. Aliqui dicunt peccata distingui penes diuersa præcepta quibus aduersantur, itaq; furtum, & homicidium distinguuntur specie, quã diuersis præceptis ad- uersantur, Rei tamen veritas est, peccata distingui penes obiecta; nam licet auersio à re- gula, & conuersio ad bonum commutabile sit de ratione peccati, conuersio tamen ad obiectum contrariũ bono rationis, est magis essentielle peccato, quàm auersio & deuiatio à regula. Peccatum ergo, est actus malus contrariè ad virtutem, & priuatiuè ad regulã: primo modo est quid positium, & sic distinguitur, sicut & virtutes per obiecta: secundo modo est priuatio, & est nihil, & non est à Deo, ut latius ostendit Caiet. in 1. 2. S. Thom. q. 81. ar. 6. Patet ergo quomodo distinguuntur peccata, vt entia positia, & negatiua.

*Distinctio for-
malis est du-
plex.*

Dubium est apud S. Tho. & Scot. de intelligere, & dicere, quomodo distinguuntur. Et dicimus, quod distinguuntur distinctione formali rationis: quia distinctio formalis duplex est, quædam formalis realis, sicut distinguuntur quantitas & figura; quædam verò est formalis solum secundum rationem nostram, qua di- stinguuntur diuina attributa s. iusticia, & misericordia; & hac distinctione formali distin- guuntur intelligere, & dicere in Patre, quia dicere, addit supra intelligere productionem Verbi, mediante ipsa intelligentia: vnde cum in Patre nullã sit oppositio relationis, inter ipsum intelligere essenziale, & intendere paternum, quod est intelligere exprimendo, vel exprimere intelligendo ex fecunditate nature, propterea formaliter distinguuntur, & licet Filius intelligat, Verbum tamen non dicit, quia est oppositio relationis inter Verbum dictum, & inter dicentem, à quo procedit: sic etiam est de Spiritu sancto, intelli- git enim naturam fecundatam, & Verbum expressum, sed non producit.

*Duplex actus
intellectus, a-
pud Scotum.*

Scotus verò in sent. d. 2. q. 1. & d. 27. & in quol. q. 1. cogitur fateri, dicere, & intelligere esse res distinctas, & distinctione formali reali distingui, quia distinguit in intellectu du- plicem actum secundum; Alterum, qui est operatio, alterum verò, qui est productio; & vult, quod intelligere sit actus secundus, qui est operatio, dicere autem est actus secun- dus, qui est productio; & ordinat istos duos actus inter se respectu eiusdem principij, sci- licet intellectus in actu primo sic, quod intellectus prius naturaliter est operans, quàm produciens, seu dicens, & sic apud ipsum dicere, seu producere Verbum non est actus in- telligendi, quamuis sit actus intellectus. Quod quidem stare non potest, quia sequeretur, quod intellectus diceret, & nihil intelligeret, quod implicat contradictionem.

*Argumentum
ex concessis à
Scoto.*

Et probatur ex dictis ipsiusmet Scoti, qui habet 2. sent. dist. 1. q. 1. art. 3. hanc proposi- tionem, Causa habet duos effectus inter se ordinatos, ita quod neuter sit effectus alterius, sic se habet, quod tã essentialiter est operatio vtriusq; ad causam, quàm inter se, ita quod si per impossibile adimeretur primus, non propter hoc neganda est habitudo secundi ad causam. Aliam propositionem habet ibidem, quàm accipio pro minori, scilicet quod in- tellectus in actu primo, tã causa habet hos duos effectus, scilicet intelligere, & dicere, or- dinatos inter se, ita quod neuter est causa alterius, ergo si per impossibile subtraheretur intelligere, non propter hoc sequitur, quod subtrahatur dicere, & sic ista conditionalis esset

esse possibilis, apud Scotum; si intellectus non intelligeret, diceret sed quid diceret, si nihil intelligeret? Nec valet responsio Licheri, ut alias fufius ostendimus de mente Caietani, prima parte, quaest. 27. art. 1. &c.

Dubium est apud Theologos de diuinis processibus, puta processione Verbi, quae est generatio, seu origo viuentis a viuente conuincto, secundum similitudinem eiusdem naturae, & de processione Spiritus sancti, quae est spiratio passiva; qua distinctione distinguuntur. Et respondetur primo, quod distinguuntur distinctione formali, quia generatio est per intellectum, & per modum similis & naturae; processio Spiritus sancti, est per modum voluntatis, & impulsus, affectionis, inclinationis, praeparationis, & tendentiae. Distinguuntur etiam distinctione reali, ratione ordinis inclusi in eis, non quod processio Filij producat processionem Spiritus sancti, sed quod Filius, ut sic procedens, producat Spiritum sanctum: unde processio non habet ordinem originis, ut altera alteram producat, vel producat, sed ut radix, unde persona taliter procedens aliam producat, sed non est processio amoris, nisi in ordine ad processionem Verbi, nihil enim potest voluntate amari, nisi sit in intellectu conceptum: attenditur ergo ordo inter eas absque prioritate, & posterioritate. Distinguuntur etiam seipsis, sed non primo: quia illa dicuntur seipsis per se primo distingui, quae in nullo vnico conueniunt, ut Deus, & materia prima, quae se totis sunt prima, diuersa secundum quamlibet rationem formalem sibi conuenientem, sed diuinae istae processiones in multis conueniunt, siquidem ambae sunt substantiales, diuinae, & infinitae, perfectae, & immateriales, vocantur etiam origines, & processiones, igitur non seipsis per se primo distinguuntur, praesertim cum claudant rationem ordinis transcendentis, quia vna supponit aliam, & per principia, scilicet intellectum, & voluntatem, & terminos, scilicet personas procedentes, quoque distinguuntur.

Generatio, & processio quomodo distinguuntur.

Qua distinguuntur seipsis primo.

Ex his patet, omnes diminute loquutos fuisse, tam illos, qui voluerunt diuinas processiones seipsis formaliter distingui, quia formaliter seipsa est generatio, & spiratio seipsa formaliter est spiratio: & ex rationibus formalibus eorum impossibile est generationem esse spirationem, circumscripto per impossibile quocumque alio, ita quod non oportet querere, quibus distinguantur, quia tota ratio formalis vnus non est eadem toti rationi formali alterius. Hi ergo patet, quod diminute loquuti sunt, cum tali sermone non consueuimus uti, nisi in vltimis, & vltimate distinctiuis, & distinctis, qualia non sunt diuinae processiones.

Diuinae processiones non sunt motus.

Diminute quoque loquuti sunt, dicentes, has processiones distingui penes terminos, qui sunt personae productae, quia motus distinguuntur per terminos, 5. Phys. tex. 4. sed istae productiones, licet non sint motus, nec mutationes, sunt tamen quasi viae quaedam ad personas, igitur per istas distinguuntur: quandoquidem emanationes istae non habent esse per terminos, igitur nec distinctionem. Antecedens patet, quia habent ex se esse formaliter, Consequentiam probo, quia ab eodem habetur esse, & distinctio. Et ratio adducta de motibus non concludit, nisi quando forme fluentes sunt eiusdem rationis cum formis terminantibus, hic autem non est effluxus eiusdem rationis cum termino, nec etiam via, quasi fluxus eiusdem rationis cum terminis formalibus, quia terminus formalis est essentia, illa autem productio, quae est quasi via, est relatio.

Diminute etiam loquuti sunt illi, qui dixerunt has productiones precise distingui, quia vna est ab vna persona, alia vero a duabus personis: sic & illi qui voluerunt has emanationes distingui per relationes oppositas, scilicet prioris, & posterioris, quia vna est prior alia.

Henricus reprobatur.

Male quoque scripsit Henricus, in summa, q. 7. ar. 37. qui voluit has emanationes distingui penes principia formalia elicitiua, quae ponuntur esse relationes personarum agentium, puta vis generatiua, & spiratiua.

Deceptus quoque fuit in hoc Adam, 1. sent. dist. 6. q. 1. ar. 2. qui voluit, quod essentia sub ratione vna, omnino indistincta, sit principium istarum productionum: quia sicut duo limitatae possunt esse principia duorum actuum, ita idem illimitatum continens in se virtualiter ipsa plura, potest esse principium proprium eorundem actuum, etiam sub ratione vna, nulla existente distinctione in eo, sed ex sola illimitatione sui ipsius, ut indistinctum est; sicut patet de Sole respectu multorum generabilium in his inferioribus. Patet ergo responsio ad dubium propositum, has emanationes distingui, distinctione reali essentiali, propter ordinem inclusum in eis, &c.

Illimitatio non est causa distinctionis productionum.

Relationes di-
stinguuntur
specie.

Dubium est quod distinctio distinguantur divinae hypostases, nempe Pater, Fi-
lius, & Spiritus sanctus. Respondent aliqui, quod distinguuntur distinctio-
specifica; & probatur, quia cum distinguantur per relationes paternitatis, &
filiationis, & processionis actiuae, & passivae, haec autem relationes specie distin-
guuntur, sic etiam volunt esse distinctas ipsae hypostases.

Diuina perso-
na dupliciter
consideratur.

Sed circa hanc responsionem, oportet esse cautos, quia ex verbis inordinate prolatis,
incurritur haeresis; propterea eundem modum, cum cautela, & modestia est agen-
dum, quia nec periculosus alibi perit, nec laboriosus aliquid queritur, nec fructuo-
sus aliquid inuenitur, quod in mysterio Trinitatis. Oportet ergo duos errores oppo-
sitos cauere, temperate inter utroque procedentes, scilicet errorem Arii, & errorem
Sabellij. Arius enim posuit diuinas hypostases distinctas distinctioe formali, & secun-
dum rationem intelligentiae tantum; Fides autem Catholica dicit, Patrem, Filium, &
Spiritum sanctum dupliciter considerari posse, Vno modo, ut sunt diuinae hypostases, &
sic solo numero distinguuntur, alio modo considerantur, ut sunt distincte proprietates
relatiue oppositis, & sic distinguuntur distinctioe formali specifica, quatenus terminant
oppositas processionem, & quatenus ipse processionem realiter, & specificè distinguuntur,
non quia processio immediatè terminatur ad relationem, sed quia terminatur ad hypo-
stasim, quae constituitur, & distinguitur proprietate relatiua, & opposita alteri proprie-
tati; quia distinctio plusquam numerica est; Verbi gratia, paternitas, & filiatio specifi-
cam distinctionem, & differentiam in genere relationis important. Patet ergo responsio
ad dubium, quod diuinae hypostases in ratione rei, distinctioe numerali distinguuntur,
in ratione relationum distinctioe specifica distinguuntur oportet, &c.

Opinio Scoti.

Dubium est etiam de relationibus diuinis, quae distinctioe distinguuntur a diui-
na essentia. Ad quod dubium diceret Scotus, ut sumitur ex ipso, sententia.
quod distinguuntur distinctioe formali ex natura rei, quae est media inter
distinctioe in realem, & rationis, quia distinguuntur circumscripto omni actu

Opinio Nom-
inalium de di-
stinctione re-
lationum.

intellectus. Nominales vero affirmant, relationes diuinas distingui a diuina essentia
distinctioe modalis, quia paternitas est modus habendi essentiam diuinam, ut a quo est
alius per generationem; & hoc dicere videtur Damascenus lib. 1. Fidei orth. c. 9. ubi ait,
Omnia quaecumque habet Pater, Filius sunt, praeter ingenerationem, quae non significat sub-

Opinio Du-
randi.

stantiae differentiam, neque differentiam, sed modum existentiae; distinguuntur ergo relatio
& essentia, sicut res & modus eius. Dur. 1. sent. dist. 3. q. 1. affirmat, quod distinguuntur
realiter, non simpliciter & absolute, sed secundum quod, quia non sunt idem ad aequatè,
& conuertibiles, quoniam diuina essentia est in omnibus tribus personis, paternitas
verò non, sed tantum in Patre, & non in Filio, aut Spiritu sancto. Alij verò dicunt, rela-
tiones, & essentiam distingui distinctioe Grammaticali, sicut synonyma & multiuoca,
quia penitus idem important, sed ista positio incidit cum Sabellio, qui posuit Deum non
esse realiter Patrem, & Filium, &c. sed secundum rationem tantum. Alij voluerunt eas
distingui realiter, quia in nobis distinguuntur realiter, sed non prout sunt in Deo, quem

Dextrum &
sinistrum quo
modo distin-
guuntur.

admodum dextrum & sinistrum distinguuntur in columna distinctioe existente in ani-
mali; & sic etiam volunt diuina attributa distingui in Deo, puta sapientia, & bonitas di-
stinctioe reali existente in creaturis. Hanc opinionem amplectitur Suesanus Niphus
1. 2. Metaph. dist. 1. q. 1. & videtur, quod incidat cum opinione Gilberti ponentis
relationes extrinsecus affixas; hinc grauius errauerit Gilbertus, quia ponendo relatio-
nes extrinsecus affixas, sequitur, in Deo esse compositionem.

Dextrum &
sinistrum quo
modo distin-
guuntur.

Propterea his omnibus postpositis, dicendum est, quod distinguuntur distinctioe
formali, non formaliter, sed eminenter, & virtualiter, ut exponit Caiet. p. p. q. 3. art. 1.
& de ente & essentia, c. 6. q. 1. & ita etiam distinguuntur in Deo intellectus, & voluntas,
& cetera attributa; & oportet dari exemplum de anima rationali, quae propter suam emi-
nentiam, cum sit vnica, & indiuisa, comprehendit perfectiones, & gradus aliarum forma-
rum, & ita dat non solum rationale, sed sensituum, vegetatiuum, & corporeum, & cetera.
Dicimus etiam distingui relationem, & essentiam in Deo, distinctioe rationis ratiocina-
tae, quae habet fundamentum in eminentia rei significatae, quatenus diuina essentia
cum sit simplicissima, includit in se totum, quod est proprium naturae, & essentiae, & rela-
tionum, & personarum.

Georg. Bustus
reprobatur.

Ex qua reprobatione reprehendendus venit D. Reuerendus ille,
Magister celeberrimus, Georgius Bustus Vercellensis, qui in quaestione sua de diuinis
relatio-

relationibus respondendo ad argumentum Aureoli. Quae cuique vni & eidem sunt eadem, sunt etiam eadem inter se, sed omnes relationes reales in Deo existentes, sunt eadem diuinae essentiae, vt potè eidem realiter identificatae, igitur sunt eadem inter se, & sic non distinguuntur realiter. Concedit, quòd diuina essentia, quasi per accidens extremis coniungatur, ac identificatur. Quod quidem dictum est falsissimum, quia omne per accidens, est contingens, & potest non esse, sed in Deo nihil est contingens, sed omne quod est in ipso, est necessarium, quomodo ergo diuina essentia coniungitur per accidens diuinis relationibus, & personis? Vnico autem verbo ponit dissoluere argumentum Aureoli, dicens, quòd eo modo quae sunt eadem diuinae essentiae, sunt etiam eadem inter se, ratione diuinae essentiae; & non docere tam monstruosam sententiam, ac doctrinam de Deo glorioso, &c. maior quoque, illa esset, vera, quando essent eadem realiter, & formaliter, vel quo ad identitatem in diuina essentia, vt dicit Caietanus p. p. q. 28. ar. 2.

Omne per accidens est contingens.

D Vbi est quaestio de distinctione distinguuntur relationes à fundamento. Ad quod quidem dubium, Scotus 2. sent. dist. 1. q. 5. & 3. dist. 8. & in quolib. q. 3. dicit, Aliquas relationes realiter distingui, vt puta illas, quarum fundamentum, sine termino remanere potest, vt patet de relationibus equiparantibus, sicut simile, & quale, & huiusmodi: si enim hoc album sit, & aliud album non sit, hoc album est sine relatione similitudinis, & si aliud album fiat in hoc albo, est similitudo, potest igitur esse sine ista, sicut ista. Aliquas relationes, non distinguuntur realiter à fundamento, vt puta illas, quarum fundamentum non potest esse sine termino, vt relatio creaturarum ad Deum, est eadem realiter fundamento: cum hoc tantum stat, quòd distinguuntur formaliter. Huiusmodi tamen quolib. 2. q. 3. & quolib. 5. q. 6. & quolib. 7. q. 1. soluens hoc dubium, asserit, nullam relationem distinguere à suo fundamento, distinctione reali, sed tantum distinctione formali: quam opinionem sequuti sunt multi Thomistae.

Fundamentum relationis potest esse sine termino.

Opinio tamen S. Tho. & Arist. est, omnem relationem distinguere reali distinctione à suo fundamento: & dico distinctione reali, realitate essentiae, non autem existentiae. Et hoc dicit S. Thom. p. q. 28. ar. 2. ad secundum arg. vbi ponit differentiam inter relationem in creaturis, & in diuinis, quòd ad hoc, quòd in creaturis, id quod inuenitur præter contentum sub significatione nominis relativi, est alia res, in diuinis autem est eadem, constat autem, quòd fundamentum sine termino continetur sub significatione nominis relativi. Dixit etiam hoc de potentia Dei, q. 8. ar. 2. ad primum, affirmans, quòd nulla substantia in genere potest idem esse realiter, quòd relatio. Et 1. sent. dist. 3. q. 1. ar. 1. in corp. dicit, quòd in relationibus realibus existentibus in creaturis, est aliud esse relationis, & substantiae, quae refertur, & ideo dicuntur inesse, & secundum quòd insunt, compositionem faciunt, accidens inest subiecto, quòd non conuenit diuinis relationibus. Hoc etiam voluit Arist. 1. 2. Metaph. tex. 19. ponens alia esse principia relationis, & alia qualitatis, & aliorum generum. Astipulatur etiam huic veritati, ratio ipsa naturalis, quia cum omnis relatio realis, fundata in substantia, habeat proprium esse in, & proprium esse ad, & cum conueniat, quòd esse in, est eius actualis existentia, sequitur, quòd genus generalissimum relationis, est forma habens propriam existentiam, & cum non per accidens sit res cui debeat inesse, quoniam ly: accidens, essentialiter predicatur de eo, consequens est, quòd cuiuslibet suo inferiori hoc conuenit. Patet ergo quaestione reali distinguere relationem à fundamento oportet, de qua re latius disputauit 7. Metaph. dilucid. 19.

Relatio distinguitur realiter à fundamento.

Essere relationis est duplex.

D Vbi est etiam de diuinis relationibus, qua distinctione distinguuntur ab inuicem, puta paternitas à filiatione, & spiratio actiua, & passiuæ. Et dico, iuxta doctrinam S. Thom. 1. p. q. 28. art. 3. & de potentia Dei, q. 8. quòd distinguuntur distinctione reali, non secundum rem absolutam, quae est diuina essentia, in qua est summa unitas, & simplicitas, sed secundum rem relativam, & ratio est, quia quando aliquid attribuitur alicui, oportet attribui etiam omnia quae sunt de ratione illius, sicut ubicunque attribuitur homo, oportet, quòd attribuatur ei esse rationale, sed Deo glorioso attribuantur relationes reales, de quarum ratione est, vt opponantur ad inuicem, vt paternitas filiationi, & ubicunque est oppositio realis, ibi de necessitate est realis distinctio, & sic de primo ad vltimum, necesse est, vt diuinae relationes distinguantur distinctione reali, secundum rem relativam, non absolutam.

Quando attribuitur alicui, attribuitur omnia quae sunt de ratione illius.

Sed contra istam Resp. arguit Petrus Aureolus Ordinis Minoru, volens probare, quòd nec

nec distinguantur secundum rem relativam; hoc medio, Talis est identitas extremorum inter se, qualis est eorum in medio. (super istam propositionem maximam fundat Arist. omnem formam syllogisticam, & demonstrativam, i. Priorum, c. 5. vnde qui negat ipsam, ultra quod negat Arist. tollit omnem viam demonstrandi, & sciendi in omni materia.) sed divinæ relationes, puta paternitas & filiatio, sunt idem secundum rem absolutam, scilicet divinam essentiam, quæ est medium inter has relationes; ergo sunt etiam eadem inter se, quo ad rem relativam. Sed hic vir deceptus est; non habens verum sensum illius maioris propositionis, quæ intelligitur ab Arist. quando extrema sunt eadem in medio identitate reali, & identitate formali: vnde albedo, & humiditas sunt eadem in nine, non tamen sunt eadem inter se: sic etiam differentie respectu unius generis, puta corporeum, & incorporeum sunt eadem in substantia; & rationale, & irrationale sunt eadem in animali, non tamen sunt eadem inter se; & sic multæ instantiæ adduci possent contra maiorem huius argumenti. Et vt clarius etiam appareat defectus eius, Sciendum est, qd quodocumq; aliqua extrema sic identificantur medio, aut alteri tertio, quod nulli extremorum identificat illud sibi adæquatè, immo medium pluribus identificatur, quàm aliquod extremum, sic quod non solum medium est idè ipsi extremo, immo ab extremo quolibet, seorsum sumpto aliud vel aliud includit; tunc non oportet, qd extrema identificata in tali medio identificentur inter se; sicut Sortes, & Plato sunt idem in homine, non tamen sequitur, ergo sunt idem inter se, immo sunt valde distincti; sic in proposito relationes sunt eadem in essentia divina, non tamen adæquatè, & convertibiliter: quia & si paternitas sit eadem cum divina essentia, non tamen ubicumque est divina essentia, ibi formaliter est paternitas, quia essentia divina est in Filio, non tamen in eo est paternitas. Et hoc fecit errare Duran. 1. sent. dist. 3. q. 1. ponentem essentiam divinam, & relationes distinguere realiter, quia illa quorum quodlibet est vera res, & vnum inuenitur in aliquo supposito sine alio, distinguuntur realiter, vt animal, & homo, quæ non sunt idem convertibiliter, & adæquatè; & animal inuenitur in pluribus, in quibus non est homo; & per oppositum illa sunt eadem realiter, quæ sunt eadem adæquatè, & convertibiliter, & vbi inuenitur vnum, inuenitur reliquum, vt homo & rationale; sed essentia divina, & relatio non sunt eadem adæquatè, & convertibiliter, & vnum inuenitur, vbi non inuenitur alterum, ergo essentia divina, & relatio distinguuntur realiter. Minor patet; quia essentia divina est in quolibet supposito, relatio puta paternitas non, quia tantum est in Patre, &c. Quam rationem superius solvimus cum de tali materia disputaremus, sufficiat modò dicere, divinas relationes esse distinctas distinctione reali, secundum rem relativam, & non absolutam, &c.

Identitas relationum in divina essentia, non tollit formam syllogisticam.

Relationes non sunt adæquatè, & convertibiliter eadem in divina essentia.

Relationes divina distinguuntur distinctione reali.

Opin. Duran. labefactatur.

Spiratio activa est relatio personarum.

Dubium est de relationibus, quæ reperiuntur in persona Patris, scilicet paternitate, & spiratione activa, qua distinctione distinguantur, an distinctione reali, vel distinctione formali, & sic etiam est dubium de relationibus, quæ sunt in Filio. scilicet filiatione, & spiratione activa. Ad quod dubium respondet Durandus 1. sent. dist. 3. q. 2. quòd distinguuntur distinctione reali: & hanc opinionem sequuti sunt multi Doctores, quia generare, & spirare in Patre habent inter se ordinem originis, ergo distinguuntur realiter, & per consequens relationes, quæ sequuntur istas actiones, distinguuntur realiter: patet hoc, quia distinctio realis in divinis radicaliter sumitur ex ordine originis, & eò magis, quia generare est operatio intellectus, per quam produci- tur Verbum, spirare verò est opus voluntatis, per quod produci- tur Spiritus sanctus; sed actio voluntatis originem habet ab actione intellectus: ergo &c.

Opinio hæc non tenetur, quia paternitas, & spiratio activa, licet sint duæ relationes reales, similiter filiatio, & spiratio activa, quia sunt absque operatione intellectus, & vna istarum est proprietas personalis, idest, constituens personam, alia verò, quæ est spiratio activa, dicitur relatio personarum, quia non constituit personam, sed advenit personæ constitutæ: propterea dicimus, quòd distinguuntur distinctione rationis ratiocinatæ, seu distinctione formali eminenti, quemadmodum divina attributa: vnde non maiori distinctione distinguitur spiratio activa à Patre, & Filio, quàm sapientia & bonitas inter se, & quàm essentia divina distinguatur à relatione: vnde & si communis spiratio non distinguitur à paternitate, & à filiatione, nisi distinctione rationis, tamen, vt opponitur spirationi passivæ, distinguitur realiter: quia ea dicuntur distinctione reali distingui in divinis, quæ oppositionem habent ad invicem: ibi enim, vt docet S. Tho. p. p. q. 28. art. 4. non est relatio realis, nisi secundum actiones; secundum quas, est processio ad intra, huiusmodi

huiusmodi autem processiones sunt due, quarum vna accipitur secundum rationem intellectus, quae est processio Verbi, alia est scilicet in actionem voluntatis, quae est processio amoris, & secundum quamlibet processionem oportet duas accipere relationes oppositas, quarum vna sit procedentis a principio, & alia ipsius principij; processio autem Verbi dicitur generationis secundum propriam rationem, quae competit rebus viventibus; relatio autem principij generationis in viventibus perfectis dicitur paternitas; relatio vero procedentis a principio dicitur filiatio: processio vero amoris non habet nomen proprium, vnde neque relationes, quae secundum ipsam accipiuntur, sed vocatur relatio principij huius processionis spiratio; relatio autem procedentis processio; quamuis haec duo nomina ad ipsas processiones, vel origines pertineant, & non ad relationes. Et propterea soluitur ratio Durandi, quia ordo originis, proprie loquendo, solum inuenitur inter ipsas personas, quae se habent, vt quod producit, & quod producit, sed inter generantem, & spirantem non est ordo originis, quamuis secundum nostrum modum intelligendi prius sit generans, quam spirans, tamen ad eandem personam intrinsece pertinet vt generet, & spiret, &c.

Duplices est processio

Ordo originis inter qua inuenitur.

Dubium est de actione, & passione: num sint vnus motus, & qua distinctione distinguantur, quod dubium mouet S. Th. 3. Phys. lect. 6. Et respondetur, quod distinguuntur distinctione reali realitate essentiae, quantum ad respectus, & relationes, quas dicunt in obliquo, quandoquidem istae relationes sunt oppositae, quia actio est motus, vt ab hoc agente, passio vero est motus, vt in hoc mobili: quantum vero ad id, quod dicunt in recto, non distinguuntur distinctione reali, quia sunt vnus, & idem realiter, in recto enim dicunt motum: vnde haec propositio est essentialis, actio est motus, & similiter, passio est motus.

Actio est passio quia sunt.

Sed considerandum est, quod actio tribus modis sumi potest: Vno modo communissimè, pro omni actione, siue immanente, siue transeunte, siue physica, siue non; & sic nomen actionis assignatur naturae, animae, menti, intelligentiae, & ipsi Deo. Secundo capitur non ita ample, sed pro actione tantum, quae fit secundum qualitates, quae dicitur alteratio eam inter accidentia sola, qualitas proprie, ac per se est actiua; & sic loquutus est Aristoteles de generat. tex. 45. scribens, motum latius patere, quam actionem, quoniam actio tantum dicitur de alteratione, quae fit in qualitatibus, motus autem, & de hac, & de alijs motibus. Tertio sumitur actio ea ratione, vt recipiatur cum motu physico; & sic motus est dubium praesens, qua distinctione actio, & passio distinguatur, & dictum est, quod quantum ad relationes distinguuntur distinctione reali, sed quantum ad motum & rem ipsam distinguuntur distinctione formali, quia dicunt vnam & eandem rem in recto.

Actio sumitur tripliciter

Et si quis diceret, quod distinguantur distinctione reali, etiam quantum ad rem, quam dicunt in recto, & hoc de mente Auerr. qui 3. Phys. com. 21. dixit, actionem, & passionem esse vnus subiecto, & duo secundum quidditatem: Tunc sic, quae sunt vnus subiecto, & duo secundum quidditatem, distinguuntur distinctione reali, sed actio, & passio per dictum Auerr. sunt duo subiecto, & vnus subiecto, ergo distinguuntur distinctione reali. Respondentes ad hoc, dicimus, quidditatem dupliciter sumi posse, Vno modo pro essentia, siue entitate rei, alio modo pro definitione, & descriptione. Quo stante, dico, quod Auerr. per quidditatem non intellexit essentiam, & entitatem rei, sed definitionem: vnde sua debet in eodem loco, quod actio & passio significant idem, non sicut tunica, & vestis dicuntur significare idem secundum quidditatem, sed dicimus, quod significant idem secundum subiectum, & duo secundum definitionem. Et voluerat dicere, quod quantum ad subiectum, id est suum materiale, quod est motus, sunt idem, scilicet in recto, quia sic non distinguuntur distinctione reali, tamen si definiantur, aliquod formale ponetur in definitione actionis, quod non ponitur in definitione passionis, puta respectus ad agens; ideo distinguuntur quidditatiue. i. concepte quidditatiuo; propterea haec est falsa, actio est passio, & haec est vera, actio est motus, & similiter de passione. Vnde manifestum est, quod sunt distincta praedicamenta, quia quodlibet ipsorum habet sub se diuersas species, & praedicatur vniuerso de ipsis. Ex quibus patet, quae distinctione distinguuntur.

Quidditas dupliciter sumitur.

Motus non est praeter res.

Dubium est de motu, & de termino eius, qua distinctione distinguantur, & hoc propter verba Arist. 3. Phys. tex. 4. motus non est praeter res, ad quas est motus. Et respondetur resolute & clare, quod motus & eius terminatio distinguuntur distinctione reali, non realitate existentiae, nec essentiae, sed tamen distinctione formali.

Verum

Quoniam motus de distinctione non motus dicitur.

Motus dupliciter accipitur.

motus dicitur de motu.

Forma mobilis est acquisibilis.

Tempus dupliciter sumitur, communiter, et proprie.

tempus dicitur de tempore.

Tempus est passio motus, et bonum est passio entis.

Verum Paulus Venetus dixit, motum, & eius terminum, seu formam in quam tendit, distingui distinctione reali, quia motus est quadam entitas successiva absoluta, realiter distincta ab ipsa forma, seu termino motus, ut calefactio est entitas realiter distincta a calore, & subiecto, & non est relatiua, sed absoluta, & successiva, quæ non permanet, quando forma est acquisita: est enim entitas a mobili realiter distincta, similiter generatio, & corruptio sunt entitates realiter distinctæ a formis. Sed deceptus est, quia cum motus dupliciter accipi possit, vno modo pro forma fluxa, quæ tendit de imperfecto ad perfectum; alio modo pro ipso fluxu continuo illius formæ, quæ fluit, & vadit ad aliquid vterius; & propterea si loquimur de motu, quo ad istam formam, non distinguuntur distinctione reali, quia cum vna & eadem sit res considerata sub esse imperfecto, & deinde sub esse perfecto, si motus distingueretur distinctione reali a termino suo, puta calefactio a calore, sequeretur, quod aliquid vnum demonstratum, simul & eodem tempore, & primo, & de nouo fieret, & esset, & dum esset, fieret, & dum fieret, esset, quod est impossibile, & implicans contradictionem: bene verum est, quod distinguuntur, vt diximus, distinctione formali, & rationis ratiocinata, quia eadem res, quæ acquiritur per motum, puta calor, potest signari infinitiuo verbo, siue nomine significante actum verbi, vt calefieri, & calefactio; & potest signari nomine substantiuo, vt calor: in primo sensu habet rationem motus, in secundo habet rationem termini; primo modo, stat sub esse imperfecto, cum tendentia ad esse perfectius, & ideo appellatur forma mobilis, & continuè acquisibilis; secundo modo vocatur forma quiescens acquisita, & perfecta sine tendentia, & ordine ad vteriore gradum, & propterea dicitur habere rationem termini. Illa ergo dicuntur distingui distinctione formali, quæ sunt idem realiter, tamen intellectus format diuersos conceptus de illis, sed sic est de motu, & termino eius, ergo distinctione formali, & non reali distinguuntur. Et si quis diceret, Illa quæ ita se habent, quod vno transeunte, alterum permanet, distinguuntur distinctione reali, sed motus transit, & terminus eius permanet, quia presentibus habitibus in materia cessat motus, ergo reali distinctione distinguuntur. Dicitur ad hoc, quod maior non est vera, nisi quando vnum transit essentialiter, & realiter, ita etiam remanet aliud, sed non est sic modo, quia acquisito termino remanet motus materialiter, & essentialiter. Vnde minor propositio est falsa, & ideo remanet veritas inconcussa & resoluta, qua distinctione distinguuntur, quia formali, & non reali.

D Vbi est de motu, & tempore, qua distinctione distinguuntur. Et respondetur eadem responsione, qua supra, quod distinguuntur distinctione formali, & non reali; quia si loquimur de tempore communiter dicto, clarum est, quod est idem realiter cum motu absolute dicto quolibet motu dato contingit per ipsum mensurare durationem alterius motus, sed esse mensuram motus, est vniuersalis ratio temporis, igitur tempus communiter sumptum est idem realiter, quod motus: sic etiam dico de tempore proprie sumpto, quod non distinguitur distinctione reali ab ipso motu diurno primi cœli, quæ precipue innotescit nobis per motum Solis diurnum: patet hoc, quia illud est tempus proprie, quo primo mensuramus omnem motum, vt patet ex Arist. 4. Physicorum, text. 104. sed motu cœli diurno, vt primo & regularissimo ex 10 lib. Metaphys. text. 2. mensuramus omnem motum, igitur tempus & motus non distinguuntur distinctione reali, sed tantum formali. Ita quod hæc est vera propositio, & identica, tempus est motus; sicut ista, adus est motus, licet non sit formalis, & quidditativa, quia de ratione temporis, vt tempus est, sit mensura, siue numerus, de ratione autem motus non est, vt sit mensura, sed numerus, sed bene vt sit actus existentis in potentia, & vt sit mensuratus.

Et si quis diceret, quod motus est vt subiectum, & tempus est vt passio, sed subiectum, & passio realiter distinguuntur, ergo tempus & motus reali distinctione distingui debet. Respondeatur, quod licet motus se habeat vt subiectum, & tempus vt passio, non propterea distinguuntur distinctione reali. Quæ admodum ens, & bonum, quod est passio entis, & addit supra ens esse appetibile, sic etiam tempus addit supra motum esse mensuram, vel numerum motus: hoc autem non est de ratione formali ipsius motus, propterea nihil aliud sequitur, nisi quod distinguuntur distinctione formali, cum habeant diuersas definitiones. Sed adhuc non quiescit intellectus, quia causa non identificatur suo causato, est enim causa ad cuius esse sequitur aliud, semper enim inter causam, & causatum est

est realis distinctio, sed prius & posterius in motu, vt docet Philosophus 4. Phys. tex. 29. est causa prioris & posterioris in tempore, igitur motus est causa temporis, vnde continuas motus, est etiam causa continuitatis temporis, & sic sequitur, quod distinguantur distinctioe reali, & non formali tantum. Sed respondetur ad hanc obiectionem, dicendo, quod causa est duplex, Altera realis, sicut artifex realiter causat artificiatum, & sic ista distinguuntur distinctioe reali: alia est causa illatiua, vt dicendo, causa propter quam Titius est homo, & tamen inter hæc tria, scilicet Titium, rationale, & homo, stat identitas realis: sic ergo, quando dicitur, quod prius & posterius in motu est causa prioris & posterioris in tempore, intelligi debet, quod sit causa illatiua, non autem realis: quod patet ex verbis Aristotelis vbi supra, declarando ordinem qui est inter magnitudinem super quam fit motus localis, & motum, & tempus quo ad continuitatem, & prius & posterius, ita arguendo, Magnitudo est continua, ergo sequitur, quod motus factus super eam sit continuus; deinde, motus factus est continuus, ergo tempus quod est affectio motus, etiam est continuum, quia quantus est motus, tantum fieri videtur ipsum tempus; & sic dicendum est de priori & posteriori in magnitudine, & in motu, & in tempore. Patet ergo, tempus, & motum distinctioe formali distingui, & non reali. Et ex hoc venit reprehendendus admodum ille Reuerendus Magister Georgius Vercellensis, alioquin Doctor eximius, qui in quæst. suis naturalibus existimauit se demonstrasse, tempus, & motum, reali distinctioe distingui, eò quia passio, & subiectum realiter distinguuntur in doctrina S. Thomæ, non animaduertens verba S. Thomæ, & Aristotelis 1. Metaphys. tex. 29. quod non est passio absolute prædicamentalis, sed veluti passio, vt ibi idem asserit S. Thomas, quia sufficit vt sit passio transcendens distincta formaliter à motu; ad hoc enim tendunt verba S. Thomæ, dicentis, Tempus, & motus aut sunt idem, vt quidam posuerunt, aut tempus est aliqua passio motus, scilicet vt bonum est passio entis, quod idem est cum ente.

Duplex causa, illatiua, & realis.

Delectur inter causam illatiuam, & causarum distinctio formalis tantum.

Tempus est passio motus transcendens.

Dubium est de priuatione & subiecto, qua distinctioe distinguantur. Et respondetur, quod distinguuntur distinctioe reali, quia id quod enumeratur inter entia, reali distinctioe distinguitur ab eo quod inter entia non numeratur, (alioquin eadem res esset ens & non ens) sed materia prima, que est subiectum priuationis, numeratur inter entia, priuatio verò ipsa non, vt scribit Aristoteles 1. Phys. tex. 66. vbi dicit, quod materia est aliud à priuatione, quia ipsa numeratur inter entia, priuatio verò non, igitur reali distinctioe distinguuntur. Et subdit Arist. reprehendendo Platonem, qui non distinguebat inter materiam & priuationem. Adde etiam, quia id quod est substantia, non est id, quod neque est substantia, neque est accidens, sed materia prima est substantia, priuatio autem neque substantia, neque accidens, vt testatur Auer. 1. Phys. comm. 79. igitur reali distinctioe necesse est, subiectum, & priuationem distingui: & eò magis, quia subiectum completa generatione remanet, priuatio verò non remanet, quia præsentibus habitibus, cessant priuationes illorum habituum.

Et si quis diceret, quod illa quæ sunt idem numero non possunt distingui distinctioe reali, sed tantum formali, sed subiectum & priuatio sunt idem numero, vt scripsit Arist. 1. Phys. tex. 66. igitur non reali distinctioe distinguuntur. Respondetur, quod aliqua esse idem numero potest intelligi duobus modis, Vno modo positivè, & hoc est quando vtrunque dicit realitatem quandam, & illa quam dicit vnum, est illamet, quam dicit alterum; secundum quem modum Marcus Tullius Cicero, & Sortes, & hic homo, sunt idem numero; & hoc pacto neganda est minor in argumento: Alio modo aliqua dicuntur esse idem numero negatiuè, & hoc est, quando vnum alteri attribuitur, sed id quod attribuitur, non ponit in numerum cum eo cui attribuitur, non quod sit idem ei, sed quia non est aliqua realitas inter ea; ad hunc sensum neganda venit maior, sic enim intellexit Philosophus, cum dixit, quod materia & priuatio sunt idem numero, quia non sunt eadem res, licet sint duo, quorum quodlibet habet suam propriam rationem in intellectu, quia priuatio non est actu & formaliter, nisi per actum intellectus, & ideo circumscripto actu intellectus, non est nisi fundamentaliter; priuatio autem fundamentaliter accepta, est ipsum eius subiectum, circa quod intellectus ponit priuationem, & ideo tantum formali distinctioe distinguuntur; sicut non homo & homo, non lapis & lapis, non sunt duæ res distinctæ distinctioe reali, sed tantum distinctioe formali.

Circa Arist. philosophus formaliter loquendo de priuatione, non circumscripto actu intellectus.

M

Dubium

Dubium est de actibus Fidei, puta credere Deo, credere Deum, & credere in Deum, qua distinctione distinguuntur. Et respondetur, quod distinctione reali per inclusionem unius, & exclusionem alterius distinguuntur: quod patet ex hoc, quia actus cuiuslibet potentia, vel habitus, accipitur secundum ordinem potentia, vel habitus, ad suum obiectum. Obiectum autem Fidei potest tripliciter considerari, quia credere spectat ad intellectum, ut est motus ad assentiendum a voluntate. Potest igitur obiectum Fidei accipi vel ex parte ipsius intellectus, vel ex parte voluntatis mouentis intellectum; si primo modo, sic in obiecto Fidei duo possunt considerari, quorum unum est materiale obiectum Fidei; & sic ponitur vnus actus Fidei, qui est credere Deum, quia nihil proponitur nobis ad credendum, nisi secundum quod pertinet ad Deum, aliud autem est formalis ratio obiecti, quod est medium, propter quod tali credibili assentitur, & sic ponitur alius actus Fidei, qui est credere Deo, quandoquidem formale obiectum Fidei est prima veritas, cui homo inharet, ut propter eam assentiat rebus creditis: si vero consideretur tertio modo obiectum Fidei, secundum quod intellectus est motus a voluntate, sic ponitur actus Fidei credere in Deum, quia prima veritas refertur ad voluntatem, secundum quod habet rationem finis. Ex quibus patet, quod credere in Deum claudit voluntatem, tanquam mouentem, quod non clauditur a credere Deum, quod quidem credere Deum claudit tantum materiale Fidei, nec clauditur a credere Deo, quia istud credere Deo, est circa obiectum formale, & propterea supradicta distinctione per inclusionem unius, & exclusionem alterius necesse est distingui, licet per ista tria non designentur diuersi actus Fidei, sed vnus & idem actus, habens diuersam relationem ad obiectum Fidei, ut patet ex ipso Augustino super Ioannem tract. 19. vbi dicit, quod credere in Deum nihil aliud est, quam credendo amare Deum, vel credendo in Deum ire, & eius membris incorporari: & propterea solum homines iusti perfecte credunt in Deum, quia credere in Deum est actus Fidei perfectus, & viuus, quae sine charitate, & iustitia esse non potest.

Numeratur actus Fidei cum Deo.

Credit in Deum, & peccatores in Deum, non eundem actum Fidei formalem habentes.

Credit in Deum peccator nomine Ecclesie, quod Damoni distinetur.

Et si quis diceret, quod etiam peccatoribus habentibus Fidem mortuam competit credere in Deum, quia legitur apud Ioannem cap. 12. Ex Principibus multi crediderunt in eum, sed isti Principes erant peccatores, ergo credere in Deum potest etiam peccatoribus conuenire, & non tantum iustis. Ad istam obiectionem respondet Caietanus super Ioannem, dicens, quod apud Evangelistas credere in Iesum non semper significat actum Fidei formatam, sed aliquando importet credere verbis illius, & habere quandam confidentiam, licet imperfectam in ipsum, tanquam in Saluatorem, & Redemptorem, necnon & habere quandam piam affectionem: & in hoc differunt peccatores a Damone, quia Daemon nullo modo credit in Deum, sed credit Deo, vel Deum, peccatores vero & si credunt in Deum, hoc non proprio nomine dici potest, sed nomine Ecclesie; & sic patet nullam esse controuersiam in dictis supra citatis.

Dubium est de persona, & relatione, seu proprietate, qua distinctione distinguuntur. Et respondetur, quod distinguuntur distinctione rationis ratiocinatae, quippe quae distinctio habet magnum fundamentum in re ipsa: quod quidem fundamentum est eminentia diuina entitatis & perfectionis, quae vnica & simplicissima cum sit, exequitur id quod est proprium personae, & proprietatis constitutivae ipsius personae, & ita significatur a nobis diuersis terminis: eandem enim entitatem significamus per filium repositum Pater, designantes personam, & per hunc terminum paternitas, designantes proprietatem personalem. Distinguuntur etiam distinctione rationis ratiocinantis actualiter, & propterea relationes personales, & sunt personae, & sunt in personis, sed diuerso modo ab illo, quo sunt in essentia, quia in essentia dicuntur esse tantum per modum identitatis, in personis autem & per modum identitatis, non quidem secundum rem tantum, sed quantum etiam ad modum significandi, sicut forma in supposito, & ideo proprietates determinant, & distinguunt personas, non autem essentiam, ut docet S. Thomas p. p. q. 40. art. 1.

Sed contra istam veritatem adduxi argumentum in quadam disputatione, quod multi nescierunt solvere, Quia remota per possibile, vel impossibile ista identitate inter personam, & proprietatem relationam, nihil perfectionis deficit in vniuerso; ergo persona & proprietates eius distinguuntur realiter, probatur antecedens, quia perfectiones vniuersi sunt quatuor illi gradus, scilicet esse, vivere, & sentire, & intelligere, sed

sed remota identitate reali à diuina persona respectu suæ proprietatis, adhuc sunt isti quatuor gradus in vniuerso, ergo non est ponenda identitas realis inter personam & proprietatem, & sic reali distinctione distingui debent: consequentia patet, quia nihil est ponendum in summo bono, quo non posito, nihil perfectionis deficit in vniuerso. Hoc argumento solent Theologi vti circa pluralitatem personarum, quia posita vna tantum persona in diuinis, nihil perfectionis deesset in vniuerso: probatur, quia quicquid imperfectionis simpliciter & in omnibus personis reperitur, in vna tantum reperitur, & ideo subtractis duabus, remanet omnis perfectio in vna tantum. Respondent aliqui, quòd non est omnis perfectio sub omni modo, quia in vna persona est vno modo, & in alia alio modo. Sed contra, quia iste modus habendi, vel essendi, aut est perfectio, aut non; si sic, erit in Deo, & per consequens vna persona non erit simpliciter perfecta, quia non habebit illum modum: si non, ergo stat argumentum, quòd nihil perfectionis deperditur ab vniuerso, a motis duabus personis. Sed respondetur ad primum argumentum de identitate, quòd ea remota inter personam, & proprietatem ponitur imperfectio in Deo, quia esset ibi compositio ex consequenti imperfectio, & propterea non distinctione reali, sed rationis (vt dictum est) personam & proprietatem necesse est distingui. Ad secundum, quòd est circa pluralitatem personarum, dicitur, quòd si in maiori intelligatur conditio possibilis, est vera, sed minor falsa, quia nulla positione possibili posita possunt amoueri duæ personæ, & vnã poni in diuinis, quia cum sit vna persona, necesse est aliam esse. Et ad probationem, quòd si deesset duæ, tota perfectio esset in vna tantum, Respondetur, quòd hoc implicat contradictionem. scilicet ponere Patrem tantum, & non ponere Filium, & Spiritum sanctum. Et propterea illa propositio est falsa, & illud tantum ponendum est in summo bono, quòd non potest poni non esse sine positione incompossibili, & quia incompossibile est ponere vnã personam cum omni perfectione, semouendo alias personas, præsertim cum natura relatiuorum sit vt posito vno, ponatur aliud, ideo &c.

Ex ratione distinctione inter personam, & proprietatem, haud perfectio Deo deest.

Dubium est de anima, qua distinctione distinguitur à seipsa, prout est in toto corpore, & in singulis eius partibus. Respondetur, quòd distinguitur distinctione modali, quia cum anima requirat diuersitatem in partibus, non eodem modo comparatur ad totum & ad partes, sed ad totum quidem primo, & per se, sicut ad proprium & proportionatum perfectibile, ad partes autem per posterius, secundum quòd partes habent ordinem ad totum. Et ex hac veritate soluitur illud dubium, quòd idem indiuisibile quiesceret & moueretur, quia anima cum sit quoddam indiuisibile existens, verbi gratia in capite, quòd mouetur, & existit etiam in manu, quòd quiescit, sequitur, quòd eadem anima mouetur in capite, & quiescit in manu. Ad hoc enim neganda est consequentia, quia anima non mouetur, neque per se, neque per accidens, ad motum vnus tantum partis, sed totius, sicuti proprii & primo proportionati perfectibilis. Et ratio est, quia in nulla parte est definitiue, id est ita in ea, quòd non in alia, spirituale enim non mouetur per accidens, nisi ad motum illius in quo est definitiue: & propter istam etiam rationem Angelus non mouetur ad motum cæli, quamuis moueretur ad motum eius, si totum cælum mutaret locum subiecto.

Idem à seipso modaliter distingui in singulis, verè deducitur.

Quod per accidens ratione totius animæ conuenit, id per partes, sicut ratione partis negatur.

Et si quis diceret, Posito, quòd anima sit in pede tota, sequitur, quòd pes intelligat, probatur consequentia, quia vbi est tota essentia animæ, ibi est totus eius intellectus, & voluntas, ex consequenti operatio intellectus, & voluntatis, aliter ibi esset frustratoria. Respondetur ex eadem doctrina, quòd plus requiritur ad hoc quòd corpus aliquod denominetur intelligens & volens, quam quòd sit compositum ex anima intellectu, & corpore: exigitur enim, quòd ly corpus, supponat pro corpore primo perfectibili, ab ipsa anima, quoniam oportet esse animal, & suppositum quoddam, id quòd intelligit, tale autem non est pes, aut manus, sed totus homo, puta Sortes.

Difficillima, que militans dubia, de anima existentia totali, in toto, & in partibus, hic soluitur.

Et si quis etiam instaret, quòd in vno homine essent plures animæ, vel quòd vna anima erit & non erit, quia posito, quòd ab aliquo homine abscindatur tibia, aut brachium, tunc corrumpitur anima existens in tibia, & brachio, & alia remanet, vel vltimet definit esse cum tibia abscissa, & remanet in alijs partibus corporis. Sed respondetur, quòd si abscinditur tibia, anima non definit esse, sed definit informare, & perficere tibiam, & perficit reliquam partem corporis, in quo restant principalia membra, & illud corpus, quòd remanet, vocatur colobon, id est truncatum, vt docet Aristoteles 3. Metaphys. tex. 32.

Colobon quid est.

Regula Topi- ca.

Sed contra istam communem respōtionem instatur, quia ex hoc sequitur, quod anima, quæ cessando informare, & perficere partes abscissas à corpore, efficiatur vigorosior, & densior, ac potentior. Probatur consequentia, quia sicuti se habet simpliciter ad simplici- ter, & magis ad magis, & maximè ad maximum, & è contra; cum ergo anima totaliter separata à corpore sit vigorosissima, ergo si separatur ab aliquibus partibus corporis, erit non ita vigorosa; & si separabitur ab vna, nec ita potens erit: igitur quando ponit- tur, quod ex toto informat corpus, non erit ita etiam fortis, & valens; & quando incipit per oppositum separari ab vna parte corporis, incipit etiam vigorari; & quando sepa- rabitur à pluribus partibus corporis, magis vigorabitur, ergo de primo ad vltimum anima, quando cessat informare, & perficere tibiam abscissam, sequitur, quod ipsa in sua essentia vigorabitur. Sed respondetur breuiter, quod hoc non est per se, sed per accidens, ratione partis corporeæ, quæ deficit: vnde videmus, quod si aliquis efficitur cæcus in vno oculo, alius oculus videtur acquirere maiorem virtutem videndi.

Memorabilis quomodo videt.

Patet ergo responsio ad principale quæsitum, qua distinctione distinguitur anima à seipsa, prout est in toto corpore, & in partibus eius, quia distinctione modalis: & hoc est de mente Augustini in 6. de Trin. cap. 6. vbi dicit, quod anima in quocunque corpore, & in toto est, & in qualibet eius parte tota, non eodem modo; & S. Thom. p. p. q. 76. art. 8. & quod verba August. intelliguntur non de totalitate quantitativa, aut potentiali, sed essentiali, vt albedo est in superficie.

Sacramenta Ecclesia, quare sunt septem.

Dubium est de Sacramentis Ecclesia, qua distinctione distinguuntur. Et Respon- detur, quod distinguuntur distinctione reali, vt colligitur ex Doctore Angelico 3. p. q. 65. ar. 1. quia Sacramenta ipsa vel accipiuntur per quandam adaptatio- nem ad virtutes, & ad defectus culparum, & pœnalitatum, & sic Fidei respōdet Baptismus, & ordinatur contra culpam originale, Spei Extrema vñctio, & ordinatur contra culpam venialem; Charitati, Eucharistia, & ordinatur contra pœnalitatem ma- litia; Prudentia, Ordo, & ordinatur contra ignorantiam; Iustitia, Pœnitentia, & ordina- tur contra peccatum mortale; Temperantia, Matrimonium, & ordinatur contra con- cupiscentiam; Fortitudini Confirmatio, & ordinatur contra infirmitatem, Vel Baptis- mus ordinatur contra carentiam vite spiritualis; Confirmatio contra infirmitatem animi, quæ in nuper natis inuenitur; Eucharistia contra labilitatem animi ad peccan- dum; Pœnitentia contra actuale peccatum post Baptismum commissum; Extrema vñ- ctio contra reliquias peccatorum, quæ scilicet non sunt sufficienter sublata, aut ex ne- gligentia, aut ex ignorantia; Ordo contra dissolutionem multitudinis; Matrimonium in remedium contra concupiscentiam personarum, & contra defectum multitudinis, qui per mortem accidit. Vel, sicut homo in vita corporali, ita in vita spirituali, nascitur per Baptismum. Secundo, in vita corporali homo augetur, sic & in vita spirituali augetur etiam per Confirmationem, in qua datur Spiritus sanctus ad robur. Tertio, homo per nutritionem conseruatur in vita corporali; & sic in vita spirituali conseruatur per suscep- tionem Eucharistia. Quarto, homo aliquando in vita corporali infirmatur, & ad recu- perandam sanitatem, datur medicina, sic & in vita spirituali, quando infirmatur per pec- catum, datur medicina, quæ est Pœnitentia. In vita quoque corporali, vt conseruetur in sanitate, ordinatur dieta, & exercitium: & loco huius in vita spirituali est Extrema vñ- ctio, quæ remouet reliquias peccatorum. Sexto, aliquando homo in vita corporali acci- pit potestatem regendi multitudinem, & exercendi actus publicos: & loco huius in vita spirituali ponitur sextum Sacramentum, quod est Sacramentum Ordinis. Postremo, homo in vita corporali naturaliter generat sibi simile: vt actus iste generationis, & pro- pagationis fiat, sine peccato, in vita spirituali ponitur Sacramentum Matrimonij. Et sic patet septem esse Sacramenta Ecclesia, & distingui distinctione reali ab inuicem, & inter se.

Vita spiritua- lis, & corpo- ralis, quomodo & proportio- nantur.

Tria sunt Bap- tismata, flu- minis, flaminis, & sanguinis.

Dubium est de tribus illis Baptismatibus, qua distinctione distinguuntur. Re- spondetur, vt colligitur ex D. Tho. 3. p. q. 66. ar. 1. quod distinguuntur distin- ctione reali, nempe tria illa Baptismata, scilicet fluminis, flaminis, & sangui- nis, quandoquidem per Baptismum aliquis incorporatur passioni & morti Christi, iuxta illud Apost. ad Rom. si mortui sumus cum Christo, credimus, quia simul etiam viuemus cum eo, vnde quicumque baptizatur, communicatur ei passio, Christi ad remedium,

remedium, ac si ipse passus sit debitè pro peccatis, & si ipse sufficienter satisfacisset pro omnibus peccatis suis. Hæc autem communicatio potest fieri per Baptismum fluminis, seu aquæ, iuxta illud Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto. non potest introire in regnum Dei. Secundò potest communicari passio Christi alicui per Baptismum sanguinis, iuxta illud Apoc. 7. Hi sunt, qui venerunt ex magna tribulatione, & laverunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni; quæ verba considerans B. Aug. 4. lib. de unico Baptismo paruulorum, dicit, Baptismi vicem, aliquando implere passionem, vt patet de latrone illo, cui non baptizato dictum est, Hodie mecum eris in Paradiso. Tertio potest alicui communicari passio Christi per Fidem, & confessionem cordis, quæ vocatur Baptismus pœnitentiæ, seu flaminis; tali enim, vel propter angustias temporum; vel propter aliquam aliam causam non potest succurri ad celebrandum mysterium Baptismi, quia præuenitur morte, antequam ipsum suscipiat; propter tamen dilectionem, & desiderium ipsius Baptismi, quæ dilectio procedit ex Fide per quam Deus interius illum sanctificat. Et quia Dei potentia non est alligata visibilibus Sacramentis, regeneratur corde, licet non corpore, vt docet Beatus Ambrosius de Valentiniano, qui Cathecuminus mortuus fuit, Quæ regeneraturus eram, dicit B. Amb. amisi, veruntamen ille gratiam quam poposcit, non amisit. Ex quo discussu apparet, hæc tria Baptismata esse diuersa, & distincta reali distinctione, quod est responso ad dubium præpositum.

Communicatio passionis Christi, quomodo fit.

Valentinianus cathecuminus, fuit saluus.

Dubium est de sensibus sacræ Scripturæ. s. literalis, allegorico, morali, & anagogico, qua distinctione distinguuntur. Respondet S. Tho. quolib. 7. ar. 15. q. distinguuntur distinctione reali; quæ distinctio hoc modo accipi debet, quia Scriptura sacra est ordinata diuinitus, vt per eam nobis manifestetur veritas necessaria ad salutem, hæc autem veritatis manifestatio fieri potest de aliquo, rebus, & verbis: manifestatio autem, quæ fit per verba facit sensum literalem, sine historicum. Totum ergo illud pertinet ad sensum literalem, quod rectè accipitur ex ipsa significatione verborum. Sensus verò spiritualis consistit in hoc, quod quædam res exprimuntur per figuram aliarum rerum (semper enim visibilia solent esse figuræ inuisibilium) & inde est, quod sensus iste, qui ex figuris accipitur, vocatur spiritualis. Sed veritas, quam sacra Scriptura tradit per figuras rerum, ordinatur ad duo, scilicet ad rectè credendum, & ad rectè operandum. Si ad rectè operandum, sic est sensus moralis, qui alio nomine Tropologicus dicitur, & est respectu eorum, quæ facta sunt in Christo, vel in his quæ Christum significat; illa enim sunt signa eorum, quæ nos agere debemus. Si verò ad rectè credendum, oportet distinguere secundum ordinem credibilium, quia status Ecclesiæ est medium inter statum Synagogæ, & Ecclesiæ triumphantis, & propterea Vetus Testamentum fuit figura Noui Testamenti, sed vetus, & nouum, simul sunt figura cælestium: sensus ergo spiritualis ordinatus ad rectè credendum, potest fundari in illo modo figurationis, quo vetus Testamentum figurat nouum; & sic est sensus Allegoricus, vel Typicus, secundum quod ea, quæ in veteri Testamento contigerunt, exponuntur de Christo, & Ecclesia. Vel potest fundari in illo modo figurationis quo nouum simul & vetus significant Ecclesiam triumphantem; & sic est sensus Anagogicus. Vnde efficiuntur quatuor isti sensus expressi per hunc versum,

Finis sacra Scriptura, quæ est.

*Littera gesta docet, quid credas, Allegoria,
Tropologia quid agas, quo tendas, Anagogia.*

Quatuor sensus Scripturæ qui sunt.

Allegoria dicitur sermo figuratiuus, Anagogia sermo superior, Tropologia est sermo moralis, quia tropus idem est, quod modus quidam. Ex his apparet, qua distinctione sensus isti distinguuntur, quia distinctione reali, vt dictum est, &c.

Dubium est de vita contèplatiua, & actiua, qua distinctione distinguuntur. Resp. vt colligitur ex S. Tho. 2. 2. q. 182. per totam, q. distinguuntur distinctione reali, quemadmodum diuina, & humana: nam vita contèplatiua est secundum diuina, vita autè actiua est secundum humana. Probat hoc S. Tho. ex Augustino in lib. de verbis Domini, vbi dicit, In principio erat Verbum. Ecce quod Maria audiebat, Verbum caro factum est. Ecce cui Martha ministrabat. Et præsertim, quia vita contèplatiua conuenit homini secundum illud, quod est optimum in ipso, scilicet secundum intellectum, & respectu propriorum obiectorum. s. intelligibilium, Vita autem actiua occupatur circa exteriora: vnde Rachel per quam significatur vita contèplatiua, interpretatur visum principium; Vita autem actiua significatur per Lyam, quæ erat lippis oculis.

Maria & Magdalena quæ significant.

Et hinc

Maior est delectatio in vita contemplatiua, quam in vita actiua.

Concluditur ex dictis, realis inter utraque vitam distinctio.

Difficillimum inter Thomistas necdum inter exteros proponitur, et Catholicè soluitur dubium.

Fundamentalis ratio Caietani de hoc Deo.

Cognouerunt Philosophibusc Deum, non autem personarum in Trinitate.

Subtilissimè defenditur Caietan. ex Bartholomæi Spinae calumnia.

Perpende distinctionem inter suppositum logicum, et physicum.

Et hinc etiam est, quod vita contemplatiua potest esse magis continua, licet non quantum ad summum gradum contemplationis: unde Maria per quam significatur vita contemplatiua, describitur secus pedes Domini assidue sedens; & propter hoc est maior delectatio in vita contemplatiua, quam in vita actiua, ut dicit B. Augustinus, quod Martha turbabatur, iuxta illud, Martha Martha sollicita es, & turbaris erga plurima. Luc. 10. Maria verò epulabatur; & propterea dicitur de ea, quod optimam partem sibi elegit. Et cum vita contemplatiua directè, & immediatè pertineat ad dilectionem Dei, vita autem actiua directius ordinetur ad dilectionem proximi, sequitur, quod contemplatiua sit maioris meriti, quam actiua, quæ etsi habeat finem in exterioribus actibus, qui quidem relati ad quietem contemplationis, iam pertinent non ad vitam actiuam, quæ in præsentī seculo aufertur, sed ad vitam contemplatiuam, quæ hic incipitur, & in cœlesti patria perficitur, in qua nec occupatio externorum actuum cessabit, & ibi vacabimus Deo, & videbimus, & amabimus, & laudabimus ipsum, qui sine fine videbitur, sine fastidio amabitur, sine fatigatione laudabitur in secula. Ex his apparet has duas vitas. scilicet actiuam & contemplatiuam reali distinctione distingui.

Dubium est de hoc Deo, quem ponit Caietanus communem tribus diuinis personis, p. p. S. Tho. q. 3. ar. 3. qua distinctione distinguitur ab ipsis diuinis personis. Et respondetur ex verbis S. Thomæ ibidem, quod distinguitur distinctione, quæ est in acceptione nostri intellectus, & non distinctione aliqua pertinente ad diuersitatem rei: & ratio est, quia in diuinis, secundum sententiam Caietani, qui ponit concretum illud quod vocatur hic Deus, præintelligitur à nobis ante personas: quia in diuinis ea quæ communia sunt secundum rem, præcognoscuntur à nobis ante cognitionem incommunicabilium, & notionalium, sed concretum hoc, quod est hic Deus, est commune secundum rem, personæ verò sunt incommunicabiles, ergo necessariò præcognosci debet hic Deus, ante Patrem, Filium, & Spiritum sanctum.

Quod autem hic Deus sit communis secundum rem, ex eo aperte infertur, quia dicitur de Patre, & Filio, & Spiritu sancto. Pater enim est hic Deus, sic Filius, & Spiritus sanctus. Quod autem sit communicabilis, patet ex hoc, quia sumitur ab hac Deitate existente, quæ etiam est communicabilis tribus personis. Adde etiam, quia omnia absoluta præintelligi possunt ante personas, sed hic Deus est quid absolutum, & terminus essentialis; immo ratione naturali constat esse hunc Deum singularem, & hoc existens in natura diuina, igitur præcognosci potest ante personas: maior patet, quia absoluta sunt essentialia, quæ præintelliguntur personalibus, & est ratio S. Thomæ, 1. par. q. 39. art. 4. Ex quo sumitur, quod hic Deus, cum sit communis secundum rem tribus diuinis personis, existit, & subsistit communicabiliter, ad differentiam diuinarum personarum, quæ existunt, & subsistunt relatione incommunicabiliter.

Sed contra hanc veritatem adsunt multi, abhorrentes hunc modum loquendi Caietani, inter quos est Bartholomæus Spina in tractatu suo de hoc Deo, qui dicit periculosum esse hunc modum loquendi, quia ex hoc modo loquendi sequitur dari quaternitatem in diuinis, quod est hæreticum. Deinde, nouæ locutiones semper fugiendæ sunt in materia de Trinitate, modò dicere esse quatuor subsistentias in diuinis, est dicere, & ponere quaternitatem, igitur fugiendus est modus iste loquendi, tanquam perniciosus. Nec valet responsio, quod hic Deus est persona incompleta, quia implicat ponere personam sine complemento, sicut implicat esse hominem sine rationalitate, erit igitur implicatio in adiecto, dicere indiuiduum Deitatis esse personam incompletam, sicuti asserere Petrum esse hominē irrationalem. Deinde, non potest subterfugi, quin ibi non sint quatuor supposita, tria completa, & vnum incompletum. Sed ad hoc de facili responderet Caietanus, dicendo, quod persona, seu suppositum est duplex, Alterum logicum, quod nihil aliud est, quam id pro quo supponit terminus aliquis, secundum quam acceptionem adhuc diuina essentia suppositum appellatur: Alterum dicitur suppositum physicum seu reale, quod est singulare incommunicabile, quale in Deo est Pater, vel Filius, seu Spiritus sanctus: Loquendo ergo de supposito logico, indiuiduum illud hic Deus suppositum dicitur, sed non physicum & reale, cum deficiat ei incommunicabilitas: propterea dicitur persona illa incompleta, quia habet omnes conditiones personæ præter ultimam: est enim substantia, indiuidua, completa, subsistens, nomine rationalis, præter incommunicabilitatem. Quibus stantibus, soluuntur argutiæ Bartholomæi Spinae, negando, quod sequatur dari quater-

quaternitatem in diuinis, quia non sunt nisi tres personæ relatæ, & completæ, hic Deus non est persona relatæ & physica, sed absoluta & logica. Ad secundam etiam negatur, quod sit nouus modus loquendi & periculosus; immo antiquus & verissimus, quia habetur Exod. 3. Qui est misit me ad vos: & in Psalmo, Iste est Deus meus, & glorificabo eum. Ponit etiam hanc veritatem S. Thom. p. p. q. 3. ar. 3. & q. 39. ar. 4. vbi dicitur, quod in Deo est essentia, hic Deus, & tria supposita relatæ, scilicet Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Et est etiam hæc veritas conformis dictis Conciliorum, Calcedonenfis, & Florentini, & Sanctorum Patrum, vt latius ostendimus in dilucidationibus nostris 1. Met. dilucidat. 3.

Dubium est qua distinctione distinguuntur existentia, & subsistentia in diuinis. Ad quod non potest simplici responsione satisfieri, quia aliqui, vt est Alexand. Aletensis 3. p. q. 2. memb. 3. & Bonauent. & Ricard. 3. sen. d. 5. existimant ponendas esse tres subsistentias relatiuas, iuxta numerum proprietatum constituentium personas; illam verò subsistentiam communem & absolutam, nullo modo dicunt ponendam esse; & sic dubium hoc est nullum apud istos. Aliqui dicunt, vt est Dur. 3. sent. dist. 1. q. 2. quem videtur sequi Capreolus eadem distinctione, q. 1. ar. 3. ad 4. Dur. & Palud. ibidem, q. 1. hi enim volunt in Deo solum esse vnicam subsistentiam, sicut vnicam essentiam: ita quod quemadmodum in tribus diuinis personis includitur essentia formaliter, & nõ multiplicatis personis, sic est de subsistentia, quæ est vna communis, & multiplicatis personis, & relationibus, ipsa non multiplicatur, sed romanet vna ficuti essentia. Tercia est sententia Caietani, quam semper ego sequutus sum, & docui in scholis publicis, præsertim Taurini, Batauij, Romæ, & in studio Neapolitano, in quo quinque interpretatus sum tractatum de sanctissima Trinitate, cum essem Regens, & exponens ar. 4. q. 39. ostendi præter subsistentias tres relatiuas, esse aliam subsistentiam, & existentiam absolutam, quæ est ipsa natura diuina subsistens ante personas, de qua verificantur istæ propositiones, Deus creat, Deus gubernat, Deus elargitur gratiam: vnde Athanas. Pater est Deus, Filius est Deus, Spiritus sanctus est Deus, non tamen sunt tres Dij, sed vnus est Deus, qui est ipsa existentia & subsistentia absoluta. Et secundum hanc veritatem dico ad dubium, quod existentia & subsistentia in Deo non distinguuntur nisi distinctione grammaticali: & hoc est de mente Caiet. 3. p. q. 2. in sol. 3. arg. & p. p. q. 3. ar. 3. & 4. & q. 39. art. 4. & sic etiam dicimus in rebus creatis subsistentiam & existentiam, seu existere & subsistere distinguuntur solo grammaticali distinctione, contra Scotum 3. sen. d. 1. q. 2. ponentem hæc talia distingui distinctione reali: propterea docet in Christo Domino esse aliud subsistere, & aliud existere, quia hoc est creatum, illud increatum: nos autem ponimus tantum vnam existere, quod est ipsius diuini Verbi, & subsistere, quia non sunt multiplicanda entia sine necessitate. Et ex hoc arguendus est etiam Hieronymus de Larua Toletanus, qui etiam voluit distinguere inter subsistentiam & existentiam in Deo, dicit enim esse ibi vnam existentiam absolutam, & tres subsistentias relatiuas, quia subsistentia est constitutiva personæ, tanquam eius vltimus actus. Sed contra opinionem huius Doctoris plura diximus in nostris quolibetis, aduersus omnes octo illas controuersias scholasticas, quas Doctor iste Hieronymus miscuit cum octo controuersijs positius Romæ impressis, ex Typographia Vincentij Accolti, & ostendimus multa ibi falsa misceri, & non esse dicta ad aures S. Thomæ, cuius doctrinam ipse profiteri fatetur.

Tris sunt relatiua subsistentia in Deo; vna & eadem absoluta.

Existere, & subsistere in Deo, & creaturis, grammaticè dicitur distinguuntur.

Vnam est tantum existere; & subsistere in Christo Domino.

Dubium est de Ideis, qua distinctione distinguuntur inter se, & à diuina essentia. Et responderetur, q. circa hoc dubium sunt variæ sententiæ Theologorum: nam aliqui dicunt ideam esse ipsam quidditatem creaturæ cognitam ab intellectu diuino: quæ opinio est falsa, quia sicut B. Aug. Idea est principium producendæ creaturæ, sed creatura cognita, vel non cognita, non est principium producendæ seipsam; igitur hæc opinio stare non potest. Aliqui dicebant, ideam esse actum intelligendi, cum sit ratio rei cognitæ: quorum est opinio stare non potest, quia idea est exemplar ad cuius imitationem artifex producit alterum, sed exemplar ad cuius imitationem artifex agit, non est actus intelligendi eius, non enim dicimus, quod exemplar sicut cuius imitationem pictor facit imaginem, vel scriptor facit librum, sit eius actus intelligendi: igitur opinio hæc stare non potest. Propterea fuerunt aliqui, qui dixerunt, ideam formaliter esse respectum quendam, quandoquidem omne quod est in Deo, aut dicit respectuum, aut absolutum, sed idea non potest dicere absolutum, quia absoluta non multiplicatur in Deo, sicuti ideæ, igitur

Quid circa Ideas multi sint opinati.

*Ratio principi
pā respectui
formaliter re-
pugnans omni
secuso absolu-
to.*

*Impugnatur
ideam esse di-
uinam essen-
tiam, secundū
absolutam ra-
tionem.*

*Profunda et
vera declara-
tio positionis
S. Th. de ideis.*

*Obiectiue, et
terminatiue
sunt plures
idee in mente
diuina.*

*Sex ad intel-
lectionem ne-
cessario con-
currunt.*

igitur dicit respectum. Sed neque opinio hæc stare potest, quandoquidem auctores huius positionis ponunt ideam esse principium & causam ideati, sed respectus formaliter non habet rationem principij vel causæ, igitur error est dicere, ideam esse formaliter respectu. Hinc nonnulli alij voluerunt, ideam esse essentiam diuinam secundum rationem absolutam, quia idea est principium ideati, sed hoc conuenit diuinæ essentia secundum rationem absolutam, & non secundum rationem respectiuam, igitur idea ipsa erit diuina essentia secundum absolutam rationem. Sed neq; iudicio meo sententia istorum stare potest, quia essentia diuina, aut secundum eandem rationem est ratio cognoscendi seipsam, & cognoscendi creaturas, aut secundum aliam; si secundum eandem rationem, Tunc argumentor sic, quia essentia diuina est ratio cognoscendi creaturam vt idea, & secundum istos secundum eandem rationem est ratio cognoscendi seipsam & creaturam vt idea, ergo ipsa est ratio cognoscendi seipsam, & sic respectu essentia diuina erit idea in Deo, quod est absurdum.

Verum quia studium Philosophia non est ad hoc ordinatum, vt sciatur quid homines fenserint, sed qualiter se habeat veritas rerum; propterea non est nobis curandum quicquid horum sit, sed quomodo se habeat veritas ipsa. Et propterea dicendum est, vt dicit S. Tho. q. 15. ar. 2. p. p. Ideam esse essentiam diuinam, imitabilem exemplariter: vnde ipsa idea duo dicit, absolutum quod est ipsa essentia diuina, & respectu imitabilitatis; & hinc est, quod Deus, quia perfectissime intelligit essentiam suam, ideo intelligit eam, vt tot modis imitabilem, & hoc est ponere plures respectus ideales, & intelligi plures ideas, vt sunt rationes aliorum, & intelligere creaturas distincte in essentia diuina sibi obiecta, & ponere plures ideas non vt quibus Deus intelligat creaturas, quia ea quibus intelligens intelligit, important principium formale intellectionis, vt ars est principium qua artifex operatur, sed sunt plures idee, vt id quod a Deo intelligitur in actu exercito, tanquam obiectum, & terminus intellectionis: nam sicut aliud cognitum est punctum vt principium, & aliud vt finis, sic essentia diuina, vt imitabilis ab Angelo est vnum cognitum, vt verò est imitabilis ab homine, est aliud cognitum, & sic de alijs. Ex quibus apparet solutio ad dubium, quod distinguuntur distinctione rationis relatiua, eo modo quo nomina aliqua significant absolutum & relatiuum, puta Saluator, & gubernator, & non distinctione reali, aut ex natura rei, vt aliqui imaginati sunt.

Dubium est de cōcurrentibus ad intellectionem qua distinctione distinguuntur. Et breuiter, ommissa opinione negantium species ad intellectionem necessariò requisitas, Respondetur, quod distinguuntur distinctione reali realitate essentia, non autem existentia. Sex enim necessariò in perfecta intellectione reperiuntur: nam primo intellectus ad intelligendum, ex obiecto mouetur, ac per hoc primum requisitum est obiectum mouens, & imprimens, Secundo est ipsa species impressa, Tertio est actus intelligendi, Quarto est ipsum obiectum intellectum in seipso, Quinto est obiectum ipsum vt exemplar, quatenus in alterius naturæ cognitionem ducit, Postremo est ibi cognitio, qua tale obiectum prout ducit in cognitionem alterius, cognoscitur; veluti quando supra cognitionem suam reflectitur intellectus. Hæc igitur sex ad intellectionem necessariò requisita distinctione reali realitate essentia distinguuntur.

Et quia iam pridem huic primo tractatui Formalitatum desiderabamus finem imponere, ideo receptui canendum est, Deo glorioso, & Sancto Doctori gratias exhibentes, qui nos ad finem illius, continentis triginta tria capita, ad instar triginta trium annorum Christi Saluatoris, & Domini nostri, suo cœlesti munere perduxerunt. Rogamus autem beneuolos Lectores, vt si quid boni ac recti, in hoc primo tractatu, & in cæteris subsequentijs inuenerint, Deo Optimo Maximo bonorum omnium auctori acceptum referant; si quid autem peccatum est, aut minus rectè dispositum, nobis benignè indulgeant, ignemq; charitatis assumant, quandoquidem semper nobis cordi fuit (quod ore scriptoq; protestati sumus) nolle vilo pacto nos a sacris orthodoxæ Fidei, Sanctæq; Romanæ Ecclesiæ, atque Doctorum ipsius dogmatibus, vel latum vnguem discedere. Quare & nos, & vniuersa nostra, siue scripta, siue ore prolata, eorum omnium, necnon & aliorum rectius sentientium, iudicio submittimus.

Explicit Primus Tractatus, qui de Formalitatibus dicitur, per eximium Theologia Magistrum, Matthiam Aquarium collectus, iuxta S. Th. doctrinam.

I N C I P I T
SECUNDVS TRACTATVS
FORMALITATVM.

De Significationibus Terminorum, ex Doctr. S. Thoma.

D E L I T E R A A.

NOMEN est litteræ primæ Hæbreis, Græcis, & Latinis, quæ a Cicerone salutaris littera dicitur. Et Sanctus Thomas quarto libro sententiarum, distinctione prima, quæstione prima, articulo quarto, ad primam quæstiunculam, in qua disputat, num Sacramenta nouæ legis sint causa gratiæ? dicit, quod hæc propositio A, denotat principale agens, sed ista propositio per, denotat causam instrumentalem, vnde homo non quærit salutem in Sacramentis quasi ab eis, sed per illa a Deo. Et Saluator noster apud Ioannem cap. 11. dicit, Omnia mihi tradita sunt à Patre meo, &c.

Ex propositionum distinctione variatur loquutio.

Immo ex eisdem propositiois diuersis modis applicata variatur.

Ab, De ista propositione loquitur Auerroes 1. Physicorum, tex. 58. afferens, notare causam efficientem potius, quam subiectum & oppositum: vnde 1. cæli, commento 20. dixit, corpus gloriosum non est generatum ab aliquo. Aliqui volunt aliquando dicere habitudinem causæ materialis, vt hoc sit ab hoc; aliquando formalis, vt homo est ab humanitate; aliquando principiantis ad principiatum, vt initium alicuius libri, est ab auctore, &c.

Abba, Sanctus Thomas in expositione Epistolæ Pauli ad Rom. cap. 8. ait, quod est nomen Hæbreum, Pater verò Latinum, vel Græcum. Et Apostolus loquens de Spiritu sancto, geminauit hæc duo dicens, In quo clamamus Abba Pater, vt ostendat ad vtrunque Populum pertinere: vnde & Dominus apud Marcum dixit, Abba Pater, omnia possible sunt tibi. Caietanus ibidem ait, Abba, Syra dictio est, Pater verò Latina, ex Græcis tamen mutuata, & idem significant; & quia Pater est casus nominatini, rationale est vt Abba quoque sit casus nominatini. Sed melius ego dicerem cum S. Thoma, quam cum Caietano, quod Abba sit dictio Hæbraica, & non Syriaca, quia Christus loquebatur suis Apostolis Hæbraicè, & non Syriacè, &c.

Abyssus, Loquens Sanctus Thomas de hac dictione 2. sententiarum, distinctione 12. in fine, in expositione textus Magistri super illis verbis, Ideo dicit tenebras fuisse super faciem abyssi, quia nondum erat lux, ait Sanctus Thomas, quod materia prima dicitur abyssus ex hoc, quod est turpis per accidens, Abyssus enim dicitur ab A, quod est sine, & bisso, quod est genus lini candidissimi, id est sine candore: & hoc accidit materiæ ratione priuationis. Vel dicitur abyssus, quasi sine basi, de aliqua magna profunditate, & præcipue aquarum: & sic etiam materia prima abyssus dicitur, in quantum priuatur forma, per quam esse substantificum recipit, hinc dicitur abyssus insatiabilis, vt animus auarorum, secundo imperscrutabilis, vt diuina essentia, tertio inexhaustibilis, vt est abundantia doctrinæ alicuius Doctoris: & sic sanctus Thomas dicitur abyssus propter plenitudinem

Abyssus, quia non vno modo dicitur, bene, & male interpretatur.

▲ tudinem

SIGNIFIC. TEMIN.

tudinem scientiarum, & sic abyssus abyssum inuocat, id est S. Thomas inuocat videre diuinam essentiam: licet exponatur hæc sententia aliquando in malum, quod abyssus, id est iudicium conscientie inuocat ire ad iudicium damnationis, &c. vel peccatum mortale inuocat infernum in eius pœnam, &c.

Aborvus, Sanctus Thomas 4. sententiarum, distinctione 32. in expositione hæcra, super illis verbis, Qui verò venena sterilizatis procurant, & ait, hoc peccatum quamuis sit grane inter malèficia computandum, & contra naturam, quia etiam bestie fetus expectant, tamen est minus, quàm homicidium, quia adhuc poterat alio modo impediri conceptus: nec est iudicandus talis irregularis; nisi iam formato puerperio aborvus procuret. Sic etiam Caietanus in Summula ait, quod aborvus voluntarius est peccatum homicidij, perfecti quidem, si fetus erit abimatus anima rationali, qui tunc occiditur homo, non etiã est, sed qui generabatur, qui non est adhuc actualiter homo; & est peccatum mortale, quia quantum in se est, ad hoc tendit, vt tollat vitam hominis iam inchoatam; non tamen incurritur irregularitas, quia non est adhuc actualiter homo, qui occiditur. Et hæc est communis opinio omnium Doctorum.

Abrenunciatio diuitiarum propriarum, comparatur ad eleemosynam & Virginitatem, sicut vniuersale ad particulare, & holocaustum ad sacrificium: vnde Beatus Gregorius dicit super Ezechiel. quod illi, qui ex possessis rebus subsidia egentibus ministrant, in bonis quæ faciunt, sacrificium offerunt, quia aliquid Deo immolant, & aliquid sibi reseruant: qui verò nihil sibi reseruant, offerunt holocaustum, quod est maius sacrificio. Vnde & Hieronymus contra Vigilantium dicit, Quod autem asseris, eos melius facere, qui vtuntur rebus suis, & paulatim fructus possessionum pauperibus diuidunt, non à me eis, sed à Deo responderetur, Si vis perfectus esse, &c. Et postea subdit, Iste quem tu laudas, secundus, & tertius gradus est, quem & nos recipimus, dummodo sciamus prima secundis, & tertijs præferenda. Et ideo ad excludendum errorem Vigilantij, dicitur in libro de Ecclesiasticis dogmatibus, Bonum est facultates cum dispensatione pauperibus erogare, melius pro intentione sequendi Dominum, simul donare, & absolutum in solitudine egere cum Christo. S. Thomas 2. 2. quæst. 186. art. 3. ad 6. & 1. 2. q. 102. ad 8.

Mira voluntaria pauperum laus.

Ex his quæ negantur, & positiuè includuntur scilicet Fidei licet quædam à Tyranno abscondi.

Abcondere, Declarat Sanctus Thomas opusculo 18. cap. 8. quod homo iustus potest se abscondere propter tria, Primo, vt persecutor quiescat, Secundo, vt præceptum à Domino opus perficiat, Tertia, vt gloriosiores coronam acquirat: & sic aliqui Sancti virtuosè absconderunt suam personam à furore persecutorum; alique mulieres absconderunt pulchritudinem corporalem ab inspectione stultorum; alique verò iusti absconderunt intentionem bonorum operum ab humano fauore: vnde scribitur Ecclesiast. cap. 43. Multa abscondita sunt malora ijs, pauca enim vidimus, &c.

Ordinis potestas, non autè iurisdictionis, æqualis est in omnibus Sacerdotibus.

Duplex absolutio, sacramentalis, & iudicialis.

Aboluere, De hoc Sanctus Thomas 4. sententiarum, distinctione 19. quæstione 2. ad primum, dicit, Absoluere à peccatis, requirit duplicem potestatem, scilicet Ordinis, & Iurisdictionis: prima quidem potestas est æqualiter in omnibus Sacerdotibus, non autem secunda: & ideo, vbi Dominus, Ioan. 10. dedit omnibus Apostolis communiter potestatem remittendi peccata, intelligitur de potestate, quæ consequitur Ordinem: vnde & Sacerdotibus quando ordinantur, illa verba dicuntur. Sed Petro dedit singularem potestatem remittendi peccata, Matth. 16. vt intelligatur, quod ipse præ alijs habet potestatem Iurisdictionis. Potestas autem Ordinis quantum est de se, extendit se ad omnes absoluendos; & ideo indeterminate Dominus dixit, Quorum remiseritis peccata, intelligens tamen, quod vsus illius potestatis esse haberet præsupposita potestate Petro collata, secundum ipsius ordinationem. Ex his accipe, quod absolutio, Alia est sacramentalis; & consistit (vt in Concilio Florentino sub Eugenio Quarto legitur) in his verbis, Ego te absoluo: vbi non est necessarium illud pronomen Ego, quia subintelligitur in ly absoluo: & licet sufficiat dicere, absoluo te, decet tamen quædam antecedentia & consequentia apponere, dicendo, Dominus noster Iesus Christus te absoluat, & ego auctoritate ipsius te absoluo à peccatis tuis, In nomine Patris, & Filij, & spiritus sancti, Amen. Passio Domini nostri Iesu Christi, & merita Beatæ Mariæ semper Virginis, & omnium Sanctorum, & quicquid boni feceris, & mali sustineris, sint tibi in remissionem peccatorum. Alia est absolutio iudicialis in foro Ecclesiæ, de qua idem S. Thomas ait in opusculo 22. cap. 1. in principio illius cap. quod absolutio

absolutio ab excommunicatione nō est sacramentalis, sed magis iudiciaria, iurisdictione sem consequens, & nōa habet prescriptam formam verborum, sicut absolutio sacramentalis. Et potest impendi ab eo qui tulit eam, quia potens ligare, potest etiam solvere. Secūdo, ab eius successore, vbi lator esset mortuus, vel amotus, i. i. quest. 3. Si Episcopus. Tertio, quando excommunicator est suffraganeus, impendi potest ab Archiepiscopo nō indifferenter, sed si ad eum fuerit appellatum, & hoc vocatis partibus, & cognito de appellatione, vt in cap. Romana, de appell. lib. 6. & extra eo venerab. vel si hoc habet concedendo, aut excommunicator negligentor, vel malitiosē differat absolutionem, vel in alijs casibus in quibus iudicare potest de subditis suffraganeorum, quos habes i. tit. Archiepiscopus, §. 1. Et si absoluit in casu non concessō, absolutio non valet, quia est a iudice non suo, vt cap. pastoralis, de off. ord. Quarto generaliter a superiore excommunicatoris: si tamen habet iurisdictionem, & plenam potestatem, super excommunicatum, vt ipse excommunicator, sicut si Sacerdos parochialis, vel Archidiaconus, vel alius subditus Episcopo ex consuetudine, vel ab alio iure, suum subditum excommunicauit, quamuis non deceat Episcopum irrequisito Sacerdote illū absoluerē, hoc tamen potest & si absoluit, absolutus est, secundum Innocen. vt cap. Cum ab ecclesiarum, de officijs ordinarijs: etiam satisfactione non premissa, quia Episcopus est ordinarius totius diocesis, tam laicorum, quam clericorum. Quaedam absolutio est satisfactoria in foro iudiciali, & est, quando quis tenebatur soluere aliquam quantitatem pecuniar, qua soluta, dicitur esse absolutus ab illo debito. Aliqua absolutio dicitur esse deprecatoria, vt est illa, quam facit Sacerdos in Missa, quando dicit, Misereatur tui omnipotens Deus, & dimittat tibi omnia peccata tua, &c. Alia est absolutio reconciliatiua peccatoris apud Deum, & hęc non potest fieri de vno peccato, & nō de alio, aliās idem simul tempore esset Deo reconciliatus & inimicus. Hęc absolutio fit a Deo in instanti contritionis, quæ etiam peccator absoluitur priusquam confiteatur Sacerdoti: Alia est absolutio quam aliqui vocant declaratoriā, quia volunt Sacerdotem Evangelicum absoluerē, hęc est declarare absolutum a Deo, & admittere ad communionem Ecclesie, quia culpa est remissa a Deo, proponenti confiteri, antequam penitens a Sacerdote absoluat, iuxta illud, Dixi, confitebor a duersum me iniustitiam, & tu remisisti impietatem peccati mei. Vbi esto cautus, ne erres: & lege de hac Dominum Caietanum Card. in quolib. q. 11. vbi disputat de effectu absolutionis sacramentalis, quippe quæ dupliciter intelligi potest ipsam operari remissionem peccatorum. Vel in voto, vel in executione: nam qui ante confessionem remissionem consequitur, ex sacramentali absolutione in voto consequitur: & si quidem ante absolutionem penitens consequutus sit remissionem peccatorum, per sequentem absolutionem augetur gratia remissiua peccatorum: si verò non prius consequutus est veniam, consequitur per absolutionem, intelligendo tamen cum grano salis, si penitens est dignus absolutione, &c. quia absoluerē est a vinculo soluere, liberare, & expedire, propterea absolutio dicitur etiam liberatiua a crimine quod apponitur.

Ablatiuus casus ex Grammaticis dicitur, qui sextus est casus apud Latinos, Græci tamen ipsum non habent, vtuntur genitiuo pro ablatiuo, vt ait S. Thom. in expositione Epist. ad Rom. cap. 2. lect. 3. & p. p. q. 37. art. 2. vbi disputat, num Pater, & Filius diligant se Spiritu sancto, ait, quod ablatiuus potest construi in vi causæ efficientis, vel finalis, vel formalis, vel in vi effectus formalis, vt ignis est calefaciens calefactione, & arbor est florens floribus, & quia dligere notionaliter nihil aliud est, quam spirare amorem, sicut dicere est producere verbum, & florere est producere flores: sicut ergo dicitur arbor florens floribus, ita dicitur Pater dicens Verbo, vel Filio, se, & creaturam, & Pater, & Filius dicuntur diligentes Spiritu sancto, vel amore procedente, se, & nos. Simile etiam scribit S. Thom. 1. sent. dist. 32. q. 1. art. 1.

Absolutè, De hoc S. Thom. 4. sent. dist. 6. q. 1. art. 2. q. 3. vbi disputat, num voluntas requiratur in baptizato? dicit, quod in adulto nō requiritur absolutè, sed conditionaliter, seu non requiritur in adulto voluntas absoluta suscipiendi quod Ecclesia confert, sed sufficit voluntas conditionata; sicut est in voluntarijs mixtis, vt dicitur in 3. Ethic. c. 2. & ideo si sit coactio sufficiens, ita quod principium sit ex toto extra nihil cōferente vim passo, vt cum aliquis reclamans immergitur violenter, tunc talis nec Sacramentum suscipit, nec rem Sacramenti; si autem sit coactio inducens, sicut minis, vel flagellis, ita quod baptizatus potius eligat Baptismū suscipere, quam talia pati, tunc suscipit Sacramentū, sed non rem Sacramenti. Absolutè etiā dicitur, vt distinguitur contra respectiue,

Nota de absolutione suffraganei ab excommunicatione.

Absolutio satisfactoria.

Deprecatoria.

Reconciliatiua.

Declaratiua.

Capitulum 3. Tituli 4. sententia dist. 18. q. 1. art. 3. ad 1.

Multiplex ablatiuus casus constructio declaratur.

Contradictio Scip. huic doctrine 1. sent. d. 32. q. 1.

Que voluntas in adulto dicitur baptizatur, requiritur, hic declaratur.

ut substantia, quantitas, qualitas, sunt entia absoluta: dicitur etiam simpliciter, ut *homo* est animal rationale. Absolute quoque dicitur omnibus modis, ut Deus est absolute bonus. Dicitur etiam pro necessario, ut ait Cicero lib. 3. de finib. Necessaria sequitur, omnes sapientes semper, feliciter, absolute, fortunatè vivere, & sic dicitur homo absolute absolutum, De hoc loquitur S. Thom. 1. 2. q. 6. art. 4. in responsa. ubi disputat, si usus precedit electionem; & arguit, quia absolutum est ante relativum, ergo minus relativum est ante magis relativum, sed electio importat illas relationes, vnam eius quod eligitur ad finem, aliam verò ad id cui præeligitur, usus autem importat solum relationem ad finem, ergo usus est prior electione. Et respondet, quòd id quod est per essentiam suam relativum posterius est absoluto, sed id cui attribuantur relationes non oportet quòd sit posterius, immo quanto magis est prior, tanto habet relationes ad plures effectus, & sic usus quodammodo precedit electionem, quòd quodammodo sequitur. Absolutum aliquando dicitur perfectum cui nihil deficit, ut hoc est absoluta, quia nihil ei deest quòd pertinet ad eius complementum, & si odium, & amorem. Dicitur quoque absolute quòd non recipit terminationem, & excludit receptum, quo pacto esse Deus est absolutum ab omni receptio, propterea est infinitum per se existens, Angelus verò est inreceptus à materia, ut ait Sanctus Thomas prima parte, questione 7. articulo 1. & Caietanus ibidem, quia absolutum ex vi nominis illud dicitur quòd est ab alio solutum, &c.

Aliquando dicitur absolutum à causa, quia est independens, & incausatum; & sic Deus dicitur ens absolutum, quia nullam causam habet. Secundo dicitur absolutum à subiecto inhesionis & predicationis; & sic substantia prima est absolutum quòd dam, quia caret utroque subiecto, non enim est in subiecto, neque dicitur de subiecto, ut aliquis homo, aliquis equus. Tertio dicitur absolutum à termino; & sic quantitas, & qualitas sunt absolute à termino, sed non à subiecto inhesionis; substantia secunda non est absoluta à subiecto predicationis, nec partes substantiæ à subiecto integrationis. Dicitur etiam absolutum privative, scilicet pro conceptu abstracto ex absoluto & respectivo, sicut si abstrahimus ens finitum à substantia & relatione, tunc ens finitum non est absolutum, nec relativum, loquendo positive, sed solum dicitur privative absolutum, quia non est actu respectivum, sed potest esse. Dicitur quoque absolutum pure negative, pro eo cui convenit sic esse ad se, quòd nullo modo ad aliud; & sic in divinis, divina essentia est absoluta, & quidditates substantiæ, puta humanitas, sunt absoluta.

Differe. absol. locum. ex. rel. solam. ab. ad. uorbialis. uer. di. inclusione.

Multiplex absoluti acceptio explicanda.

Ens finitum, positive sumptum, neque absolutum, neque relativum esse.

Virtus, est virtutum, rationis electione supponunt.

In utroque, homine abstinentiam est.

Multiplex dicitur abstractio formalis à materialibus, quia materia, ut

Abstinencia. Declaratur ista à S. Tho. 2. 2. q. 146. art. 1. ubi disputat, num abstinencia sit virtus, & docet, quòd abstinencia ex suo nomine importat subtractionem ciborum; & potest accipi dupliciter; Vno modo prout absolute designat subtractionem ciborum; & hoc modo abstinencia non designat neque virtutem, neque actum virtutis, sed quòd dam indifferentem. Alio modo potest accipi, prout est ratio regulata; & tunc significat, vel habitum virtutis, vel actum; de qua loquens Petrus Apost. 2. Epist. cap. 1. Ministrare in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, in scientia autem abstinenciam, ut homo à cibus abstineat prout oportet, pro congruentia hominum cum quibus vivit, & personæ suæ, & pro necessitate suæ valetudinis. Et est specialis virtus moralis, quia per eam vitia carnis reprimuntur, & tamen natura corporis non destruitur: natura enim carnis secundum ordinem rationis est quòd spiritui sit subiecta; & natura spiritus est, quòd sibi dominetur, eam dirigendo, & vertendo ad exercitium virtutis, ut scribitur Gen. 4. Subter te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. Non ergo debet tantum homo abstinere se corporaliter à cibus, ut placeat Deo, edomando carnem suam, ac devincendo secum, sed debet etiam abstinere se à vitijs & peccatis, & rebus illicitis, & ab affluentia rerum temporalium, & à sapientia secularium, nisi quantum facit ad utilitatem animæ: debet etiam se abstinere ab assiduis delicijs, & à pravis passionibus, & à pravis colloquijs, & inimicitijs, & mendacijs, &c.

Abstractio. De hoc termino loquitur S. Thomas p. p. q. 40. art. 3. ubi disputat, num abstractis per intellectum relationibus à personis, adhuc remaneant hypostases? & 3. parte, q. 3. art. 3. ubi inquiris, utrum abstracta personalitate per intellectum, natura divina possit assumere naturam humanam? Et Caietanus in libello de ente & essentia, dicit, quòd multiplex est abstractio per intellectum, Vna quæ dicitur formalis, qua forma abstrahitur à materia, sicut forma circuli abstrahitur per intellectum ab omni materia sensibili, Alia vocatur abstractio totalis, qua totum univèrsale abstrahitur à partibus subiecti, ut, puta animal abstrahitur ab homine, & leone. Differunt istæ duæ abstractiones in hoc, quia

quia per abstractiones formales differunt scientiæ speculatiue; alia enim abstractione formali veitur Physicus, alia Metaphysicus, alia Mathematicus. Abstractione enim totali omnes scientiæ veuntur, & conueniunt in ea; quia scientia omnis est vniuersalium, & istæ duæ abstractiones spectant ad intellectum possibilem, abstractio specierum intelligibilium à phantasmatibus spectat ad intellectum agentem. Et quia abstractio est consideratio vnius sine consideratione alterius, vt considerando animal, vt genus, non considerando hominem, aut aliquam aliam speciem animalis, semper fit à posterioribus; quia à prioribus essentialibus non potest fieri abstractio: licet enim homo possit abstrahi à Sorte, & Platone, non tamen potest abstrahi ab animali; & propterea dixit Aristot. 2. Physic. Abstrahentium non est mendacium, quia abstrahat priora à posterioribus, & hoc abstractione præuisua, & non diuisua: intelligebat enim numeros & magnitudines absque qualitatibus sensibilibus, puta calido, frigido, humido, sicco, &c.

Abstractum, De hoc S. Thomas p. p. q. 13. art. 1. in resp. ad 2. & Caiet. ibidem, significat formam simplicem, qua aliquid est, vt albedo est id quo aliquid est, album concretum significat perfectionem & subsistentiam rei, licet conueniat in significatione, quia vtrūque significat puram formam; differunt tamen ex modo significandi, quia concretum primo importat subiectum, secundo formam; vt simum est nasus curuus, primo exprimit nasum, secundo curuitatem; abstractum verò ex modo significandi, primo importat formam, & deinde subiectum, vt simitas est curuitas nasi. Et quot modis dicitur abstractum, tot modis dicitur & concretum, quia abstractum dicitur quod est abstractio tractum, significans formam absolutam; concretum verò quod est ad aliquid contractum, vt entitas & ens; entitas enim est illud, quod ens est ens, puta humanitas est quæ homo est homo; ens verò est illud, quod habet entitatem, puta homo habet humanitatem. Et quoddam est abstractum physicum, vt mixtum; quoddam mathematicum, vt linea; quoddam metaphysicum, quod est duplex, vel per essentiam vt Deus; quoddam per indifferentiam vt adus, & ipsa transcendentia. Et nota, quod potest destrui concretum, non tamen destruitur abstractum physicum, vt ait B. Augustinus lib. 1. soliloq. aliud est castum, aliud castitas, aliud castus; Quis moritur, non moritur castitas; & hoc verificatur in creaturis, quia in Deo abstractum & concretum sunt idem, & prædicantur de se inuicem, vt Deus est Deitas.

Acceptio personarum, Disputat de hoc S. Thomas 2. 2. q. 63. art. 1. num fit peccatum? & asserit, qd acceptio personarum opponitur iustitiæ distributiue, consistit enim equalitas distributiue iustitiæ in hoc, qd diuersis personis diuersa distribuuntur secundum proportionem ad dignitates personarum; si ergo aliquis consideret illam proprietatem personæ, propter quam aliquid quod ei confertur est ei debitum, non est acceptio personæ; sed causæ; vnde glossa super illud ad Ephes. 6. Personarum acceptio non est apud Deum; dicit, quod Deus iudex iustus causas discernit, nõ personas, puta si iudex aliquis promoueat aliquem ad magisterium propter sufficientiam scientiæ, hic attenditur causa debita, non personæ; si autem aliquis consideret in eo, cui aliquid confert, non id propter quod id quod datur, esset ei proportionatum, vel debitum, sed solum hoc quod est homo, puta Petrus, vel Martinus, hic est acceptio personæ, quia non attribuitur ei aliquid propter aliquam causam, quæ faciat eum dignum, sed simpliciter attribuitur personæ; & hoc peccatum nedum committitur in dispensatione temporalium, sed etiam spiritualium, quia quanto in maioribus aliquis iustitiam transgreditur, tanto grauius peccat, vnde cum spiritualia sint temporalibus potiora, grauius peccatum est personas accipere in spiritualium dispensatione, quam temporalium, & sic etiam in dispensatione honorum, &c.

Accidens, De hoc S. Thomas 1. 2. quest. 53. art. 2. ad 3. vbi disputat, si habitus potest diminui, ait, quod accidens quocumque modo significetur, semper habet dependentiam ad subiectum secundum suam rationem, aliter tamen & aliter: nam accidens significatum in abstracto importat habitudinem ad subiectum, quæ incipit ab accidente, & terminatur ad subiectum, nam albedo dicitur quæ aliquid est album. Et ideo in definitione accidentis abstracti non ponitur subiectum, quæ prima pars definitionis quæ est genus, sed quasi secunda, quæ est differentia; dicimus enim, quod simitas est curuitas nasi; sed in concretis incipit habitudo à subiecto, & terminatur ad accidens; dicitur enim album quod habet albedinem: propter quod in definitione huiusmodi accidentis ponitur subiectum tanquam genus, quod est prima pars definitionis, dicimus enim, quod simus est nasus curuus. Sed aduerte, quod accidens est duplex, Proprium, & commune; Proprium sumitur quatuor modis, Primo, quod conuenit soli speciei humane, sed non omni individuo

pura potentia sine forma nõ est intelligibilis.

Per locum à coniugatis arguitur ex abstracto ad concretum, vt patet in prob. Met. de sapientia, & sapientie.

Qui in spiritualibus, vel temporalibus præsumunt, attendant hoc.

Causa, nõ autem persona, in collatione dignitatum est inspicienda.

Accidens in abstracto connotat subiectum de se, non autem quo ad modum significandi.

Diuiditur accidens.

SIGNIFIC. TERMIN.

individo eius; ut esse Theologum. Secundo, quod convenit omni individuo humanæ speciei, sed non soli, ut esse bipedem. Tertio, quod convenit omni, soli, sed non semper, ut canescere in senectute. Quarto, quod convenit omni, soli, semperque, ut risibile respectu hominis, & tale ita definitur ab Arist. Topic. Proprium est, quod inest omni, soli, & semper, & conversim prædicatur de re, & non indicat quid est esse rei.

Accidens commune est, quod adest, & abest præter corruptionem subiecti, ut dixit Porphyrius in prædicab. Vel, quod contingit eidem, s. subiecto in esse, & non in esse, ut esse sanum, vel infirmum. Vel, quod neque est genus, neque species, neque differentia, semper autem est in subiecto existens. Capitur etiam accidens pro extraneo, & sic est quodcumque inferius dicitur accidere suo superiori, ut Socrates homini, & homo animali. Capitur adhuc pro omni eo, quod distinguitur contra substantiam; & sic omnia novem prædicamenta sunt accidentia, & primo intentionaliter dicunt respectum rationis, superioritatis, vel inferioritatis, puta generis, speciei, differentie, &c. In Scriptura sacra accidens dicitur quicquid quacunque causa præcedente contingit evenire & accidere, idem est quod contingere, vel evenire, & potest esse mirabilis nomine, ut fuit Incarnatio Christi, de quo Plinius lib. 13. cap. 27. ait, quod in nocte natiuitatis Christi lumen de cælo ita refulsit, ac si esset verissima clara dies. Potest etiam esse damnabilis mixturæ, quod significat peccati commissionem, ut quando accidens corrumpit substantiam, ut febris corrumpit calorem naturalem, ita peccatum gratiam & charitatem, quæ est calor hominis spiritualis, ut patet exemplo Dauidis 2. Regum, cap. 16. qui deambulans in solario, vidit Bersabeam se lavantem, & concupivit, & peccavit cum ea. Est etiam accidens terribilis iactura, quod significat gravem tribulationem, ut legitur de Rege Achab 2. Paralip. ubi Deus ordinaverat ipsum occidendum in prælio, & sic accidit, quod unus in incertum iaciens sagittam, percussit Regem, ex qua percussione mortuus est.

Accidens quadrupliciter corrumpi potest. Docet hoc S. Tho. 3. sent. dist. 31. q. 1. art. 1. ubi disputat de eo qui habet charitatem, si poterit aliquando eam amittere. Et Caietanus in expositione 7. cap. de ente, & essentia. Corruptitur primo accidens per alterationem oppositam suo contrario, ut frigus à calido. Secundo ad absentiam conservatiui agentis, ut lumen in aere desinit recedente Sole. Tertio ad corruptionem subiecti; ut risibilitas corrumpitur corrupto homine. Quarto ad corruptionem termini, ut paternitas corrumpitur corrupta filiatione ad quam terminabatur paternitas. Et quia quod modis dicitur unum oppositorum, tot dicitur & reliquum; hinc est, quod quadrupliciter etiam dicitur accidens generari. Primo ab agente per transmutationem, sicut aqua calefit ab igne calido. Secundo ad præsentiam agentis in fieri, & esse, ut lumen in aere fit à Sole præsentem. Tertio ad generationem subiecti, ut risibile generatur genito homine. Quarto ad generationem termini, ut Sorte solo albo, statim ad alterius albi generationem consurgit in Sorte similitudo, &c.

Accidia, De qua agit S. Tho. 2. 2. q. 35. art. 1. est quædam tristitia aggrauans, quæ. s. ita deprimit animam hominis, ut nihil ei agere libeat, sicut ea quæ sunt accidia; & ideo accidia importat quoddam tedium operandi, & deberet scribi per e, in medio, & per simplex c, secundum Græcos, ut dicatur acedia, quæ est tedium interni boni, quæ ex genere suo venialis est, quia non contrariatur charitati, sed eius fervori: fit autem mortale, dum per eam, aut ex ea, incurritur mortale crimen, ex omissione eorum quæ sunt de necessitate salutis, aut desperatio de diuino auxilio, aut sui ipsius interfectio. Unde acedia est diffidentia de proprijs viribus, & Dei auxilio, quo ad ardua bona implenda. Vel, est torpor mentis bona inchoare, & illa non perficere. Vel, est languida deiectio de virtutum laudabili exercitio utriusque hominis; unde acedia dicitur ab acedine, quia per eam anima habet quandam acedinem, quandamque indispositionem gustus spiritualis de bono diuino, seu spirituali difficili, propterea acedia est tedium bene operandi, & est vitium capitale, quia ex ea oriuntur alia vitia secundum rationem causæ finalis. Hinc B. Gregorius 31. moralium, dicit, vitium hoc habere multas filias, malitiam, rancorem, pusillanimitatem, desperationem, torporem circa præcepta, euagationem mentis circa illicita: otiositas autem & somnolentia reducuntur ad torporem, &c.

Actus, S. Thomas de hoc termino loquens in disputatis de potentia Dei, q. 1. art. 1. in principio, ait, quod actus est duplex. Primus qui est forma, & secundus qui est operatio: sed nomen actus, primo fuit attributum operationi, sic enim omnes intelligunt actum, secundo autem fuit translatum ad formam, in quantum forma est principium operationis.

Dicitur

Accidit in propria significatione referuntur.

Quadrupliciter generatur, & corrumpitur accidens.

Ex omissione eorum quæ sunt de necessitate salutis accidia est peccatum mortale.

Accidia filia secundum B. Greg. numerantur.

Dicitur etiam actus subsistentiæ, siue hypostaticus, qui est ipsius singularis, ex quo moti sunt Nominales ad ponendum singulare esse primum cognitum. Ponit etiã Henricus de Gandauo, & Scotus, post ipsum actum entitatum, quem tribuunt materiæ primæ. Auerr. lib. de substantia orbis, posuit quendam actum medium inter puram potentiam, & actum purum, quem ait conuenire orbi, qui dicitur materia in actu & subiectum: quia vult orbem seclusa intelligentia non esse naturam compositam ex materia & forma, sed esse naturam mediam inter puram potentiam, & actum purum. Ex his poteris intelligere sensum illius propositionis, quam ponit Arist. nono primæ Philosophiæ, tex. 20. Actus est ratio intelligendi, & cognoscendi; intelligitur de actu qui est forma, quia forma est per se principium operationis, & ratio per se prima intelligibilitatis: & sensus etiam alterius dicti Philosophi 7. diuinorum, tex. 49. actus est qui separat & distinguit, intelligitur etiam de forma principaliter, nam etiam quandoque aliqua distinguuntur non solum per formas, verum etiam per materias, licet materia non sit prima ratio distinguendi, potest tñ esse vt stat sub forma, quia in fundamento nature in se considerato nihil est distinctum, 1. Met. tex. 17. Sunt & alij modi quibus dicitur actus, vt disertissime scribit, & notat Illustriss. & Reuerendiss. D. Cardinalis Constantius Sarnanus, eruditione profundissima, ac omni iuge disciplinarum omnium, præsertim scholasticarum encyclopædia toti orbi vsq; ad miraculum in præclaro suo Directorio in Logicam, Philosophiam, & Theologiam ad mentem Scoti, vt actus elicited, qui immediatè causatur à voluntate, sicut amare, & odire, &c. & actus imperatus, qui non producitur à voluntate, sed aliæ potentiæ ordinant eum ad voluntatis imperium, vt scribere, & cantare. Et quia quælibet potentia aliã ab intellectu potest habere duplicem actum, quorum alter vocatur non deliberatiuus, cuiusmodi sunt primi motus de quibus non laudamur, nec vituperamur: alter verò appellatur deliberatiuus, & iudicatiuus, vt quando quis videt rem aliquam sensu exteriori, non discurrendo de bonitate, & malitia eius, sed postea reducit ad memoriam suam, discurrendo circa pulchritudinem & turpitudinem, & alias proprietates illius, & determinat se velle sequi, vel fugere rem illam; & hæc determinatio est actus deliberatiuus, & iudicatiuus, & in hoc actu potest esse peccatum, & meritum. Sunt & alij actus, quos ibi videre poteris.

Actio duplex est. Scribit S. Tho. de hac re pluribus in locis suæ doctrine, præsertim p. p. q. 27. ar. 1. vbi disputat, num processio sit in diuinis? Altera dicitur actio immanens, altera transiens. Differentia est inter has duas actiones, vt docet Arist. 9. Met. tex. 16. Primo, quia actio immanens est subiectiue in agente à quo producitur, cum sit perfectio ipsius agentis; vt speculatio, & intellectio perficit speculantem, & intelligentem: actio verò transiens est subiectiue in facto, vel passo, vt calefactio est in calefacto, & secatio in secato ligno passiuè. Secundo differunt, quia per actionem immanentem ex natura sua nullo modo immutatur obiectum circa quod est, vnde ex hoc quod intelligo vel desidero, aut volo aliquem librum, non immutatur aliquo modo ipse liber: sed per actionem transeuntem semper immutatur subiectum circa quod est, & aliquid de nouo acquirit, vel deperdit, puta qualitatem vel quantitatem, aut locum: ex hoc enim quod aqua calefit, aqua ipsa amittit aliquem gradum frigiditatis. Tertio differunt, quia per actionem transeuntem vniuersaliter, & semper producitur aliquid distinctum ab operatione. Quod duobus modis esse potest: quandoquidem aliquando tale operatum remanet post operationem, vt domus post ædificationem; aliquando non remanet, nisi quandiu est operatio, vt sonus causatus in aere ex citharizatione: per actionem autem immanentem non vniuersaliter, nec semper producitur aliquid distinctum ab operatione, sed ab utroq; abstrahit, nam per aliquam aliquod distinctum producitur, vt per actum intelligendi producitur conceptus, per frequentatos actus morales producitur habitus moralis, per aliquem autem ex se nihil producitur, vt per videre præcisè, aut velle, aut desiderare, &c. Et hoc voluit dicere Caiet. in p. p. D. Tho. q. 27. in apostillis 1. art. contra Duran. quod per actionem transeuntem, necessario producitur aliquid, per actionem verò immanentem permissiuè, quia permittitur aliqua, ex qua aliquid producitur. Et sic intelligitur famosa illa propositio S. Tho. Quicunque intelligit, ex hoc ipso, quod intelligit, procedit aliquid intra ipsum, quod est conceptio rei intellectæ, ex vi intellectiua proueniens, & ex eius notitia procedens, &c. Adam, Scribens S. Tho. p. p. q. 97. ar. 1. ait, quod Adam in statu innocentie erat incorruptibilis & immortalis ex parte causæ efficientis, non autem ex parte materiæ, vt cœlum, aut ex parte formæ, ita vt forma eius satiaret appetitum suæ materiæ; neque erat immortalis per aliquem vigorem in eo existentem, sed inerat animæ eius vis quedam super-

*Actus entitatum
tunc verificatur
de hoc, quod essentialiter secundum ordinem extremorum in vniuerso non est potentia. Dicitur Arist. de actu declarantur.*

Exequiue non sunt primo à voluntate, sicut initiue.

Consule auctorem lib. 9. Met. dilucidat. 4. qualiter actio transiens sit subiectiue in agente.

Triplicem differentiam inter actionem immanentem, & transeuntem assignatur.

supernaturaliter diuinitus data, per quam poterat corpus ab omni corruptione praeser-
uare, quandiu ipsa Deo subiecta mansisset. Deus enim hominem fecit, qui quandiu non
peccaret, immortalitate vigeret, vt ipse sibi auctor esset, aut ad vitam, aut ad mortem.
Et hoc nomen Adam est dictio Hebraica, & idem significat, quod rubet, quoniam con-
spersa rubra terra factus est. Habebat omnes virtutes: nam talem rectitudinem habebat
quod ratio erat Deo subiecta, inferiores autem vires rationi. Et cum virtutes nihil aliud
sint, quam perfectiones quaedam, quibus ratio ordinatur in Deum, & inferiores vires di-
sponuntur secundum regulam rationis; hinc est, quod omnibus virtutibus erat decora-
tus, sed peccando amisit gratiam, & virtutes, & effectus est veluti homo infectus, & de-
iectus a palatio regali, fraudatus a serpente, & ab vxore, dicatus labori & miserie, per
tribulationem & afflictionem, exilio datus, morti subiugatus, subiugando etiam omnes
filios suos morti corporali & spiritali. Vnde si ipse non peccasset, nec etiam generasset
filios suos subiectos morti, possent tamen filij, sui peccare per eorum liberum arbitrium,
quia Adam si genuisset in statu innocentiae aliquem, ille secundum legem communem
non esset confirmatus in iustitia, vt non posset peccare, &c.

*Ade institu-
tio.*

*Ade cum po-
steris arum-
na, et misa-
rie.*

*Ex quacumq;
additione mo-
dificatur id
cui fit additio.*

*Addit species
ad genus,
quod implici-
te, et poten-
tialiter est in-
choatum in eo.*

Addere, De hoc loquens S. Thomas in disputatis q. 21. ar. 1, in quo quaerit, quid addat
bonum supra ens? dicit, quod tripliciter potest aliquid super alterum addere. Vno modo
quod addat aliquam rem, quae sit extra essentiam illius rei cui dicitur addi, sicut album
addit supra corpus, quia essentia albedinis est praeter essentiam corporis. Alio modo di-
citur aliquid addi super alterum, per modum contrahendi & determinandi; sicut homo
addit aliquid super animal, non quidem ita quod sit in homine alia res, ita quod sit pe-
nitus extra essentiam animalis, aliis oporteret dicere, quod non totum quod est homo
esset animal, sed animal esset pars hominis, sed animal per hominem contrahitur, quia
id quod determinate, & actualiter continetur in ratione hominis, implicite & quasi po-
tentialiter continetur in ratione animalis; sicut est de ratione hominis, quod habeat ani-
mam rationalem, & de ratione animalis est quod habeat animam, non determinando
ad rationalem vel non rationalem, ista tamen determinatio, ratione cuius homo super
animal addere dicitur, in aliqua re fundatur. Tertio modo dicitur aliquid addere super
alterum secundum rationem tantum, quando scilicet aliquid est de ratione vnius, quod
non est de ratione alterius, quod tamen nihil est in rerum natura, sed in ratione tantum,
sive per illud contrahatur id cui dicitur addi, sive non; ceterum enim addit aliquid supra
hominem, scilicet cecitatem, quae non est aliquid ens in natura, sed rationis tantum.
Primo modo nihil additur supra ens, cum nihil subterfugiat rationem entis. Secundo
modo etiam aliquid addit supra ens, vt sunt praedicamenta, quae addunt supra ens deter-
minatum modum essendi. Tertio etiam modo bonum addit supra ens aliquid rationis,
non negationem, sed quandam relationem perfectiui, &c.

*Est enim
adiectiuum ser-
minus conno-
tatiuum, et per
se non suppo-
nit.*

Adiectiua, De hoc termino scribit S. Tho. p. p. q. 39. ar. 3. vbi disputat, si nomina essen-
tialia praedicentur singulariter de tribus personis: & asserit, quod nomina substantiua signi-
ficant aliquid per modum substantiae, nomina vero adiectiua significant aliquid per mo-
dum accidentis, quod inheret subiecto; vnde adiectiuum dicitur quasi adiunctiuum, quia
substantiuo adiungitur: substantia autem sicut per se habet esse, ita per se habet vnitatem
vel multitudinem, vnde singularitas vel pluralitas nominis substantiuo attenditur secun-
dum formam significatam per nomen, accidentia autem sicut esse, habent in subiecto, ita
ex subiecto suscipiunt vnitatem vel pluralitatem, & ideo in adiectiuis attenditur singu-
laritas & pluralitas secundum supposita: & ideo illa quae significant essentiam adiectiue
praedicantur pluraliter de tribus, propter pluralitatem suppositorum; dicimus enim tres
existentes, vel tres sapientes, aut tres aeternos, & increatos, & immensos, si adiectiue su-
mantur: si vero accipiuntur substantiue, dicimus vnum increatum, & vnum immensum.
Et eade q. art. 5, in resp. ad 5. arg. ait, quod haec est differentia inter nomina adiectiua & sub-
stantiua, quod nomina substantiua ferunt suum suppositum, adiectiua vero non suppo-
nunt, sed copulant; & hinc nomina personalia substantiua possunt de essentia praedicari,
propter identitatem rei. Nec sequitur, quod proprietates personalis distinctam determi-
net essentiam, sed ponitur circa suppositum importatum per nomen substantiuum, sed
notionalia & personalia adiectiua non possunt praedicari de essentia, nisi aliquo substan-
tiuo adiuncto, vnde non possumus dicere, quod essentia est generans, possumus tamen
dicere, quod essentia est res generans, vel Deus generans, si res, & Deus supponant pro
persona, non autem si supponant pro essentia; vnde, non est contradictio si dicatur, quod
essentia

essentia est res generans, quia primo res tenetur pro persona, secundo pro essentia.

Adoptio, de hac loquens S. Th. 4. sen. dist. 42. q. 2. art. 1. ait, q. adoptio est extraneae personae in filium, vel nepotem, vel deinceps legitima assumptio. Et est duplex species adoptionis, Una, quae perfectae imitatur naturalem filiationem; & haec vocatur abrogatio, per quam reducitur adoptatus in potestatem adoptantis; & sic adoptatus succedit patri adoptanti ex intestato, nec potest eum pater sine culpa priuare quarta parte hereditatis, sic aut adoptari non potest, nisi ille qui sui iuris est, qui .i. postquam adoptatur non habet potestatem, aut si habet est mancipatus, & haec adoptatio non fit nisi auctoritate Principis. Alia est adoptatio quae imitatur naturalem filiationem imperfectam, quae vocatur simplex adoptio, per quam adoptatus non transit in potestatem adoptantis; unde magis est dispositio quaedam ad perfectam adoptionem, quam adoptio perfecta: & secundum hanc potest adoptari et ille qui non est sui iuris, & sine auctoritate principis, ex auctoritate magistratus; & sic adoptatus non succedit in bonis adoptantis, nec tenetur ei adoptatus aliquid de bonis suis in testamento dimittere, nisi velit; quia ut ipsemet S. Th. 3. p. q. 73. vbi loquitur, si Deo benedictio conueniat filios adoptare, & aliquis homo adoptat alium sibi in filium in quantum ex sua bonitate admittit eum ad participationem suae hereditatis, idcirco Deus eum sit infinitae bonitatis ex qua contingit quod ad participationem honorum suorum adoptare homines in filios Dei conuenit toti Trinitati. Et hinc etiam prouenit, Christum secundum quod homo non esse filium Dei adoptiuum, quia filiatione proprie conuenit personae, in Christo autem non est alia persona, quam increata cui conuenit esse filium per naturam; adoptare autem est in filij loco suscipere, teste *Aulo Gellio*: unde licet conueniat toti Trinitati, appropriatur tamen Patri ut auctori, Filio ut exemplari, Spiritui sancto ut imprimeti in nobis huius similitudine exemplaris; & dicitur

Duplex adoptionis species

Filiatio quia persona conuenit, Christo secundum quod homo, esse filius Dei adoptiuus disconuenit.

Adoratio est actus religionis, ut scribit S. Th. 2. 2. q. 84. ar. 1. & est duplex, interior, quae est deuotio mentis, & exterior, quae est humiliatio corporis. Prima est principalior, quae ex qua exterior aguntur sunt signa interioris reuerentiae: hinc alia ueneratione ueneramur Deum, quae pertinet ad patriam; & alia ueneratione quaedam excellentes creaturas quae pertinent ad dulciam. Sed attende, q. discrimen est inter orare, adorare, & colere. Orare siue oratio, est quaedam eleuatio mentis in Deum per cognitionem & amorem. Adorare autem hoc addit, q. queramus Deum tota intentione, querendo, credendo, & firmiter me sentiendo ipsum habere summam bonitatem, & ab ipso omne bonum emanare, & sine ipso nihil boni posse haberi. Colere dicitur oia praedicta, addendo caeremonias exteriores, ut sunt genuflexiones, sacrificia, &c. Haec etiam .i. reuereri, honorare, laudare, glorificare, confiteri, adorare, inter se habent per ordinem. Nam reuereri est aliquod maius bonum in alio quam in se existimare. Honorare autem, est reuerentiam exhibere propter illud bonum. Laudare est honoratum commendare. Glorificare est laudes ipsius honorati laute largeq. preconizare. Confiteri est Deum, & dominum uniuersalem affirmare coram hominibus. Adorare est reuerendum, honorandum, & glorificandum propter eminentiam omnipotentiae & sanctitatis colere, & omni alia spe postposita se totum illi subicere; & hoc soli Deo conuenit, iuxta illud Matth. 4. Dominum Deum tuum adorabis & illi soli seruies. Et quia ex duplici natura compositi sumus, intellectualem scilicet, & sensibilem; duplicem adorationem Deo offerimus. .i. spiritualem, quae consistit in interiori mentis deuotione, & corporalem, quae consistit in exteriori corporis humilitatione. Et quia in omnibus actibus patriae id quod est exterius refertur ad id quod est interius, sicut ad principaliter; ideo ipsa exterior adoratio fit propter interiorem, ut per signa humilitatis, quae corporaliter exhibemus excitetur noster affectus ad subiiciendum se Deo: unde sicut oratio primordialiter est in mente, secundario autem uerbis exprimitur: ita etiam adoratio, principaliter quidem in interiori Dei reuerentia consistit, secundario autem in quibusdam corporalibus signis humilitatis. Et hinc est quod & si determinatus locus eligitur ad adorandum, hoc non est propter Deum qui adoratur, quasi loco concludatur, sed pp. ipsos adorantes, quorum concursu oratio fit magis exaudibilis. Et scdm quaedam decentiam fit uersus Orientem, pp. diuinam maiestatis inditium, quod nobis manifestatur in motu caeli, qui est ab Oriente, & pp. paradysum ibidem constitutum, & Christum qui Oriens noatur, &c.

Aduentus, S. Th. in opusculo 60. quod est de humanitate Christi, inquit, Tripliciter esse Aduentum, Primum ad homines, Secundum carnem, & in infirmitate, de quo dicitur, In propria uenit, & sui eum non receperunt, & Verbum caro factum est. Secundo uenit in mentem in quo est requies, & consolatio nostra; de quo dicitur Ioan. 1. Ad eum uenimus, &

Adoratio est duplex, interior, quae est deuotio mentis, & exterior, quae est humiliatio corporis.

Quoniam aduentus Saluatoris ad homines numeratur.

& manifestationem apud eum faciemus. In tertio veniet ad iudicium finale; de quo dicitur Matth. 25. Cum venerit filius hominis in sede maiestatis sue. &c. Additur & quartus, in quo venit ad particulare iudicium in morte hominis, de quo dicitur Matt. 13. Estote parati, quia qua hora non putatis filius hominis veniet. Et propterea Ecclesia solemnizat quatuor Dominicas de Adventu Domini, & ultima septimana sapius est incompleta, ad significandum hos quatuor Adventus. Hinc primus Adventus qui dicitur in carne, fuit maxime desideratus à patribus, propter exultationem humane naturæ, vt liberarentur captivi à limbo, propter depressionem diaboli, quia per hunc Adventum pacificatus est nobis Deus; & propter delectationem, quam sperabant habere cum Christo videndo, audiendo, & conversando cum ipso. Adventus ad iudicium, cum sit manifestus & terribilis, desideratur ab electis, quia tunc exaltabuntur & liberabuntur ab omni pœna & servitute corporis, & tunc videbunt Deum facie ad faciem. Vel possumus dicere, quod adventus in carnem, liberat animas à servitute diaboli, Secundus qui est per gratiam Spiritus Sancti, liberat eas à peccato, Tertius qui est iudicii, vniuersalis, liberat corpora, Quartus, qui est in morte cuiuslibet, liberat à pœnalitatibus; vnde Ecclesia explicitè duos Adventus celebrat, scilicet in carnem & ad iudicium, quia Adventus in carnem, est etiam in mentem per gratiam, vterque est misericordie, ideo enim venit in carnem, vt veniret in mentem; & sic etiam Adventus in iudicium diuiditur, quia vel est vniuersale vel particulare, nam vterque est iustitiæ, ratione vnius effectus, & sic sancta mater Ecclesia celebrat Adventum sub binario, vt filijs suis ostendat misericordiam & iusticiam, generando in eis amorem & timorem, &c.

o. Aduerbiū, Disputans S. Thom. 1. sententiarum, distinct. 31. q. 2. art. 2. in corp. num. ista propositio Trinitas est solus Deus, sit vera? dicit, q. ista distinctiones exclusiue, solus, & tantum, in hoc differunt, quod tantum cum sit aduerbiū, & similiter solū, determinat actum verbi, quia aduerbiū est adiectiuum verbi; vnde cum verbum coniungat prædicatum subiecto, & ad vtrunq; se habeat, congruè possunt ista aduerbia, tam ad subiectum, quam ad prædicatum adiungi; hinc communiter dicitur à Grammaticis, quod aduerbiū dicitur, quia stat iuxta verbum, propterea in oratione ponitur prope verbum; vnde non potest vis verbi exprimi, nisi ei opponatur aduerbiū, vt dico, & nauigo, non plene significant, nisi adiciantur aduerbia, vt bene, vel male dicit; feliciter nauigat, &c. Sunt autē aduerbia quædamque à nomine, vt bonus bene; à verbo, vt à traho tractum; à nomine & verbo, vt pedetētim à pede & tēto; à participio, vt ab insignitus insignite; à pronominibus, vt hic, illic, ab hic & ille; à propositione, vt ab extra, & à sub, subter; ab aduerbijs etiā, vt à prope propius. Lege de hac re Quintilianum, primo libro institutionum Gram.

o. Aduocatus, De hoc agit S. Tho. 2. 2. q. 71, per totam, asserens, q. Aduocatus ille dicitur, qui præstat patrocinium alicui; & hoc spectat ad opus misericordie, & vocatur confidicus, seu defensor causa. Et ab hoc officio prohibentur quidam propter impotentiam, & qui deficiunt sensu, vel interiori, sicut furiosi, & impuberes; vel exteriori, sicut surdi & muti; est enim necessaria Aduocato interior peritia, qua possit conuenienter iusticiam assumptæ causæ ostendere, & iterum loquela cum auditu, vt possit pronuntiare & audire, quod ei dicitur; vnde qui in his defectum patiuntur, omnino prohibentur ne sint Aduocati, nec pro se, nec pro alijs. Monachos etiam & presbyteros non decet in quacunque causa aduocatos esse, neque clericos in iudicio seculari, quia huiusmodi personæ sunt rebus diuinis astrictæ. Qui etiam patiuntur defectum corporalem, vt cæci; vel spiritualement, vt infantes & infideles & damnati de grauacionibus, seu de grauibus criminibus, excluduntur ab exercitio talis officio. Qui verò assumuntur ad exercendum tale officium, non debent defendere causam iniustam, quia si scienter eam defendent peccant mortaliter. Possunt etiam pro eorum patrocinio aliquid accipere, considerata cōditiōe personarum, & negotiorum, & laboris, & consuetudine patriæ: si verò per improbitatem aliquid immoderate extorqueant, peccant contra iusticiam, &c.

o. Adulterium, Scribitur S. Thom. de hoc secunda secunda, quæst. 54. artic. 8. ait, quod adulterium sicut ipsum nomen sonat; est accessus ad alienum thorum. In quo quidem dupliciter contra castitatem & humanæ generationis bonum, aliquis delinquit, Primo quidem, in quantum accedit ad mulierem non sibi matrimonio copulatam, quod requiritur ad bonum prolis primæ educandæ; Alio modo, quia accedit ad mulierem alteri per matrimonium copulatam; & sic impedit bonum prolis aliene. Eadem ratio est de muliere coniugata, quæ per adulterium corrumpitur.

Non omnibus aduocare permittitur.

Iustitia quia vnicuique ius suum tribuit, ideo defendit causam iniustam, mortaliter peccat.

Adulter

Adulter, dicitur alieni thori violator: & dicitur duobus modis, aut ratione actus, aut ratione intentionis; vt si ista est adultera ratione actus, ille qui eam cognouit dicitur etiam adulter ratione actus: ratione intentionis, quando vna persona cupit & desiderat cognoscere mulierem matrimonio alteri copulatam, & e contra de muliere, ratione viri matrimonio alteri copulati, &c.

Adultus, De quo S. Thomas 4. sent. dist. 4. q. 2. art. 3. q. 2. ad 2. arg. dicit, quod quando adultus baptizatur, requiritur in eo deuotio, & Fides, quia secundum quod magis & minus est dispositus, sic diuersimodè consequitur effectum Baptismi. Adultus secundum Iurifconsultos ille dicitur, qui compleuit viginti quinque annos, quia vsque ibi crescit, & tunc dicitur adultus. Secundum verò Theologos, adultus est viator habens vsum rationis, per quem potest discernere inter bonum & malum, & quod potest cognoscere peccatum, quod commisit contra legem Dei; quia in multis ante ætatem consueta malitia supplet ætatem, vt patet de illo puero, de quo scribit Gregorius 4. dialog. qui damnatus est in ætate quinque annorum. Et non tantum in malis, sed etiam in bonis poterit quis ante legitimam ætatem ostendere prudentiam, iuxta illud in legenda Sanctæ Agnetis, Fides non in annis computatur: is enim tenetur confiteri si habet peccata mortalia, ad consequendam salutem, &c.

Aer est insensibilis, vt ait S. Thom. p. p. q. 71. art. 1. in responsione ad 3. & partim conuenit cum aqua quantum ad inferiorem partem, quæ exhalationibus aquæ ingrossatur, partim cum cælo quantum ad superiorem partem, & aues habent motum in inferiori parte aeris, & ideo sub firmamento cæli volare dicuntur. Diuiditur ergo hoc elementum aeris in tres partes, quarum prima & suprema dicitur æther, quæ pars est vicina & contigua spheræ ignis calidissime & subtilissime, propterea dicitur inhabitabilis. Infima pars aeris est cõtigua terræ, vbi habitamus nos; hæc enim est temperata & habitabilis propter reflexionem Solis. Interstitia seu media pars aeris, est obscura & tenebrosa, in hac enim fiunt tonitrua, coruscationes, & aliæ impressiones Metheoricæ, quibus demones frequenter miscent se, & causant effectus mirabiles. Attende etiam, quod aer prope terram est limpidior & calidior, quàm in medio, & ipse quoque aer est actiuior aqua quoad formas substantiales, sed econuerso quo ad qualitates actiuas, & passiuas: & hinc est, quod aer in sua raritate manens non retinet figuram, neque calorem, quando tamen condensatur & figurari & colorari potest; vt patet in nubibus: & sic Angeli assumunt corpora ex aere, condensando ipsum virtute diuina, vt ait S. Thom. p. p. q. 51. art. 2. ad 3. arg.

Affabilitas, De hac disputat S. Thom. 2. 2. q. 114. art. 1. asserens, affabilitatem esse idem quod amicitiam, & non esse distinctam ab alijs virtutibus, sed esse aliquid consequens omnes virtutes. Et est pars annexa iustitiæ, quia præcepta legis dantur de actibus virtutum. Congregatione pauperum affabilem te facito, iubet sapientissimus Salomon 4. Ecclesiast. 4. igitur affabilitas, seu amicitia quædam virtus est. Et quia omnis homo naturaliter omni homini est amicus quodam generali amore, iuxta illud, Omne animal diligit sibi simile; & hunc amorem representant signa amicitie, quæ quis exterius ostendit in verbis, vel factis, vel etiam extraneis, vel ignotis, vnde non est ibi simulatio, non enim ostendit eis signa perfectæ amicitie, quia non eodem modo se habet familiariter ad extraneos, sicut ad eos qui sunt sibi speciali amicitia iuncti. Et notat etiam Caietanus in expositione huius articuli, quod apud Græcos hæc virtus est innominata, sed quia est similis amicitie, vocatur amicitia, & apud Latinos dicitur affabilitas, quia circa colloquia delectabilia principaliter versatur. Dicitur etiam comitas, quia per ipsum hominem comiter se habet, suavis apud omnes. Et materia eius est, conuersatio hominis cum alijs, non in quibuscunque, sed in his quæ seridè sunt, & sunt, & exigit. Primo tanquam finem, vt homo exhibeat se delectabilem, & non molestum in his quæ operatur; Secundo requirit, vt in pertractandis negotijs gratosè loquatur; & ideo ei opponitur litigium, vt est ibi videre tantus apud S. Thomam.

Affinitas, est vinculum causatum ex carnis copula consanguineorum, vt docet S. Thomas 4. sent. dist. 41. q. 1. art. 1. per totum. Et hæc affinitas non causatur ex spiritualibus, eum se propinquitas personarum ex carnali copula, vel commixtione mediante sex consanguinitate proueniens. Et dicitur affinitas, quia accedit ad fines, id est terminos, per hoc enim aliquis fit meus affinis, quia ipse est consanguineus vxoris, vel concubine meæ; vel per hoc quod ego sum consanguineus vxoris sue, vel concubine. Et inter cognatos coniugum nulla est affinitas, quia socius socij mei non est meus socius & vnde si quis

Qui sit adulter secundum Theologos, & Iuristas.

Tæ malitia, quàm prudentia supplet ætatem.

Aer in se baud obiectiue est sensibilis. Diuiditur rege aeris.

Affabilitas dicitur amicitia.

Affinitas dicitur societas.

*Ex omni car
nali copula
contrahitur
affinitas.*

agnoscit mulierem, efficitur affinis omnibus consanguineis mulieris, per illam commixtionem, & econuerso in mulierem. Verum quia carnalis commixtio non est tantum in concubitu matrimoniali, sed etiam fornicario, ideo per omnem carnalem copulam, per quam vir & mulier dicuntur effici una caro, affinitas contrahitur. Et propterea per omnem coitum affinitas consurgit in quo est commixtio seminum, & de iure positio non licet contrahere cum affine, &c.

*Dicitur dicitur
agens equiuo
cum, quia est
vniuersale
agens.*

Agens est triplex, vniuersum, vt homo hominem generat. Equiuocum, vt Sol respectu animalium genitorum ex putri materia. Analogum, vt Deus respectu creaturarum, quia nullum nomen dicitur de Deo & creaturis vniuoce, nec pure equiuoce, sed tantum analogice, vt docet S. Thom. p. p. q. 13. art. 5. Dicitur etiam agens propinquum & remotum, & vtrunque duplex, per se, & per accidens. Dicitur etiam Agens naturale, & voluntarium, quod aliquando vocatur adiuuans, consulens, disponens, perficiens principale, & perficiens instrumentale, vt docet S. Tho. in 1. 2. q. 17. art. 1. Et dicitur agens, quando aliquid operatur, vel facit, sicut Deus benedictus qui est primum agens cuiuslibet effectus: agens vero secundum, dependet a primo, & si est naturale necessario operatur, quia positus omnibus requisitis ad agendum, & nullo impedimento existente non potest non agere, quia non est in potestate sua non agere: illud vero agens quod est liberum positus omnibus necessario requisitis, & nullo impedimento existente, non necessario operatur, sed est in potestate sua vt agat, vel non agat; quemadmodum proposito cibo ipsi Sorti ieiunanti, potest comedere, & non comedere. Et hinc est, quod agere libere, est agere per voluntatem ad opposita, &c. Attende etiam, quod in qualibet actione tria requiruntur, scilicet existentia agentis, iuxta illud 1. Metaph. Actiones sunt existentium, Secundo, ratio qua agens operatur, & est forma eius, siue substantialis, siue accidentalis; vt calor est ratio qua ignis calefacit, Tertio requiritur conditio sine qua non, sicut approximatio est conditio sine qua ignis non calefaceret stuppam, quia semper agens debet esse presens patienti, vel presentia situali sicuti est agens corporale, vel presentia virtuali, vt quando Angelus mouet aliquod mobile. Et semper agens, vt agens, est presentius passo, etiam quod sit agens vniuoce, loquendo formaliter, in ratione agentis & passi.

*Tria necessa
rio ad actione
concurrunt.*

Afirmatio, est enunciatio alicuius de aliquo, negatio vero est enunciatio alicuius ab aliquo, vt docet S. Thom. 1. lib. Perihermen. cap. de enunciatione, Exemplum primi, homo est animal, Exemplum secundi, homo non est lapis. Et afirmatio est prior negatione, prout afirmatio dicit habitum, & negatio dicit priuationem, sed in his que possunt esse & non esse, negatio est prior afirmatione, vt etiam scripsit S. Thom. in expositione prologi Perihermen. vt vero afirmatio & negatio sunt duae species enunciationis, vna non est prior altera in ordine ad enunciationem ipsam, sed inter se considerata afirmatio est notior negatione, & semper ipsa afirmatio attribuitur compositioni, negatio vero diuisioni: & quanto afirmatio paucioribus conuenit, tanto eius negatio pluribus competit. Exemplum, vt si dicatur, non Sortes currit, omnibus alijs a Sorte conuenit, & quanto negatio paucioribus conuenit, tanto etiam afirmatio pluribus conuenit, vt non finitum conuenit omnibus alijs, & afirmatio complexa vni tantum opponitur contradictorio, vt omnis homo currit, non habet nisi istam contradictoriam, homo non currit.

*Vide Arist.
8. Physicorum,
7. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.*

Agere tripliciter dicitur. Primo secundum se totum, vt medicus sanat, Secundo dicitur agere secundum partem, vt homo videt per oculum, Tertio dicitur agere per accidens, vt quando dicimus, album edificat, quia accidit edificatori esse album. Hec docet S. Th. p. p. q. 76. art. 1. in quo disputat, si principium intellectuum vniatur corpori, vt forma.

*Alieni ponit
diuersitatē in
substantia.*

Alienum dicitur esse illud, quod est extraneum & dissimile, & hoc non importatur cum dicitur alius: & hinc est, quod dicimus Filium esse alium a Patre, sed non dicimus alienum, vt docet S. Thom. p. p. q. 31. art. 2. de mente B. Hilarij, dicentis, in diuinis personis nihil esse alienum, nihil diuersum, nihil separabile.

Alimentum dicitur esse illud, quod conuertitur in veritatem humanae naturae, in quantum accipit speciem carnis & ossis, & huiusmodi partium, vt scribit S. Th. p. p. q. vltima, art. 1. de mente B. Augustini: in lib. de veteris, & noui Testamenti quaestionibus, dicentis, Alimenta carnis corrupta, id est amittentia formam suam, in membrorum fabricam migrant, sed fabrica membrorum pertinet ad veritatem humanae naturae, ergo alimenta tradunt in veritatem humanae naturae.

Alletia, Hec dictio dicitur propter gaudium resurrectionis, & significat exultationem de aeternis, & replicatur propter duplicem obiectam, scilicet animae & corporis, vt docet S. Thom.

S. Thomae dicitur de 2. 2. in expositione textus. In diebus vero & officiis huius intermititur, & loco eius ponitur tractus, qui a fragitate verborum, & prolixitate vocum infimae incolatum praesentis miserie. Est autem Alleluia laus Angelica, se recentis quidem brachis; & est nomen Hebraicum, & secundum aliquos significat laudate Deum. Hieronymus vero dicit, quod alle idem est quod cantate, illud idem est quod laudem, id idem est quo ad Dominum. Vel, ut dicit Gregorius alle, id est Pater, huius id est Filius, & Spiritus sanctus. Vel, ut dicit Adiffiodorensis, al, id est altissimus, le, id est levatus in cruce, lu, id est lugerant Apostoli, ia, id est iam resurrexit, &c.

Altare dicitur esse representativum ipsius Crucis, in qua Christus in propria specie immolatus est, ut docet S. Thom. 3. parte, q. 83. art. 1. in responsione ad 1. Et art. 2. dicit quod altare debet esse lapideum, cum quia significat Christum in sepulchro lapideo reconditum, & quoad usum Sacramenti lapis est solidus, & de facili inueniri potest. Et art. 3. q. 83. art. 2. ubi disputat S. Tho. si soli Deo offerendum sit sacrificium, dicit, quod templa & altaria instituantur Angelis, & Sanctis, quia Deus eorum est nobis Deus, cui gratias agimus de eorum victorijs.

Ps. 134
- in h. g. m. n.
- in h. g. m. n.
- in h. g. m. n.

Alteratio, primo & per se est in qualitatibus tertie speciei; in qualitatibus vero primae speciei, potest esse alteratio per posterius; facta enim alteratione secundum calidum, & frigidum, sequitur animal alterari secundum sanum & egrum, & similiter facta alteratione secundum passiones appetitus sensitivi, vel secundum vires sensitivas apprehensivas, sequitur alteratio secundum scientias & virtutes, ut scribit S. Thom. 1. 2. q. 82. art. 1. in resp. ad 3. Et alteratio est duplex, scilicet corruptiva, & perfectiva, & habet duplicem terminum, scilicet eisdem generis cum ea, id est qualitatem, & alterius generis, scilicet substantialem formam, & in eodem instanti terminatur ad formam substantialem, & ut in a. dispositionem eius, & semper praecedit generationem, & requirit successione ratione contrariorum in subiecto, & non est in substantijs intellectualibus neque in parte nostra intellectuali, praesertim alteratio corruptiva, quae est transmutatio de una qualitate in aliam oppositam, vel in mediam, ut ab albedine in nigredinem, vel in pallidum, & aliquando fit a principio intrinseco, ut in timorosis, & verecundis, ut cum aliquis est pallidus timorem, fit pallidus, quia timor habet fieri circa cor, & sanguis est amicus naturae, & derelictis exterioribus, currit ad ipsum cor, & sic remans facies pallida, & respectu sanguinis, & conuerso est in patientibus verecundiam, quia verecundia habet fieri circa faciem, & sanguis iuvando naturae exit versus faciem, & hinc est, quod verecundus rubet.

Intelligo de alteratione corruptione, quae inter species motus numeratur 5. Phys.

Loquitur de alteratione, quae inter species motus numeratur 5. Phys.

Amor dupliciter sumitur, in diuina, essentialiter, & personaliter, sive personaliter, ut ait S. Thom. p. p. q. 17. art. 1. & quando sumitur personaliter est proprium nomen spiritus sancti, sicut Verbum est proprium nomen Filij, & unde amor significat quandam impressionem rei amatae, in affectu amantis, secundum quam amatum dicitur esse in amato; & sic diligere & amare important habitudinem amantis ad rem amatum, & licet significantur per modum actionis, ut transeuntium in obiecta, sunt tamen actiones manentes in agentibus: unde cum Pater amet unigenitum, dilectione se, & Filium, & conuerso, ut amantem ad amatum est habitudo Patris ad Filium, quae quidem habitudo dicitur amor, qui est nexus Patris, & Filij. Sed loquendo de amore, seu dilectione Dei essentialiter, dicimus, quod est duplex, alter communis, quod diligit omnes creaturas, & alter specialis, quod trahit creaturam rationalem supra conditionem suam, & quatenus secundum participationem sui. Et non est hic amor, ut passio secundum suum materiale, sed tantum secundum suam formalem, & tanquam bonitatis in rebus, sicut amor propter causam rebus, & licet diligit omnes creaturas ipse Deus, non tamen equaliter ex parte ipsarum creaturarum, quia plus amat meliorem, unde plus amat Christum, quam omnes creaturas, & plus Angelos, quam homines, & plus innocentes, quam penitentes, & equalis charitatis, quoad praemium accidentale, & plus amat iustum, quam mille peccatores. Creaturae irrationales amat quoque, sed non amore amicitiae, sed quasi conquiscentiae, licet ex parte actus diuini voluerit, & equaliter diligit omnia, iuxta illud, Psal. 135. & magnum ipse fecit, & equaliter est ei cura de omnibus, & alij idem ex eodem m. n. d. 1. 2. q. 26. dicit, art. 3. quod amor, dilectio, charitas, & amicitia differunt in hoc, quod amicitia est quasi habitudo, amor autem, & dilectio significantur per modum actus, vel passionis, & omnis amor est dilectio, vel charitas, sed non conuerso, addit enim dilectio supra amorem, & actionem praecedentem, ut ipsum nomen sonat, & unde dilectio non est in concu-

Obiectum amans in a. n. t. u. impellit, & per inclinationem, seu affectionem, est in eo.

1. 2. q. 26. dicit, art. 3. quod amor, dilectio, charitas, & amicitia differunt in hoc, quod amicitia est quasi habitudo, amor autem, & dilectio significantur per modum actus, vel passionis, & omnis amor est dilectio, vel charitas, sed non conuerso, addit enim dilectio supra amorem, & actionem praecedentem, ut ipsum nomen sonat, & unde dilectio non est in concu-

oub

concu-

concupiscibili, sed in voluntate tantum; & est in sola ratione naturalis. Obicitur vero addit supra amorem perfectionem quendam amoris, in quantum id quod amatur magis prius estimatur, ut ipsum nomen designat. Amare quoque, ut scribitur Thom. art. 4. est velle alicui bonum; & quia motus amoris in duo tendit, scilicet in bonum quod quis vult alicui, vel sibi, vel alii, & in illud cui vult bonum; ad illud ergo bonum quod quis vult alteri, dicitur amor concupiscentie; ad illud autem cui quis vult bonum, dicitur amor amicitie; id enim quod amatur hoc amore, simpliciter & per se amatur. Verbi gratia, Ego desidero scientiam, virtutes, & gratiam fratris mei; hoc desiderium dicitur amor amicitie, quia amicitia perfecta est, quando volumus bona amicis, in horum gratia propter se ipsos amicos. Vel, amor amicitie est, quo diligitur obiectum, non presupponendo aliquem alium actum volendi vel nolendi in voluntate; ut si quis diligit potum dulcem, vel vitam suam absolute, nullo alio actu voluntatis necessario preiusto, quo scilicet non existente, est amor amicitie, qui semper est nobilior amore concupiscentie, ceteris paribus. Amor vero concupiscentie est, quo aliquis amatur propter aliud obiectum. i. quo alicui optatur bonum propter alterum, cui proficere potest ad delectationem, utilitatem, vel honestatem; ut cum quis diligit equum, vult sibi inesse robur, sanitatem, industriam, &c. ut possit eo uti ad proprium profectum, aut sue voluntatis libitum, dicitur amor concupiscentie. Et hic amor pertinet ad potentiam appetitivam, que est vis passiva, & semper supponit cognitionem; quia nullus potest amare aliquid incognitum, & similitudo est causa amoris absolute; iuxta illud, Omne animal diligit simile. Et hic amor causat quandam unionem, que duplex esse potest, Altera secundum rem, puta cum amatum presentialiter adest amanti; Altera unio est secundum affectum, que consideranda est ex apprehensione precedente; & secundum has uniones copulantur amans & amatum, ita ut B. Aug. 4. Confessionum, asserat, Bene quidam dixit de amico suo, dividit animam suam. Causat aliquando etiam ipse amor quandam extasim; & tunc est, quando amans extra se ponitur, quod quidem contingit, & secundum vim apprehensivam, & secundum vim appetitivam. Causat quoque & quendam zelum, quia quando aliqua virtus intensius tendit in aliquid, fortius repellit omne contrarium, vel repugnans; cum igitur amor erit intensus, quarit excludere omne id quod sibi repugnat; & per hanc modum aliquis dicitur zelare pro Deo, quando ea que sunt contra honorem vel voluntatem Dei repellere secundum posse conatur, ut scribitur apud Ioan. cap. 9. Zelus domus tue comedit me, dicit Glosa, quod bono zelo comeditur ille, qui qualibet prava que videtur corrigere satagit, & si nequit, tollit, & gemit. Et hanc Deus appellat zelos, propter multum amorem, quem habet ad creaturas; De quibus omnibus, lege Divinam Thomam, vbi supra.

Amari, quod est passivum. De hoc agit S. Thomas 2. 2. q. 27. art. 1. in corpore, dicens, quod amari non est actus charitatis ipsius qui amatur, sed actus charitatis eius est amari; gratia autem competit ei secundum communitatem rationis boni, prout scilicet ad eius bonum alius ad actum charitatis movetur. Vnde manifestum est, quod charitati magis convenit amare, quam amari; magis enim convenit unio amantis, quod convenit ei per se, & substantialiter, quam quod convenit ei per alium. Et hinc duplex est signum, Primum quidem, quod amici magis iudicantur ex hoc quod amant, quam ex hoc quod amantur, quoniam si non amant, videntur, preferunt quando amantur. Secundo, quia matres, que maxime amant, plus querunt amari, quam amari; quedam enim dant filios suos nutrici, & amant, remari autem non querunt, sed contingit.

Amans, habet duplicem unionem ad amatum, ut ait S. Thom. 1. 2. q. 28. art. 1. in corpore. Unam quidem secundum rem, puta cum amatum presentialiter adest amanti; Aliam vero secundum affectum, que quidem unio consideranda est ex apprehensione precedente; nam motus appetitus sequitur apprehensionem. Cuius autem sit duplex amor, concupiscentie, & amicitie, vnde se procedit ex quadam apprehensione unitatis amantem ad amatum, & per eam aliquis amare amicum, quasi concupiscentie illud, apprehendit illud, quasi pertinens ad alium bene esse; In alio modo aliquis amari aliquid amore amicitie, vult ei bonum, sicut & sibi vult bonum, vnde apprehendit eum ut alterum se, in quantum scilicet vult ei bonum, sicut & sibi, & inde est, quod amicus dicitur esse alter ipse: hinc Augustinus 4. lib. Confess. ait; Bene dixit quidam de amico suo, dividit animam suam. Primum ergo unionem unio facit esse talis, quia movet ad desiderandum & querendum presentiam amati, quasi sibi convenientis, & ad se pertinentis; secundam autem unionem facit formaliter, quia ipse amor est talis unio, per se, & sua natura quaedam, &

Duplex est amor, Amicitie, & concupiscentie.

Amicitia, & magna vis amoris describitur.

Amor, quod est passivum.

Amari, quod est passivum.

Distinguitur amor, & amans.

duo; aliqua copulans, vel copulans appetens, amantem scilicet, & quod amatur; quod enim dicit copulans, refertur ad unionem affectus, sine qua non est amor; quod verò dicit copulare intendens, pertinet ad unionem realem.

Amatum, De quo ait S. Thom. 1. 2. q. 28. art. 2. quod continetur in amante, in quantum est impressum in affectu eius per quandam complacentiam; & hoc quantum ad vim apprehensivam, & quantum ad vim appetitivam; nam quantum ad vim apprehensivam, amatum dicitur esse in amante, in quantum amatum immobilatur in apprehensione amantis, secundum illud Apost. ad Philip. 1. cap. Ed quod habeam vos in corde. Amans verò dicitur esse in amato secundum apprehensionem, in quantum amans non est contentus superficiali apprehensione amati, sed nititur singula quae ad amatum pertinent disquirere intrinsecus, & sic ad interiora eius ingreditur, sicut de Spiritu sancto qui est amor Dei, dicitur 1. Corinth. 2. cap. quod scrutatur etiam profunda Dei. Sed quantum ad vim appetitivam, amatum dicitur esse in amante, prout est per quandam complacentiam in eius affectu, ut vel delectetur in eo, aut in bonis eius apud praesentiam, vel in absentia, per desiderium tendat in ipsum amatum per amorem concupiscentiae; vel in bona quae vult amato eius per amorem amicitiae, non quidem ex aliqua extrinseca causa: sicut cum aliquis desiderat aliquid propter alterum, vel cum aliquis vult bonum alteri propter aliquid aliud, vel propter complacentiam amati interius radicatum, unde & amor dicitur intimus, & dicuntur viscera charitatis. E converso autem amans est in amato, aliter quidem per amorem concupiscentiae, aliter per amorem amicitiae: amor namque concupiscentiae non requiescit in quacunque extrinseca, aut superficiali fruitione amati, sed querit amatum perfecte habere, quasi ad intima illius perveniens: in amore verò amicitiae amans est in amato, in quantum reputat bona vel mala amici sicut sua, & voluntatem amici sicut suam, ut quasi ipse in suo amico videatur bona vel mala pati, & affici: & propter hoc proprium est amicorum eadem velle, & in eodem tristiari, & gaudere, ut sic in quantum quae sunt amici existimat sua, amans videatur esse in amato, quasi idem factus amato. In quantum autem e converso vult & agit propter amicum, sicut propter seipsum, quasi reputans amicum idem sibi, sic amatum est in amante. Potest autem & tertio modo mutua inhaesio intelligi in amore amicitiae, secundum viam redemptionis, in quantum mutuo se amant amici, & sibi invicem bona volunt & operantur, &c.

Amatum est in amante, & e converso, inaequaliter, apprehensivè, & appetitivè.

Attributa essentialia, quae sunt proprietates essentiae, sunt in Deo realiter, & non secundum rationem; bonitas enim Dei est res quaedam, & similiter est sapientia, & ita de alijs, licet ab essentia non differant nisi ratione, ut ait S. Thom. in disputatis de potentia Dei, q. 8. art. 1. in resp. ad 7. arg. Et p. p. dicit, quod essentialia attributa sunt nobis magis manifesta secundum rationem, quam propria personarum, quia ex creaturis ex quibus cognitionem accipimus, possumus per certitudinem devenire in cognitionem essentialium attributorum, non autem in cognitionem personalium proprietatum, & hoc q. 39. art. 7. Vbi addit, quod divinae personae possunt dupliciter manifestari per essentialia attributa, Primo per viam similitudinis, sicut ea quae pertinent ad intellectum appropriantur Filio, qui procedit per modum intellectus, ut verbum. Secundo, per modum dissimilitudinis, sicut potentia appropriatur Patri, quia apud nos patres solent esse infirmi propter senectutem, ne tale aliquid suspicietur in Deo: & Spiritui sancto appropriatur bonitas, propter dissimilitudinem ad spiritum terrenum, qui dicit quandam violentiam & impulsionem, ut scribitur apud Esa. cap. 26. Spiritus robustorum quasi turbo impellens parietem. Quomodo unum predicetur de alio, inferius dicemus loco suo proprio: hic autem obiter loquuti sumus, propter aliquos qui male sentiunt de divinis attributis. Aiunt enim attributa non proprie Deo convenire, sed translativè & metaphoricè; proprie autem conveniunt rebus productis, ex quarum cognitione pervenimus ad Dei notitiã, & ob hoc appellantur attributa, quia sumuntur à creaturis, & accommodantur Deo, propterea distinguuntur realiter, quia non sunt simpliciter idem in Deo, cum in eo non sint, sed in creaturis, quemadmodum dextrum, & sinistram distinguuntur in columna non distinctione existente in ea, sed distinctione reali existente in ipso animali. Et ex hoc prætendunt evadere omnia argumenta, quae aliquis posset adducere de distinctione attributorum, praesertim illud, quae sunt apta fundare praedicata contradictoria circumscripto actu intellectus, differunt ex natura rei, sed attributa sunt apta fundare contradictoria circumscripto omni actu intellectus, puta iustitia, & misericordia, ergo distinguuntur saltem ex natura rei. Concedunt hoc argumentum, quod fundant contradictoria, & distinguuntur realiter, sed

Recitatur ex repro basur oportio male intentionis de attributis.

non

non distinctione reali existente in Deo, sed distinctione existente in creaturis. Sic etiam euadunt illud aliud, Quæ distinguuntur diuersis definitionibus, distinguuntur realiter, vt leo, & homo, sed Dei attributa habent diuersas definitiones, vt potentia & sapientia; ergo nequam ex natura rei, sed realiter distinguuntur. Respondent, affirmando diuina attributa habere diuersas definitiones, & distingui realiter non distinctione existente in Deo, sed in creaturis. Sic & illud aliud argumentum, Deus intelligit essentiam suã vt veram, & vult vt bonã, ergo veritas & bonitas distinguuntur ante adum intellectus, & sic non distinctione rationis, sed distinctione reali, distinguuntur. Concedant et hoc, prout distinctio realis est in creaturis, non aut in Deo. Sed ubi sic loquentes maxime alucinantur. Nam qui dubitã est, quæ sit & misericordia realiter distinguuntur in creaturis? de hoc non facimus controuersiam, sed de attributis prout sunt in Deo: nec etiã est verum omnia diuina attributa dici de Deo translatiue & metaphoricè. Propterea scias, Attributum quatuor modis dici posse, Primo pro predicato aliquo; omne enim quod de aliquo predicari potest appellatur attributum: vnde solet allegari illa maxima. Quandoquæ aliqua duo sunt eiusdem rationis, quicquid attribuitur vni, & alteri attribui potest, id est, quicquid predicatur de vno & de altero etiam predicatur. Secundo modo accipitur pro predicato secundo, vt passiones subiectorum. Tertio dicitur attributum quasi ab alio tributum; & isto modo est perfectio, a qua remota omni perfectione, non eodem modo quo est in creaturis, Deo attribuitur, quoniam Deus dicitur sapiens formaliter. Quarto modo dicitur attributum pro appropriato, & est idem quod pluribus conueniens, sed propter aliquam similitudinẽ vel dissimilitudinẽ appropriatur vni & non alteri. Hinc non est idem attributum, appropriatum, & proprium. Vnde attributum est superexcellens perfectio circumstantis substantiam creaturã, quam melius est habere per modũ formæ intrinsicę, quã non habere, & est in Deo formaliter non casualiter, vt dixit Rabi Moyses; aut translatiue, vt voluit opinio recitata, quia tunc Deus non aliter diceretur sapiens & bonus, quam lapis & leo. Et hæc diuina attributa non sunt distincta realiter inter se & ab essentia, vt quidã dixerunt, volentes cum hac distinctione non facere compositionem, quia non sunt componibilia, cũ vnum eorum non se habet vt potentia, & alterum vt actus: nec et sunt synonyma, vt alij docuerunt, nec distinguuntur tantũ ratione, ita vt nihil eorũ distinctioni correspondeat, vt nonnulli scripserunt; neque distinguuntur distinctione reali existente in creaturis, aut distinctione formaliter ex natura rei seclisõ opere intellectus. Reita men veritas est, quam declarauit. i. sententiarum, distinct. 8. quæ consistit in tribus propositionibus, quarum Prima est, diuina attributa in Deo nullo pacto distinguuntur actualiter. Secunda est, diuina attributa in Deo distinguuntur virtualiter, seu fundamentaliter. Tertia est, diuina attributa vt terminant actum nostri intellectus, distinguuntur distinctione rationis actualiter. Et hæc est mens S. Th. 1. sen. dist. 2. q. 1. ar. 3. conformis Concilio Florentino, volenti diuinã essentiam, & relationes, sola ratione distingui: sic etiam diuina attributa distinguuntur.

*Attributum
quatuor mo-
di sumitur.*

*Distingue de
amicitiã pro
respectu, &
pro eius fun-
damento.*

*Quinque aut
vera amicitia
requiritur.*

Amicitia, est amor mutue benevolentie, fundatus super aliquam communicationẽ, vt ait S. Th. 2. 2. q. 23. ar. 1. in corpore, & conseruatur, & augetur per exercitium bonorũ operum amicabiliũ, & meditationem, & recompensationẽ beneficiorũ, & præponderat consanguinitati, & fundatur supra virtutem: vnde quicquid in amico contrariatur virtuti, est impeditiuum amicitie, & quicquid est virtuosum, est prouocatiuũ amicitie. Et est duplex, in conuersatione, & in effectu: immo poterit etiam esse quadruplex, sicut quadruplex est communicatio naturalis, domestica, ciuilis, & diuina, & non est ad creaturas irracionales, nec ad virtutes, nec ad aliqua accidentia, nec ad vitiosos per se, sed propter aliud. Et quinque requirit, quæ sunt propria amicitie, quorum Primum est, quod vnusquisq; amicus vult suum amicũ esse & viuere, Secundum est, quod vult ei bona. Tertium est, quod operetur bona ad ipsum, Quartum est, quod conuiuit ei delectabiliter. Vltimum, quod concordat cum ipso, quasi cum eodem delectatus, & contristatus, vt docet idem S. Tho. vbi supra. q. 25. ar. 3. Possumus etiam dicere, quod amicitia est benevolentia pacis non latens. Vel, est consensus studiorũ omniumq; voluntatum: de qua amicitia Cicero multa scripsit ad Lælium, quæ spectant ad amicitia humanã. Sic et Beatus August. in epist. 45. multa scribit pertinentia ad hanc rem: sic & Arist. 8. Ethicorum, per multa capita.

Amicus ille dicitur, qui subuenit alteri amico in damnis virtutum magis, quã rerũ temporalium, vt scribit S. Tho. 2. 2. quæstion. 25. artic. 6. in responsione ad secundum, Et est doctrina Aristot. quod amicis peccantibus non sunt subtrahenda amicitie benefi-

cia,

ita; quousque habeatur spes sanationis eorum, sed magis est eisdem auxilium dandum ad recuperationem virtutis, quam ad recuperationem pecunie si eam amiserint, quatenus virtus est magis amicitiae affinis quam pecunia: sed quando in maxima malitia incidunt, & insanabiles fiunt, tunc non est eis amicitiae familiaritas exhibenda; & ideo huiusmodi peccantes de quibus magis praesumitur nocuumentum aliorum quam eorum emendatio, secundum legem diuinam & humanam praecipuntur occidi. Sed amicus Dei dupliciter aliquis dici potest, vno modo actu charitatis, & gratia informante ipsius animam; ut quando aliquis est in tanto feruore, quod diligit Deum actu. Aliquis vero potest dici amicus Dei habitu; ut iustus dormiens est amicus Deo carus habitu charitatis & gratiae. Aliquis vero dicitur amicus secundum finalem gratiam; ut Petrus praedestinatus. Aliquis potest etiam dici amicus Dei secundum praesentem iustitiam; ut Iudas & Esau quando erant in gratia. De amico humano dat pulchrum exemplum S. Thom. opusculo 20. de regimine Principum cap. 10. narrans quomodo Dionysius Tyrannus Siracusanorum, cum duorum amicorum qui Damon & Phitias dicebantur alterum occidere vellet, is qui occidendus erat inducias impetrauit, ut domum profectus res suas ordinaret, alter vero amicorum sese Tyranno ob fidem pro eius reditu dedit: appropinquante autem promisso die, nec illo redeunte, vnusquisque fidei suam stultitiam arguebat, at ille nihil se metueret de amici constantia praedicabat, eadem autem hora qua fuerat occidendus rediit. Admirans autem amborum animum Tyrannus, supplicium propter fidem amicitiae remisit, insuper rogans, ut eum tertium in gradum amicitiae reciperent, &c.

Exemplum de vera amicitia.

Amidum, est ex tritico corrupto, ut docet S. Tho. 3. p. q. 74. ar. 3. in resp. ad 4 ubi ait, quod panis ex eo confectus non potest esse materia sacramenti Eucharistiae: vbi Caiet. multas inculcat quaestiones: & primo de pane confecto ex pelta: deinde de ipso amido: tertio de pane filigineo: quarto de pasta: & contrarias ac diuersas narrat opiniones Theologorum de hac materia, sic etiam de pane assato: & dicit, quod sub iudicio adhuc lis est. Tamen tenendum est, quod panis qui absolute panis dicitur triticus consecrandus est, ceteri vero panes non absolute, sed secundum quid dicuntur, quia non habent veram formam panis, iuxta ritum Ecclesiae, & si non debet consecrari.

Analogia est duplex, scilicet, secundum quod aliqua participant aliquid: secundum prius & posterius; vel secundum quod vnum imitatur alterum. Secunda est in diuinis non autem prima, ut docet S. Thom. prima part. quaest. 13. art. 5. Potest etiam esse analogia secundum determinatam habitudinem proportionis; sicut est illa quae est inter substantiam & accidens in ordine ad ens; & poterit esse analogia secundum proportionalitatem, ut illa quae reperitur inter creaturam & Deum respectu entis. Et quia analogia semper est medium inter purum aequiuocum, & vniuocum, inde nihil pure equiuoce aut vniuoce dicitur de Deo & creaturis, sed bene analogice, quia hoc vocabulum analogia nil aliud sonat quam proportionem seu proportionalitatem. Et quia apud S. Thom. in diuersis locis praesertim 1. sen. d. 19. quaest. 5. art. 2. multis modis dicitur, secundum intentionem tantum, vel secundum esse tantum, vel secundum vtrumque, vel duorum ad vnum, vel duorum ad duo, vel vnus ad alterum, vel secundum participationem, vel secundum assimilationem; vel secundum impositionem nominis, & multis alijs modis, quippe qui omnes ut notat Caiet. in tract. suo de analogia nominum ad tres modos reducuntur. scilicet ad analogiam inaequalitatis, & attributionis, & proportionalitatis. Analogia secundum inaequalitatem est, quotiescunque aliquod nomen est commune pluribus, & ratio secundum illud nomen est omnino eadem: inaequaliter tamen participata; ut corpus, est nomen commune corporibus superioribus, & inferioribus, ratio tamen corporeitatis perfectius reperitur in superioribus, quam in inferioribus. Analogia attributionis est, quando nomen est commune pluribus, ratio tamen illius nominis, est eadem secundum terminum, & diuersa secundum habitudines ad illum; sicut sanum, est commune medicinae, vrinae, & animali, ratio tamen illorum in quantum sana sunt ad vnum terminum, scilicet sanitatem, dicit diuersas habitudines: si quis enim interroget quid est animal in quantum sanum? debet dicere, quod est subiectum sanitatis; de vrina debet dicere quod est signum sanitatis; & de medicina quod est causa sanitatis: ecce quo idem est terminus, sed diuersae sunt habitudines. Et istae habitudines possunt esse secundum quatuor generationes, scilicet formalem, finalem, efficientem, & materialem, secundum quod diuersimode potest fieri attributio. Tertius modus analogiae, scilicet proportionalitatis, est quando nomen est commune pluribus, ratio tamen illius nominis est proportionaliter, vel similitu-

Triplex in vniuocum analogia modis

*Ab aequali, et
à commuta-
ta proportio-
ne, recte arg.
1. post. cap. 5.*

dinaliter eadem; sicuti hoc quod est visum, competit visui corporali, & visui spiritali qui est intellectus. Et hæc analogia, est eòis Mathematicis, Arithmeticis, Theologis, & omnibus fere scientiis. Vnde in mathematicis, dicimus, quod sicuti se habet linea ad lineam, ita superficies ad superficiem, & in Arithmeticis, quod sicuti se habet octo ad quatuor, ita sex ad tria: & in Theologia, sicuti se habet paterfamilias ad familiam suam, ita Deus ad creaturas. Vnde quia tota, fere, sacra scriptura est plena metaphoris, gaudet maxime specie analogie; dicimus, quod ridere competit homini, & prato florenti, sicuti istam analogiam quæ est dignior ceteris, quia fit secundum causam formalem. Multa alia essent dicenda de explanatione huius termini, sed vide apud Caietanum locò citato.

Anathema, Scribit de hoc termino S. Tho. in expositione primæ Epistolæ ad Corinthios, cap. 12. dicens significare separationem: est enim nomen compositum, ab ana, quod est sursum, & thesis, quod est positio, quasi sursum positum, quia olim res quæ ab usû hominum separabantur susponebantur in templis, vel in locis publicis: Et quia omne peccatum mortale separanda lætu, secundum illud, Iniquitates vestre diuiserunt inter vos & Deum vestrum, quicumque ergo mortaliter peccat corde, vel ore, dicit anathema Iesu, id est separationem ab ipso. Et propterea dicebat Apostolus, Nemo enim in spiritu Dei loquens dicit anathema Iesu, id est blasphemiam contra Iesum. Et secundum hoc Apostolus optabat anathema esse à Christo pro fratribus suis, quod intelligitur ad tempus, vel sub conditione, videlicet si esset optabile. Sic etiam sacra concilia dicunt, Si quis dixerit tale vel tale, puta non esse septem sacramenta Ecclesiæ, anathema sit. id est separatus ab Ecclesia, vel excommunicatus, vel maledictus, vel blasphemus, &c.

*Quis qui per
hyperbolam D.
Pauli sic di-
xisset conten-
dunt, ad expli-
candum sui
desiderij ma-
gnitudinem,
de Iudeorum
salute.*

Angelus est substantia incorporea, intellectualis, semper mobilis, arbitrio libera, Deo ministrans, gratia non natura immortalitate suscipiens, ut refert S. Tho. de mente Damasceni, 3. parte, q. 50. art. 5. argumento 1. Et per immortalitatem, intelligit omnimodam immutabilitatem, quia omnis mutatio est quedam mors: Sed potest etiam dici, quod Angelus est imago Dei, manifestatio oculi luminis, speculum purum, splendidissimum, immaculatum, incontaminatum, incoquinatum, accipiens totam si fas est diocres speciositatem boniformitatis, & Diformitatis, & pure declarans in se ipso sicut possibile est bonitatem, quæ est in abditis. Et est nomen officij, vnde Angelus interpretatur nuntius: & sic quicumque aut Episcopus, aut Presbyter, aut etiã Laicus frequenter de Deo loquitur, & quomodo ad vitam perueniatur æternam annuntiat, merito Angelus dicitur. Hinc fit quod Ioannes Baptista dicitur Angelus, iuxta illud, Ecce ego mitto Angelum meum, &c. & Christus vocatus est Angelus magni consilij, iuxta Canonem Missæ, Iube hæc perficere per manus Sancti Angelitini, id est Christi, quia per manus eius, id est merita sua rogamus ut Deus acceptet illud sacrificium. Et Angelus quoque dicitur ipsamet natura Angelica spiritalis, & incorporea, nullam habens materiam, in magno numero existens, specie differens ac numero ab alia, incorruptibilis, separata ab omni corpore, potens tamen assumere corpus tanquam representatus per illud, nullum opus vitæ propriè valens in eo exercere, fit præsens loco per operationem practicam, non tamen simul existit in pluribus locis æquatis, nec plures Angeli simul existere possunt in vno. Et eodem loco materiali localiter potest ipse Angelus moueri, non tamen in instanti, sed semper in tempore, siue discreto, siue continuo: transit mediam quando de extremo in extremum mouetur tempore continuo, quando verò tempore discreto mouetur, sine medio de extremo ad extremum pertransire potest. Eius intelligere non est eius substantia, aut esse, nec etiã potentia intellectiva sua, quæ intellectus agens, & possibilis minime dici potest, nisi æquiuoce est eius substantia, aut esse. Sola intellectiva cognitione gaudet, quia potentia motiua eius coincidit cum appetitiua: Omnia cognoscit non per eius substantiam, aut per spem à rebus acceptas, sed per spem congenitas, & quantum Angelus est superior, tanto vniuersaliores spem betinet, cognoscit se ipsum per suam substantiam, & alium angelum per spem, alia verò à se per rationem inditam à Deo: aliquo pacto per sua naturalia cognoscit res materiales, omnes per species intelligibiles existentes in conspectu & singularia: futura verò contingentia coniecturaliter agnoscit: cogitationes cordium, & mysteria gratiæ non nisi per reuelationem, multa per modum multorum non intuetur, sed tantum per modum vnius, non discurrat, neque componit, aut diuidit intelligendo, neque per cognitionem matutinanam, quæ est cognitio rerum in verbo, neque per cognitionem vespertinam, quæ est cognitio rerum in propria natura: vnde nullam aliam cognitionem habet Angelus nisi hæc duas: 1. per creaturam beatam beatitudine naturali, & in gratia gratum faciente, meruit suam

*Quis in An-
gelo suam sin-
gula declarat-
ur, Essentia
scilicet existi-
tis potentia
habitus, &
essentia.*

suam beatitudinem, & consequutus est gratiam, & gloriam, iuxta mensuram suorum naturalium, & ille qui Beatus est, peccare non potest, ille autem qui peccauit, superbia peccauit, & in secundo instanti suae creationis, quia in primo peccare non potuit. Fuit aliqua mora inter creationem, & lapsum eius: plures Angeli permanserunt, quam peccauerunt, illi tamen qui peccauerunt, obstinati sunt in malo, & ratione suae culpae competere eis locus inferni, ratione verò humanae exercitationis debetur eis aer iste caliginosus. Plura alia dicit S. Tho. de missione Angelorum, & de ordinatione eorum, secundum hierarchias, & de ordine & praesidentia super creaturam corporalem, & de custodia hominum de quibus omnibus videre potes in loco proprio primae partis.

Anima dicitur esse primum principium vitae in his quae viuunt apud nos, vt docet S. Th. q. 75. art. 1. Et dicitur ab animando vel adiuuando, quia animat corpus, vel iuuat ipsum ad viuendum. Vel, vt ait Aristotel. 2. de anima, est Actus primus, corporis physici, organici, vitam habentis in potentia, secundum quod in potentia. Actus enim primus est ipsa forma per quam quis operatur, actus secundus est ipsa operatio puta intelligere. Vel, actus primus, est forma non operans; actus secundus, est forma operans. Vel, anima dicitur esse primum principium quo viuimus, sentimus, mouemur, & intelligimus: quae definitio traditur ab Arist. etiam in secundo de anima, & notificatur ex hac definitione, anima vegetatiua seu nutritiua quae est in plantis, & sensitiua quae est in brutis, & intellectiua quae est in hominibus. Quae quidem anima intellectiua est incorporea, & subsistens, & dicitur aliquando homo interior carens compositione formae & materiae, & est incorruptibilis, & vnitur corpori organico, tanquam forma: multiplicatur ad multiplicationem corporum, vnica est in vnico indiuiduo, quod quidem indiuiduum per eandem animam est ens, corpus, viuum, animal, & homo: Non enim sunt multiplicandae formae substantiales, aut animae ipse in eodem composito. Conuenientissime vnitur corpori organico, vt possit diuersas operationes exercere, & est in triplici genere causae respectu corporis, qui est eius motor & forma & finis, & est tota in toto corpore, & tota in qualibet parte corporis. Distinguitur realiter ab eius potentiis tam sensitiuis quam intellectiuis: non est de substantia Dei, aut alicuius corporis, vt aliqui arbitrati sunt, sed est per creationem producta immediate ab ipso Deo, nec praesuit corpori, vt quidam arbitrantur, vt de numero quorum fuit Origenes, ponens animas nostras omnes cum Angelis ante corpora fuisse creatas, &c.

Dixit Plato animam assistere corpori. Arist. inesse re per informationem. Sed Plotinus cum Telesto eam consistere.

Animal, definitur per sensum, id est per animam sensitiuam, sicut per formam essentialem; sed per sensum, id est per potentiam cognoscitur eius definitio, sicut per formam accidentalem, vt scribit S. Th. 4. sentent. dist. 44. q. 1. art. 1. q. 2: ad tertium. Homo aliquando dicitur animalis ab ipso animali, vt scribit Apostolus primae ad Corinth. c. 3. Animalis homo non percipit quae Dei sunt, ille homo dicitur animalis qui habet animam depressam ad carnalia. Corpus etiam animale, dicitur ab animalitate, & a motu animali, qui reperitur in aliquo qui mouetur fortius, secundum impetum sensualitatis, quam secundum dictamen rationis; & corpus dicitur spirituale, quia est subiectum spiritui. Animal quoque est genus, quod dicitur de pluribus differentibus speciebus, in eo quod quid: & t. indiu. viuit animal, quandiu durat motus cordis, secundum pulsus, & tactus; & quando est animal perfectum, mouetur motu progressiuo, & habet memoriam, & pugnat propter cibum, & coitura. Reperiuntur tamen quaedam animalia, quae abhorrent coire cum matre; vt equus, & camelus, & non prosequuntur conueniens, nec fugiunt nocuum rationis deliberationem, sed per naturalem instinctum; sicuti & pueri facere solent, nec delectantur visibilibus vel odoribus, aut sonis, nisi in ordine ad sustentationem, &c.

Anna, habuit tres maritos, ex quibus genuit tres Marias, vt docet S. Th. in expositione Epistolae ad Gal. cap. 3. Primus vocabatur Ioachim, de quo habuit matrem Dei, secundus vocabatur Cleophas, de quo habuit matrem Iacobi minoris. Tertius vocabatur Salome, de quo habuit matrem Ioannis Euangelistae, &c.

Annexum spiritualibus potest esse aliquid dupliciter, vel ex spiritualibus dependens; sic ut habere beneficia Ecclesiastica dicitur spiritualibus esse annexum, quia non competit nisi habenti officium Clericale; vnde huiusmodi nullo modo possunt esse sine spiritualibus, & ob hoc talia vendere vel emerere non licet, quia committeretur Symonia. Quaedam autem sunt annexa spiritualibus, in quantum ordinantur ad spiritualia; sicut in his patronatus, qui ordinantur ad praesentandum Clericos ad Ecclesiastica beneficia; & sicut vasa sacra, quae ordinantur ad sacramentorum usum, & in ipsis sacra fiunt: vnde

Anna tres mariti.

C 2 huius-

huiusmodi non præsupponunt spiritualia, sed magis ea ordine temporis præcedunt, & ideo aliquo modo vendi possunt, non autem in quantum sunt annexa spiritualibus; sic etiam & sacella, & sartatecta Ecclesiarum, ut scribit S. Th. 2. 2. q. 100. ar. 4. Consecratio tñ vasorum non venditur, sed ipsa vasa fracta, quæ habentur pro puro metallo venduntur.

Annihilatio, De hac scribit S. Thom. prima parte, quæst. 104. ar. 3. & 4. num. Deus potest aliquid in nihilum redigere? & respondet affirmatiuè, quia sicut antequam res essent, potuit eis non communicare esse, & sic eas non facere, ita postquam iam factæ sunt potest eis non influere esse; & hoc est res ipsas annihilare: unde de potentia absoluta potest res annihilare, sed de potentia ordinaria eas non annihilat. Eandem doctrinam docet idem S. Thom. in disputatis de potentia Dei. q. 5. art. 3 & in multis aliis locis, quod ipsa annihilatio non est motus, nec mutatio, nec aliquod malum, & secundum rigorem iustitiæ debetur cuilibet peccato, (etiam peccato originali,) cui datur pro pœna carentia visionis diuinæ, sed ex hoc bona naturalia conseruantur in pueris non baptizatis, puniuntur citra condignum, & propterea de eis intelligi potest illud Hieremiæ, Misericordia domini quod non sumus consumpti.

*De ceteris ad
huc verificatur,
quia vniuersa
via domini,
Misericordia,
& Veritas.*

Antichristus, De hoc scribit S. Tho. 3. p. q. 8. art. 8. & dicitur Antichristus quasi caput omnium malorum, propter malitiæ perfectionem; quia sicut in Christo omnis plenitudo diuinitatis inhabitauit, ita in Antichristo omnis malitiæ plenitudo, non quidem ita, quod humanitas eius sit assumpta à diabolo in vnitatem personæ, sicut humanitas Christi à filio Dei, sed quod diabolus suam malitiam eminentius ei influet suggerendo, quam omnibus alijs, & ideo dicitur Antichristus quasi contra Christum. Dicuntur multa de ipso, sed vt plurimum sunt apocripha, de quibus videri potest apud S. Thom. in expositione secundæ epistolæ ad Thessal. cap. 2. vbi dicit, quod veniet insignis, & prodigijs mendacibus, & in omni seductione iniquitatis.

Appetitus est multiplex, scilicet naturalis, animalis, & rationis. De quo appetitu scribit S. Thom. prima parte, quæstione 19. art. 1. & Caietanus in expositione illius articuli.

Appetitus enim naturalis, est inclinatio alicuius rei in suam perfectionem; sicut materia inclinatur ad formam sine cognitione, & graue appetit deorsum per grauitatem & leue appetit sursum per leuitatem: & hic appetitus grauis & leuis sequitur formam, appetitus autem consequens materiam, est inclinatio eius ad formam. Appetitus animalis est ille, qui præsupponit apprehensionem sensitiuam appetentis, natus tendere in

*Duplex est ap-
petitus, natu-
ralis & ani-
malis diuidi-
tur, in ratio-
nalem, & sen-
situum.*

obiectum apprehensiuè, aut in eo quiescere necessariò, & non liberè. Appetitus rationalis est, præsupponens iudicium intellectus, natus libere actum suum eligere; & vocatur appetitus rationalis, vel intellectualis, vel voluntas, aliquando habitualis, vel actualis, quò homines appetunt beatitudinem. Multas differentias ponit Caietan. inter hos appetitus, præsertim inter naturalem, & animale. Animalis namq; est speciale genus potentiæ animæ. Naturalis verò est communis omnibus. Secundò appetitus animalis sequitur naturam in quantum est apprehensiuus: naturalis consequitur rationem formalem rei absolutæ. Tertiò animalis non potest exire in actum, nisi ex apprehensione: naturalis autem est actu ex sola natura. Deinde, appetitus naturalis est ad vnum: animalis verò ad multa, iuxta multitudinem apprehensorum bonorum; vt latius annotauimus in nostra dilucidatione super r. Metap. dilucidando maximam illam Aristot. Omnes homines natura scire desiderant, quæ non de appetitu naturali, sed de appetitu elicitò intelligenda venit, de mente S. Th. &c.

*Eucomia A-
postolorum,
atq; cum lau-
de virtutis,
& appropriata.*

Apostoli facti sunt sacerdotes à Christo in Cœna, quo ad actum principalem, qui est sacramenta conficere, sed post resurrectionem quo ad actum secundarium qui est ligare & soluere, vt docet S. Thom. 4. sent. dist. 24. q. 2. ar. 3. ad tertium. Et dicuntur Dij, propter potestatem iudiciariam; & fortes, propter constantiam eorum in passionibus; & fratres Christi, propter naturam assumptam; & per gratiam adoptionis & vocationis ad Apostolatam, dicuntur ossa Christi, quia sustentant alios; & corona Christi, & lapides preciosi, & cœli, propter sublimitatem conuersationis, & virtutum abundantiam; lucidi propter doctrinam; mobiles propter obedientiam; nubes propter fertilitatem terræ, & luminis diffusionem & motus velocitatem, & impletionem diuinæ voluntatis. Loquebatur omnibus linguis, & tanquam simplices, & idiotæ, ac sine literis, quasi didicissent: humanitus destruxerunt omnes inimicos Christi: bis vocati sunt, primo ad familiaritatem Christi, secundo ad sequendū cum reliquerunt omnia propter Christum: poterant peccare venialiter, non autem mortaliter: postquam confirmati sunt, conuenerunt cum multis

multis discipulis ad videndum corpus Beatæ Virginis in eius transitu: nullum sacramentum instituerunt: fuerunt baptizati à Christo, & confirmati; dicuntur pueri ratione puritatis, simplicitatis, & humilitatis: exaltati sunt tripliciter, scilicet prædicatione, miraculis, & gloria, & fuerunt bases Ecclesiæ, sed non legislatores.

Aqua de se non nutrit, sed cum aliis humoribus admixta. Scribit hoc S. Thom. 4. sententiarum, distin. 8. quæst. 1. art. 4. in responsione ad secundum argumentum, vbi narrat, quomodo aliqui dicebant aquam nullo modo nutrire, aut nature, vel Ecclesiæ ieiunium soluere. Quam opinionem improbat asserens, quod quamuis aqua in se non nutriat, commixta tamen nutrit: in stomacho autem oportet quod alijs humoribus admisceatur, & ideo in nutrimentum cedere potest. Et propter hoc probabilius, & securius dicitur, quod etiam post aquæ potum, corpus Christi non est sumendum. Habet sex proprietates, quia est diaphana, humida, frigida, generatiua, abundans vbique, & sine pretio haberi potest. Est quintuplex, scilicet aqua lachrymarum, aqua doctrinæ, spiritualis gratiæ, baptismalis munditiæ, diuinæ sapientiæ: & potest esse viua, quando est continuata suo principio cum fluxu; & mortua, quando est stans. Non cooperit totam terram contra naturam, propter viuentia super eam: in profundo maris reperitur aqua dulcis; separatur à vino, quoad substantiam aqueam, non tamen eodem numero, quia primo facta est vinum: Aqua aliquando significat tribulationes, quia impellunt irruendo, extinguunt ignem concupiscentiæ: & Deus liberat sanctos suos, ab aquis carnalis voluptatis, terrene cupiditatis, diabolicæ aduersitatis, & mundanæ potestatis, &c.

*De causa sal-
sednis maris,
vide 2. mctbe
ororū cap. 2.*

Appropriatum, De hoc prima parte, q. 39. ar. 7. in responsione ad tertium asserit S. Th. quod absolutè loquendo est posterius ipsa persona, sed secundum modum intelligendi est prius; sicut color est posterior corpore, in quantum corpus, est tamen prior naturaliter corpore albo in quantum album. Et appropriatio est alicuius prædicati communis tribus personis, vni soli attributi, propter conuenientiam illius prædicati cum proprio illius personæ, vel propter erroris amotionem ab intellectu viatoris; vt amor conuenit cum proprio Spiritus sancti, ideo appropriatur ipsi, sapientia conuenit cum proprio filij, ideo appropriatur ei; & potentia appropriatur patri; quia potentia habet rationem principij: & quia pater est principium totius Deitatis, idcirco secundum rationem similitudinis optimè ei appropriatur, vt est videre apud ipsum Diuum Thomam, artic. 8. per totum, vbi plura appropriata diuinarum personarum declarat, quia appropriatio est manifestatio ipsarum personarum, per attributa essentialia: & appropriari nihil aliud est quam commune trahi ad proprium, non quod magis conueniat vni personæ quam alij, sed quia maiorem similitudinem habet cum proprio vnius personæ quam alterius. Et dupliciter fieri potest hæc appropriatio, scilicet ex parte creaturarum; & ex parte Dei essentialiter & causaliter.

Argumentum, De hoc S. Th. scribit 1. par. q. 1. ar. 8. vbi quærit si sacra doctrina sit argumentatiua: & dicit, quod spectat ad hanc doctrinam argumentari ex autoritatibus sacre scripturæ, & sanctorum patrum, & Philosophorum, & vti etiam rationibus humanis: sed argumentum sumptum ab autoritate Dei est firmissimum, ab autoritate verò humana est debilissimum, & sumitur ex solo sensu litterali. Et multipliciter dicitur: nam aliquando argumentum est processus rationis, aliquando medium, aliquando breuis prologus, aliquando lumen mentis, aliquando signum euidens sensibile, & aliquando ratio rei dubiæ, quæ diuiditur in syllogisimum inductionem enthymema & exemplum. Argumentum quoque aliquando dicitur omne illud, quod arguit mentem, & illuminat ad videndum aliquid occultum, vt Fides, est argumentum rerum non apparentium, &c.

Ars aliud non est, quam ratio recta aliquorum operum faciendorum, quorum tamen bonum non consistit in eo, quod appetitus humanus aliquo modo se habet; sed in eo quod ipsum opus quod fit, in se bonum est: non enim pertinet ad laudem artificis, in quantum artifex est, qua voluntate opus faciat, sed quale sit opus quod facit. Propterea, ars proprie est habitus operatiuus, vt scribit S. Tho. prima secundæ, quæst. 57. ar. 3. in corpore: & habet multas species, vt sunt artes Mechanicæ: & ars Magica, puta pyromantia, quæ est diuinitio facta circa ignem: & Acrymantia, quæ est diuinitio facta per aerem: & Hydromantia, quæ fit per aquam: & Geomantia quæ fit per terram: & Aurispicium, quod fit in gutture, vel in visceribus pullorum: & Negromantia, quæ fit per cadauera mortuorum: & Augurium, quod fit in garritu auium: & Sortilogium, quod fit per sortes: & præstigiū, quod fit per illusionem sensuum humanorum: & maleficium, quod fit per diuersas res. Hæ artes non

*Consule de his
S. Tho. 2. 2. q.
95. artic. 3.*

non possunt sine peccato exerceri ab aliquo viro Catholico, vt notum est omnibus ferè Doctõribus, &c.

Articulus, De hoc S. Tho. scribit. 2. 2. q. 1. art. 6. asserens, nomen articuli ex Græco esse deriuatum. Arthon enim in Græco, quod in Latino articulus dicitur, significat quandã coaptationem aliquarum partium distinctarum: & ideo particulæ corporis sibi inuicem coaptatæ dicuntur membrorum articuli. Et similiter in Grammatica, quædã partes orationis coaptatæ aliis dictionibus ad exprimendum eorum genus, numerum vel casum. Et similiter in Rethorica articuli dicuntur, quædam partium coaptationes. Vnde Tullius in secundo Rethoricæ, ait, quod articulus dicitur, cum singula verba interuallis distinguuntur cæsa oratione, hoc modo. Acrimonia, voce, vultu, aduersarios perterruisti. Vnde & credibilia fidei Christianæ dicuntur distingui per articulos, in quantum in quasdam partes diuiduntur, habentes aliquam coaptationem adinuicem; & non sunt de quacunque veritate, sed de summa, &c.

Assimilatio est secundum conuenientiã in forma eiusdem rationis, vel nõ ex quo habetur latitudo similitudinii.

Assimilatio potest esse secundum conuenientiam in genere, vel in specie, aut in accidente, vt superius habet similitudinem, cum inferiori; vt Sol cum igne, vt docet S. Tho. 1. par. q. 57. ar. 2. ad secundum argumentum. Et assimilari, & adæquari important motum, ac similitudinem, & æqualitatem, non aut æquale, & simile; ideo filius Dei est similis, & æqualis patri, & assimilatur ei, nõ autem è conuerso. Et assimilatio dicitur comparatione, & similitudinem; & potest esse triplex: Vna, qua receditur à Deo, quam voluit Lucifer, de quo dicitur, Ponam sedem meam in Aquilone, & similis ero altissimo: Hanc appetunt multi, qui peruerse imitantur Deum, desiderantes per fas & nefas honores & diuitias. Alia est assimilatio, qua acceditur ad Deum; & hanc habent homines iusti, qui virtutibus sunt pleni, vt dicit Beatus August. 8. de trin. cap. 6. Non locorũ interuallis, sed similitudine acceditur ad Deum; de qua dixit Christus: Estote misericordes, sicut & pater vester misericors est. Tertia est assimilatio, quia sistitur in Deo; & hæc propria est comprehensorum, de qua scribitur prima epistola Ioannis cap. 3. : Scimus quod cum appa-ruerit, similes ei erimus, & videbimus eum sicuti est, quod Deus nobis concedat, &c. :

Assumere dicitur tripliciter: Vno modo communiter pro sumere; & sic tota trinitas assumpsit humanam naturam filio. Secundo dicitur proprie, vt sibi quocunque modo vniatur; & sic dicitur quasi ad se sumere, & hoc modo natura diuina in persona filij assumpsit humanam naturam. Tertio dicitur propriissimè quasi ad se. & in se sumere; & sic conuenit tantum personæ, in qua facta est vnio, vt dicit S. Thom. 3. sententiarum, dist. 5. q. 2. art. 2. Et addit in tertia parte, quod in verbo assumptionis duo importantur, videlicet principium actus, & terminus. Principium quidem huius assumptionis est diuinum verbum, & sic etiam & terminus, propterea vnio facta est in persona, & non in natura, nisi secundo, dicendo quod natura diuina assumpsit naturam humanam ad personam verbi. Et differt assumptio ab vnione, & incarnatione, & humanatione non realiter, sed ratione tantum; &c.

Distingue de attributis obiectiui, & subiectiui: ac ex primo ratione illimitationis diuinæ essentia, habes identitatem cum virtuali distinctione eorum; ex secundo ratione finitatis intellectus nostri, habes formalis distinctionem.

Attributa diuina prædicantur de se inuicem nominibus primæ intentionis, non autem secundæ intentionis. Docet hoc S. Tho. p. p. q. 32. art. 3. ad tertium argumentum: vnde ista propositio est vera, Scientia Dei est potentia, sed ista est falsa. Attributum potentia, est attributum scientia; & sic ipsa diuina attributa includunt se, & sunt vnum, in quantum diuina, sed vnum eorum non est aliud in quantum tale; bonitas enim Dei, est sapientia, in quantum diuina, sed non in quantum bonitas. Et ista sunt in intellectu nostro, vt in subiecto, in essentia verò diuina, vt in representato, & in fundamento proximo. Nec sunt synonyma, sed analogicè dicuntur de Deo, & creaturis, naturaliter cognoscuntur à nobis, sed non personalia, nec distinguuntur ab essentia diuina nec inter se realiter, sed virtualiter, & secundum rationem, quia diuina essentia tanquam vnum simplex excedens omnem nostram intellectionem correspondet diuersis conceptibus. Nec oportet ipsa diuina attributa formaliter ex natura rei actualiter distinguui, vt aliqui dicunt, de quorum opinione latius scripsimus supra eodem verbo Attributum. :

Auaritia est immoderatus amor habendi; & consistit in excessu mensuræ habendi diuitias; & connumeratur inter specialia peccata, vt docet apostolus. Repletus omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia &c. ita scribit S. Thom. 2. 2. quæst. 118. & opponitur liberalitati. Et iuxta istam oppositionem habet vitium prodigalitatæ, quia potest esse auaritia infatiabilitas inhonesta cupido rerum quarumlibet, quia potest esse auaritia non solum pecuniaræ, sed etiam scientiæ & altitudinis cum supra debitum modum sublimitas ambitur

licitur. Vel est vehemens opinio de pecunia quasi valde expostanda sic inharens, & penitus inusta. Et est grauius peccatum prodigalitate, & est radix omnium peccatorum. & reperitur praesertim in maritimis, & in his qui intenti sunt mercationibus, & in sceleribus praesertim propter defectum naturae carnis. & est medium inter peccata pure spiritualia, & facta pure carnalia. & est contra Deum, contra se, & contra proximum. & habet species suas, quae sunt paritas, & tenacitas & humilitas; quia cum magna difficultate dat, & de paruis magnam vim facit; & talis actus vocatur chimibilis. Alia dicitur species quae est turpe iugum, latrocinium, proditio, fraus, fallacia, petium, inquietudo, &c. vt videre poteris apud D. Th. 2. 2. q. 35. art. 8.

Audacia est passio, quae aliquando est moderata secundum rationem, & sic dicitur virtus; quandoque autem est superabundans sine moderatione, & opponitur fortitudini, quae est circa timores, & audacias, & sic est peccatum, vt ait S. Th. 2. 2. q. 127. ar. 1. & 2. & propterea reperitur aliquando quod ipsa audacia sumitur in bonum, & quandoque in malum.

Audaces illi dicuntur, qui habent paruum cor secundum quantitatem, & habentes magnam pulmonem sanguineum sunt audaciores propter caliditatem cordis, exinde consequentem. & vini amatores sunt magis audaces propter caliditatem vini, vt docet S. Th. prima secunda. q. 45. ar. 3. & sunt promptiores in principio quam in ipsis periculis: vnde ipsa audacia dicitur esse subiectiue in irascibili, & contrariatur timori secundum accessum & recessum, &c.

Auditor diuersorum magistrorum tenentiam contrarias opiniones, potest sequi quae velit, nisi altera determinetur esse contra fidem ab Ecclesia, vt docet S. Thom. quolib. 3. art. 10. & addit, quod ille qui assentit opinioni alicuius Magistri contra manifestum scripturae testimonium, siue contra id quod publice tenetur secundum Ecclesiae auctoritatem, non potest ab erroris nota excusari: & non solum tenet hoc de auditore qui est discipulus in scholis, sed etiam de scriptore qui scribit aliena, & de Commentatore qui sua & aliena dicit, & de compilatore qui scribit aliena addendo, sed non sua; & de auctore qui ponit sua vt principalia, & aliena pro confirmatione illarum, &c.

Pulchra de auditoribus doctrinae.

Aueri a fine commutabili est dupliciter, vel in habitu vel in actu tantum. Secundum habitum aueritur, qui sibi alium finem contrarium ponit; & hoc est in peccato mortali: vnde qui peccat mortaliter, est sicut recedens a via. In actu vero tantum aliquis aueritur, quando actu aliquem facit quo in Deum non tendit, ex eo quod inordinate ei quod non est ad finem inharet, non tamen ita, vt illud quod est ad finem, quasi finem constituat; & hoc est in peccato veniali. Vnde peccans venialiter, assimilatur ei qui nimis moratur in via, & hoc non est aueri secundum quid, sicut etiam quod retardat motum corporis grauis, non auferit grauitatem suam & inclinationem in finem: auferret autem si contrarium sibi motum daret, vt quando ex graui lens generatur, vt scribit S. Thom. 1. sent. dist. 42. q. 3. ar. 3. ad secundum, addendo etiam, quomodo aueri & conuerti, seu auersio, & conuersio sunt idem re, sed differunt ratione, scilicet secundum respectum ad diuersos terminos, &c.

Augmentum per se, inuenitur in corporibus quae per se augentur; & hoc contingit dupliciter vt ait S. Thom. 1. sent. dist. 17. q. 2. ar. 2. quia aliquando illud quod facit maiorem quantitatem mouetur de quantitate minori in maiorem: aliquando etiam & sine motu ipsius quod aueri dicitur, vnde non quilibet pars augetur, sicut quilibet pars moti per se mouetur: & hoc contingit quando efficitur maior quantitas per additionem quantitatis, sicut quando additur lignum ligno, vel linea lineae, vnde hoc est augmentum, sed non motus augmenti. Quod autem mouetur aliquid ad maiorem quantitatem contingit dupliciter, Vel ita quod quantitas sit per se terminus motus, Vel quod consequatur terminum: quando per se quantitas est terminus motus, oportet quod sibi ibi additio ad totum, & ad quamlibet partem vt totum augetur, & quilibet pars eius, sicut est in animali & in planta, & tunc propria est motus augmenti, & tunc est quod motus augmenti non est nisi in vitalibus. Augmentum vero formarum terminatur tripliciter, scilicet ratione formae, agentis, & subiecti. Scientia vero augetur secundum intentionem actus dupliciter; Ex parte subiecti; secundum numerum obiectorum, sed virtus quantum primo modo, &c.

De omni augmento est sermo, quantum ad riuo, & virtuali, & sine motu.

Augustinus, valde imbutus erat doctrinis Platonis, & ideo signa quae inuenit fidei accommoda in eorum dictis, desumpsit: quae vero inuenit fidei nostrae aduersa in mensuris commutauit inscipiendo ab ipsis, tanquam ab inuisis possessoribus. Scribit hoc

S. Tho.

S. Thom. p. p. q. 84. art. 5. in corp. addendo quod in multis quæ ad Philosophiam pertinet, August. usus est opinionibus Platonis, non asserendo, sed recitando. unde T. confess. dixit, Duo reperio quæ fecisti, unum quod erat formatum, alterum quod erat informe, & hoc dicit esse terram invisibilem & incompositam, per quam dicit significari materiam rerum corporalium; & sic una est materia omnium corporalium; & in hoc ait S. Tho. p. p. quest. 66. art. 2. ad primum, sequutus est opinionem Platonis non potentis quintam essentiam, &c.

Aurea vel corona, metaphoricè dicitur præmium essentialè hominis; & hoc tum ex parte meriti, quod cum quapiam pugna agitur, tum etiam ex parte præmij per quod homo efficitur quodammodo diuinitatis particeps, & per consequens regis potestatis. Corona autem est proprium signum regis potestatis & dignitatis, & eadè ratione præmium quod essentiali additur coronæ, rationem habet beatitudinis. Significat etiam corona perfectionem quandam, ratione figuræ circularis, ut ex hoc etiam competat perfectioni beatorum, &c. Scribit hoc S. Th. 4. sent. d. 49. q. 5. art. 1. in corp.

Tres debetur aureole, Virginibus, Martyribus, & Doctoribus.

Aureola, est quoddam privilegiatum præmium privilegiatæ victoriæ respondens: & ideo secundum privilegiatas victorias in tribus pugnis quæ cuilibet homini imminet tres aureole sumuntur. Una quæ est contra carnem, debita Virginibus. Secunda est contra mundum usque ad effusionem sanguinis, debita Martyribus. Tertia contra diabolum debita Doctoribus, & Prædicatoribus. Vel sunt tres, secundum tres animæ potentias. scilicet rationalem, irascibilem, & concupiscibilem. Vel secundum triplicem conformitatem ad Christum; ut ait S. Tho. 4. sent. dist. 49. q. 5. ar. 3. in corp. Adde quod Christus nullam habuit aureolam, sed tantum auream: quia aureola est præmium accidentale beatorum de operibus perfectionis secundum perfectam victoriæ: & propriè est in mente, sed secundum redundantiam fulget decor in corpore, & illa quæ est martyrum est simpliciter potior cæteris, sed martyr sola voluntate non habet aureolam, ut fuit Beatus Dominicus, qui fuit martyr voluntate: S. Petrus martyr triplici aureola fuit decoratus. scilicet virginittatis, martyrii, & Doctoratus; &c.

Martyr efficitur, non autè efficitur potitur aureola.

DE LITERA B

HANC literam dicunt Grammatici esse mutam, quia non in somnum, sed in somnum alterius terminant existimant. sed quia Theologi non curant de literis, aut syllabis, sed de rebus ipsius; ut sunt Deus, aut Dei, à Deo, & ad Deum, propterea de Baptismo primo venit considerandum, de quo S. Tho. 3. p. q. 66. ar. 1. ait esse triplicem, fluminis, sanguinis, & fluminis: licet plurimi alij notentur; ut tempore Noe fuit baptismus diluuij, & tempore Moyfi fuit baptismus maris rubri; ut scribit Apost. 1. Corin. 10. cap. Omnes baptizati sunt in nube, & in mari, &c. Tertius fuit baptismus lustrationis, quia fiebat ex aqua, & cineribus vitula rusæ combustæ; & significat passionem Christi. Quartus est baptismus Ioannis, qui non conferebat gratiâ ut ipse testatus est, Ego baptizo vos in aqua, ille baptizabit vos in spiritu sancto, &c. Quintus est baptismus Christi passivè, quando scilicet fuit baptizatus à Ioanne. Sextus est baptismus poenitentia, quæ est purgatiuus à culpa, & non à pœna. Septimus est baptismus fluminis institutus à Christo, qui purgat à culpa & à pœna. Octavus est baptismus in linguis igneis quem receperunt Apostoli in die Pentecostes. Nonus est baptismus sanguinis quem sumpserunt martyres, & baptizati hoc baptismo statim volant ad cælum; sicut qui baptizantur baptismo aquæ, quæ est ablutio, seu lotio, vel lautio exterior facta cum determinata forma verborum: quia sacramentum baptismi non perficitur in ipsa aqua, sed in applicatione aquæ ad hominem; quæ est ipsa ablutio; sicut baptizare est abluere & lavare. Et materia propria huius sacramenti est aqua elementaris, etiam quod sit qualitercunq; transmutata, dummodo non sit soluta species aquæ. Forma verò apud Latinos est, Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Apud Græcos est ista; Baptizetur servus Christi, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Et tripliciter differt à nostra. Primo quia non exprimit personam ministri. Secundo quia baptizatus ponitur in nominatiuo. Tertio quia verbum exprimitur in subiunctiuo, vel optatiuo modo. Sed latina est melior, perfectior, & magis consona verbis Euangelij. Habet Baptismus duplicem effectum; Primum, qui est character; & secundum, qui est gratia: hinc est, quod per ipsam

Nonnulli Graeci Iuniores in presenti exemplum formæ baptismi dicentes, Baptizatur etc.

Nonnulli Graeci Iuniores in presenti exemplum formæ baptismi dicentes, Baptizatur etc.

ipsum homines regenerantur ad vitam spiritualem, & adoptantur in filios Dei. Et si pueri sunt qui baptizantur, sortiuntur æqualem gratiam; si verò sunt adulti, inæqualem, secundum gradus deuotionis, & mundantur ab omnibus pœnis, & infectionibus peccati originalis, quoad personam, non autem quoad naturam, propterea illuminantur, & fecundantur ad bona opera, ascribuntur ad cœtum fidelium, & ad Sacramentorum participationem.

Beatitudo est status omnium bonorum aggregatione perfectus, vt refert S. Thomas de monte Boetij p. p. q. 25. art. 1. & non consistit in diuitijs, neque in honoribus, aut in fama, siue in gloria, siue in potestate, vel in aliquo alio bono corporis, neque etiam in voluptate, aut bono animæ, & denique in nullo bono creato, sed consistit in operatione intellectus, non autem voluntatis, licet ad voluntatem pertineat delectatio consequens beatitudinem, vt dicit Augustinus 10. confessionum, Beatitudo est gaudium de veritate, quia scilicet ipsam gaudium est consumatio beatitudinis, vt glosat S. Tho. 1. 2. q. 3. art. 4. & loquitur de beatitudine formali, quæ est perfectissimus actus nobilissimæ potentie animæ, non de beatitudine obiectiua, quæ est diuina essentia, & beatitudo increata, neq; de beatitudine subiectiua, quæ est natura beatificabilis, quæ improprie dicitur beatitudo, sed proprie dicitur beata; sicut subiectum albedinis non dicitur albedo, sed album; ita natura beatificabilis non dicitur proprie beatitudo, sed beata, &c.

*Multa in cœ-
creto de subie-
cto dicuntur,
quæ in abstra-
cto repugnant.*

Beatus dupliciter dicitur aliquis. Vno modo in spe, vt habes operationes virtutum, & donorum, secundum illud Psalm. Beati immaculati in via, &c. & aliquis dicitur beatus in re; vt ille qui iam actu videt Deum facie ad faciem, vt docet S. Thom. 1. 2. q. 69. & hic talis prius fertur ad contemplandum diuinitatem, quàm humanitatem Christi, quia sic est Deo coniunctus, quòd Deus est ei ratio cuiuslibet cognitionis, & operis, & est certus de perpetuitate suæ beatitudinis: propterea dicitur, quòd beatus est ille, qui habet omnia quæ vult, & nihil mali vult, &c.

Benedicere, ait S. Tho. in expositione 12. ad Rom. lect. 3. est bonum dicere, & contingit tripliciter: Primo enunciatiue seu enunciando, puta cum quis bonum alterius laudat. Secundo imperatiue seu imperando, & sic benedicere per auctoritatem est proprium Dei, cuius imperio bonum ad creaturas deriuatur, ministerialiter verò spectat ad ministros Ecclesie, qui nomen Domini super populum inuocant. Tertio optatiue seu optando, & secundum hoc benedicere est bonum alicui velle, & quasi bonum pro aliquo precari; & sic ait Apostolus, Benedicite persecuentibus vos, quia etiam ad inimicos, & ad persecutores debemus esse beneuoli, eis bona optando, & pro eis orando, iuxta illud, Diligite inimicos vestros; & benefacite &c.

Beneficium, vt ait S. Thomas 2. 2. q. 106. art. 4. est recompensatio quædam: in qua duo considerantur, affectus, & donum, & quantum ad affectum statim fieri debet, vt ait Seneca; Vis reddere beneficium, accipe benignè: quatum ad donum debet expectari tempus quo recompensatio sit benefactori opportuna; quia si statim aliquis munus pro munere velit reddere, non videtur esse recompensatio virtuosa, sed inuita. Et ista recompensatio beneficij potest pertinere ad tres virtutes, scilicet ad iustitiam, ad gratiam, & amicitiam. Ad iustitiam spectat recompensatio debiti legalis, secundum quantitatem dati: Ad Amicitiam, & Gratiam spectat recompensatio debiti moralis, &c.

Blasphemia est, tribuere Deo quòd ei non conuenit, vel detrahere ab eo quòd ei conuenit, & importat quandam derogationem alicuius excellentis bonitatis præcipue diuinæ, vt scribit S. Tho. 2. 2. q. 13. art. 1. Et hæc potest esse in corde, vel in ore, vel in opere: & est contra primum præceptum desalogi, & simpliciter est grauior homicidio, & periurio, sed secundum quid est econuerso. Et quando est ex deliberatione, oritur ex superbia; quando verò est ex perturbatione, oritur ex ira. Si aliquando contingit ex lapsu linguæ, est peccatum veniale, si hoc non intendebat, &c.

Blasphemia in Spiritum sanctum, vt docet S. Thom. 2. 2. q. 14. artic. 1. potest tripliciter intelligi: Primo capiendò Spiritum sanctum, vt est nomen essentiale, conueniens toti Trinitati; & sic Filius est spiritus, & est sanctus; Iudæi blasphemabant Christum vt erat homo, & dicebant blasphemiam in Filium hominis, quando dicebant ipsum esse voracem, & potatorem vini; peccabant autem in Spiritum sanctum, quando dicebant Christum eiecisse Demones in Beelzebub. Secundo peccatum in Spiritum sanctum est finalis impenitentia, quando aliquis perseuerat in peccato mortali vsq; ad mortem, quòd quidem fieri poterit verbo cordis, & oris, & operis; & hoc tale peccatum dicitur blasphemia

*Blasphemia
Fidei confes-
sioni opponi-
tur.*

*Peccare per
maliciam est
peccatum in
Spiritu sancto.*

in Spiritum sanctum, quia est contra remissionem peccatorum, quæ fit per Spiritum sanctum, qui est charitas Patris, & Filij. Tertio dicitur peccatum seu blasphemia in Spiritum sanctum esse, quando aliquis peccat per maliciam, quæ est contra bonitatem, quæ appropriatur Spiritui sancto; sicuti qui peccat per fragilitatem, peccat contra potentiam, quæ appropriatur Patri; & qui peccat per ignorantiam, dicitur peccare contra Filium, cui appropriatur sapientia. Et tale peccatum dicitur irremissibile, quantum est ex natura sua, non tamen per hoc præcluditur via remittendi, & sanandi ipsum omnipotentia & misericordia Dei. Species huius peccati sunt sex, scilicet desperatio, presumptio, impenitentia, obstinatio, impugnatio veritatis agnitæ, & inuidia fratrum gratia.

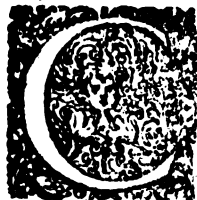
Bonitas, De hac scribit Sanctus Thomas 1. parte, quæst. 6. ar. 1. dicens esse quodam appetibile; & quia res appetendo proprias perfectiones, appetunt ipsum Deum, in quantum perfectiones omnium rerum sunt quædam similitudines diuini esse: unde ipse Deus vult quod sua bonitas multiplicetur ex sui similitudine, propter se, sicut propter finem operantis, & propter utilitatem creaturæ, sicut propter finem operis. Et bonitas Dei acquiritur à creatura rationali tanquam perfectio eius obiectiua; ab alijs autem secundum similitudinem tantum. Et quia quælibet creatura potest deficere à sua bonitate, non autem ipse Deus, & creatura ipsa dicitur bona bonitate Dei, tanquam principio effectiuo exemplari, & finali. Et hinc est, quod inter bonitatem Dei, & creaturarum est triplex differentia; Primo, quia bonitas Dei est sua essentia, sed non est ita de creaturis, quarum essentia non est idem quod suum esse; Secundo, ipsi Deo nullum accidens aduenit; oppositum autem est in creatura; Tertio, quia creatura ordinatur ad Deum tanquam ad finem, & Deus in se permanet finis omnium; & propterea dicitur, quod Deus est sua bonitas essentialiter, & est verè & propriè bonus; non est autem ita de creaturis, &c.

*Multiplex est
bonum, in crea-
tum, & crea-
tum, transcen-
dens, & in ge-
nere moris,
vel nature,
apparente, &
verum.*

Bonum consistit in modo, specie, & ordine, vt docet S. Thomas 1. par. q. 6. ar. 5. & hoc est verum de bono creato, vt deducitur ex Augustino in libro de natura boni, in quo ait, Hæc tria, modus, species, & ordo, tanquam generalia bona sunt in rebus à Deo factis: & ita hæc tria, vbi magna sunt, magna bona sunt; vbi parua, parua bona sunt; vbi nulla, nullum bonum est, quod non esset, nisi ratio boni in eis consistat. Et datur bonum delectabile, quod nullam aliam rationem habet appetibilitatis, nisi delectationem. Datur etiam & bonum vtile, quod in se non habet, vnde desideretur, sed solum vt ducit ad finem; veluti sumptio medicinæ amaræ. Datur etiam bonum honestum, quod per se desideratur, tanquam id quod terminat motum appetitus. Deus autem est summum bonum, immo & bonus per essentiam, tanquam bonum vniuersi separatim, ad differentiam boni intra vniuersum, quod est eius ordo: & habet bonum, quoniam est appetibile rationem causæ finalis, & conuertitur cum ente.

Brachium Dei, non est membrum aliquod in ipso Deo, quod sit corporale, sed id quod per hoc membrum significatur, scilicet virtus operatiua: vt scribit S. Tho. p. p. q. 1. art. 10. ad 3. arg. & hæc virtus operatiua est ipse Christus, iuxta illud, Fecit potentiam in brachio suo, scilicet ad flagellandum ðemones, ad confortandum debiles, & ad defendendum fideles, &c.

DE L I T E R A C.

*Sapienter est
Deus, et absq;
electione ma-
ioris boni, non
permittit ma-
lum.*

L I T E R A est muta, vt dicunt Grāmatici, & profertur sub voce g, vnde dicitur quadrigenti, pro quadricenti: aliquando etiam ponitur pro f, vt parco, parsi: aliquando pro x, vt duco, duxi; noceo, noxa, &c.

Cedere, Deus non permittit aliquos cadere, nisi alios erigat, vt ait S. Thomas p. p. q. 23. art. 6. ad 3. nam in locum Angelorum cadentium, substituti sunt homines; & in locum Iudeorum, Gentiles: & sic ait Iob cap. 34. Conteret multos, & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis.

Et Apoc. Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. Et August. dicit, quod alius non est accepturus, nisi iste perdidit, &c.

Calor naturalis agit ad generationem carnis, in quantum est instrumentum animæ, accidens verò non agit propria virtute. Nec est contra rationem accidentis, quod excedat suum subiectum in agendo, sed quod excedat in essendo, nisi forsan quis imaginetur idem

idem accidens numero defluere ab agente in patiens, sicut Democritus ponebat fieri actionem per defluxum atomorum, ut ait S. Thom. p. p. q. 115. art. 1. ad 2. arg. propterea calor ipse naturalis non est forma substantialis ignis, sed disponit ad formam ignis, & manet post eius aduentum, non quidem idem numero, sed idem specie; & de natura eius est consumere humidum quodcumque indifferenter.

Character est quaedam potentia spiritualis, ordinata ad ea, quae sunt diuini cultus, & non proprie est in genere, vel in specie, sed reducitur ad secundam speciem qualitatis, ut docet S. Thomas 3. parte, q. 63. art. 2. unde character Baptismi est potentia passiva; character Confirmationis, & Ordinis, est potentia actiua; & iste character Ordinis praesupponit characterem Confirmationis de congruitate, non autem de necessitate; & semper manet, etiam in damnatis, quia est indelebilis: & per ipsum conformamur Trinitati in sapientia per Baptismum, in potentia per Ordinem, in bonitate per Confirmationem: per ipsum quoque adscribimur Primo, quasi filij Patri, in Baptismo; quasi summo Sacerdoti in Ordine; & quasi milites Regi, in Confirmatione, &c.

Character non ducitur ad secundam speciem qualitatis.

Charitas non solum significat amorem Dei, sed etiam amicitiam quandam ad ipsum, quae quidem super amorem addit naturam redamantem, cum quadam communicatione mutua, ut dicitur 1. Ioannis 4. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Et est habitus creatus in anima, & radix omnium virtutum, ut ait S. Thomas 2. 2. q. 65. ar. 5. & q. 62. ar. 4. Est etiam forma omnium virtutum effectiua, quia imponit eis formam, non autem exemplariter, vel essentialiter, ut habetur 2. 2. q. 23. art. 8. & de ratione ipsius est prius facere Deum nobis charum, quam facere nos charos Deo. Alia est charitas increata, quae est Deus ipse: unde prout ipsa charitas dicitur in diuinis, potest sumi essentialiter; & est illa dilectio qua quilibet persona in diuinis diligit se, & alias personas: Alio modo sumitur notionaliter, & est ipsa spiratio actiua, qua Pater, & Filius spirant Spiritum sanctum concorditer. Dicitur etiam & personaliter, ut producit per actum voluntatis; Pater enim & Filius, habentes eandem voluntatem, & essentiam diuinam, sibi praesentem, spirant Spiritum sanctum, qui est amor, & charitas. Datur etiam charitas infusa, quae ab increata charitate, hoc est a Deo infunditur, vocatur infusa, quasi intus fusa; vel effusa, quasi extra fusa, ut relucet in bonis operibus; vel diffusa, quasi de intus fusa, quia diffunditur ad interiora. Et sic triplex erit charitas, Increata, ut Deus: Creata infusa, ut in pueris baptizatis: Et acquisita per frequentationem actuum. Hinc ponitur triplex gradus charitatis, scilicet incipientium, perficientium, & perfectorum.

Charitas essentialiter, notionaliter, et personaliter sumpta in diuinis reperitur.

Casus, & fortuna sunt tantum in contingentibus, & materialibus, ut ait S. Thomas 2. contra gentes, cap. 32. propterea nihil est a casu, vel a fortuna respectu Dei, sed respectu ceterarum causarum: unde casus est repentinus rei euentus, qui nec prouideri potest, nec ei resisti; ut incurfus hostium, vel incendium, euersio domus ex terrae motu, tempestate, & ventorum impetu. Vel casus dicitur inopinatus rei euentus. Hinc Aristoteles 1. Physicorum, tex. 61. ait, illud euenit a casu, quod in paucioribus euenit, non habens causam determinatam, propter Eclipsim Solis, & Lunae, quae licet in paucioribus eueniat, tamen habet causam determinatam, quae est interpositio terrae, &c. Differunt casus, & fortuna in hoc, quia casus dicitur causa per accidens in his quae fiunt a natura: fortuna vero est causa per accidens in his quae fiunt a proposito, Apud Iuristas casus dicitur a cadendo, quoad mores. & nomine casus non venit intelligendum peccatum, sed dicitur omnis quaestio de moribus facta, siue quaesita, pertinens vel ad peccata, vel ad iuramenta, aut vota dispensanda, vel relaxanda, siue ad Excommunicationes, & alias censuras, siue ad quodcumque aliud, dicitur casus conscientiae, &c.

Caro dicitur tripliciter, ut ait Sanctus Thomas in expositione Epistolae ad Hebraeos, cap. Primo pro natura. Secundo pro vitio. Tertio pro passibilitate. Dicitur etiam totus homo, iuxta illud Ioannis primo, Verbum caro factum est. Et caro de se non habet bonum virtutis, sed ut subest rationi, & in eodem semper est eadem secundum speciem, non autem secundum materiam; & ob hoc capitur aliquando pro quodam transitorio, iuxta illud, Omnis caro foenum; quia non permanet semper in eodem statu, &c.

Caro de se non habet bonum virtutis.

Causa, ut ait S. Thomas 2. 2. q. 27. art. 3. in corp. est quadruplex, Finalis, Formalis, Efficiens, & Materialis, ut latius etiam docet Arist. 2. Phys. & 3. Metaph. Dicitur etiam causa prima, & causa secunda. prima potest esse primitate perfectionis, vel illimita-

D 3 rionis.

*Exprimit cau-
satum nume-
ri, haud earū
causalitates:
vbi adde cau-
sas essentia ali-
quas ordinatas,
vel accidentia
lute, in actu,
in potentia.*

tionis, vel durationis, vt Deus est causa omnibus his tribus modis. Dicitur etiam causa principalis, & instrumentalis: principalis per exclusionem causa superioris generis; & sic causa principalis & independens coincidunt: & poterit etiam esse efficiens principa- lis, vt Deus qui dat gratiam, & gloriam. Est etiam causa dispositiua; sive motoris; vt quando aliquis deuotus Sacerdos orat vt aliquis suus poenitens consequatur gratiam; Est & causa excitatrix; vt praedicatio alicuius magni concionatoris, est causa s. excita- trix conuersionis aliquorum. Est & causa per se, quae actione propria producit effectum; vt fabricator respectu domus. Est & causa per accidens; vt albam est causa ipsius domus. Est causa sine qua non; vt approximatio est causa sine qua ignis non combureret. Est causa aequiuoca, quae non est eiusdem denominationis, & rationis cum suo effectu; vt Sol causans animalia genita ex putri materia. Est & causa vniuoca, quae est eiusdem deno- minationis, & rationis cum suo effectu; vt homo generans & homo genitus. Est & causa vniuersalis; vt edificator, respectu domus. Est & causa particularis; vt Policlerus. Est & causa intrinseca; vt materia & forma; quae sunt de essentia; & quidditate rei producta. Est & causa extrinseca; quae non est de essentia rei producta; vt efficiens; & finalis. Semper autem causa naturaliter est notior suo effectu, qui quanto est remotior a causa, tanto est debilior &c.

Caelum dicitur tripliciter, vt ait S. Thom. p. p. q. 64. art. 4. Primo proprie, & natura- liter; & sic nihil aliud est, nisi quoddam corpus subline, & luminosum actu vel potentia: incorruptibile est autem per naturam. Et secundum hoc ponuntur tres caeli; Primum totaliter lucidum, quod vocant Empireum; Secundum totaliter diaphanum, quod vo- cant caelum aqueum, & Crystallinum; Tertium, partim diaphanum, & partim lucidum actu, quod vocant caelum sydereum. Et diuiditur in octo sphaeras. s. in sphaeram Stellarum fixarum; & septem sphaeras Planetarum, quae possunt dici septem caeli, vel septem sphaerae. Secundo dicitur caelum participatiue seu per participationem alicuius proprietatis cae- lestis corporis. s. sublimitatis, & luminositatis actu vel potentia; & sic totum illud spa- tium quod est ab aequali usque ad orbem Lunae dicitur caelum aereum; Tertio dicitur caelum metaphoricum; & sic quandoq; ipsa Sancta Trinitas dicitur caelum, propter eius spiritalitatem sublimitatem, & lucem, de qua caelo exponitur Diabolus dixisse; In caelum ascendam: s. ad aequalitatem Dei, &c. Dicitur etiam caelum aliquando ipsa clara visio Dei, quam habent Beati in patria; & de hoc caelo intelligitur, quod B. Paulus fuit raptus usque ad tertium caelum, quia vidit diuinam essentiam per modum cuiusdam passionis transeuntis: quia tria genera spiritualium visionum. s. corporalis, imaginaria, & intel- lectualis, tres caeli nominantur, secundum August. Bona quoque spiritualia, in quibus est sanctorum remuneratio, propter eorum eminentiam, Caeli nominantur, vbi dicitur; Merces vestra multa est in caelo. Caelum adhuc dicitur qualibet anima iusti existens in gratia; iuxta illud, Caelum mihi sedes est. Caelum dicitur sanctus & innocens, secundum illud, Pater noster, qui es in caelis; in sanctis. Caelum dicitur quoque a viris doctis no- titia Fidei, quae habetur per reuelationem; & hoc ad differentiam notitiae quae habetur lumine naturae, quae dicitur terrena, &c.

Certitudo, vt scribit S. Thomas 3. sent. dist. 23. q. 1. art. 2. q. 3. nihil aliud est, quam de- terminatio intellectus ad vnum; tanto autem maior est certitudo, quanto est fortius quod determinationem causat; Vel certitudo est firmitas adhesionis virtutis cognituae in suum cognoscibile, quia principaliter & essentialiter est tantum in cognitione, sed se- cundum similitudinem & participatiue est etiam in alijs, vt in operibus naturae vel artis. Bediuersimode reperitur in Deo, in Angelis, & in hominibus; & potest esse ex duobus, ex causa, & ex subiecto, quia nihil prohibet id quod est certius secundum naturam, esse quoad nos minus certum, propter debilitatem intellectus nostri, qui se habet ad mani- festissima rerum sicut oculus noctuus ad lumen Solis. Hinc dubitatio, quae accidit in ali- quibus circa articulos Fidei, non est propter incertitudinem rei; sed propter debilita- tem intellectus humani; & tamen minimum quod potest haberi de cognitione rerum ab- stractissimum desiderabilis est, quam certissima cognitio, quae habetur de minimis rebus, vt ait S. Thom. p. p. q. 1. art. 5. ad primum arg. de mente Arist. &c.

Chrisma, vt docet S. Thom. 3. p. q. 72. artic. 2. est materia Sacramenti Confirmationis, in quo datur plenitudo Spiritus sancti, ad robur spirituale, quod competit perfecte grati: homo autem cum ad perfectam aetatem peruenit, incipit iam communicare actiones suas ad alios, antea vero quasi singulariter sibi ipsi vlt. Et gratia Spiritus sancti in oleo designatur:

*Sicut multipli-
ci lumine glo-
riae gratiae &
naturae crimin-
gii cognosci,
ita multiplex
est certitudo.*

designatur: unde Christus dicitur esse unctus oleo laetitia, propter plenitudinem Spiritus sancti quam habuit. Et ideo oleum competit materiae huius Sacramenti. Admiscetur autem balsamum propter fragrantiam odoris, quae redundat ad alios; unde Apostolus dicit 2. ad Cor. 2. Christi bonus odor sumus Deo; &c. & dicit multa alia sunt odorifera, tamen praecipue accipitur balsamum, propter hoc, quia habet praecipuum odorem; & quia etiam incorruptionem praestat. & hoc Chrisma debet esse benedictum ab Episcopo, antequam adhibeatur ad usum Sacramenti, sicuti etiam & ipsam oleum infirmorum, &c.

Circumcisio, ut ait S. Thom. 3. p. q. 70. artic. 1. erat preparatoria ad Baptismum, & praefigurabat ipsius, secundum quod antiquis Patribus omnia in figuris futuri contingebant. Et conturbat gratiam, & erat meritoria ex opere operante tantum; id est, in quantum erat fidei signum passionis Christi futurae; non autem ex opere operato, id est, ex virtute circumcissionis. Ante circumcissionem sola Fides saluabat, & tollebat peccatum originale. Christus nihil accepit a Circumcisione secundum animam, sicut nec ab alijs legalibus, sed bene secundum corpus, & ideo voluit circumciditur, ut ostenderet veritatem carnis humanae; & approbaret Circumcisionem, quam olim Deus instituerat, & probaret se esse de genere Abrahae, qui circumcissionis mandatum acceperat; & Iudaeis excusationem tollerere, ne eum, reciperent, si non esset circumcisus, & obedientiae virtutem nobis suo commendaret exemplo, & quia in similitudinem carnis venerat, remedium quo caro peccati consueverat, mundati non respiceret; & ut legis onus in se sustineret, alios a legis onere liberaret; & quia circumcisio solis maribus competebat; &c.

Claritas quam Christus in transfiguratione assumpsit, fuit claritas gloriae, quantum ad essentiam, non quantum ad modum essendi, ut ait S. Thom. 3. p. q. 45. artic. 2. quia claritas corporis gloriosi derivatur ab animae claritate; & similiter claritas corporis Christi in transfiguratione derivata est a divinitate ipsius, & a gloria animae eius. Quod autem a principio conceptionis Christi a gloria animae, non redundaret in corpus, ex quadam dispensatione divina factum est, ut in corpore passibili nostrae redemptionis expleret ministeria. Nomen autem claritatis a qua derivatur clarum, importat proprietatem luminis, sicut & suum oppositum importat proprietatem privativam luminis, quae dicitur obscuritas; & tenebrositas. Unde claritas corporis gloriosi erit septuplum maior claritate Solis, & non erit aequaliter in omni corpore glorioso, nec in omni parte eiusdem corporis: & in potestate Beatorum est ostendere & occultare seipsum, & claritatem suorum corporum, &c.

Miraculosa fuit claritas corporis Christi in transfiguratione, ad corpus relata, sicut naturalis respectu animae.

Cogitatio, ut ait S. Thom. 3. p. q. 154. artic. 5. ubi disputat, si pollutio nocturna sit peccatum, quandoque est pure speculativa; puta cum aliquis causa disputationis cogitat de peccatis carnalibus: quandoque autem est cum aliqua affectione, vel concupiscentia. & ex hac concupiscentia remanet quoddam vestigium, & inclinatio in anima, ita quod deorsum facilius inducitur in suam imaginationem ad assentiendum actibus ex quibus sequitur pollutio; quia cogitare dicitur tripliciter: scilicet actualis consideratio intellectus, discussio eius, & operatio potentiae cogitativa. Potest etiam esse respectus animi pronus ad evagationem, sicut meditatio est intuitus occupatus in inquisitione veritatis, & contemplatio est liber animi contentus in res. Consideratio est omnis operatio intellectus vel processus rationis ex principijs pertinentibus ad contemplationem veritatis: unde non semper cogitatio de opere illicito est peccatum, nec semper est de necessitate confessionis, nisi quando ex nimia mora facta in cogitatione illa homo sentiret se inclinari ad faciendum vel persequendum cogitatum, si opportunitatem haberet quam vellet: & tale peccatum cogitationis est vanitas secundum se, sed ratione obiecti est in genere obiecti, &c.

In genere moris actus exteriori obiecto specifiatur.

Cognitio est triplex, ut scribit S. Thom. 3. p. q. 56. artic. 3. per essentiam, ut Angelus cognoscit seipsum: per speciem propriam, ut lapis videtur ab oculo, & per speciem alterius, ut homo videtur in speculo. & poterit esse de re quo ad an est, vel quid est, & quo ad ea quae rem consequuntur. Et poterit esse etiam naturalis, & per gratiam, & utraq; duplex, pure speculativa, & effectiva, sive experimentalis, sive directa, sive indirecta, approbationis, & apprehensionis, in se & in suo effectu: & quando est intuitiva, qua attingitur obiectum in sua existentia actuali, vel erit abstractiva, quando sicut de re in aliquo representativo, quia res praesens haberi non potest, ut cognitio rosa in hyeme. Datur & notitia arguitiva seu discursiva, quando per magis notum cognoscitur minus notum, ut per creaturam cognoscimus Deum. Datur & cognitio consula & actualis, quando citra penetra-

penetrationem cognoscitur id quod actualiter in obiecto inuenitur. Datur & cognitio confusa virtualis, quando obiectum, secundum quod virtualiter in ipso includitur, non perfecte cognoscitur; & per oppositum se habet cognitio distincta actualis, & distincta virtualis, vt docet Caiet. in principio libelli de Ente, & essentia.

De illatione
tur & vnde se-
quatur.

Coitus, de hoc ait S. Thomas 2. sent. dist. 30. q. 2. art. 2. ad 3. argumentum, quod si per coitum emitteretur solum illud seminis quod residuum est ab opere nutritiua, & augmentatiua potentia, nunquam sequeretur debilitatio, sed ex immoderato coitu aliquando emitteretur, etiam id quod necessarium erat ad membrorum nutritiua, adeo quod propter immoderantiam coitus loco seminis aliquis sanguis emittitur; ideo oportet quod debilitas naturae sequatur. Nec mirum, cum ex superflua egestatione, vel vicia debilitetur corpus, sicut ex moderata aluiatur: vnde narrat Hippocrates de quodam equo, qui propter nimium coitum inuentus est sine cerebro, vt scribit idem S. Thom. de potentia Dei q. 3. art. 12. ad 9. &c.

Definitio
D. Th. contra
Gaiet.

Columba, de qua ait S. Thom. 3. p. q. 39. art. 6. habet septem proprietates, ad designandam septem dona Spiritus sancti. Quia columba secus fluenta habitat, meliora grana eligit, alienos pullos nutrit, non lacerat vultu, felle caret, in cauernis petrae nidificat, & habet gemitum pro cantu. Afirmat etiam S. Thom. ar. 7. quod columba illa, quae apparuit super Christum baptizatum, fuit verum animal, de mente Augustini, in libro de Agone Christiana, licet 3. sent. dist. 16. teneat oppositum, sequens opiniones aliorum: & Caiet. soluit rationem S. Thomae, quod Spiritum veritatis non decet aliqua fictio, & tenet eum aduersarijs S. Tho. quod illa columba non fuit verum animal, propterea quia Mathaeus, & Lucas dicunt, sicut columba, Marcus tamquam columba, Ioannes quasi columba; & non aduertit Caietanus, quod S. Thom. soluit rationem hanc in responsione ad primum glosando Evangelistas, vtendo illo aduerbio, sicut, vel tamquam, vel quasi, non ad excludendum veritatem columbae, sed ad ostendendum quod ipse Spiritus sanctus non apparuit in specie sua substantiae. Praeterea dici etiam potest, quod illa columba fuit verum animal veritate essentiae, sed non veritate omnium proprietatum columbae; & sic intellexit 3. sent. dist. 16.

Comprehensio, de qua S. Thom. p. p. q. 14. art. 3. ad primum, ait quod duo sunt de ratione comprehensionis scilicet continere fines rei, & nihil eius esse extra; & tale comprehensum est finitum, quia comprehensio est duplex, vt q. 12. art. 7. clarius docet; Altera proprie, & de hac verificatur illa duo, qua comprehensione nullus intellectus creatus nec in via nec in patria comprehendit Deum, qui est infinitus, bene autem apprehendit, vel attingit, quia sic attingere mente Deum magna est beatitudo. Alia est comprehensio communiter accepta, quae inspectioni opponitur; & sic Beati comprehendunt Deum, iuxta illud Apostoli 1. Cor. 9. Sic currite vt comprehendatis; & talis comprehensio est vna de tribus dotibus animae, quae respondet Spei, sicut visio Fidei, & fruitio Charitatis, vnde comprehensio sic non est alia operatio a visione, &c.

Concupiscentia, ait S. Thom. 12 q. 36. art. 2. de mente Aug. est primus effectus amoris, sic etiam & cupiditas. Et aliquando dicitur esse sine ratione, non quidem quod totaliter auferat iudicium rationis, sed quia in nullo procedit secundum iudicium rationis, nisi sic tanta vt faciat insanire; tunc enim ligat totaliter rationem; & non reprimitur, satisfaciendo ei, sed magis augetur secundum se, vt ordinatur ratione, reprimitur quo ad corruptelas eius, &c.

Confessio tri-
plex.

Confessio. De hac scribit S. Tho. 22. q. 3. art. 1. ad primum, dicens esse triplicem, Vnam esse eorum quae sunt Fidei, vt puta relata ad fidei finem. Alia est confessio gratiarum actionis, siue laudis, & ista est actus patriae, ordinatur enim ad honorem Deo exterius exhibendum, quod est finis patriae; Tertia est confessio peccatorum, & haec ordinatur ad deletionem peccati, quae est finis poenitentiae: vnde pertinet ad poenitentiam, quae est duplex, scilicet interior Deo, & exterior Sacerdoti, quae est latentis peccati manifestatio. Vnde, vt alij dicunt, est per quam morbus latens spe veniae aperitur. Siue etiam dicere possumus, quod Confessio sacramentalis, est secreta delinquentis accusatio suorum commissorum peccatorum coram Sacerdote, iurisdictionem in eum habente, spe veniae consequenda, habens aliquas conditiones de necessitate, aliquas de congruitate, quae exprimentur, his verbis.

Sit simplex, humilis, confessio pura, fidelis, aequa, serena, vnda, alterna, libens, veracunda.

Integra.

Integritas, secreta, lacrymabilis, accelerata, Fortis, & accusans, & sit parere parata.

Confessor, ut ait S. Thom. 4. sent. dist. 16. q. 3. art. 2. debet interrogare confitentes, non de quolibet peccato, sed secundum conditiones singulorum: non enim oportet, quod à milite queratur de peccato clericorum, aut religiosorum, aut e converso, sed de peccatis præcipue carnalibus. Debet interrogare à longinquo, cautè, & non descendendo nimis ad particularia, nisi in his, quæ in aliquam speciem peccati mortalis trahunt; ut si commisit dicat, & si non commisit non adiscat; & ideo potest contingere, ut Confessor talia nimis querens, & sibi, & confitenti noceat. Confessor est iudex quantum ad ligandum, & solvendum ministerialiter à culpa, & à pœna æterna, sed quantum ad pœnam temporalem taxandam, in hac vita solvendam, est arbitrer: propterea debet habere quinque conditiones: S. potestatem, scientiam, prudentiam, bonitatem, & sigillum, quod quidem adeo custodiendum est, ut non solum vitetur fractio, immo etiam dignum est ut tollatur de hoc omnis suspicio, ne in contemptum veniat confessio, &c.

Confiteri peccatum in casu est de necessitate naturali .s. cum quis in iudicio constitutus, à iudice interrogatur, tunc enim non debet mentiri, peccatum excusando, vel negando: de quo Adam, & Chaim vituperantur, ut ait S. Thom. 4. sent. dist. 17. quæst. 3. ar. 1. q. 2. unde confiteri idem est quod veritatem spontè fateri. Confiteri Fidem in periculo mortis non est tantum Fidei, sed indiget auxilio virtutis: fortitudinis, & gratia sacramentali Confirmationis. & confessio Fidei per verba est necessaria, non autem per facta, &c.

Confirmatio, ut scribit S. Thom. 3. p. q. 63. art. 4. non est de necessitate salutis, sed est Sacramentum necessitatis, quoad bene esse spiritualis vitæ: & tamen contemptus huius Sacramenti est periculosus. Fuit autem immediatè instituta à Christo, quando imposuit manus super pueros, non exhibendo, sed promittèdo; licet impositio manus Christi super pueros non fuerit Sacramentum Confirmationis, quia non erat dandum ante Ascensionem eius, sed fuit institutio eius, vel talis qualis fit in cathecismo, & exorcismo, cepit enim Confirmatio in adventu Spiritus sancti; sicut Sacramentum Baptismi in Baptismo Christi. Et confertur tale Sacramentum tantum ab Episcopis. Potest etiam conferrì à simplici sacerdote ex commissione solius Papæ, non autem à Diacono. Et confirmandus debet teneri ab alio confirmato cuiuscunque ætatis, aut sexus. Et datur tantum in fronte ad liberam confessionem nominis Christi, & ad fortiter defendendum dignitatem acceptam. Et habet determinatam formam, quæ est, Configno te signo crucis, & confirmo te chrismate salutis, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, Amen, &c.

Conscientia, ut ait S. Thomas p. p. q. 79. art. 1. 3. non est potentia, nec habitus, sed actus: unde secundum proprietatem vocabuli importat ordinem scientiæ ad aliquid; nam conscientia dicitur cum alio scientiæ, applicatio autem scientiæ ad aliquid per aliquè actum; & ideo ex ratione nominis apparet conscientiam esse actum. Et conscientia dicitur res conscita, lex naturalis, consideratio conclusionis practicæ. Dicitur quoque spiritus, corrector, & pædagogus animæ, id est dictamen rationis: hinc est, quod dicitur accusare vel excusare, in quantum cognoscimus nos bene, vel male fecisse: dicitur testificari, in quantum cognoscimus nos aliquid fecisse: dicitur vestigare, vel ligare, in quantum iudicamus aliquid esse agendum, vel non. Et est duplex, recta, & erronea. Conscientia recta dicitur, quæ est conformis legi: erronea, quæ est difformis legi; recta obligat, & est quasi preceptum legis, ostendit enim nobis legis dictamina, dictans hæc vel illa esse legis præcepta, prohibitiones, vel consilia, & ita ligat auctoritate legis quam nobis insinuat; Conscientia erronea obligat non ad faciendum quod dicit; sed ad deponendum errorem, vel sic intelligendum, quod faciens contra, peccat, tamen quia illa obligatio nociva est, cum divina lege homo ad contrarium obligetur, Deus obligationem quæ est per conscientiam erroneam non accipit: unde concludit S. Thom. 2. sent. dist. 39. q. 3. art. 3. quod dictamen conscientiæ plus obligat, quam præceptum Prælati. Lege ipsum, &c.

Consilium est ipsa quæstio, quæ vertitur inter consiliantes, & consilium habens, ut docet S. Thom. p. p. q. 22. art. 7. Consilium est de rebus dubijs inquisitio; & secundum istam rationem Deo non competit consilium, licet ratio rerum agendarum possit dici cõsiliium in Deo, non propter inquisitionem, sed propter certitudinem cognitionis, ad quam consiliantes inquirendo perveniunt; & sic intelligitur illud ad Ephes. 1. Qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ. Et sic consilium sicut & consulere dupliciter dici potest: Vno modo consulere dicitur accipere consilium; alio modo cõsulere dicitur dare consilium;

Conscientia diversimodè appellatur.

consilium; & sic dicit scientiam, primo autem modo dicit ignorantiam. Consilium sine dubitatione conuenit etiam Christo, ut ait S. Thom. 3. p. q. 1. art. 3.

*Dolor duplex
sensitiuus, &
intellectiuius.*

Contritio rei materialis importat alicuius duri & integri comminationem; sed contritio spiritualis est dolor pro peccatis assumptus, cum proposito confitendi & satisfaciendi. Et dat etiam quatuor alias definitiones de contritione S. Thomas 4. sent. dist. 17. q. 2. art. 1. & habet votum confessionis sibi annexum, & secundum essentiam est in corde & pertinet ad poenitentiam interiorem, virtualiter ad exteriorem, in quantum implicat propositum confitendi. Et eius dolor est duplex. scilicet sensitiuus, & intellectiuius. scilicet displicentia voluntatis; primus est tantum effectus eius; secundus autem est ipsa contritio. & primus dolor debet esse moderatus secundum conditiones personarum; secundus vero debet esse maximus, nec potest esse nimius. & uterque dolor ut est de singulis peccatis, quae occurrunt memoriae, debet esse actualiter maior de maiori; sed ut est simul de omnibus tantum virtualiter. & uterque dolor debet durare usque ad mortem. & primus debet continuari quantum possibile est, seruatis actibus aliarum virtutum, & sanitate, non autem secundus. Dolor secundus, scilicet intellectiuius causatur ex primo per redundantiam, vel ex electione contriti, qui debet velle magis omnem poenam, etiam ipsam poenam inferni sufferre, quam peccare, tamen nullus est de hoc tentandus, ut ait S. Thom. 4. sent. dist. 17. quaest. 2. art. 1.

Contumelia, ut scribit S. Thomas 2. 2. q. 72. art. 1. importat dehonorationem alicuius; & est ducere contra honorem alicuius id quod erat occultum, in notitiam ipsius de honore sui, siue in notitiam aliorum. & fit principaliter per verba, secundo per aliqua facta, & importat peccatum semper. Et quia hoc pendet ex animo dicentis, si id quod profertur est ex aliqua animi leuitate, vel ex leui ira, absque firmo proposito aliquem de honestandis (puta cum aliquis intendit aliquem per verba, quae dicit, leuiter contristare) est peccatum veniale; si vero intentio proferentis ad hoc seruetur, ut aliquis per verba, quae profertur honorem alterius auferat, hoc proprie & per se est dicere contumeliam, & hoc est peccatum mortale, non minus quam in furtum, vel rapina; non enim minus homo amat suum honorem, quam rem possessionem. Si vero aliquis verbum conuicij vel contumelie alteri dixerit, non tamen animo dehonorandi, vel forte propter correctionem, vel propter aliquid huiusmodi conuicium, & contumeliam formaliter, & per se, sed per accidens; & materialiter, in quantum, scilicet dicit id quod potest esse conuicium, & contumelia, & hoc potest esse quandoque peccatum veniale, quandoque etiam absque omni peccato. Et contumelia est tantum de culpa, conuicium etiam de poena, sed improprium est de indignitate: tamen quandoque vnum ponitur pro alio, quia contumeliosus dicitur aliquis, quia velox est, & tumet verbis iniuriae, &c.

*Cor non est pri-
mum in ani-
malibus.*

Cor est principium vitae in animali, non tamen est primum principium, quia tale est anima, ait S. Thom. p. q. 75. art. 1. & cor est primum quod generatur in ipso animali, & est primum principium membrorum, & virium vitalium, quantum ad esse, sed caput est principium sensuum & motuum. & cor dicitur esse in medio animalis, ut conseruetur, & vitam influat in omnes partes; & magis conformatur Deo, quando mouetur, quam quando quiescit, quia perfectio eius est in moueri, & quies est eius destructio: vnde omnis bona dispositio corporis redundat ad cor, sicut ad principium & finem corporalium motuum. & nunquam cor est susceptiuum infirmitatis, nec, in homine infirmo & curabili est pars corruptioni subiecta. Cor Dei est Patris archanum: ex quo Verbum, i. Filium suum impassibiliter sine initio genuit, ut Dauid cecinit in Psal. Eructauit cor meum verbum bonum, &c.

Corpus, ut scribit S. Thomas p. q. 18. art. 2. sumitur tripliciter, pro genere animalis, pro parte eius, & prout est species quantitatis. Et ut est genus, prima sui diuisione diuiditur in corpus simplex, & mixtum. & quodlibet compositum ex materia & forma, dicitur corpus. & habet duplicem terminum. scilicet essentiae, & quantitatis: & ut est in genere substantiae compropensione ad motum, consideratur a Physico; ut vero est in genere quantitatis, & quid mensuratum, consideratur a Geometra. Et corpus comparatur ad locum non sicut materia ad formam, sed magis sicut subiectum ad accidens. & quanto corpus est superius, scilicet locum & situm, tanto est formalius, & continens, & actiuius, & locus inferioris, & si mouetur motu recto, & est corruptibile, indiget loco, non autem si mouetur circulariter, & fit incorruptibile, quia corpus illud quod mouetur motu recto, mutat locum subiecto & ratione, sed illud quod mouetur tantum circulariter, non mutat locum subiecto, sed

sed ratione. & nullum corpus agit, nisi tangendo, & mouendo. & semper corpus viuum est nobilius corpore non viuo; corpus verò hominis componitur ex contrarijs propter tactum. & duo corpora possunt esse simul in eodem loco virtute Dei, non autem naturaliter. & vnum corpus potest esse simul in duobus locis sacramentaliter, non autem localiter, & dimensionaliter, &c. vt ait S. Thom. 1. sent. dist. 37. q. 3. art. 2.

Correctio, vt scribit S. Thom. 2. 2. q. 33. ar. 1. est duplex. scilicet coactiua, & ostensiuæ; tantum prima pertinet ad Prælatos, secunda verò ad omnes: & vtraque est in præcepto, sed secunda solum quando delinquentes occurrit commoditas corripiendi, & spes emendationis, & superior deest; Verum correctio fraterna est actus charitatis, coactiua autem est actus iustitiæ. Corripere propriè est ostendere turpitudinem peccati, hortando ad emendationem; sed corrigere est cogere ad aliquid per poenas, licet quandoque vnum pro alio ponatur; & correctio est utilis ad emendationem, ad quam tamen non sufficit sine auxilio Dei, 12. q. 109. art. 8.

Corruptio est separatio forme à materia, vt ait S. Thom. p. p. q. 50. art. 5. vbi disputat, num Angeli sint incorruptibiles? corruptio quoque non potest esse, nisi vbi est contrarietas, quia omnis generatio & corruptio est ex contrario: & est duplex, per se compositorum, & per accidens formarum. Et per corruptionem res reducuntur de actu in potentiam, sicut in generatione est e conuerso. Et contingit corruptio primo propter defectum virtutis, vt in omni corruptibili; secundo per excessum contrarij, vt in omni mixto; tertio per consumptionem humidi à calido, vt in omni animato; quarto per violentiam, vt in occisis. Et contra hoc datum fuit quadruplex remedium. scilicet quia contra vtrunque illorum primorum defectuum subueniebatur homini per quandam virtutem animæ collatam ad hoc, vt secundum conditionem suam materiam suam perficeret, vt sicut ipsa anima habet esse indeficiens, indeficiens esse corpori tribueret, & propter inæqualitatem, & æqualitatem complexionis; sed contra tertium defectum subueniebatur sibi duplici beneficio, per esum ligni vitæ, & aliorum lignorum: à quarto modo corruptionis conseruabatur homo illæsus diuina prouidentia, &c. vt ait S. Thom. 2. sent. dist. 19. Corruptio quoque est mutatio de esse ad non esse, sicut generatio est e contrario, vt idem S. Thomas ait 5. Phys. lect. 2.

Creatio est productio rei secundum totam substantiam suam nullo præsupposito, vt scribit S. Thomas p. p. q. 65. art. 3. & est duplex, actiua, quæ est essentia Dei cum relatione rationis ad creaturas; passiuæ verò est in creatura, & est accidens eius de prædicamento relationis. scilicet habitudo habentis esse ab alio, & consequens operationem Dei, & est aliquid in re creata. Dicitur etiam creatio actiua, actio transiens grammaticaliter, quia relinquit effectum exteriorem, & est creatrix Dei-essentia, nulli creature communicabilis etiam instrumentaliter: quia creare dicit potentiam infinitam agentis, vt idem S. Thomas ait 2. sent. dist. 1.

Quid est creatio.

Crede, vt ait S. Thom. 2. 2. q. 2. art. 2, dicitur tripliciter. scilicet Deo, credere in Deum, vt est motum à voluntate; & credere Deum, prout intellectus per aliquod medium adhæret credibili: vnde credere est actus intellectus assentientis diuine veritati ex imperio voluntatis motæ à Deo per gratiam, & consistit in secunda operatione intellectus, & dependet à tribus, scilicet ab intellectu, voluntate, & ratione: vnde est donum Dei, propterea est de necessitate salutis sicut & Fides. Hinc dicitur, quòd credere est cum assensu cogitare, & habet firmam adhæSIONEM ad vnã partem, in quo conuenit credens cum sciente, & intelligente, & tamen eius cognitio non est perfecta per maximam visionem, in quo conuenit cum dubitante, suspicante, & opinante: & sic proprium est credentis, vt cum assensu cogitet: & propter hoc distinguitur iste actus, qui est credere, ab omnibus alijs actibus intellectus, qui sunt circa verum & falsum, &c.

Crede Deo, Deum, et in Deum, distinguuntur.

Cultus Dei, vt scribit S. Thomas 1. 2. q. 101. art. 2. est duplex, interior, & exterior, quia homo compositus est ex anima & corpore; vtrunq; debet applicari ad colendum Deum, scilicet vt anima colat interiori cultu, & corpus exteriori; vnde dicitur in Psal. Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum. & sicut corpus ordinatur ad Deum per animam, ita cultus exterior ordinatur ad interiorem; & hinc est, quòd cultus Dei dicitur religio, pietas, latria, & seruitium. & debetur Deo vt omnium primo principio, & vt significetur omnia esse à Deo. Potest in cultu Dei esse aliquid superfluum, non secundum quantitatem absolutam, sed quia non proportionatur fini, tam in deuotione mentis, quam in sacrificijs, & oblationibus, &c. vt idem S. Thom. ait 2. 2. q. 81. art. 7.

Curam

Coram Animarum Diaconus habere poterit quantum ad ea quae sunt in iurisdictione, non autem quantum ad ea quae sunt Ordinis, ut docet S. Thom. 4. sent. dist. 13. q. 1. ar. 3. q. 2. ad 2. & 2. 2. q. 184. ar. 6. sic, quod in presbyteris & diaconibus curam habentibus animarum duo possunt considerari, scilicet Ordo, & cura; Ordo autem ipse ordinatur ad quandam actum in diuinis officijs, & ideo ex hoc quod aliqui suscipiunt sacrum Ordinem, accipiunt potestatem perficiendi quosdam actus sacros, sed non obligantur ex hoc ipso ad ea quae sunt perfectionis, nisi quatenus apud occidentalem Ecclesiam in susceptione sacri Ordinis emittitur votum continentiae, quod est vnum eorum quae ad perfectionem pertinent; & propterea ex hoc, quod aliquis accipit sacrum Ordinem non ponitur simpliciter in statu perfectionis, quamuis interior perfectio ad hoc requiratur, quod aliquis digne huiusmodi actus exercent; similiter etiam nec ex parte curae quam suscipiunt, ponuntur in statu perfectionis; non enim obligantur ex hoc ipso vinculo perpetui voti, ad hoc quod curam animarum retineant, sed possunt eam deserere, vel transendo ad religionem (etiam absque licentia Episcopi) ut habetur in decretis 19. q. 2. Etiam cum licentia Episcopi potest aliquis Archidiaconus Archidiaconatum vel parochiam dimittere, & simplicem praebendam accipere sine cura, quod nullo modo liceret, si esset in statu perfectionis. Nemo enim manum mittens ad aratrum, & respiciens retro, apertus est regno Dei. Episcopi autem, quia sunt in statu perfectionis, non nisi auctoritate Summi Pontificis; ad quem solum pertinet in votis perpetuis dispensare, possunt Episcopalem curam deserere, & ex certis causis, &c.

DE LITERA D.

DAMNATIO est extrema miseria hominis, in hoc quod intellectus totaliter diuino lumine priuatur, & affectus à Dei bonitate obstinate aueritur, sicut per oppositum vltima hominis felicitas quantum ad intellectum consistit in plena Dei visione; quantum ad affectum verò in hoc, quod voluntas hominis in prima bonitate sit immobiliter firmata, ut ait S. Thom. in opusculo 3. cap. 74. & 1. sent. dist. 48. q. 1. ar. 3. ait, quod poena principalis damnatorum est aeterna priuatio visionis Dei, & obstinata auersio à Deo; maxima enim afflictio est separari à Deo, & subdignis corporalibus, & infimo, & abiectissimo loco; & quolibet poena damni, vel sensus damnatorum, excedit omnem poenam, & dolorem cuiuscunque viatoris, etiam Christi, &c.

Damnati ante diem iudicij videbunt Beatos in gloria, non hoc modo quod gloria eorum qualis sit cognoscant, sed solum cognoscent eos esse in gloria quadam inestimabili; & ex hoc turbabuntur; tum propter inuidiam dolentes de felicitate bonorum; tum propter hoc, quod ipsi talem gloriam amiserunt; sed post diem iudicij omnino Beatorum visione priuabuntur, nec tamen ex hoc eorum poena minuetur, sed augebitur, quia memoriam habebunt gloriae Beatorum, quam in iudicio viderunt, vel ante iudicium, & hoc erit eis in tormentum, quia vident se esse indignos videre gloriam illam quam Sancti habent; ita scribit S. Thom. 4. sent. dist. 50. q. 2. art. 2. & vellent omnes damnari, quia perfectissimo odio dolent de omnibus bonis, & maxime de beatitudine Sanctorum; gaudent de poenis inimicorum suorum, quos secum vident in inferno, quia impletur voluntas eorum, sed dolent de impletione voluntatis Dei, & de suo gaudio, per vermem, id est remorsum conscientiae. Blasphemant semper Deum mente, & voce, licet cognoscant, & diligant Deum naturaliter, id est in quantum est principium naturalium, non autem secundum se, nec ut est principium gratuitorum, quia cogitant de ipso Deo ut est affligens eos, non autem ut est fons totius bonitatis.

Decimae dabantur in veteri lege ad sustentationem ministrorum Dei, ut ait S. Thomas 2. 2. q. 87. art. 1. & dicitur decima, quasi vna portio ex decem; vel decima est omnium bonorum iustae quaesturae pars Deo debita. & est de iure naturae, quod Deus honoretur de propria substantia: vnde spectat ad praecipuum morale; spectat etiam ad praecipuum iudiciale, quantum ad determinationem decimae partis, & quia etiam figurabat perfectionem Christi; hinc homines tenentur soluere decimas de iure naturae, & ex praecipuo Ecclesiae de omni re possessa, secundum consuetudinem, scilicet de omni lucro praediali, & personalis, & de meretricio, & hilitationatu (licet ecclesia non deberet recipere quando sunt in peccato) de rapina tamen, & furto, & usura, & de alijs rebus obnoxij restitutioni

non

Damnati in inferno maiorem poenam ex visione beatorum habebunt.

Ex quibus bonis decima dari debent.

non tenentur soluere, sed bene de fructibus rei emptæ ex usuris: de herbis, & alijs, non tenentur soluere, nisi de consilio; nihilominus non debent soluere, deductis expensis, aut tribus, vel mercede operariorum. & debent dari his quibus solent dari secundum consuetudinem, licet personales magis conveniant Ecclesiæ parochiali, prædiales verò Ecclesiæ, ubi est ager. Clerici quoque tenentur dare decimas Pape, si petat.

Dæmon, de hoc loquens S. Tho. p. p. q. 51. ar. 1. ad 1. ait, quòd D. August. super Genesim ad litteram utens opinione Platonicorum, dicit, Dæmones esse animalia aërea, animo passiva tempore æterno. Et secundum Porphyrium, sunt natura fallaces, & sensitiui. Et dicuntur dæmones quasi scientes, cacodæmones, i. male scientes, & calodæmones, i. bene, seu bonum scientes, qui vigent acumine scientiæ. & lumen intellectuale in eis est perspicuum: vnde cognoscunt veritatem tripliciter, scilicet per naturam, reuelationem, & experientiam: hinc possunt cognoscere cogitationes cordium, quæ manifestantur per aliquos corporis motus, sicut & medici; sed non habent cognitionem matutinam, aut vespertinam, sed nocturnam; vnde cognouerunt Christum esse Messiam promissum in lege, non autem diuinitatem eius, nisi per coniecturam. Prohibiti sunt virtute diuina ab inuestigatione Beatæ Mariæ; confitebantur tamen diuinitatem Christi, suspicando. maxime apellant ut eis exhibeatur diuinus cultus. veniunt ad inuocationem diuinæ virtutis, ne omnino credantur exclusi à diuina iustitia: veniunt etiam vocati per mendacia, & vanæ, ut faciant ea credi. si vocentur à virginibus, tanto citius veniunt, ut ducant homines in opinionem suæ diuinitatis, quasi munditiam ament. faciunt quædam leuitates, ut sint familiares hominibus, quos conantur decipere. fingunt quoque se esse animas defunctorum, ut inducant homines in errorem. Hæc omnia habet S. Thom. in diuersis locis suæ doctrinæ, &c.

Dæmones diuinitatem Christi non cognouerunt tempore Incarnationis nisi post.

Desperatio, De hac loquens S. Thomas 2. 2. q. 20. art. 1. ait, quòd motus desperationis spectat ad vim appetitiuam, & opponitur spei, idcirco est vitiosus, & peccatum, cum proueniat ex hoc, quòd homo non sperat se bonitatem Dei participare. Et est minus graue peccatum infidelitate, & odio Dei, sed periculosius. & non importat solam priuationem spei, sed recessum à re desiderata propter impossibilitatem æstimatam, & non respicit malum sub ratione mali, sed per accidens quandoque, in quantum facit impossibilitatem adipiscendi. & potest esse aliquando firma credulitas, qua quis credit se esse damnandum, vel diffidit se esse saluandum: aliquando verò poterit esse credulitas, qua quis credit, quòd si faciat quod in se est, pro statu viæ ad habendam beatitudinem, adhuc non habebit eam. Et oritur non ex pusillanimitate, sed ex certa, & diffinita malitia, in qua vult vitam finire, præferendo iniquitatem suam diuinæ misericordiæ, ut fecit Cain, dicens. Ecce à facie tua eijcis me hodie, vagus, & profugus, &c. maior est iniquitas mea, &c.

Detractio, De hoc termino loquitur S. Thomas 2. 2. q. 73. per totam, dicens, quòd est denigratio famæ per occulta verba, & est maius peccatum, quam furtum, minus tamen quam homicidium, vel adulterium, quia peccata quæ committuntur in proximum, sunt pensanda per se quidem secundum nocumenta, quæ proximo inferuntur, quia ex hoc habent rationem culpæ: tanto autem est maius nocumentum, quanto maius bonum demittitur; cum autem sit triplex bonum hominis, scilicet bonum animæ, bonum corporis, & bonum externarum rerum; bonum animæ, quod est maximum, non potest alicui ab alio tolli, nisi occasionaliter, puta per malam persuasionem, quæ necessitatem non infert; sed alia duo bona, scilicet corporis, & externarum rerum, possunt ab alio violenter auferri. Sed quia bonum corporis præminet bono externarum rerum, grauiora sunt peccata quibus inferitur nocumentum corpori, quam ea quibus inferitur nocumentum exterioribus; vnde inter cætera peccata, quæ committuntur in proximum, homicidium est grauius, per quod tollitur vita proximi, iam actus existens, consequenter autem adulterium, quod est contra debitum ordinem generationis humanæ per quam est introitus ad vitam; consequenter autem sunt exteriora bona, inter quæ fama præminet diuitijs, eo quod propinquior est spiritalibus rebus seu bonis: vnde Prouerb. 23. Melius est nomen bonum, quam diuitiæ multæ; & ideo detractio secundum suum genus est maius peccatum, quam furtum, minus tamen quam homicidium, vel adulterium, &c.

Maius peccatum est detractio, quam furtum.

Deus est sphaera intelligibilis, cuius centrum est vbique, circumferentia verò nusquam. de Ver. q. 2. art. 3. arg. 11. refert S. Thom. de mente Trimegisti. & 1. par. q. 2. art. 1. Deus est quo maius cogitari non potest. & est substantia nullius indigens, quia Bonorum nostrorum

Deus est id quo maius cogitari non potest.

rum non indiget. & suam proprium nomen dicitur, qui est, cum tenens quod in ipso est comprehendat, veluti quoddam pelagus substantiæ, infinitum, & indeterminatum: & dicitur Atheyn, quod est curare, & fovere vniuersa, vel ab ethyn, hoc est ardere. & est omnino simplex, actus purus, & efficiens, forma, exemptaris, & finis omnium, perfectus, bonus per essentiam, infinitus, immobilis, vbique existens per potentiam, præsentiam, & essentiam; æternitate mensuratus, maxime vnus, incomprehensibilis à creatura, nominabitur tamen nominibus significantibus habitudinem principij, & per modum excellentiæ, & remotiōnis, omnisciens, non tamen omniuolens; veritas, & vita, atque idea omnium, & iustitia, & misericordia secundum effectum, amor vero, iuxta illud Ioan. 4. Deus charitas est: omnibus prouidens, eligens creaturas aliquas intellectuales ad vitam æternam, aliquas verò ab ea deficere permittens, beatus, & solus potens, Rex regum, & Dominus dominantium. Et aliquando hoc nomen Deus, supponit pro essentia, vt cum dicitur Deus creat; aliquando supponit pro vna persona, quando dicitur, Deus generat; aliquando pro duabus, quando dicitur, Deus spirat; aliquando verò pro tribus, vt quando dicitur, Regi seculorum, immortalis, inuisibili soli Deo: vt scribit S. Thom. p. p. q. 39. art. 4. Et nota, quòd omnibus istis modis captus, est hoc nomen Deus naturaliter, & essentialiter, ad differentiam illorum modorum, quibus Deus dicitur nuncupatiuè, vel abusiue, vt scribitur Psal. 95. Omnes Dij gentium Dæmonia. & 1. Cor. 8. Si quidem Dij multi, & Domini multi. Capitur aliquando hoc nomen Deus adoptiuè, vt habetur Psal. 8. Ego dixi Dij estis, & filij excelsi omnes; quandoque significatiuè pro hominibus in dignitate existentibus, vt habetur Exod. 32. Dij non detrahas, id est Prælati; quandoque potestatiuè, vt habetur Exod. 7 de Moyse, cui dixit Deus, Ecce constitui te Deum Pharaonis; quandoque sollicitudinaliter, vt dixit Apostolus ad Philipp. 3. Quorum Deus venter est, tales quidem tantam sollicitudinem habent de ventre, vt obliuiscantur Dei.

Deitas significat essentiam diuinam, vt formam abstractam; & ideo non habet ex modo suæ significationis, quod supponat pro persona, licet sit idem realiter quod Deus: quia tamen non est idem modus significandi vtròque, hæc est vera, Deus genuit Deum; hæc autem est hæretica, Deitas genuit Deitatem, vt scribit S. Thom. p. p. q. 39. art. 5. & habetur in principio Decretalium contra Abbatem Ioachim: & hic modus significandi non est distinctus ex natura rei, vt dicit Scotus 1. sent. dist. 8. q. 4. quia si Deitas formaliter ex natura rei nullo intellectu cogitante esset distincta à bonitate, tunc Deitas non esset formaliter, & ex natura rei bona, diuina bonitate; quæ est propositio condemnata in Concilio Remensi contra Gilibertum Porretanum, vt refert S. Bernardus in quodam sermone super Cantica Canticorum: consequentiā probatur, quia Deitas est formaliter distincta à bonitate; de qua etiam queri potest, Aut hæc bonitas, vt est distincta à Deitate, est superior Deitate, aut inferior, aut æqualis; si primo, tunc dabitur aliquid superius Deitate; & si Deitas non erit Deitas, quia Deus est quo maius cogitari non potest; si secundo, ergo diuina bonitas erit creatura, quia sola creatura est inferior Deitate; si tertio, ergo dantur duo summa bona, quia Deitas est summum bonum, & diuina bonitas est summum bonum. Et confirmatur, quia Gilibertus Porretanus non ponebat ista abstracta, ita vt quando reperitur, Deus est sapientia, debet exponi. i. Deus est sapiens, sicuti & Præpositiuus attendens simplicitatem Dei, dixit, nõ esse ponendas notions in diuinis: & si alicubi inueniatur, exponendum est abstractum pro concreto, sicuti consueuimus dicere, rogo benignitatem tuam, id est te benignum. Ex quo elicitur, quòd apud Gilibertum, & Præpositiuum hæc est falsa, Deus est bonus sua bonitate; propterea Concilium Remense condemnauit ipsam. Sed idẽ sequitur apud Scotum, posita distinctione ex natura rei inter diuinas perfectiones: ergo est condẽnanda hæc positio, vt illa Giliberti patet, quia Deitas ex natura rei formaliter est distincta à sapientia, ergo Deus ex natura rei non est sapiens sua sapientia; quia nulla res denominatur talis ab eo quod est distinctum ab ipsa; sicuti nõ dicitur paries albus ab albedine distincta ab eo; sic etiã Deus est distinctus ex natura rei à sua sapientia, ergo non est sapiens sua sapientia; sic etiã voluntas in Deo non est intellectualis, quia voluntas & intellectus distinguuntur ex natura rei per Scotum. Et si dicatur, quòd voluntas dicitur intellectualis radicaliter à diuina essentia: ergo saltem habetur, quòd voluntas Dei non est formaliter intellectualis, quòd non bene sonat.

Diaconus, De hoc S. Thom. ita scribit 3. par. q. 67. ar. 1. in corpore. Dicitur Diaconus quasi minister, quia ad Diaconum non pertinet aliquod Sacramentum principaliter, & quasi ex proprio officio præbere, sed adhibere ministeriũ alijs maioribus, in exhibitione

Sacramen-

Error Abbatis Ioachim.

Error Præpositiuus & Giliberti condemnatur.

Sacramentorum; & sic ad Diaconum non pertinet quasi ex proprio officio tradere Sacramentum Baptismi, sed in collatione huius Sacramenti, & aliorum assistere, & ministrare maioribus; propterea non licet ei tangere corpus Christi, quia non habet manus coeferatas, pertinet tamen ad eum purgare tantum, id est eijcere immundos, & disponere Fideles per admonitiones, & dispensare sanguinem Christi, non autem corpus (nisi in necessitate iubente Episcopo, vel Presbytero) & hoc ideo, quia sanguis Christi continetur in vase; unde non oportet, quod tangatur à dispensante, sicut tangitur corpus Christi: deinde sanguis designat redemptionem à Christo in populum derivatam: unde & sanguini admiscetur aqua, quae significat populum; & quia Diaconus est medius inter Sacerdotem, & populum, magis conuenit Diacono dispensatio sanguinis, quam corporis, &c.

Diacono cōuenit assistere Sacramento, non illud ministrare.

Dialectica, de qua scribit S. Thom. super 4. Metaph. in expositione tex. 5. dicens, quod potest considerari secundum quod est docens, & secundum quod est utens; Primo modo habet considerari de intentionibus secundis, instituens modum quomodo per ens procedi possit ad conclusiones, in singulis scientiis, probabiliter ostendendas; & hoc demonstratiue facit; & secundum hoc est scientia. Alio modo potest considerari secundum quod est utens; & sic utitur modo adiuncto ad concludendum aliquid probabiliter in singulis scientiis; & sic recedit à modo scientia: Similiter dicendum est de Sophistica, quia prout est docens, tradit per necessarias, & demonstratiuas rationes, modum arguendi apparenter; secundum verò quod est utens, deficit à processu verae argumentationis, &c.

Dicere, De hoc termino loquens S. Thom. 2. 2. q. 76. ar. 1. ait, quod dicere, tripliciter se habet ad id quod dicitur, Enunciatiue, causatiue seu imperatiue, & optatiue. Et de potentia Dei, q. 2. ar. 4. ad 8. asserit, quod hoc verbum dicere, potest accipi dupliciter, strictè, & largè. Strictè accipiendo, dicere idem est, quod verbum à se emittere, & sic est notionale, & conuenit tantum Patri, qui solus dicit se. Alio modo potest accipi communiter, prout dicere idem est quod intelligere; & sic est essentialè; & hoc modo Pater, & Filius, & Spiritus sanctus dicunt se. Capitur etiam dicere aliquando pro creare; & est quoque essentialè, ut habet idem S. Thom. 1. sent. dist. 27. q. 2. ar. 2. iuxta illud, Dixit, & facta sunt, ipse mandauit, & creata sunt, &c.

Dici, De hoc quoque asserit S. Thom. p. p. q. 34. ar. 1. quod conuenit cuilibet personae: dicitur enim non solum verbum, sed res quae verbo intelligitur, vel significatur: unde eo modo quo dicitur res in verbo intellecta, cuilibet personae conuenit dici; Pater enim intelligendo se, & Filium, & Spiritum sanctum, & omnia alia, quae eius scientia continentur, concipit Verbum, & sic tota Trinitas; & etiam omnis creatura: hinc est, quod dicere non est agere, sicuti neque dicere est pati, propterea differunt dicere verbum, & dicere Verbo, sic etiam operari: unde Pater in diuinis operatur aliquid Verbo, quia dat ei vim operatiuam, tamen Spiritus sanctus nihil operatur Verbo, sompto secundum suam proprietatem, quia Spiritus sanctus nihil dat Verbo, cum producatur ab ipso, &c.

Dici, conuenit cuilibet personae.

Dies, De hoc 3. p. q. 33. ar. 2. ad 3. ait S. Thom. quod est duplex, naturalis. scilicet continens viginti quatuor horas, & artificialis à claritate Solis; nam tunc dies est, quando Sol est super tertiam, & habet duodecim horas non aequales secundum circulum equinoctialem, sed inaequales sicut ascensiones Zodiaci per sex signa. Et dicitur dies aliqua clara dupliciter. scilicet institutione Dei, & statuto hominum, additur quoque & lumine Solis: & dicitur dies malus, aliquando non ratione sui, sed quia est mensura malae actionis, iuxta dictum Apostoli ad Ephes. 5. Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Dicitur etiam dies tempus gratiae, sicuti & nox dicitur lex vetus, iuxta illud Rom. 13. Nox praecessit, dies autem appropinquauit; sed hoc dicitur allegorice. Potest quoque moraliter dies sumi pro prosperitate, sicuti & nox pro aduersitate; &c.

Differentia, De hac loquens S. Thom. p. p. q. 50. ar. 2. ad primum, dicit, quod constituit speciem, quia vnumquodque constituitur in specie secundum quod determinatur ad aliquem specialem gradum in entibus; quia species rerum sunt sicut numeri, qui differunt per additionem, & subtractionem unitatis; sed in rebus materialibus aliud est quod determinat ad specialem gradum. scilicet forma, & aliud quod determinatur. scilicet materia; unde ab alio sumitur genus, & ab alio differentia; sed in rebus immaterialibus non est aliud determinans, & determinatum, sed vnaquaeque earum secundum seipsam tenet determinatum gradum in entibus; & ideo genus & differentia in eis non accipiuntur secundum aliud & aliud; sed secundum vnum & idem, quae tamen differunt secundum considerationem nostram; in quantum enim intellectus noster considerat illam rem ut indeterminatè accipitur

plur in eis ratio generis; in quantum vero considerat ut determinatè accipitur ratio differentie, quæ cum sit nobis ignota; præferim quando est essentialis, nominatur ex accidentibus. & importat semper distinctionem formæ, quia est completiva speciei. & sumitur à forma, sicut genus à materia. & secundum considerationem realem & metaphysicalem fundatur necessariò super diuersam naturam à genere, non autem logicè: Hinc dantur diuersæ diffinitiones de differentia. &c.

Diffinitio, ut docet S. Thom. super 8. Metaph. lect. 2. dicitur esse triplex. scilicet cum materia tantum, sicut quando diffinitur domus per cementum, & lapides, & ligna, quæ sunt eius materia: quædam est cum forma tantum, ut quando dicitur, quòd domus est coopertura pecuniarum & corporum: quædam est cum forma & materia simul, ut quando diffinitur per utrumque: & propterea dicitur, quòd vnus rei est vna diffinitio perfectissima. scilicet per omnes causas, sed sunt plures per diuersas causas, vel proprietates. Et solet esse duplex, quid rei, & quid nominis, ut quando diffinitur forma, & accidentia, per aliquid quod est extra essentiam ipsorum, & hæc vocatur diffinitio per additamentum: sed aliquando ponitur subiectum informe, ut in illa diffinitione, Motus est actus existentis in potentia: aliquando ponitur subiectum formatum, ut in diffinitione luminis, Lumen est actus lucidi, & Anima est actus corporis physici, organici, quia anima facit ipsum corpus organicum: sicut lumen facit aliquid esse lucidum. Negationes, & priuationes, habent modum diffinitionis incompletissimum, quasi expositionem significationis nominis. Relatiua diffiniuntur ad aliud. Diffinitio quoque dicitur terminus, quia rem totaliter includit, nihil rei est extra, cui non conueniat, nec aliquid est intra, cui conuenit. & includit principia speciei, non individui; & quando est logica, dicitur formalis, quia Logicus considerat genus secundum suum formale; quando est physica, dicitur materialis, quia in eius diffinitione semper apparet materia: hinc dicitur, quòd diffinitio est oratio iudicans quid sit res per essentialia, &c. Hæc omnia collecta sunt ex diuersis locis doctrine S. Thomæ.

Diffinitio quid nominis, & quid rei.

Dimensio est duplex, ut ait S. Thom. 4. sent. dist. 12. q. 1. ar. 3. q. 4. Intermitata, quæ est in genere quantitatis, ut est imperfectum; Terminata vero, ut est ens perfectum. Et quilibet dimensio conuenit per se quantitati dimensuæ; si est longitudo, conuenit linearibus; si latitudo, sicut cum longitudine, superficialibus; si longitudo, latitudo, & profunditas, ipsi corpori. & corrumpuntur tripliciter, per additionem, diminutionem, & diminutionem, & impleant locum, dimensiones vero separate non impleant.

Dimensio quid sit, & quid sit.

Dispensatio, ut ait S. Tho. 1. 2. q. 87. ar. 4. importat commensurationem alicuius communis ad singula: unde etiam gubernator familie dicitur dispensator, in quantum vniciq; de familia sua cum pondere, & mensura distribuit, & operationes, & necessaria vitæ. Dicitur etiam dispensatio iuris, relaxatio facta cum cognitione causæ ab eo qui habet ius dispensandi; unde dispensatio proprie dicitur diuersa pensare: hinc nunquam dispensandum est in præiudicium boni communis, quia omnis dispensatio debet fieri à Prælate ad honorem Christi, vel ad utilitatem Ecclesiæ: propterea infidelis est, qui dispensat, non habens intentionem ad bonum commune, imprudens autem non habens rationem dispensandi, & non potest fieri contra communia præcepta iuris naturalis, sed tantum contra ea quæ sunt conclusiones eorum: & tunc debet in præceptis fieri dispensatio, quando occurrit aliquis casus, in quo si verbum legis obseruaretur, contrarietur intentioni legislatoris: intentio autem legislatoris cuiuslibet ordinatur primo quidè & principaliter ad bonum commune, secundo autem ad ordinem iustitiæ, & virtutis, secundum quem bonum commune conservatur, & ad ipsum peruenitur: si ergo præcepta dentur, quæ contineant ipsam conservationem boni communis, vel ipsum ordinem iustitiæ & virtutis, huiusmodi præcepta continent intentionem legislatoris, & ideo indispensabilia sunt; puta si poneretur hoc præceptum in aliqua communitate, quòd nullus destrueret Rempublicam, nec proderet civitatem hostibus; siue quòd nullus faceret aliquod iniustum, vel male, huiusmodi præcepta essent indispensabilia; sed si aliqua alia præcepta traderentur ordinata ad ista præcepta, quibus determinantur aliqui speciales modi, in quibus præceptis dispensatio posset fieri, in quantum per omissionem huiusmodi præceptorum in aliquibus casibus non fieret præiudicium primis præceptis, quæ continent intentionem legislatoris, &c. ar. 8. q. 100. 1. 2.

Dispensatio iuris legit.

Dispositio, ait S. Thom. 1. 2. q. 49. ar. 2. ad primum, quòd importat quandam ordinem: unde non dicitur aliquis disponi per qualitatem, nisi in ordine ad aliquid; & si addatur bene vel male, quòd pertinet ad rationem habitus, oportet, quòd attendatur ordo ad naturam,

naturam, quæ est finis, unde scilicet figuram, vel calorem, vel frigus, non dicitur aliquis disponi bene vel male, nisi secundum ordinem ad naturam rei, secundum quod est conueniens vel non conueniens: unde ipsæ figuræ, & passibiles qualitates secundum quod considerantur conuenientes, vel non conuenientes naturæ rei, pertinent ad habitus, vel dispositiones: nam figura prout conuenit naturæ rei, & color, pertinet ad pulchritudinem; calor autem & frigus secundum quod conueniunt naturæ rei pertinent ad sanitatem; & hoc modo caliditas & frigiditas ponuntur à Philosopho in prima specie qualitatis, quæ dicitur habitus, & dispositio. Quæ dispositio potest capi dupliciter; Primo generaliter pro omni qualitate, qua disponitur subiectum ad operandum operationes sibi debitas, siue sint perfectæ, siue imperfectæ. Secundo particulariter pro omni qualitate, qua imperfectè disponitur subiectum ad operandum operationes sibi debitas, licet imperfectas: in primo sensu dispositio est genus ad dispositionem particulariter dictam, & ad habitum; & sic omnis habitus est dispositio, quia omnis habitus disponit subiectum ad operandum: in secundo sensu est species qualitatis, distincta contra habitum, sicut distinguitur perfectum contra imperfectum, & non prædicatur de habitu affirmatiuè, sed negatiuè.

Dispositio sumitur dupliciter.

Disputatio, ut docet S. Thomas opus. 1. cap. 1. est actus syllogisticus unius ad alterum ad aliquod propositum ostendendum. Et quatuor sunt species eius, scilicet doctrinalis, dialectica, tentatiua, & sophistica. In Theologia datur disputatio magistralis, quæ procedit per rationes naturales receptas ab omnibus Hæreticis, & Infidelibus, & disputatio per auctoritates receptas ab aduersarijs, vel non receptas; & hæc est solutio rationum ipsorum: & si fit cum Infidelibus ad confutandos eorum errores, vel etiam causa exercitij, semper est laudabilis, præsertim quando absunt rudes, ne detur eis scandalum; quia etiam in scholis disputatio de Sacramentis, vel de articulis Fidei quando fieret cum scandalo, vel cum præua intentione, esset peccatum; sicut etiam disputare de peccatis, cum actu voluntatis appetendo ipsa, peccatum est; sed speculatiuè tantum disputare de ipsis, & nullo actu voluntatis mouendo ad ea, nullum peccatum est; volui cogitans Dei bonitatem; & non mouetur actu charitatis circa eam; non actu diligit ipsam, quia speculatiuè tantum cogitat ipsam; propterea optime dicebat Greg. Nazianzenus, disputationem esse cœceruatam sapientiam, atque doctrinam, & disciplinam, sæpius repetitam. Ob hoc dixit Arist. disputare de singulis non est inutile; & sapientissimus Salomon disputauit tria milia parabolarum, quinque milia carminum, & de iumentis, & volucribus, & reptilibus, & piscibus, atque lignis, à Cedro, quæ est in Libano, vsque ad hyssopum, quæ egreditur de pariete; sic Archangelus Michael disputauit cum Diabolo de corpore Moyse; & Paulus disputauit eum Græcis de regno Dei; & hoc cum amicis Sophar, & Eliphaz, cupiens etiam cum Deo disputare, ut Ieremias Deo loquens aiebat, Si disputem tecum, veruntamen iusta loquar ad te, &c.

Disputationes quando scandalum nõ datur, semper sunt laudabiles.

Distinctio duplex est, ait S. Thomas p. p. q. 47. art. 1. & de ver. q. 12. art. 13. Formalis, idest specifica; & materialis. i. numeralis; Distinctio numeralis est propter specificam, quia specifica est nobilior. Aliqui dicunt distinctionem formalem esse, quando vnum nõ est per se de intellectu alterius, & aliquid competit vni aliquo modo quod non competit alteri; sicuti essentia & relatio formaliter distinguuntur in diuinis, unde distinctio formalis non dicit conditionem rei, sed propositionis; in qua termini significatiuè sumpti de se inuicem prædicantur, & tamen de altero eorum significatiuè sumpto aliquid affirmatur, quod non eo modo præcisè affirmatur de reliquo significatiuè sumpto; vt Pater, & essentia distinguuntur formaliter, quia aliquid attribuitur Patri, puta generare, quod non attribuitur essentiæ, ipsa enim neque generat, neque generatur, vt habetur de sum. Trin. & Fide Catholica, contra errores Abbatis Ioachim, & 1. parte, quaest. 39. art. 5.

Distinctio personarum diuinarum, vt scribit S. Thom. 1. par. q. 40. art. 2. ad 3. est minima secundum quantitatem, & est maxima secundum dignitatem & causalitatem, quia quanto distinctio est prior, tanto propinquior est vnitati, ideo debet esse minima; hæc distinctio diuinarum personarum debet esse per id quod minimum distinguit, scilicet per relationem, ob hoc distinctio realis in personis diuinis fit cum identitate diuinæ essentiæ, quia non est nisi per oppositas relationes originis; propterea Spiritus sanctus distinguitur à Filio, quia procedit ab eo; quia si non procederet ab eo non distingueretur, præsertim quia si ab vna persona Patris procederet due personæ scilicet Filius, & Spiritus sanctus, oporteret esse aliquem ordinem eorum ad inuicem, nec potest aliquis ordo alius assignari,

assignari, nisi ordo naturæ quo alius est ex alio, nõ est igitur possibile dicere, quòd Filius & Spiritus sanctus sic procedant à Patre, quòd neuter eorum procedat ab alio, nisi quis poneret in eo materialem distinctionem, quòd est impossibile. Falsa ergo est opinio illa, quæ dicit Filium, & Spiritum sanctum distingui in hoc, quòd Filius est à Patre nascendus, & Spiritus sanctus non nascendo, sed procedendo, quia hæc verba non verificantur, nisi radicaliter, non autem de reali distinctione, quæ ponitur inter diuinas personas, &c.

Diuinitio, De hac ait S. Thom. 2.2. q. 85. art. 2. ad primum, quòd spectat ad curiositatem; quantum ad finem intentum, qui est præcognitio futurorum; sed pertinet ad superstitionem quantum ad modum operationis. & spectat ad cultum Dæmonum, in quantum aliquis utitur quodam pacto tacito vel expresso cum Dæmonibus, & non dicitur diuinitio quando quis prænuñciat ea quæ ex necessitate eueniunt, vel ut in pluribus, quæ humana ratione prænosci possunt: neque etiam si quis futura alia contingentia Deo reuelante cognoscat: tunc enim non ipse diuinat, id est quòd diuinum est, facit, sed magis quòd diuinum est suscipit. Ille ergo solum dicitur diuinare, quando sibi indebito modo vsurpat prænuñciationem futurorum euentuum, quòd spectat ad peccatum: vnde diuinitio semper est peccatum, ut scribit D. Hieronymus super Micheam. Diuinitio semper in malam partem accipitur, & multæ sunt species eius, quia aliquando fit per oculorum perstriktionem; & sic dicitur præstigium: quandoque per somnia; & sic dicitur diuinitio somniorum: aliquando per apparitionem mortuorum; & dicitur nigromantia: aliquando per homines viuos; & sic dicitur arreptitium: aliquando per figuras terrestres; & dicitur geomantia: aliquando per aquam; & dicitur hydromantia: aliquando per aerem; & vocatur aeromantia: aliquando per ignem; & appellatur pyromantia: aliquando per viscera animalium; & sic dicitur aurispicium: aliquando per voces auium; & sic dicitur augurium: aliquando ex lineamentis manuum; & dicitur chyromantia: aliquando per verba hominum absque intentione dicta; & vocatur omen: aliquando per quædam signa existentia in spatula alicuius animalis; & talis diuinitio vocatur spatulamantia: hæc omnia habes à Diuo Thoma in 2.2. q. 95. per totam.

Prænuñcians ea quæ necessitate eueniunt, non est diuinator.

Diuinationis species.

Diuinus, Hunc terminum exponit S. Thom. 2.2. quæst. 95. art. 1. de mente Isidori in libro Ethimolog. dicens: quòd diuinus nominatur, quasi Deo plenus. Sed aduerte, quòd diuinus aliquando dicitur ille, qui habet diuinam essentiam, in vnitare essentiali, & reali; & sic Pater, & Filius, & Spiritus sanctus dicuntur personæ diuinæ: Aliquando diuinus dicitur id, quòd in quoddam attributo representat ipsum Deum; sicuti Prælati representantes Dei potentiam, vel Philosophi representantes Dei sapientiam, propterea Plato dicitur Diuinus; vel viri probi representantes Dei bonitatem. Diuini quoque dicuntur illi, qui per quandam abstractionem à sensibus, secluso speciali Dei influxu, prædicunt futura; diuinitate enim se plenos simulant, & astutia quadam fraudulentæ hominibus futura prædicunt, ut scribitur 1. Regum, cap. 28. de Phytonissa, cui apparuit non vere spiritus Samuelis, sed illusio quædam facta machinationibus Diaboli, & sic prædixit futurum euentum: vide 2.2. q. 95. art. 4. ad 2.

Sauli non videret spiritus Samuelis apparuit.

Materialis, et formalis diuinitio.

Diuisio, ut ait S. Thom. p. p. q. 30. art. 3. est duplex; vna materialis, quæ fit per diuisionem continui, & hanc consequitur numerus, qui est species quantitatis: vnde talis numerus, non est nisi in rebus materialibus habentibus quantitatem. Alia est diuisio formalis, quæ fit per oppositas vel diuersas formas; & hanc diuisionem sequitur multitudo, quæ non est in aliquo genere, sed est de transcendentibus, secundum quòd ens diuiditur per vnum & multa; & talem multitudinem solam contingit esse in rebus immaterialibus. In diuisione continui, non fit aliquid de nouo, sed quòd erat multa in potentia, & vnum in actu, fit multa in actu. Diuisio secundum rationem est duplex; generis in species, & speciei in genera: & semper pluralitas sequitur diuisionem.

Docere, ut scribit S. Thomas 2.2. q. 181. art. 3. est actus vitæ actius, qua homo concipit veritatem, & dirigit eam exteriori actione ad alios. Est etiam actus vitæ contemplatiue, quia concipiendõ veritatem intelligibilem, delectatur in amore & consideratione illius. Est etiam actus charitatis & misericordiæ, & principaliter infundendo lumen, conuenit soli Deo, de quo sicut dicitur, Qui sanat omnes infirmitates tuas, ita etiam dicitur, Quæ docet hominem scientiam. Instrumentaliter autem infundendo lumen, & dirigendo, conuenit Angelis, illuminando alios de reuelatis, exterius adminiculando, proponendo exempla, vel applicando principia conclusioni. Conuenit homini, qui monet discipulum per suam doctrinam ad hoc, ut ipse per virtutem sui intellectus, formet intelligibiles concep-

tiones.

tionem, quarum signa ei proponit exterius, &c. 1. parte, quæst. 17. artic. 1.

Doctrina, ut notat S. Thom. 1. Post. lect. 1. est actio eius, qui aliquid cognoscere facit; disciplina est receptio cognitionis ab aliquo. & tam doctrina, quam disciplina pertinet ad inquisitionem veritatis: & est duplex. scilicet rerum, ut de Fide, & moribus, & rebus naturalibus; & verborum, ut expositio scripturæ. & potest occultari tripliciter. scilicet ex intentione agentis, propter invidiam vel cupiditatem rei; secundo, quia paucis ostenditur; tertio, ex modo, quia figuratim traditur: prima est malorum hominum; secunda est Aristotelis; tertia fuit Christi Domini nostri.

Duplex doctrina, rerum, & verborum.

Dolor, ait S. Thom. 1. 2. q. 36. art. 1. secundum quod est in appetitu sensitivo propriissime dicitur passio animæ, sicut molestiæ corporales proprie passiones dicuntur. Et sicut ad delectationem duo requiruntur. scilicet coniunctio boni, & perceptio huiusmodi coniunctionis; ita ad dolorem duo requiruntur. scilicet coniunctio alicuius mali, & perceptio huiusmodi coniunctionis. Et est duplex, interior, & exterior; & primus simpliciter & per se, est potior secundo, quia apprehensio rationis, & imaginationis est altior, quam apprehensio sensus tactus, &c.

Dolor Christi, ut scribit S. Thom. 3. p. q. 46. art. 6. fuit verus dolor, & sensibilis, causatus ex corporali nocivo, & ex apprehensione alicuius nocimenti. & fuit maximus, iuxta illud Irenæorum 1. cap. Attendite, & videte si est similis sicut dolor meus, quia pervenit usque ad rationem superioris. Et doluit de omnibus peccatis simul. & magis dolebat de miseris nostris, quam de passione sua, cum hoc tamen videret delectatio fruitionis, quæ non impediatur à tanto dolore: unde tota anima fruebatur divinitate, & hoc secundum essentiam, non autem secundum potentias, & redundantiam, &c.

Dolor Christi unde causatus fuit.

Dominium, ut notat S. Thomas de mente Boetij, est potestas quædam qua servus coercetur, de potentia Dei, q. 7. art. 20. ad 4. & fuit introductum ex iure humano: sic etiam & prælatio, distinctio fidelium & infidelium, est ex iure divino. Ius autem divinum, quod est ex gratia, non tollit ius humanum, quod est ex naturali ratione; ideo distinctio fidelium & infidelium secundum se considerata, non tollit dominium, & prælationem infidelium, supra fideles: & est ordinatum ad bonum subditorum: unde nullum præiudicium vel detrimentum facit libertati; sed qui vi surripit dominium, non est verè dominus.

Dominus, ait S. Thom. ubi supra, tria in suo intellectu includit. scilicet potentiam coercendi subditos; & ordinem ad subditos, qui consequitur talem potestatem; & terminationem ordinis subditorum ad dominum: in uno enim relativo est intellectus alterius relativi. Et sic significatio huius nominis Domini, saluatur in Deo, quantum ad primum, & tertium, non autem quantum ad secundum: unde Ambrosius dicit, quod hoc nomen Dominus, est nomen potestatis; & quia Deus est principium & finis omnium, ideo est realiter Dominus, cum omnia ei realiter subiciantur.

Deus verè est Dominus independentèr.

Donum, de hoc S. Thom. p. q. 38. art. 1. ait, quod tripliciter sumitur: Primo per identitatem, & sic convenit divinae essentiae, & sic donum non distinguitur à dante, sed ab eundem datur, ut docet idem S. Thom. de mente Augustini resp. ad primum illius articuli. Secundo, donum dicitur esse alicuius per originem, & sic Filius est donum Patris, & Spiritus sanctus est donum Patris, & Filij; & sic donum distinguitur à dante personaliter. Tertio, donum dicitur alicuius per subiectionem, & sic competit creaturis, & est datio irredibilis, quia non datur intentione retributionis; unde importat gratuitam donationem: verum quia ratio gratuita donationis est amor, ideo enim damus gratis aliquid alicui, quia volumus ei bonum, primum ergo quod damus, ut est amor, quo volumus ei bonum, &c.

Dotes, ait S. Thom. 4. sent. dist. 49. q. 4. art. 1. in corp. est perpetuus ornatus animæ & corporis, vix sufficiens, in æterna beatitudine perseverans; & differt realiter a beatitudine & est triplex respectu animæ. scilicet visio, fructio, comprehensio. Ipsius autem corporis est quadruplex. scilicet agilitas, subtilitas, claritas, & impassibilitas. & dotes animæ correspondent virtutibus Theologicis, scilicet Fidei, Spei, & Charitati: dotes autem corporis correspondent virtutibus Cardinalibus, &c.

Dotes animæ tres, corporis quatuor.

Dubitatio, ait S. Thom. 3. p. q. 27. art. 4. ad 2. est duplex, infidelitatis, & admirationis, seu discussionis, quæ fuit in Beata Virgine, ut docet Aug. in lib. veteris, & novi Testamenti, dicens, quod Beata Virgo in morte Domini stupore quodam dubitavit, nam post ingentem miraculorum ostensionem animo fluctuabat, ex una scilicet parte videns eum patris abjecta, & ex alia parte considerans eius miracula, propterea fuit in ea dubitatio admirationis. Dicitur etiam dubitatio dupliciter; scilicet motus rationis supra utramque partem.

tem contradictionis, cum formidine de criminandi alteram partem eius; & formido affectus ad aliquod terribile sustinendum, prima non fuit in Christo, sed secunda; & hoc non secundum rationem, sed secundum facultatem; in Deo tamen, & in Angelis nulla dubitatio esse potest, &c.

Dulia, ut scribit S. Thom. 2. 2. quest. 109, ar. 3. in corpore. Græcè seruitus dicitur, modo exhibet debitam seruitutem homini dominantī: propterea est alia virtus à laetitia, quæ exhibet debitam seruitutem diuino domino. Et idem Aug. de ciuitate Dei, aiebat, Alia est seruitus, quæ debetur hominibus, secundum quam præcipit Apostolus seruis, dominis suis subditos esse, quæ scilicet græcè dulia dicitur; alia verò laetitia, quæ dicitur seruitus pertinet ad colendum Deum Creatorem omnium, &c.

DE LIT E R A E.

Hec littera est quinta in ordine nostri Alphabeti, & aliquando ponitur pro propositione ab; ut è Roma venimus Neapolim: aliquando significat priuationem, ut quādo dicitur elinguis, exanguis, quæ dictiones significant sine lingua, & sine sanguine.

Ebrietas, De hac scribit S. Thom. 2. 2. q. 750. art. 1. quod dupliciter sumi potest; Vno modo ut significat ipsum defectum hominis, qui accidit ex multo vino potato, ex quo fit ut non sit compos rationis; & secundum hoc ebrietas non nominat culpam, sed defectum poenalem, consequentem ex culpa; Alio modo ebrietas potest nominare actum, quo quis in hunc defectum incidit qui potest causare ebrietatē dupliciter, Vno modo ex nimia vini fortitudine, præter opinionem bibentis; & sic etiam ebrietas potest accidere sine peccato, præcipue si non ex negligentia bibentis contingat; & sic creditur Noe inebriatus fuisse (ut legitur Genesibus.) Alio modo ex inordinata concupiscētia, & usu vini; & sic ebrietas ponitur esse peccatum & continetur sub gula, sicut species sub genere: diuiditur enim gula in comestationem & ebrietatem, quæ prohibet Apostolus ad Romanos 13. Non in comestationibus & ebrietatibus: vnde per se loquendo de ebrietate, hoc modo est peccatum mortale, præsertim quando aliquis vult magis incurere in ebrietatem, quā abstinere à potu. animo.

Noe quomodo inebriatus fuit.

Ebrius, ut ait S. Thomas 1. 2. q. 66. art. 4. ad quartum, meretur duplices maledictiones, propter duo peccata quæ committit, scilicet ebrietatem, & aliud peccatum quod ex ebrietate sequitur, tamen ebrietas ratione ignorantie adiunctæ dimittit sequens peccatum, & fortè plus quā sit grauitas ipsius ebrietatis: vnde Aristoteles in 1. Ethicorum ex lege cuiusdam Pythaci legislatoris, dicit istam sententiam, quod ebrius meretur duplices maledictiones, ut statuit ille Pythacus, ebrios si perculserint, amplius puniendos, non ad veniam respiciens, quā ebrii debent magis habere, sed ad veritatem, quia pluries iniuriantur. Et nota, quod differt ebrius, & ebriosus; nam ebrius dicitur ille, qui vino plenus est actu; ebriosus verò, qui consuetudine est assuetus ut incurrat ebrietatem, sed non actu est impeditus, & alimatus mens, sicut ebrius: propterea docet S. Thom. 4. sent. dist. 6. q. 1. art. 2. q. 1. ad 3. quod ebriosus potest baptizari, sed non ebrius.

Ebrius, et ebriosus si differentia.

Ecclesia, ut ait S. Thom. 3. p. q. 8. art. 1. est corpus mysticum, secundum similitudinem ad naturale corpus hominis, quod secundum diuersa membra habet diuersos actus: vnde Christus est caput eius secundum similitudinem humani capitis, quod in corpore est superius omnibus alijs membris, & perfectius, quia in eo vigent omnes sensus. Habet etiam virtutem motiuam, & gubernatiuam cæterorum membrorum. Et quia hoc nomen Ecclesia, significat congregationem, congregatio verò est duplex; militans, & triumphans; propterea Ecclesia dupliciter dicitur. scilicet corpus Christi mysticum tantum; & corpus cum capite. scilicet Christo: Primo modo dicitur sponsa, & ideo Christus non dicitur membrum sponsæ, sed caput, licet dicatur membrum Ecclesie secundo modo, sed improprie. Et est eadem numero nunc, & tempore Apostolorum, sicut eandem potestatem habet statuendi, & condendi legem, in pertinentibus ad cultum Dei, & ad subiectionem infidelium. Et est edificata petra, et mundum, cuius ministerium commissum est Petro, & successoribus eius in edificationem, & non in destructionem. Et dicitur magna tripliciter, dilatatione, maiestate, & dignitate. Et illuminatur sex luminibus; scilicet sacra doctrina, spiritualis intelligentia, gratiarum, æternæ gloriæ nuntius, laetitiae, & diuina gloriæ. & est vna omnium, & ceteris, & veteris Testamenti, & ceteris, & hominibus, & Angelis, ex viatoribus,

Ecclesia corpus Christi mysticum, et corpus eius est capite.

Ecclesia ex hominibus, Angelis, et Beatis constituitur.

ribus, & Beatis. Synagoga non fuit vera sponsa & vxor Christi, sed concubina, propterea dicitur Ecclesia malignantium, iuxta illud, Odiui Ecclesiam malignantium, & cum impijs non sedebo, &c.

Eclypsis, De qua S. Thomas 3. par. q. 44. art. 2. in responsione ad secundum, dicit, esse interpositionem Lunæ inter nos & Solem; & quando apparuit in Passione Christi, fuit miraculosa multis modis. Primo, quia secundum Astrologos naturalis Eclypsis Solis per interpositionem Lunæ nunquam accidit, nisi tempore coniunctionis Solis, & Lunæ, quæ tunc non fuit. Secundo, quia cum circa horam sextam Luna fuisset, simul cum Sole in medio Cœli in vespere apparuit in suo loco. s. in Oriente, opposita Soli. Tertio, quia tunc Luna iam pertransuerat Solem, & distabat quasi per medietatem circuli in oppositione existens. Quarto, quia tunc Luna miraculosè ab Oriente versus Occidentem rediens non pertransiuit Solem, vt esset eo occidentalior, sed postquam peruenit ad terminum Solis, reuerfa est versus Orientem. Quinto, quia tribus horis tunc tenebræ remanserunt, cum Eclypsis Solis in momento pertranserat.

Eclypsis quæ in Passione Christi apparuit, miraculosa erat propter multa.

Electio, vt scribit S. Thomas 1. 1. q. 82. art. 1. in responsione ad tertium, non est de fine, sed de his, quæ sunt ad finem. & pertinet ad vnâ potentiam. s. ad voluntatē, in ordine ad intellectum. Et est triplex, quædam spectans ad diuinam voluntatē, quæ est eius præoptio, qua præoptat vitam æternam aliquibus creaturis rationabilibus, & non alijs, dando eis finalem gratificationem, iuxta illud Apostoli ad Eph. 1. Elegit nos Deus ante mundi constitutionem; & ista electio est tantum hominum, & differt à prædestinatione in hoc, quod prædestinatio est hominum, & eorum quæ eis conferuntur; & vt est in proposito Dei, dicitur æterna, vt verò in executione, est temporalis. Alia est electio nostra, quæ est de actibus humanis, vel de alia re, cum actu humano, & est de possibilibus, requirens primo intentionem debiti finis, per virtutes morales, & rectam præceptionem eorum quæ sunt ad finem, per prudentiam. Tertia est electio prælationis, & est collatio alicuius dignitatis vel eminentiæ alicui creaturæ rationali; & in foro contentioso sufficit, q̄ electio fiat alicuius boni, sed in foro conscientiæ requiritur, quod electus sit optimus, vel simpliciter, vel ad regimen. Et melius est hominibus recusare prælationem ad quam aliquis eligitur, quàm ei consentire, vel eam acceptare (dummodo non imponatur ei necessitas à superiori) consentiens verò in electione intentione honoris, vel lucri, vel cuiuscunque rei temporalis, peccat, non autem si propter aliquid spirituale; vt scribit ipsemet S. Thom. quolib. 5. q. 11.

Melius est prælationem recusare, quàm acceptare.

Elementum, De hoc dicit S. Thom. 5. Metaph. in expositione quarti textus, quod quatuor requirit; Primo, vt sit illud ex quo aliquid fiat in genere causæ materialis. Secundo, vt primo fiat aliquid ex illo: propter quod cuprum ex quo fit statua non est eius elementum. Tertio, vt sit inexistentem, siue intrinsecum, per quod differt à priuatione. Quarto, quod habeat aliquam speciem, quæ non diuidatur in diuersas species, per quod differt elementum à materia prima. Dicitur etiam elementum Grammaticè, vt sunt literæ ex quibus componuntur dictiones; dicitur etiam Logicè, & sic termini sunt elementa propositionum, & propositiones syllogismorum; dicitur Physicè, vt prima corpora ex quibus componuntur mixta, vt videre poteris apud expositores supradicti contextus.

Elemosina est opus in quo datur aliquid indigenti, ex compassione, propter Deum, vt scribit S. Thomas 2. 2. q. 32. art. 1. & est quasi oblatio facta Deo. Et omne obsequium impensum proximo propter Deum potest dici elemosina: & est actus misericordiæ principaliter, secundariò est actus charitatis, latria verò imperatiuè, est actus liberalitatis, in quantum auferre impedimentum eius. s. superfluum amorem diuitiarum, est actus iustitiæ ratione tantum suæ partis. s. liberalitatis: sed dare elemosinam de superfluo, vel in extrema necessitate, est de præcepto, in alijs verò est tantum de consilio. Non est facienda de necessarijs sibi, & familiæ, & statui, nisi velit mutare statum. & quilibet potest facere elemosinam corporalem, vel spiritualem, vel saltem cum voluntate. Filij familias, & serui non possunt dare Elemosinas sine consensu dominorum, nisi de paruis, vel suis; sic etiam & vxor sine consensu viri, nisi habeat aliqua præter dotem, vel nisi lucretur: sic religiosus sine licentia sui Prælati, nisi de modicis, sub rati habitatione. & debent dari elemosinæ magis indigentibus, melioribus, propinquioribus, benefactoribus, & dantibus spiritualia, & si aliquando dantur clericis non indigentibus, dantur tamen ipsis vt ministris pauperum, & dispensatoribus earum. Et valent ad omnia peccata delenda, & ad omnia bona promerenda, & ad specialem Dei misericordiam promerendam. Et spirituales elemosinæ

Elemosina à quibus conferenda est.

Sunt simpliciter meliores, quàm corporales. s. in ratione dati finis, & actus; licet respectu alicuius alterius sit econuerso. & debent fieri abundanter secundum facultatem dantis. Sunt etiam meliores, quàm oratio, & ieiunium, & magis satisfactorie, vt ipsemet S. Tho. 4. sent. dist. 15. ait, & in pluribus alijs locis.

Embryo, vt scribit S. Thom. de potentia Dei, q. 3. art. 9. in responsione ad decimum, dicitur, antequam habeat animam rationalem, non est ens perfectum, sed in via ad perfectionem: vnde non est in genere, vel in specie, nisi per reductionem, sicut incompletum reducitur ad genus, vel ad speciem sui completi; quia in semine à principio quamuis nõ sit anima, est tamen ibi virtus animæ, quæ quidẽ virtus fundatur in spiritu, qui in spermate continetur, & dicitur virtus animæ, quia est ab anima generantis.

*Ens diuersa
proprietate.*

Ens multipliciter dicitur, vt docet S. Thom. in disputatis de veritate, q. 21. ar. 4. in responsione ad quartum. Dicitur enim ens primo, quia in se subsistit, vt Sortes, & Plato. Secundo dicitur ens, quia est principium subsistendi, vt forma. Tertio dicitur ens, quia est dispositio subsistentis, vt qualitas. Quarto dicitur ens, quia est priuatio dispositionis subsistentis, vt cecitas, & surditas. Dicitur etiam ens, quod significat essentiam rerum. & diuiditur in decem prædicamenta secundum diuersos modos prædicandi. & dicitur analogicè de ipsis, puta de substantia, quantitate, & qualitate, &c. necnon de Deo & creaturis, & de actu & potentia. & prædicatur per se de substantia cuiuslibet rei, nihil addens ei, sed idem significans cum nomine, quod imponitur ab essentia.

Enunciatio, vt ait S. Thomas in expositione libri Perihermenias, lectione 13. diuiditur tripliciter. Primo secundum vnitatem, vt aliqua dicatur enunciatio vna simpliciter, vel coniunctione vna. Secundo diuiditur secundum qualitatem, vt aliqua dicatur affirmatiua, & aliqua negatiua. Tertio diuiditur secundum quantitatem, vt aliqua dicatur vniuersalis, aliqua particularis, aliqua indefinita, & aliqua singularis. Quarto diuiditur secundum tempus, vt aliqua sit de præsentia, aliqua de præterito, & aliqua de futuro. Et est instrumentum rationis, propterea dicitur, quòd enunciatio est illa, in qua verum vel falsum reperitur. Ex quo dicuntur excludi enunciationes illæ, in quibus non reperitur verum vel falsum, vt deprecatiua, imperatiua, interrogatiua, & vocatiua.

Episcopus nouem ornamenta in consecratione accipit.

Episcopus, vt scribit S. Thom. 1. 2. q. 185. art. 1. ad primum, est nomen operis, & non honoris; vnde Episcopin, latinè est superintendere: hinc dicitur Episcopus ab epi, quod est super, & scopin, quod est intendere, quia vigilare tenetur super gregem suum: & propterea Apostolus dixit, Qui Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat, quia eo tempore quo hæc verba dixit Apostolus ille, qui præerat plebibus primo ducebatur ad tormenta martyrij: & sic appetere Episcopatum tunc temporis, erat appetere martyrium, quod est bonum opus. Et repræsentat Christum, præsertim in hoc, quòd alios ministros instituit, & fundauit Ecclesiam. Sacerdos autem repræsentat etiam Christum in hoc, quod per seipsum ministerium impleuit. & accipit potestatem indelebilem in sua ordinatione ipse Episcopus, sed non characterem. & est propriè Prælatus Ecclesiæ, & quasi sponsus eius, propterea accipit nouem ornamenta supra Sacerdotes, scilicet Caligas, Sandalia, Succinctorium, Tunicam, Dalmaticam, Mitriam, Chirotecas, Baculum, & Annulum, propter nouem prærogatiuas, quia habet Clericos ordinare, & eos deponere, Virgines benedicere, Basilicas dedicare, Synodos celebrare, Crisma conficere, vestes & vasa consecrare.

Æqualitas, vt docet S. Thom. p. p. q. 42. art. 1. ad primum, est duplex, molis & virtutis: sicut quantitas est duplex, molis seu dimensua, quæ reperitur in rebus corporalibus, & virtutis quæ attenditur secundum perfectionem naturæ alicuius, vel formæ. Et importat duo ipsa æqualitas, distinctionem personarum, quia nihil sibi ipsi dicitur æquale; & vnitatem essentiæ, quia ex hoc personæ sunt sibi inuicem æquales, quia sunt vnius magnitudinis, & essentiæ: vnde æquale dicitur quasi per negationem minoris & maioris. Datur etiam æqualitas quantitatis, & proportionis, & equiparatiæ. & in creaturis æqualitas, similitudo, & identitas differunt realiter; in diuinis secundum rationem tantum. Et quando Angelus & homo appetierunt æqualitatem Dei, non appetierunt æqualitatem secundum æquiparantiam naturæ, sed secundum similitudinem imitationis, vt docet ipsemet S. Thom. p. p. q. 61. art. 4. ad tertium.

Esse, vt dicit S. Thomas 1. sent. dist. 3. q. 1. art. 1. ad primum, dicitur aliquando ipsa quidditas, vel natura rei; sicut dicitur, quòd diffinitio est oratio significans quid est esse, diffinitio enim quidditatem rei significat. Alio modo dicitur esse, ipse actus essentiæ, sicut

sicut vivere quod est esse viventibus, est actus animæ, non actus secundus, qui est operatio, sed actus primus. Aliquando esse dicitur, quod significat veritatem compositionis in propositionibus, secundum quod, est, dicitur copula; & secundum hoc est in intellectu componente & diuidente, quantum ad sui complementum, sed fundatur in esse rei, quod est actus essentia: & illud esse, quod vnaquæque res habet in sui natura, est esse substantiale, & prædicatum substantiale; sed esse quod significat veritatem propositionis, prædicatur per accidens. Et res quælibet habet triplex esse, in suppositis, in causis, & in intellectu. Et solus Deus dat esse independentem, aliæ causæ determinant illud, solus enim Deus causat esse per creationem, nullo agente mediante, licet forma sit medium in hoc quod est principium essendi, & complementum substantiæ: tripliciter enim terminatur, secundum durationem totius, vel partium, vel quia recipitur in alio; primum conuenit corruptibilibus, secundum successiuus, tertium omnibus creaturis, cum sit vltimus actus participabilis ab omnibus nihil participans, &c.

Esse independens à solo Deo est, ab alijs terminatur.

Essentia, vt scribit S. Thomas in 1. cap. de ente & essentia, idem est quod quidditas, & quod quid erat esse, hoc est, illud per quod aliquid habet esse quid. Dicitur etiam forma, secundum quod per formam significatur perfectio, vel certitudo vniuscuiusque rei. Significatur etiam nomine naturæ, quæ natura dicitur specifica differentia, & in abstracto non est neque genus, neque species, sed significatur vt pars, in concreto verò significatur vt totum: quando verò additur, diuina, tunc significat naturam simplicissimam, infinitam, summè perfectam, summè bonam, existentem in tribus personis, identificantē sibi omnia, vt quoddam pelagus infinitæ substantiæ, de qua dicitur, quod neque generat, neque generatur, &c. & est causa eorum quæ sunt extra in genere causæ finalis, quandoquidem causalitas prima & perfectissima, est attribuenda primæ & perfectissimæ perfectioni, sed causalitas finalis est perfectissima: essentia autem diuina est perfectissima perfectio, ergo &c. Adde etiam, quia nulla habet rationem summi boni, nisi essentia diuina, sed ratio finis est ratio summi boni, ergo ratio finis competit diuinæ essentiæ præsertim cum sit summè appetibilis ab omnibus, & sit obiectum beatificum quietans Beatos, vt ait ipsemet S. Thomas p. p. q. 12. art. 2.

Essentia idem est quod quidditas, forma, & natura.

Essentiale, vt ait S. Tho. in disputatis de veritate, q. 20. art. 2. in responsione ad 4. arg. dicitur aliquando, quod nunquam essentiam relinquit, sicuti & Auer. etiam dixit 1. Post. cap. de per se, quod essentiale & per se idem sunt. Per se autem dicitur duobus modis ad præsens, In primo modo dicendi per se, quod est pars essentiæ, vt animal vel rationale, vel tota ipsa definitio; Alio modo dicitur per se in secundo modo dicendi, vt propria passio, quæ nunquam relinquit essentiam; & tale dicitur etiã essentiale, sed communiter, quia propriè essentiale est illud, quod distinguitur contra accidentale. Essentialia in diuinis sunt illa quæ de qualibet persona dicuntur sigillatim, & de tribus coniunctim in singulari, non tamen in plurali; vnde Pater est ens, Filius est ens, Spiritus sanctus est ens, non tamen tria entia, sed vnum ens: ita Deus, sapiens, spiritus, iustus, bonus, & similia. Essentialia absoluta dicentia perfectionem ad intra, sunt priora ipsis notionalibus, seu proprietatibus relatiuis dicentibus respectum ad intra, vt generare & generari, spirare & spirari: sed hæc notionalia præcedunt essentialia ad extra, cuiusmodi sunt creare, conseruare, gubernare, & similia, vt ait S. Thom. 1. par. q. 33. art. 3. vbi disputat si Pater personaliter sit prior essentialiter, &c.

Quæ sunt essentialia in diuinis.

Ætas significat distinctiones temporum; hinc omnes res illæ, quæ tempore mensurantur, quibusdam ætatibus distinguuntur, & variantur. Ætas ergo alicuius rei significat suã totalem durationem, vel certam aliquam distinctionem suæ durationis: vnde S. Thom. super Psalm. 36. distinguit sex ætates Mundi, ad similitudinem sex ætatum hominis. Prima, quæ fuit infantia Mundi, durauit ab Adam vsque ad Noe; Secunda, quæ est pueritia à Noe vsque ad Abraam, in qua fuit destructio humani generis per diluuium. Tertia adolescentia, ab Abraam vsque ad Dauid, in qua fuit institutio legis, & Circumcisionis; Quarta iuuentus, à Dauid vsque ad transmigrationem Babilonis, in qua lex floruit sub Regibus, & Prophetis; Quinta senectus, à transmigratione Babilonis vsque ad Christum, in qua fuit populi captiuatio & liberatio; Sexta est senilis, à Christo vsque ad finem Mundi; & istæ ætates assignantur Mundo quo ad statum, quia sic transibit, antiquatur, & senescit; non autem secundum substantiam, quia sic durabit in perpetuum, &c.

Æternitas, vt ait S. Thom. de mente Boetij p. p. q. 10. ar. 1. est interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio: quæ quidē æternitas conuenit ipsi Deo, quia ratio æternitatis conse-

Dignitas æternitatis.

consequitur immutabilitatem, sicut ratio temporis consequitur motum: vnde cum Deus sit maximè immutabilis, sibi maximè competit esse æternus; & non solum est æternus, sed est sua æternitas, cum tamen nulla alia res sit sua duratio, quia non est suum esse: Deus autem est suum esse vniforme. vnde sicut est sua essentia, ita est sua æternitas: & hoc est, quod dicit Athanasius, Æternus Pater, æternus Filius, æternus Spiritus sanctus, non tamen tres æterni, sed vnus æternus, &c.

*Æterni mul-
tiformoda accep-
tio.*

Æternum dicitur quasi extra terminum, vel terminos: & capitur multis modis, vt docet S. Thom. p. p. q. 10. ar. 3. Primo capitur essentialiter; & tale non habet nec principium, nec finem: & sic solus Deus est æternus, iuxta illud, Qui viuit in æternum, creauit omnia simul. Secundo dicitur æternum participatiuè, & sic Beati, qui vident Deum, dicuntur habere vitam æternam, secundum illud Ioannis, Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, &c. Tertio pro eo quod non habet finem in humana affectione, iuxta illud 3. Reg. 1. Viuat Rex in æternum. Quarto pro eo quod non habet finem in significato; vt Circuncisio data Abraham dicitur in fœdus sempiternum; & Sacerdotium Aaron dicitur æternum, quia significat Sacerdotium Christi æternum. Quinto capitur æternum pro incorruptibili, iuxta illud, Terra in æternum stat. Sexto significat diurnitatem, vt habetur Deut. 33. De pomis collium æternorum. Septimo significat interminabilitatem, & sic ignis inferni dicitur æternus. Octauo significat quandam modum veritatis, & sic vera, & necessaria sunt æterna, quia sūt in intellectu æterno, qui est intellectus diuinus solus, &c.

Ethimologia, vt ait S. Thom. 2. 2. q. 92. art. 1. ad 2. attenditur secundum id à quo imponitur nomen ad significandum; significatio verò nominis secundum id, ad quod significandum nomen imponitur: quæ quandoque diuersa sunt, nomen enim lapidis imponitur à læsione pedis, non tamen hoc significat; alioquin ferrū cum pedem lædat, lapis esset, &c.

Eua non dicitur filia Adæ, quia non processit ab eo, modo naturæ, per naturalem generationem, sed sola virtute diuina, vt scribit S. Thomas p. p. q. 92. art. 2. ad 3. & fuit conueniens eam formari ex viro, vt secundum similitudinem Dei, esset & ipse principium totius speciei humanæ, sicut Deus est principium totius Vniuersi; & vt vir magis diligeret ipsam dum agnosceret ex se esse productam; & quia per hoc figurabatur Ecclesia, quæ à Christo sumpsit principium, vt ait Apostolus ad Ephes. 5. Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico, in Christo, & in Ecclesia, &c.

*Euangelium
est bona an-
nunciatio.*

Euangelium, vt scribit S. Thom. in Epistolam ad Gal. cap. 1. dicitur bona annunciatio, in quantum annunciat quædam bona; & quia lex verus annunciabat bona temporalia & carnalia, secundum illud Esaiæ 1. Si volueritis, & audieritis me, &c. dicitur Euangelium, sed non perfectum simpliciter, quia non annunciat perfecta & maxima bona, sed parua & minima; sed lex noua est perfectè & simpliciter Euangelium, id est bona annunciatio, quia annunciat maxima bona, scilicet cœlestia, spiritualia, & æterna; vnde Euangelium nominatur quicquid de Christo dicitur, siue in nouo, siue in veteri Testamento, etiam in Concilijs, & traditionibus, quia Christum descendisse ad inferos non scribitur ab Euangelistis, tamen tenendum est sicut articulus Fidei, quia ponitur in Symbolo Apostolorum, & multa alia de Sacramentis Ecclesiæ non sunt scripta, tamen Ecclesia tenet illa esse tradita certitudinaliter ab Apostolis. De his omnibus dicitur Euangelium, quod prædicatum fuit in toto orbe, tempore Apostolorum, quantum ad diuulgationem notitiæ Christi, licet non fuerit prædicatum cum pleno effectu, ita vt in qualibet gente fuerit fundata Ecclesia, vt latius habet S. Thom. p. 2. q. 196. ar. 4. ad 4.

Euidencia est certitudo rei, vt docet S. Thom. 2. 2. q. 1. ar. 4. loquens de assensu qui contingit tripliciter. scilicet propter euidenciam rei, sicut est habitus primorum principiorum, quæ statim cognoscuntur, cognitis terminis ipsorum. Est alius assensus, qui dicitur scientificus, quod habetur in scientijs, & est assensus propter imperium voluntatis, qui dicitur credere; sed primus assensus est euidencia absoluta, quæ est assensus verus sine formidine, causatus naturaliter, quo impossibile est intellectum non assentire, vt quando assentit huic principio, Omne totum est maius sua parte: Alia est euidencia circumstantionata, per imperium voluntatis, qua assentimus veritatibus reuelatis ex lumine diuino, quod decipi nõ potest, aut errare, vt lumen naturale quod errare potest: hinc solet distingui etiam de euidencia obiectali, qua obiectum pauciora includit, & sic Metaphysica est euidencior Mathematica, & Mathematica est euidencior naturali Philosophia, vt scribitur in prologo primi Metaphys. & de euidencia inherencia assensus, qua intellectus voluntate imperante, assentit alicui propositioni, &c.

*Metaphysica
quomodo est
euidencior Ma-
thematica.*

Æuiternum

Aeternitas
est, et tempo
ri diffinita.

Et aeternitas est illud, quod mensuratur per aeternum, de quo ait S. Thom. quod est medium inter aeternitatem & tempus, quia aeternitas est mensura esse, quod est omnino immutabile, ut est esse diuinum, de quo dicitur, Immutabileque manens dans cuncta moueri.

Aeternum est mensura illius, quod non est subiectum transmutationi, tamen habet transmutationem adiunctam, vel in actu, vel in potentia; sicut patet in corporibus caelestibus, quorum esse substantiale est intransmutabile, cum hoc tamen habet adiunctam transmutabilitatem, secundum locum; sic etiam de Angelis, quorum esse est intransmutabile cum transmutabilitate, secundum electionem intelligentiarum, & affectionum, & locorum, suo modo. Totus est mensura eorum quae sunt subiectum transmutationis, vel in transmutatione consistunt, ut motus, & omnia generabilia, & corruptibilia, & haec est vera differentia inter has tres mensuras, ut ait S. Th. p. p. q. 10. art. 5. & non illa, quae communiter dicitur, quod aeternitas caret principio & fine; Aeternum habet principium, sed non finem, tempus autem habet principium & finem; Vel illa alia, quod aeternitas non habet prius & posterius; tempus habet prius & posterius cum inuolutione, & ueteratione; aeternum habet prius & posterius sine inuolutione & ueteratione, &c.

Eucharistia, ut docet S. Thom. 3. p. q. 63. art. 4. dicitur bona gratia, quia realiter continet Christum, qui est plenus gratia; dicitur sacrificium in quantum est commemoratum Dominicæ Passionis; dicitur communio vel synaxis, quia communicamus & unimur per ipsam; dicitur Hostia & Viaticum, quia datur viatoribus, ut perueniant ad patriam; dicitur Panis uitæ, Panis Angelorum; dicitur Sacramentum corporis & sanguinis Christi; dicitur caeleste edulium, antidotum uitæ spiritalis, mirabilium memoriale, ara animæ, totalitium sponsæ, consecratio, alijs etiam diuersis nominibus secundum diuersos respectus. Et septem solent considerari de hoc Sacramento: Primo de ipso secundum se. Secundo de unitate, & pluralitate, & de materia. Tercio de forma. Quarto de effectibus. Quinto de recipientibus. Sexto de ministro. Septimo de ritu: de quibus omnibus lege D. Thom. ubi supra.

Excommunicatio, ut ait S. Thomas 4. sent. dist. 18. q. 2. ar. 1. est separatio à communione Ecclesie, quo ad fructum & suffragia generalia; per fructum intelligitur consortium temporale, & communio fidei; ut per generalia suffragia perceptio Sacramentorum. Dicitur etiam quod est censura Ecclesiastica à canone, vel à iudice prolata, priuans à communione hominum, & Sacramentorum; & ista diffinitio competit excommunicationi maiorique priuat fideles à quocumque legitimo actu etiam politico, qui insinuat in hoc versu,

Excommunicatio est separatio à communione fidelium.

Os, orare, uale, communico, mensa negabit.

& haec excommunicatio dicitur anathema. Excommunicatio minor excludit fideles precise à participatione & communione passiuæ Sacramentorum, & à participatione eorum quae sunt uia ad Sacramenta percipienda, quia sic excommunicatus non est eligibilis, nec habilis ad quodcumque Ecclesiasticum beneficium, sed non à Sacramentis conferendis & ceteris fidelium.

Exorcismus, ut scribit S. Thomas 3. par. q. 71. art. 1. est ordinatus contra potestates demonum; & dicitur adiuratio contra diabolum: unde per ea quae aguntur in exorcismo duplex impedimentum percipiendæ gratiæ salutaris excluditur, alterum extrinsecum prout demones hominis salutem impedire conantur, & hoc impedimentum excluditur per exufflationem quibus potestas demonis pellitur; aliud impedimentum est intrinsecum, prout scilicet homo ex infirmitate originalis peccati habet sensus praclusos ad percipiendâ salutis mysteria. Unde solet distinguere triplicem exorcismum; Vnus Salomonis, qui fit per aliqua uerba sacra; & per certos characteres, quibus fugantur demones; alius est exorcismus benedictionis, & est quando coniuratur aliqua creatura ut ordinetur ad aliquem actum benedictum, & isto modo exorcizatur aqua benedicta; tertius est exorcismus solennitatis, qui est coniuratio diaboli ne doceat baptizando à susceptione Sacramenti, ne etiam habeat tantam potestatem super exorcizatum, quantum haberet si non esset exorcizatus, hoc enim modo exorcizantur pueri, & adulti baptizandi, per coniurationes demonis, &c.

Exorcismus triplex, Salomonis, benedictionis, et solennitatis.

Experientia, ut scribit S. Th. p. p. q. 54. art. 5. est in nobis, dum singularia per sensum cognoscimus; & quia Angeli etiam singularia agnoscunt, ideo tribuitur eis per similitudinem cognitorum, & non per similitudinem uirtutis cognoscitiuæ; hinc experimentum proprie est ipsius hominis, cum sit collectio plurimum specierum singularium eiusdem rei, reseruatam in memoria, & aequaliter participatur à brutis, cum semper sit cognitio singularium, cum uero uisus fatum; S. Thom. in prologo primi Metaph.

Exemplar

Exemplar propriè si accipiatur, importat causalitatem respectu exemplarorum, quia exemplar est ad cuius imitationem fit aliud; si autem largè dicatur, omne illud quod aliquo modo ab alio repræsentatur, sic etiam essentia Angelorum possunt dici exemplaria materialium rerum; sed essentia divina sicut est propriū exemplar vniuscuiusque rei per rationem idealem eius quam apud se habet, ita essentia Angeli est propria similitudo rei materialis secundum formam quam habet apud se, vt notat S. Thomas de ver. q. 8. art. 5. Et est duplex, alterum interius, quod est ratio existens in mente artificis, secundum quam artifex producit opera sua ad extra, vt domificator per exemplar domus ad intra, producit domum ad extra. Exterius verò est quædam forma exterior, secundum quam artifices mechanici regulant suas operationes, &c.

Extasis, & raptus differunt.

Extasis, vt dicit S. Thom. 2. 2. q. 175. ar. 2 ad primum, importat simpliciter excessum à seipso, secundum quem scilicet aliquis extra suam ordinationem ponitur; sed raptus super hoc addit violentiam quandam, potest igitur extasis ad vim appetitiuam pertinere, puta cum alicuius appetitus tendit ad ea quæ extra ipsum sunt; & sic diuinus amor facit extasim, in quantum scilicet facit appetitum hominis tendere ad res amatas: & potest esse duplex secundum duplicem vim mentis, vnam cognitiuam, quæ facit raptum in spiritu, vel excessum mentis, quia est triplex gradus, videlicet simplex excessus mentis, qui dicitur primum cælum, extasis secundum, raptus tertium, ad quod raptus fuit Paulus, quando verò fit extasis secundum vim affectiuam, dicitur raptus extra spiritum, &c.

DE LITTE R A F.

ANc litteram aliqui Auctores numerant inter mutas; aliqui verò inter semiuocales, eo quod à vocali incipit, & in seipsam terminatur: hinc nonnulli loco huius litteræ f. vsi sunt b, dicendo bruges, pro eo quod alij dicere solent fruges, &c.

Fabula, vt scribit S. Thom. in prologo primi Metaphys. constituitur ex quibusdam mirabilibus; & circa ipsam versantur Poetæ, Philosophi quoque dicuntur aliquantulum amatores fabularum. Et dicuntur fabulæ à fando, quia quando aliqua fabula continet verum sensum, & repræsentat aliquid vtile & conueniens ei, operatur ad vtilitatem & ad delectationem hominum: aliqua verò non repræsentat veritatem aliquam, & ista est inanis: aliqua autem est inepta; vt fabula Talmuth: hinc Apost. scribens ad Timoth. 1. Epist. cap. 1. docet ipsum vitare ineptas, seu profanas fabulas, & exercere seipsum ad pietatem, &c.

Facere, de hoc S. Thom. p. p. q. 45. ar. 2. ad 2. scribit, quòd facere & fieri important habitudinem causæ ad effectum, & effectus ad causam: & 2. 2. q. 134. ar. 1. ait, quòd facere dupliciter potest accipi, Vno modo propriè, & sic dicitur operari aliquid in exteriori materia, sicut facere domum, vel aliquid huiusmodi; Communiter autem dicitur facere, pro quacunque actione, siue transeat in exteriorem materiam, sicut vrere & secare; siue maneat in ipso agente, sicut intelligere & velle. Facere etiam propriè spectat ad artifices, & est de materia exteriori; communiter verò dicitur quandoque in naturalibus, &c.

Fallacia duplex, in dictione, & extra dictionem.

Fallacia, vt ait S. Thom. opusc. 39. c. 2. est locus sophisticus: & est duplex, in dictione, & extra dictionem; quando est in dictione causa apparentiæ, est ex parte vocis: & fit sex modis scilicet secundum æquiocationem, amphibologiam, accentum, compositionem, diuisionem, & figuram dictionis. In fallacia extra dictionem, causa apparentiæ est ex parte rei: & fit septem modis; prima secundum accidens; secunda secundum quid, & simpliciter; tertia secundum ignorantiam elenchi; quarta secundum petitionem principij; quinta secundum consequens; sexta secundum non causam vt causam; septima secundum plures interrogationes vt vnam; de quibus omnibus vide vbi supra.

Fama dicit S. Thom. 2. 2. q. 73. ar. 1. ad 3. diminuitur dupliciter; Directè, vel indirectè: primo modo quadrupliciter, Primo, quando falsum imponit alteri; Secundo quando peccatum adauget suis verbis; Tertio, quando occultum reuelat; Quarto, quando id quod est bonum, dicit mala intentione factum. Indirectè autem, vel negando bonum alterius, vel malitiosè reticendo, aut minuendo, &c.

Familiaritas, vt ait S. Thom. 2. 2. q. 45. ar. 6. ad 3. vitari debet ab imperfectis, ne habeatur ab eis cum peccatoribus; & hoc propter periculum quod eis imminet, ne ab illis subuertantur; perfectis autem de quorum corruptione non timetur; laudabile est vt cum peccato-

peccatoribus conuersentur, vt eos conuertant, sic enim Dominus cum peccatoribus manducabat, & bibebat, vt dicitur Matth. 9. Familiaritas tamen, & conuictus peccatorum quantum ad consortium peccati, vitandus est omnibus, & sic dicitur 2. ad Corinth. 6. Recedite de medio eorum, & immundum ne tetigeritis. s. secundum peccati consensum. Absolutè etiam familiaritas hominum parit contemptum propter imperfectionem eorum, sed familiaritas Dei parit reuerentiam, propter excellentiam eius, cum familiaritas excedat amicitiam in multis, &c.

Falsitas, De hoc termino scribens S. Tho. de ver. q. 1. ar. 10. ait, quòd consistit in rerum inæqualitate, sicut veritas ipsa consistit in adæquatione rei ad intellectum: illa enim dicuntur falsa, quæ nata sunt videri aut qualia non sunt, aut quæ non sunt, vt aurum falsum, in quo exterius apparet color auri, & alia huiusmodi accidentia, cum tamen interius natura auri non subsit. Et Beatus August. lib. soliloquiorum dicebat, Verum est id, quod est: falsum est id, quod non est. Et solet esse quadruplex, Prima in vocis aut sermonis significatione, puta quando non est adæquatio sermonis ad rem, ita quod res non habet vt sermo significat: Secunda falsitas est sermonis ad mentem proferentis, quando mens proferentis dissentit sermone, hoc est asserit voce pro vero, quod credit falsum: Tertia falsitas est in obligatione, vt cum quis obligat se ad cuius oppositum obligatur, vt si quis promittit se facturum aliquid illicitum: Quarta falsitas est indiscretio, seu periculi, dum scilicet loquitur seu promittit, in quo est periculum falsitatis, propterea communiter dicitur, quòd falsitas est disconuenientia rei & sermonis, vel mutabilitas in cunctis rebus à primo ente, & improprietas rerum existentium vel non existentium, disconuenientium, & dissimilitudo significatorum, est & falsitas complexa, quæ est circa compositionem & diuisionem, &c. Quomodo autem sit in sensu vel in intellectu, lege D. Th. p. q. 17.

Falsitas quadruplex inuenitur.

Fantasia, ait S. Thom. p. q. 78. ar. 4. in corp. est thesaurus formarum per sensum acceptarum, componens & diuidens eas; & est idem quod imaginatiua, & hæc est determinata, habens organum determinatum, vt in animalibus perfectis. Est & alia fantasia indeterminata, quæ reperitur in animalibus brutis, etiam imperfectis, vt in parte decisa animalis annuloso. Et quantum ad nomen dicitur apparitio, quia phanos idem est quod apparitio; quantum ad rem docuit eam Arist. 2. de anima, quòd est motus factus à sensu secundum actum, & per motum intelligit potentiam in qua est motus: hinc fit vt similitudo rei particularis existens in ipsa fantasia, vocetur fantasma, quod quidem fantasma illustratur ab intellectu agente, & intellectus possibilis abstrahit ab hoc fantasmate speciem intelligibilem, qua mediante intelligit naturam vniuersalem, vt ait idem Sanctus Thomas 1. par. q. 85. art. 1.

Fatum, vt scribit S. Thomas p. q. 116. ar. 1. in corp. est dispositio syderum, in qua quisque natus, vel conceptus est, & hoc propriè loquendo; quia impropriè dicitur diuina prouidentia, vel potius executio diuinæ prouidentia, corporibus cœlestibus inserta, per quã inferiora mouentur in fines suos præordinatos. Et dicitur fatum à fando. & aliquando significat oraculum quod Dij fantur; aliquando pro morte, quia nihil homini tam necessarium impendit, quàm mors, hinc fatalis dies perniciosus dicitur: & fatiferum, hoc est mortiferum. & secundum hoc Sancti Doctores recusauerunt vt nomine fati, & etiam propter illos qui ad vim positionis syderum hoc nomen retorquebant; hinc Aug. lib. 5. de ciuitate Dei, dicebat, si propterea quisquam res humanas fato Dei tribuit, quia ipsam Dei voluntatem, vel potestatem fati nomine appellat, sententiam teneat, & linguam corrigat: & Greg. in Homelia Epiphaniæ dicebat, Absit à fidelium cordibus vt fatum esse aliquid dicant: quæ verba sunt intelligenda secundum quod Poetæ, Astrologi, & Philosophi loquebantur de fato, non autem vt dicunt sacri Theologi, quod ratio gubernationis vt est in mente Dei, dicitur diuina prouidentia, vt verò est in causis secundis, dicitur fatum, &c.

Non semper Sancti Doctores vsi sunt nomine Fati.

Fœlicitas hominis est in continuatione intellectus possibilis, ad intelligentiam agentem, siue talis continuatio sit in vita secundum quosdam, siue post hæc vitam secundum alios: vt scribit S. Thom. 2. sent. dist. 18. q. 2. ar. 2. in fine corporis art. Terrena verò fœlicitas consistit in quinque. s. voluptate, diuitijs, potestate, dignitate, & fama. Secundum Arist. vltima hominis fœlicitas non quidem simpliciter, sed ad quam per sua naturalia potest peruenire est cognitio substantiarum separatarum, non quidditatiua, sed quid non sunt per sensibilia: secundum autem veritatem, non est, in cognitione alicuius creaturæ, sed tantummodo ipsius Dei benedicti, &c.

Fœmina, vt ait S. Thomas p. q. 92. ar. 1. ad primum, per comparisonem ad naturam vniuer-

G

vniuer.

vniuersalem non est aliquid occasionatum, sed est de intentione naturæ ad opus generationis ordinata. intentio autem naturæ vniuersalis dependet ex Deo, qui est vniuersalis auctor naturæ; & ideo instituendo naturam, non solum marem, sed etiam fœminam produxit: per respectum autem ad naturam particularem, fœmina est aliquid deficiens, & occasionatum, quia virtus actiua quæ est in femine maris intendit producere sibi simile, perfectum, secundum masculinum sexum; sed quod fœmina generetur, hoc est propter virtutis actiuz debilitatem, vel propter aliquam materiæ indispositionem, vel etiam propter aliquam transmutationem ab extrinseco, puta à ventis Australibus, qui sunt humidi, vt dicitur in lib. de generac. animalium: & quandoque viuic in gemellis, sed mas rarissime viuic, quia materia male terminatur. In veteri Testamento non offerebatur fœmina in holocaustis, quia est animal imperfectum, & est principium generationis passiuum, vt habetur 3. p. q. 67. art. 4.

Charitas remitti, est minus intensos actus charitatis minus delectabiliter elicere.

Feruor charitatis est quædam promptitudo seu conatus voluntatis ad actum charitatis eliciendum, qui est præcisè per habitum charitatis acquisitum ex actibus frequētatis: vt ait S. Thom. 4. sent. dist. 16. q. 21. art. 1. vnde supponit pro actu charitatis, seu voluntatis connotando voluntatis promptitudinem & facilitatem, ex inclinatione habitus charitatis acquisitæ prouenientem: hinc charitatem remitti quo ad eius feruorem, nihil aliud est, quàm minus feruidos & intensos actus charitatis, & minus feruenter, & minus delectabiliter elicere; & sic diminutio huius feruoris potest per venialia fieri, ita & totalis corruptio, sic quod totus feruor per continuationem peccatorum venialium, & omissionem actuum secundum charitatem eliciendorum: non tamen charitas tollitur, quæ manet integra, nisi adueniente mortali; sicut feruor seu calor qui est ex igne, per contraria sua, puta per frigora; aliquando diminuitur, aliquando corrumpitur, &c.

Fictio, ait S. Thom. 3. par. q. 69. art. 9. est ostendere dicto vel facto quod non est verum. & est speciale peccatum si hoc intendatur. & multis modis contingit; aliquando dicitur fictus, qui non credit his quæ sunt Fidei; aliquando qui indemotus accedit ad suscipienda Sacramenta; aliquando, qui aliter celebrat quam Sancta Romana Ecclesia ordinauit; aliquando, qui suscipit Sacramenta contra prohibitionem Ecclesiæ, vel contra eius ritum: hinc fictus ille dicitur, qui aliud prætendit foris, aliud intus habet, vt si quis veller suscipere Sacramentum eo modo quo Ecclesia intendit dare, & tamen oppositum habet in animo; vel ostendendo se esse dispositum ad suscipiendum Baptismum, & tamen non est dispositus in anima sua, aut quia non habet rectam Fidem, aut quia habet peccatum mortale in actu, vel in proposito, vel habet complacentiam, vel nullam displicentiam habet de peccato, &c.

Definitio Fidei.

Fides, ait S. Th. 2. 2. q. 4. art. 1. vt est virtus Theologica, est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium, vt ait Apost. ad Hebr. 11. ad quam diffinitionem reducuntur omnes aliæ explicationes quæ dantur de Fide, vt est illa Aug. Fides est virtus qua creduntur quæ non videntur: & illa Damasceni, Fides est non inquisitus consensus: & illa alia, Fides est certitudo animi quædam de absentibus supra opinionem, & infra scientiam: & illa quoque quam tradit Dion. 7. cap. de diu. nom. 9. Fides est manens credendum fundamentum, collocans eos in veritate, & in ipsis veritatem ostendens; Fides enim quo ad nomenclaturam, dicitur quasi fidentissima & certissima. & vocatur aliquando symbolum Fidei, quod creditur, vel pro obiecto Fidei, vt ait Athanas. Hęc est Fides Catholica, &c. quandoque dicitur Sacramentum Fidei, sicut Baptismus, vt scripsit August. ad Bonifatium, Quid est aliud paruulos habere Fidem, nisi Fidei Sacramentum? quandoque sumitur pro habitu informi, vt habet Iacob. in Epist. sua Canonica cap. 2. Fides sine operibus mortua est: quandoque pro habitu formato per charitatem, vt scribitur 1. Rom. Iustus ex Fide viuic: quandoque pro actu credendi, vt habetur Rom. 10. Fides est ex auditu: sumitur quoque aliquando pro intentione faciendi, vt quando dicunt Theologi, quod in adulto Fides propria requiritur ad suscipiendum Sacramentum Baptismi; in paruulis verò Fides aliena, puta parentum. & multis alijs modis sumitur, vt videre poteris apud Dominicanum Bañes 22. ad principium.

Fiducia dicitur à fide, vt eius nomen ostendit, vt habet S. Th. 2. 2. q. 129. art. 6. in corp. ad fidem autem pertinet aliquid & alicui credere: pertinet autem fiducia ad spem, secundum illud Iob 11. Habebis fiduciam proposita tibi spe: & ideo nomen fiduciæ principaliter significare videtur, quod aliquis spem concipiat ex hoc, quod credit verbis alicuius auxilium promittentis. & dicit motum irascibilis inæstimatum non excedere facultatem.

& circa

& circa bonæ est spes, sed circa mala est audacia, & non est propriè virtus, sed conditio eius: ideo est pars integralis fortitudinis, & opponitur desperationi; timori autem secundum contrarietatem oblectorum, &c.

Fieri, ait S. Tho. 1. sent. dist. 30. q. 1. art. 1. ad primum, dicitur dupliciter, secundum rem & secundum rationem tantum: Secundum rem aliquid dicitur fieri, vel sicut ex contrario, prout dicimus, quod ex nigro fit album; vel ex negatione, vel priuatione, sicut ex non lucente lucens, & ex non figurato figuratum. & potest esse terminatio motus, & sic fieri & factum esse sunt simul, nec differunt nisi secundum rationem: si autem erit ipse motus, tunc fieri & factum esse, differunt realiter, & fieri est prius tempore, quàm factum esse, in permanentibus, non autem in successivis, & sic nullo modo competit Deo. Si autem capiatur fieri secundum rationem tantum, sic poterit Deo convenire, iuxta illud Psalm. 89. Domine refugium factus es nobis; sed ex hoc non sequitur, quod sit mutatus, quia mutatio imponitur pro remotione eius à quo est motus, sed fieri per adeptionem eius ad quod terminatur motus: à Deo autem nullo modo aliquid remouetur, etsi adueniat habitudo aliqua secundum rationem, vt fieret nobis refugium, &c.

Fieri dicitur dupliciter, secundum rem, & secundum rationem.

Filiatio, vt memoriz prodidit S. Th. 3. par. q. 32. art. 3. est nomen consequens generationem viventium, & precipuè animalium; non enim dicimus, quod ignis generatus sit filius ignis generantis (nisi forte secundum metaphoram) sed hoc dicimus in animalibus, quorum generatio est magis perfecta. Nec tamen omne quod in animalibus generatur, filiationis, accipit nomen, sed solum illud quod generatur in similitudinem generantis: hinc non dicimus, quod capillus qui nascitur ex homine sit filius hominis, nec etiam dicimus, quod homo qui nascitur ex semine, sit filius seminis, quia nec capillus habet similitudinem hominis, nec homo qui nascitur habet similitudinem seminis, sed hominis generantis. & si sit perfecta similitudo, erit perfecta filiatio, tam in diuinis, quàm in humanis; si autem sit similitudo imperfecta, erit filiatio imperfecta, sicut in homine est quædam similitudo Dei imperfecta, &c.

Filius quinque modis dicitur, respectu ipsius Dei, vt ostendit S. Th. p. q. 33. ar. 3. in corp. nam aliquis dicitur filius Dei propter similitudinem vestigij tantum, & sic Deus dicitur Pater illius, quo modo creaturæ irrationales dicuntur filij Dei, secundum illud Iob 38. Quis est pluuiz pater, aut quis genuit stillas roris? Aliquis dicitur secundo filius Dei propter similitudinem imaginis, & sic creaturæ rationales dicuntur filij Dei, iuxta illud Deuteron. 32. Nonne ipse est Pater tuus, qui possedit, & fecit, & creauit te? Tertio aliquis dicitur filius Dei secundum similitudinem gratiæ, & hic dicitur filius adoptiuus, quia ordinatur ad hæreditatem æternæ gloriæ per munus gratiæ acceptum, secundum illud Rom. 8. Ipse Spiritus reddit testimonium spiritui nostro, quod sumus filij Dei, si autem filij, & hæredes. Quarto aliquis dicitur filius Dei secundum similitudinem gloriæ, prout iam possidet gloriæ hæreditatem, secundum illud Rom. cap. 5. Gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. Quinto dicitur Filius Dei secundum perfectam rationem natiuitatis, & sic secunda persona Trinitatis vocatur Filius Dei, vt ostendatur eius connaturalitas ad Patrem; vt autem ostendatur coæternitas, dicitur Splendor; vt ostendatur perfecta similitudo, dicitur Imago; vt ostendatur generatio immaterialis, dicitur Verbum, &c.

Finis, ait S. Tho. 1. 2. q. 1. art. 8. dupliciter dicitur. sc. cuius, & quo. i. ipsa res in qua ratio boni inuenitur, & vsus siue adeptio illius rei; sicut si dicamus, quod motus corporis grauis finis est, vel locus inferior vt res, vel hoc quod est esse in loco inferiori; vt vsus & finis auari est, vel pecunia vt res, vel possessio pecuniæ vt vsus. In ultimo sine hominis quantum ad rem quæ est finis, omnia conueniunt, quia Deus est vltimus finis hominis, & omnium aliarum rerum; in ultimo verò sine hominis quantum ad consequentionem finis, sic non omnia conueniunt, nam homo & aliæ creaturæ rationales, consequuntur vltimum finem cognoscendo, & amando Deum, quod non competit alijs creaturis, quæ adipiscuntur vltimum finem, in quantum participant aliquam similitudinem Dei, secundum quod sunt, vel viuunt, vel etiam cognoscunt, &c.

Fomes, vt docet S. Thom. 1. 2. q. 91. ar. 6. est inclinatio sensualitatis, & per se inclinat ad malum, per accidens ad bonum, cum sit qualitas quædam ipsius carnis inordinata, inclinans appetitum sensitiuum ad actum difformem, & viciosum, in habente iudicium rationis: quod sit inordinata, patet, quia non inclinat nisi post peccatum, non enim erat in primis parentibus ante peccatum: nec substantia, quia nec in Christo, in quibus tamen est quicquid est de substantia humane nature: quod sit qualitas patet etiã, quia est accidens,

Fomes per se inclinat ad malum, per accidens verò ad bonum.

cūm non sit substantia disponens subiectum ad peius: quod sit in carne, adhuc patet, quia alioquin non contraheretur a parentibus, quorum actio præsertim patris, qui est principalior, cessat ante infusionem anime: & in disp. de malo q. 4. ar. 6. ait S. Thom. quod fomes est concupiscentia habitualis, quæ provenit ex hoc, quod ratio non habet virtutem totaliter inferiores vires refræmandi.

Forma multipliciter sumitur.

Forma, vt scripsit S. Th. 1. sent. dist. 8. q. 5. art. 2. ad 5. est aliqua similitudo primi principij, qui est actus purus: vnde quanto forma magis accedit ad similitudinem ipsius, plus participat de perfectionibus eius. Et potest esse multiplex: nam potest primo capi pro significato terminorum abstractorum, sicut per terminos abstractos prædicatorum accidentium, & sicut figura dicitur formæ rei figuratæ, & paternitas forma patris. Secundo sumitur, pro omni eo quod non est subiectum vel compositum; & sic Deus & Angeli dicuntur formæ. Tertio sumitur pro eo quod est causa, quæ dat esse rei, & est pars eius, & conseruat ipsam in esse, & est terminus generationis, & per eam ipsa habet unitatem; vt anima quæ est prima perfectio corporis, dicitur forma informans. Est alia forma, quæ dicitur resultans, vt humanitas quæ est forma totius. Alia est forma exemplaris, vt Deus dicitur exemplar omnium rerum. Datur forma assistens, quæ est Intelligentia mouens orbem, hæc enim non est forma informans respectu orbis; nec substantialis, quia per ipsam Intelligentiam non constituitur orbis intrinsecè in esse corporis; nec est forma resultans, vt natura aliqua constituta ex materia & forma, realiter distincta ab eis, vt totum realiter distinguitur a partibus suis; nec est forma qualificans, quia hæc est quarta species qualitatis, hæc enim dicitur quidam decor rei animatæ: nam forma aliqui dicuntur formosi, speciosi, & pulchri: vnde illud Porphyrij, Species Priami digna est imperio; nec est forma modificans, quia hæc est circumstantia alicuius actus moralis, vt deuotio ad persoluendum officium; nec est forma accidentalis absoluta, vt albedo respectu parietis; nec forma accidentalis respectiua, vt paternitas respectu patris; nec est forma communiter sumpta ad omnes formas, vt loquutus est Auctor in libro sex princip: quod forma est compositioni contingens, simplici & inuariabili essentia consistens; vnde relinquitur quod sit forma assistens, contra aliquos Auerroistas, volentes Intelligentias omnes esse formas informantes: & decepti (sunt isti, non considerantes nomen ipsius formæ, quandoquidem forma dicitur quasi formatio, idest perfectio, quæ dat esse rei: vel forma dicitur quasi foris manens, aut paradigma siue exemplar: quæ quidem nomina non possunt adaptari ipsis Intelligentijs, nisi (vt dictum est) quod sint formæ assistentes orbibus, aut mouentes ipsos. Igitur perperam docuerunt illas esse formas informantes, &c. & quia a forma venit & deriuatur formalitas, vt supra docuimus, non est opus aliud de hac re exprimere, nisi quod a formalitate venit etiam formaliter, quod aliquando distinguitur contra per accidens; vt quando dicimus, homo formaliter est animal rationale, idest non per accidens; aliquando distinguitur contra materialiter, vt vnum formaliter, dicit negationem seu priuationem diuisionis, sed non materialiter; aliquando distinguitur contra virtualiter; vt ignis est formaliter calidus, & Sol virtualiter, &c.

Opinio Auerroistarum rejicitur.

Formale, vt dicit S. Thomas 4. sent. dist. 46. q. 2. ar. 2. q. 3. in corp. in vnoquoque est excellentius in eo, quia per formam materia completur; in qualibet actione illud quod est ex parte agentis, est quasi formale; illud autem quod est ex parte patientis, vel recipientis, est quasi materiale: dat exemplum de misericordia, quæ in omni opere diuino resultat ex parte ipsius Dei, qui superabundat in bono, sed iustitia ex parte recipientis, quod recipit secundum suam proportionem: & ideo in quolibet opere diuino supereminet misericordia iustitiæ, sicut formale supereminet materiali; & hoc est quod Psal. 144. dicitur, Miserationes eius super omnia opera eius. Vel dicitur formale, ratio diffinitiuæ rei, vt animal rationale est formale ipsius hominis. Vel formale, est ratio quidditatiua cuiusq; quidditatem habentis, siue sit diffinibile, siue non, propter ipsa simplicia, quæ non propriè diffiniuntur. Et hinc oritur etiam, quod formalitas est omnis ratio qua concipitur aliquid, vt formalitas substantiæ est non esse in subiecto; formalitas accidentis est esse in subiecto; formalitas simi est curnitas nasi, & sic de singulis, &c.

Fornicatio, ait S. Thomas 4. sent. dist. 41. q. 1. art. 4. q. 1. dicitur a fornice, quia iuxta fornices, idest arcus triumphales, & in alijs locis vbi homines conueniebant, congregabantur meretrices, & ibi polluebantur. Et importat deformitatem pertinentem ad genus luxuriæ, est enim soluti cum soluta. & specialiter prohibetur ab Apostolis, quia Gentiles non reputabant eam esse peccatum, quod tamen est falsissimum, quia fornicatio est

contra

contra ius naturale, diuinum, & humanum, peccatum enim mortale est contra vitam hominis, sed fornicatio simplex vergit in nocendum vitæ eius, qui est ex tali concubitu nasciturus, videmus enim in omnibus animalibus in quibus ad educationem prolis requiritur cura maris & fœminæ, quod in eis non est vagus concubitus, sed maris ad certam fœminam, vnam vel plures, sicut patet in omnibus auibus; fœtus autem in animalibus, in quibus fœmina sufficit ad educationem fœtus, in quibus est vagus concubitus, vt patet in canibus, & huiusmodi alijs animalibus: manifestum est autem quod ad educationem hominis non solum requiritur cura matris, à qua nutritur, sed multo magis cura patris, a quo est instruendus, & defendendus, & in bonis tam interioribus, quàm exterioribus promouendus; & ideo fornicatio cum sit vagus concubitus (vt pote existens præter matrimonium) est contra bonum prolis educandæ, & ideo est peccatum mortale. Fornicatio quoque illa spiritualis, vt pote idolatria, & qualibet noxia superstitio, qua aliquis frangit fidem Deo, cui eam vt vero sponso obseruare deberet, est maximum peccatum mortale. Dicitur etiam fornicatio spiritualis, peccatum, quando anima adhæret bono commutabili, postposito incommutabili: & quia hæc adhæsiō potest diuersimodè fieri, diuersimodè etiam dicitur peccatum; aliquando enim fit per potentiam rationalem, & sic est conquisitiō sapientiæ terrenæ, animalis, & diabolica, spreta Dei sapientiæ; aliquando fit secundum potentiam concupiscibilem, & est conquisitiō prohibitiæ delectationis in creatura, spreta Dei bonitate atque dulcedine; aliquando fit secundum irascibilem, & sic est fiducia quædam in alio, quàm in Dei potentia, & sic omne peccatum dicitur communiter fornicatio spiritualis: propter quod Dominus loquens per Prophetas suos ad animam nostram, dicit, Tu fornicata es cum amatorijs multis; sed veni & reuertere, &c.

Fornicatio spiritualis quam sit explicatur.

Fortitudo est duplex, ait S. Thom. 2. 2. q. 73. art. 1. corporalis videlicet, & mentalis, Prima est pars virtutis; secunda verò est virtus, in quantum facit hominem secundum rationem esse: verum quia nomen fortitudinis dupliciter accipi potest, Vno modo secundum quod absolute importat quandam animi firmitatem, & secundum hoc est generalis virtus, vel potius conditio cuiuslibet virtutis, quando quidem ad virtutem requiritur firmiter & immobiliter operari; Alio modo potest accipi fortitudo, secundum quod importat firmitatem animi, in sustinendis, & repellendis his, in quibus maxime difficile est firmitatem habere. In aliquibus periculis grauib; hinc aliqui dixerunt, quod fortitudo est considerata periculorum susceptio, & laborum permissio; & sic fortitudo ponitur specialis virtus, vt pote materiam determinatam habens, cum ad virtutem fortitudinis pertineat remouere impedimentum quo retrahitur voluntas à sequela rationis: quod autem aliquis retrahatur ab aliquo difficili, pertinet ad rationem timoris, qui importat recessum quendam a malo, difficultatem habente; & ideo fortitudo principaliter est circa timores difficultium rerum, quæ retrahere possunt voluntatem a sequela rationis. Oportet autem huiusmodi rerum difficultium impulsu, non solum firmiter tolerare, cohibendo timorem, sed etiam moderatè aggredi, quando scilicet oportet ea exterminare, ad securitatem in posterum habendam; quod videtur pertinere ad rationem audaciæ; & ideo virtus fortitudinis est circa timores periculorum mortis; Fortitudo autem corporalis consistit in quinque. scilicet vigore complexionis, robore membrorum, abundantia cibi, constantia mentis, & experientia bellicæ artis: vnde fortitudo & magnanimitas conueniunt in modo, & forma, sed differunt in materia, &c.

Fortitudinis definitio.

Fortitudo corporalis consistit in quinque.

Fructus, vt scribit S. Th. 1. 2. q. 70. art. 1. est nomen translatum a corporalibus ad spiritualia: dicitur autem in corporalibus fructus, id quod ex planta producitur, cum ad perfectionem peruenerit, quandam in se suauitatem habens. Et quia fructus ad duo comparari potest. scilicet ad arborem producentem ipsum, & ad hominem qui fructum ex arbore adipiscitur, secundum hoc igitur nomen fructus in rebus spiritualibus dupliciter accipere possumus; Vno modo, vt dicatur fructus hominis, quasi arboris, id quod ab eo producitur; Alio modo vt dicatur fructus hominis id quod homo adipiscitur: non autem omne id quod adipiscitur homo habet rationem fructus, sed id quod est vltimum, delectationem habens: habet enim homo agrum, & arborem, qui fructus non dicuntur, sed solum id quod est vltimum, quod scilicet ex agro & arbore homo intendit habere; & secundum hoc fructus hominis dicitur vltimus finis hominis, quo debet frui; si autem dicatur fructus hominis id quod ex homine producitur, sic ipsi actus humani fructus dicuntur, operatio autem est actus secundus operantis, & delectationem habens, si sit conueniens operanti,

Finis vltimus hominis fructus appellatur.

ranti, si igitur operatio hominis procedat ab homine, secundum facultatem suae rationis, sic dicitur esse fructus rationis; si autem procedat ab homine secundum altiorem virtutem, quae est virtus Spiritus sancti, sic dicitur operatio hominis esse fructus Spiritus sancti, quasi cuiusdam diuini seminis, ut scribitur 1. Ioan. 3. Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet. Sed videtur esse quaedam contradictio de numero istorum fructuum, quandoquidem Apostolus Paulus ad Galat. cap. 5. numerat duodecim fructus Spiritus sancti, videlicet, Charitas, Gaudium, Pax, Patientia, Benignitas, Bonitas, Longanimitas, Mansuetudo, Fides, Modestia, Continentia, Castitas; Scribens autem ad Rom. cap. 6. videtur ponere tantum vnum fructum vitae praesentis, dicens, Habebitis fructum vestrum in sanctificatione; quod Isa. 27. cap. prius annuit, quando dixit, Hic est omnis fructus ut auferatur peccatum. Nisi dicamus, quod scribens ad Rom. loquutus est singulariter; & similiter Isai. de Spiritus sancti fructibus, propter virtutem generis, quod in multas species diuiditur, secundum quas dicuntur multi fructus; & sanctificatio fit per omnes virtutes, per quas etiam peccata tolluntur. Et Saluator noster apud Matth. ponit triplicem fructum bonae terrae, scilicet centesimum, sexagesimum, & trigesimalum, &c.

Fructus Spiritus sancti duodecim ab Apostolo numerantur.

Fortuna, ut scribit S. Th. 3. contra Gent. cap. 30. est illa, cui non subiacet summum bonum hominis; nam fortuita eueniunt homini absque studio rationis: summum autem bonum homo non potest acquirere, nisi per studium rationis, propterea communiter dicitur, quod Fortuna est causa per accidens, in his quae fiunt a proposito, in minori parte, id est rarer propter finem. Dicitur causa per accidens, ad differentiam causae per se, intendentis effectum, necesse est enim quod effectus qui est a fortuna non sit intentus, quia si esset intentus, non diceretur a fortuna, nam causa per accidens est illa quae non intendit effectum, licet effectus proveniat. Dicitur etiam in his quae fiunt a proposito, quia effectus non intentus, qui est ab agente, instinctu naturali, non dicitur esse a fortuna, sed a casu; hinc inuentio thesauri, quae est a Socrate fodiente sepulchrum, dicitur esse a fortuna, quia Socrates a proposito fodit sepulchrum: eadem enim causa quae est causa per se effectus intenti, est causa per accidens effectus non intenti, & respectu effectus non intenti est fortuna, verbi gratia, Sortes est causa per se fossionis sepulchri, & ipsemet Sortes est causa per accidens inuentiois thesauri, & respectu huiusmodi inuentiois, qui est effectus non intentus, Sortes dicitur fortuna; unde fortuna est ipsamet causa per se, prout ei contingit aliquis effectus non intentus, & inopinatus, respectu cuius dicitur causa per accidens. Dicitur in minori parte, id est raro, quia si effectus frequenter contingeret, non posset dici a fortuna, quia esset intentus, saltem secundario; verbi gratia, quoties Sortes vadit per viam lutosam, calcei eius deturpantur, licet Sortes non intendat deturpare calceos, tamen illa deturpacio non potest dici esse a fortuna, quia hoc accidit frequenter, quando per lutosam viam incedit; ad hoc ergo ut effectus dicatur a fortuna, debet raro euenire, ut quod Sortes tendens ad Ecclesiam, inueniat ducatum in ea. Dicitur propter finem, quia ad hoc quod aliquod agens dicatur fortuna, est necesse quod intendat aliquem effectum propter aliquem finem, cui effectui intento propter finem coniungatur alius effectus non intentus, respectu cuius ipsum agens dicitur esse fortuna; verbi gratia, Sortes tendit in forum ut emat panes: ecce effectus intentus propter finem, quando est in foro reperit inimicum suum, a quo vulneratur, inuentio inimici est effectus non intentus, qui coniungitur effectui intento. Tendere ad forum, ut emat panes, & respectu illius effectus non intenti Sortes dicitur fortuna. Ex hac declaratione patet falsam esse opinionem Paganorum, dicentium Fortunam esse quandam Deam, cui tamquam causae per se attribuant effectus, quos videmus fortuito euenire. Falsa etiam est opinio illorum, qui attribuebant bonam fortunam augurijs, & superstitionibus, vel constellationibus, siue industriae propriae, vel viribus. Falsa adhuc est opinio quorundam aliorum, dicentium Fortunam esse causam caeli, & stellarum, ut fuit Democritus; & opinio Poetarum, volentium omnia esse reposita in imperio Fortunae, praesertim temporalia, ut scripsit Iuuenalis. Reprehenduntur etiam vulgares, asserentes Fortunam esse caecam, Fortunam bonam, vel malam, & esse incertam & mutabilem, quia videmus aliquos homines abundare diuitijs, & postmodum eis indigere: hinc optimè dicitur, quod melior est homini aduersa fortuna, quam prospera, quia haec inflat, illa humiliat, &c.

Opinio Paganorum Fortunam esse Deam, falsa est.

Fortuitum bonum vel malum potest contingere homini, per comparisonem ad ipsum, & per comparisonem ad caelestia corpora, & per comparisonem ad Angelos, non autem per comparisonem ad Deum, ut ait S. Thomas 3. contra Gentes cap. 93. quia dicitur alicui

aliqui homini bene contingere secundum fortunam, quando aliquod bonum accidit sibi præter intentionem, sicut cum aliquis fodiens in agro iuuenit thesaurum, quem non querebat: contingit autem aliquem operantem præter intentionem operari propriam, non tamen præter intentionem alicuius superioris, cui ipse subest; sicuti si Dominus aliquis præcipiat alicui seruo, quod vadat ad aliquem locum, quo ipse alium seruum iam miserat, illo ignorante, inuentio serui est præter intentionem serui missi, non autem præter intentionem domini mittentis; & ideo licet per comparationem ad hunc seruum sit fortuitum & casuale, non autem per comparationem ad dominum, sed est aliquid ordinatum. Cum igitur homo sit ordinatus secundum corpus sub corporibus cælestibus, secundum intellectum verò sub Angelis, secundum voluntatem sub Deo. potest contingere aliquid præter intentionem hominis, quod tamen est secundum ordinem cælestium corporum, vel dispositionem Angelorum, vel etiam Dei. Quamuis autem Deus solus directè ad electionem hominis operetur, tamen actio Angeli operatur aliquid ad electionem hominis, per modum persuadentis, actio verò corporis cælestis per modum disponentis, inquantum corporales cælestium corporum impressiones, in corpora nostra disponunt, ad aliquas electiones: quando igitur aliquis ex impressione cælestium corporum, & superiorum causarum, secundum prædictum modum inclinatur ad aliquas electiones sibi vtilis, quarum tamen vtilitatem propria ratione non cognoscit, & cum hoc ex lumine intellectualium substantiarum illuminatur intellectus eius ad eadem intelligenda, & ex diuina operatione inclinante, inclinatur eius voluntas ad aliquid eligendum sibi vtile, cuius rationem ignorat, dicitur esse bene fortunatus: & ex contrario male fortunatus, quando ex superioribus causis ad contraria eius electio inclinatur; sicuti de quodam dicitur Ierem. 22. Scribe virum istum, sterilem virum, qui in diebus suis non prosperabitur. Sed in hoc est attendenda differentia, nam impressiones corporum cælestium in corpora nostra, causant in nobis naturales corporum dispositiones; & ideo ex dispositione relicta ex corpore cælesti in corpore nostro, dicitur aliquis non solum bene fortunatus, aut male, secundum quem modum Philosophus ait in magnis moralibus, quod bene fortunatum esse, est bene natum, esse, nõ enim potest intelligi, quod hoc ex natura intellectus diuersa procedat, quod vnus vtilia sibi eligat, & alius nociua, præter rationem propriam, cum natura intellectus vel voluntatis in omnibus hominibus sit vna, diuersitas enim formalis induceret diuersitatem secundum speciem, diuersitas autem materialis inducit diuersitatem secundum numerum: unde secundum quod intellectus hominis illustratur ad aliquid agendum, vel voluntas à Deo instigatur, non dicitur homo bene natus, sed magis custoditus, vel gubernatus, &c.

Homo secundum corpus est ordinatus sub corporibus cælestibus, secundum intellectum sub Angelis, secundum voluntatem sub Deo.

Forum, vt scribit S. Tho. 4. sent. dist. 17. q. 2. art. 2. respondendo ad secundum arg. primæ quæstionis, est duplex. scilicet pœnitentiale, & iudiciale: & forum pœnitentiale, est dignius foro iudicali, tamen in foro iudicali requiritur maior solennitas, quia in eo oportet, quod non solum Deo, sed homini satisfiat. & dicitur forum à ferendo, quia illuc causæ feruntur agitantæ. Est propriè forum iudiciale, locus quidam, in quo agitantur & discutuntur lites à populo, coram iudicibus deputatis, vt Vicaria dicitur forum iudiciale in ciuitate Neapolitana. Dicitur & forum Ecclesiasticum habens clauis potestatis, & scientiæ atque prudentiæ, quod vocatur forum animæ, in quo idem est accusator & reus; & in hoc remittuntur delicta & peccata, & hoc forum est secretissimum. Aliud est forum Ecclesiasticum publicum, in quo Ecclesia vtitur auctoritate corrigendi delicta publica, quia in foro animæ seu conscientiæ causa agitur inter Deum & hominem, sed in foro publico seu exterioris iudicij, causa agitur hominis ad hominem: & ideo absolutio vel ligatio quæ vnum hominem obligat quo ad Deum tantum, pertinet ad forum pœnitentiæ, sed illa quæ hominem obligat in comparatione ad alios homines, ad forum publicum exterioris iudicij pertinet: & quia per excommunicationem homo à communionem Fidelium separatur, ideo excommunicatio ad forum exterius pertinet, & illi soli possunt excommunicare, qui habent iurisdictionem in foro iudicali; & propter hoc soli Episcopi propria auctoritate, & maiores Prælati, excommunicare possunt, sed presbyteri parochiales, non nisi ex commissione eis facta, vel in certis casibus, sicut in furto, & rapina, & huiusmodi, in quibus est à iure concessum, quod excommunicare possunt. Et si quis diceret; Excommunicatio est actus clauium, & cum quilibet Sacerdos habeat clauis, sequitur etiam quod quilibet Sacerdos excommunicare possit. Dicas ad hoc, quod excommunicatio non est actus clauium directè, sed magis respectu exterioris iudicij, verum sententia excommunicationis quæuis

Non quilibet Sacerdos excommunicatio sententiam ferre potest.

in exte.

in exteriori iudicio promulgetur, quia tamen aliquo modo pertinet ad aditum regni, secundum quod Ecclesia militans est via ad triumphantem, ideo etiam talis iurisdictione per quam homo excommunicare potest, clavis dici potest; & secundum hoc distingui solet, quod est clavis ordinis, quam omnes sacerdotes habent, & clavis iurisdictionis in foro iudiciali, quam habent soli iudices exterioris fori, utramque tamen Deus Petro contulit, Matth. 16. & ab ipso in alios descendit, qui utramque habent. Et si quis adhuc instaret, quia maius est absolueret & ligare in foro poenitentiae, quam in foro iudiciali, sed quilibet Sacerdos potest sibi subditos in foro poenitentiali absolueret & ligare, ergo quilibet Sacerdos potest sibi subditos excommunicare. Sed dicendum ad hoc, quod Sacerdotes parochiales habent quidem iurisdictionem in subditos suos quantum ad forum conscientiae, sed non quantum ad forum iudiciale, quia non possunt coram eis conueniri in causis contentiosis, & ideo excommunicare non possunt, sed absolueret possunt in foro poenitentiali, & quia ea in quibus imminet periculum sunt maioribus reseruanda, sed poena excommunicationis est valde periculosa (nisi cum moderamine fiat) ergo non debet committi cuilibet Sacerdoti, &c.

Frater, ut ait S. Th. 3. p. q. 28. ar. 3. ad 7. arg. dicitur quatuor modis. scilicet natura, quando duo homines nati sunt ex eodem patre, & eadem matre, ut Esau & Iacob dicebantur fratres. Secundo fratres dicuntur nati ex eadem gente, ut omnes Iudaei dicuntur fratres. Tertio dicuntur fratres, qui sunt ex eadem cognatione, ut qui nascebantur ex tribu Benjamin. Quarto ex affectu, & sic Paulus Apostolus vocat Romanos & ceteros ad quos scribit fratres: hinc Sanctus Hieron. exponens illud Ioannis 2. cap. Post haec ipse Christus descendit Capharnaum, & mater eius, & fratres eius, exponit per fratres non illos quos Ioseph habuisset de Beata Virgine, cum ipsa fuerit semper Virgo, & ante partum, & in partu, & post partum, contra errorem Eluidij, qui dicere praesumpsit Matrem Christi post partum a Ioseph esse carnaliter cognitam, & alios filios genuisse, quod derogat Christi perfectioni, qui sicut secundum diuinam naturam unigenitus est Patris, tanquam perfectus per omnia Filius eius, ita decuit ut esset unigenitus Matris, tanquam perfectissimum germen eius; unde fratres Domini dicti sunt, non secundum naturam, quasi ab eadem Matre nati, sed secundum cognationem, quasi consanguinei eius existentes; & ipse Ioseph magis credendus est virgo permanisse, quia aliam uxorem habuisse non scribitur, & fornicatio in sanctum virum non cadit, &c.

*Error Eluidij
ponentis Ma-
riam alios pra-
ter Christum
habuisse filios,
est blasphe-
mia.*

Furiosus, docet S. Th. 3. p. q. 68. art. 12. in corp. quod multipliciter dicitur; nam aliquis dicitur furiosus a natiuitate, nulla habens lucida interualla, in quo nullus etiam usus rationis apparet, & de hoc quantum ad Baptismi susceptionem videtur esse idem iudicium, & de pueris qui baptizantur in fide Ecclesiae. Alius vero dicitur furiosus & amens, qui ex sana mente quam habuit prius, in amentiam incidit, & hic iudicandus est secundum voluntatem quam habuit dum sanae mentis exiit, & ideo si tunc apparuit in eo voluntas suscipiendi Baptismum, debet ei exhiberi in furia & amentia constituto, etiam si tunc actu contradicat; alioquin si nulla voluntas suscipiendi Baptismum in eo apparuit dum sanae mentis esset, non est baptizandus. Quidam vero est, qui etsi a natiuitate fuerit furiosus vel amens, habet tamen aliqua lucida interualla, in quo recta ratione uti potest; unde si tunc baptizari voluerit, baptizari potest etiam in amentia constitutus, & debet ei tunc Sacramentum conferri, si periculum timeatur, alioquin melius est ut tempus expectetur, in quo sit sanae mentis, ad hoc quod deuotius suscipiat Sacramentum: si autem tempore lucidi interualli non appareat in eo voluntas suscipiendi Baptismum, baptizari non debet in amentia constitutus. Quidam vero est, qui etsi non omnino sanae mentis existat, intantum tamen ratione utitur, quod possit de sua salute cogitare, & intelligere Sacramenti virtutem, & de hoc idem est iudicium, sicut de eo qui sanae mentis existit, qui baptizatur volens, non autem inuitus, &c.

*Amentes, et
furiosi in quo
casu baptiza-
ri possunt.*

Frui, ut scribit S. Th. 1. 2. q. 11. per totam questionem, & specialiter ar. 3. & 4. importat operationem quandam voluntatis ad vltimum finem, secundum quod voluntas habet aliquid pro vltimo fine: habetur autem vltimus finis dupliciter: Vno modo perfecte, & alio modo imperfecte: perfecte quidem, quando habetur non solum in intentione, sed etiam in re; imperfecte autem, quando habetur in intentione tantum. Est igitur perfectum frui iam finis habiti realiter, imperfectum autem potest esse finis non habiti realiter, sed in intentione tantum, & non est actus potentiae peruenientis ad finem, sicut exequentis, sed potentiae sicut imperantis executionem, haec autem est potentia appetitiua: in rebus autem cognitione

cognitione carentibus inuenitur quidem potentia pertingens ad finem, per modam exequētis, sicut graue tendit deorsum, & leue sursum, sed potentia ad quam pertinet finis per modum imperantis, non inuenitur in eis, sed in aliqua superiori natura, quæ sic mouet totam naturam per imperium, sicut in habentibus cognitionem, appetitus mouet alias potentias ad suos actus: vnde manifestum est, quod in his quæ cognitionem carēt, quamuis pertingant ad finem, non tamen inuenitur fruitio finis, sed solum in his quæ cognitionem habent. Sed cognitio finis est duplex, perfecta, & imperfecta; perfecta quidem, qua non solum cognoscitur id quod est finis, & bonum, sed ratio vniuersalis finis, & boni; & talis cognitio est solius rationalis naturæ. Imperfecta autem cognitio est, qua cognoscitur particulariter finis & bonum, & talis cognitio est in brutis animalibus, quorum & virtutes appetitiuæ non sunt imperantes libere, sed secundum naturalem instinctum ad ea quæ apprehendunt mouentur: vnde rationali naturæ conuenit frui secundum perfectam rationem; brutis autem animalibus secundum rationem imperfectam; alijs autem creaturis nullo modo: hinc S. Aug. 10. de Trin. dicebat, Fruimur cognitis in quibus voluntas delectata conquiescit, & hoc est propriè frui, quod est finaliter quiescere in amato; quia potest etiam accipi ipsum frui communiter pro omni actu potentia appetitiuæ delectabili, siue qui est cum delectatione, de quo dicitur Prouerb. cap. 6. Fruamur cupitis amplexibus; & tale frui est cum gaudio vti, quia dicitur actum voluntatis cum gaudio, respectu illius rei de qua capimus voluptatem, & tale frui potest sumi in bono, & in malo, vnde fruimur cibo & potu: hinc August. dicebat lib. 83. q. Frui quidem cibo & potu, necnon qualibet corporali voluptate, non absurdè existimantur vt bestia: & Apost. ad Philemonem, Itaque frater ego te fruar in Domino; loquitur hic Apostolus de frui communiter, seu imperfecto modo sumpto, quia frui propriè est tantum Deo vt sine, in re, &c.

Fruitio, vt scribit S. Th. 1. sent. dist. 1. q. 1. art. 1. est actus voluntatis, quia actus determinatur ex obiecto, sed obiectum fruitionis est fruibile, quod est finis vltimus; finis autem habet rationem boni, & est obiectum voluntatis, igitur & fruitio erit actus ipsius voluntatis, quandoquidem visio diuinitatis cum sit tota substantia nostræ beatitudinis, vt scribitur Ioannis 17. Hæc est vita æterna vt cognoscant, &c. ex visione autem ipsum visum, cum non videatur per similitudinem, sed per essentiam efficitur quodam modo intra videntem, & ista est comprehensio quæ succedit spei, consequens visionem, quæ succedit Fidei; sicut spes quodammodo generatur ex Fide; ex hoc autem quod ipsum visum receptum est intra videntem, vnit sibi ipsum videntem, vt fiat quasi quædam mutua penetratio per amorem, sic dicitur 1. Ioan. 4. Qui manet in charitate, &c. ad vniionem autem maximè conuenientis sequitur delectatio summa, & in hoc perficitur nostra felicitas, quam fruitio nominat ex parte sui complementi, magis quam ex parte principij, cum in se includat quandam delectationem; & ideo dicimus, quod est actus voluntatis, & secundum habitum charitatis, quamuis secundum ordinem ad potentias & habitus præcedentes, ex quibus habetur, quod fruitio formaliter est ipsa delectatio, est etiam amor connotatiuè, & causaliter, contra Scotum volentem 1. sent. dist. 1. q. 3. esse formaliter amorem amicitia, quia fruor construitur cum ablatiuo significante obiectum ex vi transitionis: ergo significat actum, puta amorem, & non passionem, puta delectationem: dicitur enim fruor Deo, sicut amo Deum, & non sicut delector de Deo. Sed facile soluitur hoc motiuum Scoti, quoniam constructio hæc transitiua non est nisi possessiua, grammaticè loquendo, construitur enim cum ablatiuo vel genitiuè, ex eo quod est deponens possessiuum, vnde ex hoc non habetur, quod significat actum, sed stat quod significet passionem per modum possessionis, quia frui importando delectationem, denotat rem qua fruimur à nobis possideri, longe autem perspicuum magis erat à Grammaticis & Oratoribus persuaderi, quod nos dicimus, nominibus enim vtendum est, constat autem frequentissimo Grammaticorum vsu, non nisi ad delectationem spectare, vnde vt dicunt, quod significat cum gaudio vti, non enim dicimus, fruor cantu, id est amo cantum, sed delectationem percipio de cantu; neque cum dicitur, Veni fruamur cupitis amplexibus, Prouerb. cap. 1. inuitamur ad amandum, sed ad delectationem percipiendam. & Paulus cum Philemoni dicit, Ego te fruar in Domino, non ego te amabo, sed ego de te delector in Domino sonat, connotatiuè frui significat amorem, non autem formaliter & propriè, quia sic delectationem sonat, & non amorè, &c.

Fruibile obiectiue est solus Deus Pater, Filius, & Spiritus sanctus, quæ nos beatos faciunt, vt ait S. Tho. 1. sent. dist. 1. q. 2. ar. 1. dicens, Frui aliquo dicitur tripliciter; aut sicut obiecto, & hoc modo solo Deo fruendum est, quia ad bonitatem ipsius Dei ordinatur tota

Fruitio est actus voluntatis, quibus determinatur ex obiecto.

H bonitas

bonitas vniuersi, sicut bonum totius exercitus ad bonum ducis, vt dicitur 1.2. Metaphy-
 tex. 52. Alio modo sicut habitu elicente actum fruitionis, & hoc modo beatitudine crea-
 ta, & charitate fruendum est. Tertio modo fruimur aliquo sicut instrumento fruitionis, &
 hoc modo fruimur potentia, cuius fructio est actus; & quia obiectum non est partibile &
 diuisibile, propterea non est verum, quod ait Scotus 1. sent. dist. 1. q. 2. quod Beatus de po-
 tentia Dei absoluta potest videre essentiam diuinam, non videndo personas, & vnā per-
 sonam, non videndo aliam, quia tunc Beatus non videret Deum sicuti est, præsertim eū
 beatitudo consistit in visione intuitiua, & non abstractiua, pace Illustrissimi Domini Con-
 stantij Sarnani dixerim, qui in suo pulcherrimo directorio Theologico asserit voluntatem
 in beatitudine non necessitari, & esse abstractiuam: nam si hoc esset verum, sequeretur, quod
 voluntas amaret aliquod obiectum nobilius Deo, quod est falsum; & ideo voluntas Beati
 necessariò necessitate quo ad exercitium & specificationem actus fruatur Deo, sicut intel-
 lectus videt ipsum Deum. Argumenta Scoti contra hanc veritatem eruditè satis dissoluit
 Caietanus in apostillis 2. 2. S. Th. q. 2. ar. 8. &c.

Furtum, vt amplè S. Th. docet 2. 2. q. 64. per totam, est acceptio rei alienæ inuito domi-
 no: vnde ad rationem furti tria concurrunt, quorū Primum conuenit sibi, secundum quod
 contrariatur iustitiæ, quæ vnicuique tribuit quod suum est, & ex hoc competit ei quod
 vsurpat alienum. Secundum verò pertinet ad rationem furti, prout distinguitur à pecca-
 tis, quæ sunt contra personam; sicut ab homicidio & adulterio, & secundum hoc competit
 furto, quod sit circa rem possessam; si quis enim accipiat id quod est alterius, non quasi
 possessio, sed quasi pars, sicut si amputet membrum, vel sicut personam coniuictam, vt si
 auferat filiam vel vxorem, non propriè habet rationem furti. Tertium est, quod complet
 rationem furti, vt scilicet occultè vsurpetur alienum, & secundum hoc propria ratio furti
 est, vt sit occulta acceptio rei alienæ; propterea omne furtum est peccatum mortale, tum
 quia opponitur iustitiæ, quæ debet reddere vnicuique quod suum est, tum etiam ratione
 fraudis & doli, quem fur committit, occultè & quasi ex insidijs rem alienam vsurpando.
 Sed hoc intelligendum est regulariter, vt ait Caietanus in expositione 5. art. huius quæst.
 quia in casu in quo aliquis vel propter detinentis, vel iudicis iniustitiam, aut defectum
 probationum, aut propter maius damnum amicitie, pacis, vel rerum, aut huiusmodi, non
 potest viâ iudicis suum, aut sibi debitum recuperare, absque scandalo, periculo, & offensa
 cuiuscunq; , potest occultè accipere à debitore vnde sibi satisfaciat, quia tunc non agitur
 contra iuris ordinem, quamuis fieri videatur præter iustitiam: vnde absque peccato mor-
 tali potest quis accipere quod suum est, adhibendo tamen cautelam, vt scilicet ille qui oc-
 cupabat, sciat se non teneri amplius ad restitutionem: nec in hoc casu accipiens facit sibi
 inius, sed potius exequitur ius suum, vtendo occulta acceptione, sed non quod aliqua aucto-
 ritate publica, aut priuate vtatur ipse, &c.

Fur à furuo dictus est, id est à fusto, nam vtitur tempore noctis, vt ait S. Tho. 2. 2. q. 66.
 art. 3. de mente Isidori lib. ethymologiarum. & quatuor modis solet committi furtum, vt
 scribit idem S. Thom. in opusculo 4. cap. Non furtum facies. Primo occultè accipiendo,
 & hoc habetur Matth. 24. Si sciret paterfamilias qua hora fur venturus esset, vigilaret
 utique, &c. Secundo violenter auferendo, & hæc est maior iniuria, vt habetur Iob 24. Vim
 fecerunt depradantes pupillos. Tertio mercedem non soluendo, & hoc habetur Leuit. 19.
 Non morabitur opus mercenarij apud te vsque mane; quæ verba intelliguntur, quod ho-
 mo cui libet dare debet quod suum est, siue Principi, siue Præfato, siue Clerico; vt iubet Apo-
 stolus ad Rom. 13. Reddite omnibus debita, cui tributum tributum, cui v&igal, &c.
 Quarto committendo fraudem in mercationibus, & hoc est contra caupones, qui miscent
 aquam vino, & contra campsores, qui multas falsitates committunt, & contra venditores
 pannorum, & aliarum rerum, &c.

Fatum non est in Deo, sicut nec præteritum, sed quicquid est in eo, est totum in præ-
 senti aternitatis, quia dicitur futurum, quod nondum venit, vt scribitur Actuum cap. 1.
 Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate; quia
 vt idem S. Th. dicit p. p. q. 57. ar. 3. futurum dupliciter potest cognosci, Vno modo in causa
 sua, & sic futura quæ ex necessitate ex causis suis proueniunt, per certam scientiam cogno-
 scuntur, vt Solem oriri cras; quæ verò ex suis causis proueniunt, vt in pluribus, cognoscun-
 tur non per certitudinem, sed per coniecturam, sicut medicus potest cognoscere sanitatē
 futuram infirmis; & iste modus cognoscendi futura adest Angelis, & tanto magis, quam
 nobis, quanto magis rerum causas & vniuersalium & perfectius cognoscunt, sicut medici,
 qui

*In qua casu
 accipere po-
 test aliquis re
 suam occultè
 à debitore.*

*Futura cogno-
 scuntur dupli-
 citer, in cau-
 sis suis, & in
 seipsis.*

qui acutius vident causas, melius de futuro statu ægritudinis prognosticantur; quæ verò proueniunt ex causis suis, vt in paucioribus, penitus sunt ignota, sicut casualia & fortuita. Alio modo cognoscuntur futura in seipsis, & sic solius Dei est futura cognoscere, non solum quæ ex necessitate proueniunt, vel vt in pluribus, sed etiam casualia & fortuita, quia Deus videt omnia in sua æternitate, quæ cum sit simplex, toti tempori adest, & ipsum concludit; & ideo vnus Dei intuitus fertur in omnia quæ aguntur per totum tempus, sicut in præsentia, & videt omnia, vt in seipsis sunt, &c.

DE L I T E R A G.

Hanc literam Grammatici mutam appellant, quæ in verborum præteritis mutatur in c, vt legor lectus, agor actus; aliquando in f, vt spargo sparsi, mergo merisi; aliquando in x, vt rego rexi, pingo pinxi, &c.

Gabriel, vt ait Sanctus Thomas 3. parte, quæst. 30. art. 2 ad quartum argumentum, vocatur Fortitudo Dei; & aliqui dicunt Gabrielem fuisse de supremo ordine Angelorum, propter quod Gregorius dicit, Summum Angelum venire dignum fuerat, qui summum omnium nunciabat. Sed ex hoc non habetur, quòd fuerit summus inter omnes ordines, sed respectu Angelorum, fuit enim de ordine Archangelorum, vnde & Ecclesia Archangelum eum nominat. Et Gregorius dicit in homilia de centum ouibus, quòd Archangeli dicuntur, qui summa annunciant. Satis ergo credibile est, quòd sit summus in ordine Archangelorum, & quia hoc conuenit officio suo, quia per fortitudinem Dei nunciandus erat qui virtutum Dominus & potens in prælio ad debellandas potestates aereas veniebat, &c.

Gaudium non est aliqua virtus distincta à charitate, sed est quidam charitatis actus, siue effectus, vt scribit Sanctus Thomas 2.2. quæst. 28. art. 4. Et quia ex charitate causatur duplex gaudium de Deo, Vnum quidem principale, quod est proprium charitatis, quo scilicet gaudemus de bono diuino, secundum se considerato, & tale gaudium charitatis permixtionem tristitiæ non patitur, sicut nec illud bonum de quo gaudetur, potest aliquam mali admixtionem habere, & ideo Apostolus dicit ad Philippenfes 4. Gaudete in Domino semper. Aliud autem est gaudium charitatis, quo gaudet aliquis de bono diuino, secundum quod participatur à nobis; hæc autem participatio potest impediri per aliquod contrarium; & ideo ex hac parte gaudium charitatis potest habere permixtionem tristitiæ, prout scilicet aliquis tristatur de eo quod repugnat participationi diuini boni, vel in nobis, vel in proximis, quos tanquam nosipfos diligimus: & quia ex amore procedit gaudium & tristitia, sed còtrario modo; gaudium enim ex amore causatur, vel propter præsentiam boni amati, vel etiam propter hoc quod ipsi bono amato proprium bonum inest, & conseruatur; & secundum hoc maximè pertinet ad amorem beniuolentiæ, per quem aliquis gaudet de amico prosperè se habente, etiam si sit absens: e contrario autè ex amore sequitur tristitia, vel propter absentiam amati, vel propter hoc quod amatù cui volumus bene, suo bono priuatur, aut aliquo malo deprimitur. Charitas autem est amor Dei, cuius bonum immutabile est, quia ipse est sua bonitas, & ex hoc ipso quod amatur, est in amante per nobilissimum effectum, secundum illud Ioan. 1. epist. cap. 4. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo: & ideo spirituale gaudium quod de Deo habetur, ex charitate causatur, &c.

Gaudium est quidam charitatis actus.

Generale, vt docet S. Th. 1. 2. q. 66. ar. 1. in corp. dupliciter sumitur, Vno modo per prædicationem, sicut animal est generale ad omnia animalia; Alio modo per causam, sicut Sol est causa generalis omnium quæ generantur in his inferioribus; sicut enim genus continet multas differentias potestate, secundum similitudinè materiæ, ita causa agens continet multos effectus secundum virtutem actiuam: contingit autem aliquem effectum ex concursu diuersarum causarum produci. Et quia omnis causa aliquo modo in effectu manet: potest etiam dici Tertio modo, quòd effectus ex congregatione multarum causarum productus, habet quandam generalitatem, inquantum continet multas causas in actu, sicut ira dicitur passio generalis, inquantum ex concursu multarum passionum causatur, non enim insurgit motus iræ, nisi propter aliquam tristitiam illatam, & nisi adsit desiderium vlciscendi; iratus enim habet spem puniendi, appetit namque vindictam, vt sibi possibilem,

Generale duplex, per prædicationem, et per causam.

possibilem, vnde si fuerit multum excellens persona quæ documentum intulit, non sequitur ira, sed solum tristitia, &c.

Illud propriè dicitur genitū, quod procedit secundū rationem similitudinis.

Generatio est duplex, vt ait S. Thom. p. p. q. 27. ar. 2. in corp. Altera communiter dicitur ad omnia generabilia & corruptibilia, & sic generatio nihil aliud est, quam mutatio de non esse ad esse; Altera est generatio propriè dicta in viuentibus, & sic generatio significat originem alicuius viuentis, à principio viuente coniuncto; & hæc propriè dicitur natiuitas. Non tamen omne huiusmodi dicitur genitum, sed propriè quod procedit secundum rationem similitudinis: vnde pilus vel capillus non habet rationem geniti & filij, sed solum quod procedit secundum rationem similitudinis, non cuiuscunque, nam vermes qui generantur in animalibus non habent rationem generationis, & filiationis, licet sit similitudo secundum genus; sed requiritur ad rationem talis generationis, quod procedat secundum rationem similitudinis, in natura eiusdem speciei, sicut homo procedit ab homine, & equus ab equo: in viuentibus autem quæ de potentia in actum vitæ procedunt, sicut sunt homines & animalia, generatio vtramque generationem includit. Si autem sit aliquod viuens cuius vita non exeat de potentia in actum, & si processio in tali viuente inuenitur, excludit omnino primam rationem generationis, sed potest habere rationem generationis, quæ est propriè viuentium. Sic igitur processio Verbi in diuinis habet rationem generationis, procedit enim per modum intelligibilis actionis, quæ est operatio vitæ, & à principio coniuncto, & secundum rationem similitudinis, quia conceptio intellectus est similitudo rei intellectæ, & in eadem natura existens, quia in Deo idem est intelligere & esse: vnde processio Verbi in diuinis dicitur generatio, & ipsum Verbum procedens dicitur Filius; processio autem Spiritus sancti cum sit secundum rationem voluntatis, non est secundum rationem similitudinis, sed magis secundum rationem impellentis, & mouentis in aliquid; & ideo quod procedit in diuinis per modum amoris, non procedit vt genitus, & filius, sed magis procedit vt spiritus, qui licet sit similis Patri, & Filio, quia est Deus, non tamen procedit per modum similitudinis, &c.

Inanimata non propriè dicitur genita, licet dicantur generata.

Genitum secundum quod est idem quod natum, non dicitur à generando, sed à gignendo: vnde quamuis inanimata propriè dicantur generata, non tamen propriè dicuntur genita, neque nata, vt scribit S. Tho. 3. sent. dist. 8. q. 1. art. 1. ad primum, & in corpore art. ait, quod cum generatio sit communis omnibus corporibus corruptibilibus, tamen in corporibus animatis est specialis modus generationis, & propter hoc etiam habent specialiter inter alias vires animæ vim generatiuam; in viuentibus enim primo ex generante dicitur aliquid quod est sufficiens ad generationem, quantum ad principium actiuum & passiuum, quamuis in quibusdam idem generans sit quod vtrumque ministrat, sicut in plantis, quæ non habent sexum distinctum; in quibusdam autem, scilicet quæ habent sexum distinctum, à mare ministratur principium actiuum, à femina principium materiale; & animalia in coitu, secundum Philosophum, sunt quasi vnū generans, vt dicitur in Genes. Erunt duo in carne vna: Et ideo sequitur secundum; scilicet quod generatio est per modum exitus à generante, quod non est in generatione inanimatorum. Tertium autem est, quod generatum exiens à generante in principio generationis, adhæret ei, & est in eo vel per contactum, vel per consolidationem, vt patet in fructibus qui colligantur plantis; & de embrione, qui adhæret secundum contactum matrici. Et quantum ad tres has condiciones, res viua in quantum generatur, habet tria nomina sibi propria: secundum enim quod principia sufficientia suæ generationi ministrantur à generante, dicuntur gigni, vel genita esse: secundum autem quod generatur per modum exitus dicitur oriri; secundum autem quod generatum vt coniunctum generanti, dicitur nasci, sic enim generans & generatum est quasi res vna; & ideo cum nomen natura, a nascendo sumatur, illa dicuntur esse per naturam, quorum principium intus est in ipsis; & sic patet, quod nasci propriè dicitur illud quod egreditur a generante, coniunctum eius, habens ab ipso principia sufficientia generationi, &c.

Res viua in quantum generatur, habet tria nomina.

Principium generationis duplex, quod, & quo.

Generationis terminus in creaturis potest accipi dupliciter ait S. Tho. 1. sent. dist. 5. q. 3. ar. 1. quod, & quo, sicut & principium. Dicitur enim principium generationis ipsum generans; & huic principio correspondet sicut terminus, ipsum genitum. Dicitur etiam principium generationis a quo incipit generatio, & hoc modo principium vel initium generationis est priuatio formæ inducendæ; & huic principio terminus oppositus est forma per generationem inducta, sicut etiam in dealbatione terminus a quo, est nigredo, & terminus ad quem, est albedo. Et similiter in diuinis, terminus generationis quamuis non

non sit ibi actio vel mutatio, potest tamen accipi dupliciter, scilicet ipsum generatum, & hoc est Filius, vel essentia accepta a Filio per generationem; quia non potest dici, quòd essentia diuina sit genita in Filio, neque per se, neque per accidens, quia eadem est essentia in generante, & in genito, &c.

Genitura, vt ait S. Thom. in opusculo 28. cap. 4. habet septem mutationes necessarias; quarum Prima, est seminis conuersio, & præcipuè ad formas cordis; Secunda est materiæ distinctio, ad formam membrorum principalium, quæ & causatiuas habet virtutes, sicut hepar causat virtutes naturales, & vasa seminaria virtutes formatiuas conceptuum, & ideo in secunda mutatione seminis adhærent puncto cordis tres vesiculæ, quas facit spiritus ad locum cerebri, hepatis, & vasorum seminalium; Tertia mutatio est distinctio materiæ, quando vesicula cerebri ascendit sursum, & vesicula hepatis aliquando ad dextrum, & ad vltimum descendit ad vesiculam vasorum seminalium, & hunc ascensum & descensum facit spiritus ex sufflatione quæ est in corde; Quarta mutatio est rotius materiæ distinctio, vt distribuatur locis membrorum secundariorum, qui causatrices virtutes non habent, & hanc distinctionem iterum facit spiritus ex sufflatione cordis, quæ exsufflatio perforat & distendit materiam, & perforando facit viam venarum pulsatilium, & quietarum, & neruorum: extendèdo autem distribuit materiam vniuscuiusque membrorum in locum proprium; Quinta mutatio, est transmutatio materiæ in figuram membrorum, quam figuram nõ reciperet, nisi humidum esset in ea; & hanc mutationem facit, dum vis formatiua cordis in locum membrorum per spiritum exsufflatur: membra autem figurata non sunt apta recipere virtutem operatiuam & motiuam, nisi per consederationem, & colligationem; Sexta mutatio est quæ completur per calorem cordis cum spiritu diffuso in membris, qui exsiccans superfluum humidum, consolidat & confortat iuncturas, & connexiones; Septima mutatio, est motus per virtutes motiuas, quæ omnibus membris a corde influit: & cum omnis motus genituræ sit a Luna, oportet quòd septem conuersionibus Lunæ in homine quod est perfectissimum seminis cõpleatur; & licet istæ mutationes seminis non successiuè sint secundum numerum mensium, tamen perfectio earum non completur, nisi completo numero conuersionum, secundum septem menses. Et in alijs animalibus ab homine non ita hæc regulariter obseruantur, propter ignobilitatem suarum complexionum, sed aliqua diutius, vt Elephas, alia breuiori tempore, impregnantur, &c.

Gentiles Philosophi naturaliter cognouerunt Deum esse vnum, simplicem, perfectum, infinitum, intelligentem, & volentem, ait S. Tho. opusculo 3. cap. 36. & quamuis nonnulli eorum circa prædicta errauerint, & illi etiam qui circa prædicta verum dixerunt, post longam & laboriosam inquisitionem ad veritatem prædictam vix peruenire potuerunt. Sed sunt & alia nobis de Deo tradita in doctrina Christianæ religionis, ad quam peruenire non potuerunt, circa quæ secundum Christianam Fidem vltra humanum sensum instruimur: & sunt hæc, quod cum sit vnus Deus, simplex, &c. est tamen Deus Pater, & Deus Filius, & Deus Spiritus sanctus; & hi tres, non tres Dij, sed vnus Deus est. & Filius est incarnatus, non Pater, nec Spiritus sanctus.

Genus, vt scribit S. Tho. 1. 2. q. 18. ar. 2. in corp. capitur aliquando pro specie, eo modo loquendi, quo dicimus humanum genus totam humanam speciem; & hoc videtur esse primum significatum generis, quod posuit Porphy. quando dixit, quòd primo capitur genus pro collectione multorum quodammodo se habentium ad vnum aliquod, & ad seinuicem, licet non omnino conueniant, quia ait S. Thom. genus capitur pro specie, Porphy. verò pro collectione multorum habentium illas condiciones. scilicet quod sit ingens multitudo, & quod respiciant se ad inuicem, & quod habeant originem ab vno, vt omnes familiæ prouenientes ab vno patre; puta multitudo Romanorum, quæ traxit originem a Romulo. Genus etiam dicitur principium vniuscuiusque generationis, siue sit principium effectiuum principale, vt Romulus respectu Romanorum; siue instrumentale, vt eius semen, siue conseruatiuum, vt patria. Dicitur etiam genus pro eo cui supponitur species in recta linea prædicamentali, tamquam inferius suo superiori, vt animali supponitur homo. Dicitur etiam genus, quod prædicatur de pluribus differentibus specie in eo quod quid, vt animal prædicatur de homine, & leone; & de hoc loquens idem S. Tho. p. p. q. 66. art. 2. ad 2. dicit, quòd est duplex, genus logicum, & genus physicum; Genus logicum est vnum omnium corporum, propter vnã rationem corporeitatis; Genus verò physicum est vnum respectu omnium corruptibilium, non autem incorruptibilium, & incorruptibilium, quando-

*Philosophi
veteres ad co-
gnitionem vni-
us Dei agrè
peruenierunt.*

*Ad rationem
generis spec-
tas ut prædi-
cetur uniuocè
de suis infe-
rioribus.*

quandoquidem corruptibilia & incorruptibilia non possunt conuenire in eodem genere, propter diuersum modum potentiā repertum in eis, vt dicitur 10. Metaph. tex. 16. Corruptibile & incorruptibile differunt plusquam genere; & in opusculo 42. de natura generis, cap. 9. ait S. Th. quòd ad rationem generis requiritur, vt prædicetur uniuocè: hinc ens non est genus, quia non prædicatur uniuocè de suis inferioribus; & cap. 6. eiusdem opusculi asserit, quòd substantiā separatè & materiales non conueniunt nisi in genere logico solum. Dicitur etiam genus dupliciter. s. propriè, quod de pluribus prædicatur differentibus specie in eo quod quid; & communiter, seu impropriè, & est omne illud quod in sui communitate multa ambit & cõinet; & sic bonum & malum dicuntur genera contrariorum. Dicitur etiam genus remotum, vt substantia respectu hominis; & proximum, vt obiectu tactus est genus proximum & innominatum, respectu contrarietatum, quas tactus percipit, sicuti etiam ipse tactus est vnus in genere, sed diuiditur in multos sensus secundum speciem. Datur adhuc genus scibile, vt ens est genus scibile in Metaphysica; & genus prædicamentale, vt animal: in quo est aliquid dupliciter. s. per se, vt species de qua prædicatur; & reductiuè, vt principia generis, & negationes.

Geometra modico studio acquirit scientiam alicuius conclusionis, quam nunquam considerauit, vt scribit S. Tho. 1. 2. q. 63. ar. 8. in resp. ad primum; quemadmodum dicere solemus, quod illud quod in promptu est vt habeamus, dicimur habere, iuxta sententiam Philosophi 2. Physic. Quod parum deest, quasi nihil deesse videtur.

Gladius, vt ait S. Thom. 2. sent. dist. 19. q. 1. ar. 1. in responsione ad tertium, dicitur esse impedimentum accessus ad terrestrem paradysum, propter intemperatum calorem in locis intermedijs; & dicitur gladius flammeus. Et 2. 2. q. 165. art. 2. in resp. ad quintum dicit, quòd locus ille terrestris paradysi præcipuè videtur esse inaccessibilis, propter vehementiam estus in locis intermedijs. s. ex propinquitate Solis; & hoc significatur per flammeum gladium, qui versatilis dicitur, propter proprietatem motus circularis, huiusmodi estum causantis. Et quia motus corporalis creaturæ disponitur ministerio Angelorum, conuenienter etiam simul cum gladio versatili Cherubin adiungitur, ad custodiendam viam ligni vite.

*Gigantes ex
semine demonũ
nascebantur.*

Gigantes, vt scribit S. Thomas p. p. q. 51. art. 3. in responsione ad sextum, sunt producti ex semine humano, operante Demone incubo, & succubo, sub certa constellatione. nec mirandũ est de eis gigantes nasci, quia si ex coitu demonũ aliqui interdum nascuntur, hoc non est per semen ab eis decisum, aut a corporibus assumptis, sed per semen alicuius hominis ad hoc acceptum, vtpote quod idem Dæmon qui est succubus ad virum, fiat incubus ad mulierem, sicut & aliarum rerum semina assumunt ad generationem plurimarum rerum, taliter q̄ ille qui nascitur, nõ sit filius Dæmonis, sed illius hominis cuius est semen.

Gratia dupliciter dicitur, vt scribit S. Th. 3. par. q. 2. art. 10. Vno modo pro voluntate Dei, gratis aliquid dantis; Alio modo pro dono gratuito ipsius Dei: & 1. 2. q. 109. art. 1. ad primum, Gratia Dei aliquando capitur pro auxilio Dei mouentis nos ad aliquod bonum operandum; Alio modo pro dono habituali: & in eodem libro; quæst. 111. artic. 1. Gratia est duplex; Vna quidem per quam ipse homo Deo coniungitur, quæ vocatur gratia gratum faciens; Alia verò per quam vnus homo cooperatur alteri, ad hoc quod ad Deum reducatur. Huiusmodi autem donum vocatur gratia gratis data, quia supra facultatem naturæ, & supra meritum personæ homini conceditur, sed quia non datur ad hoc, vt homo ipse per eam iustificetur, sed potius vt ad iustificationem alterius cooperetur, ideo non vocatur gratum faciens: vnde retinet nomen commune, vt vocetur gratia, quia iam non est ex operibus nostris: Ideo gratis datur a Deo, quia excludit rationem debiti, tam illius quod refertur ad personam, quam illius quod refertur ad naturam, quia Deus nulli creaturæ est debitor. Gratia verò gratum faciens ideo sic dicitur, quia facit hominem gratum Deo, non effectiuè, sed formaliter: quia per hanc homo iustificatur, & dignus efficitur vocari Deo gratus, secundum quod ait Apostolus ad Colossenses 1. Dignos nos fecit in partem fortis sanctorum in lumine: & hæc est quædam qualitas supernaturalis, secundum quam homo suauiter, & promptè mouetur ab ipso Deo, ad consequendum bonũ æternum: vnde Glosa exponens illud Psalmi. Vt exhilaret faciem in oleo, dicit, quòd gratia est nitor animæ, sanctum reconcilians amorem. Hic autem nitor est qualitas animæ, sicut pulchritudo est qualitas corporis: & non est virtus, vt aliqui dixerunt, sed est participatio diuinæ naturæ; Propterea non ponitur in potentia animæ tanquam in subiecto, sed in essentia ipsius animæ, &c.

Gratia

Gratia dividitur per gratiam operantem & cooperantem: sine capiatur gratia pro gratuita Dei motione, qua mouet nos ad bonū meritorium, sine pro habituali dono: quia est duplex effectus ipsius gratiæ, sicut & cuiuslibet alterius formæ; quorum primus est esse, secundus est operatio; veluti caloris operatio est facere calidum, & exterior calefactio: sic igitur habitualis gratia in quantum sanat animam, vel iustificat, siue gratiam Deo facit, dicitur gratia operans; in quantum verò est principium operis meritorij, quod ex libero arbitrio procedit, dicitur cooperans. Et quemadmodum dividitur gratia in operantem, & cooperantem, secundum diuersos effectus, ita etiam in præuenientem & subsequenter, qualitercunque gratia accipiatur. Sunt autem quinque effectus gratiæ in nobis. Quorum primus est, ut anima sanctetur. Secundus, ut bonum velit. Tertius, ut bonum quod vult, efficaciter operetur. Quartus est, ut in bono perseveret. Quintus est, ut ad gloriã perueniat. Et ideo gratia secundum quod causat in nobis primum effectum, vocatur præueniens, respectu secundi effectus; & prout causat in nobis secundum, vocatur subsequens, respectu primi effectus: & sicut vnus effectus est posterior vno effectui, & prior alio, ita gratia potest dici præueniens, & subsequens, secundum eundem effectum, respectu diuersorum: & hoc est quod Augustinus dicit in libro de natura & gratia, Præuenit ut sanemur, subsequitur ut sanati vegetemur; præuenit ut vocemur, subsequitur ut glorificemur, &c.

*Gratia modo
tridua dicitur
suo.*

*Effectus gra-
tiæ sunt quin-
que.*

Gratia gratis data, ait S. Thom. 1. 2. q. 111. art. 4. est multiplex, quia ordinatur ad hoc quod homo alteri cooperetur, ut reducat ad Deum: ad hoc autem tria requiruntur. Primo, ut homo habeat plenitudinem cognitionis diuinorum, ad quam plenitudinem requiritur Primo Fides, quæ est certitudo de rebus inuisibilibus, quæ supponatur ut principia in Catholica doctrina. Secundo oportet ut habeat principales conclusiones scientiæ, & sic ponitur sermo sapientiæ, quæ est cognitio diuinorum. Tertio est necessarium ut abundet exemplis, & cognitione effectuum, per quos oportet manifestare causas: & quantum ad hoc ponitur sermo scientiæ; quæ est cognitio rerum humanarum. Secundo requiritur principaliter, ut ea quæ ipse dicit & docet homines, confirmare possit per argumenta conuenientia doctrinæ suæ. Hæc autem argumenta possunt esse vel in corporibus istis inferioribus; & sic ponitur gratia sanitarum, vel in corporibus superioribus, scilicet quod Sol stet, aut tenebrescat, aut quod mare diuidatur; & quantum ad hoc ponitur operatio virtutum. Tertio argumentum hoc esse potest in occultis, & sic ponitur discretio spirituum, per quæ manifestantur occulta cordium: Vel potest esse argumentum cognoscendo & manifestando futura contingentia, & quantum ad hoc ponitur prophetia. Tertio principaliter requiritur, ut ille qui habet gratiam gratis datam, possit conuenienter proferre auditoribus ea quæ dicit. Hoc autem attendi potest, vel quantum ad idioma in quo aliquis possit intelligi, & secundum hoc ponitur genus linguarum; Vel quantum ad sensum eorum, quæ sunt proferenda; & quantum ad hoc ponitur interpretatio sermonum: vnde concluditur, quod nouem sunt genera gratiarum gratis datarum, prout Apostolus enumerat 1. ad Corinth. 12. dicens, Alij per spiritum datur sermo sapientiæ, Alij autem sermo scientiæ, secundum eundem spiritum, Alij fides in eodem spiritu, Alij gratia sanitarum, Alij operatio virtutum, Alij prophetia, Alij discretio spirituum, Alij genera linguarum, Alij interpretatio sermonum. Et sic nouem tantum sunt gratiæ gratis datæ, &c.

*Ad hoc ut ho-
mo homini co-
operetur ut
reducat ad
Deum, tria
requiruntur.*

*Nouem ge-
nera gratiarum
gratis datarum,
secundum Apo-
stolum.*

Gratiæ dispositio, ut docet S. Thomas in opusculo 60. de humanitate Christi, cap. 24. vbi loquitur de secundo aduentu Christi est triplex; quandoquidem tria sunt, quæ disponunt hominem ad istum secundum aduentum Christi, qui est in mente, secundum gratiam gratam facientem. Primum est contemptus terrenæ voluptatis, exilimando omnia creata ut stercora, ad hoc ut habeatur Christus secundum mentem, iuxta dictum Apostoli, Omnia arbitratus sum ut stercora, ut Christum lucrifaciam. Secundum est, quod disponit ad habendam gratiam gratam facientem, deuota meditatio diuinæ voluntatis, præsertim meditando bonitatem Dei exhibitam nobis per Christum, iuxta illud, Memor fui Dei, & delectatus sum. Tertium est feruens desiderium charitatis, desiderare semper cælestia ad honorem Dei, iuxta illud Apostoli ad Colossenses 4. Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Qui habet hæc tria, potest dici dispositus ad gratiam, & quod fecit quod in se est, quia facienti quod in se est, Deus non denegat gratiam. Quod dictum non est intelligendum ut exponit Caietanus, quæstione prima sua de contritione, quod non est lex infallibilis, quod facienti quo in se est ex diuino auxilio statim conferatur gratia. quod etiam & Dominicus de Soto dist. 14. sent. videtur affirmare, ad suscipiendam gratiam, requiri certam

certam continuationem temporis, vt contritio & vera poenitentia sit sufficiens dispositio ad gratiam. Et vterque locutus est contra D. Thomam 1. 2. q. 112. art. 3. vbi aperte dicit, quod licet homini facienti illud ad quod Deus mittit auxilium praeueniens quo excitatur vt iustificetur, non semper conferatur gratia iustificans: tamen omnis ille, qui facit quod in se est auxilio praeuenienti, quod Deus ordinat, intentione absoluta, ad gratiam iustificantem, semper consequitur ipsam; quia intentio Dei frustrari non potest: vnde si ex intentione Dei mouentis est, quod homo, cuius cor tangit, consequatur gratiam, de necessitate eam habebit. Non quidem coactionis, sed infallibilitatis: iuxta illud Ioan. Omnis qui audit & discit à Patre, venit ad me. Talis enim non ponendo obicem diuinæ gratiæ, & habendo illa tria, quæ supra diximus, facit quod in se est, & sic consequitur gratiam, &c.

*Sicut potentia
fluit ab essen-
tia animæ,
ita perfectio-
nes quadam
à gratia.*

Gratia sacramentalis addit supra gratiam virtutum & donorum, vt scribit S. Th. 3. par. q. 12. art. 2. quia gratia secundum se considerata perficit essentiam animæ, in quantum participat quandam similitudinem diuini esse: & sicut ab essentia animæ fluunt eius potentia, ita à gratia fluunt quædam perfectiones ad potentias animæ, quæ dicuntur virtutes & dona, quibus potentia perficiuntur in ordine ad suos actus. Ordinantur autem Sacramenta ad quosdam speciales effectus necessarios, in vita Christiana, sicut Baptismus ordinatur ad quandam spiritualem regenerationem, qua homo moritur vicijs, & fit membrum Christi, qui quidem effectus est aliquid speciale, præter actus potentiarum animæ: Eadem ratio est in alijs Sacramentis. Sicut igitur virtutes & dona, addunt super gratiam communiter dictam, quandam perfectionem determinatè ordinatam, ad proprios actus potentiarum, ita gratia sacramentalis addit super gratiam communiter dictam, & super virtutes & dona, quoddam diuinum auxilium, ad consequendum finem Sacramenti. Sed attende, quod per gratia virtutum & donorum, intelligitur habitus gratiæ gratum facientis, & virtutum, tam Theologalium, quam moralium, & donorum Spiritus sancti: per gratiam sacramentalem intelligas specialem effectum Sacramenti, puta gratia sacramentalis Baptismi est spiritualis regeneratio, & gratia sacramentalis confirmationis est spirituale augmentum, quo Christianus perducitur ad perfectam virtutem; gratia sacramentalis Eucharistiæ est nutritio spiritualis, qua conseruatur in vita spirituali; & sic de alijs Sacramentis, vt videre poteris apud D. Thomam 3. p. q. 65. art. 1. &c.

*Gloria nomen
quod impor-
tat:*

Gloria, vt scribit S. Th. 2. 2. q. 103. art. 1. ad primum, est effectus honoris & laudis, quia ex hoc quod testificamur de bonitate alicuius, clarescit bonitas eius, in notitia plurimorum; & hoc importat nomen gloriæ; nam gloria dicitur quasi clara, vt ait Ambrosius in expositione ad Romanos 1. quod Gloria est clara cum laude notitia: Et quæst. 132. art. 1. in corpore, ait, quod gloria claritatem quandam significat: vnde gloriari idem est quod clarificari: Et ideo nomen gloriæ propriè importat manifestationem alicuius de hoc quod apud homines decorum videtur, siue illud sit bonum corporale, siue bonum spirituale: & ideo propriè nomen gloriæ designatur, quod bonum alicuius deueniat in notitiam & approbationem multorum. Et hinc est, quod gloria non potest esse respectu vnius, sed respectu plurium.

Gloria Christi, vt docet S. Th. super Ioannem cap. 13. fuit quadruplex. scilicet exaltationis in Cruce, iudiciariæ potestatis, resurrectionis, & cognitionis in fide populorum. & patuit quadrupliciter. scilicet testimonio Patris, ministerio Angelorum, obedientia totius naturæ, & potestate docendi & operandi. Et meruit ipse Christus, vt ait S. Th. 3. p. q. 19. art. 3. gloriam corporis, & ea quæ spectant ad exteriorem eius excellentiam, sicut est ascensio, veneratio, & alia huiusmodi. Non autem meruit gratiam aut scientiam, nec beatitudinem animæ, nec diuinitatem. & soli ipsi Christo conueniebat quærere gloriam suam, quia Deus est: sed in quantum homo quærebat gloriam Dei in se, sicuti & alij Sancti: Deus autem quærit gloriam suam non propter se, sed propter nos, &c.

*Magna est
gloria Sancto-
rum quin-
upliciter.*

Gloria Sanctorum, vt scribit S. Thom. 1. 2. q. 67. art. 4. est absque successione, secundum quandam æternitatis participationem, in qua non est præteritum, nec futurum, sed solum præsens: & est magna quintupliciter. scilicet intensa, extensa, æterna, perfecta, & integra, in qua gloria duo lætificabunt ipsos Sanctos beatos. scilicet fruitio Dei, & societas Sanctorum: Et sicut gloria animæ beatæ excedit naturalem virtutem Angelorum, ita gloria corporum resurgentium excedet virtutem naturalem cælorum, quia maior est claritas, firmiter impassibilitas, facilius agilitas, & dignitas naturæ perfectior. Sed in hac vita gloria Sanctorum consistit in tribus. scilicet in conscientia, iustitia interiori, & spe æternorum, &c.

Gloria

Gloria vana, vt ait S. Thomas 2.2. tripliciter dicitur sic, scilicet *vana*. Primo dicitur *vana* ex parte rei de qua quis gloriam querit, puta cum quis querit gloriam de eo quod non est, vel de eo quod non est gloria dignum, sicut de aliqua re fragili & caduca. Secundo ex parte eius a quo quis gloriam querit, puta hominis, cuius iudicium non est certum. Tertio ex parte ipsius qui gloriam appetit, qui videlicet appetitum gloriæ suæ non refert in debitum finem, puta ad honorem Dei, & proximi salutem, &c.

Gloria vana tripliciter sumitur.

Gula, vt docet S. Thomas 2.2. q. 148. art. 1. Non nominat quemlibet appetitum edendi & bibendi, sed inordinatum. Dicitur enim appetitus inordinatus ex eo, quod recedit ab ordine rationis, in quo bonum virtutis moralis consistit: ex hoc autem dicitur aliquid esse peccatum, quod virtuti contrariatur: & hinc est, quod gula est peccatum, quia consistit in concupiscentia inordinata. Ordo autem rationis concupiscentia inordinata dupliciter tolli potest. Vno modo quantum ad ea quæ sunt ad finem, prout scilicet non sunt ita commensurata, vt sint proportionata fini. Alio modo quantum ad ipsum finem, prout scilicet concupiscentia hominem auertit a fine debito. Si ergo inordinatio concupiscentiæ accipiatur in gula, secundum auersionem a fine ultimo, sic est peccatum mortale, quod contingit quando delectationi inhæret homo, tanquam fini, propter quem Deum contemnit, paratus agere contra præcepta Dei, vt delectationem cibi assequatur: si verò nimis concupiscit delectationes ciborum, non vt agat contra legem Dei, & præcepta eius, est tantum peccatum veniale, vt patet in 2. ar.

Gula quando est peccatum, est quando nō.

DE L I T E R A H.

*H*ec propriè non est litera, sed nota, seu signum aspirandi sillabam: & aliquando ponitur in principio dictionis, vt homo. Aliquando in medio dictionis, vt Christus. Aliquando in fine, vt vah: & profertur infra dentes, seu in palato, &c.

Habere, vt scribit S. Thomas 1.2. q. 49. art. 1. in corpore, est quoddam commune ad omnia genera, secundum quod dicitur respectu cuiuscunq; quod habetur: vnde Philosophus ponit ipsum inter post-prædicamenta, quæ. s. diuersa rerum genera consequuntur, sicut sunt opposita, & prius, & posterius, & alia huiusmodi: Sed inter ea quæ habentur talis videtur esse distinctio, quod quædam sunt in quibus nihil est medium, inter habens, & id quod habetur, sicut inter subiectum & qualitatem, vel quantitatem nihil est medium. Quædam sunt in quibus est aliquod medium inter vtrumque, sed sola relatio, sicut dicitur aliquis habere socium, vel amicum. Quædam verò sunt inter quæ est aliquid medium, non quidem actio vel passio, sed aliquid per modum actionis, vel passionis, prout. s. vnum est ornans vel regens, & aliud ornatum vel reatum: hinc habitus dicitur tanquam actio quædam habentis & habiti, sicut est in illis quæ circa nos habemus: Et idè in his constituitur vnum speciale genus rerum, quod dicitur prædicamentum habitus, qui est inter habentem indumentum, & ipsum indumentum, tanquam medium quoddam: si autem sumatur habere prout res aliqua dicitur quodammodo se habere in seipsa, vel ad aliquid aliud, cum iste modus se habendi, sit secundum aliquam qualitatem, hoc modo habitus est quædam qualitas, quæ est dispositio secundum quam bene vel male disponitur dispositum, aut secundum se, aut ad aliud, vt sanitas est quidam habitus, &c.

Habere ponitur ab Arist. inter post-prædicamenta.

Haberi dicitur aliquid propriè, secundum actum perfectum, vt quando possidetur gratia a Beatis, tunc propriè ab eis dicitur haberi: quia quando aliquid participatur non secundum suum actum perfectum, sed secundum aliquem modum, tunc non propriè dicitur haberi, sicuti animalia quæ habent aliquem modum prudentiæ, non tamen dicuntur habere prudentiam, quia non habent actum rationis, qui propriè est actus prudentiæ. s. ipsa electio; vnde magis habent aliquid simile prudentiæ, quàm prudentiam ipsam, vt docet S. Tho. 1. sent. dist. 15. q. 4. ar. 1. in responsione ad primum, &c.

Habilitas, vt docet S. Th. 1. p. q. 48. in resp. ad 2. est medium inter subiectum, & actum. Et in disputatis in quæst. de malo, q. 2. ar. 12. asserit, quod dupliciter potest diminui ipsa habilitas; Vno modo per subtractionem, sicut aliquod corpus est habile ad calefaciendum, per calorem quem habet, vnde diminuto calore diminuitur habilitas calefaciendi; Alio modo per appositionem contrarij, sicut aqua calefacta habet naturalem aptitudinem, vel habilitatè ad infrigidationem, sed quæto plus fuerit appositum de calore, tanto minuitur habilitas ad frigus, &c.

Habilitas dupliciter potest diminui, per subtractionem, & per appositionem contrarij.

Habitus,

Habitus, vt scribit S. Th. 1. 2. q. 49. ar. 1. quadrupliciter sumitur. Primo pro specie qualitat-
tis, quæ est qualitas difficile mobilis. Secundo prout est vnũ ex prædicamentis, & sic defini-
tur à Giliberto Porrettano, q̄ habitus est eorum quæ sunt circa corpus adiacetia; & sic ha-
bitus dicitur respectum extrinsecum aduenientem. Tertio pro postprædicamento, quod distin-
guitur multis modis, vt habere anulum, vel possessionem, vel aliquid aliud. Quarto pro
habitu Religionis regularis, qui simul datur & benedicatur cum professione, & determinat-
ur talis habitus ad tria vota. scilicet Castitatis, Paupertatis, & Obedientiæ, tanquam signum
obligationis, vt scribitur 2. 2. q. 186. ar. 9. Datur etiam & habitus speculatiuus, qui est tri-
plex. scilicet sapientia, scientia, & intellectus. Datur & habitus practicus, vt Ars; & moralis, vt
Prudentia; & habitus naturalis, qui est qualitas generata ex frequentatis actibus; & habitus
supranaturalis, vt fides, spes, gratia, &c. Dicitur & habitus representatiuus, vt est species intel-
ligibilis, quæ representat re intelligibilem, & scibile. Potest etiã esse aliquis habitus innatus,
qui dicitur habitus naturalis, & multis alijs modis, vt docet S. Th. in locis superius allegatis &c.

*Habitus spe-
culatiuus, pra-
cticus, mora-
lis, naturalis,
& suprana-
turalis.*

Hæresis, vt scribit S. Th. 2. 2. q. 17. ar. 1. est nomẽ græcum, & ab electione dicitur, quia sicut
sibi vnusquisq; eligit disciplinam, quam putat esse meliorem. Electio autem est eorum quæ
sunt ad finem, præsupposito fine: In credendis autem voluntas assentit alicui vero, tanq̄ pro-
prio bono, vnde quod est principale verum, habet rationẽ vltimi finis, quæ sunt secundaria,
habent rationẽ eorum quæ sunt ad finem: Et quia omnis qui credit assentit dicto ali-
cuius, principale videtur esse, & quasi finis in omni credulitate ille, cuius dicto assentitur:
quasi autem secundaria sunt ea, quæ quis tenendo vult alicui assentire. Sic ergo qui recte
Fidem Christianam habet, sua voluntate assentit Christo in his quæ verè ad eius doctri-
nam pertinent, quia suscipit characterem Baptismi datum à Christo. A rectitudine ergo
Fidei Christianæ dupliciter quis potest deuiare; Vno modo, quia ipse non vult assentire
Christo, & hic habet malam voluntatem circa ipsum finem, & hoc pertinet ad speciem in-
fidelitatis Paganorum, & Iudeorum; Alio modo per hoc quod intendit quidem assentire
Christo, sed deficit in eligendo ea quibus Christo assentiat, quia non eligit quæ verè à Chri-
sto tradita sunt, sed ea quæ sibi propria mens suggerit: & ideo hæresis est species infideli-
tatis, pertinens ad eos, qui Fidem Christi profitentur, sed eius dogmata corrumpunt. Et est
principaliter circa articulos Fidei, secundario autem circa ea quæ sequuntur ex eis. Et
duo concurrunt formaliter ad ipsam. scilicet error in intellectu, & pertinacia in voluntate, quæ
sola facit hominem Hæreticum. & nascitur ex superbia, vel ex concupiscentia commodi
temporalis. & incurritur ex verbis etiam inordinate prolatis, &c.

*Hæresis ex
verbis inordi-
natè prolatis
incurritur.*

Hæreticus, vt ait S. Th. 2. 2. ar. 2. statim ex quo de hæresi conuincitur, potest non solum ex-
communicari, sed iuste occidi; & hoc ex parte ipsius, quia multo grauius est corrumpere fi-
dem, per quam est vita animæ, quàm falsificare pecuniam, per quam temporali vitæ subue-
nitur: vnde si falsarij pecuniæ, vel alij malefactores statim per seculares Principes iuste
morti traduntur; multo magis Hæretici, ex quo de hæresi conuincuntur, possent non solum
excommunicari, sed & iuste occidi. Sed ex parte Ecclesiæ est misericordia ad cõuersionem
errantium; & ideo non statim condemnat, sed post primam & secundam correctionem, vt
Apost. ait: Postmodum verò si adhuc pertinax inueniatur, Ecclesia de eius cõuersione non
sperans, aliorum saluti prouidet, eum ab Ecclesia separando, per excommunicationis sen-
tentiam; & vltèrius relinquit eum iudicio seculari, a mundo exterminandum per mortem:
quia vt ait Hieronymus, Resecandæ sunt putridæ carnes, & scabiosa ouis a caulis repellenda,
ne tota domus massa corpus & pecora ardeat, corrumpatur, putrescat, intereat. Arrius
in Alexandria vna scintilla fuit, sed quoniam non statim oppressus est, totum orbem eius
flamma populata est. Et nota, q̄ hic sermo est de hæretico, propriè loquendo, quia commu-
niter hæreticus dicitur aliquando omnis excõmunicatus. Dicitur etiam hæreticus peruersor
factorum, vt Simoniacus. Dicitur adhuc hæreticus, quicumque dubitat vel putat Fidem
Christianam esse falsam, & sic omnis infidelis communiter loquendo hæreticus dicitur, &c.

*Nota quid
inserit inter
Hæreticũ pro-
prie, & cõmu-
niter sumptũ.*

Hierarchia, vt docet S. Th. 1. p. q. 108. ar. 1. est sacer principatus: in nomine autẽ principa-
tus duo intelliguntur. scilicet ipse Princeps, & multitudo ordinata sub Principe. hinc alia est hie-
rarchia humana ab Angelica, quia diuersis legibus reguntur. In Angelis quoq; tres hie-
rarchiæ inueniuntur: sed in diuinis personis non est aliqua hierarchia, sed quidã ordo naturæ:
& quia vna hierarchia est vnus principatus. i. vna multitudo ordinata sub vna Principis
gubernatione, non confusè, sed ordinatè, hinc est, q̄ qualibet hierarchia habet ordinem
scilicet principij, medij, & finis, sicuti in ciuitatibus reperiuntur supremi homines vt optimates,
quidam autẽ infimi, vt viliis populus, quidã verò medij, vt populus honorabilis; sic et que-
libet

libet hierarchia habet tres ordines, summorum Angelorum, mediorum, & infimorum, &c.

Hoc aliquid, potest accipi dupliciter, vt ait S. Th. p. p. q. 75. ar. 1. ad primum; Vno modo pro quocunque subsistente; alio modo, pro subsistente completo, in natura alicuius speciei: Primo modo excludit inhaerentiam accidentis & formae materialis; secundo modo excludit imperfectionem partis, vnde minus posset dici hoc aliquid primo modo, sed secundo modo: sic igitur anima humana cum sit pars speciei humanae, potest dici hoc aliquid primo modo, quasi subsistens, sed non secundo modo, sic enim compositum ex anima & corpore dicitur hoc aliquid, &c.

Quomodo anima est pars speciei humanae.

Homicidium, vt ait S. Th. 1. 2. q. 100. ar. 8. prohibetur in decalogo, secundum quod habet rationem indebiti, & sic semper est peccatum mortale. Et est duplex homicidium, alterum communiter sumptum, & sic omnis occisio hominis, siue iusta, siue iniusta sit, dicitur homicidium. Alterum proprie sumptum, & sic occisio hominis ab homine iniusta; dicitur homicidium, & tale est peccatum: primum potuit dici homicidium, quando Abraam voluit sacrificare filium suum, tamen ipse non consensit in homicidium, quia debitum erat eum occidi propter Dei mandatum, qui est Dominus vitae & mortis, ipse enim est qui poenam infligit omnibus hominibus, iustis & iniustis, pro peccato primi parentis, cuius sententiae si homo sit executor auctoritate divina, non erit homicida, sicut nec Deus: quo etiam pacto Oseas Propheta accedens ad uxorem fornicariam, vel adulteram, non est moechatus, quia accessit ad eam, quae sua erat secundum mandatum Dei, qui est auctor matrimonij. Homicidium autem proprie quod est peccatum, vt scribit Siluester in summa sua, fit octo modis. scilicet facto, praecipio, consilio, defensione, permissione, cooperatione, animatione, auxiliatio; sed animatio, ad consilium; & auxiliatio, ad cooperationem reducitur; & sic fit sex modis, vt clarius ostendit hic Auctor, verbo Homicidium, &c.

Homicidium secundum Siluester fit octo modis.

Homo, de quo S. Th. 1. p. q. 75. in princ. scribit, qd spectat ad Theologum ex parte animae, non autem ex parte corporis, nisi secundum habitudinem quam habet corpus ad animam. Et ar. 4. in resp. ad 1. exponens dictum Apost. Licet hiis qui foris est noster homo corruptor, tamen ille qui intus est renouatur de die in diem, asserit, qd duplex est homo; Interior, scilicet pars intellectiva; & exterior, qui dicitur pars sensitiva cum corpore, secundum existimationem illorum, qui sola sensibilia considerabant, seu circa ipsa detinebantur: & ex hoc etiam dicitur homo vetus, quando vitia & peccata sequitur: dicitur etiam homo nouus, quando est alienus ab erroribus & peccatis, & sequitur vitam Christi. Et dicitur homo ab humo, quia de limo terrae est conditus, secundum corpus. Et diffinitur a Philosophis, quod est animal rationale, mortale; a Theologis vero, quod est creatura rationalis, ad imaginem & similitudinem Dei facta, & ad beatitudinem eternam ordinata, habens staturam rectam, vt delectetur caelestibus, & ne habeat cerebrum depressum, & ne vteretur manibus loco anteriorum pedum, & vt possit expedite opus oris exercere, vt docet idem S. Th. 1. p. q. 1. art. 3. &c.

Homo diuersimode a Theologis, et a Philosophis diffinitur.

Honestum, vt scribit S. Th. 2. 2. q. 145. ar. 1. diuiditur in quatuor principales virtutes, in quas diuidit ipsa virtus: vnde est idem quod virtus, & spiritualis decor, & pulchritudo. Et quia ad rationem pulchri, siue decori, concurret & claritas, & debita proportio, quia Deus dicitur pulcher sicut causa vniuersorum consonantiae & claritatis, hinc pulchritudo corporis in hoc consistit, qd homo habeat membra corporis bene proportionata, cum quadam claritate debiti coloris: & similiter pulchritudo spiritualis in hoc consistit, qd conuersatio hominis, siue actio eius, sit bene proportionata, secundum spirituale rationis claritatem; hoc autem pertinet ad rationem honesti, quod est idem cum virtute, quae secundum rationem moderatur omnes res humanas, &c.

Honestas, vt docet S. Th. in eodem loco, dicitur quasi status honoris, vnde ex hoc videtur aliquid dici honestum, quod est honore dignum. Honor autem est contestatio quadam de excellentia alicuius: Excellentia autem hominis maxime consideratur secundum virtutem, quae est dispositio perfecti ad optimum, &c.

Humanitas, vt ait S. Th. 1. p. q. 3. ar. 3. comprehendit in se ea quae cadunt in definitione hominis; hic. n. homo, est homo; & hoc significat humanitas quo homo est homo. & est quoddam abstractum, non nisi voce, sed etiam significatione: nam homo significat suppositum subsistens in natura humana, concretum predicamenti substantiae: & quia totum animal intensiue est in ipso homine, sicut & in alijs speciebus, hinc homo non est perfectius animal, quam leo, & formica, in ratione animalis, sed bene in ratione vltime differentiae, contrahentis ipsum animal. Ex his haec propositio; homo est animalitas, sicuti Mathias est humanitas, est vera, sed non logicè loquendo, quia subiectum & predicatum sumunt sub diuersis nominis significandi, sed est vera physice, quia homo est realiter animalitas, & Mathias est realiter humanitas, formaliter ipsam includens.

Homo significat suppositum subsistens in natura humana.

Honor exhibetur alicui propter aliquam eius excellentiam, & ita est signum & testimonium quod iam illius excellentiæ, quæ est in honorato, quanquam honor non sit in eo qui honoratur, sed magis in honorante, qui reuerentiã exhibet honorato, vt scribit S. Th. 1. 2. q. 2. art. 2. & 3. sent. dist. 9. q. 2. art. 3. ait, quod honor non debetur nisi rebus diuinis; hinc propriè & directè non debetur, nisi habenti gratiam & virtutem, quæ diuinus facit. Sed aliquis multipliciter potest habere virtutem; vel sicut actu virtuosus, & huic directè, & propriè, & secundùm se debetur honor; vel sicut habens aptitudinem naturalem ad virtutem, & sic cuilibet habenti imaginem Dei, est exhibendus honor (nisi sit confirmatus in malo, quia ligatus est in illo ordo ad virtutem.) vel sicut ordinatus ad inducendum, vel conseruandũ virtutem, & sic debetur omnibus Prælatis, qui ad hoc ordinati sunt, vt alios dirigant in virtutem: hinc subdito bono, debetur maior honor secundùm se, quàm malo Prælato, licet ratione prælationis, debeatur ipsi malo Prælato, maior honor, quia Prælatus gerit vicem Dei; quia Deus in ipso honoratur: deinde est persona publica, & honoratur in ipso bonitas Ecclesiæ, vel Reipublicæ, quæ est maior quàm merita vnus singularis personæ; adde etiam, quia prælatio se habet ad virtutem, sicut causa, efficiens in alijs virtutem; & dignius est alterius virtutis causam existere, in quantum huiusmodi, quàm virtuosum esse. Sanctis quoque debetur honor, quia sunt nostri ductores, vel per doctrinam, vel per administrationem, vel per intercessionem & exemplum. Dæmonibus & damnatis nullus honor exhiberi debet, quia ligata est in eis aptitudo ad virtutem. Irrationalibus quoque creaturis, licet sit in eis similitudo vestigi, tamen quia hæc non ponit aptitudinem ad virtutem, sed tantum similitudo imaginis, propterea eis nullus honor exhibendus est, cum honor sit præmium virtutis, nec est sufficiens præmium virtutis, sed vt possibile homini, quamquam sit maximum bonum inter exteriora bona. Et quo ad Deum, potest esse in solo corde, sed quo ad hominem est in signis exterioribus. & debetur soli subsistenti toti, licet ratio & causa honoris potest esse aliquid non subsistens, scilicet pars vel accidens. Reuerentia tamen non est honor, sed est motiuum honorantis, & est finis honoris, in quantum scilicet aliquis ad hoc honoratur, vt in reuerentia habeatur ab alijs. Sed tripliciter contingit appetitum honoris esse inordinatum, ex consequenti peccatũ; Vno modo, per hoc, quod aliquis appetit testimonium de excellentia quam non habet, quod est appetere honorem supra suam proportionem; Alio modo per hoc, quod honorem sibi cupit, non referendo in Deum; Tertio per hoc, quod appetitus eius in ipso honore quiescit, non referens honorem ad vtilitatem aliorum, vt scribitur 2. 2. q. 131. art. 1, vbi disputatur si ambitio, quæ importat inordinatum appetitum honoris, est peccatum mortale; & cum contrarietur charitati, vt habet Apost. ad Cor. epist. 1. cap. 13. Charitas non est ambitiosa, nec quærit quæ sua sunt, manifestum est ipsam esse letale peccatum, &c.

Ratione prælationis etiam malo Prælato debetur honor.

Appetitus honoris quando est inordinatus, & quando peccatum.

Hora apud veteres accipitur pro cuiusvis temporis parte, vnde quatuor illæ anni partes, Ver, Æstas, Autumnus, & Hyems, anni horæ dictæ sunt; hodie tamen magis accipimus pro æqualibus illis spacijs, in quæ dies diuiditur. Et dictæ sunt horæ à Sole, quia Ægyptij Solem vocabant Horum, vnde horæ, Solis ministræ dictæ sunt: vel, vt alij volunt, horas dictas fuisse ab vrina, ferunt enim Hermetem Trimegistum horas primum obseruasse ex vrina cuiusdam animalis, quod equalibus interpositis interuallis vrinam duodecies emittebat, vnde placuit in totidem horas diem civilem diuidere, qui tamen postea duplicato numero in horas vigintiquatuor est distinctus: & propter hanc distinctionem horarum ait S. Th. 3. p. q. 46. art. 9. ad 2. arg. exponens illud Ioan. Hora erat quasi sexta cum traditus est Dominus crucifigendus à Pilato, non enim erat plenè sexta, sed quasi sexta, id est peracta quinta, & aliquid de sexta esse cœperat, donec completa sexta, Christo pendente, in cruce, tenebræ fierent. Intelligitur autem fuisse hora tertia, cum clamauerunt Iudæi vt Dominus crucifigeretur; & veracissimè demonstratur tunc eos crucifixisse quando clamauerunt; ergo ne quisquam cogitationem tanti criminis auersus à Iudæis in milites cõperteret, erat inquit hora tertia, & crucifixerunt eum, vt illi eum potius crucifixisse inueniantur, qui hora tertia vt crucifigeretur clamauerunt: vnde hora matutina comprehenditur, ligatur vt latro, ad Annam primo, deinde ad Caipham ducitur, ceditur, molestatur; hora diei prima coram Præside sistitur & accusatur; hora tertia linguis Iudæorum crucifigitur, nudatur, flagellatur, coronatur, purpura illusoriè vestitur; hora sexta contemnitur, eijcitur, condemnatur, cruce oneratur, crucifigitur; hora nona in cruce tensus, sitiens, & clamans magna voce moritur; hora respertina latus lancea perforatur, ac de cruce mortuus deponitur; Completoque hora sepelitur, ac sepulchrum positis custodibus clauditur,

clauditur, signatur: ecce nullum tempus, aut aetas inuenitur, in qua salus mundi non pateretur, &c.

Hora canonica est officium diuinum, dicendum certa hora, ex institutione Sacrorum Canonum; & sunt septem, in quibus passus est Saluator noster, vt supra dictum est; & tenentur ad has horas canonicas persoluendas ex precepto in iure contento, soli Presbyteri, expressè; communiter tamen tenentur omnes constituti in sacris ordinibus, & beneficiari percipientes de fructibus beneficij. Professi in religione, non tenentur de iure, nisi sint constituti in sacris, quamquam ex consuetudine videtur eos teneri & obligari: Conuersi autem & tertiarj nullo pacto tenentur, quia ad seruitia clericorum recipiuntur in religionibus, in quorum statutis decernuntur eis quaedam orationes pro horis canonicis. Illi tamen qui obligantur, non solum debent persolvere horas canonicas, sed etiam alia adiuncta, puta suffragia, officium Beatæ Virginis, & mortuorum; Tenentur etiam sub peccato mortali persolvere cum omni studio & deuotione qua decet, vt patet de celebratione Missarum, cap. Dolentes, in quo ita præcipitur, Districtè præcipientes sub virtute obedientie, vt diuinum officium, diurnum pariter, & nocturnum, quantum eis Deus dederit, studiosè celebrent, pariter & deuotè; & hoc præceptum non est impossibile obseruari, quia intelligitur, quòd quando quis animo vacandi Deo horas inchoet, in contrariu animus iste non mutatur, dum exoluit diuinum officium. Tempus autem persoluedi diuinum officium his qui priuatim dicunt ipsum, est totus dies, inchoans a vespere præcedentis diei, vsque ad mediam noctem sequentis diei; ita tamen vt solas matutinas liceat in vespere præcedenti dicere. Est tamen graue peccatum, sine rationabili causa retardare multum horas, vt dicere Primam hora nona, vel vespere, preuenire tamen vt quietius aut deuotius dicatur, consulitur à multis. Tempus verò publicæ celebrationis horarum, est iuxta laudabilem cuiuslibet Ecclesiæ ac patriæ consuetudinem. De loco etiam persoluedi diuinum officium, dicendum est, quòd nullus est locus in quo non liceat priuatè diuinum officium exoluere; publicè autem in Ecclesia celebrandum esse iura iubent deputatis ad illud, ita quod deponendi clerici à consortio sunt, qui castigati nolunt interesse, vt in decretis dist. 92. cap. vltimo decernitur; vbi tamen contemptus deest, & propter absentiam alicuius non notabiliter læditur diuini cultus officij, grauitè tamen peccat, qui sine rationabili causa se subtrahit a debitis horis persoluedi officij diuini, quia grauis est ratio diuini debiti, &c.

Non omnes tenentur horas canonicas dicere.

Officij persoluedi tempus, est totus dies.

Hostia non consecrata, nullo modo debet dari loco consecrate, quia vt docet S. Thom. 3. par. q. 80. art. 6. ad 2. Sacerdos hoc faciens, quantum in se est, facit idolatrare illos, qui credunt esse hostiam consecratam, siue alios presentes, siue etiam ipsum fumentem; quia vt Aug. ait, Nemo carnem Christi manducet, nisi prius adoret; vnde extra de celebratione Missarum, cap. de homine, dicitur, Licet is qui pro sui eximie conscientia reputat se esse indignum, peccet grauitè, si se ingerat, grauius tamen videtur offendere, qui fraudulenter illud præsumpserit simulare; & q. 79. art. 7. ad 3. docet, quòd sumptio pertinet ad rationem Sacramenti, sed oblatio pertinet ad rationem sacrificij; & ideo ex hoc, quòd aliquis sumit corpus Christi, vel etiam plures, non accrescit alijs aliquod iuuamentum; similiter, etiam ex hoc quòd Sacerdos plures hostias consecrat in vna Missa, non multiplicatur effectus huius Sacramenti, quia non est nisi vnum sacrificium: nihil enim est plus virtutis in multis hostijs consecratis, quam in vna, cum sub omnibus & sub vna non sit nisi totus Christus, vnde neq; si aliquis simul in vna Missa multas hostias consecratas sumat, participabit maiorem effectum Sacramenti. Et nota, quòd hostia dicitur, quòd ad hostiam tabernaculi ducebatur, manibus offerentium impositis capiti eius, vt sic significaretur, quòd per ipsam ad sancta pateret accessus; vel ideo, quia pro vincendis, vel iam victis hostijs offerebatur. Et capitur tripliciter, Primo communiter, pro omni sacrificio quòd offerebatur Deo in lege antiqua, siue esset pro expiatione peccatorum, siue pro pace habenda; Secundo capitur pro sacrificio quòd offerebant Pagani & idolatre idolis, pro victoria habenda. Tertio modo capitur magis propriè, & est idem quòd Sacramentum Eucharistiæ, & sunt illæ species panis & vini. Illa albedo, & illa rotunditas, sub quibus cõuincitur corpus Christi, & sic intelliguntur illæ propositiones, hostia frangitur, diuiditur, hostia consecratur, quia consecratio propriè loquendo, respicit speciem continentem, & non corpus contentum. Quarto capitur hostia pro re contenta in ipsa hostia, & est ipse Christus, vnde canit Ecclesiæ, O verè digna hostia, per quã fracta sunt tartara; & Apostolus ad Eph. 5. Qui dedit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo, in odo-

Hostia tripliciter accipitur.

in odo-

in odorem suauitatis; & D. Ambr. In Christo semel oblata est hostia ad salutem potens, quid ergo nos? nonne per singulos dies offerimus? sed ad recordationem mortis eius. & vna est hostia, & non multæ. Capitur & hostia quandoque pro pane conuertendo in corpus Christi, vt ibi, Suscipe Sancta Trinitas hanc oblationem seu hostiam. Capitur & postremo pro homine iusto, totaliter se Deo offerente, vt dixit S. Lucia, Faciat quod voluerit Deus de hostia sua, &c.

Humidum radicale, est totum id, in quo fundatur virtus speciei, quod si subtrahatur, restitui non potest, sicut si amputetur manus, aut pes, vel aliquid huiusmodi: sed humidum nutrituale est, quod nondum peruenit ad suscipiendum perfectæ naturæ speciei, sed est in via ad hoc, sicut est sanguis, & alia huiusmodi: vnde si talia subtrahantur, remanet virtus speciei in radice, quæ non tollitur. Et 2. sent. dist. 30. q. 2. art. 1. ad tertium, ait S. Th. quod secundum medicos, humidum quod ex primis generantibus trahitur, non oportet vt dicatur radicale, quia semper remanet distinctum secundum materiam, & proprietatem, ab humido ex alimento generato, sed quia calor naturalis in illo humido prius extitit, & illud quod permiscetur, non participat speciem, nisi ex virtute illius humidi cui permiscetur, vnde est quasi radix totius illius, quod postmodum ex alimento conuertitur, non autem ita quod vtrunque humidum post finem digestionis vltimæ distinctum remaneat, sed totum permixtum accipit vnam proprietatem ex vtraque materia. scilicet quæ prius suberat primo humido, & secundo aduenienti, æqualiter se habet ad hoc, quod transeat, & ad hoc, quod virtutem speciei participet. Nec dicitur consumi humidum radicale propter discessum talis materiæ, sed propter hoc, quod non permanet proprietas, quam totum mixtum habebat ex virtute primi humidi: tunc enim non potest fieri restauratio, quia virtus speciei non manet; sicut etiam si tota manus amputetur, non restauratur per nutrimentum, quia non manet virtus speciei determinata huic organo; & propter hanc etiã causam dicuntur quædam membra ex humido radicali composita, non quod nihil nutrimenti in substantiam illorum membrorum transeat, cum quodlibet membrum corporis proportionabiliter augeatur, sed quia in illis membris principaliter virtus speciei consistit, quæ est ex humido radicali: nec potest aliqua abiectio ab eis fieri, quin auferatur virtus speciei, quantum ad aliquam partem determinatam, & propter hoc etiam talia membra decisa non sanantur, &c. sed doctrina tradita 1. par. q. 119. art. 1. ad tertium, est magis resoluta, &c.

*Quomodo
quoddam mem-
bra in humi-
do radicali cõ
posita dicuntur.*

Humilitas, vt scribit Doctor Sanctus 2. 2. q. 161. art. 1. ad primum, dicitur quasi humi aciesius, id est imis inhærens: quod quidem contingit dupliciter: Vno modo ex principio extrinseco, puta cum aliquis ab alio deijcitur, & sic humilitas est pœna; Alio modo à principio intrinseco, & hoc potest fieri quandoque quidē bene, puta cum aliquis considerans suum defectum, tenet se in infimis, secundum suum modum, sicut Abraam dixit ad Dominum, Genes. cap. 18. Loquar ad Dominum meum, cum sim puluis & cinis; & hoc modo humilitas ponitur virtus. Quandoque autem potest fieri male, puta cum homo honorem suum non intelligens, comparat se iumentis insipientibus, & similis factus est illis; vt de nostris primis parentibus patet: & quia humilitas vt est virtus, temperat & refrenat animum ne immoderate tendat in excelsa, quia in homine duo considerari possunt, scilicet id quod est Dei, & id quod est hominis; hominis autē est quicquid pertinet ad defectum, sed Dei est quicquid pertinet ad salutem & perfectionem, secundum illud Osee 13. Perditio tua Israel, ex te est, ex me tantum auxilium tuum. Humilitas autem proprie respicit reuerentiam qua homo Deo subijcitur, & ideo quilibet homo secundum id quod suum est, debet se cuiuslibet proximo subijcere, quantum ad id quod est Dei in seipso, non autem hoc requirit humilitas, vt aliquis id quod est Dei in seipso, subijciat ei, quod apparet esse Dei in altero: nã illi, qui dona Dei participant, cognoscunt ea se habere secundum illud 1. ad Cor. cap. 2. Vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis, & ideo absq; præiudicio humilitatis, possunt dona quæ ipsi acceperunt, præferre donis Dei, quæ alijs apparent collata, sicut Apost. ad Ephes. 3. dicit, Alijs generationibus non est agnatum filijs hominum, sicut nunc reuelatum est sanctis Apostolis eius: similiter etiam non hoc requirit vt id quod est suum in seipso, subijciat ei quod hominis in proximo; alioquin oporteret vt quilibet reputaret se magis peccatorem quilibet alio, cum tamē n̄ Apostolus absq; præiudicio humilitatis dicat ad Gal. 2. Nos autem Iudæi non ex Gentibus peccatores. Potest tamen aliquis reputare aliquid boni esse in proximo, quod ipse non habet, vel aliquid mali in se esse, quod in alio non est, ex quo se potest ei subijcere per humilitatem; & quia humilitas

*Duo conside-
rari possunt in
homine, id
quod est Dei,
& id quod est
hominis.*

(sicut

(sicut & ceteræ virtutes) præcipue interius in animo consistit, ideo potest homo secundum interiorem actum animæ alteri se subijcere, sine hoc quod occasionem habeat alicuius, quod pertineat ad detrimentum suæ salutis: & hoc est quod August. ait in regula, Timorē coram Deo Prælati substratus sit pedibus vestris. Hęc omnia habentur secundum doctrinam S. Thomæ 2. 2. q. 161. art. 3. &c.

Humilitatis gradus, ait S. Thom. 2. 2. q. 161. art. 6. secundum regulam Beati Benedicti, sunt duodecim; quorum Primus est, corde & corpore semper humilitatem ostendere, defixis aspectibus in terram; Secundus est, vt pauca verba & rationabilia loquatur aliquis, non clamorosa voce; Tertius, vt non sit facilis aut promptus in risum; Quartus, taciturnitas vsq; ad interrogationē; Quintus, tenere quod habet communis monasterij regula; Sextus, credere & pronunciare se esse omnibus viliorē; Septimus, ad omnia indignum & inutile se confiteri, & credere; Octauus, confessio peccatorum; Nonus, pro obedientia in duris & asperis patientiam amplecti; Decimus est, vt cum obedientia se subdat maioribus suis; Undecimus, vt voluntatem propriam non delectetur implere; Duodecimus, vt Deum timeat, & memor sit omnium quæ præcipit. Et rationabiliter sunt isti duodecim gradus humilitatis, quia ipsa humilitas essentialiter consistit in appetitu, secundum quod aliquis refrenat impetum animi sui, ne inordinate tendat in magna, secundum regulam quæ debet habere in cognitione, vt. s. aliquis non se existimet supra id esse quod est. Et vtriusque principium & radix est ipsa reuerentia, quam habet ad Deum; ex interiori autem dispositione humilitatis procedunt quedam exteriora signa, in verbis, & factis, & gestibus, quibus id quod interius latet manifestatur, sicut in cæteris virtutibus, nam ex visu cognoscitur vir, & ab occurfu faciei sensatus, vt dicitur Ecclesiast. 19. & ideo in prædictis gradibus humilitatis ponitur aliquod quod pertinet ad humilitatis rationē. s. duodecimus gradus, qui est, vt homo Deum timeat, & memor sit omnium quæ præcipit. Ponitur etiam aliquid pertinens ad appetitum, ne. s. in propriam excellentiam inordinate tendat; quod quidem fit tripliciter; Vno modo vt homo non sequatur propriam voluntatem, quod pertinet ad undecimum gradum; Alio modo, vt regulet eam secundum superioris arbitrium, quod pertinet ad gradum decimum; Tertio modo, vt ab hoc non desistat propter dura & aspera quæ occurrunt, & hoc pertinet ad nonum. Ponuntur etiam quedam pertinentia ad existimationem hominis recognoscentis suum defectum, & hoc tripliciter; Vno quidem modo per hoc quod proprios defectus confiteatur, quod pertinet ad octauum gradum; Secundo, vt ex consideratione sui defectus aliquis insufficientem se existimet ad maiora, quod pertinet ad septimum; Tertio, vt quantum ad hoc alios sibi præferat, quod pertinet ad sextum. Ponuntur etiam quedam, quæ pertinent ad exteriora signa, quorum vnum est in factis, vt scilicet homo non recedat in suis operibus a via communi, quod pertinet ad quintum; alia duo sunt in verbis, vt. s. homo non præcipiat tempus loquendi, quod pertinet ad quartum; nec excedat modum in loquendo, quod pertinet ad secundum; alia verò consistunt in exterioribus gestibus, puta in reprimendo excellentiam oculorum, quod pertinet ad primum; & cohibendo exterius risum, & alia ineptæ lætitiæ signa, quod pertinet ad tertium; & sic patet quomodo rationabiliter sunt hi humilitatis gradus, &c.

*Humilitatis
duodecim gra-
dus consideran-
tur.*

Hypocriſis, vt docet S. Thomas 2. 2. q. 111. art. 2. est quedam simulatio, qua quis simulat se habere personam quam non habet: & ob hoc opponitur veritati, per quam aliquis exhibet se talem vita & sermone qualis est. & nascitur ex inani gloria, vt ait Gregorius lib. 13 moralium.

Hypocrita, vt docet S. Th. vbi supra, de mente Isidori in lib. Ethymologiarum, græco sermone dictus, in latino simulator interpretatur, qui cum intus malus sit, bonum se palam ostendit. *χυμο* enim falsum, *χρῆς* iudicium interpretatur; vnde nomen hypocritæ tractum est a specie eorum, qui in spectaculis contexta facie incedunt, distinguentes vultum vario colore, vt ad personæ quam simulat colorem perueniant, modo in specie viri, modo in specie femine; vnde Aug. dicit in sermone Domini in monte; quod sicut hypocritæ simulators aliarum personarum agunt partes illius quod non sunt, non enim qui agit partes Agamennonis, verè ipse est, sed simulat eum: sic in Ecclesijs, & in omni vita humana, qui se vult videri quod non est, hypocrita est, simulat se iustum non exhibet: hinc in hypocriſi duo sunt. s. defectus sanctitatis, & simulatio ipsius; si ergo hypocrita dicatur ille cuius intentio fertur ad vtrumque, vt. s. aliquis non curet sanctitatem habere, sed solus sanctus apparere, sicut consuuit accipi in sacra scriptura, sic manifestum est, quod est peccatum mortale, nisi enim totaliter priuatur sanctitate, nisi per peccatum mortale; si autem dicatur

*In hypocriſi
duo sunt, de-
fectus sancti-
tatis, & simu-
latio ipsius.*

dicatur hypocrita ille qui intendit simulare sanctitatem, à qua deficit per peccatū mortale, tunc quamuis sit in peccato mortali ex quo priuatur sanctitate, non tamen semper ipsa simulatio est ei peccatum mortale, sed quandoque veniale, quod discernendum est ex fine, quod si repugnat charitati Dei, vel proximi, erit peccatum mortale, puta cum simulat sanctitatem, vt falsam doctrinam disseminet, vel vt adipiscatur Ecclesiasticam dignitatem indignus, vel quæcunque temporalia bona, in quibus finem constituit; si verò finis intentus non repugnat charitati, erit peccatum veniale, puta cum aliquis in ipsa fitione delectatur, de quo dicitur, quòd magis videtur vanus, quàm malus: eadem est ratio de mendacio, & simulatione; contingit tamen quandoq; quòd aliquis simulat perfectionem sanctitatis, quæ non est de salutis necessitate, & talis simulatio nec semper est peccatum mortale, nec semper est cum peccato mortali, &c.

Hypostasis apud Græcos ex propria significatione nominis habet, quòd significet quodcunque indiuiduum substantiæ, sed ex vsu loquendi habet, quòd sumatur pro indiuiduo naturæ rationalis, propter suam excellentiam, vt ait S. Th. p. p. q. 29. art. 2. in resp. ad primum, & in corp. ait, quòd substantia dicitur dupliciter; Vno modo dicitur substantia quidditas rei quam significat diffinitio, secundum quod dicimus, quòd diffinitio significat substantiam rei, quam quidem substantiam Græci vsiam vocant, quod nos essentiam dicere possumus; Alio modo dicitur substantia subiectum, vel suppositum, quod subsistit in generatione substantiæ; & hoc quidem communiter accipiendo nominari potest, & nomine significante intentionem, & sic dicitur suppositum. Nominatur etiam tribus nominibus significantibus rem, quæ quidem sunt, res naturæ, subsistentia, & hypostasis, secundum triplicem considerationem substantiæ sic dicitur; secundum enim quod per se existit, & non in alio, vocatur subsistentia (illa enim subsistere dicimus, quæ non in alio, sed in se subsistunt) secundum verò quod supponitur alicui naturæ communi, sic dicitur res naturæ, sicut hic homo, est res naturæ humanæ; secundum verò quod supponitur accidentibus, dicitur hypostasis, vel substantia, &c.

Substantia dupliciter dicitur.

Hyperdulia dicit maiorem reuerentiam, & seruitutem, honorem, adorationem, quàm dicat ipsa dulia, propterea hac reuerentia hyperduliæ adoranda est Mater Christi, quæ cum sit pura creatura rationalis, non debetur ei adoratio latriæ, sed solum veneratio duliæ, eminentius tamen, quàm cæteris creaturis, inquantum ipsa est Mater Dei: & ideo non qualiscunque dulia ei debetur, sed hyperdulia, vt ait S. Th. hom. 3. p. q. 25. art. 5. Hac quoque adoratione est adoranda humanitas Christi, si consideratur vt separata à Verbo Dei, vt habetur in resp. ad primum, 7. art. siq. etiam: & Cruz Christi, in qua passus est, quia tetigit ipsum Christum, ratione contactus adoratur hyperdulia, vt verò repræsentat ipsum Christum extensum in ea, adoratur adoratione latriæ, sicut & cæteræ Cruces, quia repræsentant Christum, &c.

DE L I T E R A I.

Hec litera est tertia inter vocales, & minima inter omnes literas, apud omnes nationes, & præsertim apud Hebræos, iuxta illud dictum Saluatoris, Iod vnum non præteribit à lege, &c. hoc Iod est minimum punctum in Alphabeto Hebraico. Apud Græcos etiam dicitur Iota, quæ est minima litera apud eos, sicut i, apud nos, sed Græci non punctuant ipsam supra; nos verò addimus punctum, vt in præsentī i.

Iactantia propriè importare videtur, quòd homo verbis se extollat, illa enim quæ vult homo longe iactare, in altum eleuat; tunc enim propriè aliquis se extollit, quādo de se supra se aliquid dicit. Et hoc potest esse quinque modis, vt docet S. Th. 2. 2. q. 112. Primo contra charitatem Dei, vt fecit Rex Tyri, Ezechie 28. Eleuatum est cor tuum, & dixisti, Deus ego sum. Secundo, contra charitatem proximi, sicut cum quis prorumpit in contumelias aliorum, vt habetur Lucæ 18 de Phariseo, qui dixit, Non sum sicut cæteri hominum, raptores, iniusti, adulteri, veluti hic Publicanus. Tertio, quando nascitur ex superbia, vel inani gloria, vt cum quis iactat se, quasi quòd non acceperit à Deo, iuxta illud, Quid habes, quòd non accepisti? Quarto, quando iactantia nascitur ex cupiditate lucri, cum dāno proximi, intus, vel extra, vt cum quis iactat se Doctorem esse, aut Medicum, & inde falsam doctrinam seminat, vel pecuniam exhaurit, aut corpora lædit. Quinto, cum quis vsque ad deo delectatur iactantia, vt in ea suam poneret, puta quia non curat

Iactantia quinque modis fieri potest.

curat de præceptis Dei, ut impleat appetitum se iactando, & his omnibus est peccatum mortale; extra verò hos quinque casus iactantia est peccatum veniale, &c.

Idea, ut ait S. Th. p. p. q. 15. ar. 3. à Platone ponebatur principium cognitionis rerum, & generationis ipsarum; ad utrumque autem se habet idea, prout in mente diuina ponitur; & secundum quod est principium factionis rerum, exemplar dici potest, & ad practicam cognitionem pertinet, prout verò est principium cognoscitiuum, propriè dicitur ratio; & potest etiam ad scientiam speculatiuam pertinere; prout exemplar est, secundum hoc se habet ad omnia, quæ cognoscuntur à Deo, & sunt secundum aliquot tempus; secundum verò quod est principium cognitionis se habet ad omnia quæ cognoscuntur à Deo, etiam si nullo tempore fiant, & ad omnia quæ à Deo cognoscuntur, secundum propriam rationem, & secundum quod cognoscuntur ab ipso per modum speculationis: cum ergo idea dicatur ab idor. i. ab aqua, quia sicut in aqua representantur varix imagines, sic in mente diuina representantur varix res per huiusmodi ideas, seu formas: vnde Plato rectè sensit de ideis, quia posuit eas ad modum Theologorum; sed Arist. ex inuidia ipsum impugnavit; & quia, ut aliqui dicunt, Arist. fuit optimus Physicus, sed pessimus Metaphysicus; licet in quodam meo peculiari tractatu de concordantia idearum, ostenderim Arist. non aduersari Platoni in hac materia, & tu vide ibi.

Aristoteles male impugnavit Platonem in idearum constitutione.

Idem, ut ait S. Th. 1. sent. dist. 4. q. 1. ar. 3. ad tertium, significat unitatem in substantia, ut habetur 5. Metaph. Idem est vnum in substantia, sicut æquale vnum in quantitate, & simile vnum in qualitate. Sed præter hoc, idem cum sit relatiuum, & habet de articulationem implicitam, importat unitatem suppositi. & dist. 19. q. 1. art. 1. ad primum, ait, quod idem potest capi masculinè, & sic Filius non est idem Patri, & Spiritui sancto, quia tunc esset idem suppositum: potest etiam capi neutraliter, & sic dicit essentiam, quo modo Filius est idem Patri & Spiritui sancto. & 2. sent. dist. 1. q. 1. art. 5. ad nonum, ait, quod idem semper facit idem, si accipiatur secundum propriam rationem, qua agens determinatè producit hunc effectum, &c.

Idem masculinè, & neutraliter dicitur.

Idolatria, ut docet S. Tho. 2. 2. q. 94. art. 1. ad primum, est species superstitionis, & opponitur latræ, quia sicut latræ exhibet cultum Deo, ita idolatria exhibet cultum ipsi creaturæ. & est grauissimum peccatorum secundum se, sed ex parte peccantis est hæresis. Et potest esse quadruplex. scilicet ciuilib, idest imaginum, habentium deitatem; fabularis, idest hominum deificatorum; physica, idest animæ totius mundi; secundum Varronem; & Platonicæ, idest intelligentiarum, animarum cœlestium, Dæmonum, & animarum hominum. Et causa huius idolatriæ est duplex, ut habetur 4. art. q. 94. Altera dispositiua ex parte hominum; & hoc tripliciter: Primo ex inordinatione affectus, prout. scilicet homines aliquem hominem nimis amantes, impenderunt ei diuinum honorem: Secundo, quia homo naturaliter delectatur de representatione: Tertio, propter ignorantiam veri Dei. Altera causa idolatriæ fuit consumatiua ex parte Dæmonum, qui se colendos hominibus errantibus; exhibuerunt in idolis, dando responsa, & aliqua quæ videbantur hominibus mirabilia faciendo.

Idolatria quadruplex, Ciuilib, Fabularis, Physica, & Platonica. Causa idolatria duplex.

Idolum, ut habet S. Th. vbi supra ar. 1. in corp. est creatura aliqua representata, per aliquam formam, seu figuram sensibilem, cui exhibetur diuinus cultus: hinc dicitur idolatria, idest idolorum cultor, & idolatria, idest exhibitio honoris verò, vel interpretatiuè, aut attributiuè alicui creaturæ, aliter quàm sibi competere potest; quia idolum non esse Deum quia tripliciter haberi potest. Primo, ex lege naturæ hoc distans. Secundo, ex lege scripturæ hoc prohibente. Tertio, ex consideratione creaturarum terrestrium. Quarto, ex cœli magnitudine. Quinto, ex subiugatione magnorum, ut habetur à D. Th. super Esa. cap. 40. &c.

Idioma, ut docet S. Th. 3. p. q. 16. ar. 5. de mente Damasceni, est proprietas, vnde est illud vulgatum dictum apud Theologos, Deus & homo in vniione hypostatica communicauerunt sibi idioma. i. proprietates: communicatio enim idiomatum, est mutua verificatio prædicatorum in Christo, ratione vnius suppositi, sine aliqua diminutione diuinæ perfectionis, ita ut Deus prædicetur de concreto humanæ naturæ. i. hominæ, & e conuerso, ut dicamus, Deus est homo, & homo est Deus, homo est æternus, infinitus, creator, Deus est temporalis, corruptibilis, passibilis, mortalis, pauper; & hoc in concreto tantum, non autem in abstracto, quia abstractis naturarum non prædicantur de se inuicem, ut dicatur Deus est humanitas, & homo est diuinitas, &c.

Idiomata diuina communicantur.

Ieiunium, ut scribit S. Tho. 2. 2. q. 147. ar. 2. ad primum, secundum se consideratum, non nominat aliquod eligibile, sed penale quoddam; redditur autem eligibile, secundum

K quod

Ieiunium duplex, spirituale, & corporale, & hoc duplex, natura, & gratia.

quod est *gratia* ad finem, aliquem; & est duplex, spirituale, scilicet à peccatis, & corporale, scilicet ab escis; & hoc etiam duplex, naturæ videlicet, & ipsius Ecclesiæ, quod est parsimonia victus, abstinentiæq; ciborum; unde est actus virtutis, scilicet abstinentiæ elicitivæ, aliarum verò virtutum imperativæ: propter hoc datur ieiunium luctus, id est cum amaritudine peccatorum, & præsentis vitæ, & ieiunium exultationis. Et ibidem S. Th. q. 147, commentat ieiunium per multos effectus: nec est contra libertatem Fidelium, sed contra servitutem peccati. & omnes tenentur ad ieiunium Ecclesiæ, nisi sint legitime impediti, & euides causa non ieiunandi, vt in pueris, & senibus. & in Quadragesima arctius observatur, quam alio tempore, &c.

*Iesus, & Chri-
stus, differunt
significatione.*

Iesus significat solum naturam humanam, sicut hoc nomen homo; Christus verò significat utramque naturam, scilicet diuinitatem vngentem, & naturam vntam; Filius Dei significat solum diuinam naturam; Iesus quoq; dicitur salus; & Saluator, vt ait S. Th. 3. p. q. 16. ar. 5.

Ignis in materia aliena venit in usum nostrum, non autem in materia propria, quia est remotus à nobis, vt ait S. Th. 4. sent. dist. 47. q. 2. ar. 1. q. 2. & in propria materia dicitur lux, in materia aerea dicitur flamma, in materia terrea dicitur carbō. & in sua sphaera non lucet, nec in materia opaca terrestri, nec in sulphure, nec in fumo grosso, nec in inferno. & quantum ad naturam ignis pertinet, semper est eiusdem speciei; potest autem esse diuersitas in specie quantum ad corpora, quæ sunt materia ignis, vt habet S. Th. 4. sent. dist. 44. q. 3. ar. 2. q. 2. in corp. &c.

*Ignorantia
multimoda
acceptio.*

Ignorantia, vt scribit S. Tho. q. 3. de malo, ar. 7. quandoque significat negationem scientiæ, & dicitur ignorantia simplicis negationis, quæ vocatur nescientia; Secunda dicitur ignorantia, carentia scientiæ, quam quis natus est habere, & non habet, & vocatur ignorantia priuationis; Tertia dicitur ignorantia per se dispositionis, vt quando quis habet habitum falsorum principiorum, & dicitur præ dispositionis. Datur etiam ignorantia affectata, illa scilicet quæ quis non vult scire quod tenetur, sed placet ipsum nescire, vt liberius peccet, conscientia non repugnante. Quædam verò non est affectata, & ista duplex: quædam inuincibilis, quia humano studio superari non potest, vt illa quæ est in pueris; & quædam est vincibilis, quæ duplex est, quædam crassa & supina, quæ quis scienda non scit ex negligentia; quædam verò non supina; quæ est duplex, quædam improbabilis, quæ scilicet quis ignorat probabile, id est quod omnes vel maior pars ciuium scit; quædam verò est probabilis, quæ scilicet quis ignorat improbabile, vt est illud quod omnes vel maior pars ignorat. Item datur ignorantia iuris, vt quando quis ignorat aliquod ius, puta si ego ignoro me posse succedere cognato meo decedenti; & quædam facta, quæ potest se habere ad voluntatem antecedenter, concomitanter, & consequenter de quibus omnibus pluribus in locis agit S. Thom. sed præcipue 12. q. 6. art. 8.

*Illuminari a
liquid tripli-
ter potest.*

Illuminatio, vt ait S. Th. p. p. q. 54. ar. 3. ad secundum, est terminus motus, & est alteratio non motus localis. & non est passio, quia nihil abiicit. Et tripliciter aliquid illuminari potest, in superficie tantum, vt opaca; vel in profundo non fixè, vt diaphana; vel fixè, vt lucida; quemadmodum habetur 2. sent. dist. 13. q. 1. art. 3. ad decimum, &c.

*Imaginatio
duplex of-
ficium.*

Imaginatio, est idem quod phantasia, & est quasi thesaurus quidam formatum per sensum acceptarum, vt scribit S. Th. p. p. q. 78. art. 4. in corpore; & habet duo officia, conseruare ea quæ accepta sunt à sensibus, & iterum intellectui representare. & non cognoscit naturam rei, sed tantum accidentis, licet cooperetur suo obiecto, formando species, non autem sensus, & est tanquam corporaliū, & singularium, & organum eius est in anteriori parte cerebri, prope vultum, &c.

*Imago tri-
plex.*

Imago dicitur ex eo, quod agitur ad imitationem alterius, S. Th. p. p. q. 93. ar. 1. & ad eius rationem requiruntur tria, similitudo specifica, origo, & æqualitas. & dicitur personaliter in diuinis, quia est proprium nomen Filij; improprie autem potest esse & dici essentialiter, p. p. q. 35. art. 1. & est imago naturæ, imago gratiæ, & gloriæ, seu creationis, recreationis, & consumationis; & Filius Dei est imago Patris, Angelus & homo, ad imaginem Dei, licet Angelus sit magis ad imaginem Dei, quam homo, vt habet S. Th. p. p. q. 93. art. 3. &c.

*Quis potest
cognosci im-
munis esse à
peccato qua-
tuor modis.*

Immunitas à peccato, non potest sciri per certitudinem, potest tamen haberi aliqua coniectura, præcipue quatuor signis. Primo, cum quis deuotè verba Dei audit. Secundo, cum quis se promptum ad bene operandum inuenit. Tertio, cum quis abstinendi à peccatis in futurum propositum habet. Quarto, cum de præteritis dolet: unde si aliquis per huiusmodi signa facta diligenti discussione suæ conscientiæ, quamuis forte non sufficienti, ad corpus Christi deuotè accedat, aliquo peccato mortali in ipso manente, quod eius cogni-

cognitionem præterfugiat, non peccat, sed magis ex eius perceptione, & vi Sacramenti, peccati remissionem consequitur. 4. sent. dist. 9. art. 3.

Impeccabilis per naturam, non potest fieri aliqua creatura à Deo, sed tantum per gratiam, quia tam Angelus, quàm homo, si in sua natura consideretur, potest peccare, & cuiusque creaturæ hoc conuenit: vt peccare non possit, hoc habet ex dono gratiæ, non ex cõditione naturæ, quia peccare nihil aliud est, quàm declinare à rectitudine actus, quam debet habere, siue accipiatur peccatum in naturalibus, siue in artificialibus, siue in moralibus, solum autem illum actum à rectitudine declinare non contingit, cuius regula est ipsa virtus agendi, &c. vt habet S. Th. p. p. q. 63. art. 1. &c.

Impedimentum duplex est, Alterum per modum contrarietatis, sicut frigus impedit actionem caloris, & tale impedimentum operationis repugnat felicitati; Aliud impedimentum est per modum cuiusdam defectus, quia. scilicet impedita non habet, quicquid ad omnimodam eius perfectionem requiritur, & tale impedimentum operationis non repugnat felicitati, sed omnimodæ perfectioni ipsius, & sic separatio animæ à corpore, dicitur animam retardare, ne tota intentione tendat in visionem diuinæ essentiæ: appetit enim anima sic frui Deo, quod etiam ipsa fructio deriuetur ad corpus per redundantiam, sicut possibile est, vt habes in D. Th. 1. 2. q. 4. art. 5. ad quartum.

Impedimentum duplex.

Impenitentia secundum quod dicit propositum non pœnitendi, est species peccati in Spiritum sanctum; sicut autem, quod dicit permanentiam in peccato vsq; ad mortem, negando peccati pœnitentiã, sic est accidens, vel circũstantia aliorum peccatorũ; sicut perseuerantia dicitur dupliciter, Vno modo, vt est virtus specialis, prout dicit propositũ perseuerandi in bono incepto vsq; ad finem: Alio modo est circũstantia aliarum virtutũ, prout dicit actualẽ durationẽ in actibus virtutum vsq; ad mortem, vt habet S. Th. 2. sent. dist. 9. q. 1. art. 3. ad 3. arg. &c.

Quando impenitentia est peccatum in Spiritum sanctum.

Imperare est actus rationis, præsupposito tñ actu voluntatis: vnde essentialiter est actus rationis, quia imperans ordinat eum cui imperat, ad aliquid agendum, intimando vel denunciando; sic autẽ ordinare per modum cuiusdam intimationis, est rationis. Sed ratio potest aliquid intimare vel denunciare dupliciter: Vno modo absolute, quæ quidẽ intimitur exprimitur per verbũ indicatiui modi, sicuti si aliquis alicui dicat, hoc est tibi faciendum: Aliquã aut ratio intimat aliquid alicui, mouendo ipsum ad hoc, & talis intimitio exprimitur per verbũ imperatiui modi, puta cũ alicui dicitur, fac hoc, &c. hæc habet S. Th. 1. 2. q. 17. ar. 1.

Imperium translatum est à Græcis ad Francos, deinde per Andrianum Papam ad Germanos, apud quos per Gregorium Papam V. prouisa est electio Imperatoris, vt scilicet per septem Principes Alemaniz fiat, quæ vsque ad ista tempora perseuerat, & tantum durabit, quantum Romana Ecclesia, quæ supremum gradum & principatum tenet, ac Christi fidelibus expediens iudicauerit: in quo casu apparet Vicarium Christi habere plenitudinem potestatis, cui competit dicta prouisa ex triplici iure. scilicet diuino, naturali, & humano, vt latius scribit S. Th. opus. 20. lib. 3. cap. 19.

Impossibile est triplex, Logicũ, Mathematicũ, quæ claudunt in se contradictionẽ impossibile, Tertium dicitur Physicum, & est omne illud quod est impossibile alicui agenti inferiori, vt ait S. Th. de potentia Dei, q. 6. ar. 1. ad 11. asserens, quod Logicus & Mathematicus considerant tñ res secundum principia formalia; vnde nihil est impossibile in Logicis & Mathematicis, nisi quod est contra rei formalem rationem, & huiusmodi impossibile in se contradictionem claudit, & sic est per se impossibile; talia autem impossibilia Deus facere non potest: naturalis autem applicat ad determinatam materiam, vnde reputat impossibile id, quod est huic impossibile. Nihil autem prohibet Deum posse facere, quæ sunt inferioribus agentibus impossibilia. Impossibile quoque aliquando sumitur pro difficili, vt habetur 3. par. q. 86. art. 1. ad secundum, vbi agitur de peccato in Spiritum sanctum, quod impossibilitate remittitur. id est difficulter, secundum quod dicitur illum non posse sanari, qui non potest de facili sanari, & magnum lapidem est impossibile moueri, id est non facile mouetur, &c.

Triplex est impossibile, Logicũ, Mathematicũ, & Physicum.

Imprudencia dupliciter accipi potest, Vno modo priuatiuè, Alio modo cõtrariè. Potest etiam accipi negatiuè, sed non propriè dicitur, ita. scilicet propriè importet solam carentiam prudentiæ, quæ potest esse sine peccato: priuatiuè verò imprudencia dicitur, inquantũ aliquis caret prudentia, quam quis natus est, & debet habere, & sic est peccatũ ratione negligentis: contrariè verò accipitur secundũ quod ratio contrario modo, mouetur, vel agitur, prudentis, puta si recta ratio agit cõsiliando, imprudens consiliũ spernit, & si hoc cõtingit p auersionẽ à regulis diuinis, est peccatũ mortale, si verò præter eas agat, absq; contẽptu, & absq; detrimento eorũ quæ sunt de necessitate salutis, est veniale, vt ait S. Th. 2. 2. q. 53. ar. 1. cor.

K 2 In,

Diuersas habitudines habet hic terminus in.

In, secundum quod diuersis adiungitur, diuersas habitudines notat, vt cum dicitur esse in toto, vel esse in loco, & huiusmodi: hinc aliud est esse in scientia Dei, in qua bona & mala sunt, & aliud in essentia Dei, in qua sunt tantum diuinæ personæ proprietates, & attributa; & aliud est in esse Dei, quo pacto creaturæ non sunt in esse Dei, & aliud est subijci operi Dei, & sic creaturæ sunt in Deo, vt ait S. Th. 1. sent. dist. 36. q. 1. ar. 3. in corp. Hoc etiam habet Arist. in prædicam. quod in, dicit diuersas habitudines, & 4. etiam Phys. in sunt totum pars, species genus, & calor igni, Rex in regno, res in fine, locoq; locatum, &c.

Incarnatio Christi, principaliter fuit ad tollendum peccatū originale, per quod totum genus humanum infectum erat, & erat maius extensiuè, sicut albedo dicitur maior, quæ est in maiori superficie: secundario autem fuit propter peccatum actuale, quod est maius intensiuè, sicut albedo dicitur maior, quæ est intensior, vt scribit S. Thom. 3. p. q. 1. art. 4. & probabilius est Deum non fuisse incarnandum, si non fuisset peccatum, quamuis potuisset. Et incarnari idem est, quod carnem assumere, vel carnem fieri, vel hominem fieri secundum carnem, quod fuit possibile & conueniens Deum incarnari, immo necessarium, non simpliciter, sed ad bene esse, quia Deus aliter potuerat reparare humanum genus. Incarnationem, atque exinanitionem Christus non meruit, nec aliquis purus homo ex condigno, sed tantum ex congruo, &c.

Incorruptibile triplex, ex parte naturæ, formæ, & causæ.

Incorruptibile tripliciter dicitur, Primo, ex parte materiæ, eo. s. quod vel non habet materiam, sicut Angelus, vel habet materiam, quæ est impotentia tantum ad vnam formam, vt corpus cœlestis. Secundo, aliquid est incorruptibile ex parte formæ, quia scilicet rei corruptibili per naturam inhæret aliqua dispositio, per quam totaliter à corruptione prohibetur, & hoc dicitur incorruptibile per gloriam. Tertio dicitur aliquid incorruptibile ex parte causæ efficientis, & sic homo in statu innocentis erat incorruptibilis, ab anima vt ab influente & continente; & à bona & æquali complexionem corporis, sicut a disponente & suscipiente; & a ligno vitæ, vt a vegetante & restaurante id quod erat deperdibile; & a regimine diuinæ prouidentis, sicut interius conseruante, & exterius protegente, prout docet S. Th. p. p. q. 97. per totam, & præsertim art. 1.

Individuum quadruplex, signatum, discretum, circumlocutum, & vagum.

Individuum est quod in se est indistinctum, & ab alijs distinctum, veluti persona, quæ in qualibet natura humana, significat id quod est distinctum in natura illa, sicut in humana natura significat has carnes, & hæc ossa, & hanc animam, quæ sunt principia indiuiduantia hominem, vt docet S. Th. p. p. q. 29. art. 4. in corp. vnde duo sunt de ratione indiuidui, scilicet incommunicabilitas, & non posse esse in pluribus. & dicitur quadrupliciter; Signatum, vt iste homo legit; Discretum, vt Sortes orat; Circumlocutum, vt Sophronici primogenitus; & vagum, vt aliquis homo. & possunt significari per nomina secundæ intentionis, sicut per hæc nomina indiuiduum, particulare, & singulare, vt substat accidentibus; & per nomen primæ intentionis. s. per substantiam primam, & hypostasim, vel personam, vt substat naturæ communi primo intentionaliter. s. res naturæ, & secundo intentionaliter, scilicet suppositum, &c.

Indiuisibile duplex.

Indiuisibile est duplex, Vnum quod est terminus continui, vt punctum in permanentibus, & momentum in successiuis; & quia hoc habet determinatum situm, non potest esse in pluribus locis, sic & indiuisibile actionis vel motus, quia habet determinatum ordinem, non potest esse in pluribus partibus temporis. Alteram est indiuisibile, quod est extra totum genus continui, & hoc modo sunt substantiæ incorporeæ, vt Deus, Angelus, & anima sunt indiuisibiles: tale igitur indiuisibile non applicatur ad continuum, sicut aliquid eius, sed in quantum contingit illud sua virtute; vnde secundum quod virtus sua se potest extendere ad vnum vel multa, ad paruum vel magnum, secundum hoc est in vno vel in pluribus locis, vt habet S. Th. p. p. q. 8. ar. 2. ad secundum. Datur adhuc indiuisibile actu, quod est diuisibile in potentia, vt continuum; & indiuisibile secundum speciem, vt ratio hominis est quoddam indiuisibile; datur indiuisibile actu & potentia, vt vnitas p. p. q. 84. ar. 8. in corpore.

Indulgentia valet & quantum ad forum Ecclesiæ, & quantum ad iudicium Dei ad remissionem pœnæ residuæ post contritionem, & absolutionem, & confessionem, siue sit iniuncta, siue non, vt scribit latius S. Th. 4. sent. dist. 20. q. 1. ar. 3. ad quæst. 1. Est enim indulgentia quedam remissio pœnæ debite pro peccato post contritionem habitam, à Deo, quam indulgentiam dant Prælati: vel indulgentia est pœnæ relaxatio, quam quis iuste pro culpis proprijs facere debuisset, de thesauro Ecclesiæ ad diuinam iustitiam persoluendam sumpta; & tantum valet quantum sonat, puta quadraginta dies indulgentiæ valent quadraginta

ginta dies pœnitentiæ. Plenaria indulgentia, est remissio totius pœnæ, siue iniuncta, vel non iniuncta sit, apud S. Thom. vbi supra &c.

Infernus est quadruplex: Vnus damnatorum, in quo sunt tenebræ, & quantum ad carentiam diuinæ visionis, & quantum ad carentiam gratiæ, & est ibi pœna sensibilis. Alius est supra istum, in quo sunt tenebræ, propter carentiam diuinæ visionis, & propter carentiam gratiæ, sed non est ibi pœna sensibilis, & dicitur limbus puerorum. Alius supra hunc est, in quo sunt tenebræ quantum ad carentiam diuinæ visionis, sed non quantum ad carentiam gratiæ, sed est ibi pœna sensus, & dicitur purgatorium. Alius magis supra est, in quo est tenebra quantum ad carentiam diuinæ visionis, sed non quantum ad carentiam gratiæ, neque est ibi pœna sensibilis, & hic est infernus sanctorum Patrum, & in hunc tantum Christus descendit, quantum ad locum, sed non quantum ad tenebrarum experientiam. S. Th. 3. sent. dist. 22. q. 2. art. 1.

Plenaria indulgentia est remissio totius pœnæ iniunctæ, vel non iniunctæ.

Infernus quadruplex.

Infideles sunt in duplici ordine; quidam qui nunquam susceperunt Fidem, sicut Gentiles & Iudei, & tales nullo modo sunt ad Fidem compellendi, vt ipsi credant, quia credere voluntatis est, sunt tamen compellendi à Fidelibus, si adsit facultas, vt Fidem non impediant, vel blasphemijs, vel malis persuasionibus, vel etiam apertis persecutionibus; & propter hoc fideles Christi frequenter contra infideles bellum mouent: non quidem vt eos ad credendum cogant, quia si etiam eos vicissent & captiuos haberent, in eorum libertate relinquerent an credere vellent. Alij verò sunt infideles, qui aliquando susceperunt Fidem, & eam professi sunt, sicut Hæretici & Apostata, & tales sunt etiam corporaliter compellendi, vt impleant quod promiserunt, & teneant quod semel susceperunt. S. Tho. 2. 2. q. 10. art. 8.

Infideles in duplici ordine.

Infinium duplex, alterum ex parte formæ, vt Deus, qui est maxime formale subsistens, & irreceptum. Alterum verò est infinitum ex parte materiæ, vt quantum: quod dupliciter dicitur infinitum, in actu, & infinitum in potentia, de quo dixit Arist. 3. Phys. tex. 63. quod est illud cuius quantitatem accipientibus semper extra est aliquid accipere: licet Greg. Arim. & Suesl. dicant Arist. diffinisse infinitum in actu: Datur etiam multitudo infinita in actu, & in potentia. Datur & infinitum negatiue, vt punctus & vnitas. Quæ omnia habes a S. Th. p. q. 7. per. totam. Datur adhuc infinitum secundum interminabilitatem, vt materia prima. Datur & infinitum a parte post, vt Angeli, anima nostra, & cœlû. Datur infinitum Cathegorematicè, quod est adiectiuum priuatiue, oppositum huic termino finitum, valens tantum, quantum non terminatum. Datur infinitum Sinacathegorematicè, quod æquiualeat huic orationi aliquantum, & quantumlibet maius. Datur & infinitum offensiuum, vt peccatum; & multis alijs modis, vt ostendi in diuicid. meis 2. met.

Infinium duplex, in actu, & in potentia.

Ingenitum tripliciter sumitur; Primo prout idem est quod increatum, & sic tota Trinitas dicitur ingenita. Secundo dicitur ingenitum, id quod non est genitum, & sic competit Patri, diuinæ essentiæ, & Spiritui sancto. Tertio dicitur ingenitum, quod nullo modo est ab aliquo, & est principium vniuersale auctoritatum, & fontalis plenitudo omnium, & sic est proprietas Patris, secundum aliquos. Additur etiam & quarto, quod ingenitum idem sonat, quod non genitum passiuè, sed quod non Eilius, seu quod improductum, & sic est propria notio Patris, & licet ingenitum dicat negationem, nihil refert, quia prima principia cognoscuntur per negationes, vnde non constituit personam Patris: quia nulum reale positium potest fundari in negatione, sed distinctio Patris à Filio est realis & positua, ergo non potest fundari in ingenito, quod est negatiuum. S. Th. 1. p. q. 33. ar. 4.

Ingenitum tripliciter sumitur.

Ingratus dicitur aliquis dupliciter; Vno modo per solam omissionem, puta quod non recognoscit, vel non laudat, vel non retribuit vices pro beneficio accepto, & hoc non semper est peccatum mortale, quia debitum gratitudinis est vt homo etiam aliquid liberaliter agat, ad quod non tenetur, & ideo si illud prætermittit, non peccat mortaliter: est tamen peccatum veniale, quia hoc prouenit ex negligentiâ quadam; poterit esse etiam mortale, quando fit per contemptum. Alio modo dicitur aliquis ingratus, quia non solum prætermittit gratitudinis debitum implere, sed etiam contrarium agit, & hoc etiam secundum conditionem eius quod agitur, quandoque est peccatum mortale, quandoque veniale; vnde ingratitude quæ prouenit ex peccato mortali, habet perfectam rationem ingratitude, quæ verò procedit ex veniali, habet imperfectam rationem ingratitude. S. Th. 2. 2. q. 107. art. 3. in corp.

Ingratus dupliciter dicitur.

Iniustitia est ex hoc, quod detrahatur alicui quod sibi debetur, & ideo iniustitia habet quasi obiecta, scilicet illud quod detrahatur, & hoc est propria materia actus, & vnde peccatum speci-

*Quid Deo
nobis, & pro-
ximo debemus.*

specificatur, & ille cui detrahitur, sicut homo, cui per iniustitiam auferitur res sua, & pene hoc obiectum sumitur diuisio peccandi in Deum, in seipsum, & in proximum. Deo debemus amorem & reuerentiam, nobis debemus ordinationem, sub regimine rationis, proximo debemus etiam amorem, quando auferimus ista à Deo, peccamus in Deum, & sic à nobis, & à proximo per iniustitiam. S. Th. 2. sent. dist. 42. q. 2. art. 3.

*Innocentia
triplex.*

Innocentia amissa per peccatum, non potest recuperari per pœnitentiam, sicut etiam committens aliqua crimina enormia, secundum instituta Canonum, non potest assumi ad dignitates, licet peregerit dignam pœnitentiam, & hoc propter scandalum. vt ait S. Tho. 3. p. q. 89. art. 3. Sed attende, quod innocentia est triplex: Vna per essentiam, cui repugnat omnis imperfectio, & hæc conuenit tantum Deo: Alia est innocentia per participationem, carens omni miseria, tam culpæ, quam pœnæ; & hæc Beatissimis competit: Tertia est status carens vitijs & peccatis, tamen est mixtus multis miserijs pœnalibus, quomodo Sancti viatores sunt innocentes. Datur & innocentia in qua erant primi parentes ante peccatum, quæ innocentia erat ordinatio originalis iustitiæ, quæ voluntas hominis erat Deo subiecta, & vires inferiores viribus superioribus; vt habet S. Th. 1. 2. q. 82. art. 3.

*Vna inobedi-
tia potest esse
grauior alie-
ra dupliciter.*

Inobedientia est peccatum mortale, quasi diuina dilectioni contrarium, secundum illud ad Rom. 13. Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Sed non omnis inobedientia est æquale peccatum, quia vna inobedientia potest esse grauior altera dupliciter: Vno modo ex parte præcipientis, & sic quanto superior est ille qui præcipit, tanto ei inobedientem esse, est peccatum grauius: Secundo ex parte præceptorum, vnde quanto præceptum datur de meliori bono, tanto eius inobedientia est grauior. & inobedientia qua contemnitur præceptum Dei, grauius peccatum est, quam peccatum quo peccatur in hominem, vt scribit S. Th. 2. 2. q. 105. art. 1. & 2.

Inquirere: facta aliorum bono animo, vel ad vtilitatem propriam, vt .s. homo ex bonis operibus proximiprouocetur ad melius, vel etiam ad vtilitatem illius, vt .s. corrigatur, si quid ab eo agitur vitiosè, secundum regulam charitatis, & debitum officij, est laudabile, secundum illud ad Heb. 10. Considerate vos inuicem in prouocationem charitatis, & bonorum operum. Sed quod aliquis intendat ad considerata vitia proximorum, vel despiciendum, vel detrahendum, vel saltem inutiliter inquietandum, est vitiosum: vnde dicitur Prouerb. 24. Ne infidieris & quæras impietatem in domo iusti, neque vastes requiem eius. S. Th. 2. 2. q. 167. vbi agitur de studiofitate & curiositate, art. 2. ad tertium.

*Instans est idem
subiecto in to-
to tempore,
differt tamen
ratione.*

Instans, seu nunc temporis, est idem subiecto in toto tempore, sed differens ratione, ed quod sicut tempus respondet motui, ita nunc temporis respondet mobili, mobile autè est idem subiecto in toto decursu temporis, sed differens ratione, in quantum est hic, & ibi, & ista alternatio est motus; similiter fluxus ipsius nunc, secundum quod alternatur ratione, est tempus: eternitas autè manet eadem subiecto, & ratione; vt ait S. Th. p. p. q. 10. ar. 4. ad 2. Et attende, quod instans mensurans mobile, est vnitas eius, cuius diuersa esse, sunt diuersa nunc, quæ continuant tempus. & est duplex. .s. vnum sequens mobile idem numero realiter, differens ratione; & aliud continuans tempus non idem cum eo, & inter quælibet duo instantia qualitercuque signentur, semper est accipere tempus medium. & instans cui differt realiter à nunc temporis, quia instans cui, mensurat mobile secundum essentiam, instans autem temporis est idem in toto motu, & est finis præteriti, & principium futuri, vt habet S. Th. in disp. de veritate, q. 28. art. 2. ad decimum arg.

*Instrumenti
separati, con-
iunctum, ani-
matum, in-
animatum.*

Instrumentum est duplex; vnum quidem separatum, vt baculus; aliud autem coniunctum, vt manus: per instrumentum coniunctum, mouetur instrumentum separatum, sicut baculus per manum. Principium efficiens gratiæ est Deus, ad quem comparatur humanitas Christi, sicut instrumentum coniunctum: Sacramentum autem sicut instrumentum separatum. ideo virtus salutifera à diuinitate Christi per eius humanitatem, in ipsa Sacramenta deriuatur, vt ait S. Th. 3. p. q. 62. ar. 5. & q. 64. ar. 8. ad primū. Sed instrumentum adhuc est duplex, inanimatum. .s. quod non habet aliquam intentionem respectu effectus, sed loco intentionis, est motus, quo mouetur à principali agente: & est instrumentum animatum, sicut est minister, & hoc est instrumentum, quod nõ solum mouetur, sed etiam quodammodo mouet seipsum, in quantum sua voluntate mouet membra ad operandum; & ideo requiritur eius intentio, qua se subiicit principali agenti, vt .s. intendat facere quod facit Christus & Ecclesia, cum omne instrumentum, per aliquid sibi proprium dispositiuè operetur, ad effectum principalis agentis; p. p. q. 45. ar. 5.

Intellectus, vt scribit S. Th. de veritate q. 1. art. 12. nomen eius sumitur ex hoc, quod intima rei co-

rei cognoscit, est enim intelligere quasi intus legere, sensus enim & imaginatio sola exteriora accidentia cognoscunt, intellectus vero solus ad essentiam rei pertingit, unde dupliciter sumi potest. Uno modo secundum quod se habet ad hoc tantum, à quo primo nomen impositum fuit, & sic dicimur proprie intelligere, cum apprehendimus quidditatem rerum, & sic intellectus dicitur habitus principiorum: Alio modo potest accipi intellectus communiter, secundum quod ad omnes operationes se extendit, & sic comprehendit opinionem & ratiocinationem, & p. p. q. 79. ar. 3. ponit intellectum agentem, qui facit intelligibilia in actu, per abstractionem specierum à conditionibus materialibus. Et ar. 7. ponit intellectum possibilem, quod est omnia fieri, qui non distinguitur à memoria, nec à ratione, superiori & inferiori, nec ab intelligentia, nec ab intellectu pratico aut speculativo, nisi sine: & intellectus agens & possibilis distinguuntur realiter ab essentia animæ, contra Scotum volentem distingui tantum formaliter, &c.

Intellectus dupliciter consideratur.

Intelligibile duplex est; Vnum ad quod intelligendum sufficit intellectus alicuius hominis, dum modo sibi considerandum proponatur, unde & ipse proponens, docere dicitur, quasi in cognitionem ducens, sicut in visu corporali monstrat rem, qui eam coram oculis ponit; Aliud est, ad cuius cognitionem non sufficit intellectus discipuli, nisi in hoc manducatur per aliquid sibi notum; unde & qui hoc magis notum sibi proponit, docere eum dicitur. S. Th. 1. sent. dist. 9. q. 1. ar. 2. ad quartum. & p. p. q. 107. ar. 1. dicit, quod intelligibile est in intellectu tripliciter: Primo quidem habitualiter, vel secundum memoriam; Secundo autem in actu consideratum vel conceptum: Tertio, ut ad aliud relatum: de primo gradu transfertur in secundum intelligibile per imperium voluntatis, unde in diffinitione habitus dicitur, quo quis utitur cum voluerit; & sic etiam de secundo gradu transfertur in tertium per voluntatem, &c.

Intelligibile duplex.

Intelligibile est in intellectu tripliciter

Intentio est multiplex; Aliquando sumitur pro actu mentis, qui est intendere; Aliquando pro ratione quam significat diffinitio, ut dicit S. Thom. de ver. q. 2. ar. 3. ad quintum. & alibi dicit, quod intentio naturæ est ad speciem, non autem ad individuum, nec ad genus; Aliquando autem, quod ipsa ratio convenit omni appetitui, & primo voluntati, & quod intentio sensitive partis potest cogi, non autem intentio voluntatis, & quod oculus, dicitur intentio, lumen, clamor ad Deum. Dicitur autem intentio prima, & intentio secunda; intentio prima, ut scribit 1. sent. dist. 2. q. 1. ar. 3. in corp. est similitudo rei existentis extra animam, sicut hoc quod concipitur de hoc nomine homo, & talis intentio habet fundamentum in re immediata; intentio secunda non est similitudo rei existentis extra animam, sed est aliquid, quod consequitur ex modo intelligendi rem, quæ est extra animam, & huiusmodi sunt intentiones quas intellectus noster adiuvenit, ut genus, & speciem, & in opus. 2. cap. 12. ait, quod nomina primæ intentionis sunt, quæ rebus sunt imposita absolute, mediate conceptione qua fertur intellectus super ipsam rem in se, ut homo vel lapis; nomina autem secundæ intentionis sunt illa, quæ imponuntur rebus, non secundum quod in se sunt, sed secundum quod subsunt intentioni, quam intellectus facit de eis, ut cum dicimus, animal est genus, homo est species, &c.

Intentionis multiplex acceptio.

Interpretatio locum habet in dubijs, in quibus non licet absque determinatione Principis recedere à verbis legis, sed in manifestis non est opus interpretatione, sed executione; aliquando autem bonum est prætermittis verbis legis, sequi id, quod potest iustitiæ ratio, & communis utilitas, & ad hoc ordinatur epichæra, quæ dicitur æquitas. S. Thom. 2. 2. q. 120. ar. 1. ad tertium. & q. 60. ar. 4. in corp. ait, quod illud quod est dubium, debemus in meliorem partem interpretari, quia ex hoc ipso, quod aliquis habet malam opinionem de alio, absque insufficienti causa iniuriatur ei, & contemnit ipsum; nullus autem debet alium contemnere, vel nocerementum cuiusquam inferre, absque causa cogente, & ideo ubi non apparent manifesta iudicia de malo alicuius, debemus eum ut bonum habere, in meliorem partem interpretando, quod dubium est, &c.

Interpretatio legi debetur Principibus.

Invidia est tristitia quædam de alienis bonis. Sed hæc tristitia potest contingere quatuor modis. Primo, cum quis dolet de bono alicuius, in quantum ex eo timetur nocementum, vel sibi ipsi, vel etiam alijs bonis, & talis tristitia potest esse sine peccato. Secundo, potest quis tristari de bono alterius, non ex eo quod habet bonum, sed ex eo quod sibi deest bonum aliud, quod ille habet, & si est de bonis temporalibus potest esse cum peccato, & sine peccato. Tertio potest aliquis tristari de bono alterius, in quantum ille cui accidit bonum, est eo indignus, & hoc prohibet in Scriptura, quæ dicit, Noli zelari in malignatibus, &c. quia bona temporalia quæ indignis proveniunt, ex iusta Dei ordinatione disponuntur, vel ad

Tristitia ex invidia quatuor modis contingit.

SIGNIFIC. TERMIN.

vel ad eorum correctionem, vel ad eorum damnationem. Quarto, potest aliquis triftari de bonis alicuius; in quantum alter excedit ipsum in bonis, & hoc proprie est invidia, & semper est prauum, quia dolet de eo quod est gaudendum, scilicet de bono proximi. 2.2. quæst. 38. art. 2.

Ira dupliciter intelligitur.

Ira dupliciter potest intelligi; Vno modo simplex motus voluntatis, quo aliquis non ex passione, sed ex iudicio rationis, quo poenam infligit, & sic defectus iræ absque dubio est peccatum, qui ex causa irascitur, ira illius non est ex passione, ideo iudicare dicitur, non irasci; Alio modo accipitur ira, pro motu appetitus sensitui, qui est cum passione, & transmutatione corporali; & materiale in ea est accensio sanguinis circa cor, formale verò est appetitus vindictæ. Et gradus eius est triplex. scilicet in corde, ore, & opere. & continet multas passiones, non sicut genus continet species, nec sicut causa continet effectus, sed sicut effectus continet suas causas. & quando regulatur ratione non est peccatum, puta si aliquis appetat quod secundum ordinem rationis fiat. Vindicta est laudabilis iræ appetitus, & vocatur ira, per zelum, si autem ordinem rationis excludit, tunc est mala. S. Tho. 2. 2. q. 158. per totam.

Inuoluntarium differt à non voluntario.

Inuoluntarium, vt ait S. Tho. in disputatis de malo, q. 3. ar. 8. ponens differentiam inter non voluntarium, & inuoluntarium; nõ voluntarium enim dicitur per solam remotionem actus voluntatis, sed inuoluntarium dicitur per hoc, quod contrariatur ei quod fit: vnde ad inuoluntarium sequitur tristitia, quæ tamen non consequitur ad non voluntarium semper: contingit enim quandoque, quod aliquis accedens ad non suam, quam credit esse suam, quamuis non velit actu ad non suam accedere, quia nescit eam esse non suam, tamen vult habitu, & vellet actu, si sciret, vnde cum postea percipit eam non fuisse suam, non tristatur, sed gaudet, nisi mutauerit voluntatem, &c. vnde inuoluntarium non est poenale, nisi sit subijcibile voluntati, &c.

Iris quomodo est signum nõ futuri diluuij.

Iris quandoque significat serenitatem, in quantum causa eius est causa serenitatis, vt ait S. Th. 2. 2. q. 95. ar. 5. Aliquando significat pluias, non superabundantes, Sole siccante eas non totaliter. & significat diluuium non futurum, non omnino, sed quandiu Sol & vapores sunt in eadem dispositione. & quolib. 3. q. 14. art. 1. causatur ex vaporibus, non omnino siccis, nec omnino humidis, id eo est signum non futuri diluuij & significat Christum, &c.

Iustitia dupliciter sumitur.

Iustitia de sui ratione importat quandam rectitudinem ordinis. Et dupliciter potest accipi; Vno modo secundum quod importat ordinem rectum, in ipso actu hominis. & secundum hoc iustitia ponitur virtus quædam, siue sit particularis iustitia, quæ ordinat actum hominis secundum rectitudinem, in comparatione ad alium singularem hominem, siue sit iustitia legalis, quæ ordinat secundum rectitudinem actum hominis, in comparatione ad bonum commune multitudinis; Alio modo dicitur iustitia, prout importat rectitudinem quandam ordinis in ipsa interiori dispositione hominis, prout. scilicet supremum hominis subditur Deo, & interiores vires animæ subduntur supremæ. scilicet rationi, quæ dispositio dicitur iustitia metaphoricè dicta, vt ait S. Th. 1. 2. q. 113. art. 1. Et nota, quod iustitia dicitur generalis dupliciter. scilicet causaliter, & per prædicationem; Prima est iustitia legalis, differens realiter à virtute, & est habitus secundum quod aliquis constanti & perpetua voluntati ius suum unicuique tribuit, vt habet S. Tho. 2. 2. q. 58. ar. 1. Secunda est virtus in communi, imperata à voluntate, seu à iustitia legali, differens ab alijs virtutibus secundum rationem tantum; & quandoque vocatur veritas, quia est rectitudo impressa voluntati, à rectitudine rationis, quæ dicitur veritas; &c.

Iustitia generalis duplex.

Iustitia est duplex, quæ primo homini poterat cõuenire; Vna originalis, quæ erat secundum debitum ordinem corporis sub anima, & inferiorum virium sub superiori, & superioris sub Deo, & hæc quidem iustitia, ipsam naturam humanam, ordinabat in sui primordio, ex diuino munere, & ideo talem iustitiam in suos filios transfundisset. Alia erat iustitia gratuita, quæ actus meritorios elicit: & quia homo fuit creatus in gratia, vnde donum illud gratiæ iustitiæ, ipsi humanæ naturæ collatum erat, cum transfusione naturæ, simul etiam infusa fuisset gratia, vt ait S. Th. 3. sent. dist. 20. q. 2. ar. 3. Et nota, quod aliqui dicunt iustitiam originalem fuisse quendam habitum supernaturalem, immediatè à Deo infusum ipsi animæ Adæ, facientem perfectam pacem & tranquillitatem inter partem sensualitatis, & rationem, & voluntatem, & partem intellectualem, quem habitum Adam accepit pro se & tota sua posteritate.

Iustitia originalis, est gratuita, quædam fuit.

Iustificatio magis denominatur à iustitia, quàm à charitate, vel fide, quia fides, & charitas dicunt ordinem specialem mentis humanæ ad Deum, secundum intellectum, vel affectum;

affectum; sed iustitia importat generaliter totam rectitudinem ordinis: & cum iustificatio importet transmutationem quandam de statu iniustitiae, ad statum iustitiae: & quia motus denominatur magis à termino ad quem, quàm à termino à quo, ideo huiusmodi transmutatio qua aliquis transmutatur à statu iniustitiae, per remissionem peccati, sortitur nomen à termino ad quem, & vocatur iustificatio impij, vt scribit S. Tho. 1. 2. q. 13. ar. 1. & fit Deo mouente hominem ad iustitiam, iuxta naturam suam, ideo requiritur ad iustificationem impij, motus liberi arbitrij, Deus autem mouet hominem, conuertendo ipsum ad se, ideo ad iustificationem requiritur etiam motus mentis, quo ipse impius conuertatur ad Deum: prima autem conuersio fit per Fidem, iuxta illud ad Heb. 11. Accedentem ad Deum oportet credere, quia est, & ideo ad iustificationem requiritur etiam motus Fidei, cum sit magnum opus inter omnia opera Dei, ratione termini ad quem deducitur iustificatus, quippe qui terminus est bonum æternum, diuinæ participationis, vt ait S. August. quod maius est vt ex impio fiat iustus, quàm creare cælum & terram; nam iudicet qui potest, vtrum malus sit iustos Angelos creare, quàm impios iustificare? certè si æqualis est vtrumque potentia, hoc maioris est misericordiae, cum quatuor in vno instanti temporis fiant, licet in quatuor instantibus naturæ: in primo enim instanti naturæ est infusio gratiæ; in secundo, motus liberi arbitrij in Deum; in tertio, motus liberi arbitrij in peccatum; in quarto, remissio culpæ, vt habet idem S. Th. vbi supra art. 8. &c.

Quatuor in instanti iustificationis fiant.

Iudæi signum distinctiuum à Christianis deportare coguntur, secundum statutum consilij generalis, in vtroque sexu, in omni Christianorum prouincia, & in omni tempore; & hoc est necessarium, vt aliquo habitu ab alijs populis distingui debeant, quia in lege eorum mandatur, vt .i. faciant simbrias per quatuor angulos palliorum, per quos ab alijs discernantur, vt ait S. Th. in fine opusc. 21. sunt enim proni ad idolatriam, ad auariciam, ad crudelitatem in homicidijs, & ad luxuriam. Fuit eis permixtum accipere vsuras ab extraneis tantum, quorum bona debebantur Iudæis, vel propter auariciam, ne acciperent eas à fratribus; & cum sint serui Ecclesiæ, potest Ecclesia disponere de eorum bonis; & cum sint vsurarij, debent magis puniri in pecunia, quàm alij, &c.

Index inferior non habet potestatem absoluendi reum à pœna, contra leges à superiore sibi impositas, nec pro alterius iniuria (nisi læsus velit) nec pro iniuria communitatis; sed Princeps, qui est supremus, & habet plenariam potestatem in Republica, poterit reum licite absolvere, si hoc publicæ vtilitati viderit non esse nocuum. S. Tho. 2. 2. q. 67. ar. 4. Et nullus potest esse iudex sui, sed potest se committere iudicio aliorum, quia ad idoneum iudicem duo requiruntur. scilicet sapientia, & iustitia. & neminem debet condemnare, nisi accusatum. Debet etiam esse facilius ad absoluendum, quàm ad condemnandum. & nullas probationes admittere debet contra leges diuinas, aut humanas. & perpendens accusatorem falso accusasse, non quidem maliciosè, sed temerè. i. ex leuitate credendi, vel iniusto errore, non imponat ei pœnam talionis. idem S. Th. 2. 2. q. 68. ar. 3.

Ad iudicandum debent duo pertinere, sapientia, & iustitia.

Iudicium propriè nominat actum iudicis, in quantum iudex est: iudex autem dicitur quasi ius dicens; & quia nomen iudicij secundum primam impositionem significat rectam determinationem iustorum, ampliatur tamen est ad significandam rectam determinationem in quibuscunque rebus, tam speculatiuis, quàm practicis. Et duo requiruntur ad ipsum. scilicet virtus proferens iudicium, & sic est actus rationis; aliud est dispositio iudicantis, ex qua habet idoneitatem ad rectè iudicandum, & hoc spectat ad prudentiam. S. Thomas 2. 2. q. 60. ar. 1. Et potest esse iudicium iustum, iniustum, temerarium, discretionis, & condemnationis, & comparationis, & prolationis, seueritatis, misericordiae, occultum, & manifestum, singulare in morte cuiuslibet hominis, & generale in fine mundi, retributionis præmiorum, & pœnarum, & multis alijs modis, vt habetur 4. sent. dist. 47.

Iuramentum est quædam actio, qua assumitur Deus in testem. & dicitur iuramentum, quasi pro iure introductum, vt quod sub inuocatione diuini testimonij dicitur, pro verò habeatur. Diuinum testimonium quandoque inducitur ad asserendum præsentia, vel præterita, & hoc dicitur iuramentum assertorium; quandoque inducitur ad confirmandum aliquid futurum, & hoc dicitur iuramentum promissorium, vt ait S. Thom. 2. 2. q. 89. art. 1. Iuramentum coactum obligat in conscientia, non autem in foro contentioso; & quando est sine dolo, obligat secundum intentionem iurantis, aliàs obligat secundum secundarium intellectum eius, cui iuratur. & iurans aliquid illicitum facere, puta peccatum, vel abstinere à bono, vt à religione, non obligatur seruare illud, sed est periurus ipso facto. & quando iurat, debet esse ieiunus, & cum omni honestate, & timore Dei, &c.

L

Ius

Ius primo fuit impositum ad significandam ipsam rem iustam, postmodum autem derivatum ad artem est, per quam artem cognoscitur quid sit iustum; & ulterius ad significandum locum, in quo ius redditur, sicut dicitur aliquis comparere in iure; & ulterius dicitur etiam ius, quod redditur ab eo ad cuius officium pertinet iustitiam facere, licet etiam quod decernit sit iniquum, ut habet S. Th. 2. 2. q. 57. ar. 1. Et dicitur ius diuinum, quod diuinitus promulgatur, ius naturale, quod est commune nobis, & alijs animalibus; ius posituum, quod est determinatio iuris naturalis, & pertinet ad quemlibet Principem, qui potest leges condere; ius gentium vocatur, quod apud omnes gentes custoditur. Dicitur etiam ius magistratum, aut sacerdotum, ius paternum, ius dominatum, ius politicum, ius militare; & sic secundum diuersa officia, ut habet S. Th. ar. 4. eiusdem quest.

Ius multiplex, diuinum, naturale, posituum, ius gentium, magistratum, etc.

DE LITERA L.

Æ c litera l, quanquam non immediatè sequatur ad præcedentem literam i, tamen quia litera illa quæ immediatè sequitur, non pertinet ad Latinos, sed ad Græcos, quam literam vocant ipsi Græci Kappa, nos autem K, quæ seruit etiam apud Latinos dictionibus Græcis. s. Kyrie eleison: vnde absolutè est superflua apud nos, quia loco eius vtitur c; propterea ipsa derelicta, accedamus ad literam l, quam inter immutabiles seu liquidas nostri interponunt.

Labor manualis, ut ait S. Th. 2. 2. q. 187. ar. 3. in corp. ad quatuor ordinatur: Primo & principaliter ad victum quaerendum, & sic cadit sub necessitate præcepti; Secundo, ad vitandam cupiditatem alienarum rerum; Tertio, ad vitanda turpia negotia, ex quibus aliqui victum acquirunt; Quarto, ad tollendum ocium, ex quo multa mala oriuntur; & ad eleemosinas faciendas, ut ait Apostolus ad Ephesios 4. Qui surabatur, iam non furetur, magis autem labore operando manibus suis, ut tribuat necessitatè patienti.

Lachrymæ in homine vnde causantur.

Lachrymæ prorumpunt, non solum ex tristitia, sed etiam ex quadam affectus tenerritudine, præcipuè cum consideratur aliquid delectabile cum permixtione alicuius tristitidis, sicut solent homines lachrymari ex pietatis affectu, cum recuperant filios, vel caros amicos, quos existimauerant se perdidisse; & per hunc modum lachrymæ ex deuotione procedunt, ut ait S. Th. 2. 2. q. 82. art. 4. ad tertium.

Laus vocalis ad hoc necessaria est, ut affectus hominis pronocetur in Deum, & ideo quæcunque vtilia esse possunt, in diuinas laudes congruenter assumuntur; hinc secundum diuersas melodias sonorum, animi hominum diuersimodè disponuntur; & ideo salubriter fuit institutum, ut in diuinas laudes cantus assumerentur, ut animi infirmorum magis prouocarentur ad deuotionem: vnde est necessaria laus oris, non quidem propter Deum, sed propter ipsum laudantem, cuius affectus excitatur in Deum ex laude ipsius. Et quia de Deo dupliciter loqui possumus; Vno modo quantum ad eius essentiam, & sic cum sit incomprehensibilis & ineffabilis, est maior omni laude; Alio modo secundum effectus ipsius, qui in nostram vtilitatem ordinantur, & secundum hoc debetur laus Deo, ut ait S. Th. 2. 2. q. 91. art. 1. & 2.

Temporibus Constantini, et Helenæ lamina aurea inuenta fuit, in qua de Christo prophesabatur.

Lamina aurea inuenta est super pectus Gentilis mortui, ut ait S. Thom. 2. 2. q. 2. art. 7. ad tertium, dicens, quod multis Gentilibus facta fuit reuelatio de Christo, ut patet per ea quæ prædixerunt; nam Iob 19. dicitur, Scio quod Redemptor meus viuit; Sibilla etiam pronunciauit quædam de Christo: vnde inuenitur in historijs Romanorum, quod tempore Constantini Augusti, & Helenæ matris eius, inuentum fuit quoddam sepulchrum, in quo iacebat homo auream laminam habens in pectore in qua scriptum erat; Christus nascetur ex Virgine, & ego credo in eum, o Sol sub Helenæ & Constantini temporibus iterum me videbis, &c.

Latitudo est quædam dimensio magnitudinis corporalis, vnde in affectionibus animæ, non nisi secundum metaphoram dicitur; dilatatio autem dicitur quasi motus ad latitudinè; & competit delectationi secundum duo, quæ ad delectationem requiruntur: quorum Vnum est ex parte apprehensiuæ virtutis, quæ apprehendit coniunctionem alicuius boni conuenientis, ex hac autem apprehensione homo apprehendit perfectionem quandam adeptam, quæ est spiritualis magnitudo, & secundum hoc animus hominis dicitur per delectationem magnificari seu dilatari; Aliud autem est ex parte appetitiuæ virtutis, quæ assentit rei delectabili, & in ea quiescit, quodammodo se præbens ei, ad eam interius capiendam,

piendam, & sic dilatatur affectus hominis per delectationem, quasi se tradens ad continendum interius rem delectantem, &c. S. Th. 1. 2. q. 33. ar. 1. in corp.

Latria est nomen quod tripliciter sumi potest; Primo, pro eo quod Deo in obsequium exhibetur, sicut sacrificium, genuflexiones, & huiusmodi; Secundo autem pro ipsa exhibitione; Tertio, pro ipso habitu quo exhibetur obsequium: & primo modo latria non est virtus, sed materia virtutis; secundo modo est actus virtutis; tertio modo est virtus. Et nominatur hæc virtus quatuor modis, dicitur enim pietas, quantum ad effectum deuotionis, quod primum occurrit; dicitur etiam theosebia, idest diuinus cultus, vel eusebia, idest bonus cultus, quantum ad intentionem attentam, illud enim coli dicitur cui studiosè intenditur, sicut ager, vel animus, vel quicquid aliud; dicitur etiam latria, idest seruitus, quantum ad opera quæ exhibentur in recognitionem dominij, quod Deo cõpetit ex iure creationis; dicitur etiam religio, quantum ad determinationem operum, ad quæ homo se obligando in cultum Dei determinat, quibus tamen nominibus vnà & eadem virtus nominatur, secundum diuersa quæ ad ipsa concurrunt, vt ait S. Tho. 3. sent. dist. 9. q. 1. ar. 1. ad primum quæst. Et nota, vt aliqui dicunt, qd latria sumpta pro cultu, siue reuerentia exhibita Deo in actu interiori, ratione summi dominij, vel summi boni, est virtus moralis, non Theologica, quia non habet Deum pro obiecto, sed honorem deferendū Domino increato. Latria itaque est reuerentia soli Deo debita, & sibi exhibita; vel est quædam protestatio Fidei, & actus eius. Præcipitur autem in primo præcepto decalogi, vt habet idem S. Thom. 1. 2. q. 100. art. 4. ad primum.

Latro siue fur, dicitur perfectus & bonus, sed metaphoricè, vt scribit S. Th. 1. 2. q. 55. ar. 3. ad primum, dicens, quod sicut perfectum, ita etiam & bonum dicitur metaphoricè in malis: vnde dicitur perfectus latro, vt ait Arist. 5. metaph. secundum hoc ergo etiam virtus metaphoricè in malis dicitur; & sic virtus peccati dicitur lex, in quantum: scilicet per legem occasionaliter est peccatum augmentatum, & quasi ad maximum suum posse peruenit, vt ait Apost. 1. ad Cor. 15. Virtus peccati lex, &c.

Latro bonus, vel perfectus metaphoricè dicitur.

Lex, vt scribit S. Thom. 1. 2. q. 90. art. 1. in corp. est quædam regula, & mensura actuum, secundum quam inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrahitur; & dicitur lex à ligando, quia obligat ad agendum, regula autem & mensura humanorum actuum est ratio, quæ est principium primum actuum humanorum, rationis enim est ordinare ad finem, quod est primum principium in agendis; in vnoquoque autem genere id quod est principium est mensura & regula illius generis, sicut vnitas in genere numeri, & motus primus in genere motuum; & ideo lex est aliquid pertinens ad rationem. Dicitur etiam lex à legendo, quia scripta est, & est dictamen rationis practicæ; & non imponitur ab aliquo domino, nisi subditis eius. & intantum est iusta, in quantum derivatur à lege æterna. Et est multiplex ipsa lex, scilicet diuina, humana, naturalis, fomes peccati, lex concupiscentiæ, lex Moyse, lex Christi, lex gentium, lex positina, lex civilis, lex canonica. Lex diuina se extendit ad actus interiores & exteriores, & prohibet, & punit omnia peccata, & distinguitur in legem veterem, & nouam, non sicut in species omnino diuersas, sed sicut in imperfectum, & perfectum: sed lex humana se extendit tantum ad actus exteriores, & non punit omnia peccata, &c.

Liber in diuinis non potest dici, nisi metaphoricè, vt ipsa representatio vitæ, liber vitæ dicatur: & quia vitæ dupliciter representari potest; Vno modo ipsa vitæ secundum se; Alio modo secundum quod ab aliquibus participabilis est. Vitæ autem secundum se ipsam representari potest dupliciter; Vno modo per modum doctrinæ, & sic liber vitæ dicitur, in quo continetur doctrina de vitæ consequenda, & sic nouum & vetus testamentum dicuntur liber vitæ; Alio modo per modum exemplaris, & hæc quidem representatio pertinet ad visum, & sic liber vitæ dicitur ipse Christus, quia in eo sicut in exemplari possumus aspicere, qualiter sit viuendum, vt perueniamus ad vitam æternam: Dicitur etiam liber vitæ representatio eorum, qui ad vitam peruenient, vt docet S. Th. in disp. de ver. q. 7. ar. 1. Et nota, qd liber vitæ in diuinis dicitur essentialiter, non autem personaliter, & appropriatur Filio ratione notitiæ, sed Spiritui sancto ratione vitæ. & non est de vitæ nature, nec de vitæ gratiæ, nec de vitæ Dei, sed tantum de vitæ gloriæ creaturarum rationalium, &c.

Liber vitæ in diuinis nõ personaliter, sed essentialiter sumitur.

Liberalitas, vt scribit S. Th. 2. 2. q. 117. art. 1. est virtus quædam, quia bene vti his quibus male vti possumus, pertinet ad virtutem. Possumus autem bene & male vti, non solum his quæ intra nos sunt, puta potentijs, & passionibus animæ, sed etiam his quæ extra nos sunt, scilicet rebus huius mundi, concessis nobis ad sustentationem vitæ; & ideo cum bene vti his rebus pertineat ad liberalitatem, consequens est vt liberalitas sit quædam virtus:

& licet non sit species iustitiæ, quia iustitiæ exhibet alteri quod est eius; sed liberalitas exhibet id quod suum est, habet tamen quandam consuetudinem cum iustitiâ in modis. Primo quidem, quia principaliter est ad alterum, sicut & iustitiâ; Secundo, quia est circa res exteriores, sicut & iustitiâ, licet secundum aliam rationem, & ideo liberalitas à quibusdam ponitur pars iustitiæ, sicut virtus annexa ei, &c.

Libertas voluntatis est quo ad tria, scilicet quo ad exercitium actus, in quantum potest velle & non velle; & quo ad specificationem actus, scilicet prout potest velle hoc vel illud obiectum, & quo ad ordinem finis, in quantum potest velle bonum vel malum: sed quantum ad primum horum inest libertas voluntati, in quolibet statu nature, respectu cuiuscunque obiecti. Secundum verò horum est respectu quorundam obiectorum, scilicet respectu eorum que sunt ad finem, & non ipsius finis, & etiam secundum quemlibet statum nature: Tertium verò non est respectu omnium obiectorum, sed quorundam eorum que sunt ad finem, in respectu cuiuslibet status nature, sed illius tantum, in quo natura deficere potest, ut ait S. Th. de ver. q. 22. art. 6, in corp. & 2, sent. 25, q. 1, ar. 5. ponit quadruplicem libertatem: Primam à coactione & necessitate, que convenit omnibus statibus; secundam libertatem à peccato; tertiam, à miseria; quartam, à iustitiâ. Et Caiet. p. p. q. 60. in expos. primæ art. dicit quod liberum distinguitur contra naturale, hinc aliqua actio dicitur libera quo ad exercitium & specificationem actus, ut electio, quia liberè eligimus, & liberè si eligimus determinamus nos ad alteram partem contradictionis, ex parte obiecti; Alia est actio libera quo ad exercitium, sed naturalis quo ad specificationem, ut velle bonum, & intelligere prima principia, quoniam liberè exercemus, & abstinemus ab usu talium actuum. Sed circa hæc obiecta operandum nobis est, & non est in libertate nostra determinare nos ad alteram partem contradictionis ex parte obiecti, &c.

Libertas voluntatis quadruplex.

Libertatem ex vi vocabuli nominat quandam actum, secundum propriam significationem eius; secundum tamen communem usum loquendi, liberum arbitrium dicitur id, quod est principium huius actus, scilicet quo homo liberè iudicat, & sic est potentia quedam appetitiva, non distincta à voluntate, ut ait S. Th. p. p. q. 8, art. 1. & 2. hinc liberum arbitrium est una potentia formaliter, sed duæ virtualiter, & dicitur aliquando tota anima non quidem essentialiter, sed per imperium, & est eorum que sunt ad finem; & cum sit in omni habente intellectum, ex consequenti reperitur in Beatis, & in damnatis, & non suscipit magis & minus secundum essentiam, sed secundum dispositionem subiecti, tamen est maius secundum nobilitatem rei, & licet homo ipse amiserit liberum arbitrium per peccatum, quantum ad libertatem à culpa, & à miseria, non tamen dicitur perdidisse quo ad libertatem naturalem, que est à coactione, quia cum liberum arbitrium potest esse facultas voluntatis, & rationis, & voluntas nostra feratur in finem, vel in id quod est ad finem, in finem verò honestum, vel delectabilem, vel utilem, secundum quod triplex bonum distinguitur in honestum, utile, & delectabile; respectu ergo finis honesti ponitur libertas arbitrii; respectu boni utilis, ponitur libertas consilii; respectu boni delectabilis ponitur libertas beneplaciti: & quamvis discretio sit per ignorantiam diminuta, non tamen omnino ablata; & ideo libertas arbitrii per peccatum est quidem debilitata, sed non amissa. De ver. q. 24. art. 1. ad vndecimum.

Respectu boni benefici, utilitatis, & delectabilis, datur libertas.

Libido que aggravat peccatum, est que consistit in inclinatione voluntatis; libido autem que est in appetitu sensitivo, diminuit peccatum, quia quanto aliquis ex maiori passione impulsus peccat, tanto leuius est peccatum; & hoc modo libido in fornicatione est maxima, quia inter omnia Christianorum certamina, duriora sunt prælia castitatis, ubi est quotidiana pugna, & rara victoria, quia magis per carnis luxuriam humanum genus subditur Diabolo, quam per aliquod aliud, quia difficilius est vincere vehementiam huiusmodi passionis, ut notat S. Th. 2. 2. q. 154. art. 3. ad primum. Vbi nota, quod libido dicitur, quicquid libet, & dicitur à labando, quia que placent in mentem prolabantur, siue sint turpia siue honesta; unde capitur aliquando pro improba voluntate, & prava animi cupiditate, propterea tot dicuntur libidines, quot vitiorum cupiditates. Aliquando libido dicitur delectatio immoderata; aliquando verò corruptio vitiosa, existens in potentia generativa, & in semine, & hoc modo pertinet ad luxuriam, &c.

Licet illud dicitur, quod nulla lege prohibetur; unde illicitè acquisitum dicitur, quod contra prohibitionem legis acquiritur; quod potest esse dupliciter, quia aut lex prohibet ipsum lucrum, vel causam lucrum tantum; si primo, aut non transfertur dominium, ut in rapina, & furto, & de hoc non potest elemosina fieri; aut transfertur dominium, &

tunc

non vel competit repetitio ei à quo quis lucratus est, secundum aliquod ius, sicut de usura accidit, & de hac etiam elemosina fieri non potest; aut non competit repetitio secundum turpitudinem sceleris ex parte dantis, sicut in symonia accidit, & tunc tale acquiritur potest in elemosinas erogari; si autem lex prohibuit actum, ex quo quis lucratur, sed non lucrum, supposito actu, tunc quamuis acquirendo tali actu contra legem fecerit, tamen tenendo, non facit contra legem, sicut cum quis de lenocinio vel meretricio lucratur, & ideo hæc retineri possunt, & de eis elemosina fieri potest, vt docet S. Thom. 4. sent. dist. 1. q. 2. art. 4. ad secundam quæst.

Non semper est licitè elemosinam facere.

Limbus Patrum dicitur infernus inferiorum, non simpliciter, sed respectu huius habitationis, de quo anima David, vel etiam Christi educta fuit, similiter etiam ille locus potest dici profundissimum inferni comparatiuè, vt profundum sit respectu cæli, aer caliginosus, in quo sunt Demones, profundior locus habitationis nostræ, profundissimus autem limbus Patrum, de quo Iob liberatus fuit, vt asserit S. Thom. 3. sent. dist. 2. q. 2. art. 2. q. 2. ad primum: in hoc enim limbo erat dolor de dilatione gloriæ, non autem pœna sensibilis pro peccato, vnde erat quies per immunitatem pœnarum, non autem per immunitatem desiderij, vnde Patres ibi habebant fidem, & spem, & Christus expoliavit ipsum, claudendo, ne aliquis vterius introeat.

Limus dicitur terra aquæ permixta, vnde corpus hominis dicitur formatum de limo terræ, quia in limo terræ est aqua terræ conglutinata. Verùm de alijs elementis Sacra scriptura non fecit mentionem, tum quia minus abundant secundum quantitatem in corpore hominis, tum etiam quia in tota rerum productione de igne & aere, quæ sensu non percipiuntur a rudibus, mentionem nõ fecit sacra scriptura, quæ rudi populo tradebatur; vnde non fecit etiam mentionem de alijs rebus, quas homo habet in se, nam de genere spirituum substantiarum habet animam rationalem, de similitudine cælestium corporum habet elongationem a contrarijs, per æqualitatem maximam complexionis, elementa verò secundam substantiam, ita tamen quod superiora elementa prædominantur in eo secundum virtutem, s. ignis & aer, quia vita præcipuè consistit in calido, quod est ignis, & humido, quod est aeris; inferiora verò elementa abundant in eo secundum substantiam, aliter non posset esse mixtionis æqualitas, nisi inferiora elementa abundarent in homine secundum quantitatem, vt ait S. Th. p. p. q. 91. art. 1.

Homo ex elementis compositus.

Linea dupliciter accipi potest: aliquando propriè, pro ipsa dimensione, quæ est prima species quantitatis continuæ, & sic linea recta continet tantum duo puncta in actu, quæ terminant ipsam, sed infinita in potentia, quorum quolibet signato in actu linea diuiditur, & sunt duæ lineæ: aliquando verò linea sumitur pro his, quæ linealiter disponuntur, & secundum hoc assignatur in numeris lineæ, & figura, prout vnitas post unitatem ponitur in aliquo numero, & sic quilibet vnitas adiecta, gradum facit in tali linea; & similiter est de lineæ consanguinitatis; vnde vna linea continet plures gradus, vnde dicitur linea descendens, s. patris ad filium, & ascendens, s. filij ad patrem, & transversalium secundum habitudinem eorum, quæ sunt ab vno principio ad inuicem, sicut fratres dicuntur nasci ex eisdem, vt ait S. Th. 4. sent. dist. 40. q. 1. art. 2. ad tertium.

Lingua infirma; quia plena est cholero humore, omnia sentit vt amara, vt notat S. Th. p. p. q. 81. art. 4. in corp. Et nota, quod lingua dicitur a ligando cibo, lingua enim conglorbat & deprimit, ac transmittit in ventrem: vel dicitur a lingendo, quia lingit adalando, mordas detrahendo: vel dicitur, quod sit dentium sepes, quasi muro circumuallata ac ligata; & sumitur aliquando pro affectione animæ, vt habetur Luca 17. de diuite epulone, qui petebat guttam aquæ ad refrigerandum linguam suam, &c. Et peccatum lingue grauatur sexupliciter, s. frequentia, dolo, deliberatione, conditione loquentis, conditione audientium, & conditione eorum contra quos est. Est autem facilis ad peccandum, quia est mobilis, & est immediatum instrumentum cordis, vt scribit S. Th. in expos. Psal. 38.

Lingua à ligando, et à lingendo dicta.

Litigium propriè consistit in verbis, cum, s. vnus verbis alterius cõtradicit: in qua quidem contradictione duo possunt attendi; quandoq; enim contingit cõtradictio propter personam dicentis, cui cõtradicens consentire recusat, propter defectum animi videntis, & hoc videtur ad discordiam pertinere, charitati contrariam: quia nõdoque verò cõtradictio oritur ratione personæ quam aliquis cõtristare non veretur, & sic fit litigium, quod amicitiæ & affabilitati opponitur, ad quam pertinet delectabiliter cõuiuere, Et est grauius peccatum, quàm adulatio, quia tanto peccatum est grauius, quanto spiritali statui magis respugnat, sed litigium magis respugnare videtur statui spiritali vt scri-

ut scribitur 1. ad Timoth. 4. Oportet Episcopum non litigiosum esse. igitur litigium est gravius peccatum, quam adulatio; quod intelligitur quo ad speciem peccati; non autem quo ad motiva exteriora, ut ait S. Th. 2. 2. q. 116. art. 1. & 2.

Lignum vite quodammodo immortalitatem causabat, non simpliciter: unde primus homo habebat duo remedia ad conservationem vite, contra duos defectus; quorum primus erat, deperditio humidi per actionem caloris naturalis, & huic subveniebatur per esum aliorum lignorum paradisi, sicut & hunc subvenitur nobis per cibos quos sumimus: Secundus defectus erat, quia illud quod generatur ex aliquo extraneo, adiunctum ei, quod prius erat humido preexistenti, imminuit virtutem actuam speciei, sicut aqua adiuncta vino diminuit fortitudinem vini, sic virtus primi hominis debilitabatur per longitudinem temporis; & ad hunc defectum subueniendum fuit datum lignum vite, quod semel sumptum preservabat a corruptione usque ad determinatum tempus, quo finito, vel homo transiit in spiritualem vitam, vel indignisset iterum sumere de ligno vite; ut notat S. Th. p. q. 98. art. 4. hinc dicunt aliqui, quod erat triplex lignum; unum. sicut documentum; ut arbor boni & mali; aliud sicut nutrimentum; aliud ad vivendum perpetuo, &c.

Lignum vite triplex.

Locus, ut scribit S. Thom. quolib. 6. art. 3. duæ opiniones fuerunt de ipso apud antiquos; nam aliqui dixerunt locum esse quoddam spatium, siue dimensiones per se existentes; quæ quidem opinio si vera esset, locus ipse deberetur corpori, quia ex hoc ipso quod corpus est dimensiones habens, necesse est aliquas dimensiones occupare: Sed hæc opinio fuit reprobata ab Arist. 4. Phys. Unde alia est eius opinio, quod locus sit superficies corporis continentis, non quidem in quantum huiusmodi corporis, quod immediatè continet, alioquin sequeretur, quod corpus quiescens non semper esset in eodem loco, puta si homo staret in fluvio, per cuius decursum semper renouarentur diversæ superficies aquæ circa ipsum, sed superficies corporis immediatè continentis, habet quod sit locus ex ordine ad primum continens, unde accipitur idem locus secundum eundem situm ad primum continens, & propter hoc locus est immobilis: secundum ergo hanc opinionem, quæ vera est, necessitas essendi in loco convenit corpori, ex hoc quod dependet à primo continente; & propter hoc primum continens non est in loco, nisi per accidens, & per partes dimensionales; Angelus est in loco diffinitivè per operationem; Deus verò repletivè, per potentiam, præsentiam, & essentiam, & cum causalitate effectuum.

Logica præest considerari secundum quod est docens, & secundum quod est utens; secundum quidem quod est docens, habet considerationem de intentionibus, instituens modum quomodo per eas procedi possit ad conclusiones, in singulis scientiis probabiliter ostendendas, & hoc demonstrativè facit; & secundum hoc est scientia: utens verò est, secundum quod modo adiuncto utitur ad concludendum aliquid probabiliter in singulis scientiis, & sic recedit à modo scientiæ; & similiter dicendum est de Sophistica, quia prout est docens, tradidit per necessarias & demonstrativas rationes modum arguendi apparenter; secundum verò quod est utens, idem est à processu veræ argumentationis, sed in parte Logicæ, quæ dicitur demonstrativa solum doctrina pertinet ad Logicam, usus verò ad Philosophiam, & ad alias particulares scientias; quæ sunt de rebus naturæ; & hoc ideo, quia usus demonstrativæ consistit in utendo principiis rerum, de quibus fit demonstratio, quæ ad scientias reales pertinet, non utendo intentionibus logicis, &c. ut ait S. Th. 4. Metaph. lect. 3. & in opus. 70. cap. 17. dicit, Logica est scientia rationalis, & non est pars principalis scientiæ speculativæ, sed reducitur ad eam, ut ad mechanicum; sicut dicitur rationalis, non solum ex hoc quod est secundum rationem, quod est omnibus artibus commune, sed ex hoc, quod dirigat actum rationis, siue ex hoc quod est circa actum rationis, sicut circa propriam materiam; propterea etiam nominatur ars artificum, &c.

Longitudo dierum datur bis qui parentes bono affectu.

Longeuitas promittitur honorantibus parentes, non solum quantum ad futuram vitam; sed etiam quantum ad præsentem, secundum illud Apostoli primæ ad Timoth. 4. Pietas ad omnia utilis est, promissionem habens vite, quæ nunc est, & futuræ; & hoc rationabiliter, qui enim est gratus beneficio, meretur secundum quantum congruentiam, ut sibi beneficium conservetur; propter ingratitude autem meretur aliquis beneficium perdere: beneficium autem vite corporalis post Deum à parentibus habemus, & ideo ille qui honorat parentes, quasi beneficio gratus meretur vite conservationem; qui autem non honorat parentes, tanquam ingratus meretur vita periri, &c. ut ait S. Th. 2. 2. q. 122. ar. 5.

Longanimitas dicitur, penquam aliquis habet animum tendendi in aliquid, quod in longinquam distat; & ideo sicut magnanimitas magis respicit spem tendentem in bonum, quam

quàm audaciam, vel rionon, siue tristitiam, quæ respiciunt malum, ita etiam & longanimitas: unde longanimitas: maiorem conuenientiam videtur habere cum magnanimitate, quàm cum patientia, vt notat S. Th. 2. 2. q. 136. art. 5. in corp.

Loqui vnus ad alterum, nihil aliud est, quàm conceptum mentis alteri manifestare; & quia in nobis interior conceptus mentis quasi duplici obstaculo clauditur; Primo quidē ipsa voluntas, quæ conceptum intellectus potest retinere interius, vel ad extra ordinare, & quantum ad hoc mentem vnus nullus alius potest videre, nisi solus Deus, secundum illud 1. Cor. 13. Quæ sunt hominis nemo nouit, nisi spiritus hominis, qui in ipso est; Secundo autem clauditur mens hominis ab alio homine per grossiciem corporis: unde cū etiam voluntas ordinat conceptum mentis ad manifestandum alteri, non statim cognoscitur ab alio, sed oportet signum aliquod sensibile adhibere; & hoc est, quod Greg. dicit 2. moral. Alienis oculis intra secretum mentis quasi post parietem corporis stamus, sed cum manifestare noscimus cupimus, quasi per linguam ianuam egredimur, vt quales sumus intrinsecus ostendamus, &c. vt notat S. Th. p. p. q. 107. art. 1. Vbi nota, quod hoc est loqui vocaliter. s. proferre verba vocalia, vt aliquis audiat vocali auditione, & intelligat illud quod per vides significatur, hoc est formare in se conceptus vocibus correspondentes, ad differendiando quæ mentaliter, quod nihil aliud est nisi habere, vel formare in se verbum mentale, vt aliquis audiat mentaliter, & intelligat quod per verbum mentale significatur, &c.

Locutio est duplex, interior, & exterior. Locutio exterior est illa, quæ fit per vocem, & est nobis necessaria propter obstaculum corporis, & hæc non conuenit Angelo: locutio vero interior est intellectualis operatio Angeli, quæ conceptio mentis vnus Angeli ordinatur ad alterum. Et quia ea quæ mente concipiuntur ad duplex principium referri possunt, ad ipsum Deum, qui est prima veritas, & ad voluntatem intelligentis per quam aliquid ad eam consideramus; & quia veritas est lumen intellectus, & regula omnis veritatis est ipse Deus, manifestatio eius quod mente concipitur secundum quod dependet à prima veritate, & locutio est, & illuminatio, puta si vnus homo dicat alij, Cælum est à Deo creatum, vel homo est animal, sed manifestatio eorum quæ dependet ex voluntate intelligentis, non potest dici illuminatio, sed locutio tantum, puta cū alter alteri dicat, Volo hoc addiscere, volo hoc, illud facere: cuius ratio est, quia voluntas creata non est lux, nec regula veritatis, sed participans lucem; unde communicare ea quæ sunt à voluntate creata, in quantum diuisi modi, non est illuminare, non enim pertinet ad perfectionem intellectus mei, quid tu velis, vel quid tu intelligas cognoscere, sed solum quid veritas rei habeat. Manifestatio autem, quod Angeli dicuntur superiores, vel inferiores, per comparisonem ad hoc principium, quod est Deus, & ideo illuminatio quæ dependet à principio, quod est Deus, solum per superiores Angelos ad inferiores deducitur, sed in ordine ad principium quod est voluntas, ipse volens est primus, & supremus, & ideo manifestatio eorum quæ ad voluntatem pertinent, per ipsam volentem deducitur ad alios quoscumque; & quantum ad hoc & superiores inferioribus loquuntur, & omnis Dei loquutio ad Angelos, est illuminatio, vt ait S. Th. p. p. q. 107. art. 2.

Loqui quid est explicatur.

Loth offerens filias suas incestui, non elegit culpam pœnæ, sed ostendit ordinem esse seruandum in fuga culpæ, quia tolerabilius est si quis committit minorem culpam, quàm maiorem. Hanc responsionem tradit S. Th. in disputatis de malo q. 1. art. 5. arg. 14. quod erat tale, illud quod præligitur à viro iusto, præsupponit esse minus malū, sed Loth cum esset iustus, prælegit culpam pœnæ offerens. s. filias suas libidini Sodomitarum, quod erat culpa, ne pateretur injuriam in domo sua, dum hospitibus suis violentia inferretur, quod est pœnæ, ergo pœnæ est magis malū, quàm culpa, &c. Sic & Caietanus excusat Loth à peccato, 2. 2. q. 78. art. 4. dicens, quod Loth petijt à Sodomitis vt non committerent sodomiam cum masculis hospitibus, quod sine peccato concedere poterat, & obtulit proprias se filias educturum extra, ita quod non oportet inferri ipsi patri aliam violentiam, ad hoc vt puellæ essent extra, quod totum sine peccato est, quamuis sciret, quod occasionem abutendi sumrent, & ipsi peccarent faciendo iniustum, filie etiam paterentur iniustum: unde ad neutrum peccatum inducebat eos Loth, sciens quod non sunt facienda minus mala, vt euitentur maiora, &c.

Angeli dicuntur inferiores per comparisonem ad Deum, superiores autem per comparisonem ad alios Angelos.

Lucia Sancta verum dixit, quod corpus non inquinatur nisi de consensu mentis, vt notat Sanctus Thomas 2. 2. q. 64. art. 5. ad secundum; & q. 32. art. 8. in responsione ad secundum, loquens de ipsamet Lucia Sancta, quod habebat sponsum, non virum, unde de consensu matris poterat eleemosinam facere, quia quando vxor habet alias res præter dotem, quæ ordinatur

Lucia Sancta de consensu matris poterat eleemosinam facere.

ordinatur ad sustentandum onera matrimonij, vel ex proprio iure, vel quocunque alio licito modo, potest dare eleemosinas, et non requisito assensu viri moderatas tamen, ne ex earum superfluitate vir depauperetur: aliàs autem non debet dare eleemosinas sine cōsensu viri tacito, vel expresso, siue p̄sumpto, nisi in articulo necessitatis: sicut monachus qui nihil proprium habet, non potest facere eleemosinam sine licentia Abbatis, vel expresso habita, vel probabiliter p̄sumpta, nisi in articulo necessitatis extremæ, in quo licitum est ei furari, vt eleemosinam daret, &c.

Lucifer factus est in malitia maior, quia Angelus non habet aliquid retardans, sed secundum suam totam virtutem mouetur in illud, ad quod mouetur, siue in bonum, siue in malum: & quia supremus Angelus maiorem habuit naturalem virtutem, quàm inferiores, intensiori motu in peccatum prolapsus est, quod quidem peccatū fuit superbia, cuius motiuum est excellētia, quæ fuit maior in superioribus: & ideo ille qui peccauit, fuit superior inter omnes, quia peccatum Angeli non processit ex aliqua pronitate, sed ex solo libere arbitrio, & ideo in eo consideranda est ratio, quæ sumitur à motiuo ad peccandum, vt notat S. Th. p. p. q. 63. art. 8. & 7.

Lucrum duplex, cessans, & acquisitū.

Lucrum est duplex. scilicet cessans, & turpe acquisitum; vtrunque videtur negari à S. Thoma; quia cum peccato sit, & de hoc secundo, quod fieri potest multis vitijs annexis, puta simonia, vel auaritia, vel meretricio, aut lenocinio, vt patet 4. sent. dist. 15. q. 2. ar. 4. ad 2. quæst. quod nos annotauimus supra verbo Licitum: de alio vero lucro cessante, patet etiam 2. 2. q. 78. art. 2. ad primum, vbi ait, quod ille qui mutuum dat, potest absque peccato in pactum deducere, cum eo qui mutuum accipit, recompensationem damni, per quod subtrahitur sibi aliquid quod debet habere, & hoc est damnum emergens, quod non est vendere vsum pecuniæ, sed damnum vitare: & potest esse quod accipiens mutuum, cum sua vtilitate dānum alterius non recompenset, sed recompensationem damni, quod consideratur in hoc quod de pecunia non lucratur, non potest in pactum deducere, quia non debet vendere id quod nondum habet, & potest impediri multipliciter ab habendo; licet Caiet. distinguat ibi de potentia pecuniæ, quod est duplex. scilicet absolute considerata in ordine ad lucrum; alia verò est potentia ad lucrum ex pecunia, consequens pecuniam non absolute, sed vt stat tali industria negotiatoris, vel emptoris, tali tempore, in tali loco, in tali commoditate, &c. & tale lucrum cessans potest esse licitum, de quo vide Caietanum ibi.

Luctus est duplex. scilicet luctus de peccatis, & hic est actus pœnitentiæ, vt ait S. Ambrosius, Pœnitentia est præterita mala plangere, & plangenda iterum non committere. & S. Greg. Pœnitere est antea acta peccata desere, & stenda non committere: Alter est luctus, quo spretis terrenis, ad cœlestia suspiramus, & hic est actus prudentiæ; de quo luctu habet quædam Glosa super illud Lucæ, cap. 6. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur, Ecce prudentia, qua ostenditur quàm hæc terrena sint misera, & quàm beata cœlestia, nam luctus propriè est plāctus pro mortuis, vt notat S. Th. 4. sent. dist. 14. q. 1. ar. 1. q. 5. ad secundū.

Quædam iocosa dicta vel facta non aggrauant animā.

Ludicra vel iocosa dicuntur, dicta vel facta, in quibus non queritur nisi delectatio animalis: & est necesse interdum talibus vti, quasi ad quandam animæ quietem. Sed oportet tria obseruare; Primo, quod prædicta delectatio non queratur in aliquibus operationibus, vel verbis turpibus, vel nociuis; Secundo, ne grauitas animæ resoluatur; Tertio, vt congruat personæ, tempori, & loco, & secundum alias circumstantias debite ordinetur; vnde Beatus Ioannes Euangelista cum quidam scandalizarentur, quod eum cum discipulis suis ludentem inuenerant, dicitur mandasse vni eorum qui arcum gerabat, vt sagittam trahe- ret, quod cum pluries fecisset, quæsiuit vtrum hoc continuè facere posset, qui respondit, quod si hoc continuè faceret, arcus frangeretur, vnde Beatus Ioannes subintulit, quod si- militer animus hominis frangeretur, si nunquam à sua intentione relaxaretur, vt notat S. Thom. 2. 2. q. 168. art. 1.

Ludus est triplex; deuotus, turpis, & recreatiuus: Primus est laudabilis, secundus debet vitari à quolibet, tertius debet sumi, sed temperatius à pœnitente; excessus enim ludi est duplex. scilicet turpitudinis, vel nocuenti. Et ratione indebitæ circumstantiæ, primus est peccatum mortale, secundus est veniale, nisi ponatur finis in hoc; & quia ludus est necessarius ad conuersationem vitæ, ad omnia autem quæ sunt vtilia conuersationi humanæ deputari possunt aliqua officia licita: & ideo etiam officium Hystriionum quod ordinatur ad solatiū hominibus exhibendum, non est secundum se illicitum, nec sunt in statu peccati, dummodo moderatè ludo vtantur. i. non vtendo aliquibus illicitis verbis, vel factis ad ludum, & non adhibendo ludum negocijs & temporibus indebitis, &c. S. Thomas 2. 2. q. 168. art. 3.

Addunt

Addunt alij, quòd ludus est in factis, iocus autem in verbis. & ludorum aliqui inniuntur viribus corporis, sicut ingenio, ut proiectio pilæ, aut lapidum, aut arcus, vel balistæ ad metam, siue luctatio cursus in stadio, & similes alij sunt ludi, qui inniuntur fortunæ ex cupiditate lucri, ut ludus alearum, siue fiat taxillis, siue chartis, siue alio modo qui subest fortunæ. Solet fieri ludus malus quadruplici de causa; propter modum, quando est modus lascivus; propter finem, quando fit ad prouocandam libidinem; propter tempora, ut si fiat tempore tristitiæ; propter personam, ut si fiat à persona religiosa, præsertim in spectaculis, & torneamentis, &c.

Ludus quadruplici de causa fit malus.

Lumen est triplex, scilicet naturæ, gratiæ, & gloriæ, ut notat S. Th. p. q. 106. ar. 1. ad 2. & quia lumen primo institutum est nomen eius ad significandum id quod facit manifestationem in sensu visus, postmodum autem extensum est ad significandum omne illud quod facit manifestationem secundum quamcunque cognitionem: si ergo accipiatur nomen luminis secundum suam primam impositionem, metaphoricè in spiritualibus dicitur; si autem accipiatur secundum vsum loquentium, extensum est ad omnem manifestationem, & sic propriè dicitur in spiritualibus p. p. q. 67. art. 1. Et quia lumen naturale nostrum, est lumen intellectus agentis, & rationis, quo omnia naturalia anima nostra potest cognoscere, quomodo anima nostra est immortalis, & dependens à primo esse, quod est Deus, prout naturaliter cognouerunt Philosophi Deum, & Intelligentias, & animam nostram esse immortalem. & in eadem parte intellectus ponitur lumen rationis, quæ dicitur inferior pars, per quod potest cognoscere quæ sunt bona, & quæ sunt mala, iusta vel iniusta, turpia vel honesta, agenda vel non agenda: vnde sicut primum lumen dicitur speculatiuum, ita secundum dicitur practicum, & tamen vtrunque lumen dicitur nobis naturaliter institutum. Lumen autem supernaturale seu gratiæ est illud, quod infunditur ex speciali dono Spiritus sancti, eleuans intelligentiam ultra naturam suam, ad apprehendendum ea quæ sunt supra humanam facultatem, prout Spiritus sanctus diuidit singulis prout vult: & illud dupliciter peruenit ad nos; Vno modo per spiritualem infusionem, & illustrationem, & sic ceperunt ipsum Patriarchæ, & Prophetæ in veteri testamento; Secundo peruenit illud lumen ad simplices fideles per doctrinam & prædicationem, & hoc etiam dicitur lumen Dei, quod aliquando dicitur ipse Deus, quandoque verò aliquod lumen deriuatum ab ipso, secundum illud Psal. In lumine tuo videbimus lumen, ut scribit S. Th. quol. 1. ar. 1. ad secundum, quod lumen vocatur lumen gloriæ, quod lumen est dispositio supernaturalis eleuans animam ad videndum Deum, ut ait ipsemet S. Th. p. p. q. 12. art. 5.

Lumen Spiritus sancti dupliciter peruenit ad nos.

Lumen Solis recipitur in diuersis corporibus diuersimodè, secundum diuersam capacitatem eorum; & ideo aliqua sunt quæ illuminantur in superficie tantum, ut corpora opaca; aliqua verò sunt quæ illuminantur in profundo, sicut diaphana, quæ tamen lucem non retinent, quia imperfectè lumen recipiunt, vnde oportet, quòd lumen in eis cesset, absente illuminante; alia verò sunt quæ perfectius lumen recipiunt, & lumen tenent, ut Carbunculus, sicut docet S. Th. 2. sent. dist. 9. q. 1. art. 3. hinc in Stellis est qualitas permanens, in aère verò est passio transiens, per modum intensiōis, sicut colores in aère, & imago in speculo.

Luminare dicitur, quod est vas luminis: & quia quædam corpora recipiunt lumen ut lucentia, & radios emittentia, sicut Luna & Stellæ, & talia possunt dici luminaria, & vasa luminis: alia verò corpora non sic recipientia, non possunt dici luminaria; hinc Sol dicitur magnum luminare, & propter quantitatem, & propter virtutem, Luna verò dicitur magnum, non tam propter quantitatem veram, quam propter quantitatem apparentem, & propter excessum claritatis respectu aliarum Stellarum, ex propinquitate eius ad nos, & propter euidentiā effectus quem habet in rebus humidis: & ista luminaria fuerunt producta primo die, quoad substantiam, sed quoad collationem determinatæ virtutis, producta sunt quarta die, ut habet S. Th. p. p. q. 70. art. 1.

Luna est mensis dominatiua, ad cuius conuersionem commensurantur conceptus, & imprægnationes: vnde Luna est alter Sol, eo quod recipit lumen à Sole: & quod Sol facit in anno, Luna facit in mense: à prima enim intentione, vsque ad hoc quod est dimidia, est calida & humida, sicut tempus Veris à mediatione vsq; ad plenilunium est calida & sicca, sicut æstas, ut ait S. Thomas opusc. 28. cap. 4. Luna plena oritur vespere, & occidit mane. Ideo dicitur præesse nocti, quia probabile est, quod producta sit perfecta, sicut & plantæ. Non præest diei, licet appareat, propter præsentiam Solis, &c.

Luna tantum facit in mense, quantum Sol in anno.

Lux non est forma substantialis Solis, ut aliqui dicebant; nec est forma substantialis æris, sed sicut calor est qualitas actiua consequens formam substantialem ignis, ita lux est

M qualitas

qualitas actiua consequens formam substantialem Solis, vel cuiuscunque alterius corporis à se lucentis, si aliquid aliud tale est; neque habet esse intentionale in aere, vt similitudo coloris in aere existens, vt alij etiam asserunt; neque est corpus, licet feriat, intersecetur, reflectetur, & figuretur, quia hæ proprietates metaphoricè sibi appropriantur, vt docet S. Th. p. p. q. 67. ar. 1. Et 2. lib. sent. dist. 13. q. 1. art. 3. ait, quòd ista quatuor differunt; lux, lumen, radius, splendor. Lux enim dicitur secundum quod est in aliquo corpore lucido in actu à quo alia illuminantur, vt in Sole; Lumen autem dicitur secundum quod est receptum in corpore diaphano illuminato; Radius autem dicitur illuminatio secundum directam lineam ad corpus lucidum; & ideo vbicunque est radius, est lumen, sed non conuerso; Splendor autem est ex reflexione radij ad aliquod corpus tersum & politum, sicut ad aquam, & ad argentum, &c.

Lux, lumen, radius, et splendor inter se differunt.

Luxuria maxime consideratur circa voluptates venereas; vnde luxuriosus aliquis dicitur, quasi solutus in voluptates: vnde sicut intemperantia principaliter quidè est & propriè circa delectationes tactus, sed dicitur, ex consequenti, & per similitudinem quandam in alijs materijs, ita etiam luxuria principaliter quidem est in voluptatibus venereis, quæ maxime & præcipuè animum hominis resoluunt; secundariò autem dicitur in quibuscunque alijs ad excessum pertinentibus; vnde ad Gal. 5. dicit Glosa, quòd luxuria est quælibet superfluitas: & Aug. libro confessionum ait, Luxuria ad fatieratem atque abundantiam se cupit vocari, vt scribit S. Th. 2. 2. q. 151. ar. 1. Ex his patet, quomodo non propriè loquutus est Scotus 2. sent. dist. 5. q. 1. loquens de peccato Diaboli, quòd peccauit peccatò luxuriæ, capiendo luxuriã pro inordinato amore sui ipsius vel alterius, fuit enim inordinatus amor sui ipsius concupiscentiæ, & quia concupiuit beatitudinem intensissimè, quia non minorè, quàm Deus habet, & quia concupiuit beatitudinem nimis accelerando, quia volebat eam mereri, sed ante tempus determinatum volebat habere, & volebat habere eam sine meritis, vltra ordinationem diuinam, fuit inordinatus amor excellentiæ super alios, & sic peccauit peccato luxuriæ secundum Scotum. Sed melius est dicere iuxta communem opinionem, quòd Diabolus peccauit peccato superbix, &c.

Luxuriæ species sunt sex. s. fornicatio simplex, adulterium, incestus, stuprum, raptus, & vitia contra naturam; nam peccatum luxuriæ consistit in hoc, quòd aliquis non secundum rectam rationem delectatione venerea vtitur: quod quidem contingit dupliciter; Vno modo secundum materiam in qua huiusmodi delectationem querit; Alio modo secundum quod materia debita existenz, non obseruantur aliæ debite conditiones. Et quia circumstantia in quantum huiusmodi non dat speciem actui morali, sed eius species sumitur ab obiecto, quod est materia actus, ideo oportet species luxuriæ assignari ex parte materiz vel obiecti: quæ quidem potest non conuenire rationi dupliciter; Vno modo, quia habet repugnantiam ad finem venerei actus, & sic in quantum impeditur generatio prolis, est vitium contra naturam, quod est in omni actu venereo, ex quo generatio sequi non potest, in quantum impeditur debita educatio, & promotio prolis natæ est fornicatio simplex, quæ est soluti cum soluta; Alio modo materia in qua exercetur actus venereus potest esse non conueniens rationi rectæ, per comparisonem ad alios homines. Et hoc dupliciter; Primo quidem ex parte ipsius fœminæ, cui aliquis commiscetur, quia ei debitus honor non seruatur, & sic est incestus, quia consistit in abusu mulierum, consanguinitate vel affinitate iunctarum; Secundo ex parte eius in cuius potestate est fœmina: quæ si est in potestate viri, est adulterium; si autem est in potestate patris, est stuprum, si non inferatur violentia; raptus autem, si inferatur. Diuersificantur autem istæ species magis ex parte fœminæ, quàm viri, quia in actu venereo fœmina se habet sicut patiens, & per modum materiz, vir autem per modum agentis. & species istæ assignantur secundum differentiam materiz, vt scribit S. Th. 2. 2. q. 154. art. 1.

Delectatione venerea vti non secundum rationem, contingit dupliciter.

Vitium contra naturam quatuor modis committitur.

Luxuriæ species contra naturam sunt quatuor. s. mollicies, bestialitas, sodomia, & modus innaturalis, quia ibi est determinata luxuriæ species, vbi specialis ratio deformitatis occurrit, quæ facit indecentem actum venereum: quod quidem potest esse dupliciter; Vno quidem modo, quia repugnat rationi rectæ, quod est commune in omni vitio luxuriæ; Alio modo, quia etiam super hoc repugnat ipsi ordini naturali actus humanæ speciei, quod dicitur vitium contra naturam: quod quidem potest contingere pluribus modis; Vno quidem modo, si absque omni concupitu, causa delectationis venereæ pollutio procuretur, quod pertinet ad peccatum immunditiæ, quam quidam molliciem vocant; Alio modo, si fiat per concupitum ad rem non eiusdem speciei, quod vocatur bestialitas; Tertio, si fiat per con-

per concupitum ad non debitum sexum, puta masculi ad masculum, vel femine ad feminam, quod dicitur sodomiticum vitium; Quarto, si non seruetur naturalis modus concubendi, aut quantum ad instrumentum non debitum, aut quantum ad alios monstruosos & bestiales concubendi modos, vt notat S. Th. 2. 2. q. 154. art. 11.

Luxuriæ filia sunt octo, scilicet cœcitas mentis, vt dixit Daniel 12. Species decipit te, & concupiscentia subuertit cor tuum; Secunda est inconsideratio; Tertia præcipitatio; Quarta inconstantia; Quinta amor sui, quantum scilicet ad delectationem, quam inordinate appetit; Sexta odium Dei, qui prohibet delectationem concupitam; Septima affectus præsentis seculi, in quo scilicet aliquis vult frui voluptate; & per oppositum ponitur desperatio futuri seculi, quæ est octaua, quia dum aliquis nimis detinetur carnalibus delectationibus, non curat peruenire ad spirituales, sed fastidit, &c. vt ait S. Thomas 2. 2. q. 153. art. 5.

Luxuria octo filia.

Luxuriæ gradus est quintuplex, scilicet aspectus, cogitatio, delectatio, consensus, & opus, vt docet Sanctus Thomas 1. 2. q. 72. art. 7. in quo disputat, si conuenienter diuidatur peccatum, in peccatum cordis, oris, & operis. & 2. 2. quæst. 153. art. 5. ad quartum, dicit, quod ex luxuria oriuntur quatuor actus inordinati exteriores, quorum Primus dicitur turpitudine, quia luxuriosi prorumpunt in turpia verba; Secundus est scurrilitas, quia prorumpunt in verba leuiter & inconsiderate dicta, quæ dicuntur scurrilia; Tertius dicitur ludicrus, quia luxuriosi querunt delectationem etiam in verbis, & sic prorumpunt in verba iadrica; Quartus dicitur stultiloquus, quia luxuria cum causet cœcitatem mentis, sic luxuriosi non aduertentes, prorumpunt in stultiloquia, &c.

Luxuria gradus quintuplex.

D E L I T E R A M.

ITERAM istam M, Latini proferunt absque lingua, ita quod & quædam bruta animalia eam proferre possunt, sicuti etiam & quidam mutuli. & solet hæc litera punctuari ex vtraque parte, & tunc significat numerum millenarium, vt patet in hoc exemplo .M. Aliquando significat Dominum, vt hic M.

Maceratio proprii corporis, puta per vigilijs & ieiunia, non est Deo accepta, nisi in quantum est opus virtutis, quod quidem est in quantum cum debita discretionem sit, vt scilicet concupiscentia refrænetur, & natura non nimis grauetur, & sub tali tenore possunt huiusmodi sub voto cadere, propter quod Apostolus Rom. 12. postquam dixerat, Exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, addidit, rationabile obsequium vestrum. Sed quia in his quæ ad seipsum pertinent de facili fallitur homo in iudicando, talia vota congruentius secundum arbitrium superioris sunt seruanda, vel prætermittenda, ita tamen quod si ex obseruatione talis voti, magnum & manifestum grauamen sentiret, & non esset facultas ad superiorem recurrendi, non debet homo tale votum seruare: vota verò quæ sunt de rebus vanis & inutilibus, sunt magis deridenda, quam seruanda, vt ait Sanctus Thomas 2. 2. quæst. 88. artic. 2. ad tertium argumentum; quod erat tale: Ea quæ redeunt in detrimentum personæ, vel quæ ad nihil sunt vtilia, non habent rationem melioris boni, sed quandoque sunt aliqua vota de immoderatis vigilijs & ieiunijs, quæ vergunt in periculum personæ, quandoque etiam sunt aliqua vota de aliquibus indifferentibus, & ad nihil valentibus, ergo non semper votum est melioris boni, &c.

Maceratio facta cum debita discretionem placet Deo.

Machometus introduxit sectam erroneam, & illexit populos ad desiderium carnalis concupiscentiæ; documenta autem veritatis non attulit, nisi quæ de facili à quolibet mediocriter sapiente naturali ingenio cognosci possunt, quin potius vera quæ docuit multis fabulis & falsissimis doctrinis immiscuit, & dixit se esse missum in armorum potentia, quæ signa etiam latronum & Tyrannorum sunt, cui crediderunt homines bestiales, morantes in desertis, & omnis diuinæ doctrinæ prorsus ignari, per quorum multitudinem alios armorum violentia in suam legem coegit, & omnia documenta noui & veteris Testamenti quasi fabulosa narratione deprauauit, vnde astuto consilio libros veteris & noui Testamenti suis sequacibus non reliquit legendos, ne per eos falsitatis argueretur, vt notat S. Thom. 1. contra Gent. cap. 6.

Macula proprie dicitur in corporalibus, quando aliquod corpus nitidum perdidit suum

M a nitorem

*Anima nitor
duplex.*

nitorem ex contactu alterius corporis, sicut vestis, & aurum, & argentum, aut aliud huiusmodi; in rebus autem spiritualibus ad similitudinem huius oportet maculam dici. Habet autem anima hominis duplicem nitorem; vnum quidem ex refulgentia naturalis rationis, per quam dirigitur in suis actibus; alterum vero ex refulgentia diuini luminis, scilicet sapientiae, & gratiae, per quam homo perficitur ad bene & decenter agendum. Est autem quasi quidam animi actus, quando inhæret aliquibus rebus per amorem, cum autem peccat, adhæret rebus aliquibus contra lumen rationis, & diuinae legis: vnde ipsum detrimentum nitoris ex tali contractu proueniens, macula animæ metaphoricè dicitur, ut scribit S. Th. 1. 2. q. 86. ar. 1. & quia est priuatio gratiæ, respicit intellectum, sed principaliter affectum, hinc dicitur cœcitas, & tenebra; & contagium. & est medium inter actum peccati & reatum, & sicut sunt diuersa peccata, ita sunt diuersæ maculæ, &c.

Magis & minus tripliciter potest considerari, & sic prædicari; Vno modo secundum solam quantitatem participati, sicut nix dicitur albior pariete, quia perfectior est albedo in niue, quàm in pariete, sed tamen vnius rationis: vnde talis diuersitas secundum magis & minus non diuersificat speciem; Alio modo, secundum quod vnum participatur, & aliud per essentiam dicitur, sicut si diceremus, quod bonitas est melior, quàm bonum; Tertio modo, secundum quod modo eminentiori competit idem aliquid vni, quàm alteri, sicut calor Soli, quàm igni; & hi duo modi impediunt vnitatem speciei, & vniuocam prædicationem, & secundum hoc aliquid prædicatur magis & minus de Deo & creatura. S. Th. de potentia Dei, q. 7. art. 3. ad tertium arg. Et quia magis & minus, potest dici quoad naturam participatam, & quoad modum participandi, primum conuenit tantum accidentibus, secundum verò etiam essentialibus. Et omne sumens magis & minus, educitur necessario de imperfecto ad perfectum, non autem de contrario in contrarium. Dicitur etiã per accessum ad aliquid, vel per recessum ab aliquo: & quando dicitur, quod substantia non recipit magis & minus, non intelligitur, quod vna species substantiæ non sit perfectior, quàm alia, sed quod vnum etiam idem indiuiduum non participet suam speciem, quandoque magis, quandoque minus, nec etiam a diuersis indiuiduis participatur species substantiæ, secundum magis & minus, ut ait S. Th. p. p. q. 93. art. 3. ad 3.

Magnanimitas ex suo nomine, importat quandam extensionem animi ad magna; Consideratur autem habitudo virtutis ad duo; primo ad materiam circa quam operatur; alio modo ad actum proprium, qui consistit in debito vsu talis materiæ: & quia habitus virtutis principaliter ex actu determinatur, ex hoc principaliter dicitur aliquis magnanimus, quia habet animum ad aliquem magnum actum. Et est circa magnos honores, propterea est virtus, quando seruat modum rationis circa ipsos. Et est specialis virtus, quia honor est quoddam bonum speciale, propterea ipsa magnanimitas conuenit cum fortitudine, in quantum firmitatem animi circa aliquid arduum, deficit autem ab ea in hoc, quod firmitatem animi in eo circa quod facilius est firmitatem seruare; vnde magnanimitas, ponitur pars fortitudinis, quia adiungitur ei sicut secundaria principali. Et est irascibili subiectiue, & contemnit exteriora bona, ut ait S. Thom. 2. 2. q. 129. per totam, & præsertim art. 1.

*Magnes ad se
perumbrat fer-
rum attrahere
non potest.*

Magnes non trahit ferrum ex quacunque distantia, sed ex propinquo, si autem ferrum mouetur ad magnetem solum, sicut ad finem, sicut graue ad suum locum ex qualibet distantia tenderet ad ipsum: deinde si magnes alleis perungatur, ferrum attrahere non potest, quasi alleis vim alteratiuam ipsis impediuntibus, aut etiam in contrarium alterantibus; & denique quia ad hoc, quod magnes attrahat ferrum, oportet prius ferrum ligni cum magnete, maximè si magnes sit paruus, quasi ex magnete ferrum aliquam virtutem accipiat, ut ad eum moueatur: sic ergo magnes attrahit ferrum non solum sicut finis, sed etiam sicut mouens, & alterans, ut ait S. Th. 7. Phys. lect. 3. & 4. sent. dist. 3. q. 1. art. 1. ait, quod magneti competit ferri deorsum, ex natura sui generis, & attrahere ferrum ex natura speciei, & etiam ex virtute cœli, &c.

Magnificencia est virtus ad quam pertinet facere aliquod magnum, sicut ex ipso nomine apparet: ipsum autem opus factum potest esse magnum in quantitate, pretiositate, vel dignitate, secundum factionem propriam, sic magnificentia est specialis virtus; si verò nomen magnificentiae accipiatur ab eo, quod est facere magnum, secundum quod facere communiter sumitur pro quacunque actione, sic magnificentia non est specialis virtus, quia ad quamlibet virtutem perfectam, pertinet magnum facere ex suo genere, secundum quod facere communiter sumitur, non autem secundum quod sumitur propriè, quia

quia sic est circa propriam materiam, quæ est magni sumptus, &c. S. Thomas 2.2.q.134. art. 1. & 2.

Magnificus dicitur a magnificentia, & ab æquali. i. a proportionato sumptu, quem facit, & non principaliter in his quæ pertinent ad personam propriam, non quia bonum suum non querat, sed quia non est magnum, si quid tamen in his quæ ad ipsum pertinent magnitudinem habeat, hoc etiam magnificè magnificus profectur, sicut ea quæ semel sunt, vt nuptiæ, vel aliquid huiusmodi, &c. vbi supra.

Magicæ artes, non sunt scientiæ, sed quædam fallaciæ demonum potius, & istæ artes sunt prohibitiæ quantum ad suum vsum, si verò prohiberetur alicui etiam earum studium propter periculum vtendi, tunc esset malum, quia prohibitum. Et quanquam appetere scientiam, vel noticiam quarumcunque rerum, siue bonarum, siue malarum, sit bonum in genere, tamen secundum diuersas circumstantias poterit esse malum: vnde si aliquis appetat has scientias vt ipsas confutet, & reprobet, bonum est & licitum; si verò appetat vt eis vtatur, est malum; vel etiam vt præferat alijs vtilioribus rebus. S. Th. quolib. 4. ar. 16.

Magi adorantes Christum, vt ait Aug. in sermone de Epiph. fuerunt impij, & sacrilegi, & malefici, & primitiæ gentium, quia Christus venit stulta eligere vt confunderet sapientes, & non vocare iustos, sed peccatores, vt nullus magnus superbiret, & nullus infimus desperaret. Sed D. Chrysost. dicit, quòd isti Magi non fuerunt malefici, sed sapientes Astrologi, qui apud Persas vel Caldeos Magi vocantur. & ab Oriente venerunt, vnde dies nascitur: & ibi in natiuitate Christi apparuit Stella, Romæ fluxit oleum, & in Hispania apparuerunt tres Soles, &c. S. Th. 3. p. 36. q. art. 3.

Magnitudo est duplex. scilicet molis seu dimensiuæ, quæ in solis rebus corporalibus est, secundum longitudinem, latitudinem, & profunditatem; Alia est magnitudo virtutis, quæ reperitur in spiritualibus, & dicit perfectionem naturæ: vnde Aug. 9. de Trin. dicebat, In his quæ non mole magna sunt, hoc est maius esse, quod est melius esse, nã melius dicitur quod perfectius est, S. Thom. p. p. q. 42. art. 1. & 3.

Maius dupliciter dicitur; Vno modo intensiuè, sicut est maior albedo, quæ est intensior, & per hunc modum maius est peccatum actuale, quàm originale, quia plus habet de ratione voluntarij; Alio modo dicitur maius extensiuè, sicut dicitur maior albedo, quæ est in maiori superficie, & hoc modo peccatum originale per quod totum genus humanum inficitur, est maius peccato actuali. S. Th. 3. p. q. 1. art. 4. in corp.

Maledicere idem quod aliquid dicere, & potest esse tripliciter; Vno modo per modum enunciationis, sicut aliquid exprimitur modo indicatiuo, & sic maledicere nihil aliud est, quàm malum alterius referre, quod pertinet ad detractionem; vnde quandoque detractores dicuntur maledici. Secundo causaliter, vel imperatiuè, & optatiuè; & hoc dupliciter. scilicet per se. i. sub ratione mali, & sic est peccatum, non autem si per accidens. i. sub ratione boni duplicis. scilicet iusti, sicut iudex licitè maledicere illum, cui præcipit iustam poenam inferri, sic etiam Ecclesia maledicere anathematizando, sic & Prophetæ imprecantur mala peccatoribus. Tertio maledicere capitur sub ratione vtilis, puta cum aliquis optat aliquem peccatorem pati aliquam ægritudinem, aut aliquod impedimentum, vel vt ipse melior efficiatur, vel vt à nocendo cesset. S. Th. 2.2. q. 76. art. 1.

Maleficium quidam dixerunt nihil esse in mundo, sed tantum in estimatione hominum. Alij dixerunt per maleficium posse impediri carnalem copulam, sed nullum tale esse perpetuum; sed vtrique dixerunt falsum, quia maleficium dicitur perpetuum, quod non potest habere remedium humano opere, quamuis Deus possit remedium præstare, Demonem cogendo, vel etiam Demone desistendo; sed non debet maleficium vnum destrui per aliud maleficium (vt ipsi malefici consentent) quia non debet inuocari auxilium Demonis ad hoc, sed auxilium Dei, per orationes & exorcismos. Et si ex hoc non reprimitur potestas Demonis, hoc est diuino iudicio exigente. Et Ecclesia præfixit triennium, & si non destruitur maleficium, dat licentiam vtrique vt alteram copulam querat, quia impedimentum maleficij potest esse ex impressione Demonis in imaginatione hominis, ex qua tollitur viro concupiscentiæ, mouens ad talem mulierem, & non ad aliam, &c. S. Th. 4. sent. dist. 34. q. 1. art. 3.

Malitia contracta, dicitur quædam pronitas, quæ ex corruptione fomitis nobis inest ad mala agenda; & sic non accipitur malitia, cum dicitur aliquis ex malitia peccare, sed accipitur malitiæ acta, secundum quòd ipsa interior electio dicitur malitia: & sic intelligendum est, quod semper cum aliquis peccat ex malitiâ, est interior actus peccati, qui dicitur

Magia artes quædo sunt licite, & quando prohibita.

Magnitudo duplex, molis & virtutis.

Vnum maleficium per aliud destrui non debet.

dicitur malitia, ex qua procedit exterior actus peccati, &c. S. Thomas de malo q. 3. art. 14. ad octauum.

Malum est aliquid deficiens à bono. & inuenitur in rebus, sicut corruptio, nam & ipsa corruptio malum quoddam est: unde dicitur esse ens, quod significat veritatem propositionis, quæ in compositione consistit, cuius nota est, hoc verbum est, & hoc est ens, quod responderet ad questionem an est, vt ait S. Thomas p. p. q. 48. art. 2. & art. 1. in corp. ait, quod nomine mali significatur absentia boni, & non pertinet ad perfectionem vniuersi, neque sub ordine eius concluditur, nisi ratione boni & per accidens. & contingit ex defectu secundarum causarum. Et potest esse triplex, naturæ, pœnæ, & culpæ: duo prima Deus potest velle directè, sed tertium vult tantum indirectè; & ad illa duo prima licet concurrat directè, non tamen concurrunt positivè, cum talia pro formali sint negationes. & malum naturæ est tantum in generabilibus & corruptibilibus. malum moris contingit ex voluntate, quæ deficit ab ordine rationis; malum pœnæ opponitur bono creaturæ, malum verò culpæ bono increato, &c.

Malum triplex

Malignos videtur Deus permissis propter quatuor causas.

Malignus dicitur, quasi malus ignis, vt habet S. Th. in expositione Psal. 36. & Deus permittit aliquando hos malignos & peccatores viuere quadruplici ratione: Primo, propter peccata hominum, & ideo mali sunt quasi flagella Dei ad populum. Secundo, quia mali dominando peccant, & sic grauius pereunt. Tertio, ad instructionem iustorum, vt non multum reputent hæc temporalia. Quarto, vt mali iuste damnentur, quia abutuntur bonis sibi datis: & denique ad exercitium bonorum, quia semper vnum contrarium exercetur per alterum, &c.

Mandatum est illud, quod Deus per alios mandauit, vt ipsum nomen sonare videtur, vt ait S. Th. 1. 2. q. 99. art. 5. in quo distinguit præcepta à mandatis, dicens, quod præcepta à mandatis distinguuntur in hoc, quod præcepta dicuntur, quæ Deus per seipsum iussit; mandata autem, quæ per alios mandauit; ex quo apparet, quod omnia legis præcepta continentur sub moralibus, ceremonialibus, & iudicialibus; alia verò non habent rationem præceptorum, sed ordinantur ad obseruationem præceptorum, &c.

Manducatio dicitur multa. s. fractionem siue masticationem, & traiectionem in ventrem, siue nutritionem; primum autem conuenit ipsis speciebus tantum, sed secundum etiã speciebus continentibus, & corpori contento, quia vbi sunt species, est verum corpus Christi; sed tertium si loquamur spiritualiter, conuenit corpori Christi, si autem corporaliter speciebus ipsis; & ideo manducatio aliquo modo competit corpori Christi, sed non fractio, siue diuisio, &c. vt docet S. Th. 4. sent. dist. 12. q. 1. art. 3. q. 1. ad primum.

Mansiones diuersæ, significant diuersitatem beatitudinis, secundum diuersum gradum fruitionis, & vnitas denarij significat vnitatem beatitudinis ex parte obiecti, quia in ratione beatitudinis duo includuntur. s. ipse finis vltimus, qui est summum bonum, & adeptio vel fruitio ipsius boni: quantum ad primum, vna beatitudo non est maior altera, sed bene quantum ad secundum, quia quanto magis hoc bono fruitur, tanto beatior est. S. Thomas 1. 2. q. 5. art. 3.

Manfuetudo iram, & contradictionem veritatis ab homine remouet.

Manfuetudo propriè diminuit passionem iræ, secundum rectam rationem, & refrænat impetum iræ, ideo est virtus, & pars temperantiæ. & præparat hominem ad cognitionem Dei, remouendo duplex impedimentum. s. iram, & contradictionem veritatis, quod plerunque aliqui faciunt ex commotione iræ: vnde manfuetudo facit hominem compotem sui, & licet homo sit naturaliter manfuetus, quia est temperatissimæ complexionis, tamen irasci conuenit etiam naturaliter, in quantum ratio nunciat causam iræ. S. Thomas 2. 2. q. 157. art. 4.

Manus est organum organorum, omnia enim opera attribuuntur manibus, iuxta illud, Lauabo inter innocentes manus meas, vt ait S. Thomas 3. p. q. 83. art. 5. ad primum, vnde aliquando significat multitudinem, aliquando potestatem, iuxta illud, Manus tuæ Domine fecerunt me. & Beatus Petrus Apostolus prima sua Canonica cap. 5. Humiliamini sub potenti manu Dei, &c. vnde manus Dei dicitur aliquando creantis, continentis, & protegentis omnia; quandoque dicitur manus iustitiæ probantis, flagellantis, & damnantis; aliquando manus misericordiæ sanantis, pascentis, & coronantis, &c.

Mare, à quo dicitur marinus, dictum est ab amaritudine aquarum, & fluxus & refluxus eius non est contra naturam, quamuis sit præter motum naturalem aquæ, quæ mouetur deorsum, est enim ex impressione celestis corporis, à quo dependet naturalis inclinatio corporum inferiorum. S. Th. p. p. q. 107. art. 6.

Maria,

Maria, & *Ioseph* fuerunt ex vna tribu, & de semine *David*, vt scribit *S. Thom.* 3. p. q. 28. art. 1. ad secundum. & non dicitur *Christotocos*, quia est nomen inventum à *Nestorio*, ad abolendum nomen *Theotocos*. Et quanquam sit verè *Mater Christi & Dei*, non tamen dicitur *Mater Deitatis*, aut *Diuinitatis*. Et habuit triplicem perfectionem gratiæ, in eius sanctificatione, in *Conceptione Christi*, & in eius glorificatione. Et fuit bis sanctificata, scilicet in vtero matris, & quando concepit *Christum*. Et habuit plenitudinem gratiæ super omnes post *Christum*. Habet tres eminentias singulares, quia est super omnes mulieres propter virginitatem, super omnes virgines propter fecunditatem, & super omnes *Angelos* propter fructus dignitatem. Interpretatur aueim *Stella maris*, *Illuminatrix*, & *Domina*, &c.

Martyr in *Græco* dicitur quasi testis, vt scribit *S. Th.* 2. q. 124. art. 2. arg. 1. hinc *Innocentes* non ex privilegio, sed quia fuerunt occisi propter *Christum*, martyres dicuntur, & eadem est ratio de omnibus infantibus occisis, puta quia sunt *Christianorum filij*, etiam in vtero matris: nam *Christianitas* est causa mortis, & causa cuiuslibet martyrij est veritas *Fidei*, sed ad *Fidei* veritatem non solum pertinet ipsa credulitas cordis, sed etiam exterior protestatio, quæ quidem fit non solum per verba, quibus aliquis confitetur *Fidem*, sed etiam per facta quibus aliquis ostendit se habere *Fidem*: immo quodlibet bonum humanum relatum in *Deum*, potest esse causa martyrij, &c.

Martyrium est actus charitatis vt imperantis; fortitudinis autem vt efficiantis, & ipsius patientiæ concomitanter, vt ait *S. Th.* vbi sup. & *Fidei* vt finis. & quia *martyrium* dicitur testimonium pro *Christo*: quod potest esse corporis tantum, vt innocentibus; & voluntatis tantum, vt in *Beato Dominico*, & *Francisco*; & vtroque modo, vt in *Beato Stephano*, & *Laurentio*. Et ad hoc perfectum *martyrium* quatuor requiruntur, iusta causa. f. vt patitur propter *Deum*, quia non pœna facit martyr, sed causa, vnde si mulier prægnans occideretur pro *Fide Catholica*, puer in vtero occisus esset martyr corpore: Secundo requiritur recta intentio. Tertio voluntas non coacta; hinc *Iatro crucifixus* cum *Christo* non propriè est martyr. Quarto persona quæ occidit, oportet vt sit distincta; hinc *Samson* qui seipsum occidit non est martyr, &c.

*Ad perfectum
martyrium
quatuor re-
quiruntur.*

Materia prima est sua potentia passiva pura, sicut *Deus* est suus actus purus, vt scribit *S. Thom.* p. p. q. 115. art. 1. ad secundum: & dicitur *hyle*, quia est receptiva subiecti, *massa*, origo, elementum, silua, mater, fœmina, turpe fraus, latens. Dicitur *materia prima* respectu formæ futuræ; secunda respectu formæ præsentis; *materia compositionis*, vt lapides respectu domus; alterationis, vt *farina* respectu panis; compositionis, & alterationis simul, vt elementa respectu mixti; *Materia* in qua, circa quam, & ex qua, vt ait *S. Th.* 2. q. 55. art. 4. loquens de virtute, quæ non habet materiam ex qua, nec circa quam, sed in qua.

Mater alicuius dicitur aliqua mulier, quia eum concepit & genuit, vnde *Beata Virgo* verè dicitur *Mater Dei*, vt scribit *S. Th.* 3. p. q. 35. art. 4. in corp. & dicitur *mater à materia*, quasi quod in fœtu materiam præbeat, nam semen patris pro artifice est, & formam præbet, mater sanguinem præstat, ex quo fœtus formatur. Aliquando *mater* pro matrice ponitur, & passivè concurret in generatione, vt notat *Caiet.* contra oppositum docentes 3. p. q. 32. art. 4.

*Mater à ma-
teria, & à ma-
trice dicta.*

Mathematica non subsistunt separata secundum esse, quia si subsisterent, esset in eis bonum, quod est falsum, quia abstrahunt à ratione boni, vt ait *S. Th.* p. p. q. 4. art. 3. ad tertium. & *Caietanus* ibidem dicit, quod abstrahunt à ratione finis, & boni formaliter, non fundamentaliter; & ideo in scientijs *Mathematicis* non demonstratur aliquid per causam efficientem, aut finalem, licet processus ipsarum sit disciplinabilior, certior, & facilior, quàm processus *Physicus*, aut *Metaphysicus*, aut cuiuslibet alterius scientiæ: hinc veteres (præsertim *Chaldæi*) maximè profitebantur has disciplinas, &c.

Matrimonium dicitur quasi matris munium. i. officium, quia fœminis maximè incumbit officium educandæ prolis. Vel dicitur *matrimonium*, quasi matrem muniens, quia iam habet quo defendatur & muniatur. f. virum. Vel dicitur *matrimonium*, quasi matrem mōens, ne virum relinquat alteri adhærens. Vel dicitur *matrimonium*, quasi materia vnus, quia in eo fit coniunctio ad vnā prolem materialiter inducendam, vt dicatur *matrimonium à mater* & *materia*. Vel dicitur *matrimonium à matre & nato*, quia per *matrimonium* efficitur aliqua mater nati: vnde optimè exprimitur eius definitio, quæ dicit, quod *Matrimonium* est viri, mulierisq; coniunctio maritalis, inter legitimas personas, indiuiduam vitæ consuetudinem retinens, &c. *S. Th.* 4. sent. dist. 37. q. 1. art. 1.

Matutinium

Matutinum licitè & absque peccato potest clericus dicere in sero; sed consideranda est intentio eius, qui præuenit tempus in matutinis dicendis, vel in quibuscunque horis canonicis; si enim hoc facit propter lasciniam, vt. s. quietius somnolentia, & voluptati vacet; non est absque peccato; si verò hoc faciat propter necessitatem licitarum & honestarum occupationum, puta si clericus, aut magister debet videre lectiones suas de nocte, vel propter aliquid aliud huiusmodi, licitè potest de sero dicere matutinas sequentis diei, sicut etiam hoc in solennibus Ecclesijs fit, quia melius est Deo vtrunque reddere, quam quod vnum impediatur per aliud. S. Th. quolib. 5. art. 28.

Maximum per se est causa aliorum, non autem per accidens. S. Th. de potentia Dei q. 3. art. 6. ad 8. arg. quòd erat tale; Cui aliquid inest per prius, est causa omnium in quibus illud per posterius inuenitur, sicut ignis est causa caloris in omnibus calidis, sed malitia per prius fuit in Diabolo, ergo ipse est causa malitiæ in omnibus malis, & sic est vnum principium omnium malorum, sicut & bonorum: & respondens ait, quòd malum per prius inest Diabolo, quam alij tempore, non natura, quasi malitia sit eius essentia, vel accidens ex principijs propriæ naturæ deriuatum: nec obstat si ipse est alijs peior, cum hoc non sit propter connaturalitatem malitiæ ad ipsum, sed per accidens, quia plus peccauit: illa autem principia aliorum sunt de quibus aliquid maximè dicitur per se, & non per accidens, &c.

Mediator Dei & hominum est solus Christus, verissimè & principaliter, in quantum homo, quia ad officium mediatoris propriè pertinet coniungere & vnire eos inter quos est mediator; nam extrema vniuntur in medio, vnire autem homines Deo perfectiue, conuenit Christo, per quem reconciliati sunt, ergo &c. Prophetæ & Sacerdotes vtriusque Testamenti, & Angeli, dicuntur mediatores dispositiue & ministerialiter, &c.

Medicina duplex, purgatiua, & confortatiua.

Medicina est duplex, purgatiua seu euacuatiua, quæ est ad tollendam febrem à febricitantibus; Alia est medicina confortatiua, quæ datur liberatis à febre, vt notat S. Thomas 3. parte, q. 80. art. 4. ad secundum, vbi ait, quòd non quælibet medicina competit secundum quemlibet statum infirmitatis; nam medicina quæ datur iam liberatis à febre ad confortationem, noceret si daretur adhuc febricitantibus: ita etiam Baptismus, & Pœnitentiæ, sunt quasi medicinæ purgatiuæ, quæ dantur ad tollendam febrem peccati; Sacramentum autem Eucharistiæ est medicina confortatiua, quæ non debet dari nisi liberatis à peccato, &c.

Medicus sapiens, in remedium maioris morbi, patitur infirmum in leuiorem morbum incidere. S. Thom. 2. 2. q. 172. art. 6. ad tertium. & habet medicinam practicam & speculatiuam, ex quibus vtitur medicina curatiua, conseruatiua, & præseruatiua. & tenetur gratis curare pauperes, quando nec per se, nec per alios magis coniunctos, nec per eos qui magis possunt, valent curari. Et melior est medicus, qui efficaciori via sanitatem inducit, & si aliquando alium medicum sanat, non sanat ipsum in quantum medicus est, sed in quantum est infirmus.

Medium duplex, congruentia, & necessitatis, per negationem, colligantia, actionis dispositiua, & virtutis moralis.

Medium est duplex, Congruentiæ. s. & necessitatis: primum est quod facit ad decentem coniunctionem extremorum, quæ tamen sine illo esse potest, sicut pulchritudo facit ad decentem coniunctionem matrimonij, qua tamen amissa, matrimonium non soluitur: medium autem necessitatis est, sine quo coniunctio extremorum esse non potest, sicut lumen coniungitur aëri mediante diaphaneitate, vt notat S. Thom. 3. sent. dist. 2. q. 2. art. 1. Datur etiam medium per negationem, vt lapis non est cæcus, neque videns. Datur medium per participationem, vt rubrum inter album & nigrum. Datur medium colligantiæ, vt clauus colligans duas tabulas. Medium actionis dispositiue & perfectiue: medium virtutis moralis, &c.

Melchisedech dictus est sine patre, & sine matre, & sine genealogia, & quod non habet initium dierum, neque finem, non quia ista non habuerit, sed quia in Scriptura sacra ista de eo non leguntur: & per hoc assimilatus est Filio Dei, qui in terris est sine patre, & in cælis sine matre. S. Th. 3. p. q. 22. ar. 6.

Membrum quodlibet operatur, non solum sibi, sed toti corpori, vt oculus videt toti corpori, ita etiam est in potentijs animæ: nam intellectus intelligit non solum sibi, sed omnibus potentijs animæ, & voluntas vult non solum sibi, sed omnibus potentijs. S. Thomas 1. 2. q. 17. ar. 5. ad secundum. Et membrum propriè dicitur caro, artus tegens, & pars alicuius: vnde membrum Christi est duplex, scilicet verum, vt aliqua pars integralis sui corporis, puta manus, & pes; & membrum mysticum, vt quilibet homo iustus, habens fidem, & charitatem. Et quadrupliciter vniuntur hæc membra ipsi corpori, secundum naturam, colligationem,

colligationem, formam, & influxum. 3. sententiarum, distinct. 13. quæst. 2. articulo 2.

Memoria est duplex, intellectiua. scilicet quæ est vis conseruatiua specierum, & sensitua, quæ est apprehensiuæ particularium, vt docet S. Th. p. p. q. 79. ar. 6. in corp. Et memoria intellectiua non differt realiter ab intellectu possibili, sed est habitualis retentio eius, cuius actus est intelligentia, quæ oritur ex memoria sicut actus ex habitu; memoria verò sensitua est thesaurus specierum intentionalium. i. intentionum sensibilium cum sensu acceptarum, cuius organum est in extrema parte capitis. Ponunt etiam aliqui memoriam fecundam, quæ est principium generandi Filium in diuinis, & voluntatem fecundam, quæ est principium spirandi Spiritum sanctum. Et ex memoria deriuatur memoriale, quod est illud de quo memoramus, vel memoriam habemus, vel quod facit nos recordari de aliquo, vt memoriale passionis Christi, &c.

Mendacium nominatur ex eo, quod contra mentem dicitur, vt ait S. Th. 2. 2. q. 110. ar. 1. & est triplex. scilicet perniciosum, vt quando est in nocuum alterius quo ad animam, vel mores, vel quoad doctrinam, siue quoad corpus, siue quoad res exteriores coniunctas, vel possessas, & tale semper est peccatum mortale: Iocosum, quando ordinatur ad bonum delectabile, vt cum fabulæ dicuntur; sicuti quando Ioseph dixit fratribus suis, Exploratores estis. Et mendacium officiosum, quo intenditur inuicium alterius, vel remotio impedimenti, & hoc nulli nocet, & alicui prodest, vt si quis neget aliquem inimico eum occidere volenti; & hæc duo sunt peccata venialia. Et potest fieri mendacium verbo, vel facto, vel nutibus, &c. & semper est æqualiter peccatum.

*Mendacium
triplex, perni-
ciosum, ioco-
sum, & offi-
ciosum.*

Mens, vt ait S. Thom. de veritate, q. 10. ar. 1. in corp. dicitur à mensurando; res autem cuiusque generis mensuratur per id quod est minimum, & principium primum in genere illo; & ideo nomen mentis hoc modo dicitur in anima, sicut & nomen intellectus, solum autem intellectus accipit cognitionem de rebus, mensurando eas quasi ad sua principia: & quia anima humana pertingit ad altissimum gradum, qui est inter potentias animæ, propterea mens in anima nostra dicit illud, quod est altissimum in virtute ipsius: vnde aliquando mens stat pro tota anima, tam pro potentijs superioribus, quàm pro inferioribus. Aliquando à metiendo venit, & sic dicitur de quacunque potentia cognoscitiua, & iudicatiua, quæ mensurat suum obiectum. Aliquando ab eminendo, & sic capitur pro parte superiori. Dicitur quoque mens à meminisse, & tunc valet sicut memoria, siue sensitua, siue intellectiua; &c.

Menstruum, quod scemina per singulos menses emittunt, impuritatem quandam naturalem habet corruptionis, sicut & ceteræ superfluitates, quibus natura nõ indiget, sed eas expellit: ex tali autem menstruo corruptionem habente, quod natura repudiat, non formatur conceptus, sed hoc est purgamentum quoddam illius puri sanguinis, qui digestionem quadam est præparatus ad conceptum, quasi purior & perfectior alio sanguine; habet tamen impuritatem libidinis in conceptione aliorum hominum, in quantum ex ipsa commixtione maris & sceminae talis sanguis ad locum generationi congruum attrahitur. S. Th. 3. p. q. 31. ar. 5. ad tertium. Absolutè tamen sanguis ille, qui propriè dicitur mēstruus, est venenosus, ita quod si canis comederet eum, efficeretur rapidus; & si tangeret segetes, deficerentur. Et quando vir cognoscit mulierem tempore menstruo, efficit prolem gibosam, vel cœcam, vel leprosam, vel habentem aliquam aliam infirmitatem: propterea si mulier, aut vir petat debitum illo tempore, male facit, &c.

*Sanguis men-
struus vene-
nosus.*

Mensura est duplex, quædam intrinseca, quæ est in mensurato, sicut accidens in subiecto, & hæc multiplicatur ad multiplicationem mensurati, sicut plures lineæ sunt quæ mensurant longitudinem plurium corporum æqualium; est etiam quædam mensura extrinseca, & hanc non est necesse multiplicari ad multiplicationem mensuratorum, sed est in vno sicut in subiecto, ad quod multa mensurantur, sicut multi panni mensurantur ad longitudinem vnius vlnæ, & hoc modo multi motus mensurantur ad numerum vnius primi motus, qui numerus est tempus, & multa permanentia ad vnitatem vnius permanentis, quod est æuum. S. Th. 2. sent. dist. 2. q. 1. ar. 2. ad primum. Et sic etiam Deus potest dici mensura omnium, pro quanto vna res quæ magis accedit ad perfectionem Dei, quàm alia, est perfectior. Datur & mensura homogenea mensurato, & hæc est per replicationem, non per virtuales continentiam, &c.

Merces propriè dicitur præmium, quod quis ex labore, vel aliquo opere meretur; vnde merces in quantum huiusmodi, importat aliquid referibile per amorem, ad id cui merces redditur, mercedem enim aliquis per seipsum amat: non tamen est de ratione mercedis,

N quod

quod sit finis intentionis, quia plerunque aliquis mercedem ex opere non querit, cui merces datur. S. Thom. 3. sent. dist. 29. q. 1. art. 4. in corp. hinc etiam dicitur, quod merces est id quod recompenfatur pro retributione operis, ideo reddere mercedem est actus iustitiae, sicut reddere pretium rei emptae. Dicitur etiam merces terminus operis: & actus mercedarius dicitur, qui fit propter mercedem, non autem qui est circa eam; & quia merces dicitur dupliciter. scilicet primum finale, & omne quo quis fit dignus laborando, propterea bona temporalia sunt mercedes Prædicatorum secundo modo, non autem primo, &c.

*Meretrices
in ciuitatibus
quare toleran-
tur.*

Meretrix in mundo facit id, quod sentina in mari, vel cloaca in palatio, tolle cloacam & replebis fetore palatium, & similiter de sentina, tolle meretrices de mundo, & replebis ipsum sodomia; propter quam causam terrena ciuitas usum scortorum, licitam turpitudinem fecit. S. Th. opus. 20. lib. 4. cap. 14. vnde permittitur in ciuitate, quia secundum ipsius positum, simplex fornicatio non prohibebatur, immo potius in poenam secundum antiquas leges mulieres lupanaribus tradendae condemnabantur. Sed prævalente Christiana religione, lex illa extirpata est, licet etiam modo tolerentur, ne aliqua mala peiora incurrantur, quia aufer meretrices de rebus humanis, turbaueris omnia libidinibus: hinc retinere possunt quod sibi datum est propter fornicationem, sed si superflue ad fraudem vel dolum extorquent, tenentur eidem restituere. S. Th. 2. 2. q. 62. art. 5.

Meritum tria requirit. scilicet vt agens sit in via, & non in termino; Secundum, vt actio sit voluntaria, non coacta, aut necessaria; Tertium, vt æquiparetur mercedi secundum iustitiam distributiuam. Et est triplex meritum. scilicet de condigno, de congruo, & interpretatum: primum est actio in charitate existens; secundum est actio existentis in peccato mortali dantis elemosinam propter Deum; tertium est actio alicuius dantis elemosinam pauperi propter inanem gloriam, vt scribit S. Thom. 3. sent. dist. 18. q. 1. art. 2. & quia vita æterna in Dei fruitione consistit, motus autem humanæ mentis ad fruitionem diuini boni est proprius actus charitatis, per quem omnes actus aliarum virtutum ordinantur in hunc finem, secundum quod aliae virtutes imperantur à charitate, & ideo meritum vite æternæ primo pertinet ad charitatem, ad alias autem virtutes secundario, secundum quod eorum actus à charitate imperantur, vt idem S. Th. docet 1. 2. q. 114. art. 4. & hoc loquendo de merito vt ordinatur ad bonum, quia quandoque meritum ordinatur ad malum seu ad poenam, & sic tale potius dicitur demeritum, quam meritum, tamen vt sic est indifferens ad bonum & malum, cum sit actio, qua iustum est vt agenti aliquid detur, &c.

*Metaphysica
vnde denomi-
natur.*

Metaphysica ordinatur ad Dei cognitionem sicut ad vltimum finem, vnde & scientia diuina nominatur, vt notat S. Th. 3. contra Gent. cap. 25. vnde est nobilissima inter omnes scientias humanitus inuentas, & ordinatiua ipsarum. Et dicitur Metaphysica, quia est de Ente; dicitur scientia diuina, quia est de Deo; dicitur prima Philosophia, quia est de primis causis. Et subiectum eius est duplex, vt communiter consideratum in tota scientia, & sic est ens & vnum; & vt principaliter intentum, & sic est substantia, vt ait idem S. Thomas 5. Metaph. lect. 6. Et disputat contra negantes principia singularum scientiarum; & demonstrat per causam efficientem, & finalem, necnon est maxime consideratiua veritatis, quia considerat eam simpliciter, aliae vero scientiae considerant aliquod genus veritatis, &c.

Metaphora, vt scribit S. Th. de veritate q. 7. ar. 2. in corp. non sumitur secundum quamcunque similitudinem, sed secundum conuenientiam in illo, quod est de propria ratione rei, cuius nomen transfertur, sicut nomen leonis in Deo, non transfertur propter conuenientiam quæ est in sensibilitate, sed propter conuenientiam in aliqua proprietate leonis; quia illa quæ dicuntur metaphoricè, non oportet secundum omnia esse similia, habet enim leo virtutem, habet & scuitiam; virtus Dominum, scuitia Diabolum signat: vnde dicitur in Apocalip. Vicit leo de tribu Iuda: de Diabolo vero ait Princeps Apost. Sicut leo rugiens circuit quærens quem deuoret; propterea dicitur, quod metaphora est rerum, verborumq; translatio. Et dicitur à μετα, quod est trans, & φορος, quod est ferre, hinc metaphora. i. translatio rei, vel verbi, &c.

Metus non causat inuoluntarium simpliciter, sed secundum quid, quia ea quæ per metum aguntur, sunt voluntaria simpliciter, inuoluntaria autem secundum quid, vt notat S. Th. 1. 2. q. 6. art. 6. Et nota, quod metus est expectatio mali, siue opinio magni mali impendentis, cui subijcitur pigritia, terror, timor, pavor, formido, &c. vnde est duplex metus; Quidam leuis, qui non excusat, nec impedit matrimonium, vt quando quis peccat ne sustineat mortem corporalem; Alter est grauis, cadens in constantem seu virtuosum virum, dum quis metu maioris mali fugiendi, eligit minus malum. Et nullus metus potest inducere

Metus duplex, leuis, & grauis.

inducere aliquem ad peccandum mortaliter, secundum realem rationem, quia non potest esse maior malum quod imminet, quam sit illud peccatum, quia nulla pena prior est, quam culpa mortalis, &c. ut docet idem S. Thom. 4. sent. dist. 29. q. 1. art. 2. de qua re lege etiam siluect. in summa; verbo Metus.

Michael, est Archangelus unus de Principibus, ut notat S. Th. p. p. q. 113. art. 3. in corp. Et interpretatur fortitudo. Dicitur & est de ordine Principatum vel Archangelorum, & est ille cui commissus fuit populus Iudaeorum, & modo est Princeps Ecclesie, sicut prius fuit Princeps Sinagoga, &c.

Michael est Princeps Ecclesie modo, sicut antea Sinagoga.

Militia apud Gentiles reputabatur sacra, in quo dicebantur sacramenta militaria, quibus homo mancipabatur officio militari, quod sacramentum reputabant, sicut & omnia que ad communitatem pertinebant. S. Th. 4. sent. dist. 1. q. 1. art. 5. ad primam. Et 3. 2. dist. 179. q. 2. art. 4. q. 3. in corp. ait, quod arma militaria, quae est propter victoriam ad quam omne officium bellicum ordinatur, ordinat equestrum & galeam, & omnia huiusmodi in suum finem, sicut charitas quae comparatur ad alias virtutes ut motor, & finis, & forma, &c.

Minister Ecclesie est quicunque quantum ad aliquod officium Christi, qui fuit et implet omnium officiorum Ecclesiarum: unde superior minister representat Christum secundum maiorem perfectionem; hinc Sacerdos representat Christum in hoc, quod secundum aliquod ministerium implet; Episcopus in hoc, quod alios ministros instituit, & Ecclesiam fundavit; & sic de alijs. S. Thom. 4. sent. dist. 24. q. 2. art. 1. q. 1. ad tertium.

Ubi nota, quod minister novi Testamenti est maioris dignitatis, quam minister veteris Testamenti. & agit ad salutem in Sacramento in virtute Christianitatis, Christus autem in virtute propria. & melius est habere paucos ministros bonos, quam multos malos. & Deus daret idoneos ministros sufficienter, si tantum idonei, & digni promoverentur, &c.

Miraculum dicitur quae admiratione plenum, quod solus habet causam simpliciter, & omnibus occultam, quae est Deus: unde illa quae a Deo sunt: praeter causas nobis notatas, miracula dicuntur, quia non sunt miracula ab admiratione sumitur; admiratio autem confurgit, cum effectus sunt manifesti, & causa est occulta, sicut aliquis admiratur cum videt Eclypsim Solis, & ignorat causam, ut dicit S. Th. 1. p. q. 105. ar. 7. Miraculum quoque sumitur aliquando pro operatione mirabili; unde potest esse quadruplex miraculum, supra naturam, praeter naturam, & contra naturam, & quoad modum fieri; ut prima institutio rerum, &c. Miraculum etiam potest esse verum & falsum: verum est illud, quod fit ad commendationem sanctitatis, & a Sanctis: falsum est illud, quod fit virtute Demonum ab Antichristo ad decipiendum. Et differunt ista quadrupliciter, in efficacia, duratione, utilitate, fine, & modo: unde aliquod miraculum dicitur mendax tripliciter; primo, quia deficit a ratione facti, ut in prestigijs; secundo, quia deficit a ratione miraculi; ut in magicis; tertio, quia deficit a fine Dei, ut in malis Christianis. Miraculum quoque, signum, & prodigium differunt, quia signum est paruum miraculum, prodigium est magnum, ut resuscitatio mortuorum, miraculum est commune utriusque: unde de S. Stephano legitur, quod faciebat signa & prodigia magna in populo, &c.

Miraculum quadruplex.

Miraculum quadruplex.

Miseria non omnis defectus proprie dici potest, sed solum defectus naturae rationalis, quam contingit esse felicem, nam miseria felicitati opponitur. S. Th. p. p. q. 2. art. 4. in corp. Et nota, quod est duplex, poena, & culpa; Miseria poenae est per subtractionem formae, & integritatis rei, & praecipue supposito, quod omnia providentiae, & iustitiae divinae subdantur, de ratione enim poenae est, quod sit contraria voluntati; Miseria culpae consistit in subtractione debita operationis in rebus voluntarijs, hoc enim imputatur alicui in culpam, cum deficit a perfecta actione, cuius dominus est secundum voluntatem, &c.

Misericordia est compassio alienae miseriae: unde misericors dicitur aliquis, quasi habens miserum cor, quia scilicet afficitur ex miseria alterius per tristitiam, ac si esset eius propria miseria, & ex hoc sequitur, quod operetur ad depellendam miseriam alterius, sicut propriam, & hic est effectus misericordiae: unde Deo maxime competit misericordia; tamen secundum effectum, non autem secundum passionis affectum, quia tristiari de miseria alterius non convenit Deo, sed repellere alterius miseriam; ut per miseriam quemcumque defectum intelligamus; defectus autem non tolluntur nisi per perfectionem alicuius bonitatis, sed prima origo bonitatis est ipse Deus, propterea ipse poterit tantum expellere omnem defectum & miseriam. S. Th. p. p. q. 1. ar. 3. Vel dicas, quod misericordia Dei est duplex, liberans, & relaxans, quia sicut homo misericors non repellit miseriam alienam, nisi in quantum ratio iudicat, sic Deus non repellit miseriam nostram, nisi quatenus ordo suae

Misericors dicitur quasi habens miserum cor.

Misericors dicitur quasi habens miserum cor.

aptentur iudicium eam repellendam, quae si fecerit in ordine suo sapientie totaliter repellatur, vocatur misericordia libera; si vero non totaliter liberatur, sed de ea aliquid minuatur, vocatur misericordia relaxans, &c.

Missa dicitur quasi transmissa .i. a populo ad Deum, & converso; propterea tres sunt differentiae finium Missarum, nam si sit missa pro Sanctis est, lae missa est, quasi dicat, Hostia missa est a nobis ad Patrem, vel missa est nobis a Patre; ideo festinate ingredi illam, qui enim finis Missae pro vivis hoc dicitur nos qui sumus in hac vita peregrinationis, ut deus iugiter Deo benedictionem, & gloriam, iuxta illud, Nos qui vivimus benedicimus Dominum noscitur terminatur per Benedicamus Dominum: in fine Missae pro defunctis eius optatus requiem per requiescat in pace, quod in principio perimus similiter per requiem aeternam. S. Th. opus scilicet cap. 1. Vbi nota, quod Missa de requiem magis prodest defunctis ex parte rogationum; sed hoc potest compensari per maiorem devotionem celebrantis, vel eius qui facit eam celebrare, vel per intercessionem Sancti cuius veneratione Missa celebratur, &c.

Missa est temporalis processio, & non solum importat processionem a principio, sed determinat processionis terminum temporalem. Unde missa solum est temporalis, vel missa inchoat processionem aeternam; ab aliquo addita compositione effectum habet de enim dicitur per se ad solum principium non est nisi ab aeternitate de gemina dicitur processio, aeterna scilicet & temporalis, non propter hoc quod habet dicitur principium geminum, sed geminatio est ex parte terminus temporalis & aeterni, ut docet S. Th. p. q. 1. art. 7.

Missa duplex, visibilis, & invisibilis.

Vbi nota, quod missa est duplex, visibilis, & invisibilis. Visibilis est aliqua apparitio vel corporaliurn circa creaturam rationalem humanam, cui dem circumstantia rationali representans missionem invisibilem personae, sicut Christus visibiliter missus est in caenae, qua non solum apparuit, sed humanam naturam in veritate suppositi assumpsit; & Spiritus sanctus quando apparuit in specie columbae super Christum baptizatum, & in specie subis lucide in transfiguratione, & in specie linguae igneae in die Pentecostes; & in specie flatus, sufflante Christo resurgente, & dicente, Accipite Spiritum sanctum, &c. Missa invisibilis est divinam personam ad aliquem per invisibilem gratiam inhabitare, luxa, illud Sap. 9. Mitte illam de caelis sanctis tuis; & a sede magnitudinis tuae, &c. Datur deinde missio per imperium, ut Dux exercitus mittit Capitaneum, Datur & missio per consilium, ut consiliarius mittit consiliatum. Datur & missio ministerialis, ut in Angelis, tam bonis, quam malis, &c. S. Th. p. q. 1. art. 2.

Mysterium dicitur a *μυστηριον*, quod est secretum, ut notat S. Th. in prologo super Esai. hinc dicitur mysterium Fidei sacramentum, quod est occultum, secundum illud Tobiae, Sacramentum Regis abscondere bonum est. Mysterium quoque dicitur, & interpretatur absconditum, ut Dionysius egit librum de mystica Theologia. Mysterium quoque dicitur secretum, & sigillum confessionis, Prouerb. 20. Ei qui revelat mysteria ne commiscearis. Dicitur adhuc & absconditio sacramentorum Fidei, ut habetur 1. Corinth. 14. Spiritus loquitur mysteria. Capitur quoque pro inuolutione figurarum & enigmatum, ut ait Apost. 1. Cor. 13. Ecce mysterium vobis dico, &c.

Mitis dicitur, qui semper fuit sine ira. L. pius, humilis; sed mansuetus dicitur, qui de feritate redacitur ad hoc. S. Th. super Psal. 54. propterea Christus Saluator noster dicitur mitis verbis & factis, ut habetur Matth. 11. Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde. & Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Et virtus ista mititatis potest naturaliter induci, quia homo est animal naturaliter mansuetum, unde de Moysse dicitur, quod erat mitissimus inter omnes.

Mixtio est miscibilium alteratorum unio, ut ait S. Th. 1. sent. dist. 17. q. 3. art. 1. in corp. ubi docet, quod aliquid venit in compositionem alicuius vel per compositionem, quae est cum ordine, ut domus ex lapidibus, vel per aggregationem, ut ex lignis fit aceruus; vel per mixtionem, ut ex elementis fit mixtum; vel per effectum virtutis suae, ut corpus caeleste in compositionem omnium inferiorum, &c.

Quatuor in moderanda in homine.

Modestia est virtus moderativa passionum: & differt a temperantia in hoc, quod temperantia est moderativa eorum, quae difficillimum est refragare, modestia autem est moderativa eorum, quae in hoc mediocriter se habent. Quatuor enim sunt moderanda in homine, scilicet excellentia, quae moderatur per humilitatem; secundum est desiderium cognitionis, quod moderatur per studiositatem; tertium est actio corporalis, ut decenter & honeste fiat, & haec moderatur per eutropiam; quarta exterior apparatus, & hic moderatur

ratur per modum, quae modum respicit exteriores actiones, sed etiam interiores, &c. S. Th. 2. 2. q. 1. 60. art. 2.

Modus est determinatio adiacens rei, quae quidem fit per adiectionem nominis adiectiui, quod determinat substantiuum, ut cum dicitur, homo est albus; vel per aduerbium, ut cum dicitur, homo currit bene. Et est triplex modus; quidam determinat subiectum, ut homo albus currit; quidam praedicatum, ut homo currit velociter; quidam compositionis praedicati ad subiectura, ut sortem currere est possibile, & ab hoc dicitur propositio modalis, quae constituitur per verum, falsum, necessarium, possibile, impossibile, contingens. S. Thom. opul. 40. in principio. Potest etiam esse modus substantialis, & accidentalis. & in quolibet actu virtutis oportet esse modum ex commensuratione potentiae ad obiectum, quia modus commensurationem quandam importat; hinc modificari dupliciter dicitur, scilicet formaliter per proprium modum rei, & effectiue ab eo qui dat modum omni rei, scilicet Deus. S. Th. 1. sent. dist. 3. q. 2. art. 3. & p. p. q. 5. art. 5.

Mollities proprie respicit defectum delectationum; & causatur dupliciter; Vno modo ex consuetudine, cum enim aliquis consuetus est voluptatibus frui, difficilius potest earum abstinere; Alio modo ex naturali dispositione, quia videlicet habet animum minus constantem propter fragilitatem complexionis, & hoc modo comparatur formio ad maculos, & illi qui moliebria patiuntur; & talis mollities opponitur bono perseverantiae, & est contra castitatem, & est vitium contra naturam. S. Th. 2. 2. q. 1. 38. art. 1. Et super tot. 94. de anima, exponens, molles carne sunt bene apti ingenio, qui autem sunt duri, inepti mensura, &c. quod est verum, quando haec mollities causatur ex contemperantia insensibilium, non autem ex superabundanti humido, ut in mulieribus, & vermibus.

Mollities causatur dupliciter, ex consuetudine, & naturali dispositione.

Momentum potest accipi, vel pro ipso instanti temporis, quod dicitur nunc, vel pro aliquo tempore, imperceptibili tamen: utroque modo potest accipi hoc, referendo illud ad diuersa; quia si nos referimus ad collectionem puluerum, quae fit ministerio Angelorum, tunc momentum accipitur pro tempore imperceptibili; si autem referamus ad unionem animae cum corpore, tunc accipitur pro instanti temporis. S. Thom. 1. ad Corinth. 1. 6. & exponens verba Apóst. In momento, & in igne oculi, &c.

Monachus comedens carnes, non ex hoc ipso peccat mortaliter, nisi in casu propter inobedientiam & contemptum, quia abstinere a carnibus non ponitur in regula Beati Benedicti, ut praecipitur, sed ut statutum quoddam, & non est contra verum eius: unde si comedenti infligitur poena ab ipso Praelato, est, quia contumaciter & inobedienter comedit; S. Th. quolib. 1. ar. 20. Et dicitur monachus a *monos*, id est solus, quia vivit separatus a conversatione hominum, &c.

Monarchia est quadruplex, Assyriorum, significata per caput aurum statuae; Medorum, & Persarum per brachia argentea; Graecorum per ventrem aureum; Romanorum per tibias ferreas; Additur quinta Monarchia ipsius Christi, qui est verus Monarcha post resurrectionem dicens, Data est mihi omnis potestas in caelo, & in terra, quod quidem ad humanitatem oportet referre, non autem ad diuinitatem. S. Thom. opusc. 20. lib. 3. cap. 10. & 12. Et dicitur Monarchia quasi vas Principatus; & Monarcha quasi voicus & supremus Princeps.

Monarchia quadruplex, Assyriorum, Medorum, Graecorum, et Romanorum.

Moneta est regula & mensura rerum venalium, & est ornamentum Regis, & Regni, & cuiuslibet regiminis, quia in ea representatur imago Regis; unde in nulla re tanta potest esse claritas memoriae eius, eo quod nihil sic per manus hominum frequentatur, quod ad Regem, vel quemcumque dominum pertineat, quam moneta. S. Th. opusc. 20. libro 2. cap. 13. Et dicitur moneta, quia signi impressione, auctoris, vel pretij nos monet, &c.

Monstrum contingit in natura praeter intentionem virtutis formativae, quae agit in semine, reducit tamen in aliquas causas naturales, quia contingit ex aliqua indispositione materiae, sicut ex principio proximo, vel ex impressione alicuius signi caelestis, sicut ex principio remoto. S. Th. 1. sent. dist. 18. q. 1. ar. 3. ad sextum. Et dicitur monstrum deordinatione aliqua in natura, & praeter solitum cursum naturae; sicuti narratur de quodam monstrum tempore Alberti Magni, quod habebat duo capita, quorum vnum dicit noluisse id quod aliud volebat, vnum appetebat sobrie vivere, alterum epulari, & propter istam diuersitatem voluntatum fuit iudicatum monstrum illud habuisse duas animas, quod potuerat esse Deo puniente, quia nihil euenit in mundo praeter eius intentionem.

Monstrum reducit in causas naturales licet sit praeter intentionem virtutis formativae.

Mors infligta per iudicem peccatori prodest, siue conuertatur ad culpae expiationem, siue etiam conuertatur ad culpae serminationem, quia per hoc tollitur ei potestas amplius peccandi.

peccandi. S. Th. 2. 2. q. 23. art. 6. ad secundum. Et aufert totam poenam debitam pro criminibus in alia vita, vel partem poenae, secundum quantitatem culpae, patientiae, & contritionis, quod non facit mors naturalis. Et est maxima poenarum, in quantum priuat primum bonum hominis. scilicet esse, sed in quantum priuat vitam malam, est remedium poenarum. Et licet sit odibilis naturaliter, est tamen appetibilis propter beatitudinem. Et variè diffinitur: dicitur enim, quod est priuatio vitae, vel recessus animae à corpore; vel separatio animae à corpore; vel vitium terribilium; vel finis malorum seu dolorum. Et est duplex, scilicet corporalis & spiritualis: secunda est peior, quam prima, ratione loci, & amissionis spei, &c.

Mortuus patitur detrimentum, si tardetur exequatio elemosinarum quas prius mandauit fieri, non quidem quoad meritum, sed quoad effectum remedij: meritum enim principaliter ex voluntate & ex intentione dependet, sed quantum ad effectum elemosinae patitur detrimentum, non quidem ut pro huiusmodi tarditate puniatur, sed quia remedium ei non adhibetur, dum suffragia differuntur, ex quibus plurimum iuuaretur, ut notat S. Th. quolibet. 6. art. 13.

Mos pro consuetudine, et pro inclinatione naturali sumitur.

Mos, duobus significat; Aliquando consuetudinem, iuxta illud Actuum 15. Nisi circumcidamini, secundum morem Moysi, non poteritis salui fieri; Aliquando vero significat inclinationem quandam naturalem, vel quasi naturalem ad aliquid agendum: vnde etiam brutorum animalium dicuntur aliqui mores, iuxta illud, Qui habitare facit vnus moris in domo: & haec duae significationes in nullo distinguuntur apud Latinos quantum ad vocem, in Graeco autem distinguuntur: nam ethos, quod apud nos morem significat, quandoque habet primam longam, & scribitur per *η*, Graecam literam, quandoque autem habet primam correptam, & scribitur per *ε*. Dicitur autem virtus moralis, à more, secundum quod mos significat quandam inclinationem naturalem, vel quasi naturalem ad aliquid agendum; & huic significationi moris propinqua est alia significatio, quae significat consuetudinem, nam consuetudo quodammodo vertitur in naturam, & facit inclinationem similem naturae. S. Th. 1. 2. q. 58. art. 1.

Moyse vidit Deum per essentiam in quodam raptu, quia fuit legifer Iudaeorum, sicut & Paulus, ut habetur 2. Cor. cap. 12. qui fuit Doctor gentium, ut in hoc essent aequales. S. Th. de ver. q. 10. art. 1. ad primum. Et fuit Sacerdos, quasi sacra dans, quia accepit sacra à Deo immediate, & ea primo dedit populo: non autem fuit Sacerdos ex officio offerendae. Et non habuit faciem cornutam, ut aliqui Rabini existimant, sed radiantem, & propter multam mansuetudinem suam fuit dignus apparitione diuina, quia mansuetudo & clementia reddunt hominem Deo & hominibus acceptum, secundum quod concurrunt in eundem effectum cum charitate. S. Th. 2. 2. q. 157. art. 4. ad primum arg. & ad secundum.

Motus est duplex; Communiter, & sic qualibet operatio ut intelligere, & velle, & amare dicitur motus, quo pacto in Deo potest esse motus, & in Angelis; Alio modo proprie, & sic est actus existentis in potentia, & hic dicitur motus physicus, & competit tantum corporibus. S. Th. p. p. q. art. 1. ad primum.

Mulier, dicitur quasi molli aer.

Mulier facta est in adiutorium viri, non quidem in adiutorium alicuius alterius operis, ut quidam dixerunt, cum ad quodlibet aliud opus iuari possit vir per alium virum convenientius quam per mulierem, sed facta est in adiutorium generationis. S. Th. p. p. q. 92. art. 1. Et dicitur mulier, quasi mollis aer, quia est fragilior & mollior ad resistendum infirmitatibus, & alijs malis, quam vir: Dicitur etiam mulier mollis, quia mollificat cor viri suis blanditijs ad peccandum: vnde Adam, Samsonem, Salomonem mulier decepit, quis ergo tutus erit? hinc Origenes loquens de muliere, ait, quod est caput peccati, mater delicti antiqui, membrum Diaboli, corruptio legis antiquae, expulsio Paradisi. Et denique mulier dicitur propter sexum distinctum contra virum, &c.

Multiforme dici potest aliquod principium dupliciter: Vno modo quantum ad ipsam essentiam principij, in quantum scilicet est compositum, & sic multiforme principium oportet esse posterius vniuniformi; Alio modo per respectum ad effectus, ut dicatur illud principium multiforme, quod ad multa se extendit, & sic multiforme est prius, quam vniuniforme, quia quanto aliquod principium est simplicius, tanto ad plura se extendit; & secundum hunc modum voluntas dicitur multiforme principium, natura autem vniuniforme, ut scribit S. Th. in disputatis de ver. q. 5. art. 2. ad secundum; loquens de providentia Dei, &c.

Multiloquium est filia gulae, quae habet quinque filias. scilicet ineptam laetitiam, scurrilitatem seu iocularitatem, quia à stultis scurrilitas dicitur. iocularitas, quae risum mouere solet, etfi

etiam utrunque ad verba refertur, in quibus contingit peccare, vel ratione superfluitatis, quod pertinet ad multiloquium, vel ratione inhonestatis, quod pertinet ad scurrilitatem. Quarta filia dicitur immunditia; quinta habitudo mentis propter fumositates ciborum, perturbantes caput. S. Th. 2. 2. q. 148. ar. 6. Et nota, quod dicitur multiloquium, quasi multitudo locutionum, cum superfluitate, præter utilitatem, & necessitatem, propterea in multiloquio non deest peccatum.

Multiloquium, est multitudo loquutionum cum superfluitate.

Multiplicitas non est in Deo, ut notat S. Th. 1. sent. dist. 24. q. 2. art. 1. dicens, quod circa Fidem Trinitatis fuerunt duæ hæreses. scilicet Arrij, qui induxit pluralitatem essentiarum: Sabellij, qui abstulit pluralitatem personarum, quorum utrunque concedit Fides Catholica, & ideo oportet ea concedere, quæ utriusque hæresi aduersantur, & ea negare quæ utriusque sunt consona; unde contra Arrium quatuor ponit Ecclesia. scilicet unitatem essentiarum, & simplicitatem, ob hoc negat multiplicitatem, vel diuisionem, quæ ponit rationem totius & partis, quæ simplicitati aduersantur; tertio ponit similitudinem in natura Deitatis: quarto indiuisionem virtutem trium personarum. Contra Sabellium ponit etiam quatuor. scilicet naturæ communicationem pluribus suppositis: secundo, quod hæc communicatio cum pluralitate suppositorum est rei, & non rationis: tertio, quod in hac pluralitate est ordo originis, ideo prædicat discretionem, quæ ordinem quandam importat, & excludit confusionem: quarto ponit tres personas unitas societate quadam amoris, qui est Spiritus sanctus, & ideo prædicat consonantiam. Non igitur reperitur in Deo multiplicitas aliqua, &c.

Munditia duplex est; Vna quidem præambula & dispositiua ad visionem, quæ est depuratio affectus ab inordinatis affectionibus, & hæc munditia fit per virtutes, & dona, quæ pertinent ad vim appetitiuam; Alia verò est munditia, quæ est quasi completiua, respectu visionis diuinæ, & hæc quidem est munditia mentis depuratæ à phantasmatibus, & erroribus, ut scilicet quæ de Deo proponuntur, non accipiuntur per modum corporalium phantasmatum, nec secundum hæreticas prauitates; & hanc munditiam facit donum intellectus. S. Thom. 2. 2. q. 8. art. 7.

Mundane res ad tria reducuntur. scilicet ad honores, diuitias, & delicias, secundum illud 1. Io. 2. Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, quod pertinet ad delicias carnis; & concupiscentia oculorum, quod pertinet ad diuitias; & superbia vitæ, quod pertinet ad ambitum gloriæ & honoris. S. Th. 1. 2. q. 108. art. 3. in resp. ad quartum. Et in corp. 4. ar. ait, quod bona huius mundi quæ pertinent ad vsum humanæ vitæ in tribus consistunt. scilicet in diuitijs exteriorum bonorum, quæ pertinent ad concupiscentiam oculorum; & in delicijs carnis, quæ pertinent ad concupiscentiam carnis; & in honoribus, quæ pertinent ad superbiam vitæ: hæc autem tria totaliter relinquere secundum quod possibile est, pertinet ad consilia Euangelica, &c.

Mundus aliquo modo propter hominem factus est, ideo oportet, quod quando homo secundum corpus glorificabitur, etiam alia corpora ad statum meliorem immutentur, ut sit & locus conuenientior, & status atque aspectus delectabilior. S. Th. 4. sent. dist. 47. q. 2. ar. 1. Et nota, quod mundus capitur aliquando pro mundo archetypo, qui est Filius Dei, vel noticia diuina, ut dixit Boetius 3. de Consolatione Philosophiæ, Tu cuncta superno ducis ab exemplo, pulchrum pulcherrimus ipse mundum mente gerens, similique; ab imagine formans. Secundo capitur mundus pro homine, qui dicitur microcosmus. id est minor mundus, quia continet omnes gradus rerum, qui sunt in mundo. Tertio dicitur mundus spiritualis, qui est vniuersitas intelligentiarum separatarum, cum suis actibus & habitibus spiritualibus, ordinata ad Deum, & inter se, & inferiores creaturas. Quarto capitur mundus pro amatoribus huius mundi, unde dicitur, Et mundus eum non cognouit. id est mundani homines. Quinto capitur mundus pro delectabilibus & vitijs huius mundi, ut scribitur 1. Io. cap. 2. Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Sexto capitur pro mundana conuersatione, ut habetur Ioan. 18. Regnum meum non est de hoc mundo. id est de mundana conuersatione, humana, vitiosa. Septimo capitur pro tota congregatione omnium rerum, creaturarum, siue sint substantiæ, siue accidentia, & talis non potest esse nisi vnus, quod ordo in rebus creatis à Deo existens manifestat, ut docet S. Th. 1. p. q. 47. ar. 3. in corp. &c.

Mundus diuersimodè accipitur.

Manus datum vel acceptum pro re spirituali quasi pretium eius, est simonia, non autem quasi stipendium: unde si quis expectet vel exigat quasi per obligationem pacti taciti vel expressi recompensationem muneris ab obsequio, vel à lingua, perinde est ac si expectaret vel exigeret munus à manu, quia utrunque pecunia æstimari potest, ut patet in his qui locant operas suas, quas manu vel lingua exercent: si verò munus ab obsequio, vel lingua,

non

non quasi ex obligatione rei exhibetur, sed ex benevolentia, quæ sub æstimatione pecuniæ non cadit, licet hoc accipere, & exigere, & expetere. S. Thomas 2. 2. q. 78. ar. 2. ad tertium. Et nota, quod munus accipitur aliquando pro onere, aliquando pro officio, aliquando pro dono factò à Principe.

Triplex mutatio, naturalis, miraculosa, & conuertibilis in nihil.

Mutatio est triplex; Vaa quidem naturalis, quæ fit à proprio agente secundum ordinem naturæ; Alia verò est miraculosa, quæ fit ab agente supranaturali, supra consuetum ordinem & cursum naturæ, vt resuscitatio mortuorum; Tertia verò est, secundum quod omnis creatura vertibilis est in nihil. S. Th. 3. p. q. 13. ar. 2. Et q. 75. ar. 7. ait, quod aliqua mutatio potest esse instantanea ex parte formæ, quæ est terminus mutationis: si enim fuerit aliqua forma, quæ suscipit magis & minus, successiue acquiritur in subiecto, cuius oppositum est in forma substantiali: secundo ex parte subiecti, quod successiue præparatur ad susceptionem formæ, vt quando aqua calefit, cuius oppositum est in diaphano illuminato: tertio ex parte agentis, quod est infinitæ virtutis potentis in instanti disponere materiam ad formam: & omnibus his modis conuersio panis in corpus Christi est instantanea, &c.

Mutilatio seu abscissio alicuius membri, etsi vergat in detrimentum totius corporis, ordinatur tamen ad bonum communitatis, in quantum alicui inferitur in pœnam, adhibitionem peccatorum: & ideo sicut per publicam potestatem aliquis licitè priuatur totaliter vita, propter aliquas maiores culpas, ita etiam priuatur membro propter aliquas culpas minores: hoc autem non est licitum alicui priuatur personæ (etiam volente illo cuius est membrum) quia per hoc fit iniuria communitati, cuius est ipse homo, & omnes partes eius; si verò per putredinem membrum sit corruptio totius corporis, tunc licitum est de voluntate eius præscindere propter sanitatè totius corporis. S. Th. 2. 2. q. 65. ar. 2.

Mutuam accipere sub vsuris, propter aliquod bonum, quod est subuentio suæ necessitatis, vel alterius (ab eo tamen qui hoc paratus est facere & vsuras exercet) licitum est, & fieri potest sine peccato, sicut etiam licet ei qui incidit in latrones manifestare bona quæ habet, quæ latrones peccant diripiendo, ad hoc quod non occidatur: exemplo decem virorum, qui dixerunt ad Ismael, Noli occidere nos, quia thesauros habemus in agro, vt dicitur Hierem. 4. Nullo tamen modo licet inducere aliquem ad mutuandum sub vsuris, quando non est paratus ad illas exercendas, quia non licet inducere hominem ad peccandum, vt tamen peccato alterius ad bonum, licitum est: quia & Deus vtitur omnibus peccatis ad bonum aliquod, ex quolibet enim malo elicit aliquod bonum: & inde est, quod etiam vti possumus non ad malum, sed ad bonum fide illius, qui iurat per falsos Deos, non tamen licet inducere aliquem ad iurandum per falsos Deos, &c. S. Th. 2. 2. q. 78. ar. 4.

Hominem ab licet inducere ad mutuandum sub vsuris, sicut neq; ad alia peccata.

DE L I T E R A N.

N e c litera apud Latinos est vna ex semiocalibus, ab antiquis verò auctoribus connumerabatur inter liquidas; & quando ponitur per se punctuata ex vtraque parte, verbi gratia .N. significat nostrum, vel nostram, &c.

Nasi abscissio facit hominem ineptum ad susceptionem Ordinis, vel propter impedimentum actus, vel propter impedimentum claritatis personæ; nam talis abscissio inducit notabilem maculam, per quam obscuratur claritas personæ, vt dicit Sanctus Thomas 4. sentent. dist. 25. quæst. 2. artic. 2.

Natiuitas ex vtero, in vtero, dolorosa, gratiosa, nobilitiosa.

Natiuitas est duplex, Altera quæ dicitur ex vtero, de qua intelligitur dictum illud Io. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, &c. Altera est generatio in vtero, per quam infunditur anima ipsi corpori, de qua scribitur Matthæi 1. Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. i. conceptum, vt docet S. Th. 3. sent. dist. 3. q. 1. ar. 1. vbi notat, quod natiuitas ex vtero est exitus à generante, seu egressus prolis de ventre, qua paruulus egreditur de matre primo apparens visibilis. Solet etiam dici, quod generatio seu natiuitas aliqua est dolorosa, vt quando puer nascitur plorando in hoc mundo mortali. Alia est gratiosa, vt quando puer natus suscipit sacramentum Baptismi. Et aliqua natiuitas dicitur nobilis, vt quando aliqua persona assumitur ad aliquam dignitatem, puta Cardinalatus, aut Papatus. Et aliqua dicitur natiuitas gloriosa, vt quædo assumantur Sancti in gloriam.

Natura dicitur à nascendo, quia hoc nomen impositum fuit primo ad significandam generationem viuentium, quæ dicitur natiuitas; & quia huiusmodi generatio est à principio intrinseco,

intrinsicco, extensum est hoc nomen ad significandam principium intrinsicum cuiuscunq; motus. Et sic solet definiri, quod natura, quæ est materia, vel forma, est principium mouendi & quiescendi eius, in quo est primo & per se, & non secundum accidens. Et quia per formam completur essentia vniuscuiusque rei, communiter essentia significata per definitionem, dicitur etiam natura. S. Th. p. p. q. 19. art. 1. in resp. ad quartum. Vbi nota, quod natura dicitur etiam ratio artis diuinæ indita rebus, quæ mouentur ad suos fines. Dicitur etiam proprietas rei, vt natura Reubarbari est purgare coleram. Dicitur quoq; quælibet entitas, quæ intelligi potest ab intellectu nostro positivè. Dicitur adhuc ipse Deus, qui vocatur natura naturans. i. produccens omnia. Dicitur quoque connexio causarum secundarum, quæ vocatur natura naturata; & quia à natura venit naturale, hinc est, qd aliud est natura vt materia & forma; aliud naturale vt ferri sursum ignis; aliud habens naturam vt Sortes, &c. Natura etiam est triplex, scilicet intellectualis diuina, quæ est pelagus infinitæ substantiæ; & natura media Angelica distincta in nouem ordines Angelorum; & natura humana, quæ est compositum quoddam ex materia & forma rationali, &c.

Deus est natura naturans, id est productus omnia.

Naturale potest dupliciter sumi; Vno modo prout diuiditur contra ens in anima, & sic dicitur naturale omne illud, quod habet esse fixum in natura, sicut cælum Empyreum, & Angeli dicuntur naturalia. Alio modo dicitur naturale, secundum quod diuiditur contra ens diuinum, quod abstrahitur à materia & motu, & sic naturale dicitur illud solum quod mouetur, & est ordinatum ad generationem & corruptionem in rebus; & hoc modo cælum Empyreum non est naturale, sed diuinum, quod est ordinatum ad gloriam honorum, nec materiam habet ad motum, sed ad finem suum: vnde non oportet quod vbiunque est materia, quod sit motus. S. Th. 2. sent. dist. 2. q. 2. art. 2. ad quartum. Naturale etiam aliquando opponitur supranaturali, vt in Incarnatione.

Necessitas dicitur multipliciter (necesse est enim, quod non potest non esse) quod quidem conuenit alicui vno modo ex principio intrinsicco siue materiali, sicut cum dicimus, omne compositum ex contrarijs necesse est corrumpi; siue formali, vt quando dicimus, necesse est triangulum habere tres angulos, æquales duobus rectis, & hæc dicitur necessitas absoluta & naturalis. Alio modo conuenit alicui, quod non possit non esse ex aliquo extrinsecoco, vel sine vel agente; sine quidem, sicut cum aliquis non potest sine hoc consequi, aut hoc consequi finem aliquem, vt equus dicitur necessarius ad vitam, & equus ad iter; & hæc vocatur necessitas finis, quæ interdum dicitur vtilitas; ex agente autem conuenit alicui, sicut cum aliquis cogitur ab aliquo agente, ita quod non possit contrarium agere; & hæc vocatur necessitas coactionis. S. Th. p. p. q. 19. art. 1. Vbi nota, qd necessitas dicitur à non cesso, quasi non cessare esse, cesso autem est vitare ab opere; hinc aliquando dicitur necessitas à priori, vt in mathematicis; & à posteriori, vt in naturalibus. Et potest esse necessitas consequentis, vt est rationale, ergo risibile; & consequentia, vt currit, ergo mouetur. Et est necessitas coactionis, absoluta, & ex suppositione, & obedientia; primæ tollunt rationem laudis & meriti, non autem necessitas obedientia. Poterit etiam esse necessitas præcepti, & ministri, vt celebret indutus vestibus, & ie iuno stomacho; est necessitas Sacramenti, vt quod minister sit citè ordinatus, &c.

Necessitas dicitur à non cesso.

Negatio est duplex; quædam quæ negat in genere determinato, & hæc habet aliquid similitudinis priuationi, in quantum ponitur aliquod determinatum genus: Alia est negatio extra genus, & hæc est absoluta negatio, quia nullum genus determinat: vnde ingenitus si dicitur negationem extra genus, tunc conuenit omni ei quod est, & quod non est ab alio per generationem, siue sit ab aliquo alio, siue non, & siue sit creatum, siue increatum, & sic Pater, essentia diuina, & Spiritus sanctus, & primæ creaturæ sunt ingenitæ: si verò capiatur negatio in genere principij in natura diuina, sic solus Pater est ingenitus. S. Th. 1. sent. dist. 13. q. 1. art. 4. in corp. Vbi nota, qd negatio dicitur à non & ago, quasi non agere seu dicere, & est enunciatio alicuius ab aliquo. Et potest esse triplex; Negatio negans, vt homo non est lapis; & negatio priuans, quæ est illa quæ aliquid negat ab aliquo, ponit tamen aptitudinè, vt catulus ante nonum diem est non videns; & negatio inobstantis, vel lapis est non homo; & quia omnis negatio fundatur in aliqua affirmatione intellecta vel imaginata, non autem in affirmatione reali, hinc causa negationis potest esse negatio cause, & positio contrarij, & quia non proprie negatio est in specie, sed reducitur ad speciem, &c.

Negatio est triplex, negans, priuans, et inobstantis.

Negligentia directe opponitur sollicitudini, sollicitudo autem pertinet ad rationem, & rectitudo sollicitudinis ad prudentiam, vnde per oppositum negligentia ad imprudentiam pertinet, quod ex ipso nomine apparet, quia negligens dicitur quasi nec eligens.

O

electio

electio autem recta eorum que sunt ad finem, ad prudentiam pertinet, propterea negligentia pertinet ad imprudentiam, & prouenit ex quadam remissione voluntatis, per quam contingit quod ratio non sollicitetur, ut præcipiat ea que debet, vel eo modo quo debet; unde differt à pigritia & torpore, quia pigritia est tarditas in exequendis præceptis prudentiz; torpor est remissio in executione postquam quis cœperit; negligentia verò consistit in prætermissione alicuius actus vel circumstantiæ: quod si est de necessitate salutis, tunc est peccatum mortale; si verò non, erit peccatum veniale. S. Th. 2. 2. q. 54. art. 1. & 2.

Negotiatio secundum se considerata, quandam tarpitudinem habet, inquantum non importat de sui ratione finem honestum, vel necessarium: Lucrum tamen quod est negotiationis finis, etsi in sui ratione non importet aliquid honestum, vel necessarium, nihil tamen importat de sui ratione vitiosum, vel virtuti contrarium: unde nihil prohibet lucrū ordinari ad aliquem finem necessarium, vel etiam honestum; & sic negotiatio licita red-detur, sicut cum aliquis lucrum moderatum quod negociando querit, ordinat ad domus suæ sustentationem, vel etiam ad subueniendum indigentibus, vel etiam cum aliquis negociationi intendit propter publicam utilitatem, ne scilicet res necessaria ad vitam patriz defint: & lucrum expetit non quasi finem, sed quasi stipendium finis. S. Th. 2. 2. q. 77. art. 4. Vbi nota, quod maxime negotiatio interdicitur Clericis, quia vita eorum debet esse abstinentis, nedum à malis, sed etiam ab his que habent speciem mali, & quia difficile est inter vendentes, & ementes non interuenire peccatum, &c.

Negotiatio maxime interdicitur Clericis.

Nescire dicitur dupliciter; Vno modo metaphoricè, ad similitudinem nescientis se habere; & sic ipsum reprobare, Dei nescire dicitur, quia malos à gloria sua excludit, sicut aliquis ignotos à secretis suis excludit, & per oppositum Deus dicitur scire, que approbat; & sic verum est, quod Deus dicitur nescire mala; Alio modo dicitur nescire proprie, quod est carere notitia rei, & per oppositum scire est notitiam rei habere, & ita Deus nouit & bona, & mala, cognoscendo essentiam suam, sicut tenebræ cognoscuntur per cognitionem lucis. S. Th. 1. sent. dist. 36. q. 1. art. 2. & quia ex hoc nascitur nescientia, que differt ab ignorantia, & errore, quia nescientia negat simpliciter scientiam eorum, que quis non tenetur scire, unde reperitur etiam in Angelis, & Beatis, qui multa nesciunt: sed ignorantia, dicit negationem priuationis addentis debitum finem sciendi, quia est nescire, quod tenetur scire: error verò dicit priuationem dispositionis, quia ultra prædicta addit contrariam dispositionem: ille enim proprie dicitur errare, qui verum pro falso existimat.

Errare dicitur ille, qui verū pro falso existimat.

Neutrum genus, est informe, masculinum autem est formatum, & distinctum, & similiter fœmininum; & ideo conuenienter per neutrum genus, significatur essentia communis, per masculinum autem & fœmininum: aliquod suppositum determinatum in communi natura: unde etiam in rebus humanis si queratur, quis est iste? Responderet, Socrates, quod est nomen suppositi: si autem queratur, quid est iste? Responderetur, animal rationale, mortale; & ideo quia in diuinis distinctio est secundum personas, non autem secundum essentiam, dicimus quo Pater est alius à Filio, sed non aliud, & e converso dicimus, quod sunt vnus, & non vnus. S. Th. p. p. q. 31. art. 2. ad quartum.

Nexus vel connexio amoris, proprium est Spiritus sancti; sed quia illa que conueniunt in aliquo vno, possunt dici connexa in illo, ideo connexio absolute dicta, nõ importat nisi conuenientiam quandam, & sic non est proprium Spiritus sancti, sed appropriatum: si tamen sumeretur ut est proprium, non esset magnum inconueniens, quod assignatio non est vniformis simpliciter, quia huiusmodi attribuuntur personis, inquantum sunt appropriata, & sic accedunt ad rationem propriorum: unde proprium & appropriatum inquantum appropriatum, non habent rationem deformitatis. 1. sent. dist. 31. q. 3. art. 1. ad quintum. Vbi nota, quod quando dicitur, Spiritus sanctus est nexus amborum, tantum valet, ac si dicitur, Spiritus sanctus est amor vniformiter productus à duobus conuenientibus in vno principio spiritali.

Nihil sic ex nihilo, secundum emanationem effectuum particularium, à causis particularibus, quas necesse est præsupponere aliquid in sua actione: & has causas considerauerunt Philosophi, & ideo apud ipsos erat communis opinio, ex nihilo nihil fieri: sed tamen in prima emanatione rerum per quam producta est tota substantia rerum sine motu, & ab vniuersalissima causa, que est Deus, ex nihilo facta sunt omnia, iuxta illud, In principio creauit Deus cælum & terram; vbi dicit Glosa, Creare est aliquid ex nihilo facere. S. Th. p. p. q. 45. art. 2. Sed aduerte, quod nihil aliquando significat peccatum, ut dicit Augustinus super Ioan. Sine ipso factum est nihil, id est peccatum: Aliquando significat non aliquid, sine ipso factum est nihil,

Nihil aliquando peccatum, aliquando non aliquid significat.

est nihil, id est non aliquid. Potest etiam nihil capi priuatiuè, vt si dicatur, ille loquitur de nihilo: Aliquando positiuè, quemadmodum domus fit ex lapidibus: Aliquando ordinabiliter seu ordinaliter, vt quando dicitur, creatura facta est ex nihilo. i. post nihil, &c.

Nitor animæ est duplex; Alter qui causatur ex refolgentia luminis naturalis, rationis, per quam dirigitur in suis actibus; Alter qui causatur ex refolgentia diuini luminis, scilicet sapientiæ & gratiæ, per quam homo perficitur ad bene & decenter agendum. S. Thom. 1. 2. q. 86. art. 1. Nitor etiam animæ potest esse duplex, habitualis, & actualis, sicut nitor corporis potest esse intrinsecus & extrinsecus.

Nobilitas cuiuscunq; rei est sibi secundum suum esse, nulla enim nobilitas esset homini ex sua sapientiâ, nisi per eam sapiens esset, & sic de alijs: sic ergo secundum modum quo res habet esse, est suus modus in nobilitate: nam res secundum quod suum esse contrahitur ad aliquem specialem modum nobilitatis maiorem vel minorem, dicitur esse secundum hoc nobilior, vel minus nobilis. S. Thom. 1. contra Gent. cap. 28. Et nobilitas dicitur multis modis; quandoquidem quædam est nobilitas naturalis, quæ est eminentia notabilis; proueniens homini ex perspicaci iudicio rationis; quædam est nobilitas virtualis, quæ est eminentia proueniens homini ex assuetudine, vel habituacione virtutum moralium; quædam est parental, proueniens homini ex laude propinquorum, parentum, qui fuerunt insignes in armis, vel in scientijs, propterea dicitur, quod nobilitas est quædam claritas maiorum, vel honorabilitas progenitorum, vel ingenuitas, & virtus, & diuitiæ antiquæ, & laus veniens ex meritis parentum; quædam est nobilitas supernaturalis, quæ est eminentia quædam notabilis, proueniens homini ex charitate, & ex donis supranaturalibus; quibus homo fit filius Dei adoptiuus: hinc est, quod nobilitas reperitur in superiori mentis apice, quæ creata est ad imaginem & similitudinem beatissimæ Trinitatis, secundum tres potentias; memoriâ, intelligentiam, & voluntatem, conuenientes in vna essentia: & quia nobilitas est nomen abstractum, à quo derivatur concretum, quod est nobile prodiens ex bono genere, hinc nobilis dicitur, quasi generosus, qui à natura suorum progenitorum non degenerauit. Aliquando etiam nobilis significat virum excellentem, & dignum, &c.

Nomen correspondet proprietatibus rerum, vt patet in nominibus generum, & specierum, quia dicitur, quod ratio quàm significat nomen, est definitio, quæ designat propriam rei naturam. Nomina autem singularium hominum, semper imponuntur ab aliqua proprietate eius, cui nomen imponitur: vel à tempore, sicut imponuntur nomina aliquorum sanctorum his qui in eorum festis nascuntur: vel à cognatione, sicut cum filio imponitur nomen patris, vel alicuius de cognatione eius, sicut propinqui S. Ioannis Baptistæ volebant eum vocare nomine patris sui Zachariam, non autem Ioannem, quia nullus erat in cognatione eius, qui vocaretur hoc nomine, vt dicitur Luc. 1. vel etiam ab auctu, sicut Ioseph vocauit primogenitum suum Mattheum, dicens, Obituisti fecit me Deus omnium laborum meorum. Gen. 4. r. vel etiam ex aliqua qualitate eius, cui nomen imponitur: sicut dicitur Gen. 25. quia qui primus egressus est de utero matris, rufus erat & totus in more pellis hispidis, vocatum est nomen eius Esau, quod interpretatur rubeus. Nomina autem quæ imponuntur aliquibus diuinitus, semper significant aliquod gratuitum donum eis diuinitus datum, sicut Gen. 17. dictum est Abraham, Appellaberis Abraham, quia patrem multarum gentium constitui te: & Matth. 16. dictum est Petro, Tu es Petrus, & super hac petram ædificabo Ecclesiam meam. Quia igitur Christo hoc munus gratiæ collatum erat, vt per ipsum omnes saluarentur, ideo conuenienter vocatum est nomen eius Iesus; id est Saluator, Angelo hoc nomen pronunciantem, non solum Mariæ, sed etiam Ioseph, qui erat futurus eius nutritus. S. Th. 3. p. q. 37. art. 2. Nomina apud Grammaticos, & Logicos sunt ad placitum, & quodlibet ipsorum tria amplectitur, vocem, significationem, & rationem innotescendi. Apud Theologos aliqua sunt nomina pure abstracta, vt essentia, Deitas, diuinitas: aliqua pure concreta, vt Deus, & sapiens, & iustus: aliqua vero medio modo se habentia, vt iustitia, sapientiâ, quæ sunt communicabiles, nam iustitia est reddere unicuique quod suum est, &c.

Non ens dicitur tripliciter: Vno modo, quod nullo modo est, & ex tali non ente non fit generatio, quia ex nihilo, nihil fit, secundum naturam. Alio modo dicitur non ens ipsa priuatio, quæ consideratur in aliquo subiecto, & ex tali non ente fit quidem generatio, sed per accidens, in quantum scilicet generatio fit ex subiecto, cui accidit priuatio: Tertio modo dicitur non ens ipsa materia, quæ quantum est de se non est ens actu, sed ens potentia. Sanctus Thomas 1. Metaphys. lect. 2.

Nomina hominibus imponuntur propter diuersos respectus.

Theologi nomina habent aliqua abstracta, aliqua concreta, aliqua medio modo se habentia.

Non homo simul acceptum, quasi in vi vnius dictionis, est nomen infinitum, ex quo componitur propositio aliqua. S. Th. 3. sent. dist. 1. q. 2. art. 2. Et ex his verbis quoque potest sumi doctrina de triplici illa negatione. S. infinitante, priuante, & negante, de qua supra dictum est, quod negatio infinitans est illa, quæ cadit solum supra terminum quem infinitat, vt non homo: vnde ex tali negatione & dictione super quam cadit, fit vna dictio tantum, quæ potest sumi pro omni re alia ab homine: potest etiam dici de non ente, vt Chimæra est non homo, est enim Chimæra ens compositum ex impossibilibus: negatio priuans est illa, quæ negat actum, & ponit aptitudinem in subiecto, vt cæcus est ille qui non videt, est enim aptus videre: negatio negans est illa, quæ quicquid inuenit, destruit, & eius oppositum inducit; & talis cadit supra copulam, vt nullus homo currit, hæc dicitur enunciatio negatiua, quæ est alicuius ab aliquo, vt homo non est lapis, &c.

Notitia quatuor modis accipi potest; Primo pro ipsa natura cognoscitiua; Secundo pro potètia cognitiua; Tertio pro habitu cognoscitiuo; Quarto pro ipso cognitionis actu sicut etiam hoc nomen sensus; quandoque nominat naturam sensitiuam, prout est principium huius naturæ, quod est sensibile, quandoque verò nominat ipsam potentiam, quandoque verò actû: loquendo ergo de notitia primo modo accepta, constat quod non est in substantia mentis, sicut accidens in subiecto, sed substantialiter & realiter; sicut dicitur, quod rationale est in viuo, & viuum in mente: si autem loquamur de notitia tribus alijs modis accepta, sic dupliciter potest considerari; Vel secundum quod comparatur ad cognoscentem, & sic inest cognoscenti, sicut accidens in subiecto, & non excedit subiectum, quia nunquam inuenitur inesse alicui, nisi menti; Vel secundum quod comparatur ad cognoscibile, & ex hac parte nõ habet quod in sit, sed quod ad aliud sit, S. Th. quodlib. 7. art. 4.

Notitia multiplex, intuitiua, abstractiua, arguitiua, habitualis, confusa, & distincta.

Notitia quoque est multiplex, quia potest esse intuitiua, & est cognitio rei existentis qua attingitur obiectum, in sua propria existentia actuali; Notitia abstractiua est illa, quæ est de re in aliquo representatiua, scilicet quando res præsens haberi non potest; Notitia arguitiua est illa, quæ fit quando aliquis per magis notum discurrit ad aliquod minus notum, vt est cognitio quæ fit per creaturas ad Deum, & hæc notitia vocatur aliquando discursiua, aliquando ratiocinatiua, aliquando arguitiua; Notitia habitualis est illa, quæ vt habet obiectum præsens, potest & est nata causare notitiã sui, vt quando Philosophus dormiens habet cognitionem de rebus philosophicis; Notitia confusa est illa, quando aliquid cognoscitur præcisè per quid nominis eius, vel in sup vniuersali, vt quando cognoscitur homo per hoc quod est corpus; Notitia distincta est illa, qua cognoscitur aliquid per eius definitionem, vt homo est animal rationale, mortale, &c.

Notio dicitur id, quod est propria ratio cognoscendi diuinam personam. Diuinæ autem personæ multiplicentur secundum originem; Ad originem autem pertinet à quo alius, & quod ab alio; & secundum hos duos modos potest innotescere persona. Igitur persona Patris non potest innotescere per hoc, quod sit ab alio, sed per hoc quod à nullo est, & sic ex hac parte eius notio est innascibilitas: sed in quantum aliquis est ab eo, innotescit dupliciter; Quia in quantum Filius est ab eo, innotescit notione paternitatis; In quantum autem Spiritus sanctus est ab eo, innotescit notione communis spirationis: Filius autem potest innotescere per hoc, quod est ab alio nascendo, & sic innotescit per filiationem, & per hoc quod est alius ab eo. S. Spiritus sanctus, & per hoc innotescit eodem modo, sicut & Pater, scilicet communi spirationis: Spiritus sanctus autem innotescere potest per hoc, quod est ab alio, vel ab alijs, & sic innotescit processione, non autem per hoc quod alius sit ab eo, quia nulla diuina persona procedit ab eo. sunt igitur quique notiones in diuinis. S. innascibilitas, paternitas, filiatio, communis spiratio, & processio, harum autem tantum quatuor sunt relationes, nam innascibilitas non est relatio nisi per reductionem: quatuor autem tantum proprietates sunt, nam communis spiratio non est proprietas, quia conuenit duabus personis; tres autem sunt notiones personales, id est constituentes personas, scilicet paternitas, filiatio, & processio, nam communis spiratio, & innascibilitas dicuntur notiones personarum, non autem personales, &c. S. Th. p. q. 32. art. 3.

Notorium potest esse per sententiam quæ fertur in conuictum, vel per confessionem in iure factam, vel quando non potest peccatum aliqua tergiversatione celari. S. Thom. 3. p. q. 82. art. 9.

Nota propositio est nota per se, quando præ-

Notum per se dupliciter esse potest; Vno modo secundum se, & non quoad nos; Alio modo secundum se, & quoad nos; Ex hoc enim aliqua propositio est per se nota, quod prædicatû includitur in ratione subiecti, vt homo est animal, nã animal est de ratione hominis, si igitur

Si igitur notum sit omnibus de predicato, & de subiecto quid sit, propositio illa erit omnibus per se nota, sicut patet in primis demonstrationum principiis, quorum termini sunt quaedam communia, quae nullus ignorat, ut ens & non ens, totum & pars, & similia: si autem apud aliquos notum non sit de predicato & subiecto quid sit, propositio quidem quantum in se est, erit per se nota: non tamen apud illos qui predicatum & subiectum propositionis ignorant: & ideo contingit, ut dicit Boet. in lib. de hebdo. quod quaedam sunt communes animi conceptiones & per se notae apud sapientes tantum, ut incorporalia in loco non esse. Dico ergo, quod haec propositio, Deus est, quantum in se est, per se nota est, quia predicatum est idem subiecto, Deus enim est suum esse; sed quia nos non scimus de Deo quid est, non est nobis per se nota, sed indiget demonstrari per ea quae sunt magis nota quoad nos, & minus nota quoad naturam, scilicet per effectus. S. Th. p. q. 2. art. 1.

dicatli includitur in ratione subiecti.

Nox post resurrectionem nullibi erit, nisi in centro terrae, ubi erit infernus, quia tunc Luna lucebit, quantum nunc lucet Sol, Sol autem in septuplum quam modo luceat, corpora autem Beatorum septies magis Sole. S. Thomas 4. sent. dist. 48. q. 2. art. 3. ad quartum. Nox etiam significat primo obscuritatem peccati originalis, vel actualis, vel infidelitatis, vel ignorantiae; Secundo horrorem desperationis, vel tribulationis, vel damnationis; Tertio quietem contemplationis, vel amoris, vel confessionis, vel beatitudinis, ut idem S. Th. in Elaiam cap. 15. ait: hinc aliqui dicunt, quod nox capitur vno modo, pro ipsis Demonibus, propter peccatum sub quo ipsi subiiciuntur; Secundo, nox dicitur pro quolibet peccato etiam actuali vel veniali, quia nox deriuatur a noceo nocet, quia omnibus nocet; Tertio capitur pro absentia illuminationis super hemispherium hoc nostrum; & hoc modo etiam dupliciter dici potest; Vno modo pro absentia Solis; Alio modo pro absentia luminis causati a nube lucida, quae fuit facta prima die. Capitur etiam nox pro tribulationis, vel aduersitatis, unde Propheta dicit, Et in lege eius meditabitur die ac nocte. Potest etiam capi nox pro errore conscientiae, ut scribitur apud Ioan. cap. 9. Venit nox in qua nullus operari potest; illa enim nox est error conscientiae, non intendens debitum finem in suis operibus. Nox quoque potest dici Lex vetus, iuxta illud Apostoli, Nox praecessit, dies autem appropinquauit, loquendo de Lege noua, quae vocatur dies: Nam totum tempus illud ab Adam usque ad Christum dicitur nox, &c.

Nuga in ore Sacerdotis sunt sacrilegium vel blasphemia, quae verba sunt Hieronymi, & intelligenda sunt materialiter, quia omne peccatum quod sacra persona committit, materialiter quidem, & quasi per accidens est sacrilegium, formaliter autem & proprie illud solum peccatum sacrae personae est sacrilegium, quod agitur directe contra eius sanctitatem, puta si virgo Deo dicata fornicetur. S. Th. 3. 2. q. 99. art. 3.

Nuga in ore sacerdotis materialiter sumpta, sunt sacrilegium, non autem formaliter.

Numerus, qui est species quantitatis causatur ex diuisione continui: unde sicut quantitas continua est quid mathematicum, quia est separata a materia sensibili secundum rationem, & non secundum esse, ita & numerus, qui est species quantitatis, qui est etiam subiectum Arithmeticae, cuius principium est vnum, quod est prima mensurae quantitatis: & hic numerus non est in rebus immaterialibus, sed est in eis multitudo, quae opponitur vni, quod conuertitur cum ente, quae quidem causatur ex diuisione formali, quae est per quaedam formas oppositas, vel absolutas, vel relativas; & talis numerus, qui dicitur transcendens, potest esse in diuisionis. S. Th. de potentia Dei q. 9. art. 5. & p. q. 29. art. 3. vnde ponitur in diuisionis numerus dualitatis processionum, quarum vna est per modum intellectus, & alia per modum voluntatis; ponitur etiam & numerus ternarius propter diuinas personas, quae sunt tres realiter distinctae; ponitur & numerus quaternarius propter quatuor relationes, scilicet paternitatem, filiationem, spirationem actiuam, & passiuam; ponitur & numerus quinquenarius propter quinque notiones. Et hinc etiam est, quod numerus est triplex, videlicet numerus numerans, qui est anima numerans ipsas res; & numerus numeratus, qui est res ipsa numerata, ut decem caues vel lapides; & numerus quo numeramus, qui dicitur esse quantitas discreta: unde omnis numerus ut habet esse in anima, est accidens; ut vero habet esse extra animam, sic non semper est accidens, sed quandoque est accidens, quandoque substantia, praesertim numerus ille transcendens repertus in Deo: vnde non suscipit magis & minus, sicuti neque substantia ipsa suscipit magis & minus. Propter ergo numerus sic multiplicari, quia autem est mathematicus, aut sensibilis, aut transcendens, aut numerus numerans, aut numerus numeratus, aut quo numeramus, &c.

Neophytus, ut exponit S. Th. in epist. ad Timotheum lect. 2. dicitur ille, qui habet nouam Fidem; unde iubet Apostolus Neophytum non debere assumi ad Episcopatum, quia est noua

Neophytus est ille, qui habet nouam Fidem.

nona planta. Et dicitur a *novus*, quod est novum, & a *fidus*, quod est Fides, quasi novus in Fide: vel interpretatur aliquando novitius vel rudis, tam in religione, quam in disciplina.

Nullus debet inducere aliquem ad religionem, seu ad vitam conventualium, quia actus iste (scilicet inducere homines ut profiteantur vitam) reprehensibilis est, & ex genere suo vitiosus: quia omnis vita reprehensibilis est mala, sed communis vita religiosorum conventualium est reprehensibilis, & mala ex hoc ipso, quod exorbitat a regulari vita, & ex hoc ipso, quod continuus bonorum Prelatorum conatus est ad reformationem illorum, & tamen ipsi recedant: propterea vituperabile est, non solum inducere, sed etiam ingredi & recipere ad vitam irregularem personas utriusque sexus, quatinus Ecclesia toleret hoc permissivè: inducere enim alios ad religionem, est utique actus laudabilis ex suo genere, & sanctus, sed oportet ut adsint duæ conditiones; Altera ex parte personæ inducendæ, ut non coacta, nec illecta, sed spontaneè ob imitationem Christi, & ob fugam seculi ingrediatur; Altera est ex parte religionis, ut vivatur in ea ita exemplariter, ut habeat occasionem proficiendi; nam si tepidè maiores vivunt, & inter minores est multa relaxatio, melius est non ingredi religionem illam tepidam, quam ingredi. Caietanus Cardinalis 2.2. S. Thomæ q. 199. art. 9.

Inducere alios ad religionem quando est laudabile.

Nunc, ut scribit S. Th. in 4. Phys. lect. 18. quodammodo semper est idem, & quodammodo non idem; in quantum enim semper consideratur ut aliud & aliud, secundum successionem temporis & motus, sic est alterum & alterum; sed secundum quod consideratur in se, sic est idem; unde est continuatio temporis, continuat enim præteritum & futurum, & est terminus præteriti temporis, & principium futuri: veluti punctum in linea, quod fluxu suo continuat & terminat lineam, sic in tempore est nunc, continuans & terminans, in principio & in fine; quod patet ex hoc, quia motus terminatur a nunc, puta iam præteritus, & alius. scilicet motus incipit in nunc, puta futurus; nec aliter partes temporis continuè esse possunt; quia de ipso tempore non habemus nisi nunc, tempus enim præteritum non est, futurum etiã non est, igitur solum tempus præsens est: & sublata ista dispositione, & fluentia, ab ipso nunc causante tempus, erit nunc æternitatis, quæ est tota simul perfecta possessio vitæ interminabilis, ut docet S. Th. p. p. q. 10. art. 1.

Nullus potest facere iniustum per se, & formaliter, nisi volens; nec pati, nisi nolens, quia actio de surratione procedit ab agente, & passio secundum propriam rationem est ab alio, unde non potest esse idem secundum idem agens & patiens, principium enim proprium agendi in hominibus est voluntas, & ideo illud propriè, & per se homo facit, quod volens facit, & econtrario illud propriè homo patitur, quod præter voluntatem suam patitur; quia in quantum est volens, principium est ex seipso, & ideo in quantum huiusmodi magis est agens, quam patiens: per accidens autem & quasi materialiter loquendo potest aliquis id quod est de se iniustum, vel facere nolens, sicut cum quis præter intentionem operatur, vel pati volens, sicut cum aliquis plus alteri dat sua voluntate, quam debeat. S. Thomæ 2.2. q. 59. art. 3.

Nuptiæ secundæ non benedicuntur; quod intelligendum est quando secundæ nuptiæ sunt secundæ ex parte viri, & ex parte mulieris, vel ex parte mulieris tantum; si enim virgo contrahat cum illo qui habuit aliam uxorem, nihilominus nuptiæ benedicuntur, salva tamen enim aliquo modo significatio etiã in ordine ad primas nuptias, quia Christus etsi unam Ecclesiam sponsam habeat, habet tamen plures personas desponsatas in una Ecclesia, sed anima non potest esse alterius quam Christi, quia cum Demoni fornicatur, nec est ibi matrimonium spirituale, & propter hoc quando mulier secundò nubit, nuptiæ non benedicuntur, propter defectum Sacramenti. S. Th. 4. sent. dist. 42. q. 3. art. 2. Verum sciendum est quia nuptiæ secundæ, & etiã tertiz, & quare, sunt licitæ, dummodo fiant bono animo, scilicet propter prolem generandam, vel propter fornicationem vitandam, vel propter necessitatem suam sustentandam, &c. De hac materia latius scribit Silvester in summa, verbo Nuptiæ, quæ dicuntur quasi nube tectæ, eo quod nubentium capita velantur, &c.

Nubentium capita anti-quirus velantur.

Nutrire non est actus formæ, sed magis materiæ, quæ accipit formam nutriti, recedente forma nutriti: hinc nutrimentum in principio est dissimile, in fine autem simile, S. Th. 3. p. q. 77. art. 6. ubi disputat, si species sacramentales possint nutrire; & affirmat quod sic, quia cibus nutrit, ex hoc quod convertitur in substantiam nutriti, & quia species sacramentales possunt converti in substantiam aliquam, quæ ex eis generatur, & per eandem rationem possunt converti in corpus humanum, per quod possunt converti in cineres vel in vermes, & ideo

& ideo manifestum est quod nutriunt. Hinc reprehenduntur quidam dicentes, quod non verè nutriunt, quasi in corpus humanum conuertantur, sed reficiunt, & confortant quadam sensuum immutatione, sicut homo confortatur ex odore cibi, & inebriatur ex odore vini. Similiter reprehendendi sunt quidam alij, dicentes, species sacramentales nutrire, propter formam substantialem panis, & vini, quæ remanet: & propterea S. Th. determinat ex Apostolo primæ ad Corinth. cap. 11. loquente de Sacramento Eucharistiæ, & dicente, Alius quidem esurit, alius autem ebrius est: vbi dicit Glosa, quod notat illos qui post celebrationem Sacramenti mysterij, & consecrationem panis & vini suas oblationes vendicabant, & alios non communicantes soli sumebant, ita vt inde etiam inebriarentur, quod quidem non posset contingere si sacramentales species non verè nutrent. Verùm nutritio est duplex; Vna propriè dicta, quæ est per conuersionem alimenti in rem alendam, ita quod ex illa fiat restauratio rei deperditæ; Alio modo vocatur nutritio, quæcunque deductio membrorum animalis ad statum priorem, secundùm qualitates, vnde quemadmodum quilibet alius cibus, puta hostia non consecrata nutrit, sic etiam species sacramentales nutrire possunt. Sunt multa alia quæ diuersimodè dicuntur nutrire, sed spiritualiter, nam Deus nutrit omnes nos, quemadmodum dicit Isaias; Filios enutriui & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me. Prædicatores etiam docentes & prædicantes, dicuntur nutrire populum, vt scribitur Exod. cap. 3. Accipe puerum, & nutri eum mihi, & ego dabo tibi mercedem. Diabolus quoque fallaciter decipiendo dicitur nutrire, & fouere fatuos peccatores, in suis vitijs & peccatis, vt scribitur 2. lib. Paralip. cap. 10. quod Roboam cum iuuenibus tractare cepit, qui cum eo nutriti fuerant ab adolescentia sua. Caro quoque dicitur plures nutrire, quia delitiosè tractat, & nutrit claudos in moribus, & in conuiujs & impudicijs, & in cubilibus, vt ait Salomon in Prouerbijs cap. 29. Qui delicatè nutrit ieruum suum, id est corpus, à pueritia sua, ipsum in fine sentiet contumacem. Sic etiam & mundus multos nutrit amicaliter alliciendo per suam prosperitatem, vt dicit Propheta Baruch cap. 4. Nutriui eos cum iucunditate, & dimisi eos cum luctu; quod verisimiliter dici potest de illo diuice, qui epulabatur quotidie splendide, & vestiebatur purpura & bisso, &c.

*Nutrire spiri-
tualiter, mul-
tis modis ac-
cipitur.*

DE L I T E R A O.

O e littera est quarta inter vocales, & apud Latinos habet sonum aliquando placabilem & desiderantem, vt scribit Ouidius, O vtinam tunc cum Lacedæmona classe petebat: aliquando crudelem & durum, vt scribit Terentius, O hominem perditum, miserum, atque sacrilegum, &c.

Obduratio, vt dicit S. Tho. p. q. 23. art. 3. competit reprobatis, sicuti excecatio; nam reprobare dicit deficientiã aliquorum à beatitudine, quæ est finis supranaturalis: vnde obduratio potest dupliciter sumi; Vno modo pro ipsa reprobatione, vt dictum est; Alio modo pro obstinatione mentis in peccato, & sic non est reprobatio, sed potius sequela eius, quia ille cui Deus non vult misereri, & gratiam conferre, à peccato non confurgit. Et est vocabulum translatiuum, dictum ab obduratione in corporibus, in quibus duritiã sequitur triplex proprietas: quia durum est, quod est inhabile ad suscipiendum, & stabile ad permanendum, & forte ad resistendum, quia non cedit tactui: sic etiam cor est inhabile ad suscipiendam gratiam, & stabile in peccato, & forte ad resistendum diuinis inspirationibus, &c.

*Obduratio dup-
pliciter sumi
potest, pro re-
probatione, &
et pro obsti-
natione men-
tis in peccato.*

Obedientia respicit præceptum personæ excellentis, & ideo non est vnus rationis, & est medium inter superfluum, quod attenditur ex parte eius, qui subtrahit superiori debitum obedientiæ, quia superabundat in implendo propriam voluntatem, diminutum autem ex parte superioris, cui non obeditur: vnde non est virtus Theologica, quia per se obiectum eius non est Deus, sed præceptum superioris cuiuscunque, vel expressum, vel interpretatum, puta simplex verbum Prælati eius indicans voluntatem, cui obedit promptus obediens, sed est virtus moralis; cum sit pars iustitiæ, vt docet Sanctus Thomas 2. 2. quæst. 104. art. 2. Vnde est subiectio propriæ voluntatis hominis ad hominem, & debita reuerentia minoris ad maiorem. Est etiam affectio voluntatis coniunctæ Deo, quia non debemus obedire superioribus, neque Principibus contra Deum; ipsi autem Deo tenemur obedire in omnibus & per omnia, non solum in indifferentibus, sed etiam in his quæ de se videntur mala, sicut occisio innocentium, vel fornicatio, &c.

Obiectum

Deus est obiectum primum primitate per sectionis, non originis.

Obiectum tria complectitur, scilicet id quod est formale in ipso, & id quod est materiale, & id quod est accidentale, sicut patet in obiecto visus, quia formale in ipso est lumen, quod facit colorem visibilem actu, & dicitur obiectum quo; materiale verò est ipse color, qui est potentia visibilis, accidentale autem est sicut quantitas, & alia huiusmodi, quæ colorem comitantur. S. Tho. 3. sent. q. 1. art. 1. q. 1. Et quia obiectum vocatur quicquid cerpi potest, & quicquid oculis obijcitur; & venit ab obijcio, quod est oppono, propterea obiectum dicitur, quod se obijcit, & præsentat potentie operanti circa ipsum, ut ens est obiectum nostri intellectus. s. adæquatum, & quidditas rei materialis: est obiectum primo motuum nostri intellectus, & verum est obiectum quo: Deus autem est obiectum primum primitate perfectionis, non autem primitate originis, aut adæquationis (ut aliqui existimant) licet Deus sit principium nostræ cognitionis tanquam causa efficiens, non autem ut obiectum cognitum, quia obiectum (ut dictum est) est illud, circa quod fertur operatio potentie, sicut lignum est obiectum circa quod versatur artifex, & scientia Metaphysicalis versatur circa ens.

Oblatio est odor suavissimus victimæ Dei, ut notat S. Tho. 2. 2. q. 86. art. 1. dicens, quod nomen oblationis commune est ad omnes res, quæ in cultum Dei exhibentur, ita quod si aliquid exhibeatur in cultum diuinum, quasi in aliquod sacrum, quod inde fieri debeat consumendum, & oblatio est, & sacrificium. Verum tripliciter sumi potest ipsa oblatio; Vno modo pro omni illo, quod Deo iuste offertur, cū deuotione, siue actione interiori, siue exteriori. Secundo sumitur prout distinguitur contra decimam, & primitias, & sic omne illud quod offerebatur Deo præter decimas & primitias dicebatur oblatio. Tertio, ut distinguitur contra sacrificium & holocaustum, ut dicebat Propheta David, Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ, oblationes, & holocausta, &c.

Obstaculum est illud, quod opponitur charitati, vel omittendo, vel committendo, sicut fuit ingressus, illius, qui non habebat vestem nuptialem ad sacrum conuiuium. Quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem? ut scribit S. Th. in disp. de malo q. 2. art. 5. ad 8. Et quia idem est obstaculum, quod obex, siue repagulum, unde quando quis non suscipit gratiam, dicitur ponere obstaculum, seu obicem: quod obstaculum potest esse triplex, scilicet peccatum mortale, siue quoad actum interiorem, siue exteriorem, siue quoad complacentiam eius: Secundum obstaculum potest esse omissio debite præparationis, quia quando quis accedit ad Sacramentum Eucharistiæ non debet se præparat ut decet: Tertium poterit esse sollicitudo nimis circa exteriora, vel magna distractio animi ad diuersa; Hæc obstacula, & impedimenta debet homo remouere, ut consequatur gratiam apud Deum, &c.

Obligatio est quædam actio, qua homo se homini constringit ad aliquid agendum, per modum promissionis, vel dimittendum, ut notat S. Thom. 2. 2. q. 88. art. 1. loquens de voto, quod importat obligationem quandam. Et respectu Dei ista obligatio poterit esse per actum interiorem & exteriorem, respectu autem hominis est per verba exteriora. Et potest esse duplex; vel absoluta, qua quis simpliciter obligatur ad aliquid faciendum vel omittendum, ita quod si illud non facit, incurrit reatum omissionis; poterit etiam esse obligatio conditionalis, & est, qua quis obligatur ad aliquid faciendum vel omittendum, supposito aliquo alio, & hæc obligatio non inducit reatum omissionis in eo qui omittit, nisi adueniente & supposita conditionali facta, &c.

Obligatio duplex, absoluta, & conditionalis.

Obligari potest vnus pro alio in his tantum, ad quæ omnes tenentur, ut notat S. Th. 3. p. q. 71. art. 1. ad 3. vbi loquitur de catechismo, quod ille qui pro puero baptizato respondet Credo, non prædicat puerum crediturum, cum ad legitimos annos peruenerit, alioquin diceret, Credo, sed profitetur Fidem Ecclesiæ in persona pueri cui communicatur, cuius Sacramentum ei attribuit, & ad quam obligatur per alium; non est enim inconueniens, quod aliquis obligetur per alium in his quæ sunt de necessitate salutis, quia obligari est teneri ad aliquam esse vel non esse, siue ad aliquam dispositionem habendam, vel aliquam dispositionem carendam, & hoc vel propter diuinum mandatum, vel propter officium susceptum, vel propter vitandum scandalum, siue propter iudicium conscientie, &c.

Obliqui sunt transitui, secundum Grammaticos, & constructio transitiva exigit diuersitatem constructi, siue eorum quæ construuntur, saltem secundum rationem, ut notat S. Th. 1. sent. dist. 34 q. 1. art. 1. in primo argumento, quod est tale; Secundum Grammaticum obliqui transitui sunt, sed constructio transitiva exigit diuersitatem eorum quæ construuntur, cum igitur essentia non sit diuersa a persona, videtur inconueniens dici tres personas

personas esse vnus essentia: Et si dicas, quòd genitui illi construuntur intransitiuè, sicut cum dicitur donum spiritus sancti. i. quod est spiritus sanctus; Contra, Sicut tres personæ sunt vna essentia, etiam sunt vnus Deus, ergo si illa ratio sufficit, adhuc videtur quod similiter possit dici esse tres personas vnus Dei, quod est falsum. Et respondet, quòd quamuis essentia & persona sunt idem re, tamen differunt ratione, quia vnum vt forma alterius significatur; & talis diuersitas sufficit apud Grammaticum, qui modos significandi considerat; & quia Deus non significatur forma, propterea nõ dicitur tres personæ sunt vnus Dei, &c.

Obluio non potest esse ex quacunque diurnitate: vnde in anima separata, & in homine, post diem Iudicij, non est obluio, vt scribit S. Th. 4. sent. dist. 50. q. 2. art. 2. respondendo ad primam quæst. ad tertium argumentum. vbi dicit, quòd tempus est causa obluionis per accidens, inquantum motus cuius est mensura, est causa transmutationis, sed post diem Iudicij non erit motus cæli, vnde nec obluio esse poterit, ex quacunque diurnitate, sed ante diem Iudicij anima separata non mutatur à sua dispositione per motum. Et dupliciter poterit esse obluio; Vno modo quod delentur species de memoria, & sic quis amittit aliqua, quæ ante in sua memoria retinebat habitualiter; Alio modo fit obluio, quando ipsa intelligentia non conuertitur a tione sua super ea, quæ in memoria retinebantur, & ex hoc dicitur obluiosus, quando quis non conuertit seipsum super ea quæ scit, &c.

Post d'è iudicij obluio esse non poterit, quia neq; motus cæli erit.

Obseruantia continetur sub pietate, per quam cultus & honor exhibetur personis constitutis sub dignitate, vt notat S. Thomas 2. 2. q. 102. art. 1. & quia pietas est sub religione. Præterea obseruantia directè respicit personam excellentem, constitutam in dignitate, cui dupliciter aliquid potest exhiberi: Vno modo in ordine ad bonum cõmune, puta cum aliquis eis seruit in administratione Reipublicæ, & hoc iam non pertinet ad obseruatiam, sed ad pietatem, quæ cultum exhibet, non solum patri, sed etiam patriæ: Alio modo exhibetur aliquid pertinens specialiter ad personalem vtilitatem, & gloriam ipsius personæ in dignitate constitutæ, & hoc propriè pertinet ad obseruantiam, secundum quod distinguitur à pietate: & omisso honoris debiti istis personis in dignitate constitutis, non solum est peccatum, sed est punibilis per humanam legem, quando illæ personæ sunt Prælati: omisso verò honoris extraneorum præsentium, non est punibilis, pro quanto ad legale debitum non spectat, tamen peccatum est, quia declinat à morali, vt notat Caiet. ibidè, &c.

Obscuritas quæ importatur in nomine ænigmatis, dupliciter potest accipi: Vno modo secundum quod quælibet creatura est quoddam obscurum, si comparetur ad immensitatem diuinæ claritatis, & sic Adam videbat Deum in obscuritate, quia videbat Deum per effectum creatum: Alio modo potest accipi obscuritas, quæ consequuta est ex peccato, prout scilicet impeditur homo à consideratione intelligibilium, per occupationem sensibilium, & secundum hoc Adam non videbat Deum in obscuritate & in ænigmate. S. Th. p. p. q. 94. art. 1. ad tertium. Et quia ab obscuritate venit obscurum, quod dicitur à cura, quia ea quæ lumine carent curam nobis obijciunt. & est propriè obscurum quod est sine lumine. & metaphorice aliquando ponitur pro ignobili; aliquando verò pro latenti sermone: vnde solemus dicere, obscuram orationem, vel obscurum sermonem, quod est ænigma, vt Ibis, redibis non, morieris in bello, &c.

Obscurum est quod est sine lumine.

Obstetrix, vt scribit S. Th. 3. par. q. 35. art. 6. ad tertium, in natiuitate Saluatoris nostri nulla fuit, sed beata Virgo ipsum puerum quem pepererat, pannis inuoluit, & posuit in præsepio, propterea nulla ibi obstetrix, nulla muliercularum sedulitas intercessit, & mater & obstetrix fuit, pannis inuoluit infantem, & posuit in præsepio. Quæ sententia apocryphorum deliramenta conuincit, loquens de obstetricibus 1. 2. quæst. 114. art. 10. in 2. arg. exponendo verba Exodi 1. cap. Et quia timuerunt obstetrices Deum, ædificauit illis domos, ait, quòd illæ retributiones dicuntur esse diuinitus factæ, per comparationem ad diuinam motionem, non autem secundum respectum ad malitiam voluntatis, præcipuè quantum ad Regem Babylonis, qui non impugnauit Tyrum, quasi volens Deo seruire, sed potius vt sibi dominium vsurparet: similiter etiam obstetrices licet habuerint bonam voluntatem, quantum ad liberationem puerorum, non tamen fuit eorum recta voluntas, quantum ad hoc quod mendacium confinxerunt.

Obstinatio, vt dicit S. Th. in quæst. de veritate, q. 23. art. 7. ad sextum, est quædam pertinacia; quia aliquis dicitur pertinax dupliciter, seu obstinatus; Vno modo simpliciter, quando. s. habet voluntatem irreuerabilem malo adhzrentem, & sic sunt obstinati illi qui sunt in inferno, non autem aliquis in hac vita existens: Alio modo dicitur aliquis obstinatus secundum quid, quando habet voluntatem adhzrentem malo, non quidem omnino

P irreuerfi-

Obstinatio est animi firmitas. irreuersibilem, sed per difficultatem, per quē modum aliqui dicuntur obstinati in hac vita, Et quia obstinatio venit à verbo obstino, quod significat obfirmo, ex quo venit obstinatio, hoc est animi firmitas: hinc dupliciter potest accipi; Vno modo pro firma adhesionē in malo, quę est perseuerantia continua, perfecta & firma in malo, quod obstinatus eligit; Alio modo pro impossibilitate reuertendi ad pœnitentiam fructuosam, proueniens ex iustitia Dei, qui decreuit omnes damnatos nunquam sibi reconciliari, &c.

Non vitant occasiones peccatorum, est in statu damnationis. Occasio est duplex; Data, & accepta. Præceptum est occasio peccati, non quidem data à præcipiente, sed accepta ab eo cui præceptum datur: propterea Apostolus dicit, Occasione accepta, peccatum permanatum, &c. dicitur enim occasio dari peccandi, quando fit aliquid minus rectum, ex quo per exemplum aliqui prouocantur ad peccandum. Si autē aliquis faciat rectum opus, & alius inde prouocetur ad peccandum, non erit occasio data, sed accepta, sicut cum Pharisæi scandalizabantur de doctrina Christi. Et sic quemadmodum est duplex occasio, ita est duplex scandalum. scilicet datum, & acceptum: vnde Deus præcipiendo, non dedit occasionem peccandi, sed homo accepit. Et qui nō fugit occasiones peccandi, peccat. S. Th. in disput. de malo q. 3. art. 1. ad 13. Vbi nota, quod occasio est oportunitas temporis, casu proueniens. Et debemus ipsam vitare semper, quia ille qui non vult vitare occasiones peccatorum, puta luxurię, aut murmurationis, aut furti, & similibus, non est in statu salutis.

Occidere malefactorem licitum est, inquantum ordinatur ad salutem totius communitatis; & ideo ad illum solum pertinet, cui committitur cura communitatis conseruandę. S. Th. 2. 2. q. 64. art. 3. Vbi animaduerte, quod occidere animalia bruta, non est peccatum; occidens verò peccatorem auctoritate Principis, etiam non punitur; sic etiam minister iudicis, occidens latronem condemnatum ad mortem, non peccat: sed ille qui occidit se, facit iniuriam Deo, inquantum est aliquid Dei. scilicet creatura, & imago eius; facit etiam iniuriam ciuitati, inquantum est eius pars, & ideo punitur secundum legem diuinam, & secundum humanam sententiam, carentia sepulturę. Moyses occidendo Ægyptium non peccauit, quia fecit hoc ex diuina inspiratione, vel defendendo iniuriatum. Clericis non licet interficere peccatores, licet hoc licebat Sacerdotibus veteris legis. Occidendo etiam inuadentem se, defendendo se, cum moderamine inculpate tutelę, nec intendens mortem eius, non peccat, &c.

Occultatio aliquando est causa peccati, puta cum quis vitur occultatione ad peccandum, sicut accidit in fraude, & dolo, & hoc modo non diminuit, sed constituit speciem peccati, & ita est in furto: Alio modo occultatio est simplex circumstantia peccati, & sic diminuit peccatum, tum quia est signum verecundię, tum etiam quia tollit scandalum. S. Tho. 2. 2. q. 66. art. 3. ad primum.

Ociosum verbum, est immediatus effectus rationis, & ideo minus potest verbum præter deliberationem esse, quàm factum; & propter hoc verbum otiosum magis est peccatum veniale, quàm factum otiosum, otiosum enim est quod caret intentione pię voluntatis, aut ratione iustę necessitatis: vnde non omne verbum iocosum est otiosum, si ad recreationē referatur, quia etiam in iocis contingit esse virtutem eutrupelię. S. Thom. 2. sent. dist. 40. ar. 5. ad octauum. Vbi nota, quod datur otium sanctum, & otium vitiosum; Otium sanctum illud est, quo quis vacat vitę actiuę, & intendit ad vitam contemplatiuam, & studiosam: hinc dicitur, otium literarium, quod est bonum; Otium verò vitiosum, est, quando quis vacat ab aliquo opere spirituali vel corporali, cum aliquo torpore mentis, & hoc facit hominem pigrum; & est filia Accidie.

Oculus quadruplex corporalis, spiritalis, dexter, & sinister. Oculus est duplex; Alter corporalis, quę est potentia partis sensitiuę, vtens organo corporali in sua operatione; Alter est oculus mentis, seu spiritalis, de quo Apost. ad Ephes. 1. dicit, Det vobis spiritum sapientię in agnitione eius, illuminatos oculos cordis vestri. S. Th. p. q. 12. art. 3. ad primum. Vbi etiam notat, quod oculus potest esse dexter, vel sinister; & per oculum dextrum intelligitur consideratio principalis, & per oculum sinistrum intelligitur consideratio minus principalis, vt Prædicator circa temporalia, &c.

Odiū consistit in quadam repugnantia vel dissonantia, sicut amor consistit in quadam conuenientia amantis ad amatum: vnde sicut bonum est obiectum amoris, ita malum est obiectum odij, oportet enim in quolibet prius considerare quid ei conueniat, quàm quid ei repugnet, per hoc enim aliquid est repugnans alteri, quia est corruptiuum, vel impeditiuum eius quod est conueniens: hinc necesse est, quod amor sit prior odio, & quod nihil odio habeatur, nisi per hoc quod contrariatur conuenienti, quod amatur. Et impossibile est, quod

quòd aliquis per se loquendo, odiat seipsum, per accidens autem hoc poterit esse. S. Th. 1.2. q. 29. per totam. Vbi attende, quòd Deus etiam in se & absolutè non potest odiri, quia est fons bonitatis; ratione verò effectuum, prout est puniens aliquod, sic odiri potest, &c.

Odor, quidam dixerunt, quòd nihil aliud est, nisi quòdam fumalis euaporatio. Sed hæc positio non potest esse vera; quod patet ex hoc, quod vultures currunt ex odore percepto ad cadaver ex locis remotissimis; nec esset possibile, quod euaporatio aliqua pertingeret à cadavere ad tam remota loca, etiam si totum resolveretur in vaporem, & præcipuè cum sensibilia in æquali distantia ad quamlibet partem immutat; vnde odor immutat medium quandoq; instrumentum sentiendi, spirituali immutatione, sine aliqua euaporatione pertingendo ad organum: sed quod aliqua euaporatio requiratur, hoc est, quia odor in corporibus humidis est humiditate aspersus, vnde oportet resolutionem fieri ad hoc quod percipiatur; sed in corporibus gloriosis erit odor in vltima sui perfectione, nullo modo per humidum suppressus: vnde immutabit spirituali immutatione, sicut odor fumalis euaporationis facit, & sensus odoratus in Sanctis, quia nulla humiditate impiedetur; cognoscer enim non solum excellentias odorum, sicut nunc in nobis contingit, propter nimiam cerebri humiditatem, sed etiam minimas odorum differentias. S. Thomas 4. sent. dist. 44. q. 2. art. 1. q. 4. ad tertium.

Offensa est duplex; Finita, & infinita, quia in peccato duo sunt, quorum vnum est auersio ab incommutabili bono, quod est infinitum, & ideo ex hac parte peccatum quoque est infinitum; Aliud, quod est in peccato, est inordinata conuersio ad commutabile bonum, & ex hac parte peccatum est finitum, tum quia ipsum bonum commutabile est finitum, tum etiam quia ipsa conuersio est finita, non enim possunt esse actus creaturæ infiniti: ex parte igitur auersionis respondet peccato pœna dæmoni, quæ etiam est infinita, est enim amissio infiniti boni. s. Dei; ex parte autem inordinatæ conuersionis, respondet ei pœna sensus, quæ etiam est finita; vnde semper pœnæ proportionatur peccato secundum acerbicatem, tam in iudicio diuino, quam in humano. In nullo iudicio requiritur, vt pœna adæquetur culpæ secundum durationem, non enim quia adulterium vel homicidium in momento committitur, propter hoc momentanea pœna punitur, sed quandoque quidem perpetuo carcere, vel exilio, quandoque etiam morte, in qua non consideratur occisionis mora, sed potius quod in perpetuum auferatur à societate viuentium, & sic repræsentat suo modo æternitatem pœnæ inflictæ diuinitus: iustum enim est, quòd qui in suo æterno peccauit contra Deum, in æterno Dei puniatur. Dicitur autem aliquis in suo æterno peccasse, non solum secundum continuationem actus in tota hominis vita durantis, sed quia ex hoc ipso quod finem in peccato contulit, voluntatem habet in æternum peccandi: vnde iniqui voluissent sine fine viuere, vt sine fine potuissent in iniquitatibus permanere. S. Thom. 1.2. q. 87. art. 3. & 4. & ex hac offensa duplici infinitè & finitè, sequitur, quòd iniquus voluisset offendere seu lædere, & molestare semper infinitum bonum, &c.

Officium sapientis est duplex. scilicet veritatem meditari, & errorem contra veritatem impugnam, iuxta dictum Salomonis lib. Prouerb. 8. Veritatem meditabitur guttur meum, & labia mea detestabuntur impium, &c. vt notat S. Th. 1. contra gentes, cap. 1. Et officium vario modo dicitur; aliquando officium sapientis; aliquando magistratus, quia institutus est gratia honoris, vel quia ius reddet vnicuique; dicitur etiam aliquando officium ecclesiasticum, pro iure officii, seu pro obligatione & actu officii; dicitur etiam aliquando officium medici, officium prædicatoris, & presbyteri, & sic de alijs: nam officium propriè est actus congruus cuique personæ.

Omissio à qua venit peccatum omissionis, in quo quidem peccato si conderatur solum quod per se pertinet ad rationem peccati, sic quandoque peccatum omissionis est cum actu interiori, vt cum aliquis vult non ire ad Ecclesiam; quandoque verò absque omni actu interiori & exteriori, sicut cum aliquis hora qua tenetur ire ad Ecclesiam, nihil cogitat de eundo, vel non eundo ad Ecclesiam. Si verò in peccato omissionis intelligantur etiam causas vel occasiones omittendi, sic necesse est in peccato omissionis aliquem actum esse: non enim est peccatum omissionis, nisi cum aliquis prætermittit quod potest facere & non facere. Quod autem aliquis declinet ad non faciendum illud, quod potest facere & non facere, non est nisi ex aliqua causa, vel occasione coniuncta, vel præcedente; & si quidem causa illa non sit in potestate hominis, omissio non habet rationem peccati; sicut cum aliquis propter infirmitatem prætermittit ire ad Ecclesiam; si verò causa, vel occasio omittendi subiaceat voluntati, omissio habet rationem peccati, & tunc semper oportet quod illa causa

Quia in peccato est aliquid finitum, & infinitum, ideo etiam offensa est finita, & infinita.

Officium multiplex, sapientis, magistratus, ecclesiasticum, medici, prædicatoris, presbyteri, &c.

inquantum est voluntaria, habeat aliquam rationem ad minus interiorem, voluntatis, qui quidem actus quandoque directè fertur in ipsam omissionem, puta cum aliquis vult non ire ad Ecclesiam, vitans laborem, & tunc talis actus per se pertinet ad omissionem, voluntas enim cuiuscunque peccati pertinet per se ad peccatum illud, eo quod voluntarium est de ratione peccati: quandoque autem actus voluntatis directè fertur in aliud, per quod homo impeditur ab actu debito, sine illud in quod fertur voluntas, sit cōmendum omissioni, puta cum aliquis vult ledere quando ad Ecclesiam debet ire; sius etiam sit præcedens, puta cum aliquis vult diu vigilare de sero, ex quo sequitur, quòd non vadat hora matutinali ad Ecclesiam, & tunc actus iste interior, vel exterior, per accidens se habet ad omissionem, quia ommissio sequitur præter intentionem. Hoc autem dicimus per accidens esse, quòd est præter intentionem; vnde manifestum est, quòd tunc peccatum omissionis habet quidem aliquem actum cōiunctum, vel præcedentem, qui tamen per accidens se habet ad peccatum omissionis: iudicium autem de rebus dandum est secundum illud, quòd est per se, & non secundum illud, quòd est per accidens. Vnde verius dici potest, quòd aliquod peccatum potest esse absque omni actu, alioquin etiam ad essentiam aliorum peccatorum actualium pertineret actus, & occasiones circumstantes. S. Tho. 1. 2. q. 71. art. 1. Et quia ommissio propriè importat prætermissionem boni debiti, in ordine ad legem diuinam vel humanam, vel in ordine ad proximum, primo modo opponitur iustitiæ legi, secundo verbò opponitur iustitiæ speciali. Ex non qualibet ommissio inducit peccatum, sed tantum illa quæ omittit præceptum: aliqua enim ommissio est respectu circumstantiæ, & tunc talis ommissio, inducit potius quandam negligentiam, &c.

Illam omisso inducit peccatum, quæ omittit præceptum.

Omnipotens dicitur, qui potest omnia possibilis absolute; licet aliqui dixerunt, quòd iste dicitur omnipotens, qui habet potentiam infinitam; Aliqui verò voluerunt illum esse omnipotentem, qui non potest deficere, nec pati aliquid in ipsum; Nonnulli verò docuerunt, illum esse omnipotentem, qui potest quicquid vult. Sed melius dicendum est, quòd potentia Dei, quantum est de se, ad omnia illa objecta se extendit, quæ contradictionem non implicant; & ideo Deus dicitur omnipotens, quia potest omnia quæ sunt possibilis secundum se, & quia potentia & scientia in Deo, quasi non determinata vniuersaliter pronuntiantur, vt cum dicitur omniſciens, vel omnipotens, sed voluntas quæ determinat, non potest esse omnium, sed eorum tantum ad quæ potentiam & scientiam determinat; & ideo Deus non potest dici omnivolens. S. Th. de potentia Dei, q. 2. art. 2. Vbi nota, quòd omnipotentia bifariam sumi potest, primo, vt idem est quòd omnis potentia, & sic omnipotentia non est in Deo, quia in eo non est potentia mouendi, aut peccandi, aut patiendi aliquid passivè; Alio modo potest capi omnipotentis, prout ly omnis se habet per modum termini, & tunc sensus est, omnipotentia, id est potentia omnia potens: & sic omnipotentia est in Deo, & potest etiam capi intensivè & extensivè. verum autem omnipotentia possit communicari animæ Christi, vel non, S. Th. 3. p. q. 13. per totam latius disputat de hac re, &c.

Omnipotentia dupliciter consideratur.

Opinio sumitur aliquando pro presumptione, aliquando pro acceptione animæ, generata ex rationibus dubiis.

Opinio se habet ad verum & falsum, vt docet S. Tho. 1. 2. q. 55. art. 1. Potest enim opinio aliquando sumi pro presumptione, seu assensu temerario, quo quis existimat se scire quòd nescit; Alio modo opinio capi potest pro acceptione animæ, generata ex rationibus probabilibus, vt dicunt Logici, quòd syllogismus dialecticus generat opinionem, & demonstratiuus scientiam. Potest etiam capi opinio, pro acceptione vnius partis, cum formidine alterius, & sic habet annexam formidinem & vacillationem, & ex hoc nascitur opinari, quòd idem est quòd putare, siue suspicari, & opinari: vnde S. Th. p. p. q. 32. art. 4. querit, an liceat absque periculo hæresis opinari falsum circa credibilia ante determinationem Ecclesiæ? &c.

Operatio est perfectio secunda & finis, sicut finis & perfectio citharistæ, est citharizare; vel est aliquid ad quòd per operationem peruenitur, sicut finis ædificatoris, est domus quæ ædificando facit: quia cum duplex sit rei perfectio, prima, & secunda, prima quidem perfectio est, secundum quòd res in sua substantia est perfecta, & est causa secunde perfectionis, quia forma est principium operationis: secunda autem perfectio, quæ est finis, siue operatio, perficit primam. S. Th. p. p. q. 73. art. 1. Omnis operatio quidam motus dicitur: & pendet ex quatuor. scilicet ex genere, ex principio, & ex obiecto, & modo eius: & poterit esse vel motus localis, vel operatio intellectualis, vel voluntatis, vel operatio humana, quam operatur ipse homo, siue naturalis, siue virtuosa, siue viciosa, siue indifferens, quia multa sunt genera operationum. Et ab operatione oritur opus, quòd potest esse multiplex; Aliquando viuum, & meritorium, vt quando procedit ex radice spiritualis vitæ, quæ est charitas;

Opus multiplex, viuum,

Aliquando

Aliquando mortuum, quod procedit ab illo qui est in peccato mortali, puta vsuratio dante elemosynam, illud enim opus cum non acceptetur ad beatificam prazmiationem dicitur mortuum. Aliquod etiam opus dicitur mortificatum, quod est illud, quod factum fuit in gratia, & acceptatum ad prazmiam eternam ab ipso Deo, sed per sequens mortale peccatum fuit impeditum a consequuntione beatitudinis, tamen si auctor illius operis, per penitentiam consequitur gratiam, potest reuiuisci, quod nō facit opus mortuum. Hinc etiam est, quod opus poterit dici operatum, quod est signum exterius exhibitum, quod fit ad significandum aliquod, vel ad exercendum illud, quemadmodum solemus dicere, quod Sacramenta Euangelica instrumentaliter conferunt gratiam ex opere operato: opus verb operans, est motus ipsius agentis interior, unde solet dici, quod Missa mali & boni Sacerdotis, ex opere operato est aequalis virtutis, sed ex opere operante, est inaequalis, quoniam Missa ex opere operante, hoc est ex merito personae celebrantis, propter quod Deus confert gratiam alicui Sacerdoti, existenti in gratia, augmentando ipsam, non confert alicui Sacerdoti existenti in peccato mortali; immo hic talis peccat, indignè sumendo corpus & sanguinem Domini, iuxta dictam Apost. Qui manducat & bibit indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini: sed ex opere operato, i. ex ipsa consecratione, & oblatione Eucharistiae, non respiciendo sanctitatem aut malitiam Sacerdotis, Missa est meriti infiniti. Adde etiam hic opus creationis, quod est productio creaturae ex nihilo: & opus distinctionis, quod fuit quando Deus distinguit principales partes mundi ab invicem. Et opus beatus, quod fuit productio Iaminarium & mixturae in caelo, ex materia elementorum. Datur & opus permissionis, quo Deus permittit prosperari malos, & affligi bonos in hac vita. Datur & opus punitionis, quo Deus punit malos in ordine ad futuram iustitiam. Datur & opus iustificationis, quo Deus reducit poenitentes ad gratiam. Datur & opus incarnationis, quo Deus Filius, unicit sibi naturam humanam. Datur & opus glorificationis, quo Deus deducit iustos ad participationem vitae aeternae. De quibus omnibus S. Thom. in diversis locis suae doctrinae tractat, sed praesertim 1. 2. q. 113.

Oratio dicitur, quasi oris ratio: ratio autem speculativa & practica in hoc differunt, quod ratio speculativa est apprehensiva solum rerum; ratio verb practica, non solum est apprehensiva, sed etiam causativa: & quia causa aliquando inducit necessitatem, aliquando dispositionem respectu potentiarum inferiorum, & membrorum corporis, ratio imperando inducit necessitatem, respectu verb eorum quae ei non subijciuntur, petit tantum & deprecatur, & sic oratio spectat ad ipsam rationem practicam, & propterea dicitur, quod Oratio est petitio quaedam, vel Oratio est petitio decentium a Deo. S. Th. 2. 2. q. 83. art. 1. Dicitur etiam quod oratio est ascensus mentis ad Deum, & quodammodo interpret nostri desiderij ad Deum. Et tam publica, quam privata, debet esse vocalis; Primo, ut homo excitet seipsum ad deuore orandum; secundo, ut intentionem custodiat ne mens euagetur; Tertio, ut ex quadam redundantia ab anima in corpus ex vehementi affectione inconsiderate hinc in fletus, suspiria, iubilos, & voces prorumpat; Quarto, ut quasi ad redditionem debiti, homo Deo seruiat, secundum illud totum quod ex Deo habet, in non solum mente, sed etiam corpore, quod praecipue competit orationi, secundum quod est satisfactoria. Et debet contumari, quando de uocis potest conservari, & durare semper secundum virtutem, non autem secundum essentiam, quia semper habebit efficaciam impetrandi, si habet quatuor condiciones. I. quod fiat pie ex parte orantis, & tunc est quando habet fidem, confidentiam, humilitatem, paupertatem, & fernorem; secundo, ut fiat ad salutem; tertio, ut fiat pro se; quarto, ut perseueranter. Et propterea in oratione debent esse tria necessaria. scilicet intentio, recitatio, & deuotio, quia oratio ipsa tunc habet ista tria, quando est perfecta, humilis, contentinua, deuota, vigilans, instans, & charitativa; propterea Ecclesia in orationibus quas facit, ponit quatuor. scilicet inuocationem Dei, commemorationem beneficij Dei, petitionem, & obsecrationem. Nec requirit locum de necessitate, sed tantum ad bene esse, quia potest fieri mentaliter in omni loco, non autem vocaliter, propter ihanem gloriam. Et soli Deo porrigitur, ut per eum impleatur; Sanctis verb, & Angelis, & hominibus, ut per eos impetranda suis meritis, & precibus, non autem ut Deus cognoscat ipsam orationem, quia quando oramus Deum, non intendimus necessitates nostras aut desideria nostra ipsi manifestare, quia est cognitor omnium, sed ut nos ipsi consideremus, esse recurrendum ad diuinum auxilium, & ut obtineamus nostris precibus, quae Deus ipse disposuit; & ut recognoscamus quanta nobis est concessa felicitas, quanta gloria fabulari cum Deo orationibus, & desiderare quod volumus, & postulare quod desideramus. Efficacia autē orationis est meri-

mortui, mortificati, opus operatum & opus operans, etc.

In oratione tria sunt necessaria, attentio, recitatio, & deuotio.

est meritum, seu mereri; secundus est impetratio illius quod petitur, tertius est spiritualis refectio mentis; quartus est solutio debiti ad quod orans tenetur. Et inter omnes orationes, oratio Dominica est efficacior. Hæc omnia S. Th. quæst. superius citata clarius ostendit.

Ordinatio diuina de nulla creatura frustrari potest, quia etiam si deficiat ab vno ordine, relabatur in alium ordinem. S. Th. 2. sent. dist. 6. q. 1. art. 1. ad tertium. Et quia ordinatio pendet ab ordine, qui ordo est multiplex, vt puta generationis, secundum quem Fides est prior Charitate, & animal prius homine, & ordo perfectionis secundum quem Charitas est prior Fide. Datur & ordo naturæ, qui est inter causam, & effectum, vt Sol est prior ordine naturæ, suo radio. Datur & ordo temporis, quo vnum duratione præcedit aliud, sicut Moyses fuit prior ipso Iosue. Solet etiam dici, quod ordo est dispositio partium partium, dispariarumque, sua cuique loca tribuens, &c.

Ordinatus per saltum, vt dicit S. Th. 4. sent. dist. 25. in expositione literæ in fine, loquendo de male promotis, qui multipliciter dicuntur: quia vel furtiue accipiunt ordinem, vt cum quis vna die accipit duos Ordines sacros: vel quando aliquis accipit Ordinem sine licentia Episcopi: vel quia prætermittit aliquem Ordinem, & tunc si ex malitia facit, debet deponi, quamuis characterem recipiat; si verò ignoranter, debet sibi imponi pœna ab Episcopo, & interim careat executione Ordinis, quousque Ordinem prætermissum recipiat, &c. Attende etiam, quod Ordo est signaculum quoddam sacrum, quo spiritualis potestas traditur ordinato, & officium: quia dupliciter accipi potest Ordo ipse facer; Primo, pro signo quo traditur potestas ordinato; vel pro ipsa potestate tradita: primo modo Ordo est Sacramentum tantum, secundo est Sacramentum, & res. L. respectu signi prædicti & Sacramentum rei. i. gratiæ gratum facientis, seu augmenti eiusdem, cui dignè ordo conferretur. Sumitur etiam aliquando ordo, pro modo viuendi in religione, vt solemus dicere, quatuor esse Ordines mendicantes; de quibus non loquimur ad præsens.

Origo omnis, vt scribit S. Th. p. p. q. 4. art. 1. ad primum, designatur per aliquem actum duplex autem ordo originis attribui Deo potest; vnus quidem secundum quod creatura ab eo progreditur, & hoc est commune tribus personis, & ideo actiones quæ attribuuntur Deo ad designandum processum creaturarum ab ipso, ad essentiam pertinent; Alius autem ordo originis in diuinis attenditur, secundum processionem personæ ad personam, vnde actus designantes huius originis ordinem, notionales dicuntur, quia notiones personarum, sunt personatum habitudines ad inuicem, &c. Vbi nota, quod de hoc ordine originis est aliqua controuersia inter Doctores Scholasticos, quia Scotus 1. sent. dist. 10. cum isto ordine ponit prioritatem, asserendo, quod ordo originis est, secundum quem vna persona est ab alia, & prioritas originis est, qua quis intelligitur à se, & à quo alius: ita quod duo requirit prioritas originis; Primum, quod persona sit à se; Secundum, quod aliud sit ab ea: & propter hoc ponit multa signa originis, in quorum primo sunt operationes immanentes ad intra; puta intelligere & velle, quæ sunt perfectiones simpliciter, communes tribus personis; In secundo signo originis sunt operationes transeuntes ad intra, sicut dicere, & spirare; In tertio signo originis sunt operationes immanentes ad extra, puta intelligere creaturas, & eas diligere; In quarto signo originis, sunt operationes transeuntes ad extra, puta creare & conseruare. Ioannes Baconitanus docuit etiam idem, de mente B. Augustini in lib. de triplici tabernaculo cap. 6. vbi dicit, In beata visione videbimus duas processionnes, quomodo Pater præcedit Filium, origine non tempore; & sic ponit signa prioritatis, & posterioritatis, non in quibus, sed è quibus, distinguendo de priori à quo, & in quo. Hoc etiam modo scripsit Gregorius Ariminensis dist. 9. q. vnica, 1. sent. Sic etiam & Guilielmus Ochan affirmat, Patrem esse priorem origine Filio, addens, disputationem istam esse verbalem. Sed Alphonsus Toletanus, validissimis argumētis eadem dist. 9. impugnat omnes hos Doctores, ex doctrina S. Th. p. p. q. 42. art. 3. vbi ponit in diuinis personis principium secundum originem absque prioritate; & hoc de mente Augustini, asserentis, ordinem originis, seu naturæ in diuinis esse, non quo alter sit prius altero, sed quo alter est ex altero. Et Caietanus ibidem arguit argumento potissimo, quia in diuinis non est nisi essentia, & relatio, sed in essentia nulla est prioritas, nec etiam in relationibus, quia sunt simul natura & intellectu. Propterea cautè legenda est opinio Scoti, & ceterorum Doctorum, ponentium istam prioritatem. Nisi dicamus, controuersiam istam non esse secundum rem, sed tantum in vocabulis, & in verbis, vt quod ipsi vocant prius origine à quo alius, & etiam à se procedens, & posterius origine qui ab alio; nos verò dicimus, Pater est à se, & Filius à Patre; & Pater & Filius sunt à se; Spiritus sanctus verò est à Patre, & à Filio, &c.

Ornatus,

Ordinatio dupliciter capitur, pro signo potestatis, vel pro ipsa potestate.

Ornatus, vt docet S. Th. 2. 2. q. 169. quod circa ornamenta mulierum est considerandum, quod mulier licite potest dare operam ad hoc, quod viro suo placeat, ne per eius contemptum in adulterium labatur; & ideo si mulier coniugata ad hoc se ornet, vt viro suo placeat, potest facere absque peccato. Illæ autem mulieres, quæ viros non habent, nec volunt habere, & sunt in statu non habendi, non possunt absque peccato appetere placere virorū aspectibus, ad concupiscendum, quia hoc est dare eis incentiuum peccandi; & si quidem hac intentione se ornent vt alios prouocent ad concupiscentiā, mortaliter peccant; si autem ex quadam leuitate, vel etiam ex quadam vanitate, propter iactantiam quandam, non semper est peccatum mortale, sed quandoque veniale: & eadem ratio est quantum ad hoc de viris. Vnde semper ornatus iste, siue virorum, siue mulierum, est mensurandus ad modum, & mensuram personæ, & ad intentionem; si enim mulieres portant ornamenta decentia, secundum statum & dignitatem suam, vt moderatè se habeant in factis suis, secundum consuetudinem patriæ, erit actus virtutis modestiæ, quæ ponit modum in incessu, statu, habitu, & in omnibus motibus exterioribus, & poterit esse meritorium, si sit cum gratia, &c.

Ornatus mulierum quando permissus.

Osculum, amplexus, vel tactus, secundum suam speciem non nominant peccatum mortale, quia possunt fieri absque libidine, vel propter consuetudinem patriæ, vel propter aliquam necessitatem, aut rationabilem causam; Alio modo osculum potest esse peccatum mortale, ex sua causa, si fiat cum delectatione libidinis, inducendo personam ad fornicandum, & luxuriandum, & præsertim quando adsunt mollities, & emissio seminis. S. Thomas 2. 2. q. 154. art. 4.

Osculum, tactus, & similia, possunt esse aliquando absque peccato.

Oseas Propheta non peccauit peccato fornicationis, accipiendo sibi mulierem fornicariam, quia obediuit præcepto Dei, quippe qui potuit dispensare in præceptis secundæ tabulæ, per quæ homo immediatè ordinatur ad proximum; bonum enim proximi est quoddam bonum particulare. Non potest autem Deus dispensare in præceptis primæ tabulæ, per quæ homo ordinatur in Deum, qui à seipso alios non potest auertere; non enim potest negare seipsum: quamuis quidam dicant, quod ea quæ dicuntur de Osea, sunt intelligenda contigisse in visione Prophetiæ. S. Th. in disput. de malo, q. 3. art. 1. ad 13.

D E L I T E R A P.

LITERA ista connumeratur inter mutas apud Græcos, & etiam apud Latinos, & propterea in di&tionibus Græcis admittit post se a spirationem, vt Philosophus: ante verò non admittit n, sed tantum m, vt impius: quando verò geminatur addendo supra aliquam virgulam, significat Papam PP.

Pabulare deriuatur à pabulo, & significat pastum iumentorū, ex agris: vnde dixit Beata Agnes ad Tyrannum, Discede à me pabulum mortis; est enim propriè pabulum, idem quod cibus pecudum: vnde dictum est Petro, Pasce oves meas, quæ verba intelligenda veniunt metaphoricè, & similitudinariè; Prælati enim debet pascere subditos suos verbo, exemplo sanctæ conuersationis, & subsidio etiam rerum temporalium. S. Thom. in Ioannem cap. 20.

Pactum est duplex, tacitum, & expressum: & quia omnes superstitiones procedunt ex aliquo pacto inito cum Dæmonibus, propterea prohibentur in illo præcepto primo, Non habebis deos alienos. S. Th. 2. 2. q. 122. art. 2. ad tertium. Et propriè pactum est consensus duorum vel plurium in re, quæ vtrique parti placet; pollicitatio verò cum consensu amorum non iungitur, quia est promissio solius offerentis. Et pactum venit à pactione, quæ est consensus seu placitum plurium: vnde appellatum est nomen pacis. Et variè sunt species pactorum, &c.

Pallium datur Archiepiscopis, in signum privilegiatæ potestatis. Et significat torquem auream, quam solebant legitimè certantes accipere. S. Th. 4. sent. dist. 24. q. 3. art. 3. Et connumeratur pallium inter communia vestimenta, quia est superius indumentum, quod cooperit cætera vestimenta. Et non porratur ratione necessitatis, sed potius ratione honestatis; vnde scribitur Gen. cap. 38. quod Thamar nolens cognosci, tollens cito pallium, cooperuit se.

Panis sacramentalis dat nobis quinque, scilicet veniam culpæ, vitam morti, confirmat ad pugnam, confortat ad viam, & facit prægustare ipsam gloriam. S. Th. in Esaiam cap. 4.

Et pro-

Panis sacramentalis, quinque que homini tribuit.

*Panis multis
modis accipi-
tur.*

Et propriè materia Sacramenti Eucharistiæ, est panis triticeus, quia inter omnes alios panes, communius homines vtuntur pane triticeo: Cæteri verò panes introducti sunt in defectum huius panis, vt notat S. Th. 3. p. q. 74. art. 3. Et dicitur panis à pascendo, quia pascit, & reficit esurientes. Et capitur multis modis; Primo pro pane materiali, vt dictum est; Secundo pro pane sacramentali; Tertio pro pane scientiæ, qui est ipsa scientia; Quarto pro pane spirituali, qui sunt virtutes; Quinto pro pane penitentiæ, qui est ipsa penitentiæ; de quibus panibus potest intelligi dictum Euangelicum, de quinque panibus hordeaceis, &c.

Papa habet curam vniuersalis Ecclesiæ, & ad ipsum pertinet in omnibus generaliter quæ ad dispensationem rerum Ecclesiasticarum pertinent, super quas habet plenitudinem potestatis. S. Th. 2. 2. q. 89. art. 9. ad tertium. Et est veluti Rex in regno; & vocat solos Episcopos fratres, alios autem vocat filios. Et potest abolere infamiã iuris, & quando dicitur non posse aliquid, hoc est, quia aliquando nõ expedit. Et erroneum est dicere, Papam Vicarium Christi, non habere primatum vniuersalis Ecclesiæ. Et tenetur quilibet Christianus subijci Papæ, sicut Christo: vnde dicitur Papa, quasi Pater omnium; vel ab admiratione, à pape, quod est admirantis, &c.

Parabola est sententia habens obscuram similitudinem, vt scribit S. Th. p. p. q. 1. art. 10. ad tertium. est enim sermo parabolicus. i. quasi similitudinarius: & dicitur à para, quod est iuxta, & bole, quod est sententia, quasi iuxta sententiam alterius: vnde sacra Scriptura est plena huiuscemodi parabolis, sicut illud, Simile est regnum cælorum patrifamilias, & decem virginibus, quarum quinque sunt fatuæ, & quinque prudentes, & sic de alijs.

*Paradisus naturaliter
cognosci non potest,
nisi per reuelationem
Scripturæ.*

Paradisus est locus constitutus in partibus Orientis, cuius vocabulum, à Græco in Latinum vertitur ortus: conuenienter autem in parte orientali dicitur situs, quia credendum est, quod in nobilissimo loco totius terræ sit constitutus; Oriens autè cum sit dextera cœli, & dextera est nobilior quàm sinistra, ideo conueniens fuit, vt in orientali parte Paradisus terrenus institueretur à Deo. S. Th. p. p. q. 102. art. 1. Et est vicinus terræ secundum situm, & pertingit ad globum Lunæ secundum similitudinem, quia in eo est perpetua temperies aëris, & est conueniens locus habitationi humanæ, quia habet aërem temperatum, & tenuissimum, & plantas semper floridas. Et nullus potest ad eum ire propter impedimenta montium vel marium, vel æstuantis regionis, nec potest cognosci naturaliter, nisi per reuelationem Scripturæ; & hæc opinio est vera, non autem illa, quæ dicit, quod totus mundus erat terrestris Paradisus, & deinde propter peccatum effectus est terra, in penitentiam data homini; nec etiam est vera illa alia opinio, quod terra promissionis, & provincia Palestina, erat Paradisus terrestris, sed propter peccata postmodum effecta est sterilis, cum Paradisus non sit nisi triplex, terrestris, de quo prima opinio, & cœlestis, & spiritualis, qui est visio Dei, &c.

Pars est duplex. scilicet essentiæ, & pars quantitatis: pars essentiæ naturaliter, sunt materia & forma: Logice verò genus & differentia; pars quantitatis, est pars integralis, quæ intrat constitutionem totius, sicut manus & pes: datur etiam & pars potentialis, sicut intellectus & voluntas: datur & pars subiectiua, sicut homo respectu animalis, vt notat S. Th. 3. p. q. 90. art. 1. 2. & 3.

Participare nihil aliud est, quàm aliquid ab alio partialiter accipere, quia omne illud, quod est per participationem, subditur ei, quod est per essentiam, vt notat S. Th. p. p. q. 96. art. 1. Et aliquid participatur tripliciter; Primo, vt accidens à subiecto, vel forma à materia; Secundo, vt superius ab inferiori; Tertio, vt causa ab effectu: hinc creaturæ participant bonitatem Dei, non quidem secundum partem, sed secundum similitudinem, & imitationem, &c.

Particulare propriè loquendo, non est in diuinis, quia particulare dicitur, eo quod particulatur in ipso natura communis, cuius partem accipit, secundum virtutem, qua potest esse in pluribus, quamuis accipiat totam rationem eius, sed in Patre est natura diuina secundum totam suam virtutem, vnde non potest dici particulare, nisi forte solum secundum rationem numeralis multitudinis: similiter etiam hoc nomen Deus, non potest esse particulare vel singulare, cum de pluribus suppositis prædicetur, & materia careat, quæ singularitatis principium est: vnde persona dicitur de Deo non secundum rationem participationis vel singularitatis, sed secundum rationem complexionis, vt est quid complexum, in natura intellectuuali subsistens, & existens, vt notat S. Thomas 1. sent. dist. 23. art. 2. ad quartum.

Paruipensio

Paruipensio excellentiæ hominis opponitur, quæ enim homines nullo modo parant digna esse, paruipendunt: hinc omnes causæ iræ, reducuntur ad paruipensionem. Et sunt tres species paruipensionis. scilicet despectus, impedimentum voluntatis implendæ, & contumeliositas; & ad hæc tria omnia motiua iræ reducuntur, vt notat S. Th. 1. 2. q. 47. art. 2. &c.

Species paruipensionis sunt tres.

Paruus dicitur aliquis tripliciter; scilicet ætate, humilitate, & sensu, vt scribit S. Thom. super Matthæum, cap. 11. & propterea paruus dicitur abiectus, humilis, & simplex: vnde Christus dicitur paruulus quadrupliciter. scilicet natiuitate propter ætatem, possessione propter paupertatem, corde propter humilitatem, & morte propter eius vilitatem: & hinc etiam est, quod paruuli habent quatuor conditiones, quæ omnes in Christo paruulo excellentissime inueniuntur. scilicet puritas, humilitas, amabilitas, & placabilitas: paruus quoque relatiuè ad aliquid potest dici magnus, vt mons paruus, in ordine ad aliquem minorem, potest dici maior, &c.

Christus propter quatuor paruus dicitur.

Pascha dicitur quadrupliciter; Primo agnus Paschalis; Secundo panes azimi; Tertio prima dies azimorum; Quarto omnes dies azimorum: Christus quoque dicitur Pascha nostrum, vt notat S. Th. 3. p. q. 46. art. 9. in responsione ad primum. Et dicitur pascha quasi transitus. & celebrabatur mense primo, ad commemorandum beneficium liberationis ex Ægypto. & significabat passionem, & resurrectionem Christi: vnde festo Paschæ Hebræorum, succedit festum Passionis, & Resurrectionis Christi, &c.

Paschalius existens in Purgatorio, non orabat pro alijs, sed oratio aliorum ad eum facta, exaudita est, propter fidem orantium, vt notat S. Th. 4. sent. dist. 15. q. 4. art. 5. in 2. quæst. argumento 3. vbi dicit, quod legitur de Paschasio, qui etiam post mortem miraculum fecit, & reuelatus est Beato Germano Capuano Episcopo esse in Purgatorio: & sic videtur, quod oratio possit dirigi ad illos, qui sunt in Purgatorio. Et respondens dicit, quod in miraculis præcipuè attenditur fides, & deuotio orantis, & quia ille qui orabat putabat Paschasium esse in patria, & ideo fuit exaudita eius oratio, vt vita illius approbaretur, non quod existens in Purgatorio, oraret pro alijs, &c.

Passio duplex, Realis, vt amor, & gaudium, quæ ordinantur ad bonum, & timor & dolor, quæ ordinantur ad malum; Alia est passio intentionalis, quæ spectat ad perfectionem patientis, & hæc poterat esse in Adam in statu innocentie, vt notat S. Thom. p. p. q. 95. art. 3. Passio quoque dicitur dupliciter. scilicet improprie, omnis receptio, quæ est passio perfectiua; vt intelligere, & velle; & dicitur passio propria cum abiectioe alicuius, sicut aqua amittens frigiditatem per calefactionem, vel cum homo ægrotat aut tristatur. Et dicitur etiã passio omnis impeditio in suo conuenienti: vnde communiter solet dici passio corruptiua, & perfectiua, & metaphorica, scilicet quando aliquis impeditur à suo conuenienti. Potest etiam dici passio motus appetitiuæ virtutis sensibilis in imaginatione, boni vel mali; vel inclinatio quædam, vel conuenientia derelicta ab agente in passum; vel effectus illatioque actionis. Et potest esse species qualitatis, & genus generalissimum; & pœna inflicta corpori, vt passiones martyrum & spiritualis affectio; & proprietas alicuius subiecti, puta risibilitas, est passio hominis, quæ secundum S. Thomam realiter distinguitur à subiecto, licet aliqui oppositum sentiant.

Pati tripliciter dicitur; Vno modo propriissime. scilicet quando remouetur ab eo, quod conuenit sibi secundum naturam, aut secundum propriam inclinationem, sicut cum homo ægrotat aut tristatur. Secundo modo minus proprie dicitur aliquis pati, ex eo quod aliquid ab ipso abiicitur, siue sit ei conueniens, siue non conueniens; & secundum hoc dicitur pati non solum qui ægrotat, sed etiam qui sanatur. Tertio dicitur aliquis pati communiter, ex hoc solo, quod id quod est in potentia ad aliquid, recipit illud, ad quod erat in potentia, absque hoc quod aliquid abiiciatur; secundum quem modum omne quod erit de potentia in actum, potest dici pati, etiam cum perficitur: & sic intelligere nostrum est pati. S. Thomas p. p. q. 79. art. 2.

Pati aliquis dicitur, communitate, proprie, & propriissime.

Pater quod significat paternitatem, est proprium nomen primæ personæ in diuinis, quia per hoc distinguitur ab alijs personis. Et multipliciter dicitur; Primo personaliter, & sic prius conuenit primæ personæ; Secundo essentialiter, & sic conuenit toti Trinitati; Tertio dicitur per similitudinem gratiæ, & sic dicitur Pater adoptans; Quarto per similitudinem gloriæ, vel per communicationem doctrinæ. S. Thom. p. p. q. 33. art. 1. & 2. Et dicitur Pater à patrandò, quia parrat & producit Filium; seu à pater, quia patet & reuelat per similitudinem naturalem in Filio. Et attende diligenter circa distinctionem de Patre nominaliter, & essentialiter.

Q

Patientia

Patientia est, qua mala æquanimiter toleramus. i. sine perturbatione tristitia, ac animo iniquo bona deseramus, per quæ ad meliora perueniamus: vnde patientes propriè dicuntur, qui malum non committendo ferre, quam non ferendo committere: in illis autem qui mala sustinent, vt mala faciant, nec miranda, nec laudanda est patientia, quæ nulla est, quia patientia quæ est virtus, non facit mala. S. Thom. 2. 2. q. 136. art. 1. Et Canonice volent, quod patientia, quæ est virtus, est suavis, & suorum iniurias, ac cætera mala æquanimiter ferre; Vel, honestatis & veritatis causa, rerum arduarum & difficultium voluntaria ac diuturna perceptio.

Patientia secundum Canonistas definitio.

Paulus iuxta sententiam Hieronymi, simulatoriè reprehendit Petrum, quia Petrus simulatoriè subtraheret se à Gentilibus, vt vitaret scandalum iudeorum, & propterea non peccauit. Sed iuxta sententiam Augustini, Paulus verè reprehendit Petram, quia Petrus verè peccauit. S. Th. 1. 2. q. 103. art. 4. ad secundum. Et Paulus in bula Papæ ponitur à dextris, Petrus autem à sinistris, quia Paulus vocatus fuit à Christo impassibili, & Petrus à Christo passibili. Et fuit homo ignobilis, abiectus, & circumforaneus, qui artem exercebat in peliibus, vt dicit ipse Chrysostomus in homelia 4. loquens de ipso Paulo, quod manebas apud Aquinam, & Priscillam, propterea quod eiusdem artis essent, erant enim scenofatoris artis. Non igitur à proanis nobilis erat, quia fuit tam vilis artis; non à patria, non à gente, quia erat opifex vilis, ac publicus, stans in loco artis suæ, & scapillum in manu gerens, & tamen ita clarus discipulus Christi factus est. Hæc verba Chrysostomi considerent illi, qui dicunt Paulum fuisse virum nobilem ac Romanum, Patricium, seu ciuem, cum oppositum sustineat in hac Homelia 4. de Paulo ipse Chrysostomus.

Paupertas spiritus, propriè respondet timori: vnde ex hoc, quod aliquis perfecte timet Deum, non querit magnificare seipsum in honoribus, & diuitijs; & propterea paupertas spiritus intelligi potest, vel exinanitio inflati, & superbi spiritus, vel abiectio temporalium rerum, quæ fit spiritu. i. propria voluntate, per instinctum Spiritus sancti. S. Thom. 2. 2. q. 18. art. 12. Paupertas etiam, seu pauperies potest esse duplex; simulata pauperum, & hæc rationabiliter non debet recipere elemosynas, quia faciunt pauperes ad congregationem pecunie, & ad lautiores refectioem ventris; paupertas verò non simulata, sed vera, potest esse multiplex; scilicet voluntaria, & hæc habet gloriam apud Deum; vel illata & necessaria, & illi qui habent istam possunt suscipere elemosynas iusta de causa: sed paupertas spiritus pertinet ad beatitudinem, iuxta illud, Beati pauperes spiritu, &c.

Paupertas duplex, simulata, & non simulata.

Pax includit concordiam, & aliquid addit: vnde vbicumque est pax, ibi est concordia, non tamen vbicumque est concordia, ibi est pax, si nomen pacis propriè sumatur: concordia enim propriè sumpta est ad alterum, inquantum. i. diuersorum cordium voluntates simul in vnum consensum conueniunt; pax autè vera consistit in perfecta fruitione summi boni. Alia est pax imperfecta, quæ habetur in hoc mundo, & est tranquillitas ordinis. S. Th. 2. 2. q. 29. art. 1. & 2. Vbi attende, quod datur etiam pax maiorum, quæ opponitur paci bonorum. Datur & pax temporis, quia non est durabilis, sed propter aliquod commodum. Datur & pax internæ, & externæ, pax terre, pax supernæ, pax celestis, & multis alijs modis, vt notat B. Aug. 19. de ciuit. Dei.

Peccatum, est dictum vel factum, aut concupitum, contra legem æternam; Vel est auersio ab incommutabili bono ad commutabile bonum. S. Thom. 1. 2. q. 71. per totam, & præsertim art. 6. Dicitur etiam peccatum, actus deuians ab ordine debiti finis, contra regulam naturæ, rationis, vel legis æternæ; & ex parte actus est natura, substantia, & res, sed ratione inordinationis, est nihil causaliter, priuando hominem gratia & gloria, quia deficit à bono, quoniam utitur fruendis, & fruicitur vtendis, negligendo res æternas, & sectando temporales. Et intantum dicitur peccatum, inquantum est voluntarium, cordis, oris, & operis, & est contra Deum, contra seipsum, & contra proximum, quia peccare nihil aliud est, quam voluntariè aliquid agere, vel omittere contra rectam rationem: & propterea solet distingui de peccato omissionis, & commissionis, & de peccato originali, quod est priuatio iustitiæ originalis, & de peccato mortali, quod est mors animæ, & de peccato quod committitur contra Patrem, quod spectat ad fragilitatem, & contra Filium, quod spectat ad ignorantiam, & contra Spiritum sanctum, quod habet multas species: & de peccato veniali, quod dicitur ab adueniando, quia venit ex surreptione, & pronitate naturæ corruptæ, sicut verbu otiosum, & mendacium iocosum, & risus superfluus. Et multa alia dicenda essent de peccatis, de quibus omnibus vide S. Th. à 71. q. vlt; ad 90. exclusiue, vbi latius & diligentissimè tractat de essentia peccatorum, & eorum differentijs, & proprietatibus.

Peccare est aliquid voluntariè agere.

Pecunia

Pecunia est omne illud, cuius pretium potest pecunia mensurari: & ideo si aliquis pro pecunia metuta, vel quacunque alia re, quae ex ipso usu consumitur, pecuniam accipit, ex pacto tacito vel expresso, peccat contra iustitiam. S. Thom. 2. 2. q. 78. art. 2. Et est de mente August. in lib. de doctrina Christiana, quod omnia nomine pecuniae intelliguntur, quicquid homines habent in terra, & omnia quorum dominus fuit, pecunia vocatur, seruus, vas, ager, arbor, pecus, & quicquid horum est, pecunia dicitur, & omnia haec in pecuniam resolvuntur, & pecunia comparantur: propterea pecuniae omnia obediunt. Et temporalia, &c.

Penitentia est duplex, interior, & exterior; Interior est virtus, exterior vero est Sacramentum: & ut ait Hieronymus, est secunda tabula post naufragium, quia si quis vestem innocentiae in Baptismo perceptam peccando corruerit, Penitentiae remedium reparare potest. Prima tabula est Baptismus, ubi deponitur vetus homo, & induitur novus: Secunda tabula est Penitentia, qua post lapsum resurgimus, dum veritas reuersa repellitur, & novitas perditur resumitur. Beatus Gregorius dicit, quod poenitere, est ante acta peccata desistere, & sienda non committere, nam qui sic alia deplorat, ut alia tamen committat, adhuc poenitentiam agere, aut ignorare, aut dissimulare intendit; quid enim prodest si peccata luxuria quis desinat, & adhuc avaritiae vitibus anhelat? Et Ambrosius dicit, quod poenitentia est mala praeterita plangere, & plangenda iterum non committere. Et idem ait, quod vera poenitentia est cessare a peccato. Et B. August. dicit, quod iocundus est poenitentia, quam sequens culpa consequitur. De his definitionibus S. Th. disputat 4 sent. dist. 14. q. 1. art. 1. ubi notat, quod poenitentia potest accipi aliquando pro actu & habitu poenitentis, aliquando pro actu sacerdotis absolventis poenitentem a culpa. Et potest esse triplex, videlicet poenitentia publica, vel secreta. De qua S. Th. latius disputat 3. p. circa finem, &c.

Per, dicitur haec, ut notat S. Thom. p. p. q. 36. art. 3. designat aliquando causam finalem, ut quando dicimus, quod artifex operatur propter cupiditatem lucri; aliquando formalem, ut quando dicimus, quod operatur per artem suam; aliquando efficientem instrumentalem, ut quando dicitur, quod artifex operatur per malleum; aliquando causam principalem, ut quando dicitur, quod ballius operatur per Regem; & aliquando causam materialem, ut homo est corruptibilis per materiam. Potest etiam haec propositio, per, denotare medium distantiae, vel transitus, et per viam iter ad curiam, vel modum temporis, ut per viginti dies; vel affirmationem alicuius effectus, ut per Deum dabo tibi equum: Haec etiam propositio, pro, potest dicere causam finalem, ut hoc facio pro Deo; et vicissitudinem, ut Salomon regnavit pro patre suo, &c.

Baptismus est prima post naufragii tabula, secunda vero est poenitentia.

Perfectio est triplex; Prima quidem secundum quod res constituitur in suo esse; Secunda vero pro rei aliqua accidentia necessaria superadduntur, ad suam perfectam operationem; Tertia per se ad rei, est per hoc, quod attingit suam finem: ut pote prima perfectio ignis consistit in esse quod habet per suam formam substantialem, secunda vero consistit in lenitate, caliditate, & siccitate, tertia consistit in hoc, quod quiescit in loco suo: & haec triplex perfectio nulli creaturae convenit per essentiam, sed tantum Deo: S. Th. p. p. q. 6. art. 1. Et quia ex perfectione venit perfectum, quod multis modis dicitur, ut habetur 5. Metaph. quia vel est perfectum secundum esse simpliciter, vel in genere, vel secundum virtutem, vel secundum finem; & hoc vel proprie, vel metaphorice. Et quia perfectio est illud, cui nihil deficit, tunc etiam perficere multipliciter esse potest, vel causaliter, & sic Deus omnia perficit, nisi forte aliter, & sic anima perficit corpus, &c.

Perfectum multis modis dicitur.

Periculum quantumque nascitur ex ipso facto, quia factum illud non est expediens, puta quod aliquis per pontem ruinosum transeat fluvium; sed si periculum innotescat ex hoc quod homo deficiat ab illo facto, non desinit propter hoc esse expediens; sicut expediens est ascendere equum, quamvis periculum imminet cadendi de equo: alioquin oporteret ab omnibus bonis cessare, quae etiam per accidens ex aliquo eventum possunt esse periculosa: S. Th. 2. 2. q. 88. art. 4. ad secundum: Et quia periculum videlicet perico peris, hinc peritulos, a quo periclitor, quod est periculum subeo, a quo periclitatus, a per, quod potest esse aut causa periculi, aut occasio: vnde iurans per Deum, dicitur periculosum, non causaliter, quia hoc potest esse bonum, sed occasionaliter, quia iurans non observat condiciones iuramenti, &c.

Poenitentia est mendacium iuramento firmatum: & ideo falsitas est de patiens periurij. Haec est contra ritum religionis, quia est Deo reverentiam exhibere, quia ad reverentiam Dei pertinet, quod aliquis eum testem invocet: quando autem invocat ipsum in testem falsitatis, tunc dat intelligere, & legitime Deum non cognoscere veritatem, vel quod falsitatem

Q 3 velit

velit testificari, & sic est peccatum. Et potest capi multis modis: Primo pro iuramento quo quis scienter iurat falsum; Secundo pro scienter, vel ignoranter, vel dolose; Tertio pro quolibet iuramento in quo deficit veritas, vel iustitia, vel iudicium. S. Tho. 2. 2. q. 98. per totam. Et quia periurium venit a peioro, quod est iuramentum infringi, hinc peiora, & peioratrix, & peieratio deducuntur. Et habet multas species, vt est videre apud S. Th. ubi supra. Et est grauius peccatum, quam homicidium, cum sit immediatè contra Deum licet aliqui teneant oppositum, &c.

Deus permittit aliqua mala fieri, vt ex eis bona eliciantur.

Permittit diuina sapientia aliqua mala fieri per malos Angelos, vel homines, propter bona quæ ex eis elicit: Ita & boni Angeli non totaliter cohibent malos à nocendo. S. Tho. p. p. q. 109. art. 4. ad 2. Et quia ex hoc nascitur, quod permissio dicitur esse signum diuine voluntatis, distinctum contra præceptum: dicitur enim Deus permittere illud, quod non præcipit, nec prohibet, nec consulit fieri. Dicitur etiam permissio, quod non punit temporaliter, sed non ex hoc sequitur Deum aliquando illud non punire, & sic Deus permittit mala culpa, &c.

Permutatio præbendarum, vel Ecclesiasticorum beneficiorum, fieri non potest auctoritate partium, absque periculo simonie, sicut nec transactio, vt dicitur de decretis, potest tamen Prælati ex officio suo, permutationes huiusmodi facere, pro causa vtili, vel necessaria, S. Thom. 2. 2. q. 100. art. 1. ad 5.

Perplexus ille est, qui habet intentionem malam, & facit contra eam, sed quia potest malam intentionem dimittere, vt notat S. Tho. 1. 2. q. 19. art. 6. ad 3. Et si in perplexus sit homo titubans, vel hæsitans, vel dubius, quasi scrupulosus in eligendo, quæ via sit rectior, vel melior, vel timens quamcunque viam amplectetur, ipse arbitratur se peccare; qui ergo agit contra conscientiam erroneam, peccat, sed amouendo conscientiam erroneam, qua putauit se fuisse irregularem, vel homicidam, cum non fuerit, quantum stant errorata conscientia tenetur se tenere talem, sed amota, non oportet dispensationem querere, quia nunquam fuit irregularis, vel homicida, &c.

Contra conscientiam erroneam agit, peccat.

Perseuerantia tripliciter dicitur: quandoque enim significat habitum mentis, per quem homo firmiter stat, ne remoueat ab eo, quod est secundum virtutem, per cristianas irruentes, & sic se habet perseuerantia ad tristitias, sicut continentia ad consupiscencias, & debilitaciones: Alio modo potest dici perseuerantia, habitus quidam, secundum quem homo habet propositum perseuerandi in bono vsque in finem: & utroque istorum modorum perseuerantia simul cum gratia infunditur, sicut continentia, & cæteræ virtutes. Alio modo perseuerantia dicitur, continuatio quædam boni vsque ad finem vitæ, & ad talem perseuerantiam habendam homo in gratia constitutus, non indiget aliqua alia habituali gratia, sed diuino auxilio ipsum dirigente, & protegente, contra impulsus temptationum. S. Th. 2. 2. q. 109. art. 10.

Persona non conuenit Deo quantum ad id à quo impositum est nomen, tamen quantum ad id ad quod significandum imponitur, maxime Deo conuenit.

Persona non conuenit Deo quantum ad id à quo impositum est nomen, tamen quantum ad id ad quod significandum imponitur, maxime Deo conuenit. Et quia in comædijs, & tragedijs, repræsentabantur aliqui homines famosi, impositum est hoc nomen personæ, ad significandum aliquos habentes dignitatem, vnde consueuerunt dici personæ in Ecclesijs, quæ habent aliquam dignitatem. Et sic persona definitur, quod est hypostasis proprietate distincta, ad dignitatem pertinentem. Vel, persona est rationalis nature indiuidua substantia. S. Th. p. p. q. 29. per totam. Et cum persona ipsa dicatur à personando, quia concauitate ipsa maior, necesse est vt voluatur solus: hinc Græci personam vocant *προσωπον*, ab eo quod ponantur in facie, atque ante oculos obtegant vultum; & sic persona dicitur histrio, & representator Comædiarum. Potest etiam persona accipi pro accidente Grammatico, sicut dicitur, Ego, est prima personæ, tu secunda, & ille tertia: Tertio capitur metaphorice, pro homine habente gradum eminentem in Ecclesia, vt Episcopus, aut Cardus. Et quarto accipitur persona, pro supposito naturali intellectuali, & sic dicitur persona quasi per se quæ. Ep est nomen commune ad personas creatas & increatas, sed prout dicitur de inordinatis, est relatio subsistens in diuina natura, &c.

Pertinax est ille, qui est imprudenter tenax.

Pertinacia se habet ad perseuerantiam, sicut superstitio ad religionem, & quia superstitio opponitur religioni, sic etiam & pertinacia opponitur perseuerantia: hinc pertinax dicitur aliquis, quæ est imprudens tenax, qua fronte tenens, & hoc id est dicitur in pertinax, quæ quod in proposito suo ad victoriam perseuerat: atque omnia dicitur vitia, quæ non nos victoriam, & Philosophus fortis sententiam, sed propriam sententiam, quia pertinax perseuerat in propria sententia plus quam oportet, motus autem minus quam oportet, perseverans

perfectans autem secundum quod oportet; & sic perseverantia laudatur sicut in medio existens; pertinax autem vituperatur secundum excessum mediij, mollis vero secundum defectum. S. Th. 2. 2. q. 138. art. 2.

Philosophus, ut notat S. Th. de veritate, q. 9. art. 1. ad 3. habet uniuersaliorem considerationem, quam Medicus, ipse enim Philosophus naturalis immediatè accipit principia sua à primo Philosopho, qui habet cognitionem rerum in principijs uniuersalibus; Medicus autem accipit principia sua à naturali, quia eius consideratio est maximè in particulari; & quia ipse Philosophus venit à Philosophia, quæ est amor scientiæ, vel ars vitæ, & perturbationum medicina, vel humanarum, diuinarumq; rerum cognitio, diuisa in naturalem, rationalem; & moralem, sic & Philosophus dicitur aliquis naturalis, qui tractat de rebus naturalibus; aliquis rationalis, quò tractat de ente rationis, vt Grammaticus, Logicus, Rhetoricus, & Poeta; Moralis vero tractat de moribus, vt patet in libris Ethicorum, & Oeconomicorum, & Politicorum. Datur & Philosophus Christianus, qui disputat de rebus Fidei, vt est Theologus, qui versatur circa Deum reuelatum, ad differentiam primi Philosophij, seu Metaphysici, qui versatur circa Deum cognitum lumine nature.

Theologus est Philosophus Christianus.

Pietas est, per quam sanguine iustitiae, patriq; beneuolis officium, & diligenter tribuitur cultus, ut notat S. Th. 2. 2. q. 101. art. 1. b. a. Pietas enim est circa Deum, quia pertinet ad religionem, unde videtur, quod sit quidam cultus interior. Spectat etiam ad actus misericordiae, & propterea Deus dicitur pius, & misericors; pietas etiam est quidam amor proprius ex benignitate motus, & est affectio auxiliatrix omnibus. Unde dicitur & pietas Fidei, quæ spectat ad exercitationem deuotionis circa Deum, cum sit quidam protestatio eharitatis, quæ nedum ad Deum se extendit, sed etiam ad parentes, & ad patriam, secundum quod patria ipsa est quoddam principium essendi, &c.

Piscis, ut notat S. Th. de mente Basilij p. q. 7. art. 1. ad 1. caret memoria, sed secundum D. August. non caret memoria, licet sic animal imperfectius animali terrestri. Et in veteri lege non offerbatur in templo, quia est magis alienus à conuersatione hominum, quam cetera animalia. Et cito moritur, & factus est ex aqua quoad grossius eius, ideo immergitur; aures autem factæ sunt quoad subtilius, ideo eleuantur in aère. Datur etiam quidam partus piscis, qui retinet nauim in mari, ut docet S. Th. 3. contra gent. cap. 99.

Piscis inuenitur in mari, qui nauim retinet.

Pythagoras noluit se sapientem profiteri, sed sapientiam amatorem, ut notat S. Thomas 2. 2. q. 186. art. 1. ad 1. Et fuit nobis & diuisi reliquit patrimonium suis; & dedit se speculationi naturalium, dicens, cœlum esse patriam suam. Fuit post septem sapientes; & ante Aristotelem posuit duas coordinationes: scilicet primam decem bonorum, id est quia posuit ibi finem, impar, unum, deum, masculinum, quæ sitens, rectum, lumen, bonum, triangulum & quadratum: Et secundam decem malorum, quia posuit ibi infinitum, par, multitudinem, sinistrum, femininum, mortuum, obliquum, tenebrum, malum, & altera pars longius habuit autem illam tantæ pudicitiae, vt virginitatem seruans choro simul virginum iam præflect, & instruxit eas doctrina castitatis. Tradidit quoque sua Politia ea quæ spectant ad regimen animæ potius quam corporis, & mortuus est Methapontij cuius domus facta est templum, & pro Deo colitur.

Plato vidit spiritum Sanctum, & expositum in uisidibus, ut notat S. Th. p. p. q. 74. art. 3. ad 4. & præfereim uerba illa; Spiritus Domini feruabat super aquas, per spiritum ueni in inter hunc aërem vel ventum. Es fuit sapientissimus omnium, fertilissimèq; affectus est ad doctrinam Socratis. Et solus ob amorem ueritatis contemplandæ, abstinuit se ab omni delectatione ueneræ, pro quo sacrificauit, non quam reputans hoc peccatum, sed cedens errori cœdium, uenit Tarentum in Italiam, audire Architam discipulum Pythagoræ. Et dixit Deus non esse à Deo, posuitque ideam separatam entis, & unius, & boni summum Deum. S. Th. p. p. q. 6. art. 4.

Pluuia generatur ex maiori parte ex sublimatione uaporum resolutorum ex aquis, ut notat S. Th. 3. p. q. 67. art. 4. ad 5. ubi docet, quod modo in aqua rosæca, & in aquis archimædicis, & in uino non potest fieri Baptismus, sed bene in aquis fluminibus, quia in eis est mixtura de liquidibus corporibus mixtorum; & ideo aqua pluuialis nullam proprietatem habet ad solidum corpus mixtum, quod de aquis rosæcis & archimædicis dici non potest. Nam in illa aqua fit Baptismus cuius species est ipsa aqua, &c.

Pluuia unde nascatur.

Pollicitio est immunditia seu corruptio corporalis, in uero vel matre, ex decisione, & motu feminis protensis: cuius triplex causa esse potest; Vna extrinseca spiritualis, & intrinseca spiritualis, quæ de phantasmata precedentium cogitationum dormientibus apparent;

apparent; Tertia est corporalis intrinseca, sicut quando flegma dulce ad linguam decurrit, somniat homo se comedere dulcia: & quia non de facili potest percipi, ex qua causa contingat, ideo tutius est semper, ut quando homo patitur pollutionem, abstinere a percipione Sacramenti Eucharistiae, nisi necessitas incumbat; & debet abstinere vsque ad 24 horas, quia in tali spatio, natura deordinata per corporalem immunditiam, & mentis habetationem, reordinatur. S.Th. 4. sent. dist. 9. q. 1. art. 4.

Posse, & esse, quomodo differunt in perpetuis.

Posse, & esse, non differunt in perpetuis, intelligitur de potentia passiva, quia talis potentia non est in Deo; tamen quia verum est, quod potentia activa est idem in Deo, quod eius essentia, ideo est idem secundum rem, tamen potentia differt secundum rationem, cum addat modum significandi, ut scribit S. Tho. de potentia Dei, q. 1. art. 1. ad 6. Potest etiam exponi hac auctoritas, quod in perpetuis non differit esse, & posse, duratione: vel intelligitur in his quae dicuntur de Deo ab intrinseco, unde valet, Potest intelligere, ergo intelligit; non autem in his quae dicuntur de Deo ab extrinseco, unde non tenet, Potest creare, ergo creat, &c.

Possessio rerum exteriorum quoad usum, est homini naturalis; non autem quoad naturam earum: quia res exterior potest dupliciter considerari; Vno modo quantum ad eius naturam, quae non subiacet humanae potestati, sed solum diuinae, cui omnia ad nutum obediunt; Alio modo quoad usum ipsius rei, & sic homo habet naturalem dominium exteriorum rerum, quia per rationem & voluntatem potest uti rebus exterioribus ad suam utilitatem, quasi pro se factis, quia semper imperfectiora sunt propter perfectiora; & sic possessio rerum est homini naturalis. S.Th. 2. 2. q. 66. art. 1.

Possibile dicitur dupliciter; Vno modo per respectum ad aliquam potentiam, secundum quod subditur humanae potentiae; Secundo dicitur aliquid possibile absolute, ex habitudine terminorum, quia praedicatum non repugnat subiecto, ut Sortem sedere; & per oppositum dicitur impossibile, quando praedicatum repugnat subiecto, ut impossibile est hominem esse asinum; & ex hoc possibili secundo, Deus dicitur omnipotens, ut notat S. Tho. 1. q. 25. art. 3. Dicitur etiam possibile, & impossibile, secundum potentiam actiuam, vel secundum potentiam passiuam, vel secundum mathematicam, vel secundum repugnantiam & convenientiam terminorum. Et dicitur possibile logicum, quod est modus compositionis formatae ab intellectu, non claudens contradictionem, ut Deus esse. Est etiam possibile reale, ut naturam producere motum; & est possibile secundum causas inferiores, ut generatio, & corruptio; & secundum causas superiores, ut miraculorum operatio, &c.

Potentia est duplex. Vna activa, cui respondet actus qui est operatio, & huic primo nomen potentiae videtur fuisse attributum; Alia est potentia passiva, cui respondet actus primus, qui est forma, ad quam similiter videtur secundario nomen potentiae derivatum, ut notat S. Tho. de potentia Dei, q. 1. art. 1. Et quia potentia significat id quod est principium actionis, propterea aliquando accipitur pro qualibet proprietate rei consequente naturam. Et potest esse duplex, Rationalis, & irrationalis; rationalis est ad opposita, sed non aequaliter, quia ad unum naturaliter, ad alterum vero secundum quod a perfectione propriae naturae deficit; irrationalis vero, sicut & naturalis, est ad unum tantum. Datur & potentia imperans, & potentia exequens, & potentia obedientialis. Et aliqui ponunt potentiam neutram, s. indifferentem ad hoc, & ad illud. Et quia potentia dicitur a posse, quod quidem est triplex, s. posse esse, posse agere, posse pati, propterea etiam potentia ita distingui debet, &c.

Potentia maiusimoda accipitur.

Potestas proprie nominat potentiam actiuam, cum aliqua preeminetia, ut notat S. Tho. 4. sent. dist. 3. q. 1. art. 1. Et hinc est, quod potestas excellentiae humanitatis Christi in Sacramento consistit in quatuor principaliter, s. in hoc, quod merito & virtus passionis eius operatur in Sacramento, & in eius nomine Sacramenta sanctificantur, & ex eius institutione Sacramenta virtutem obtinent, & ipse effectum Sacramentorum sine exteriori Sacramento conferre potuit, & quia habuit duplicem potestatem, nam auctoritatis, quam competit ei secundum quod Deus, & talis potestas nulli creature potuit communicari, sicut nec divina essentia; aliam potestatem habuit excellentiae, quam competit ei secundum quod homo, & talem potestatem potuit ministris communicare. S. Thom. 3. p. q. 64. art. 4. Datur etiam & potestas iurisdictionis ordinata, vel delegata. Datur & potestas Ecclesiaeolica; potestas secularis. Datur & potestas ordinis, respectu corporis Christi veri, & corporis Christi mystici; potestas praesidendi, potestas dominandi, potestas boni Angeli, & mali Angeli. De quibus omnibus in diversis locis disputat S. Tho. 2. 2. q. 1. art. 1. & 2. q. 1. art. 1.

Practica

Practica scientia est de rebus operabilibus ab homine, ut moralis de actibus hominum, & edificativa de edificijs. S. Th. p. q. 1. art. 4. Et differt scientia practica, & speculativa in hoc, quia finis scientie practice est operatio, finis scientie speculative est cognitio veritatis. Ex hoc etiam venit nomen praxis, quae dicitur terminatio, vel operatio, vel latio, ad quam cognitio practica extenditur. Et solet definiti sic, Praxis est actus alterius potentiae, quoniam intellectus naturaliter posterior intellectione, natus est elicere conformiter rationi rectae, ad hoc ut sit rectus. Quae definitio non potest stare, quia sequeretur, quod operatio circa finem esset praxis, quod non est verum, quia tunc circa finem esset electio, contra Aristotelem, quia electio est tantum eorum, quae sunt ad finem: sequeretur etiam, quod dilectio Dei meritoria, esset praxis, quod est etiam falsum, quia praxis est operatio, quae est in potestate nostra, sed dilectio Dei, ut meritoria, non est in potestate nostra, quia provenit a Charitate, quae datur a Deo. Sed de hac re vide elucidationes nostras in 1. Metaph. ubi latius disputamus.

Scientia practica, & speculativa in quo differant.

Praeceptum est quadruplex; Vnum quod est primae necessitatis, quod obligat omnes in speciali, & in generali, ut diligere Deum; Aliud secundae necessitatis, quod obligat in generali, sed non in speciali, ut satisfacere pro peccatis; Tertium, quod est tertiae necessitatis, quod obligat homines, ex actu humano, ut votum, quod obligat quosdam, aut obligans omnes in casu, ut cum filia, &c. Quartum praeceptum, quod est quartae necessitatis, est quod instituit Papa, vel Archiepiscopus in sua provincia. S. Th. opusc. 61. cap. 1.

Praeceptum est actus consistens in applicatione concinatorum, & iudicatorum ad operandum; & est tertius actus prudentiae, nam primus est consilium; secundus est iudicare de inveniendis; tertius est praecipere, qui importat motionem cum quadam ordinatione, & est actus rationis, S. Th. 2. 2. q. 47. art. 8.

Praeceptio opponitur consilio, per quod homo ad actionem non procedit ante deliberationem rationis, sicuti hebetudo opponitur acuitati, quia hebetudo est per quam mens ad intima penetrare non sufficit: stulticia opponitur sapientiae, & ignorantia scientiae. S. Th. 2. 2. q. 8. art. 6. Et est speciale peccatum ipsa praecipitatio, cum sit operatio per imperium voluntatis.

Prædestinatio, est transmissio creaturae rationalis in finem supranaturalem, quae est vita aeterna: prædestinatio quoque est propositum miserendi, vel preparatio gratiae in praesenti, & gloriae in futuro; vel ordinatio alicuius ad gloriam principaliter, & ad aliam in ordine ad gloriam, S. Th. p. q. 23. per totam. Et respicit exitum, & eventum ordinis.

Prædicamentum est ordinatio quaedam diversarum rerum, secundum sub, & supra; & distinguitur in decem capita, secundum quod decem sunt modi prædicandi, scilicet substantiae, quantitatis, qualitatis, relationis, actionis, passionis, ubi, quando, situs, & habitus, S. Th. 3. Phys. lect. 4. tex. 2.

Prædestinatio respicit exitum, & eventum ordinis.

Prædicare Evangelium, & recitare ipsum in Ecclesia per modum catechizantis, pertinet ad Diaconum; sed docere & exponere ipsum, pertinet proprie ad Episcopum, cuius actus est perficere. S. Th. 3. p. q. 67. art. 1.

Prædicatio est duplex: per se, & per accidens; Per accidens est triplex, ut quando accidens prædicatur de accidente, ut iustus est musicus; vel accidens de subiecto, ut homo est musicus; vel subiectum de accidente, ut musicus est homo. Additur etiam, quando inferius prædicatur de superiori, ut animal est homo. Prædicatio per se, potest esse, vel directa, & formaliter, ut homo est animal, & rationalis, & risibilis; vel causalis, ut fantasia est motus; vel denominativa substantialiter, ut arca est lignea; vel accidentaliter, ut homo est albus; vel identica, ut Sortes est Sortes; vel identice identica, ut divina essentia est bonitas. Plurimae harum prædicationum habentur ex D. Th. 5. Met. in expositione tex. 13. lect. 7.

Prædicator debet esse mente purgatus, & virtute perfectus, & operari quod docet, ut scribit S. Thomas 3. parte, q. 41. art. 3. ad primum. Vbi dicit, quod nullus debet assumere officium prædicationis, nisi prius fuerit purgatus, & virtute perfectus, ut dicitur de Christo, qui cepit facere, & docere.

Prædicare nemo debet, nisi purgatus, et virtute perfectus.

Prælati habent tria; principium, modum, & usum; aliquando principium est malum, & usus bonus; aliquando est econverso; aliquando utrunque est malum. Modus autem seu forma prælationis in omnibus bonus est, consistit enim in quodam ordine alterius tanquam regentis, & alterius tanquam subiacentis: unde simpliciter dicendum est, omnem prælationem a Deo esse, sed secundum quid aliquas prælationes non esse a Deo, quia scilicet abusus earum non est a Deo, vel quia etiam iniusta actio per quam ad prælationem pertinetur,

peruenitur, à Deo non est. Sanctus Thomas 2. sentent. dist. 44. quæst. 1. artic. 2.

Præsumptio, est assumere ad agendum ea quæ præferuntur suæ virtuti: vnde præsumptuosus quantum ad id in quod tendit, non excedit magnanimum, sed multum quandoque ab eo deficit, sed excedit secundum proportionem suæ facultatis; & ideo cum opponatur magnanimitati per excessum, est peccatum, licet non illud quod ponitur in Spiritum sanctum, quia illa præsumptio est, qua quis diuinam iusticiam contemnit, ex inordinata confidentia diuinæ misericordiæ; & talis præsumptio opponitur charitati, S. Thom. 2. 2. q. 130. per totam.

Præteritum in necessitatem quandam transit, quia impossibile est non esse, quod factum est: & similiter etiam præsentia in quantum huiusmodi necessitatem quandam habet, necesse est enim sortem sedere, dum sedet. S. Thom. 2. 2. q. 49. art. 6. Et propterea dicitur præteritum non fuisse, est impossibile per accidens, respectu rei secundum se: vt præteritum, est impossibile per se, hoc enim solo priuatur Deus, genita ingenta facere.

Falso aliquorum opinio de B. Virgine.

Primogenitus vocatur non solum is quem fratres sequuntur, sed ille etiam qui primus natus est, alioquin non est primogenitus, nisi quem sequuntur fratres. Tandiu secundum legem primogenita non debentur, quandiu alia fuerint procreata, est falsum: propterea errant dicentes, Beatam Virginem habuisse alios filios præter Christum, ex hoc quod Christus dicitur primogenitus, cum possit dici primogenitus, absque hoc quod Mater eius alios habuerit filios. S. Th. 3. p. q. 28. art. 3.

Primum dicitur dupliciter, simpliciter, ante quod nihil est, & sic Deus est primum ens, à quo omnia entia deriuantur: & aliud est primum non simpliciter, sed in genere, sicut in genere alterabilium primum alterans est corpus cœleste, quod tamen non est primum simpliciter, sed mouetur motu locali à superiori mouente. S. Th. 1. 2. q. 6. art. 1. ad primum.

Princeps habebit grande præmium in cœlesti beatitudine, si bene se habuerit in regendo se, & subditos suos, ne conuertatur in tyrannidem. S. Th. opusc. 20. lib. 1. cap. 10. vbi multa dicit de hac materia, quomodo debet regere ciues cum misericordia, & hostes cum seuera iusticia. Et quando bene regit, prosperè, & diu regnat, & multa alia, &c.

Principatus est duplex, Regalis, propter bonum populi, seu politicus. i. liberorum, & despoticus. i. seruorum. S. Th. opusc. 20. lib. 2. cap. 8. & 9. vbi nota, quod in omni multitudine principatus est necessarius. Et omnis principatus, & omne dominium est à Deo: vnde etiam in Angelis reperitur principatus, & ideo Archangeli dicuntur, qui principantur Angelis.

Principium quantum ad id à quo imponitur nomen ad significandum, est sumptum à prioritate, non tamen significat prioritatem, sed originem, quia non est idem quod significat nomen; & à quo nomen imponitur: & propterea dicimus, quod hoc nomen principium, nihil aliud significat, quam id à quo aliquid procedit. S. Th. p. p. q. 33. art. 1.

Præuationem ponit aliud, sed determinat sibi subiectum, est enim negatio in subiecto apto nato, cœcum enim non dicitur, quod est natum videre: contrarium verò, & aliquid ponit; & subiectum determinat, nigrum enim, est species coloris: negatio nec aliquid ponit, neque determinat sibi aliquid subiectum, & propter hoc potest dici de ente, & de non ente, sicut non videns, & non sedens: falsum autem aliquid ponit, quia est ex eo quod videtur esse aliquid, quod tamen non est, vel non esse, quod est. S. Thom. p. p. q. 17. art. 4.

Processio duplex, ad intra, & ad extra.

Processio est secundum aliquam actionem, quæ si est tendens ad extra, dicitur processio ad extra, vel secundum motum localem, vel secundum causam efficientem, vt calor procedit à calefaciente, in calefacto; si verò est secundum actionem immanentem, dicitur processio ad intra. S. Thom. p. p. q. 27. art. 1. & per totam quæst. vbi ponit processionem Filij esse per modum naturæ, & intellectus, & similitudinis, processionem verò Spiritus sancti esse per modum voluntatis, & à duobus, &c.

Prodigalitas opponitur avaritiæ, nam in affectione diuitiarum avarus superabundat plus debito eas diligens; prodigus autem deficit, minus debito earum sollicitudinem gerens: circa exteriora verò ad prodigalitatem pertinet excedere quidem in damno, deficere autem in retinendo, & acquirendo. Et est minus peccatum, quam avaritia. S. Thom. 2. 2. q. 119. per totam.

Promissio est actus orationis, quia est enunciatio, & ordinatio alicuius, & illa quam homo facit homini, non potest fieri nisi per verba, vel quæcunque exteriora signa, Deo autem potest fieri promissio per solam interiorem cogitationem. Sanctus Thomas 2. 2. q. 88. artic. 1. &c.

Prophetia

Prophetia proprie loquendo non est habitus, vt notat S. Th. 2. 2. q. 171. per totam: & primo & principaliter consistit in cognitione, quia cognoscit ea quae sunt procul, & remota à cognitione hominum: Vnde dicitur Propheta à pro, quod est procul, & phanos, quod est apparicio, quia ei aliqua quae sunt procul apparent; & propterea antiquitus in lege veteri Prophetarum vocabantur videntes, quia videbant ea quae caeteri non vident; & apud Gentiles dicebantur Vates, à vi mentis, &c.

Proportio dicitur dupliciter; Vno modo certa habitudo vnus quantitatis ad alteram, secundum quod duplum, triplum, & aequale sunt species proportionis; Alio modo quaelibet habitudo vnus ad alterum proportio dicitur, & sic potest esse proportio creaturae ad Deum, in quantum se habet ad ipsum vt effectus ad causam, & potentia ad actum, & secundum hoc intellectus creatus proportionatus esse potest ad cognoscendum Deum. S. Th. p. p. q. 12. art. 1. ad 4.

Proprium est de genere accidentis, vt notat S. Th. 1. 2. q. 83. art. 2. ad 3. dicens, quod essentia animae comparatur ad potentias, sicut substantia ad accidentia propria, quae sunt posteriora substantia, & ordine generationis, & etiam perfectionis: hinc etiam dicere solemus, quod proprium fuit à subiecto sine mutatione, per naturae resultantiam, & subiectum potest intelligi sine proprio accidenti, per primam operationem intellectus, non autem per secundam, sed per vtramque potest intelligi sine communi accidente, etiam inseparabili, 1. sent. dist. 27. in expositione literae.

Providentia est ratio ordinis rei in finem, vt notat S. Th. p. p. q. 22. per totam. vbi nota, quod diuina providentia imponit necessitatem quibusdam rebus, non autem omnibus. Et dicitur providentia, à providere, id est à longe videre, quia Deus ab aeterno videt: vnde diuina providentia est in summo omnium Principe constituta, qua cuncta disponit: vel est diuina voluntas, secundum quam omnia in finem conuenientem deducuntur, quia & voluntatem, & intellectum claudit, propterea aliquando dicitur, quod est ratio statuendarum rerum in vltimum finem naturalem. Et differt à scientia, praescientia, dispositione, & praedestinatione, &c.

Providere est à longe videre.

Prudentia est cognitio rerum appetendarum, & fugiendarum, vnde prudens dicitur quasi providens: & quia prudentis est bene posse consiliari, consilium autem est de his, quae sunt per nos agenda in ordine ad finem aliquem, ratio autem eorum quae sunt agenda propter finem, est ratio practica, ideo prudentia non est nisi in ratione practica. Et est triplex; quaedam falsa, & per similitudinem dicta, vt prudentia latronis ad latrocinandum; quaedam est vera, sed imperfecta, quae est communis bonis & malis; quaedam autem perfecta, quae est tantum in bonis. S. Th. 2. 2. q. 47. per totam.

Psalms est canticum quod cantabat Dauid, vel cantari faciebat ad psalterium, S. Th. in expositione 2. Psal. Et nota, quod Dauid fecit omnes psalmos, sed quos ipse cantauit coram archa, incitantur ei, alij verò cantantibus. Et in eis comprehenditur per modum laudis, quicquid in sacra Scriptura continetur, vt notat S. Th. 3. p. q. 83. art. 4.

Psalmistatus non est ordo, sed officium ordini legum annexum. scilicet cantoria, vt notat S. Th. 4. sent. dist. 24. q. 2. art. 1. in corp. vbi reprobat opinionem illorum, qui volebant sufficientiam ordinum esse sumendam, per quandam adaptationem ad gratias gratis datas, & secundum assimilationem ad caelestem hierarchiam: & ibi dicit, quod nec Episcopatus, nec Psalmistatus est ordo, &c.

Puer quidam propter peccatum blasphemiae à Diabolo extinctus est, licet quidam dicant, quod puer ille non fuerit damnatus, nec peccauit mortaliter, sed fuit quaedam visio ostensa ad patrem contristandum, quia in illo peccato peccauerat non corrigens. Sed hanc opinionem reprobat S. Thomas 4. sent. dist. 27. q. 2. art. 2. ad 2. dicens hoc esse contra intentionem Gregorij 4. dialog. dicentis, quod pater pueri animam paruuli filij negligens, non paruam peccatorem gehennae ignibus nutriuit, &c.

Pulchritudo requirit tria, scilicet integritatem seu perfectionem, quae enim diminuta sunt, hoc ipso turpia sunt; debitam proportionem suae consonantiam; tertio claritatem, vnde quae habent colorem nitidum, pulchra esse dicuntur. S. Th. p. p. q. 39. art. 8. in corp. Et nota, quod pulchritudo est duplex; Altera corporalis, quae est quaedam apparatus figura membrorum, cum coloris quadam suauitate: dicitur etiam speciositas & formositas, cum decore, modo, decentia, gestu, & ornatu, cum quadam iucunditate & laetitia, vel alacritate totius vultus. Pulchritudo spiritualis, est nitor animae, sanctum reconcilians amorem, &c.

Pulchritudo duplex, corporalis, & spiritualis.

Pulchrum & bonum subiecto quidem sunt idem, quia super eandem rem fundantur, R scilicet

scilicet super formam, & propter hoc bonum laudatur ut pulchrum, sed ratione differre, nam bonum proprie respicit appetitum, est enim bonum quod omnia appetant, & ideo habet rationem finis: nam appetitus est quasi quidam motus ad rem; pulchrum autem respicit vim cognoscitivam: pulchra enim dicuntur quæ visui placent, unde pulchrum in debita proportione consistit, quia sensus delectatur in rebus debite proportionatis, sicut in sibi similibus, nam sensus ratio quædam est, & omnis virtus cognoscitiva, propterea pulchrum spectat ad rationem cause formalis. S. Th. p. q. 5. art. 4.

Punctum non ponitur in definitione lineæ, communiter sumptæ, quia in lineâ inflexa & circulari non est punctum, nisi in potentia, sed ponitur in definitione lineæ rectæ, sicut terminus in definitione terminati. S. Th. p. q. 85. art. 8. ad 2. Et nota, quod punctus est cuius pars non est, additus autem lineæ, non facit maius, & est de definitione lineæ, non autem de essentia eius: propterea dicitur, quod non est gravis, nec levis, nec molis, nec durus, nec rarus, nec densus. Et fluens casat lineam, & lineâ superfluum, & ipsa corpus, &c.

Puncto peccatorum secundum quod pertinet ad publicam iustitiam, est actus commutativæ iustitiæ; secundum autem quod pertinet ad immunitatem alicuius personæ singularis, à qua iniuria propulsus, pertinet ad virtutem vindicationis. S. Th. 2. 2. q. 108. art. 5. ad primam. Vbi notat Cistercius, quod licitum est personæ privatæ adire iudicem tantquam personam publicam, ut puniat malefactores, quia reddere malum pro malo punitive seu emendative, est actus virtutis moralis, & iustitiæ commutativæ emanantis ex veritate iudicis, & ex debito legali, &c.

Quando licitum est persona privata adire iudicem.

Purgatio est duplex. scilicet per gratiam à culpa, & per lumen doctrinæ à nescientia, ut notat S. Th. 3. p. q. 27. art. 3. ad 3. vbi dicit, quod Spiritus sanctus duplicem purgationem fecit in Beata Virgine; unam quidem preparatoriam ad Christi conceptionem, quæ non solvit aliqua impuritate culpæ, vel fomitis, sed mentem eius magis in unum colligens, & à multitudinis subtollens, quia Angeli purgari dicuntur, in quibus nulla impuritas invenitur; Aliam verò purgationem operatus est Spiritus sanctus in ea, mediante conceptione Christi, quæ totaliter eam purgavit à fomite, &c.

Purgatorium negare est erroneum, & à Fide alienum. Et est duplex; Alterum inferius, coniunctum inferno, quia idem ignis est in utroque; Alterum verò secundum dispensationem, & sic poterit esse in diversis locis, vel vbi homo peccavit, vel supra nos. S. Th. 4. sent. dist. 2. q. 1. art. 1. Et est in eo simul poena sensus & damni, utraque tamen temporalis est. Est etiam gravior quacunque poena existenti in hoc mundo.

Pusillanimitas tripliciter consideratur; Primo secundum se, & sic opponitur magnanimitati; Secundo ex parte causæ, & sic poterit esse ignorantia vel timor; Tertio quoad effectum: unde sicut presumptio est peccatum, ita & pusillanimitas, quia deficit à proportione suæ potentie: & inde est, quod servus qui acceptam pecuniam domini sui fodit in terram, nec est operatus ex ea, propter quandam pusillanimitatis timorem, punitur à Domino. S. Thomas 2. 2. q. 133. art. 1. & 2. Vbi nota, quod pusillanimitas dicitur, qui est pusilli seu nullius animi: unde dicitur pusillus & pauidus, veluti animalia illa parva quæ habitant in cavernis, &c.

Pusillanimitas dicitur, quasi pusilli animi.

DE LITERA Q.

A c litera catent tam Hebrei, quam Græci, & loco eius vtruntur c, vel u, quod etiam Latini faciebant antiquitus, unde videtur esse superuacua, sicut & k, tamen connumeratur inter mutas, & loco eius sæpe sæpius ponitur c, ut loquor, & locutus sum. requirit post se semper vocalem, &c.

Quadragesima est tempus ieiunij, ante Paschalem solennitatem, quod Ecclesia determinavit exemplo Christi, ut notat S. Thom. 3. p. q. 40. art. 2. & 3. q. 147. art. 5. quia virtus decalogi per libros quatuor sancti Evangelij impletur, denarius enim quater ductus in quadragenarium surgit; vel quia in hoc mortali corpore ex quatuor elementis subsistimus, per cuius voluntatem præceptis Dominicis contrahimus, quæ per decalogum sunt accepta; vel quia omnis sapientiæ disciplina est, Creatorem, creaturamq; cognoscere, Creator est Trinitas, Pater, Filius, & Spiritus sanctus; creatura verò partim est invisibilis sicut anima, cui ternarius numerus attribuitur, diligere enim Deum tripliciter iubemur, ex toto corde, ex tota anima, & ex

& ex tota mente; partim visibilis, sicut corpus, cui quaternarius debetur, propter calidum, humidum, frigidum: & ternarius ergo numerus, qui totam insinuat disciplinam, quater dicitur, i. numerus, qui corpori tribuitur, multiplicatus, quadragenarium conficit numerum; & ideo tempus quo ingemiscimus & dolemus, quadragenario numero celebratur, &c.

Qualitas hominis est duplex; Vna naturalis, & alia superueniens; naturalis autem qualitas accipi potest, vel circa partem intellectiuam, vel circa corpus, & virtutes corpori annexas: ex eo igitur, quod homo est aliqualis qualitate naturali, quod attenditur secundum intellectiuam partem, naturaliter homo appetit vltimum finem, scilicet beatitudinem, qui quidem appetitus naturalis est, & non subiacet libero arbitrio; ex parte vero corporis, & virtutum corpori annexarum, potest esse homo aliqualis naturali qualitate, secundum quod est talis complexionis, vel talis dispositionis, ex qua cuq; impressione corporearum causarum, quae non possunt intellectiuam partem imprimere, eo quod non est aliquis corpus, ut dicitur in 1. 2. q. 49. art. 2. ait, quod qualitas importat quendam determinacionem substantiae; modus autem est quem mensura praefigit, vnde importat quendam determinacionem secundum aliquam mensuram. Et quatuor sunt species qualitatis, quarum sufficiencia assignat ibi de mente Simplificij.

Quatuor qualitatis species.

Quando est proportio relicta ex tempore, vt ait S. Thomas 4. sent. dist. 16. q. 3. art. 1. q. 2. in corp. ubi disputat, an inconstantia sint proprietates actus moralis? dicens, q. in qualibet proportione oportet esse ad minus duos terminos, nihil enim sibi ipsi proportionatur, sed tunc ideo circumstantia moralis actus dupliciter accipi consuevit, quia potest dici vel circumstantia, vel illud quod est ad actum concurrens, ad quem proportionatur, sicut locus, vel tempus, aut ipsa conceptio quae ex illis relinquatur, vt quando, vel vbi. Et Gilius de Rossis etiam Porre dicitur de hoiies quando dicit, q. ex adiacetia temporis relinquatur, &c.

Intelligitur

Quantitas est duplex; Vna scilicet dicitur quantitas nobis, vel quantitas diuina, quae in solis rebus corporalibus est, vnde in diuinis personis locum non habet, sed alia est quantitas virtutis, quae attenditur secundum perfectionem alicuius naturae vel formae, quae quidem quantitas designatur, secundum quod dicitur aliquid magis, vel minus calidum, in quantum est perfectius vel minus perfectum in tali caliditate; huiusmodi autem quantitas virtutis attenditur primo quidem in radice, in ipsa perfectione formae, vel naturae, & sic dicitur magnitudo spiritualis, sicut dicitur magnus calor, propter suam intensiorem & perfectionem, vt notat S. Th. p. 2. q. 41. art. 1. Et animaduerte etiam, quod quantitas cum sit mensura substantiae, potest esse duplex; Continua, vt lites, superhoides, corpus; Et discretus, vt numerus, & oratio, potest esse etiam quantitas discreta praedicamentalis, & transcendens, vt numerus Angelorum, Datur, & quantitas extensionis, & durationis, & multis alijs modis, &c.

Quantitas multiplex, molis, virtutis, continua, discreta, extensionis, et durationis.

Quod est, est maxime proprium nomen Dei, Primo propter sui significationem, non enim significat formam aliquam, sed ipsum esse: vnde cum esse Dei sit ipsa eius essentia, & hoc nulli alij conuenit, propterea inter alia nomina hoc maxime proprie nominat Deum, quia vnumquodq; nominatur a sua forma; Secundo propter eius vniuersalitatem, omnia enim alia nomina, vel sunt omnia communia, vel si conuertuntur cum ipso, tamen ad quod aliquo supra ipsum secundum rationem, vnde quod a modo informant & determinat ipsum, intellectus autem postea non potest ipsam Dei essentiam cognoscere in actu, vnde secundum quod in se habet, sed si quomocumq; modum determinat circa id quod de Deo intelligitur, de sic a modo quo Deus in se est, & ideo quanto aliqua nomina sunt minus determinata, & magis communia, & absoluta, tanto magis proprie dicuntur de Deo a nobis: vnde & Datus scilicet dicitur principibus omnibus quod de Deo dicuntur ab omnibus, est, qui est tota in eum, in se ipso comprehendit, vnde quod de se per laqua substantio infinitam, & indeterminatam, &c. Tertio ex eius significatione, significat enim esse in praesenti, & hoc maxime proprie de Deo dicitur, dicitur esse non quod non sit quae praeteritum, atque futurum, & ob hoc Exodus. Moy si quaerenti, Si dixeris mihi, quod est nomen eius, quid dicitur ei? & respondit Dominus, Scilicet ego, qui est, inquit me ad vos. S. Thom. p. 2. q. 13. art. 1. 2.

Dei est nomen principale, qui est.

Quaestio est quadruplici scilicet, An est, Quid est, Quis est, & propter quid? Superfluo, & dicitur quid, & propter quid, in idem quae dicitur. Sicut autem quaestio, quid est, & habet ad quaestionem an est, ita quaestio propter quid, ad quaestionem quae: cum igitur quaestio propter quid, oportet illa duo esse manifesta, secundum enim quod propter quid, est idem, si quod est quod oportet esse manifestum an est, secundum autem quod propter quid distinguitur a quid est, oportet esse manifestum quia. S. Thom. 7. Metaph. b. c. d. e. f. g. h. i. j. k. l. m. n. o. p. q. r. s. t. u. v. w. x. y. z.

1040

Quid duplex? Quid nominis, ut quando demonstratur causa per effectum, tunc necesse est uti effectui loco definitionis causae, ad probandum causam esse, & hoc maxime contingit in Deo, quia ad probandum aliquid esse, necesse est accipere pro medio quid significet nomen; Aliud est quid rei, quod assumitur ad demonstrandum aliquid de subiecto, ut risibile de homine, per hoc quod est animal rationale, mortale, S. Th. p. q. 2. art. 2.

Quid, quandoque querit de natura quam significat definitio, ut cum queritur, quid est homo? & respondetur, animal rationale, mortale; quandoque vero querit suppositum, ut cum queritur, quid statat in mari? & respondetur, piscis; & sic querentibus, quid tres? responsum est tres personae. S. Th. p. q. 29. art. 4. ad 2.

Quidditas de ratione sua neq; est simplex, neq; composita, ut ait S. Th. 2. sent. dist. 3. q. 1. art. 1. dicens de ratione quidditatis, in quantum est quidditas, non est quod sit composita, quia nunquam inueniretur simplex natura, quod ad minus in Deo falsum est: nec est de ratione eius quod sit simplex, cum quaedam inueniatur composita, ut humanitas. Esse autem secundum quod dicitur res esse in actu, inuenitur ad diuersas naturas, vel quidditates, diuersimode se habere; quaedam enim natura est de cuius intellectu non est suum esse, quia intelligi potest cum hoc quod ignoratur an sit, sicut Phoenicem, vel Ecllypsum, vel aliquid huiusmodi; Alia autem natura inuenitur, de cuius ratione est ipsum suum esse, immo ipsum esse est sua natura, ut est Deus: alia autem entia praeter Deum, habent esse acquisitum ab alio, propterea in eis esse, est praeter quidditatem, &c.

Quies quadruplex.

Quies, proprie loquendo motui opponitur; & quia motus causat laborem in operationibus nostris, ideo quies consequenter opponitur labori: propterea quies potest esse quadruplex; Prima, quae opponitur motui; Secunda, quae opponit labori; Tertia cessatio a quacunque operatione; Quarta dicitur quies voluntatis, in ultimo fine, ut scribit S. Th. 2. sent. dist. 15. q. 3. art. 2. Nota etiam, quod quies voluntatis potest esse desiderij, & motus, & conscientiae, & aeternae gloriae; & potest esse prior motui, intentionis via, non autem via exequutionis, &c.

Quiescere in toto tempore aliquo, est esse in eo, in quolibet instanti illius temporis, etiam in ultimo, ut notat S. Th. p. q. 11. ar. 3. ubi impugnat opinionem dicentium Angelos moueri in instanti, quia cum Angelus aliquis mouetur, in toto tempore praecedenti est in termino a quo, in ultimo autem instanti est in termino ad quem, & propterea mouetur instantaneus; & haec opinionem sequitur Scotus; quae opinio est falsa, quia de ratione quietis est, ut quiescens non aliter se habeat nunc & prius, ideo in quolibet nunc temporis mensurantis quietem, quiescens est in eodem, & in primo, & in medio, & in ultimo, sed de ratione motus est, quod id quod mouetur, aliter se habeat nunc & prius, ideo in quolibet nunc temporis mensurantis motum, mobile se habet in alia, & alia dispositione, &c.

Quiescere in toto tempore aliquo, est esse in eo, in quolibet instanti illius temporis, etiam in ultimo, ut notat S. Th. p. q. 11. ar. 3. ubi impugnat opinionem dicentium Angelos moueri in instanti, quia cum Angelus aliquis mouetur, in toto tempore praecedenti est in termino a quo, in ultimo autem instanti est in termino ad quem, & propterea mouetur instantaneus; & haec opinionem sequitur Scotus; quae opinio est falsa, quia de ratione quietis est, ut quiescens non aliter se habeat nunc & prius, ideo in quolibet nunc temporis mensurantis quietem, quiescens est in eodem, & in primo, & in medio, & in ultimo, sed de ratione motus est, quod id quod mouetur, aliter se habeat nunc & prius, ideo in quolibet nunc temporis mensurantis motum, mobile se habet in alia, & alia dispositione, &c.

Questuarij, non habentes literas superiori, a questura prohibere debent.

Questuarij a questu dicti, communiter sunt omnes actu mendicantes, proprie autem & iuridice loquendo, sunt qui pro elemosinis discurrunt, non habendo certam diocesium, ut Sancti Antonij, vel Bernardi; & hi prohibentur acceptari, nisi literas veras Apostolicas, aut Diocesani ostendant, ut scribitur de poen. & rem. cap. Cum excom. ubi etiam positur forma literarum; & etiam si habeant literas Apostolicas non debent admitti, nisi prius per Episcopum fuerint examinatis quod etiam fieri debet de iudicis baptizatis, & de Christianis expulsis a Turcis, & huiusmodi; quia plerumque sunt infideles, & viri nequissimi, & sunt occasio, quod Fideles non ita misereantur veraciter indigentibus.

Quod est per essentiam, est causa illius quod est per participationem, ut ignis est causa omnium ignitorum, ut notat S. Th. p. q. 6. ar. 1. ubi probat Angelos & omnia alia a Deo esse producta ab ipso Deo, quia solus Deus est suum esse & ens per essentiam; in omnibus autem alijs a Deo differt essentia rei, & esse eius, propterea dicuntur esse entia per participationem, ideo quae a facia sunt a Deo, ut etiam Arist. dixit 2. Metaph. tex. 4. id quod est maxime ens, & maxime verum, est causa omnis entis, & omnis veri, nedum in genere causa finalis, ut aliqui volunt, sed efficientis, & exemplaris; quod habetur etiam ab Apostolo ad Rom. cap. 8. Et ipse, & per ipsam, & in ipso sunt omnia, ut S. Th. scribit p. q. 44. art. 1.

Quod est per essentiam, est causa illius quod est per participationem, ut ignis est causa omnium ignitorum, ut notat S. Th. p. q. 6. ar. 1. ubi probat Angelos & omnia alia a Deo esse producta ab ipso Deo, quia solus Deus est suum esse & ens per essentiam; in omnibus autem alijs a Deo differt essentia rei, & esse eius, propterea dicuntur esse entia per participationem, ideo quae a facia sunt a Deo, ut etiam Arist. dixit 2. Metaph. tex. 4. id quod est maxime ens, & maxime verum, est causa omnis entis, & omnis veri, nedum in genere causa finalis, ut aliqui volunt, sed efficientis, & exemplaris; quod habetur etiam ab Apostolo ad Rom. cap. 8. Et ipse, & per ipsam, & in ipso sunt omnia, ut S. Th. scribit p. q. 44. art. 1.

Quaerere, est informationem facere; & legibus vindicare; quaestionem constituere, est detinerere, ut locus vindicetur; quaestione in ferre, est vindicandum facinus iudicibus praebere, & mandare, vel populum ad Senatum referre; quaestionem intelligere, est tormenta & corporis dolo rem reis inferre, ad eripendam veritatem; quaestionem postulare, eius est qui iniuriam sibi factam quaerit apud iudicem ut iusticiam exerceat; quaestionis iudex praetor dicitur, qui quaestionibus praestit; & publicis iudicijs; quaesitor, is est, qui quaestionem habet, & inquit de criminibus, ut dicitur Iuriscopsulti; & etiam alio modo, quod dicitur in Iuribus.

Quo,

Quo, est duplex, Formaliter, & effectiue: illud autem quo aliquid operatur sicut actiuo principio, potest secundum esse separari ab eo quod operatur, vt si dicamus, qd balius operatur per Regem, quia Rex mouet eum ad operandum: sed impossibile est illud quo aliquid operatur formaliter, separari ab eo secundum esse; quod ideo est, quia nihil agit nisi secundum quod est in actu, sic igitur formaliter aliquid operatur per aliquid, sicut eo fit actu, non autem fit aliquid aliquo ens actu, si sit separatum ab eo secundum esse, & quia intellectus possibilis est quo hic homo formaliter intelligit, vt ait Arist. tex. 5. 3. de anima: dico autem intellectum, quo opinatur, & intelligit anima; propterea decepti sunt illi, qui ponunt intellectum possibilem a corpore separatum, sicut vna de substantijs separatis, vt dixit Auerr. Hæc S. Thom. 3. de anima, lect. 7.

Quo duplex, formale, & effectiuum.

Quomodo, est aduerbium, & potest capi aliquando admiratiue per stuporem, vt est illud Luc. 1. cap. Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Potest etiam capi interrogatiue, vt est illud Tren. cap. 4. Quomodo obscuratum est aurum? Tertio capitur comparatiue seu narratiue, vt est illud Deuter. c. 32. Quomodo vnus persequebatur mille. & illud Luc. cap. 12. Considerate lilia agri quomodo crescunt. Quarto potest capi dolorose, sicut est illud, Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? Quinto potest capi reprehensiue, vt est illud Esa. cap. 14. Quomodo cecidisti de caelo o Lucifer? &c.

Quod est, differt a materia, quia quod est, dicit ipsam suppositum habens esse, materia autem non habet esse, sed compositum ex materia & forma: vnde materia non est quod est, sed compositum: vnde in omnibus illis in quibus est compositio ex materia & forma, est etiam compositio ex quo est, & quod est. In compositis autem ex materia & forma, quo est potest dici tripliciter; Primo ipsa forma partis, quæ dat esse materiæ; Secundo ipse actus essendi, scilicet esse, sicut quo curritur, est actus currendi; Tertio natura quæ relinquitur ex coniunctione formæ cum materia, vt humanitas: quidditas verò Angelorum, quæ non est composita ex materia, & forma, nec est suum esse, vocatur hoc quod est; ipsum autem esse suum erit quo est; & ideo in Angelis est compositio ex quo est; & quo est, hoc est ex quidditate & esse, seu ex potentia & actu, secundum quod ipsa quidditas est possibilis, & esse suum est actus eius, vt notat S. Th. 1. sent. dist. 8. q. 5. art. 2. vbi disputat an anima sit simplex? quidditas autem Dei cum sit simplicissima, est suum esse, vnde dicitur, quod in Deo idem est quod est & quo est, & quod agit & quo agit, quia vnumquodque agit in quantum est ens. S. Th. 3. p. q. 3. art. 2.

In compositis ex materia, et forma, quo est dicitur tripliciter.

Quia, est coniunctio casualis, veluti illud quod habetur in Pfal. Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit: aliquando dicit affirmationem, vt est illud Esa. 44. Intelligatis quia ego ipse sum, ante me non est formatus: Deo, & post me non erit: aliquando significat certæ, vt ait Greg. in homilia de Magdalena; Quia enim septem diebus omne tempus comprehendit, recte septenario numero vniuersa designassur, &c. Hæc S. Th. 2. 2. q. 153. art. 5. ad 4. Quia enim ex abundantia cordis os loquitur, &c.

Quot, significat numerum certum & determinatum, præsertim hæc dictio quotquot: & aliquando significat numerum poenitentium, quos Deus non refutat, sed quotquot veniunt assumit & adoptat: vnde Marc. 6. Quotquotangebant eum, scilicet Christum, salu fiebant: ille enim spiritualiter Deum cogit, qui ad ipsam per poenitentiam se conuertit aliquando significat numerum illorum, qui sunt excellentes in virtutibus, de quibus dicitur Ioannis cap. 1. Quotquot receperunt eum dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius: viri enim perfecti, filij Dei dicuntur, pro eo quod ad hereditatem celestis gloriæ adoptantur; & predestinatiue ad eam ordiuntur aliquando significat numerum illorum, qui sunt omni peccatis, vt est illud Ioannis cap. 10. Quotquot autem ante me fuerunt, scires sunt: & latrones, &c.

Quotus, quo numero, quo ordine, secundum arithmetica computationem, quoto gradu distat quis ab aliquo superiori toto, distat a quolibet descendenti ab ipso, & nunquam minus, quia propter quod vnumquodque & illud magis, vnde si alij descendentes a communi principio, conueniunt cum aliquo ratione principij communis, non possunt propina quiores esse descendenti ex alia parte, quam sub primo principio, et propinquius: alij quando tamen plus distat aliquis ab aliquo descendente a communi principio, quam distat ipse a principio, quia illi forte plus distat a principio communi, quam ipse: & secundum remotiorem distantiam oportet consanguinitatem computari: S. Thomas 4. senti. quest. 12. art. 2.

Quotus, quo numero, quo ordine, secundum arithmetica computationem, quoto gradu distat quis ab aliquo superiori toto, distat a quolibet descendenti ab ipso, & nunquam minus, quia propter quod vnumquodque & illud magis, vnde si alij descendentes a communi principio, conueniunt cum aliquo ratione principij communis, non possunt propina quiores esse descendenti ex alia parte, quam sub primo principio, et propinquius: alij quando tamen plus distat aliquis ab aliquo descendente a communi principio, quam distat ipse a principio, quia illi forte plus distat a principio communi, quam ipse: & secundum remotiorem distantiam oportet consanguinitatem computari: S. Thomas 4. senti. quest. 12. art. 2.

DE LITERA R.

LITERA ista R, est semivocalis, & liquida, apud Priscianum, & post mu- tam in eadem syllaba posita, precedentem syllabam si natura brevis est, modo longam, modo breuem facit: & in principio dictionum Græcarum recipit aspirationem, vt Rhadamanthus, Rhea, & huiusmodi, &c.

Racha est interiectio irascentis, & habetur Matth. 5. vbi Saluator noster posuit tres gradus ire, dicens, Qui irascitur fratri suo, & qui dixerit fratri suo racha, & qui dixerit fratri suo facie: & isti gradus accipiuntur

secundum processum humani actus, in quo primo aliquid in corde concipitur, & quantum ad hoc dicitur, qui irascitur fratri suo; secundum autem est eum per aliquam signa exte- riorum manifestatur exterius, etiam ante quam pronopat in effectum, & quantum ad hoc dicitur, qui dixerit fratri suo Racha, quod est interiectio irascentis; Tertius est, quando peccatum in corde conceptum, ad effectum perducitur. S. Thom. 2. 2. q. 158. art. 5. ad 3.

Radius Solis fuisse ab æterno, si Sol esset ab æterno sicut Deus, secundum Commentato- rem, cum sit causa, nedum motus cœli, sed etiam substantiæ eius, quia corpus cœlestis est si- mile virtutis, & indiget aliquo a genere infinita virtutis, a quo & perpetuitatem motus ha- beat, & perpetuitatem assendi, sicut motum, & esse, non tamen sequitur, quod Deus precedat duracione cœlam, quia non est datus esse per motum, sed per influentiam æternam, se- cundum quod scientia eius est causa rerum, & ex hoc quod scit ab æterno, & vult, sequitur ab æterno esse. S. Th. secund. dist. 11. q. 1. art. 4. ad 1. arg. in contrarium.

Radix est quæ alimentum præstat toti arbori: vnde Apostolus ad Timotheum cap. vltimo dicit, Radix omnium malorum est cupiditas, secundum quod est appetitus inordinatus diuitia- rum, & sic est spiritale peccatum, ad similitudinem radicis arboris, quæ alimentum præstat toti arbori; videmus enim, quod per diuitias homines acquirunt facultatem perpetrandi quod- cunq; peccatum, & adhibendi desiderium cuiuscunq; peccati, eo quod ad habenda huius- modi temporalia non potest homo per pecuniam inuari, venditur Ecclesiæ & reo ad de- um, & obediunt omnia: & secundum hanc cupiditas diuitiarum est radix omnium peccatorum. S. Th. 1. 2. q. 84. art. 1. Et in art. 2. q. 1. quod superbia est radix omnium peccatorum, secundum ordinem intentionis, quam habet homo in acquirendis bonis temporalibus. Sic quædam super- petuitas signat emendationem, sicut radix arboris præstat alimentum, & cupiditas, seu inuirtus, est

Rancor, vt ait S. Th. 2. 2. q. 31. art. 2. ad 2. baptio dupliciter: Vno modo operatur in pro- odio; Alio modo propter aliquam indignatione de duplicentia, quæ quis concipit contra eum alicuius hominem, per quem de se dicitur, quærit, ut ille peccator alicuius malum, & est sicut accidit, aliquando vobis est sicut ira, sed an quis rationem dimittit de rancore contra suum inimicum? An rancore propter quod dicitur deest dimittit rancorem, & aliter signat rancore ad dimittit rancorem, dicitur tenentur, sicut ab eo in inimico, sicut dicitur quod dimittit rancore signa rancoris, et male loqui, et sicut habere cum in inimico, non tenentur de rancore, & ex præcepto, nisi quando inimicus humiliter se habet, vel sicut postulat, et tunc enim tenentur ei loqui, & respondere alicuius, quia est de consilio, & peccatorum, & cetera illa dicitur.

Rancor qui debet dimittere semper tenetur, et rancoris signa non item.

Rapina est receptio inuoluntaria pars eius cuiuslibet suberantem, vt dicitur S. Th. 2. 2. q. 64. art. 1. & 2. Sed attende, quod potest accipi Vnde potest pro omni iniuria a surpa- tione res sit spiritualis, sicut temporalis, & sic accipit a post ad Philipp. Non rapinam arbitrarus est esse se, qualem Deo; & hinc modo potest accipi a usurpatione vestre et ratio- ne, iniuria rei alicuius temporalis, quæ dicitur, sicut manifesta, sicut occulta, & sic vult prehem- dit sub se furtum, & rapinam, & vsuram, &c. Tertia capitur pro illicita usurpatione rei alienæ per violentiam ad lucrum factam, sicut rei alienæ, quia si quis per violentiam ac- cipiat rem suam ab illo qui iniuste tenebat, non dicitur rapina; Secundum dicitur per vio- lentiam, ad differentiam susti, quæ accipitur res alicuius per fraudulentiā, dicitur ad lu- crum, quia si quis violenter eripere quædam de re non sua, non esset rapina; dicitur il- licita, propter ablatam violentiam, quæ ab hostibus propter has conditiones rapina est maior peccatum, quàm furtum, &c.

Raptus est species luxurie, & quandoq; concurrunt eadem cum stupro; quandoq; con- iungitur raptus sine stupro, quandoq; vero stupro cum raptu concurrunt quidem in idem, quando aliquis violentiam infert ad virginem illicitè deflorandam, quæ quidem vult raptus quandoq; infertur, tam ipsi virgini, quàm patri; quandoq; autem infertur patri, sed non virgini.

virginis, puta cum ipsa consentit, ut per violentiam de domo patris abstrahatur. Differt etiam violentia & raptus alio modo, quia quandoque puella violenter abducitur a domo parentum, & violenter corrumpitur: quandoque autem etsi violenter abducatur, non tamen violenter corrumpitur, sed de voluntate virginis, siue corrumpatur fornicatio concubitu, siue matrimoniali, qualitercunque enim violentia adfit, salvatur ratio raptus. Invenitur autem raptus sine stupro, puta si aliquis rapiat viduam, vel puellam corruptam. 2.2. q. 13. q. 4. artic. 7.

Raptus violentiam quandam importat: & potest esse quantum ad finem inclinationis, vel quantum ad modum tendendi: unde quando quis abstrahitur a sensibilibus apprehensione, dicitur raptus, quia tunc elevatur mens eius ad supernaturalia ab ipso Deo, cum abstractione a sensibilibus: & hic raptus est ex divina virtute, quo rapti fuerunt Prophetae Dei: Potest secundo contingere ex causa corporali, sicut accidit in his, qui propter aliquam infirmitatem alienationem patiuntur: Tertio modo ex virtute Daemonum, sicut patet in arsepticis: aliquis etiam raptus; quando patitur evagationem mentis praeter propositum, 2.2. q. 175. art. 1.

Ratio, huius nomen sumptum est ab inquisitione, & discursu, unde rationari est procedere de uno intellecto ad aliud, ad veritatem intelligibilem cognoscendam: & comparatur ad intelligere, sicut moveri ad quiescere, vel acquirere ad habere, quia per eandem potentiam intelligimus & rationamur: & ideo ratio & intellectus sunt eadem potentia, ut notat S. Th. p. q. 79. art. 8. Et dicitur ratio superior, quando intendit aeternis; dicitur inferior, quando intendit temporalibus. Et proprie ratio convenit tantum hominibus, communiter vero convenit Angelis, & Deo. Capitur etiam ratio pro eo, quod est in ratiocinante. s. ipse actus rationis, vel potentia quae est ratio: quandoque ratio est nomen intentionis, siue secundum quod significat definitionem rei, prout ratio est definitio, siue prout ratio dicitur argumentatio. 1. sent. dist. 3. q. 1. art. 1.

Ratio superior, et inferior quae.

Ratio rei dicitur tripliciter: Prima quae non habet fundamentum in re, neque proximum, neque remotum, ut ratio chimerae, puta montis aurei, qui non reperitur coniunctim, sed separatim: Secundo aliqua est ratio ratiocinantis, per quam apprehendit intellectus id quod est in re, ut quando apprehendit formam lapidis: Tertio dicitur ratio, per quam intellectus apprehendit aliquid cui subest in re natura quaedam, non tamen secundum rationem qua apprehenditur, ut quando intellectus apprehendit intentionem generis substantiae, quae in re est natura quaedam non determinata secundum se, ad hanc vel ad illam speciem, & huic naturae apprehensae tribuitur ratio generis, quae non est in re, &c. S. Th. 1. sent. dist. 30. q. 1. art. 1.

Ratio seminalis, dicitur virtus activa, vel passiva, quae sunt principia generationum, & motuum naturalium, quae quidem ut sunt principaliter & originaliter in Verbo Dei, dicuntur rationes ideales; ut vero sunt in corporibus caelestibus, & in elementis mundi, ubi simul a principio productae sunt, ut in universalibus causis, dicuntur rationes universales; ut vero tertio sunt in his quae ex universalibus causis secundum successiones temporum producuntur, sicut in hac planta, & in hoc animali, tanquam particularibus causis, vocantur rationes particulares; ut quarto modo sunt in seminibus, quae ex animalibus & plantis producuntur, dicuntur seminales; in ordine ad Deum, dicuntur obedientiales, ut notat S. Thom. p. q. 113. art. 5.

Rationale dicitur dupliciter; Uno modo communiter, ut dicit intelligibilem naturam, & sic convenit Deo, & Angelis; Alio modo, ut importat discursum, & sic est proprium hominibus, ut ait S. Thomas p. q. 29. art. 3. ad 4. loquens de definitione personae. Rationale quoque dici potest illud, quod habet potentiam discernendi bonum a malo, verum a falso, & sic etiam convenit Deo, & Angelis; Alio modo quod habet potentiam discernendi per inquisitionem, & discursum, atque collationem, & hoc est proprium animae coniunctae carni. Dicitur etiam aliquod rationale per essentiam, ut intellectus; & aliquod per participationem, ut appetitus sensitivus, qui dividitur per irascibilem & concupiscibilem, hic participat rationem, quia ei obedit, &c.

Reatus sumitur aliquando pro culpa, aliquando pro poena; quia est medium quodammodo inter utrumque, sed proprie dicitur obligatio ad poenam propter peccatum, in quo duo possunt considerari. scilicet actus culpae, & macula sequens: planum est autem, quod cessante actu peccati, remanet reatus in omnibus peccatis actualibus, actus enim peccati facit hominem reum poenae, in quantum transgreditur ordinem divinae iustitiae, ad quem non redit, nisi

Reatus aliquando pro poena, aliquando pro culpa accipitur.

nisi per quandam recompensationem pœnæ, quæ ad æqualitatem iustitiæ reducit, vt. s. qui plus voluntati suæ indulgit, quàm debuit, contra mandatum Dei agens, secundum ordinem diuinæ iustitiæ aliquid contra illud quod vellet spontaneus, vel inuitus patiatur. S. Tho. 1. 2. q. 82. art. 3. & 6.

Rebellio virium inferiorum ad rationem, consequuta est ex peccato, vt docet S. Thom. opusc. 3. cap. 193. Et 3. sent. dist. 17. q. 1. art. 2. ad 2. q. ait, quòd rebellio seu pugna, siue contrarietas sensualitatis ad rationem causatur in nobis ex tribus; Primo ex diuersitate volitorum; Secundo, quia sensualitas in suum volitum effrenatè & sine regimine rationis fertur; Tertio ex hoc, quòd sensualitas effrenatè tendens in suum volitum, retardat motum rationis, & impedit, vel in toto, vel in parte; & hæc duo vltima in Christo non fuerunt, quia nunquam motus sensualitatis in aliquid ferebatur, nisi præordinaretur à ratione, propterea non fuit rebellio sensualitatis ad rationem, præsertim cum rebellare componatur ex re & bello, & propriè significat repugnare, & in Christo non erat repugnantia, quia motus sensualitatis non impediabat motum rationis, quia non erat violenta refusio de potentia in potentiam, &c.

Receptaculum, vt scribit S. Thom. 4. sent. dist. 45. q. 1. art. 1. est quidam locus corporalis. Et art. 3. ait, quòd receptacula animarum distinguuntur secundum diuersos status earum, anima autem coniuncta mortali corpori habet statum merendi, sed exuta à corpore est in statu recipiendi pro meritis bonum vel malum, ergo post mortem vel est in statu recipientis finale præmium, vel est in statu quo impeditur ab illo: si autem est in statu recipientis finalem retributionem, hoc est dupliciter, vel quantum ad bonum, & sic est Paradisus, vel quantum ad malum, & sic ratione actualis culpæ est infernus, ratione autem originalis, est Limbus puerorum: si autem est in statu quo impeditur à finali retributione consequenda, vel hoc est propter defectum personæ, & sic est Purgatorium, in quo detinentur animæ vsque statim præmium consequantur, propter peccata quæ commiserunt; vel propter defectum naturæ, & sic est Limbus Patrum, in quo detinebantur Patres à consequutione gloriæ, propter reatum humanæ naturæ, qui nondum poterat expiari. Patet ergo quinque esse receptacula animarum. scilicet Paradisum, Infernum, Limbum puerorum, Purgatorium, & Limbum Patrum.

*Quinque sunt
receptacula
animarum.*

Recidiuans non tenetur directè confiteri peccata dimissa, bene autem indirectè, vt sciatur quæ satisfactio sit ei iniungenda, vt ait S. Th. 4. sent. dist. 22. q. 1. art. 4. Et nota, quòd recidiuare est iterum cadere, vnde recidiuatio est iteratio priorum peccatorum remissorum per pœnitentiam, vnde per peccatum sequens pœnitentiam, redit quodammodo reatus peccatorum prius dimissorum, non in quantum causatur ex peccato vltimo perpetrato, quod aggrauatur ex peccatis prioribus, & hoc non est peccata dimissa simpliciter, sed redire secundum quid, in quantum scilicet virtualiter in peccato sequenti continentur, vt scribit idem S. Th. 3. p. q. 88. art. 1.

Reconciliatio, vt ait S. Tho. 4. sent. dist. 15. q. 1. art. 5. ad 2. quæst. est reparatio amicitie, quia per satisfactionem oportet quòd homo sicut Deo, ita proximo reconciletur, quia reconciliatio nihil aliud est, quàm amicitie reparatio: manente autem causa dissolutionis amicitie, amicitia reparari non potest, quæ quidem causa fuit inæqualitas ex iniusta acceptione, vel detentione causata: & ideo ille satisfacere non potest, nec Deo reconciliari, qui rem male ablatam, vel detentam male, non restituit; & cum amicitia non semper requirit æquale, sed quòd possibile, ideo si aliqua syna ablata, quæ omnino restitui non possunt, sufficit voluntas restituendi, cum tanta restitutione, quanta possibilis est, secundum conditionem vtriusque, ad arbitrium bonorum, &c.

Rectitudo est duplex; Altera quæ consistit circa res exteriores, quæ veniunt in vsum hominis, quæ sunt propria materia iustitiæ; Altera est rectitudo, quæ importat ordinem ad finem debitum, & ad legem diuinam, quæ est regula voluntatis humanæ, vt ait S. Tho. 1. 2. q. 55. artic. 4. ad 4. & ista vltima rectitudo est communis omnium virtutum. Vbi nota, quòd à rectitudine venit rectum, quod dicitur iustum, vnde recti homines dicuntur iusti. Datur quædam rectitudo naturalis voluntatis, qua secundum propriam naturam à Deo acceptam potest se conformari rectæ rationi. Datur & rectitudo appetitus, quæ est duplex, scilicet intrinseca, & altera extrinseca respectu artificiatorum: primam facit prudentia, secundam verò ars, ideo ars non est virtus moralis, sicut est prudentia, &c. Rectitudo actus, nil aliud est, quàm ipse actus, qui debite elicitur secundum rectam rationem.

*À rectitudine
venit rectum,
quod est iustum.*

Redemptio nostra est passio Christi, vt ait S. Th. 3. p. q. 48. quia per peccatum dupliciter, homo

homo erat obligatus primo servituti peccati, quia qui facit peccatum, servus est peccati; secundo quantum ad reatum poenae, quo homo erat obligatus secundum Dei iustitiam, & haec etiam est servitus quaedam: ad servitutem enim pertinet, quod aliquis patiatur quod non vult, cum liberi hominis sit vti seipso ut vult; quia igitur passio Christi fuit sufficiens, & superabundans satisfactio pro peccato, & reatu poenae generis humani, eius passio fuit quasi quoddam pretium, per quod liberati sumus ab utraque obligatione, nam se ipsum factio qua quis satisfacit, siue pro se, siue pro alio, pretium quoddam dicitur, quia se ipsum vel aliam redemit a peccato, & a poena, Christus autem redemit nos, & satisfecit, non quidem pecuniam dando, aut aliquid huiusmodi, sed dando id quod fuit maximum, seipsum scilicet pro nobis; & ideo passio Christi dicitur esse nostra redemptio, subleuatio. s. a peccato, & ab utroque reatu: vnde vana est illa redemptio praeteriuncta a peccato, quam quidam indignantur.

Redemptor noster, solus Christus, dici debet, ut ait S. Th. 3. p. q. 48. art. 5. quia ut ait Apostolus ad Cor. 3. Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum; sed solus Christus factus est pro nobis maledictum, ergo &c. Namque duo requiruntur ad hoc, quod aliquis redimat: scilicet actus solutionis, & pretium solutum, si enim aliquis soluat pro redemptione alius rei, pretium quod non est suum, sed alterius, ipse non dicitur redimere principaliter, sed magis ille cuius est pretium: pretium autem redemptionis nostrae est sanguis Christi, vel vita eius corporalis, quae est in sanguine quam ipse Christus exoluit; unde utraque istorum ad Christum pertinet immediate, in quantum est homo, sed ad totam Trinitatem, sicut ad causam primam & remotam, cuius erat & ipsa vita Christi, sicut primi, & a quo inspiratum fuit ipsi homini Christo, ut pateretur pro nobis; & ideo esse immediate Redemptorem proprium est Christi, in quantum est homo, quamvis ipsa redemptio possit attribui toti Trinitati, sicut primae causae, & auctoritatiue; executiue autem tribuitur Christo.

Redemptio nostra ad Christum pertinet immediate, sed ad totam Trinitatem, sicut ad causam primam, & remotam.

Reduplicatio potest denotare quodlibet genus causae, puta haec reduplicatio, secundum quod, seu in eo quod tale, dicit causam materialem, puta homo secundum quod est compositus ex contrariis, est corruptibilis: formale, homo secundum quod habet animam rationalem, est ad imaginem Dei: efficientem, dicendo, Petrus secundum quod natus est ex tali patre, est haeres eius: finalem, homo secundum quod est ad beatitudinem ordinatus, oportet ut sit immortalis quantum ad animam. Si autem attribuitur alicui homini aliquid ratione accidentium, sic dicitur, quod homo secundum quod est coloratus, est visibilis: si autem attribuitur sibi aliquid ratione suppositi, sic dicimus, quod Sortes secundum quod Sortes, est indiduum: si autem ratione naturae, sic dicimus, quod homo secundum quod homo, est animal. S. Th. 3. sent. dist. 10. q. 1. art. 2.

Regere & gubernare, proprie rationis est; & ideo unusquisque in quantum participat de regimine & gubernatione, in tantum conuenit sibi habere rationem & prudentiam; manifestum est autem quod subditi in quantum est subditi, & serui in quantum est serui, non est regere & gubernare, sed magis regi & gubernari: & ideo prudentia non est virtus serui, in quantum seruus, nec subditi in quantum subditi, sed quia quilibet homo in quantum est rationalis participat aliquid de regimine, in arbitrium rationis; in quantum conuenit ei prudentiam habere: vnde manifestum est, quod prudentia quidem in Principe est ad modum artis Architectonicae, in subditis autem ad modum artis manu operantis. S. Thomas 2. 2. q. 47. art. 2.

Regnum, a regendo sumptum est nomen eius, regere autem providentiae actus est: vnde secundum hoc aliquis regnum habere dicitur, quod alios sub sua providentia habet, & ideo secundum hoc homines in regno Dei esse dicuntur, quod eius providentiae perfecte subduntur: vnde regnum Dei quasi autonomastice dupliciter dicitur, quandoque congregatio eorum, qui per fidem ambulant, & sic Ecclesia militans regnum Dei dicitur, quandoque autem illorum collegium qui iam in fine stabiliti sunt, & sic ipsa Ecclesia triumphans regnum Dei dicitur: & hoc modo esse in regno Dei ideus est quod esse in beatitudine, nec differt secundum hoc regnum Dei a beatitudine, nisi sicut differt bonum commune totius multitudinis, a bono singulari vniuscuiusque. S. Th. 4. sent. dist. 49. q. 1. art. 2. ad 3. quae sit.

Regnum Dei autonomastice dupliciter dicitur.

Regula actuum humanorum est duplex. humana ratio, & lex aeterna, scilicet Deus, ut ait S. Thomas 1. 2. q. 19. art. 4. dicens, quod in omnibus causis ordinatis, effectus plus dependet a causa prima, quam a causa secunda, quia causa secunda non agit nisi in virtute primae, quod autem ratio humana sit regula voluntatis humanae, ex qua eius bonitas mensuratur,

naturæ, in altero est rationis tantum, & hoc contingit quodcumque; duo extrema non sunt unius ordinis, sicut sensus & sensibile, scientia & scibile, & ideo in sensu est relatio realis in ordine ad sensibile, & non e contra: sic in scientia in ordine ad scibile. Et ex his habentur relatione primi ordinis, secundi ordinis, & tertij ordinis, &c.

Relativa per accidens tripliciter dicuntur; nam aliqua dicuntur ad aliquid, propter hoc, quod sua genera sunt ad aliquid, sicut medicina dicitur ad aliquid, quia scientia est ad aliquid; Secundo aliqua relativa dicuntur ad aliquid, quando aliqua abstracta sunt ad aliquid, quia concreta habentia illa abstracta ad aliud dicuntur, sicut equalitas, & similitudo dicuntur ad aliquid, quia simile & æquale ad aliquid sunt, equalitas & similitudo secundum nomen non ostenditur ad aliquid; Tertio aliqua dicuntur ad aliquid, quando subiectum dicitur ad aliquid ratione accidentis, sicut homo vel album dicitur ad aliquid, quia utriusque accidit dupliciter esse, & hoc modo caput dicitur ad aliquid, quod est pars, ut habet S. Th. 5. Metaph. lect. 15. in fine text. 30.

Religio dicitur à reeligendo ea, quæ sunt diuini cultus, quia huiusmodi sunt frequenter in corde reuoluenda, secundum illud Prouerb. 3. In omnibus vijs tuis cogita illum; quamuis etiam possit intelligi religio ex hoc dicta, quod Deum reeligere debemus, quem amiseramus negligentes; vel potest intelligi religio à religando dicta, quia nos vni omnipotenti Deo religet. Siue autem religio dicatur à frequenti electione, siue ex iterata electione eius, quod negligenter amissum est, siue dicatur à religatione, religio proprie importat ordinem ad Deum, ipse enim est cui principaliter alligari debemus, tanquam in deficienti principio, ad quem etiam nostra electio assidue dirigi debet, sicut in vltimum finem, quem etiam negligenter peccando amittimus, & credendo, & Fidem protestando, recuperare debemus, ut scribit S. Th. 2. 2. q. 81. art. 1.

Religio proprie importat ordinem ad Deum.

Religiosus à religione appellatus est, & licet communiter dici possit. omnis homo qui Deum colit, specialiter tamen religiosus dicitur, qui totam vitam suam diuino cultui dedicat, à mundanis negocijs se abstinens, seu abstrahens, sicut etiam contemplatiuus dicitur, non qui contemplatur, sed qui contemplationi totam vitam suam deputat: hic autem non se subijcit homini, propter hominem, sed propter Deum, iuxta illud Apost. ad Gal. 4. Sicut Angelum Dei excepistis me, &c. S. Th. 2. 2. q. 81. art. 1. ad 5. Et nota, quod si contingerit ipsum ad dignitatem aliquam assumi, puta si fuerit Episcopus, non propterea absoluitur à tribus votis religionis, quia nihil debet habere proprium, sed est dispensator omnium bonorum Ecclesie, sed per accidens: non tenetur obedire, si superiorem non habet, sicut nec Abbas: nullo etiam modo religiosus reuelare debet secretum sibi commissum, etiam præcipiendi sibi Prælato, nisi vergat in infamiam, vel in periculum aliorum, ut habet S. Thom. quolib. 1. art. 16. præsertim quando proceditur per viam denunciationis simplicis, secus autem si per viam inquisitionis, aut accusationis, &c.

Religiosus assumptus in dignitate Ecclesiasticam non propterea à tribus votis absoluitur.

Reliquiæ Sanctorum, vel diuina verba licite portantur suspensa ad collum, si portentur ex fiducia Dei, & Sanctorum, quorum sunt reliquiæ, hoc enim modo non est illicitum: si autem circa hoc attendatur aliquid aliud vanum, puta quod vas esset triangulare, aut aliquid aliud huiusmodi, quod non pertinet ad reuerentiam Dei & Sanctorum, esset superstitiosum & illicitum: hinc Chrysost. super Matth. dicit, Quidam aliquam partem Euangelij scriptam circa collum portant, sed, nonne quotidie Euangelium in Ecclesia legitur, ut audiatur ab omnibus? cui ergo in auribus posita Euangelia nihil profunt, quomodo posunt eum circa collum suspensa saluare? vbi enim est virtus Euangelij, in figuris literarum, an in intellectu sensuum? si in figuris, bene circa collum suspendis, si in intellectu, ergo melius in corde posita profunt, quam circa collum suspensa. Hoc etiam quod Chrysost. dicit, intelligendum est, quando respectus habetur magis ad figuras scriptas, quam ad verborum intellectum, ut exponit S. Th. 2. 2. q. 96. art. 4.

Remedium mali est duplex; Vnum per quod impeditur futurum malum ne adueniat, & tali remedio sublato, aufertur spes, & per consequens timor; Aliud remedium mali est, quo malum iam præsens remouetur, ut notat S. Th. 1. 2. q. 42. art. 6. in quo disputat, vtrum ea contra quæ non est remedium, magis timentur? vbi nota, quod datur aliquod remedium quod liberat à malo, ut Baptismus liberans ab originali, & Pœnitentia à peccato actuali: Aliquod remedium, quod impedit ne malum fiat, ut matrimonium contra luxuriam: quoddam est remedium ad salutem consequendam, Deus enim nullo tempore dimisit suos cultores sine remedio necessario ad salutem.

Reminiscencia, est inquisitio eius quod excidit à memoria, & prior, & repetitur tantum

in parte sensitiva hominis, ut docet S. Thom. p.p. q. 78. art. 4. in corpore, quod quantum ad formas sensibiles non est differentia inter hominem, & alia animalia, similiter enim immo tantur à sensibilibus exterioribus, sed quantum ad intentiones prædictas differentia est, nam alia animalia percipiunt huiusmodi intentiones, solum naturali instinctu, homo autem per quandam collationem, & ideo quæ in alijs animalibus dicitur æstimatoria naturalis, in homine dicitur cogitativa, quæ per collationem quandam, huiusmodi intentiones adinvenit: unde etiam dicitur ratio particularis, cui Medici assignant determinatum organum, scilicet mediam partem capitis, est enim collativa intentionum individualium, sicut ratio intellectiva intentionum universalium: ex parte autem memorativa, non solum habet memoriam sicut cetera animalia, in subita recordatione præteritorum, sed etiam remissionem, quasi syllogisticè inquirendo præteritorum memoriam, secundum individualis intentiones, & sic non est necesse ponere nisi quatuor vires sensitivæ partis, scilicet sensum communem, imaginationem, æstimatoriam, & memorativam, &c.

Remissio peccatorum tripliciter fit, effectiva, meritoria, & ministerialiter.

Remissio in puniendo non est vitium, nisi inquantum prætermittitur ordo iustitiæ, quo aliquis deberet puniri, propter culpam, quam excedit crudelitas: sancti autem penitus hunc ordinem non attendit, unde remissio punitionis, directè opponitur crudelitati, non autem sancti, ut scribit S. Th. 2. 2. q. 159. art. 2. ad 3. Nota, quod datur etiam remissio peccatorum, quod fieri potest effectivè, & auctoritativè, quo pacto in Baptismo, & in Penitentia fit à sanctissima Trinitate. Potest fieri meritorie, & sic fit à Christo homine, qui pro sua passione meruit ut in his Sacramentis ritè acceptis remittantur peccata: Tertio remissio peccatorum potest fieri ministerialiter, & sic efficitur à ministris Ecclesiæ, iuxta illud Ioan. 20. Quorum remisistis peccata, remittuntur eis. An autem Deus possit remittere peccata sine Sacramentis, patet, quod sic, quando dixit, Propter quod dico tibi, remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Sed hoc intelligendum venit de potentia Dei absoluta, quæ non est alligata Sacramentis, non autem de potentia Dei ordinaria. Est etiam dubium, An possit fieri remissio peccati venialis absque remissione peccati mortalis? Dicas tu, quod non; quia inimico inquantum inimicus, non remittitur offensæ nec parva, nec magna, sed habens mortale, est inimicus, ergo &c. Licet aliqui teneant oppositum, quia potest solvi pena debita veniali ab existenti in peccato mortali, hic in via, & in inferno, quæ soluta, solum ac dimissum est veniale. Sed quantum valeat hæc ratio 4. sent. latius ostendimus, &c.

Remuneratio est duplex; quædam cum gratia facta, & huic datur vita æterna; quædam sine gratia, & est quando Deus in hoc mundo remunerat eum, qui præmium futuræ gloriæ non meretur, ut sic nullum bonum irremuneratum invenitur, ut ait S. Th. 2. sent. dist. 27. art. 4. in corp. Vbi attende, quod remuneratio fit remunerabili, quod quidem remunerabile potest esse triplex; Primo illud, quod est aptum natum mereri, & hoc dicitur esse ipsum liberum arbitrium; Secundo remunerabile illud dicitur, quod est coniunctum ipsi merenti, ut corpus humanum; Tertio, quod est ad ipsum ordinatum, sicut ad obsequium, secundum hoc præmiatur homo aliquando in seipso, aliquando in corpore, aliquando ex eis quæ sunt sibi vtilia, sic etiam præmiatur in seipso, in corpore suo, & etiam in ipso mundo, quæ est eius habitaculum, unde corpora cælestia præmiari, non est aliud, quam hominem præmiari in illis, quia Deus totum mundum propter amorem hominis facit palchriorem, & ideo quia propter hominem præmiantur corpora supercælestia, secundum illam proprietatem secundam quam consona sunt corporibus gloriosis, &c.

Reparatio, qua humana natura fuit à Deo reparata, fuit congruentissima quantum ad ipsum Deum, quia in hoc manifestatur misericordia Dei; potentia, & sapientia; misericordia quidem, siue bonitas, quia proprii plasmatis non despexit infirmitatem; potentia vero, quia ipse omnium nostrorum defectum sua virtute vicit; sapientia autem, in quantum nihil frustra fecisse invenitur; conveniens etiam fuit quantum ad humanam naturam, quæ generaliter lapsa erat, similiter etiam ex perfectione universi, quod totum quodammodo ad salutem hominis ordinatur, ut scribit S. Th. 3. sent. dist. 20. q. 1. art. 1. in corp. 1. quæst.

Repræsentatio, est continentia alicuius similitudinis, ut scribit S. Th. de ver. q. 7. art. 7. respondendo ad 2. arg. quod erat tale, Liber vitæ est repræsentatio vitæ, sed non vitæ creatæ, primum enim non repræsentat secundum, sed e converso, ergo liber vitæ repræsentat seu est repræsentativus vitæ increatæ. Et respondet, quod repræsentare aliquid est similitudinem eius continere; duplex autem est similitudo rei, Una quæ est factiva rei, sicut quæ est in intellectu practico, & per modum huius similitudinis primum potest repræsentare secundum;

Similitudo alicuius rei est duplex.

secundum; Alia autem est similitudo accepta à re cuius est, & per hunc modum posterius representat primum, & non e conuerso; liber autem vitæ non hoc modo, sed primo vitam representat, &c.

Reprobatio est pars prouidentiae, respectu eorum qui ab hoc fine decidunt; sicut praedestinatio est pars prouidentiae, respectu eorum, qui diuinitus ordinantur in aeternam salutem: unde reprobatio non nominat praescientiam tantum, sed aliquid addit secundum rationem, sicut & prouidentia: sicut enim praedestinatio includit voluntatem conferendi gratiam, & gloriam, ita reprobatio includit voluntatem permittendi aliquem cadere in culpam, & inferendi damnationis poenam pro culpa, ut scribit S. Thomas p.p.q. 23. art. 3. Potest etiam dici, quod reprobatio est praescientia culpae, & praeparatio poenae; vel ordinatio alicuius creaturae ad poenam aeternam; vel est aeterna praecognitio mali vsus liberi arbitrii; ratione cuius, Deus decreuit hominem aliquem priuare gratia in praesenti, & in futuro punire poena aeterna; seu est praescientia iniquitatis, cum voluntate permittendi casum in culpam, & inferendi damnationem pro culpa; & multas alias definitiones tractant Doctores de hac re, &c.

Reprobationis definitiones multae.

Reptile est animal, quod vel non habet pedes quibus eleuatur à terra, ut serpens, vel habet breues, quibus paratim eleuatur, ut lacerta, & formica. Et reptile, quoddam aquaticum, quoddam terrestre, ut ait S. Th. p.p.q. 72. art. 1. ad 2. Vbi nota, quod quatuor modis dici potest; Primo, quod se trahit vi oris, sicut vermis; Secundo, quod se trahit vi costarum, ut serpens; Tertio, quod se trahit vi penularum, ut piscis; Quarto, quod se trahit mouendo aliquam partem corporis, applicando eam terrae, licet habeat pedes, ut stellio, &c.

Reptile quatuor modis sumitur.

Repudium vxoris est contra legem naturae, unde non licet infideli vxorem repudiare, & ideo si conuertatur postquam vna repudiata alteram duxit, idem est iudicium de hoc, & de illo, qui plures vxores habebat, quia tenetur primam quam repudiauerat accipere, si voluerit, & aliam abijcere, ut ait S. Th. 4. sent. dist. 39. q. 1. art. 3. ad 5. Et nota, quod repudium proprie dicitur recusatio, quod fit ob rem pudendam. Et differt repudium, & diuortium, quia repudium fiebat ex indebita causa, sed diuortium ex debita, & illud erat permissum, hoc autem est concessum. Differunt etiam, quia post repudium non prohibebatur nubere, post diuortium autem prohibebatur. Differunt adhuc, quia vir repudiabat vxorem, & non e conuerso, unde non iudicabantur ad paria, in diuortio vero iudicabantur ad paria: & multa alia dicuntur de diuortio, ut apparet vbi supra.

Repudium, et diuortium differunt.

Requisitio alicuius ad aliquid, ut ait S. Th. 1. 2. q. 4. art. 1. fit quatuor modis, dicens quadrupliciter aliquid requiritur ad aliquid; Vno modo, sicut praambulium, vel praeparatorium ad ipsum, sicut disciplina requiritur ad scientiam; Alio modo, sicut perficiens aliquid, sicut anima requiritur ad vitam; Tertio modo, sicut coadiuuans extrinsecus, sicut anima requiritur ad aliquid agendum; Quarto modo, sicut aliquid concomitans, ut si dicamus, quod calor requiritur ad ignem, & hoc modo delectatio requiritur ad beatitudinem, &c.

Res dicitur a reor, reris, & sic nomen rei spectat ad id quod est in anima; dicitur etiam à ratus, rata, ratum, & sic spectat ad id quod est extra animam, quasi habens aliquid ratum, & firmum in natura: unde hoc nomen ens, & res, differunt secundum quod est duo considerare in re. Liquiditatem, & rationem eius, & esse ipsius. Et à quidditate sumitur hoc nomen res, & quia quidditas potest habere esse & in singulari quod est extra animam, & in anima secundum quod est apprehensa ab intellectu, &c. ut notat S. Th. 1. sent. dist. 25. q. 1. art. 4. Vbi nota, quod prout res dicitur à reor, reris, comprehendit omne illud, quod cadit in cognitione, siue sit res exterius, siue in sola opinione; quando vero res dicitur à ratus, rata, ratum, prout ratus dicitur esse illud, quod non tantum est in cognitione, sed in rerum natura, siue sit ens in se, siue in alio, tunc conuertitur cum ente: si autem hoc nomen res, capis, prout dicitur de creaturis, & substantijs per se entibus, sic peccatum non potest dici res, nec ratione deformitatis, nec ratione substrati; quo pacto dicebat August. in Enchirid. quod opera diaboli vitia sunt, non res: si autem res capiatur primo modo, ut dicitur à reor, reris, sic peccatum potest dici res, etiam ratione deformitatis, ut ait quaedam Glosa 1. Rom. Deus illius rei est vltor, cuius non est auctor. & Ang. vbi supra, Aliquae res sunt quibus homines mali sunt, ut vitia, & peccata.

Peccatum quid res est, et quando nō.

Reservatio superioris, ut docet S. Th. 4. sent. dist. 19. q. 1. art. 3. q. 2. potest conuenire alicui, & non alteri, dicens, quod potestas ordinis quantum est de se, extendit se ad omnia peccata remittenda, sed quia ad vsus huius potestatis requiritur iurisdictio, quae à maioribus in inferiores descendit, ideo potest superior aliqua sibi reservare, in quibus iudicium inferiori

inferiori non committat, alijs de quolibet peccato potest simplex Sacerdos iurisdictionem habens absoluere. Sunt autem quinque casus in quibus oportet, quod simplex Sacerdos ad superiorem poenitentem remittat: Primus est, quando est solemnis imponenda poenitentia, quia eius minister proprius Episcopus est: Secundus est, de excommunicatis, quando inferior Sacerdos non potest absoluere: Tertius, quando inuenit irregularitatem contractam, pro cuius dispensatione debet ad superiorem remittere: Quartus, de incendiarijs: Quintus, quando est consuetudo in aliquo Episcopatu, quod enormia crimina, ad terrorem, Episcopo reseruantur, quia consuetudo dat vel aufert potestatem in libris, &c.

Resistentia, vt notat S. Thom. 2. sent. dist. 28. q. 1. art. 2. arg. 6. est alia à victoria, ita enim arguit: Quicumque tentationi resistit, tentantem vincit, sed vincenti primum æternum promittitur Apoc. 2. & 3. cum ergo ad primum æternum nullus sine gratia venire possit, videtur, quod sine ea aliquis non possit tentationi resistere peccatum vitando: Et respondendo, ait, quod aliud est resistere peccato, & aliud victoriam de peccato habere, quicumque enim vitat peccatum, peccato resistit, vnde hoc potest fieri etiam sine gratia, nec oportet quod tunc homo resistendo peccato, mereatur primum æternum, sed ille proprie vincit peccatum, qui potest pertingere ad hoc, contra quod est pugna peccati; hoc autem non potest esse nisi in eo qui opus meritorium operatur, vnde talis victoria vitam æternam meretur, & sine gratia non fit, &c.

Respublica, vt docet S. Th. 2. 2. q. 40. ar. 4. dicens, quod pro tuitione Reipublicæ Fidelium licitum est iusta bella exercere in diebus festis, si hoc tamen necessitas exposcat, hoc enim esset tentare, si quis imminente tali necessitate vellet à bello abstinere, Et nota, quod Respublica, dicitur ciuitas libera, quæ iure regitur, vel est paucorum potestas, in qua cum institutione magistratus, honoresque publicos quemadmodum debeant impartiri, & in quo potestas, auctoritasque summa debeat consistere: vel dicitur quoddam corpus compaginatum ex membris, quod diuini muneris beneficio animatur, & summæ æquitatis agitur nutu, & regitur quoddam lumine rationis, &c.

Respiratio est necessaria animali respiranti, quia sine respiratione vivere non potest, ipsa enim respiratio, & si non sit causa vitæ, est tamen concausa, in quantum cooperatur ad temperamentum caloris, sine quo non est vita. S. Th. 5. Metaph. lect. 5. in expositione text. 6. vbi Arist. ostendit quot modis dicitur necessarium.

Restitutio ablati opponitur, sed ablatio rei alienæ, est actus iniustitiæ, circa commutationes, ergo restitutio eius est actus iustitiæ, quæ est in commutationibus directiua, restituere enim nihil aliud esse videtur, quam iterato aliquem statuere in possessionem vel dominium rei suæ, & ita in restitutione attenditur æqualitas iustitiæ secundum recompensationem rei ad rem, quod pertinet ad iustitiam commutariam: & ideo restitutio est actus iustitiæ commutariæ, quando scilicet res vnus ab alio habetur, vel per voluntatē eius, sicut in mutuo vel deposito, vel contra voluntatem eius, sicut in rapina, vel furto, &c. S. Th. 2. 2. q. 72. ar. 1. Vbi nota, quod restitutio male ablati, est de necessitate salutis, quantum possibile est, & debet statim fieri, vel dilatio peti ab eo qui potest concedere vsum rei, quia implicat præceptum negatiuum, vbi supra art. 8. Et est ita necessaria, quod Principes tenentur ad restitutionem, si latrones increpant, quia redditus quos habent, sunt quasi stipendia vt conseruent iustitiam: & quando res non est restituibilis, sicut membrum mutilatum, debet fieri recompensatio quantum possibile est, &c. Et si is cui restitui debet aliquid, mortuus est, debet dari hæredibus eius: si verò ignotus sit, debet dari pauperibus, præmissa diligenti inquisitione: si autem sit multum distans, debet ei mitti, præcipue si sit res magni valoris, vel debet deponi. Et si quis iniuste derinuerit rem fructiferam, omnem fructum quem consequitur ex re ipsa, vel consequi potuisset, si diligenter coluisset, eo modo quo dominus rei solebat colere (deductis tamen expensis in rei conseruationem, cultura, & fructus collectione) damna etiam quæ passus est dominus ex carentia suæ rei, tenentur detentor iniustus recompensare, &c.

Resurrectio est, in qua aliquid fit ministerio Angelorum, & aliquid virtute diuina immediate: illud ergo quod Angelorum ministerio fiet, non erit in instanti, si instans dicat indiuisibile temporis, erit tamen in instanti, si instans accipiatur pro tempore imperceptibili: illud autem quod fiet virtute diuina immediate, fiet subito, scilicet in termino temporis, quo Angelorum opus complebitur, quia virtus superior inferiorem ad perfectionem adducit: Sanctus Thomas 4. sententiarum, dist. 43. quæst. 1. art. 3. ad quæstionem 3.

Et nota,

Restituere, est iterato aliquem statuere, in dominium rei suæ.

Resurrectio quod resurrectio est duplex: Altera increata, quae est ipsemet Deus, faciens resurrectioem creatam, iuxta dictum Saluatoris ad Martham, Ego sum resurrectio & vita: & ista pp est futura, sed est ab aeterno: Altera vero est resurrectio creatae: & ista est triplex, scilicet spiritalis, temporalis, & corporalis. Resurrectio corporalis est illa, qua anima intellectiva reuincitur corporibus suis, vnde dicitur suscitatio corporum: & quoad esse est naturalis, quoad fieri spectat ad fidem, & est futura de necessitate. Et fuit quadruplex error negantium ipsam, vt ait S. Th. vii supra ar. 1. Resurrectio spiritalis est illa, qua quis resurgit a peccato, & de peccato ad gratiam, & ista solum fit a Deo. Resurrectio temporalis est illa, qua quis quandoque cadit de prosperitate huius seculi, & tandem resurgit ad eandem prosperitatem, vt patet de Iob. Datur & resurrectio Christi, quae est causa exemplaris reparacionis vite nostrae, & proprie se extendit tantum ad bonos; licet efficientia eius se extendat ad resurrectionem tam bonorum, quam malorum, vt notat S. Thom. 2. p. q. 56. ar. 1. ad 2. & ad 3. & ad 4.

Resurrectio duplex, creata, & increata: & haec triplex, spiritalis, temporalis, et corporalis.

Resurrectio Christi, quae est causa exemplaris reparacionis vite nostrae.

Rhetorica est quidam modus procedendi ex quibusdam coniecturis ad suspitionem adducendam, vel ad aliquam per suadendam. Est pars prudentiae, quae ratiocinatur intermedium ex necessariis interdum ex probabilibus, interdum ex quibusdam coniecturis; quia tres sunt modi procedendi, scilicet, quorum unus est per demonstrationem ad scientiam causandam, quod pertinet ad physicam, & sub physica intelliguntur omnes scientiae demonstratae. Alius est modus ex probabilibus ad opinionem faciendam, quod pertinet ad dialecticam. Tertius modus spectat ad rhetoricam. Th. 2. p. q. 48. ar. 1. & ad 2.

Reuelatio diuina, ordine ad inferiora descendit per superiores, sicut ad homines per Angelos, & ad inferiores Angelos per superiores, vt scribit S. Th. 2. p. q. 21. ar. 1. Vbi nota, quod reuelatio dicitur quasi repositio vel amictus, dum aliquid ignoratum aperitur alicui, & additur supra rationem, intelligentiam, & sensum: unde reuelare, aliquando idem importat quod causare, aliquando figurate extrinsecum, causatum, ad sensum, in insolentem creaturam, & sic Deus dicitur reuelasse legem Christi omnibus, tam fidelibus, quam infidelibus, quamuis non omnes assensuerunt, & haec potest vocari reuelatio exterior: aliquando reuelare importat idem quod causare assensum in intellectu creato, de aliquo complexo, & potest esse de complexo vero, & complexo falso, vel assensu sine formidine, vel assensu cum formidine. Reuelare quoque aliquando importat idem quod causare assensum firmum, in intellectu creato de aliquo complexo, vero, & haec potest reuelatio interior vocari: vnde nullus vquam purus homo habuit reuelationem a Deo, nisi medijs Angelis. Et sic nostra impigitur reuelationi, a prophetis factae, non autem alteri reuelationi (licet multis gentilibus reuelationes factae sunt, de Christo, vt patet de Sybillis). Reuelatur etiam diuina, in quibus ex speciali privilegio, vt sciatur se esse in gratia, ad hoc vt securitatis gaudium usum in hac vita, in eis incipiant, & confidentius, & fortius magna opera prosequantur, & mala praesentis vite sustineant, sicut de Paulo dicitur, Sufficit tibi gratia mea. Th. 2. p. q. 21. ar. 1. Vbi nota, quod reuelatio respicit personam excellenter, & ideo secundum diuersam rationem reuelatio ad diuersas species habet, vt notat S. Th. 2. p. q. 21. ar. 2. Vbi nota, quod reuelatio est bonorum exhibitio in testimonium virtutis: Vel est timor initialis, & castus. Ex potest capi in bonum, & in malum, sicut etiam confusio, & erubescencia, vnde reuerentia proprie est adus timoris, vt dicitur Deo, est adus laetitiae. Reuereri quoque, est honorare, & quod reuerentia, honor, quoniam in rebus, & in factis aliquando habemus: & quando reuerentiam in rebus nominamus, solentur dicere, salua reuerentia, saluo honore, a quo reuerentia, dignitas, & honor, & reverentia, cum reuerentia. Ex componitur reuereri, & reueror: est autem vereri, timere cum pudore quoddam, erga eum quem metumus. Potest etiam dici, reuereri, si hominum, liberi, timere, sicut, quod ille pudoris, hic poene metu teneatur. Reuereri, & honorari, & laudari, & glorificari, & ad id pertinet, & reuereri, & honorari, & laudari, & glorificari, quod bonum maius in altero, quam in seipso, honorare, est exhibere reuerentiam in se, quoniam maius, quod in altero reputamus: laudare, est honoratum, & in se commendare, & glorificare, est laudare honorati laque, laetum preconizare, & honoratum, & in se commendare, & glorificare, est laudare honoratum, glorificandum, laetum, propter omnium laetiam, quoniam in se, & in altero, & in omni spe, & fiducia, postposita se totum illi subiaccere, &c.

Reuelatio, est quasi repositio vel amictus.

Reuereri componitur ex re, & reuor.

Reus ille est, vt ait S. Tho. 1. 2. q. 87. ar. 1. ad 2. quoniam peccatum facit subditum poenae, quod est malum: hinc puniri non est malum, sed fieri poena dignum, vnde reatus poenae dicitur

dire & ponitur effectus peccati: pena quidem, iuxta esse, potest & a Deo; & ab hominibus infligta, unde ipsa non est effectus peccati directe, sed solum dispositiue. Et nota, quod reus reus, reum, dicitur a re, quae petitur, qui quamuis sceleris conscius non sit, reus tamen dicitur, quando ius in iudicio pro re aliqua ab eo petitur: siue reus dicitur qui accusatur, sed impetitur super aliqua, iuste vel iniuste: aut reus dicitur, qui in rem, hoc est causam actionis iudicium vocatur. Reus quoque dicitur, quicumque in iuram adducitur, etiam si nihil admisit: hinc reus voti, reus mortis, reus poenae dicitur, &c.

Rex, et Tyrannus in quo differunt.

Rex principaliter debet intendere, ut solum regimen quietius gubernetur, ut notat S. Th. opusculo. lib. 2. cap. 3. Vbi nota, quod differt Rex, & Tyrannus, quia Rex intendit commodum subditorum, & est pro bono publico, Rex enim a regendo dicitur, qui Regnum possidet, Regnum vero dicitur integra regio, quae ab uno Rege possidetur, ut Polonia, & Hispania Regna dicuntur; Tyrannus autem dicitur, qui tantummodo querit commodum proprium, & non dicitur vere gubernator, sed dissipator: hinc dicitur Tyrannus a tyro, quod est angustia, quia angustiat & cruciat populos, crudelitatem exercendo in eis, &c.

Risibile non est idem per essentiam cum homine, ut docet S. Th. de ver. q. 1. art. 5. ad 2. arg. Vbi nota, quod ex hac sententia S. Th. sumitur illa doctrina, quod subiectum intelligitur, puta homo, absq; suo proprio, quod est risibile. Sed cum hoc possit dupliciter intelligi, Vno modo per primam operationem intellectus; alio modo per secundam; primo modo nihil aliud est, quam ipsum subiectum intelligi, praedicato non intellecto, sicut color ponitur videtur, non viso eius odore, sic etiam quando diffinitur homo, sufficit tunc intelligere genus & differentiam eius absq; proprio, quod est risibile; secundo vero modo erit foras propositionem negatiuam illius praedicati, de illo subiecto, puta quod homo non sit risibilis; & hoc esse non potest, quia sequitur necessario principia essentialia hominis, &c.

Rixa in inuadente semper est peccatum mortale, in defendente autem se, quandoque mortale, quandoque veniale.

Rixa importat quandam contradictionem in factis, sicut contentio importat quandam contradictionem verborum: unde super illud ad Galat. 3. cap. dicit Glosa, quod rixae sunt, quando ex ira inuicem se percutiunt, & ideo rixa videtur esse priuatum bellum, quod inter priuatas personas agitur, non ex aliqua publica auctoritate; sed magis ex inordinata voluntate, & ideo rixa semper importat peccatum; & in eo quidem quod alterum inuadit iniuste, est peccatum mortale (inferre enim nocumentum proximo; etiam opere manuali) non est absq; mortali peccato) in eo autem qui se defendit, potest esse sine peccato, & quandoque cum peccato veniali, & quandoque cum peccato mortali; secundum diuersum motum animi eius, & diuersum modum defendendi, puta solo animo repellendi iniuriam, vel cum animo vindictae & odij, vel cum excessu debitae moderationis, &c. S. Th. 2. 2. q. 41. art. 1.

Ros, & pruina, & pluuia, sola quantitate differunt, ut ait S. Thomas in expositio. Job. cap. 38. Vbi nota, quod ros dicitur a rarus, rara, rarum, quia ros rarus est, & non spissus, ut pluuia; vel dicitur a ruo, ruis, quia ab aere in terram ruic, & generatur ex vapore, qui multum habet humiditatis aere subtilis, & aliquid terrestri sicci: & non eleuatur ipse, nisi tempore caliditatis, qui cum eleuatur digeritur caliditate aeris humidum aereum digestionem bona; & permiscetur ei fortiter terrestre siccum; postea frigore temperato pinguescit humidum aereum, & cadit ros fluens, & viscosus, ad modum mellis; super herbas, & folia arborum Sole autem agente in ipsum, euaporat humidum; & comburit in ipso terrestre siccum, & efficitur ac si farina subtilis sit sparsa super herbas, & arborum folia, & sua siccitate exiccat ea, & comburit, & inducit sterilitatem in eis: herbam autem super quam cadit ros ille, appetit vehementer comedunt animalia; & praecipue oues; & quia mel decoctum soluit ventrem, ideo oues multum de ipso comedentes, fluxu ventris moriuntur; & cum sit calidum & siccum, nutrit choleram in eis, & ideo inueniuntur illae oues morbidae frequenter, & crocae interius, quando aperiuntur per incisuras, &c.

Rugio est proprium leonum.

Rugitus, ut scribit S. Th. in expositione Psal. 37. est vox leonis, & vsus, propter vehementiam doloris, vel famis: ideo significat vehementiam tristitiae, & fletus. Et nota, quod verbum hoc rugio, rugis, rugiui, est proprie leonum: unde hic & hic rugibilis, & hoc rugibis; & hic rugiens, cui, penultima producta, id est clamor leonis; & componitur rugio cum in; & rugio; & dicitur irrugio, gis, gire. i. ad modum leonis clamare, ut scribitur de Esau Genes. cap. 17. qui auditis sermonibus patris sui Isaac, quod benedixit Iacob, irugijt clamore magno, & consternatus ait, Benedic etiam & mihi pater mi; qui ait, Venit germanus tuus fraudulenter, & accepit benedictionem tuam, &c.

DE LITERA S.

Sc litera s, est feminocalis, ut quæ sonum suum à vocali incipit, & in seipsam terminat: & si antecedat m, vel p, vel r, in simplicibus dictionibus ad subsequentem pertinet syllabam, ut Cosmus, Prosper, testis: in compositis verò aliud est, nam in aruspex, ut dicit Quintilianus, pars eius posterior à spectando est, s tertia dabimus: transit quandoque s, in m, ut rursus pro rursus, &c.

Sabbatum, ut docet S. Th. 1. 2. q. 100. art. 5. ad 3. prætermittis omnibus alijs solemnitatibus, & sacrificijs, de solo Sabbato fit mentio inter præcepta decalogi, quia inter omnia beneficia Dei commemoranda, primum & præcipuum est beneficium creationis, quod commemoratur in sanctificatione Sabbati, ut Exodi 20. pro ratione huius præcepti ponitur, Sex enim diebus fecit Deus coelum, & terram, &c. inter omnia autem futura beneficia, quæ erant præfiguranda, præcipuum, & finale erat, quies mentis in Deo, vel in præseati per gratiam, vel in futuro per gloriam, quæ etiam figurabatur per observantiam Sabbati: hæc enim beneficia primo & principaliter sunt in mente hominùm, maxime Fidelium: alia verò solemnitates celebrabantur propter aliqua particularia beneficia temporalia transeuntia, sicut celebratio Phasæ, propter beneficium præteritæ liberationis in Ægypto, &c. Vbi nota, quòd Sabbatum dicitur à Sabbe, quod est septem; vel à Sabba, quod secundum Assyrios etiam septem dicitur, quasi septima die septimane: aliquando etiam capitur pro tota septimana, ut dicitur Lucæ 5. Ieiunabis in sabbato. i. in septimana. s. quarta, & sexta feria; vel dicitur sabbatum quasi requies, unde sabbatizo sabbatizas, quasi requiescere invenitur etiam sabbatum dictum pro quolibet die septimane; cum additione prima sabbati, secunda sabbati, &c.

Sacerdos, quasi sacra dans: & propriam officium eius est, esse mediatorem inter Deum, & populum, in quantum. s. diuina populo tradit, iuxta illud Malachiæ c. 2. Legem requirentem ex ore eius. s. sacerdotis: & iterum in quantum preces populi Deo offert, & pro eorum peccatis Deo aliquantulum satisfacit, unde Apostolus dicit ad Hebræos c. 5. Omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur, in his quæ sunt ad Deum, ut offerat dona, & sacrificia pro peccatis: hoc autem maxime convenit Christo, nam per ipsum divina dona sunt collata: ipse etiam humanum genus reconciliavit Deo, propterea Christo maxime convenit esse Sacerdotem. S. Tho. 3. parte, q. 22. art. 2. Vbi nota, quòd sacerdos est duplex, Legalis, & Euāgelicus: Sacerdos legalis est sacerdos veteris Testamenti, offerendo oblationes, & sacramenta legalia: Sacerdos verò Euāgelicus est, qui ex traditione Episcopi accipit in sua ordinatione potestatem super corpus Christi verum, conficiendum in sacrificio altaris, & super corpus Christi mysticū, ad membra eius purganda à peccatis, &c.

Sacerdotium est duplex, alterum legale, alterum verò quod dicitur Sacerdotium Christi; primum fuit figura secundi, non quidem quasi adæquans veritatem, sed multum ab ea deficiens, tum quia sacerdotium legale non mundabat peccata, tum etiam quia non erat æternum, sicut sacerdotium Christi. Ipsa autem excellentia sacerdotij Christi, ac sacerdotium Leviticū, fuit figurata in sacerdotio Melchisedech, qui sumpsit decimas ab Abraham, in cuius lumbis decimatus est quodammodo ipse sacerdos legalis, & ideo sacerdotium Christi dicitur etiam secundum ordinem Melchisedech, propter excellentiam veri sacerdotij, ad figurale sacerdotium legis; D. Thom. 3. p. q. 22. art. 6.

Saccus, ut scribit S. Th. in expositione Psal. 29. est vestis aspera, de pilis caprarum. i. ciliatium, & significat carnem Christi, & penitentiam in nobis. Vbi nota, quòd saccus dicitur à sagum, quia eo cōsuto, efficitur quasi sagum: & accipitur quandoque pro quacunque humiliatione, quando peccator plangit, vel deplorat propria delicta, vel delicta populi, & ingreditur Ecclesiam prætermittendo præteritas delicias, per quas Deum offenderat, vitam austeritate compensandæ, ut scribitur de Ninivitis in prædicatione Ionæ Prophetæ.

Sacramentum, De quo S. Th. 3. p. q. 60. art. 1. & per totum residuum illius libri multa dicit, & in uniuersali, & in particulari, & quòd est in genere signi: & dicitur à sacrandum, sicut medicamentum à medicando, unde habet in se aliquam sanctitatem occultam, vel ordinem ad ipsam, secundum rationem causæ, vel signi; propterea dicitur quod est signum rei sacræ, sanctificantis homines. Et potest esse signum rememoratiuum eius quod præcessit. s. passionis Christi; & demonstratiuum eius quod in nobis efficitur, per Christi

T

passionem,

Sacerdos est duplex, Legalis, & Euāgelicus.

passionem, scilicet gratiæ, & prognosticum. i. prænnatiuum futuræ gloriæ. Vnde tripli-
 citer solet accipi; Vno modo, pro Sacramento secreto, ut solemus dicere, Sacramentum
 diuinitatis, incarnationis, & passionis. Secundo capitur pro sacro signo, & sic quodlibet
 sacrificium potest dici sacramentum, etiam sacrificium veteris testamenti. Tertio pro si-
 gno rei sacræ, actu sanctificantis homines, & sic sacramenta Evangelicæ dicuntur verè, &
 propriè Sacramenta. Et tria requiruntur ad hoc Sacramentum; Primum, quod sit res fer-
 sibilis, habens naturalem similitudinem ad gratiam; Secundum, quod sit à Deo institutum;
 Tertium, quod sit causa instrumentalis: & propterea dicitur, quod Sacramentum est inuisi-
 bilis gratiæ, visibilis forma, ut eius imaginem gerat, & causa existat. Et sunt septem Sa-
 cramenta, nempe Baptismus, qui ordinatur ad generationem; Eucharistia, quo Christia-
 nus nutritur; & Confirmatio, qua suscipitur perfecta quantitas, & virtus; Pœnitentia, qua
 Christianus curatur ab infirmitate peccati; Ordo, quo recipitur potestas regendi multi-
 tudinem; Matrimonium, quo fit naturalis propagatio; Exorcismus vnicuique, quo expelluntur
 reliquiæ peccatorum. S. Thomas ubi supra q. 63.

*In Sacramen-
 to Eucharis-
 tia tria con-
 siderantur.*

Sacrificium expiationis, quod erat solennissimum, figurat Christum passum, qui concii-
 netur in Sacramento Eucharistiæ, in quo tria considerantur. scilicet id quod est Sacramentum, p-
 tantum panis, & vinum, & id quod est res, & Sacramentum, scilicet corpus Christi, verum, & quod
 est res tantum, & effectus huius Sacramenti. Quantum igitur ad id quod est Sacramentum
 tantum, potissima figura est oblatio Melchisedech, qui obtulit panem, & vinum: quantum
 autem ad effectum, fuit manna præcipua figura eius; quantum ad Christum passum, fuit sa-
 crificium. S. Tho. 3. p. q. 73. art. 6. Vbi nota, quod sacrificium vocabatur, quod pro debito
 institutionis oblatum, partim cremabatur, partim observabatur, Holocaustum vocabatur
 quod vel ex debito, vel spontè oblatum, totum incendebatur; Pacifica dicebantur, qua
 spontè offerebantur pro gratiarum actione. Et venit sacrificium à sacrificio, quod differt
 à litare, ut sacrificare sit veniam petere, litare verò propitiari, & votum impetrare: vnde
 propriè sacrificium potest dici aliquid factum in honorem debitum soli Deo ad eum pla-
 candum, &c.

Sanctificatio est duplex; Altera totius naturæ, in quantum, scilicet tota natura humana ab omni
 corruptione culpæ, & pœnæ liberatur, & hæc erit in resurrectione; Alia verò est sanctifica-
 tio personalis, quæ non transit in prolem carnaliter genitam, quia talis sanctificatio non
 respicit carnem, sed mentem; & ideo etiam si parentes Beatæ Virginis fuerint mundati à
 peccato originali, nihilominus Beata Virgo peccatum originale contraxit, quia fuit con-
 cepta secundum carnis concupiscentiam. S. Th. 3. p. q. 27. art. 2. ad 4. & per totam ser-
 quæ sit. Vbi nota, quod sanctificatio aliquando est ipsius viæ, & est infusio gratiæ gratum facientis,
 alicui naturæ intellectuali; est etiam sanctificatio patriæ, & est glorificatio; vnde sanctifi-
 cari contingit aliquando sanctitatem ipsam recipere, acquirendo gratiam gratum facien-
 tem per Sacramenta, vel per speciale privilegium, ut accepit Hieremias, Ioannes Baptista,
 & beatissima Virgo: Aliquando sanctificari est aliquem sanctum prædicare, declarare, &
 laudare, quo pacto dicimus in oratione Dominica, Sanctificetur nomen tuum, tuæ sancti-
 tatis nota sit omnibus.

*Sanctitas est
 illa qua à pro-
 fanis separa-
 tur.*

Sanctitas est quædam specialis virtus secundum essentiam; & secundum hoc, est quodam-
 modo eadem cum religione. Hæc autem quandam generalitatem habet, secundum quod omnes
 virtutum actus per imperium ordinat in bonum diuinum, sicut iustitia legalis dicitur ge-
 neralis virtus, in quantum ordinat omnium virtutum actus in bonum commune. S. Th. 2. 2.
 q. 81. art. 8. in responsione ad primum. Vbi nota, quod sanctitas est illud, quod à profanis
 separatur, & Deo dedicatur, quo pacto Christiani dicuntur sancti, immo vasa, vestes, & cæ-
 tera Deo dicata. Dicitur aliquando sanctitas, emundatio à peccatis; dicitur quoque absti-
 nentia ab actu carnalis commixtionis, ut est castitas; dicitur etiam confirmatio in bono,
 iuxta illud, Quis requiescet in monte sancto tuo? per montem sanctum, intelligitur con-
 firmatio in bono, nam sanctum idem est quod firmum, & stabile. Sanctificare quoque potest
 esse Vno modo secundum quod est de sancto sanctam facere; Alio modo, quod factum est
 in sanctitate confirmare; Tertio adhuc iam sanctum, & confirmatum manifestare, iuxta
 illud, Quem Deus sanctificauit, & misit in mundum dicitis, &c.

*Sanguis est tri-
 plex, cibi, ho-
 minis, & se-
 minis.*

Sanguis non est actu pars, sed est potentia totus, ut scribit S. Th. 3. p. q. 31. ar. 5. in resp. ad 1.
 Vbi nota, quod sanguis est triplex, cibi & potus, hominis, & seminis. & non est de integri-
 tate humane naturæ. Accipitur aliquando pro vita, ut dicitur in laudibus Martyrum, Pro
 te effundens sanguinem. i. vitam. Aliquando capitur etiam pro peccato, iuxta illud, Liber
 me de

me de sanguinibus: quandoque etiam pro progenie, ut solemus dicere, ille est de sanguine meo: & parens meus, vel filius. Capitur etiam, ut dictum est, pro humore quodam calido, & humido, ut est sanguis humanus, quo fouetur corpus humanum.

Sapientia qua formaliter sapientes sumus, est quaedam participatio diuinæ sapientiæ, qua Deus est, ita etiam Charitas, qua formaliter diligimus proximum, est quaedam participatio diuinæ charitatis, sicut bonitas, qua formaliter boni sumus, est quaedam participatio diuinæ bonitatis. S. Th. 2. 2. q. 23. art. 2. ad 1. Vbi nota, quod sapientia dicitur à sapio sapis, quasi sapida scientia. Et capitur vno modo pro Theologia quam acquirimus per studium sacre scripturæ: Secundo accipitur pro charitate, iuxta illud, Beatus vir qui in sapientia morabitur. i. in charitate: Tertio pro quadam virtute intellectuali, & speculatiua, quæ est nobilissima inter omnes alias virtutes: Quarto pro aliqua noticia supernaturali, siue infusa immediate à Deo ex inspiratione diuina, vel mediate: Quinto pro collatione omnium virtutum, tam intellectualium, quam moralium: vnde sapiens hoc modo nil aliud est, quam perfectè virtuosus. Sapientia quoque dicit cognitionem veram, & nobilissimam per altissimas causas, ut est cognitio diuina, ad differentiam, quæ est cognitio rerum humanarum: nam sapientia est in contemplatione æternorum, scientia verò in occupatione temporalium. Et quia sapientia potest esse duplex, increata, & creata; increata est duplex, altera essentialiter, quæ est idem quod diuina essentia; altera verò personaliter, quæ dicitur Sapientia genita, & est idem quod diuinum Verbum; sapientia verò creata est duplex etiam, Angelica, & humana. Et quoad nomen, sapientia idem est, quod saporosa scientia, quia sapor respicit affectum, desiderium, appetitum, & voluntatem personæ illius, cui inest, & ideo potest in aliquo magna scientia, vel cognitio esse, in quo erit modica, vel nulla sapientia, &c.

Sapientia dicitur quasi sapida scientia.

Satisfactio, est peccatorum causa excidere, & eorum suggestionibus aditum non indulgere: & importat adæquationem, & æqualitatem, ex consequenti est actus iustitiæ: & quia actus iustitiæ vel est sui ad alterum, ut quando aliquis reddit alteri, quod ei debet; vel alterius ad alterum; siue quando iudex facit iustitiam inter duos, quando autem actus iustitiæ est sui ad alterum, æqualitas in ipso faciente constituitur, quando autem alterius ad alterum, æqualitas constituitur iniustum passo: & quia satisfactio æqualitatem exprimit in ipso faciente, dicit actum iustitiæ, qui est sui ad alterum propriè loquendo, sed sui ad alterum potest aliquis facere iustitiam, vel in actionibus, & passionibus, vel in rebus exterioribus, sicut etiam iniuria fit alteri, vel subrahendo res, vel per aliquam actionem lædendo. Ex his ergo patet, quod satisfactio, quæ æqualitatem respectu offensæ præcedentis facientem importat, est opus iustitiæ, quantum ad illam partem, quæ penitentia dicitur. S. Th. 4. sent. dist. 17. q. 1. art. 1. ad 2. quæst. Vbi nota, quod satisfactio capitur primo ut est redditio voluntariæ æquivalentis, aliis indebiti, & pertinet ad iustitiam commutatiuam. Potest etiam & satisfactio accipi ut est operatio exterior laboriosa, seu penalis, voluntariè assumpta, ad puniendum peccatum commissum à se, ad placandum diuinam offensam. Vel satisfactio est Deo debitam honorem pro commissa culpa impendere. Et est duplex, reconcilians, & placans Deum; & propterea non potest fieri de vno peccato, & non de alio, quia impium est à Deo dimidiam sperare veniam, &c.

Satisfactio modo, & definitione.

Scandalum, est dictum, vel factum minus rectum; præbens occasionem ruinæ: & græcè scandalon dicitur, latinè verò offensionem vel ruinam, & impactionem pedis dicere possumus: contingit enim quod quandoque aliquis obex ponitur alicui in via corporali, cui impingens, disponitur ad ruinam, & talis obex dicitur scandalum: & similiter in processu viz spiritualis, contingit aliquem disponi ad ruinam spiritualem, per dictum, vel factum alterius, in quantum, scilicet aliquis sua admonitione, vel inductione, aut exemplo alterum trahit ad peccandum, & hoc propriè dicitur scandalum: nihil autem secundum propriam rationem disponit ad spiritualem ruinam, nisi secundum quod habet aliquem defectum rectitudinis, quia id quod est perfectè rectum, magis mouet hominem contra casum, quam ad ruinam inducat: & idem connenienter dicitur, quod dictum, vel factum, minus rectum, præbens occasionem ruinæ, sit scandalum. Et est duplex; Actiuum, seu datum: & passiuum, seu acceptum. S. Thomas 2. 2. q. 43. per totam.

Scandalum est duplex, actiuum, & passiuum.

Scenofegia, erat festum tabernaculorum, per dies septem, propter beneficium deductionis, & protectionis in deserto, vbi in tabernaculis habitauerunt: vnde in hoc festo debebant habere fructum arboris pulcherrimæ. i. citrum, & lignum densarum frondium. i. mirtum, quæ sunt odorifera, & spargulas palmarum, & salices de torrente, quæ diu retinent suum

T 2 virorem:

vitorem: & hæc inveniuntur in terra: promissionis, ad significandum, quod per arida et eorum
ram deserti eos duxerat Deus: ad terram deliciofam: & significat peregrinationem sancto-
rum in hoc mundo, cui nunc succedit festum Consecrationis Ecclesie. S. Thom. 2. 2. q. 102
art. 4. in resp. ad 10.

*Scientia specu-
lativa vel pra-
ctica, dicitur
tripliciter.*

Scientia dicitur speculativa, vel practica tripliciter; Primo ratione rerum scitarum. Secundo
ratione modi sciendi; Tertio quantum ad firmitatem intellectus practice differe-
re ab intellectu speculativo; ut notat S. Thom. p. 1. q. 14. art. 16. Vbi nota, quod scientia
speculativa est triplex. scilicet naturalis, mathematica, & metaphysica, secundum triplicem ab-
stractionem à materia: scilicet secundum esse tantum, secundum naturam, & secundum esse
& rationem simul. Et dicuntur scientie speculativæ bonæ, & honorabiles, practicæ vero
laudabiles: & hinc est, quod speculativæ præcedunt modo resolutorio; practicæ vero modo
compositivo. Ex hoc etiam habes de scire, quod est duplex; Practicum, & speculativum
utrumque quoque duplex esse potest; quia vel scire importat cognitionem habere de alio
quo, quo pacto connotat ad aliam evidentiam cogniti, & sic non potest Deus aliquid in-
cipere scire. i. incipere habere alicuius cognitionem; Alio modo scire significat nosse ali-
quid esse verum, vel in universali, vel in particulari, abstractendo ab existentia, & non exi-
stente, quo pacto Deus scit omnia complexa, & incompleta, necessaria, & contingentia,
vera, & falsa, possibile, & impossibile, quæ sunt, & quæ non sunt, iuxta dictum Apostoli
Vocata quæ non sunt tanquam quæ sunt.

*Scriptura sa-
cra, sacra di-
citur triplici-
ter.*

Scriptura tradit aliqua sub metaphoris, & aliqua in diversis locis expressè, penitus
vitur metaphoris propter necessitatem, & utilitatem, quia Deus omnibus providet sequi-
dum quod competit eorum nature: est autem naturæ homini, ut per se sibi non ad in-
gibilia veniat, quia omnis nostra cognitio à sensu initium habet. S. Thomas p. 1. q. 1. art. 1.
Vbi nota, quod Scriptura sacra, dicitur sacra tripliciter scilicet à Spiritu sancto à materia, & ab
effectu: qui effectus potest esse: quia plex, docere veritatem, arguere falsitatem, eripere
à malo, inducere ad bonum, & perducere ad perfectum. Quadrupliciter autem exponitur,
Literaliter, Allegoricè, Tropologicè, & Anagogicè; sicut hoc nomen Hierusalem significat
ecce literaliter civitatem illam in terra rethim; Allegoricè Ecclesiam militantem; Tropologicè
animam fideliem; Anagogicè ecclesiam Micaëlem: propterea sententia illa de urbe
rusalem Dominum, potest omnibus his modis exponi, & interpretari, &c.

Scisma, hoc nomen à scissura omnium vocatum est: scilicet notat unitati oppositum,
vnde peccatum scismatis dicitur, quod directè, & per se opponitur unitati: sicut enim in
rebus naturalibus, id quod est per accidens non conditionis speciem, ita etiam in rebus
moralibus, in quibus id quod est intentum est per se, quod autem sequitur præter intentum
nom, est quasi per accidens: & ideo peccatum scismatis propriè est speciale peccatum, ex
eo quod intendit se ab unitate separare, quam charitas facit, quam non solum alteram per-
sonam alteri unit spirituali dilectionis vinculo, sed etiam quærit Ecclesiam in unitate spi-
ritus: & ideo propriè scismatici dicuntur, qui propriè, spontè, & intencione, se ab unitate
Ecclesiastica separant, quæ est unitas principalis: nam unitas particularis aliquorum ad
iunicem, ordinatur ad unitatem Ecclesie, sicut compositio singulorum membrorum in cor-
pore naturali ordinatur ad unitatem totius corporis. Ecclesia autem unitas in duobus
attenditur. scilicet in conjunctione membrorum Ecclesie ad unitatem, seu communicationem; &
iterum in ordine omnium membrorum Ecclesie ad unum caput, quod quidem est. Chri-
stus, cuius vicem in Ecclesia gerit Summus Pontifex: & ideo scismatici dicuntur, qui subesse
renuunt Summo Pontifici, & qui membrum Ecclesie ei subiectis communicare recusant: &
propterea scisma est peccatum, licet minus, quam infidelitas. S. Th. 2. 2. q. 39. art. 1. & 2.

Scrupulum à quo scrupulosus, seu sollicitus, & anxius dicitur; est enim timor conscientie,
quando non sic finaliter, i. post discussionem, & deliberationem, ex diffinitione sententia
iudicatur & firmatur aliquid esse faciendum, aut prosequendum, vel non faciendum,
vel vitandum, sed mens inter dubia vacillat, nec sciens quid sit melius, nec ad quid potius
teneatur, non tantum quoque modo vallet, omittit quidquid sciret esse placitum diuine
voluntati: & contra istam timorem seu scrupulum conscientie facere, non semper est pec-
catum, licet perniciosus valde sit, & quantum fieri potest abijciendus, & extingendus, quia
talis scrupulus, seu hæsitatio, est dubitatio quædam seu formido, consergens ex aliquibus
conjecturis debilibus, & incertis, & sic stat cum morali certitudine, quia pusillanimes non-
nunquam intentionem intendentes reducant à simia scrupulositate conscientie, quæ
quidem non est bona, ut potest cum quibusdam reialibus & leuibus peccatis, sine quibus
nostra

nostra vix aut nullatenus transigi potest, & pena, de omni actione sua continentiam quam sibi format conscientiam, plus huiusmodi ponderans lance iustitiae, quam diuinæ misericordiae: & hoc praesertim vitia debitum, ac si sua iustitia tantum, quam Dei misericordia potius saluandus sit: propterea tales deuoti debent deponere has scrupulositates, quia omne quod est contra conscientiam, peccatum est, vt docet S. Thom. de conscientia erronea, in disputatis, in quibus latius disputat de hoc negotio.

*Homo non in
fuita tantum
Dei, sed etiam
misericordia
saluandus est.*

1. Scurrilitas procedit quidem ex actu gulae, non autem ex actu luxuriae, sed ex eius voluntate, & ideo ad vtrumque vitium potest pertinere. S. Th. 2. 2. q. 148. art. 6. ad 3. Vbi nota, quod scurrilitas pertinet ad verba, ratione inhonestatis; multiloquium vero, ratione superfluitatis. Et est quaedam ioculatio ex defectu rationis, non valentis cohibere gestus extempores. Et differt scurrilitas à stultiloquio, quia scurrilitas refertur ad lasciuiam affectibus, stultiloquium vero ad indiscretionem rationis. Et est peccatum mortale, vt docet Apostolus ad Ephesios 5. Non nominetur in vobis, turpiter, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quae ad rem non pertinet, quia nullius utilitatis sunt, &c.

secundum quod aliud est, quodammodo periodus cuiuslibet rei, vt notat S. Th. 1. 2. q. 10. art. 2. ad 2. Vbi nota, quod seculum proprie, tempus, & aetatem longam significat; aliquando capitur pro hominibus in seculo existentibus, vnde prohibetur religiosi cum seculo conuersari, & in gongia secularia pertransire iuxta ad dictum a postoli. Nemo militans Deo, se negotiis secularibus immiscere debet, quia, vita religiosorum debet esse in claustris, & monasterijs exhibens continentiam. Deo cultum, &c.

Secundum quod ipsam, & predicari posse, & vniuersaliter, se habent ex additione, vt docet S. Th. 2. 2. q. 1. art. 9. ubi nota, quod haec dictio secundum, facit multiplicem intelligentiam: quia aliquando significat habitudinem causa, vel materialis, vt homo secundum quod est ex elementis, est corruptibilis; aliquando formalis, vt homo secundum quod est rationalis, est risibilis; aliquando dicitur in diuisione generis, vt comitatus, exempli gratia, Christus secundum quod homo operatus est salutem nostram, & dimittebat peccata iuxta illud Matthei 9. Ne autem scitis, quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, &c.

Secretum, vt docet S. Th. in Epistolae 1. 4. potest dici magnum, vel dignitate eorum, quorum est, & inobtinuit aliorum. Vbi nota, quod secretum dicitur quasi occultum, & separatum, vt quod pauca comunicatur: vnde opus secretus est, quasi ab alijs separatum. Et secretum, quod non potest celari sine peccato, commissum fidei alicuius, non debet reuelari, etiā ad praecipium alicuius Praelati, quia celare secretum, & vitare fraudem, est de lege naturae. Et quia Praelatus, quantumcumque magnus, etiam Summus Pontifex potest aliquid precipere contra legem naturae, quia minor lex non potest in maiorem, sed lex naturae maior est lege cuiuscumque personae, propterea secretum commissum fidei alterius celare est de lege naturae, contra quam nullus potest: & ideo secretum teneri debet, quod in secreto acceptum est: multo amplius sigillum confessionis secretum esse debet: vnde etiam pro morte perscrutanda, ne verbo, nec ideo, nec signo reuelari debet: & qui reuelat secretum sibi commissum, incurrit crimen perditionis, ex consequenti peccat mortaliter.

Securis ad dicitur per remotionem huius cura, quam timor ingerit: & ideo securitas importat quandam perfectam quietem animi à timore. Et pertinet ad fortitudinem, in quantum vultus audacia, ira & securitas pertinet ad magnanimitatem, in quantum repellit despectum, & ad omnia vero contrariis: & non est idem quod fortitudo, sed est conditio eius, & magnanimitatis. Ex dicitur, facinus quasi sine cura, sed fortitudo à cura, securus est adverbium, securitas est nomen. Et dicitur tranquillitas, vel quies animi, vt dictum est.

*Securus dicitur
quasi sine
cura.*

1. Sedes significat quietem, iuxta illud, Sedete hic in Civitate. Significat etiam regiam, vel iudicium, potestatem: & vtrumque conuenit Christo prout sedet ad dexteram Patris, & Th. 1. 2. q. 88. art. 2. Vbi nota, quod sedes accipitur aliquando pro Deo, sine Christo, qui requiescit in summa pace, quae superat omnem sensum. Et est duplex sedes; Altera hic in Ecclesia indicat, Altera in Ecclesia triumphanti per gloriam. Sedere, est verbum, & aliquando significat situm in loco, aliquando possidere, aliquando vero quiescere à labore, & sic Christus sedet ad dexteram Patris, quia non amplius patitur.

1. Sedicio est quoddam speciale peccatum, quod quantum ad aliquid conuenit cum bello, & rixa, quantum autem ad aliquid differt ab eis, conuenit quidem cum eis in hoc, quod importat quandam contradictionem; differt autem ab eis in duobus, primo quidem, quia bellum,

Seditio, & rixam inter se difformis.

bellum, & rixam important mutuam impugnationem in actu; sed seditio potest dici, siue fiat huiusmodi impugnatione in actu, siue sit preparatio ad talem impugnationem: Secundo differunt, quia bellum proprie est contra extraneos, & hostes, quasi multitudinis ad multitudinem; rixa autem, est vnus ad vnum, vel paucorum ad paucos, seditio autem proprie est inter partes vnus multitudinis inter se dissentientes, puta cum vna pars Ciuitatis excitatur in tumultum contra aliam, & ideo, quia seditio habet speciale bonum, cui opponitur, scilicet vnitatem, & pacem multitudinis, ideo est speciale peccatum: hinc seditiosus dicitur, qui seditionem excitat, & discordiam seminatur. S. Th. 2. 2. q. 42. art. 1.

Semen est superfluum, quo homo indiget: dicitur enim superfluum ex eo, quod residuum est operationis virtutis nutritiue, tamen indiget eo ad opus virtutis generatiue; & ideo alie superfluitates humani corporis sunt quibus non indiget, propterea non refert qualitercunq; emittantur, salua decencia coniunctus humani, sed non est simile in emissione seminis, quae taliter debet fieri, vt conueniat fini, ad quae eo indiget. S. Th. 2. 2. q. 153. art. 3. ad 1. arg. quod erat tale, Per actum venereum semen emittitur, quod est superfluum alimentum, sed in emissione aliarum superfluitatum non attenditur aliquod peccatum, ergo neque in emissione seminis: Sed non est eadem similitudo, quia semen est corpus quoddam, cuius forma intenditur a natura, propter alterum, vt ex illo generetur aliquid simile agenti. Et extenso nomine dicitur non solum sperma, sed etiam menstruum. Et est album, quia est spumosa, vt possit continere spiritum vitalem, &c.

Senectus habet reuerentiam, non propter conditionem corporis, quod in defectum est, sed propter sapientiam animae, quae ibi esse praesumitur ex temporis antiquitate: vnde in electis manebit reuerentia senectutis, propter plenitudinem diuinae sapientiae, quae in eis erit, sed non manebit senectutis defectus. S. Th. 4. sent. dist. 44. q. 1. art. 3. q. 1. ad 1. Vbi nota, quod senectus est vltima aetas, durans aliquando quantum omnes aliae aetates. & est occasus vitae. & sexta hominum aetas dicta a senario numero, vel a sentiendo, quod in eo sensus deficiunt; vel a senesco, &c.

Senex quasi feminax.

Senex est incredulus, quia saepe sapiens expertus est falsitatem: & est impatiens, vt scribit S. Th. in expositione Epistolae ad Titum secundae cap. 2. Et nota, quod senex dicitur quasi feminax, quod aetate maiore parte suae aetatis, iam morti propinquior est. Officium senis esse debet, vt libenter maneat in Ecclesia; iuuenibus bonum exemplum praebet; de maledicendo, siue malefaciendo ipsos reprehendat; turpia verba non habeat; nec laudet malitias coram iuuenibus; mulierculas a bono non retrahat; nec iuuenes laudet in superbijs suis, ne de ipso verificetur dictum Danielis, Puer centum annorum: & vt hoc officium possit rite observari, senex in iuuentute debet amplecti virtutem, aliter si potest Aethyops pellem suam mutare, & Pardus varietates suas; ita & senex poterit benefacere, cum didicerit male, &c.

Sensibile est duplex; Commune, vt est figura, magnitudo, & motus; datur etiam & sensibile proprium, vt coloratum respectu visus, & sonus respectu auditus, & sic de alijs sensibilibus proprijs, quae non contingunt sentiri altero sensu, & circa quae non contingit errare; Datur etiam & sensibile per accidens, vt substantia hominis, in quantum substantia, est sensibile per accidens, vt notat S. Thom. p. p. q. 17. art. 2. vbi disputat, num in sensu sit falsitas. Et animaduerte, quod sensibile dicitur aliquando illud, quod est aptum natura elicere sensationem, quo modo animal tantum dicitur sensibile: dicitur & aliquando sensibile representatiue, videlicet, quod est aptum natura representare aliquod obiectum sensibile, & hoc pacto species obiectorum sensibilibum, dicuntur sensibiles: Tertio sensibile dicitur obiectiue, quod potest esse obiectum sensus, & sic distinguitur sensibile per sensibile proprium, vt color; & commune, vt magnitudo, & motus; & per accidens vt substantia, &c.

Sensus est potentia corporalis, & organica, vt notat S. Tho. 1. par. q. 12. art. 3. vbi disputat num essentia Dei videri possit oculis corporalibus? Et nota, quod sensus dicitur tripliciter; aliquando pro potentia; aliquando pro ipsa anima sensitua; & aliquando pro actu. Et est quintuplex sensus pro ipsa potentia sensitua, quemadmodum quinque sunt modi immutationis ab obiectis, scilicet visus, auditus, olfactus, gustus, & tactus. Et non potest sensus percipere, nec incorporalia, nec vniuersalia, nec plura corporalia simul, sed vt vnum tantum: & est potentia passiva, vnde non datur sensus agens, nec interior, nec exterior: sensus enim interior est quadruplex, secundum quatuor modos operationum, scilicet sensus communis, imaginatiua, estimatiua in alijs animalibus, siue cogitatiua in homine, memoratiua, sensitua, &c.

Sensus quintuplex, visus, auditus, gustus, tactus, & olfactus.

Sensus.

Sensualitas, & sensibilitas differunt; sensibilitas enim omnes vires sensitivae partis comprehendit, tam apprehensivas de foris, quam apprehensivas de intus, quam etiam appetitivas: sensualitas autem magis proprie illam tantum partem nominat, per quam movetur animal in aliquod, ad petendum, vel fugiendum: sic natura est in intelligibilibus, quod illud quod est apprehensum, non movet voluntatem, nisi apprehendatur, sub ratione boni, vel mali, &c. S. Th. 2. sent. dist. 24. q. 2. art. 1. Vbi nota, quod sensualitas dupliciter potest considerari; Vno modo in se, & simpliciter, & sic reperitur in furiosis, & infantibus, sicut & in alijs hominibus, unde in ea non potest esse peccatum; Secundo consideratur non simpliciter in se, sed quodammodo respectu sui, prout est ordinabilis quodammodo ad rationem, & est ab ea persuasibilis; & sic in ea peccatum esse potest, unde motus sensualitatis deordinatus quando non causatur a voluntate, nec antecedenter, nec consequenter, potest esse sine peccato, ut quando caroralescit ex aliqua indeliberata apprehensione, sicut in somno, vel sine apprehensione: Secundo aliquando est cum peccato, & hoc tunc est, cum talis inordinatio insurgit in sensualitate per negligentiam. Tertio potest esse cum peccato mortali, quando scilicet est contra actum prohibitum, & insurgens ex voluntatis consensu delibato, vel quando acceptatur, & retinetur, sicut est in cogitatione mortali, mortali dico, non tam mora temporis, sed mora consensu propria, quia est in periculo, perit in illo, &c. Sententia dicitur ad assentiendo: & est liber voluntatis acceptio, alterius partis contradictionis. Oportet quod qui assentit, intellectus suus ad alteram partem contradictionis determinet; quod quidem contingit tripliciter, scilicet in disciplinam nostram intellectus considerat rationem: Primo contingit intellectus nostrae considerat suam secundum se, ut apprehendit prima principia, & talis apprehensio vocatur visio: Secundo ut resolvit conclusionem in principia per se nota; & sic vocatur assensus sententiae: Tertio consideratur, in ordine ad voluntatem, & sic assentire vocatur credere. S. Th. 3. sent. dist. 2. q. 2. art. 3. respondendo ad 1. q. Vbi animadvertit, quod sententia derivatur etiam a sentio, sentis, quia sententias ista sentit, ille qui profert eas: & ex hoc vocatur liber sententiarum. Dicitur etiam sententia decretum, vel dictamen, vel iudicium superioris, vel iudicialis definitio, quae controversiae finem imponit, pronuntiatione competentis iudicis, et non a datione, vel ablatione continens: & est applicatio iuris ad particulare factum: Et potest esse iusta, vel iniusta, & hoc vel ex animo, vel ex causa, vel ex ordine, cum praetermittitur ordo iuris: sentire vero proprie dicitur sensu percipere, quod ad corpus duntaxat pertinet: aliquando sentire ponitur pro intelligere: aliquando vero pro iudicare, secundum quod diversimode a Doctoribus ordinatur ad diversa, &c.

Sententia duplex, iusta, vel iniusta, & hac vel ex animo, vel ex causa, vel ex ordine.

Sepultura in loco sacro impio defuncto non nocet, nisi quatenus habeat sepulturam sibi indignam, propter humanam gloriam procuravit. S. Th. 4. sent. dist. 45. q. 2. art. 3. q. 3. ad 9. Vbi animadvertit, quod sepultura, est locus concavus in loco Ecclesiastico, vel cimiterio factus, in quo corpus Catholici requiescit seu dicitur locus concavus, in quo ossa defunctorum conduntur. Et debet fieri apud Ecclesiam consecratam: & inventa est, ne horror, & fetor sit vivis, & ad fidem resurrectionis futurae, & voretur pro defunctis: hinc sepultus dicitur, non quasi sine pulsu (ut quidam volunt) sed a sepeliendo, sepelio vero a sepiedo, quia cadaver terra, vel lapide, vel alio genere materiae circumsepitur. Et aliquando sepultura significat sepulchrum; aliquando actum sepeliendi; aliquando officium, quod impenditur sepeliendis a Clericis; aliquando terra deputata sepulturae, &c.

Seraphim interpretantur ardentes, seu accendentes; Cherubin vero interpretatur plenitudo scientiae, quod potest esse cum peccato mortali: Seraphim autem cum denominetur ab ardore charitatis, quae cum peccato mortali esse non potest. Primus Angelus peccator non est denominatus Seraphim, sed Cherubin; ut docet S. Th. p. p. q. 63. art. 3. ad 1. Et nota, quod aliquando est numeri pluralis, & utriusque generis, & significat multitudinem Angelorum illius ordinis; aliquando vero quando est masculini generis, significat Angelum unius illius ordinis. Et est supremus, non solum in charitate, sed etiam in scientia, &c.

Primus Angelus, qui peccavit, non est denominatus Seraphim, sed Cherubin.

Servitus quae est de iure gentium, est naturalis, non quidem absolute, sed ratione utilitatis consequentis, scilicet quod quis regatur a sapiente, & iuret eum, ut notat S. Th. 1. 2. q. 94. art. 5. & 3. Vbi nota, quod servitus naturaliter refugitur, quia est impeditiva boni usus potestatis, & est contra naturam, quoad primam intentionem naturae, non autem contra secundam, quia naturalis ratio ad hoc inclinatur, & hoc appetit natura, ut quilibet sit bonus: sed ex quo aliquis peccat, natura se inclinatur, ut ex peccato poenam reportet; & sic servitus in poenam peccati est introducta. Et potest esse triplex servitus, scilicet peccati, hominis, & Dei.

Signum

Signum quantum in se est, importat aliquid manifestum quo ad nos, quod manifestatur in cognitionem alicuius occulti: & quia frequentius effectus sunt nobis manifestiores causas, ideo signum quandoque contra causam diuiditur, sicut demonstratio quia est, quæ dicitur esse per signum à communi, demonstratio autem propter quid, est per causam: & hinc est, quod signum est res præter speciem quam ingerit sensibus, aliquid aliud ex se, faciens in cognitionem venire. Signorum verò, Alia sunt naturalia, vt fumus significans ignem; alia data: & eorum quæ data sunt, quædam sunt sacramenta, quædam non. S. Thom. 4. sent. dist. 1. q. 1. art. 1.

*Signa dupli-
cia, natura-
lia, et data.*

Syllogismus incontinentis habet quatuor propositiones, duas vniuersales; quarum vna est rationis, puta nullam fornicationem esse committendam; alia est passionis, puta delectationem esse sectandam; passio igitur ligat rationem, ne assumat & concludat sub prima, vnde ea durante assumit & concludit sub secunda. S. Thom. 1. 2. q. 77. ar. 2. ad 4. Vbi nota, quod hoc non est contrarium ei quod dicitur, syllogismus consistere ex tribus propositionibus, quoniam hoc intelligendum venit de syllogismo prioristico, posterioristico, topico, & sophistico; qui sunt syllogismi rationis, non autem de syllogismo incontinentis; &c.

Symbolum, vt ait S. Th. 3. sent. dist. 27. q. 1. art. 1. q. 3. importat similitudinem & collectionem: vnde à quatuor collectionibus nomen symboli imponitur. Primo à collectione multorum hominum in vnam Fidem; secundo à collectione prædicantium Fidem, quia omnes Apostoli collecti, hanc regulam Fidei ediderunt; vnusquisque quod suum est apponens; Tertio, quia ex diuersis locis sacre Scripturæ colliguntur ea, quæ credenda sunt, vt in promptu habeantur; Quarto omnia beneficia diuinitus collata ibi colliguntur. Et est Symbolum Apostolorum, Niceni, & Athanasij.

*Symbolum tri-
plex, Aposto-
lorum, Niceni,
et Athanasij.*

Similitudo attenditur secundum conuenientiam, vel communicationem in forma; & ideo est multiplex similitudo, secundum multos modos communicandi in forma: quædam enim dicuntur similia, quæ communicant in eadem forma secundum eandem rationem, & secundum eundem modum, vt duo æqualiter alba; quædam secundum eandem rationem, & non secundum eundem modum, vt magis album, & minus album; tertio aliqua dicuntur similia, quæ communicant in eadem forma, sed non secundum eandem rationem, vt patet in agentibus non vniocis, &c. S. Th. p. p. q. 4. art. 3.

Simonia est studiosa voluntas emendi vel vendendi aliquid spirituale, vel spiritualitatem annexum, & licet sit infidelitas in mente, tamen secundum exteriorem protestationem potest esse hæresis. 2. 2. q. 100. art. 1.

Simplicitas dicitur per oppositum duplicitati, quia scilicet aliquis aliud habet in corde, & aliud ostendit exterius, & sic simplicitas pertinet ad virtutem veritatis, & facit intentionem rectam, non quidem directam, quia hoc pertinet ad omnem virtutem, sed excludendo duplicitatem, qua homo vnum præterdit, & aliud intendit. S. Th. 2. 2. q. 109. art. 2. ad 4. Et nota, quod simplex etiam dicitur, quasi sine plica, eò quod caret partibus, vt Deus, Angeli, & anima nostra. Datur etiam simplex in respectu, vt elementum respectu mixti. Dicitur etiam simplex ille, qui caret literis, &c.

*Simpliciter est
duplex, idem
quod absolu-
tè, et idè quod
totaliter.*

Simpliciter potest accipi dupliciter. Vno modo secundum quod simpliciter idem est, quod absolute, sicut simpliciter dicitur, quod nullo addito dicitur, & hoc modo corpus Christi mortuum & viuum simpliciter fuit idem numero, quia non habuit aliam hypostasim viuum & mortuum; Alio modo simpliciter idem est, quod omnino vel totaliter, & sic corpus Christi mortuum & viuum, non fuit simpliciter idem numero, quia non fuit totaliter idem, cum vita sit aliquid de essentia corporis viuientis, est enim prædicatum essentiale, & non accidentale. S. Th. 3. p. q. 50. art. 5.

Sinderefsis absolute, vel nominat habitum naturalem, similem habitui principiorum, vel nominat ipsam potentiam rationis, cum tali habitu; & quodcumque hoc fuerit non multum differt, quia hoc non facit dubitationem, nisi circa nominis significationem. Quod autem ipsa potentia rationis, prout naturaliter cognoscit, sinderefsis dicatur, absque omni habitu esse non potest, quia naturalis cognitio rationi conuenit, secundum aliquem habitum naturalem, vt de intellectu principiorum patet. S. Th. de ver. q. 16. art. 1.

Synesis importat iudicium rectum, non quidem circa speculabilia, sed circa particularia operabilia, circa quæ etiam est prudentia: vnde secundum synesim dicuntur aliqui in Græco syneci. i. sensati, sicut è contrariis qui carent hac virtute, dicuntur asyneci. i. insensati: & ideo oportet præter eubuliam, quæ est virtus bene consiliatina, elicitive esse aliam virtutem, quæ est bene iudicatina, & hæc dicitur synesis. S. Th. 2. 2. q. 51. art. 3.

Singulare

Singulare est duplex; Alterum simpliciter, vt indiuiduum, puta Socrates, & Callias, quæ cognoscuntur sensu, iuxta illud, Sensus est singularium; Alterum est singulare in respectu, quod est minus vniuersale, vt species, puta homo, & leo; & hoc singulare est notum secundum intellectum, quia est minus vniuersale. S. Th. 1. Phyl. tex. 2. exponens illa verba, Vnde ex vniuersalibus ad singularia oportet procedere, &c.

Sobrietas, vt scribit S. Th. 2. 2. q. 149. art. 1. nomen eius sumitur à mensura: dicitur enim aliquis sobrius, quasi briam .i. mensuram seruans, & ideo illam materiam specialiter sibi sobrietas adscribit, in qua maxime laudabile est mensuram seruare, huiusmodi autem est potus, inebriare valens, quia eius vsus mensuratus multum confert, & modicus excessus multum lædit, quia impedit vsus rationis, magis quam excessus cibi. S. Th. 2. 2. q. 149. ar. 1.

Solertia ad hoc pertinet vt homo bene se habeat in acquirendo rectam æstimationem, per seipsum, ita tamen vt solertia accipiatur pro eustochia, cuius est pars: nam eustochia est bene coniecturatiua, de quibuscunque, solertia autem est facilis, & prompta coniecturatio, circa inuentionem medij: propterea dicitur habitus, qui prouenit ex repentino, inueniens quod congruit, nedum in demonstratiuis, sed etiam in operatiuis, &c. 2. 2. q. 49. ar. 4.

Sollicitudo importat studium quoddam adhibitum ad aliquid consequendum: manifestum est autem quod maius studium adhibetur, vbi est timor deficiendi: & ideo vbi est securitas consequendi, minor interuenit sollicitudo. Sic ergo sollicitudo rerum temporalium tripliciter potest esse illicita; Primo ex parte rerum temporalium; Secundo ex parte superflui studij; Tertio ex parte superflui timoris, &c. S. Th. 2. 2. q. 55. art. 6.

Sollicitudo rerum temporalium tripliciter est illicita.

Solus potest accipi dupliciter; Vno modo, vt dictio cathegorematica, quæ absolutè ponit rem significatam circa aliquod suppositum, vt albus circa hominem, cum dicitur homo albus, & sic non adiungitur alicui termino in diuinis, quia poneret solitudinem circa terminum cui adiungitur, & sequeretur Deum esse solitarium; Alio modo accipitur, vt dictio sincathegorematica, quæ importat ordinem prædicati ad subiectum, sicut hæc dictio omnis, vel nullus, & similiter hæc dictio solus, quia excludit omne aliud suppositum à consortio prædicati; & sic potest addi termino essentiali, dicendo, Solus Deus est æternus, id est nihil præter Deum est æternum, &c. S. Th. p. p. q. 3. art. 3.

Somnus, vt ait S. Th. in exp. epist. ad Rom. cap. 13. lect. 3. supra illis verbis, Hora est de somno surgere, aliquando significat somnum naturæ, aliquando autem mortem, aliquando quietem animalium virtutum, aliquando quietem contemplationis, aliquando gratiam, aliquando æternam gloriam, aliquando negligentiam, Vsq; quo piger dormis? aliquando culpam; Exurge qui dormis, & illuminabit te Christus, & sic intelliguntur illa verba, Hora est, &c. Et nota, quod somnus est ligamentum omnium sensuum, secundum Philosophos, & est impotentia sentiendi, propter excessum vigilandi, & est passio naturalis causata ex euaporatione vaporum à nutrimento, ingrossata à frigiditate cerebri propter salutem animalis tuendam, &c.

Sors proprie dicitur, cum aliquid fit, vt eius euentu considerato aliquid occultum innotescat: & quidem si queratur iudicio sortis quid cui fit adhibendum siue illud fit res possessa, siue sit honor, seu dignitas, seu pena, aut actio aliqua, vocatur sors diuiforia: si autem inquiratur quid agere oportet, dicitur sors consultoria: si verò queratur quid sit futurum, dicitur sors diuinatoria. Et in vsu sortis quadrupliciter interuenit peccatum; Primo, si absq; necessitate; Secundo, si absq; reuerentia; Tertio, si diuina oracula ad terrena negotia conuertantur; Quarto, si in electionibus Ecclesiasticis. In diuisione verò temporalium rerum, si necessitas immineat, licitum est, cum debita reuerentia sortibus vti. S. Thomas 2. 2. q. 95. art. 8.

In vsu sortis quadrupliciter potest esse peccatum.

Species potest dupliciter esse communis pluribus; Primo secundum rem, & rationem, sicut natura humana communis est multis secundum rem & rationem; Secundo potest esse communis multis secundum rationem tantum, non secundum rem, vt natura solis, quæ intelligitur vt in pluribus suppositis existens, & hoc ideo, quia intellectus intelligit naturam cuiuslibet speciei per abstractionem à singulari: vnde esse in vno supposito singulari, vel in pluribus, est præter intellectum naturæ speciei, vnde seruato intellectu naturæ speciei, potest intelligi vt in pluribus existens, vt docet S. Thomas p. p. q. 13. ar. 9. vbi disputat si hoc nomen Deus, sit communicabile, &c.

Spectaculum, vt scribit S. Th. 2. 2. q. 167. ar. 2. eius inspectio redditur vitiosa, in quantum per hoc homo fit pronus ad vitia, vel lasciuia, vel crudelitatis, per ea quæ ibi representantur: vnde Chrysostomus dicit, quod adulteros inueterandos constitunt tales inspectiones.

V

Vbi

Vbi nota, quòd spectaculum aliquando dicitur ipsamet spectatio, vt dicitur solet; *Q. spe-*
ctaculum miserum, atq; acerbum; aliquando dicitur res quæ spectanda exhibetur; aliquan-
do locus vnde spectatur, hinc spectatores, qui ad ludos spectandi causa conueniunt; spe-
ctator pugnae dicitur, qui pugnae non se admiscet, sed securus eius exitum expectat. Tra-
ctum autem à ludorum spectatoribus, qui histrionibus in scena fabulam agentibus orosc-
desident, &c.

Speculatio dicitur à speculo, non à specula: videre autem aliquid per speculum, est, *vi-*
dere causam per effectum, in quo eius similitudo relucet: vnde speculatio ad meditatio-
nem reducitur, vt ait S. Th. 2. 2. q. 180. art. 3. ad 2. Vbi animaduerte, quòd aliud est videre
Deum per speculum, & aliud est videre Deum in speculo: primo modo est videre Deum
per Fidem, iuxta dictum Apost. Videmus nunc per speculum in ænigmate, &c. secundo ve-
rò modo est, in ipsa creatura clarè intueri Deum, & spectat ad cognitionem vesperti-
nam, &c.

Aliud est vi-
dere Deum
in speculo, &
aliud per spe-
culum.

Spes est certa expectatio futuræ beatitudinis: quod potest accipi ex hoc quòd dicitur
 2. ad Tim. cap. 1. Scio cui credidi, & certus sum, quia potens est depositum meum seruare,
 vt notat S. Thom. 2. 2. q. 18. art. 4. Et animaduerte, quòd nedum in quæst. 18. disputat de spe
 per quatuor art. num spes sit in voluntate, an sit in ipsis Beatis, quia quod quis videt non
 sperat, sed Beati vident Deum, igitur non sperant, & an sit in damnatis, & an spes viatorum
 habeat certitudinem, sed etiam in quæst. 17. per octo alios articulos S. Th. disputat de spe,
 num sit virtus, & an beatitudo æterna sit proprium obiectum spæi, & num aliquis possit
 sperare alteri beatitudinem, & an aliquis possit licitè sperare in homine, & vtrum sit vir-
 tus Theologica, & si est distincta ab alijs virtutibus; & si sit prior Fide, & Charitate, &c.

Spiratio non separatur à persona Patris, & Filij, sed conuenit vtrique, & sic licet sit re-
 latio, non tamen dicitur proprietas, quia non conuenit vni tantum personæ, neque est re-
 latio personalis. i. constituens personam; paternitas enim, & filiatio, & processio passiuæ, di-
 cuntur proprietates personales, quasi personas constituentes, nam paternitas est persona
 Patris, filiatio persona Filij, processio persona Spiritus sancti procedentis, vt scribit S. Th.
 p. p. q. 30. art. 2. ad 1. arg.

Spiritus, vt habet S. Th. p. p. q. 36. art. 1. in rebus corporeis, impulsionem & motionem si-
 gnificare videtur: nam statum & ventum spiritum nominamus; & subdit, quòd hoc nomen
 Spiritus sanctus prout sumitur in virtute duarum dictionum, est commune toti Trinitati,
 quia nomine spiritus significatur immaterialitas diuinæ substantiæ, spiritus enim corpo-
 reus inuisibilis est, & parum habet de materia, vnde omnibus substantijs immaterialibus
 & inuisibilibus hoc nomen attribuimus, per hoc verò quòd dicitur sanctus, significatur pu-
 ritas diuinæ bonitatis: Si autem accipiatur hoc, quòd dico Spiritus sanctus, in vi vnus di-
 ctionis, sic ex vsu Ecclesiæ est accommodatum, ad significandum vnam trium persona-
 rum, scilicet quæ procedit per modum amoris, &c.

Spirituale dupliciter dicitur esse aliquid; Vno modo per essentiam, sicut gratia, & virtu-
 tes, & ista non possunt aliquo modo vendi, nec super hoc voluntas deliberata emptionis
 cadere potest; Alio modo dicitur aliquid spirituale per causam, sicut Sacramenta, quæ sunt
 causæ gratiæ, & ista in quantum sunt corporalia quædam, habent speciem quòd vendi possunt,
 quamuis non ex hoc quòd sunt spiritualia, vt ait S. Th. 4. sent. dist. 25. q. 3. ar. ad 2.

Sponsus, dicitur à sponsione primi in futurum à sponsalibus contractis per verba de fu-
 turo, & à sponsione secundi dicitur aliquis sponsus, etiam quando contractum est matri-
 monium, per verba de præsentis, quia ex hoc ipso spondet matrimonij actum, tamen à pri-
 ma sponsione dicuntur sponsalia propriè, quæ sunt quædam sacramentalia matrimonij, si-
 cut exorcismus Baptismi; vnde sponsus idem est, quòd promissus, & sponsa quasi promissa:
 sponsalia dicuntur à sponsando, id est promittendo, sunt enim sponsalia quasi promissio fu-
 turarum nuptiarum, &c. S. Th. 4. sent. dist. 27. q. 2. ar. 1. ad 6.

Sponsus idem
est quòd pro-
missus, et spon-
sa idem quòd
promissa.

Status, propriè loquendo significat quandam differentiam positionis, secundum quam
 aliquid disponitur, secundum modum suæ naturæ, quasi in quadam immobilitate, est enim
 naturale homini, vt caput eius in superiora tendat, & pedes in terra firmentur, & cætera
 membra media, conuenienti ordine disponantur: & inde est, quòd in his aetionibus huma-
 nis dicitur negocium aliquem statum habere, secundum ordinem propriæ dispositionis
 cum quadam immobilitate seu quiete: id ergo respicit statum hominis, quòd pertinet ad
 obligationem hominis, vnde status pertinet propriè ad libertatem, vel seruitutem, siue ad
 spiritualibus, siue in civilibus, vt notat S. Th. 2. 2. q. 183. ar. 1. & 4.

Studium præcipuè importat vehementem applicationem mentis ad aliquid, mens autem non applicatur ad aliquid, nisi cognoscendo illud: unde per prius mens applicatur ad cognitionem, secundariò autem applicatur ad ea, in quibus homo per cognitionem dirigens, & ideo studium per prius respicit cognitionem, & per posterius quæcumque alia ad quæ operanda directione cognitionis indigemus: sic etiam studiositas propriè dicitur circa cognitionem. S. Th. 2. 2. q. 66. ar. 1.

Stultitia, ut ait S. Th. 2. 2. q. 46. ar. 1. eius nomen à stupore videtur esse sumptum, & ideo stultus ille est, qui propter stuporem non movetur. Et differt stultitia à fatuitate, quia stultitia importat hebetudinem cordis & obtusionem sensuum, fatuitas autem importat totalem spiritus sensus privationem; & ideo convenienter stultitia sapientiz opponitur, sapiens enim dicitur esse à sapere, quia sicut gustus est aptus ad discretionem saporis ciborum, sic sapiens ad discernendam differentiam rerum, & causarum: unde oportet, quòd stultitia opponatur sapientiz, sicut contrarium, fatuitas autem sicut pura negatio, nam fatuus caret sensu iudicandi, stultus autem habet sensum, sed hebetatum, sapiens autem subtilem & perspicacem. A mens est, qui non discernit quid sit iniuria. S. Th. 2. 2. q. 46. ar. 1.

Stultitia à fatuitate differt.

Substantia dicitur quatuor modis: Vno modo substantia idem est quod essentia, & sic substantia invenitur in omnibus generibus, sicut & essentia, & hoc significatur cum queritur, quid est albedo? color: Alio modo significat individuum in genere substantiz, quod dicitur substantia prima, vel hypostasis: Tertio modo dicitur substantia secunda, ut genus, & species, puta animal, & homo: Quarto modo dicitur substantia communiter, prout abstrahitur substantia prima, & secunda, & sic sumitur substantia quando diffinitur persona, quæ est rationalis nature individua substantia; & per individuum, quasi per differentiam, trahitur ad standum pro substantia prima, sicut cum dicitur animal rationale, mortale, significat animal nature animalis, prout abstrahitur ab omnibus speciebus, & per differentiam additam trahitur ad determinatam speciem. S. Th. 1. sent. dist. 25. q. 1. ar. 1. ad 7.

Successio propria est motui; creatio autem neq; motus est, neq; terminus motus, sicut generatio, igitur creatio est absq; omni successione. Item in omni motu successivo est aliquod medium, inter eius extrema: & in factione in qua est successio, fieri est ante factum esse: & omnem factionem successivam in tempore oportet esse, prius enim & posterius in motu numerantur tempora, similiter autem dividitur motus, & tempus, & id super quod transit motus, quod quidem in motu locali manifestum est, nam in medietate temporis regulariter motum pertransit medium magnitudinis, divisio autem in formis respondens divisioni temporis, attenditur secundum intensionem & remissionem: unde successio rerum in factionibus, ex defectu materie provenit, &c. S. Th. 2. cont. gent. cap. 19.

Superbia, ut docet S. Th. 2. 2. q. 162. ar. 1. nominatur ex hoc, quòd aliquis per voluntatem tendit supra id quod est: unde superbus dicitur esse, quia superavit videri, quam est, qui enim vult supergredi quod est, superbus est: habet autem hoc ratio recta, ut voluntas vniuscuiusque feratur in id quod est proportionatum sibi, & ideo manifestum est, quòd superbia importat aliquid quod adversatur rationi rectæ, hoc autem facit rationem peccati, quia malum anime est, præter rationem esse. Et art. 2. ait, quòd peccatum superbiæ potest dupliciter considerari: Vno modo secundum propriam speciem quam habet ex ratione proprii obiecti, & hoc modo superbia est speciale peccatum, quia habet speciale obiectum, est enim inordinatus appetitus propriæ excellentiæ: Alio modo potest considerari secundum redundantiam quandam in alia peccata, & secundum hoc habet generalitatem quandam, prout ex ea omnia peccata oriuntur, vel directè, vel indirectè.

Peccatum superbiæ dupliciter potest considerari.

Suspicio importat opinionem mali, quando ex leuibus indicijs procedit: & contingit ex tribus. Vno modo ex hoc, quòd aliquis ex seipso malus est, & ex hoc ipso quasi conscius sui malitiæ, facilliter de alijs malum opinatur; Alio modo provenit ex hoc, quòd aliquis male afficitur ad alterum, quia quis contendit, vel odit, vel invidet, vel irascitur alicui, ex leuibus signis opinatur mala de illo; Tertio provenit ex longa experientia: & propterea est triplex gradus suspicionis: Primus, quando ex leuibus indicijs incipit dubitare de bonitate alicuius, & tale est veniale, & leue peccatum; Secundus, cum aliquis pro certo malitiam alterius existimat pro leuibus signis, & hoc si sit de aliquo graui, est peccatum mortale; Tertius, cum aliquis iudex ex suspitione procedit ad aliquem condemnandum, & hoc directè ad iniusticiam pertinet, & est mortale. S. Th. 2. 2. q. 60. ar. 3.

D. E. L. I. T. A. R. A. ...

Hic littera connumeratur inter ...

Tabula secunda post naufragium ...

remedium in mari huius vitæ est ...

Tabernaculum, quia est quoddam ...

Tabernaculi
quintuplex.

Tactus est fundamentum omnium ...

Tantum, est aduerbium exclusivum ...

Temeritas, sub præcipitatione continetur ...

Temperantia dupliciter accipi potest ...

Templum

Templum institutum est propter homines, non propter Deum, quia cultus Dei duo respicit, Deum qui colitur, & homines colentes: ipse igitur Deus qui colitur, nullo corporali loco laudatur, unde propter ipsum non oportuit fieri speciale templum, aut tabernaculum, sed homines ipsum colentes corporales sunt, & propter eos oportuit speciale tabernaculum vel templum institui ad cultum Dei, propter duo: Primo quidem, ut ad huiusmodi locum convenientes cum maiori reuerentia accederent; Secundo, ut per dispositionem talis templi vel tabernaculi, significarentur aliqua pertinentia, ad excellentiam diuinitatis, vel humanitatis Christi, &c. S. Th. 1. 2. q. 102. ar. 4. ad 1. Vbi nota, quod templum dicitur a tendendo, seu a conspiciendo, quia omni ex parte, seu omnis eius pars aspici potest. Et est duplex, Corporale, ut Ecclesia; & Spirituale, ut iustus, iuxta dictum Apost. 1. Cor. 3. Templum Dei, sanctum, quod estis vos; & Christus quoque dixit, Soluite templum hoc, &c.

Deus nullo corporali loco sacrificatur.

Tentare est propriè experimentum sumere de aliquo, experimentum autem sumitur de aliquo, ut sciatur aliquid circa ipsum, & ideo proximus finis cuiuslibet tentantis est scientia; sed quandoque vtriusque insipientia queritur aliquis alius finis, vel bonus, vel malus: bonus quidem, sicut cum aliquis vult scire, qualis aliquis sit, vel quantum ad scientiam, vel quantum ad virtutem, ut eum promoveat; malus autem, quando hoc scire vult, ut eum decipiat, vel subvertat, propterea, Deus dicitur tentare, ut alios scire faciat. Diabolus semper tentat ut noceat, in peccatum precipitando: homo quandoque tentat ut iuuet, quandoque ut noceat, caro, & mundus tentant instrumenta, sicut seu materialiter, in quantum, scilicet potest cognoscere qualis sit homo, an conseruat prospera mundi, an sequatur, &c. S. Thomas p. p. q. 114. ar. 12.

Terremotus causatur principaliter a Deo, secundariò autem a vento impellente alium ventum intra terram: ideo non potest esse simul in tota terra, sed per ductum, militat ad plus, & per quadraginta dies, & quandoque per annum, & euaporat sole subtrahente. Et terremotus fuit ille, qui diuisit Siciliam a Calabria, & Hispaniam ab Africa: unde loca cavernosa circa mare, faciunt frequenter terremotum, & quia vapor continuè egreditur de terra quantum ad aliquid, propterea tempore terremotuum, animalia quae portant caput iuxta terram, sepe ex hoc inficiuntur, per vaporem illum venenosum egredientem de terra: & licet in terremotu videatur tremere totam terram, non tamen mouetur tota terra, nec de loco ad locum, sed in se, S. Th. in expos. Psal. 12. Ibi commota est, & contremuit terra.

Testamentum est dispositio hereditatis, hereditatem autem caelestem disposuit Deus hominibus, dandam per virtutem sanguinis Iesu Christi, quia, ut dicitur Hebr. 9. Vbi est testamentum, mors necesse est intercedat testatoris: & quia sanguis Christi dupliciter fuit hominibus exhibitus; primo in figura, & in promissione, quod pertinet ad vetus testamentum; secundo in rei veritate, quod pertinet ad nouum. S. Th. 3. p. q. 78. ar. 3. ad 3. Et Psal. 24. exponens illa verba, Requiritibus testamentum eius, & testimonia eius, ait, quod testamentum generaliter est omne pactum Dei, testimonia verò sunt omnis Dei promissio: hinc nouum testamentum est, in quo omnes promissiones Dei adimpletæ sunt. Testamentum quoque dicitur testificatio legis mentis, secundum Iuristas: in sacra Scriptura potest dici pactum, vel placitum. Dicitur aliquando testamentum falsum, quod non est scriptum secundum voluntatem testatoris; aliquando irritum, quod de iure inualidum est, quia multa sunt genera personarum, quæ non possunt testari, ut furiosus, reus criminis læsæ Maiestatis, Religiosi, serui, impubes, &c.

Testamenti diuersimoda accipio.

Testimonium non habet infallibilem certitudinem, sed probabilem, & ideo quicquid est quod probabilitatem afferat in contrariis, reddidit testimonium inefficax; redditur autem probabile, quòd aliquis in veritate testificanda non sit firmus, quandoque quidem propter culpam, sicut infideles, & infames, item illi, qui publico crimine rei sunt, qui nec accusare possunt; quandoque autem absque culpa, & hoc est vel ex defectu rationis, sicut patet in pueris, & amentibus, & mulieribus; quandoque ex affectu, sicut patet de inimicis, & personis conuictis, & domesticis; vel etiam ex exteriori conditione, sicut sunt pauperes, serui, & illi quibus imperari potest, de quibus probabile est, quod de facili possunt falsum testificari. S. Th. 2. 2. q. 70. ar. 3.

Theologia, quasi sermo de Deo, ut scribit S. Th. 1. p. q. 1. ar. 7. & per totam questionem docet, quomodo est necessaria ad humanam salutem consequendam; & est scientia subalternata Theologiae Dei, & Beatorum; & est vna, propter vnam rationem formalem, quæ est respiciibilitas; & non est præcisè practica, acq; speculatiua, sed à priori vtriusque, continet speculatiuam, & practicam; & est dignior omnibus alijs scientijs humanis. & est

& est maximè sapientia inter omnes sapientias humanas; & habet pro suo obiecto adæquato ipsum Deum, sub ratione Deitatis reuelata: est argumentatiua ex suis principijs, quæ etiam defendit contra negantes ipsa: utitur & metaphoris, tradendo spiritum alia sub similitudine corporalium: & sub vna litera plures sensus habere potest, quia eius auctor est Deus, qui plura vt plura intelligere potest; &c.

Diuina scientia dicitur metaphoris & sub vna litera plures sensus comprehendit.

Timiditas est leuius peccatum, quàm sit intemperantia, quia vnum vitium potest comparari alteri dupliciter; Vno modo ex parte ipsius materia, seu obiecti; Alio modo ex parte ipsius hominis peccantis: & vtroque modo intemperantia est grauius vitium, quàm timiditas; Primo namq; ex parte materia, nam timiditas refugit pericula mortis, ad quæ vitanda inducit maxima necessitas conseruande vitæ; intemperantia autem est circa delectationes: ex parte etiam hominis peccantis, magis peccat intemperatus, qui est compos mentis, quàm ille qui patitur timores, & tristitias, quia stupefaciunt mentem hominis. S. Th. 2. q. 142. ar. 3.

Timor est triplex, quia obiectum timoris est malum: quod quidem duplex est. Scilicet malum pœnæ, & malum culpæ; Si ergo aliquis conuertatur ad Deum, & ei inhæreat propter timorem pœnæ, erit timor seruilis; si autem propter timorem culpæ, erit timor filialis, nam filiorum est timere offensam patris; si autem propter vtrumque, est timor initalis, qui est medius inter vtrumque timorem, vt ait S. Th. 2. q. 19. ar. 2. & per totam quæst. Vbi nota, quòd arelg. tractat etiam de timore mundano, qui procedit ab amore mundano, tanquam a mala radice; propterea timor mundanus semper est malus, quomodo amor mundanus est malus, quia est desiderium quo aliquis mundo innicitur tanquam fini: & quia timor nascitur ex amore, illud enim timet homo amittere quod amat; propterea tam amor mundanus, quàm timor, est malus.

Tyrannia est peruersum dominium.

Tyrannus non potest esse diuturnus, quia est odiosus multitudini, vt scribit S. Th. opus 20. lib. 1. cap. 10. Vbi nota, qd tyrannus est qui in communi Republica non verè principatur, & non ex iure conatur principari: nam sicut regnum dicitur rectos principatus, sic & tyrannia nuncupatur perturbatum dominium, propterea tyrannus ille est, qui respicit ad proprium commodum, & crudeliter abutitur dominatæ: vnde 2. 2. q. 43. ar. 2. ad 3. ait S. Th. quòd regitien tyranni, cum non sit iustum, quia non ordinatur ad bonum commune, sed ad bonum priuatum regentis, ideo perturbatio huius regiminis non habet rationem seditionis, nisi forte quando sic inordinate perturbatur tyrannicum regimen, qd multitudo subiecta, maius detrimentum patitur ex perturbatione consequenti, quàm ex tyranni regimine, &c.

Titulus tripliciter consuevit describi: aliquando in sepulchro alicuius, hoc est sepulchrum talis: aliquando pta triumpho, sicut Romæ fiebat, hic titulus Christi est qui triumphauit per Crucem, vnde Pilatus imposuit titulum super caput eius, Hic est Iesus Nazarenus Rex Iudæorum: aliquando titulus ponitur in domo, hæc est domus talis, vt docet S. Thom. in expositione Psal. 15. Vbi nota, quòd titulus propriè est inscriptio cuiuscuque operis, quæ. s. libro, operi, vel statuae super scribitur, vt statim primo aspectu argumentum noscamus, aut artificem. Et dicitur a tuendo titulus, quòd tæatur factum auctoris: & si quis alterius opus esse contendat, veri opificis indicet nomen; Vel a titan, qui ponitur pro Sole, quia sicut titan, idest Sol, illuminat, & facit videre quæ sunt in mundo, ita & titulus declarat opus, &c.

Tonitruum est extinctio ignis in nube, secundum aliquos; Psalmista tamen dicit, quòd tonitruum fit per concussionem ventorum, sic etiam & nubes: quia aliquando nubes sunt grossæ, ex quibus grandines generantur, quandoq; cum sonitu: & aliquando ante grandinem est fragor nubium, aliquando non, sicut enim vapor calidus & siccus expulsus à frigidò, scindens nubem, facit sonum, vt patet in fulgure, sic vapor humidus congelatus in grandinem, & expulsus a calido, scindit allqualiter, & facit sonum: & quia aliquando vapor humidus ascendit ad locum superiorem: & cum sic de natura aquæ, fiunt ex eo impressiones humidæ, quæ sunt nebula, ros, caligo, pluuia, grando, & nix, &c. vt docet S. Thomas in exp. Psal. 17. super illa verba, Intonuit de celo Dominus, &c.

Torcular aliquando Ecclesiam, aliquando de martyribus significat.

Torcular significat Ecclesiam, quia sicut in torculari separatur vinum a vinarijs, sic in Ecclesia separantur boni a malis, opere ministrorum, & si non loco semper, affectu tamen: & eadem ratione dicitur & arca, quia separatio fit grani a paleis; item a verbis literaliter positæ separatur sensus spiritualis. Torcular quoq; dicitur martyrium, in quo fit separatio animarum a corporibus, dum corpora eorum, qui pro Christi nomine afflictione & persecutione

ensione calcantur, quassatim remanent in terra, animæ verò ad requiem cœlestem emant, vt ait S. Th. Psal. 8. ad principium, &c.

Tonsura conuenit eis, qui ad diuina ministeria applicantur; & hæc tonsura, & rasura debet esse per modum coronæ, quia corona est signum Regni, & perfectionis, cum sit circularis; illi autem qui diuinis ministerijs applicantur, adipiscuntur Regiam dignitatem, & perfecti in virtute esse debent: competit etiam eis ratione subtractionis capillorum, & ex parte superiori per rasuram, ne mens eorum temporalibus occupationibus à contemplatione diuinorum retardetur; & ex parte inferiori per tonsuram, ne eorum sensus temporalibus obuoluantur. S. Th. 4. sent. dist. 24. q. 3. ar. 1. q. 1. Vbi nota, quòd tonsura non est ordo, sed dispositio ad ordinem: Ordo enim est Sacramentum, tonsura autem non est Sacramentum: vnde licet sit signum alicuius rei sacræ, non tamen est signum rei sacrantis, quam efficit: & per tonsuram homo solummodo depuratur ad chorum, in quo non habet speciale officium, sed commune; immo est dispositio congruitatis, non necessitatis, &c.

Totum est, quod diuiditur in partes, & secundum triplicem diuisionem, est triplex totalitas; est enim quoddam totum, quod diuiditur in partes quantitativas, sicut tota linea, vel totum corpus; est etiam quoddam totum, quod diuiditur in partes rationis, & essentia, sicut diffinitum in partes diffinitionis, & compositum resoluitur in materiam & formam; tertium est totum potentiale, quod diuiditur in partes virtutis, vt anima. S. Th. p. p. q. 76. ar. 8. Vbi attende, quòd etiam perfectum dicitur totum, quia ei nihil deficit ad esse eius requisitum; hinc Deus dicitur totus, & perfectus; vnde est totus in cœlo, & in inferno, & in omnibus rebus. Dicitur etiam totum homogeneous, quod est eiusdem rationis in toto, & partibus suis, vt aqua: & totum heterogeneum, quod non est eiusdem rationis, vt corpus animalis, &c.

Transductio duo importat. scilicet originem, & decisionem, non enim ignis generatus ab igne generante traduci propriè dicitur, similiter nec lignum diuisum in partes, dicitur, quod eius vna pars ab alia traducatur: vnde transductio propriè dicitur in generatione animatorum, quæ est per decisionem feminis; & ideo non potest dici traduci ab aliquo, illud quod ab eo originem non habet, nec diuisionem recipit; propterea anima rationalis non traducitur ex semine, sed ab extrinseco est. S. Thom. 2. sent. dist. 18. q. 2. ar. 1. Vbi nota, quòd traducere, duo dicit. scilicet extra, & duco; vnde capitur aliquando pro transferre & traducere librum ex vna lingua in aliam; aliquando est aliquem infamia afficere, vt habetur Matth. 1. Ioseph cum esset vir iustus, & nollet eam traducere; aliquando significat, aliquem de loco in locum ducere, &c.

Non educitur anima rationalis ex femine.

Trahere illud dicitur, quòd mouet alterum ad seipsum: mouere autem aliquid secundum locum ad seipsum, conuenit tripliciter; Vno modo sicut finis, vnde finis dicitur trahere, secundum illud, Trahit sua quemque voluptas; & hoc modo potest dici, quòd locus trahit id, quod naturaliter mouetur ad locum; Alio modo potest dici aliquid trahere, quia mouet id ad seipsum, alterando aliquo modo, ex qua alteratione contingit, quòd alteratum moueatur secundum locum, & hoc modo Magnes dicitur trahere ferrum; Tertio modo dicitur aliquid trahere, quia hoc mouet ad seipsum motu locali tantum, & sic tractio est motus, quo vnum corpus trahit alterum, &c. S. Th. in 7. Phys. lect. 3.

Traianus post trecentos annos, forte suscitatus est, sicuti & multi alij suscitati sunt post unum diem: vnde idem est iudicium de omnibus, quod non erant finaliter damnati, præsciebat enim Deus eos Sanctorum precibus à pœnis liberandos, & vitæ restituendos, & sic ex liberalitate bonitatis suæ eis veniam contulit, quamuis æternam pœnam meruissent, non enim est simile de Deo in quem solum peccatur, & de alio iudice, vnde Deus liberè remittere potest, sine vllius offensa, non alius iudex, qui punire habet culpam in alium, vel in Rempublicam, vel in Deum commissam, vnde & pœnam licitè remittere non potest: Ob hoc non sequitur illud argumentum, Saluare illos qui sunt in inferno, non est iustitiæ, sed magis contra iustitiæ, sed legitur, quòd Deus ad preces B. Gregorij Traianum Imperatorem idolatram, & ob hoc in inferno damnatum, ab inferis reuocauit, & vitæ restituit, & sic non videtur, quòd de necessitate iustitiæ, vt habet S. Th. 4. sent. dist. 43. q. 2. ar. 2. arg. 5.

Deus pœnam homini seipsum per licitè remittere potest non sic autem iudex temporalis.

Transcendentia sunt ens, vnum, verum, bonum, aliquid, & res, quæ sunt idem realiter, & differunt ratione, vt docet S. Th. 1. sent. dist. 8. q. 1. ar. 3. in quo disputat, Vtrum hoc nomen, qui est, sit primum inter nomina diuina: & Respondet, quod ista nomina ens, & bonum, vnum, & verum, simpliciter secundum rationem intelligendi præcedunt alia diuina nomina, quod patet ex eorum communitate, si autem comparentur ad inuicem, hoc potest esse dupliciter, vel

vel secundum suppositum, & sic conuertuntur ad inuicem, & sunt idem in supposito, nec unquam derelinquunt se; vel secundum intentionem eorum, & sic ens est prius alijs, &c.

Transfiguratio, dicitur assumptio claritatis, vt ait S. Thom. 3. p. q. 45. ar. 1. in resp. ad 2. Et in corp. art. dicit, conueniens fuisse Christum Saluatorem nostrum, gloriam suæ claritatis ostendere suis discipulis, quod est ipsum transfigurari, cui tuos configurabit, secundum illud ad Philipp. 3. Reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ: vnde non fuit mutata forma, neque natura Christi, in hac transfiguratione, sed claritas fuit ostensa, quæ quidem inter quatuor dotes, sola est qualitas ipsius personæ in seipsa; aliæ verò tres dotes non percipiuntur, nisi in aliquo actu, vel motu, seu passione. Et testes huius transfigurationis fuerunt Moyses, Elias, Petrus, Ioannes, Iacobus, & Deus Pater, quia in ore duorum vel trium testium stat omne verbum, &c.

Transubstantiatio, non est cum motu aliquo, ait S. Th. 4. sent. dist. 8. q. 2. art. 1. q. 3. ad 1. propterea non denotat per illa verba agere, & pati, & aliqua alia verba significantia motum, quandoquidem in transubstantiatione non est motus aliquis, cum non sit subiectum commune, nec mutatio, quia terminus transubstantiationis est præexistens actu: ideo per nullum verbum congruè potest tradi forma Sacramenti Eucharistiæ, nisi per verbum substantiuum. Et 3. par. q. 75. art. 4. in corp. ait, quod omnis conuersio, quæ fit secundum leges naturæ, est formalis; conuersio verò illa, qua tota substantia panis conuertitur in totam substantiam corporis Christi, & tota substantia vini, in totam substantiam sanguinis Christi, non est formalis, sed substantialis, nec continetur inter species motus naturalis, sed proprio nomine potest dici transubstantiatio, &c.

Transumptio metaphorica, conuenientissimè dicitur de Deo, propter quatuor rationes; Prima & principalis, propter altitudinem materiæ, quæ nostri intellectus capacitatem excedit; Secunda, quia in nobis est duplex pars cognoscitiua. scilicet intellectiua, & sensitiua, prouidit autem diuina sapientia, vt vtraque; pars secundum quod possibile esset in diuina reduceretur; Tertia, quia de Deo verius cognoscimus quid non est, quàm quid est; hinc affirmationes de ipso sunt, incompacte negationes veræ; Quarta, propter occultationem diuinæ veritatis, quia profunda Fidei occultanda sunt infidelibus, ne irrideant, & simplicibus ne errandi occasionem sumant, vt habet S. Th. 1. sent. dist. 34. q. 3. ar. 1. in quo querit, Si aliquid translatiuè dicatur de Deo.

Tremor causatur ex debilitate virtutis, continentis membra, quia in timore fit quædam contractio ab exterioribus ad interiora, & ideo exteriora frigida remanent, & propter hoc in eis accidit tremor; & ad huiusmodi tremorem & debilitatem maximè facit defectus caloris, qui est instrumentum, quo anima mouet. S. Th. 1. 2. q. 44. ar. 3. Et ar. 1. ait, quod timor prouenit ex phantasia alicuius mali imminētis, quod difficilè repelli potest: quod autem aliquid difficilè possit repelli, prouenit ex debilitate virtutis; virtus autem quanto est debilior, tanto ad pauciora se potest extendere, & ideo ex ipsa imaginatione quæ causat timorem, sequitur quædam contractio in appetitu; sicut etiam videmus in morientibus, quod natura retrahitur ad interiora, propter debilitatem virtutis; videmus etiam in ciuitatibus, quando ciues timent, retrahunt se ab exterioribus, & recurrunt quantum possunt ad interiora, &c.

Trepidatio, vel dubitatio, est idem quod agonia, vt ait S. Th. 3. sent. dist. 36. q. 1. art. 3. in fine corp. vbi dicit, quod ex parte timentis sumuntur accidentales differentie timoris, hoc modo, quia terribile vel excedit facultatem timentis in agendo, & sic est segnitias, vel ignauias, quæ est timor futuræ operationis; vel in cognoscendo, & hoc tripliciter, vel propter cognoscibilis altitudinem, & sic est admiratio, quæ est timor ex magna imaginatione; vel propter eius inconuetudinem, & sic est stupor, qui est timor, ex assuetas imaginatione; vel propter incertitudinem, & sic est agonia, quæ est timor infortunij: & hoc idem dicitur trepidatio, vel dubitatio, &c.

Tribulatio, venit à tribulo, qui est herba pungitiua, Genesis 3. Spinæ & tribulos germinabit tibi, vt notat S. Thomas in expositione 3. Psal. super illa verba, Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me. Vbi nota, quod tribulatio est duplex; Altera proxima, vt illa quæ fit in corpore; Altera remota, vt illa quæ fit in bonis exterioribus: vnde tribulatio seu persecutio, & peruersitas, est utilis Christiano patienti, quia sic viuaciter eradicat ipsum ab amore rerum mundanarum. Causat etiam mortificationem carnalitatis, & excitat desiderium ad cælestem patriam, & meretur laudari, & exaltari voce Christi, Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, &c.

Tributum,

Timor ex phantasia mali imminētis prouenit.

Tributum, ut habet S. Th. in exposit. 13. cap. Epist. ad Rom. super illa verba, Cui tributum, tributum, & cui vectigal, vectigal, est signum subventionis, & premium laboris, quod datur Regibus, qui procurant utilitatem populorum, gubernando regnum in pace, & quiete. Vbi nota, quod dantur multe exactiones, quarum aliquae sunt licitae, aliquae non, puta tributum, pensio, quae significat solutionem quam pondus ostendit; vectigal, quod soluitur pro rebus vectis; sic gabella, duana, & guidagium, salinarium, quod datur pro sale, pedagium quod soluitur a transeuntibus: angaria, & perangaria, quae sunt onera personalia, in-
iusta sunt; de quibus vide apud Iuristas, &c.

Exactiones aliquae sunt licitae, aliquae illicitae.

Trinitas, ut habet S. Thom. 1. 2. q. 3. 1. art. 1. secundum etymologiam vocabuli, videtur significare unam essentiam, triam personarum, secundum quod dicitur: trinitas, quasi tria unitas, sed secundum proprietatem vocabuli significat magis numerum personarum unius essentiae; & propter hoc non possumus dicere, quod Pater sit trinitas, quia non est tres personae; non autem significat ipsas relationes personarum, sed magis numerum personarum ad inaequalem relationem, & inde est, quod secundum nomen ad aliud ab refertur. Verum quia nomen collectivum duo importat, scilicet pluralitatem suppositorum, & unitatem quandam, scilicet ordinis alicuius, populus enim est multitudo hominum, sub aliquo uno ordine comprehensorum: quantum ergo ad primum, hoc nomen trinitas, convenit cum nominibus collectivis, sed quantum ad secundum, differt, quia in divina Trinitate, non solum est unitas ordinis, sed cum hoc est etiam unitas essentiae, propterea differt a triplicitate, quae significat proportionem inaequalitatis.

Tristitia potest contingere quatuor modis; Vno quidem modo, cum aliquis dolet de bono alicuius, inquantum ex eo timetur nocumentum, vel sibi ipsi, vel alijs bonis; & talis tristitia potest esse sine peccato. Secundo modo, potest quis tritari de bono alterius, non ex eo quod ipse habet bonum, sed ex eo quod nobis deest bonum illud, quod ipse habet, & hoc proprie est zelus. Tertio modo aliquis tristatur de bono alterius, inquantum ille cui accidit bonum, est eo indignus, quae quidem tristitia non potest oriri ex bonis honestis, ex quibus aliquis iustus efficitur; & haec tristitia vocatur nemesis, & pertinet ad bonos mores: Quarto modo aliquis tristatur de bonis alicuius, inquantum aliquis excedit ipsum in bonis, & haec proprie est invidia, quae dicitur tristitia de bonis alienis. S. Th. 2. 2. q. 36. art. 3.

Turbatio est quasi ex toto turbari; & dicitur, quae ad turbatio inferioris partis, ad superiorem pertinet, ut eius ordo turbetur; & hoc non est in aliquo sapiente, nec in Christo fuit, propter tres rationes quas adducit Seneca; Primo, quia fortius non perturbatur a debilitate, sed virtus est fortior malitia, ergo non perturbatur a debilitate, nec a virtute, quia virtus non est virtuti contraria, ergo nullo modo; Secundo, Nullus perturbatur, nisi de eo quod bonum suum perdit, vel diminuitur, sed sapiens non perdit bona sua, nec ei possunt auferri, quae sunt bona animae, quia bona corporis non reputat sua, ergo non perturbatur; Tertio sic, quia fortuna nihil eripit, nisi quod dedit, sed non dedit virtutem, ergo ipsam auferre non potest, ut notat S. Th. 3. sent. dist. 15. q. 2. ar. 2. q. 1. ad 2. arg. & in ipso arg.

Turbatio in sapientem non cadit propter tria.

Turpitude est duplex; Vna in honestatis; Alia exterioris defectus, sicut turpe est homini esse infirmum, vel pauperem, & talis turpitude mendicitatis non pertinet ad culpam, sed ad humilitatem pertinere potest; & sic mendicitas est licita, sicut secularibus, ira & Religiosis: unde aliquis mendicare potest, vel ex necessitate, sicut cum aliquis non habet unde vivat, nisi mendicet; vel ex utilitate; sicut cum aliquis intendit ad aliquid utile perficiendum, quod sine elemosynis Fidelium facere non potest; sicuti petuntur elemosynae pro constructione pontis, vel Ecclesiae, &c. S. Th. 2. 2. q. 187. art. 5.

Turpitude duplex, in honestatis & exterioris defectus

D E L I T E R A V.

De littera V, est ultima vocalis, quae saepe in consonantem transiit, & modo vni simplicis habet, ut iugis; modo duplicis, ut cupiam, cupiueram, in quibus i ante u consonantem posita, proadupitur; & eadem subtrahit corripitur: aliquando u, consonans per diuersam rationem carminis in vocalem correptam mutatur &c.

Vacare Deo, contingit tripliciter, Lectione, oratione, & meditatione, ut notat S. Th. 4. sent. dist. 15. q. 4. ar. 1. q. 2. ad 1. ubi dicit, quod contemplatio aliquando capitur strictè pro actu intellectus divinae meditantis, & sic contemplatio est sapientia actus, alio modo communi-
X quo

quo quis si necessis exterioribus seq. testatus, soli Deo vacat: quod quidem contingit dupliciter, vel inquam homo Deum loquentem in Scripturis audit, quod fit per lectiōnem, vel inquam Deo loquitur, quod fit per orationem; meditatio autem ad utrumq. se habet quasi medium inter ea, quia ex hoc, quod nobis loquitur in Scripturis, et per meditationem intellectu & affectu presentatur, & sic presentati ei, vel presentem, quia habet ad se ei loqui possumus per orationem; & ideo Hugo posuit tres contemplationis partes, Lectiōnem, Orationem, & Meditationem, &c.

Contemplationis tres partes, Lectio, Oration, & Meditatio.

Vacuum est spatium capax corporis, in quo non sit corpus; & ante Mundum bonum fuit hoc locus, neque spatium, ut notat S. Th. p. q. 46. art. 1. ad 4. Vbi attende quod apud veteres fuit duplex opinio de loco, nam aliqui dixerunt, locum esse spatium separatum à quoque le corpori locato; Aliqui autem voluerunt, locum esse superficiem corporis, et ut in corpore circumstantem corpus locatum; ita etiam duplex fuit opinio de vacuo, nam quidam dicebant vacuum esse spatium non repletum corpore locato, tamen aptum naturā repleri; secundū verò ita diffiniebant vacuum, esse locum, qui est superficies non repleta corpore, apta natura tamen repleri: vnde nullo modo datur aequè primo, neque secundo, &c.

Evagatio mentis quoddam fit ex proposito, & quoddam extra propositum.

Vagatio mentis est duplex: Quaedam ex proposito, quam si quis habeat in oratione peccat, & non consequitur fructum orationis, nam talis vagatio est filia Accidit, quia per trinitatem à spiritualibus aliquis transfert se ad delectabilia exteriora, illi enim, sic enim, contra id quod habet Aug. in Regula, in psalmis & hymnis, sub oratione Deum, hoc versetur in corde, quod profertur in ore: Alia est evagatio mentis, quae fit præter propositum, & talis non tollit fructum orationis, ut asserit Basilus, si però debilitatus à peccato sine nequis orare, quantumcumque potes te ipsum cohibeas, & Deus ignoscit, eo quod non exregit gentia, sed ex fragilitate non potes, ut oportet assistere coram Deo. S. Th. 2. 2. q. 83. art. 3. ad 3.

Valetudo corporis accipitur in duplici statu: Primo secundum sufficientiam, habito respectu ad ea quae incumbunt ex officio, vel ex societate eorum ad quos committitur, necessario agenda, & tale etiam necessarium subtrahi non debet, hoc enim esset de rapina hostis ieiunij offerre, si aliquis propter ieiunium impediretur ab alijs operibus ad quae eius obligatur; de rapina enim holocaustum offert, qui vel ciborum nimia egestate, vel manducandi, vel somni penuria immoderate corpus affligit. Si etiam per ieiunium homo impeditur ab operibus utilioribus, & si non sit illius, est tamen indifferens ieiunium ipsum: Secundo accipitur valetudo corporis secundum optimam corporis dispositionem, & quia caro in suo robore consistens, difficultas spiritui subditur, ideo necessarium ad valetudinem esse acceptam, & sic licet accipi potest, tamen laudabiliter subtrahi potest, & talis subtractio non multam mortem accelerat, cum corpus humanum inveniatur frequentius ex superfluitate, quam ex defectu mortales aegritudines incurrit; abstinencia enim est summa medicina, ait Galenus: nota hoc S. Th. 4. sententia 1. 5. q. 3. art. 1. q. 2. ad 3.

Verecundia repugnat perfectioni, est enim timor alicuius turpis, quod est exprobabile, & ideo verecundia est timor de turpi actu: sicut autem spes est de bono possibili, & arduo, ita etiam timor est de malo possibili, & arduo: vnde verecundia proprie loquendo non est virtus, deficit enim à perfectione virtutis. Communiter autem dicitur virtus omne quod est bonum, & laudabile in humanis actibus, & passionibus; & secundum hoc quandoque verecundia dicitur virtus, cum sit quaedam laudabilis passio. S. Th. 2. 2. q. 144. art. 1. Hic nota, quod verecundia est de tribus, scilicet cum aliquis opprimitur ab hoste, vel frustratur spe, vel cogitur peccata quae fecit, de operibus enim virtutum non est verecundia, nisi propter accidens, ratione falsae opinionis, vel propter notam praesumptionis, vel simulationis. Ex non reperitur in pessimis peccatoribus, quia non reputant peccatum ut turpe; nec est in virtuosus & senibus, quia non apprehendunt illud possibile, nec est difficile eis ad vitandum, cum verecundia sit timor in turpi actu, vel in turpi perpetrato, &c.

Verecundia non est in peccatoribus, neque in virgine.

Veritas primo principaliter est in intellectu, secundario verò in rebus, secundum quod comparantur ad intellectum, vel ad principium: & ideo veritas dicitur, quae ostenditur id quod est; aliquando dicitur, quod veritas est manifestativa, & declarativa esse rei; aliquando, quod est summa similitudo principii, sine omni dissimilitudine; aliquando, quod est reditudo, sola mente perceptibilis; quandoquidem dicitur quod est uniuscuiusque rei proprietatis sui esse, quod stabilitum est ei; & quandoque quod est adaequatio rei, & intellectus. S. Th. p. q. 16. art. 1. Vbi nota, quod in diversis est diversa veritas, puta veritas rei, veritas propositionis, veritas sermonis, veritas Theologica reuelata, veritas naturalis, veritas doctrinae, vite, iustitiae, veritas Dei & hominum, &c.

Vermis,

2. Vermis, venotat S. Thomas 1. 2. super illa verba, Ego sum vermis, & non homo, non generatur ex coitu, sed ex terra, Solis celestis calore; ynde significat Christum, qui est ex Virgine, sola operatione Spiritus sancti: dicitur etiam vermis, quasi veritas missa a Patre in mundum pro salute humani generis. Est ergo Christus vermis, i. veritas missa, & non homo conceptus ex semine viri, & mulieris, sicuti ceteri homines. Dicitur quoque vermis quoddam animal paruum, super costas suas ambulans; & si habeat pedes, sunt tamen valde parvi. Dicitur adhuc vermis, a rodendo, quia corrodit & remordet, ut est vermis damnatorum, non materialis, sed spiritalis, idest remorsus conscientiae, nascens de patredine peccati. S. Thomas 4. sent. dist. 50. q. 2. art. 3. q. 2.

Vestigium, ut scribit S. Th. 1. sent. dist. 3. q. 2. art. 1. metaphoricè accipitur, & sumitur ad similitudinem vestigij proprie dicti, quod est impressio quaedam confusè ducens in cognitionem alicuius, cum non representet ipsum, nisi secundum partem, s. pedem, & secundum inferiorem superficiem tantum. Tria ergo considerantur in ratione vestigij, s. similitudo, imperfectio similitudinis, & quod per vestigium in rem cuius est vestigium devenitur: & quia in creaturis invenitur similitudo Creatoris, per quam in ipsius cognitionem devenire possimus, & s. imperfecta similitudo, ideo in creaturis dicitur vestigium, prout creatura ipsa dicitur cognitionem divinarum personarum, ut habetur etiam p. p. q. 45. art. 7.

*Tria in ratio-
ne vestigij co-
siderantur.*

1. Viator, ut docet S. Th. 3. p. q. 15. art. 10. ex hoc dicitur, quia tendit ad beatitudinem, & comprehensor autem dicitur ex hoc, quod beatitudinem obtinet, secundum illud 1. Cor. 9. sic cursum est comprehensuris: & Philipp. 3. Sequor autem si quomodo comprehendam hunc Christum carnis simul viator, in quantum habebat corpus passibile, & mortale, ante passionem, & comprehensor, in quantum habebat beatitudinem propriam animae, &c. Aliqui autem dicunt, quod viator est ille, qui nec est in termino beatitudinis, nec in termino miseris permanentes, & secundum hoc Paulus in raptu non fuit comprehensor, licet audientia capax Dei, quia non per modum habitus vidit, & permanentes. Vel, ut alij dicunt, quod purus viator dicitur, qui non habet premium beatificum sibi possibile de lege communi, & est in statu merendi, & demerendi; per hoc quod dicitur, quod non habet premium, excluduntur Beati in patria; per secundam particulam, excluduntur damnati; per tertiam, existentes in purgatorio, &c.

2. Vinculum maius non absoluit a minori, nisi quando non compatitur se cum illo, sicut umbra, & veritas simul esse non possunt: propter quod veniente veritate: Evangelij, umbra veteris legis cessavit; sed vinculo quo quis in Baptismo ligatur, compatitur vinculum servitutis, & ideo non absoluit ab illo. Et ex hoc solvitur illa difficultas, quod homo baptizatus tenetur obedire potestatibus secularibus, quia per Baptismum non absoluitur a servitute. S. Th. 2. sent. dist. 44. q. 2. art. 2. Vbi nota, quod vinculum dicitur a vincendo, seu ligando, & est duplex, bonum, & malum: bonum est triplex, scilicet charitatis, legis Dei, & instructio- nis eius: malum est quadruplex, s. mundanae sollicitudinis, concupiscentiae carnis, perversae habitus, & pravae consuetudinis, &c.

3. Vindictio, ut scribit S. Th. 2. 2. q. 108. art. 2. est specialis virtus, sed intentio vindicantis debet fieri ad aliquod bonum, ad quod pervenitur per poenam peccantis, vel saltem ad exhibitionem eius, & quietem aliorum, & ad iustitiae conservationem, & Dei honorem, cum alijs debitis circumstantijs servatis. Et notat ibi Caiet. quod privata persona, que iniuriam recepit, debet debito morali tantum vindicare suam iniuriam, non enim potest cogi ad hoc quod vindicta se; iudex autem potest cogi ad vindictam exercendam. Ne refert aliquid in hoc, quod redditur malum pro malo in vindicatione, quia reddere malum pro malo, est poenitentiae, seu emendationis virtutis, non vniustantum, quonia vt procedit ex affectu privatae personae, actio est vindicationis, ut autem ex voluntate iudicis emanat, actio est commutativa & legalis iustitiae, ex debito legali procedens, &c.

4. Vinum vitis est proprie vinum; alij liquores non dicuntur proprie vinum, sed per similitudinem, propterea in solo vino vitis potest confici Sacramentum: S. Th. 3. p. q. 74. art. 3. Vbi nota, quod vinum est calidum, & acetum est frigidum, propterea dicitur vinum lacerare; quia generat multos spiritus calidos, temperatos, & mediocres in spissitudine, & tenuitate; & usus eius est illicitus per accidens, scilicet propter conditionem eius, qui lacerat ex eo, vel propter excessum, &c.

*In solo vino
vitis potest con-
fici Sacramen-
tum.*

5. Violatio contrariatur his que violam non fiunt, ut scribit S. Thom. 3. p. q. 60. ar. 1. ad 3. ubi dicit, quod Sacramentum idem est quod sacrum, servatum: dicitur autem non solum Dei secretum, sed etiam Regia, esse sacrum & sacramentum, quia secundum antiquos sanctos

vel

vel sacrosancta debebantur, quæcunque violari non licebat; sicut etiam muri civitatis, & personæ in dignitatibus constituta: & ideo illa secreta siue divina, siue humana, quæ non licet violari quibuslibet, dicuntur sacræ vel sacramenta, &c.

Violentia, à qua violentum, quod est illud, cuius principium est extra, nihil conferens eo quod patitur vim: confert autem vniuersumquodq; ad id, in quod tendit secundum propriam inclinationem, vel voluntariam, vel naturalem; & ideo oportet, quod ille qui rapitur, ab aliquo exteriori rapiatur, in aliquid quod est diversum ab eo, in quod eius inclinatio tendit, quæ quidem diversitas attenditur dupliciter; Vno quidem modo, quantum ad finem, scilicet nationis, puta si lapis, qui naturaliter inclinatur ad hoc quod feratur deorsum, proferatur sursum; Alio modo, quantum ad modum tendendi, puta si lapis velociter proijciatur deorsum, quam sit motus eius naturalis. S. Th. 2. q. 1. ar. 1. Vbi nota, quod violentum aliquando dicitur opponitur naturali, & est illud, quod fit contra inclinationem rei, aliquando opponitur voluntario, quod potest esse duplex. Alterum simpliciter, ut quando quis cogitur facere aliquid contra suam voluntatem; Alterum est violentum mixtum, & est illud, quod quædam vis secundum se non placeat homini; tamen consentit in ipsam, ne eveniat ei maius malum, ut quando homo proijcit merces in mare, ne totaliter patiatur naufragium, &c.

Vir aliquando accipitur pro sexu feminino, aliquando pro marito.

Vir, ut ait S. Th. in expositione 1. Cor. 6. r. 3. super illis verbis; Quando autem factus sum vir, quæbat quæ erant parvuli, dicitur, quod vir ille est, qui pervenit ad perfectam & virilem ætatem. Vbi nota, quod aliquando vir capitur prout distinguitur contra sexum femininum, & sic dici solet, quod vir, & mulier sunt diversæ speciei, grammaticè loquendo; aliquando vir capitur pro marito, & est illud, quod dicitur enim viros habuisse; aliquando pro persona perfecta, siue sit masculus, siue femina; iuxta illud; Beatus vir, qui non abiit, &c. aliquando capitur metaphorice, pro superiori parte rationis, iuxta illud; Vir est imago, & gloria Dei; unde quando masculus, siue femina, respicitur æterna, & supracælestia, dicuntur viri; quando verò respiciuntur terrena, dicuntur mulieres & feminæ. Hinc vir dicitur à vigore; & à virtute animi, propterea Christus ab instanti suæ conceptionis dicitur vir, non ætate corporis, sed quia fuit plenus omnibus scientiis, & virtutibus, &c.

Virginitas, cuius nomen sumptum videtur à virore; & sicut illud dicitur virens, & in suo virore persistere, quod non est ex superabundantia caloris adustionem expertum, ita etiã virginitas hoc importat, quod persona cui in est, immanis sit à concupiscentiæ adustione, quæ esse videtur in consumatione maxime delectationis corporalis, qualis est venerorum delectatio: propterea dicitur, quod virginitas est continentia; qua integritas carnis ipsi Creatori anime, & carnis vouetur, consecratur, & servatur; S. Th. 2. 2. q. 152. ar. 1. Vbi attende, quod virginitas dicitur esse abstinentia ab omni coitu, tam licito, quam illicito, & integritas mentis, & carnis: vel est habitus continentie perfectus, & decorus, seu perpetua meditatio incorruptionis in carno corruptibili. Ex quo sequitur, quod in Angelis propriè non est virginitas, quia in eis non est delectatio venerorum.

Virtus nominat quandam potentie perfectionem: vniuersumquodq; enim perfectio, præcipue consideratur in ordine ad suum finem: si autem potentie actus est: unde potentia dicitur esse perfecta: secundum quod determinatur ad suum actum. Sunt autem quedam potentie, quæ secundum seipsas sunt determinatæ ad suos actus, sicut potentie naturales actus, & ideo huiusmodi potentie naturales secundum seipsas dicuntur virtutes. S. Th. 2. 2. q. 55. ar. 1. Vbi animadvertit; quod virtus nuda pro potentia naturalis sumitur, sed aliquid quando pro fortitudine corporali, iuxta illud; Aruit tanquam testa virtus mea; aliquando capitur pro victoriâ; aliquando pro armatura bellica; aliquando pro operatione exteriori; aliquando pro proprio pati agente, iuxta illud; Virtutes celorum inquebantur; aliquando pro habitu causæ ex frequentatis actibus, unde diffiniri solet, quod Virtus est habitus electivus, in medio existens. Et est multiplex; quia quedam est virtus intellectualis, puta sapientia; intellectus; scientia, ars, & prudentia; quedam est virtus moralis, ut iustitia, fortitudo, temperantia; & quedam est virtus Theologica, quæ est bona qualitas mentis, qua rectè vivimus, & multum male vititur, ut est Fides, Spes, Caritas; & quedam est virtus heretica, à quasi divina, docet nos vitium, quod commune hominum vita non attingit. De quibus omnibus lege D. Thomam prima secundæ.

Vis, est omne, quod est principium operationis, ut docet S. Th. 3. sent. dist. 23. q. 1. ar. 2. q. 1. ad 3. arg. Vbi considerat, quod vis, aliquando significat violentiam, siue coactionem, & dicitur, quod est maioris rei impetus, qui sepe licet potest; aliquando dicitur fortitudinem, ut dicitur de Hæstor, quod habebat magnam vim, id est fortitudinem; aliquando dicitur potentiam

potentiam animae, sicut vis intellectiva, & vis sensitiva; Aliquando etiam dicitur virtute aliquam, sive corporalem, sive spirituales: & propterea S. Th. dicit ubi sup. q. vis est omne illud, quod est principium operationis, sed virtus importat principium operationis perfectae, &c.

Visio dupliciter considerari potest; Uno modo secundum primam eius impositionem; Alio modo secundum usum sui nominis: primo modo impositum est hoc nomen visio, ad significandum actum sensus visus, sed propter dignitatem, & certitudinem huius sensus, extensum est hoc nomen, secundum usum loquentium, ad omnem cognitionem aliorum sensuum, dicimus enim, Vide quomodo sapit, vel quomodo redolet, vel quomodo est callidum. & ulterius etiam ad cognitionem intellectus; secundum illud Matthaei c. 5. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. S. Th. p. p. q. 87. ar. 1. Vbi etiam attende, quod visio quaedam dicitur corporalis, & quaedam spiritualis; Corporalis est, qua cognoscuntur visibilia corporalia; Spiritualis est qua cognoscitur ipse Deus: qua triplex esse potest, scilicet facialis, & intuitiva, & specularis, & abstractiva, & quaedam subtilis, & enigmatica, conformiter ad triplicem cognitionem. scilicet meridianam, matutinam, & vespertinam: additur & quarta, quam possumus anagoricam, seu mysticam nominare, qua consistit in amoris vitali perceptione, iuxta illud Apostoli. Videmus nunc in aenigmate per speculum, &c.

Visio dupliciter consideratur.

Visio quaedam corporalis, quaedam spiritualis, quaedam enigmatica.

Visibile, ut docet S. Th. in 2. de anima l. 1. q. 1. in expositione tex. 56. est illud, quod percipit visus: duo autem comprehenduntur sub visibillitate visibile: & est color, & est quoddam aliud, quod ratione quidem designari potest, sed non habet proprium nomen sibi impositum, quod quidem visibile competit his, qua videntur de nocte, sicut lani noctilucae, & putredines quercuum, & cornua quorundam animalium; unde sicut visibile est illud quod videri potest, ita invisibile dicitur illud, quod non potest videri. Quid autem aliquis non videat visibile, hoc erit, aut quia non vult respicere, aut si vult, impeditur propter indispotionem organi, aut propter absentiam lucis, qua debet illuminare ipsum diaphanum &c.

Vita, sumitur nomen eius ex quodam exteriori apparetur, circa ipsum, quod est movere seipsum, non tamen est impositum hoc nomen ad significandum, sed ad significandam substantiam, cui convenit secundum naturam movere seipsum, vel agere se quocumque modo ad operationem; & secundum hoc vivere nihil aliud est, quam essentialis natura; & vita significat hoc ipsum, sed in abstracto; sicut hoc nomen cursus, significat ipsum currere in abstracto, unde vitium non est predicatum accidentale, sed substantiale: quandoque tamen vita sumitur minus proprie pro operationibus vitae, a quibus nomen vitae sumitur hinc vivere principaliter est sentire, vel intelligere; & tunc animal vivere dicitur, quando incipit ex se motum habere. S. Th. p. p. q. 87. ar. 2. Vbi nota, q. vita potest capere etiam pro principio formae vivendi; & sic tunc anima sentiens, quam vegetativa, & intellectiva dicitur vita; potest etiam dici ipsa vita pro natura vivente, & sic Deus est vita intellectualis; capitur aliquando pro operatione vivente, hinc dicuntur operationes vitales; dicitur etiam vita aliquando corporalis; aliquando carnalis; aliquando spiritualis; aliquando civilis, & politica; aliquando universalis; aliquando vitae activa; & aliquando vita contemplativa; ut docet S. Th. p. p. q. 87. ar. 2.

Vita est principium formale vivendi.

Vitium videtur esse visibilibus rei, quod non sit dispositum, secundum quod convenit suae naturae, quod enim perfectioni naturae deesse perspexeris, te voca vitium, ut ait S. Th. 1. 2. q. 71. ar. 1. in corp. Vbi nota, quod vitium dicitur a vicio, quod vitandum sit ac fugiendum, & potest esse quidam habitus pravus, aut affectus animi in tota vita inconstans, & a seipsa dissentiens; & opponitur virtuti, & potest esse pro errore & morbo corporis, perpetuo tamen, ut est cecitas, claudicatio, & roborata. Et datur vitium naturale, & vitium morale, & vitium capitale, quod est ratio principandi multa peccata, licet vitium ipsum sit generalius ipso peccato: & in hoc differre vitium a peccato, &c.

Ultimum dicitur, quod est aliquid rei, & non reducitur in aliud genus, sed est in eodem genere, vel per se, sicut visima pars lineae, vel per reductionem, sicut punctum ad lineam: sic autem virtus non est ultimum eius, per respectum ad actum, quia altissimum in quod potentia elevari potest, est actus, quem virtus elicit, ut ait S. Th. 2. sent. dist. 27. q. 1. art. 1. ubi exponit propositionem Philosophi, 1. caeli, tex. 113. Virtus est ultimum in re, de potentia &c. Et 1. 2. q. 2. art. 7. ad 3. sumitur, quod vitium est duplex; Alterum in re, ut beatitudo, qua est perfectio animae tanquam bonum inhaerens; Alterum est extra rem, ut id, in quo beatitudo consistit, quod scilicet beatum facte, &c.

Vindicta extrema, ut scribit S. Th. 4. sent. dist. 25. q. 1. ar. 2. q. 1. ad 2. aliquo modo remittit etiam illa, qua in peccato reperitur. scilicet macula, & vitium peccati, & reliquiae peccati, quae sunt

enim culpa quo ad maculam sine contritione non dimittatur, tamen hoc Sacramentum per gratiam quam infundit, facit quod ille motus liberi arbitrij in peccatum sit contritio, sicut etiam in Eucharistia, & Confirmatione potest accidere: similiter etiam reatum pœne temporalis dimittit, sed ex consequenti, in quantum debilitatem tollit, quia eandem pœnā leuius portat fortis, quàm debilis; unde non oportet, quod propter hoc minuatur satisfactiois mensura. Reliquiæ autem peccati non dicuntur hic dispositiones ex actibus relicte, quæ sunt, quidam habitus inchoati, sed quædam spiritalis debilitas, in ipsa mente existens, qua sublata (etiã habitibus, vel dispositionibus manentibus) non ita potest inclinari mens ad peccata, &c. Vbi nota, quod unctio est multiplex; quædam quæ dicitur sapientia diuinitus inspirata, docens de omnibus; quædam est, qua unguuntur Reges; & quædam est, qua unguuntur Cathacumini, & baptisandi, & hæc est quoddam sacramentale; & quædam qua unguuntur confirmandi per Episcopum chrismate. Et dicitur extrema unctio. i. vltimum Sacramentum, vt ipsius nomen sonat, quia post id aliud non speratur: unde solum infirmis, & periculose ægrotantibus datur. Et si probabiliter speratur de eorum euasione, nõ debet dari. Materia huius Sacramenti est, oleum oliuæ consecratum; forma verò, per istã sacrã unctioem, &c.

Vngi infirmis non debet, nisi immineat periculum.

Vnigenitus dicitur diuinum Verbum, & Filius Dei, quia naturaliter habet quoddam singulare præ alijs, scilicet habere præ naturam, id quod accipit, & secundum hoc dicitur vnigenitus, vt patet lo. c. 1. Vnigenitus, qui est in sinu Patris, ipse nobis enarrauit: & licet accipere sit commune creaturæ, & Filio, non tamen secundum vninocationem, sed secundum similitudinem quandam remotam, ratione cuius dicitur primogenitus creaturæ, secundum illud Coloss. 1. Vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. S. Th. p. p. q. 31. art. 3. in resp. ad 2. arg. vbi disputat, si hoc nomen Pater, dicatur in Deo, prius personaliter, quàm essentialiter, &c.

Vnio aliquorum duorum, vel trium potest esse tripliciter; Vno modo secundum quod aliqua non vniuntur ad inuicem, nisi per coniunctionem eorum in aliquo vno; quædam verò vniuntur, & conuertuntur per coniunctionem eorum ad inuicem, & in aliquo vno, quod ex eorum coniunctione constituitur; quædam verò per coniunctionem eorum ad inuicem, sed non in aliquo vno, quia ex eorum coniunctione nihil resultat. Primum horum contingit quatuor modis; quia vel illud vnum, in quo coniunguntur, est idem numero, sicut duo brachia in vno pectore; vel idem specie, vt Socrates, & Plato in homine; vel genere, vt homo, & alius, in animalibus; vel analogia, vt substantia, & quantitas in ente. S. Th. 3. sent. dist. 4. art. 1.

Vnitas, vel dualitas, non est pars ternarij, nisi secundum rationis acceptionem, cuius ratio est, quia alio modo est numerus in rebus diuinis, & in rebus creatis; & alio modo vnitas; cum enim vnum sit quod est indiuisum in se, & diuisum ab alijs, cum vnum quodque creatum per essentiam suam distinguatur ab alijs, ipsa essentia creati secundum quod est indiuisa in se, & distinguens ab alijs, est vnitas eius, & plures vnitates, constituentur numerum personarum creaturarum; sunt plures essentia congregata, secundum numerationem, ita quod nihil est in vna, quod non sit in alia secundum numerum idem; vnitas autem personalis est ipsa proprietatis relatiua, distinguens vnã personam ab alia, & non essentiam ipsius personæ: unde tres personæ non sunt differentes per essentiam, cum vna numero essentia sit in tribus personis, & ideo non potest esse ibi consecratio, sed trã distinctio, &c. S. Th. 1. sent. dist. 194. ar. 1. ad 2.

Vnum est ens indiuisum.

Vnum non addit supra ens rem aliquam, sed tantum negationem diuisionis: vnum enim nihil aliud significat, quàm ens indiuisum, & ex hoc ipso apparet, quod vnum conuertitur cum ente; nam omne ens, aut est simplex, aut compositum; quod autem est simplex, est indiuisum & actu, & potentia; quod autem est compositum, non habet esse, quandiu partes eius sunt diuisæ, sed postquam constituant, & componunt ipsum compositum: unde manifestum est, quod esse cuiuslibet rei consistit in indiuisione, & inde est, quod vnum quodque, sicut custodit suum esse, ita custodit suam vnitatem: unde cum dicitur, ens vnum, non est negatio, cum vnum addat supra ens indiuisionem. S. Th. p. p. q. 11. art. 1.

Vniuersale dupliciter consideratur.

Vniuersale dupliciter potest considerari; Vno modo, secundum quod natura vniuersalis consideratur simul cum intentione vniuersalitatis; & cum intentione vniuersalitatis (vt. scilicet vnum & idẽ habeat habitudinem ad multa) proveniat ex abstractione intellectus, oportet quod secundum hunc modum vniuersale sit posterius; unde in i. de anima dicitur, Vniuersale animal aut nihil est, aut posterius est. Sed secundum Platonẽ, qui posuit vniuersalia subsistentia, secundum hanc considerationem vniuersale esset prius, quàm particularia, quæ secundum eum non sunt, nisi per participationem subsistentium, quæ dicuntur idẽ. Alio modo potest considerari quantum ad ipsam naturã, scilicet animalitatis, vel humanitatis, prout inuenitur in particularibus, & sic dicitur vniuersale in re. S. Th. p. p. q. 85. art. 3. Vbi nota, quod dicitur vniuersale

vniversale ante rem, in re, & post rem: & quod vniversale est perpetuum, & incorruptibile, & vbiq; & semper. Et dicitur vniversale, quod pertinet ad diuersos: unde illud est, quod est aptum natum de pluribus prædicari. Sed an sit vñ, vel actus cognoscendi, vel conceptus; vide in nostris Dilucid. 7. Metaph.

Vniversum est perfectius in bonitate, quam intellectualis creatura, extensivè, & diffusivè, sed intensivè, & collectivè, similitudo diuine perfectionis magis inuenitur in intellectuali creatura, quæ est capax summi boni. S. Th. p. p. q. 93, art. 2. ad 3. Vbi notat, quod vniversum dicitur, quasi totum, & quasi quod ad omnes res pertinet, sine aliqua exceptione; unde dicitur vniversus populus, vniversus exercitus. In plurali significat omnes coniunctim: unde dicendo, omnes sibi domicilium constituerunt, intelligit domicilium sibi vnumquemque constituisse; si verò dicimus, vniversi, &c. significatur omnes simul vnus sibi pro omnibus domicilium fecisse, &c.

Vniocum, vt ait S. Th. 1. contra gent. cap. 32, est, quod de pluribus prædicatur, vel vt genus, vel vt species, vel vt differentia, vel vt proprium, vel vt accidens: & quia nihil prædicatur his modis de Deo, & creaturis, idcirco nullum est commune vniocum, conueniens Deo, & creaturis. Vbi notat, quod solet distingui de vnioco vniocante, quod est nomen secundum vnã rationem pluribus attributum, vt hoc nomen animal, secundum vnã rationem communem, attribuitur homini & leoni: Vniocum vniocatum est res diuersa secundum vnã rationem communem, per idem nomen importata, vt homo, & leo, importati per rationem communem repertam in hoc nomine animal, &c.

Vniocum est duplex, vniocans, & vniocatum.

Vocatio semper est temporalis, quia ponit adductionem quandam ad aliquid; & ideo est quedam vocatio ad esse per creationem, cui non respondet electio æterna: unde dicitur Rom. 4. Qui vocat ea, quæ non sunt, &c. Et est quedam vocatio temporalis ad gratiam, cui respondet & electio temporalis, & æterna: hæc autem vocatio est, vel interior per infusionem gratiæ, vel exterior per vocem prædicatoris. Interior autem vocatio, & temporalis electio ad gratiam, semper sunt simul, sed differunt secundum rationem, quia electio in quantum dicit segregationem, respicit terminum à quo, vocatio autem terminum ad quem magis, sed differt secundum rationem, quia vocatio pertinet ad motum nature proficiscentis in gratiam, sed iustificatio respicit esse, consequens terminum motus, secundum quod gratia facit iustum esse. S. Th. sent. dist. 4. l. 9. 1. art. 2. ad 3. & apud Isa. lect. 1. dicit, quod Fideles vocantur ad tria, scilicet ad Fidei euidenciam per consensum, ad doctrinam per præcepta, & ad obedientiam per consilia, &c.

Voluntarium, vt habet S. Th. 2. 2. q. 6. art. 1. dicitur esse non solum cuius principium est intra, sed cum additione scientiæ: unde cum homo maxime cognoscat finem sui operis, & moueat seipsum in eis actibus, maxime inuenitur voluntarium, quia illa quæ habent notitiam finis, dicantur mouere seipsa, quia in eis est principium, non solum vt agant, sed etiam vt agant propter finem, & ideo cum vtrunq; sit ab intrinseco principio, quod agunt, & quod propter finem agunt, horum motus & actus dicantur voluntarij: hoc autem importat nomen voluntarij, quod motus & actus sit à propria inclinatione. Voluntarium ergo est, quod procedit à voluntate, vel directè, scilicet à voluntate agente, vel indirectè, scilicet à voluntate non agente tunc poterit esse secundum inclinationem voluntatis ad agendum, & patiendū, &c.

Voluntas distinguitur in tria, scilicet in voluntatem accedentem, quæ scilicet de nouo accedit operi, vel operanti, & talis non est in Deo, quia omnis operatio eius est æterna: Secundo in voluntatem concomitantem, quæ dicitur secundum comparisonem ad obiectum tantum, & sic est in Deo respectu generationis filij. Tertio in voluntatem antecedentem, quæ dicitur comparationem principij ad principiatū, & sic est respectu creaturarum. S. Th. sent. dist. 4. q. 1. art. 2. Et p. p. q. 91. art. 2. ad 3. dicit, quod voluntas consideratur dupliciter; Vno modo, vt natura quædam, & sic vult aliquid naturaliter, sicut voluntas hominis naturaliter sendit in beatitudinem; & similiter Deus naturaliter vult, & amat seipsam; Alio modo voluntas consideratur, vt voluntas est, & sic se habet ad vtrumlibet, quomodo ipse Deus est respectu aliorum à se, sed non respectu productionis Spiritus sancti, qui naturaliter procedit, quamuis per modum voluntatis, &c.

Vomitus, vt docet S. Th. 2. 2. q. 348. art. 6. ad 2. licet utilis sit, post superfluum comeditionem, tamen viciosum est, quod aliquis huic necessitati se subdat, per immoderantiam cibi, aut potus potest tamen absque culpa vomitus procurari, ex consilio medicorum, in remedium alicuius languoris; & sic intelligitur illud Eccl. 31. Si coctus fueris in edendo multum, surge de medio, & rorans & refrigerabit te, &c.

Votum: & voluntas: accipit nomen, quia & primo motu est: unde votum imponit quodam obligationem ad aliquid faciendum, vel dimitrendum: obligat autem homo se homini ad aliquid per modum promissionis, qui est rationis actus; ad quem pertinet ordinare; sicut enim homo imperando, vel deprecando ordinat quodammodo, quod sibi ab alijs fiat, ita promittendo ordinat, ut sibi ipse pro alio facere non debeat. Sed promissio quæ ab homine fit homini, non potest fieri nisi per verba, vel quæcunque exterius signa: Deo autem potest fieri promissio, per solam interiorem cogitationem, quia homines vident, quæ patent, Deus autem scrutatur cor: Exprimuntur tamen quandoque verba exteriora, vel ad sui ipsius excitationem, vel etiam ad alios contestandum, ut non subtiliter deficiat à fractione voti propter timorem Dei, sed etiam propter reverentiam hominum. Promissio autem procedit ex proposito faciendi, propositum autem aliquam dispositionem præexigit, cum sit actus voluntatis deliberatus. Sic ergo ad votum tria esse oportet: rate requiruntur: primo quidem deliberatio; Secunda propositum voluntatis; Tercio promissio, in qua perficitur ratio voti: superaddantur vero quædamque; & alia duo, ad quædam voti confirmationem: scilicet pronuntiatio oris, secundum Paulum Reddam tibi vota mea, quæ distinxerat Iobia meam; & iterum confirmationem alioquin proposita dicitur, quod votum est testificatio quædam promissionis spontanea, quæ Deo, & his quæ sunt Dei, fieri debet: quavis testificatio, possit ad interiorem confirmationem propriè referri, ut scribit S. Th. 2. 2. q. 88. art. 1. & per totam questum.

Triâ ad votum requiruntur.

Vovens, illud quod non est in potestate sua, non petas, quia in eius voto intelligitur debita conditio, si suis superioribus placuerit, vel si non contradicant: qua condicione stare, tenetur in potestate votantis, & quia nullus potest per promissionem se firmiter obligare, ad id quod est in potestate alterius, sed solum ad id quod est in sua potestate. Quicquid hæc est subiectus alieni, quantum ad id quod est subiectus, non est suæ potestatis facere quod vale, sed dependet ex voluntate alterius; & ideo non potest se per votum firmiter obligare in his, in quibus alteri subiecitur, sine consensu sui superioris: sic etiam sine consensu sub potestate patris, non potest se obligare per votum, aut per matrimonium, nisi cum pervenerit ad annos pubertatis, & si sit libera conditionis, sic S. Th. 2. 2. q. 88. art. 2.

Valtus esse prope vim imaginariam, ideo apparet in deo iudicia affectuum, & votus S. Th. 2. 2. d. 16. q. 2. art. 2. arg. 7. in quo dicitur, secundum quid attenditur concupiscentia, & diversitas inter animæ passiones. Et arguit, quod bonum, & malum non sunt effectus passionum sanarum, qui sunt gaudium, & ieritiam, & iudicium; & hilaritas, & ieritiam quandam habent, aliter iudicium deo libere coniungerentur, & pariter ieritiam. Gaudium, & ieritiam obedientiam, cum ergo omnia ista respectu boni dicuntur, videtur quod bonum, & malum passiones quoniam sunt diversificat: Et respondetur, quod delectatio, & gaudium eodem modo differunt, sicut ieritiam, & dolor, in aliâ delectatio sensibilibus habet ex parte corporis coniunctionem convenientem, ex parte vero anima sensum illius convenientem: & insimiliter delectatio spirituum habet quandam realem conjunctionem convenientem cum convenientem, & perceptionem illius conjunctionis; unde Plato definiens delectationem sensibilem, dicit, quod delectatio est sensibile generatio in natura; Aristoteles vero definiens generaliter delectationem, dicit, quod delectatio est operatio naturalis habens non auferentiam, & eandem conclusionem S. Th. quod ad intentum gaudij interioris, prout patet in quâdam exteriora signa, & festi ieritiam ieritiam eandem exultationem, hoc quod gaudium interioris quodammodo exterioris ieritiam: quæ quidem exultatio attenditur, vel secundum immutationem virtus, in quo primo apparent affectus iudicia, propter propinquitatem illius ad vim imaginariam, & sic est hilaritas, vel secundum quod ex intentione interioris gaudij disponuntur, & verba, & facta, & sic est ieritiam, &c.

Definitio delectationis secundum Platonem, & Aristot.

Vox una, videtur esse debet, ut scribit S. Th. 4. Sententiarum 3. 3. q. 2. art. 2. in eorum quia lex de unitate vocis non est humana, sed divinitus instituta, ne inquant verbo, & litteris tradita, sed cor de impressa, sicut & alia quæ ad legem naturæ qualitercumque pertinent, & ideo in hoc à solo Deo dispensatio fieri potuit, per inspirationem ipso tempore, quæ quidem principaliter à sancto Spiritu facta est, & per eorum exemplum ad alios derivata, est, eo tempore, quo oportebat prædictam naturæ præceptum prætermitti, ut maior esset multiplicatio proles ad cultum Dei educanda, &c. Vbi nota, quod vox dicitur mater, postquam contractum matrimonium per verba de presenti, licet hominibus in aere, & hoc in omnibus favorabilibus; sed in alijs, appellatio est eorum, & cum solo illa, quæ matrimonio consumavit.

confumavit. Et dicitur ab vngendo, quasi vngenti nam puelle cum vberent apud veteres, amantem domum intrarent, postes vngebant, putantes ex hoc omnia mala ab ea domo arceri, vel quia vngente maritos vngebant, &c.

Vxor ab vngendo dicta.

Vxoridicium, nunquam & in nullo casu est licitum, ita vt vir propria auctoritate possit vxorem interficere, et si per iudicium civile possit vir sine peccato, zelo iustitiae, non liuore vindictae, aut odij motus, vxorem adulteram in iudicio seculari accusare criminatiter de adulterio, & poenam mortis a lege statutam perferre: sicut etiam licet accusare aliquem de homicidio, aut de alio crimine, &c. tamen interficere vxorem (etiam adulteram) nunquam licet, nequo secundum leges civiles, neque secundum legem conscientiae. Sed lex civilis, quasi licitum computat, quod in ipso actu eam interficiat, non quasi praecipiens, sed quasi poenam homicidij inferens, propter maximum incitamentum, quod habet vir in tali facto ad coitionem vxoris. Sed Ecclesia non est astricta legibus humanis, vt iudicet eum sine seculo praesentis, vel potius Ecclesiastico iudicio infligenda, ex hoc quod est sine reatu poenae, infligenda per iudicium seculare; & ideo propria auctoritate non licet interficere vxorem, &c.

DE LITTE R A X.

Itera ista usque ad tempus Augustini non erat in vsu apud Latinos: & rariocubiten assumpta fuit tempore illo, quo nomen Christi innotuit, quia in figura Christi inscribitur; & aliqua dictiones apud Graecos aliquando inueniuntur scriptae per chi; aliquando per hanc litteram X: & sic etiam sanctus Thomas sequens vestigia Sanctorum Patrum, aliquando scribitur hanc dictionem Xps, per X, vt patet quae. 16. art. 8. 3. par. in quo dicitur de illius dispensatione. Nam Xps sit creatura; aliquando per chi, vt patet q. 66. art. 2. vbi querit, Num Baptismus fuerit institutus post Christi passionem; & sic id multis alijs locis suae doctrinae, &c.

Xps, vt habet S. Th. 3. p. q. 17. art. 1. dicitur duas naturas, diuinam, & humanam. Diuina natura potest predicari de Xpo, & in abstracto, & in concreto: dicitur enim, quod Filius Dei, qui supponitur in hoc nomine Xps, & est diuina natura, & est Deus; sed humana natura non potest predicari de Xpo, secundum se, in abstracto, sed solum in concreto, prout significatur in supposito: non enim verè potest dici, quod Xps sit humana natura, quia natura humana non est nata predicari de suo supposito; dicitur autem quod Xps est homo, sicut quod Xps est Deus, Deus autem significat habentem Deitatem, & homo significat habentem humanitatem, aliter tamen habens humanitatem, significat per hoc nomen homo, & aliter per hoc nomen Iesus, vel Petrus; nam hoc nomen homo, importat habentem humanitatem indistinctè, sicut & hoc nomen Deus indistinctè importat habentem Deitatem in hoc nomine Beatus, vel Iesus, importat distinctè habentem humanitatem. I. sub detestatione individua libus proprietatibus, sicut & hoc nomen Filius Dei, importat habentem Deitatem, sub detestatione proprietate personali; propterea varia praedicata dicuntur de Xpo: Dicitur enim p. 1. m. d. vt habetur q. 8. art. 1. quod Xps est caput Ecclesiae, secundum similitudinem humani capitis, in quo sunt tria; ordo, quia caput est prima pars hominis; potestque, quia in eo videntur omnes sensus interiores, & exteriores; est, etiam, in eo virtus, & potius custodia omnium membrorum, & gubernatio eorum in suis actibus; quae omnia competunt Xpo spiritualiter. Primo enim secundum propinquitatem ad Deum, gratia eius altior est, et prior; secundo habet plenitudinem omnium gratiarum; Tertio habet virtutem in seipso plenam in omnibus membris fidelibus. Dicitur etiam Dominus, contra illos, qui dixerunt Iesus esse Dominus, quia cum dicitur homo Xps Iesus, designatur suppositum aeternum, quod est persona Filij Dei; & propter hoc, quod est unum suppositum, triuque naturae de persona autem Filij Dei predicatur Deus, & Dominus, essentialiter, & ideo non debet predicari de nouitate, quia hoc derogat veritati yponis; unde cum dominicus dicitur abominatio d. domini, non potest verè & proprie dici, quod homo ille sit dominicus, sed magis quod sit Dominus, &c. Dicitur autem Rex nobis, quia nos regit, & dicitur ad vitam et carnam. Sed non debet aliquando dici, quod Xps sit creatura, vel minus Patre, sed cum determinatione secundum humanam naturam. Neq. etiam dicere debemus, quod Iesus Xps caput esse, si nihil ad id, quia ponimus in Xpo unum suppositum, & unam hypostasim, siena & una personam, secundum hoc, quod in hoc quod dicitur

Xps dicitur caput Ecclesiae, Dominus, Rex, et Sacerdos.

non homo, demonstrato Xpo, designetur suppositum aeternum, cuius eternitati repugnat
 in se ipso esse: unde haec est falsa, hic homo incepit esse, &c. Dicitur etiam Sacerdos, quia
 proprium officium Sacerdotis est esse mediatorem inter Deum, & hominem, seu populum:
 ideo ipse Xps; in quantum homo non solum fuit Sacerdos, sed etiam hostia pacifica, simul
 existens hostia pro peccato, & holocaustum: Habet etiam plura alia nomina, ut est videre
 apud D. Thomam, &c.

Xpianus dicitur, qui Christi est: dicitur autem aliquis esse Christi, non solum ex eo quod
 habet fidem Christi, sed etiam ex eo, quod spiritu Christi ad opera virtuosa procedit, sed
 eandem illud ad Rom. 8. Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius: & ex hoc quod
 ad imitationem Christi, peccatis moritur, secundum illud ad Gal. 5. Qui Christi sunt, carnes
 suam crucifixerunt cum vitijs, & concupiscentijs; & ideo ut Christianus patitur, non solum
 qui patitur pro Fidei confessione, qua fit per verba, sed etiam quicumque patitur pro quo-
 cunquo bono faciendó, vel quocunque peccato vitando propter Christum, quia hoc totum
 pertinet ad Fidei professionem, ut habet S. Th. 2. 2. q. 124. art. 5. ad primum, ubi disputat
 Si sola Fides sit causa martyrij, cum dicatur 1. Petri cap. 4. Nemo autem vestram patitur
 quasi homicida, aut fur, aut aliquid huiusmodi, si autem ut Christianus, non erubescat,
 glorificet autem Deum in isto nomine; ite ex hoc dicitur aliquis Christianus, quia tenet
 fidem Christi, ergo sola Fides Christi dat patientibus martyrij gloriam, &c. Et respondet

*Christus dicitur quasi christi
 male unctus.*

supra. Vbi nota, quod Christus dicitur a christmate. i. ab unctioe, quasi christmate unctus:
 unde hoc nomen erat antiquitus commune & Sacerdotibus, & Regibus, qui ungebantur;
 & ex hoc nomine Christi, dicitur Christianus, quia cum Christus dicatur unctus, ratione
 humanitatis, Christianus quoque ungitur in Baptismo: hinc fit, ut potius baptizatus for-
 tiatur nomen Christiani, quam Iesuita; quia Iesus dicitur Salvator, & salutare est pro-
 prium Deitatis, & non Humanitatis, & quia Christianus non convenit cum Iesu in Dei-
 tate, sed bene in Humanitate cum ipso Christo, Rege, & Sacerdote; ob hoc iure Christia-
 nus, & non Iesuita vocari debet, &c.

Xenodochium a xenos, id est peregrinum; dicitur Xenodochium locus in quo pauperes
 & peregrini suscipiuntur, & conuersantur, ut hospitale; vel ipsa collectio, & susceptio pau-
 perum, & peregrinorum: hinc xenodochiarus, & xenodochiaria, id est custos xenodochij,
 Efficit & alia dictiones, incipientes ab hac litera x, quas iure optimo relinquo, quia spe-
 rant ad Grammaticum, potius quam ad Philologum.

D E L I T E R A Y.

Ante literam y, nostri Latini ponunt ac numerant inter vocales, quia
 cum litere apud nos sint vna & viginti, & quindecim sint consonan-
 tes, necesse est, ut sex sint vocales, inter quas connumeratur y, quan-
 doquidem huius non est littera, sed aspirationis vox, & ideo potest ter-
 minare syllabam & incipere, quacunque consonante precedente
 aut sequente, sicut omnes vocales faciunt. Et scribitur tantum in
 Graecis dictionibus, vel Barbaris apud Latinos, sed non ubique, &
 semper, &c.

*Ypostasis est
 rationalis na-
 tura indivi-
 dua substan-
 tia.*

Ypostasis, ut vocat S. Th. p. q. 29. art. 2. in resp. ad primum, apud Graecos ex propria
 significatione nominis, habet quod significet quodcunque individuum substantiae, sed ex
 usu loquendi habet quod sumatur pro individuo rationalis naturae, ratione suae excellen-
 tiae: & hinc est, quod sicut nos dicimus in divinis pluraliter tres personas, & tres substan-
 tias, ita Graeci dicunt tres ypostases: sed quia nomen substantiae, quod secundum proprie-
 tatem significat, non responderet ypostasi, aequilibratur apud nos, cum quandoq; significet
 essentiam, quandoq; ypostasim, ne possit esse erroris occasio, maluerunt pro ypostasi trans-
 ferre substantiam, quam substantiam; propterea haec tria, persona, ypostasis, substantia,
 eodem significare videntur. Sed nota, quod aliqui scribunt hoc nomen ypostasis, cum aspi-
 ratione h, aliqui vero sine aspiratione: sed hoc nihil refert, cum aspiratio non sit littera, ut
 dictum est supra, & nos Theologi non voces, sed res potius attendamus, &c.

Ydea. Hoc nomen ydea diuersimode inscribitur apud S. Th. in p. q. 25. per totam
 scribitur per i, Latinam litteram, ut vocauimus nos supra littera I, in questionibus disputa-
 tis de veritate, quae per totam scribitur per y, unde de mente Augustini lib. 83. quest.
 in principio primi articuli dicit y deas latine formas, vel species, vocamus, ut verbum
 ex verbo

ex verbo transferre videmus. Forma autem alicuius rei potest dici tripliciter; Vno modo à qua res formatur, sicut à forma agentis procedit effectus formatio; sed quia non est de necessitate actionis, vt effectus pertingant ad completam rationem formæ agētis, cum frequenter deficiant, maxime in causis æquiuocis, ideo forma à qua formatur aliquid, non dicitur ydea, vel forma; Alio modo dicitur forma alicuius, secundum quam aliquid formatur, sicut anima est forma hominis, & figura ipsius statuae, licet ydea sit forma separata. Tertio modo dicitur forma alicuius illud, ad quod aliquid formatur, & hæc est forma exemplaria, ad cuius similitudinem aliquid constituitur; & hoc modo ydea dicitur forma, quam aliquid imitatur. Et nota, quod isto modo ydea scribitur in antiquis exemplaribus impressis Venetijs apud hæredes Scoti, 1503. Noalis Nouembris, &c.

Forma vel tripliciter dici potest.

DE LITERA Z.

Æc litera z, est vltima in Alphabeto; & est Græcæ, & Latina, & loco eius solemus aliquando vti gemina consonantæ, vt patrisso pro patrizo, azimus, &c.

Zacharias, vt scribit S. Th. 2. 2. q. 97. art. 2. ad 3. peccauit, nolens credere Angelo, dicenti, Luc. 1. Ne timeas Zacharia, quia exaudita est deprecatio tua, & vxor tua Elisabeth pariet tibi filium, & vocabis nomen eius Ioannem, &c. Et dixit Zacharias ad Angelum, Vnde hoc sciam? ego enim sum senex, & vxor mea processit in die-

bus suis; propterea fuit pluitus ab Angelo, dicente, Eris tacens, & non poteris loqui, &c. Sic etiam Achaz vituperatur, quia Domino dicente, Pete tibi signum à Domino Deo tuo; & respondit, Non petam, & non tentabo Dominum; quia Deus volebat signum dare Regi Achaz, non pro ipso solo, sed pro totius populi instructione; & ideo reprehenditur quasi impeditor communis boni, & salutis, quod signum petere volebat. Abraam autem signum petiit ex instinctu diuino, & ideo non peccauit; Gedeon verò ex debilitate Fidei signum petiisse videtur, & ideo à peccato non excusatur. Vnde dupliciter aliquis signum petit à Deo; Vno modo ad explorandam diuinam potestatem, aut veritatem dicti eius, & hoc de se pertinet ad Dei tentationem; Alio modo ad hoc quod instruat quid sit circa aliquod factum placitum Deo, & sic non pertinet ad Dei tentationem, &c.

Zachæus, vt habetur Luc. 19. quando dixit ad Dominum, Si quid defraudani, reddo quadruplum: id enim dixit, quasi supererogare volens, vnde præmiserat, Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus, vt ait S. Thom. 2. 2. q. 62. art. 3. in quo disputat, Num sufficiat restituere simpliciter, quod iniuste ablatum est: Et respondet, quod cum aliquis iniuste accipit rem alienam, duo sunt ibi: quorum vnum est inæqualitas ex parte rei, quæ quandoque est hæc iniustitia, vt patet in iniuriis; Aliud est iniustitia culpa, quod potest esse etiam cum æqualitate rei, puta cum aliquis intendit inferre violentiam, sed non preualet; quantum ergo ad primum, adhibetur remediū per restitutionem, in quantum per eam æqualitas reparatur, ad quod sufficit, quod restituat tantum, quantum habuerit de alieno, sed quantum ad culpam adhibetur remediū per penam, cuius inflictio pertinet ad iudicem; & ideo antequam sit condemnatus per iudicem, non tenetur restituere plus quam accepit, sed postquam condemnatus est, tenetur penam soluere, & sic Zachæus plus reddidit, quam accepit, &c.

Zelotipia, vt habet S. Th. 3. sent. dist. 27. q. 1. art. 1. ad 3 est quæ non patitur consortium in amaro: vnde dicit, quod radix amoris per se loquendo est similitudo amati ad amantem, quia sic est ei bonum & conueniens: Contingit autem per accidens dissimilitudinem amoris; & similitudinem odij esse causam tripliciter; Vno modo, quando affectus amantis non sibi complacet, neque quiescit in conditione, vel aliqua proprietate suis ipsius, sicut cum aliquis in seipso odit aliquid; Secundo, quando aliquis ex ipsa similitudine impedit amantem ab amati fruitione, & hoc inuenitur in omnibus rebus, quæ non possunt simul à multis haberi, & hinc oritur zelotipia, & inuidia, in quantum bonum alterius estimatur impedimentum boni proprii; Tertio, prout dissimilitudo præcedens facit percipi amorem sequentem; & ideo quando aliquis non habet præsentiam sui amati, magis feruet & ardetur de amato, in quantum magis amorem percipit, quamuis apud præsentiam amati non sit amor minor, sed minus perceptus; &c.

Zelus,

Zelus, ut scribit S. Th. 1. 2. q. 28. art. 4. quocunque modo sumatur, ex intentione amoris prouenit; manifestum est enim, quod quanto aliqua virtus intensius tendit in aliquid, fortius repellit illud, quod est contrarium, vel repugnans: unde incensus amor intendit excludere omne id, quod sibi repugnat: aliter tamen hoc contingit in amore concupiscentie, qui intense aliquid concupiscit, mouetur contra omne illud, quod repugnat consequutioni vel fruitioni eius, quod amatur; & hoc modo viri dicuntur zelare uxores, ne per confortium aliorum impediatur singularitas, quam in uxore quaerunt: similiter etiam qui quaerunt excellentiam, mouentur contra eos qui excellere videntur, quasi impediens excellentiam eorum, & iste est zelus inuidie, iuxta illud, Neque zelaueris facientes iniquitatem: amor autem amicitie quaerit bonum amici, unde quando est incensus, facit hominem moueri contra omne illud, quod repugnat bono amici, & secundum hoc aliquis dicitur zelare pro amico, quando si qua dicuntur, vel fiunt contra bonum amici, homo repellere, studet, & per hunc etiam modum aliquis dicitur zelare pro Deo, quando ea quae sunt contra honorem, vel voluntatem Dei, repellere secundum posse conatur, iuxta illud Ioannis Zelus domus tuae comedit me; quia solebat praua contra Deum, &c.

Zodiacus, est circulus obliquus, declinans ad utramque partem ab aequinoctiali, & propterea illud corpus quod mouetur super Zodiacum, oportet, quod sit quandoque magis propinquum, & quandoque magis remotum, & secundum hoc sua propinquitate, & remotione causat contraria; videmus enim, quod ea quae appropinquante Sole ad nos, generantur, recedente Sole corrumpuntur, sicut herbae quae in vere nascuntur, & in autumno siccantur; mouentur enim in circulo Zodiaci Sol, & alij Planetae. Sed Stellae fixae dicuntur moueri super polos Zodiaci, & non super polos aequinoctiales, &c. S. Th. 1. 2. Metaph. lect. 5. in fine. Vbi nota, quod Zodiacus graece, significat latine dicitur, eo quod in ipso Zodiaco sunt signa, quae habent nomina animalium, Zodiacus enim Graece animal dicitur. Vel dicitur Zodiacus a figura animalium, quae in eo imaginantur Astrologi, ut sunt Aries, Leo, Sagittarius, Taurus, Virgo, Capricornus, Gemini, Libra, Aquarius, Cancer, Scorpio, Pisces, &c.

Haec terminorum significationes, ex intimis penetralibus ac fontibus doctrinae Sancti Thomae de Aquino potius colligere volui, quam ex doctrina alicuius alterius Doctoris, ut eorum cognitio facilius sit, & firmiter, ac nobis familiarior, quae dogma est, ut plurimum docuit hic Sanctus Doctor, in Italia, & praesertim in hoc studio Neapolitano, ut patet ex literis his subsequentiis.

In Registro Caroli Primi 1274. folio primo.

Item scriptum est visum, &c.

CVm religiosus vir Fr. Thomas de Aquino, dilectus noster, apud Neapolim in Theologia legere debeat, Nos volentes sibi exhibere subsidium in expensis, & propter hoc de vna uncia auri ponderis generalis pro quolibet mense, quoad ibidem legerit, sibi prouideri velimus, fidelitati vestrae sub poena dupli quantitatis ipsius precipiendo mandamus, quatenus ad requisitionem Prioris Fratrum eiusdem Ordinis in Neapoli, vel certi nuncij eius, de praedicta uncia auri ad generale pondus singulis mensibus, donec idem Fr. Thomas ibidem legerit, praedicto Priori, vel eius certo nuncio pro eodem, per duobus menses Neapoli, de prouentibus dohanae, quam anno praesenti primae indictionis exercent, quae sunt; & erunt, per manus eorum sine difficultate qualibet satisfieri faciatis, recepturi praesentes literas; & de his quae dederitis idoneas apodixas, non obstante mandato aliquo vobis facto, per quod effectus praesentium impediri valeat, vel differri; scilicet, quod si dilationem, vel defectum ultra debitum commiseritis, in executione praesentium, praeter dictam poenam dupli, quam a vobis extorqueri infallibiliter faciemus, indignationem nostram exinde incurretis. Datum Neap. mens. Octobris 16 eiusdem 1274.

Concordat praesens copia cum originali proprio, de verbo ad verbum, in cuius rei fidem infra scriptus Magnificus Regius Archiuarius manu propria se subscripsit, ac sigillo quo vti conuenit praesentem copiam munxit, die 14 Julij 1591.

Joseph Crimaldus Regius Archiuarius.

Loco sigilli.

I N C I P I T
TERTIVS TRACTATVS
FORMALITATVM.

De Contradictionibus in Doctrina S. Thoma.

I N L O G I C A M.

C O N T R A D I C T I O I.

SANCTVS Thomas in prologo primi perihier. dicit, quod Logica est scientia rationalis: sic etiam & primo poster. lect. prima. Huius tamen oppositum videtur asserere 4. metaph. lect. 4. vbi dicit, quod materia Dialecticæ est ens, & ea quæ sunt entis, de quibus etiam Philosophus considerat; modo ens, & ea quæ sunt entis, de quibus Philosophus considerat sunt entia realia, quia Logica tractat de entibus realibus; ergo erit scientia realis, quia scientia specificatur ab obiecto quod considerat. Et eò magis apparet hoc ex libro prædicamentorum, qui totus est realis; prædicamenta enim, vt substantia, quantitas, & qualitas, sunt passionis entis realis, de quibus Logicus tractat, & Metaphis. 5. metaph. per totum.

C O N C I L I A T I O.

Hanc contradictionem soluentes, dicimus, aliquam scientiam dici realem, multis modis intelligere possumus; Primo, quia ipsa scientia, est ens reale, quo pacto omnis scientia realis nuncupatur, cum sit in prædicamento qualitatis, & in prima eius specie, quæ est habitus vel dispositio. Secundo, aliqua scientia potest dici realis, quia est in subiecto reali; & hoc etiam modo, quælibet scientia realis vocari debet, quia quælibet earum est in intellectu possibili subiectiue, qui quidem intellectus est potentia animæ nostræ, quæ est Ens realissimum. Tertio, scientia aliqua realis appellatur, quia habet causam realem, & sic etiam omnis scientia realis nuncupari poterit, quandoquidem anima nostra, quæ est ens reale, dicitur causa efficiens, & finalis, & materialis omnium scientiarum. Quarto, scientia aliqua dicitur realis ratione obiecti, circa quod scientia illa versatur, & tunc illa tantum scientia dicitur realis, quæ habet obiectum reale, existens extra animam, vt Philosophia naturalis, quæ versatur circa ens mobile; & Mathematica, quæ versatur circa ens quantum; & Metaphysica, quæ versatur circa ens inquantum ens; sic & Theologia, quæ considerat Deum benedictum. Logica verò versatur circa obiectum, quod est ens rationis: & propterea optimè dixit Sanctus Thomas, quod Logica est scientia rationalis, intelligendo obiectiue, quia obiectum suum est ens rationis. Nec contradicit sibi ipsæ ex hoc, quod 4. Metaph. affirmat, cum ait Arist. quod circa idem versatur Logica & Metaphysica;

Aliquæ scientiam realem dici, intelligere possumus
Primo.
Secundo.
Tertio.
Quarto.

CONTRADICTIONES

2
 taphysica; seu materia Dialecticæ est ens, & ea, quæ sunt entis, quia hoc intelligitur secundò intentionaliter, non autem naturaliter, & primò intentionaliter: nam ens rationis propriè dicitur de illis intentionibus, quas ratio adinuenit in rebus consideratis, sicut intentio generis & speciei, & similium, quæ quidem non inveniuntur in rerum natura, sed consequuntur considerationem rationis, & possunt applicari omnibus rebus consideratis à Philosopho reali; & sic etiam liber Prædicamentorum consideratur à Logico non in ordine ad passionem reales, sed in ordine ad intentiones secundas. Et ideo nulla est contradictio in dictis Sancti Thomæ, & Aristotelis:

CONTRADICTIO II.

Sicut dicitur Thomas primò Posteriorum, lect. prima, dicit, Logicam esse artem, quia sicut ex hoc, quod ratio de actu manus ratiocinatur, adinuenta est ars edificatoria vel fabricans, per quas homo faciliter & ordinatè hos actus exercere posset, eadem ratione ars quedam necessaria est, quæ sit directiva ipsius actus rationis, per quæ scilicet homo in ipso actu rationis, ordinatè, & faciliter, & sine errore procedat: & hæc est ars Logica. Oppositum huius scripsit in prologo primi Periherm. ubi dixit, Logicam esse scientiam. Confirmatur ex dictis Arist. in antepredicamentis, ubi vocauit Grammaticam esse scientiam, quantò magis Logicam? & ars distinguitur contra scientiam, intellectum, prudentiam, & sapientiam, 1. Poster. lect. 44.

CONCILIATIO.

Ars dupliciter sumi potest. Communiter.

Contradictio hæc prouenit ex ignorantia huius termini ars, quæ dupliciter sumi potest; Primò communiter, vt continet sub se omnes habitus intellectuales, & sic non est habitus distinctus ab alijs, continet enim sub se sapientiam, quæ est cognitio de primis causis, & principijs complexis rerum; continet etiam & habitum intellectus, qui est cognitio principiorum indemonstrabilium, necnon & scientiam, quæ est firmus ac certus & evidens habitus conclusionum, acquisitus per demonstrationem; continet adhuc & habitum practicum, quia si est circa agibilia, vocatur prudentia, quæ est recta ratio rerum agibilium à nobis, si verò est circa factibilia, tunc vocatur ars, quæ est cognitio rerum factibilium. Cum ergo ars ipsa communiter sumpta nil aliud sit, nisi collectio plurium præceptorum in vnum finem tendentium, quo modo prædicatur de omnibus habitibus intellectualibus, vnde sapientia, scientia, & Grammatica, & Rhetorica artes dici possunt; ideo Logici diffiniendo Dialecticam, dicunt, quòd est ars artium, & scientia scientiarum, ad omnium methodorum principia viam habens. Si autem capitur ars propriè sumpta, prout Arist. 6. Ethic. dicebat, quòd est recta ratio rerum factibilium à nobis, sit distinguitur contra alios habitus; & hoc modo diuiditur per septem artes mechanicas, quæ ita dicuntur, quia faciunt intellectum mechari, id est commisceri cum rebus exterioribus, & alienari à sua propria operatione, quæ est speculatio: quemadmodum homo mechari dicitur, quando derelinquit propriam vxorem, & adheret alienæ, sic & intellectus, qui habet quasi pro vxore sua ipsam speculationem, quòd derelinquit speculationem, & exercet se in operatione exteriori, dicitur mechari. Ex his ergo soluitur contradictio; quia quando dixit S. Thomas 1. Post. Logicam esse artem, loquutus est de hoc nomine Ars, communiter, vt continet sub se ceteros habitus intellectuales, inter quos scientia connumeratur, & propterea in prologo 1. Periherm. vocauit Logicam scientiam, quia scientia, & ars dici potest, sic etiam Arist. in antepredicamentis loquens de scientia, dixit, quòd est in subiecto .i. inhærens, & dicitur de subiecto inferiori, puta de Grammatica; quia Grammatica scientia etiam dicitur, cum consideret de sermone congruo, vel incongruo; & Logica de sermone vero, & falso; & Rhetorica de sermone ornato & inornato; Immo dicuntur artes & scientiæ triuiales istæ tres, quia tribus vijs in vnum finem tendunt, videlicet in cognitionem sermonis, quemadmodum illæ aliz quatuor artes, Musica, Arithmetica, Geometria, & Astrologia, dicuntur artes & scientiæ quatuorales, quia quatuor vijs tendunt in vnum finem, scilicet in cognitionem quantitatis; Arithmetica enim tractat de quantitate discreta, hoc est de numero, qui non est contractus ad aliquam materiam

Propriè.

Artes mechanicæ, quare mechanicæ dicuntur.

materiam sensibilem; Musica tractat de quantitate discreta, contracta ad sonum; Geometria verò disputat de quantitate continua, sed non contracta ad aliquam materiam sensibilem; Astrologia est illa, quæ disputat de quantitate continua, contracta ad motum cœli. Ex quibus clarè habetur, artem continere sub se septem artes liberales, & scientiam communiter sumptam.

CONTRADICTIONE III.

SANCTVS Thomas in prologo 1. lib. Periherm. loquens de subiecto Logices, dicit; subiectum eius esse operationes intellectus; & probat hoc modo, Illud est subiectum, circa quod versatur ars, vel scientia, 1. Post. tex. 179. sed Logica versatur circa operationes intellectus, ergo operationes intellectus sunt eius subiectum: probat minorem, quia liber prædicamentorum tractat de pertinentibus ad primam operationem intellectus; liber Periherm. de pertinentibus ad secundam; liber Post. & consequentes, de pertinentibus ad tertiam. Oppositum huius expressè docuit 4. Metaphys. in expositione tex. 5. ubi ait, Ens rationis est propriè subiectum Logices. Et propter hanc apparentem contradictionem Hierony. Balduinus inquirens de subiecto Logices, vocauit S. Thom. varium, &c.

CONCILIATIO.

Logici sciunt tunicam Arist. in materia de subiecto Logices: Nam aliqui, vt fuerunt Nominales, voluerunt subiectum in Logica facultate esse terminum; hinc Paulus Venetus, & Paulus Pergulensis omnia logicalia per terminos diffinierunt: Aliqui verò posuerunt subiectum in Logica esse voces; nonnulli verò dixerunt esse res; & hinc Arist. de omnibus rebus in prædicamentis conatus est disputare; Multi dixerunt esse argumentationem; aliqui syllogismum; aliqui verò demonstrationem; aliqui modum sciendi; aliqui instrumentum cognoscendi; aliqui verò secundò intellecta, vt instrumenta notificandi, sicut latius disputauimus 4. Metaph. dilucid. 5. Sanctus verò Thomas semper fuit huius opinionis, subiectum in Logica facultate esse ens rationis. Si autem 1. Periherm. sicui etiam & 1. Post. in prologo, distinguendo omnes libros Logicæ facultatis, affirmavit eos de operationibus intellectus sufficienter pertractare, non habuit aliam intentionem ab illa, quando dixit, quod ens rationis est subiectum: quandoquidem operationes intellectus dupliciter considerari possunt; Vno modo in ordine ad passiones reales, & sic nulli dubium est, quod sint entia realia, de quibus Arist. 3. de anima disputat; Alio modo considerari possunt in ordine ad secundas intentiones, seu vt breuius dicam, secundò intensionaliter, & sic nil aliud sunt, nisi ens rationis. Ob hoc nulla est contradictio, dicere aliquando ens rationis esse subiectum, & operationes intellectus, secundò intensionaliter, esse etiam subiectum in Logica facultate: nam non loquitur Sanctus Thomas de ente rationis, vt genitiuus ille rationis, accipiatur effectiue & subiectiue, quales sunt conceptus formales, quos intellectus in seipso efficit, & producit: illa enim simpliciter non dicuntur entia rationis, quia verè sunt qualitates realiter inhærentes subiecto, sed accipitur ens rationis, vt est conditio in rebus, quæ conuenit illis solum ex operatione intellectus: licet enim omnes res sint singulares, tamen ex hoc, quod intellectus cognoscit hominem conceptu communi, abstrahendo à conditionibus singularibus, res ipsa sic concepta, fit species; & si concipiatur conceptu magis vniuersali, vt animal fit genus, & illa natura sic abstracta, vel respectu potius, quem habet ad conceptum abstrahentem, dicitur conceptus obiectalis, & ens rationis, quia non hoc est esse distinctum à singularibus, nisi per operationem intellectus; & si concipiatur ea ratione, qua est commune pluribus differentibus numero, est species; & si commune pluribus differentibus specie, est genus, quamuis sint alia entia rationis in ipsis vocibus, in quantum sunt signa significatiua ad placitum; nam ly homo ex natura rei non habet, vt sit nomen, sed ex operatione intellectus imponentis, & sic resultant intentiones, propositiones, syllogismi, & hæc talia dicuntur entia rationis positia, consequenter ad operationes intellectus, & habentia fundamentum in rebus, mediare vel immediate, ad differentiam illorum entium, quæ nullum habent fundamentum in re coniunctum, licet diuisum, vt mons aureus, & hinnocerus; his enim modis

Diuersa sententia Philosophorum de subiecto Logice recitatur.

CONTRADICTIONES

nedum operationes intellectus, sed cetera entia realia in ordine ad intentiones secundas, entia rationis dici possunt; & sic S. Thomas loquutus est 4. Metaph. lect. 4. & opusc. 42. de natura generis cap. 4. & Auic. 1. Metaph. quando dixit, quod Logica est de secundis intentionibus adiunctis. & Caiet. lib. predicab. cap. de genere. Errat igitur Hieronymus Balduinus tribuendo S. Thomæ quod ei non conuenit.

CONTRADICTIO III.

Sicut vs Thomas 1. Perihermen. lect. 4. dicit; Sunt autem differentie entis possibile & necessarium; quibus verbis aperte ostendit, ens habere differentias. Oppositum huius scripsit Metaphys. lect. 7. ubi probat, ens non habere differentias, quia differentia est extra essentiam illius, cuius est differentia, sed nihil potest esse extra essentiam entis; nam quid est extra essentiam entis? nihil: hoc autem differentia esse non potest; & propterea Arist. probat 3. Metaphys. tex. 10. ens non posse esse genus, quia non habet differentias, quomodo autem possibile & necessarium sunt differentie entis? erunt ergo ipsa non entia, &c.

CONCILIATIO.

*Genus iuxta
doctrinam Por-
phyrij triplici-
ter capi potest*

Contradictionem istam soluit ipsemet Sanctus Thomas 4. Metaphysices, lect. 4. circa finem, ubi asserit vnum, & ens, esse genera, sed non quod sint, verè genera, sed ratione suæ communicatis quandam similitudinem generum habent: quia genus, cum tripliciter capi possit, iuxta sententiam Porphyrij in Prædicabilibus; vel pro principio generationis, vt pater & patria; vel pro eo, cui supponitur species, vt animal, cui supponitur homo; vel pro principio multitudinis, vt Romulus dicitur genus Romanorum, & hoc modo ens potest dici, quod sit genus, quia habet quandam similitudinem generis: & sicut ens similitudinariè dicitur genus, sic etiam & eius differentie, similitudinariè differentie dici possunt, quia non sunt verè differentie: & propterea nulla est contradictio, dicendo in 1. Perihermenias, possibile & necessarium esse differentias entis, similitudinariè capiendò differentias; quando verò 5. Metaphys. negauit ens habere differentias, loquutus est de differentiis propriè sumptis, vt rationale & irrationale sunt differentie, quibus diuiditur animal, hoc enim modo ens non habet differentias: & propterea optimè sancitum est 3. metaph. tex. 10. ens non esse genus: Et si quis quæreret, Quæ namq; sunt differentie illæ communiter ipsius entis? Responderetur, quòd illæ differentie sunt passionis eius, quæ sunt in duplici differentia; nam quædam sunt passionis simplices, vt quinque illa transcendentia, vnum, verum, bonum, aliquid, & res; & quædam sunt passionis coniunctæ, vt idem, diuersum, vnum & multa, actus & potentia, dependens & independens, necessarium & contingens, æquale & inæquale, & similia, quæ omnia possunt dici ens, differentie communiter ipsius entis. Sed considerandum est, quod inter istas passionis, seu differentias, præsertim simplices, datur quidam ordo, non quo ad res ipsas significatas, sed quo ad rationes formales, hoc modo videlicet, quia intellectus primo concipit ens, secundo concipit vnum, quia ex hoc, quod intellectus concipit ens, venit in cognitionem ipsius non entis, quia ex opposito cognoscitur oppositum, & sic ex ente cognoscitur non ens: & ex hac cognitione venit intellectus in cognitionem diuisionis, nam cognito, quod ens non est non ens, statim cognoscit distinctionem inter ens & non ens, cum sint opposita: & ex hoc etiam venit in cognitionem indiuisiōis, quando quidē omne ens in seipso est indiuisum aliquo modo indiuisiōis: vnde illud, quod non est vnum, nō est ens, & propterea intellectus cognito ente, statim cognoscit ipsum vnum, & post cognitionem vnius, cognoscit ipsum aliquid, & post cognitionem huius passionis, quod est aliquid, immediatè intellectus cognoscit ipsam rem, quoniam res ipsa dicitur à sua propria quidditate, vel essentia, & post cognitionem ipsius rei, intellectus ipse cognoscit verum, quia conceptus veri est prior conceptu boni: quando quidem qualis est ordo inter intelligentiā & voluntatem, talis est inter eorum obiecta, sed intelligentia est prior voluntate, cum sequatur apprehensionem intellectus, ergo verum quod respicit intellectum est prius conceptum, quàm quod respicit voluntatem. Adde etiam, quia vniuersalia sunt priora in cognitione

gnatione nostra, vt scribitur 1. Physic. 3. sed verum est vniuersalius bono, eo quod consequitur ens absolutum, bonum autem consequitur ens actu, igitur verum est prius, quam ipsum bonum: Hic ergo ordo reperitur inter has simplices passionis entis. De ordine passionum coniunctarum erit alibi sermo: pro nunc sciendum etiam est, qd ens quidditatiue predicatur de istis passionibus, seu differentijs contra nonnullos oppositum docentes. Verum notandum est, quod ens ipsum multipliciter capi potest; Primo, vt significat actum essendi, quod idem est quod actus existendi, prout est participium huius verbi, Sum, es, est; Secundo potest capi ipsum ens, vt significat naturam rei existentis, tanquam nomen verbale, quemadmodum hoc nomen viuens: aliquando significat actum viuendi, seu vitalem, qui est participium huius verbi viuo, viuus, & sic opponitur ipsi mortuo: aliquando viuens, significat ipsam naturam rei viuentis, & sic spectat ad predicamentum substantia, & opponitur rebus inanimatis, & non est participium illius verbi viuo, viuus, sed est nomen verbale: & hoc modo alias distinximus de ente, quod capitur dupliciter, particulariter vel nominaliter. Ens quoque dicitur de re illa, in qua distinguitur existencia ab essentia; & hoc pacto Diuus Dionysius lib. de diuinis nom. cap. 5. dicebat, Deum no esse ens, sed esse supra ens: vnde in ista propositione, quando dicitur, Deus est ens, si capitur pro participio, est in primo modo dicendi per se, quia existencia Dei est eius quidditas, & essentia, & sic intelligitur illud dictum Exodi 30. Ego sum qui sum; & hoc pacto non predicatur ens de creaturis: vnde dicendo, Angelus est ens, Caelum est ens, vnum est ens, bonum est ens, istae propositiones omnes sunt falsae, quia non sunt in primo modo dicendi per se, sicut illa, Deus est ens; si vero ens capitur prout significat essentiam, sic predicabitur in quid de omnibus rebus, & earum differentijs, quandoquidem omnia, quibus conueniunt passionis entis sunt quidditatiue entia, sed passionis entis non communicantur, nisi illis, quibus communicatur quidditas, a qua fluunt, sed nulla est differentia, cui non conueniat esse vnum, verum, bonum, rem, aliquid, & alia huiusmodi, igitur hoc modo ens predicabitur in quid, & quidditatiue. Et propterea esto cautus, quando disputas de vniucatione entis, & veri, quod sit vniucum vel equiuocum Deo & creaturis, propter illud argumentum, quod fieri solet; Equiuocorum idem est nomen, & diffinitio diuersa, sed Dei, & creaturarum est idem nomen entis, & diuersa diffinitio, quia ista propositio, Deus est ens, est in primo modo dicendi per se, & creatura est ens, non est in primo modo dicendi per se; ergo Deus & creatura conueniunt equiuoce sub ente, & non vniuocè; male ergo docent aliqui vniucationem entis inter Deum & creaturas.

*Entis multi-
modo accep-
tio.*

CONTRADICTIONE V.

D OCTOR Angelicus Sanctus Thomas 1. Poster. lect. 2. asserit, subiectum mobile considerari in Philosophia naturali his verbis: Vnde in illis scientijs, quarum subiectum est aliqua substantia, id quod est subiectum, nullo modo potest esse passio, sicut est in Philosophia prima, & in scientia naturali, quae est de subiecto mobili, subiectum autem mobile est corpus, igitur corpus mobile est subiectum in Philosophia naturali. Quod etiam expressit lect. 25. his verbis: animal est species corporis naturalis, & ideo scientia de animalibus est sub scientia naturali, igitur corpus naturale erit subiectum, vt lect. 41. clarius dicit, Metaphysica quae est de ente, siue de substantia, est communior quam Physica, quae est de corpore mobili. Hoc idem dixit 1. lib. de caelo lect. 1. & q. 14. de ver. art. 8. respondendo ad vltimum argumentum, vbi apertis verbis dicit, corpus mobile est subiectum naturalis Philosophiae. Oppositum horum dictorum scripsit in prologo 1. Phys. dicens, subiectum physicorum est ens mobile simpliciter, non dico autem corpus mobile, quia omne mobile esse corpus pbatur in isto libro. Ex quibus apparet hic expressa contradictio.

*Quod sit subie-
ctum in Phi-
losofia.*

CONCILIATIO.

Quidam soluentes presentem contradictionem, dicunt haec nomina, corpus mobile, corpus naturale, ens mobile, ens naturale, sic etiam substantia mobilis, & substantia naturalis, necnon substantia sensibilis, & corpus sensibile idem significare, & non esse diuersa nomina realiter; & propterea non est mirum, si aliquando Sanctus Thomas dixit primo Posteriorum, corpus mobile esse subiectum Philosophiae

Philosophiæ naturalis, & aliquando, vt in prologo primi Physicorum, dixerit, ens mobile esse subiectum: vnde nulla est contradictio inter hæc dicta. Et ex hac responsione conciliantur diuersæ opiniones: nam Magnus Albertus, Magister Sancti Thomæ, voluit corpus mobile esse subiectum in Philosophia naturali, sicuti corpus mathematicum in Mathematica, & corpus metaphysicum in Metaphysica: Scotus voluit, subiectum Philosophiæ naturalis esse substantiam naturalem: Auerroes verò docuit, esse res sensibiles, & aliquando (vt patet in 4. metaph. comm. 1.) expressit, ens mobile esse subiectum: Et sic etiam S. Thom. diuersimodè vsus est in diuersis locis his nominibus, quæ sunt diuersa nominatim, non autem realiter, quandoquidem realiter pro eodem sumuntur. Alij verò dicunt, nullam esse contradictionem, sed esse potius retractationem, quia etsi 1. Phys. dixerit, ens mobile esse subiectum, tamen in præmio libri de cælo & mundo, quem posterius scripsit in ætate senili, & sapientior effectus, dixit, corpus mobile esse subiectum: vnde nulla est repugnantia inter hæc dicta, quia vnum istorum correctum est per aliud, s. prius per posterius. Verum nulla harum duarum opinionum videtur esse ad aures S. Thomæ, quandoquidem ipse expressè 1. Phys. explicans in prologo diuersas materias scientiarum, asserit quædam esse, quorum esse dependet à materia, nec sine materia diffiniri possunt; quædam verò sunt, quæ licet non possint esse sine materia sensibili, tamen in eorum diffinitione materia sensibilis non cadit, & hæc differunt ad inuicem, vt coruum & simum, nam simum est in materia sensibili, & necesse est, q̄ in eius diffinitione cadat materia sensibilis; est enim simum nasus curuus, & talia sunt omnia naturalia, vt homo, lapis; curuum verò licet esse non possit, nisi in materia sensibili, tamen in eius diffinitione materia sensibilis non cadit, & talia sunt omnia mathematica, vt numeri, magnitudines, & figuræ. Quædam verò sunt, quæ non dependent à materia, nec secundum esse, nec secundum rationem, vel quia nunquam sunt in materia, vt Deus, & aliæ substantiæ separatæ, vel quia non vniuersaliter sunt in materia, vt substantia, potentia, & actus, & ipsum ens, & de his est Metaphysica, tanquam de subiecto: De his verò, quæ dependent à materia sensibili secundum esse, sed non secundum rationem, est Mathematica tanquam de subiecto. Subdit deinde, materiam, & subiectum Philosophiæ naturalis, asserens, q̄ de his quæ dependent à materia non solum secundum esse, sed etiã secundum rationem est scientia naturalis, quæ Physica dicitur; & quia omne, quod habet materiam, mobile est, consequens est, q̄ ens mobile sit subiectum naturalis Philosophiæ; naturalis autem Philosophia de naturalibus est; naturalia autem sunt, quorum principium est natura; natura autem est principium motus, & quietis eius, in quo est. De his igitur, quæ habent in se principium motus est scientia naturalis, & ideo ens mobile simpliciter est subiectum eius: non dico autem corpus mobile, quia omne mobile esse corpus probatur in isto libro, scilicet 6. Phys. tex. 23. & nulla scientia probat suum subiectum. Ex hoc discursu luce meridiana clarius apparet nullam istatum duarum responsionum, sed are contradictionem propositam; & propterea in hac partè reprehensus fuit à me quidam eximius & sapientissimus Doctor Georgius Bustus Vercellensis, qui in quibusdam quæstionibus suis de adæquato subiecto totius Philosophiæ naturalis, docuit S. Thomam pro eodem accipere corpus mobile, & ens mobile; & quia ipse vidit reprehensionem sibi factam, rursus in ætate senili scribens de eadem materia, idem confirmavit, nulla prorsus ratione motus, sed ne videatur sibi ipsi esse inconstans, noluit retractare, quod vidit esse retractandum, sed potius voluit permanere in mendacio. Et ideo postpositis omnibus affectionibus, & tantum veritatem habentes ante oculos, dupliciter dicimus contradictionem istam posse tolli in doctrina S. Thomæ. Primò, quia libri physici sunt vniuersaliores libro de cælo & mundo, nam in eis pertractantur res communes, & principia vniuersalia, puta materia, forma, priuatio, natura, causæ motus in communi, infinitum, locus, & tempus, necnon & primus motor, vt patet in 8. Phys. & propterea S. Thomas volens exprimere quoddam subiectum commune, omnibus istis consideratis, in octo libris Physic. dixit, esse ens mobile simpliciter, quod posuit Arist. in definitione motus 3. Phys. tex. 6. dicens, quod motus est actus existentis in potentia, seu entis in potentia, secundum quod huiusmodi; hoc autem ens in potentia secundum quod huiusmodi, est ens mobile simpliciter, & erit subiectum totius Philosophiæ naturalis: Liber autem de cælo & mundo, cum sit particularior, & specialior liber, & non ita amplior, & communior, propterea tractat de mobili, secundum motum localem, qui est prima species motus, mobile autem secundum motum localem est corpus mobile: & propterea sapientissimè affirmavit, corpus mobile esse subiectum Philosophiæ naturalis, respiciendo ad particulares libros: sicuti in libris

*Duo opinio-
nes supra re-
sitas a resolu-
untur.*

*Georgius Ver-
cellensis repro-
batur, dicens
apud S. Tho-
mam pro eo-
dem capi ens
mobile, et cor-
pus mobile.*

de generatione, & corrupt. tractatu de motu ad formam, & primis mobilibus, scilicet elementis, quantum ad transmutationes eorum in communi, & ideo in eis subiectum est corpus transmutabile: in libris Meteororum disputatur quo ad speciales transmutationes eorum, & ideo specialia subiecta sunt eis assignanda, sicuti etiam in libris de mineralibus, & in libris de animalibus. Nulla ergo ex dictis contradictio est in dictis S. Thomae, secundum istam viam. Potest etiam secundò dici, quod aliud est loqui de subiecto totali, & adequato, aliud est de parte subiectiua ipsius subiecti, quia subiectum, ut scribitur 1. Post. tex. 179. tribus nominibus vocatur. Dicitur primò genus omnium corporum naturalium, quae sunt partes subiectiuae, & sic ens mobile in communi est tanquam genus omnium corporum naturalium, quae sunt partes subiectiuae, seu species eius. Dicitur etiam compositum respectu suorum principiorum, ut docuit Auerroes: 1. Phys. com. 65. Dicitur etiam & subiectum in ordine ad suas passiones, ut scripsit Arist. 1. Topicor. c. 4. & propterea subiectum dici solet, quod habet tria, scilicet partes, principia, & passiones. Quando ergo S. Thomas in prologo 1. Phys. sapientissimè docuit ens mobile simpliciter esse subiectum in Philosophia naturali, & non corpus mobile, loquutus est de subiecto totali & adequato, siue communi; quando verò in alijs locis dixit subiectum Philosophiae naturalis esse corpus mobile, voluit intelligere de parte, seu specie ipsius entis mobilis simpliciter, quae quidem species potest etiam dici subiectum primum primitate attributionis, ad differentiam subiecti primi primitate adaequationis, & subiecti primi primitate intentionis, ut latius docuimus in additionibus nostris physicalibus. Potest etiam & tertio non inepte dici, ens mobile simpliciter esse subiectum formale naturalis philosophiae, quia ei primò & per se conuenit passio prima & principalis, quae est motus, cum dictum sit quod in diffinitione motus positum est ens mobile; quod clarius ostendit Arist. 4. Metaph. tex. 1. assignans subiectum Metaph. esse ens simpliciter, subiectum verò aliarum scientiarum esse partes entis simpliciter, puta ens quantum in Mathematica, & ens mobile in Physica. Et 6. etiam Metaph. tex. 1. dixit, quod Physica est Theorica circa tale ens, quod est possibile moueri, hoc autem non est, nisi ens mobile simpliciter: quando verò S. Doctor sapientissimè primò Post. & primo de caelo, & in disputatis dixit, corpus mobile esse subiectum in Philosophia naturali, loquutus est de subiecto materiali, quia participat rationem subiecti formalis; quemadmodum in Logica subiectum totale adaequatum, & formale dictum est quod est ens rationis, seu operationis intellectus, secundò intentionaliter; subiectum verò materiale, & minus principale est Syllogismus, quia participat rationem entis rationis. Ex his ergo clarissimè apparet, nullam esse in dictis S. Thomae controuersiam & contradictionem.

Subiectum, tribus nominibus vocatur.

CONTRADICTIONE VI.

SANCTVS Thomas 1. 4. 1. Post. asserit, singularia esse priora, & notiora, quo ad nos, quia sunt proxima sensui, & opponuntur vniuersalibus, siue oppositione propinqua siue remota. Oppositum huius scripsit 1. Phys. lect. 1. dicens: ea, quae sunt nobis nota, sunt confusa, qualia sunt vniuersalia, & propterea in sciētiji opus est nos procedere ab vniuersalibus ad singularia; quod latius ostendit etiam 1. Post. q. 85. arg. 3. & in libello de ente, & essentia, ad principium, vbi de mente Auic. affirmat vniuersalia magis esse nobis primò cognita: vbi Caietanus auream illam quaestionem de primò cognito agit.

CONCILIATIO.

PRAESENS Contradictio secundum diuersos Doctores diuersimodè sedari potuisset, sed quia nos loquimur ad aures S. Thomae, propterea iuxta eius doctrinam videndum est, quomodo conciliari possint diuersa haec dicta sua. Scio enim, quid Burleus, & Buridanus, 1. lib. Phys. & Gregor. Arimin. 1. sent. dist. 3. arg. 2. & Durandus de S. Portiano 2. sent. dist. 3. q. 7. vno animi consensu voluerunt, quod illud quod primò nos intellectus cognoscit, sit quoddam singulare indiuiduum, cum sit magis sentatum; Scotus verò 1. sent. dist. 3. q. 2. dixit, minus vniuersalia esse nobis notiora magis vniuersalibus; & sic voluit, quod species specialissima est primò cognita, & deinde genus. Marcus An-

Vniuersalis an sint nobis primo nota declaratur.

CONTRADICTIONES

cus Antonius Zimarra in quadam quæstione sua peculiari de primo cognito; novam viam adinuenit, circa id, quod primo intellectus cognoscit: dixit enim ipse, quod non semper seruat eundem ordinem, sed aliquando vniuersalia sunt primò cognita, vt viuens & animal prius cognoscuntur, quàm equus, & leo; aliquando verò minus vniuersalia prius cognoscuntur, intellectus enim prius cognoscit species aliquando, quàm genus. Et mouetur ex quadam doctrina, quam expressit Arist. 7. Metaphys. tex. 3. vbi dicit, quod equus & asina in producendo seu generando mulum, conueniunt in quodam genere innominato, & incognito, quod est iumentum, & propterea in hac operatione, intellectus prius cognoscit minus vniuersalia, quàm magis. Sanctus autem noster Doctor semper fuit huius opinionis, quod ens est illud, quod primo ab intellectu nostro percipitur. Sed sano modo est intelligenda hæc sententia, quia ens dupliciter sumi & perpendi potest; Vno modo, prout est commune decem prædicamentis, significans immediatè ipsa decem rerum genera, & sic non intellexit S. Thomas; Alio modo ens ipsum sumi potest, vt significat immediatè quamcunque rem, siue singularem, siue non: & adhuc dupliciter considerari potest; Vno modo transcendentè, vt significat, & se extendit ad quamcunque rem, cuiusmodi sunt res sensibiles, & etiam intelligibiles vniuersaliter; Secundò vt se extendit tantum ad res ipsas sensibiles, & subiectas sensibus nostris, & tale ens dicitur esse obiectum intellectus nostri, pro isto statu, quo sensibus ipsis est alligatus: & hoc ens expressit Caietanus per id, quod est concretum quidditati sensibili, seu per ipsammet quidditatem sensibilem, quæ primo cognoscitur cognitione confusa actuali. Et hanc opinionem tenuerunt Arabes, præsertim Auicennas 1. Metaphys. cap. 6. sic etiam & Græci, de numero quorum est Ammonius, in præfatione libri Porphyrij, nec non & Themistius 2. lib. Poster. iuxta finem, & Phyloponus 1. lib. Phys. Est ergo opinio S. Thomæ de primo cognito, quod est vniuersale magis, antiquissima inter Philosophos, & corroborata validissimis rationibus, quas adducere ad præsens esset superuacaneum, cum habeantur exactè apud Caietanum in quæstione de primo cognito. Sed ad formam contradictionis attendendo, dico quod singulare apud S. Thomam dupliciter sumi potest; Vno modo absolute pro indiuiduo, non prædicabili de inferiori, sicut est Sortes, & Plato; Alio modo comparative, scilicet pro minus vniuersali, sicut homo potest dici singulare respectu animalis, quia est minus vniuersale, & sic 1. Poster. scripsit S. Thomas, singularia ipsa indiuidua sensibilia, quæ sunt magis nota, quo ad nos, quia cognitio sensus, quæ est singularium, præcedit cognitionem intellectus, quæ est vniuersalium: sed quia cognitio intellectualis est perfectior, vniuersalia autem sunt intelligibilia in actu, non autem singularia, cum sint materialia, propterea simpliciter, & secundum naturam sunt notiora: primo autem Phys. per singularia non intellexit ipsa indiuidua simpliciter, sed minus vniuersalia. Et sic nulla est contradictio, præsertim cum singularia cognoscantur per sensum, & vniuersalia per intellectum. Diuersimodè ergo sunt intelligenda hæc dicta, quod vniuersalia sunt primò cognita cognitione intellectiva, singularia verò primò etiam cognita sunt cognitione sensitiua; Quam solutionem latius videre poteris 1. par. q. 85. ar. 3.

Ens dupliciter sumi potest.

Singulare dupliciter.

CONTRADICTIO VII.

SANCtus Thomas lectione septima, 1. Poster. dicit; prima principia non posse demonstrari, nec cognosci per aliquod medium extrinsecum, sed per cognitionem propriorum terminorum. Oppositum huius docuit 1. Phys. Lectio. 13. vbi asseruit, Aristotelem probare prima principia rerum naturalium, nempe materiam, formam, & priuationem, quia in quolibet fieri reperiuntur hæc tria, scilicet subiectum, & terminus factionis, nec non & oppositum eius; & hæc probantur per media extrinseca, quia materiam probat Aristoteles via transmütationis, & formam via operationis, quæ sunt extrinseca ab eis.

In quolibet fieri tria reperiuntur.

CONCILIATIO.

Contradictionem istam soluit ipsemet S. Thomas, continuando secundum librum Physicorum cum primo, asserens Philosophum, in primo libro determinasse de principijs rerum naturalium, in secundo verò de principijs scientiæ naturalis, Est ergo distinctio,

finis, quod principia sunt in duplici differentia, quaedam ipsarum rerum naturalium, ut materia & forma, nec non & primus motor, & quaedam scientiarum, seu doctrinarum & cognitiones, quae dicuntur principia per se nota, & dignitates: quae quidem dignitates sunt in triplici differentia, quaedam communissimae, quae sunt necessariae ad omnia scientiarum genera, ut est istud, Omne, quod contingit affirmare, vel negare, & non contingit simul affirmare & negare; ita quod duo contradictoria possint esse simul, ut docuit Arist. 1. Poster. tex. 26. & 4. Metaph. tex. 28. quaedam sunt dignitates, quae dicuntur communes, quippe quae non conveniunt omnibus scientijs, sed quibusdam tantum, ut est illa maxima, Si ab aequalibus aequalia demas, quae remanent, sunt aequalia: & quaedam dignitates dicuntur esse propriae, ut sunt oppositiones, quae unicam tantum scientiam constituent, ut expressit Arist. 1. Phys. tex. 10. Subijciuntur autem nobis, aut omnia, aut quaedam naturalia moveri; istae enim propositiones maximae, quae sunt principia complexa, & doctrinae, sunt per se nota, & non possunt demonstrari, & qui conabatur demonstrare talia principia, dicit Averroes, quod est genus hominum prorsus ineptum ad capeendam Philosophiam, quod genere hominum nullum stupidius inveniri potest: & propterea optime dixit S. Thomas lect. 7. 1. Poster. talia principia non posse demonstrari, intellige tunc, ratione demonstrativa, & per medium a priori, nam non erit inconueniens aliquando talia syllogizari, ut patet de illa maxima; Omne totum est maius sua parte, haec enim est per se nota, & qui voluerit istam demonstrare, carebit iudicio, ut docuit Arist. 2. Phys. tex. 6. quia per se notum non potest demonstrari, nisi partes sint excessae, igitur totum erit maius quilibet sui parte: multa enim topicè syllogizamus, quae demonstratione non concludimus, quandoquidem demonstratio est instrumentum notificans quae sita naturaliter occulta, ut dixit Averroes 2. Poster. com. 1. Syllogismus vero topicus concludit ea, quae probabiliter tantum sunt ignota, immo etiam quae suapte natura sunt cognita, ut dixit Averroes 4. Phys. com. 1. Interdum ea, quae per se nota sunt, probari possunt causa confirmationis, vel rationibus topicis, quae dicuntur materies disciplinae apud Averroem; apud Graecos, consolatoria argumenta, ut sunt exemplum, diuisio, inductio, & syllogismus hypotheticus naturalis, cuius antecedens est aequè notum, ut consequens; vel etiam probamus talia principia contra negantes ipsa, utendo rationibus ducentibus ad impossibile; sed quantum est ex se, sunt per se nota, veluti ianua in domo, quam nemo ignorat: Principia vero rerum naturalium, seu ipsius subiecti Philosophiae naturalis (ut melius dicam) possunt demonstrari demonstratione a posteriori, & demonstratione signi, & multis alijs modis, ut docuit Caietanus 1. par. Sancti Thomae q. 2. art. 3. loquens de Deo, qui est subiectum in Theologia, & tamen ipsum probat esse Theologus; sed hoc non est per se, sed per accidens, quia non ex medijs proprijs, sed ex alienis, seu ex extraneis, appropriatis tamen ministerialiter, vel propter imperfectam participationem ipsius in nobis, ut dixit oculatissimus Zimarra in contradictionibus suis super secundum lib. Physicorum, quod, quando principia illa sunt nobis occulta, possunt in scientia, in qua sunt principia, aliquo pacto demonstrari a posteriori; & sic 1. Phys. probatur, materiam esse; & 8. Phys. primum motorem esse, tum quia sunt principia subiecti, & non scientiae, tum quia aliquo pacto latent nos, tum etiam rationibus topicis & persuasibilibus, tum contra negantes ipsa, tum etiam ut annotauit ipse Caiet. 1. Poster. quod possunt principia sine subiecti, siue scientiae, etiam in parte procciamali ipsius scientiae probari, non autem in parte scientifica: pars enim procciamalis illa dicitur in qua proponuntur principia, dignitates, positiones, & postulationes; pars vero scientifica illa est, in qua demonstrantur passionem de subiecto. Ex his manifestè colligitur, nullam esse contradictionem in dictis Sancti Thomae.

Principia sic in duplici differentia.

Pars procciamalis quae est.

CONTRADICTIONE VIII.

ANCTVS Thomas 1. Poster. lect. 34. ponit ad mentem Arist. habitus intellectiuos esse octo, scilicet, opinionem, scientiam, artem, rationem, prudentiam, sapientiam, intellectum, solertiam. Oppositum natus docuit 6. lib. Ethicor. cap. 4. vbi quinque tantum habitus intellectuales enumerauit, scilicet, artem, scientiam, sapientiam, prudentiam, & intellectum, ac si oblitus fuisset aliorum trium habituum, quos primo posteriorum enumerauit: & quod peius est, quia loquens in Theologia, nempe 1. 2. q. 5. art. 2. asseruit hoc idem, non esse nisi quinque habitus intellectuales enume-

ratos. Ex quibus dictis quispiam sibi persuadere poterit, Sanctum Thomam repugnantia in doctrina sua scripsisse.

CONCILIATIO.

Sed contradictio hæc provenit ex hoc, quod aliquis non bene perspexit dicta S. Thomæ, quia aliter Posterioristicus considerat habitus intellectuales, & aliter moralis: Posterioristicus enim seu logicus considerat hos habitus ut ordinantur ad verum & falsum, præsertim suspensionem, quæ ob earum ambiguitatem & inconstantiam æque se habent ad verum & falsum, neque rationem magis in hæc, quam in illam partem flectunt: qua ratione ductus, Simplicius, primo de anima ad principium, dixit scientiam esse cognitionem certam, incertam verò opinionem: quod tetigit & Arist. ipse 1. Poster. tex. 44. Materia verò solertiz potest esse & necessaria & contingens, ut in hoc discrepet ab opinione & suspitione, quæ sunt in rebus contingentibus: nam sic ratio æque discurret in necessarijs, uti in probabilibus, solertia verò itidem facit, indicant enim exempla Arist. hoc, qui dixit, 1. Poster. solertem esse sollicitum ad inveniendâ mediâ, ubi enim viderit Lunam splendere ex ea parte, quæ ad solem vertitur, statim affert causam illam, quod luna suscepit lumen à sole, hoc autem exemplum est in re necessariâ, quando verò solers ipse viderit aliquem hominem contendentem cum diuite, statim reddidit causam huius rei, quia dives speratur, & vult pauperes opprimere, & hoc est in maxima contingente. Moraliter verò aliter, & alia ratione distinguit, & considerat ipse habitus, quia tantum in ordine ad verum; & propterea dicit, quod ars est habitus factivus, cuius obiectum sunt factibilia; prudentia verò est habitus activus, cuius obiectum sunt eligibilia; scientia est habitus conclusionum, ut scribitur 1. Poster. tex. 6. Intellectus est habitus principiorum, ut habetur in eodem loco: sapientia verò versatur in causis divinis, & est domina scientiarum omnium. Nulla ergo est contradictio in dictis S. Thomæ circa enumerationem horum habituum, quia diversa ratione considerantur in logica disciplina, & in morali. Addo etiam, quia tactum est vnum dictum in sacra Theologia ex prima secundæ, quod quidem latius docuit ipsemet S. Thomas 2, 2. q. 48. per totum, ubi adducit opiniones diversorum authorum, de numero horum habituum, qui aliquando loquuti sunt in generali, aliquando in speciali: & (inter alios Doctores) Iulius in 1. libro Rhetorices loquens de istis habitibus, distinguit habitum prudentiæ in tres alios habitus, scilicet in memoriâ, intelligentiâ & prudentiâ; Macrobius secundum sententiam Platonis attribuit prudentiæ sex, scilicet rationem, intellectum, circumspicionem, providentiâ, docilitatem, & cautionem. Arist. verò 6. Ethic. cap. 4. dixit, ad prudentiam pertinere euboliâ, synesim, & gnomin, & eustochion, & solertiam, sensum, & intellectum. Theophrastus voluit ad prudentiam pertinere euboliâ, solertiam, providentiâ, regnatiâ, militarem, politicam, œconomicam, Dialecticam, Rhetoricam & Physicam: Unde isti Doctores inter se non sunt discordes, quia aliud est, ut dixi, loqui de habitibus intellectualibus in genere, aliud est in specie, & de partibus integralibus, & subiectivis ac potencialibus ipsarum: & sic etiam non est inconueniens Divum Thomam in diversis locis suæ doctrinæ diversa de hac re proferre, quæ tamen si diligenter considerantur, non repugnant ad invicem, sed ad vnum finem tendunt, ut est videre in questione ista allegata, argum. 4. ubi particulariter loquitur de solertia ad mentem ipsius Isidori, in libro Ethimologiarum, quod sollicitus dicitur, quasi solers, & citus; propterea sollicitudo spectat ad prudentiam; & sic etiam & ipsa solertia, quæ est facilis, & prompta coniecturatio circa inventionem medij, cum sit habitus, qui provenit ex repentino inveniendâ quod congruit, & in demonstrativis & operativis, & in alijs quoque operibus & actionibus pertinentibus ad hos suprapositos habitus.

Posterioristicus aliter quàm Moraliter habitus considerat.

CONTRADICTION IX.

SANCTVS Thomas 2. Poster. Lect. 18. asserit causam, & causatum simul se consequi, & per inuicem demonstrari. Oppositum huius voluit 1. Poster. Lect. 8. vbi improbat antiquos, ponentes omnia posse sciri per demonstrationem, quia causa demonstratur per causatum, & causatum per causam: hoc autem quod dicebant antiqui, ait S. Thomas, non est possibile, quia sic facile esset demonstrare omnia, & non acquireretur scientia per demonstrationem, quod est contra definitionem datam de ipsa: nam quilibet hoc facere potuisset, tam sciens, quam ignorans &c.

CONCILIATIO.

ET si diligenter difficultas hæc à pluribus sit examinata, attamen neque nobis, neque alijs eripitur philosophandi facultas. Propterea antequam tollatur vis contradictionis, videndum esse putamus, quod S. Thomas 1. par. q. 2. ar. 2. scripsit de demonstratione, quod est duplex, Vna, quæ est per causam, & dicitur proprie quid, & hæc est per priora simpliciter; Alia est per causatum & effectum, & dicitur demonstratio quia, & hæc est per ea, quæ sunt priora quo ad nos: Cum enim effectus aliquis nobis sit manifestior, quàm sua causa, per causatum procedimus ad cognitionem causæ: ex quolibet enim causato, & effectu potest demonstrari, propriam causam eius esse, si tamen causata illius causæ sint magis nota, quo ad nos: quia cum causatum dependeat à causa, posito causato, necesse est causam præexistere: & propterea Deum esse, non est per se notum, quo ad nos, demonstrabile tamen est per causata nobis magis nota. Nec est contrarium id, quod scripsit Auerroes in prologo 1. Phys. & in 2. etiam Phys. com. 23. ponens tria genera demonstrationum, quia, propter quid, & simpliciter: & S. Thomas posuit duo genera demonstrationum, quia, & propter quid, quia diuisio, quam fecit Auerroes est subdiuisio vnius membri; nam S. Thomas dixit, quod omnis demonstratio, vel est quia, vel propter quid: Auerroes autem accepit demonstrationem propter quid, & diuisit eam in propter quid, & simpliciter: Demonstratio propter quid dicitur, demonstratio causæ, quia dat causam, & notificat ipsam: quemadmodum esse illuminationis hodiernæ, est notum ad sensum, & solum est ignotum propter quid: istud propter quid non potest demonstrari, nisi demonstratione causæ tantum, quia ita est, quæ notificat propter quid solum, & non nisi ex causa sua, id est ex præsentia solis. Sol ergo præsens est causa propter quid illuminationis hodiernæ, sol præsens medium in hac demonstratione propter quid est notum prima notitia, & non syllogismo, prima quidem notitia, quia apud sensum patet, vel inductione, sensatum. Demonstratio verò simpliciter ita dicitur, quia est vniuersaliter, & omne absoluit vniuersale, quod haberi potest, scilicet esse, & propter quid, vt omne rationale est risibile, homo est rationalis, ergo est risibilis. Demonstratio quia, dictum est, quod procedit ex causato ad causam, & vocatur demonstratio signi, & à posteriori, & ab effectu Quo stante, dico quod causa vna potest demonstrari per aliam causam in diuersis generibus causarum, quia causæ sunt sibi inuicem causæ, vt docuit Arist. 2. Phys. tex. 3. causa, & causatam demonstrari per causam demonstratione simpliciter, & demonstratione propter quid, & potest quoque causa per causatum demonstrari, demonstratione quia: primo modo vsus est Albertus 1. lib. Poster. tractatu 2. cap. 15. vbi demonstrauit vnã causam per aliam, alijs modis vsus est Arist. in pluribus locis suæ doctrinæ: nam 1. Poster. habemus, quod per non scintillare demonstrauit planetas esse propinquos demonstratione, & quia per effectum, & postea ex propinquitate demonstrauit non scintillare in planetis, demonstratione propter quid: & 8. Phys. tex. 44. demonstrauit motorem separatum, æternum per motum: & deinde demonstrauit æternitatem motus, per motorem æternum: & 2. de Anima ex definitione ipsius animæ, quod sit actus corporis organici potentia vitam habentis, inuestigat definitionem propriam cuiuscunque animæ: & deinde regreditur ex propria definitione animæ, demonstrando definitionem communem: & sic 1. Poster. 5. assignauit duplicem definitionem demonstrationis, & finalem, & materialem, & vna per aliam demonstrari potest, & 2. Cœli tex. 15. probat dextrum esse in cœlo per principium motus: & infra regreditur, & probat principium motus per dextrum Cœli. Et ipse

Demonstratio est duplex.

Demonstratio propter quid est demonstratio causæ.

S. Tho. 1. sent. dist. 1. q. 4. ar. 2. docet, quod sicut inuenimus in processu cognitionis, quod in cognitionem principiorum venit quis per principiata, quibus tamen habitis magis ipsa cognoscit, quam principiata, nec indiget principiatis ad cognitionem principiorum, quæ iam per se cognoscit, necessariò tamen principiatorum cognitionem admittit, imò illa cognitio per principia perficitur, & ita homo per creaturas cognoscit Deum, & per Deum ipsum, postmodum perfectè venit in cognitionem creaturarum. Non ergo est contradictio aliqua, quòd causatum cognoscatur per causam, & causa per causatum, per diuersa genera demonstrationum. Et antiqui reprehensi sunt non ex hoc, sed quia eodem genere demonstrationis voluerant causam cognoscere per causatum, & è contra; propterea improbata est demonstratio circularis vniformis ab Arist. non autem demonstratio circularis disformis, quia hac ipsemet Arist. vsus est, & omnes ferè sapientissimi Philo-
sophi &c.

CONTRADICTIO X.

SANCTVS Thomas 2. lib. Poster. lect. vltima asserit, sensum cognoscere vniuersale, exponens verba Arist. ibidem, vbi dicit, quod singulare est, dum sentitur, aut sentire quidem singulare est, sensus autem vniuersale est, vt hominis, non Callig; & sensus vniuersale facit, & addit S. Thomas quòd sensus facit vniuersale intus in anima, quòd etiam 2. de Anima videtur loqui Clarius lect. 13. vbi enumerat omnes sensus, & dicit ipsos cognoscere vniuersalia, vt visus propriè est cognoscitiuus coloris, auditus soni, gustus humoris, seu saporis, tactus verò plures differentias contrariorum. Huius oppositum docet 1. Phys. lect. 10. in expositione tex. 49. vbi dicit, quod sensus non cognoscit, nisi particulare, ratio verò cognoscit vniuersale, & 7. Metaphys. tex. 35. ait, quod intellectus est vniuersalium, & sensus est particularium.

CONCILIATIO.

*Philosophorum
diuersi
moda in hac
materia opti-
ma.*

Contradictionem istam diuersi diuersimodè conati sunt è medio tollere. Aliqui enim qui vniuersalia terminos tantam esse, sibi ipsis persuaserunt, in mente quidam terminos primæ intentionis, siue intentiones vniuersaliter representatiuos, in voce autem, aut in scripto primæ impositiones, & vniuersaliter significatiuos, hi voluerunt nec vniuersale nec singulare esse adæquatum obiectum sensus, singulare quidem non; quia nec hic color, nec ille est obiectum adæquatum visus. Vniuersale verò minimè, quia non datur vniuersalis color præter singularia: concedunt tamen, quod color est primum obiectum visus, & sonus ipsius auditus, & id genus, quatenus ille terminus color pro se ipso in voce, vel in scripto, vel in mente sumitur, quod est materialiter supponere, non autem pro aliquo colore reali, singulari, vel vniuersali, siue in suppositione formali: vnde hæc duo non contrariantur, sensum cognoscere vniuersale materialiter, & sensum non cognoscere vniuersale formaliter, sed tamen singulare cognoscere hoc modo. Aliqui verò dicunt primum obiectum visus esse colorem, qui est aliquid reale præter singulares colores, non realiter, sed ex natura rei distinctus ab illis, & cui respondet vnitas media, minor videlicet vnitate singularis coloris, maior verò vnitate actu vniuersalis: & consequenter dicunt, in ipso sensato, verbi gratia, in seipso colorato, quod videtur aliud esse, quod videtur; & aliud rationem videndi, sine qua non sentitur & videtur; & aliud conditionem sensati, sine qua videlicet non videretur, id enim, quod videtur coloratum est, & singulare. Propterea benè dicitur, quod singulare est dum sentitur, & sentire est singularis, ratio verò videndi, qua ipsum coloratum videtur, vel sentitur est color, non color hic, vel ille particularis, sed color præter omnes hos ex natura rei distinctus ab omnibus illis cuius vnitas est media, nam coloratum non videtur sub ratione soni, vel saporis, nec sub ratione huius vel illius colorati; sed tamen sub ratione coloris vniuersalis. Et propterea bene dicitur, quod sensus est vniuersalis, conditio verò sensati, sine qua non videretur, sensatum ipsum, est singularitas illius, quam hecceitarem appellant, quandoquidem nisi coloratum esset hoc, & in hoc loco, & in hoc tempore, non videretur. Ex quibus apparet nullam esse contradictionem, quia primum obiectum cuiuscunque sensus, sub ratione qua dicitur esse vniuersale, non quidem vniuersale in actu, quia

quia tale vniuersale est ens rationis, sed vniuersale in potentia remota. Ratio quoque sentiendi in quouis sensu non est singularitas, nec vniuersalitas actu, quæ est ens rationis, sed natura media præter singularitates, & minus vniuersalitate. S. Thomas ex doctrina sua aliter videtur dissoluere hanc contradictionem, 1. 2. q. 29. art. 6. vbi disputat, vtrum aliquid possit haberi odio in vniuersali, & distinguit de vniuersali, quod dupliciter capi possit, vno modo secundum quod subest intentioni vniuersalitatæ; alio modo dicitur de natura, cui talis intentio attribuitur: alia est enim consideratio hominis vniuersalis, & alia hominis, in eo quod est homo: Si igitur vniuersale accipiatur, primo modo, sic nulla potentia sensitivæ partis, neque apprehensiva, neque appetitiva potest in vniuersale, quia vniuersale fit per abstractionem à materia individuali, in qua radicatur omnis virtus sensitiva, potest tamen aliqua sensitiva & apprehensiva, & appetitiva ferri in aliquid vniuersaliter, sicut dicimus, quod obiectum visus est color, secundum genus, non quia visus cognoscat colorem vniuersalem, sed quia quod color sit cognoscibilis à visu, non conuenit colori, in quantum est hic color, sed in quantum est color simpliciter, sic ergo odium etiam sensitivæ partis potest respicere aliquid in vniuersali, quia ex natura communi aliquid est in vniuersali, quia ex natura communi aliquid aduersatur animali, & non solum ex eo, quod est particularis, sicut lupus oui, vnde ovis odit lupum generaliter, sed ira semper causatur ex aliquo particulari, quia ex aliquo actu lædentis, actus autem particularium sunt, propterea ira semper est ad aliquid particulare, odium verò potest esse ad aliquid in genere: vnde distinguendum est, quod natura aliqua dupliciter sumitur in vniuersali, scilicet adverbialiter, & nominaliter; adverbialiter quidem, vt cum dicitur, quod color in communi est obiectum visus, non autem color communis, aut vniuersalis, sed color communiter & vniuersaliter, quemadmodum visio non terminatur ad colorem vniuersalem, sed vniuersaliter, scilicet in quocunque, quodocunque & vbicunque inuenitur, & sic sensus est vniuersalis. Nominaliter autem, cum dicitur, quod color in communi intelligitur, scitur & diffinitur, prout est abstractus à conditionibus indiuiduantibus, & sic non cognoscitur, nisi ab intellectu. Et quando dixit S. Thomas, quod sensus facit vniuersale incus in anima, intelligitur per viam inductionis, in quantum considerantur ab ipso omnia singularia, & sic nulla apparet contradictio in dictis eius. Potest etiam & facilius solui, dicendo, quod sensus ratione potentie comparatus ad obiectum est de re vniuersali, comparatus verò suo actui, qui est sentire, est de re singulari, & sic patent diuersa dicta S. Thomæ sibiipsis esse consentanea &c.

*Vniuersale
dupliciter ac-
cipi potest.*

CONTRADICTIONES D. THOMAE

IN PHYSICAM.

CONTRADICTIO PRIMA.

SANCTVS Thomas 1. lib. Phys. lect. vltima dicit, impossibile est materiam primam generari, vel corrumpi, sed ex hoc non excluditur, quem per creationem in esse procedat. Oppositum huius videtur sumi ex dictis eius 1. par. q. 45. ar. 4. in quo quaerit, quæ sunt illa, quæ creantur à Deo, & ait, quod sint res compositæ subsistentes, & propterea dicitur Gen. c. 1. In principiis creauit Deus cælum & terram, sed cælum & terra sunt res compositæ subsistentes, materia verò prima, neque est res composita, neque subsistens, igitur non poterit procedere in esse per creationem, quomodo ergo stabunt hæc duo dicta simul?

CON-

CONCILIATIO.

Nisi dicamus, quod antiqui Philosophi, paulatim, & quasi pedetentim intrauerunt in cognitionem veritatis ipsius materię primę, à principio enim quasi grossiores existentes, non existimabant esse entia, nisi corpora sensibilia, & ideo aliqui ex eis posuerunt aquam esse primum principium materiale omnium: aliqui verò aerem, seu vaporem aliquem: & aliqui vnum, aliqui verò alterum, solum Arist. & Plato venerunt in cognitionem æqualem ipsius materię, licet & ipse Arist. reprehenderit etiam magistrum suum Platonem de essentia ipsius materię, quod non est magnum, & paruum, vt existimauit Plato, sed est subiectum transmutationis, quod modo est sub vno termino, modo sub altero, & hoc est æternum & perpetuum, à parte ante, & à parte poste: quia omne quod fit, componitur ex subiecto, & ex aliquo alio, sed materia prima non potest componi ex aliquo subiecto, & ex aliquo alio, quia tunc quæreretur de illo subiecto, ex quo fit, & sic de alio ex consequenti procederetur in infinitum, quia impossibile est aliquid fieri ex nihilo, propterea sequitur materiam esse æternam, & non esse factam, aut productam à Deo. Sed hæc ratio Arist. concludit vtique de fieri particulari, quod est de forma in formam, siue substantiali, siue accidentali, sic enim impossibile est materiam produci, scilicet ab agente particulari & per transmutationem: sed non concludit, quod non possit fieri, & creari à Deo tanquam ab vniuersali principio essendi, à quo omnia emanant, & producuntur: sicuti ens per participationem necessariò causari debet ab ente per essentiam, sicut ferrum ignitum fit ab igne, & quia materia primę conuenit esse per participationem, sicuti & omnibus alijs rebus à Deo, conuenit tale esse, sicut diuersimodè: propterea sicuti omnia alia à Deo sunt producta ab ipso per simplicem emanationem, pariformiter dicendum etiam est de materia prima, quod fit à Deo glorioso producta. Quam veritatem notificauit ipsemet Arist. 2. Metaphys. tex. 2. quando dixit. Maximè ens, & maximè verum esse causam omnis entis, & omnis veri, sicut maximè calidum est causa omnis calidi: at Deus gloriosus est maximè ens, & maximè verus, vt ipsemet etiam Arist. 12. Metaphys. docuit tex. 39. quando dixit Deum esse animal sempiternum & optimum, à quo cælum & natura pendent: & cum verum verò non contradicat, propterea Apostolus scribens ad Rom. 11. dicebat, Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Et ex hoc excluditur opinio Dauidis de Dimando, qui dixit Deum esse materiam primam, vt notat S. Th. 1. par. q. 3. art. 8. Excluditur etiam opinio Manichæi, dicentis materiam esse diabolum aliquando, aliquando verò dicebat diabolum esse Principem materię. Quę opiniones omnes damnatę fuerunt in Concil. Toletano primo, & auctoritate Leonis Papę confirmatoris: & excluduntur per illud, quod dicitur Ioannis primo: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Et ad formam contradictionis dicendum est, quod licet materia non sit producta in esse per creationem propriè, est tamen producta in esse impropiè, pro quanto dicimus, quod creari est quoddam fieri, & fieri ordinatur ad esse rei, vnde illis propriè conuenit fieri, & creari, quibus conuenit esse, hoc conuenit propriè subsistentibus, sine sint simplicia, sicut substantię separatę, siue sint composita, vt substantię materiales: & quia illi propriè conuenit esse, quod habet esse subsistentię, atque subsistit in suo esse, illud autem est compositum, & subsistens, propterea compositum, & subsistens propriè creatur, & fit, formę, & accidentia concreantur & confiunt: sic etiam dicendum est de materia prima, quod non propriè creatur, & fit, sed concreatur & confit cum ipsa forma, vt docet etiam Caiet. 3. par. q. 62. loquens de gratia Sacramentali, quę non creatur, sed anima ipsa grata, est illa, quę creatur.

Opiniones Dauidis de Dimando, & Manichæi vtriusque vtriusque.

CONTRADICTIO II.

SANCtus Thomas 2. Phys. lect. 4. ait quod homo generatur ex materia, & ab homine, quasi ab agente primo, & à sole tanquam ab agente vniuersali, vnde sequitur quod anima, quę est forma hominis, fit in materia, vnde vsque ad animam rationalem se extendit consideratio naturalis, quę est diformis. Oppositum huius scripsit 1. par. q. 90. ar. 2. vbi docet animam non posse fieri ex materia priuante, neque corporali, quia sic esset naturę corporeę: neque spiritali, quia sic substantię spirituales ad inuicem

vicem transmutarentur, necesse ergo est dicere quod non fiat, nisi per creationem, si ergo anima hominis fit per creationem, ergo homo non fit ab homine, & à sole, & si sic, anima educeretur de potentia materis, vel homo ipse crearet animam, vel sibi simile non generaret, quæ omnia sunt falsa.

CONCILIATIO.

Circa contradictionem istam multa essent dicenda de creatione animæ, & de substantia eius, dum aliqui voluerunt ipsam esse de substantia Dei: Aliqui verò esse à Deo creatam, sed simul cum Angelis, quæ fuit positio Origenes, qui non solum animam primi hominis, sed animas omnium hominum ante corpora simul cum Angelis creatas posuit, & propter hoc credidit omnes substantias spirituales, non animas, quam Angelos equales esse secundum suæ naturæ conditionem, sed solum merito distare, sic quod quædam earum corporibus alligantur, quæ sunt animæ hominum, vel coelestium corporum, quædam verò in sui puritate secundum diuersos ordines remanserunt: Aliqui verò dixerunt animas hominum propagari ex substantia carnis, sicuti fuerunt Luciferiani; Nonnulli verò, vt Tertullianistæ asseriebant animam filij, esse ex anima patris, veluti corpus ex corpore. Multi etiam inter Armenos dicunt animas fieri, quemadmodum ignis excutitur à ferro, & à filice, sic quæ quando coniungitur cum foemina, producitur anima ad similitudinem ipsius ignis. Et cum essem Romæ, vidi aliquos istorum Armenorum, cum quibus etiam longam disputationem habui, & pertinaciter defendebant opinionem istam: propterea cum talis opinio peruenisset ad aures Summorum Inquisitorum, duo istorum fuerunt capri & carcerati, & abiurauerunt hanc hæresim, amplectendo veritatem, quam docet Sancta Romana Ecclesia, animas ipsas rationales à Deo creari, & infundi corporibus, vt docet Beatus Augustinus libro de Ecclesiasticis dogmatibus, quod animæ rationales non seminantur per coitum, à sed à Deo creantur, & simul infunduntur corporibus, & cum hac etiam stat, quod homo hominem producat, & quod sibi simile generet, in quantum per virtutem seminis eius disponitur materia ad susceptionem ipsius animæ: quia ad hoc, quod aliquid dicatur effectiue producere aliquod compositum, non exigitur, quod faciat omnes eius partes, nec requiritur quod faciat aliquam eius partem, sed sufficit, quod effectiue causet coniunctionem partium, ex quibus partibus, & ex qua coniunctione resultet illud compositum, si enim agens producendo compositum requiratur quod faciat omnes partes eius, sequeretur nullum agens naturale facere aliquid compositum, & generare sibi simile: vnde nedum homo non generaret hominem, sed neque leo leonem, & bos bouem, quia non faciunt materiam, neque etiam dealbans artificialiter parietem, faceret parietem album, quia neque parietem, neque albedinem producit, sed addit vnum alteri, & posito per possibile, vel per impossibile, quod forma bouis præexisteret ante generationem eius, & bos generans esset tantæ virtutis, vt generando, coniungeret formam cum materia, nihilominus esset causa illius compositi, scilicet bouis, licet forma eius præexistat, Et quia in generatione hominis sunt duæ actiones, & duo termini intrinseci earum; vna actio, quæ est simplex emanatio, seu creatio à prima causa, scilicet Deo glorioso: altera verò actio est ab ipso semine tanquam ab instrumento animæ intellectiue; propterea anima intellectiua in instanti, quo fit, sortitur duo, scilicet esse, quia est subsistens, & propriè creatur, vt docet S. Thom. 1. par. q. 90. art. 1. vnde sibi propriè competit esse, & fieri, sortitur etiam & modum essendi, quia inest corpori organico, seu materis corporali, vt actus substantialis: talis autem modus essendi, seu inesse, potest sumi dupliciter; Vno modo pro relatione actuali vnus inter animam, & materiam, alio modo pro fundamento illius, quod nihil aliud est, quam materiam esse actu formaliter per animam, quod pertinet ad genus substantiæ, non relationis, & ista vnio fundamentalis potest esse ex parte formæ, quia est animam esse, qua formaliter est actu in specie humanæ substantiæ; & ex parte materis, quia est materiam esse actu per animam, & propterea anima ipsa rationalis est terminus intrinsecus creatiouis in instanti primo, quo Sortes incipit esse: quo verò ad suum modum essendi, seu inesse non terminat creationem, nisi cõcomitanter, & propterea dicitur, quod ex parte materis est proprius terminus actionis humanæ seminis, seu generationis: & ideo solet fieri illa distinctio, quod anima dupliciter consideratur, vel quo ad esse, & sic creatur à Deo, vel quo ad inesse, & sic producitur per generationem, quia vnio animæ & corporis dicitur esse generatio-

In generatione hominis sunt duæ actiones.

nerationis terminus . Non ergo est contradictio aliqua in dictis S. Thomæ, quia ea, quæ dicta sunt ab ipso 2. Phys. intelligenda sunt, quo ad esse, & terminum generationis : quæ verò prima parte scripsit, intelligenda veniunt, quo ad esse ipsius animæ, quæ à Deo benedictio creatur, vt dictum est, &c.

CONTRADICTIO III.

SANCTVS Thomas 3. Phys. lect. 6. circa finem, asserit substantiam, non posse esse infinitam in actu : quia infinitum in actu est quantum, & quæne quantum est diuisibile, substantia verò est indiuisibilis ; propterea substantia infinitum esse non potest . Oppositum huius scripsit 1. part. q. 7. art. 1. vbi ponit infinitum esse illud, quod est irreceptum ab omni receptiuo, & quia substantia Dei gloriosi est maximè irrecepta, cum sit actus purus, & per se subsistens : hinc sequitur Deum gloriosum esse maximè infinitum : Sed si ex primo dicto S. Thomæ infinitum est diuisibile, & ex 2. dicto habetur, substantiam Dei esse indiuisibilem ; quomodo poterunt conciliari, & stare simul hæc duo absque repugnantia ?

CONCILIATIO.

Contradictionem istam soluit Sanctus Thomas super vndecimum Metaphys. lect. 10. vbi declarat, quid sit infinitum, & quot modis dicitur infinitum, asserens infinitum propriè esse, quod mensurando pertransiri non potest : tot ergo modis dicitur infinitum, quot modis dicitur impertransibile : vtrumque autem dicitur quatuor modis : quorù primus est, secundum quod infinitum, siue impertransibile dicitur, quod non potest transiri mensurando, eo quod non est natum secundum suum genus pertransiri : sicut dicimus punctum, aut vnitatem, aut aliquid, quod non est quantum, & mensurabile esse infinitum, seu impertransibile, per quem modum vox dicitur indiuisibilis, quia non est de genere visibilium. Secundo modo dicitur infinitum, vel impertransibile, quod nondum est pertransitum, licet inceptum sit. Tertio dicitur illud infinitum, quod est transibile, tamen propter aliquod impedimentum pertransiri non potest : sicut est profunditas maris, vel altitudo cœli. Quarto dicitur infinitum illud, quod aptum natum est habere transitionem & terminum, secundum suum genus ; sed non habet, puta si daretur linea aliqua sine punctis terminantibus, vel superficies infinita, aut corpus infinitum. Dicitur etiam aliquod infinitum in entitate, nempe quod perfectionem in se, ac in sua essentia habet illimitatam, & comprehendit perfectionem totius entis : opposito modo finitum dicitur, quod habet in sua essentia limitatam & contractam perfectionem ad aliquod genus, & sic infinitum in entitate soli Deo conuenit : & alio modo dicitur infinitum negativè, id est, quod non habet finem ; & ne dum ipse Deus hoc modo est infinitus, sed etiam omnia, quæ in ipso sunt, quia nec ipse aliquo finitur, nec eius essentia, nec sapientia, nec potentia, nec bonitas, vnde omnia in ipso sunt infinita. Et hinc etiam est, quod aliqui distinguunt de infinito, dicendo, quod aliquod infinitum dicitur in vigore, quia habet potentiam operandi infinitam, quæ quidem potentia cum sit actiua, sequitur actum, vnde quantitas potentia sequitur quantitatem actus : Vnumquodque enim tantum abundat in virtute agendi, quantum est in actu, sed Deus est actus infinitus : quia actus non finitur nisi dupliciter ; Vno modo ex parte agentis, sicut ex voluntate artificis pulchritudo domus recipit quantitatem & terminum : Alio modo ex parte recipientis, sicut calor in lignis terminatur ; & quantitatem recipit, secundum dispositionem lignorum : ipse autem diuinus actus non finitur ex aliquo agente, quia non est ab alio, sed est à se ipso : neque finitur ex aliquo recipiente, quia in eo nulla est passiva potentia admixta ; cum sit actus purus, non receptus in aliquo : est enim Deus ipsum esse suum, in nullo receptum, & propterea dicitur infinitus negativè : quod ex hoc videri poterit, quia esse hominis est terminatum ad speciem hominis, quia est receptum in natura humanæ speciei, & simile est de esse equi, vel cuiuslibet creaturæ : Esse autem Dei, cum non sit receptum in aliquo, sed sit esse purum, non limitatum ad aliquem modum perfectionis essendi, sed totum esse in se habet : & sicut esse in vniuersali acceptum ad infinita se potest extendere, ita diuinum

Actus finitur dupliciter scilicet ex parte agentis, & ex parte recipientis.

num esse, cum sit totum in se, & ex se, & per se, potest se extendere ad infinitum, & propterea dicitur, quod habet potentiam infinitam in vigore. Datur etiam & aliud infinitum, quod vocat infinitum in duratione, & est illud, quod durat tempore infinito, sicut motus, tempus, coelum; & tale infinitum, ut infinitum est, consideratur à Philosopho naturali, sicuti & aliud infinitum, quod dicitur per indeterminationem ad recipiendum, veluti potentia materiae primae, quae dicitur infinita, id est, indeterminata ad formas, sine limite & termino. Est & infinitum in quantitate, puta continua, vel discreta: quae si fuerit abstracta à materia sensibili, dicitur infinitum Mathematicum; si verò non fuerit abstracta, dicitur infinitum Physicum: quod potest etiam esse duplex, vel in actu, quod actu habet magnitudinem infinitam, aut multitudinem; vel in potentia. Ex his patet solutio ad formam contradictionis, quia quando dicebat S. Thomas 3. Physic. Infinitum esse diuisibile, loquutus est de infinito quantitatiuo, & priuatiuè, & hoc modo substantia non est infinita: quando verò dicebat in prima parte, infinitum esse irreceptum, loquutus est de infinito negatiuè, & sic substantia Dei est infinita. Et si diceres, Finis neque finitus, neque infinitus est, sed substantia Dei est finis omnium, ergo neque est finita, neque infinita: Respondetur, quod concludit argumentum hoc de infinito priuatiuè, non autem de infinito negatiuè &c.

Infinitum Physicum duplex.

CONTRADICTIO IIII.

SANCTVS Thomas 4. Physic. & 1. in expositione sui textus ait, quod locatum tendit in suum locum desiderio suae conseruationis: vnde vnudque naturaliter fertur in locum suum, quando non impeditur, sicut graue fertur deorsum, & leue sursum. Oppositum huius scripsit lectione 7. in expositione 46. text. eiusdem libri, vbi asserit, coetam esse locum ignis, & ignem locum aeris, & aerem locum aquae, & aquam locum terrae: sed terra non naturaliter, & desiderio suae conseruationis fertur in aquam, nec aqua in aerem, quia tunc graue naturaliter ascenderet sursum. Quomodo ergo stant ista duo simul, locatum naturaliter ferri ad locum, & terram non naturaliter, sed potius violenter tendi ad aquam suum locum, quia naturaliter potius tendit ad centrum, quod est inferius, non autem ad aquam, quae est superior terra.

CONCILIATIO.

Hae contradictio dissoluenda venit ex dictis S. Thomae, ut nullus alius Doctor loquatur in contradictionibus istis, nisi ipsemet Doctor Angelicus, & alterum eius dictum dubium, per alterum declaretur & intelligatur. Ipse enim in Opusculo de natura loci, quod est Opusculum secundum, narrat diuersas sententias & opiniones de loco, dum aliqui dicebant, locum esse spatium, propterea, quia locus debet esse equalis locato; & hoc spatium non substantiam, sed solam quantitatem & dimensiones existimabant. Aliqui verò affirmabant vsique locum esse spatium, sed illud spatium non erat reale, sed vacuum quoddam, cuius esse est carentia corporis, ita ut repleti possit. Aliqui autem affirmabant, spatium illud non esse quid distinctum à corpore, quod est inter extrema, ut spatium vasis interius non est aliud quam ipse aer, cum plenum est aere, aut aqua cum plenum est aqua, aut quoduis aliud corpus, quod illic est. Aliqui dicebant, locum esse materiam. Aliqui formam. Aliqui superficiem: & quia in superficie duo sunt, alterum ipsamet superficies, & hoc est subiectum loci, alterum verò est virtus conseruatiua, & hoc est ipsius formae, ita quod tota natura loci, sit ista virtus, superficies enim subiectum est non de natura eius, & propterea aliqui reponunt locum in secunda specie qualitatis. Nonnulli verò distinguunt de loco dicendo, quod dupliciter proferre seruationem possimas de eo: Vno modo materialiter, & sic locus est superficies; Alio modo formaliter, & sic est relatio quaedam: hæc autem relatio alia est contingentie, qua locatum continet, & alia est relatio distantie, quam habet ut sit immobilis. Multi verò dicunt, locum esse in predicamento Vbi, quia illa, quorum sunt eadem species, sunt idem genus, sed locus & vbi habent eandem species, puta sursum & deorsum, ergo sunt idem genus: & propterea dum quaeritur de locato vbi est, puta ignis, Respondetur quod est sursum.

Diuerse Philosophorum opinio de natura loci.

sursum: & ubi est terra? respondetur: quod sit deorsum. Patet ergo quomodo locus in prædicamento, ubi assignari debet. Hinc etiam est, quod loquendo de immobilitate eius, dicunt locum esse mobilem, non quidem per se, sed per accidens ad motum subiecti: Immobiles autem dupliciter intelligi poterit; Vno modo, quia ad motum corporis, quod in loco est, non necessario mouetur, sed manet locus recedente corpore; Altero etiam modo, quod non mouetur illo motu, quo mouetur corpus ad ipsum locum: non enim est veluti albedo, quæ mouetur aliquo modo motu tendentis ad albedinẽ; non sic autẽ locus, sed ipse manet, corpus est illud, quod mouetur ad ipsum, & non locus versus locatum. Sed S. Thomas addit postpositis omnibus his, quod locus est superficies corporis continentis, & immobilis, non solum motu locati, sed etiam motu continentis: unde si sit nauis in aqua fluuij, quæ mouetur, magis vjctur ea tanquam vase, quam sicut loco continente, propterea quod vnitas loci accipiẽda est secundum ordinem, & situm ad primum locans, quia locus ipse non solum est continens, sed est continens & conseruans, nihil autem habet rationem conseruantis alium, nisi per virtutem, & influentiam corporis celestis, quam recipit, secundum quod est in determinato situ, & in determinata distantia: & hæc est causa, quare aliquid habet rationem loci per comparisonem ad primum locans. Quia verò locus immobilis est, propter hoc medium cœli, quod est centrum, & vltima superficies corporis circularis, quæ est cœlum, sic habent, quod hoc dicitur sursum, illud verò deorsum: quæ sunt duæ differentie loci, hæc autem minimè manent immobilia, centrum semper est immobile, cœlum autem licet semper moueatur, tamen semper est in eadem distantia quo ad nos; & secundum istam relationem locus semper dicitur immobilis: quia licet baculus existens in fluuio semper moueatur, & sic nauis in mari, tamen semper remanet idem ordo, situs, relatio totius fluuij ad centrum, & ad cœlum: & sic etiam mare. Et propterea locus dicitur immobilis, & superficies continentis, & licet motus locati non sit ad ipsam superficiem locantis propter superficiem, sed propter virtutem conseruatiuam & formatiuam locati; & ideo cum virtus formatiua terræ sit frigiditas, quæ causatur ex tanta distantia ad primum calefaciens, quod est cœlum, & inchoatio huius virtutis est in concauo aquæ, perfectio autem eius est in centro, ideo terra mouetur ad centrum, & non ad superficiem aquæ: & inde est, quod terra est simpliciter grauis, virtus autem formatiua ignis est caliditas perfecta, quæ est completa in concauo orbis lunæ; propter quod ignis est simpliciter locus. Ex his ergo soluitur contradictio, quod locatum tendit ad locum suum naturaliter, ratione virtutis conseruatiuæ, & sic terra ad centrum, non autem ratione superficiei continentis, & propterea non naturaliter fertur ad superficiem aquæ, quia aqua est locus continens tantum terram, & non conseruans: ac si dicamus, quod locus est duplex, vel vt conseruans, vel vt continens. Patet ergo nullam esse contradictionem, neque apparentem, in dictis S. Thomæ, circa istam materiam &c.

CONTRADICTIO V.

SANCtus Thomas 5. Phys. lect. 7. dicit, tria requiri ad continuationem motus, quorum primum est vnitas speciei, secundum est vnitas subiecti, tertium est vnitas temporis. Hæc tria prædicta requiruntur, vt sit vnus motus continuus simpliciter. Oppositum huius scripsit 1. p. q. 53. art. 1. & 2. vbi loquens de motu continuo & discreto Angelorum, vult ad continuationem motus requiri etiam continuitatem magnitudinis: quod expressit primo sententiarum clarius, dist. 37. q. 4. art. 2. & quol. 1. q. 3. art. 2.

CONCILIATIO.

Pro solutione huius contradictionis sciendum est illud, quod tangit Arist. 5. Phys. tex. 23. quod maximè facit ad cognitionem huius, hoc autem est scire ea, quæ sunt simul secundum locum, & sunt illa, quæ dicuntur esse in eodem loco proprio, ad differentiam eorum, quæ sunt in eodem loco communi, puta in cœlo. Separata secundum locum illa dicuntur, quæ existunt in diuersis locis, vt duæ aquæ existentes in duobus ciuitatibus. Tangere verò illa dicuntur, quorum extrema sunt simul, vt duo lapides

pides se tangunt, quorum superficies simul inhærent. Medium illud dicitur, in quod prius peruenit mobile, quod mouetur motu continuo, quàm ad extremum, ut si lapis moueatur à cælo ad terram, prius peruenit ad mediam regionem aeris, quàm ad superficiem terræ. Continuum verò illud dicitur, cuius extrema sunt vnum, vel cuius partes coniunguntur ad vnum terminum communem quod est principium, & finis illarum partium, ut linea, cuius partes copulantur ad punctum. Secundo sciendum est, quod aliquis motus dicitur vnus genere generalissimo, ut est ille, qui terminatur ad rem vnus prædicamenti, & sic omnes alterationes sunt vnus motus, & omnia augmenta & decrementa sunt vnus motus ratione quantitatis. Secundo aliquis motus dicitur vnus specie subalterna, quia terminatur ad speciem subalternam, & sic omnis coloratio est vnus motus. Tertio dicitur aliquis motus, vnus, qui terminatur ad vnam speciem specialissimam, ut omnes dealbationes ad albedinem, & denigrationes ad nigredinem. Quarto dicitur motus vnus numero, qui terminatur ad rem vnam numero; Ut hæc sanatio dicitur vnus motus numero, quia ad vnam rem, puta hanc sanitatem, quæ est in Socrate, terminatur. Et ex his ostendit Arist. 5. Phys. tex. 40. quod ad vnum motum numero simpliciter requiruntur tria, scilicet mobile, quod mouetur, ad quod, quod dicitur esse terminus ipsius motus, & in quo, quod dicitur esse tempus, in quo fit motus. Et tota difficultas, & dubitatio solet esse respectu subiecti, quia quando descendit aliquod animal à media regione aeris, incessanter, & in media via, posito quod moriatur, tunc est difficultas: An hic motus sit vnus & continuus? quod non sit vnus, & continuus patet, quia non est idem mobile, nam primo erat animal viuum, & deinde effectum est mortuum, sed viuum, & mortuum differunt specie, ut animatum & inanimatum, & similiter etiam quando descendit gutta aquæ, & cadit per aerem, & in medio fit grando & lapis, cum ibi non sit identitas mobilis, videtur etiam, quod neque est vnitatis, & continuitatis motus. Sic etiam est difficultas de motu, qui fit in chorda, quia videtur, quod sit discontinuus, & sic de motu pulsantis chordam, & de baculo, cuius medietas est viridis, & alia medietas est sicca: de omnibus istis est difficultas respectu subiecti. Ad quæ omnia, si de vigore sermonis respondere velimus, dicere possumus, motus istorum subiectorum non esse continuos, quia non sunt eadem numero subiecta, licet aliqui dicant hoc contradicere sensui & rationi: tamen decipiuntur sicut i & sensus multoties decipi possunt per accidens, ut scripsit Themistius 2. de anima, & hoc vel ratione distantie, vel ratione dispositionis organi, vel ratione medij. Sed ratio potius suffragatur nobis in hac parte, quandoquidem si verum est, quod ad continuitatem motus requiritur vnitatis & continuitatis mobilis, & in exemplis supra adductis non est continuitas mobilis, manifestum est, quod ratio naturalis dicat, motus illos non esse continuos: propterea optimè S. Thomas 5. Phys. declarauit continuitatem, & vnitatem motus debere illa tria habere, quod, ad quod, & in quo, & hoc loquendo de vnitatis intrinseca, & formali, non autem de vnitatis, & continuitatis extrinseca, quia ad hanc continuitatem extrinsecam plura alia requiruntur, inter quæ dicitur esse magnitudo, de qua ipse S. Thomas loquutus fuerat prima parte. Et sic nulla interuenit contradictio, dum in vno loco loquitur de continuitate & vnitatis intrinseca, & in alio de vnitatis & continuitatis extrinseca.

Nota 2.
Aliquum motum esse vnitatis dicitur primo quadrupliciter.

2

3

4

CONTRADICTION VI.

Sicut Thomas 6. Phys. lect. 12. in expositione 86. tex. loquens contra Democritum ponentem Athomos per se mobiles, dicit impartibile, seu indiuisibile nullo modo moueri, quia omne quod mouetur, aut mouetur quando est in termino, à quo, aut quando est in termino ad quem, aut quando partim est in vno, & partim in alio: non primum, quia tunc incipit motus: non secundum, quia tunc completus est motus & terminatus, ergo tertio modo, & sic illud, quod mouetur non erit impartibile, sed diuisibile & partibile. Oppositum huius docuit ipse S. Thomas prima par. q. 53. art. 1. & 1. sent. distin. 17. q. 4. art. 1. & in opuscul. 15. cap. 18. & super Matth. in exposit. 1. capit. 1.

CONCILIATIO.

Clarum est, & indubitatum apud Theologos, Angelos moueri, similiter & animas separatas: quia est articulus fidei, dicere animam beatam localiter moueri, quandoquidem Christus Dominus noster, in triduo mortis suae, secundum animam descendit ad inferos, propterea indubitanter tenendum est, tam Angelos, quam animas separatas moueri localiter: unde opus est, quod motus corporis secundum locum commensuretur loco, & sic secundum exigentiam eius, & inde est, quod secundum continuitatem magnitudinis est continuitas motus, & secundum prius & posterius, in magnitudine, est prius, & posterius in motu locali corporis, sed Angelus non est in loco, ut commensuratus & contentus, sed magis ut continens, ob hoc motus Angeli in loco non oportet, quod commensuretur loco, nec quod sit secundum exigentiam eius, ut habeat continuitatem ex loco, sed est motus non continuus: & quoniam Angelus non est in loco, nisi secundum contactum virtutis, necesse est quod motus Angeli in loco nil aliud sit, quam diuersi contactus diuersorum locorum successiue, & non simul: quia Angelus non potest esse simul in pluribus locis. Huiusmodi autem contactus non est necessarium esse continuos, potest enim in huiusmodi contactibus continuitas quaedam inueniri; unde nihil prohibet Angelo assignare locum diuisibilem per contactum suae virtutis, sicut corpori assignatur locus diuisibilis per contactum suae magnitudinis, & propterea sicut corpus successiue, & non simul dimittit locum, in quo prius erat, & ex hoc causatur continuitas in motu locali eius, ita etiam Angelus potest dimittere successiue locum diuisibilem, in quo prius erat, & sic motus eius erit continuus, & potest etiam totum locum simul dimittere, & toti alteri loco simul se applicare, & sic motus eius erit non continuus, sed discretus. Patet ergo, quomodo Angelus mouetur, & quo motu: & sic etiam applicari potest hic modus loquendi ad animas separatas, quae sunt indiuisibilia existentia extra totum genus continui, quia sunt substantiae incorporeae, & applicant suam virtutem rebus diuisibilibus. Datur etiam & aliquod indiuisibile, seu partibile, quod est terminus continui, ut punctus in permanentibus, & momentum in successiuis, huiusmodi indiuisibile in permanentibus, quia habet determinatum situm, non potest esse in pluribus partibus loci, vel in pluribus locis, & similiter indiuisibile actionis vel motus, quia habet determinatum ordinem in motu, vel actione, & non potest esse in pluribus partibus temporis. Haec talia impartibilia non possunt moueri, nisi per accidens, unde punctum mouetur in toto corpore, vel in quacunque alia magnitudine, in qua reperitur scilicet linea, vel superficies: & quia moueri per accidens ad motum alterius contingit dupliciter; Vno modo, quando id quod mouetur ad motum alterius non est aliqua pars eius, sicut illud quod est in navi mouetur ad motum uanis. Alio modo sicut albedo ad motum corporis in quo est subiectiue, tamen non est eius pars: Impartibile quoque potest dici dupliciter, vno modo secundum speciem, ut ignis & aer dicuntur corpora impartibilia, quia non possunt resolui in plura corpora specie diuersa, & tale impartibile nihil prohibet moueri: Aliud est impartibile secundum quantitatem, ut dictum est, & tale mouetur per accidens, non tanquam pars eius, quod mouetur, sed sicut terminus in terminato: Vnde nulla est contradictio in praesenti negotio, quia in prima parte S. Thomas locutus est de impartibili secundum substantiam, in 6. auth. Phys. de impartibili secundum quantitatem, quod mouetur per accidens. Sed contra quia poli mundi sunt impartibiles secundum quantitatem, sed tamen sunt immobiles, ut docet Sanctus Thomas 1. Caeli lect. 9. Nisi dicamus, quod illa immobilitas polorum est potius ad imaginationem Mathematicorum intelligenda, quia ipsi mathematici abstrahunt a motu, sed naturaliter loquendo etiam ipsi poli mouentur per accidens ad motum orbis in quo sunt &c.

Moueri ad motum alterius contingit dupliciter.

CONTRADICTION VII.

SANCTVS Thomas 7. Phys. le&. 7. in expositione 21. tex. dicit, quod ea quæ sunt vnus ordinis sunt comparabilia, non autem illa, quæ sunt diuersorum ordinum. Oppositum huius voluit 1. par. q. 6. arc. 2. respondendo ad tertium argumentum, vbi ponit Deum, & creaturas esse comparabilia ad inuicem, quia summam importat comparationem quandam, & Deus respectu creaturarum dicitur summum bonum, & tamen Deus ipse, & creaturæ sunt diuersorum ordinum, vt scripsit ipsemet

S. Thomas 1. par. q. 3. art. 5. & 1. cont. gent. cap. 17. & de potent. Dei q. 7. art. 3. & opusc. 3. capit. 12.

CONCILIATIO.

Nisi esset, quod comparatio multis modis dici potest, datur enim aliqua comparatio, quæ vocatur comparatio communis, & est quando illud prædicatum, in quo aliqua duo comparantur, conuenit vtrique secundum vnã rationem, saltem analogam, vt substantia est perfectior accidente; nam perfectum prædicatur de substantia & de accidente, sicut ens, quod quidem prædicatur analogicè de prædicamentis, & de substantia & accidente, vnde dici potest, quod est melior, & sapientior creaturis omnibus, in hac loquutione est comparatio communis, quia bonitas & sapientia prædicantur analogicè de Deo, & creaturis, quippe quæ creaturæ non dicuntur bonæ, nisi in ordine ad Deum, qui est ens, & bonum per suam essentiam: alia verò dicuntur entis & bona in quantum participant ipsum per modum cuiusdam assimilationis, licet remotè & deficiente, veluti à principio primo exemplari effectiuo, & finali totius bonitatis: quamquam vnaquæque creatura, dicatur etiam bona similitudine diuinæ bonitatis sibi inhaerente, quæ est formaliter sua bonitas denominans ipsam. Datur & comparatio, quæ dicitur propria, & est quando extrema comparabilia sunt eiusdem generis, vel speciei specialissimæ; prædicatum autem, in quo comparantur est semper species specialissima. Exemplum primi; Coruus est nigrior columbo, coruus & columbus sunt eiusdem generis, quia continentur sub animali: nigredo autem est species specialissima, in qua comparantur: Exemplum secundi: Plato est albior Socrate. Comparatio verò propriissima est, quando prædicatum, in quo extrema prædicantur, est semper species specialissima, & extrema comparabilia, semper sunt eiusdem speciei specialissimæ, vt Plato est albior Socrate, & de hac loquutus est S. Tho. 7. Phys. quæ quidem comparatio requirit primò, vt prædicatum, in quo fit comparatio prædicetur de vtroque extremo comparabili vniuocè, & non æquiuocè: Propterea hæc comparatio nulla est, vox Socratis est acutior acu vel gladio, nam acutum est æquiuocum, quia vt prædicatur de voce, non prædicatur de acu, non enim dicitur acuta, quia fortiter penetrat auditum: acus verò dicitur acuta, quia fortiter penetrat tactum, vel corpus densum. Secundò, comparatio ista propriissimè, debet habere prædicatum, in quo fit comparatio, vt sit susceptibile in vtroque extremo comparabili, & eodem modo, & hinc est quod comparatio ista, in qua dicitur, Plato est albior Socrate, ista est bona comparatio, quia albedo recipitur in vtroque, in quantum habent superficiem, quæ est immediatum subiectum coloris: & ista alia comparatio non valet, Vox Socratis est maior Socrate, quia magnitudo recipitur in Socrate, prout est substantia, in voce verò recipitur magnitudo, prout vox est sonus fortiter immutans auditum. Tertio requiritur vt prædicatum, in quo fit comparatio, sit species specialissima, & similiter extrema comparabilia: & propterea ista comparatio non est propriissima, Plato est sapientior vel doctior Socrate, quoniam doctrina est genus, cuius species sunt doctrina logicalis, physicalis, doctrina geometricalis, & doctrina theologalis: sed ista est propriissima comparatio dicendo; Plato est magis Geometra, quàm Socrates, quoniam Geometria, in qua conueniunt est species specialissima, & extrema comparabilia sunt eiusdem speciei, scilicet, Plato & Socrates: & similiter hæc non est propriissima; equus est pulchrior asino, quoniam pulchritudo non est species specialissima, nec equus & asinus sunt eiusdem speciei specialissimæ. Patet ergo, quomodo ex distinctione comparationum nulla interuenit contradictio in dictis S. Thomæ, quia ea, quæ non sunt in eodem genere, sed in

Comparatio multis modis sumitur.

Comparatio propriissima requiritur

sed in diuersis generibus contenta nullo modo comparabilia sunt; Deus autem neque est in eodem genere, neque in diuerso genere cum ipsis creaturis, sed dicitur esse extra omne genus, cum sit principium cuiuscunque generis, & si comparatur ad alia, est comparatio per excessum, quam comparationem importat summum bonum, & summum ens, & summum sapiens, & cætera talia prædicata.

CONTRADICTIO VIII.

SA NE T VS Thomas 8. lib. Phys. lect. 2. in expositione 10. tex. dicit, quod omnes Philosophi, præter unum, id est, Platonem concorditer videntur sentire de tempore, quod sit ingenitum, vt ipsemet Arist. facitur in eodem contextu, dicens; Solus Plato genuit tempus, quæ verba exponens S. Thomas asserit, id est, Platō dixit, tempus simul factum esse cum cælo. Oppositum huius scripsit 12. Metaphys. lect. 5. in exposit. 30. tex. vbi dicit, quod Leucyppus socius Democriti, & Plato dixerūt semper fuisse, sed tempus de mente S. Thomæ aut est idem quod motus, aut passio eius, ita quod non distinguitur tempus & motus: valet ergo, si tempus est genitum, ergo & motus erit genitus; & si motus est æternus, ergo & tempus erit æternum, quia aut sunt idem, aut se habent, vt subiectū, & passio scilicet transcendens, vt aliàs docuimus, quæ passio transcendens identificatur cum subiecto. Apparet ergo euidens contradictio in his duobus locis.

CONCILIATIO.

Tres antiquissimas Philosophorum sententia de generatione mundi.

N I si dicamus, vt ipsemet S. Thomas scripsit 1. lib. de cælo & mundo lect. 22. in expositione tex. 102. quod de generatione mundi fuerunt tres antiquissimæ sententia Philosophorum: Quidam enim dixerunt mundum ipsum incepisse ab aliquo principio temporis, tamen in sempiternum durabit, sicuti primo dixerunt quidam poætæ, vt Orpheus, & Ifidorus, qui dicti sunt Theologi, quia res diuinas poeticè & fabulariter ediderunt, quos in hac positione sequutus est Plato, qui posuit mundum generatum, sed indissolubilem. Secunda sententia fuit ipsius Democriti, ponentis mundum corruptibilem esse, eo modo, quo quodlibet aliud generatorum, quæ constituuntur ex multis, ita scilicet, quod mundus post corruptionem nunquam reparatur per naturam, quia posuit mundum generari casu, per concursum atomorum semper mobilium, & ita per eorum segregationem quandoque esse dissoluendum. Tertia fuit sententia, dicentium, quod mundus, quandoque vicissim generatur, & quandoque corrumpitur, & ista vicissitudo semper durauit, & durabit, & hoc dixit Empedocles Agrigentinus: posuit enim quod amicitia congregante elementa, & lite dissolvente ea, mundus generabatur & corrumpebatur: hoc etiam posuit Eraclitus, Ephesus, qui posuit, quod quandoque totus mundus exuretur per ignem, & post certos decursus temporum totus mundus generaretur per ignem, quem ponebat esse principium omnium rerum, & quia poætæ illi, & præcipuè Plato, volebant, sapientiam ipsorum quibusdam fabulis, & ænigmaticis locutionibus occultare, & quod consuetudo Arist. fuit in pluribus non obijcere contra intellectum eorum, qui erat sanus, sed contra verba eorum, ne aliquis in tali modo loquendi errorem incurreret: & hoc modo exponit Simplicius in primo de cælo & mundo: vnde volunt, Platonem non dissentire in sensu ab Arist. quia quemadmodum Arist. posuit mundum æternum, & motum, & tempus, esse etiam æterna; ita etiam Plato posuit: & quando dixit, aliquando Plato tempus generari, & motum generari, & mundum generari, loquutus est de partibus ipsius mundi, non autem de toto mundo: & sic non est vera controuersia & discordia inter Platonem & Arist. de generatione mundi. Verum quia S. Thomas 2. lib. sent. dist. 1. q. 1. art. 5. vbi ex professo disputat, vtrum mundus sit æternus? & latius narrat easdem opiniones, soluendo Arist. quæ sunt contra æternitatem mundi: & dicit rationes ipsas, quas adducit Philosophus, non esse demonstratiuas, sed probabiles, vel sophisticas rationes. E contra antiquos ponentes diuersos modos, quibus mundus inceperat, alio modo est dissoluenda præsens contradictio, sequendo expositionem Alexandri, qui vult Aristor. arguere, non solum contra verba, sed contra intellectum verborum ipsorum antiquorum Philosophorum, vnde 12. Metaphys. S. Thomas lect. 5. asserit Platonem posuisse
in ele-

in elementis, quæ dicebat ante constitutionem mundi, mota fuisse motibus inordinatis, sed postea à Deo fuisse eâ reducta ad ordinem motum, & inordinatum quædam: vnde laudat Arist. Platonem quantum ad hoc, quod dixit in elementis fuisse motum istum æternum, sed reprehendit in hoc, quia non explicauit, quis motus fuerit iste sempiternus inordinatus, nec etiam assignauit causam huius motus æterni & inordinati, & tamen nihil mouetur sine aliqua certa causa, semper enim oportet præexistere aliquid, quod sit causa motus, & hoc vel causa naturalis vel voluntaria; & propterea quoad vnum laudatur Plato, & quoad aliud reprehenditur: laudatur quo ad hoc, quod posuit motum æternum in ipsis elementis: reprehenditur postmodum, quia non declarauit, quis fuerit ille motus, & quæ causa eius. Ex quibus de facili soluitur contradictio secundum istam viam, quia quando dixit S. Tho. 8. Phys. quod Plato posuit tempus esse genitum, & simul factum cum cœlo, loquutus est de generatione ipsius temporis ordinati, quia Deus benedictus deduxit mundum, & tempus, & motum ad ordinem, sicuti in præsentem videmus: quando verò 12. Metaphys. asseruit, Platonem posuisse motum, & mundum, loquutus est de motu inordinato, qui reperiebatur in ipsis elementis ante ordinationem mundi. Hæc quo ad contradictionem. Quid autem rei veritatis sit, docuit S. Th. 2. sent. mundum esse à Deo factum, vt Moyses prophetizauit de præterito &c.

Deus deduxit mundum vel ordinem.

CONTRADICTIONES D. THOMAE

IN LIBROS DE COELO.

CONTRADICTIO PRIMA.

SANCTVS Thomas primo cœli lect. 6. improbat Auerroem, tenentem corpus cœleste habere materiam, non ad esse, sed ad vbi, quia scilicet non est subiecta transmutationi, quæ est secundum esse, sed ei, quæ est secundum vbi: vnde magna digressionem digreditur, & contra Ioannem Grammaticum, & contra Auerroem lect. illa 6, in exposit. 19. tex. Quod confirmauit adhuc 1. par. q. 66. art. 2. dicens: nec tamen dicendum est, vt finxit Auerroes, ipsum corpus cœleste esse materiam cœli in potentia ad vbi, & non ad esse, quod quidem est impossibile &c. Oppositum huius scripsit 2. sent. dist. 14. art. 5. in respons. ad 8. argumentum secundæ classis, vbi expresse approbat opinionem Auerrois, quam repulit primo cœli, & prima parte. Et quod sit verum, ecce verba sua formalia: Ad octauum dicendum, quod in cœlo non est potentia ad esse, sed ad vbi tantum secundum Philosophum: & post pauca, subdit rationem Auerrois 12. Metaphys. com. 44. Et hæc contradictio est tanti momenti, quod solertissimus Franciscus Storella in contradictionibus suis dicit, sui autem, vt videtur, oblitus est S. Tho. si de tanto viro hæc dicere licet, & reliquit contradictionem insolutam.

CONCILIATIO.

Propterea, vt de medio tollamus contradictionem istam, sciendum est, quod diuersimode antiqui Philosophi loquuti sunt de materia cœli: vnde aliqui dixerunt in cœlo esse materiam eiusdem rationis cum istis inferioribus, non solum vt materia accipitur, vt est obiectum formæ, sed etiam prout est subiectum transmutationis, vnde dicebant, quod cœlum est de natura quatuor elementorum, ita quod communis cum istis inferioribus in qualitatibus actiuis & passiuis: & hæc fuit opinio Platonis, qui posuit, cœlum esse ignem, & moueri motu circulari, quia propter defectum loci, quo ultra ascendere non potest refl. & rur. sicut flamma, refl. & rur. in fumo. Quidam discipuli ipsius Platonis dixerunt, quod cœlum est corpus mixtum ex elementis, & tamen non corrumpitur, cuius causam volebant esse diuinam voluntatem, quæ præseruabat cœlum ipsum à corruptione: Et hanc opinionem narrat S. Tho. 1. par. q. 50. art. 5. in 2. argumento, vbi portat verba Platonis in Thymæo, ò Dij Deorum, quorum opifex idem paterque ego,

que ego, opera siquidem vos mea dissolubilia natura, voluntate autem mea indissolubilia; & loquitur de corporibus cœlestibus, quæ erant composita ex elementis, & secundum naturam dissolubilia; tamen per divinam voluntatem conseruabantur in esse. Quidam etiam ex discipulis Platonis volebant corpora ipsa cœlestia esse simplicia, & velocissimo motu moueri super ignem, qui est eis immediatus, & ideo non patiebantur ab eo, sicuti nec manus patitur aliquid, quando citò mouetur super flammam. Aliqui verò loquentes de materia cœli, dixerunt esse subiectum in actu, & non esse in potentia ad formam substantialem, cum sit quadam forma substrata quantitati, & extensa per ipsam quantitatem; & hæc forma non informat materiam aliquam; & hanc positionem sequutus est Auerrroes in libro de substantia orbis; & in primo de celo & mundo com. 20. & in 3. Physicorum com. 79. & 12. Metaphys. com. 44. in omnibus enim locis istis ponit corpus cœleste habere materiam, non ad esse, sed ad ubi. Fuerunt & alij, qui dixerunt in celo esse materiam eiusdem rationis, cum materia horum inferiorum, de numero quorum fuit Romanus Egidius, qui tenuit corpora superiora & inferiora communicare in materia, prout materia ipsa est subiectum formæ, sed non prout est subiectum transmutationis ad formam substantialem, quia non communicant ad inuicem cum qualitatibus actiuis & passiuis, quæ sunt calidū, frigidū, humidū, & siccum, & similia: sicut si essent duæ figuræ, quarum vna esset in quantitate, quæ non posset solui, vel diuidi, & alia esset in quantitate, quæ posset solui & diuidi, & de facili reciperet impressionem, dicerentur communicare in materia eiusdem rationis, secundum quod est subiectum figuræ, quia hæc est quantitas per essentiam suam, sed non dicerentur communicare in quantitate, vt est subiectum transmutationis. Opinio S. Thomæ ubique loquorū in doctrina sua semper fuit, quod in celo est materia, & non est eiusdem rationis, cum materia istorum inferiorum, nec secundum quod est subiectum formæ, nec secundum quod est subiectum transmutationis; & propterea impugnat Auerrroem 1. par. dicens: Impossibile est ponere aliquod ens actu, quin vel ipsum totum sit actus & forma, vel habeat actum seu formam. Remota ergo per intellectum substantia separata, quæ vnitur celo, vt motor, si corpus cœleste non est habens formam, quod est componi ex materia & forma, sequitur quod sit pura forma, & sic non erit sensibilis, vel erit pura materia, & sic non erit mobilis, ergo necesse est ipsum poni compositum ex materia & forma, & sic materia cœli est ad esse. Quod autem dixi 2. senten. quod materia cœli non est ad esse, sed ad ubi tantum; intelligendum est, quod non est ad esse acquisibile per motum, sed est ad esse datum sibi ab vniuersali principio, quod est Deus benedictus. Et sic nulla est contradictio: & reprehendendus venit Franciscus Storella, qui nesciens dissoluere contradictionem istam, imposuit Doctori Angelico obliuionem, ac si esset veluti ipse, qui oblitus fuerat dissoluere istam contradictionem, quam nos breuibus verbis, & apertis dissoluimus &c.

In celo non est materia eiusdem rationis cum materia horum inferiorum.

CONTRADICTIO II.

SANCTVS Thomas 2. cœli lect. 4. in expositione 18. tex. ait, quod si vnum contrariorum est in natura; necesse est vt reliquum sit: & quia ignis & terra sunt contraria, quia maxime distant secundum contrarietatem situs, in quantum vnum est gratissimum, & aliud leuissimum, propterea si terra est, necesse est ignem esse: Oppositum huius habet in quest. disp. de malo quest. 1. art. 1. in 2. argumento, quod etiam Aristot. insinuauit in postprædicamentis de oppositis, vbi affirmat, quod non est necessarium, si alterum contrariorum sit, & reliquum esse: sanis namque omnibus existentibus, sanitas quidem erit, languor verò non erit: similiter etiam cum omnes homines albi sint, albedo quidem erit, nigredo verò non erit. Vnde videtur S. Thomas sibi ipsi, & Aristoteli contradicere.

III. DE CONTRARIORUM

Sed in claris habeatur veritas dictorum S. Thomae, quod in hoc puncto est contrarietas in locis supra citatis, sciendum est, quinque conditiones contrariorum esse, quarum prima est, (ut ab hac exordiar) quod contraria ordinata ut sunt in eodem genere aut in contrariis generibus, aut ipsa sunt genera contrariorum. Secunda conditio est, quod contraria habent naturaliter fieri circa idem, scilicet idem subiectum numero, aut specie, aut genere, quod idem est cum eo, quod pluribus in Philosophia dicitur, scilicet, quod eadem est materia contrariorum, sicut anima respectu virtutis & vitij: & ex hac conditione excluditur plenum, & vacuum, non esse contraria, aut finitum & infinitum; quia non est eadem materia & subiectum ipsorum, quemadmodum albedo, & nigredo, vicium & successus possunt inherere eidem subiecto. Tertia conditio & proprietates contrariorum est, quod impossibile est, cum alterum contrariorum inest alicui, reliquum quoque illi inesse, hoc est, impossibile est ambo contraria alicui inesse, quia non se comparantur simul in eodem: sicut enim Socrates est sanus, impossibile est, ipsum eodem tempore esse languidum, quia: sanus, & languidus non possunt simul inherere alicui. Quarta conditio est, quod contrariorum alterum semper se habet, ut habitus, & ut bonum, alterum vero ut privatio & malum: hoc docuit Aristoteles Phys. 44. & 49. contextu. Ultima conditio contrariorum est, quod si vnum ipsorum est in natura, necessum est reliquum esse; & hanc expressit S. Thomas 2. 2. d. 18. ubi probavit terram esse immobilem, ex hoc quod caelum temper mouetur sempiterno, & circulari motu; & ex hoc, quod terra est gradus, probavit necesse laetiam esse ignem, quia si daretur vnum grauiusimum in natura, necesse est dari & aliud leuissimum, quae conditio contrariorum, intelligitur de necessitate Physica; Indisputatis autem in quaest. de malo, ubi probavit si datur sanus, bonum, non est necesse dari sanum, malum, alia via inest, sicut etiam Aristoteles in post. praed. ubi loquens est secundum considerationem Logicam, quae est secundum rationem; & simpliciter & abstracte, differunt Physicus & Logicus in considerationibus suis, quia: Physicus est realis, & considerat res secundum esse reale; & ut sunt ad perfectionem vniuersi, nam vniuersum ipsum est omnibus modis perfectum, & propterea in contrariis proprietas, sicut sunt formae positivae contrariae, quia tales sunt ad perfectionem vniuersi, si vnum fuerit, oportet quod reliquum sit; haec est conditio; & proprietates contrariorum verificatur in naturali Philosophia, quod ad necessitatem Physicam; imo ipsemet S. Thomas volens probare 1. par. q. 10. Angelum esse incorporeum, & non esse corpus virtutis, vult etiam hoc modo: Datur substantia intellectualis aliqua corpori vnica, ut est anima nostra; ergo ad perfectionem vniuersi debet dari aliqua substantia intellectualis a corpore separata, & haec est Angelus. Sed Logicus considerans quantitatem in predicamento quantitatis, dixit ei nihil esse contrarium, sic etiam & de substantia affirmatiua; quod ei nihil est contrarium; sed 5. Physicorum text. 18. concipiens quantitatem, probat est terminus morus, affirmatiua ipsam habere rationem contrarietatis: sic etiam loquens 4. caeli de ipsis elementis & in libris de gen. & corrupt. dixit, elementa ipsa esse contraria ad inuicem, non obstant, quod sine substantia, quia in istis locis considerauit substantias, propter habent qualitates actiua & passiva, puta calidam, frigidam, humidam, & siccam, beneficio quarum elementa ipsa dicuntur contraria ad inuicem, licet sine substantia. Ex his ergo apparet, secundum Thomam nec sibi, nec Aristoteli aduersari, imo 1. par. q. 2. art. 5. affirmavit, quod si vnum contrariorum fuerit infinitum, totaliter destrueret aliud, quae propositio intelligenda venit, ut exponit Scotus 1. sent. dist. 2. quaest. 1. quoad id, quod contrarium agit de necessitate naturae, non autem per intellectum, & voluit rem. Vel ut exponit Caietanus, quod tenet de hoc contrario, quod communicatur esse eandem rationem vniuersam, non naturam Analogicam; & propterea non sequitur ex hoc, quod Deus est summus bonus, ergo nullum malum est in vniuerso, quia Deus non participatur ab vniuerso vniocè, sed analogicè, ut videre poteris in exposic. 3. art. 2. q. primae partis.

Quinque conditionem contrariorum sunt.

Logicus & Physicus in considerationibus suis differunt.

CONTRADICTIONE III.

100
101
102

Sicut enim v. s. Thomas I. c. 2. l. 2. in expositione 5. 1. 2. dicit quod si daretur aliquod corpus non habens gravitatem aut levitatem, erit immobile, veluti corpus Mathematicum, quod non est in loco, quod etiam dicitur in expositione 3. 1. 4. Physicorum, corpora Mathematica non esse in loco. Chius oppositum in principio 4. Phys. lect. 1. expressit, ubi est communis consensus omnium Philosophorum, dicitur, omnia que sentia in aliquo loco esse, & quod non est, illud tantum nusquam est, sicut caria ficticia, & chimerica, vt sphinx, sed corpus mathematicum non est ens fictitium aut chimericum, cum Mathematica sit scientia realissima, & positum ab Arist. inter species scientiarum reatis & Metaphy. tex. 2. Et lect. 7. 4. etiam Phys. approbavit S. Thomas sententiam Thomisij contra Alexandrum, & Averroem, de vicinia sphaera, quae est in loco, per partes, & vicinia sphaera non habet gravitatem, neque levitatem, & tamen est corpus mobile, & velocissima quoto movetur, quia movetur circulari & uniformi, & sic est in loco, corpus quoque Mathematicum, cum sit reale, vt dictum est, in loco reperiri oportet. Contradictio ergo apparet in istis locis supradictis, dicere corpus mathematicum non esse in loco, & dicere omnia esse in loco exceptis chimericis &c.

103
104
105

Hanc contradictionem quidam soluentes, de corpore Mathematico, sicut & de ceteris rebus Mathematicis distinguunt, prout dupliciter, scilicet in sensibilibus posita, & in sensibilibus secundum rationem, non autem secundum esse sensibile, considerari possunt ostendendo, minime sunt in loco sicut priori modo, Verum hi, sicut difficultatem non attingunt, ita contradictionem non solvunt. De Mathematicis istius veritatis dubium non est in loco, qui quae eis in eo quod quanta sunt debeatur, veluti situm Pythagora constitutum Mathematica, per se ipsam existens, aut in intellectu dumtaxat abstractione, vt quidem Aristoteles, lib. 1. de generatione tex. 4. 4. Mathematica rationi & locum tribuit, cui D. Tho. & Averroes ibidem subscribunt. Quare cum communiter loquentibus distinguitur, de loco Physico, & Mathematico, prout est, vti supra superficis corporis ambigunt, huiusmodi Physicus virtutem conservativam superaddit. Vti quod ergo corpus Mathematicum non est in loco Physico, secundum sententiam S. Thom. 1. 1. 2. c. 2. sed negatur, quod non sit in corpore Mathematico, vt alibi plene D. Tho. contestatur. Ita tamen si quis in eo, ubi dicitur, quod non sit in loco, non sit in loco, vt dicitur in 1. 1. 2. c. 2. Verbi distinguamus de loco proprie, & similitudinari, & ita vt loco proprie sumpto omnes conditiones, proprietates loci lib. 4. Phys. traditae, conveniant, Mathematica ergo cum in imaginatione tantum sine similitudinaria dumtaxat sibi determinat locum, & quam solutionem D. Thom. lib. 2. sent. distin. 2. q. 3. art. 2. ad tertium tradit, ex Philosophi sententia lib. 1. de generatione tex. 4. 4. quod Mathematicis similitudinari dandus est tactus, & locus: quia quantum in eo quod quantum, proprie non debetur, & per consequens neque potentia ad ubi, sed prout habet determinatam naturam, & quia Mathematica vt dicitur lib. 8. Metaph. tex. 3. & 15 a materia sensibili tantum abstrahit: quare sicut Mathematica entia requirunt materiam, habet cum materia corporum naturalium, ita requirunt motum, & sunt in loco. Haec D. Tho. Quae solutio doctrinae Peripateticae circa existentiam & abstractionem eorum Mathematicorum, formaliter loquendo, veritatem supponit. Quod si corpus Mathematicum imaginatur, & locum imaginarium effingere opus erit. Neque locum sibi modo determinat corpus Mathematicum in eo quod quantum, alioquin in terram natura modo existeret aliquod individuum Mathematicum secundum esse, et sensibilibus sensibilem, quod ab omnibus negatur.

CONTRADICTIONES D. THOMAE

IIION ANNIAM AMO

CONTRADICTIONE PRIMAE

Secundum Thomam lib. 2. de Anima lect. 7. exponens verba Arist. tex. 1. de veritate scientiae de Anima; inquit; quod ad omnes partes Philosophiae insignes datur occasiones: quia si ad Philosophiam primam attendamus, non possumus devenire in cognitionem divinarum, & angelicorum essentiarum, nisi per eas quae ex virtute intellectus possibilis acquirimus: si enim natura intellectus possibilis esset nobis ignota, non possemus scire ordinem substantiarum separatarum: ex quibus vult, quod scientia de Anima est principium quoddam ad cognoscendum substantias separatas. Oppositum habet lib. 3. Metaphys. lect. 2. explicans Philosophum quando cognoscenda describitur ex parte rei vel intellectus cognoscentis difficultas consergit post explicanda modum essendi, & cognoscendi animae humanae proae secundum naturam est ad corpus, & in cognoscendo objectum expendit a corpore abstrahendo, & deinde dicit, quod est in proportione substantiarum immaterialium respectu substantiarum sensibilium, impossibile est, quod Anima humana unita corpori, apprehendat substantias separatas, ubi per apprehendere videtur excludere adhuc cognitionem imperfectam (& vecommutat dicitur) cognitionem, in qua cognoscitur quidditas, sicut idem a sensibilibus tantum huiusmodi animae cognitio pro statu unionis abstractum est.

CONCILIATIO

Hanc contradictionem soluentes quidquid cum adversariis extra scholam Thomae significaret disputandum, (& forte in seculo Scotus a D. Thoma non differret, ut sentit aliqui Thomistae) praemittit, quod de Anima pro statu unionis conuertitur, & ut sic vera est doctrina, quam D. Thoma tradit lib. 3. Metaph. ubi supra, impossibile esse, quod Anima humana pro statu unionis apprehendat substantias separatas immediate per proprias species, cum cognitione quidditativa & perfecta, cum vero cognitione imperfecta, & apprehensiva: quia naturaliter semper manent, & anima humana, quae unquam intellectus virtutis gradem participat, cum sit actus corporis & ut sic connaturale est ei ut per abstractionem a sensibilibus cognoscat. (Subiectentes modo quidquid pro statu separationis ei convenit vel in statu beatifico; Neque quid Philosophi pro suo arbitrato quisque contenderit) Ceterum quoad cognitionem qualitercumque, seu cognitionem abstractivam, non autem per propria phantasmata, aut species, potest anima nostra cognoscere substantias immateriales, & earum ordinem per seipsam, magis quam ex abstractione sensibilibus; ut dicitur lib. 1. de Anima, & ut sic scientia de Anima est principium quoddam ad cognoscendum substantias separatas, pro statu praesentis vitae, non secundum seipsas, & quidditativa seu perfecta cognitione, ut docet D. Th. 1. par. q. 88. art. 1. sed quo ad aliquam cognitionem, ex qua similitudo seu propria species objecti immaterialis, cum defectiva virtute cognitiva intellectus humani naturam intellectuale in infimo gradu participantis, ad immediatam & propriam rei notitiam requiritur, eidem intellectui imbuti pro tali statu nequeat, oportet enim ut sic intelligantur phantasmata speculari. Multa alia essent dicenda quae suo loco lib. 2. Metaph. iam diximus, & per hoc patet ad contradictionem; pro eodem statu unionis quo ad immediatam cognitionem, quod nulla sit, secus autem ex connaturali modo cognoscendi Animae nostrae, ita enim ex sensibilibus abstractione apprehenduntur, non autem perfecte cognoscuntur substantiae immateriales, etiam si quidquid est Animae nostrae nobis innotescat: semper enim deficiens est, & incompleta substantia, tum in essendo, tum vero in representando, respectu abstractorum immaterialium, per se complete, in suis quidditatibus specificis quod forte non adverterunt: Alioquin non conciliant S. Th. cum Scoto: pro omni enim statu unionis, & separationis (naturaliter loquendo) quidditativa animae no-

ide innotescit
ut dicitur in
art. 88. q. 1.

strz notitia, abstractorum notitiz non adzquatur, sicut obiectu, & species, & ahus vtriusque cognitione. Singula sunt impo...

CONTRADICTIONES II.

De vltimo Thoma. De Anima. 12. 14. Explicans cum Philo- pho quid sit proprium sensibile potentiz visuuz, inter multa, inquit, quod lumen habet esse obiectum, & modum factum intentione... Hic est contradietio in se, prout dicitur in 1. par. super art. 3. q. 67. vtrumque esse natu- rale & intentionale tribuit. Quoniam secundum proprium esse vtriusque, prout vnum contra alterum distinguitur, sed prout virtualiter prahabet in se, quod ad vtrumque spe-

Caietani opi- nio falsa de D. Thoma.

CONTRA.

RAMONIS CONTRADICTIONE IN MOD.

ANCTVS Thomas lib. 3. de Anima lect. 14. distinguit inter appetitum qui est voluntas, & inter appetitum sensibilem partem in concupiscibilem, ex hoc quod sequuntur diuersos modos cognoscendi intellectus, & sensus, quatenus et obiectis parata est potentia, & distinctio, estque bonum apprehensum appetituum potentia obiectum, atque dispari modo bonum apprehendit intellectus, nimirum secundum vniuersalem rationem boni, sensus autem sub limitate, & sic, ex quibus vtriusque appetitus difformis deducitur. Oppositum autem docet in Disp. de veritate q. 22. ab ipso ad primum, quod voluntas ab appetitu sensibili non distinguitur directio, quod est sequi apprehensionem hanc vel illam, sed ex hoc, quod est determinata ad inclinationem, vel habere inclinationem determinatam ab alio, &c.

CONTRA LIA THOMAE

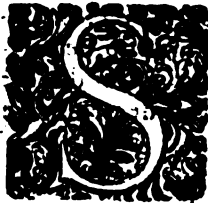
Hanc contradictionem quidam solunt, quod d. Thomas in Disp. interpretatus est de distinctione inter vtrumque appetitum rationalem, & sensibilem, quae principalis est, & primo distinguitur, sed lib. 3. de Anima loquitur de distinctione secundaria, & consequenter. Nam inquit, in Disp. Mod. quae de bono sequenti accipitur distinctio appetituum, vtrumque distinctio est appetituum, & non principaliter. Vel inquit ipsi, potentia distinguntur per obiecta, obiectum autem dupliciter capi potest, quod ad rationem adaequatam, sub qua continetur quidquid pertinet ad illam potentiam, & sic obiectum cuiuslibet potentiae est vniuersale, sicut color respectu visus, quo pacto dicitur ex Philosopho, quod sensus est vniuersalis, sentire autem particularium, & ita vniuersale & particularis non differunt potentia: vel sumitur, quod quod ferat potentia vel habitus per totum actum, & sic ratio est vniuersalis, sensus autem singularium, &c. Solet & aliter interpretari d. Thomas quod in primo loco loquitur de distinctione respectu & intrinseca, atque de materiali obiecto, in secundo vero loco de obiecto formali, & de distinctione intrinseca. Sed obambit distinctio habent istas solutiones: ex eodem d. Tho. 2. q. 80. art. 2. ubi a signis distinctionem inter appetitum sensibilem, & intellectum, quia est alterius generis apprehensio per sensum, & in resp. ad primum dicit, quod differentiae apprehensio sunt per se differentiae appetibilis, nam appetibile non mouet appetitum nisi in quantum est apprehensio, quare secundum differentiam apprehensio, vel ubi secundum propria obiecta, potentia appetituum distinguntur, ex quibus patet confirmatio eorum quae d. Tho. dixit in lib. de Anima, vnde propria & specifica distinctio formalis vtriusque appetitus determinatur. Secunda vero solutio generalis tantum distinctionem tangit, quae est inter sensum, & interiorum, quam externam, & intellectum, quae modum tendendi in obiectum, &c. vtrumque d. Thomae in protomio Metaph. Tertia vero solutio iam ex dictis contra primam solutionem demouetur est: Superest ergo ut explicemus d. Thomae quod in Disp. sibi non contradicit, & verè sibi non aduersatur: quia de diuersitate apprehensio loquitur quae per accidens ad vires appetituum se habet, sed formaliter de diuersitate apprehensionem eam diuersitate apprehensio, quatenus intellectus eam in vniuersalia, bonitatem ab solutam apprehendit, & sensus quia est particularium, hoc bonum tantum apprehendit, de sumitur formalis, & propria distinctio vtriusque appetitus, id ordine ad propria obiecta, sub formali ratione, vel in qua quilibet appetibile est res, quae appetitur, & ratio appetibilis est, &c. Et his patet, quod sic dicendum est in eodem d. Tho. Disp. de veritate q. 22. art. 1. ubi dicitur, quod voluntas ab appetitu sensibili non distinguitur directio, quod est sequi apprehensionem hanc vel illam, sed ex hoc, quod est determinata ad inclinationem, vel habere inclinationem determinatam ab alio, &c.

CONTRA-

CONTRADICTIONES D. THOMAE

IN METAPHYSICAM.

CONTRADICTIO PRIMA.

ANNOVS Thomas lib. 1. Metaphysicæ explicans, & triplici ratio-
ne (Categoricè tanten) ex parte habitus, actus, & obiecti probans,
quod omnes homines natura scire desiderant, de naturali dicitur, &
non elicitio desiderio axiomâ Philosophi interpretatur, ex naturali
hominis inclinatione, ad intelligere & scire, sicut graue inclinationem
habet vt moueatur deorsum; & materia appetit formam, & hominis
intellectus tholo, vt est in pte hâ, omnia considerat: quæ omnia

non nisi de naturali hominis inclinatione ad scire interpretari poterunt. Oppositum a. 2.
quod dicitur, docet, quod sicut homo naturaliter concupiscit delectationes venereas, se-
cundum naturam corporalem, ita secundum animam naturaliter desiderat cognoscere
aliquid: vnde Philosophus dicit in principio Metaph. quod omnes homines naturaliter
scire desiderant, vbi D. Th. de appetitu secundum animam, id est elicitio & rationali, Aristote-
interpretatur. Hæc autem non coherent, & c.

CONCILIATIO.

Hæc contradictionem quidam soluentes, in eam sententiam adducunt S. Th. vt
vtrouque & a libi, de appetitu naturali explicat Philosophum, eoque ip-
sum scire appetere, commune est toti speciei. Atij verò in oppositam senten-
tiam diuertunt, quod de appetitu elicitio & rationali perperno D. Th. fuerit
interpretatus illam maximam, omnes homines natura scire desiderant: supponunt isti,
quod actus elicitus potentie appetitiue rationalis, quamuis sit liber quoad exercitium,
determinatus autem quoad specificationem, est naturalis: & vterque actus eisdem est
potentie; cum formaliter per se non sint distinctorum obiectorum voluntatis, & voluntas
in natura fundatur, & per consequens modum proprium ipsius nature participat: itaque
quia homo naturaliter appetit scire, eius voluntas quoad specificationem ita ad scire
quod non ad eius oppositum est determinata, quamuis respectu huius vel illius scire, libe-
ra respectu exercitij maneat. Ex his patet ad contradictionem, quod nulla sit; eadem
D. Tho. lib. 1. Metaph. in illis tribus rationibus de appetitu rationali, intelligit Aristote-
lem, nam dicitur in tertia ratione, quod homo coniungitur substantijs separatis per in-
telligere; & in secunda habet, quod intelligere est propria operatio hominis; in prima
verò quod scire est propria operatio hominis secundum potentiam intellectiuam: quæ
omnia non desiderantur ab homine, nisi desiderio rationali & intellectu. Ad illud verò
quod Authores primæ opinionis obijciunt, quod appetere ipsum scire, commune est toti
speciei, ergo ex innato naturali desiderio prouenit: explicatur autem, quod appetere ip-
sum scire, conuenit toti speciei humane, secundum appetitum fundatum in natura spe-
ciei humane; & quia appetitus rationalis non est inclinatio præcisè appetitiue potenta-
tis in suum obiectum, vt vult Scotus, quem nonnulli ex nostris imitantur, propterea ne-
gatur consequentia, ergo ex innato appetitu, & naturali desiderio & c. sed, ergo ex appe-
titu rationali naturali quo ad specificationem actus, libero verò quo ad exercitium: &
sufficit ad naturalitatem vt verificatur in omnibus, vel in pluribus. Hæc autem solutio
quamuis acuta, & communior sit inter Doctores, difficultatem tamen implicat & ratio-
nes D. Th. lib. 1. Metaph. vbi naturale desiderium ad scire explicat, pro ea propensione,
atque inclinatione appetitiue potentie rationalis, in suum obiectum, considerando in-
tellectum, vt est potentia omnia, & naturaliter inclinatur ad intelligere, & scire, sicut gra-
ue tendit deorsum, & materia appetit formam, quæ de appetitu elicitio non possunt in-
terpretari. Quare supposito, quod actus sit naturalis, quia ad ipsum inclinatur natura; hoc
autem dupliciter contingit, vt docet D. Tho. 1. 2. q. 41. art. 3. cor. Primò quod totum perfi-
ciatur

*Vterius huius
contradictio-
nis conciliatio.*

citur à natura absque apprehensivæ virtutis operatione . Secundò quia ad ipsum natura inclinatur, & non perficitur nisi per apprehensionem: prior modo seu tendit sursum, & graue deorsum; posteriori vero modo, motus & actus, cum apprehensivæ, cum verò appetitivæ virtutis dicuntur naturales, quia in ipsam naturam sicut in primum principium reducuntur. Ex qua distinctione liquet, quod actus apprehensivæ & appetitivæ virtutis, in natura rationali, ut intelligere & scire verum, & velle bonum in communi (quidquid sit in particulari quoad exercitium actus ob innatam libertatē prævia indifferentia iudicii rationis in quo fundatur) sunt naturales initiatiuè, ex innata propensione, & inclinatione naturæ rationalis ad scire: completiuè verò per actum elicitem perficiuntur. D. Tho. ergo lib. 1. Metaph. de desiderio naturali ad scire initiatiuè interpretatus est Philosophum, ex naturali appetitu, indito ex proprijs principijs toti speciei humanæ: sed in secunda secundæ, de appetitu & desiderio rationali, prout est actus elicitus, quo inclinatio naturæ rationalis ad scire perficitur. Et ita omnia sunt consona: Neque Magister Aquarius Dilucid. 2. in lib. 1. Metaph. dissentit, dum distinguit de scire confuse &c.

CONTRADICTIONE II.

SANCTUS Thomas lib. 2. Metaph. lect. 5. ostendens, quantum vim habent leges ait, quod lex diuinitus data ordinat hominem ad veram felicitatem, & penes hoc distinguitur ex legibus ab hominibus alimentis, quæ ad conuersationem civilem sicut ad vltimum finem ordinantur. Oppositum huius docuit 12. q. 98. artic. 1. ad 1. argum. vbi exponit verba Ezechielis c. 20. Dedi eis præcepta non bona, & iudicia in quibus non viuunt, quod Dominus loquitur de præceptis ceremonialibus, quæ quidem dicuntur non bona, quia gratiam non conferbant &c. Et tamen ista fuerunt diuinitus data à Deo, ut patet in lib. Leuit. per totum. Non ergo omnis lex diuinitus data ordinat ad veram felicitatem, sicut dicitur lib. 2. Metaph.

CONCILIATIO.

AD quod respondentem, dicimus nullam esse penitus contradictionem, quia præcepta legis erant bona in se, eo quod erant contentiua iustitiæ, ut inquit Rabi Salomon, sed non erant bona transgressoribus, qui puniendi erant grauius propter agnitam Domini voluntatem, & iudicia in quibus non viuunt, id est mortis, quia præcepta iudicialia in pluribus casibus dicebant mortem inferendam transgressoribus. Aliiter dicitur, quod quamuis hæc lex præceptorum ceremonialium immediate non ordinaret ad veram felicitatem, mediatè tamen ordinabat. Non enim habebat vim mediæ perfecti ad beatitudinem, quod est proprium nouæ legis, quæ iustitiam & gratiam continet, sed solummodo, ut inquit Apostolus ostendebat peccatum, ipsum prohibebat, & disponebat ad Christum venturum. Ceterum non iustificabat attestante Apostolo Rom. 4. cap. si Abraham ex operibus legis iustificatus est habere gloriam, sed non apud Deum: & loquitur de lege, quæ comprehendit præcepta ceremonialia de diuino cultu, & iudicialia de iustitiâ obseruanda inter homines, & moralia de actibus virtutum, ut docet S. Th. 12. q. 100. ar. 12. Vel potest dici, quod Ezechiel Propheeta Ironice in illis verbis in persona Dei loquitur, sicut ex antecedentibus, subsequencibus verbis patet, Exacerbauerunt me filij Israel in deserto, & in præceptis meis non ambulauerunt, & iudicia mea non custodierunt, & sabata mea violauerunt, & comminatus sum, ut effunderem furorem meum super eos, & implem iram meam in eis, ut dispergerem in nationes, & ventilarer in terras, ergo, & ego dedi eis præcepta non bona, & iudicia in quibus non viuunt? quasi dicat, non quia præcepta bona dedi eis, sed ipsi noluerunt ea obseruare, ut viuere in eis, & boni fierent. Sed secunda solutio magis est ad propositum, & contradictionem eneruat.

CONTRA-

CONTRADICTIONES

CONTRADICTIONE III.

SANCTVS Thomas lib. 3. Metaphys. lect. 3. in calce, inquit, falsum est, quod in Mathematicis non sit bonum sicut Philosophus infra lib. 11. lect. 8. probat, & quidem Mathematicalia realia entia sunt argue realia in primo certitudinis gradu scientie obiectum. Oppositum affirmat 1. par. 9. 5. art. 2. ad 4. quod Mathematica non subsistunt separata secundum esse, quia si sic subsisterent, esset in eis bonum, scilicet ipsum esse ipsorum.

CONCILIATIO.

Hanc contradictionem quidam solvunt, distinguendo de bono in ratione boni, & de bono, quod est esse, & ipsum quodquid est: & priori modo in Mathematicis non reperitur bonum, sicut neque finis, sub ratione finis, posteriori vero modo est in eis id, quod est bonum, cum habeant esse, & quodquid est. Vel distinguendo, quod Mathematica dupliciter considerantur; Primo secundum esse; Secundo prout sunt abstracta secundum rationem; & hoc secundo modo nullum est inconueniens in Mathematicis non esse bonum: nam cum ratio entis sit prior ceteris, a ratione boni prescindendi potest. Verum hee due solutiones sicut inter se contradiscunt; ita contradictionem in dictis D. Tho. non conciliant. Dicitur in prima solutione, quod in Mathematicis est, id quod est bonum, id est esse, & ipsum quodquid est, vt ipsi explicant: hoc autem esse Mathematicarum formaliter loquendo, non est nisi illud esse abstractum secundum rationem, non enim a parte rei subsistunt; neque habent esse nisi in sensibilibus, iuxta Peripateticam doctrinam (quidquid Pythagorici, Platonici, & Herculti falso fuerint abstracta) sed in secunda ratione negatur bonum reperiri in Mathematicis, prout abstractantur secundum rationem. Igitur contradictio in solutionibus auget difficultatem in contradictione S. Tho. praesertim cum secunda solutio deducatur ex dictis D. Tho. 1. par. vbi supra. Potest tamen defendi vtraque praescripta conciliatio, explicando D. Th. cum D. Thoma in prima parte, vbi supra, qui assignans rationem, quare in Mathematicis, quia sunt separata a materia secundum rationem, & non secundum esse non est bonum? inquit, non esse inconueniens, cum ratio entis sit prior quam ratio boni, quod in aliquo ente, secundum rationem, non sit ratio boni, ac si dicat D. Tho. quia abstractum non est mensuratum in prima intellectus operatione, & ratio entis sicut est prima, & vniuersalior, quam ratio boni ita in abstractione, & consideratione Mathematica poterit esse obiectum, & terminus, non considerata ratione boni, & hoc modo non est inconueniens secundum rationem, id est secundum eam abstractionem, & considerationem Mathematicam; quod in aliquo ente non sit bonum: ceterum secundum esse Mathematica cum sint vera entia realia, bona sunt. Verum haec interpretatio poterit etiam applicari ad Metaphysica, & Naturalia, scilicet considerando rationem entis, quae prior est, non considerata ratione boni. Nam bonum est passio transcendentalis entis, & cum eo couertitur, adhuc in abstractione Mathematica, in qua habetur conceptus formae, & actus, & vt sic necessario habet rationem entis, igitur in omni scientia absq; mediatio poterit considerari ratio entis, vel talis entis, non considerata ratione boni, vel talis boni, ceterarumque passionum entis. Deinde verba S. Tho. non ad rationem, id est intellectus considerationem, prout ipse super Boetium de Trin. satis explicat referenda sunt (non enim de modo abstrahendi, vel cognoscendi controuertitur) sed ad formalem rationem Mathematicarum, quae verè entia sunt, & esse obiectiue dumtaxat cum fundamento in re non habent, sicuti Logicalia entia, igitur in seipsis formaliter loquendo an bona sint, quia controuertitur, & ita disputat D. Tho. sermone formali controuertit; & conditioni est faciendum satis. Dicamus igitur, quod cum Mathematicalia non sint entia abstracta secundum esse, immo in sensibilibus posita, sed tantum secundum rationem, vt patet lib. 6. Metaph. tex. 2. consideramus in ipsis illud quod naturale est, & existens, atque hoc, quod secundum rationem est abstractum, & Mathematicum. Deinde in eadem abstractione, quae neque fictitia est, aut remotum fundamentum habens in re, immo directè per proprium conceptum terminatiue est intellectus nostri obiectum, vera entitas eius realis concipitur, cui a patre rei conceptus obiectiuus permittitur.

Abstractiū non est mēda tū in prima intellectu opo ratione.

permi suæ correspondet, vt aliqui sentiūt. Vel melius dicamus, quod sunt entia, & bona, bonitate transcendentali, non autem bonitate per motum cum causa Phisica habita, vt sic enim, & si causam agentem habeant, non tamen secundum habitudinem ad causam agentem sub Mathematica consideratione cadunt: quippè, quod secundum, quod esse habet vnicuique conuenit habere causam agentem, ergo Mathematicalia in se considerata, & entia realia sunt, & realis scientiæ obiecta, & consequenter bona. At quoniam in quantum Mathematica sunt specificatiuè quoddam esse secundum rationem abstractum conuenit eis, hinc fit, vt non bona dicantur ea ratione, qua entia abstracta, sunt præter sensibilia, & infra intelligibilia: & hac ratione D. Th. 1. par. q. 44. art. 1. ad tertium argumentum negat in Mathematicis causam efficientem, & supra q. 5. art. 3. bonitatem, & causam finalem: sed lib. 3. Metaph. quidditatem Mathematicarum à parte rei considerauit minimè, quod aliquod indiuiduum in esse subsistentiæ in rerum natura eis correspondeat, & in quo existant. Quare breuiter dicamus, Mathematica secundum esse reale bona sunt, ita enim existunt sicut cætera accidentia, non autem secundum esse intentionale, quo à materia, & motu præscinduntur, ratione cuius præcisionis dicuntur non bona, quatenus per abstractionem, quæ fit ab intellectu non includunt hanc proprietatem: considerat enim Mathematicus figuram, secundum puram suam quidditatem, nihil curando an terminos præscribat subiecto, & ita de alijs &c. Si quis plura desiderat consulat Magistrum Aquarium lib. 3. Metaph. Dilucid. 2.

CONTRADICTIONE III.

SANCTVS Thomas lib. 4. Metaph. lect. 1. affirmat cum Philosopho, ens multis modis dici, non æquiuoce, nec vniuoce, sed analogice, id est, secundum rationes, quæ partim sunt diuersæ, prout important diuersas habitudines, & partim non diuersæ; id est per respectum ad vnum numero, & non solum vnum secundum rationem, ad quod diuersæ illæ habitudines referuntur. Oppositum docet cum eodem Philosopho lib. 3. Metaph. lect. 2. vbi probat sempiternorum principia esse verissima, quia vnumquodque est maximè tale, per quod alijs inest vniuocatio, vt patet de igne. Quæ Philosophi consequentia vim habet ex hoc, quod principia illa sempiterna sunt causa vniuoca veritatis in alijs, alioquin si principia illa esse æquiuoca, vel analogica assumeret, repugnaret exemplum de igne. Deinde maior propositio in vniuocis verificatur: & tandem in syllogismo Philosophi essent quatuor termini.

CONCILIATIO.

Hanc contradictionem soluentes dicimus, quod Philosophus lib. 3. Metaph. probat, quod cognitio veritatis maximè, & principaliter ad scientiam Metaphysicam pertinet, inter alias rationes ex eo deducit, quia considerat maximè veritatem, veluti est prima causa, ex qua veritas in alijs causatur: & assumit illud principium, vnumquodque est maximè tale inter alia ex quo causatur in alijs, aliquod vniuocè predicatum de eis, sicut ignis est causa caloris, &c. vbi D. Thomas exponit Philosophum de vniuocatione mentionem fecisse, quia quandoque contingit, quod effectus non pertinet ad similitudinem causæ secundum eandem rationem speciei, propter excellentiam ipsius causæ, sicut sol est causa caloris in istis inferioribus: non tamen inferiora corpora possunt recipere impressionem solis, secundum eandem rationem speciei cum non communicent in materia: vnde non dicimus solem esse calidissimum, sicut ignem, sed dicimus solem esse aliquid amplius quam calidissimum. Quare propositio illa assumpta ex Philosopho ita explicatur, & duplici sensu verificatur. Vnum quod est maximè tale ex quo causatur in alijs, &c. vel quia in eo aliquid excellentias reperitur, vt patet in sole respectu calidorum, vel quia est causa vniuoca, sicut ignis, &c. cum ergo nomen veritatis alicui speciei non sit proprium, sed communiter se habeat ad omnia eorum, & prima causa veritatis tantum in nomine, & ratione communi communicet cum his quibus est causa veritatis, non autem in ratione speciei, sequitur, quod in se sit verissimum. Vbi D. Thomas euidenter explicat seipsum, quid intelligatur per illam communicationem.

*Veritas in
Deo formaliter
reperitur,
in creaturis
participatiue.*

in ratione communi, scilicet in conceptu analogo secundum attributionem: que analogia stat cum vniuatione communiter dicta, prout medium, sicut est analogum, participat de extremis, nimirum de æquiuocatione, & vniuatione, ob vnam eius rationem inæqualiter participatam. Aliter ex translatione Arabica solet responderi, in qua legitur, Vnumquodque principiorum propriè est causa eorum, secundum quod sunt aliæ res, que conueniunt in nomine, & in intentione, & exponit Còment. que conueniunt in nomine, & diffinitione: & vt sic Deus est causa entitatis, & veritatis, in alijs secundum idem nomen, & intentionem, quia esse illud cui conuenit ratio, que est diffinitio entis, est communis omnibus. Sed verior est explicatio S. Tho. iuxta latinam translationem, de vniuatione, que ad analogiam propendit: non enim verum in eodem gradu reperitur in Deo, & in creaturis, neque est eiusdem rationis formalis, secundum speciem, sed participate continet creaturis (vsurpando modo veritatem pro rei entitate) & per attributionem ad Deum: & cum veritas in Deo formaliter reperitur, prout per essentiam, & independentem verus est, & increata veritas: Et in creaturis adhuc reperitur veritas formaliter, licet creata, dependenter & participata; & vtraque veritas, tam in Deo, quam in creaturis, communicat in ratione communi entitatis. Hinc est, quod de vniuatione prout recedit ab æquiuocatione in qua ratio est omnino diuersa in æquiuocatis, Philosophus mentionem fecit: nihil enim absurdi est, analogum comparatiue ad æquiuocum vt sic, dici analogum. Ex quibus patet nullam esse contradictionem in dictis Sancti Doctoris, nisi proteruentes Philosophum de vniuatione propriè dicta intelligamus, & eam Arabicam translationem (que D. Tho. minimè latuit) aliter velimus interpretari, quam præter intentionem iuxta triplicem modum analogiæ ex eodem S. Tho. lib. 1. sen. dist. 19. creditum, & explicatum, & vt mihi videtur ad Arabicam translationem confugientes, D. Th. moluerunt intelligere.

CONTRADICTIO V.

SANCTVS Thomas lib. 5. Metaphys. lect. 1. inquit ea ratione Philosophum de principio inchoasse sermonem in hoc libro de quociens, quæ ex peritis seminarij scientiarum nuncupatur, quia principium communius est quam causa. Aliquid enim ita principium, quod causa non est: veluti terminus à quo principium, & non causa est motus. Itaque principium, & causa inconuertibiliter se habent. Oppositum iam scripsit supra lib. 4. lect. 5. quod ens, & vnum conuertibiliter se conuertunt, sicut principium, & causa: quod totaliter destruit primùm dictum.

CONCILIATIO.

CIRCA hanc contradictionem multi multa dicunt. Quidam enim distinguunt de causa, quod duplè consideratur, primo propriè, & secundum rationem causæ; alio modo communiter, vt se extendit ad omnem agendi modum: & primò modo principium, & causa distinguuntur: nam causa omnis est intrinseca, vel extrinseca. & insuit ad esse causati, cum temporis prioritate, & inæquali perfectione in causa, & effectu. Principium verò communius est, cor enim in animali principium est, non autem causa: & punctus respectu lineæ: & Pater in diuinis est principium, non causa filij quorum idem est esse absque prioritate vel diminutione in altero, sed tantum cum ordine originis. Secundò vero modo principium, & causa conuertuntur, extendendo nomen causæ ad omnem modum agendi, simul necendo causam per se, & per accidens, & ita principium, & causa cum distinctione rationis, & identitate in subiecto sunt idem conuertibiliter, vt dicitur lib. 4. Metaph. Sed repugnat hæc conciliatio Philosopho, & Sancto Tho. qui lib. 5. Metaph. de principio, & causa, considerant secundum communissimas eorum rationes, & cap. 2. de causa, assignat causas per se, & per accidens, immo omnes modos, & proprietates causarum aliter, quam de principio distincta consideratione. Neque sufficit distinctio rationis ad euadendum, cum infra limites vtriusque principij videlicet, & causæ præcise standum, secundum quod Philosophus, & D. Thomas loquuntur Metaphysica consideratione, ex oppositis eorum proprietatibus, & separabilibus realia distin-

distinatio potius deducitur. Alij, præmissis quid Philosophus senserit de principij ratione, ita soluant contradictionem, quod principium productiuum, & causa productiua, & effectiua, sunt idem conuertibiliter, cum vtriusque productio sit secundum distinctionem essentialem, inter producens, & productum: Itaque principium in specie sumptum, & causa, conuertuntur, sicut habetur lib. 4. Metaph. sed principium, vt principium, communius est, quam causa, quæ se habet per additionem ad ipsum, est enim aliquod principium idem essentialiter cum eo cuius est principium, sicut pater in diuinis, &c. Hæc solutio non euadit difficultatē; Primo, quia Philosophus assignans modos quibus diuiditur principium, inter ceteros assignat principium realiter productiuum, & assumit illud vt distinctum à causa secundum rationem principij, secus modi principij (formaliter loquendo) confunderentur cum modis causæ. Secundo, & si principium productiuum, & causa productiua conuertantur (vt ipsi contendunt) non licet inferre vniuersaliter, ergo principium, & causa, conuertibiliter se habeat. Etenim Philosophus, & D. Th. vtrobique vniuersaliter loquuntur de principio, vt principio, & de causa in ratione causæ. Alij conciliant, quod D. Th. cum Philosopho distinguit principium à causa lib. 5. Metaph. tanquam magis commune à minus communi, & lib. 4. Metaph. dum dicit, quod ens & vnum conuertuntur, sicut principium, & causa, fortassis loquitur Arist. ex sententia illorum Authorum Græcorum, qui opinabantur causam conuerti cum principio, non autem ex propria sententia. Vel potest dici, quod exemplorum non requiritur veritas, vt inquit Soucinus, & post eum Bannes. Potest & aliter dici cum ipsemet D. Tho. quod principium, & causa, non tanquam Synonyma, sed sicut ea, quæ sunt idem subiecto, & diuersarum rationum, conuertibiliter se consequuntur: & vt ipsemet Philosophus lib. 5. Metaphys. tex. 1. post explicatos modos huius nominis principij, quod lib. 4. præmiserat, declarat; Toties autem causæ quoque dicuntur: omnes namque causæ principia: vbi D. Thom. His etiam modis, & causæ dicuntur quedam principia: nam omnes causæ sunt quedam principia, ex causa enim incipit motus ad esse rei, licet non eadem ratione causa dicatur, & principium: ac si diceret, quia causæ omnes principia sunt, vel suo modo possunt dici principia, prout etiam importat quandam ordinem, secundum eam acceptionem, vnde incipit Motus, idcirco omnes que causæ principia, & conuertibiliter se consequuntur, vt sic. Verumtamen ex diuersis eorum rationibus, cum non sint synonyma, communius est hoc nomen principium quam causa. Nam aliquid est principium sicut terminus à quo, ita est motus principium, quod non causa, quo pacto loquutus est Philosophus lib. 5. Metaph. & post eum D. Tho. Et per hæc patet ad contradictionem.

CONTRADICTIONE VI.

SANCIVS Thomas lib. 6. Metaph. lect. vltima, exponendo dictum Philosophi tex. com. 8. non est enim verum, & falsum in rebus, vt quodquid bonum, & verum, &c. inquit, quod verum, & falsum, quæ sunt obiecta cognitionis virtutis, sunt in mente, bonum autem, & malum, quæ sunt obiecta virtutis appetitiuæ, sunt in rebus: ex quibus verbis liquet, verum formaliter, & per se fore intellectus obiectum. Oppositum huius colligitur 1. par. q. 16. art. 3. ad tertium quippe quod, verum non est per se obiectum intellectus, sed quedam obiecti intellectus adæquata passio, quoniam ens absque ratione veri apprehendi potest, licet non apprehendatur ens, nisi ratio veri consequatur rationem entis, quoniam cognitio per assimilationem cognoscentis ad rem cognitam perficitur, & id Capreolus defendit lib. 1. sent. dist. 2. q. 1. cont. 2.

CONCILIATIO.

DE obiecto nostri intellectus, non vno modo est dicendum, quemadmodum & multiplex apud S. Thom. constituitur. Est autem primum, & per se obiectum nostri intellectus ens, cum ratio, & conceptio entis prima sit inter omnes, & in eam omnes alie soluantur, quod & Avicenna 1. lib. suæ Metaphys. affirmat, est enim ens primum, id est adæquatum nostri intellectus obiectum, propterea quod primo illi imprimatur, & vnumquodque quatenus actu ens, intelligibile est lib. 9. Metaph. tex. 10. immo

non ens, sub ratione entis apprehenditur, quo pacto negationes, & privationes, entia dicuntur, & de eis ens dicitur lib. 4. Met. tex. 2. & vt docet S. Tho. in disputatis de veritate q. 1. art. 1. sicut in demonstrationibus oportet fieri reductionem in aliqua principia per se, intellectui nota, ita in inuestigando, quid est vnumquodque, nederit processus in infinitum, & omnis scientiæ ratio demolitur. Quare primum, quod intellectui nouissimum occurrit, & in quod omnis intellectus conceptiones resoluntur, est ens, ac per hoc, vt Copleus interpretatur, tam temporis, quam adæquationis prioritate, ens nostri intellectus est obiectum: Fundamentalis autem huius dicti ratio est, & supponitur modo huius conceptus vnus, tam formalis, quam obiectiuus, siue formalis sit præcisus, & distinctus, & conceptus obiectiuus qualitercunque vnus assignetur proportionaliter, siue confusus, aut distinctus primi analogati, cum confusa, & implicita alioquin representatione, ita quod sub se omnes differentiæ, & species entis possibiles comprehendit, tam prædicatiue, quam representatiue, habens essentialiter ordinem cum cæteris quidditatibus, & prior illis tantum quoad nos, quod dico propter conceptum diuini esse in se. Assignatur aliqd obiectum materiale nostri intellectus pro isto statu, quo à sensibus omnis nostra cognitio oritur, & hoc est quidditas rei materialis, quæ connaturalis, ac proportionatum nobis dicitur obiectum, in quod intensiue, & extensiue, potest intellectus suum actum exercere, & intelligitur per quidditatem rei materialis, quidditas substantiæ compositæ, ex materia & forma, in seipsa cognoscibilis, cuius phantasma haberi potest, & tandem immediatè utraq; species intelligibitis impressa, & expressa, perfectè ipsam representans. Nulliusmodi ergo quidditas non formale, & adæquatum ac per se primum est nostri intellectus obiectum, sicuti materiale primum, & proportionatum, non simpliciter pro quocumque statu, sed intellectui coniuncto, ac per hoc potest intellectus coniunctus intelligere præsentem statum proprium obiectum, & oppositum eius, eo quod talis quidditas est materiale obiectum, & primum, id est primo cognitum non autem formalis ratio obiecti: dicitur quoque verum obiectum nostri intellectus. Pro quo notandum, quod verum potest sumi dupliciter, formaliter, & materialiter, pro re vera, & pro adæquatione, siue commensuratione intellectus ad rem, nunc autem formaliter loquimur de vero, & dicimus ipsum verum esse formale, & per se obiectum nostri intellectus, distinguendo de formali obiecto, vt quo, & vt quod, quemadmodum liquet in obiecto sensus visus, præsupposita re visibili, tanquam materiali obiecto, concurrunt in ratione formalis obiecti lux, & color, lum autem tanquam in quo aliquid visui obijcitur, color vero, vt id quod videtur. Et hæc obiecti distinctione in materiale, & formale, quo, & quod, in omnibus potentijs, & habitibus, ac scientijs, vt inductiue in sua doctrina patet vtitur S. Tho. & præsertim in doctrina diuinitus reuelata, præ oculis est habenda, quoniam inde vnitas, & distinctio potentiz, & habitus, siue scientiæ habetur: Et ad nostrum propositum redeuntes, dicimus, quod verum formaliter sumptum, quod est in re causaliter, & subiectiue ac obiectiue in intellectu, vt est quædam cognitio, siue representatio intellectus, rei intellectæ conformis, vt ab actu secundo, & conformitatis relatione distinguitur, tanquam causa illius adæquationis, est obiectum quo intellectus nostri, cum intellectus in intelligendo per conformitatem ad rem intellectam, qua constituitur, ratio veri perficiatur: vnde verum est id, quo aliquid fit intelligibile, non autem quod, quia intellectus intuitus, ad ipsum, sicut ad ens, directè non terminatur, vt primo eius ratio sit intellectæ. Nec tantum formale quo, per se obiectum dicitur, verum quoniam antecedenter concomitanter, & consequenter ad actum secundum intellectus se habet præter id, quod formaliter dicit, nam motus cognoscitiue virtutis ad animam terminatur, cuius oppositum est in appetitiua virtute, terminatur enim eius motus ad rem: quare veritas, siue verum, secundum D. Augustinum est id, quod est, & vt inquit, Auicenna secundo sup Metaph. veritas cuiuslibet rei, est proprietas sui esse, & sic antecedenter ad actum intellectus se habet, nam ab eo, quod res est, vel non est, oratio dicitur vera, vel falsa: & cum inter intellectum, & rem intellectam quædam adæquationis relatio consurgat, concomitatur ille respectus veri rationem, quæ intellectus perfectio iudicio perficitur: & sic verum dicitur intellectus commensuratio, siue assimilatio ad rem intellectam, sumendo commensurationem pro respectu. Ad hæc, quia veritas est id quo res cognoscitur, & esse rei declarat, sequens omnem intellectionem, addens super eam relationem ad intellectum, hinc verum consequenter ad intellectionem se habet: sed formaliter verum, tunc dicitur conformitas non, pro conformitatis relatione sumpta intellectus ad rem intellectam, aut pro cognitione, & rei representatione, vt diximus, sed pro

pro illa representatione conformi, ad quam concurrunt intellectus, & actus intelligendi, utraque species impressa, & expressa res extra, ut obiectivè relucens in intellectu, cum respectu inter cognoscentem, & cognitum, & sequitur actum cognoscitivæ virtutis, ut cognitum per eam, cum reflexione supra seipsam, cognoscendo naturam suam, necnon sui actus quidditatem, & eius proportionem ad res: Et sic verum, est quædam passio primi obiecti intellectus, quod est ens, sequitur ad apprehensionem entis, secundum S. Thom. 1. par. q. 16. art. 3. ad 3. Ex quibus quid sit dicendum ad contradictionem patet, videlicet, quod verum est obiectum formale quo, nostri intellectus, ut dicitur 6. Metaph. Et si alibi hoc negavit, tunc de obiecto formali, quod illud non affirmabat solum considerando verum, ut entis conceptionem consequitur, ut iam est declaratum, & ingenioso lectori prolata dictionum applicatio relinquatur.

CONTRADICTIONE VII.

Sicut et vs. Th. lib. 7. Metaph. lect. 1. dicit cum Philosopho, quod accidentis esse, est alteri inesse, & non est possibile aliquid eorum separari à substantia simul in concreto, & in abstracto, quo ad rem significatam neciendo accidentia: tum quia sunt entia propter substantiam, & significant concretum substantiæ: & prout in ordine ad ipsam significantur, entia dicuntur, tum quia sunt entia, secundum quid, & præsupponunt ens simpliciter, tum verò, quia sunt substantiæ affectiones, quam sequuntur, & afficiunt: & quoniam quidditas rei materialis est proportionatum, & materiale obiectum primi nostri intellectus, pro præfenti statu, absque ea, qua mediante nunc cognoscuntur omnia, intelligi nequeunt, cum cognitum quodcumque à potentia, sub eius obiecto cadat, quod primo cognoscitur. Oppositum huius lib. 4. sent. dist. 12. q. 1. artic. 1. ad primum exprimit, quod inesse non dicit esse accidentis absolute, sed magis modum essendi, qui sibi competit ex ordine ad causam proximam sui esse.

CONCILIATIO.

De accidente sicuti Philosophus considerat lib. 7. Metaph. dicimus ipsum inter entia realia collocari, negando, quod solummodo sit substantiæ affectio, quod verum est, & probatur de accidente in concreto, & in abstracto sumpto, quoniam accidens concretum est terminus motus lib. 9. Phys. & accidens abstractum reponitur in Prædicamento reali: quare habet accidens essentiam, & existentiam, quæ realiter inter se, & à substantia distinguuntur, tum quia est alterum membrum substantiæ, conditum in divisione entis per se, tum quia de ipso accidente, & substantia verificatur propositio immediata negativa, tum verò, quia essentiæ prædicamentorum sunt impermixtæ: quod si accidens est actu ens, necessario sibi essentiam, & existentiam determinat, à substantia distinctam, tum quia accidens est terminus actionis realis, ut patet de calore recepto in aqua, tum quia assumitur accidens pro instrumento in actione reali (generat enim pater potentia generativa) tum verò quia accidens recedit ex natura materiæ primæ, ac per hoc non habet essentiam purè potentialem. Et supponendo, quod communiter Thomistæ dogmatizant, in omni ente creato, esse distingui realiter ab essentia, plana sunt quæ præmissimus, non quod simpliciter, sicuti secundum quid, ut Philosophus docet, accidentia essentiam sortiantur, & existentiam, solummodo enim substantia simpliciter est ens, & existit: & hac ratione accidens est ens, eo quod taliter entis, ob incompletam essentiam, & existentiam, substantiam supponentem quam habet. Et propterea per se non existit, inhaeret autem substantiæ, & sic definitur accidens, quod est natura cui debetur esse in alio ob dependentiam quam habet à subiecto, in essendo, saltem aptitudinis, & in cognoscendo. Cuius dependentia cum actuali vel aptitudinali inhaerentia est realis relatio, minimè de genere ad aliquid, ad terminum relata, eiusdem generis vel alterius: est autem transcendentalis respectus à termino haud à subiecto absolutus, nec quid superadditum naturæ accidentis dicit, ex eo enim quod à accidente essentiam, & existentiam incompletam, & secundum quid importat ad subiectum in quo sua natura completur, intrinsecum dicit respectum. Dividitur verò inhaerentia accidentis in actualem, & aptitudinalem,

dinale, ita ut actualis inherencia sit, quando actualiter accidens inheret subjecto, & exte-
 stenter denominat illud: Aptitudinalis autem inherencia est, quando accidens secundum
 intellectum, vel per diuinam potentiam actu separatur a subjecto, ad quod habet depen-
 dentiam, Dixi secundum intellectum, quo ad cognitionem confusam accidentis, abstra-
 hendo ab hac, vel ab illa substantia, dummodo non sint accidentia copulata: utraque in-
 herencia cum accidente identificatur, nullum penitus additum dicens super illud, & hoc
 est esse, in quod omne accidens circumscribitur: & est modus essendi accidentis, licet non sit de co-
 ceptu quidditativo accidentis, quoniam conceptus accidentis abstrahit ab esse per se, vel
 in alio, & est natura cui debetur esse in alio, & cum non sit factum esse, quemadmodum &
 substantia, in genere potest intelligi, quo ad quid sit. ignorato autem sit, ita & de accidente di-
 cendum est. Sed hoc vltimum dictum, quod Dominicus de Flandria opinatur de aptitudi-
 nali inherencia, quod non sit de conceptu quidditativo accidentis, omnino est absurdum
 unumquodque enim sicuti est, ita cognoscitur, est autem accidens natura cui debetur esse
 in alio, ergo habet essentiali dependentiam ad illud tale, sine quo non est cognoscibi-
 le. Amplius, inherencia est modus essendi accidentis, vel intrinsecus, aut extrinsecus: si
 secundum, tunc significat, quid superadditum nature accidentis, & est respectus de ge-
 nere ad aliquid, quod ipse negat, nam transcendentia non addunt aliquem gradum supra
 quidditates genericas, specificas, & indiuiduales. Si primum admittitur, igitur importat
 quid identificatum cum natura accidentis, & tunc accidens absque eo non est intelli-
 gibile. Præterea, sicut substantia est natura cui debetur esse per se formaliter, licet effe-
 ctive conueniat sibi esse ab alio, ita accidens est natura cui debetur esse in alio formaliter,
 & non superadditum, atqui ex seipso ut sic dependentiam habet ad substantiam. Vtcrius,
 quælibet quidditas incompleta, & imperfecta, ex seipsa respicit, & habet dependentiam
 ad id, ex quo suum complementum sortitur, & perfectionem, ut patet de materia respectu
 forme, & de commensuratione anime nostre ad corpus, est autem accidens quidditas se-
 cundum quid, & perficitur in essendo, & cognoscendo ex subjecto, igitur ex se respicit il-
 lud. Sed inde prouenit deceptio, quoniam non fuit distinctum de actuali accidentis inexi-
 stentia, quæ ab eius essentia realiter distinguitur, cum incompleta accidentis in se quid-
 ditate, quæ licet in abstracto quoadmodum significandi non significatur ut inherens, est
 tamen quo ad rem significatam inherens, sicut D. Tho. in eodem lib. & eadem lect. dicit,
 & affirmat. Quare aptitudinalis inherencia, est de quidditativo conceptu accidentis, sine
 qua non est intelligibile, & si in 4. lib. sent. in esse accidentis modum eius expresserit, quia
 tunc de sanctissimo Eucharistie sacramento erat sermo, in quo accidentia sine subjecto
 remanent, & nouum modum essendi induunt, ob alterationes, generationes, & corruptio-
 nes, quæ in speciebus sacramentalibus apprehenduntur, idcirco in esse actuale accidentis,
 est eius modus intrinsecus, in ordine ad causam proximam, extrinsecus vero in ordine
 ad causam primam, quæ in genere causa efficiens est, effectum sine causa secunda conse-
 quare potest: sed non ex hoc accidentis ipse formale mutatur, quia tunc non esset acci-
 dens, mutatur vero modus essendi, & de hoc verificatur in esse non dicit esse accidentis
 absolute: & sic diuersimodè considerato in esse opposita S. Thom. protulit in Metaphys. &
 in sentent.

CONTRADICTIO VIII

SANCtus Thomas lib. 8. Met. lect. 1. dicit, quod materia non est sepa-
 rabilis a forma secundum rationem, & intellectum, cum sit pura poten-
 tia in genere entium, & non nisi in potentia ad formam apprehendi po-
 test: quod etiam Philosophus lib. 1. Phys. dixit Materia secundum pro-
 portionem, & analogiam ad formam cognoscitur, quod absque ratio-
 ne non est dictum, cum intelligibilitati actu ens subijciatur. Opposi-
 tum huius scripsit in Disputatis de verit. q. 3. art. 5. ad 3. quod materia
 prima, quamuis secundum se considerata esse non possit, potest tamen secundum se confi-
 derari, ideo quod prius sine posteriori intelligi potest, & materia generatione præcedit for-
 mam, & quod per indifferentiam, ac successiuè respicit multa, abstrahit ab eis, & tunc in-
 telligi non repugnat.

CONCILIATIO.

Multæ, & quasi innumeræ, de materia extiterunt quæstiones, de eius essentia, de potentia, & de actu essendi, quæ omnia in tractatu de principijs naturæ absoluemus. Dicamus solummodo, qualiter ad actum intellectus materia se habeat, an respectu eius rationem obiecti mouentis, & terminantis habeat, & ab ipsa immediatè sit abstrahibilis species, qua intellectus operatione, propriis formetur conceptus; & si actu directo, vel reflexo; & an per speciem alterius: non parum enim difficultatis hæc examinare afferunt, nec absque nimia prolixitate contingit. Subijciatur ergo nobis cum Arist. lib. 7. Metaph. tex. 8. materiam per seipsam, neque quid, neque quantum, nec aliquid aliud quippiam dici, sed puram fore potentiam: quod clarius expressit lib. 8. Metaph. tex. 3. Materiam autem dico, quæ cum non quid actu sit potentia, est quodquid. Nec euadit aduersarius, distinguendo de potentia obiectiua, & subiectiua, vel de actu entitatio, & formali, siue de esse actu, in actu, & esse actus: & materia est actu, & in actu potentia subiectiua, & actus entitatio, non autem formalis: hoc enim voluntariè dicitur, quoniam omnis actus apud Arist. est primus, vel secundus, 2. lib. de anima tex. 4. & omnis potentia est actiua, vel passiuæ, lib. 9. Metaph. Quare huiusmodi distinctiones sunt extra scholam Peripateticam; cum nullibi eas Philosophus expresserit, secundum communem Græcorum, Arabum, & Latinorum comentatione: quare ut sic, intelligibilitas per se materię repugnat; quod enim non est actu ens per se, intelligibile non est. Nec à materia nudè considerata species est abstrahibilis, quamuis vniuersalis sit in repræsentando, est tamen distinctè repræsentans, hanc vel istam quidditatè genericam, vel specificam. Nec materia per se, est determinatè actualis quidditatis: & ob id S. Tho. 1. par. q. 15. art. 3. ad 3. retractauit dictum alibi de Idæa materię primæ, in intellectu diuino, quia secundum se non est cognoscibilis, & ut sic, quia materia non est creata sine forma, habet Idæam in Deo, non tamen aliam ab Idæa compositi: disconuenit enim ei secundum se esse, & per consequens intelligi: oportet enim quod per se intelligitur, esse distinctum, & actu quidditas. Et cum intellectus noster intelligat, abstrahendo à singularibus, & materia est fundamentum naturæ, atque vltimum in genere substantiæ, vnius rationis, negatiuè in omnibus generabilibus, & corruptibilibus existens, Tunc quæritur, quid est illud quod abstrahitur, & à quo fit abstractio? semper enim eiusdem rationis materia, ut materia consideratur: quod si in re non est, determinatæ rationis, nec apud intellectum potest distinctè representari: repugnat ergo materię cognitio directa, quæ ad rem obiectiua actu extra existentem terminatur, & directè nihil est in intellectu, quin prius non fuerit in sensu, & materia per se non cadit sub sensu; præuenit enim ut Philosophus dicit lib. 2. de gen. tex. 6. omnes naturas elementorum (nisi sit sermo de materia nigra, & informi, quam assignat Bernardinus Thelesius.) Sed mirum, quod materia actu existat affecta nigredine, sub colora: o, quod est obiectum visus, & in aliqua parte vniuersi non sit locata, nec ab aliquo sit reperta. Quod si ipse Thelesius reperit ipsam; Dicat nobis, in qua parte sœ magne Græciæ? quod si non reperit, & sensu attentauerit, quare sensui philosophari permisit? annuens modo rationi, quod sic suadeat: nisi se somniauerit quando de materia est philosophatus? Abeat ergo Thelesius cum secta cucurbitantium. Dicamus ergo nos, cum Peripateticorum Principe, materiam per Analogiam ad formam cognosci, quoniam vnumquodque sicuti est, ita cognoscitur: substantia completa, per proprium genus, & propriam differentiam cognoscitur: accidens, siue simplex, siue copulatum, per subiectum, quoniam accidentis esse est inhærere: forma partis includit totum in sui diffinitione, vel id à quo in entitate completur: relatiuum diffinitur per correlatiuum: & tandem cum essentia, & quidditas materię sit potentialis, & in primo signo secundum propriam entitatè suam incompletam, dicatur in ordinè ad formam, propterea absque forma non est cognoscibilis. Vbi notandum, quod materia non est ens absolutum tantum, neque ens respectiuum de genere relationis, sed mediam quoddam inter ens absolutum & respectiuum, quia materia est substantia, ut dicit Arist. lib. 7. Metaph. & 8. sed per se habens esse determinatum, vel quod sit existens, sicuti est subiectum generationis, quod sub vtroque termino manet, & non nisi propter formam habens esse; & idcirco est potentia ad actum ordinata. Nec dicas, materiam esse ens sub respectu ordinatur autem secundum formam, id quod primo dicit ad formam, & idcirco non nisi per formam cognoscitur: atqui

Materia ut materia semper eiusdem rationis consideratur.

Materia est medium ens, inter absolutum & respectiuum.

Materia est medium ens, inter absolutum & respectiuum.

ut sic,

vt sic, conceptum proprium de materia in cognitione directa implicat haberi, vt patet ex supradictis. Quibus addit, quod in quacunque cognitione, siue præsupsita formæ conceptus cognitionis, siue non præsupsita, nullus de materia in se conceptus haberi potest immediate (vt patet) nec mediate, quoniam non per speciem propriam; cum non sit actualis quidditas, neque per conceptum formæ, cum opponantur adinuicem in ratione actus, & potentie, & species siue habitus alterius contrarij oppositum eius non nisi priuatiue, vel negatiue representat. Quare cognoscitur materia, per speciem compositi substantialis, & de ipsa habetur conceptus interpretatiuus, siue argutiuus, dum tale compositum non nisi ex materia, & forma constitutum concipitur; & cum compositum, cuius est esse propriè, fiat lib. 7. Metaphys. & subter vtrique generationis termino materia, sic arguendo de generatione compositi, & resoluendo ipsum in partes, interpretatur materiam quidditatem, quæ siue forma vnquam existit, nec cognoscitur, licet interpretatiue, & argutiue ad ipsius considerationem non primò deueniat intellectus. Et oportet sic esse: secus primo, vel secundo formando conceptum proprium de materia suæ quidditatis species apud intellectum est reponenda, sed habere speciem, vt dictum est, sibi repugnat, igitur &c. Et per hoc patet, quid sit dicendum ad contradictionem in dictis S. Tho. quod quæ in disputatis dixit, de conceptu argutiuo, & interpretatiuo materiam intelliguntur: cum quo verificatur, quod materia in esse cognoscituro nunquam à forma denudatur, & eius conceptus argutiuus, vel interpretatiuus, in conceptu compositi substantialis fundatur, & ab ipso oritur, & ad materiam in se, non præter ipsam terminatur.

CONTRADICTIO IX.

Sicutus Th. lib. 9. Metaph. lect. 8. determinans cum Philosopho, qualiter opus, vel operatio, aut vltus potentie sit actus, & finis potentie, inquit, quod quando per actionem potentie constituitur aliquod operatum, illa actio perficit operatum, & non operantem: vnde est in operato, sicut actio & perfectio eius, non autem in operante. Ex quibus verbis colligitur, de mente S. Th. actionem transeuntem, quia est perfectio passivi, subiectiuarij in passivo formaliter, vt actio eius, & non tantum materialiter, pro relatione & motu sumptam, aut concomitantem pro re acta. Oppositum huius affirmat in Disputatis de Potentia q. 7. art. 9. ad septimum, vbi ait, Actio ex eo quod actio, consideratur vt ab agente, in quantum verò est accidens, consideratur vt in subiecto agente. Et ibidem infra q. 8. art. 2. Cor. dicit. Nihil prohibet aliquid esse inherens, quod nob significatur vt inherens, sicut & actio non significatur vt in agente, sed vt ab agente. Quæ verba repugnant his quæ in Metaph. scripsit,

CONCILIATIO.

Difficilia admodum & ardua est questio, determinatè cognoscere, in quo actio transiens subiectinatur, in mouente, vel in moto, siue in agente, vel in passivo: Nendum enim cum exteris, verum inter se altercapitur. Thomistæ, iniurijs primam se afficientes, & extra Doctoris sancti Scholam se facientes. Nos autem in tot tantisque dissidijs, malumus cum Caietano circa hanc materiam errare, quam cum ceteris plus sapere, quam oporteat sapere; & statuimus in primis, prædicamenta esse entia realia, atque vt modi essendi reales realiter inter se distincti pœnes id quod propriè addunt ad eas; & cum omnium accidentium genera, id quod sibi commune est veridicent, videlicet, inesse, quoniam accidentis esse est inesse, ex parte in ordinem dependentiam, & transcendentiam respectum ad receptiuum dicunt, secus naturam accidentis fabricerent. Quod verò singula accidentium genera præcisè important, aduenit eorum inesse, minimè vt superadditum, sicuti est modus intrinsecus, ac per hoc sex vltima genera, neque absolutum neque respectiuum tantum, sed absolutum sub respectu dicunt, quod etiam Cap. lib. 2. sent. dist. 2. q. 1. defendit. Et oportet sic esse, quoniam accidentium genera conueniunt in vna ratione communi accidentis, cum eius prædicationem in actio suscipiant, & distinguuntur rationibus proprijs: quare proprium & commune in ipsis est accipiendum, & illud commune oportet esse absolutum à termino, non autem à recepti-

Duo ante solutionem contradictionis prae-notantur.

vo, secus vltima sex genera dicerent respectum, sub respectu, quod est ridiculum. His praenotatis, addo aliud, quod vt actio sit completa, isthaec omnia concurrunt: Agens quod, vt ignis calefaciens: potentia, qua potest agere, & praecedat actum 9. Metaph. tex. & concurrat vt instrumentum. Et quia de actione praedicamentali sermo est (quicquid sit de creatione & gubernatione respectu Dei) agente dispositio & passio debite approximato, antequam actu agat, oportet vt mediante potentia eliciat actum secundum, qui est agere, & postmodum sequitur motus, cum potentia actiua sit principium transmutationis in aliam, prout aliud est, 9. Metaph. tex. 2. qui motus subiectiue recipitur in mobili lib. 3. Phys. & in termino motus confurgit completa relatio, inter agens, & passum, quia tunc perficiuntur adinuicem, praesertim quando agens, & passum sunt eiusdem ordinis: & patet in inchoato exemplo de igne calefaciente aquam, qui habet potentiam calefaciendi, & elicit actum secundum, dum approximatur aquae, & postea motus alterationis subiectiue in aqua recipitur, & tandem in fine alterationis, confurgit inter ea actiui & passiuu relatio: & hoc affirmabat Philosophus lib. 7. Phys. tex. mouens & motum oportet esse simul: quod D. Thom. in doctrina sua, de mouente incorporeo, & mouente corporeo exponit, praesertim prima part. quaest. 8. art. primo. Cor. quare requiritur illa immediatio, vt ille actus secundus, inter potentiam, & motum, ac relationem, medius eliciatur, tanquam potentiae perfectio, & id quo operatum producitur; non sufficit enim potentia absque actu secundo, ipsam determinante & specificante. Hinc D. Thom. pluries dicit, quod relatio paternitatis fundatur super genuisse, & relatio filiationis, super genitum fuisse: & constat, quod sunt relationes actiui, & passiuu, & tamen non fundantur super potentiam generandi actiue, vel passiuu, sed super illum actum secundum, genuisse, vel genitum fuisse, quae nec generatio cum prauiua alteratione, nec relationes sunt. Quare actio praedicamentalis (nisi proteruire velimus) distinguitur a potentia agentis, a motu, & a relatione, si Thomistice incedere cupimus. Quod rone adhuc conuincitur, eo qd agens, ab actione denominatur agens. Nec sufficit denominatio extrinseca, aut principij a quo, quonia potentia agendi realiter est in agente, & per consequens actus potentiae, cum finis potentiae (vt modo sermo est de his quae agunt per motum) sit actus, 9. Metaph. & vt sic est intrinsecus potentiae, in ratione finis specificantis a priori, intrinsece, tanquam id quod est eiusdem generis, sicuti actus & potentia sunt. Quod si actio fuit ab agente, tanquam ex principio a quo, peto ab ipsis, qualiter agens ad passum fundat relationem? non enim reperitur relatio sine fundamento, neque immediate fundatur huiusmodi relatio in substantia, cum non sit relatio identitatis: nec etiam in potentia agentis fundatur, quoniam inquit Philosophus lib. 5. Metaph. tex. 20. Actiua vero & passiuu, secundum actiuam & passiuam potentiam, & potentiarum actiones, vt puta calefactiuam ad calefactibile, &c. Vbi nota (potentiarum actiones) vult enim ibi huiusmodi relatiuorum fundamenta explicare Philosophus, quae sunt potentiarum actiones, praeter potentias. Hac satis sint pronunciat ad propositum nostrum, cum in Metaphysicis quaestionibus, quaesitum vndequaue, absoluerimus, cum Caetani defensionem, ex quorundam calumnia. Quod si auctoritatem S. Thom. praesertim lib. 9. Metaph. pro se afferunt, quod actio praeter relationem, & motum, nihil aliud importat; Sciunt D. Thom. prout opus erat de actione transeunte, fuisse loquutum, modo ex parte agentis, modo vero ex parte passu, & quandoque ex parte vtriusque: & primo modo dixit in disputatis, quod relatio est inherens licet non sic significetur: secundo modo explicuit actionem in lib. 9. Metaph. quoniam de opere, qui est finis potentiae, erat sermo, & idcirco in passu subiectiuari dixit; sed si ex parte vtriusque, consideremus actionem dixit lib. 1. sen. dist. 40. q. 1. ar. 1. Quaedam sunt actiones, quae transeunt in materiam exteriorem, & in talibus actio est recepta in ea, quod fit per modum passionis, secundum quod motus est in moto, vt in subiecto, & in talibus est inuenire actionem in re agente, & passiuu, nem in patiente: & infra in eadem resp. ad primum inquit S. Thom. quod operatio agentis, quadam est vt transiens in effectum, & haec proprie actio vel passio dicitur, & talis actio semper respondet e conuerso passio: vnde inuenitur calefactio actio, & calefactio passio: & loquitur ibi S. Tho. de actione Physica, quae realis cum sit, in aliquo agente, cum sit accidens, subiectiuatur, non autem in passu, quia non est actio passio, igitur in agente. Et per hanc distinctionem respondetur ad ea, quae ex aduersarijs obijciuntur, falso opinantibus, praeter relationem & motum nihil aliud actionem praedicamentalem significare: cui fundamento innixi, argumentantur contra Caetanum: immo patet, quid sit dicenda.

Mouens est motum operetur esse simul.

Auctoritas D. Tb. adducta ab aduersarijs dissoluitur.

fit dicendum ad ea, quæ in contradictione sunt opposita, diuersimodè considerando actionem.

CONTRADICTIO X.

SANCTVS Thomas lib. 10. Metaphys. in principio, & in fine expositionis tex. 24. explicans post Philosophum, quomodo contraria se habeant ad hoc, quod differant genere, & specie, & in fine lect. 10. quod conuenientia in genere non sunt idem, aut diuersa specie, cum ipso genere, ait, quod genus est materia: & verba Philosophi sunt, Nam materia negatione ostenditur, genus autem materia. Oppositum defendit supra

lib. 7. Metaph. circa tex. 43. lect. 12. ubi probat, quod genus non est materia, quia genus prædicatur de eo cuius est genus, materia vero non prædicatur, non enim dicimus quod homo sit caro, aut os, &c.

CONCILIATIO.

Sed respondentes ad hanc apparentem, immo nullam contradictionem, neque in verbis Sancti Thom. dissonantiam dicimus, imo utroque loco eandem doctrinam docere: nam lib. 7. dixit, licet idem secundum nomen possit esse genus, & materia, non tamen idem eodem modo acceptum: & dat duplex exemplum, alterum de corpore quod potest accipi, ut materia animalis, & ut genus; si enim in intellectu corporis intelligatur substantia, completa vltima forma, habens in se tres dimensiones, sic corpus est genus, & species eius erunt substantiæ perfectæ, per has vltimas formas determinatas, sicut per formam auri, vel argenti, aut oliuæ, aut hominis: Si autem in intellectu corporis, non accipiatur nisi hoc, quod est habens tres dimensiones, cum aptitudine ad formam vltimam, sic corpus est materia. Secundum exemplum est de voce; si enim in intellectu vocis intelligatur ipsa vocis formatio in communi, secundum formam, qua distinguitur in diuersas formas literarum, & syllabarum, sic vox est genus: si autem in intellectu vocis accipitur solum, cui possibile est aduenire prædictam formationem, sic vox erit materia literarum. Libuit eadem verba Sancti Thom. referre aduersus conciliantes, ubi non est contradictio, ex aduerso modo, vnum idemque considerando: Vnde D. Thom. lib. de ente & essentia, id ipsum confirmans inquit, quod animal consideratur dupliciter; Primum, ut indistinctè significat eorum quod est in suis inferioribus, & sic significat totum, & prædicatur de illis ut genus: Alio modo potest significare inferiora, cum præcisione differentiarum, & sic se habet per modum partis, & se habet ut materia: & homo componitur ex animali & rationali, tanquam ex materia & forma: & lib. 10. Metaphys. ubi supra dicit, quod genus est quodammodo materia, non autem quod sit simpliciter materia: & subdit, quod de genere nunc loquimur, quod in rerum naturis inuenitur, & non de genere quod in hominibus, ut est genus Romanorum &c. ergo nulla est contradictio. Vel dicamus cum Philosopho lib. 10. Metaphys. Genus autem materia est; id est habet in suo abstracto conceptu consideratum, respectu differentiarum, & specierum, proprietatem materiæ, id est possibilitatem & contrahibilitatem: cæterum secundum suam quidditatem consideratum genus, distinguitur omnino à materia, & de genere naturæ loquentes modaliter tantum potest dici materia. Et ita nulla est contradictio, etiam in Philosopho, ne dum in D. Thom. prout in suo conceptu præcise negatiue concipitur genus.

Anima dupliciter consideratur.

CONTRADICTIONES D. THOMAE
IN DOCTRINAM THEOLOGICAM.

CONTRADICTIO PRIMA.

SANCTVS Thomas, prima parte, questione prima, articulo primo dicit, præter Physicas disciplinas necessariam esse aliam doctrinam, reuelatam, ad humanam salutem consequendam: hoc etiam voluit in prolog. 1. sent. quest. 1. arg. 1. & primo contra gent. cap. 4. & 5. Huius tamen oppositum scripsit 2. 2. q. 2. artic. 3. quod sola fides est necessaria ad salutem, quia ad hoc, vt homo perueniat ad beatitudinem supernaturalem, sufficit vt credat Deo. Hoc idem scripsit de Veritate, q. 9.

artic. 10. ex sententia saluatoris nostri, apud Marcum, capite vltimo, Qui non crediderit, condemnabitur: Nec dici potest ad hanc contradictionem, quod idem intelligit per doctrinam, & fidem; cum quia doctrina sit ex præexistenti cognitione, vt habetur 1. Post. tex. 1. non autem fides; tum quia doctrina de qua loquitur in 1. Poster. est scientia, & sapientia, & argumentatiua, non autem fides: vnde acquiritur studio & labore, impediturque propter multiplicationem inuicilium quest. articulorum, & argumentorum, vt affirmat S. Thom. in prologo primæ partis, quæ omnia de fide dici non possunt: Vnde apparet in his dictis expressa contradictio.

C O N C I L I A T I O.

QUIDAM soluentes hanc contradictionem, dixerunt S. Thomam, per doctrinam, in prima parte, intelligere cognitionem reuelatam à Deo, quæ cognitio, & dicitur doctrina, & disciplina; & non est præcisè scientia, neque fides, sed abstracta ab vtriusque: & sic abstractiue dixit in prima parte, talem cognitionem esse necessariam; secunda autem secunda, voluit fidem esse necessariam, in qua fide clauditur doctrina Theologica, sicuti anima in homine: & sic nulla est contradictio. Sed pace istorum dixerim, per hanc solutionem non tollitur contradictio, quia omnis habitus cognoscitiuus reponitur sub aliqua specie specialissima, sed cognitio reuelata, abstracta à fide & scientia, non ponitur sub aliqua specie specialissima, puta sapientie, aut scientie, aut prudentie, vel artis, aut opinionis, igitur obiectiua est talis cognitio reuelata, vt sic. Adde, quod S. Thomas hic per hanc terminam (doctrinam) intellexit illum habitum cognoscitiuum, quem probat esse necessariam, vltra habitus naturali lumine acquisitos; hic autem habitus non est cognitio abstracta à ratione crediti, & sciti, vt patet ex probatione ipsam adducit S. Thom. ex verbis Apostoli secunda epist. ad Timotheum, c. 3. Omnis scriptura diuinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudicendum, ad iustitiam; scriptura autem diuinitus inspirata non pertinet ad Physicas disciplinas, quæ sunt secundum rationem humanam imentem, vnde præter Physicas disciplinas necessaria est esse aliam scientiam diuinitus inspiratam. Vnde quæso, quæ modo S. Thomas exponens seipsum, per doctrinam ipsam in titulo articuli, intelligit scientiam in probatione: non ergo cognitionem reuelatam abstractam, vt isti voluerunt. Propterea alij dixerunt, quod doctrina, & fides, non distinguuntur à re, sed sunt vna res, & vna qualitas, & essentialiter idem, distinguuntur autem realiter, accidentaliter, per intrinsecas adnotatas importatas in rationibus eorum, & de hoc habitu potest dici quæritur in genere, prout est doctrina, & inspectus prout est fides. Primo modo intelligitur hic S. Thomas, secundo vero modo, secundo secundo. Quibus rationibus, nulla apparet contradictio. Sed hæc, quæ isti dicunt, non sunt ad eam rem S. Thomæ, sed quia falsum est fidem & scientiam non distinguunt realiter, sicut res à re, ut sup. fides potest esse sine Theologica scientia, vt patet in pueris, & iusticiis. Ad eam rem, quia illi habitus sunt realiter distincti, qui habent obiecta realiter distincta, modo fides, & scientia Theologica sunt huiusmodi, obiectum enim fidei sunt præcipia, & articuli, obiectum scientiam sunt conclusiones

Arist. 5. Metaphy. tex. 17. ibidem, Illa sunt diuersa genera, quorum materia est diuersa, sed Theologia reuelata, & Theologia naturalis versantur circa eandem materiam, quae est Deus benedictus, igitur erunt eiusdem generis, & non diuersi.

CONCILIATIO.

Respondent aliqui ad hanc contradictionem secundam, distinguentes de genere, quod est duplex; Alterum remotum, ut substantia est genus remotum ipsius hominis, & leonis; Alterum verò est genus propinquum, ut animal. Quae distinctione stante, Volunt S. Thomam in prima parte loquutum fuisse de genere propinquo; in prima vero secundae, de genere remoto: & sic existimant contradictionem esse nullam. Sed hi sic dicentes, meo iudicio, valdè hallucinantur: quia cum ambo isti habitus, nempe Theologicus, & Metaphysicus, reponantur in praedicamento qualitatis, & in prima specie, sequitur, quod conueniunt tam in genere remoto, quod est qualitas, quam in genere propinquo, quod est prima species qualitatis: quae quidem species non est specialissima, sed subalterna, ut exponunt Simplicius, Ammonius, & Boëtius, & praesertim Caietanus, qui ait, quod Arist. enumerauit species subalternas qualitatis, quando dixit, quod prima species qualitatis est habitus & dispositio; secunda, naturalis potentia & impotentia; tertia, passio & passibilis qualitas &c. Propterea alij dixerunt, Genus esse duplex; Logicum, & Physicum, & quod in prima parte loquutus fuerit Sanctus Doctor de genere logico; in pri. secundae de genere physico. Sed nec ista responsio stare potest, quia genus logicum est genus praedicamentale, modò ram qualitas, quae habitus, praedicantur de Metaphysica, & de Theologia, igitur conueniunt in genere logico: ergo dictum Sancti Thomae in prima parte, non potest intelligi de genere logico. Ob hoc alia est medicanda responsio: Pro cuius intellectu est sciendum, Primo, quod distinctio habituum est triplex; Alia numeralis, alia specifica, alia generica: prima sumitur à distinctione subiectorum, ut Theologia Scoti; & Theologia Diui Thomae, distinguuntur numero, quia sunt in intellectibus numero distinctis: distinctio specifica sumitur ex distinctione rerum, ut scientia libri de Caelo, & scientia de generatione, distinguuntur specie, non genere: tertia sumitur ex distinctione rationum formalium, ut physica & mathematica genere distinguuntur, quia habent distinctas rationes formales. Secundo est sciendum, quod ratio formalis est triplex; Vna ex parte scientis, per quam sciens venit in notitiam obiecti; & haec est species intelligibilis existens in intellectu scientis: Secunda est ratio formalis obiecti, ut res est, per quam in suis passionibus ipsi obiecto, ut mobilitas est ratio formalis subiecti physicae, entitas subiecti metaphysicae, Deitas, subiecti Theologiae; Tertia est ratio formalis obiecti, in ordine ad habitum, & denominat obiectum, ut obiectum est & est diuersa abstractio, ut in philosophia naturali, est abstractio à materia sensibili particulari; in metaphysica ratio formalis est abstractio à materia sensibili & intelligibili. Has rationes formales vocauit Aucr. 6o. metaphy. tom. 2. diuersos modos definiendi; hinc in definitione naturalium accipitur natura, in definitione diuinorum Deus, in definitione voluntariorum voluntas. Tertio est sciendum, quod genus est duplex. Alterum genus rei, quod quidem non est materia, sed est simile materiae, ut scripsit Aucr. primo metaphy. tom. 17. quia sicut materia contrahitur & perficitur per formas, ita genus per differentias; Ad idem verò dicitur genus scibile, ut ens mobile abstractum à materia sensibili particulari; dicitur genus scibile physicae, ens quantum, abstractum ab omni materia sensibili, est genus scibile in mathematica; ens abstractum ab omni materia sensibili, & intelligibili, est genus scibile in Metaphysica; ens scibile Theologicum est genus in Theologia. Istis sic factis, nunc solatur contradictio, quod quando ait S. Thomas, Theologiam & Metaphysicam distingui genere, loquitur de genere scibili; quando verò affirmat omnes habitus existentes in vna potentia esse eiusdem generis, loquitur de genere rei. Quod manifestum fieri potest ex titulo quaestio, ubi dicitur, num diuersi habitus possint esse in vna potentia? & concludit, quod sic, quia Physica, Mathematica, Metaphysica, & Theologia, sunt habitus distincti secundum genus scibile, & rationes sunt in vno intellectu, tanquam in vna potentia: idcirco necesse est intelligere omnes habitus eiusdem generis, rei subijcibilis, & praedicabilis. Et sic etiam soluitur confirmatio contradictionis, quod Metaphysica & Theologia versantur circa eandem materiam, quae est Deus, non autem genus scibile, & speculabile. Ex his patet responsio ad formam contradictionis.

Distinctio habituum triplex.

Ratio formalis triplex.

Genus est duplex, rei, & scibile.

CON-

CONTRADICTIO III.

DOCTOR Angelicus vult prima parte quæst. 1. ar. 2. Sacram doctrinam esse scientiam: cuius oppositum dicere videtur in prologo primi sent. quæst. 1. art. 3. quia cum sacra doctrina sit habitus infusus, & reuelatus, scientia esse non potest, quandoquidem scientia per studium acquiritur.

CONCILIATIO.

HÆC contradictio turbauit mentem plurimorum Theologorum, ita vt traheret ipsos in diuersas opiniones; vnde Scotus cum suis sequacibus absolute negauit, ipsam Theologiam esse scientiam, quia Arist. primo post. text. 5. vult ad rationem scientiæ quatuor concurrere, videlicet, vt sit de cognito necessario, causata à causa euidente, intellectu applicata ad cognitum, per discursum syllogisticum, quæ dixit, Scire est rem per causam cognoscere, quæ illius est causa &c. & cum hæc non conueniant Theologiæ, potius erit dicenda fides acquisita, quam scientia. Alexan. Alen. 1. par. summ. q. 1. memb. 1. tenet esse sapientiam, quia perficit animam sibi affectum, mouendo ad bonum, per principia timoris & amoris. Albertus Magnus, quem sequutus est Henricus Gandauensis, vult esse scientiam. Marsilius in prologo q. 1. ait, esse scientiam, non absolute, sed per attributionem ad veram scientiã. Durandus in prologo q. 2. & Gregorius, eam volunt non esse scientiam propriè sumptam, sed impropriè. Thomas Argentina q. 2. narrat duas opiniones in prologo: quarum prima distinguit Theologiam esse triplicem: Primam, qua docentur, quæ sunt in scriptura, & talis est fides; Aliam, qua defenduntur ea, quæ habentur in scriptura; & talis dicitur defensiva; Tertiam, qua deducuntur conclusiones sacræ scripturæ ex articulari fidei, & talis Theologia dicitur elicitiua; modo, nulla istarum Theologiarum potest vera dici scientia. Secundam opinionem narrat, quæ vult Theologiam esse scientiam consequentiarum, seu consequentium, & non rerum. Tandem ipse, ex propria opinione, asserit Theologiam esse verè scientiam, non tamen sicut natura rei scibilis patitur, sed sicut natura scientis. Antonius Andr. in recognitione, quam habet super quatuor lib. Scoti, ait, quod Theologia in se, vt est in intellectu Dei, est verissima scientia, quantum ad aliquas condiciones, & sic est Theologia beatorum, non tamen theologia viatorum; distinguit etiam de Theologia necessariorum & contingentium: & tandem concludit, non esse veram scientiam. Sic etiam tenet Franciscus de Mayronis, Ricardus, Ioannes Maior, Nicolaus de Nisso, & multi alij. Si vero Thomas in Disputatis de Veritate, dicit theologiam esse scientiam imperfectam. Propterea, vt sedetur contradictio, Sciendum est primò, quod theologia dupliciter considerari potest; Vno modo secundum se, & absolute; & sic est euidentissima scientia, quia est de his, quæ sunt maximæ veritatis & euidentis; Alio modo potest considerari, prout est in nobis viatoribus, & sic potest etiam dici, quod sit scientia, sed non ita perfecte vt primo modo, & hoc non ex defectu rerum scibilium, sed potius viatorum. Secundò est sciendum, quod scientia est duplex; Altera subalternans, vt Geometria; Altera subalternata, vt scientia perspectiua; theologia, vt est in nobis viatoribus, non est scientia subalternans, sed subalternata scientiæ Dei, & beatorum, in qua articuli fidei, qui sunt principia theologiæ viatorum, sunt euidentes & certissimi. tertio sciendum est, quod theologia viatorum potest dupliciter considerari; Vno modo respectu principiorum, & sic est habitus infusus & reuelatus, quemadmodum cognitio principiorum in sciatis naturaliter inuenis, dicitur habitus principiorum à natura; Alio modo respectu conclusionum deductarum ex articulis fidei, & talis cognitio non est habitus reuelatus, sed acquisitus per studium & laborem: & sic loquutus fuit S. thomas prima parte, quod talis habitus est scientia, primo modo loquutus fuit, primo sent. Et in hac decisione conueniunt omnes thomistæ; & Cap. & Caiet. & Siluest. & Chriostom. Iauellus, & Dominicus Baroës in expositione huius articuli, vt clarius est videre apud illos.

Quatuor ad rationem scientiæ concurrunt

Notandum primo theologiã dupliciter considerari posse.

Notandum secundò scientiã esse duplicem.

Notandum tertio theologiã viatorum dupliciter considerari.

CONTRADICTIO III.

ANCTVS Doctor prima parte quæst. 1. art. 5. in corpore: & secundo contra gent. c. 4. dicit theologiam esse digniorem omnibus scientijs. Oppositū huius docet 2. sent. dist. 24. & primo metaphys. lect. 3. vbi asserit, Metaphysicam esse digniorē cunctis alijs scientijs, quandoquidem ipsa Metaphys. dirigit omnes scientias, vt ratio superior dirigit inferiorē: & primo post. lect. 1. loquens de ipsa logica, affirmat, quod est dignior cæteris scientijs, cum sit ars artiū, & scientia scientiarum: quibus in locis aliqua discrepantia esse videtur.

CONCILIATIO.

Respondendo dicimus, quod si quis rectè contempletur mentē S. Doctoris in his locis, nulla apparet contradictio, quia prima par. & 2. contra gent. loquitur comparando theologiam ad omnes scientias humanitas inuentas includendo etiam Metaphysicam, & Logicam, & sic dicit, quod theologia transcendit omnes, tum propter dignitatem subiecti, de quo considerat, quod est ipse Deus; tum propter certitudinem diuini luminis, quod errare non potest, sicut lumen humanæ rationis; tum propter altiore finem, ad quem theologia ordinat suam considerationem: nam scientiæ humanitas inuentæ, considerant res suas secundum illa, quæ conueniunt eis ex propria natura, sicut igni ferri sursum, & quod substantiæ conuenit subijci accidentibus: theologia verò considerat res suas, prout referuntur ad Deum, & prout in eis relucet diuina omnipotentia, sapientia, & gloria: vnde theologia primò considerat Deum, & deinde alias res: & ex hoc etiam sequitur, quod sit perfectior, quia similitudo cognitioni Dei, qui seipsum cognoscens alia intuetur: propterea de ea dicitur Deut. cap. 4. Hæc est sapientia vestra, & intellectus coram populo: Metaphysica verò est nobilior alijs scientijs inferioribus ipsa; in quibus verbis non clauditur theologia, quia theologia est etiã præstantior ipsa Metaphysica. Et hoc voluit S. thomas 2. sent. dist. 24. art. 2. in resp. ad 4. argumentum, vbi ait, quod diuersitas regulantis, & regulati, nõ demonstrat diuersam potentiam, sed diuersum habitum: vnus enim habitus est regulatiuus alterius, sicut patet in scientijs speculatiuis, quod metaphysica, quæ est sapientia, dirigit omnes scientias, & sapientias, scilicet in genere rerum humanarum; & hoc pacto ratio superior inferiorē dirigerè dicitur: quod latius ostendit Alex. Aphrodisæus in prologo 1. Metaphys. vbi assignat condiciones, quibus Metaphysica, sapientia dicitur & nominatur. Logica verò dicitur etiam nobilior alijs scientijs, non ratione materiæ consideratæ, aut certitudinis, aut finis, sed quia est adminiculum quoddam scientiarum, habens viam cognoscendi earum principia, hinc dicitur excellentior cæteris scientijs vsu sui subiecti, & applicatione eius ad acquirendum alias scientias &c.

*Theologia in
quo ab alijs
sciētijis differit.*

*Vnus habitus
est regulatiuus
alterius.*

CONTRADICTIO V.

ANCTVS Thomas prima parte, quæst. 1. arg. 5. in respon. ad secundum arg. ait, quod scientia imperat alijs scientijs, & vtitur eis tanquã inferioribus & ancillis. Oppositū huius dicere videtur prima 2. quæst. 17. art. 1. in corpore, quod imperare est actus rationis, & non scientiæ, quia imperans ordinat eum, cui imperat, ad aliquid agendum, intimando, vel denunciando; sic autem ordinare per modum cuiusdam intimationis, spectat ad rationem; vti quoq; pertinet ad voluntatem, & non ad scientiam, vt docet ipsemet S. thomas p. 2. q. 16. art. 1. de mente Aug. 10. de trinit. cap. 6. Vti est assumere aliquid in facultate voluntatis. Vnde contradicere sibi videtur in his dictis.

CONCILIATIO.

AD rationem imperij tria concurrunt, scilicet, ordinatio, intimatio, & motio: quando præcipitur aliquid à Prælaro, ut puta silentium: ordinatur aliquis, ut non loquatur, & intimatur hoc ei, & mouetur ad hoc ab imperante: ordinatio autem, & intimatio spectat ad rationem, tanquam ad principium dictum, quo ad esse rei imperatæ; motio autem ad voluntatem: & hinc est, quod actus rei imperij, componitur ex eo, quod est intellectus, & ex eo, quod est voluntatis, ideo in imperando voluntas concurrat, ut suprema potentia, ut primum mouens ad exercitium: intellectus verò ut ordinatiuus, & intimatiuus; & quia intellectus est etiam ratio, (cum non distinguantur realiter) propterea dicitur, quod imperium essentialiter est actus rationis, ut scripsit Gregorius Nyssenus in Homilia de Epiphania, quod appetitus: obedit rationi: ponitur etiam in intellectu, sapientia, scientia, prudentia & ars: hinc ad omnes hos habitus aliquo modo spectat imperium, quia imperare est regere, & gubernare, & regere est opus sapientiæ, iuxta illud, Per me Reges regnant, & legum conditores iura decernunt: ad scientiam quoque spectat imperare, quo ad bene esse rei sciæ, ut scita est: & hinc theologia reuelata dicitur imperare omnibus alijs scientijs, tanquam principalis omnium. Dicitur etiam vsualis, quia utitur omnibus scientijs in obsequium sui, ut patet in omnibus artibus ordinatis, quarum finis vnus est sub fine alterius; sicut finis pigmentariæ artis, que est confectio medicinarum ordinatur ad finem medicinæ, que est sanitas, vnde medicus imperat pigmentario, & utitur pigmentis ab ipso factis ad suum finem: sic etiam cum finis omnium scientiarum sit infra finem scientiæ theologicæ, & ordinetur ad ipsum, scientia theologicæ debet omnibus alijs scientijs imperare, & uti eis tanquam ancillis, respectu eorum, que in eis traduntur. Ex his etiam apparet, quomodo imperare attingit quoque ad prudentiam, qua reguntur, & gubernantur opera humana; quomodo etiam ars gubernatoria, ad quam spectat vsus nauis, qui est finis nauis, & dicitur architetonica respectu nauis factiue, que ei famulatur; sic & equestris respectu freni factiui &c. vnde apparet manifestè quomodo imperare spectat ad scientiam, & rationem, & voluntatem, ad quam solam spectare non potest nisi apud illos, qui uiuunt, sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas.

Scientia Theologica omnibus alijs scientijs utitur, et ipse imperat.

CONTRADICTIO VI.

DOCTOR Angelicus, loquens de subiecto eorundem Theologiæ, p. p. q. 1. art. 7. constanter asseruit, Deum benedictum esse subiectum huius scientiæ. Oppositum huius expressè habet 1. sent. in prologo q. 1. art. 1. ubi narrat tres opiniones Theologorum de subiecto Theologiæ. Quidam dixerunt, Deum esse subiectum: quidam opera restaurationis: quidam ens credibile. Quibus reprobatis, affirmat ipse, quod ens diuinum cognoscibile per inspirationem, est subiectum theologiæ: & assignat rationem, quia hoc comprehendit omnia supra dicta. Vnde per eandem contradictionem, quod enim affirmavit in sententijs, negat hic.

CONCILIATIO.

Dicunt aliqui respondentes ad hanc contradictionem, quod S. Thomas in primo sent. loquutus est, ut Baccalaureus, secundum opinionem aliorum, quibus noluit derogare; in prima autem parte loquutus est secundum propriam sententiam, & ut Doctor & Magister Theologiæ. Sed hæc responsio stare non potest, quia si S. Thomas loquutus fuisset ad mentem aliorum, non impugnasset ipsos, modò videmus quod ipse impugnauit omnes alios, & proposuit nouam opinionem, igitur non valet istorum responsio. Quod autem impugnat aliorum sententias, patet ex verbis eius, ait enim ipse, Quia subiectum habet ad scientiam ad minus tres comparationes; Prima est, quod quacunq; sunt in scientia, debent contineri sub subiecto: vnde considerantes hanc conditionem, posuerunt res & signa esse subiectum huius scientiæ; & hæc opinio est Mag. sent. ex Aug. cap. 1. de doctrina Christiana, ubi dicit, Omnis doctrina, vel est rerum,

Subiectum ad scientiam habet tres comparationes. Prima.

rerum, vel signorum: narrat secundo opinionem Cassiodori super psalmistam, ubi vult, quod Christus Dominus tanquam caput cum membris est subiectum. Secunda comparatio est, quod subiecti cognitio principaliter attenditur in scientia: unde quia ista scientia principaliter est ad cognitionem Dei, posuerunt Deum esse subiectum; & hanc sententiam sequuntur Arabes, inter quos fuit Alpharabius. Tertia est comparatio, quod per subiectum distinguitur scientia ab omnibus alijs, quia secantur scientiae, quemadmodum & res, ut dicitur in tertio de anima tex. 58. & secundum hanc considerationem posuerunt quidam, credible esse subiectum huius scientiae: haec enim scientia in hoc differt ab omnibus alijs, quia per inspirationem fidei procedit; & hanc opinionem sequitur D. Bonaventura. in prologo quaest. 2. ubi dicit, quod proprie loquendo, credible est subiectum in theologia. Quidam autem posuerunt operam resurrectionis; & hanc sententiam docuit Hugo de Sancto Victore, ut scribit Alex. Alenf. prima par. q. 1. membro 3. Demum S. Thomas omnes has quinque opiniones recitatas improbat, assignando sextam, tamquam propriam, dicens: Si autem volumus inuenire subiectum, quod haec omnia comprehendat, possumus dicere, quod ens diuinum cognoscibile, per inspirationem, est subiectum huius scientiae: vide quomodo non sequitur opiniones aliorum, sed propriam suam. Propterea alij dixerunt subiectum esse duplex; Alterum materiale; Alterum vero formale; & quod in prima parte loquutus est de subiecto formali, in primo autem sent. de subiecto materiali. Quae, etiam responsio stare non potest, quia in secunda comparatione erat opinio Arabum, asserentium Deum esse subiectum in Theologia, & hanc inter alias impugnat, & Deus per istos est subiectum formale; ergo impugnat opinionem de subiecto formali, non autem materiali Nec valet, quod dicit Dominicus Banes Hispanus, p. p. q. 1. ar. 7. quod S. Thomas in sententijs sequebatur opiniones vulgares scholasticorum, quia quinque opiniones impugnauit, & nouam, ut propriam adduxit. Praeterea, quando Doctores assignant subiectum proprium in scientia, loquuntur de subiecto formali, & non materiali, ut patet apud Thomam Argentinam q. 1. prologi, teneantem subiectum Theologiae esse verum summe diligibile, ut proportionatum est rationali animae, nōdum perfectae per habitum luminis luminis gloriae: & apud Henric. Gand. asserentem Deum esse subiectum, sub ratione absoluta, & absoluta suae infinitae Deitatis: & apud Guilhelm. Varr. in prolog. q. 6. ponentem, Deum sub ratione qua bonus, quae est ratio accidentalis: apud Aegidium quoque lib. 3. ponitur, Deus sub ratione redemptoris, vel glorificatoris, quae est ratio respectiva. Apud Scotum q. 2. ponitur Deus, sub ratione propriae essentiae, & quidditatis, tam in theologia in se, quam Beatorum, & viatorum. Apud Dur. ponitur actus meritorius, Apud S. Thomam ponitur Deus, sub ratione Deitatis, essentialiter, vel participate. Omnes isti Doctores loquuntur de subiecto formali, & non materiali. Propterea oportet alterum istorum dicere, ad hoc ut tollatur contradictio, vel quod S. Thomas retractauit se hic de eo, quod dixit in primo sent. quod non est inconueniens, cum hoc Authores grauiissimi fecerint, ut patet de Augustino lib. retractionum; & ipsamet S. Thomas expressè in quibusdam locis se retractauit, ut habetur 3. p. q. 70. art. 4. ubi loquens de circumcisione ait, quod quidam dixerunt, quod in circumcisione conferebatur gratia, sed non ad implendum mandata legis, quod etiam aliquando mihi visum est: Deinde subdit, Sed diligenter consideranti apparet, hoc non esse verum; ideo aliter dicere, quibus aperte se retractat; Et ideo non est inconueniens dicere, quod hic etiam implicite se retractat; vel quod loquatur hic de subiecto primo, primitate principalitatis, & in sententijs de subiecto primo, primitate adaequationis. Adde, quod subiectum primum, primitate attributionis, & tale est Christus Dominus, ut Saluator: quemadmodum in Logica principale subiectum est, demonstratio; adaequatum, ens rationis; attributionis, syllogismus: & in Physica subiectum principale est, primus motor; adaequatum ens mobile; attributionis, corpus mobile: & in Metaphysica principale subiectum est, genus abstractorum; adaequatum, ens in quantum ens; attributionis, substantia de qua re latius egimus in nostris dilucidis: Metaphys.

Secunda.

Tertia.

Opinio vna
D. Thomae.

Caiet.

Grauiissimi
Doctores se
pissime se re-
tractauerunt

CONTRADICTIONES

CONTRADICTIO VII.

SANCTVS Thomas prima parte loquens de esse Dei, dicit Deum esse, est per se notum, & non est articulus fidei, sed præambulum quoddam ad articulos fidei. Cuius oppositum scripsit 2. 2. quæst. 16. art. 1. in corpore, vbi ait, Deum esse, est primum & principale inter omnia credibilia; si igitur connumeratur inter credibilia, ergo inter articulos fidei, ergo non est per se notum.

CONCILIATIO.

Quatuor ventilantur opiniones circa hoc. Prima est Rabi Moysis 3. lib. de misterijs Ægyptiorum cap. 3. volentis Deum esse, sola fide teneri, & esse articulum fidei, quia vt habetur Deut. 20. Audi Israel, Dominus Deus tuus vnus est. Hoc etiam scripsit Apostolus ad Hæbreos c. 11. Accedentem ad Deum credere oportet, quia est. Secunda opinio est Damas. lib. fidei ortho. c. 1. asserentis oppositum primæ opinionis, quod Deum esse, non est articulus fidei, quia cognitio eius est nobis naturaliter impressa: quam opinionem sequutus est Anselmus lib. Monolog. cap. 4. & Aug. lib. 1. Soliloquiorum; vbi ait, Si veritas non est &c. & Vgo lib. 1. c. 25. de sacramentis part. 3. vt recitat Alex. Alenf. p. p. suæ summæ. Tertia est opinio Boetij lib. de Heb. distinguentis aliquas propositiones esse per se notas omnibus, vt Omne totum est maius sua parte; aliquas verò apud sapientes tantum, vt in corporalia non sunt in loco, & Deus est; propterea David in Psal. protulit, Dixit insipiens in corde suo, non est Deus: quia diuina essentia ab insipiente potest ignorari, & cogitari, non esse. Quarta est opinio S. Thomæ hic, & primo sent. & primo contra gentes cap. 11. & in Disputatis de Vero; quæ communiter sequuntur Doctores scholastici, vt Ægidius, Thomæ de Argent. Durandus, asserentes, quod Deum esse est per se notum secundum se, quia prædicatum est de intrinseca ratione subiecti; & tunc est, quod cognita natura Dei, statim intelligitur ipsum esse, non tamen est per se notum nobis, quia de his, quæ sunt nobis per se nota, nullus dubitare potest, neq; oppositum opinari: modò fuerunt non nulli, qui dubitarunt & contrarium tenuerunt, vt scripsit Cicero de natura Deorum, de Protagora; & D. Aug. lib. 3. contra Petillanum, qui dicebatur Athens, id est negans Deum. Quibus stantibus, dicitur ad punctum contradictionis, quod vtrumq; dictum stare potest: in p. enim p. dixit S. Thomæ, quod Deum esse; & alia huiusmodi, quæ per rationem naturalem nota possunt esse de Deo, vt dicit Apostolus ad Rom. cap. 1. non sunt articuli fidei, sed præambula ad articulos fidei, id est priora articulis, vt creduntur à nobis, quia fides supponit naturalem cognitionem, sicut gratia supponit naturam: in 2. 2. aut dixit, Deus est remunerator eorum, qui quaerunt ipsum, est primum & principale inter omnia credibilia, quo supposito, humana mens Deo subijcitur, & dantur ei præcepta de alijs credendis: ad hanc enim veritatem, quod humana mens subijcitur Deo remuneratori, nulla scientia speculatiua attingere potuit, & ideo sola fide tenetur. Est igitur verissimum, Deum esse quod sit per se notum, & quod Deus est vnus remunerator sit articulus fidei, inquirentibus eum &c.

CONTRADICTIO VIII.

SANCTVS Thomas prima par. quæst. secunda ar. secundo ad secundum argumentum dicit, quod quæstio quid est, sequitur ad quæstionem an est. Oppositum huius docuit 3. lib. senten. dist. 24. quæst. vnica. ar. primo, ad secundum arg. vbi clarissimè ostendit, quæstionem quid est, esse principium demonstrandi, quæstione an est simpliciter, & quia est: Si ergo quæstio quid demonstrat quæstionem quia, quomodo sequitur eam? & si ipsam sequitur, quomodo erit principium demonstrandi illam? vnde in his locis apparet manifesta contradictio.

CONCILIATIO.

Nisi dicamus cum Arist. 2. post; quod quæstiones sint æquales numero his, quæ verè scimus ordinatè per artem demonstratiuam; & quia quatuor tantum scimus per artem demonstratiuam; vnum scilicet formaliter, scilicet inhærentiam passionis in subiecto; aliud scimus concomitantè, vt propter quid tale accidens inhæreat subiecto; tertium elicitiuè, puta quid est subiectum; quartum suppositiuè, seu antecedenter, scilicet subiectum esse, quia omnis quæstio est quæstio medij: aut ergo est ipsius medij, absolutè, aut medij inferentis; si primo modo, aut quærit de entitate, & sic datur vna quæstio dicta an est, & est prima: aut quærit de quidditate, & sic est quæstio, quid est, & dicitur secunda: si verò erit quæstio medij inferentis, vel quærit de causa inhærentiz passionis ad subiectum, & sic est quæstio propter quid; vel est de ipsa inhærentia, & sic est quæstio quia est. Quibus stantibus dicitur, quod quæstio de quidditate, sequitur quæstionem de entitate subiecti; & hoc voluit p. p. sed 3. sent. loquitur de inhærentia ad subiectum, & sic quæstio quid, est principium demonstrandi, quæstione an est simpliciter, & quia est, scilicet ipsius passionis. Et ex his tollitur contradictio. Vel dicamus, quod duplex est quæstio Quid; nempe altera quid rei; altera verò quid nominis: prima sequitur quæstionem an est, secunda verò antecedit, præsertim quando demonstratur causa per effectum, in qua re oportet vt effectulo loco definitionis causæ; & hoc maximè contingit in Deo, quia ad probandum aliquid esse, necesse est accipere Quid, si significet nomen, nomina autem Dei imponuntur ab effectibus, vnde demonstrando Deum esse per effectum, accipimus pro medio quid significet hoc nomen Deus.

Quatuor scimus per artem demonstratiuam.

Quæstio quid duplex, quid rei, & quid nominis.

CONTRADICTIONE IX.

In solo Deo, esse & essentia, suppositum & natura, sunt idem realiter, scripsit S. Thomas p. p. quæst. 3. art. 3. & 4. & multis alijs locis habet istam propositionem tamquam famosam, quia Deus est purissimus actus, & simplicissimus; & idè est sua Deitas, & sua vita. Oppositum huius docuit primo sent. dist. 25. quæst. 1. art. 1. ad tertium argumentum, vbi dicit, quod in simplicibus, cum nulla sit additio secundum rem, non est realis differentia naturæ vt sic, significatæ ad personam, sed solum quantum ad modum significandi: & in disp. de potentia Dei q. 9. art. primo, in fine corporis art. ait, In substantijs immaterialibus, essentia & persona est omninò idem secundum rem, & differt tantum ratione &c.

lum quantum ad modum significandi: & in disp. de potentia Dei q. 9. art. primo, in fine corporis art. ait, In substantijs immaterialibus, essentia & persona est omninò idem secundum rem, & differt tantum ratione &c.

CONCILIATIO.

Diversimodè Thomistæ solunt istam contradictionem. Aliqui enim dicunt, quod in supposito materiali duo includuntur, quo ad eius rationem, quæ sunt extra essentiam, scilicet principia indiuiduantia, & omnia accidentia, etiam non indiuiduantia: de ratione enim personæ est comprehendere omnia, quæ sunt in re, & eadem ratio est de supposito: in supposito autem immateriali sunt quidem accidentia, sed non principia indiuiduantia: si ergo loquamur de supposito, quantum ad essentiam suam, & illa accidentia sola, quæ essentiam limitant, & designant; sic in rebus materialibus differt natura & suppositum, sed non in spiritualibus, siue simplicibus, quia illa indiuiduantur per se ipsa, cum sint aliqua talia accidentia: si vero loquamur, quantum ad essentiam, & accidentia, absolutè etiam, quæ non indiuiduant, sic in omnibus creatis differt natura & suppositum, & in solo Deo sunt idem, quia in eo nullum est accidens, in creatis verò quibuscunq; est aliquod accidens inuenire. Aliqui verò dicunt, quod in substantijs materialibus suppositum & natura distinguuntur realiter, intrinsecè & extrinsecè, & secundum rationem, vt Sortes, & humanitas; in substantijs verò spiritualibus distinguuntur suppositum & natura, non intrinsecè, sed extrinsecè, secundum rem, & secundum rationem, vt Gabriel, & Gabrielitas; in Deo verò sunt omninò idem secundum rem, non tamen secundum rationem, Deus enim & Deitas sunt idem realiter, sed non ratione; & hinc fit, vt hæc sit vera, Deus generat; hæc autem hæretica, Deitas ge-

rat. Sed isti sic dicentes aduersantur sibi ipsis, hic & in 3. p. q. 4. ar. 2. vbi disputant de personalitate Angeli, quomodo addit aliquid perfectionis supra naturam ipsius angeli: Primi verò, nihil applicant ad rem ipsam. Propterea alij dixerunt, quod in rebus simplicibus alijs à Deo, suppositum distinguitur realiter à natura, quia suppositum in eis dicitur naturam & substantiam, & complementum personale, sed natura (puta Angeli) dicitur tantum formam, quia Angelus est: vnde ista propositio est falsa, Angelus est sua essentia, quia aliquid reale includitur in subiecto, quod nullo modo, nec formaliter, nec virtualiter contineatur in prædicato. Sed isti nihil de nouo dicere videntur, sed coincidunt cum secundis. Propterea aliter philosophandum mihi videtur, quia Arist. 3. de Anima tex. 9. & septimo Metaphys. tex. 10. & 41. disputat hoc quæsitum, & determinat, quod solum in entibus per accidens, quod quid est distinguitur ab eo cuius est, in omnibus entibus per se sunt idem: quod intelligendum est, logicè, quia definitio & definitum sunt idem in genere, & in specie; in particulari verò aliud est magnitudo, & magnitudinis esse. Metaphysicè etiam loquendo in materialibus distinguitur, quod quid est, ab eo cuius est, quia ipsum quod quid est constituitur ex prædicatis substantialibus; id cuius est, quod est suppositum, claudit existentiam & prædicata accidentalia, propterea distinguuntur in rebus materialibus; in rebus autem immaterialibus secundum Auer. ponentem ipsos actus puros, sunt penitus idem: & est vulgata propositio apud Auerroistas, vt scribit Zimarra in theoremate 39. In conceptis cum materia, aliud est quod quid, est ab eo, cuius est; sed theologice loquendo in solo Deo sunt idem: quia cum omnis natura creata sit assumptibilis, etiam natura Angelica, vt disputant Sententiarij, 3. sent. dist. 2. præsertim Gabriel, Marbilus Almainus; suppositum autem est inassumptibile, propterea in omnibus creatis distinguitur suppositum & natura. Et quando S. Thomas dicit aliquando, quod in simplicibus natura & suppositum sunt idem, loquitur secundum suum genus, hoc est in genere simplicium; & substantiarum separatarum, est vnum, scilicet Deus, in quo suppositum & natura sunt idem; & hic modus loquendi est familiaris Philosophis, vt patet 7. Metaphys. textu 4. de substantia, quæ est prior accidente tempore: quæ propositio intelligitur secundum suum genus; in genere enim substantiarum datur vna, quæ est immunis ab omni accidente. Et sic conciliantur diuersa dicta Sancti Thomæ.

DE MEMORIA ET REMINISCENTIA.

Definitio Naturalis memoriae est; quae nostris animis est ingita, & simul cum cogitatione nata, Vel est, per quam animus repetit illa, quae fuerunt. Vel est imaginatio eorum, quae à sensu communi, & exteriori percepta fuerunt. Et ista est sita in tertio ventriculo cerebri in occipite, cui porrigitur ab alijs cellulis spiritus vitalis purissimus ac tenuis, quae claritate, & subtilitate gaudet.

PRIMO: A Naturâ, id est, ex utero: nam integritatem complexionis aliqui contrahunt ex matre tam valida, ut non solum memoria, sed & ratio laedatur; atque ita stulticia fiat, cuius inter cetera signa sunt pergrandes, & erectae aures. *In genere.*

SECUNDO: Ex pravo conuulsu, est frequens cerebri temperatura, quandoque ex insalubri aëris circumambientis constitutione, ita ut ubi sicciior aër, ibi & anima prudentior, meliorque sit.

TERTIO: Ex casu, ex percussione, collisione capitis, (praesertim occipitis) ex morbo, infirmitate, & alijs iniurijs naturae, saepius tota deperditur memoria.

QUARTO: Ex crassa & supina ignorantia, quae vocatur siue dispositionis, qua aliqui aut nolunt, aut non possunt studere, & quicquam recordari.

QUINTO: Quando sic contracti sunt spiritus, ut non possint transire ad puppim cerebri, nihil homo reminiscetur; E contra, qui velocem habent huiusce viae apparitionem, prudentes sunt, & velociter respondent, ut sunt Colerici: qui vero pigram illam & tardam habent, sunt tardi ad discendum, & respondendum, ut sunt Flegmatici, & Melancholici etiam moribus cibus utentes.

PRIMO: Frigiditas, & haec vel sola, vel cum humiditate coniuncta: ea siquidem confundit, impeditque motum necessarium ad memoriam; frigiditatisque est filia obliuio, quae humores & spiritus congelat, ita quod spectrum siue species imprimi non valeat. *Causa.*

SECUNDO: Humiditas vero, retentiuæ contrariatur, quae sicco proportionato confortatur, nam siccitas superflua nocet apprehensioni, dum impedit, ne sigilleatur formae; frigidi est siltare, calidi mouere: retentionem vero impedit humiditas.

PRIMO: Quorum intellectus, & memoria perit, somnos obseruare oportet, utrum vehementer, an modice sint somnolenti; aut omnino non sint somnolenti, sed suam naturam habeant. Signa autem temperaturae haec sunt; Ex multo somno humiditas obest, ex vigilia siccitas: temperaturae autem qualitas optima est. *In specia.*

SECUNDO: Attendendum est: Vtrum excernat quippiam ex naribus, vel ex ore, quod à capite defluat, an excidat ex toto, vel ut plurimum istae partes sint; & sic cito causam cognosces.

TERTIO: Vbi praedominatur cerebri humiditas, multa somni cupiditate tenentur, oris plurima saliuâ, & in naribus, oculisque; pituita frequens, omnes motus hebetes sunt, tales praesentia recordantur, & nuperrime gesta: dudum vero facta, aut difficiliter, aut nequaquam recordantur, nam humidum cerebrum facile admittit, & dimittit quaslibet impressiones.

QUARTO: Siccitate dominante, quae contraria humiditati est, capitis vigiliae, frequentes leuitates, rarissima superfuitatum ex creatio, tam ex naso, quam palato, & oculis cito calui sunt, cum abundabit cerebrum, praesentia difficulter recordantur, sed manifesta diutius tenentur, dudum facta, recordantur, praesentia autem non recordantur, aut confundunt, ut patet in senibus, qui potius antiqua gesta, quam noua recordantur ob duriciem sensuum.

QUINTO: Si dominetur frigiditas, his facies albae, lumina languent, Vena in conspicabiles, sunt somnolenti, partes capitis parum calidae nec rubicundae, stupida mens, caput vertiginosum; quare plurimum obest cerebro, inerteque ac immemores facit.

SEXTO: Praedominante caliditate, caput calidum, & rubicundum cernitur, oculi versatiles, venaque; oculorum apparens, capilli crescentes, nigri, robusti, crispi, somnus breuis nec profundus, motuum velocitas, & recordationis inest, Si augetur innaturalis caliditas, erunt vigiles, hic nimius calor animales spiritus excoquit, in fumos & filigines

nes diripit, & succos spiritibus generandos terrefacit, & sic memoriā perdit, ex his vero quatuor qualitatibus simul se superantibus cognosces, quantum quis plus, vel minus ingenio, vel memoriā polleat.

PRIMO. Quis. Esto vir bonus, maximo labore sequere temperantiam, sobrietatē, continentiam, virtutem omnem; ocium verò, ebrietatem, voluptates, libidines fuge tanquam pestem, & Deum Opt. Max. sedulus exora & dabit tibi sapientiam.

SECUNDO. Quid. Discenda sunt plurima ex scriptis nostris, alienisq; ad scientiā, virtutis, sapientiā, eloquentiāq; perfectionem pertinetia, cum maximo exercitio, & labore multa cogitare, nam saepe recordari medicamine sortius omni.

TERTIO. Vbi in omni loco, in scholis, in templo, in mensa, domi, foris, in plateis sedendo, ambulando, sed potissimum se sequestrando ab omni fabulosa, oetiosa, & perniciosa societate hominum.

QUARTO. Quoties. Memoriter tenenda saepius & frequenter reponenda, ex sensu enim nascitur memoria, ex memoriā saepius reposita experientia, ex frequenti verò experientia, nascitur ars & scientia, usus, & diligentia legendi, cogitandi, reperiendi cogitata, audita, lecta, alioq; modo percepta omnia ad gloriam Dei, & sapientiam consequendam, ad propriam, & ad aliorum salutem, praesertim, quae coram alijs pronunciare debemus, animum a curis & cogitationibus auocando, & in rem addiscendam inferendo, nam pluribus intentus minor est ad singula sensus.

PRIMO. Optima rerum dispositio: nam facile retinemus concionem, vel orationem bene dispositam, quam male dispositam. Oportet igitur artes methodicas addiscere, atq; secundum eas omnia disponere, & alijs communicare. Si diligenter principalem conclusionem, aut totius consideremus, & si quaestio plures habeat partes, ut sit, & facile animadvertitur in aperte facta diuisione, partes singulas obseruare, tum argumenta videre, quibus ordine probetur quaestio vel diuisionis pars, vel caput, propositio aliqua generalis vel singularis.

SECUNDO. Dispositio argumentorū, & rerum videnda, qua aliud primo, aliud secundo, & ita deinceps ponitur, obseruare argumentationes, expositionem, ratiocinationes, primorum propositionem, postea assumptionem, tertio conclusionem vel alio modo.

TERTIO. Quibus, ordine temporum, natura dignitatis, aut firmitatis probationibus singulae argumentationis partes comprobantur.

Iuuat obseruare seriem & catenam argumentorū, causarum, ratiocinationum, affectuum, factorum, dictorum, partium exemplorum, locorum, temporum elementorum, causarum, virtutum, vitiorum,

QUARTO. Iuuat memoriter consecrari locos dialecticos, rhetoricos in singulis partibus orationis, argumentationis, figuras amplificationis, distributionem, subiectionem, prosopopeam.

QUINTO. Fabulae, quorundam memoriā iuuant, praesertim quae methodum obseruant, & singula suo ordine disponunt, sic & fictitia carmina, quibus res breuiter recolligunt, ut tabulae Biblię, sic prohibent, peccant, & librorum biblię, quae circa biblias reperiuntur, tam veteris quam noui testamenti.

SEXTO. Quomodo: Quando. Seruiunt erecto pectore, capite in aurora, & vel peri ve plurimum accommodatissimum tempus est.

PRIMO. Ex ordine, & reminiscibilium consequentia, cum enim didicerimus ordinatim aliqua connexionē, & de prudentia quadam ordinata; facile oblita reminiscemur ordine repetito; cognito enim antecedenti facile deperditum consequens reperiemus, facile enim gesta recensemus, cum eo ordine in oratione collocantur, quo facta sunt; quoniam sicut se habent res gesta ad inuicem, ita se habent, & mouendo animum.

SECUNDO. Vt Vno simili in consimile prouehamur, ut si Homeri non recordamur, latinorum principem poetarum Virgilium memoramur. Ex quo facile enim in Homerum Graecorum poetam primarium descendemus, ut de Cicerone in Demosthenem.

TERTIO. Vt aliquorum contraria recogitemus: qui enim memor erit Hectoris, recordabitur Achillis; peccati & vitij: Iustitię & iniustitię.

QUARTO. Loci ac temporis recordatio, in quo res facta est. Locus enim & tempus facile adducit memoriā, sunt etiam tres argumentorum sedes, videlicet: A similibus, Contrarijs & Propinquis.

QVIN-

*Regule quo
ad reminiscen-
tiam.*

QVINTO. Res omnes à proprietate repetere, vt si Epulones, diuitem epulonem; si auari Lucz 12. Si proditores, Iudzi: Si superbi pharisæi, Lucz 18. Si humilis Christi Domini, Matth. 11. recordemur.

PRIMO. Iudicato studia, quæ sequeris esse præstantissima, & rem felicem, si consequeris sapientem audias præceptorem, quem etiam cogaris admirari, plurimum enim memoriæ conducunt, si ea, quæ audiuntur, vel leguntur cum admiratione, ac voluntate incidant.

SECUNDO. Scientiam, quam studes iudicato difficilem, & per paucis bene cognitam, attenteq; lege, quod legere, & audi, quod audire desideras, quia ex diligenti attentione maior fit motus, ac impressio firmitior.

TERTIO. Cum multa sis collecturus, quo ac potes ad paucitatem, breuitatemq; reducas, vel genera in species secando vsq; ad specialissimas, vel multitudinem in vnũ, vel saltem in pauca redigendo, tum & ordo seruetur in diuisione corporis in membra, rotius in partes, & capita in conclusiones membratim secando, nesit confusio, quæ confundit memoriã.

QUARTO. Singula sæpe repetenda, ita vt vnum caput, & sequens didiceris, & primum, & secundum, rursus omnino repetes, & cum tertium didiceris, rursus à primo inchoandum erit, & sic successiue, de eadem re frequenter cogita, disputa, alteri declara, nec te timor & pudor abstrahat, nam tenatius tenebis, quæ cum pudore didiceris, quæ verò vis memorari, intelligere, satage, & plura intelligere quam legere cures, aut pauca, multum legas, non nugas, sed proficua, plus quoq; studeas mente possidere, quam libro, non solum quoq; audienda, sed videnda sunt, quæ vis recordari, visa enim tenacius hærent memoriæ, quam audita, de interrogatis non confestim, sed præmeditatus respondeas, ne confundaris.

QVINTO. Procuranda cibi concoctio, & nociua fugienda, proficua memoriæ querenda, liberandusq; est animus ab ijs, quæ studium impediunt; Metire vires ingenij tui, & memoriæ ne ingeras illi plus quam semel capere possit: sicut enim stomachus oneratus cibo plus obest, quam prodest, sic & memoriæ obest multitudo, & varietas lectiois; Ad certum ergo pondus tuam astringe memoriã, horamq; certam statue studio tuo, illam præcipue quando stomachus est vacuus, serò ante cœnam, & in galli cantu, & nunquã deseras tempus studio determinatam, vesperi quoq; quotidie quid discendo lucratus fueris, repetes, à iuuentute stude, in qua omnia noua & mirabilia faciunt fortem impressionem.

SEXTO. Ne discedas à præceptore tuo, antequam bene didiceris, plures enim pudet esse discipulos, quam sapere valeant, proderit tibi alios docere, dictare, declarare, interrogare; respondere, dubitare de aliquibus, sed non sine ratione, illum infelicem esse diem puta, quo aliquid non didiceris, aut aliquid boni egeris.

SEPTIMO. Ad animi vacationem, viriumq; reparationem, non ad obscœna confugies, alternis vicibus, sed non mutato animo post studia graua ad historias, non ad fabulas confugiendum, ad exercitia musicalia, ad quietem tempestiuam palmariz, pilæ, ludus schaccorum vel alearum, sed non pro cupiditate non sit diurna recreatio, sed frequens deambulatio prodest capiti, post hæc omnia ad incepta studia conuolabis, ne tempus, quo nil carius, deperat.

PRIMO. Cauere oportet in vniuersum omnes cruditates tanquam rationi infestissimas, & toti corpori.

SECUNDO. Vini potentis potio est pessima, vehementer enim humectat caput, & quam maxime obliuionem inducit.

TERTIO. Exterior frigiditas præsertim nocturna excedens propter malã capitis coperturam lædit memoriã, similiter & caliditas intensa valde, quandoq; totam rationem perturbat, & memoriã lædit.

QUARTO. Ciborum fumosorum commestio, & potus, vt aliorum ce-
parum, casei, & legumiam vitetur. Potus post commestionem, dum cibi fiet concoctio, eam interrumpens, præsertim à cœna plurimum nocet, crudæ herbæ comestæ perduunt memoriã, acetosa omnia, & acetum, sunt, qui dicunt gallorum ossa.

QVINTO. Quies superflua calorem debilitat, superfluitates retinet, & aggrauat, hædque lædit memoriã; somnus cibo propinquus, antequam descenderit ad ventriculi fundum, maxime infestissimum dormire caleatis pedibus cum solularibus memo-

memoria m impedit, propter refluxum vaporum, somnus immoderatus, vomitus, laboriosus, coitus frequens, destruunt memoriam.

S E X T O. Videre, vel audire non placentia animo, & huiuscemodi animi symptomata, metus perimit memoriam, vel tristitia perseverans.

P R I M O. Fructuum strigicorum ex natura, vel arte, moderata sumptio, prohibendo fumos eleuari, memoriam valde iuvat, temperaturum quoq; ciborum, & potus sicut gallinarum, perdicum, præcipue cerebellorum eorum temperata refectio, non tantum memoriam, sed totum corpus confortat. Gallinæ cerebrum adeo iuvat memoriam, ve qui delirare cœperint, resipiscere fecerit.

S E C V N D O. Ante cibum moderatè, & convenienter exerceri, stare pedes post commestionem, vel suaviter deambulare, quo cibus ad fundum ventriculi descendat, multum memoriz, & corpori prodest.

T E R T I O. Superfluitatum per intestina, per nares, palatum, per os, aures, urinã, capitis frictionem cum pectine conveniens, & debita expulsio confert plurimum, si post somnum & ante exercitium fiat. Sæpe quoq; lauare pedes in aqua calida, in qua bullierit Melysophilon, folia lauri, Ganæ melon, & similia, capiti memoriz, oculisq; prodest. Item abluere caput decimo quoq; die cum lixiuo, in quo parum bullierit Camemelon, vel assatum Melysophilon, salua, amaracus, siue samfucus, lauri folia, vel similia, additis in ætate rosis, memoriam corroborat, & confirmat.

Q V A R T O. Corriandi penè præparati zaccaro obducti, post cibũ assumptio fumos prohibet ad caput ascendere, iuvatq; memoriam. Item facit Diacoteneon Masticatio masticis cum modico zinzibere facte ieiuno stomacho ab humiditate flegmatica, siue molestia, caput purgat, & præpedita confortatur memoria. Item thus albißimum terræ in puluerem, pone, in pura, & simplici aqua frigida, bibe in augmento lunæ in ortu diei, in meridie, solisq; occasu facit bonam memoriam, acutum sensum, exciccans cerebrum, & ventriculum. Idem facit granum thuris albi deglutitum, cum lectum petis, nam capitis humiditatem exciccet, & ventriculi, fac hoc post purgationem bis terq; in hebdomada, si multa adsit humiditas. Item fel perdicis arterijs temporum illitum, vt peneget, semel in mense memoriam confirmat.

Q V I N T O. Melisophylon, quocunq; modo comedatur, ingenium industriamq; parit similiter naurcium. Item Melissa tranquillitatem, & soporem capiti inducit. Item semen ocmini, seu felareæ domesticæ, si in pulvere sumatur in aliquo cibo, aut potu mirabiliter restaurat memoriam. Item eboris limitatura, si parum de ea in vino modico sumatur mane. Item plices sarchoticum confectio duarum drachmarum pondere, horæ somni assumpta, vel myrrobalaus chebulus conditus sumptus in aurora horis quatuor ante cibum, beneq; manus semel in hebdomada memoriam restaurat, ab humido læsæ intellectum roborat, & iuventutem conservat.

S E X T O. Visorum, auditorumq; frequens recordatio, gaudium temperatum, & honesta delectatio, non solum memoriam, sed etiam virtutem intellectuam, cæterasq; partes corporis augmentat, nam nihil æquè, aut cura augetur, aut negligentia intercedit, ac ipsa memoria, quæ nisi excolatur (sicut ferrum, aut ager fertilis) inertia situq; corrumpitur; in materia humida, quæ potissimum est debilitatis memoriæ causa, prius fieri euacuationes oportet.

*Ratione acci-
dentium in-
firmis atum.*

P R I M O. Oblivio à natura reportata, non facile remouetur, nec quæ à causa calida vel sicca fuerit sano in cæteris corpore.

S E C V N D O. Si præter consuetudinem fuerit abolita memoria, tunc timendum est de pectori ægritudine, nisi ocys succurratur, scilicet Letargia, Epilepsia, Apoplexia, paralyti, cæterisq; id genus, quæ à flegmate in cerebro fieri solent. Si etiam ob extremam senectam memoria perierit, frustra laborandum ad mouendis remedijs, non est cibi ratione conueniente contentos esse oportet, dentur cibaria, & fructuar ia humectantia, & restaurantia, siccitatemq; arcentia.

T E R T I O. Si propter vehementes purgationes, cæterasq; immodicas inappetitiones, vel à siccitate memoriæ noxa superuenerit, visu tamen rescicente succurrere oportet, corroborato siquidem corpore, collectisq; viribus memoria reparatur. Cibi cõferrent succulenti, & boni succi, qui facile concoquantur in ventriculo. Vinum sit rubrum maturum, dilectum, exercitia moderata, & citra fatigationem, caput elementer friceur, prolixi dormiant, molliter cubent, tepidæ aquæ balneis vtantur, sudores vitent, capi

pitri abraſo epitemata infundantur, vel fomentationes ex decocto florū Camemeli, meliloti, ſeminis lini, hordai decorticati, aut ex lacte recenter mulſo, inungatur oleo amigdalino, dialthea, butyro non ſalito, ſumant conſeruam boraginis, bugioſæ cortices citri conditas &c.

Q V A R T O. Si à frigida cerebri intemperie malum ortū fuerit, ſine materia oppo- natur caliditas frigiditati, humiditati ſiccitas, idq; temperatè, nec mitius calefaciendū, nec minus exſiccandum cerebrū. Qui igitur corruptionē memoriæ patiuntur, ex intenſo calido & ſiccō, quam coninſtionē frenesies, & delirium ſequuntur, ijs ex irocinum capi- ti infundantur, & alia quæ refrigerant & humectant; ſi vero ex nimia frigidityte adnixa intenſa ſiccitati fuerit, quod accidit, vel ab extrinſeca frigidityte, vel propter longos morbos, vel ob vehementes labores, aut validas animi afflictiones, humectantia, & me- diocriter calefacientia admoueantur; & cum adfuerit humorum copia, euacuatio con- ueniens præmittenda erit. Si ſanguinis copia venæ poſtulat ſectionem, cum medici con- ſilio humeraria, id eſt, cephalica incidatur, ſi ſolum caput grauat: ſi verò totum cor- pus, aut interna aut media ſecetur. Si bilis flaua abundauerit, conſilio medici cum edu- centibus bilēni, purgetur, vt cum reubarbaro, manan, caſſia, ſucco roſarum, electario roſato, ſyropo roſato ſolutiuo, tamarindis, vel aureis vocatis pillulis. Si atra bilis, conſi- lio medicorum præſidijs conuenientibus educatur, vt ſine inuſione epytimi (veratri in- fortioribus) dialſenæ pillulis indiſq;.

Q V I N T O. Quod ſi fuerit cauſa frigida, & humida ſic curandum. Maneat in lumi- noſo aëre non ventolo; euitet quæ ſlegmam multiplicant, omniaq; frigida, & vaporofa vt cæpa, multam repetitionem, ſatietatem, cruditatem, multum potum, crudorum fru- ctuum commelitionem, cibi grauis concoctionem, abluſionem cum nimis aqua calida vel frigida, potationem aquæ vel vini nimiam. Fugiant medullas oſſium, gruinās car- nes, piſces viſcoſos & lacunales, olera frigida, lac, caſeum, præcipue multum aut prauū, ſomnū prolixum diurnumque, nec ſuper micham vel ſupernimiam repletionem fiat: à ſuperſua vigilia plurimum caueat, exercitium cibos præcedat, & ſuccedat cum fricatio- ne partium capitis, facta primum purgatione, cum pannis aſperis, & pedum, & manuum- & dorſi.

Circa flumina, vertiginofaq; loca non verſentur, auſtrinos & pluuiſoſos flatus deuitēt, lucidam, & altam domum ne habitent. Cibi autem conferendi ſunt, calidum & ſpumo- ſum ſanguinem gignentes, veruicina, hædina, capi phafiani, perdices, quorum ſunt oua optima, pepones, turtures, paſſerculi, galeritæ, turdi, merulæ, anſeres, parentur cum hyſopo ſatarcia, tymo, ſamſuto roſmarino, gariophilis, macere, zinzibere, pipere, cyna- momo, iunipero, præfertim in hyeme, cerebroſum animalium excepto gallinæ, quod plu- rimum laudatur, & recenter naxæ carnes plurimum ſunt cauendæ. Caput, conuenienti- bus oleis infra deſcribendis, ungetur, & à multo coitu, & frequenti abſtineant: ſi igitur pituita fuerit lenta & craſſa, fiat eius præparatio ad educationem cum aximelle compoſi- to vel ſcyllitico, vel de quinq; radicibus, ſcilicet, de ſticae, dezaphani radicibus, ſa- ſo melle roſato, prout opus fuerit, & aquis decoctis conuenientibus. Exhibeantur quoque pillulæ hieræ ſalleni addito modico caſtorei & nucis myſticæ: addatur etiam præparata toſocynthis ſecundum conſilium medici, vel detur hiera magna cum nucē muſcata, vel hiera ruſſi. Conueniēt etiam hierogladij, & alia, quæ conueniunt dolori ca- pitis ex ſlegmate, deinde ſiant gargarifmi, fomentationes, vnctiones, ſacculi, cliſteræ ſi opus fuerit, ex his, quæ conueniunt capiti. Demum ſternutationes cum pipere ſtru- tio ſive conditi eleboro albo. Conferunt etiam, ſi pituita vterius exondat, quæ ſa- linam moueat, ſeu apophlegmatifini odoramenta, cubebæ maſticatæ ſeu cōmmanſæ modis omnibus auxiliantur, auribus molatur oleum Caſtorei, lauandulæ ſpicæ. Et quia eſt cerebro frigidior, cauendum ne frigefeſcit, quæ forinſecus inducuntur, in occipite cadant: calida igitur temperata intus, & extra proderunt, extrinſe- cus inunctiones capiti ex oleo calido, idq; aſtate adhibenda, vt rutateo, anethoſi Hyeme verò, triam, in quo incoctum ſit ſcepillum, vel culamentum, piper, bæcæ lauri, ad- dendo acetum modicum ad penetrationem. Vtile etiam erit, caſtoreum occipiti illitū, vel olea inferius deſcripta, lacriſecus quoq; conferunt acorus conditus, quem ſalamū aromaticum crebro, vel galangam ſaccarum florū bettonicæ, roſmarini, lauandulæ, ſpicanardi, melyſophili, ad rectis longo pipere, gariophilis, cinamomo, nucē muſcata, & id genus alijs odoratis. Valde etiam conſert memorie zinziber conditum ad obſerua-

quantitatem, præsertim in ventriculo frigido, & humido, sumptum mane in temporibus non calidis, horis quatuor ante cibum. In hyeme comedant synapim, allium, pulegium, caparos, Vinum bibant album, aquam non nisi cum aliquibus radicibus coctam.

In primis Olea, & unguenta.

Recipe. Olei de lateribus de Gastonis ana vnc. medi. radic. acori, phu. seu Valerianæ an. scrup. 1. piretri, rutæ ana. scrup. med. cum cera, quantum sufficit, fiat unguentum, quo rasum occipitium inungitur, & subinde sacculus imponatur, qui recipit florum rosmarini, melysophili, lauandulæ, singulorum manipulum medium, florum sambuci manip. vnum stichadis, drachmę tres, nucis muscatę, ligni aloes, maceris ana scrup. 1. confusa in sericum dimittantur, formeturq; sacculus.

Item aliud contra obliuionem.

Recipe olei sambuccini vnc. 1. olei de ben. vnc. 2. olei euforbij Castorei an. vnc. semi. aceti drachm. 3. misce inungatur locus.

Item oleum philosophorum occipitio inuncto memoriam restaurat.

Item, recipe radic. rutæ buglossę, phu cum radicibus an. vnc. 4. Castorei duorum, vel trium apporum linguę auis, quam semen fraxim vocant, an. drach. 2. redigantur in puluerem, & misceantur, postea recipe succi eufragia ormini, quam salaream vocant verbenę an. vnc. 4. medulę anacardi vnc. 1. axungię vrsi quantum satis est, fiat unguentum liquidum, & ponatur in vase cupri vel stanni, vt stet liquidum naturaliter, nihil valerit, vngaturq; occipus. Emplastrum quoq; de synapi bono valebit in effectu frigidiori, vel oleum de synapi.

Item probatissimum experimentum ad iuuandam memoriam quod ferunt esse Aristotelis.

Recipe. Vrsi pinguedinem quam habet in humero, seu spatula dextera, eamq; reponne in vesica ipsius vrsi, simul cum eius vrina, & simul stent octo diebus, tunc extrahe & accipe succum ormini siue selareę domesticę Eufragię, verbenę, buglossę, phu, seu valerianę aloes, omnium equaliter, & simul misce cum prædicta pinguedine, super igne cum lignea spatula agitando, quo ad fiat unguentum spissum, ex quo cum volueris, accipe quantitatem parua fabę & vnge frontem, & tempora fricando aliquantisper, & audita recordaberis.

Item optimum remedium, sed longè difficilis apparatus.

Recipe florum Citrulorum siccorum, Buglossę Rosmarini an. drach. 2. Camomilli violarum, rosarum an. drach. vna, & med. sceelli drach. 2. sem. vitę Rutę campestris an. scrup. 4. foliorum lauri vicidini, Maioranę elicadis, saluie, sambuc. Artemisię drach. 3. contundantur optime, & infundantur in lib. 3. aquę vitę optimę & vnc. 6. Aceti albi scilicet fortissimi, ac simul qui escant duobus diebus in vase vitreo bene cooperto, & postea distilla ad cineres cum huius igne. Deinde recipe olei de arbutina distillati optimi vnc. 18. olei de ben. distillati vnc. 8. prædictę aquę distillatę vnc. 24. loco olei de ben. potes accipere olei distillati de adipe vrsino, seu melius est, si de utroq; acceperis partem mediam: si verè reuerum reperieris, accipe oleum sambucinum, adde prædictis rebus capillos hominis bene adustos (nam à proprietate vigilare faciunt, & excitant letargicos,) misceantur & distillentur in vase vitreo vsq; ad exactionem totius aquę, & aquam ipsam seorsum serua. Deinde Recipe. Euforbij drach. 4. pipris longi drach. 3. & med. Cuminij drach. 3. thuris masculi clari vnc. 2. & drach. 1. Mastichę Mirre castę an. vnc. 1. Anacardosum bene confusum vnc. 1. & drach. 1. Carpobalsam. drach. 4. pulpę castorei drach. mediam, Mirabolanorum quæpeltorum drach. 2. & scindopopanacorum vnc. 3. Serici, cruci montium inuisi drach. 1. & med. Costi, radicis pęoniz fęminę, Cyperi elefi an. scrup. 4. cadam drac. 3. sanguinis draconis 2. gummi ob similitudinem dicti drac. due, & msd. Glari drach. 6. puluerizanda, puluerantur optime. & omnia infundantur in prædicto oleo toto, & quiescant in balneo temperato simul in vase vitreo bene obturato diebus quinque, sed singulo die arundine sicca commouantur miscendo, postea coleantur, & optime exprimantur cum panno rudi prius infuso in aqua & bene expresso, & oleū postea taliter expressum distilletur. Vel fiat, sicut in distillatione olei de cadano fit, scilicet primò incipe cum leui igne carbonum ad fornacem, donec leuiter ebulliendo incipiat, comuniter distillare, deinde procede cum leui & pauca flamma, & quandoq; interpollata, donec liquidum & subtile distilletur, quasi totum ex appositis oleis, id quod scire poteris ex visu, sed melius ex pondere olei distillati, postea procede cum igne carbonum

bonum mediocriter contereudo omnino flammam, & distillatum seruetur in vase vitreo bene clauso. Demum recipe Gallie moscatæ, Gariophilorum, macis, cubebarum, nucum muscatorum, cardamomi an. scrup. 4. spice calami aromatici, cocti cum citrei exteriorum an. scrup. 2. ligni Aloes boni drach. 2. & med. Ambari electi drach. 2. & med. Moschi optimi drach. 1. & med. pulverizentur omnia subtiliter cum toto prædicto oleo distillato, sicq; simul quiescant duobus vel tribus diebus, in calore temperato, & postea iterum distillentur, & in subtiliorem substantiam reducantur, seruenturq; in vase vitreo forti, bene clauso cum cera, & est optimum. Vtendi modus talis est, vt prius, si oportet, facta purgatione totius, vel capitis, eo vtaris incipiendo mense Nouembris per dies quinquaginta continuos, postea semel in hebdomada, postea solum quemuis memorari, capiendum in sero præcedenti ante mane, poteris recitare vel concionari.

Item Recipe Adipis vrsi capi, Gallinæ, Vaccæ, & Gumi Hedere ana pondus æquale, omniaq; in lambico vitreo distilla suauiter igne, quo oleo, vnge tempora & pulsus manuum iter in hebdomada, & rem optimam senties.

Item Recipe Talpæ pinguedinem, Vrsi, Mustellæ, Castoreiq; succi berbericæ, & rosarum an. ex omnibus confice vnguentum, & tempora vnges mediocriter tempore frigido.

Item nota, vt memoriam profunde teneas, & perpetuo velociterq; apprehendas: hoc vti sunt multi magni viri.

Recipe radice linguæ bouinæ, radice valerianæ an. vnc. 4. rad. rutæ vnc. 2. fac inde pulueres subtilissimos, postea Recipe succum suffragiæ scamboreæ siue ormini, verbenæq; an. vnc. 4. coletur bene succus per pannum, postea misce succo simul, ambo tamen separatim, postea Recipe medullam Anagardorum vnc. 1. pondere, & fac puluerem, vt infra de anardis. Item recipe linguam auis id est, semen fraxini, & fac puluerem subtilissimum, postea misce omnia prædicta simul, scilicet succos, & pulueres, & accipe tartarigenam terrea vitreata, & pone ad ignem, intusq; pone ex vrsi pinguedine, & liquefac paulatim, & impone hos pulueres cum succis, miscendo, semper apponendo de dicta pinguedine, donec fiat vnguentum subtilissimum, quo vnge tempora, & partem memoriæ, & frontem, & verticis partem, & hoc quater in anno, & continuabis vngendo plus vel minus, vt oportebit, & valet super omnia alia.

Item si quis ex debilitate, vel vertigine amisisset memoriam, valet etiam vertigini.

Recipe rosarum, id est, libanolidis, boraginis, famomeli, violarum, rosarum an. vnc. 1. sticagis, foliorum lauri, maioranæ, saluie an. vnc. 2. omnia incide, & pone in optimo vino, & post diem distilla per alembicum vitreum aut vitreatum, & distillatum serua, in quo pone terebinthine odoratæ lib. 1. Thuris albi vnc. 8. massicis mirrhæ anagardorum an. vnc. 4. omnia tere, & dimitte sic stare per dies quinq; cum distillatione cooperta, postea distilla in tantum cum igne fortiori, donec ex eis oleum subeat, quod serua bene clausum in ampulla vitrea, bene cum cera, & pargameno obstruata, Recipe ex eo quantum cortex auellana capere possit per os, & vnge etiam partes memoriæ, scilicet, occiput & tempora, & optimum experieris.

Pillulæ.

Recipe thuris masculi, mirrhæ electæ, zinziberis an. drach. 1. & med. Castorei colicinthidis an. scrup. med. confice cum bona terbenta, & cum serapio de sicade, & fiat pasta, denturq; pillulæ numero pauca, sed crassæ supra leuem cænam.

In lectum descendenti possunt etiam auferri ea, quæ soluunt, vt tantum confortentur pillulæ ferunt principatum in hac causa, scilicet memoriæ.

Item ad corroborandum fiat electuarium. Recipe Melysophili an. vnc. 1. Enulæ conditæ, zinziberis viridi, vel conditi an. vnc. med. Corticis citrei conditæ drac. 6. Dyatricon pipetion Diambaris an. vnc. med. cum modico aquæ vitæ in aquis vitreis semel distillatæ ex vino bono, vel cum aqua mellissæ, aut florum lilij conualij commixti, sumat horis duabus ante cibum in mane drac. vna. aut 2. & semidrachmam hora somni.

Item hoc remedium non parum confert.

Recipe. Thuris ciperi, piperis longi, croci, mirrhæ. an. confice cum melle, & ex eo omni die sumatur drach. 1. horis supradditis, præsertim mane.

Item pro senibus. Rec. mellis anacardini, thuris albi, ciperi, acorjæri, ana partes 2. rotundi piperis & longi an. partem vnâ, mirabullanorum cepulorum, ceruleorum, an.

partes 2. cimini partem vnam, mellis quantum sufficit, datio sit drach. 2. singulomane, Diambar etiam conuenit.

Item Acorus nutritus & coctus in melle, & reseruatus, & condiuntur nuces, ac radices, similiter piper longum mitratum coctumq; in melle & asseruatum, nam seruant & augent memoriã, dosis communis drach. 1. Expertã est medicina. Item in forma pulueris expertum. Rec. thuris drach. 1. ciperi, piperis, croci, mirrhæ ana dra. 2. seruantur subtiliter, & per cribrum ducto, & fiat puluis, de quo omni mane, dum surgit, detur dra. 1. vel sero in ingressu lecti: & est expertum.

Item rec. cymini, piperis an. drach. 2. sacchari albi dra. 4. terantur & fiat puluis; accipe dr. 1. omni die, mane.

Item expertum. rec. thuris albi drag. 1. piperis longi, vel albi scrup. 1. fiat puluis, qui mane totus vno haustu bibatur per plures auroras, cum tribus vncijs aquæ mellis, vel decocti cinnamomi modici, & gariophilorum.

Item certum & bonum. Rec. Cimini drach. 5. piperis noui drach. 1. Acoci veri, vel Galangæ, Cyperi, Mirabulandrum nigrorum an. drach. 2. Mellis anacardi, de quo infra dra. 1. mellis communis vnc. 3. sunt terenda, terantur & cum melle prius despumato incorporentur, & fiat coctum in prixide, deturq; in omni mane drach. 2.

Item mirabiliter conferens memoriã, sc̄targiã, obliuioni, ventriculum confortat, & omnia debilitata membra ex slegmate & frigore.

Recipe. Zinziberis, Galangæ, Masticis, Cymini, Origani, drach. 6. nucis moscate, calami aromatici, Afari, Capesiorum, id est, cubebæ, ligni aloes, Maceris, seminis apij, Ameos, an. drach. 2. thuris albi, gariophilorum, cardamomi, zedæariæ, piperis, castorei, piperis longi, & nigri, costi cyprii an. drach. 3. mentæ siccæ vnc. med. terantur, & puluerizentur omnia, & cum penidiarum & mellis despumati quantitate sufficienti fiat clicma, cuius vsus sit, vt aliorum, præsertim tempore frigido, & non calido multum, & per interualla.

Item pillulæ, quæ languenti cerebro conueniunt, præsertim senioribus ac frigidis.

Recipe. Succini odorati, seu Ambræ delectæ drach. 1. ligni aloes scrup. 5. Cubebæ drach. 2. cum vino meracissimo pill. confice quindecim, da binas antè cœnam.

Item pomum odorandum pro memoria.

Rec. radice Iridis drach. 1. & med. seminis fefeli, id est sideris montani, sticadis an. drach. 2. nucis muscate drach. med. mentæ drach. 1. ambari, vulgo ambræ, thuris calamenti, scyracis, ligni aloes an. drach. med. ladani quantum sufficit. fiat pomum secundum artem.

Item lixiuium pro ablutione capitis humidi, frigidiq; confortat eum, & memoriã confortans: Debet autem esse ex cinere sarmentorum, vel quercus, postea intus hæc bulliãt. Rec. acori, veri, sticadis, foliorum lauri, rosæ marini, viz saliuæ an. manip. 1. ex isto lauato caput, post verò ablutionem, aqua vitæ modico sinciput madefacito, & sequenti puluere aspergito. Rec. puleggij calamenti, gariophilorum, sandaratz, macis, sticadis, mentæ siccæ, maioranæ an. drach. 5. misce, & fiat puluis subtilis, & post insersionem superpone stupam canapis: alijs quoque diebus ingrediens lectum, pone super capitis bregmate ex puluere illo, etiam illoto capite, nam siccatur.

Item lixiuium pro humido capite, quo bis, vel semel in hebdomada vtendum.

Rec. sene, rosarum, florum camomili, acori siccadis, foliorum lauri, nucum cypressi, saluiz, viz, baccarum hederæ partes æquales, hæc in hyeme bulliant pro lotionem capitis, at in æstate remouet sticadē, & rosas adde, & aliqua mirthi gran; & minus calido vtere.

*Pro Memoria aliud remedium, quo vtatur Picus Mirandulanus,
& Cardinalis Caietanus Bononia.*

Recipe octo calices aquæ communis, foliorum hederæ, sticadis an. lib. 1. & med. ponatur simul in aqua ad bulliendum serè ad consumationem aquæ, postea coletur, benèq; exprimatur, & intus pone modicum Terebinthæ lotæ cum rosacea, postea caput laua cum bono lixiuium, & post siccationem vnge isto liquore tempora & occiput.

Item pomum odoriferum ad confortationem cerebri frigidi.

Recipe. Ladani, ligni aloes, sticadis an. drach. 1. gariophilorum, nucis muscate, seminis ozini an. drach. med. cum aqua rosacea, in qua non nihil Moschi, & Ambari si motum sit; fiat pomum.

Item

ET REMINISCENTIA.

Item lixiuum ad confortandum caput, & memoriam.

Recipe. Hederam muralem, rosmarinum, laurum, sticadem, marrubium, aut betoniam, & bulliant in lixiuo, quo caput laua; idem ferè operantur cupressi nuces frequenti vsu Anacardi.

Item prodest confectio Anacardina, si probè conficiatur, & post sex menses ea vtaris. Hæc enim acuit ingenium, & sensum & intellectum, clarificat mentem, renocat sopita, terargiam curat, & arteticos, confertq; dolori ventriculi, & alui à frigiditate, &c. Sic vero fit.

Rec. Mirabulanorum Empeliticorum, belezicorum, piperis albi & longi an. drach. 12. zinziberis, mellis, anacardini an. vnc. 1. Castorei stracis, gariophilorum. an. drag. 5. florum Camemeli, Baccarum lauri, Cyperi an. drach. 3. mellis quantum sufficit, misce in modum electarij, datur in sero in modum paruz nucis auellanz, id est, drach. 1. scilicet cum vino calido decoctionis seminum, anisy, pheniculi, potest & manè sumi. Caueat autem sumens à frigiditate, à cibis slegmaticis, ab ira, à coitu, & ebrietate.

Anacardi verò antequam in aliquibus medicinis ponatur, compositio debet sic præparari.

Recipe. Anacardos, & eos optimè tere in mortario, atq; in aceto fortissimo ponatur per dies septem, post lento igne in eodem aceto coquantur, quo ad aceti pars tertia remaneat, tunc percola fecem illam, quæ in fundo vasis permanserit, prius aceto leuiter extracolata, eamq; colo fecem transmissam in medicinis pone, neq; enim Anacardorù fructus in medicinis per os sumendus miscntur, nisi prius hoc modo, vel simili præparentur.

Quod si mel Anacardinum facere volueris, pone cum ipsis anacardis, eo modo in aceto coctis, tantundem mellis desputati, ac simul ambo bulliant ad spissitudinem, & sic mel habebis anacardinum, quod in prædictis affectibus memoriæ operatur mirabiliter, si ex eo edes duas drachmas in aurora. Potest etiam confici sic.

Rec. Anacardos & pone in melle prius liquefacto, & permitte diu morari, & sic erit mel Anacardinum prius decoquendo in melle, id duas drach. fumendo, recuperat memoriam ex proprietate sua.

Hæc sunt extracta ex libello Gulihelmi Scataroti Bergomatis Itali, Doctoris Medicinæ, ad Maximilianum Imperatorem editi.

Cætera de eadem memoria idem auctor perquirere mandat ex libris Antonij Firmayneli Medici Veronensis, in opere suo de compositione medicamentorum.

Restat de memoria Artificiali siue Artificiofa aliquid dicere, de qua in alia parte faciam.

ARTIFICIOSA MEMORIA EST EXTRINSECORVM OBIECTVM.

PRIMO. Memoria artificiosa constat locis: quæ loca dicemus regiones, Ciuitates, domus, templa, & partes eorum, & partes in homine, quibus locis id ipsum cuius recordari volumus, veluti cartæ inscribimus, dum in illis locis imaginem collocamus.

In genere scilicet.

SECUNDO. Imagines sunt simulachra rerum earum, quas recordari volumus, & sunt veluti lineæ, quæ cartis & tabulis depinguntur, verbi causa, res quas meminisse volumus, sunt equi, leones, aquilæ, Imperator, Rex. Harum rerum si meminisse volumus, imagines earum in certis locis constituemus. Itaq; si volumus recordari præcipuorum capitum Matthæi, vel Lucæ, vel Marci, vel Ioannis, constituemus loca in homine, in boue, in leone, in aquila. Primus locus in homine erit in capite. Secundus in pectore, Tertius in ventre, Quartus in pedibus; Quintus in manu dextera; Sextus in manu sinistra.

His locis imagines, & simulachra, nos faciunt recordari eorum, quæ volumus. Vt quoniam Mattheus in primo capite sui Euangelij tractat de natiuitate Christi, & de nuncio Angeli, vt horum recordemur, constituam in primo loco hominis, in capite Christum puerum & angelum: In secundo loco hominis, id est in pectore, constituam tres

tres coronas, quæ signabunt tres Reges adorantes Christum; In ventre hominis, scilicet tertio loco baptis terrum, qui significabit Baptismum Christi: In quarto loco, id est in pedibus, demonem, id est, tentationem Christi: In quinto loco facies octo, & librum, id est, beatitudines edoctas à Christo, Matth. 5. &c.

In specie.

Cæterum hæc satis de hac structura dicta sunt: quoniam & absurda esse videntur, cū hominis membra alia pudica, alia impudica sint, & præsertim mulierum, quæ si pro objecto habuerimus, quis non turpe existimabit præmentibus cogitationibus, ad membra humana, præsertim muliebria (ut vult Isidorus, & alij de artificiosa memoria scribentes) memoriam suam alligare? cum & præcepto Christi contradicat, & propter speciem mulieris multi periere. Adde quod hæc operosa, & inutilis ars, multos confusione, atq; contemptui exponeret, quoniam non solum in rebus laborandum esset, verum etiam in constituendis locis, & imaginibus rerum, quarum meminisse volumus; ita ut trium oporteat nos recordari, locorum, imaginum & rerum. Deniq; hæc impedit præcepta methodi naturalis, & prudentiæ, & artis Rhetoricæ, & Dialecticæ, maxime disputationem partium orationis, argumentationis, & singulorum argumentorum.

Si quis verò disputationem locorum Dialecticorum, & generum, causarum, amplificationum, cæssonam, & connexionem rerum inter se, virtutum, vitiorum, & artium, dignitatum, & auctorum illustrium nomina & temporum ordine quodam memoria teneat, & eorum ordinem in dicendo, vel scribendo sequatur, non solum incredibilem rerum copiam gignet, sed etiam fideliem memoriam sine dubio consequetur.

Si quis voluerit artificiosam memoriam possidere, hæc duas manus memoriæ mandabit, quarum dextra sinistraq; alphabetum palmis continetur; Quapropter sedulo curandum, ut tractatoris de aliqua materia ad lineam siue vocalem siue consonantem reducat suum periodum. Nam vocales extremitatibus digitorum continentur, consonantes verò reliquis articulis, ut supra patet. Dextra manu omnia bona, sinistra verò omnia mala comprehendendo: verbi gratia.

Si ostentus tractabit materiam de fide, ad F. linguam recurret. Si de Charitate ad C. si de Humilitate ad H. & sic de singulis. Et sic manu experta quicquid voluerit, occurret, tantum ut vocalem aut consonantem dictum factumue reddat.

PRIMO. Locutus de medicina; prosequetur Alphabetum, Artemisia, Been, Cardus, Diazingiber, Eleborus, Feniculum, Galanga, H. Ilopus, Karabe, Lauanda, Melilotum, Nemphar, Oximel, Piper, Quucumer, Rapæ, Synapis, Timiana, Verbena, Xungia, Yera, Zingiber.

SECUNDO. Diciturus autorem Christianum, Augustinum, Ambrosium, Bernardum, Bernardum, Bedam, Chrysostomum, Chrisol. Dionysium, Eusebium, Filonem, Gregorium, Hieronymum, Ireneum, K, Leonem Papam, Mamertum, Nicehorum, O, P, Q, Ricardum, Sententiarum magistrum, S. Theophilum V, X, Y, Zozomeum.

Sic prophani. Aristoteles, Catb, Demosthenes, Epimenides, &c.

TERTIO. Locutus de vitijs: Avaritia, Bestialitas, Cupido, D, Ebrietas, Fidei fractio, Gula, Hæresis, Iactantia, Luxuria, Manducatio Nequitia, Odium, Pertinacia, Querelatio, Rixæ, Superbia, Tumor, Vanagloria, X, Y, Z.

QUARTO. Loquutus de virtutibus, Abstinencia, Benignitas, Charitas, Dilectio, E, Fides, Gloria Dei, Humilitas, Ieiunium, Kastitas, Laus Dei, Misericordia, N, Obedientia, Paupertas, Resurrectio mortuorum, Stabilitas &c.

Primus Inuentor huius mirabilis artis localis reminiscentiæ fuit Metrodotus, Scepticus, & Simonides Medicus, ut placet Arist. Ciceroni, & Quintiliano, Qui dicunt fundatam fuisse super experientiam naturalem artem istam, & esse facilem, ut patet per exemplum illud de civibus, qui mortui fuerant, in illo conuiuio ex domo diruta, & erant ad eum mutari cum effigie, & persona, ut parentes eorum non potuissent ipsos agnoscere, ad hoc, ut possent ipsos in locis proprijs sepelire, sed Symonides Medicus attendens ad ordinem, quo sedebant in conuiuio, statim recordatus est eorum loca, in quibus iacebant, & eorum nomina, & quo ad personas, & quo ad omnia pertinentia, ad illos: quia etiam ipse erat in conuiuio, sed vocatus exiit foras, & tunc temporis diruta fuit domus, & mortui fuerunt conuiventes, vnde difficile ipse recordari potuerat.

Sed nota omnes quinque sensus exteriores sentire sua propria objecta, & non aliena, nisi per accidens; veluti gustus non sentit nisi saporem, Auditus sonum, Odoratus odorem, Tactus quatuor qualitates tangibiles, & representant eorum species imaginatiue, quæ

si tuatur

Statuatur in fronte, & transfert huiuscemodi species ad memoriam, ut statim possit uti ipsis quo modo voluerit: namque quemadmodum quis inspiciendo aliquam picturam presentialem intuetur ipsam, ita etiam imaginatiua intuenso species illas in memoria tanquam in quadam pictura animata, reminiscitur illorum obiectorum: Unde memoria nil aliud est, nisi integra pictura custodita in tabella quadam animata, quam cerebrum appellamus, ut tangit Arist. in lib. de memoria, & reminiscencia; & hanc artem potius reminiscenciam, quam memoriam dicere deberemus, quia memoria est pars ipsius animæ, hæc vero ars est, quidam habitus artificialis, per quem habet ipsa memoria, quæ est pars potentialis animæ, ut facilius operetur: sed ita vocatur communiter, proprie tamen non memoria, sed reminiscencia dici deberet. Hinc deceptus fuit Ioannes Baptista Porta vocans hanc artem memoriam, seu reminiscenciam naturalem, quia reminiscencia naturalis est bonitas cerebri. Adde quod nullum animal gaudet reminiscencia nisi homo: Unde reminiscencia ista, quam localem dicimus, est quadam speculatio illarum rerum, quas homo vidit, aut intellexit alias, quæ esse non potest absque fantasmatibus: & Aristoteles in libro de memoria, & reminiscencia, vocat eam syllogismum quandam provenientem ex bonitate intellectus, & non reminiscencie naturalis, propterea Cirus, & Carneades Græcus, & nonnulli alij recitabant omnes libros quos viderunt in bibliothecis, ac si actu illos legissent, & hoc procedebat ex bonitate cerebri exercitati per huiuscemodi artem. Vbi nota, quod si vis hæc mirabili arte uti, debes eligere aliquem locum universalem continentem multa particularia, puta, eligere aliquam domum, in qua intueri debet superficies omnes illius domus, sic etiam & angulos, portas, fenestras, & omnes alias conditiones illius domus, & sæpius eas intueri: vel aliquam civitatem, & considerare omnes vias illius civitatis, & palatia, in quibus habuisti aliquam satisfactionem, & delectationem, & sic considerando etiam diuersas cellulas existentes in illis palatijs, sic & columnas: quæ omnia se debent habere consequenter, & non confusè, quia loca illa debent esse delectabilia, & differentia, & sequentia sine aliqua interruptione, & luminosa, & illis locis applicare sententias, vel carmina, vel nomina, vel quascunq; alias res, quarum reminiscenciam habere desideras, secundum quantitatem, & numerum orationum, aut prædicationum, seu lectionum, quas recitare volueris; puta habere centum millia loca, quæ sæpius in die deambulando, vel sedendo, vel iacendo reiterare debes, in memoria tua, fabricando semper aliquid super illa loca; & sic videbis mirabilia de hac arte.

Nota etiam, quod inuentis huiuscemodi locis, poteris collocare illis personas, familiares, & amicos, puta mulieres, aut Prælatos, & Reges, & Principes; aliasq; personas nobilissimas omnibusq; cognititas, vel saltem tibi nouissimas, & has personas debes collocare locis illis idem modo, puta stantes vel iacentes, vel pendentes, ut facilius possis eis accommodare orationes, quarum reminiscenciam desideras, & tales personas collocatz non debent esse odiosa aut inimica, quia tunc turbarent animum, & nullam delectationem conferrent, ex consequenti nec reminiscenciam: Nota adhuc, quod imagines, similitudines, locos, formas, & simulachra oportet esse simplices, vel compositas, secundum illa, quorum reminiscenciam desideras, ut puta, si volueris reminisci fabula Andromache, fingas personam aliquam in aliquo loco nudam, & ligatam ferreis catenis femininam, & stantem sic etiam & volueris reminisci historiam regum, & aliorum, quando expulsi fuerunt de Regno, fingas in aliquo loco personam aliquam habentem regatorem, ac tenentem in suis manibus ensen nudatum, nec non & flentem, & fugientem à propria domo, & sic de alijs.

Attende etiam circa hoc admirabile exercitium, quod habet duas partes; alteram stabilem, & immobilem, alteram vero instabilem, & mobilem: Pars stabilis atq; immobilis, sunt loca ipsa accepta, & stabilita; Pars vero mobilis, sunt imagines, conceptus, verba, nomina, orationes, prædicationes, & cetera huiuscemodi, quæ accommodari solent locis ipsis, quæ loca solent tenere rationem lapidis supra quem pictores solent trahere imagines: unde personæ appositæ locis, sunt veluti notæ & imagines, ac signa quæ deleri possunt, & iterum aliud scribi, & millies ita fieri poterit, & semper lapis remanebit intactus, ita ut eo uti poterit, quoties voluerit: sic erit de locis ipsis, quia nos de his, quæ recitamus, volumus ut aliqua firmiter remaneant in memoria, aliqua verò non curamus, sed eorum obliuiscimur, quemadmodum sunt nonnulla verba atq; nomina, & lectiones, & orationes, & comediz, quibus iam actis parum curamus, ut remaneant in memoria, sed attendimus, ut loca remaneant vacua, & inuita, ut eis alias orationes, & prædi-

prædicationes appropriare possumus: & in hoc similes efficitur pictoribus, qui, postquam designarunt aliquam imaginem super lapidem, vel tabellam, delect iterum ipsam, præparando eam ad recipiendam nouam picturam, ita etiam nos delemus orationes, & prædicationes appositas locis illis immobilibus, & applicare alias, pro vt nobis utile, vel necessarium videretur; & sæpius in die, vel in nocte, quando sensus quiescunt, debemus hoc exercitio vti, vt facilius ac promptius tali utilissima arte vti possimus.

Attende etiam; quando aliquis vult reminisci aliquorum verborum particularium, vel nominum, debet obseruare regulam illam, quam ponit Arist. in tractatu de memoriâ, & reminiscencia, quæ consistit in tribus, scilicet, per propria, vel similia, vel contraria; Verba enim, quorum recordari debemus, aliqua habent imagines, aliqua non; illa, quæ habent imagines, significant res materiales, vt puta tabula, atramentum aut calamum: Illa verò, quæ non habent, sicuti sunt aduerbia, pura, Quia, Quoniam, Etenim, Tantum, Quantum, Quæ, aliqua dicunt quantitatem, aliqua verò quærent rationem: tunc enim recordamur verborum per propria, quando recordamur illorum verborum, quæ habent suas imagines, & hæc est facilior reminiscencia: vnde si quis voluerit recordari alicuius auis puta lusciniæ, imaginamur auem grandem & magnam, veluti aquila.

Recordari verò per similia, est quando verba non habent proprias imagines, sed fingimus aliquas propinquas, & si non quò ad totum, saltem quò ad aliquid: verbi gratia, si quis voluerit recordari vnius relatiui, vt puta patris, imaginetur suum oppositum puta filium.

Recordari verò per contraria est, quando volumus ducere in memoriam aliquod nigrum, vel calidum, & imaginamus suum contrarium, puta album vel frigidum. Sic infirmitatem per sanitatem, & sitim per bibitionem. Hac arte vsi sunt sapientissimi viri, qui existimati sunt quasi miraculum in natura, ostendendo felicissimam memoriam, media hac arte. Sed qui vsurus est hoc exercitio, debet prius eligere, in quo genere debet vti, puta in genere prædicationis, aut lectionis, seu deliberatiui, seu demonstratiui vel huiuscemodi, & ad hoc propositum eligere diuersa loca; quibus possit applicare verba, vel nomina à simili, vel contrario, vel à proprio, vt dictum est: & sic vel diminuendo, vel transponendo, vel mutando, vel diuidendo: diminuendo à principio, vel à medio, seu à fine: quia poterit aliquis, quando habet loca fixa & stabilia, inchoare sententias, à principio locorum & ire vsq; ad finem, vel à medio, & proficisci ad finem, vel à fine eundo superius vsq; ad medium, vel vsq; ad principium: vel transponendo ab vno, loco derelinquendo aliquem alium, & prosequi alium post illum, vel mutando ex vno loco ad alium, seu diuidendo sententias: & ex hoc apparet aliquis mirabilis tum legendo, tum prædicando, tum disputando, vt fecit Thomas de Vio Gaetanus, & Picus Mirandulanus in quadam publica disputatione habita Ferrariæ, vbi Picus ille ostendendo suum subtilissimum ingenium, centum difficilissima argumenta proposuit, quæ omnia diuersis modis, vtendo hac regula suprascripta, replicauit cum stupore, & admiratione omnium astantium: Sic etiam nonnulli alij fecere, vt Reuerendissimus ille Pr. Franciscus Panigrola ordinis fratrum Minorum: & admodum Reuerendus Franciscus Ferrariensis eximius prædicator; veluti etiam quidam magister Thomas Parisiensis Dominicanus, qui fuit admirabilis in hac arte. Sic etiam quibusdam medicamentis vsi sunt ad habendum memoriam retentiuam, quæ medicamenta superius posita sunt.

EPITOMEN LOGICES

PRIMA PARS

De his quæ regulant primam intellectus operationem.

Quid est Logica?

Resp. Est ars directiva actuum rationis.

DIVERSI de forma, divinis modis definiunt, seu descriperunt ipsam Logicam: Aliqui, ut fuit Petrus Hispanus in principio sumularum suarum, sub nomine *Dialectica* descripsit ipsam Logicam, asserens, quod *Dialectica* est ars artium, scientia scientiarum, ad omnium methodorum principia, viam habens: quia *Logica* dat nobis viam, & modum cognoscendi principia, aliarum scientiarum: hæc autem via, est ars distinctiva, divinatoria, & argumentativa. Aliqui vero dixerunt, quod *Logica* est scientia rationalis, discretiva veri à falso. Alij autem volunt, qd *Logica* est aptissimum instrumentum omnium artium, & omnium scientiarum, sine qua nulla ars, nullaq; scientia perfecte sciri potest. Sunt & alij, qui dicunt, qd *Logica* est ars artium, scientia scientiarum, qua aperta, omnes aperiantur, & que clausa, omnes clauduntur. Nihilominus definitio assumpta ab auctore est excellentior cunctis alijs, quia amplectitur id, ad quod proprie ordinatur ipsa *Logica*, quod non est aliud, nisi dirigere actus rationis, siue operationes intellectus: quævis & aliæ non sunt spernendæ, cum sint traditæ à gravissimis Doctoribus.

Quot sunt actus rationis?

Sunt tres, scilicet intelligere simpliciter terminos, seu vocis componere, et dividere, et disturrere.

SI verum est, quod quodlibet instrumentum, ex fine distinguendum est, & *Logica* est instrumentum seu organum quoddam, ut ait D. Thomas 4. Metaph. distinguendo ipsam, in *Logicam* docentem, & utentem, & finis *Logicæ* facultatis est reddere operationes intellectus faciles, promptas, & expeditas, sicut finis cuiuscunque artis, ut docet D. Thom. in prologo ad *Perihor.* & in *Post.* est reddere operationes sine errore, hinc optime dictum est, qd *Logica* est directiva actuum rationis, qui non sunt nisi tres, ut docet D. Th. in prologo ad *Perihor.* & in *Post.* quævis, Arist. de anima text. 1. dicit, quod duplex est operatio intellectus, una que dicitur indivisibilem intelligentiam, per quam illa apprehendit essentiam cuiuscunque rei, in se ipsa, alia est operatio intellectus, scilicet componens, & dividens, additur tamen tertia, scilicet ratiocinandi, secundum quod ratio procedit à notis, ad inquisitionem, ignotorum, & ideo optime sunt, & signatæ tres operationes intellectus.

Quæ sunt isti simplices termini, hæc sunt ad primam operationem, seu actum intellectus.

Sunt illi, de quibus tractat Arist. in lib. prædicamentorum, et in principio primi Perihoræ.

Hæc sunt decem prædicamenta, significancia, voces incomplexas, ut substantia, quantitas, qualitas, ad aliquid, ubi, quando obiectus phibitus, actio, passio, inveniens, & verbum:

& verborum, & hinc videri possunt considerari subus motis; Primo, qui habentur in conceptione intellectus, & sic vocantur termini univocales; Secundo in prolatione vocum, & dicuntur termini vocales; Tercio perpenduntur in conscriptione literarum, & hoc modo dicuntur termini scripti, ex quibus inflicioner regulatur operatio intellectus, qua confirmatur prima pars Logice, cui correspondet liber Prædicamentorum: Secunda pars Logice correspondet liber Perihieremias, id est de interpretatione, tertio vero reliqui libri Logices, qui sunt de syllogismis: hinc est, quod aliqui, ut fuit Petrus Hispanus formavit compendium Logice, per voces, aliqui vero, ut Paulus Venetus formavit per terminos, & hinc communis processu, quod processerit Petrus Hispanus.

Quo modo consideratur huius terminus?

Res. Dupliciter, primo intentionaliter, & secundo intentionaliter.

In intellectus noster inuenitur aliquando ista predicamenta, inspicendo ea, que conveniunt sibi ex natura propria, ut puta, dicitur, quod substantia substat accidentibus, & quantitas est mensura substantie; & sic consideratur primo intentionaliter: aliquando intellectus inuenitur ista predicamenta, inspicendo ea que conveniunt eis, ex adiunctione intellectus, & sic considerantur secundo intentionaliter, ut puta, dicitur quod substantia, vocatur genus generalissimum.

Quid est terminus prima intentionis?

Res. Est ille, qui significat conceptum, qui est immediate acceptus a re, & est similitudo eius.

Iste terminus est inuocatus a Logicis, ad exprimendam conceptum, qui habetur de natura humana, quippe qui accipitur ab ipsa humana natura, & est similitudo, sed magis, & in ea immediate fundatur, quia natura humana est eius obiectum immediatum, & vocatur nomen rei, ut homo, leo, animal, Buccellus.

Quid est terminus secunda intentionis?

Res. Est ille, qui significat conceptum mentis, immediate acceptum, non a re intellecta, sed a modo intelligendi eam, & est similitudo eius.

Cum humanus intellectus conceperit aliquam naturam, puta leoninam, & viderit eam convenire singulis leonibus, format alium conceptum de natura leonina, quia primo consideravit ipsam secundum se, nunc autem considerat eam secundum quod est in multis, vel in omnibus leonibus: & iste conceptus dicitur secunda intentio, qui acceptus est non a re immediate, que est natura leonina, sed ab illo modo intelligendi quo eam intellexit omnibus leonibus convenire, & sic vocat eam univocalem, vel speciem, vel communem; & dicitur nomen nominis, ut genus, species, &c.

Quid est genus?

Res. Est terminus predicabilis de pluribus differentiis specie, in re quod quid.

Lebet genus multipliciter sumatur, tamen secundum quod de eo fit sermo apud Logicam, hoc modo describitur. Et predicari alterum de altero, est enunciare hoc est illud: unde cum dico, homo est animal, animal dicitur predicatum, quia de homine enunciatur, homo dicitur subiectum, quia suscipit predicationem animalis. Ita dicitur differre specio, que sunt diversarum naturarum, que quidem diversitas, exponitur ex diversitate figuræ, & propriarum operationum, ut homo, leo, & equus, qui differunt specie, ut patet ex figura, & propria operatione uniuscuiusque. Illa autem differunt numero solum, que habent eandem naturam specificam, sed tamen sunt diversæ res, ut singuli homines dicuntur differre numero, quia in numerando differunt, dum semper alius & alius accipitur. Illud dicitur predicari in quid, quod responderetur ad interrogationem factam per quid, ut cum dico, quid est homo non recte responderetur alio, vel rationale, sed animal: igitur animal predicatur in quid de homine.

Quid

Quid est genus generalissimum?

R. Est terminus, qui ita est genus, quod nunquam est species, et substantia, &c.

Cum genus generalissimum non habeat aliquid supra se uniuocè dictum, propterea licet transcendentia, ut ens, unum, verum, bonum, aliquid, & res, sint supra genus generalissimum, tamen cum non prædicentur uniuocè, non dicuntur genera: genus enim generalissimum non respicit superius, sed bene inferiora in quæ diuiditur, ut substantia, quæ diuiditur per corporeum, & incorporeum; & quantitas, per continuum, & discretum.

Quid est genus subalternum?

R. Est terminus, qui potest esse genus, & species, ad aliud, & aliud relatus, ut animal.

Animal enim si referatur ad substantiam, vocatur species; si comparetur ad hominem vocatur genus: unde habet duas habitudines ex quibus sortiuntur diuersa vocabula. Genus generalissimum habet solum unam habitudinem, scilicet ad inferiora, ex qua sortitur nomen generis: si autem ad superiora referatur, non sortitur nomen speciei, sed semper retinet nomen generis: similiter species ex una tantum habitudine, scilicet ad superiora, sortitur nomen speciei; ex habitudine autem ad inferiora nullum aliud nomen sortitur, nisi etiam speciei.

Quid est species?

R. Est terminus, qui ponitur sub assignato genere, & prædicatur de pluribus differentibus numero, in eo quæquid, ut homo.

Quia species multipliciter accipitur à Logicis, ideo multipliciter etiam ab ipsis diffinitur. Primo enim accipitur secundum quod subest generi, in recta linea prædicamentali; & ideo dicitur de ea, quod ponitur sub assignato genere, non vagè, sed determinatè. Secundo consideratur, ut subest generi in propositione, & sic diffinitur secundo; species est de qua genus prædicatur in quid. Tertio consideratur prout est unum prædicabile distinctum ab alijs; & sic datur tertia descriptio, quæ hic tradita est virtualiter: & hanc omnes ferè amplectuntur. Et aduerte, quod cum sint relatiua, genus, & species, necesse est genus poni in descriptione speciei, & speciem in descriptione generis, quia unum non potest, nec esse, nec intelligi sine reliquo: unde species est veluti homo, qui prædicatur de Sorte, & Titio, qui differunt numero.

Quid est species specialissima?

R. Est terminus, qui cum sit species, non potest esse genus, ut homo.

Hæc descriptio solet declarari à Logicis exemplo familie: in aliqua enim familia, puta Iouis, aliquis est pater tantum, ut prius pater Iuppiter; aliquis est filius tantum, ut ultimus hæres Agamemnon; & aliquis est filius, & pater, ut intermedij genitores, Atreus, Pelops, & Tantalus: sic in una coordinatione prædicamentali, aliquid est genus tantum, ut substantia; aliquid est species tantum, ut homo; aliquid genus & species, ut animal & corpus.

Quid est indiuiduum?

R. Est terminus, qui prædicatur de uno solo, ut Socrates.

Solerunt quadrupliciter sumi indiuiduum: Primo pro indiuiduo discreto, ut Titius, & Socrates. Secundo pro indiuiduo circumloquuto, ut primogenitus Cesaris. Tertio pro indiuiduo demonstrato, ut ille homo. Additur & quarto, indiuiduum vagum, ut aliquis homo: hic descriptum est indiuiduum primo modo sumptum.

Quid

Quid est differentia?

R. Est terminus, qui predicatur de pluribus differentiis specie, in eo quod quid simpliciter, ut rationale.

Differentia est tertium predicabile: nam cum omne quod predicatur, vel in quid vel in quale, necesse est predicari: si primo modo, vel de pluribus differentiis specie, & sic est genus; vel numero, & sic est species: si in quale, vel est essentialiter, vel accidentale; si primo, sic est differentia: si accidentale, sic dupliciter, vel conuertibiliter, & sic est proprium; vel non conuertibiliter, & sic est accidens: non possunt esse nec plura, nec pauciora predicabilia. Et licet multipliciter diuidatur differentia, tamen descriptio hic assignata est famosior, & est descripta differentia nobis cognita, & predicatur in quale: quia si quis interrogaret, qualis est homo? Respondetur, rationalis: unde rationale, quæ est differentia, predicatur in quale simpliciter, id est essentialiter.

Quid est proprium?

R. Est terminus, qui non indicat quid sit res, vni soli insit, & conuertitur de re predicatur, ut risibile.

VT latius videbitur in expositione predicabilium, hæc est vera descriptio ipsius proprii, quarto modo sumpti: nam prima particula ponitur, ad differentiam generis, definitionis, & differentia, quæ indicant quid sit res; secunda particula ponitur, ad differentiam accidentis, & proprii, secundo modo sumpti, quæ non soli insunt; tertia verò ponitur, ad differentiam proprii primo, & tertio modo sumpti, quorum neutrum conuertibiliter predicatur de eo cuius est proprium.

Quid est accidens?

R. Est terminus, qui adest, & abest, præter subiecti corruptionem, ut albus.

Hic capitur accidens, pro predicato accidentali, ut distinguitur contra genus, speciem, differentiam, & proprium, non autem prout diuiditur contra substantiam. Adesse, & abesse, non sumuntur hic realiter, sed prout significant veritatem propositionis, quia accidens est, quod affirmatur & negatur de subiecto, salua natura eius, ut coruus est niger, & coruus intelligitur albus stante natura eius. Diffinitur quoque accidens, quod non est genus, nec species, nec proprium, sed semper est in subiecto subsistens, quia predicatum accidentale semper habet subiectum predicationis, sicut predicatum reale habet subiectum inhesionis.

Quid est æquiuocum?

R. Est terminus, conueniens pluribus distinctis specie, secundum diuersas rationes, ut canis.

Hic est notanda illa distinctio de æquiuoco, æquiuocante, & de æquiuoco æquiuocato. Æquiuocum æquiuocans est terminus significans diuersas naturas, ut canis significat animal terreste, sydus coeleste, & canem marinum. Æquiuocum æquiuocatum, est res illa significata per illud nomen, ut animal terreste, sydus coeleste, & canis marinus; sunt res æquiuocate sub hoc nomine canis.

Quid sit vniuocum?

R. Est terminus conueniens pluribus secundum vnã rationem, seu definitionem, ut animal.

Eandem quæstionem notat de vniuoco, nam aliquod est vniuocum vniuocans, aliquod vniuocum vniuocatum. Vniuocans est terminus communis pluribus conuenientibus in vna natura communi, sicut in vna definitione, ut animal conuenit homini, & leoni, & capræ, quæ conueniunt in vna definitione, nam qualibet species animalis est substantia animata, sensitiva. Vniuocata sunt, res illæ quæ conueniunt in vno nomine, & vna natura, ac definitione, ut homo, leo, & capra, sunt vniuocata sub hoc nomine animal.

Quid

Quid est analogum ?

R. Est terminus, qui sub distinctis rationibus, vel sub una inaequaliter participata, plures naturas quodam ordine prioris, & posterioris significant, ut sanum.

Sanum primo significat sanitatem, quæ est in animali, quod animal est subiectum sanitatis; deinde significat sanitatem, quæ est in medicina, quæ est causa sanitatis; tertio significat sanitatem, quæ est in vrina, vrina enim est signum sanitatis: similiter ens est terminus analogus, quia sub hac ratione quæ est, cui debetur esse, significat primo substantiam, deinde accidens, quando substantia est ens simpliciter, & accidens est ens secundum quid, & solum in ordine ad substantiam.

Quid est concretum ?

R. Est terminus, qui significat formam, conuotando subiectum, ut coloratum.

Terminus concretus, idem est quod denominatiuus, vt hoc nomen iustum, quod sumitur à iustitia, & differt à nomine iustitiæ in fine pronuntiationis, & conuenit in principio, vt patet studiosis: & si à virtute dicatur, non tamen denominatur à virtute; & similiter mulier musica, à musica disciplina denominatiuè non dicitur.

Quid est abstractum ?

R. Est terminus, qui significat formam per se, sine connotatione subiecti, ut color, & sapor.

Hilo quoque terminus abstractus, idem est quod terminus denominans, qui est simplex, & pura forma, vt albedo apud Grammaticum dicitur nomen primitiuum, quasi non dependens, nec originatum ab aliquo; concretum siue denominatiuum, dicitur apud Grammaticum deriuatiuum, quasi descendens ab aliquo.

Quid est terminus incomplexus ?

R. Est ille, qui unica dictione exprimitur, nedum in nominibus, sed etiam in verbis, ut homo, vel currit.

Quid est terminus complexus ?

R. Est ille, qui per plures dictiones exprimitur, ut homo albus.

Quotplex est substantia ?

R. Duplex; quadam prima, quadam secunda.

Vbi aduerte, quod multis modis fit diuisio, vt æquiuoci in æquiuocatum, vt canis, in canem marinum, cœlestem, & terrestrem; & vniuoci in æquiuocata, vt puta quando genus diuiditur in species, totum continuum in partes suas, vt domus in fundamentum, rectum parietem, vel totum essenziale in partes essentielles, vt homo, quando diuiditur in animam, & corpus. Est etiam diuisio totius potestatiui, in partes potestatiuas, vt quando anima diuiditur in suas potencias. Diuisio substantiæ in primam, & secundam, nulla istarum est, sed dicitur diuisio ista modalis; quia substantia, aut concipitur particulariter, & sic dicitur substantia prima; aut concipitur vniuersaliter, & sic vocatur substantia secunda.

Quid est substantia prima ?

R. Prima substantia, propriè, principaliter, & maxime, est terminus completus, neque de subiecto dictus, neque in subiecto existens, ut aliqua homo.

Nota, quod diffinitum in hac parte est totum hoc, substantia, quæ propriè principaliter, & maxime, quia hic loquimur de substantia propriè non communiter: capitur hic substantia, prout dicitur à substantiando accidentibus, quod principaliter conuenit primæ substantiæ, secundariò conuenit secundæ: non autem capitur hic substantia prout dicitur à per se essendo, quia sic etiam Deus est substantia: diffinitio est illud quod sequitur terminus completus vt exhibentur partes, & hic terminus nõ est in subiecto, scilicet

scilicet inhæſionis, quia est substantia, & que dicitur de subiecto, quia est particularis, ut aliquis homo, aliquis bos.

Quid est substantia secunda?

R. Est terminus completus, in quo est substantia prima, ut inferius in suo superiori, ut homo in quo est aliquis homo.

Secundum Peripateticos secunda substantia est species, puta homo, in qua est prima, puta hic homo: est etiam & genus, in quo est species: quod semper est intelligendum tanquam inferius in suo superiori, cum esse in multis modis dicatur, ut patet in Physicis vnde his versibus notantur;

*In sunt pars totum; species, genus, materia, forma,
Rex in Regno; res in fine, locaque locatum.*

Quid est quantitas?

R. Est terminus mensurativus substantie.

Quamvis Aristoteles in predicamentis non definiat quantitatem, sed tantum dividat in continuam, & discretam, quia intentio sua non erat sortitari naturas rerum, sed tantum adunare omnia ad quasdam semitas; tamen quia hic tractatus est compilatus pro novitijs, qui instruendi sunt definitionibus terminorum, pertinentium ad primam operationem intellectus; propterea nemini mirum videri debet, si definitio sic tradita de quantitate in communi, derelinquendo quid sit continuum, cum speciebus eius, puta linea, superficies, corpus, tempus, & locus; & similiter quid sit discretum, cum speciebus eius, scilicet numerus, & ratio.

Quid est ad aliquid?

R. Est terminus, quo aliquid dicitur alicuius, vel quomodolibet aliter ad aliud, ut pater filij pater.

Ad aliquid est quoddam genus generalissimum, sub quo sunt genera subalterna, que dicuntur relatio æquiparantiz, relatio superpositionis, & relatio suppositionis. Relatio æquiparantiz est illa, que in utroque extremo denotat æqualitatem, ita quod neutrum excedit alterum, nec exceditur, ut vicinus, vicino vicinus. Relatio superpositionis est illa, que in suo relativo denotat maioritatem super correlativum, ut paternitas in patre super filium, vnde dicitur pater filij pater. Relatio suppositionis est illa, que in suo relativo denotat minoritatem erga suum correlativum, ut filiatio in filio erga patrem, vnde dicitur filius, patris filius; & servus, domini servus.

Quid est qualitas?

R. Est terminus, secundum quem subiectum dicitur quale, ut albedine paries dicitur albus.

Qualitas quoque est quoddam genus generalissimum, sub quo ponuntur species, sive genera subalterna, puta habitus & dispositio, naturalis potentia, vel impotentia, passio, & passibilis qualitas, forma, & figura, constans circa aliquid. Et definitio hæc tradita de qualitate est ab effectu, & a posteriori, cum qualitas sit causa formalis, qua subiectum dicitur quale accidentaliter, puta papirus dicitur albus albedine, & nigra nigredine.

Quid est actio?

R. Est terminus, secundum quem in id quod subicitur agere dicimus, ut secans dicitur agere in eo quod sciat, puta in ligno; & ideo scissio est actio.

Actio est duplex in doctrina Aristotelis, & Sancti Thomæ, Immanens, & transiens. Immanens est illa, que remanet in agente, & perficit ipsum, ut intelligere, velle, desiderare, sentire. Transiens est illa, que causatur ab agente, & recipitur subiective in passio, ita quod licet agens sit eius principium, non tamen subiectum, ut caliditas actio, que ab igne est, sed non remanet in igne, sed recipitur in aqua, & hæc actio est forma in præ-

in presentiarum, & est genus generalissimum, sub quo ponuntur subalterna, vt generare, corrumpere, augere, minuire.

Quid est passio?

Est effectus, & actio; & dicitur, ut calefieri inferitur ex calefactore.

Passio, etiam apud Arist. & D. Thomam sumitur aliquando pro qualitate sensibili, non firmata in subiecto, vt rubor caudatus ex verecundia, & hac est tertia species qualitaris, aliquando pro conceptu intellectus, & de hac Philosophus in prologo primi Paribermeni dixit, quod ea quae sunt in voce, sunt signa passionum, quae sunt in anima: aliquando sumitur pro motu appetitus sensitivi, in quo dicitur esse passiones animi, vt amor, odium, desiderium, & ira, de quibus tractat Philosophus 3. de anima: aliquando sumitur pro qualitate fluente a principijs naturalibus alicuius rei, vt risibilitas in homine, hinnitus in equo: aliquando passio sumitur pro causatur, & inferitur ex actione fluente ab agente, vt calefactio passiva, illata ex calefactione actiua, emanante ab igne, vt calidus est; & sic diffinitur hic, & est genus generalissimum, sub quo ponuntur genera subalterna, puta generari, corrumpi, augeri, & minui.

Quid est quando?

Est quod ex adiacentis temporis in v. temporali distinguitur, et esse hodie, & fuisse heri.

Terminus Rebus modis sumi potest ipsam quando; Reimo relatione, vt Titius scribis, quando Paulus rogabit, sumitur interrogatiua, vt si quis diceret, quando venisti responde tu, nudius tertius: Tertio sumitur in se habita, & hoc modo, quando importat esse in tempore, i. mensurari aliqua differentia temporis, vt esse hodie, importat respectum presentis temporis, ad rem temporalem, et aequatur mensurae ad mensuratum; & est genus generalissimum, sub quo ponuntur genera subalterna, scilicet esse in tempore continuo, vt alicrebo, esse in aeuo, esse in aeternitate.

Quid est vbi?

Est circumscriptio corporis locati, a circumscriptiuae loci proueniens, et esse in templo.

Hic est sermo de vbi circumscriptiua, sicut corpus est in loco; non diffinitiua, quae postea Angelo non constitit esse vbi, id est in loco. Est circumscriptio capiepr. aliquando actiua, pro continetia, quae corpus locans circundat, & in se concludit corpus locatum; & sic ponitur in praedicamento actionis, aliquando capitur passiuè, & est conclusio, qua concluditur locatum a locante, vt aqua a vase; & sic est in praedicamento passionis: Tertio capitur respectiua, pro ordine locati ad locum, quia locus circumscribit, & locatum circumscribitur; & sic definitur hic, et est genus generalissimum, sub quo ponuntur genera subalterna, id est vbi simplex, quod a minimo loco procedit; et vbi compositum, quod procedit a loco composito, scilicet habente partes manifestas quantitatiuas.

Quid est positio?

Est situs partium, & generationis ordinatio, et ratio, & seditio.

Positio aliquando est differentia quantitatiua, prout dicit ordinem partium inter se, & per respectum ad totum: vnde Philosophus dicebat, quod quaedam quantitas habens positionem, quaedam carens positione. Aliquando sumitur pro propositione verissima, quae supponitur in aliqua scientia, puta apud Mathematicum hac est positio, Punctus cuius pars non est. Tertio capitur positio, pro ordinatione partium alicuius corporis locati in loco, quia non solum locatum est in loco, scilicet totum, sed & partes sunt locatae, quoniam aliqua pars est sursum, vt caput in homine, aliqua deorsum, vt pes; & sic diffinitur hic, vnde sicut vbi importat situm totius locati in toto loco, sic positio importat situm partium locati, in partibus loci correspondentium: & est genus generalissimum, sub quo ponuntur, situari sursum, situari deorsum, a dextris, a sinistris.

Quid

Quid est habitus?

R. Est adiacentia corporum, & eorum qua circa corpus sunt, ut esse vestitum.

Habitus in predicamento qualitatis sumptus fuit ab Arist. pro qualitate radicata, & difficile mobili; quo pacto est prima species qualitatis: in predicamento sumptus fuit pro forma debita alicui subiecto determinato, cui opponitur negatio eiusdem forme, cum aptitudine, de re & in eodem subiecto, ut deus debetur visus, cuius privatio est cecitas. Potest quoque sumi habitus pro accidente, ut vestimento, & ex nomine vestito, quo pacto dicitur accidens respectu, proveniens ex materia adiacenta ipsius vestimenti, & hominis vestiti; & ita diffinitur hic, & est genus generalissimum, cuius genera subalterna sunt habitus totius, ut esse vestitum, vel togatum; & habitus partis, ut esse coronatum, vel calcatum.

Quotuplex est oppositio?

R. Est quadruplex, relativa, contraria, privativa, & contradictoria.

Certum est enim, qd oppositio cum sit repugnancia duobus terminis, ut in incomplete, vel uterque terminus est ens; & sic vel est absolutus, vel relatiuus: si primo, efficitur oppositio contraria, ut pater & filius: si secundo, efficitur oppositio relatiua, ut dominus & seruus. Vel vterque terminus istius oppositionis est ens, & alter non ens; & si hoc secundo modo, dupliciter intelligi potest; quia vel vnus terminus est non ens simpliciter, & sic efficitur oppositio contraria, ut scilicet non sedes, vel vnus terminus est non ens circa determinatum subiectum, & sic est oppositio privatiua, ut visio, & cecitas: cecitas enim est negatio visus in oculo.

Quid est oppositio relatiua?

R. Est repugnancia relatiua, & sui correlatiua, respectu eiusdem subiecti, ut pater & filius.

Vanquam multipliciter solet diffiniri relatiua oppositio, tamen hæc quæ tradita est hic, est clarior ceteris. Sicut enim dicere aliqui, relatiuam oppositionem in hoc consistere formaliter, quod ad inuicem relatiua sunt vel dicuntur: ita quod ex hoc pater & filius opponuntur relatiue, quia pater contra filium ponitur, & e conuerso, pro hoc quod pater filij est pater, & filius patris est filius. Sed illa quæ tradita est hic, est clarior, quia relatiue opposita ex hoc oppositionem relatiuam habent, quia non compatuntur se inuicem in eodem, secundum idem impossibile enim est respectu eiusdem, idem esse patrem & filium, dominum & seruum.

Quid est oppositio contraria?

R. Est repugnancia duorum contrariarum, non se compatientium simul in eodem subiecto, sed mutuo se expellentium, ut albedo, & nigredo.

Nimaduerte distinctionem famosam, quam ponit Arist. de contrarijs, quod quedam sunt mediata, ut album, & nigrum, inter que datur medium, quod est color rubeus, vel viridis; quedam sunt immediata, inter que non cadit medium eiusdem generis, ut sanum, & ægrum. Contraria quoque mediata quedam sunt, quorum medijs sunt imposita nomina, ut medijs coloribus, & superbijs, quedam sunt, quorum medijs sunt inueniata, ut inter bonum & malum, datur medium inominatum.

Quid est oppositio priuatiua?

R. Est repugnancia habitus, & priuationis, non compatientium se in eodem subiecto, inherentijs suam vicissim, ut cecitas, & visio.

Licet Arist. distinguat habitum, ab ipso habentis habitum, & priuationem ab ipso habente priuationem, tamen necesse est inherendo, hic ea eodem modo diffinita est oppositio priuatiua. Et quævis priuatiua in his modis dicitur, tamen in presenti capitur priuatio, pro negatione forme, in subiecto apto habere vtramque, ordine irreversibili; & hoc

& hoc modo concitas dicitur priuatio visus; & mors priuatio vite: hinc sumitur famosa illa propositio, A priuatione ad habitum non est regressus, secundum cursum nature.

Quid est oppositio contradictoria?

R. Est repugnantia duorum terminorum incomplexorum, quorum significata non possunt de aliquo simul esse vera, vt homo, & non homo; sedere, & non sedere.

Inter contradictoria non datur medium, quia vnum extremorum est ens, & alterum non ens, & inter ens, & non ens non datur medium: quanquam medium duplex sit, Alterum per participationem vtriusque extremi, vt rubrum & viride; Alterum per negationem, vt lapis non est, nec sanus, nec aeger: oppositio relatiua poterit habere medium per negationem, quia, vt dictum est, lapis nec est pater, nec filius; & similiter oppositio contraria, & etiam priuatiua, sed contradictoria nullum medium habet: vnde solet etiam dici, Contradictio est oppositio, cuius secundum se non est inuenire medium.

Quot modis dicitur prius?

R. Quinque modis, secundum tempus, secundum naturam, secundum ordinem, secundum dignitatem, & secundum causalitatem.

Quid est vnusquisque istorum modorum?

Prius secundum tempus est illud, quod fuit in aliquo tempore in quo non fuit aliud, vt Adam fuit prior Moise. Prius secundum naturam est, a quo non conuertitur subsistentia consequentia, vt si sunt tria, ergo sunt quatuor; non valet ideo tria sunt priora quatuor. Prius secundum ordinem est illud, quod precedit aliud in doctrina, & conditione, & principia scientie, sunt priora, quam ipsa scientie: Prius secundum dignitatem est illud, quod precedit aliud in doctrina, & auctoritate, vt Rex est prior suis Capitaneis. Prius secundum causalitatem est illud, a quo aliud pendet, & non e conuerso, vt res est causa veritatis in propositione: vnde dicitur, quod ab eo, quod res est, & non est, oratio est vera, vel falsa.

Quot modis capitur simul?

R. Quinque modis.

Quid est vnusquisque horum?

Primus dicitur simultas temporis, & est illud, quocumque duo vniuntur in eodem tempore, vt duo gemelli orti in eodem tempore, & subiectum, & passio; secundus modus est simul secundum conuertentiam, & conuenit his, inter que datur consequentio in affirmando, & negado, vt si ponitur vnum, ponitur & alterum, & si remouetur vnum, remouetur & alterum, vt patet in relatiuis: tertio dicitur simul secundum naturam, & conuenit his que diuidunt idem genus, vt sunt duae differentie, puta rationale, & irrationale, que diuidunt animal: quartus dicitur simul dignitate, & conuenit his quibus confertur eadem dignitas, vt duo homines Senatores in Republ. quintus dicitur simul secundum causalitatem, & conuenit his, qui simul causant, vt duo trahentes eandem nauim.

Quot sunt species motus?

R. Sex, videlicet generatio, corruptio, augmentum, diminutio, alteratio, & motus localis.

Vt docet Arist. 3. Phys. motus est actus mobilis, in quantum mobile; & ista definitio competit omnibus speciebus motus, licet Logici soleant definire vnamquamque speciem, dicendo, quod generatio est progressio a non esse ad esse, vt quando generatur; corruptio est progressio ab esse substantiali, a non esse, vt quando corrumpitur; Augmentum est praesistentis quantitatis additamentum, vt si minori quantitati addatur maior; Decrementum est praesistentis quantitatis minoramentum, vt si a quantitate aliqua abstrahatur aliqua pars; Alteratio est mutatio quaedam de contrariis in contrarium; Motus localis est mutatio de vno loco in alterum, vt quando totum subiectum relinquunt vnum locum, & ingreditur alterum.

Quo?

Quot modis sumitur habere, & quis est terminus qui hanc illarum modorum?

R. Septem modis.

Primus est, quando quis habet qualitatem, vt Titius dicitur habere virtutem, vel scientiam: Secundus est, quando quis habet quantitatem, vt Ioannes dicitur habere quantitatem bicubitalem, & Franciscus tricubitalem: Tertius est, quando quis dicitur habere ea quæ insunt corpori, vel partibus eius, vt Sortes dicitur habere vestes, vel biretum in capite: Quartus est, quando quis dicitur habere membrum aliquod, vt Titius habet manum, vel brachium: Quintus est, quando quis dicitur habere possessionem, vt Titius habet ciuitatem aliquam, vel agrum: Sextus est, quando quis dicitur habere contentum, vt lagena habet vinum, & modius triticum, & continens contentum: Septimus est, quando quis habet uxorem, vt Sortes cohabitat familiariter cum Betta sua uxore.

Quid est nomen?

R. Est terminus per se significatiuus ad placitum, sine tempore, cuius nulla pars aliquid significat separatim, finita & recta, vt homo.

Aristoteles 1. Periherm. diffiniuit ipsam nomen per vocem, nihilominus quia hic latius pro nouitijs loquimur de pertinentibus ad primam operationem intellectus, propterea per terminum, & non per vocem diffiniuimus ipsum nomen, terminus enim & in voce, & scripto, & mente esse poterit: vnde septem particule posite sunt in hac diffinitione; Prima est, quod nomen est terminus, & ponitur loco generis, quia in plus est terminus, quam nomen, si quidem verbum est terminus, cum sit pars propinqua orationis, &c. tamen non est nomen. Patet igitur terminum esse communioem, quam ipsum nomen. Secunda est, per se significatiuus, ad differentiam terminorum, qui non per se significant, vt sunt termini syncategorematici, vt sunt signa vniuersalia, & particularia, omnis, nullus, & aliquis. Tertia est ad placitum, & ponitur ad excludendum terminos significantes naturaliter, vt latrans canum, & gemitus infirmorum. Quarta est sine tempore, ad excludendum ipsum verbum, quod significat cum tempore, licet sint quædam nomina, quæ significant tempus, vt ait D. Thom. 1. Periher. de mense, septimana, & hora. Quinta est, cuius nulla pars separata aliquid significat, ad excludendum orationem, cuius partes separatæ significant aliquid: & licet partes nominis alicuius significant aliquid, non tamen significant illud, quod prius significabant, vt docet Aristoteles 1. Periher. Sexta particula est finitus, vt excludatur terminus infinitus, puta non homo, lapis, qui licet sint nomina apud Grammaticum, non tamen apud Logicum. Vltima particula dicitur rectus, vt excludatur nomen obliquum, quod quidem etiam apud Grammaticum est nomen, non tamen apud Logicum, vt puta Catonis, Catoni, Catonem, hæc nomina obliqua cum non possint facere propositionem veram, vel falsam, non considerantur a Logico.

Quid est verbum?

R. Est terminus per se significatiuus ad placitum, cum tempore, cuius nulla pars separata aliquid significat, finita, & recta, & est extramodum unitiuus.

In hac quoque diffinitione ponuntur septem particule: quarum Prima est terminus, qui est loco generis, cum omne verbum sit terminus, non tamen e contrario, cum nomen quoque sit terminus, non tamen est verbum: Secunda particula est per se significatiuus, ad differentiam verbi non per se significatiui, vt dictum est in diffinitione nominis: Tertia particula est ad placitum, propter verba mentalia, quæ significant naturaliter, & non ad placitum: Quarta particula est, cum tempore, vt excludatur nomina, & pronomia, quibus non conuenit significare cum tempore, cum non significant per modum actionis, & passionis, sicut verbum, & participium: Quinta particula est, cuius nulla pars separata aliquid significat: hæc particula ponitur ad excludendas orationes omnes, quarum partes separatæ significant, sed partes verbi siue simplicis, siue compositi, nullo pacto significant id, quod prius significabant: Sexta particula, vt excludatur verbum infinitum ponitur, puta non curro, non laboro, hoc enim verbum non significat aliquid determinatè, propterea non est verbum apud Logicum. Ponitur & septima particula rectus, vt excludatur verbum obliquum, puta præteriti, & futuri temporis, & cuiuslibet modi, quæ non sunt verba apud Logicum, cum

non

non faciant propositionem veram, vel falsam, & propterea Logicus tantummodo considerat verbum indicatiui. Addita quoque est, & vltima particula. s. extremorum vnitiuus, vt excludatur ipsum verbum à participio, cui licet competant particulae diffinitionis verbi suprapositi, non tamen competat hæc vltima, nam participium non vnit subiectum cum prædicato: vnde si quis diceret, Titius studens, non facit propositionem, nisi subintelligatur verbum, est, puta Titius est studens; propterea tantum verbum vnit, & copulat subiectum cum prædicato, & facit propositionem ipsum autem participium non potest esse copula inter prædicatum, & subiectum. Et hæc dicta sufficiant de terminis pertinentibus ad primam operationem intellectus. Sequitur videre, quomodo regulatur secunda operatio intellectus, & hoc in sequenti parte.

SECUNDA PARS.

De propositionibus, subseruiens secundæ operationi intellectus.

Quid est oratio?

R. Est terminus per se significatus ad placitum, cuius pars separata aliquid significat, ut homo est animal.

Verum est Logicam esse artem directiuam actuum rationis, siue operationum intellectus, & quia per primum tractatum de terminis, habet nouitius aliqualem cognitionem eorum, quæ regulant primam operationem intellectus, operetpretium est modo tradere cognitionem de his, quæ regulant secundam operationem intellectus; hæc autem sunt propositiones: quas antequam declaremus, oportet definire quid sit oratio: & dictum est, quod est terminus. s. complexus, siue in mente, siue in voce,

siue in scripto: & licet ens enim & verbum sint termini, non tamen sunt complexi, propterea hæc particula posita est loco generis. Dicitur ad placitum propter orationem mentalem, quæ significat naturaliter. Dicitur quoque, cuius pars separatim aliquid significat, ut homo est pars orationis, & separato ab oratione, significat naturam humanam, sicut & omnis oratio; & hoc propter partes nominis & verbi, quæ separatæ nihil significant.

Quotuplex est oratio?

R. Duplex, perfecta, & imperfecta.

Quid est oratio perfecta?

Si illa, quæ perfectum sensum generat in animo auditoris, ut homo est animal, ut ait D. Thomas 1. Periherm. tunc oratio est perfecta, quando perfecte exprimit sensum orationis, in quo consistit verum, vel falsum; & quia in sola indicatiua, siue enunciatiua oratione est verum, & falsum, propterea ipsa sola absolute est perfecta oratio; licet & aliæ quoque sint orationes perfectæ quoad complementum sententiæ, ut imperatiua, o Petre fac ignem; & deprecatia, ut vtinam essem felix; & interrogatiua, vnde venis? & vocatiua, ut o bone Petre; est etiam dubitativa, quæ reducitur ad interrogatiuam; & operatiua, quæ reducitur ad deprecatiuam, hæc enim non dicuntur perfectæ, quia non significant verum, vel falsum, sed quia complent sententiã: hinc est, quod de istis non tractat Logicus, sed tantum de enunciatiua, quæ non omnis est, sed illa, in qua est verum, vel falsum.

Quid est oratio imperfecta?

R. Est illa, quæ imperfectum sensum generat in animo auditoris, vt animal, album.

Quotiescunque non apponitur verbum substantiuum inter duo nomina, illa nomina non constituunt perfectam orationem: vnde hæc nomina, Sortes homo, vel Sortes doctus, non faciunt orationem perfectam, etiam quod capiat nomen cum verbo impersonali, dicendo, Sortes incipit, vel desinit: propterea hæ orationes potius spectant ad Grammaticum, vel Poetam, & Rhetoricum, quam Logicum, cuius munus est veritatem, & falsitatem indagare.

Quid

Quid est propositio?

R. Est oratio perfecta, in qua est verum vel falsum, ut species predicatur de individuo.

Verum, & falsum reperiuntur in oratione, namquam in signo, quia in intellectu reperitur verum, & falsum, tanquam in subiecto, ut scribitur 6. Metaph. in rebus reperitur verum, & falsum, tanquam in causa, ut dicitur: in lib. predicamentorum, ab eo quod res est, vel non est, oratio est vera vel falsa: vnde propositio debet esse modi indicativi, quia propositiones aliorum modorum non significant verum, & falsum, nisi reducantur ad questionem modi indicativi. Dicitur propositio, quasi pro alio posita, quia ponitur pro conclusione probanda. Dicitur etiam & praemissa, quia praemittitur conclusioni.

Qua est prima divisio propositionis?

R. Dividitur primo in categoricam, & hypotheticam.

Prima divisio, quam posuit Philo sophus de propositione, est in simplicem, & compositam: & per propositionem simplicem, intelligunt Logici propositionem categoricam, i. predicativam, ut homo est albus: & per propositionem hypotheticam, i. suppositivam: quia sicut in rebus, quae sunt extra animam, aliquid est vnum simplex, sicut indivisibile, vel compositum; & aliquid est vnum colligatione, aut compositione, ut domus, ita in propositionibus, aliqua propositio est simplex, aliqua composita.

Quid est propositio categorica?

R. Est illa, qua habet subiectum, predicatum, & copulam, tanquam principales partes, ut homo est rationalis.

Homo dicitur subiectum, quia de hoc dicitur rationale, quod quidem dicitur predicatum: & quia subiectum, & predicatum sunt relativa, & alterum diffinitur ad alterum, propterea predicatum ponitur in definitione subiecti, & e contra. Copula est verbum, quod mediat inter subiectum, & predicatum, & iste sunt principales partes, in quibus componitur propositio categorica: & per hoc excluditur hypothetica, quae habet quosdam subiectis principalibus partibus non subiectum, & predicatum tantum, sed plures, & categoricas, ut si Sol est super terram, dicitur si partes huius propositionis, sunt, vel est super terram, & dies est.

Quid est propositio hypothetica?

R. Est propositio, in qua sunt plures categoricae coniunctae per notam conjunctionis, tanquam principales partes sui, ut si curris, moueris.

Propositio hypothetica dicitur ab hypo, quod est sub, & thesis, quod est propositio, vnde idem est hypothetica, quod suppositio a propositio: & dividitur in conditionalem, ut si buccalus habet alas, volat; in causalem, ut quia Sol est super terram, dies est; in rationalem, ut Plato est homo, ergo est rationalis; in temporalem, ut Saturnus comedit, quando eius dominus dormit; & in copulativam, ut Petrus & Ioannes scribunt. Et istae propositiones apud Arist. dicuntur propositiones plures, ad differentiam propositionis categoricae, quae dicitur propositio vna, sed hypothetica non dicitur propositio plures simpliciter, quia ibi est nota conjunctionis, per quam plures categoricae iunguntur: propterea dicitur aliquando, quod hypothetica est propositio vna conjunctione. Distinguitur etiam a categorica per hoc, quia principales partes categoricae sunt subiectum, & predicatum; principales partes hypotheticae sunt categoricae.

Qua est prima divisio propositionis categoricae?

R. Est illa, qua dividitur per affirmativam, & negativam.

R. Quid est categorica affirmativa?

R. Est illa, in qua predicatur affirmatur de subiecto, et genus est universale.

Enunciatio seu propositio affirmativa est prior negativa, tum quia simplicior: negativa enim propositio addit supra affirmativam negativam particulam; tum etiam quia affirmativa propositio significat esse, negativa significat non esse: & sicut habitus est prior privatione,

privations, ita affirmatio est prior negatione: propterea prius est dicitur per hoc quod predicatum, scilicet univrsale dicitur, seu affirmatur de subiecto, puta de genere.

Quid est propositio negativa categorica?

R. Est illa, in qua predicatum negatur de suo subiecto, ut genus non est species.

Cum ergo negativa propositio illa sit in qua negatio precedit verbum, propterea dictum est, quod predicatum debet negari à subiecto: quia si negatio postponeretur verbo, tunc efficeretur propositio affirmativa, & non negativa, ut patet in hoc exemplo, genus est non species, ista dicitur affirmativa de predicato negato.

Quid est secunda divisio propositionis categoricæ?

R. Est illa, quæ dividitur in veram, & falsam.

Quid est propositio vera?

R. Est quæ significat rem esse sicut est, ut homo est risibilis.

Propositio debet significare aliquid esse, vel non esse, secundum congruentiam rei: propterea aliqua propositio est vera, & aliqua falsa, & vera poterit esse affirmativa, & negativa. Tunc efficitur propositio affirmativa vera, quando enunciatur in propositione, ita esse, sicut est in re, ut puta cum Socrates legit, dicimus Socratem legere. Quando in propositione enunciatur aliquid non esse, quod non est, tunc efficitur propositio negativa vera, ut cum dicitur, genus non est species.

Quid est propositio falsa?

R. Est quando in propositione enunciatur aliquid, quod non est in re, ut substantia est qualitas,

Sicuti propositio vera est duplex, affirmativa, & negativa, ita & falsa. Affirmativa falsa est, quando enunciatur aliquid esse, quod in re non est, quod pertinet ad affirmativam falsam; ut cum dicitur substantia est qualitas, vel corvus est albus; quando verò in propositione enunciatur de aliquo non esse, quod in re est, tunc efficitur negatio falsa; ut cum dicitur quantitas non est mensura substantiæ, vel nix non est alba.

Quæ est tertia divisio propositionis?

R. Est illa, quæ dividitur in univrsalem, particularem, indefinitam, & singularem.

Quid est propositio univrsalis?

R. Est illa, quæ de univrsali univrsaliter enunciat, vel ab eo univrsaliter aliquid remouet, ut omnis homo est animal, vel nullus homo est lapis.

Vniuersale, ut docet Philosophus 1. Periherm. est, quod de pluribus prædicari aptum est, ut homo, animal, leo. Dicitur item aptum est, quia non est necesse, ut rem univrsalem præferamus, quod actu eam de multis prædicemus, sed erit, si ipsa aptitudo sit, ut Sol, mundus; & quando hujc rei additur signum univrsale, efficitur propositio univrsalis: signum autem univrsaliteris, nihil significat per se, sed iunctum cum re univrsali, indicatque pro omnibus, vel pluribus, vel pro nullis accipitur: nam aliquid dicitur signum univrsale, quod est affirmativum, ut omnis, quilibet, quisque: aliquid est negativum, ut nullus, nihil, neuter: & ex signo affirmativo univrsali constituitur propositio affirmativa univrsalis, ut omnis homo est animal, ex signo negativo fit propositio univrsalis negativa, ut nullus homo est lapis.

Quid est propositio particularis?

R. Est illa, quæ de univrsali particulariter enunciat, ut aliquis homo est albus, aliquis homo non est albus.

Communiter solent dicere Logici, quod propositio particularis est illa, in qua subicitur terminus communis signo particulari determinatus: signum autem particularitatis

ritatis est, quod indicat vniuersale: pro aliquo esse accipiendum, vt quidam, aliquis, & similia: & dicuntur signa particularia, quia signant, seu determinant res communes, non esse accipiendas pro omnibus, quæ sub eis continentur, sed pro aliquibus, vel pro aliquo, &c. quædam substantia est corpus, vel hæc substantia est planta.

Quid est propositio indefinita?

R. Est illa, quæ de vniuersali nec vniuersaliter, nec particulariter enunciat, vel ab eo aliquid remouet, vt homo pulcher est, homo pulcher non est.

Indefinita propositio seu enunciatio dicitur, quasi indeterminata, quia subiectum huius propositionis non determinatur per signum particulare, seu vniuersale, vt possit accipi pro vno seu pro pluribus: vnde solet etiam differri sic; Propositio indefinita est illa, in qua subijcitur terminus communis, nullo signo vniuersali determinatus, nec etiam aliquo particulari, vt homo pulcher est; prout exemplificat Arist. 1. Periberm.

Quid est propositio singularis?

R. Est illa, in qua accipitur res singularis, vel vniuersalis, cum pronomine demonstratiuo, vt Sortes est albus, vel illud lignum est album.

Hæc propositio distinguitur ab omnibus alijs supradictis, quia in propositione vniuersali, particulari, & definita accipitur subiectum, quod est vniuersale, vt animal, homo, leo: sed in hac propositione accipitur subiectum singulare, vt Sortes; vel subiectum vniuersale signatum, cum pronomine demonstratiuo, vt dictum est in illo exemplo, illud lignum est album. Pro maiori retentione harum propositionum, aduerte, quod si quis te interrogaret de propositionibus per hoc interrogatiuum, Quæ est ista propositio, homo est albus? Respondeas, Est cathégorica. Et hæc, si Sol est super terram, dies est, quæ propositio est? Respondeas, Est hypothetica. Et si quis interrogaret te per hoc interrogatiuum quale, vt qualis est hæc propositio, homo est albus? Respondeas, Affirmatiua; homo non est albus, est negatiua. Et si quis interrogaret te per hoc interrogatiuum, Quanta est hæc propositio, omnis homo est rationalis? Respondeas resolutè, est vniuersalis; aliquis homo est risibilis, particulatis; homo est animal, est indefinita; Sortes scribit, est singularis.

Quæ est quarta diuisio propositionis?

R. Est illa, quæ diuiditur in propositionem de inesse, & in modalem.

Quid est propositio de inesse?

R. Est illa, in qua prædicatum sine appositione alicuius termini verificatur de subiecto, vt homo est albus.

Hæc propositio dicitur de inesse, quia est de simplici inhzrentia prædicati ad subiectum; & potest fieri de secundo adiacente, vt homo est; potest etiam fieri de tertio adiacente, vt homo est albus: in hac propositione, simpliciter, & sine limitatione alicuius modi, prædicatum verificatur de subiecto, vt patet in exemplis positis.

Quæ est propositio modalis?

R. Est illa, quæ modificatur aliquo modo logicali, vt Sortem currere, est contingens.

Propositio potest multis modis modificari, vt patet in his propositionibus, homo est risibilis per se, Sortes est albus per accidens, Plato currit velociter, buccalus currit tardè. Non loquimur modo nos de istis modis, sed de illis, qui faciunt propositionem modalem apud Logicum, vt sunt illi sex, necessario, contingenter, possibiliter, impossibiliter, verè, & falsè. Vnde modus ita solet describi, Modus est adiacens rei determinatio, semper enim modus dicitur limitare ipsam rem: & Logicus considerat modum prout qualificat propositionem: & sicuti se habet copula in propositione cathégorica de inesse, ita se habet modus in cathégorica modalis: & quia copula semper se tenet à parte prædicati, sic modus quoque se tenet ex parte prædicati, vt Deum, esse iustum, est necessarium, Sortem currere, est contingens.

Quæ

Qua est quinta diuisio propositionum?

R. Est illa, qua diuidenti datur in oppositionem contrariam, subcontrariam, contradictoriam, & subalternam.

Qua est oppositio contraria?

R. Est illa, qua fit inter propositionem vniuersalem affirmatiuam, & negatiuam, existentes ex eisdem predicatis, copulis, & subiectis, ut omnis homo est iustus, nullus homo est iustus.

Quando affirmatio affirmat totum quod negatio negat, tunc efficitur oppositio contraria, hoc autem esse non potest, nisi propositiones componantur ex eisdem subiectis, vt si quis diceret, omnis homo est iustus, nullus homo est iustus, faceret oppositionem contrariam, debet enim componi ex eisdem predicatis, & copulis, aliter non essent contrariae, vt omnis homo est iustus, nullus homo est albus: termini quoque assumpti in propositionibus debent esse vniuoci; vnde illae propositiones non sunt contrariae, omnis canis est animal, nullus canis est animal, quia ly terminus canis, non est vniuocus: & haec oppositio contraria habet hanc legem, quod nunquam sunt simul verae, quia si essent simul verae, necessarium esset contraria esse simul in eodem subiecto, quod est impossibile.

Qua est oppositio contradictoria?

R. Est illa, qua fit ex vniuersali affirmatiua, & particulari negatiua, congestis ex eisdem predicatis, & subiectis vniuocis, ut omnis homo est rationalis, quidam homo non est rationalis.

Contradio vniuersalis consistit in sola remotione affirmationis per negationem: vniuersalis autem affirmatiua remouetur per solam negationem particularis, nec aliquid aliud ex necessitate ad hoc exigitur: particularis autem affirmatiua remoueri non potest nisi per vniuersalem negatiuam, quia particulares negatiue non opponuntur particulari affirmatiuae contradictorie, sed subcontrarie, vt patet cuiuslibet speculanti: caetera vero intelligantur sicut dictum est in oppositione contraria.

Qua est oppositio subcontraria?

R. Est illa, qua fit inter particularem affirmatiuam vel indefinitam, et particularem negatiuam seu indefinitam, factam ex eisdem predicatis, & subiectis vniuocis acceptis, ut quidam homo iustus est, & quidam homo iustus non est.

Haec oppositio necessario requirit, vt sit inter duas particulares, vt excludantur singulares, quia inter eas non datur oppositio subcontraria; & ratio est, quia duae singulares non possunt simul verae esse, nec simul falsa, sed semper vna est vera, & altera falsa; & hoc loquendo in omni materia, siue naturali, siue remota, siue contingenti: vnde si haec est vera, Sortes est iustus, haec erit falsa, Sortes non est iustus: sed duae subcontrariae possunt esse simul verae in materia contingenti; in materia vero naturali, vna est vera, puta affirmatiua, sicut ista, quidam homo est animal, negatiua est falsa, quidam homo non est animal; in materia remota negatiua est vera, vt ista, quidam homo non est lapis, & affirmatiua est falsa, sicut ista, quidam homo est lapis; caetera vero intelligantur sicut dictum est in oppositione contraria.

Quid est oppositio subalterna?

R. Est illa, qua fit inter vniuersalem affirmatiuam, & particularem affirmatiuam, & vniuersalem negatiuam, & particularem negatiuam, de eisdem subiectis, & predicatis vniuocis sumptis, ut omnis homo est animal, quidam homo est animal, & nullus homo est animal, quidam homo est animal.

Itae propositiones dicuntur subalternae, quia altera ponitur sub altera: & se habent sicut antecedens, & consequens: nam bene sequitur, si omnis homo est animal, ergo quidam homo est animal: in materia naturali, & etiam in materia remota valet ista consequentia, nullus homo est lapis, ergo quidam homo non est lapis; in materia contingenti valet quoque, vt si quis diceret, omnis homo est iustus, ergo quidam homo est iustus: & debet predicata, & subiecta, & copulae sumi vniuocis, vt et dictum est in oppositione contradictoria.

Qua

Qua est sexta diuisio propositionum?

R. Est illa, qua propositiones ipsa conuertuntur aliqua ex speciebus conuersionis.

Multae sunt diuisiones propositionum, sicuti D. Th. m. declarat i. Periherm. cap. de futuris contingentibus: inter quas Prima est, qua propositio diuiditur secundum unitatem; quia quaedam est propositio vna simpliciter, quaedam est vna coniunctio: & hæc est illamet diuisio, qua vsus sumus superius, diuidendo propositionem, per categoricam, & hypotheticam. Secunda diuisio posita à D. Thoma, fuit secundum qualitatem propositionum, prout propositio quaedam est affirmatiua, quaedam est negatiua. Tertia fuit secundum quantitatem, prout propositio quaedam est vniuersalis, quaedam particularis, quaedam indefinita, & quaedam singularis. Facta quoque fuit quarta diuisio propositionum, quæ est secundum tempus, nam quaedam est propositio de præterito, quaedam de presenti, quaedam de futuro. Quinta diuisio propositionum fuit, secundum materiam, nam quaedam est propositio secundum materiam naturalem, quaedam secundum materiam contingentem, & quaedam secundum materiam remotam. Alij Logici vtuntur, & alijs diuisioibus propositionum; nos verò has paucas collegimus, quia sufficiunt pro introductione ipsius nouitij ad componendum syllogismum in Logica facultate.

Quid est conuersio?

R. Est transpositio predicati in subiectum, & subiecti in predicatum, propositionum de inesse.

Hic considerandum est, quòd Magnus Albertus docet conuersionem esse passionem propositionum; conuertibilitatem esse passionem terminorum, & consistere in mutua consequentia eorum; conuertentiam esse passionem relatiuorum, & consistere in mutuo respectu ipsorum. Et hic est sermo de conuersione vera, & propria propositionum, vt excludatur conuersio falsa; nam conuersio vera, facit argumentum verum, vt homo est rationalis, ergo rationale est homo: & nullus homo est lapis, igitur nullus lapis est homo: hæc est vera conuersio, quia inter conuertentem propositionem, & conuersam, est vera formalis consequentia, vnde licet homo est animal, & animal est homo, sit transpositio predicati in subiectum, & subiecti in predicatum quarum propositionum de inesse, tamen inter conuertentem, & conuersam propositionem non fit nisi verum argumentum, vt dictum est.

Quot sunt species conuersionis?

R. Tres sunt, videlicet simplex, per accidens, & per contrapositionem.

Conuersio propositionum potest considerari duobus modis: Primo, pro causa reducendi syllogismos imperfectos ad perfectos, & sic non sunt nisi due species conuersionis, vt docet Philosophus i. lib. Priorum. Secundo potest considerari ipsa conuersio, vt est passio propositionum, siue de inesse, siue modalium: & sic dicuntur tres species, videlicet simplex, per accidens, & per contrapositionem.

Quid est conuersio simplex?

R. Est transpositio predicati in subiectum, & conuersio, manente eadem qualitate, & quantitate, vt homo est rationalis, & rationale est homo.

Hæc est optima descriptio huius primæ speciæ conuersionis, quia ponitur transpositio in hac descriptione loco generis. Ponitur secundo, manente eadem quantitate, quia si conuertens est particularis, conuersa quoque debet esse particularis: & per hoc distinguitur à conuersione per accidens. Ponitur tertio, manente eadem qualitate, vt puta si conuertens est affirmatiua, conuersa quoque debet esse affirmatiua, cum eodem modo terminorum, dicendo, homo est rationalis, rationale est homo: per hoc distinguitur à conuersione per contrapositionem, in qua mutantur termini finiti in terminos infinitos, vt declarabitur.

Quid

Quid est conuersio per accidens?

B. Est transpositio predicati in subiectum, & est conuersio, manente eadem qualitate, sed mutata quantitate, ut omnis homo est animal, ergo quidam animal est homo, nullus homo est lapis, ergo quidam lapis non est homo.

Ponitur etiam in hac descriptione huius conuersionis, prima particula loco generis: secunda uero particula ponitur, ut differat à conuersione simplici, & etiam à conuersione per contrapositionem: in istis enim duabus conuersionibus non mutatur nec qualitas, nec quantitas: sed in conuersione per accidens, licet non mutetur qualitas, mutatur tamen quantitas, dicendo, omnis homo est animal, fit modo conuersione per accidens, ergo quoddam animal est homo: & uniuersalis affirmatiua conuertitur in particularem affirmatiuam, & remanet qualitas propositionum, non tamen ipsa quantitas.

Quid est conuersio per contrapositionem?

B. Est transpositio subiecti in predicatum, & est conuersio, non mutata quantitate, nec qualitate, sed mutatis terminis finitis, in terminos infinitos, ut omnis homo est animal, ergo omne non animal, est non homo.

Tertia species dicitur conuersione per contrapositionem, quia termini non solum mutantur quo ad situm, prout subiectum fit predicatum, sed etiam contraponuntur quo ad significatum, nam significatū termini finiti, contraponitur significato termini infiniti, ut homo, & non homo. Particulæ positæ in hac descriptione, declaratur sicuti & ceteræ positæ in descriptione aliarum conuersionum, sed ultima particula mutatis terminis finitis in infinitos, distinguitur hæc tertia species à duabus præcedentibus. Ut sciantur quæ propositiones conuertuntur per istas species conuersionum, sunt memoriæ mandanda carmina illa communia, quibus utuntur Logici, scilicet,

Afferit a, negat e, sunt uniuersaliter amba,

Afferit i, negat o, sunt particulariter amba,

Ecce tibi sim, armigeros, ac arma bono con.

Declarantur hæc carmina hoc modo, uidelicet prout in illis primis duobus carminibus ponuntur quatuor vocales, uidelicet a, quod significat uniuersalem affirmatiuam propositionem, e, quod significat uniuersalem negatiuam propositionem, i, significat particularem affirmatiuam, & o, significat particularem negatiuam. In tertio carmine ponuntur illa uerba seu dictiones, ecce, tibi, sim, quæ sic intelliguntur, sim, idest per conuersionem simplicem conuertitur; ecce, idest propositio uniuersalis negatiua in aliam negatiuam, ut nullus lapis est homo, nullus homo est lapis, ergo quidam animal est homo, quidam homo est animal: ponuntur & ac, armigeros, quæ ita intelliguntur, ac, idest per conuersionem per accidens, conuertitur; armi, idest a, in i, hoc est uniuersalis affirmatiua, ut omnis homo est animal, ergo quidam animal est homo: conuertitur et geros, idest e, in o, hoc est uniuersalis negatiua, in particularem negatiuam, nullus homo est lapis, ergo quidam lapis non est homo. Ceteræ dictiones, quæ sunt arma bono con, intelliguntur sic, con, per conuersionem per contrapositionem conuertitur arma, idest a, in a, hoc est uniuersalis affirmatiua in uniuersalem affirmatiuam, ut omnis homo est animal, ergo omne non animal est non homo: conuertitur et bono, hoc est particularis negatiua in particularem negatiuam, ut quidam homo non est lapis, quidam non lapis est non homo. Hæc sufficiant pro declaratione eorum, quæ spectant ad secundam intellectus operationem regulandam.

TERTIA PARS.

De syllogismis spectantibus ad tertiam intellectus operationem.

Quid est syllogismus?

B. Est oratio, in qua quibusdam positis, aliud quiddam ab his, quæ posita ex necessitate accidit, eo quod hæc sunt, ut omnis homo est animal, Sortes est homo, ergo Sortes est animal.

Hæc est definitio quam tradit Arist. i. Priorum, de syllog. sed Boetius addit illam particulam, concessis; & hoc ad explicandum difficultatem Arist. Et est oratio non categorica, cum complectetur plures categoricas: sed hypothetica, nec quæcunq; hypothetica, quam uocant ratiocinabilem, in qua coniunguntur duæ categoricæ, per illam coniunctionem ergo: & hæc reducitur ad conditionalem. Illa particula positis, accipitur per ordinationem, quia maior, & minor debent

c

ordinari

ordinari in modo, & in figura, ad hoc quod fiat syllogismus: dicitur cōcessis, propter syllogismos, qui sunt ad hominem. Illa particula ex necessitate, non est intelligenda de quacunque necessitate, sed de illa quam vocant necessitatem consequentiæ. Illa particula aliud quiddam ab his, quæ posita accidit, adiecta est propter syllogismos, in quibus cōclusio non est aliud à præmissis, vt patet in hoc exemplo, quicquid est homo, homo est, homo autem est homo, igitur homo est homo; hic syllogismus est ridiculus, quia conclusio non est aliud à præmissis, & tamen debet esse aliud, cum distinguatur à præmissis realiter, & essentialiter. Additum quoque est & illud, eo quod hæc sunt, propter eos, qui plerumque syllogismos faciunt, in quibus aut minus, aut plus, aut aliud quippiam posuissent, quam poni debuerat.

Quotuplex est syllogismus?

R. Duplex, alter cathegoricus, alter hypotheticus.

Hic sermo est tantum de syllogismo, & non de alijs speciebus argumentationis, vt est exemplum, inductio, & entimema; nam aliqui argumentantur per exemplum, dicendo, Cesar colligendo milites, & munitiones, tyrannizauit; hic homo, puta Sortes, hoc idem facit, igitur tyrannizabit; exemplum enim est ex aliquo singulari proposito aliud ostendere, per aliquod simile repertum in utroque. Aliqui sunt, qui argumentantur ex inductione, vt si aliquis diceret, hæc substantia non est in subiecto, & illa non est in subiecto, & sic de singulis, ergo nulla substantia est in subiecto: Inductio enim est progressus à particularibus sufficienter enumeratis, ad vniuersale concludendum. Aliqui argumentantur per consequentiam, vt homo est rationalis, ergo est risibilis; est enim consequentia, oratio plures cōtinens propositiones coniunctas, per notam illationis, denotantem sequelam vnius ad alteram. Aliqui solent arguere per entimema, quod est syllogismus truncatus, in quo tacita altera præmissarum, & præcipue minore, statim inferitur conclusio, vt omnis quantitas est mensura substantiæ, ergo superficies est mensura substantiæ, tacetur minor. scilicet superficies est quantitas. Omnes hæc sunt species argumentationis, sed syllogismus est perfectior species, & de hac intendimus in presenti.

Quid est syllogismus cathegoricus?

R. Est ille, cuius utraque præmissa, est propositio cathegorica.

Exemplum tale esse poteris, de hoc syllogismo, omnis homo est rationalis, risibile est homo, ergo risibile est rationale; in hoc tam maior, quam minor pariter, & conclusio, est propositio cathegorica.

Quid est syllogismus hypotheticus?

R. Est ille, cuius altera tantum, vel conclusio, hypothetica est.

Vt si quis diceret, quoties Sol est in nostro Emispherio, tunc dies est, sed in nocte Sol est in nostro Emispherio, vel super terram, igitur in nocte erit dies: in hoc syllogismo est minor hypothetica, videlicet, sed in nocte Sol est super terram, vel &c.

Quotuplex est syllogismus cathegoricus?

R. Est duplex, perfectus, & imperfectus.

Hæc diuisio assignatur de syllogismo cathegorico communi, cuius medium est terminus communis, vt præferuimus nos à syllogismo expositorio, cuius medius terminus est singularis: & dicitur expositorius, quia per ipsum fit expositio, & designatio propositionum, sumpta ad demonstrationem.

Quid est syllogismus perfectus?

R. Est ille, qui nullius alterius indiget, vt appareat necessarium.

Vt omne rationale est risibile, omnis homo est rationalis, ergo omnis homo est risibilis; hic syllogismus non indiget aliquo reducete ad hoc, vt cōclusio ex necessitate sequatur; & hoc dicitur propter syllogismum imperfectum, qui indiget vnius, aut plurium ad hoc

ad hoc vt necessarius appareat, ex his, que posita sunt vnius. s. aut conuersionis tantum, aut pramissarum transpositionis, aut reductionis ad impossibile, vt declarabimus infra.

Ex quibus constat syllogismus?

R. Ex tribus terminis, & ex tribus propositionibus.

Terminos Arist. hoc in loco diffinit, in quos propositio resoluitur, vt in predicatum & in subiectum, vt omnis homo est animal; termini sunt homo, & animal, propterea quod in eos principaliter resoluitur ipsa propositio: & dicti sunt termini a terminando, sicuti limites in agro, que madmodum enim ager designatur finibus quibusdam terminis, ita etiam ipsa propositio perficitur, & resoluitur in ipsos terminos, tanquam in quasdam dictiones, & voces significatiuas, ex quibus componitur ipsa propositio: quippe quod propositio, nihil aliud est, nisi oratio affirmatiua, vel negatiua alicuius de aliquo, vel alicuius ab aliquo, vt homo est risibilis, & homo non est lapis.

Quomodo debent vocari termini illi, ex quibus syllogismus componitur?

R. Vocantur medium, maior, & minor extremitas.

Auerte, quod medium dicitur, quo extrema iunguntur in conclusione, vt rationale. Maior extremitas, est ille terminus, qui sumptus in maiori propositione cum medio, predicatur in conclusione de minori extremitate, vt risibile. Minor extremitas est ille terminus, qui sumptus cum medio termino in minori propositione, subiicitur maiori extremitati in conclusione, vt homo: vt patet in hoc syllogismo, omne rationale est risibile, homo est rationalis, ergo homo est risibilis; rationale est medius terminus, quo extremitates iunguntur in conclusione, & ipse non ingreditur conclusionem, risibile est maior extremitas, quia predicatur de minori extremitate in conclusione, homo vero est minor extremitas, quia subiicitur maiori extremitati in conclusione.

Quomodo vocantur propositiones ex quibus constat syllogismus?

R. Prima vocatur maior propositio, secunda minor, tertia conclusio.

Vocantur quoque maior & minor premissa, quia premittuntur conclusioni: vocantur propositiones adhuc, quia ponuntur pro conclusione probanda: vnde hac propositio, omne rationale est risibile, dicitur maior propositio; hac alia, homo est risibilis, dicitur minor, igitur homo est risibilis, vocatur postea conclusio.

Quot sunt modi, in quibus fiunt syllogismi?

R. Decem & nouem, qui his versibus continentur.

Barbara, Celarent, Darij, Ferio, Baralip-ton,

Celantes, Dabitis, Fapesmo, Frisfomoron,

Cesare, Camestres, Festino, Baroccho, Darapti,

Felapton, Disamis, Datisi, Bocardo, Ferison.

In his modis ponuntur tres syllabae, v. g. Bar, ba, ra, quae ita se habent, quod prima significat propositionem maiorem, s. Bar, secunda minorem, s. ba, tertia conclusionem, s. ra; & si est aliquis modus continens quatuor syllabas, vt est Baralip-ton, vel quinque, vt Frisfomoron, tres tantum, prima deseruiunt, caeterae postea in omnibus his modis artificiosè appositae sunt: literae vocales a, e, i, o; a, significat vniuersalem affirmatiuam; e, vniuersalem negatiuam, i, particularem affirmatiuam, o, particularem negatiuam.

Quot modos continet prima figura?

R. Nouem, scilicet Barbara, Celarent, Darij, Ferio, Baralip-ton, Celantes, Dabitis, Fapesmo, Frisfomoron.

Inter illos modos quatuor directe concludere pbantur, quinque vero sequentes indirecte: ille autem modus dicitur concludere directe, cum maior extremitas predicatur de minore in conclusione: ille vero dicitur concludere indirecte, cum minor predicatur de maiore.

Dicitur mihi quatuor primis directis concludentibus.

B. Ecce exemplum.

IN primo, qui dicitur Barbara, capitis tres terminos, quorum primus sit animal; secundus substantia; tertius homo, & sic conficitur syllogismus ex duabus affirmatiuis vniuersalibus, directe vniuersalem affirmatiuam concludentibus.

Bar, omne animal est substantia.

ba, omnis homo est animal.

ra, ergo omnis homo est substantia.

Secundus modus dicitur Celarent, in quo assumuntur tres termini, scilicet animal, homo, lapis, & sic conficitur syllogismus ex vniuersali negativa maiori, & vniuersali affirmatiua minori, directe concludentibus vniuersalem negativam, verbi gratia,

Cel, nullum animal est lapis.

la, omnis homo est animal.

rent, ergo nullus homo est lapis.

Tertius modus est Darij, in quo accipiuntur tres termini, videlicet animal, substantia, homo, & sic conficitur syllogismus ex vniuersali affirmatiua maiori, & particulari affirmatiua minori, particularem affirmatiuam directe concludentibus, verbi gratia,

Da, omne animal est substantia.

ri, quidam homo est animal.

ji, ergo quidam homo est substantia.

Quartus dicitur Ferio, in quo accipiuntur tres termini, v.g. animal, homo, lapis, & sic conficitur syllogismus ex vniuersali negativa maiori, & particulari affirmatiua minore, particularem negativam directe concludentibus, Ecce exemplum.

Fe, nullum animal est lapis.

ri, quidam homo est animal.

o, ergo quidam homo non est lapis.

Quinque alij modi sequentes, indirecte concludunt. Et nota, quod tam hi, quam ceteri sequentes, incipiunt ad aliqua harum quatuor consonantium, nempe b, c, d, f, vt sciamus, quod omnes reducuntur ad quatuor primas figuras, scilicet tamen, quod

hi qui a b, incipiunt, reducuntur ad barbara, qui incipiunt a c, ad celarent, qui a d, ad Darij, qui ab f, ad ferio. At vt facilius ipsa reductio percipiatur, adiunguntur hinc alie quatuor consonantes, nempe l, p, m, & c, etenim regula generalis est, quod si in modo in quo reperitur l, reducitur per conversionem simplicem propositionis, denotata per vocalem precedentem s; ille modus, in quo est p, reducitur per conversionem per accidens propositionis, denotata per vocalem precedentem p; in quo vero est m, deducitur facta transpositione premissarum; modus vero in quo est c, reducitur per impossibile. Hinc Logici adiuuenerunt hos versus,

Simpliciter, vti vult, s, p, vero per acci.

M, vult transponi, c, per impossibile duci.

Verum, quia syllogismi, qui sunt in quibusque posterioribus modis primae figurae, & etiam in omnibus modis secundae, & tertiae figurae sunt imperfecti, ad hoc vt perficiantur, assignauit Arist. quandam regulam, qua perficiuntur; & haec regula est ipsa conuersio propositionum, siquidem omnes modi concludentes indirecte, modi quoque secundae, & tertiae figurae, reducuntur ad quatuor primos per conuersionem simplicem, aut per accidens.

Num quatuor primi modi primae figurae sunt perfecti?

B. Dicuntur vniuersi perfecti, vti vult simpliciter, sed ex his aliis quorundam.

AD hoc, vt quatuor illi primi modi simpliciter perfecti dicantur, oportet vt habeant in se, de omni, & de nullo, siue in toto esse, & in toto non esse,

Quid est de omni?

B. De omni est, quando nihil est in subiecto, de quo non dicitur praedicatum.

Haec est descriptio tradita ab Arist. i. Priorum, & est clara, vt haec propositio, omnis homo est animal, ipsius hominis nihil est inueniri de quo non dicatur animal, ergo quia de omni homine animal praedicatur, & de Socrate, & Platone, & de quolibet particulari homine praedicari potest.

Quid

Quid est de nullo, siue in toto non esse?

R. Dicit de nullo, est quodlibet nihil est subiecti, de quo dicitur prædicatum.

Sic quoque Philosophus descripsit prædicari de nullo, ut patet in hac propositione negativa, nullus homo est lapis, ab omni enim homine remouetur lapis, & à Socrate, & Platone, & ab omnibus alijs particularibus hominibus: & per ista duo principia dicuntur Regulari, & perfici syllogismi, facti in quatuor modis primæ figuræ.

Explana mihi exemplariter alicj quinque modos indirectè concludentib.

Respond.

Primus est Baralipton, in quo assumuntur tres termini. f. animal, substantia, homo, & sic syllogismus ex duabus vniuersalibus affirmatiuis, particularem affirmatiuam indirectè concludentibus.

*Ba, omne animal est substantia,
ra, omnis homo est animal,
lipton, ergo quædam substantia est homo.*

Quia in hõc modo ponitur consonans p, cadens super i, & hoc significat: quod si debet reduci ad Barbara, oportet ut fiat conuersio per accidens, conclusionis relinquendo qualitatem, & remouendo quantitatem sic, quædam substantia est homo, conuertatur, ergo omnis homo est substantia; & hoc modo fit syllogismus in Barbara, omne animal est substantia, omnis homo est animal, ergo omnis homo est substantia.

Secundus modus est Celantes, in quo assumuntur hi termini animal, homo, lapis, & sic syllogismus ex vniuersali negativa maiori, & vniuersali affirmatiua minore, vniuersalem negatiuam indirectè concludentibus.

*Ce, nullum animal est lapis.
lan, omnis homo est animal.
tes, ergo nullus lapis est homo.*

Hic modus, ad hoc ut perficiatur, opus est ut reducatur ad secundum modum, quædæm Celarent per conuersionem conclusionis simpliciter, propter consonantem l, quæ cadit super ipsam, ut nullus lapis est homo, ergo nullus homo est lapis, & sic est perfectus syllogismus dicendo, nullum animal est lapis, omnis homo est animal, ergo nullus homo est lapis.

Tertius modus est Dabitis, in quo assumuntur termini animal, substantia, homo, & sic syllogismus ex vniuersali affirmatiua maiori, & particulari affirmatiua minori, affirmatiuam indirectè concludentibus.

*Da, omne animal est substantia.
bi, quidam homo est animal.
tis, ergo quædam substantia est homo.*

Si vero syllogismus iste perfectus esse debet, reducatur ad Darij, conuertendo conclusionem simpliciter, propter litteram l, cadentem super ipsam, ut quædam substantia est homo, ergo quidam homo est substantia; & sic est perfectus syllogismus in Darij, omne animal est substantia, quidam homo est animal, ergo quidam homo est substantia.

Quartus modus vocatur Fapesco, in quo assumuntur tri termini animal, substantia, lapis, & sic conficitur syllogismus ex vniuersali affirmatiua maiore, & vniuersali negatiua minori, particularem negatiuam indirectè concludentibus.

*Fa, omne animal est substantia.
pe, nullus lapis est animal.
mo, ergo quædam substantia non est lapis.*

Ut perfectus efficiatur hic syllogismus, debet reduci ad Ferio, maiori conuersa per accidens, & minori simpliciter, insuper transpositis præmissis: cum tria sint instrumenta quibus syllogismi imperfecti reducuntur ad perfectos, ut patet conuersio, transpositio præmissarum, & syllogismus ductus ad impossibile; ad reductionem huius syllogismi conuertuntur duo, videlicet, conuersio, & transpositio præmissarum, quæ tunc transponuntur, quando ambæ mutant locum, ita ut ex maiore fiat minor, & ex minore maior, quod aliquando contingit in prima figuræ, aut etiam vtræq; conuersa ex ipsis: vnde sic componitur syllogismus in Ferio, nullum animal est lapis, quædam substantia est animal, ergo quædam substantia non est lapis.

Quintus,

Quartus, & ultimus est Frisemoron, in quo assumuntur hi termini, animal, substantia, lapis, & sic conficitur syllogismus ex particulari affirmatiua maiori, & vniuersali negatiua minore, particularem, negatiuam indirecte concludentibus.

Fri, quidam lapis est substantia.

se, nullum animal est lapis.

fo, ergo quædam substantia non est animal.

Perficitur hic modus ad Ferio, vtræq; præmissa simpliciter conuersa, ac transposita, & hoc propter s, cadentem super maiorem, & minorem, & propter m, positum in modo, sic ordinando, nullus lapis est animal, quædam substantia est lapis, ergo quædam substantia non est animal.

Quot modos continet secunda figura?

R. Quatuor, videlicet Cesare, Camestres, Festino, Barocco.

In istis modis semper medius terminus prædicatur, & maior semper est vniuersalis. Et caue, ne facias vtramq; præmissam affirmatiuam, aut negatiuam, sed obserua vnam præmissam esse affirmatiuam, & alteram negatiuam, conclusio vero semper est negatiua.

Exemplifica in singulis modis.

R. Ecce.

Primus modus vocatur Cesare, in quo assumuntur tres termini, lapis, animal, homo, & sic conficitur syllogismus ex duabus vniuersalibus, maiore s. negatiua, & minore affirmatiua, vniuersalem negatiuam directe concludentibus.

Ce, nullus lapis est animal.

sa, omnis homo est animal.

re, ergo nullus homo est lapis.

Hic modus vt perficiatur, reducit ad Celarent, faciendo conuersionem simplicem in maiori, vt nullus lapis est animal, ergo nullum animal est lapis: omnis homo est animal, ergo nullus homo est lapis.

Secundus modus vocatur Camestres, in quo assumuntur hi termini, animal, homo, lapis, & conficitur syllogismus ex vniuersali affirmatiua maiori, & vniuersali negatiua minori, vniuersalem negatiuam directe concludentibus.

Ca, omnis homo est animal.

me, nullus lapis est animal.

stres, ergo nullus lapis est homo.

Vt evidens appareat hic syllogismus, reduci habet ad secundum modum primæ figuræ, qui dicitur Celarent, duo agendo; quorum primum est conuertere minorem, & conclusionem per conuersionem simplicem: minorem sic, nullus lapis est animal, ergo nullum animal est lapis: conclusionem vero, nullus lapis est homo, ergo nullus homo est lapis: Secundum est transponere præmissas, vt de maiore fiat minor & e contra, & sic confectus est syllogismus in Celarent, hoc modo, nullum animal est lapis, omnis homo est animal, ergo nullus homo est lapis.

Tertius modus est festino, in quo assumuntur hi termini, lapis, animal, homo, & conficitur syllogismus ex vniuersali negatiua maiori, & particulari affirmatiua minore particularem negatiuam directe concludentibus.

Fe, nullus lapis est animal.

sti, quidam homo est animal.

no, ergo quidam homo non est lapis.

Efficitur perfectus hic syllogismus, reducendo ipsum ad quartum modum primæ figuræ, s. ferio, conuertendo tantummodo maiorem conuersione simplici, vt nullus lapis est animal, ergo nullum animal est lapis; & tunc syllogismus est perfectus in Ferio sic, nullum animal est lapis, quidam homo est animal, ergo quidam homo non est lapis.

Quartus, & ultimus modus dicitur Barocco, in quo assumuntur hi termini homo animal, lapis, & conficitur syllogismus ex maiori vniuersali affirmatiua, & minore particulari negatiua, particularem negatiuam directe concludentibus.

Ba, omnis homo est animal.

ro, quidam lapis non est animal.

cco, ergo quidam lapis non est homo.

Ad perficiendum hunc syllogismum, opus est ipsum reducere ad barbara, vtendo instrumentum regulatiuum quod dicitur syllogismus per imperiale, qui tunc fit, quoties possit oppositum

tum contradictorium conclusionis cum altera præmissarum, & inferitur oppositum contradictorium alterius præmissæ, vt sic syllogizetur, in Barbara, omnis homo est animal, omnis lapis est homo, ergo omnis lapis est animal.

Quot sunt modi pertinentes ad tertiam figuram?

R: Sex, videlicet, Darapti, Felapton, Disamis, Datifi, Bocardo, Ferison.

In his modis huius figuræ, minor semper est affirmatiua, & conclusio particularis: hæbet etiam hi huius figuræ modi commune quoddam cum omnibus alijs modis, scilicet quod conclusio semper sequitur deterioiorem propositionem: deterioiorem propositionem uoco particularem, respectu uniuersalis, & negatiuam respectu affirmatiuæ.

Forma mihi syllogismos in modis tertia figuræ.

R: Formabo.

IN primo modo qui vocatur Darapti assumuntur hi termini homo, animal, substantia, & conficitur syllogismus ex uniuersali affirmatiua maiori, & uniuersali affirmatiua minori, particularem affirmatiuam directe concludentibus.

Da, omnis homo est substantia.

lap, omnis homo est animal.

ti, ergo quoddam animal est substantia.

Perficitur syllogismus iste, reducendo ipsum ad Darij, secundum modum primæ figuræ, conuertendo minorem per accidens, vt omnis homo est animal, ergo quoddam animal est homo, & sic erit syllogismus perfectus in Darij, arguendo, vt omnis homo est substantia, quoddam animal est substantia, ergo quoddam animal est substantia.

Secundus modus dicitur Felapton, in quo assumuntur hi termini homo, substantia, lapis, & conficitur syllogismus ex uniuersali negatiua maiore, & uniuersali affirmatiua minori, particularem negatiuam directe concludentibus.

Fe, nullus homo est lapis.

lap, omnis homo est substantia.

ton, ergo quoddam substantia non est lapis.

Fit euidens hic syllogismus, reducendo eum ad Ferio quartum modum primæ figuræ, conuertendo minorem conuersione per accidens sic, omnis homo est substantia, quoddam substantia est homo, ergo quoddam substantia non est lapis.

Tertius modus dicitur Disamis, in quo assumuntur hi termini, homo, animal, substantia, & conficitur syllogismus ex particulari affirmatiua maiori, & uniuersali affirmatiua minore, particularem affirmatiuam directe concludentibus sic.

Di, quidam homo est substantia.

sa, omnis homo est animal.

mis, ergo quoddam animal est substantia.

Fit perfectus hic syllogismus, reducendo ipsum ad Darij, duos agens; primum conuertendo maiorem, & conclusionem sic, quoddam animal est substantia, ergo quoddam substantia est animal; secundum est transponere præmissas, vt maior fiat minor, & contra, sic arguendo, omnis homo est animal, quoddam substantia est homo, ergo quoddam substantia est animal.

Quartus modus vocatur Datifi, in quo assumuntur hi termini, homo, substantia, animal, & conficitur syllogismus ex uniuersali affirmatiua maiori, & particulari affirmatiua minore, particularem affirmatiuam directe concludentibus sic.

Da, omnis homo est substantia.

ti, quidam homo est animal.

si, ergo, quoddam animal est substantia.

Fit perfectus syllogismus iste, reducendo ipsum ad Darij, tertium modum primæ figuræ, conuertendo minorem conuersione simplici, vt quidam homo est animal, ergo quoddam animal est homo, & sic erit perfectus arguendo in Darij, omnis homo est substantia, quoddam animal est homo, ergo quoddam animal est substantia.

Quintus modus dicitur Bocardo, in quo assumuntur hi termini, homo, animal, lapis, & conficitur syllogismus ex particulari negatiua maiore, & uniuersali affirmatiua

matina minori particularem negativam directè concludentibus.

Bo. quidam homo non est lapis.

car. omnis homo est animal.

do. ergo quoddam animal non est lapis.

Fit evidens, & perfectus hic syllogismus, reducendo ipsam ad Barbara, per syllogismū deducentem ad imperiale, sumendo oppositum contradictorium conclusionis, ut dictum est supra, cum altera præmissarum, & inferendo oppositum alterius præmissæ sic, omne animal est lapis, omnis homo est animal, ergo omnis homo est lapis.

Sextus, & ultimus est Ferison, in quo assumo hos terminos, homo, animal, lapis, & sic conficio syllogismum ex universali negativa maiore, ex particulari affirmativa minore, particularem negativam directè concludentibus sic.

Fe. nullus homo est lapis.

ri. quidam homo est animal.

son. ergo quoddam animal non est lapis.

Perficitur hic syllogismus reducendo ipsum ad Ferio quartum modum primæ figuræ, minori simpliciter convertitæ sic, quidam homo est animal, ergo quoddam animal est homo, & sic erit perfectus syllogismus hoc modo arguendo, nullus homo est lapis, quoddam animal est homo, ergo quoddam animal non est lapis.

Multa alia essent hic dicenda circa syllogismum categoricam, & circa syllogismum hypoteticum, nec non circa alias species argumentationis .s. entimematis, inductionis, & exempli: sed ne tyrones huius artis nimium grauentur, satis compendiose de terminis propositionibus, & syllogismis scribere volui, aperiendo tantummodo viam ipsi novitijs, ut facilius ac tutius possint aggredi doctrinam Ar. in qua hæc omnia fufius habentur.

F I N I S.

R E G I S T R U M

† ABCDEFGHIKLM. ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXY.
abcde fgh. ABC.

Omnes sunt Duerniones, præter X, qui est simplex:

Imprimatur.

Curtius Palumbus Vicar. Gener. Cap. Neap.

Rutilius Gallacinus Canonic. Deputatus vidit. Reg. fol. 12.

A.R.O.
Ekan

C1

1-3

